Ewa Głębicka

LEKSYKON

GRUPY LITERACKIE W POLSCE 1945–1989

WIEDZA POWSZECHNA

Kochanej Jadze

zestaw 2900 bohaterów dawnych lat w pęczkach (zwanych inaczej grupami)

najserdeczniej składa
Ewa Głębicka

18. 10. 2000 r.

GRUPY LITERACKIE W POLSCE 1945–1989

Ewa Głębicka

LEKSYKON

GRUPY LITERACKIE W POLSCE 1945–1989

Wydanie II poszerzone

WIEDZA POWSZECHNA
Warszawa

TYTUŁ DOTOWANY PRZEZ MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ

Okładka, strony tytułowe i śródtytułowa
Marek Stańczyk

Redaktor I wydania
Tamara Książczak-Przybysz
Redaktor II wydania
Elżbieta Borowska

Redaktor techniczny
Maria Kucharska

Łamanie komputerowe
Andrzej Mirek

Korekta
Ewa Garbowska
Krystyna Wysocka

Wydawnictwo prowadzi sprzedaż wysyłkową książek za zaliczeniem pocztowym.

PW „Wiedza Powszechna"
ul. Jasna 26, 00-054 Warszawa, tel./fax (0-22) 826-95-92
e-mail: wiedza@medianet.pl
Wydanie II, poszerzone. 2000 r.

Druk i oprawa: Łódzka Drukarnia Dziełowa S.A.
ul. Rewolucji 1905 r. nr 45, 90-215 Łódź.

ISBN 83-214-1203-3

WSTĘP

Zjawisku grup literackich, stanowiącemu istotny element kultury literackiej w Polsce po 1945 roku, poświęcono dotąd niewiele prac badawczych. Były to głównie publikacje zajmujące się przemianami poezji współczesnej, zwłaszcza poezji młodych; charakterystyki wybranych grup literackich podawano w nich ze względu na poszczególnych twórców lub też jako prezentację jednej z form działalności omawianych środowisk literackich. Wśród autorów prac tego typu najwięcej uwagi poświęcił grupom Andrzej K. Waśkiewicz w wielu szkicach, artykułach i recenzjach, a także książkach o poezji lat sześćdziesiątych: „Formy obecności «nieobecnego pokolenia»" (Łódź 1978), „Modele i formuła" (Wrocław 1978) i „Ósma dekada" (Wrocław 1982).

Równocześnie pojawiały się publikacje sygnalizujące dużą liczebność i różnorodność ugrupowań literackich, jak np. antologia pt. „Studenckie grupy i kluby poetyckie. Wiersze, manifesty, samookreślenia" pod redakcją Jerzego Leszina-Koperskiego i A.K. Waśkiewicza (Warszawa 1979), a przede wszystkim liczne artykuły, notatki i wzmianki prasowe, informujące o różnych przejawach aktywności grup, często nie znanych w ogóle badaczom życia literackiego w Polsce po 1945 roku.

W tej sytuacji istotnym problemem z zakresu badań nad współczesną kulturą literacką stało się zebranie rozproszonych materiałów i przebadanie zjawiska w sposób całościowy, opierając się na możliwie najpełniejszej dokumentacji.

Praca niniejsza, o charakterze słownikowym, ma spełnić w tym zakresie rolę opracowania faktograficznego, które dokonałoby przede wszystkim – nie istniejącej dotąd – możliwie pełnej rejestracji grup działających w Polsce w okresie 1945–89 (dotychczasowe dane o ich liczbie były hipotetyczne bądź dotyczyły wybranych tylko lat), ustalenia podstawowych danych w zakresie działalności każdej z nich oraz zestawienia bibliografii publikacji i opracowań. Nie zamierzano podejmować analizy i interpretacji twórczości literackiej poszczególnych ugrupowań czy ich członków; jest to zadanie odmienne, stanowiące domenę historii literatury i krytyki literackiej.

Realizacja wyznaczonego celu okazała się jednak trudniejsza, niż można było początkowo przypuszczać, zarówno ze względu na dużą liczbę ugrupowań działających w ponad 90 miejscowościach, jak też problem z podjęciem decyzji co do uwzględnienia niektórych grup sytuujących się na pograniczu klubu lub stowarzyszenia literackiego. Podjęcie decyzji w tej kwestii utrudniały dodatkowo nieprecyzyjne i niepełne notacje prasowe o działalności wielu ugrupowań, a nadto używanie przez autorów terminu „grupa literacka" dla określenia działalności o typowo klubowym charakterze; dotyczyło to głównie oddziałów Korespondencyjnych Klubów Młodych Pisarzy (KKMP) oraz oddziałów Robotniczego Stowarzyszenia Twórców Kultury (RSTK).

Z kilku istniejących koncepcji teoretycznych określających pojęcie grupy literackiej przyjęto w pracy formułę Michała Głowińskiego, według której grupa

literacka to: „zespół pisarzy (najczęściej poetów), zazwyczaj młodych, który stawia przed sobą wspólne cele literackie, dąży do realizacji wspólnych zamierzeń artystycznych, pragnie przedstawić się publiczności jako ugrupowanie zajmujące na rynku literackim wspólną i w miarę jednolitą pozycję". Określając problematykę grupy literackiej z punktu widzenia socjologii instytucji literackich, Głowiński wyróżnia przy tym dwie kategorie grup: sytuacyjne i programowe. „Grupy sytuacyjne kształtują się przede wszystkim ze względu na układ zjawisk w danej sytuacji, a «wskazania negatywne są w nich ważniejsze od pozytywnych». Wskazania negatywne – bo chodzi tutaj o wyodrębnienie się spośród zarysowujących się lub już ukształtowanych tendencji, które w danej sytuacji literackiej są istotne, sposób zaś wyodrębnienia jest stosunkowo mniej istotny, to znaczy nie przedstawiony w formie programu, nie podlegający opracowaniu teoretycznemu – nieliczne, prawie z zasady ogólnikowe wskazania programowe są dla spoistości grupy zjawiskiem dalszoplanowym, tym bardziej iż – jak dzieje się w przypadku Skamandra – brak programu stać się może świadomym założeniem".

Grupami programowymi nazywa autor takie, „w których miejsce zasadnicze zyskują dążenia programowe, pozycję centralną zajmuje zespół wskazań pozytywnych, mniej lub bardziej wyraźnie sformułowana poetyka. Nie znaczy to jednak, że uwikłania sytuacyjne znikają, nie odgrywają już żadnej roli – pozostają one istotne, nadal w jakiejś mierze wyznaczają położenie grupy, lecz stosunek do nich staje się czynnikiem więzi wewnątrzgrupowej o tyle tylko, o ile wyrazi się w programie. Programie, w którym zwykle od określenia stosunku do zjawisk, z punktu widzenia grupy zewnętrznych, istotniejsze jest ujawnienie celów pozytywnych i sposobów ich osiągnięcia"[1].

[1] M. Głowiński: Grupa literacka a model poezji. Przykład Skamandra. [W:] Z problemów literatury polskiej XX wieku. T. 2: Literatura międzywojenna. Warsz.: PIW 1965, s. 48–68.

Dalej niż Głowiński w kwestii typologii grup literackich poszedł J. Kornhauser, który przyjmując kategorie: grupa programowa, grupa sytuacyjna, dostrzegł także model określany przez niego jako grupa „i n t e r w e n c y j n a". Przez grupę interwencyjną rozumiał taką, „której założeniem, obok przyjęcia określonego sposobu działania, wynikającego w głównej mierze z więzi typu organizacyjnego, jest stworzenie nie tyle wspólnej poetyki, ile jednolitej płaszczyzny inspiracji i dojście do tych samych zasad światopoglądowych, filozoficznych. Świadomość filozoficzna, która reguluje operację werbalną, nie jest tylko częścią funkcji poetyckiej. Grupa interwencyjna swoją poezją oraz programem weryfikującym określone działanie nie stwarza nowej sytuacji literackiej, ale trzymając rękę na pulsie literatury wykazuje jej fałszywy model. Propozycja, jaką daje, jest propozycją aktywnego sposobu widzenia rzeczywistości konkretnej. Grupy sytuacyjne i programowe natomiast postulują nowy sposób oglądu ś w i a t a, co powoduje rozziew między językiem a obiektem".

J. Kornhauser: Szansa grupy. (O najmłodszych grupach literackich w Polsce). *Życie Lit.* 1969 nr 46 s. 4. O wyższości grup interwencyjnych nad programowymi i sytuacyjnymi pisał autor także w artykule pt. Realizm nienaiwny. (*Poezja* 1970 nr 9 s. 61–62).

Autorem kolejnej, bardziej złożonej klasyfikacji grup literackich jest A.K. Waśkiewicz, który wychodząc z założenia, że „status i funkcja grupy literackiej są historycznie zmienne: inne w warunkach zdecentralizowanego zarządzania kulturą, inne w warunkach zinstytucjonalizowania życia kulturalnego", wyróżnił następujące modele grup: 1. adaptacyjne, 2. interwencyjne: a. programowe, b. sytuacyjne, c. funkcjonalne.

Według typologii Waśkiewicza grupy adaptacyjne to grupy „koncentrujące uwagę na integracji w ramach związków instytucjonalnych bądź więzi środowiskowych", interwencyjne to „dążące do zmiany s y t u a c j i z a s t a n e j", wśród tych drugich: grupy programowe, „w których ośrodkiem skupienia jest krystalizujący się w toku wspólnych działań program literacki, głównym zaś celem – zmiana sytuacji w literaturze, narzucenie jej nowego modelu", grupy sytuacyjne to grupy „konstytuujące się na gruncie wspólnot

Obok tak określonych modelowych grup literackich: programowych i sytuacyjnych, zdecydowano się jednak, dla odtworzenia pełnego obrazu zjawiska w okresie powojennym, uwzględnić w pracy także ugrupowania zbliżone charakterem do klubów lub stowarzyszeń literackich. Przemawiała za tym specyfika kształtowania się ugrupowań różnego typu, zwłaszcza po 1956 i 1970 roku, nowe formy ich istnienia i działalności oraz znaczące miejsce tak pod względem ilościowym, jak i oddziaływania środowiskowego.

W wyniku dziesięcioletnich poszukiwań badawczych, obejmujących możliwie wszystkie publikacje oraz informacje przekazane przez uczestników grup w odpowiedzi na rozesłaną ankietę lub w bezpośrednich kontaktach, udało się zgromadzić materiały dotyczące 250 ugrupowań literackich, do których należało około 2500 osób (w kilku przypadkach mimo starań nie udało się określić liczby członków). O 50 grupach nie uzyskano bliższych danych.

Opracowaniu nadano formę słownika, w którym hasła – opisy poszczególnych grup literackich – zostały ułożone w miarę możliwości chronologicznie, co wyraziście ukazuje powiązania z przemianami życia kulturalnego w Polsce w latach 1945–89, ewolucję form działalności, wzajemne zależności, polemiki programowe.

Zgromadzone materiały i ustalone fakty pozwalają jednocześnie na sformułowanie pewnych obserwacji ogólnych dotyczących: 1. periodyzacji dziejów grup literackich w trzydziestoleciu powojennym na podstawie rozwoju ilościowego, geograficznego i charakteru ugrupowań, 2. programów, 3. mecenatu i form działalności, takich jak publikacje, zjazdy, konkursy itp.

1. Chronologia i geografia. W dziejach grup literackich w trzydziestoleciu powojennym wyodrębnia się pięć wyrazistych okresów: 1945–49, 1950–55, 1956–60, 1961–68, 1969/70–81, 1982–89.

Pierwszy z nich obejmuje lata 1945–49, w których powstały tylko dwa programowe ugrupowania literackie. Wkrótce po wyzwoleniu zawiązał się w Krakowie zespół Inaczej. Skupiał młodych o aspiracjach literackich, którzy stawiali sobie za cel przeciwstawianie się dominacji starszej generacji pisarzy (członkowie grupy byli inicjatorami pierwszego w Polsce Koła Młodych przy Związku Zawodowym Literatów Polskich, ZZLP); program ideowy określali ogólnie jako walkę o prawdziwą demokrację. W 1946 roku Jerzy Kierst i Bogdan Ostromęcki powołali grupę Próg; jej program artystyczny był krytyczny wobec literatury dwudziestolecia, zwłaszcza Skamandra i Awangardy, zaś program ideowy, zainspirowany teoriami Jerzego Brauna, zgodny był z linią katolickiego *Tygodnika Warszawskiego*, z którym grupa związała się wkrótce po swoim powstaniu. We wrześniu 1948 roku władze zlikwidowały ją ze względów politycznych; przez kilka lat na mapie kulturalnej Polski nie pojawiły się żadne ugrupowania.

Okres drugi w dziejach ugrupowań literackich to lata 1950–55. „Realizm socjalistyczny nie tolerował różnorodności kierunków artystycznych" – pisał

innych niż programowe, celem ich działań jest zmiana struktury życia literackiego, poprzez np. wytworzenie nowych ośrodków kształtowania opinii", zaś grupy funkcjonalne to takie grupy, gdzie „ośrodkiem skupienia jest wspólny program światopoglądowy, którego funkcją jest wspólny program literacki, zakres działania grupy wykracza tu poza sferę literatury". Autor tej typologii zaznaczał, iż jej podstawą jest „sformułowany expressis verbis lub tylko dający się zrekonstruować c e l, dla którego grupa została powołana". (A.K. Waśkiewicz: Formy obecności „nieobecnego pokolenia". Łódź: WŁ. 1978, s. 94).

w 1957 roku publicysta *Gazety Poznańskiej*. „Stąd też nasze powojenne życie kulturalne kształtowane według postulatów jego programu uboższe było na przykład o tak pełne dynamizmu zjawisko jak grupy literackie. Bez walki o programy literackie, bez skupienia się wokół pism grupowych przeszły pierwsze lata młodych, którzy zaczynali pisać po roku 1947"[2]. Działały w tym czasie niemal wyłącznie Koła Młodych, powołane w celu wychowywania i kształcenia młodzieży o aspiracjach literackich. Charakteryzując różnicę między Kołami Młodych a grupami literackimi Waśkiewicz pisał: „Oficjalną organizacją zrzeszającą młodych pisarzy są Koła Młodych przy ZLP. Twór o charakterze parazawodowym, mający przygotować kandydata do uprawiania zawodu literata [...]. Koło Młodych stanowi instytucję powołaną dla młodych, grupa jest ich własnym tworem. Sytuacja psychiczna uczestników tych zrzeszeń jest radykalnie różna. W przypadku Koła Młodych warunkiem działania jest akceptacja zastanej struktury, przyjęcie obowiązujących tu, uprzednich wobec ich decyzji, zasad. Grupa sama stwarza sobie reguły gry"[3].

Dwa ugrupowania programowe powstałe w 1950 roku, Budujemy i Załoga Nr 1, postulowały nowy model kolektywnej pracy literackiej. Budujemy skupiała robotników warszawskiego przedsiębiorstwa budowlanego „Starówka", którzy w dyskusjach roboczych projektowali zarysy fabuły opowiadań, teksty zaś pisała założycielka grupy, Maria Terlikowska-Woysznis. Opieranie się na autentycznych wydarzeniach, związanych z pracą na budowie, i posługiwanie się prawdziwymi nazwiskami opisywanych kolegów służyć miało propagowaniu pozytywnych postaw i potępieniu zachowań niezgodnych z socjalistycznymi zasadami. Natomiast działalność lubelskiej grupy Załoga Nr 1 ograniczała się do wspólnego dokonywania przekładów literatury radzieckiej.

W połowie 1956 roku coraz liczniej odzywały się głosy mówiące o potrzebie swobodnego zrzeszania się w grupy literackie. W toczącej się na łamach *Nowej Kultury* w okresie od sierpnia do października 1956 roku (nr 33–40) przedzjazdowej dyskusji nad profilem i zadaniami ZLP sprawa powoływania grup literackich pojawiała się we wszystkich niemal wypowiedziach pisarzy. Dostrzegając powszechność dążenia pisarzy do łączenia się w swobodne grupy literackie, „które jednoczy podobieństwo czy wspólność poglądów ideowo-artystycznych", Andrzej Braun postulował stworzenie możliwości powoływania przez owe grupy własnych pism, uważając, iż „płaszczyzna druku jest tą najnaturalniejszą płaszczyzną dyskusji pisarskich, polemik i rywalizacji twórczych, gwarantujących jawność, a jednocześnie stwarzających klimat poszanowania dla indywidualnych myśli ludzkich" (nr 33 s. 7). Aleksander Ścibor-Rylski opowiadał się za „bytowym" charakterem Związku i „nieprzejednaną walką ideową grup literackich", pisząc m.in.: „Tylko w zaciekłym sporze równoprawnych grup literackich może kształtować się perspektywa naszej sztuki [...]. Jeśli chodzi o grupy literackie, to rzecz jasna nie rozwiną się one w ramach żadnych sekcji ani seminariów, nie po to zresztą zakładane były te sekcje. Grupy muszą mieć pisma – tyle pism – ile im to będzie nieodzowne i z iloma potrafią utrzymać się na rynku" (nr 30 s. 3).

[2] J. Kołtuniak. *Gaz. Pozn.* 1957 nr 148.
[3] Sposób bycia. *Nadodrze* 1976 nr 18 s. 9–10.

Formułowane w tym duchu postulaty wielu uznanych pisarzy starszego i młodszego pokolenia wpłynęły na fakt, iż wykorzystano nową sytuację polityczną i społeczną, powstałą po VIII Plenum Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w październiku 1956 roku, jako szansę dla grup literackich. W samych tylko dwu ostatnich miesiącach 1956 roku prasa odnotowała pojawienie się dziesięciu grup poetyckich w Chełmie Lubelskim, Gdańsku, Grudziądzu, Poznaniu, Szczecinie, Toruniu i w Warszawie, a w latach 1957–59 powstało dalszych czterdzieści sześć ugrupowań, z czego najwięcej – dziesięć – w Warszawie, pięć w Poznaniu, po trzy w Gdańsku, Krakowie i Olsztynie, po dwa w Łodzi, Opolu, Lublinie, Wrocławiu, Toruniu i Szczecinie. Większość z tych ugrupowań istniała krótko, a ich znaczenie było wybitnie lokalne. Zawiązało się jednak w tym czasie kilka grup, które wniosły istotny wkład w rozwój i kształt literatury powojennej.

W Warszawie grupa literacka Współczesność doprowadziła do powstania pisma o tym samym tytule, które po zamknięciu *Po prostu* w czerwcu 1957 roku oraz innych pism młodych w latach 1957–60 było jedynym pismem wstępującego pokolenia; po latach zaś pojawił się termin „pokolenie Współczesności", jako nazwa pokolenia debiutującego około 1956 roku. Ogromne ożywienie życia literackiego wystąpiło w ośrodkach makroregionalnych, zwanych przez socjologię ośrodkami drugiego stopnia – do głosu doszedł Poznań, w którym prężnie działały Wiatraki, Wierzbak, Swantewit, organizując pierwsze w kraju festiwale poetyckie; tę tradycję przyjęły inne miasta, m.in. Łódź, Toruń, Bydgoszcz. Grupy literackie powstawać zaczęły także w miejscowościach oddalonych od centrów kulturalnych: w Bytomiu, Częstochowie, Grudziądzu, Katowicach, Kielcach, Łasku, Ostródzie, Radomsku, Słupsku, Sosnowcu, Żywcu.

Jednocześnie, co jest charakterystyczne, na przełomie lat 1956 i 1957 uległa zmianie sytuacja Kół Młodych. Znamienny jest tu przykład poznańskiego Wierzbaka, którego członkowie ogłosili w 2 numerze *Wybojów* następującą deklarację: „Dalszą pracę w Kole Młodych przy ZLP uważamy za bezowocną. Zrzesza ono ludzi o różnej albo niesprecyzowanej postawie ideowo-artystycznej. Stąd stanowi twór sztuczny, w istocie rozpadający się na szereg grup. Postanowiliśmy pracować w ścisłym gronie. Łączy nas przyjaźń, bunt przeciwko poniżeniu człowieka, wrażliwość na fałsz i wiara w potęgę wolnej myśli". Inna poznańska grupa – Swantewit, powołana w kwietniu 1957 roku, także zrzeszała byłych członków Koła Młodych; jej założyciel, Witold Zegalski, pełnił przedtem funkcję przewodniczącego Koła.

Jeżeli rozpatrywać dzieje ugrupowań literackich pod kątem ich liczebności w poszczególnych latach, druga połowa lat pięćdziesiątych jawi się jako czas szczególnie sprzyjający ich powstawaniu. Jednocześnie jednak należy zwrócić uwagę na fakt, iż wprawdzie w latach następnych liczba grup utworzonych w danym roku malała (zwłaszcza w okresie 1961–62), to jednak do końca lat sześćdziesiątych liczba działających ugrupowań w kolejnych latach była względnie jednakowa. Dopiero w pierwszej połowie lat siedemdziesiątych dynamika zwiększała się stopniowo, ale w sposób istotny (od 29 ugrupowań działających w 1970 roku do 45 w roku 1979), by w 1980 i 1981 roku zauważalnie zmaleć. Wprowadzenie stanu wojennego w grudniu 1981 nie miało zasadniczego wpływu na liczbę działających

ugrupowań, stabilną do końca lat osiemdziesiątych. Zauważalnie zmieniła się jednak dynamika ich powstawania. Druga połowa lat osiemdziesiątych to czas, w którym zmniejszała się liczba zawiązywanych grup; wyjątek stanowił jedynie rok 1983 (odwieszenie stanu wojennego), kiedy to podwoiła się liczba powstających grup w stosunku do poprzedniego roku.

Wyraźnie ukazuje to zestawienie liczby grup w poszczególnych latach w tabeli na s. 11, a jej wartości liczbowe ilustruje wykres (tamże).

Przedział 1956–61 uważać można za ten, w którym ustabilizowała się liczba działających także później grup literackich.

Powstające po 1956 roku ugrupowania literackie przedstawiały dużą różnorodność. W związku z próbami zmiany stosunku do tradycji dwudziestolecia międzywojennego powstało kilka grup nawiązujących do grup literackich tego okresu: Przedmieście w Warszawie, Nowy Prom w Poznaniu, a także grupy regionalne: Gronie, nawiązująca do Czartaka, oraz chełmskie Pryzmaty.

O ile działalność powstałego w 1958 roku Nowego Promu trwała krótko i ograniczyła się do jednej kolumny literackiej w *Tygodniku Zachodnim* oraz włączenia się do polemik z artykułem Bogusława Koguta (tekstu tego członkowie grupy nie uważali za swój program), o tyle powołany ponownie w tymże roku w Warszawie Zespół Literacki Przedmieście przedstawił jasno wykrystalizowany program, zapowiadający, zgodnie z założeniami Przedmieścia z lat 1933–37, tworzenie literatury oddającej obraz konfliktów społecznych i ujawniającej deformacje życia społecznego. Grupa, związana z warszawskim Oddziałem ZLP, powołała Klub Przedmieścia. Polityczne konsekwencje jej współpracy z Klubem Krzywego Koła, a także niemożność zrealizowania ambitnych planów wydawniczych spowodowały przerwanie prac grupy po trzech latach działalności.

Reaktywowane w tym samym okresie chełmskie Pryzmaty (1956) oraz żywieckie Gronie (1958) jako grupy regionalne działały nieprzerwanie przez wiele lat; Pryzmaty rozpadły się w 1993, Gronie w 1999 były nadal aktywne. Ich charakter był podobny. Obie nawiązywały w swych wypowiedziach programowych do tradycji literackich grup międzywojennych, obie też funkcjonowały w silnym związku z lokalnym towarzystwem kulturalnym, a ich członkowie zasiadali we władzach tychże towarzystw. Sprawiło to, iż miały ułatwiony dostęp do druku, a również duże możliwości organizowania różnorodnych imprez kulturalnych, konkursów, wyjazdów w teren itp.

Formułowana przez środowisko pisarskie w 1956 roku potrzeba wydawania pism redagowanych przez grupy twórcze oraz pism młodych zaowocowała uchwałą warszawskiego zjazdu ZLP, który odbył się w grudniu 1956 roku:

„Walny Zjazd zwraca się do władzy państwowej – aby pomogła w reorganizacji życia artystycznego poprzez umożliwienie w czasie najkrótszym założenia nowych czasopism, co jest niezbędne w nowo powstałej sytuacji kulturalnej" (cyt. wg: *Nowa Kultura* 1957 nr 1 s. 1). W tych sprzyjających warunkach uaktywniły się studenckie środowiska artystyczne, m.in. na Wybrzeżu i w Krakowie; ich ośrodkami skupienia były nie tylko grupy artystyczne, w tym literackie, ale także – wydawane na wysokim poziomie i w stosunkowo dużych nakładach – środowiskowe pisma studenckie, np. *Wyboje* (Poznań), *Poglądy* (Wrocław), *Czarno na Białym*, potem *Zebra* (Kraków), *Kontrasty* i *Uwaga* (Gdańsk), *Helikon* (Toruń) i publiko-

Rok	Powstało	Działało	Zakończyło działalność	Rok	Powstało	Działało	Zakończyło działalność
1945	1	1	–	1968	3	22	5
1946	1	2	1	1969	9	26	1
1947	–	1	–	1970	4	29	3
1948	–	1	1	1971	3	29	7
1949	–	–	–	1972	11	33	11
1950	2	2	–	1973	7	29	7
1951	–	2	–	1974	13	35	5
1952	–	2	1	1975	10	40	9
1953	1	2	1	1976	15	46	12
1954	–	1	–	1977	8	42	12
1955	–	1	–	1978	13	43	7
1956	10	11	2	1979	11	47	15
1957	12	21	6	1980	5	37	8
1958	10	25	6	1981	7	36	12
1959	10	29	9	1982	7	31	5
1960	8	28	5	1983	14	40	5
1961	4	27	7	1984	3	38	5
1962	1	21	5	1985	9	42	9
1963	5	21	6	1986	10	43	13
1964	6	21	6	1987	5	35	8
1965	4	19	3	1988	2	29	10
1966	6	22	4	1989	1	20	2
1967	6	24	5				

wane w Warszawie ogólnopolskie *Od Nowa*. Z czasopismami tymi współpracowały nowo powstałe grupy literackie młodych: z *Zebrą* krakowską Muszyna, z *Kontrastami* i *Uwagą* gdańskie Kontrasty, z *Wybojami* poznański Wierzbak, Dlaczego Nie i członkowie Koła Młodych, komitet redakcyjny jednodniówki *Helikon* zaś określił się jako grupa literacka. Czasopisma te ukazywały się jednak krótko; większość z nich zamknięta została w latach 1957–58, jedynie *Od Nowa* wychodziło do połowy 1960 roku. Rzutowało to na czas trwania niektórych ugrupowań literackich (np. gdańskich Kontrastów). Spośród ugrupowań tego okresu związanych z czasopismem tylko jedno współpracowało z periodykiem niestudenckim: powstałe w 1956 roku w Poznaniu studenckie Wiatraki działały przy dodatku literackim *Faktów i Myśli* zatytułowanym *Wiatraki*.

Rozwój ilościowy grup studenckich był wyraźny także w latach następnych: do 1968 roku powstały trzydzieści trzy grupy tego typu (w tym dwanaście w okresie 1956–59). Miało to zapewne związek także z rozbudową placówek naukowych, oświatowych i artystycznych w takich miastach, jak Kraków, Wrocław, Łódź, Trójmiasto, Poznań czy Toruń.

Wart odnotowania jest fakt, że już w latach 1956–60 niektóre stolice mikroregionów nie ustępowały Warszawie pod względem inicjatyw kulturalnych. Liczba powstałych w tym czasie ugrupowań jest znacząca: w latach tych powołano w Warszawie cztery grupy studenckie, cztery w Gdańsku, niewiele ustępowały im Poznań, Wrocław, Lublin i Toruń. Powstawały także grupy studencko-uczniowskie, np. Grabia' 59 w Łasku koło Łodzi, Seledyn w Gdańsku, Prom w Lublinie. Wiele zaistniałych w tym okresie ugrupowań studenckich skupiało obok młodzieży literackiej także początkujących plastyków, muzyków, filmowców, np. gdańskie Kontrasty, Prowincja w Grudziądzu, szczecińska Metafora, Peryferie w Kielcach, Labirynt w Bytomiu czy Szkoła Grafomanów i Gdańska Grupa Młodych.

Już na początku lat sześćdziesiątych zaczęły wyodrębniać się nowe studenckie ośrodki młodoliterackie: warszawski, w którym w 1960 roku rozpoczęła działalność Orientacja Poetycka „Hybrydy", potem zaś w latach 1966–73 Forum Poetów „Hybrydy" i od 1973 Konfederacja Nowego Romantyzmu, łódzki – gdzie pierwszy głos miała grupa Centrum, wrocławski – Agora i Ugrupowanie Literackie 66 oraz poznański, w którym znacząco zaistniała grupa Próby. Spory i polemiki prowadzone przez wymienione ugrupowania były ważnym głosem w dyskusji nad kształtem i rolą młodej poezji.

Znaczenie miał tu fakt, iż Agora i Orientacja dysponowały własnym pismem, Ugrupowaniu Literackiemu 66 udało się zyskać miejsce druku w biuletynie *Kontrasty*. Nadto Orientacja wydała kilka almanachów prezentujących krąg poetów z nią związanych oraz tom „Tak – nie", w którym pomieszczono utwory poetów opozycyjnych wobec poetyki orientacyjnej. Wyodrębnieniu się owych dominujących ośrodków młodopoetyckich towarzyszyło poczucie – wyrażane nie tylko w polemikach prasowych, ale także na licznych w tych latach sympozjach, seminariach i zjazdach literackich, organizowanych przez grupy – wykształcenia się zróżnicowanych modeli poezji. Używano określeń: „lingwiści wrocławscy" czy „poetyka kręgu Orientacji", powszechnie też uważano, że członkowie poznańskich Prób

wypracowali nowy model poezji nieufnej wobec tworzywa poetyckiego i rzeczywistości pozaliterackiej.

Osobnego potraktowania wymagają działające w tym okresie grupy o charakterze klubowym. Wprawdzie pierwsze tego typu ugrupowania pojawiły się w latach 1957–58 (olsztyńskie Skarpa i Malwa, łódzka Prowincja '58 i koszalińska Meduza), jednak zasadniczy rozwój ilościowy tego typu ugrupowań przypadł na lata sześćdziesiąte, były one także wyraźnie obecne w życiu literackim lat siedemdziesiątych. Miało to związek z jednej strony ze zwiększeniem w tym czasie liczby Klubów Literackich przy ZLP, rozwojem klubów środowiskowych (np. Związku Nauczycielstwa Polskiego, ZNP), z drugiej zaś z powołaniem w 1959 roku instytucji Korespondencyjnego Klubu Młodych (KKM, następnie: KKMP).

Działając jako sekcje klubów młodzieżowych (bydgoskie Kontury), klubów środowiskowych (Bakalarz w Białymstoku), towarzystw kulturalnych (Grupa Literacka Młodych Towarzystwa Kultury Ziemi Nowosolskiej) – grupy te nie miały osobowości prawnej. Wyjątkiem jest tu łódzka Prowincja '58, która rejestrowała się przy oddziale Stowarzyszenia Pax jako jego wewnętrzny klub. Znamienny jest tu przykład kieleckiego Ponidzia, które w 1965 roku weszło w skład nowo utworzonego Klubu Literackiego ZLP, zastrzegając sobie jednak autonomię, którą udało mu się zachować do 1968 roku.

Grupy o charakterze klubowym były najczęściej bezprogramowe; formułowały jedynie plany pracy, sprowadzające się z reguły do postulatów doskonalenia twórczości literackiej, organizowania akcji popularyzatorskich – tak było w wypadku Ponidzia, andrychowskiej grupy My, Bakalarza, Meduzy i in. Grupy te, o dużej rozpiętości liczby członków (od 5 w wypadku Konturów do 20 w Ponidziu), powstawały z reguły w ośrodkach prowincjonalnych: Meduza w Słupsku, Kontury w Bydgoszczy, Grupa Literacka Młodych w Nowej Soli, My w Andrychowie, Bakalarz w Białymstoku; działały jednak także w centrach literackich (Tak w Warszawie, Prowincja '58 w Łodzi).

Charakteryzując grupy pod kątem wielkości ośrodków literackich, w których działały, A.K. Waśkiewicz stwierdzał, że w przeciwieństwie do dużych ośrodków: „w ośrodkach mniejszych grupy powstają na zasadzie łączenia: skupiają w danym środowisku wszystkich młodych lub przynajmniej większą ich część. Są to więc [...] twory zastępcze, zbliżone w swej strukturze do klubu literackiego. Jest w dużej mierze rzeczą przypadku (i panującej w danym okresie mody), czy skupisko to będzie określać się jako «grupa» czy jako «klub literacki». W latach sześćdziesiątych powstawały one w ośrodkach powiatowych lub tych województwach, w których nie było oddziału ZLP (Rzeszów, Kielce)"[4].

Skład osobowy omawianych ugrupowań był bardzo zróżnicowany, tak pod względem zawodowym, jak i wieku uczestników.

Grupy o charakterze klubowym możemy podzielić na trzy kategorie:

a) grupy będące sekcją większej instytucji kulturalnej (andrychowska My jako sekcja literacka Grupy Twórców Nieprofesjonalnych przy domu kultury, Bakałarz w Białymstoku jako sekcja Klubu ZNP), Aut w Toruniu, Grupa przy klubie U Jana, Aida;

[4] A.K. Waśkiewicz: Formy obecności „nieobecnego pokolenia". Łódź: WL 1978, s. 52.

b) grupy, które przekształciły się w zalegalizowany klub literacki (Meduza w Słupsku) lub zostały przez niego wchłonięte (Ponidzie);

c) grupy, które faktycznie były wewnętrznym klubem (łódzka Prowincja '58, Kometa w Zielonej Górze).

Czas trwania tych ugrupowań wahał się między dwoma a ośmioma laty, choć zdarzały się wyjątki (My działa nieprzerwanie od 1973 roku).

W widoczny sposób zaznaczył swą obecność na mapie życia literackiego tego okresu KKMP[5]; był on z jednej strony twórcą filii terenowych, które mianując się grupami literackimi działały w małych ośrodkach (por. Oświęcim, Kłobuck, Jastrzębie Zdrój), z drugiej zaś – poprzez proponowane przez siebie atrakcyjne formy działalności (ogólnopolskie zjazdy, sympozja, seminaria, stosunkowo łatwy dostęp do publikacji, np. w *Regionach*, *Głosie Młodzieży Wiejskiej*) przyciągał efemeryczne ugrupowania bądź poszczególnych ich członków (por. Iłżanka). Także grupy większe, np. krakowska Tylicz czy kołobrzeska Reda, chętnie współpracowały z KKMP. Symptomatyczny jest tu także przykład Łodzi: miejscowy oddział KKMP nie tylko wchłonął efemeryczne Grabię '59 z Łasku i Karawanę, jego członkami zostali także Mieczysław Kucner i Eugeniusz Zarzycki z Pax-owskiej Prowincji '58, w wydawnictwach łódzkiego KKMP publikowali też członkowie innych grup: Grzegorz Kościński (studencka Strofa), Andrzej Biskupski i Jerzy Jarmołowski (Centrum) oraz Janusz Królikowski (członek Strofy i Centrum).

Wśród grup związanych z ogólnopolskim ruchem KKMP, które występowały głównie w drugiej połowie lat sześćdziesiątych (ale ich obecność widoczna była także w pierwszej połowie lat siedemdziesiątych), wyodrębniają się wyraźnie trzy kategorie. Są to kolejno: grupy studenckie (wrocławskie Ugrupowanie Literackie 66, częściowo krakowskie Wielopole, Bakałarze, Formaty, Tylicz), grupy zbliżone charakterem do regionalnych (Iłżanka, Grupa im. I. Fika, Grupa im. W. Sebyły,

---

[5] KKM, przemianowany następnie na KKMP, powstał w 1959 roku przy ZMW z inicjatywy Włodzimierza Łowieckiego. Do jego organizatorów należał m.in. Bronisław Gołębiowski. Opiekunami Klubu byli m.in. Stanisław Piętak, Wilhelm Mach i Jan Śpiewak. Charakter i cel Klubu określał „Regulamin wewnętrzny" zatwierdzony w roku 1962 na zjeździe w Łodzi. Mówił on o tym, iż celem Klubu jest „pomaganie młodym piszącym w rozwijaniu ich zdolności, osobowości, wiedzy o literaturze i życiu; budzenie wśród młodych piszących zaangażowanego stosunku do współczesnych problemów narodu budującego socjalizm, tak aby znalazły one wyraz w twórczości; wyzwalanie inicjatywy kulturalnej środowisk zapóźnionych kulturalnie i wdrażanie młodych piszących do współdziałania w upowszechnianiu kultury, a zwłaszcza literatury współczesnej; nawiązanie przyjacielskiego kontaktu młodych piszących z całego kraju, a szczególnie ze wsi i małych miast". Cyt. za: B. Gołębiowski: Korespondencyjny Klub Młodych Pisarzy (1959–1969). [W:] Almanach Literacki KKMP. [Warsz.]: KKMP przy ZG ZMW, LSW 1970, s. 16.

Ośrodki terenowe KKMP powstawały z reguły w tych regionach, gdzie nie było oddziałów ZLP (np. w Rzeszowie, Koszalinie, Opolu), ale także w ośrodkach większych, np. w Łodzi, Wrocławiu, Katowicach. Klub wydawał biuletyn *Próby Literackie* (1959–62) oraz pismo *Regiony* (od 1969); współpracował z Ludową Spółdzielnią Wydawniczą, z *Zarzewiem* i *Tygodnikiem Kulturalnym*.

Zdaniem A.K. Waśkiewicza, organizacja KKMP „nigdy nie potrafiła się zdecydować, czy chce być klubem literackim, organizacją kulturalną, czy jeszcze czymś innym. W rezultacie stała się – zwłaszcza w późniejszych latach – osobliwym zbiurokratyzowanym tworem. W połowie lat sześćdziesiątych służy już tylko instrumentalnym działaniom, jej znaczenie dla ruchu młodoliterackiego staje się marginalne". (Cyt. za: Modele i formuła. Wr.: Ossol. 1978, s. 31).

Narew) oraz grupy o charakterze klubowym (Wiadukt w Łodzi, rzeszowska Gwoźnica, Tędy w Jastrzębiu Zdroju).

Ze względu na powiązania z ogólnopolskim ruchem KKMP grupy te można podzielić na:

– grupy od początku swej działalności będące filią KKMP: Grupa im. W. Sebyły, Tędy, Grupa im. I. Fika;

– grupy w początkach swej działalności związane z innym mecenasem, a które w pewnym momencie przeszły pod opiekę KKMP: Wielopole, Formaty, Iłżanka;

– grupy działające autonomicznie w ramach oddziału KKMP: Gwoźnica, Wiadukt;

– grupy mniej lub bardziej luźno współpracujące z oddziałami KKMP, z reguły poprzez uczestnictwo niektórych ich członków w tym ruchu: Ugrupowanie Literackie 66, Reda, Tylicz, Zniesienie.

Były to z reguły grupy bezprogramowe, jedynie Wiadukt, Ugrupowanie Literackie 66 i opolskie Formaty ogłosiły program[6]. Z tego punktu widzenia były to grupy przeważnie sytuacyjne (stosując podział Głowińskiego), Waśkiewicz nazwałby je grupami adaptacyjnymi.

O upowszechnieniu się modelu klubowego grup świadczyć może przykład Grupy Literackiej Młodych TKZN; działając jako sekcja literacka towarzystwa kulturalnego i nie mając żadnych związków z KKMP powielała schemat jego funkcjonowania. Powołana została z inicjatywy towarzystwa (nie jako twór pisarzy, lecz dla nich), wprowadziła też system faktycznie korespondencyjnego kontaktowania się członków między sobą.

Grupy te miały widoczne korzyści z powiązań z KKMP, gdy usytuowane były blisko oddziałów wojewódzkich (Wrocław, Łódź, Kraków); grupy działające w oddaleniu od dużych ośrodków miejskich, niezależnie od współpracy z KKMP, wiązały się z lokalnymi instytucjami (z reguły z domami kultury, które były bezpośrednimi wykonawcami inicjatyw kulturalnych owych ugrupowań), często miały też one bardziej regionalny charakter. Znamiennym przykładem wykorzystywania kontaktów z KKMP byłaby tu grupa Narew, która działając według schematów Klubu i skupiając pisarzy, z których część związała się z tym ruchem, ostatecznie przekształciła się nie w jego miejscowy oddział, lecz w Klub Literacki przy ZLP.

Grupy o charakterze klubowym, w tym te, które działały w związkach z ruchem KKMP, zlokalizowane w małych ośrodkach miejskich, wyposażonych w skromną infrastrukturę, spełniały – używając określenia autorstwa S. Żółkiewskiego[7] – p o m o c n i c z ą rolę w organizowaniu życia literackiego danego regionu lub miejscowości, w wielu zaś wypadkach (np. Narew, My andrychowskie, Legary) były środowiskiem, które organizowało podstawy działalności kul-

[6] Niejasna jest tu sprawa rzeszowskiej Gwoźnicy: jej założyciel, T. Kubas – w odpowiedzi na ankietę w 1985 – pisał o programie grupy, udostępnionym A.K. Waśkiewiczowi. Krytyk ten jednak zarówno w swojej książce pt. Formy obecności „nieobecnego pokolenia", jak i w artykułach prasowych określał grupę jako bezprogramową; przypuszczać można, iż wzmiankowany tekst miał charakter planu pracy bądź bliski był regulaminowi KKMP.

[7] Por. Kultura literacka 1918–1932. Wr.: Ossol. 1973, s. 335.

turalno-oświatowej w danej zbiorowości. W tym kontekście rola upowszechnieniowa imprez przez nie organizowanych (typu wieczory poezji, odczyty w tzw. terenie) wymaga szczególnego podkreślenia.

W kontekście przytoczonych wcześniej danych słuszna wydaje się także diagnoza A.K. Waśkiewicza, który analizując fakt licznego powstawania grup literackich po 1960 roku pisał:

„Kilka przyczyn spowodowało, że w latach 1960–1968 grupy poetyckie były stosunkowo liczne. Podobnie jak liczne konkursy i inne imprezy literackie spełniały one t a k ż e funkcje zastępcze. Ich działalność zastępowała istnienie czasopism, publikacji książkowych, stwarzały, co nie jest bez znaczenia, swoisty system nacisku na organizacje mecenasowskie, zastępowały wreszcie – zwłaszcza w skupiskach lokalnych – wyspecjalizowany aparat upowszechniania kultury. Dla debiutantów stanowiły także instytucję ułatwiającą start literacki”[8].

Stwierdzenia te aktualne są także w odniesieniu do lat następnych.

Cezura lat 1968–70, którą w życiu społeczno-kulturalnym wyznaczały wydarzenia marcowe 1968 roku i wypadki grudniowe 1970 roku, stanowiąc przeżycie pokoleniowe dla nowej generacji – również pisarskiej, rozpoczyna także w dziejach grup literackich kolejny okres, wyróżniający się liczbą ugrupowań i pojawieniem się nowych ich typów.

W latach siedemdziesiątych działało rocznie przeciętnie czterdzieści grup, zwiększyła się znacznie liczba grup nowo powstających w ciągu roku (od siedmiu do piętnastu). Rok 1976 był pod tym względem rekordowy: wśród czterdziestu działających ugrupowań piętnaście rozpoczęło dopiero działalność, w 1979 roku zaś działało czterdzieści siedem grup (w tym jedenaście powstałych w tym roku).

Aby zilustrować geografię ugrupowań literackich w tym okresie, można posłużyć się przykładem sytuacji w 1975 roku. Spośród działających w tym roku czterdziestu grup – sześć powstało w Warszawie (związane były ze środowiskiem studenckim), pięć w Krakowie (także studenckie), trzy w Gdańsku (w tym jedna studencka, jedno ugrupowanie skupiające obok poetów także muzyków i plastyków), dwie grupy w Poznaniu (obie studenckie), także dwie w Bielsku-Białej. Pozostałych dziewiętnaście ugrupowań rozrzuconych było w różnych co do wielkości oraz zaplecza kulturalnego miejscowościach Polski: w Andrychowie, Białymstoku, Bydgoszczy, Chełmie Lubelskim, Jastrzębiu Zdroju, Katowicach, Kętach, Kłobucku, Kołobrzegu, Lublinie, Łodzi, Ostrołęce, Przemyślu, Puławach, Rzeszowie, Słupsku, Szczecinie, Tychach, Żurominie i Żywcu. Wśród owych czterdziestu ugrupowań występujących w 1975 roku połowa to grupy studenckie, sześć regionalne, pięć poetycko-plastyczne, cztery oddziały terenowe KKMP i jedna uczniowska; charakteru kilku nie udało się określić z powodu zbyt ubogich informacji o ich pracach.

Proporcje te, niezależnie od liczby działających w danym roku grup, są charakterystyczne dla całego okresu 1969–75. W latach tych zaznaczyła się dominacja ilościowa ugrupowań studenckich (dokładnie 50% wszystkich grup działających w tym czasie; w latach 1956–60 grupy studenckie stanowiły 26% wszystkich ugrupowań, w okresie 1961–68 zaś – już 45%). Należy wziąć tu pod uwagę inte-

[8] Formy obecności „nieobecnego pokolenia”, s. 83.

grującą rolę środowiskowych klubów studenckich. Za przykład może służyć krakowski klub „Pod Jaszczurami”, który od 1966 roku organizował Turnieje Jednego Wiersza o „Jaszczurowy Laur”; większość grup poetyckich działających w Krakowie po 1973 roku wywodziła się spośród jego członków (m.in. My, Wobec). Podobną rolę pełnił w Warszawie klub „Hybrydy”.

Pod koniec 1968 roku powstały trzy grupy poetyckie, w tym krakowska grupa Teraz. Już pierwsze wspólne wypowiedzi terazowców, następnie zaś polemiki krytycznoliterackie, które grupa wywołała na łamach *Studenta*, *Nowego Wyrazu*, *Poezji*, *Życia Literackiego*, zdecydowały, że wkrótce zaczęto pisać o pojawieniu się nowej formacji poetyckiej – Nowej Fali, która dominowała aż do końca pierwszej połowy lat siedemdziesiątych.

Podkreślenia wymaga w tym miejscu fakt, iż po 1968 roku dominowało środowisko krakowskie. Spośród czterdziestu siedmiu studenckich ugrupowań działających w 1968–80 – trzynaście powstało w Krakowie. Nie bez znaczenia była tu rola Koła Młodych przy krakowskim Oddziale ZLP. Z jego kręgu wyłoniły się grupy Teraz, Tylicz, 848 i Babel; także członkowie krakowskiej grupy My tworzyli w latach siedemdziesiątych czołówkę Koła, pełniąc w nim znaczące funkcje[9].

W Warszawie zaistniały w tych latach tylko dwie ważniejsze środowiskowo grupy: Konfederacja Nowego Romantyzmu i Kicki Salon Poetycki, w Lublinie Samsara i Ogród, spośród ugrupowań innych ośrodków silnym głosem przemówił katowicki Kontekst.

Dla dynamiki powstawania ugrupowań studenckich sprzyjający był także fakt, iż w roku 1968 w Krakowie zaczął ukazywać się *Student*, a w 1972 w Warszawie – *Nowy Wyraz* jako szczególna alternatywa nie zrealizowanej krakowskiej *Młodej Kultury*. W pierwszej połowie lat siedemdziesiątych symptomy swoistej zmiany proporcji i jakości stały się wyraźne: w 1971 roku zakończył działalność krąg warszawskiej Orientacji Poetyckiej „Hybrydy”, przestało się ukazywać pismo *Orientacja*, rozpadła się łódzka grupa Centrum, a we Wrocławiu Ugrupowanie Literackie 66 (1972) i Agora (1973). Studenckie grupy działające w Lublinie (Ogród-2, Samsara), Bydgoszczy (Parkan) i Gdańsku (Warsztat) lansowały w tym czasie nowy, oparty na formach happeningowych i parateatralnych lub wizualnych, model kontaktu z odbiorcą. Działające w tym czasie w małych ośrodkach coraz liczniejsze ugrupowania o charakterze klubowym lub regionalnym nie miały istotnego wpływu na kształtowanie się modelu poezji lat siedemdziesiątych.

Po 1975 roku liczba grup studenckich wyraźnie zmalała. Wśród czterdziestu ośmiu grup powstałych w latach 1976–80 tylko 31% stanowiły ugrupowania studenckie (cztery w Krakowie, po trzy w Warszawie i Zielonej Górze, dwie w Gdańsku, pozostałe w Chorzowie, Gliwicach i Wrocławiu). Spośród nich trzy zasługują na uwagę: Wspólność, Monada i Gremium. Wszystkie powstały w 1976 roku. Prace Wspólności wydają się znaczące nie tylko ze względu na wykreowanie programu „nowej prywatności”, ale także z powodu udziału jej członków w redagowaniu *Litterariów Studenckich*, *Punktu*, uczestnictwa w cyklu seminariów z udzia-

[9] O roli krakowskiego Koła Młodych pisali m.in. A. Włodek w „Krakowskim Almanachu Młodych” (Krak.: WL 1964) oraz S. Stabro w „Drugim Krakowskim Almanachu Młodych” (Krak.: WL 1980).

łem Marii Janion oraz ze względu na organizację w latach 1976–79 Spotkań Młodych Pisarzy Polski Północnej w Wieżycy. Specyfiką Gremium, powstałego jako kontynuacja Kickiego Salonu Poetyckiego i zrzeszającego osiemdziesiąt osób z Warszawy i wielu innych ośrodków Polski, było zorganizowanie kilku ogólnopolskich zjazdów i konkursów literackich, współpraca z ruchem robotników piszących oraz KKMP. O obu tych grupach A.K. Waśkiewicz pisał, rozpatrując znikomość recepcji działań grup istniejących w drugiej połowie lat siedemdziesiątych:

„Dwie tylko zyskały względny rozgłos – Gdańska Grupa Sytuacyjna Poetów i Artystów Wspólność i Centrum Literackie Gremium. Pierwsza dlatego, iż zaproponowała coś w rodzaju programu, prowadziła ożywioną działalność organizacyjną. Program «poezji polifonicznej» i «nowej prywatności» miał w pewnym momencie szansę stać się programem przewodniej grupy pokolenia. Druga chciała także tworzyć program – program «realnego romantyzmu» niewiele wszakże miał wspólnego z rzeczywistymi dążeniami pokolenia, w tym sensie był izolowany, co jednak nie przeszkodziło temu, iż Gremium bardzo żywo zajmowało się działaniami typu organizatorskiego, ewoluując stopniowo w kierunku raczej organizacji młodoliterackiej niż grupy sensu stricto”[10].

Grupa Monada z Chorzowa, skupiająca członków Koła Młodych przy ZLP w Katowicach, współorganizowała w 1980 roku Ogólnopolski Meeting Poetycki „Pomówmy o wartościach”, wydała następnie materiały z tego zjazdu. Dla krytyki było to jedno z ważniejszych wydarzeń młodoliterackich roku. Krzysztof Karwat pisał w 1981 roku o tym wydawnictwie: „książka ta stanowi zapis stanu świadomości części młodego pokolenia literackiego przed «polskim sierpniem». Dzisiaj okazuje się, jak rzeczowe i aktualne były programy tyczące sytuacji literatury i kultury w PRL”[11].

W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych w młodej literaturze zaistniały struktury określane przez ich twórców jako „ruch młodoliteracki”, z naczelną rolą animatora. Początek tego zjawiska sięga prac Orientacji Poetyckiej „Hybrydy” i organizatorskiej działalności J. Leszina. Z podobnym rozmachem działał od 1970 roku gdański Warsztat, prowadzony przez Eugeniusza Kuppera, a także Gremium, założone przez Pawła Sorokę. Od 1980 roku łódzka grupa Centauro Henryka Zasławskiego miała ambicje stworzenia podobnie aktywnego środowiska. Odmienność tych ugrupowań polega m.in. na liczbie uczestników biorących udział w ich działaniach. Z Orientacją związanych było około pięćdziesięciu osób, kierowane przez Bohdana Urbankowskiego Forum Poetów „Hybrydy” – skupiało czterdzieści jeden osób, nieco mniej, bo tylko dwadzieścia dziewięć osób, liczyła powołana przez tegoż autora Konfederacja Nowego Romantyzmu, w pracach Warsztatu brało udział blisko siedemdziesiąt osób, w Gremium w różnych jego okresach działało ponad osiemdziesiąt osób, twórca grupy Centauro podawał listę ponad stu uczestników założonej przez siebie grupy.

Liczba zarejestrowanych w niniejszej pracy ugrupowań, różnorodność form, w jakich występowały, pozwalają na sformułowanie pewnych obserwacji dotyczących także sposobu ich funkcjonowania w zależności od wielkości ośrodka,

[10] Ósma dekada. Wr.: Ossol. 1982 s. 92.
[11] *Integracje* 1981 s. 12.

w którym działały. Grupy powstające w miejscowościach bliskich większych ośrodków miejskich niejednokrotnie nawiązywały współpracę bądź z różnych powodów dołączały do grup większych. Tak stało się z Grabią '59 z Łasku, która niemal w całości weszła do łódzkiego KKMP (jej członkowie byli następnie współtwórcami Grupy Literackiej Wiadukt przy oddziale łódzkim KKMP). Ideę łączenia grup zrealizowała najpełniej Konfederacja Nowego Romantyzmu przy warszawskim klubie „Hybrydy".

Grupy powstające w małych ośrodkach miejskich skupiały się głównie przy domach kultury (miejskich, gminnych lub zakładowych) i klubach środowiskowych. Z reguły nie formułowały programu artystycznego, poprzestając na realizowaniu postulatów prezentowania swojej twórczości (głównie poprzez organizowanie spotkań autorskich) oraz działalności popularyzatorskiej. Związane z lokalną prasą (por. Grupa Literacka przy PDK w Radomsku) lub prasą zakładową (andrychowska grupa My) rzadko wychodziły poza region.

Powstanie niektórych grup w mniejszych ośrodkach miejskich niejednokrotnie wynikało z inicjatywy klubów literackich: Narew miała być pierwotnie klubem pisarzy kurpiowskich z siedzibą w Ostrołęce (pomysł wyszedł od członków Mazowieckiego Ośrodka KKMP), ostatecznie na wniosek władz przekształcona została w Klub Literacki przy Warszawskim Oddziale ZLP z perspektywą przemianowania na oddział Związku. Dzieje Narwi są zarazem przykładem wyraźnej – w licznych oddalonych od centrum miejscowościach – intencji stworzenia lokalnego środowiska literackiego. Pod tym kątem należy rozpatrywać także prace koszalińskiej Meduzy czy Bakałarza w Białymstoku.

Symptomatyczne są także okoliczności powstania Grupy Literackiej im. W. Sebyły i Grupy Literackiej im. I. Fika, które zorganizowane zostały jako terenowe ogniwa KKMP po podziale katowickiego oddziału Klubu.

Specyfiką ugrupowań, głównie efemerycznych, działających w małych ośrodkach jest także fakt występowania osoby prywatnej jako mecenasa grupy; mecenat ten należy rozumieć jako opiekę w sensie doradczym i organizacyjnym, nie zaś finansowym (Klepsydra, Skarabeusz).

Znaczące jest także zestawienie dotyczące geograficznego rozlokowania działających w Polsce ugrupowań. Stosunek liczby ugrupowań powstałych w dużych ośrodkach miejskich do liczby grup w ośrodkach małych wynosi 183 : 117 (w tym wyliczeniu uwzględniono także grupy wymienione na s. 705, które z powodu niedostatecznej ilości materiałów nie zostały opracowane). Jeżeli weźmiemy pod uwagę także fakt, że tylko część osób uprawiających twórczość poetycką decydowała się na przynależność do grupy, musimy uświadomić sobie zjawisko masowości ruchu poetyckiego w Polsce powojennej, jednocześnie zaś stosunkowo dużą łatwość debiutu, także w postaci tomiku poetyckiego.

Zjawisko to próbował określić Krzysztof Gąsiorowski, wypowiadając się w dyskusji na temat młodej poezji:

„I nie przede wszystkim o prestiż społeczny chodzi w masowym ruchu poetyckim, chociaż mechanizmy prestiżowe także zostają tu wzbudzone. Ten ruch ma głębsze przyczyny. Z jednej strony – w przekroju społecznym – nowe warstwy, np. ludzie pochodzący ze wsi, zaczynają pisać po to, aby zmienić swoją relację kultury, z biernej na czynną, z roli przedmiotowej na podmiotową. Z drugiej stro-

ny – w przekroju psychologicznym – podobną potrzebę odczuwają młodzi. Jest to raczej zjawisko kulturowe niż artystyczne, chociaż z tych ruchów wielu dobrych pisarzy się wywiodło”[12].

2. Programy. Spośród wszystkich opisanych w niniejszej pracy ugrupowań siedemdziesiąt osiem określało się jako programowe. Należy w tym miejscu zrobić ważne zastrzeżenie – nie wszystkie teksty, które autorzy nazywali programem, były nim rzeczywiście, część z nich można określić raczej jako „samookreślenie” bądź „autoprezentację”. Istotne wydaje się tu porównanie liczby grup programowych powstających w poszczególnych latach z liczbą wszystkich grup, jakie powołane zostały w okresie 1945–89. Relacje te w poszczególnych latach kształtowały się różnie; zob. tabela poniżej.

Rok	Powstało	Grupy programowe	Rok	Powstało	Grupy programowe
1945	1	1	1968	3	1
1946	1	1	1969	9	–
1947	–	–	1970	4	1
1948	–	–	1971	3	–
1949	–	–	1972	11	2
1950	2	1	1973	7	2
1951	–	–	1974	13	2
1952	–	–	1975	10	5
1953	1	–	1976	15	6
1954	–	–	1977	8	1
1955	–	–	1978	13	2
1956	10	7	1979	11	8
1957	12	5	1980	5	–
1958	10	6	1981	7	–
1959	10	4	1982	7	–
1960	8	3	1983	14	2
1961	4	–	1984	3	2
1962	1	1	1985	9	2
1963	5	2	1986	10	1
1964	6	1	1987	5	1
1965	4	1	1988	2	–
1966	6	3	1989	1	–
1967	6	4			

W okresie pierwszym dwie powstałe grupy (Inaczej i Próg) sformułowały programy, akcentujące przede wszystkim postawy ideowe członków. Podobny charakter miały deklaracje działającej w drugim okresie warszawskiej grupy Budujemy (powstała w tym samym czasie Załoga Nr 1 nie sformułowała programu). Połowa powołanych w latach 1956–60 ugrupowań ogłosiła deklaracje programowe. Przełom lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych oraz pierwsza połowa lat sześć-

[12] *Poezja* 1979 nr 3 s. 83.

dziesiątych to okres nie tylko zmniejszania się liczby powoływanych grup, ale także zanikającej tendencji programotwórczej. Gwałtowna zmiana nastąpiła na początku drugiej połowy lat sześćdziesiątych, po czym – z wyjątkiem 1971 roku, który nie zaowocował żadną grupą programową – liczba ugrupowań programowych ulegała stałym wahaniom. Najobfitsze w programy i manifesty były w tym okresie lata 1956–60 i 1975–79.

Niemal połowa grup programowych (34) powstała w środowisku studenckim (głównie w latach 1956–59 i 1963–79). Jest to sytuacja po części zbliżona do okresu międzywojennego, o którym Grzegorz Gazda pisał:

„O uczestnictwie w ugrupowaniu decydowały więzi przyjaźni, koleżeństwo zrodzone w trakcie studiów, współpraca w organizacjach młodzieżowych (Reflektor) i kołach uniwersyteckich (Zagary). W środowiskach uczniowskich i uniwersyteckich najczęściej toczyły się dyskusje prowadzące do powołania pism i grup. Tak było w większości grup dwudziestolecia międzywojennego. Tam kształtowały się poglądy na sztukę, tam dyskutowano nad najnowszymi wydarzeniami artystycznymi, tam również rodziły się pierwsze pomysły realizowane początkowo za pomocą wydawnictw gimnazjalnych i akademickich: *Pro Arte et Studio* Skamandrytów, *Kwadryga* wydawana początkowo w szkole, *Almanach Literacki* w stosunku do *Meteora* i inne. Młodzież uniwersytecka stanowiła wówczas najżywotniejsze środowisko intelektualne i ono kształtując najmłodszą literaturę było jednocześnie jej głównym odbiorcą”[13].

Odmienność sytuacji uczniowskich i studenckich ugrupowań powojennych polegała głównie na ograniczonej możliwości wydawania własnego pisma; symptomatycznym przykładem jest tu *Agora. Wydanie literackie,* zamknięta w najlepszym okresie swojego rozwoju, mimo batalii toczonej o jej zachowanie także na łamach prasy.

Wspomniano wyżej, iż programowe grupy studenckie powstawały bezpośrednio po 1956 roku, w latach sześćdziesiątych i w pierwszej połowie lat siedemdziesiątych. Odmienność tych okresów, a także ich wewnętrznych nurtów są widoczne w charakterze formułowanych postulatów. Na przykład: podczas gdy w 1956 roku członkowie toruńskiego Helikonu, odwołując się do aktualnej sytuacji społeczno-politycznej, chcieli „odzwierciedlać prawdę naszej epoki, gorący i niespokojny nurt naszych czasów”, a Wierzbak deklarował się po stronie lewicy społecznej, to warszawska grupa Fedyment koncentrowała się na teorii praskiej szkoły lingwistycznej (swój program zaprezentowała na zjeździe w Halinie, zorganizowanym przez *Kierunki* w październiku 1957 roku). Istotną cechą programów powstałych w okresie popaździernikowym jest duża różnorodność postulatów, a jednocześnie ich ogólnikowość; sprawiają wrażenie powstałych naprędce, w gwałtownej reakcji na nowo wytworzoną sytuację społeczno-polityczną. Wyraźnie kształtują się różnice między grupami programowymi lat 1956–59, z których część formułowała postulaty o charakterze czysto ideologicznym, część – nie komentując zaistniałej sytuacji w kraju, rozważała zagadnienia natury estetycznej, inne zaś zwróciły się ku tradycji literackiej bądź ku najszerzej pojętemu regionalizmowi.

[13] G. Gazda: Społeczne uwarunkowania grup literackich w Polsce międzywojennej. [W:] O współczesnej kulturze literackiej. T. 2. Wr.: Ossol. 1973, s. 78–79.

Przykładem ugrupowania, którego wypowiedź programowa miała charakter deklaracji ideologicznej, było wrocławskie Dlaczego Nie. W innym duchu, lecz także z położeniem akcentu na kwestie polityczno-społeczne, wypowiadały się Reduta '57 (Sosnowiec) i Prowincja (Grudziądz). Także tekst „Zamiast manifestu" grupy Współczesność nie zawierał postulatów artystycznych; deklarowano w nim pomoc w budowie socjalizmu i procesie demokratyzacji oraz odnowy życia społecznego i kulturalnego (artystyczny program grupy krystalizował się stopniowo w latach następnych). Dopiero powstała w 1959 roku Grupa Warszawska, w intencji założyciela – kontynuatorka Grupy Literackiej Współczesność, pełniej umotywowała swoje deklaracje, przyjmując za swój program artykuł opowiadający się za literaturą zaangażowaną społecznie.

Spośród tych ugrupowań lat 1956–59, które w swych programach koncentrowały się głównie na problemach estetycznych, poetycko-plastyczne grupy Metafora i Kontrasty w 1956 roku toczyły interesujący spór o metaforę, treść i malarskość obrazu poetyckiego, rozważano też nowe funkcje estetyczne i społeczne poezji. Gdańska Grupa Młodych (1959) odwoływała się do filozofii materialistycznej i deklarowała chęć walki z gustami i mentalnością mieszczańską. Grupa Labirynt z Bytomia (1959), skupiająca obok poetów i plastyków także muzyków, obierając za swojego patrona Pabla Picassa, planowała popularyzowanie w społeczeństwie założeń artystycznych sztuki XX wieku. Wystąpienie w 1958 roku Bogusława Koguta w imieniu Nowego Promu, podważające wartość poezji dla współczesnego społeczeństwa, a także negującego dokonania Awangardy Krakowskiej, spowodowało ostrą i trwającą kilka miesięcy polemikę na łamach *Tygodnika Zachodniego*.

Część ugrupowań powstałych krótko po 1956 roku skłaniała się ku nawiązaniom do bliskiej tradycji literatury przedwojennej; Longin Jan Okoń i Czesław Twardzik reaktywowali w Chełmie Lubelskim Pryzmaty, w Warszawie zaś Helena Boguszewska i Jerzy Kornacki powołali ponownie Przedmieście, w Żywcu przy reaktywowanym Towarzystwie Miłośników Ziemi Żywieckiej powołano grupę twórców ludowych, która przyjęła nazwę Gronie i skupiała początkowo poetów regionalnych, którzy swą twórczość rozpoczęli jeszcze przed wojną.

Pojawiły się w tym okresie ugrupowania deklarujące programowo opis regionu, w którym działały, np. Łyna w Olsztynie oraz grupa literatów-marynistów Bryza. Ta ostatnia nawiązywała też do tematu Ziem Odzyskanych: „Przekonani o historycznej przynależności tej ziemi do Polski, z przywiązania, a nie dla własnej korzyści, będziemy dążyli do ukazania jej mieszkańców takimi, jakimi są w codziennym życiu".

Niektóre programy poetyckie powstałe w drugiej połowie lat pięćdziesiątych były zapowiedzią sporów wewnątrzgeneracyjnych, które z całą wyrazistością doszły do głosu w początkach lat sześćdziesiątych. Podczas gdy Anabasis dość ogólnikowo opowiadała się za modelem poetyki otwartej, Jerzy Harasymowicz w imieniu Muszyny sprzeciwił się nawiązaniom do awangardy, widocznym w twórczości np. Tadeusza Różewicza i Juliana Przybosia; nie akceptował „tendencji do krzyżówek poetyckich" i „braku prawa do fantazji". Działająca od 1958 roku opolska grupa Formaty około 1962 roku sformułowała program, który miał być z jednej strony opozycją wobec poezji lingwistycznej, reprezentowanej przez wrocław-

skie środowisko młodopoetyckie, z drugiej zaś – nawiązaniem do postulatów Drugiej Awangardy.

Od roku 1960 prym wśród ugrupowań programowych wiodły grupy studenckie. Wykształciły się także znamienne podziały geograficzne, bowiem do głosu doszli głównie poeci warszawscy, poznańscy, łódzcy i wrocławscy[14]. Przy klubie „Hybrydy" w Warszawie działała najpierw Orientacja Poetycka „Hybrydy", a następnie Forum Poetów „Hybrydy" i Konfederacja Nowego Romantyzmu.

Przypisywana Orientacji poetyka formalizmu i synkretyzmu była obiektem ostrych polemik tak ze strony poetów preferujących lingwistyczne koncepcje poezji z wrocławskiego Ugrupowania Literackiego 66, jak i poznańskiej grupy Próby (Stanisław Barańczak i Ryszard Krynicki) oraz warszawskich Ultradźwięków; w latach następnych opozycyjnie wobec tej grupy sytuowało się Forum Poetów „Hybrydy", następnie Konfederacja Nowego Romantyzmu, a także – choć z innych pozycji – krakowskie grupy Teraz i My oraz lubelska Samsara.

Podstawy programu Nowego Romantyzmu – według świadectwa Urbankowskiego, lidera Forum Poetów i Konfederacji – opracowane zostały jeszcze w Klubie Artystów Anarchistów na bytomskim etapie jego działalności. Program ów był opozycyjny wobec poezji lingwistycznej, praktyki Orientacji oraz poezji tzw. nowego klasycyzmu. Polemizowali z nim poeci Orientacji, a także poeci wrocławscy.

Działająca w latach 1964–68 poznańska grupa Próby nie ogłosiła formalnego manifestu; za jej teksty programowe krytyka uważała wypowiedzi Barańczaka i Krynickiego, głównie zaś zbiór szkiców pierwszego z autorów pt. „Nieufni i zadufani". Zdaniem Juliana Kornhausera była to „najbardziej znacząca grupa programowa" tego okresu: „Wyjaśniając swoją nieufność wobec świata operacją słowną i jej wzajemnymi semantycznymi relacjami, zawierza myśleniu dialektycznemu, które przez swoje postępowanie negujące i antymetafizyczne «romantyzm dialektyczny» osiąga reperkusje pozytywne w poznaniu"[15].

Zaistniałe w tym samym czasie we Wrocławiu Agora i Ugrupowanie Literackie 66 reprezentowały odmienne racje programowe; podczas gdy Ugrupowa-

---

[14] Przed stosowaniem kryteriów geograficznych przy opisie poezji współczesnej przestrzegał S. Barańczak, pisząc m.in.: „Przeciwstawienie sobie szkoły poznańskiej, krakowskiej, warszawskiej czy łódzkiej nie ma najmniejszego sensu; nie tylko dlatego, że nigdy nie miało wielkiego sensu porządkowanie literatury przy pomocy kryteriów geograficznych, ale również z tego powodu, że naturalny rozwój indywidualny wszystkich tych poetów popchnął ich niejako w różne strony i wspólne miejsce zamieszkania czy przynależność do grupy poetyckiej w tej chwili o niczym już nie świadczy. Symptomatyczne są tu np. dzieje grupy «Teraz»: operując może najbardziej jednolitą poetyką ze wszystkich grup działających na początku lat siedemdziesiątych, obecnie stanowi ona zespół ludzi o coraz wyraźniej różnicujących się indywidualnościach, zjednoczonych pewnym wspólnym światopoglądem, ale odmiennych w wyborze tradycji i rozwiązań poetyckich. Z drugiej strony, można by wiele mówić o pewnych «ponadgrupowych» i «ponadgeograficznych» tendencjach, które jednoczą poetów pod innymi względami bardzo różnych. Przykład pierwszy z brzegu: sprawa tzw. lingwizmu, który odnaleźć można – w formie językowej polemiki ze «słowem oficjalnym» – nie tylko u zdeklarowanych «poetów-lingwistów», ale równie dobrze u poetów programowo wyznających zasadę «mówienia wprost»". (Pokolenie 68: próba przedwczesnego bilansu. [W tegoż:] Etyka i poetyka. Paryż 1979, s. 198–199).

Kryterium geograficzne wydaje się jednak przydatne przy porządkowaniu dominujących tendencji poetyckich, zawartych w formułowanych programach. Kwestia realizacji deklaracji programowych lub odchodzenia od nich, a także indywidualnego rozwoju poszczególnych autorów stanowi inną płaszczyznę opisu.

[15] *Życie Lit.* 1969 nr 46.

nie, uważając za swego mistrza Tymoteusza Karpowicza, opowiadało się za kontynuacją obu przedwojennych awangard (nazywano członków grupy „lingwistami wrocławskimi" lub „szkołą karpowiczowską"), Agora – zdaniem Bogusława Sławomira Kundy – stawiała sobie za cel „odcięcie się od modnych (a niepłodnych artystycznie i światopoglądowo) w młodym środowisku poetyckim Wrocławia tendencji poezji lingwistycznej"[16]. Dyskusje nad koncepcjami poetyckimi Ugrupowania i polemiki z nimi trwały nieprzerwanie od 1966 do 1970 roku.

Także wypowiedzi programowe łódzkiej grupy Centrum (1967–71), w których postulowano poezję „etyczną", „sceptyczną", „nie stroniącą od dramatyzmu" (Jacek Bierezin) oraz jej „niezbywalność" (Andrzej Biskupski), wywołały istotną polemikę na łamach *Więzi*, z udziałem poetów i krytyków młodego pokolenia, m.in. Leszka Szarugi, Stanisława Piskora, Andrzeja Szmidta.

Zabierając głos w dyskusji o literaturze toczącej się na łamach *Życia Literackiego*, Adam Zagajewski pisał o pojawieniu się cezury lat 1968–70: „to właśnie pokolenie, którego start przypadł na szczególny okres w historii najnowszej Polski, podejmuje maksymalistyczne rozumienie literatury. Jeśli ktoś chce dziś znaleźć w polskiej literaturze pasję i oburzenie, powinien ich szukać właśnie w literaturze pisanej przez to dopiero organizujące się pokolenie, w utworach, które obecnie z różnych powodów są trudne do odnalezienia. [...] Literatura ta musi zacząć od czyszczenia pola, od krytyki postaw dwuznacznych, od krytyki kłamstwa czy tylko zakłamania, pozornego zaangażowania i pozornego sprzeciwu, w ogóle od krytyki pozoru, którego na razie nie można odróżnić od wartości rzeczywistych"[17].

Znaczący jest fakt, że są to słowa współautora manifestu literackiego i etycznego zarazem pt. „Magiczne zaklęcie, które wyzwala metafora", powstałego w 1970 roku, w dwa lata po powołaniu grupy Teraz, uznanej za współtwórczynię Nowej Fali, a sprzeciwiającej się „fałszywej świadomości". Do tej grupy odnoszono większość sporów generacyjnych pierwszej połowy lat siedemdziesiątych, dyskutowano też ze „Światem nie przedstawionym" Juliana Kornhausera i Adama Zagajewskiego (Kraków 1974). A.K. Waśkiewicz pisał o niej, iż „dokonała przełomu w życiu młodoliterackim i zapoczątkowała nową «zmianę warty»"[18].

Powołana w 1972 roku w Katowicach grupa Kontekst ogłosiła w 1977 roku wspólny tom szkiców pt. „Spór o poezję", który w intencji autorów miał być kolejnym etapem po „Nieufnych i zadufanych" Barańczaka i „Świecie nie przedstawionym" grupy Teraz. Część krytyki widziała w konstatacjach Kontekstu odcięcie się od koncepcji terazowców i dokonanie „istotnych uzupełnień o charakterze socjologiczno-kulturowym i estetycznym"[19].

Usytuowana w latach 1975–77 krakowska grupa My zaistniała zdaniem jej uczestników jako reakcja na „sformalizowanie się i uklasycznienie poetyki Nowej Fali". Program „poezji uniwersalnej" był, w przekonaniu Andrzeja Kaliszewskiego, szerszy od programu Nowej Fali – ale nie przeciwstawny. Ten sam autor stwier-

[16] *Poezja* 1970 nr 6.
[17] A. Zagajewski: Czego chcą młodzi? *Życie Lit.* 1971 nr 22 s. 5, 10.
[18] Formy obecności „nieobecnego pokolenia", s. 87.
[19] Por. m.in. M. Pytasz. *Nowy Wyr.* 1978 nr 10, B. Tokarz. *Integracje* 1981 nr 11.

dział, iż celem prac grupy było „podkreślenie (zasygnalizowanie) podmiotowości, autonomiczności literatury jako sztuki, zwrócenie uwagi na aspekty pominięte przez program poezji społecznej, współkreowanej przez kontekst (Nowa Fala)"[20]. Studencka Monada, rozpocząwszy działalność w końcu 1976 roku, odżegnywała się od „formułowania manifestów, które już w swej istocie zakładają istnienie poetyk normatywnych". Za jedynie wartościowe uważała tworzenie postulatów etycznych. Ogłoszona w 1980 roku „Autoprezentacja" grupy, zamieszczona w folderze Meetingu „Pomówmy o wartościach" precyzowała bliżej niepokoje Monady: „Otoczeni jesteśmy pozornymi wartościami, wielością półprawd. Znaleźliśmy się pod wpływem działania podejrzanych imperatywów moralnych"[21]. W niezwykle w tych latach aktywnym i wyróżniającym się ważkością propozycji artystycznych Gdańsku powstała nieco przed Monadą grupa Wspólność. Według oświadczenia sygnatariuszy manifestu była reakcją na „sytuację totalnego nacisku na jednostkę". Protestowała przeciwko doktrynerstwu w sztuce, opowiadając się jednocześnie za indywidualizmem i indywidualnością: „manifestujemy [...] wybór drogi w życiu, która nie sprowadzi się t y l k o do życia społecznego"[22].

O sytuacji tzw. nowych roczników Waśkiewicz sceptycznie pisał w „Ósmej dekadzie" (s. 124): „Niemal każdy z autorów debiutujących w latach 1975–1979 głosił konieczność obrony indywidualności i prawa do «bycia prywatnym», czyli – mówienia we własnym imieniu. I jeden, i drugi postulat wpisywały się bezkonfliktowo w rzeczywistość społeczną. Niczego bowiem na dobrą sprawę nie kwestionowały. [...] Rzecz bowiem w tym, iż była to indywidualność monad. Pielęgnujących swe jaźnie osobowości urazowych. Programowo rezygnując z jakichkolwiek kontaktów na płaszczyźnie instytucjonalnej wyrażały w ten sposób swe votum nieufności wobec status quo, równocześnie jednak przekreślały możliwość integracji w struktury społeczne. Działały niejako poza nimi. Był to [...] indywidualizm z p s y c h i c z n e j konieczności raczej niż z wyboru".

Postulaty Wspólności (m.in. kategorię „nowej prywatności") zanegowało także Gremium (por. wypowiedzi Krzysztofa Kuczkowskiego, Pawła Soroki i Mariana Yoph-Żabińskiego), proponując jako program pozytywny „formułę nieustannego dialektycznego rozwoju literatury (zamiast dotychczasowego, skokowego, wynikającego z walki pokoleń)" – miała to być literatura „projektująca przyszłość"[23]. Poeci Gremium stworzyli formułę „realnego romantyzmu", na którą miały się składać: romantyczna koncepcja „pisarza jako organizatora narodowej wyobraźni" oraz pojęcie „realizmu", zgodnie z którym bohater literatury realnoromantycznej „to, co jednostkowe próbuje łączyć z tym, co zbiorowe"[24]. Zgodne z programem ugrupowania było nawiązanie współpracy z robotnikami piszącymi.

Oceniając publicystyczną i programową działalność Gremium, Waśkiewicz pisał: „Język, którym te postulaty wyrażano, był językiem polityki, ten sam używa-

[20] Cyt. za odpowiedzią A. Kaliszewskiego na ankietę dotyczącą historii grupy.

[21] Por.: Studenckie grupy i kluby poetyckie. Warsz. 1979, s. 305; Ogólnopolski Meeting Poetycki „Pomówmy o wartościach". Chorzów 1980.

[22] *Nowy Med.* 1976 nr 7.

[23] *Merkuriusz* 1980 nr 8.

[24] P. Soroka: Jaka jest młoda poezja. *Radar* 1979 nr 9. Zob. też: M. Yoph-Żabiński: Gremium – awangarda młodej literatury. *Radar* 1980 nr 1.

ny był w przemówieniach do literatów, w oficjalnych wystąpieniach działaczy ruchu młodzieżowego. I tu, i tam problemy rozważano na tym samym szczeblu uogólnienia. Niezależnie od tego, czy program zrodził się samodzielnie, czy został przeniesiony z oficjalnych wystąpień, odbierany był jako program manipulatorski"[25].

Programy innych grup drugiej połowy lat siedemdziesiątych przedstawiają sporą różnorodność. Nowe Żagary w pierwszym swoim manifeście z 1979 roku stawiały sobie za cel zmianę sytuacji nie tylko literackiej, ale także moralnej i metafizycznej; odwoływano się do Novalisa, Micińskiego, Norwida i Słowackiego. Nowa wersja manifestu (1983), nazwana „Nadromantyzmem", sięgała do filozofii mesjanizmu. Henryk Wolniak, założyciel Towarzystwa Wolnistów (skupiającego nauczycieli piszących), w 1977 roku sformułował „Manifest III «psychagogiczny»", który był rozwinięciem triady „3 × W" (Wolność – Wieczność – Wielkość); ostatecznie poszukiwania Wolniaka skierowały się ku literaturze sakralnej. W kręgu kultury chrześcijańskiej działała grupa Signum (powstała 1979), współinicjatorka powstania Lubelskiego Duszpasterstwa Środowisk Twórczych. Dla członków tej grupy poezja była „jedną z form modlitwy i jednym ze sposobów wyrażania ogromnej tęsknoty człowieka do doskonałości moralnej".

Manifestem o etycznym charakterze legitymowała się też grupa Ecce Homo, powstała w 1977 roku w Nowej Hucie. W tekście programowym ogłoszonym w 1978 roku w *Gazecie Południowej* pisano m.in.:

„Chcę dążyć do realizacji człowieczeństwa.
Zapełniania wartościami mojego egzystencjalnego «ja».
Chcemy odkrywać zlekceważone i nowe obszary wartości ludzkich".

Grupa Dialog Nienazwany ze Słupska opowiadała się za „intymnością poezji", Metro II określało się jako „grupa realistów" („realizm jako forma współistnienia między «wartością» i «zgodą»"), natomiast nowohuckie Zdarzenia głosiły postawę liryczną wobec „chorej osobowości naszych czasów".

Osobną kategorię wśród ugrupowań lat siedemdziesiątych stanowią te, które w swych formach działalności skłaniały się ku happeningowi i „zdarzeniu poetyckiemu". Należały do nich: lubelskie Samsara i Ogród (Ogród-2), bydgoska grupa Parkan oraz gdański Warsztat. Najwcześniejsza z nich – Samsara, stwierdzając kryzys w najnowszej poezji, występowała przeciwko eksperymentom lingwistycznym. Wypracowała model kreacji zbiorowej, która miała być ilustracją tezy, iż czytelnik poezji żąda od niej „nie obrazu pojedynczych wzruszeń, lecz obrazu reprezentującego świadomość zbiorowości". Także grupa Ogród (potem Ogród-2) opowiadała się za współdziałaniem różnych dziedzin sztuki na rzecz poezji; formułowano też zasadę jej interwencyjności, wyrażoną hasłem „Człowiek. Jasność. Optymalna obecność". W dążeniu do wypracowania wspólnego języka dla wszystkich dziedzin sztuki grupa wprowadziła happeningowe formy prezentacji i preferowała twórczość zespołową. Powstałe w rok po Samsarze ugrupowanie Warsztat skupiało młodych artystów różnych dziedzin sztuki. Realizując hasło „poezji w działaniu" poprzez „zdarzenia poetyckie", w których wykorzystywano elementy poezji, plastyki, muzyki i śpiewu, postulowało w pierwszej wersji programu m.in. „nowy autentyzm naszej teraźniejszości", który miał być autentyzmem

[25] Ósma dekada, s. 151.

pokolenia 70. Podobnie, by zaistnieć „faktem poetyckim", działający w latach 1975–79 Parkan wprowadził formy happeningowe oraz tzw. przystanki poetyckie (publikowanie wierszy na formach przestrzennych, wystawianych na wolnym powietrzu oraz rozklejanie plakatów poetyckich w centralnych punktach miasta). Zabiegi te miały służyć „komunikowaniu tekstów poetyckich masowemu odbiorcy środowiska miejskiego". Po 1980 liczba grup programowych zauważalnie zmalała, a formułowane postulaty teoretyczne nie zostały zauważone przez środowisko literackie.

Przy przeglądzie ważniejszych programów poetyckich okresu powojennego na osobną wzmiankę zasługuje fakt „programowego braku programu". Wśród grup z założenia bezprogramowych tylko niektóre nie uzasadniały braku wspólnego programu. Dla innych, np. Kickiego Salonu Poetyckiego, celem było upowszechnienie poezji, zaś członek lubelskiego Promu nie ukrywał, że powodem powołania grupy były względy nie programowe, lecz praktyczno-materialne: umożliwienie publikacji[26]. Najczęściej jednak powoływano się na uznawanie pierwszeństwa indywidualnych realizacji twórczych (bydgoskie Wiatraki, Moloch, Babel) lub przekonanie, że program „jest kompromisem lub rezygnacją" (Łukasz Plesnar z grupy Zmów). Dla członków Konsensu program oznaczał tendencję, a „tendencja w poezji to jej samobójstwo".

3. Mecenat. Formy działalności grup. Spośród uwzględnionych w pracy 250 ugrupowań literackich 65 nie korzystało z mecenatu; w 14 przypadkach nie udało się uzyskać danych w tej kwestii (dotyczyło to głównie grup krótkotrwałych, można się spodziewać, że w większości nie były one związane z żadną instytucją opiekuńczą), w 3 zaś – dane nie są pewne.

Omawiane ugrupowania korzystały najczęściej z opieki organizacji młodzieżowych: Zrzeszenia Studentów Polskich (ZSP, od 1973 roku: Socjalistyczny Związek Studentów Polskich, SZSP), Związku Młodzieży Polskiej(ZMP), Związku Młodzieży Socjalistycznej (ZMS), Związku Młodzieży Wiejskiej (ZMW, od 1973 roku: Związek Socjalistycznej Młodzieży Wiejskiej, ZSMW) i Związku Socjalistycznej Młodzieży Polskiej (ZSMP). Ogółem z organizacjami tymi związały się 83 ugrupowania spośród 171 korzystających z opieki mecenasa. Grupy wiązały się także ze stowarzyszeniami twórczymi, domami kultury, towarzystwami kulturalnymi, organizacjami społecznymi i in. Poniższa tabela przedstawia szczegółowe dane :

brak mecenasa	65	osoby prywatne	6
ZSP (SZSP)	45	inne	6
domy kultury	31	Pax	5
kluby lit., ośrodki kultury	19	biblioteki	5
ZMS	15	rady narodowe	5
brak danych	14	RSTK	3
ZMW (ZSMW)	13	partie polityczne	2
ZLP	13	MKiS	2
towarzystwa kulturalne	13	ZNP	2
ZSMP	10	czasopisma	1

[26] Anonimowa wypowiedź w *Kamenie* 1962 nr 7/8.

W paru przypadkach stwierdzono związanie się z kilkoma lub kilkunastoma nawet instytucjami pełniącymi funkcję mecenasa bądź też porzucenie pierwotnego opiekuna na rzecz innego. Dotyczy to m.in. grup: Współczesność, Warsztat, Gwoźnica, Babel, Tędy, Narew, Ogród. Z ZSP (następnie SZSP) związanych było 45 grup, 23 działało bez mecenasa, zaś pozostałe korzystały z opieki innych organizacji młodzieżowych, głównie ZMS (np. Wiatraki, Ultradźwięki, Agora) i ZMW (tak jak Formaty, Tylicz), także ZLP poprzez Koła Młodych (krakowskie grupy Babel, Zmów) oraz osób prywatnych (Klepsydra, Sit Venia Verbo). Wśród grup studenckich związanych z ZSP (SZSP) przeważały grupy programowe. Niektóre z tych programów, np. grup Teraz czy Wspólność, miały istotny rezonans w środowisku młodopolskim. Studenckie grupy programowe były tworami stosunkowo trwałymi, skupiały też znaczną liczbę członków oraz grono sympatyków uczestniczących w ich imprezach. Przez Forum Poetów „Hybrydy" przewinęło się ponad czterdzieści osób, Konfederacja Nowego Romantyzmu skupiała dwadzieścia dziewięć osób, w pracach grupy Ogród i Ogród-2 brały udział łącznie dwadzieścia cztery osoby, Samsara oraz Tu i Teraz – miały po trzydziestu członków. Czas trwania tych ugrupowań był zróżnicowany: od dwóch (Helikon, My, Wobec, Remont) do siedmiu lat (Teraz, Forum Poetów „Hybrydy"); zdarzało się jednak, że ugrupowania te wykazywały dużą prężność działania przez wiele lat i po okresach zaniku działalności reaktywowały się w zmienionym składzie (por. np. Reda, Tu i Teraz, Ogród, Kanon).

Ugrupowania korzystające z opieki organizacyjnej i finansowej ZSP i SZSP miały stosunkowo łatwy dostęp do publikacji. Spośród grup studenckich związanych z mecenasem większość ogłaszała kolumny w prasie, w tym także w prasie studenckiej. Publikowano m.in. w pismach młodzieżowych, o mocno zróżnicowanym profilu – m.in. w *Barwach*, *Nowym Wyrazie*, *Sztandarze Młodych*, *Radarze*, *Głosie Młodzieży Wiejskiej*, te bowiem prowadziły otwarte kolumny literackie lub dodatki dla debiutantów, oraz w czasopismach lokalnych, np. Babel i Teraz m.in. w *Magazynie Kulturalnym*, Ogród i Samsara w *Kamenie* i *Kurierze Lubelskim*, Żaczek m.in. w *Dzienniku Polskim* i *Życiu Literackim*, Próby m.in. w *Nurcie* i *Ziemi Nadnoteckiej*. Stosunkowo małej liczbie grup studenckich udało się ulokować swe wiersze lub manifesty w *Poezji*; należały do nich grupy: My, Orientacja Poetycka „Hybrydy" (już po rozwiązaniu ugrupowania), Konfederacja Nowego Romantyzmu, Teraz, Wobec i Wspólność.

Wśród szesnastu studenckich grup literackich związanych z innym niż ZSP (SZSP) mecenasem dziesięć miało kolumny poetyckie w prasie, jednak tylko Agora, Tylicz, Ugrupowanie Literackie 66 i Wspólność współpracowały z prasą studencką, pozostałe drukowały w prasie lokalnej lub, jak w przypadku opolskich Formatów, a także Tylicza – w czasopismach związanych z mecenasem (w *Głosie Młodzieży Wiejskiej* i *Nowej Wsi*, pismach ZMW).

Wśród grup studenckich, które z różnych względów nie szukały mecenasa, część nie miała żadnych publikacji prasowych (np. Seledyn, Profile, Pięciokąt, Klub Cybernetystów i Terra), inne zaś (np. Centrum, Wymiary, Kontekst, Moloch, Nowe Żagary) drukowały głównie w czasopismach studenckich, były to jednak nieliczne kolumny.

Powyższe zestawienie potwierdza tezę o zależności między możliwościami druku poszczególnych ugrupowań literackich a związaniem się z instytucją mecenasa; spośród 45 grup związanych z ZSP (SZSP) 70% publikowało wspólne kolumny literackie w czasopismach, jeżeli chodzi o ugrupowania współpracujące z mecenasem innym niż ZSP (w tym wypadku głównie z ZMS i ZMW) – wielkość ta obniża się do 57%. Z pozoru podobnie kształtuje się ta proporcja przy zestawieniach publikacji książkowych poszczególnych ugrupowań. Spośród grup poetyckich działających przy wsparciu ZSP (SZSP) – 36% wydało almanachy lub tomiki poetyckie, wśród grup wspieranych przez innego mecenasa – 14%, wśród ugrupowań poza mecenatem – jedynie członkowie katowickiego Kontekstu ogłosili tom esejów. Proporcja ta ulegnie jednak zmianie, gdy uwzględnić nie tylko liczbę grup mających własny almanach czy antologię, lecz także liczbę wydanych przez nie pozycji książkowych. Jak istotne jest to zróżnicowanie, przekonuje przykład warszawskiej Orientacji Poetyckiej „Hybrydy", wydającej w latach 1965–71 pismo *Orientacja*, trzy zeszyty „Widzeń" w latach 1960–62, pięć antologii oraz osiem tomików poetyckich jako suplementy do wydawnictwa „Orientacja. Almanachu ruchu kulturalnego i artystycznego ZSP" oraz antologii „Za progiem wyboru". Nie bez znaczenia jest także fakt, iż książki poetyckie Orientacji wydawane były w nakładach 1500–2000 egzemplarzy; dla porównania almanach poznańskich Prób „Imiona powinności" ukazał się w 200 egzemplarzach. Stosunkowo dużo publikacji miało Forum Poetów „Hybrydy" (trzy zeszyty „Nowych Widzeń" w okresie 1967–70, dwa zeszyty poświęcone Programowi Nowego Romantyzmu). Obie te serie wydawnictw ukazały się przy Centralnym Klubie Studentów Warszawy „Hybrydy" i w dużej mierze dzięki inicjatywie Jerzego Leszina; notabene zbiorowy tomik krakowskiej grupy Teraz wydany został także w Warszawie pod redakcją Leszina (jako suplement do „Kroniki kulturalnej 1950–1970"), a jego nakład (3000 egzemplarzy) był wysoki jak na wydawnictwa tego typu. Przytoczone wyżej przykłady świadczą nadto o istotnych różnicach w możliwościach finansowych lokalnych środowisk studenckich, które, co warto zaznaczyć, zależne były od osobistej inicjatywy animatorów życia młodoliterackiego. Antologia Orientacji pt. „Wobec własnego czasu" wydana była przy współudziale Zarządu Głównego Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej (TPPR), Muzeum Historii Polskiego Ruchu Rewolucyjnego i Muzeum Lenina w Warszawie, zaś „Tak-Nie" i „Wnętrze świata" przy współudziale ZAiKS-u. Grupy studenckie funkcjonujące pod opieką ZSP (SZSP) wydawały książki głównie poprzez oficyny środowiskowe (zarówno wymienione wyżej ugrupowania warszawskie, jak i toruński Helikon czy grupy poznańskie, publikujące dzięki klubowi „Od Nowa"). Niezależnie od tego, korzystały z pomocy innych instytucji sprawczych, np. Kół Młodych (w wypadku grupy Od Nowa). Tylko trzy ugrupowania (Żaczek, Kontekst i lubelski Prom) ogłosiły książki poetyckie w wydawnictwach profesjonalnych. Przed 1980 rokiem tylko jedna grupa wydała książkę nakładem własnym („Listy" grupy Od Nowa); proporcje te nie uległy zmianie także w latach osiemdziesiątych.

Wśród ugrupowań studenckich korzystających z pomocy finansowej innych niż ZSP (SZSP) mecenasów tylko pięć miało udział w wydaniu zeszytów lub tomików poetyckich; była to Agora, która w latach 1970–72 uczestniczyła w wydaniu trzech zeszytów poezji pokonkursowej w związku z Turniejem Poezji Społecznie

Zaangażowanej (IV, V i VI) organizowanym przy współudziale ZMS, grupy związane z ruchem KKMP – Ugrupowanie Literackie 66 (jeden tomik własny wydany jako dodatek do *Głosu Młodzieży Wiejskiej* oraz drukowany na powielaczu zeszyt poezji pokonkursowej w związku z Turniejem Poetyckim, zorganizowanym przez grupę dla uczczenia 25-lecia PRL), i Tylicz (tomik wydany przez ZW ZMW w Krakowie), a nadto grupy Monada (zeszyty związane z Meetingiem „Pomówmy o wartościach") i Gliwicka Grupa Literacka (w związku z Gliwickimi Konfrontacjami Poetyckimi). Ugrupowania studenckie związane z ZMW publikowały jednak dużo w wydawnictwach ruchu KKMP. Tak było zarówno w przypadku Tylicza, jak i opolskich Formatów.

Spośród wszystkich dziewięćdziesięciu ugrupowań studenckich tylko czterem udało się doprowadzić do wydania własnego pisma. Wprawdzie *Rymasta* grupy Rokada, planowana jako miesięcznik, przestała wychodzić po pierwszym numerze, wydanym na powielaczu w 100 egzemplarzach, ale już wydawnictwa grup ZSP-owskich: Orientacji Poetyckiej „Hybrydy" („Widzenia", *Orientacja*) i Forum Poetów „Hybrydy" („Nowe Widzenia") były publikacjami o stosunkowo dużym zasięgu czytelniczym. Zeszyty „Widzeń" wydano w nakładzie 1020–1350 egzemplarzy, nakład *Orientacji* wahał się od 1000 do 2000, a „Nowe Widzenia" ukazywały się w nakładzie 400–1100 egzemplarzy. Związana z ZMS grupa Agora, która ukonstytuowała się przy biuletynie Uniwersytetu Wrocławskiego i przyjęła jego nazwę, skupiała m.in. członków komitetu redakcyjnego pisma (Marek Garbala, Andrzej Kisiel, Bogusław Sławomir Kunda, Michał Waliński oraz Lothar Herbst, organizator grupy i zarazem redaktor naczelny pisma *Agora*). Ukazująca się w nakładzie 60–600 egzemplarzy *Agora* stała się pod koniec swojego istnienia pismem, z którym współpracowali młodzi z wielu ośrodków literackich kraju. Własne pismo miała też Federacja w Siedlcach.

Inny typ współpracy między grupą a pismem zachodził w przypadku Ugrupowania Literackiego 66, które po nieudanej współpracy z *Agorą* związało się w 1968 roku z KKMP-owskim biuletynem *Kontrasty*; członkowie grupy zdominowali redakcję pisma, narzucając własny program (por. nr 3 z czerwca 1968 roku i następne).

Formą zastępczą wobec braku własnego pisma była redagowana przez szczecińskie Tu i Teraz gazeta mówiona, której dziesięć edycji wydano następnie w 1974 roku w postaci powielonego zeszytu, czy – jak w przypadku bydgoskiej grupy Parkan – plakaty poetyckie (po raz pierwszy tej formy przekazu użyli członkowie Wierzbaka, którzy w 1957 roku rozklejali na parkanach poznańskich ogłoszoną w 207 numerze *Gazety Poznańskiej* kolumnę poetycką).

Stosunkowo łatwy dostęp do publikacji miały grupy działające w ramach oddziałów KKMP. Dla przykładu: członkowie łódzkiego Wiaduktu uczestniczyli w czternastu wydawnictwach książkowych firmowanych przez łódzki oddział, członkowie Gwoźnicy w dwóch almanachach, mieli też czternaście kolumn poetyckich w czasopismach; Narew wydała swój almanach dzięki staraniom Krajowej Rady KKMP w rok po związaniu się z klubem; krakowska Tylicz, od początku swej działalności uczestnicząca w imprezach KKMP, ogłosiła swój jedyny zeszyt poetycki z okazji Ogólnopolskiego Seminarium KKMP pt. „Industrializacja wyobraźni", a jej członkowie publikowali w kilkunastu wydawnictwach klubu.

Z problematyką mecenatu wiąże się także sprawa organizowanych przez grupę bądź przy jej istotnym współudziale takich imprez literackich jak konkursy, zjazdy, sympozja, seminaria warsztatowe, słowem – ta sfera działań, która obok publikacji i spotkań autorskich była z jednej strony sposobem zaznaczenia swej obecności w środowisku literackim, z drugiej – formą publikacji utworów (poprzez konkursy, turnieje jednego wiersza, ewentualnie w kolumnie lub wydawnictwie pokonkursowym)[27].

Wśród 53 ugrupowań, które były organizatorami konkursów, zjazdów i sympozjów, przeważały grupy związane z ZSP (SZSP), następnie ZMS, ZMW. Osiem grup spośród organizatorek wymienionych imprez działało bez mecenasa (Wierzbak, Szkoła Grafomanów, Muszyna, Metafora, Wiatraki, Wymiary, Ugrupowanie Literackie 66 i Barbarus), przy czym brak opieki mecenasa nad całością działań ugrupowania nie zawsze oznaczał brak współorganizatorów danej imprezy; I Zjazd Pisarzy Polski Południowej w Krakowie (1961) zorganizowany został przez Muszynę wspólnie z KW ZMS, współtwórcą Wiosny Poetyckiej (1962), zainicjowanej przez bydgoskie Wiatraki, były: ZLP, KW ZMS, Kujawsko-Pomorskie Towarzystwo Kulturalne oraz redakcja *Faktów i Myśli*. Jedynie Metafora przy organizowaniu Sympozjonów Poetyckich nie korzystała z pomocy żadnych instytucji. Symboliczne nagrody gdańskiej Szkoły Grafomanów były wysoko cenione w środowisku artystycznym Gdańska. Zainicjowana w 1967 roku przez Barbarusa Nagroda im. A. Bursy, przyznawana młodym autorom ze środków własnych członków grupy, zyskawszy rangę jednego z najważniejszych wyróżnień poetyckich w kraju, kontynuowana była także po zaprzestaniu wspólnej działalności grupowej (od 1973 roku otrzymywali ją wyróżniający się debiutanci); w latach 1974–77 fundował ją Wydział Kultury Dzielnicowej Rady Narodowej w Nowej Hucie, następnie zaś Zarząd Oddziału ZLP w Krakowie. Podobną inicjatywą wykazały się także Agora (od 1969 roku przyznawała własną nagrodę w Turnieju Poezji Społecznie Zaangażowanej) oraz Ugrupowanie Literackie 66 (przyznawało nagrodę Grupy od 1967 roku; w 1970 przemianowano ją na Nagrodę im. T. Peipera i przyznawano także po rozwiązaniu Ugrupowania).

Szczególnie ważne były festiwale i zjazdy, organizowane z inicjatywy grup literackich w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych, które zyskały zasięg ogólnopolski. Miały też wysoką rangę w środowisku młodopoetyckim, ich przebieg był obszernie relacjonowany w prasie. Tak było w wypadku Poznańskiego Listopada Poetyckiego (Wierzbak), sympozjonów poetyckich i Dni Poezji (Orientacja Poetycka „Hybrydy"), Seminarium Młodej Krytyki Literackiej w Świeradowie Zdroju (Agora), I i II Spotkania Poetów i Krytyków w Cieszynie (Teraz), Kłobuckich Konfrontacji Poetyckich (Grupa im. W. Sebyły), Piastowskiego Lata Poezji (Drzewo), Ogólnopolskiego Meetingu Poetyckiego „Pomówmy o wartościach" (Monada). Były to imprezy cieszące się znacznym zainteresowaniem tak wśród młodych twórców, jak i krytyki literackiej (np. w czasie spotkań cieszyńskich wy-

[27] Materiał dotyczący tej problematyki zebrany w leksykonie wyłącznie pod kątem udziału grup literackich nie może być, oczywiście, podstawą do formułowania bardziej ogólnych wniosków czy poszukiwania prawidłowości dotyczących całego życia młodoliterackiego. Temat ten rozpatrywał także A.K. Waśkiewicz w swojej książce pt. Formy obecności „nieobecnego pokolenia" (Łódź: WŁ 1978) w rozdziałach: Zjazdy, sympozja, seminaria. Konkursy (s. 132–204).

pracowano program „Młodej Kultury"). W kilku przypadkach przybrały charakter cykliczny – Poznańskie Listopady Poetyckie organizowane były przez grupę Wierzbak w latach 1957–59, Łódzkie Wiosny Poetów, zorganizowane na wzór zjazdów poznańskich, odbywały się w okresie 1959–61 (w tych latach ich gospodarzem była Prowincja '58, w 1962 roku grupa wycofała się z prowadzenia imprezy, a przejęło ją Prezydium Rady Narodowej m. Łodzi), Orientacja Poetycka „Hybrydy" zorganizowała w latach 1961–63 siedem ogólnopolskich sympozjonów poetyckich, a w 1966–71 sześć ogólnopolskich Dni Poezji. Także inicjatywy niektórych zjazdów o zasięgu lokalnym były kontynuowane – trzykrotnie odbywał się Toruński Maj Poetycki organizowany przez Wymiary, Kłobuckie Konfrontacje Poetyckie, uzyskawszy w 1975 roku rangę imprezy ogólnopolskiej, powtarzane były regularnie w latach następnych. Większość wymienionych zjazdów poetów i krytyków odbywała się przy finansowym i organizacyjnym poparciu ZSP. Tradycja tego mecenatu sięga 1957 roku, gdy w Toruniu grupa Helikon organizowała Tygodnie Literackie; ich kontynuacją były Tygodnie Poetyckie Stolicy grupy Orientacja Poetycka „Hybrydy". Zbliżone charakterem do imprez Orientacji były Toruńskie Maje Poetyckie, kontynuowane po rozwiązaniu się Wymiarów; według oceny Waśkiewicza – od 1968 roku „stały się imprezą służącą konfrontacji stanowisk poetów pokolenia Orientacji i generacji Nowej Fali"[28].

Studenckie ugrupowania literackie, skupione głównie przy klubach środowiskowych, organizowały przy współpracy ZSP wiele imprez o mniejszym zasięgu, np. Warszawska Wiosna Poetycka (Forum Poetów „Hybrydy"), Warszawskie Konfrontacje Poetyckie (Kicki Salon Poetycki; po rozwiązaniu grupy impreza ta była kontynuowana od 1976 roku przez Centrum Literackie Gremium).

Zdaniem Waśkiewicza „imprezy firmowane przez ZSP odbywały się w tych ośrodkach, gdzie pod firmą Zrzeszenia działały ośrodki skupienia młodych twórców: grupy, kluby literackie. One to, a nie organizacja, były inicjatorami imprez, które służyły ich programowym celom. Stąd odbywały się one tak długo, jak długo utrzymywała się więź łącząca grupę i jak długo impreza była jej potrzebna do istnienia. Trwałości tej bowiem nie gwarantowała – w przeciwieństwie np. do KKMP – formalna organizacja młodych"[29].

Stwierdzenie to wymaga pewnej korekty, gdyż przykłady imprez np. Wymiarów (Toruński Maj Poetycki był organizowany przez Radę Uczelnianą ZSP Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika także po rozpadzie grupy, wznowiony po dwuletniej przerwie w 1966 roku nabrał charakteru ogólnopolskiego; w roku 1973 odbył się XI Toruński Maj Poetycki), Orientacji Poetyckiej „Hybrydy" (Tygodnie Poetyckie Stolicy, przejęte w 1971 roku przez dzielnicową radę narodową) dają dowód kontynuowania tych imprez inicjowanych przez ugrupowania czy kluby poetyckie, które natrafiły na autentyczne potrzeby środowiska czy regionu bądź też gdy ich charakter odpowiadał lokalnym władzom. Przykładem podobnie zaakceptowanych inicjatyw były Łódzka Wiosna Poetów czy Kłobuckie Konfrontacje Poetyckie (w obu wypadkach mecenas był inny niż ZSP). Do zjazdów literackich organizowanych przez grupy związane z ZMS należały: Zjazd Młodych Pisarzy

[28] *Tamże*, s. 158.
[29] *Tamże*, s. 159.

Polski Południowej (Muszyna była inicjatorką i współorganizatorką I zjazdu w 1961 roku; od 1962 odbywały się one dzięki KW ZMS, przy którym powołano Zespół Literacki i nosiły nazwę Spotkań Pisarzy Polski Południowej)[30], Zjazd Młodych Literatów Kielecczyzny (zwołany w 1961 przez Ponidzie) oraz zorganizowane w roku 1970 przez Agorę, także przy współpracy Zarządu Głównego ZLP, I Ogólnopolskie Seminarium Młodej Krytyki Literackiej w Świeradowie Zdroju. Analizując casus Agory, Waśkiewicz dostrzegł prawidłowość, iż grupy częstokroć inicjowały imprezy typu: festiwale, zjazdy, sympozja i seminaria – z braku własnego pisma. Pisał: „Ruch literacki jest bowiem względnie samosterowny. Nie wytwarza instytucji zależnych ponad potrzeby. Poszczególne jedności pokoleniowe dążą jednak, jest to bowiem racją ich istnienia, do tworzenia form ekspresji na zewnątrz, ośrodków opiniodawczych, w których ujawniają się jako jedność właśnie, nie zbiór jednostek. Z repertuaru środków wybierają te, które są w danej chwili do zrealizowania. W miejsce biuletynu czy pisma studyjnego – jest rzeczą znamienną, iż sympozjum Młodej Krytyki Literackiej grupa Agora zorganizowała w momencie, gdy nie ukazywało się już pismo – powołują imprezę. Zamiast natomiast swoje stanowisko uzasadnić profilując pismo, powołują do istnienia tematyczny konkurs literacki"[31].

Typową cechą większości imprez, o których mowa, była wielość mecenasów wspomagających mecenasa głównego, firmującego niektóre zjazdy czy konkursy. Przykładowo – Konfrontacje w Kłobucku zorganizowane były w latach 1974–75 przy współpracy Klubu Nauczycielskiego w Częstochowie, Powiatowego Domu Kultury, Urzędu Powiatowego w Kłobucku i KKMP, zaś od 1976 roku przy współpracy KKMP, Zarządu Wojewódzkiego ZSMP, Wojewódzkiej Rady Związków Zawodowych, Wojewódzkiego Domu Kultury w Częstochowie, Miejskiego Domu Kultury w Kłobucku, *Gazety Częstochowskiej* i WSP w Częstochowie. Jeszcze dłuższa jest lista instytucji finansujących konkursy KKMP Wiadukt, w ramach którego działała Grupa Literacka; podobnie wygląda sytuacja Orientacji Poetyckiej „Hybrydy".

Problematyka zjazdów inaczej wygląda w przypadku większych ugrupowań regionalnych. Tu na plan pierwszy wysuwała się działalność kulturotwórcza, popularyzatorska, dotycząca zwykle regionu w jak najszerszej skali, wykraczającej poza dokonania literackie. Za przykład mogą tu służyć chełmskie Pryzmaty; zorganizowane przez nie trzykrotnie w okresie 1961–69 Zjazdy Twórców Ziemi Chełmskiej nabrały już od drugiej imprezy charakteru sesji naukowej i dotyczyły tak tradycji i współczesności literackiej regionu z uwzględnieniem dokonań twórców ludowych, jak i najszerzej pojętej twórczości kulturalnej i naukowej, a także zagadnień gospodarczych. Pryzmaty są także przykładem integrującej roli grupy w środowisku nie dysponującym innym, poza Towarzystwem Miłośników Ziemi Chełmskiej, ośrodkiem aktywizującym życie kulturalne regionu. Podobną rolę pełniły żywieckie Gronie, które nie poprzestały na propagowaniu literackiej twórczości ludowej – powołując m.in. pismo społeczno-kulturalne *Karta Groni*. Jednak zjazdy zwoływane przez tę grupę miały charakter organizacyjny (grupa w różnych okresach swojego istnienia skupiała od kilkunastu do stu kilkudziesięciu członków).

---

[30] K. Dmitruk. *Kamena* 1962 nr 12 s. 15.

[31] A.K. Waśkiewicz. Formy obecności „nieobecnego pokolenia". Łódź: WŁ 1978, s. 174–175.

Konkursy poetyckie pojawiły się na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych, by w latach sześćdziesiątych stać się zjawiskiem masowym, ze stałą tendencją wzrostową. Pisał o tym Waśkiewicz:

„Na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych obserwujemy zjawisko paradoksalne: przy malejącej randze konkursów systematycznie rośnie ich ilość. Z reguły są to albo konkursy lokalne, albo ukierunkowane tematycznie. [...] Przyjmując średnią roczną liczbę konkursów poetyckich – 40 i średnią liczbę laureatów – 10, powiemy jednocześnie, iż ok. 400 poetów zdobywa rocznie turniejowe laury. Efekty tej ogromnej akcji są, obawiam się, odwrotnie proporcjonalne do zamierzeń"[32].

Działalność zarejestrowanych w niniejszej pracy ugrupowań literackich zaowocowała blisko 90 konkursami i turniejami poetyckimi, zorganizowanymi przez 53 grupy. Zebrany materiał potwierdza obserwacje Waśkiewicza, dotyczące okresu szczególnego zmasowania konkursów literackich w latach sześćdziesiątych; zjawisko to było równie widoczne w latach siedemdziesiątych i nasiliło się w następnej dekadzie. W latach 1981–89 czternaście grup z 57 powstałych w tym okresie zorganizowało przynajmniej jeden konkurs; do tej liczby należy dodać coroczne konkursy grup powstałych w latach wcześniejszych (np. Gronie, Centauro).

Pierwsza ze zorganizowanych przez ugrupowania imprez odbyła się w 1959 roku (konkurs poetycki Prowincji '58 ogłoszony przy okazji Łódzkiej Wiosny Poetów i powtarzany do 1961 roku). Następne inicjatywy pojawiły się w 1961 roku: konkurs Toruńskiego Maja Poetyckiego, otwarty konkurs jednego wiersza zorganizowany przez chełmskie Pryzmaty oraz „Idea Lenina" Orientacji Poetyckiej „Hybrydy". Przeważały konkursy ogłaszane przez ugrupowania związane z ZSP, w latach sześćdziesiątych 11 grup przeprowadziło 24 imprezy. Na czoło wysuwała się Orientacja Poetycka „Hybrydy"; wszystkie konkursy zorganizowane przez nią od 1961 roku miały charakter ogólnopolski i odbywały się z dużym rozmachem. Do jury zapraszano czołowych polskich poetów i krytyków, wysokie były także nagrody pieniężne, w kilku przypadkach nagrodzone prace publikowano w specjalnych kolumnach pokonkursowych. Znamienna była formuła konkursów Orientacji, zawarta także w ich tematach: „Idea Lenina", „Zrodziła ich walka", „Nasze dwudziestolecie", „U źródeł nowego wieku", „Lenin i świat dzisiaj", „Dziennik Twórcy – Artysty – Działacza"; przeważała tematyka rocznicowa lub najogólniej pojęta problematyka „zaangażowania". Podobny typ konkursów preferowały ugrupowania związane z KKMP przy ZMW (por. „Ogólnopolski konkurs na utwór poetycki o tematyce patriotycznej" czy Ogólnopolski konkurs poetycki „Przyjaźń, praca, pokój", zorganizowane w 1968 i 1969 roku przez Wiadukt). Charakterystyczne, że lista fundatorów nagród była tu, tak jak i przy organizacji zjazdów literackich, zawsze długa: konkurs „Idea Lenina" ogłoszony w 1960 roku w związku z Dniami Leninowskimi przez Orientację, klub „Hybrydy", Warszawskie Koło Twórcze Młodych i redakcję *Przyjaźni* wspierany był finansowo także przez Zarząd Główny TPPR, Wojewódzki Komitet Związków Zawodowych, Zarząd Główny ZNP, Związek Autorów i Kompozytorów Scenicznych (ZAiKS), Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, Komitet Centralny ZMS, rektoraty Uniwersy-

[32] *Tamże*, s. 197.

tetu Warszawskiego oraz Politechniki Warszawskiej, Wydział Kultury Stołecznej Rady Narodowej oraz Dzielnicową Radę Narodową Warszawa-Śródmieście.

Przykłady obu wyżej wymienionych grup ilustrują wyraźną w latach sześćdziesiątych tendencję do zaznaczania swojego istnienia poprzez uczestnictwo w akcjach preferowanych przez władze, wpisanie swoich inicjatyw w cykl oficjalnych obchodów czy uroczystości. Płynęły z tego znaczne korzyści: poza funduszami także możliwość opublikowania wydawnictwa pokonkursowego oraz liczne informacje prasowe, dotyczące nie tylko danego konkursu, ale i samej grupy.

Inny typ konkursów i turniejów dominował wśród ugrupowań o charakterze regionalnym; tu przeważała tematyka związana z regionem właśnie, np. coroczne konkursy pn. „Czy znasz literaturę Ziemi Chełmskiej", ogłaszane w latach 1966–74 przez chełmskie Pryzmaty z okazji Dni Kultury Książki i Prasy oraz Dni Chełma, konkurs literacki na utwór na temat Kielecczyzny zorganizowany przez Ponidzie czy konkurs z okazji 20-lecia Ziemi Żarskiej (Dziewin). Konkursy ogłaszane przez regionalną grupę Gronie miały charakter wewnętrzny; powodowało to, że i lista instytucji wspierających Konkurs o Nagrodę „Powsinogi Beskidzkiego" była skromna: Towarzystwo Miłośników Ziemi Żywieckiej, przy którym grupa działała, oraz Wydział Kultury Prezydium Powiatowej Rady Narodowej. Na podobnej zasadzie odbywały się liczne konkursy chełmskich Pryzmatów (w latach 1966–74 było ich dziewięć).

Wśród konkursów i turniejów poetyckich ogłaszanych przez grupy związane z KKMP wiele miało charakter okolicznościowy; organizowano je przy okazji większych imprez typu: biesiady literackie, zjazdy, sympozja (por. inicjatywy konkursowe grup Tędy, Narew). Brali w nich udział głównie członkowie KKMP zapraszani na imprezę.

Pod względem zasięgu terytorialnego konkursy powoływane przez ugrupowania literackie wyraźnie dzielą się na ogólnopolskie, lokalne i wewnętrzne; podział ten niesie za sobą także różne w konkretnych przypadkach funkcje omawianych imprez oraz różną rangę przyznawanych nagród i wyróżnień. Imprezy o charakterze ogólnopolskim odbywały się bądź w środowiskach akademickich (konkursy Orientacji Poetyckiej „Hybrydy" organizowane przy współpracy ZSP, konkurs Kieckiego Salonu Poetyckiego pn. „O inny głos", Ogólnopolski Turniej Poezji Społecznie Zaangażowanej ogłaszany przez wrocławską Agorę), bądź wśród młodych skupionych przy oddziałach KKMP (przy ZW ZMW) – por. konkursy Wiaduktu, Gwoźnicy, Grupy im. W. Sebyły czy Krajobrazów. W drugiej połowie lat sześćdziesiątych i w latach siedemdziesiątych rola KKMP wzrosła i imprezy powoływane przez ten ruch stały się bardziej widoczne. W latach osiemdziesiątych liczba konkursów ogólnopolskich wzrosła, lecz ich ranga gwałtownie zmalała. W wielu wypadkach miało to swoje odzwierciedlenie w reakcjach prasy. W czasopismach, także ogólnopolskich, ukazywały się liczne komunikaty ogłaszające konkurs i następnie publikujące jego wyniki, brak jednak było poważniejszych omówień i recenzji.

Konkursy lokalne i wewnętrzne typowe były dla ugrupowań na prowincji oraz dla niektórych studenckich. Obejmowały swym zasięgiem bądź region (często kilka województw), bądź środowisko młodoliterackie jednej miejscowości, często miały więc ściśle środowiskowy charakter.

Jeżeli chodzi o cykliczność konkursów, widoczne jest, iż powtarzalność inicjatyw typowa była dla ugrupowań związanych z silnym mecenasem (tu wielokrotnie przytaczany przykład Orientacji Poetyckiej „Hybrydy" i jej Ogólnopolskie Dni Poezji, Toruński Maj Poetycki, łódzki Konkurs Literacki o Nagrodę „Czółenka Tkackiego", konkursy pn. „Debiut Roku" Forum Poetów „Hybrydy" czy Agory Turnieje Poezji Społecznie Zaangażowanej i in.). Najczęściej fakt wielokrotności konkursu czy turnieju wiązał się z jego ogólnopolskim charakterem i wysoką, cenioną w środowisku rangą nagrody (Nike Warszawska, Debiut Roku), w innych przypadkach był bardziej przejawem aktywności w dziedzinie upowszechniania literatury danego ugrupowania (przykład chełmskich Pryzmatów).

Konkursy organizowane jednorazowo to najczęściej imprezy okazjonalne, związane z festiwalami, sympozjami, tzw. biesiadami literackimi i seminariami; była to sytuacja typowa dla ugrupowań o dużych możliwościach organizacyjnych i silnym związku finansowym z mecenasem. Tego typu konkursy i turnieje organizowane były także przez ugrupowania efemeryczne (np. Mazowiecka Grupa Młodych Twórców w Płocku) – pełniły one jednak inną funkcję, służyły bowiem zaznaczeniu istnienia grupy w środowisku, często także były pretekstem czy powodem do wypracowania kolumny pokonkursowej w lokalnej prasie.

Istotne wydaje się prześledzenie, jaki był dorobek w zakresie publikacji ugrupowań będących organizatorami konkursów, zjazdów, sympozjów poetyckich, słowem – sprawdzenie, w jakim stopniu imprezy te były integralną częścią grupy, w jakim zaś – pełniły funkcje zastępcze (tzn. z braku własnego pisma lub innej możliwości wypowiedzenia się drukiem były płaszczyzną, na której ugrupowania nie tylko zaznaczały swą obecność, ale także starały się prezentować swą linię programową). Tezę taką formułował Waśkiewicz w cytowanej wcześniej książce o ruchu młodoliterackim w latach 1960–70:

„Można, patrząc na zjawisko z perspektywy środowisk młodoliterackich, widzieć w konkursach lat sześćdziesiątych, tych zwłaszcza, które one same organizowały, jedną z instytucji zastępczych. Świadectwo, powiedzmy patetycznie, walki o prawo do istnienia. Respektując obowiązujące prawidła gry, dysponowały tu bowiem (zarówno jako organizatorzy, jak i jako producenci tekstów) stosunkowo dużym polem manewru. Mogły np. tak sterować regulaminem i składem jury, by zdobyć pewność, iż preferowane będą realizacje bliskie ich ideom. Mogły, wykorzystując konkursowy pretekst, starać się o wydawnictwa, organizować towarzyszące konkursom imprezy. W pierwszej połowie lat sześćdziesiątych, gdy konkursowe laury jeszcze się «liczyły», stanowiły one jeden z wyznaczników «poezji». Tak, sądzę, należy patrzeć na konkursy organizowane przez Orientację"[33].

Wśród zarejestrowanych i opisywanych w niniejszej pracy grup literackich – dwadzieścia jeden miało publikacje książkowe i prasowe, a jednocześnie było organizatorami konkursów i turniejów, sto pięć miało publikacje w prasie lub w postaci druków zwartych czy ulotnych nie organizując imprez konkursowych, siedem zorganizowało konkurs nie mając żadnych publikacji, pozostałe nie miały publikacji i nie powoływały imprez, o których mowa.

[33] *Tamże*, s. 202–203.

Przedstawione zestawienie częściowo ilustruje tezę Waśkiewicza; dotyczy to zwłaszcza tych grup, które nie mając żadnych publikacji powoływały konkurs: Krajobrazy, Sowizdrzał, Strefa, a także tych, które miały nieliczne publikacje, np. Prowincja '58, Agora, Mazowiecka Grupa Młodych Twórców, Narew. Ocena ta wymaga jednak modyfikacji w przypadku pewnej liczby ugrupowań takich, jak regionalne Pryzmaty i Gronie, grup KKMP-owskich typu Wiadukt oraz ugrupowań studenckich takich, jak Ugrupowanie Literackie 66, Forum Poetów „Hybrydy", Kicki Salon Poetycki czy Gremium; organizowały one bowiem konkursy, turnieje, zjazdy czy seminaria niezależne od licznych czasami publikacji. Imprezy te były równorzędną formą działań owych grup, w wypadku grup regionalnych – mniej ważną nawet w stosunku do innych inicjatyw. Pełniły funkcje głównie propagandowe (ważny tu był m.in. fakt ogłoszenia konkursu w prasie), były formą zaprezentowania się szerszej publiczności, ich częstotliwość wiązała się także z możliwościami finansowymi, zależnymi od łaskawości mecenasa. Częstokroć w intencji organizatorów miały służyć wyłowieniu spośród uczestników nowych członków ugrupowania; tak było w przypadku Kickiego Salonu Poetyckiego, który po rozstrzygnięciu konkursu „O inny głos" w rozszerzonym składzie osobowym przekształcił się w centrum Literackie Gremium, podobnie – w przypadku lubelskiego Promu.

Wprowadzenie stanu wojennego w grudniu 1981 nie wpłynęło zasadniczo na dynamikę rozwoju tej instytucji życia literackiego, zapewne z powodu niezależności wielu grup literackich od decyzji władz państwowych. Rozpadły się lub zawiesiły działalność ugrupowania silnie uzależnione od mecenatu państwowego oraz te, których członkowie z powodu działalności w środowiskach opozycji politycznej przenieśli swoją aktywność na inny teren lub zostali internowani. Spośród 37 grup działających w 1981 roku 12 przerwało działalność, jednakże w całej dekadzie lat osiemdziesiątych liczba powstających i działających grup utrzymywała się na poziomie drugiej połowy lat siedemdziesiątych. Zasadniczo jednak zmienił się ich charakter, inny też był ich rozkład geograficzny. Nowe grupy literackie zaczęły pojawiać się dość licznie już w 1982 roku, ale rzecz szczególna – głównie w mniejszych miejscowościach takich, jak Bartoszyce, Gniezno, Inowrocław, Płock, Wadowice, także w ośrodkach wiejskich. Mało widoczne stały się ośrodki, w których w latach wcześniejszych bujnie toczyło się życie młodej literatury: Gdańsk, Poznań, Wrocław, Kraków, Warszawa. Tu zaczął dominować ruch związany z drugim obiegiem literatury, w którym zaistnieli ponownie m.in. poeci generacji Nowej Fali. Jednocześnie rozwijał się w tym czasie ruch robotników piszących, który zaowocował zarejestrowaniem w Warszawie RSTK (powstało w 1980 roku z połączenia Studenckiego Centrum Literackiego Gremium i Warszawskiego Robotniczego Klubu Literackiego); Stowarzyszenie wydawało w latach 1982–90 dwutygodnik, potem miesięcznik *Twórczość Robotników*, a od czerwca 1999 pismo *Własnym głosem*. Przy RSTK powstało kilka efemerycznych grup literackich. Działające w tym czasie ugrupowania związane z ruchem KKMP także nie miały większego wpływu na rozwój młodej literatury. W kolejnych latach pojawiały się nowe ugrupowania; ostatecznie w 1982–89 odnotowano powstanie około siedemdziesięciu, głównie w małych ośrodkach. Informacje o ich pracach i dokonaniach były stosunkowo rzadkie i skąpe, pojawiały się zwykle w prasie lokalnej o niewielkim zasię-

gu terytorialnym. Grupy te przeważnie nie miały ambicji programotwórczych, skupiały się na prezentacji własnej twórczości i organizowaniu lokalnych imprez kulturalnych, uczestnicząc jednak istotnie we współtworzeniu miejscowego życia kulturalnego.

Grupy literackie pozostały nadal elementem współczesnego życia kulturalnego. Wartości literackie i programowe, jakie wnosiły, rozpatrywane w kontekście oficjalnego obiegu literatury oraz istniejącego jednocześnie od 1976 roku szerokiego nurtu literatury i wydarzeń kulturalnych, funkcjonujących do 1989 poza zasięgiem cenzury[34], pozwolą choćby częściowo uzupełnić obraz życia kulturalnoliterackiego lat 1945–89.

Zasady opracowania leksykonu

Pracę nad częścią leksykonu obejmującą lata 1945–75 zakończono w 1986, nad częścią za lata 1976–80 – w 1989 roku. W trakcie przygotowywania drugiego wydania (obejmującego dodatkowo okres 1981–89) w 1996 i w 1999 roku kontaktowano się z członkami licznych ugrupowań.

Podstawowym pośrednim źródłem bibliograficznym wykorzystanym przy zbieraniu materiałów do niniejszej książki były roczniki bieżącej *Polskiej Bibliografii Literackiej* (*PBL*) za lata 1944/45–87, rejestrujące z dużą szczegółowością zarówno wydawnictwa grup, jak też artykuły i noty im poświęcone. Jednak w miarę dostępu do źródeł odnotowano materiały do 1998 roku. Pozostała jednak konieczność dotarcia do wielu lokalnych pism typu *Gazeta Radomszczańska*, do gazet przyzakładowych, np. *Budujemy Samochody FSO*, *Pod Fabrycznym Dachem* oraz wielu wewnętrznych, niskonakładowych biuletynów klubów, stowarzyszeń literackich oraz druków ulotnych, które w *PBL* rejestrowane były w marginalnym zakresie. Cennym źródłem informacji były dla tej pracy także maszynopisy opracowanej zespołowo w IBL PAN „Kroniki życia literackiego w Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej 1945–1969" (w zbiorach Pracowni Dokumentacji Literatury Współczesnej). Materiały zebrane na podstawie powyższych źródeł były jednak niewystarczające. W trosce o możliwie najdalej posuniętą kompletność materiału zdecydowano się na rozesłanie ankiety dotyczącej historii grup, adresowanej do ich założycieli, bądź w wypadku niemożności dotarcia do tych osób – do bardziej aktywnych członków. Ankieta zawierała następujące punkty:

I. Nazwa grupy, jej pełna forma uznana przez członków grupy
   – geneza nazwy
   – ewentualne zmiany w nazwie

II. Dokładne daty ramowe istnienia grupy; okoliczności założenia i rozwiązania grupy
   – czy grupa wywodziła się z innej grupy, Koła Młodych, klubu itp.?

[34] Por.: J. Czachowska, B. Dorosz: Literatura i krytyka poza cenzurą 1977–1989. Wr.: UWr. 1991, 117 s. – M. Jastrzębski: Materiały do bibliografii druków zwartych wydanych poza zasięgiem cenzury 13 XII 1981 – 31 XII 1988. Warsz.: Bibl. Nar. 1994, 488 s. – G. Federowicz, K. Gromadzińska, M. Kaczyńska: Bibliografia podziemnych druków zwartych z lat 1976–1989. Warsz.: Bibl. Nar. 1995, 498 s.; Kto był kim w drugim obiegu? Słownik pseudonimów pisarzy i dziennikarzy 1976–1989. Pod red. D. Świerczyńskiej. Warsz.: IBL 1995, 285 s. – J. Kandziora, Z. Szymańska: Literatura – ruch wydawniczy – teatr w II obiegu 1976–1989. Bibliografia. Warsz.: Wyd. IBL 1999, 1156 s.

III. Inicjatorzy założenia grupy
IV. Skład osobowy grupy
– pierwotny
– ewentualne zmiany w składzie, ich kolejność
V. Program grupy: formułowany lub publikowany
– autor, miejsce publikacji
– ewentualne zmiany programu (miejsce ogłoszenia lub publikacji)
VI. Miejsce stałych spotkań grupy, ich częstotliwość, udział osób spoza grupy
VII. Mecenas – nazwa instytucji sprawującej mecenat, jej oddziaływanie na status grupy, lata (subwencje, stypendia, nagrody, publikacje,organizowanie imprez itp.)
VIII. Spotkania autorskie grupy lub poszczególnych jej członków (związane z działalnością grupy i w czasie jej trwania)
– miejsca, daty, nazwiska uczestniczących członków grupy, inne dane
– inne formy zbiorowej działalności grupy (sympozja, konkursy itp.)
IX. Współpraca z instytucjami typu: wydawnictwo, redakcja czasopisma,oddział ZLP, Koło Młodych przy ZLP itp.
– charakter i czas trwania współpracy
– efekty tej współpracy typu: kolumny literackie w piśmie, wspólne imprezy literackie, kulturalne itp.
X. Współpraca z innymi grupami lub klubami literackimi, plastycznymi i in. (charakter i czas trwania)
XI. Udział zespołu w imprezach literackich typu: zjazdy, sympozja, seminaria
XII. Publikacje firmowane przez grupę: almanachy, jednodniówki, tomiki, tzw. witryny literackie, kolumny w czasopismach (tu: nazwa, rocznik, numery pisma) i in.
XIII. Rozwiązanie grupy
1. Przyczyny rozpadu grupy
2. Ostatnie wspólne wystąpienie
3. Czy po tym fakcie członkowie grupy
a) kontynuowali twórczość literacką
b) związali się z inną grupą
c) zaprzestali twórczości
XIV. Publikacje o grupie (w książkach, czasopismach).

Także na tym etapie pracy ujawniło się wiele trudności. Nie bez znaczenia jest tu niechęć wielu autorów do odpowiadania na jakiekolwiek ankiety (ci sami z reguły chętnie i rzetelnie konsultowali przedstawione im gotowe projekty haseł). Główna trudność sprowadzała się do odszukania adresów tych osób, które nie były członkami ZLP lub innych stowarzyszeń twórczych, nie uczestniczyły aktywnie w życiu literackim kraju, czy po okresie pracy w grupie zarzuciły twórczość literacką. Wymagało to wielu dodatkowych poszukiwań. Ostatecznie udało się dotrzeć do ponad 240 reprezentantów grup i uzyskać odpowiedź na ankietę lub konsultować hasło. Niejednokrotnie ankietowani autorzy udostępniali nieosiągalne w centralnych bibliotekach druki ulotne, almanachy, zeszyty poetyckie; bez ich życzliwej pomocy wielu z tych druków, nie zarejestrowanych przez bibliografię i nie wzmiankowanych w prasie, nie udałoby się odnotować.

Założono także konieczność konsultacji z członkami ugrupowań. Zastosowany znak gwiazdki (*) oznacza, że projekt hasła wysłano autorom, niezależnie od tego, czy uzyskano odpowiedź.

Sprawa rzetelności odpowiedzi udzielanych przez ankietowanych autorów jest tu rzeczą istotną, do wielu informacji bowiem nie udałoby się dotrzeć inną drogą niż przez bezpośredni kontakt z uczestnikami grup. Mając w świadomości margines mistyfikacji i ubarwień, zdecydowano się jednak na korzystanie z informacji udzielanych przez autorów, z poczuciem, że margines ów jest niewielki. W wielu przypadkach informacje te konfrontowano ze świadectwem innych uczestników.

Dodatkowym źródłem informacji były odpowiedzi autorów na inną ankietę – biograficzną, wysyłaną możliwie jak największej liczbie uczestników ugrupowań. Pozwoliły one nie tylko na uzupełnienie zebranych informacji, ale dostarczyły też cennych wypowiedzi świadków i uczestników wydarzeń kulturalnych w trzydziestopięcioleciu 1945–80, które niejednokrotnie cytowano. Ankieta ta zawierała następujące punkty:

1. Nazwisko, imiona
2. Data i miejsce urodzenia
3. Zawód rodziców
4. Wykształcenie (nazwa i daty ukończenia szkół, uczelni)
5. Przebieg pracy zawodowej
6. Działalność społeczna i polityczna (nazwa organizacji, lata przynależności)
7. Przynależność do ZLP, SDP ewentualnie innych stowarzyszeń twórczych (lata)
8. Debiut prasowy i książkowy (szczegółowe dane)
9. Lata przynależności do grupy ewentualnie do innych grup
10. Publikacje Pani (Pana) firmowane przez grupę
11. Nagrody i wyróżnienia literackie
12. Udział w konkursach literackich.

W okresie od maja 1981 do połowy 1985, a także w 1989 roku rozesłano 500 ankiet biograficznych, otrzymując 56% odpowiedzi. Materiał uzyskany tą drogą, który znajduje się w archiwum Pracowni Dokumentacji Literatury XX w. IBL PAN, stanowi istotne źródło informacji nie tylko dla autorki niniejszego opracowania, ale także dla badaczy zajmujących się socjologią życia literackiego czy kulturą literacką.

Poszczególne hasła skonstruowano według schematu, na który składają się elementy zawarte w ankiecie dotyczącej historii grupy. W „metryce" grupy podano: jej nazwę ewentualne warianty nazwy, miejsce i ramowe daty działania, sformułowanie oddające charakter grupy (jeżeli udało się go określić), wykaz członków podany zgodnie z kolejnością przystępowania do grupy lub w układzie alfabetycznym, gdy kolejności tej nie udało się odtworzyć. Hasła, omawiające (z zachowaniem zasady chronologii) dzieje grupy, zawierają informacje o okolicznościach powstania, mecenasie, wystąpieniach programowych, imprezach przez grupę organizowanych, wieczorach autorskich, publikacjach. Referowano także programy, manifesty i samookreślenia, cytując nadto ich fragmenty, odtwarzano w zarysie polemiki z nimi. Hasła zawierają w wielu wypadkach także dane negatywne, informujące o braku programu, publikacji, spotkań autorskich, braku zainteresowania krytyki działaniami grupy itp. Starano się także odtworzyć przyczyny i okoliczności zaprzestania działalności ugrupowania.

Przy redagowaniu haseł nie stosowano zasady limitowania ich objętości, główną intencją autorki było bowiem zebranie możliwie kompletnych informacji w granicach określonych celem pracy. W konsekwencji objętość poszczególnych haseł

zależy z jednej strony od aktywności danego ugrupowania i zainteresowania prasy jego działaniami, z drugiej zaś – od możliwości uzyskania uzupełniających informacji, pochodzących od jego członków.

W **Przypisach** zamieszczono informację o kontakcie z autorami lub wysiłkach czynionych w tym kierunku (zdarzało się bowiem, że autorzy nie odsyłali przesłanych im do konsultacji tekstów). Zapisy bibliograficzne w tej części są zróżnicowane; jeśli dana pozycja bibliograficzna ma swój pełny opis w części „Opracowania", podawano jej skrócony zapis, jeżeli zaś odwoływano się do źródła nie dotyczącego bezpośrednio dziejów grupy, przytaczano pełny zapis bibliograficzny.

W bibliografii **Publikacji** rejestrowano następujące kategorie tekstów firmowanych nazwą grupy: kolumny w czasopismach, druki zwarte, druki ulotne, zbiorowe publikacje w antologiach. Zasadą porządkującą była chronologia (przy czasopismach podawano datę dzienną). Przy opisie zawartości tak kolumn, jak i druków wymieniano jedynie nazwiska publikujących autorów oraz skrótem zaznaczono kategorię tekstu: wiersz, proza, artykuł, felieton, wspomnienie, pominięto zaś tytuły utworów.

W ostatniej części hasła, **Opracowania**, wyodrębniono wypowiedzi grupy o sobie, polemiki programowe, artykuły ogólne, recenzje imprez typu sympozja, zjazdy, konkursy organizowane przez grupę, recenzje druków zwartych, w kilku przypadkach także dedykacje i utwory o grupie.

Ze względu na zastosowanie w głównym zrębie leksykonu chronologicznego układu haseł wprowadzono następujące wykazy pomocnicze: spis alfabetyczny grup, zestawienie według miejscowości, indeks osobowy oraz jedną pomocniczą tabelę chronologiczną.

W tym miejscu autorka pragnie serdecznie podziękować wszystkim tym, do których zwracała się z prośbą o udzielenie informacji dotyczących uczestnictwa w grupach literackich za ogromną życzliwość i zaufanie, jakim ją obdarzyli, przekazując wiele cennych danych, a także udostępniając trudno osiągalne wydawnictwa, z których część ofiarowali Pracowni Dokumentacji Literatury XX w. IBL PAN. Bez ich udziału efekt wysiłków byłby znacznie skromniejszy.

Pragnę także wyrazić swoją głęboką wdzięczność dla prof. dr hab. Jadwigi Czachowskiej, która zainspirowała tę pracę jako rozprawę doktorską, a jako jej promotor służyła swoim doświadczeniem, cennymi wskazówkami i pomocą w rozwiązywaniu najtrudniejszych zagadnień merytorycznych i metodologicznych. Dziękuję za Jej wielką życzliwość i osobiste zaangażowanie.

Szczególne podziękowania należą się także prof. dr. hab. Krzysztofowi Dmitrukowi oraz prof. dr. hab. Erazmowi Kuźmie, którzy jako wnikliwi recenzenci wnieśli ważne uwagi i wskazówki, służyli też życzliwą pomocą przy rozwiązywaniu szczegółowych problemów.

Dziękuję prof. dr hab. Alinie Brodzkiej, która zechciała zapoznać się z pracą i służyła cennymi uwagami na jej temat.

Dziękuję serdecznie wszystkim Kolegom, których sugestie przyczyniły się do wzbogacenia merytorycznej warstwy opracowania i poprawności jego warsztatowych rozwiązań.

Ewa Głębicka

GRUPY LITERACKIE W 1945–1989

Lata działalności	Miejscowość	Nazwa	Charakter grupy
1	2	3	4
1945–46	Kraków	Inaczej	zespół red. pisma
1946–48	Warszawa	Próg	katolicka
1950–53	Warszawa	Budujemy	robotnicza
1950–52	Lublin	Załoga Nr 1	tłumacze
1956–93	Chełm Lub.	Pryzmaty	reakt. grupa przedwojenna
1956	Gdańsk	Kontrasty	studencka, poet.-plast.
1956–57	Gdańsk	Seledyn	studencko-uczniowska
1956	Grudziądz	Prowincja	lit.-plast.
1956–59	Poznań	Wiatraki	studencka
1956–60	Poznań	Wierzbak	studencka
1956–67	Szczecin	Metafora	poet.-plast.
1956–57	Toruń	Helikon	studencka
1956–59	Warszawa	Współczesność	przy piśmie Współczesność
1956–61	Wrocław	Dlaczego Nie	studencka, lit.-plast.
1957–60	Gdańsk	Szkoła Grafomanów	lit.-artystyczna
1957–58	Katowice	Domino	
1957	Kielce	Peryferie	regionalna, lit.-plast.
1957–61	Kraków	Muszyna	
1957–60	Olsztyn	Skarpa	klubowy
1957–58	Opole	Prowincja '57	literaci i dziennikarze
1957–58	Poznań	Przygoda	
1957–65	Poznań	Swantewit	b. człon. Koła Młodych
1957	Sosnowiec	Reduta '57	b. oddz. warsz. „Współczesności"
1957	Szczecin	Bryza	literaci-maryniści
1957	Warszawa	Fedyment	studencka
1957	Warszawa	Jelonki	studencka
1958	Częstochowa	Faeton	
1958–61	Łódź	Prowincja '58	na prawach klubu
1958–60	Olsztyn	Łyna	
1958–62/63	Opole	Formaty	studencka
1958	Poznań	Nowy Prom	kont. przedwojennego „Promu"
1958–60; 1961–64; 1968–72	Radomsko	Gr. Lit. przy PDK	klubowy
1958–59	Słupsk	Meduza	klubowy
1958–59	Warszawa	A	
1958–62	Warszawa	Przedmieście	reakt. grupa międzywojenna
1958–59	Warszawa	Profile	studencka
1958–(nadal)	Żywiec	Gronie	regionalna
1959	Bytom	Labirynt	lit.-plast.
1959–64	Bytom	Klub Artystów Anarchistów	uczniowska

Liczba członków	Program	Mecenas	Jednodniówki Wyd. książkowe	Publ. w czasop.	Konkursy
5	6	7	8	9	10
24	+	MKiS	+	+	–
7	+	SP	+	+	–
8	+	KD PZPR	+	+	–
5	–	ZLP	–	+	–
18	–	SMZCh	+	+	+
3	+	–	–	+	–
3	–	–	–	–	–
7	+	–	–	+	–
6	–	ZMP, ZMS	–	–	–
8	+	–	+	+	+
6	+	–	+	+	–
10	+	ZSP	+	+	–
ponad 40	+	ZLP, Pax, „Ruch"	–	+	–
24	+	–	–	+	–
ponad 5	–	–	–	–	+
5	–	–	–	+	–
5	–	–	–	+	–
14	+	–	–	+	–
8	–	Klub Lit.	–	–	–
ponad 8	–	–	–	+	–
4	–	Pax	–	+	–
8	+	–	+	+	–
6	+	–	–	+	–
3	+	–	–	+	–
5	+	?	–	+	–
3	–	–	–	+	–
3	+	?	–	+	–
14	–	Pax	–	+	–
5	+	osoba pryw.	–	+	–
6	+	ZMW	–	+	–
5	+	–	–	+	–
18	–	Bibl. Miej.	+	–	–
8	–	–	–	+	–
9	–	–	–	+	–
7	+	ZLP	+	+	–
6	–	–	–	–	–
ponad 170	+	TMZŻ	+	+	+
8	+	Wydz. Kult. WRN	–	+	–
12	–	–	–	–	–

1	2	3	4
1959–63	Gdańsk	Gdańska Grupa Młodych	interdyscyplinarna
1959–62	Kraków	Żaczek	studencka
1959–64	Lublin	Prom	studencko-uczniowska
1959	Łask k. Łodzi	Grabia '59	uczniowska
1959	Łódź	Karawana	
1959–63	Toruń	Wymiary	studencka
1959	Warszawa	Anabasis	
1959–63	Warszawa	Grupa Warszawska	kont. „Współczesności"
1960–61	Bydgoszcz	Kontury	na prawach klubu
1960–68	Bydgoszcz	Wiatraki	przy piśmie *Wiatraki*
1960–61	Częstochowa	Bakałarze	studencka
1960–68	Kielce	Ponidzie	regionalna
1960–61	Kraków	Wielopole	przy piśmie *Głos Młodz. Wiej.*
1960–61	Łódź	Nowa Linia	
1960–po 1962	Szczecin	Kontrasty	
1960–71	Warszawa	Orientacja Poetycka „Hybrydy"	studencka
1961–63	Bielsko-Biała	Skarabeusz	uczniowska
1961–63	Częstochowa	C-61	przy KKMP
1961	Łódź –Warszawa	Krąg	
1962–72	Żary	Dziewin	regionalna
1963–66	Warszawa	Klub Artystów Anarchistów	studencka, lit.-plast.
1963–64	Częstochowa	Pryzmaty	studencka
1963–65	Toruń	Kadyk	studencka
1963–64	Poznań	Rokada	studencka
1963–66 (?)	Warszawa	Ultradźwięki	studencka
1964–65	Ciechanów	5 Rzek	przy czas. *5 Rzek*
1964–70	Kraków	Sowizdrzał	studencka
1964–68	Poznań	Próby	studencka
1964	Toruń	Zestroje	studencka
1964–67	Warszawa	Pięciokąt	studencka
1965–69	Góra Kalwaria, Piaseczno	Jeziorka	regionalna
1965	Siedlce	Prom	
1965–67	Starachowice	Iłżanka	regionalna
1965–67	Warszawa	Kalmar	charakter klubowy
1965–73	Wrocław	Agora	studencka
1966–67	Łódź	Strofa	studencka
1966–75	Łódź	Wiadukt	przy KKMP
ok. 1966	Radom	Konfrontacje	klubowy
1966–73	Warszawa	Forum Poetów „Hybrydy"	studencka
1966–70	Warszawa	Klub Cybernetystów	studencka
1966–72	Wrocław	Ugrupowanie Literackie 66	studencka
1967–po 1968	Gdańsk	Sit Venia Verbo	studencka
1967–73	Kołobrzeg	Reda	poet.-plast.
1967–72	Kraków	Barbarus	człon. ZLP
1967–71	Łódź	Centrum	studencka
1967–75	Rzeszów	Gwoźnica	przy KKMP

5	6	7	8	9	10
ponad 14	+	ZMS	–	+	+
4	–	ZSP	+	+	–
17	–	ZSP	+	+	+
10	–	ZMS	+	+	–
6	–	ZMS	–	–	–
6	–	–	–	+	+
6	+	–	–	–	–
11	+	ZMS	–	+	–
5	–	WDK	–	–	–
7	–	–	+	+	+
4	–	ZSP	–	+	–
20	–	ZMS	+	+	+
32	–	ZMS, ZMW	–	+	–
5	–	ZMS	+	–	–
5	+	Pax	–	+	–
ok. 50	+	ZSP	+	+	+
5	–	osoba pryw.	–	+	–
3	–	–	–	–	–
9	–	ZMS	–	+	–
11	–	ŻTMK	+	+	+
10	+	ZSP	–	–	–
6	?	ZSP	–	–	–
4	–	ZSP	–	–	–
3	–	–	+	–	–
7	+	ZMS (?)	–	–	–
5	–	pismo	–	+	–
ponad 8	–	ZSP	–	–	+
7	+	ZSP	+	+	–
5	–	ZSP	–	–	–
5	–	–	–	–	–
10	–	–	–	+	–
5	–	–	–	+	–
ponad 5	–	ZMS	–	–	–
17	–	–	–	–	–
15	+	ZMS	–	+	+
ponad 2	–	ZSP	–	–	+
20	+	ZMW	+	+	+
ponad 10	?	Klub. Lit.	–	–	–
41	+	ZSP	+	+	+
6	–	–	–	–	–
10	+	–	+	+	+
4 (?)	–	osoba pryw.	–	–	–
15	–	–	+	+	–
9	+	–	–	+	–
6	+	–	–	+	–
4	+	ZMW, ZNP	–	–	+

1	2	3	4
1967–80	Warszawa	Stajnia	studencka
1968–75	Kraków	Teraz	studencka
1969–71	Kraków	848	przy Kole Młodych
1969–76	Kraków	Tylicz	studencka
1969–74	Lublin	Samsara	studencka
1969–70	Płock	Mazowiecka Grupa Młodych Twórców	lit.-plast.
1969–75	Przemyśl	Zniesienie	przy red. *Życia Przemys.*
1969	Świdwin	Baszta	lit.-plast.
1969–72	Toruń	Fart	studencka
1969–79	Wadowice	Beskidy	plast.-lit.
1969–71	Warszawa	Tak	na prawach klubu
1970–1982	Gdańsk	Warsztat	interdyscyplinarna
1970–73	Płock	Gościniec	
1970–75; 1979	Szczecin	Tu i Teraz	studencka
1970–73	Warszawa	Swarożyc-Autostrada	studencka
1970–72	Oświęcim	Gr. Literacka im. I. Fika	na prawach klubu
1971–74	Kraków	Babel	studencka
1971–74	Kraków	Wprost	studencka
ok. 1971	Warszawa	Gr. Poetycka Podchorążych SOP	studencka
1972	Gliwice	Formaty	
1972–po 1979	Jastrzębie Zdrój	Tędy	filia KKMP
1972–81	Katowice	Kontekst	studencka
1972–	Kęty	Wyraz	regionalna
1972–76	Kłobuck k. Katowic	Gr. Lit. im. W. Sebyły	regionalna
1972	Nowa Sól	Gr. Lit. Młodych	sekcja lit. TKZN
1972	Ostrołęka	Dąbrowa	
1972–77	Ostrołęka	Narew	przy KKMP
1972–76	Puławy	Konsens	
ok. 1972	Warszawa	Helota	studencka
przed 1973	Bytom	Słowień	
1973–	Andrychów	My	regionalna
1973–77	Poznań	Od Nowa	studencka
1973–76	Warszawa	Konfederacja Nowego Romantyzmu	studencka
1973–78	Warszawa	Namiar	studencka
1973–75	Warszawa	Sigma	studencka
ok. 1973	Warszawa	Strefa	studencka
1974–V 1976	Gdańsk	Poetariat	studencka
1974	Bielsko-Biała	Kamat	lit.-plast.
1974–76	Iława	Warmia i Mazury	
1974	Kraków	Zmów	studencka
1974–79; 1980–81	Lublin	Ogród (-2)	studencka, poet.-plast.
1974	Otwock	Grupa Otwocka	młodzieżowa
ok. 1974	Poznań	Grupa Poetycka UAM	studencka
1974–77	Słupsk	Klepsydra	studencka

5	6	7	8	9	10
8 + 9	+	–	–	+	–
14	+	ZSP	+	+	–
4	+	ZLP	+	+	–
6	–	ZMW	+	+	–
13	+	ZSP	–	+	–
9	–	ZMS	–	+	+
7	–	–	–	+	–
brak danych	–	PDK	–	–	+
9	–	ZMS	–	+	–
23	–	WDK	–	–	–
18	–	SUP	–	–	–
67	+	SZSP i in. (13 instytucji)	+	–	+
13	–	Dom Kultury	–	+	–
13	–	ZSP (SZSP)	+	+	+
14	–	MDK	–	–	–
18	–	ZMW	–	+	–
6	–	ZSP, ZLP	–	+	–
5	?	?	–	+	–
?	–	?	–	–	–
5	?	?	–	–	–
16	–	ZDK, ZMW	–	+	+
4	+	–	+	+	–
18	–	OKMiG	+	+	–
10	+	ZMW	+	+	+
7	–		+	–	–
4	?	?	–	+	–
12	–	ZDK, WDK, Urz.Woj.	+	+	+
3	–	osoba pryw.	–	+	–
4	–	ZSP	–	–	–
6	–	?	–	–	–
13	–	ZDK	+	+	–
6	–	SZSP	+	–	–
29	+	SZSP	–	+	+
7	+	WAT	+	+	–
4	–	SZSP	–	+	–
9	–	?	–	+	–
3	+	–	–	–	–
ponad 10	?	MDK	–	+	–
6	+	MBP	–	+	–
4	–	ZLP	–	+	–
24	+	SZSP	+	+	–
8	–	–	–	+	–
6	–	SZSP (?)	+	–	–
7	–	osoba pryw.	–	+	–

1	2	3	4
1974–po 1976	Toruń	Megaron	studencka
1974–75	Warszawa	Argo	studencka
1974–77	Warszawa	Moloch	studencka
1974–76	Żuromin	Krajobrazy	klubowy
1975–77	Białystok	Bakalarz	studenci i prac. naukowi
1975–76	Bielsko-Biała	FaMoS '75	
1975–79	Bydgoszcz	Parkan	człon. Koła Młodych
1975–77	Kraków	My	studencka
1975–po 1976	Kraków	Pracownia	studencka, lit.-plast.
1975–77	Kraków	Wobec	studencka
1975–82	Krosno; Katowice	Krosno	studencka
1974–80	Tychy	Symbol	
1975–76	Warszawa	Kicki Salon Poetycki	studencka
1975	Warszawa	Proxima	studencka
1975–77	Warszawa	Remont	studencka
1976–po 1976	Bielsko-Biała	Wyraz	
1976–77	Chełm Lub.	Gen '76	
1976–83	Chorzów	Monada	uczniowska, nast. studencka
1976–83	Dębica, potem Ciężkowice	Rydwan	uczniowska, także młodzież pracująca
1976–79	Gdańsk	Wspólność	studencka, człon. Koła Młodych
1976/77	Kraków	Skir Tao	studencka
1976	Kraków	Terra	studencka
1976–87	Krasnystaw	Słowo	klubowy
1976–81	Warszawa	Gremium	do 1979 studencka
1976–	Warszawa	Łazienki	klubowy
1976–79	Warszawa	Trzeba	studencka
1976–78	Wrocław	Towarzystwo Wolnistów	nauczyciele piszący
1976–po 1979	Wrocław	Uczelniane Koło Literackie AM	studencka
1976–78	Zielona Góra	Piąta Kolumna	
1976–79	Zielona Góra	54	studencka
1977–95	Gniezno	Drzewo	lit.-plast.
1977–78	Kraków	Zaraz	studencka
1977–80	Nowa Huta	Ecce Homo	b. człon. KKMP
1977	Łódź	Metro	
ok. 1977	Stargard	Zitarigroda	na prawach klubu
ok. 1977–po 1978	Toruń	Aut	na prawach klubu
1977–79	Zielona Góra	Grupa przy Klubie „U Jana"	studencka
1977–79	Zielona Góra	Kometa	studencka na prawach klubu
1978–81	Augustów	Grupa przy ADK	
1978–85	Gliwice	Gliwicka Grupa Literacka	studencka
1978–82	Gostyń	Leszczyńska Grupa Poetów Amatorów	klubowy
1978–79	Kraków	Jestem	studencka
ok. 1978	Nowy Sącz	Sącz	
1978–79	Olecko	Legary	poet.-plast.
1978	Poznań	Raster	studencka

5	6	7	8	9	10
5	–	?	+	+	–
3	–	–	–	–	–
7	–	–	–	+	–
8	–	ZSMW	–	–	+
4	–	ZNP	–	–	–
3	–	ZDK	–	–	–
13	+	–	–	+	–
6	+	SZSP	–	+	–
4	–	?	–	–	–
7	+	SZSP	–	+	–
ponad 3					
ponad 10	?	RSTK	+	–	–
11	–	SZSP	+	+	+
5	–	SZSP	–	–	–
7	+	SZSP	–	+	–
4	–	FSM	–	+	–
brak danych	–	ZSMP	–	–	+
5	+	Klub Lit., nast. SZSP	+	+	+
27	–	ZSMP	+	+	+
14	+	Koło Młodych ZLP	–	+	–
ponad 2	–	SZSP	–	–	–
4	+	–	–	+	–
21	–	KDK	+	+	+
83	+	SZSP	+	+	+
24	–	Muzeum	–	+	+
7	+	SZSP	–	+	–
23	+	–	–	–	–
10	–	SZSP	–	–	–
ponad 2	–	–	–	–	–
8	–	SZSP	+	+	–
10	–	Bibl. Publ.	+	+	+
5	–	SZSP	–	–	–
3	+	–	–	–	–
5	+	–	–	–	–
18	–	Tow. Kult.	–	–	–
3	–	ZSMP	–	+	–
7	–	SZSP	–	–	–
14	–	SZSP	–	+	–
8	–	MDK	–	+	–
15	–	KIK	+	+	+
11	–	PDK	–	–	–
6	+	SZSP	+	+	–
7	–	ZSMP	–	–	–
6	–	KKMP	–	–	–
5	–	ZSMP	–	+	–

1	2	3	4
1978–80	Warszawa	Aida	na prawach klubu
1978–79	Warszawa	Mój Dotyk Myśli	studencka
1978–po 1985	Wodzisław Śl.	Misterium	lit.-plast.
1978–83	Zamość	Zamościc	klubowy
ok. 1978	Wąbrzeźno	Zenit	
1979–80;1983	Gdańsk	Nowe Żagary	studencka
1979–84	Gołdap	Dom Marka	interdyscyplinarna
1979–80	Grodzisk Mazow.	Wprost	
1979–81	Nowa Huta	Zderzenia	człon. NKL
1979–	Lublin	Signum	katolicka
1978–85	Siedlce	Mimoza	studencka
1979–81	Słupsk	Dialog Nienazwany	studencka
1979–po 1981	Słupsk	Metro II	przy KKMP
1979–81	Tarnów	Tarnów	klubowy
ok. 1979	Toruń	Zamek Nieszawski	
1979–80	Warszawa	Przyjaciele Stow. Poetów	studencka
1979–81	Włocławek	Zawiśle	robotnicy piszący
1980–	Łódź	Centauro	klubowy
1980–93	Warszawa	Świat	interdyscyplinarna
1980–81	Żary	Dziewin-Młodzi	kont. grupy Dziewin
ok. 1980–81	Tychy	Tygiel	
1981–87 (?)	Krotoszyn	Poboki	
1981–86	Gniezno	Grupa Efektystów	młodzieżowa
1981–82	Łódź	Jasień	
1981–93	Radom	Łuczywo	klubowy
1981–88	Wadowice	Nadskawie	klubowy
1981–85	Warszawa	TRUST	
1981–86	Wrocław	No Wave	studencka
przed 1982	Inowrocław	Tworzywo	klubowy
1982–84	Biała Podlaska	Piast	klubowy
1982–87	Grudziądz	Trynka	klubowy
1982–po 1990 ?	Olkusz	GP z Olkusza	klubowy
ok. 1982–85	Płock	Grzęda	klubowy
ok. 1982–86	Płock	Pod Dębem	b. człon. grupy Gościniec
1982–84	Rzeszów	Spatium	studencka
1983–96	Bartoszyce	Barcja	otwarta
1983–	Chrzanów	Cumulus	otwarta, interdyscyplinarna
1983–po 1986	Gdańsk	Atut	człon. grupy Warsztat
1983–84	Gdańsk	[Rudy Kot]	klubowy
1983–po 1985	Kielce	System	studencka
1983–pocz. 1984	Kraków	Bloki	
1983–86	Łódź	GL Studen. UŁ	studencka
1988–90	Mnich, potem: Chybie	Amatorska Grupa Literacka	klubowy
1983	Opole	Bolko	
1983–85	Ostrów Wlkp.	Cztery Słowa	otwarta
1983–85	Pruszcz Gdań.	Krosno 1	

5	6	7	8	9	10
6	–	WKMP	+	–	–
5	–	SZSP	–	–	–
9	–	MDK	–	+	–
40		ZSMP	+	+	–
ponad 3	–	ZDK		–	–
6	+	–	–	+	–
14	–	–	–	+	–
5	+	Mazow. Tow. Kult.	–	–	–
10	+	NKL	+	+	–
10	+	–	+	–	–
16	–	SZSP	+	–	+
6	+	SZSP (krótko)	+	+	–
5	+	KKMP, ZLP	–	–	–
27		ZSMP	–	–	+
3	+	Koło Młodych	–	+	–
8	–	SZSP	–	–	–
8	+	?	–	–	–
ponad 120	–	KMPiK, DDK, ZDK	+	+	+
ponad 20			+	+	–
4	–	Tow. Kult.	+	+	–
4	–	ZDK	–	–	–
13	–	Ośr. Kult.	+	+	–
6	–	Stow. Pax	+	–	–
12	–	Tow. Przyj. Łodzi	–	–	–
23	–	Wydz. Kult.	+	+	+
8	–	Klub Pracy Twórczej	+	–	–
5	–	–	+	–	–
3	–	Klub Fantastyki Naukowej UWr.	–	+	+
ok. 19	–	RSTK	–	+	–
11	–	Klub Kult.	–	+	–
35	–	ZW ZMS	+	+	+
5	–	ZLP, MDK	+	–	–
ok. 20	–	?	–	–	+
47	–	–	–	+	+
9	–	–	–	+	–
24	–	MDK, Bibl. Publ., Urz. Miasta	+	+	+
44	–	MOKSiR	+	+	+
12	+	–	–	+	–
9	–	ZSMP	–	–	
5	–	–	–	+	–
ponad 2	?	?	–	+	–
14	+	SZSP	+	+	+
ok. 50	–	ZMW	+	+	+
4	–	–	–	+	–
5	–	MOK	–	+	+
4	–	–	+	+	–

1	2	3	4
1983–89	Sosnowiec	ECCE	studencka
1983–po 1988	Starachowice	Meandry	otwarta
1984–90	Bytom	Reflektor	uczniowska
1984	Łódź	Statyzm	studencka
1984	Poznań	Pemakos	młodzieżowa
1984–93	Suwałki	SDS	poet.-plast.
1985–86	Gdańsk	W Zatoce	studencka
1985–86	Gniezno	Pięta	
1985	Kraków	Akwarium	klubowy
1985	Łomża	Skraj	klubowy
1985–po 1987	Osiek k. Torunia	Wiąz	interdyscyplinarna
1985–89	Rybnik	ROW	klubowy
1985–86; 1991–	Siedlce	Kanon	klubowy
1985–86; 1993–	Tarnów	Obserwatorium	klubowy
1985–87	Wrocław	Sans Gêne	
1985–po 1990	Zawiercie	Szalej	klubowy
1986–po 1988	Białystok	Salon Rytualny	
1986	Częstochowa	Lit-Ars	poet.-plast.
1986	Kraków	Epigram	
1986–	Kraków	Sylaba	
1986	Poznań	GP przy Oddz. Pax	
1986–po 1988	Siedlce	Federacja	studencka
1986–po 1990	Poznań	W zmowie	otwarta
1986–87	Wałbrzych	Puls	klubowy
1986	Wrocław	Nemo Index	
1987–po 1988	Bochnia	Bruno Tolerans	
1987	Częstochowa	Kama	uczniowska
1987 –	Strumień	Strumień	klubowy
1987–88	Tarnów	Optymiści	poet.-plast.
1987	Włocławek	Przy Wiśle	
1988	Skawina	GP w Skawinie	
1988–90	Słupsk	GAL	poet.-plast.

5	6	7	8	9	10
14	–	–	+	+	–
15	–	GOK	–	+	+
11	+	–	+	+	+
2	+	–	–	+	–
?	–	Dom Kultury ZSMP	–	–	–
6	–	–	–	+	–
4	–	–	–	+	–
2	–	MOK	+	–	–
4	–	Klub Lit. ZLP	–	+	–
5	+	–	+	+	–
9	–	–	–	+	–
13	–	Dom Kultury	–	–	–
18	–	ChSS, UCh-S	+	+	+
5	–	Dom Kultury, WOK	–	–	–
5	+	KMP	+	+	–
6	–	Klub Novum	–	+	–
4	+	–	–	+	–
8	–	SŚT	–	+	–
5	?	Klub Lit.	–	+	–
14	–	RSTK	+	–	–
ponad 5	?	Pax	–	–	–
6	–	SODK	+	–	–
8	–	–	–	+	+
4	–	Klub Lit.	+	–	–
7	–	?	+	–	–
4	–		–	–	–
4	–	–	–	–	–
27	–	M-GOK	+	–	–
4	+	–	–	–	–
4	–	Dom Kultury	–	–	–
5	–	MDK	–	+	–
13	–	ZK-P	–	–	–

SPIS SKRÓTÓW

a. – akt
ADK – Augustowski Dom Kultury
AK – Armia Krajowa
alm. – almanach
Alm. (S)ZSP – Almanach ruchu kulturalnego i artystycznego (S)ZSP
AM – Akademia Medyczna
Andr. – Andrychów
art. – artykuł
ASP – Akademia Sztuk Pięknych
aut. – autorski
b.m. – bez miejsca
b.n. – bez nakładcy
besk. – beskidzki
Białyst. – Białystok
Bibl. – Biblioteka, Bibliotekarz
bibliogr. – bibliografia, bibliograficzny
Biel. – Bielsko
biogr. – biograficzny
BIiP – Biuro Informacji i Propagandy
brzezin. – brzeziński
BTSK – Beskidzkie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne
BWA – Biuro Wystaw Artystycznych
bydg. – bydgoski
Bydg. – Bydgoszcz
Byt. – Bytom
Bytom. – Bytomskie
Centr. – centralny
chełm. – chełmski
Chorz. – Chorzów
ChSS – Chrześcijańskie Stowarzyszenie Społeczne
Ciesz. – Cieszyn
ciesz. – cieszyński
CKS – Centralny Klub Studentów
CKSW – Centralny Klub Studentów Warszawy
CRZZ – Centralna Rada Związków Zawodowych
cz. – część
czas. – czasopismo
czes. – czeski
Częst. – Częstochowa
częst. – częstochowski
człon – członkowie
Czyt. – czytelnik
D – dramat
datow. – datowany
DDK – Dzielnicowy Dom Kultury
dod. – dodatek
dot. – dotyczy
dolnośl. – dolnośląski
DRN – Dzielnicowa Rada Narodowa
DS – Dom Studencki
duszp. – duszpasterski
dysk. – dyskusja
działaln. – działalność
egz. – egzemplarz
Elb. – Elbląg
fel. – felieton
FJN – Front Jedności Narodu
fot. – fotograficzny
fotorep. – fotoreportaż
fr. – fraszka
fragm. – fragment
FSM – Fabryka Samochodów Małolitrażowych
FSZMP – Federacja Socjalistycznych Związków Młodzieży Polskiej
Gdań. – Gdańsk
gdań. – gdański
GDK – Gminny Dom Kultury
GL – Gwardia Ludowa
Gliw. – Gliwice
gmin. – gminny
gnieź. – gnieźnieński
GOK – Gminny Ośrodek Kultury
graf. – graficzny, grafika
Grudz. – Grudziądz
GUKPPiW – Główny Urząd Kontroli Publikacji, Prasy i Widowisk
hiszp. – hiszpański
IBL PAN – Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk
ilustr. – ilustracja, ilustrował
im. – imienia
inc. – incipit
inf. – informacja, informacyjny
jęz. – język
k. – karta
kat. – katalog
Katow. – Katowice
katow. – katowicki
KD – Komitet Dzielnicowy
KDK – Krakowski Dom Kultury; Krasnostawski Dom Kultury
Kiel. – Kielce, Kielecki
kier. – kierownictwo
KIK – Klub Inicjatyw Kulturalnych
KiW – Książka i Wiedza
KKM – Korespondencyjny Klub Młodych

KKMP – Korespondencyjny Klub Młodych Pisarzy
KŁ ZMS – Komitet Łódzki Związku Młodzieży Socjalistycznej
kłob. – kłobucki
kłodz. – kłodzki
KMPiK – Klub Międzynarodowej Prasy i Książki
kol. – kolegium
kołob. – kołobrzeski
kom. – komunikat
koment. – komentarz
komit. – komitet
kon. – koniec
konk. – konkurs
kont. – kontynuacja
Koszal. – Koszalin
koszal. – koszaliński
KPP – Komunistyczna Partia Polski
Krak. – Kraków
krak. – krakowski
krasnost. – krasnostawski
kserogr. – kserograficzny
KSW – Klub Studentów Wybrzeża
KTSK – Katowickie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne
KUL – Katolicki Uniwersytet Lubelski
Kult. – Kultura
kult. – kulturalny
KW – Komitet Wojewódzki
KZL – Kronika Życia Literackiego w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej 1944–1969
lit. – literacki
LOK – Liga Obrony Kraju
LSW – Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza
lub. – lubelski
Lub. – Lublin
lubus. – lubuski
lud. – ludowy
ŁDK – Łódzki Dom Kultury
łódz. – łódzki
m. – miasto
mag. – magazyn
masz. – maszynopis
MAW – Młodzieżowa Agencja Wydawnicza
Mazow. – Mazowiecki
MDK – Miejski Dom Kultury; Młodzieżowy Dom Kultury
M-GOK – Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury
Miej. – Miejski
Mieszk. – Mieszkaniowy
międzyucz. – międzyuczelniany
Miłoś. – Miłośnik
młodz. – młodzieżowy
MKiS – Ministerstwo Kultury i Sztuki
MOK – Miejski Ośrodek Kultury
MOKSiR – Miejski Ośrodek Kultury, Sportu i Rekreacji
MON – Ministerstwo Obrony Narodowej
Mor. – Morski
MRN – Miejska Rada Narodowa
muz. – muzeum
nacz. – naczelny
nadb. – nadbitka
nagr. – nagroda, nagrodzony
nakł. – nakład
nast. – następnie, następny
Nauk. – Naukowy
nawiąz. – nawiązanie
nazw. – nazwisko
niem. – niemiecki
niereg. – nieregularny
niezn. – nieznacznie
NKL – Nowohucki Klub Literacki
nlb. – nieliczbowany
not. – notatka
NSZZ „Solidarność" – Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność"
numer. – numerowany
odb. – odbitka
Oddz. – Oddział
odp. – odpowiedź
ogł. – ogłosił, ogłoszenie
ogólnopol. – ogólnopolski
OGPKiDK – Ogólnopolska Giełda Programowa Klubów i Domów Kultury
ok. – około
okł. – okładka
OKMiG – Ośrodek Kultury Miasta i Gminy
OKS – Okręgowy Klub Studencki
Olszt. – Olsztyn
olszt. – olsztyński
omów. – omówienie
OMS „Życie" – Organizacja Młodzieży Socjalistycznej „Życie"
OMTUR – Organizacja Młodzieżowa Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego
Op. – Opole
opol. – opolski
oprac. – opracował, opracowanie
org. – organizator
Ossol. – Ossolineum
Ośr. – Ośrodek
P – proza
PAM – Pomorska Akademia Medyczna
PAN – Polska Akademia Nauk
PDK – Powiatowy Dom Kultury
pierw. – pierwotny
pierwodr. – pierwodruk
PIW – Państwowy Instytut Wydawniczy

PKKFiT – Polski Komitet Kultury Fizycznej i Turystyki
plast. – plastyczny
pocz. – początek
podkr. – podkreślony
podp. – podpisany
podst. – podstawa, podstawowy
podsumow. – podsumowanie
poet. – poetycki
pol. – polski
polem. – polemika
polit. – polityczny
poł. – połowa
por. – porównaj
portr. – portret
pośm. – pośmiertny
pośw. – poświęcony
pow. – powiat
powiel. – powielony
powst. – powstanie
Pozn. – Poznań
pozn. – poznański
PPB – KAM – Państwowe Przedsiębiorstwo Budowlane – Konserwacja Architektury Monumentalnej
PPR – Polska Partia Robotnicza
PPRN – Prezydium Powiatowej Rady Narodowej
PPS – Polska Partia Socjalistyczna
prac. – pracownik, pracujący
pras. – prasowy
Prez. – Prezydium
PRL – Polska Rzeczpospolita Ludowa
PRN – Prezydium Rady Narodowej
proj. – projekt, projektował
pryw. – prywatny
przedr. – przedruk
przekł. – przekład
przem. – przemysł, przemysłowy
przewodn. – przewodniczący
przygot. – przygotował
Przyj. – Przyjaciel
przyp. – przypis
przyzn. – przyznany
pseud. – pseudonim
PSMF – Polskie Stowarzyszenie Miłośników Fantastyki
PTP – Polskie Towarzystwo Pamiętnikarskie
PTTK – Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze
Pub. – Publiczna
publ. – publikacja
publicyst. – publicystyczny
PW – Politechnika Warszawska
PWN – Państwowe Wydawnictwo Naukowe
PZKO – Polski Związek Kulturalno-Oświatowy
PZPR – Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
reakt. – reaktywować
rec. – recenzja
red. – redakcja, redagował
ref. – referat
rep. – reportaż
repr. – reprodukcja
rewol. – rewolucyjny
RG – Rada Główna
rkps – rękopis
RN – Rada Naczelna
RO – Rada Okręgowa
ros. – rosyjski
rozm. – rozmawiał
RSTK – Robotnicze Stowarzyszenie Twórców Kultury
RSW – Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza
RU – Rada Uczelniana
Rzesz. – Rzeszów
s. – strona
S. – Seria
SAiW – Stowarzyszenie Ateistów i Wolnomyślicieli
SAW – Studencka Agencja Wydawnicza
SCK – Studenckie Centrum Kulturalne
SD – Stronnictwo Demokratyczne
SDK – Staromiejski Dom Kultury
SDP – Stowarzyszenie Dziennikarzy Polskich
sekr. – sekretarz
SGPiS – Szkoła Główna Planowania i Statystyki
Siedl. – Siedlce
SMZCh – Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Chełmskiej
SN – Studium Nauczycielskie
SODK – Studencki Ośrodek Działań Kulturalnych
SOP – Szkoła Oficerów Pożarnictwa
SP – Stronnictwo Pracy
społ. – społeczny
Spółdz. – Spółdzielnia
spraw. – sprawozdanie
sprost. – sprostowanie
Stow. – Stowarzyszenie
STS – Studencki Teatr Satyryków
studen. – studencki
SUP – Stołeczny Uniwersytet Powszechny
Szczec. – Szczecin
szczec. – szczeciński
SZSP – Socjalistyczny Związek Studentów Polskich
Szt. – Sztuka
Śl. – Śląsk
śl. – śląski
T. – tom
tar. – tarnowski
Tar. – Tarnów
teatr. – teatralny

tech. – techniczny
TKZN – Towarzystwo Kultury Ziemi Nowosolskiej
tłum. – tłumaczył
TMZA – Towarzystwo Miłośników Ziemi Andrychowskiej
TMZW – Towarzystwo Miłośników Ziemi Wadowickiej
TMZŻ – Towarzystwo Miłośników Ziemi Żywieckiej
Tor. – Toruń
Tow. – Towarzystwo
TPPR – Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej
TRZZ – Towarzystwo Rozwoju Ziem Zachodnich
UAM – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
UCh-S – Unia Chrześcijańsko-Społeczna
UJ – Uniwersytet Jagielloński
ukr. – ukraiński
UŁ – Uniwersytet Łódzki
UMCS – Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
UMK – Uniwersytet im. Mikołaja Kopernika
Urz. – Urząd
UW – Uniwersytet Warszawski
UWr. – Uniwersytet Wrocławski
W – wiersz(e)
WAG – Wydawnictwo Artystyczno-Graficzne
Warm. – Warmia, Warmiński
Warsz. – Warszawa
warsz. – warszawski
WAT – Wojskowa Akademia Techniczna
WDK – Wojewódzki Dom Kultury
wew. – wewnętrzny
wielkop. – wielkopolski
wkł. – wkładka
WKMP – Warszawski Klub Młodych Pisarzy
WL – Wydawnictwo Literackie
WLub. – Wydawnictwo Lubelskie
WŁ – Wydawnictwo Łódzkie
właśc. – właściwe, właściwie
woj. – wojewódzki
wojen. – wojenny
WOK – Wojewódzki Ośrodek Kultury
WP – Wojsko Polskie
Wr. – Wrocław
WRN – Wojewódzka Rada Narodowa
WRZZ – Wojewódzka Rada Związków Zawodowych
WSI – Wyższa Szkoła Inżynierska
WSiP – Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne
WSP – Wyższa Szkoła Pedagogiczna
wspomn. – wspomnienie
współcz. – współczesny
WSS – Wojewódzka Spółdzielnia Spożywców
WSR – Wyższa Szkoła Rolnicza
WSR-P – Wyższa Szkoła Rolniczo-Pedagogiczna
wyd. – wydanie, wydawniczy
Wyd. Mor. – Wydawnictwo Morskie
Wyd. Pozn. – Wydawnictwo Poznańskie
Wydz. – Wydział
wypow. – wypowiedź
wyróżn. – wyróżnienie, wyróżniony
wyst. – wystawienie
wyw. – wywiad
WZGS – Wojewódzki Związek Gminnych Spółdzielni
z. – zeszyt
z d. – z domu
ZAiKS, Stowarzyszenie Autorów – Związek Autorów i Kompozytorów Scenicznych
zakł. – zakładowy
zapow. – zapowiedź
Zarz. – Zarząd
zast. – zastępca
zbior. – zbiorowy
ZDK – Zakładowy Dom Kultury
ZG – Zarząd Główny
ZHP – Związek Harcerstwa Polskiego
Ziel. Góra – Zielona Góra
Ziem. – Ziemia
ZK – Zarząd Krakowski
ZLP – Związek Literatów Polskich
zmien. – zmieniony
ZMP – Związek Młodzieży Polskiej
ZMS – Związek Młodzieży Socjalistycznej
ZMW – Związek Młodzieży Wiejskiej
ZNMS – Związek Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej
ZNP – Związek Nauczycielstwa Polskiego
ZO – Zarząd Okręgowy
ZPAP – Związek Polskich Artystów Plastyków
ZS – Zarząd Stołeczny
ZSL – Zjednoczone Stronnictwo Ludowe
ZSMP – Związek Socjalistycznej Młodzieży Polskiej
ZSMW – Związek Socjalistycznej Młodzieży Wiejskiej
ZSP – Zrzeszenie Studentów Polskich
ZU – Zarząd Uczelniany
Zw. – Związek
ZW – Zarząd Warszawski, Zarząd Wojewódzki
ZWIT – Związek Wybitnych Indywidualności Twórczych im. M. Kopernika w Krakowie
ZWM – Związek Walki Młodych
ZZLP – Związek Zawodowy Literatów Polskich
ŻFP „Solali" – Żywiecka Fabryka Papieru „Solali"
ŻTMK – Żarskie Towarzystwo Miłośników Kultury

SKRÓTY CZASOPISM

Bałt. Woj. Inf. Kult. – *Bałtycki Wojewódzki Informator Kulturalny*
Biul. Filol. – *Biuletyn Filologiczny*
Biul. Inf. Kom. Kult. Pax – *Biuletyn Informacyjny Komitetów Postępowej Działalności Gospodarczej i Kulturalnej przy Stowarzyszeniu Pax*
Biul. Inf. Mies. Instruktorów – *Biuletyn Informacyjny Miesięcznika Instruktorów*
Biul. Inf. Pax – *Biuletyn Informacyjny Pax*
Biul. Wyd. Pozn. Mater. dla prasy i radia – *Biuletyn Wydawnictwa Poznańskiego. Materiały dla prasy i radia*
Chłop. Droga – *Chłopska Droga*
Dz. Bałt. – *Dziennik Bałtycki*
Dz. Lit. – *Dziennik Literacki*
Dz. Lub. – *Dziennik Lubelski*
Dz. Lud. – *Dziennik Ludowy*
Dz. Łódz. – *Dziennik Łódzki*
Dz. Pojezierza – *Dziennik Pojezierza*
Dz. Pol. – *Dziennik Polski*
Dz. Zach. – *Dziennik Zachodni*
Echo Krak. – *Echo Krakowa*
Echo Tys. – *Echo Tyskie*
Expr. Il. – *Express Ilustrowany*
Expr. Pozn. – *Express Poznański*
Expr. Wiecz. – *Express Wieczorny*
Gaz. Chłop. – *Gazeta Chłopska*
Gaz. Częst. – *Gazeta Częstochowska*
Gaz. Krak. – *Gazeta Krakowska*
Gaz. Młod. – *Gazeta Młodych*
Gaz. Lud. – *Gazeta Ludowa*
Gaz. Olszt. – *Gazeta Olsztyńska*
Gaz. Połud. – *Gazeta Południowa*
Gaz. Pom. – *Gazeta Pomorska*
Gaz. Pozn. – *Gazeta Poznańska*
Gaz. Radomsz. – *Gazeta Radomszczańska*
Gaz. Rob. – *Gazeta Robotnicza*
Gaz. Współcz. – *Gazeta Współczesna*
Gaz. Zach. – *Gazeta Zachodnia*
Gaz. Ziel.-górs. – *Gazeta Zielonogórska*
Gdań. Rocz. Kult. – *Gdański Rocznik Kulturalny*
Głos Elb. – *Głos Elbląga*
Głos Koszal. – *Głos Koszaliński*
Głos Młod. – *Głos Młodych*
Głos Młodz. – *Głos Młodzieży*
Głos Młodz. Wiej. – *Głos Młodzieży Wiejskiej*
Głos Naucz. – *Głos Nauczycielski*
Głos Now. Huty – *Głos Nowej Huty*
Głos Olszt. – *Głos Olsztyński*
Głos Pom. – *Głos Pomorza*
Głos Pr. – *Głos Pracy*
Głos Rob. – *Głos Robotniczy*
Głos Szczec. – *Głos Szczeciński*
Głos Tyg. – *Głos Tygodnia*
Głos Wielkop. – *Głos Wielkopolski*
Głos Wybrz. – *Głos Wybrzeża*
Głos Ziemi Ciesz. – *Głos Ziemi Cieszyńskiej*
Gon. Górnośl. – *Goniec Górnośląski*
Gość Niedz. – *Gość Niedzielny*
Grom. Rol. Pol. – *Gromada – Rolnik Polski*
Il. Kur. Pol. – *Ilustrowany Kurier Polski*
Inf. Kult. – *Informator Kulturalny*
Kal. Besk. – *Kalendarz Beskidzki*
Kal. Lub. – *Kalendarz Lubelski*
Kal. Łódz. – *Kalendarz Łódzki*
Kontrasty Odrz. – *Kontrasty Odrzańskie*
Kron. Besk. – *Kronika Beskidzka*
Kron. Chrzanow. – *Kronika Chrzanowska*
Kron. m. Pozn. – *Kronika miasta Poznania*
Książ. dla Ciebie – *Książka dla Ciebie*
Kult. i Ty – *Kultura i Ty*
Kult. i Życie – *Kultura i Życie*
Kult. Ośw. w WP – *Kultura Oświatowa w Wojsku Polskim*
Kur. Akad. – *Kurier Akademicki*
Kur. Codz. – *Kurier Codzienny*
Kur. Festiw. – *Kurier Festiwalowy*
Kur. Lub. – *Kurier Lubelski*
Kur. Pol. – *Kurier Polski*
Kur. Szczec. – *Kurier Szczeciński*
Kur. Wielkop. – *Kurier Wielkopolski*
Kwartał. Alm. Studen. Rady Lit. – *Kwartał. Almanach Studenckiej Rady Literackiej*
Lit. na Świecie – *Literatura na Świecie*
Lubartów i Ziem. Lubartow. – *Lubartów i Ziemia Lubartowska*
Mag. Kult. – *Magazyn Kulturalny*
Mag. Studen. – *Magazyn Studencki*
Mag. Zach. – *Magazyn Zachodni*
Mater. Met. WOK – *Materiały Metodyczne Wojewódzkiego Ośrodka Kultury*
Mater. Świetl. – *Materiały Świetlicowe*
Metal. Tar. – *Metalowiec Tarnowski*
Mies. Lit. – *Miesięcznik Literacki*
Ms. Łódz. – *Miscellanea Łódzkie*
Nasza Tryb. – *Nasza Trybuna*
Nasze Probl. – *Nasze Problemy*
Now. Andr. – *Nowiny Andrychowskie*

Now. Gliw. – Nowiny Gliwickie
Now. Inowrocl. – Nowiny Inowrocławskie
Now. Lit. – Nowiny Literackie
Now. Lit. i Wyd. – Nowiny Literackie i Wydawnicze
Now. Rzesz. – Nowiny Rzeszowskie
Now. Tyg. – Nowiny Tygodnia
Nowa Kult. – Nowa Kultura
Nowe Książ. – Nowe Książki
Nowe Sygn. – Nowe Sygnały
Nowy Med. – Nowy Medyk
Nowy Wyr. – Nowy Wyraz
Oświęc. Chemik – Oświęcimski Chemik
Panor. Półn. – Panorama Północy
PBL – Polska Bibliografia Literacka
Persp. Pol. – Perspectives Polonaises
Pol. Rev. – The Polish Review
Połud. Wielkop. – Południowa Wielkopolska
Prz. Katol. – Przegląd Katolicki
Prz. Księg. i Wyd. – Przegląd Księgarski i Wydawniczy
Prz. Kult. – Przegląd Kulturalny
Prz. Tyg. – Przegląd Tygodniowy
Przem. Ziem. Gnieź. – Przemiany Ziemi Gnieźnieńskiej
Rocz. Kult. Kuj. – Rocznik Kulturalny Kujaw i Pomorza
Rocz. Lit. – Rocznik Literacki
Rocz. Tor. – Rocznik Toruński
7-my Głos Tyg. – 7-my Głos Tygodnia
Sł. Ludu – Słowo Ludu
Sł. na Warm. – Słowa na Warmii i Mazurach
Sł. Podlasia – Słowo Podlasia
Sł. Pol. – Słowo Polskie
Sł. Powsz. – Słowo Powszechne
Sł. Tyg. – Słowo Tygodnia
Sł. Żar. – Słowo Żarskie
Służ. Zdr. – Służba Zdrowia
SMAK – Studencki Magazyn Aktualności Kulturalnych
Spr. i Ludzie – Sprawy i Ludzie
Studen. Piórem – Studenckim Piórem
Szkicownik Puław. – Szkicownik Puławski
Sztand. Ludu – Sztandar Ludu
Sztand. Młod. – Sztandar Młodych
Teka Puław. – Teka Puławska
TeMI – Tarnowski Magazyn Informacyjny
Tryb. Lit. – Trybuna Literacka
Tryb. Ludu – Trybuna Ludu
Tryb. Maz. – Trybuna Mazowiecka
Tryb. Odrz. – Trybuna Odrzańska
Tryb. Opol. – Trybuna Opolska
Tryb. Rob. – Trybuna Robotnicza
Tryb. Wałbrz. – Trybuna Wałbrzyska
Tryb. Wol. – Trybuna Wolności
Tyg. Chełm. – Tyg. Chełmski
Tyg. Kult. – Tygodnik Kulturalny
Tyg. Mor. – Tygodnik Morski
Tyg. Ostr. – Tygodnik Ostrołęcki
Tyg. Płoc. – Tygodnik Płocki
Tyg. Powsz. – Tygodnik Powszechny
Tyg. Warsz. – Tygodnik Warszawski
Tyg. Zach. – Tygodnik Zachodni
Tyg. Zam. – Tygodnik Zamojski
Walka Młod. – Walka Młodych
Warm. i Mazury – Warmia i Mazury
Wiad. Bartoszyckie – Wiadomości Bartoszyckie
Wiad. Sosnow. – Wiadomości Sosnowieckie
Wiara i Odpowiedz. – Wiara i Odpowiedzialność
Wiecz. Wr. – Wieczór Wrocławia
Wroc. Tyg. Katol. – Wrocławski Tygodnik Katolicki; Wrocławski Tygodnik Katolików
Zag. Podhal. – Zagadnienia Podhalańskie
Zar. Śl. – Zaranie Śląskie
Zesz. Gliw. – Zeszyty Gliwickie
Zesz. Kiel. – Zeszyty Kieleckie
Zesz. Nauk. WSP – Opole. Filol. Pol. – Zeszyty Naukowe WSP – Opole. Filologia Polska
Ziel. Sztand. – Zielony Sztandar
Ziem. Chełm. – Ziemia Chełmska
Ziem. i Morze – Ziemia i Morze
Ziem. Kalis. – Ziemia Kaliska
Ziem. Kiel. – Ziemia Kielecka
Ziem. Łęcz. – Ziemia Łęczycka
Ziem. Nadnot. – Ziemia Nadnotecka
Żoł. Pol. Lud. – Żołnierz Polski Ludowej
Życie Bytom. – Życie Bytomskie
Życie Częst. – Życie Częstochowy
Życie Lit. – Życie Literackie
Życie Olszt. – Życie Olsztyńskie
Życie Przemys. – Życie Przemyskie
Życie Warsz. – Życie Warszawy

GRUPY LITERACKIE W POLSCE 1945–1989

INACZEJ*

Zespół Młodych „Inaczej".
Warianty nazwy: Zespół Literacki „Inaczej"; Zespół literacko-społeczny młodych „Inaczej".

Kraków; IX 1945 – kon. 1946.

Członkowie: *Roman Artymowski, Jerzy Dankiewicz, Stefan Dębski, Helena Gruszczyńska-Dębska (Dubowa), Tadeusz Jęczalik, Zofia Karaś (Artymowska), Tadeusz Kubiak, Stanisław Lem (krótko w 1946), Władysław Leśniewski [pseud. Władysław Lech], Janina Lipska, Jerzy Lovell, Wilhelm Mach, Władysław Machejek, Edward Marzec, Tadeusz Nuckowski, Jadwiga Orzechówna, Hanna Piekarska (Bocheńska), Jerzy Pogorzelski, Mikołaj Rostworowski (Nik), Tadeusz Sokół, Wisława Szymborska, Tatiana Topolska, Adam Włodek, Zdzisław Wróblewski.*

Początki grupy literackiej Inaczej sięgają dziejów Zespołu Młodych, skupionego od lutego 1945 przy tygodniowym dodatku do *Dziennika Polskiego* pt. *Walka*. Dodatek ten, o charakterze społeczno-literackim, powstał z inicjatywy ówczesnego redaktora naczelnego dziennika Jerzego Putramenta i, według Tadeusza Jęczalika, z niewątpliwej inspiracji sekretarza redakcji Stanisława Balickiego. Redaktorami *Walki* byli zaangażowani wcześniej do pracy w redakcji Jęczalik i Adam Włodek, którzy uczestniczyli w czasie okupacji w tajnym życiu literackim w Krakowie i debiutowali tomikami wierszy wydanymi latem 1944. W dodatku opublikowano utwory i artykuły 32 autorów, należących głównie do generacji urodzonych około 1920; część z nich debiutowała tuż przed wojną (m.in. Wilhelm Mach, Władysław Machejek), inni pierwsze swoje utwory ogłaszali w czasie okupacji (Lesław M. Bartelski, Danuta Bleicherówna, Jerzy Daszkiewicz, T. Jęczalik, Tadeusz Kubiak, Jerzy Lovell, Tadeusz Nuckowski, T. Sokół, A. Włodek, Zdzisław Wróblewski), pozostali debiutowali po wojnie, głównie w *Walce*.

Po likwidacji *Walki*[1] w lipcu 1945, w wyniku konfliktu z redaktorem naczelnym, zespół zamierzał założyć własne, niezależne pismo, które miałoby, wobec odczuwanego przez młodych „bojkotowania" ich twórczości przez starszą generację pisarzy, pozwolić na zrealizowanie aspiracji literackich, spełnić istotną rolę w zintegrowaniu grupy oraz wypracowaniu programu artystycznego[2].

Zwiastunem czasopisma miała być wydana 1 września jednodniówka pt. „Inaczej", w której ogłosili swe utwory niemal wszyscy publikujący wcześniej w *Walce*. W przekonaniu autorów była ona organem „jedynej zwartej grupy literackiej młodych w Polsce". Redaktorami „Inaczej" byli T. Jęczalik, W. Mach, A. Włodek oraz

---

*Hasło konsultowane z T. Jęczalikiem (V 1985).

[1] O dziejach *Walki* A. Włodek pisał obszernie w „Krakowskim Almanachu Młodych". (Krak. 1964, s. 8–12), w „Drugim Krakowskim Almanachu Młodych". (Krak. 1980) oraz w tomie wspomnień „Nasz łup wojenny". (Krak. 1970, s. 132–165, 168–176). Zob. też: S. Tetmajer: Witamy krakowską „Walkę". *Walka Młod.* 1945 nr 13/14, s. 6; A. Włodek: Dlaczego ostatni. *Walka* 1945 nr 15 [dod. do *Dz. Pol.* nr 150]; Walka. *Inaczej*. Krak. 1945, s. 15.

[2] Zob. wstęp do: *Inaczej*, s. 1.

T. Kubiak, W. Mach, W. Machejek, E. Marzec, J. Pogorzelski, M. Rostworowski, W. Szymborska. – P: J. Lipska, T. Nuckowski, J. Orzechówna, H. Piekarska. – Art.: W. Natanson, A. Włodek. – Tłum.: T. Topolska.

1946

T. Jęczalik: [Wiersze]. Krak.: Wyd. Zespołu Inaczej 1947 [właśc. 1946], 8 k. nlb., Arkusz Poet. nr 1.

– w czasopismach

1945

Naprzód
Nr 31: 23 IX s. 6, Pierwsza kolumna zespołu literacko-społecznego młodych Inaczej.
W: T. Kubiak, A. Włodek, Z. Wróblewski.
Nr 33: 7 X s. 5, Druga kolumna zespołu Inaczej.
W: R. Artymowski, E. Marzec. – P: H. Piekarska.
Nr 36: 28 X s. 5–6, Trzecia kolumna zespołu Inaczej.
W: P. Kamiński, T. Kubiak. – P: A. Włodek, Z. Wróblewski.
Nr 37: 4 XI s. 5–6, Czwarta kolumna zespołu Inaczej.
W: T. Jęczalik. – Art.: M. Grabowska. – Rep.: A. Włodek.
Nr 39: 18 XI s. 5, Piąta kolumna zespołu Inaczej.
W: Z. Wróblewski. – P: J. Lipska, H. Piekarska.

1946

Odrodzenie nr 5: 3 II s.4, Młodzi poeci krakowscy.
W: T. Jęczalik, T. Kubiak, W. Szymborska. – P: A. Włodek.

Echo Krak. nr 52: 1 V s. 7, Kolumna Zespołu Literackiego Inaczej.
W: R. Artymowski, T. Jęczalik, W. Machejek, J. Pogorzelski, A. Włodek. – P: H. Piekarska.

Naprzód nr 84: 2 V s. 7, Kolumna Zespołu Literackiego Inaczej.
W: T. Jęczalik, T. Kubiak, W. Machejek, J. Pogorzelski, W. Szymborska, A. Włodek, Z. Wróblewski.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1945:** A. Włodek: Przypominamy i podkreślamy. Pierwsza kolumna zespołu literacko-społecznego młodych. *Naprzód* nr 31: 23 IX s. 6 [postulaty i wyjaśnienia]. – **1964:** A. Włodek: Słowo wstępne. [W:] Krakowski Almanach Młodych. Krak.: WL, s. 7–11. – **1970:** A. Włodek Inaczej. [W:] Nasz łup wojenny. Krak.: WL, s. 188–201. – **1980:** A. Włodek. Między jedną a drugą anegdotą. [W:] II Krakowski Almanach Młodych. Krak.: WL, s. 328–334.

– o g ó l n e: **1945:** M. Grabowska: Jednodniówka młodych pisarzy: Inaczej. *Naprzód* nr 30: 16 IX s. 6. – W. Zechenter: Inaczej. *Dz. Pol.* nr 229: 23 IX s. 6. – [A. Ważyk] awk: U młodzieży literackiej. *Kuźnica* nr 6: 7 X s. 8. – **1993:** A. Buck: Pierwszy głos. („Walka" 1945); Ciąg dalszy „Walki" („Inaczej", 1945). [W tegoż:] czasopisma literackie młodych 1944–1971. Ziel. Góra: Nakł. aut. s. 88–130.

– I n a c z e j. [Rec.:] **1945**: S. J. Lec: [Inc.:] Pod dość pornograficznym tytułem... *Szpilki* nr 33: 16 X s. 2. – (T. J ę c z a l i k: W i e r s z e. Rec.:) **1946:** S. Lichański: U poetów. *Wieś* nr 47: 1 XII s. 7; polem.: J. Lipska: Arkusz poetycki. *Echo Krak.* nr 284: 22 X s. 3. – **1947:** A. Włodek: Ciężka i lotna praca. *Dz. Lit.* nr 4: 28 III – 3 IV s. 8.

PRÓG*

Warszawa; III 1946 – IX 1948.

Grupa literatów katolickich.

Członkowie: (*grupa założycielska*) *Jerzy Braun, Jerzy Kierst, Bogdan Ostromęcki; następnie: Halina Kamieniecka, Roman Sadowski, Andrzej Sieczkowski, Stanisław Ziembicki.*

Grupa ujawniła swą obecność po raz pierwszy 3 marca 1946, ogłaszając w *Odnowie* (nr 1) swoje tezy programowe. Inicjatorami jej założenia byli Jerzy Braun, Jerzy Kierst i Bogdan Ostromęcki. Dołączyli do nich Roman Sadowski, Halina Kamieniecka i Stanisław Ziembicki; w czerwcu 1946 do grupy przystąpił Andrzej Sieczkowski. Pisarze ci byli jednocześnie redaktorami kolumny literackiej w *Odnowie*, którą Próg dysponował.

Członkowie Progu nie byli pisarzami początkującymi, niemal wszyscy debiutowali przed wojną: Braun w 1921, Kierst wygłaszał swoje pierwsze wiersze w 1936, Ostromęcki w 1939, Sadowski w 1934, Sieczkowski w 1932 (pierwszy tomik wydal w 1938). Spośród nich najbardziej znaczący dorobek miał Braun, który przed 1939 opublikował ponad trzydzieści pozycji (poezja, proza, utwory dramatyczne, szkice o tematyce społecznej i filozoficznej), dwiema powieściami wydanymi w 1938 i 1939 legitymowała się Kamieniecka. Ziembicki debiutował w prasie konspiracyjnej (w 1947–56 opublikował dwa tomiki poetyckie, był też wydawcą antologii „Warszawa twoje miasto").

Od początku istnienia Progu z kolumną związani byli pisarze i publicyści, którzy nie należąc do ugrupowania, akceptowali jego profil programowy. Byli to: Roman Kołoniecki, Antoni Madej, Aleksander Rymkiewicz, Zofia Zawadzka i Eugeniusz Zieliński. Pracom Progu patronował stale J. Braun, w 1946–47 redaktor *Tygodnika Warszawskiego*; przez członków grupy uznany został za jej teoretyka, nazwisko jego jednak rzadko pojawiało się wśród publikacji Progu. W kolumnach literackich grupy publikowali także gościnnie: Stefan Durmaj, Maria Gadomska, Marek Antoni Wasilewski, Janina Siwkowska, Stanisław Pagaczewski, August Węglewicki, Juliusz W. Gomulicki, Krystyna Konarska-Łosiowa, Adam Franciszek Kirło-Nowaczyk, Jarosław Rogala oraz autor podpisujący się pseudonimem Sveno.

Od początku swej działalności grupa związana była z dwoma tygodnikami katolickimi; początkowo – dzięki poparciu J. Brauna – z organem Stronnictwa Pracy, *Odnową* (marzec – lipiec 1946), a po zamknięciu pisma – z wydawanym przez Katolickie Towarzystwo Wydawnicze „Rodzina Polska" *Tygodnikiem Warszawskim* (czerwiec 1946 i stale od października 1946 do sierpnia 1947)[1]. O profilu pisma Krzysztof Sikorski tak pisał: „*Tygodnik* związany był ze środowiskiem chrze-

---

* Hasło konsultowane z J. Kierstem (X 1981).

[1] Materiały dotyczące dziejów i programu *Tygodnika Warszawskiego* zob.: M. Jagiełło: Program kulturalny „Tygodnika Warszawskiego" (1945–1948). *Prz. Powsz.* 1983 nr 12; Cz. Lechicki: Polska prasa katolicka 1945–1948. *Kwart. Hist. Prasy Pol.* T. XXII: 1983 nr 2; W. Chrzanowski: Wiele numerów. [Wyw.]. *Prz. Katol.* 1984 nr 18; K. Sikorski: „Tygodnik Warszawski". *Prz. Katol.* 1986 nr 2.

ścijańsko-społecznego Stronnictwa Pracy, a szczególnie z członkami działającej podczas okupacji i połączonej ze Stronnictwem Pracy katolickiej organizacji «Unia». Ton pismu nadawali ludzie tej miary, co ks. Zygmunt Kaczyński (od września 1946 r. redaktor naczelny pisma), były poseł na Sejm, działacz Chrześcijańskiej Demokracji i Stronnictwa Pracy, były dyrektor Katolickiej Agencji Prasowej, w czasie wojny na emigracji minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego i członek Rady Narodowej, a także Jerzy Braun – zafascynowany mesjanizmem katolicki filozof, poeta i publicysta, działacz «Unii» i Stronnictwa Pracy oraz ostatni przewodniczący Rady Jedności Narodowej czasu okupacji, pełniący też obowiązki ostatniego Delegata Rządu na Kraj" (por. przyp. 1).

Tak w *Odnowie*, jak i *Tygodniku Warszawskim* grupa dysponowała stałą kolumną literacką pod nazwą Próg; jej objętość wynosiła od jednej do dwóch stron. Członkowie grupy, niezależnie od redagowania własnej kolumny w *Tygodniku Warszawskim*, umieszczali w piśmie inne publikacje, nie opatrując ich jednak nazwą grupy. Oba tygodniki protegowały działalność Progu; w notce od redakcji w numerze 1 *Odnowy* pisano, iż grupa pokrewna jest ideologicznie pismu. Redakcja *Tygodnika Warszawskiego* dała obszerny wstęp do pierwszej kolumny ugrupowania, wyrażając w nim nadzieję, iż wprowadzi ono ożywczy ferment do ruchu literacko-umysłowego. Współpraca Progu z *Tygodnikiem* była zresztą znacznie bardziej aktywna niż z *Odnową*.

Kolumny literackie Progu miały zróżnicowany profil: obok utworów poetyckich ogłaszano liczne artykuły i recenzje (Kamieniecka, Kierst, Ostromęcki).

O wyborze nazwy Próg dla grupy pisał w 1946 Kierst w artykule opublikowanym w *Odnowie* (nr 5), podkreślając, że decydował o nim „przede wszystkim rodowód treściowo-ideowy, idący w tym wypadku z wysokich rejonów poezji i filozofii naszej XIX i XX wieku, który jednocześnie prowadzi w nowy świat kultury, wyłaniający się na drugim brzegu wojny. [...] Progiem, wyrastającym przed każdym człowiekiem, jest czyn, który na niego woła. Różna więc może być skala Progu: na miarę życia przeciętnej osobowości i na miarę heroizmu, kształtującego dzieje narodu i kultury".

Kolumny literackie grupy i jej artykuły programowe opatrywane były z reguły fragmentami poezji Cypriana Kamila Norwida, a także Stanisława Wyspiańskiego, w których pojawiał się motyw „progu".

Program grupy zatytułowany „Zasady naszej poetyki" (jego autorami byli Braun, Kierst i Ostromęcki) opublikowany został w 1946 w 3 numerze *Odnowy* i był rozwinięciem tez ogłoszonych wcześniej (nr 1). Tezy te (zredagowane przez Brauna) przedstawiła grupa w pięciu punktach: 1) Zasada humanizmu i personalizmu, 2) Zasada społecznego postępu, 3) Zasada twórczej pracy, 4) Zasada społecznej miłości, 5) Zasada prawa moralnego. W rozwinięciu owych zasad kładziono nacisk na „konieczność całkowitego przeniknięcia życia społecznego ewangelicznymi ideami etycznymi". Praktyczną realizacją sformułowań programowych były artykuły ogłaszane następnie w *Tygodniku Warszawskim* (Kamieniecka, Kierst, Ostromęcki) oraz utwory poetyckie.

W deklaracji programowej (pod którą nie widniały nazwiska) krytycznie ustosunkowano się do literatury okresu międzywojennego, podkreślając jednostronność dokonań tak Awangardy („niemal wyłączne akcentowanie zasady samotnictwa, wyrażającego się w żywiole nie kontrolowanej wyobraźni"), jak i Skamandra („niemal wyłączne akceptowanie zasady empirycznej przedmiotowości").

Kierunkom tym przeciwstawiano pojęcie „uniwersalności". Powołując się na metodę strukturalną filozofii, dzieło literackie traktowano jako strukturę dynamiczną, w której zharmonizowane powinny być zasady Konieczności i Wolności, jednostronnie realizowane przez Awangardę i Skamandra. W sferze poetyki odwoływano się do pojęcia „nienasycenia form", do Stanisława Ignacego Witkiewicza i Norwida.

Pisarze grupy byli współtwórcami koncepcji kultury pracy wypracowanej przez *Tygodnik*, a której źródła tkwiły w programie okupacyjnej „Unii"; w piśmie ukazywała się stała kolumna pt. „Kultura pracy", w której publikowali także członkowie Progu.

Referując założenia programowe grupy anonimowy autor obszernego wstępu do kolumny w *Tygodniku Warszawskim* (1946 nr 25) konkludował:

„Wracając do sprawy samej celowości działania zespołowego w obecnych warunkach, zwrócić musimy uwagę na podkreślanie stale przez Próg specjalnego charakteru swej pracy. Próg nie jest właściwie grupą, w sensie zwłaszcza używanym w dwudziestoleciu. Jest porozumieniem autorów mających na celu – przez postawienie pewnych zagadnień formalnych i przez sprecyzowanie światopoglądu – wywołanie jak najszerszej dyskusji, pobudzenie twórczości, skupienie wokół poruszonych spraw talentów dojrzałych i młodych, jednym słowem, przyczynienie się do rozwinięcia w pewnym kierunku ruchu literacko-umysłowego, który rozleje się, być może, w nurt odrodzonej naprawdę twórczości".

Tezy programowe grupy wywołały ożywioną dyskusję; zostały przychylnie przyjęte przez publicystów katolickich, a z dużym dystansem lub nawet lekceważeniem w prasie marksistowskiej. Antoni Gołubiew, wówczas członek redakcji *Tygodnika Powszechnego*, omawiając na łamach tegoż pisma (1946 nr 27) pierwsze wystąpienia Progu stwierdzał, iż grupa wybrała drogę „po jakiej iść należy, by wyzbywszy się deklamacji chrześcijańskiej – tworzyć dzieła będące chrześcijańskimi z ducha. Chodzi właśnie o harmonię wewnętrzną, o nierozszczepianie postawy religijnej z postawą twórczą – a ta harmonia jest źródłem twórczości". Zdaniem krytyka, grupa miała teoretyczne podstawy, by uniknąć „niewoli sztuki", będącej konsekwencją postawy marksistowskiej. Polemizując z Gołubiewem, Tadeusz Borowski z łamów *Kuźnicy* przestrzegał grupę przed nadużywaniem Pana Boga jako rekwizytu poetyckiego, mającego być antidotum na poezję marksistowską. Obronę tez grupy przeprowadził (bez osądzenia ich efektów artystycznych) Czesław Jastrzębiec-Kozłowski w artykule „Moje trzy grosze", opublikowanym w *Tygodniku Warszawskim*, z którym Próg nawiązał w tym czasie współpracę. W niecały rok później przeciwko programowi i praktyce poetyckiej grupy bardzo ostro wystąpił Andrzej Braun, stwierdzając – z pozycji pisma *Po prostu* – że odwołania poetów do Norwida są powierzchowne, tezy programowe Progu nazwał zaś „bzdurą ideologiczną", która dała „artystyczną bzdurę". Wkrótce po zaprezentowaniu się na łamach *Odnowy* grupa rozpoczęła serię spotkań autorskich, z których prasa odnotowała cztery. Pierwszy poranek poetycki grupy odbył się już 17 marca 1946 w Klubie Nauczycielskim ZNP. Wzięli w nim udział Kierst, Ostromęcki i Sadowski. Spotkanie odbyło się z inicjatywy klubu jako inauguracja innych, podobnych imprez. Słowo wstępne wygłosił B. Ostromęcki. Autor (ukrywający się pod pseudonimem A.M.), który recenzował poranek, nazwał go „artystycznym przeżyciem". 15 sierpnia tegoż roku staraniem Koła Pisarzy Podhalańskich odbył się w Zakopanem wieczór literacki poświęcony grupie. Prowadziła go, jako jedyny

przedstawiciel grupy, H. Kamieniecka, która także recytowała wiersze. Utwory poetów Progu czytali Włodzimierz Wnuk i Mieczysław Tatar, członkowie Koła. Jedną z ciekawszych imprez grupy był wieczór poetycki zorganizowany 26 stycznia 1947 w Studio Teatru Rapsodycznego w Krakowie. Zaprezentowano twórczość Kiersta, Ostromęckiego, Ziembickiego, Sadowskiego i Kamienieckiej. Wiersze recytowali sami autorzy lub aktorzy teatru. Na spotkaniu byli obecni m.in.: Artur Górski, Stanisław Pigoń, Tadeusz Kudliński i J. Braun. Mniejszą rangę od pozostałych spotkań miał wieczór autorski Kiersta i Ostromęckiego, który odbył się 13 maja 1947 w Toruniu.

Ponadto członkowie grupy mieli swoje indywidualne spotkania autorskie.

Zebrania robocze Progu, na których dyskutowano kolejne kolumny literackie oraz własne utwory, odbywały się w prywatnych mieszkaniach jego członków w odstępach miesięcznych. Uczestniczyły w nich osoby spoza zespołu, m.in. R. Kołoniecki, A. Rymkiewicz, Jerzy Zagórski.

W 1947 grupa wydała cztery tomiki poetyckie w „Bibliotece Progu". Publikacje te wsparł finansowo prymas kardynał August Hlond. Książki były drukowane w drukarni księży salezjanów przy ul. ks. Siemca 6; składali je własnoręcznie sami autorzy. Poezje wydane w „Bibliotece Progu" były dla Kiersta, Ostromęckiego i Ziembickiego debiutami książkowymi.

Grupa rozpadła się we wrześniu 1948; miało to związek z zamknięciem *Tygodnika Warszawskiego,* a następnie aresztowaniami wśród członków kolegium redakcyjnego pisma, w tym redaktora naczelnego, J. Brauna oraz A. Madeja (był redaktorem technicznym i sekretarzem redakcji pisma) i T. Kudlińskiego[2].

Publikacje

– *w czasopismach*

[A r t. p r o g r a m o w e:] **1946:** J. Kierst: Próg. [Tezy grupy]. *Odnowa* nr 1: 3 III s. 13. – Próg: Zasady naszej poetyki. *Odnowa* nr 3: 17 III s. 11. – J. Kierst: Próg. [Geneza nazwy grupy]. *Odnowa* nr 5: 31 III s. 11.

1946

Odnowa
Nr 1: 3 III s. 13.
J. Kierst: Próg. – W: J. Kierst.
Nr 3: 17 III s. 11.
Próg: Zasady naszej poetyki. – W: S. Durmaj, J. Kierst.
Nr 4: 24 III s. 12–13.
W: B. Ostromęcki, R. Sadowski, E. Zieliński. – Rec.: B. Ostromęcki.
Nr 5: 31 III s. 11.
J. Kierst: Próg. – W: R. Sadowski, E. Zieliński.
Nr 6: 7 IV s. 14.
W: J. Kierst, B. Ostromęcki, R. Sadowski. – Art.: A. Madej.

[2] Pisarze ci byli aresztowani pod zarzutem nielegalnej działalności politycznej i skazani. W grudniu 1956 zostali zwolnieni i zrehabilitowani.

Nr 7: 14 IV s. 12–13.
W: J. Kierst, Z. Zawadzka. – Art.: A. Madej. – Rec.: H. Kamieniecka, J. Kierst.
Nr 8: 21 IV s. 9.
W: J. Kierst, B. Ostromęcki, A. Rymkiewicz, R. Sadowski. – Art.: M. Gadomska.
Kolumna poświęcona Warszawie.
Nr 10: 5 V s. 12.
W: J. Kierst, R. Sadowski, Z. Zawadzka, S. Ziembicki.
Nr 11: 12 V s. 11; nr 12: 19 V s. 12–13.
W: A. Rymkiewicz.
Nr 14: 2 VI s. 12.
W: B. Ostromęcki, M.A. Wasilewski. – Rec.: B. Ostromęcki.
Nr 15: 10 VI s. 12.
W: J. Kierst. – Art.: H. Kamieniecka.
Nr 16: 16 VI s. 12–13.
W: R. Sadowski, J. Siwkowska. – Art.: A. Madej. – Rec.: J. Kierst.
Nr 17: 23 VI s. 11.
Art.: B. Ostromęcki.
Nr 18: 30 VI s. 12–13.
W: R. Sadowski, S. Ziembicki. – Art.: H. Kamieniecka, S. Pagaczewski, A. Sieczkowski.
Nr 19: 7 VII s. 8–10.
W: R. Sadowski, A. Sieczkowski, Z. Zawadzka. – Art.: Zespół redakcyjny Progu. – Wspomn.: A. Węglewicki.
Kolumna w całości poświęcona gen. Władysławowi Sikorskiemu.
Nr 20: 14 VII s. 13.
W: A. Rymkiewicz. – Art.: B. Ostromęcki.

Tyg. Warsz.

Nr 25: 23 VI s. 5.
W: J. Kierst, B. Ostromęcki, R. Sadowski.
Nr 43: 27 X s. 4–5.
W: J. Kierst, B. Ostromęcki, R. Sadowski. – Art.: H. Kamieniecka.
Nr 48: 1 XII s. 4–5.
W: J. Kierst. – Art.: H. Kamieniecka, B. Ostromęcki.
Nr 51: 25 XII s. 6–7.
W: J. Kierst, B. Ostromęcki, R. Sadowski. – Art.: J. Braun, Sveno.

1947

Tyg. Warsz.

Nr 8: 23 II s. 4–5.
W: R. Sadowski. – Art.: B. Ostromęcki. – Rec.: H. Kamieniecka, J. Kierst.
Nr 12: 23 II s. 6–7.
P: J. Kierst. – W tejże kolumnie: C. Norwid: Jubileatyzm. Przypisy: J. W. Gomulicki oraz: Pieśń natury i pieśń historii. (Parę słów wstępu do poetyki Norwida). Krytyka współczesna o Norwidzie.
Kolumna w całości poświęcona C. K. Norwidowi.
Nr 18: 4 V s. 4–5.
W: K. Konarska-Łosiowa, J. Siwkowska. – Przekłady wierszy autorów: J. Hemmer, P. Lagerkvist. Tłum. B. Ostromęcki. – Noty biogr. poetów szwedzkich. – Art.: H. Kamieniecka, B. Ostromęcki.
Kolumna w większej części poświęcona poezji francuskiej i szwedzkiej.

Nr 22: 1 VI s. 4–5.
Art.: J. Braun, H. Kamieniecka, J. Kierst. – Rec.: A. Madej.
Kolumna o tematyce teatralnej.
Nr 26: 29 VI s. 6–7.
W: A. F. Kirło-Nowaczyk. – Art.: J. Kierst. – Rec.: H. Kamieniecka, B. Ostromęcki.

– *druki zwarte*

1947

J. Kierst: Płomień nad czołem. [Wiersze]. Warsz.: Rodzina Pol., 83 s. B-ka Progu.
B. Ostromęcki: Popiół niepodległy. [Wiersze]. Warsz.: Rodzina Pol., 77 s. B-ka Progu.
R. Sadowski: Na krawędzi. Poezje. Warsz.: Katol. Tow. Wyd. Rodzina Pol., 37 s. B-ka Progu.
S. Ziembicki: Powrót do miasta. Poemat o Warszawie. Warsz.: Rodzina Pol., 31 s. B-ka Progu.
Fragm. m.in. w: *Odnowa* 1946 nr 10, *Tyg. Warsz.* 1946 nr 21.

Opracowania

– P r ó g: Z a s a d y n a s z e j p o e t y k i. [Rec.:] **1946:** Zagadnienia zespołów w życiu literackim. Na marginesie inicjatywy grupy poetyckiej Próg. *Tyg. Warsz.* Nr 25: 23 VI s. 5 [analiza programu i prac Progu]. – [A. Gołubiew] Goa: Zespół Próg. *Tyg. Powsz.* nr 27: 7 VII s. 7 [ocena programu]; nawiąz.: T. Borowski: Urwisko i szkielet. *Kuźnica* nr 31: 12 VIII s. 12; polem.: Cz. Jastrzębiec-Kozłowski: Moje trzy grosze. *Tyg. Warsz.* nr 36: 7 IX s. 6 [tu także inf., że nie jest członkiem grupy], odp. [A. Gołubiew] Goa: Wśród czasopism. *Tyg. Powsz.* nr 38: 22 IX s. 7. – **1947:** A. Braun: Poezja katolicka. *Po prostu* nr 3: 1 IX s. 6–8 [polem. z tezami programu].

– o g ó l n e: **1946:** A. M.: Poranek Progu. *Odnowa* nr 4: 24 III s. 13 [13 III w Klubie ZNP w Warszawie]. – J. Wasilewska: Poranek poetycki grupy Próg. *Tyg. Warsz.* nr 15: 14 IV s. 8 [omów. poezji J. Kiersta, B. Ostromęckiego, R. Sadowskiego]. – [W. Wnuk] W.W.: Wieczór literacki Progu w Zakopanem. *Tyg. Warsz.* nr 35: 1 IX s. 7, przedr. *Zag. Podhal.* nr 7: 15 IX s. 7–8. – **1947:** (p.g.): Grupa poetycka Próg. *Gaz. Lud.* nr 32: 2 II s. 4 [inf. o wieczorze aut. w T. Rapsodycznym w Krakowie]. – A. Gołubiew: Wieczór Progu. *Tyg. Powsz.* nr 6: 9 II s. 11. – A. Kowalkowski: Płomień na popiołach. J. Kierst i B. Ostromęcki z warszawskiej grupy Próg. *Il. Kur. Pol.* nr 141: 26 V s. 5, Kultura i Sztuka. – L. Witkowski: Pod koniec sezonu. Literatura. *Arkona* nr 7/8: VII/VIII s. 15 [m.in. o wieczorze autorskim J. Kiersta i B. Ostromęckiego]. – **1986:** K. Sikorski: „Tygodnik Warszawski". *Prz. Katol.* nr 2: 12 I s. 1–3.

– J. K i e r s t: P ł o m i e ń n a d c z o ł e m. [Rec.:] **1947:** H. Kamieniecka: Poeci grupy Próg. *Dziś i Jutro* nr 14/15: 6/13 IV s. 8. – J. Zagórski: Pogromcy ruin. *Tyg. Powsz.* nr 17: 27 IV s. 7. – A. Madej: Boże sieci. *Tyg. Warsz.* nr 33: 17 VII s. 6. – B. O s t r o m ę c k i: P o p i ó ł n i e p o d l e g ł y. [Rec.:] **1947:** H. Kamieniecka: Poeci grupy Próg. *Dziś i Jutro* nr 14/15: 6/13 IV s. 8. – J. Zagórski: Pogromcy ruin. *Tyg. Powsz.* nr 17: 27 IV s. 7. – A. Włodek: Nowości poetyckie. *Now. Lit.* nr 11: 1 VI s. 6. – A. Madej: Poezja głębokiego nurtu. *Tyg. Warsz.* nr 44: 2 XI s. 4. – R. S a d o w s k i: N a k r a w ę d z i. [Rec.:] **1947:** L. Świerzawski. *Kur. Codz.* nr 153: 8 VI s. 10, przedr. *Kur. Wielkop.* nr 161: 13 VII s. 3. – J. Zagórski: Pogromcy ruin. *Tyg. Powsz.* nr 17: 27 IV s. 7. – **1948:** Cz. Janczarski. *Warszawa* nr 1: 1 I s. 7. – S. Z i e m b i c k i: P o w r ó t d o m i a s t a. [Rec.:] **1947:** [K. I. Gałczyński] K.I.G. *Przekrój* nr 118: 13/19 VII s. 7. – [R. Sadowski] r.s.: Poeta walczącej Warszawy. *Sł. Powsz.* nr 28: 20 IV s. 5. – M. Piechal. *Now. Lit.* nr 23: 24 VII s. 7. – L. Podhorski-Okołów: O „Powrocie do miasta". *Warszawa* nr 12: 15–31 X s. 6. – **1948:**

T. Chróścielewski: Epitafium drobnomieszczańskiej Warszawie. *Wieś* nr 6: 8 II s. 7; polem.: A. Włodek: Poemat St. Ziembickiego. *Dz. Lit.* nr 10: 10 III s. 6. – M. Jarczyńska: Interesujący debiut. *Tyg. Powsz.* nr 19: 9 V s. 6. – K. Winkler-Augustowski. *Odra* nr 17: 25 IV s. 4. – J. Ficowski: Poezja. „Powrót do miasta" S.Z. *Odrodzenie* nr 49: 5 XII s. 7.

BUDUJEMY*

Robotniczy Zespół Literacki „Budujemy".
Inna nazwa: Zespół Literacki „Budujemy".

Warszawa; IV 1950–1953.

Grupa robotnicza.

Członkowie: *(skład pierwotny) Wacław Adamski, Marian Kuran, Tadeusz Michalak, Tadeusz Narożniak, Edward Sobczak, Grażyna Terlikowska-Woysznis; od jesieni 1950 bez W. Adamskiego i E. Sobczaka, doszli: Władysław Kuźnia, Zdzisław Wardzyński; skład od 1951: M. Kuran, W. Kuźnia, T. Michalak, T. Narożniak, Z. Wardzyński, G. Terlikowska-Woysznis.*

Pomysł utworzenia zespołu wyszedł od Grażyny Terlikowskiej (pracującej w 1950 – z ramienia Biura Odbudowy Stolicy – nad reportażem z odbudowy Starego Miasta) oraz kilku robotników zgrupowanych wokół sekretariatu partyjnego przy Państwowym Przedsiębiorstwie Budowlanym – Konserwacja Architektury Monumentalnej (PPB – KAM). Pomysł ów narodził się w trakcie prywatnej dyskusji nad książką Wasylego Ażajewa „Daleko od Moskwy". Do zespołu przystąpili w kwietniu 1950: Wacław Adamski (hydraulik), Marian Kuran (elektryk), Tadeusz Michalak (blacharz), Tadeusz Narożniak (murarz), Edward Sobczak (murarz). Członkowie grupy byli w tym czasie działaczami partyjnymi: Adamski pełnił funkcję II sekretarza komitetu partyjnego, Kuran był I sekretarzem organizacji oddziałowej, Michalak – I sekretarzem komitetu partyjnego, Sobczak zaś – przodownikiem pracy.

O celach wspólnej pracy w zespole literackim M. Kuran mówił: „Naszym głównym celem jest wychowywanie ludzi. Chcemy to robić przez pokazanie prawdziwie, tak jak jest w rzeczywistości, ludzi wartościowych, dzielnych i małej, coraz mniejszej grupki takich, co nam jeszcze przeszkadzają w pracy. Wszystkie nazwiska i zdarzenia są prawdziwe. Zmieniliśmy tylko nazwiska tych, o których musieliśmy mówić źle. Nie rezygnujemy z nikogo, poza zdeklarowanymi wrogami, nikogo nie odtrącamy, toteż nie chcemy nikogo piętnować publicznie, jeżeli może się jeszcze poprawić"[1].

W 1951 grupa ogłosiła w *Głosie Pracy* (nr 1) apel do robotników o tworzenie robotniczych zespołów pisarskich: „Nie chcemy być wyjątkiem, pragniemy doświadczeniami naszej, skromnej jeszcze pracy pisarskiej dzielić się z innymi.

* Hasło wysłane do konsultacji G. Terlikowskiej-Woysznis (VI 1985); nie otrzymano odpowiedzi.
[1] Z wywiadu Zespołu dla *Dz. Pol.* 1950 nr 121.

Spróbujcie, towarzysze..." Praca w zespole pisarskim miała być wkładem jego członków w walkę o pokój i plan 6-letni[2].

Twórczość zespołu oparta była na wydarzeniach autentycznych, związanych z terenem pracy Państwowego Przedsiebiorstwa Budowlanego (Starówka, plac Zamkowy)[3]. Teksty opracowywano wspólnie, do druku przygotowywała je G. Terlikowska. Członkowie zespołu byli konsultantami zagadnień robotniczych i murarskich dla Kazimierza Koźniewskiego, gdy pisał „Piątkę z ulicy Barskiej"; on natomiast był ich konsultantem w czasie prac nad opowiadaniami.

Zbiorowy debiut grupy – opowiadanie „Drugie zobowiązanie" – było jej czynem pierwszomajowym. Kolejne opowiadania drukowano w 1950–51 w czasopismach: *Trybuna Ludu*, *Życie Warszawy*, *Stolica*, *Głos Pracy*, *Trybuna Wolności*, *Przekrój*, *Nowa Kultura* i in. Jedno z opowiadań przełożono na język niemiecki i ogłoszono w *Tribüne*[4]. Zespół wydał nadto książkę zbiorową „Na Starówce" (także jako czyn pierwszomajowy, wydrukowaną przez Książkę i Wiedzę poza planem dla uczczenia Święta Pracy).

Skład osobowy zespołu zmienił się we wrześniu 1950: Adamski przeszedł na inny teren budowy, Sobczak zaś został oddelegowany na studia, na ich miejsce przybyli Kuźnia i Wardzyński. Siedzibą grupy pozostało PPB – KAM.

Działalność zespołu była skrupulatnie i bardzo życzliwie opisywana przez prasę. W podobnym tonie recenzowano „Na Starówce", choć zarzucano książce powierzchowność opisów życia i pracy robotników, nierówny poziom opowiadań; chwalono za pomysł raczej niż za sztukę pisarską.

Zespołowa praca literacka zainteresowała zawodowych literatów; odbyło się spotkanie w siedzibie ZLP (tu m.in. krytyczne wystąpienie Poli Gojawiczyńskiej, powściągliwe Tadeusza Borowskiego i Lucjana Rudnickiego). G. Terlikowska zorganizowała także w swoim domu dyskusję zespołu z Leonem Kruczkowskim.

Sąd Borowskiego był dość sceptyczny: „Nie sposób powiedzieć, czy praca kolektywna zaciera styl pojedynczych członków zespołu, czy go uwydatnia. Ale nie wydaje się, aby tworzenie masowe zespołów literackich było ideałem awansu kulturalnego robotników czy mas chłopskich, a poza tym małżeństwa rozwodzą się, cóż dopiero spółki autorskie". Podobne zdanie miał na ten temat Rudnicki. Natomiast Kruczkowski twierdził: „Twórczość literacka jest w zasadzie pracą indywidualną i wszystko w niej decyduje się przez indywidualną psychikę twórcy. Ale przyjęcie tej zasady jako jedynie słusznej byłoby wynikiem jakiejś rutynizacji naszego sposobu myślenia i konserwatyzmu"[5].

W 1953 członkowie zespołu ostatecznie rozproszyli się; ich ostatnią wspólną publikacją był przedruk opowiadania „Szyny" ogłoszony w *Przyjaciółce*. Spośród skupionych w Budujemy robotników piszących żaden nie ogłaszał drukiem w latach następnych.

---

[2] Por. wstęp do: Na Starówce. Warsz. 1951.

[3] Wg I. Scholl robotnicy tych budów starali się zasłużyć na fakt opisania przez zespół (bohaterowie pozytywni utworów nosili autentyczne nazwiska). Por. *Głos Pr.* 1976 nr 38.

[4] Inf. wg: *Radio i Świat* 1951 nr 18; *Głos Pr.* 1978 nr 38.

[5] Fragmenty wypowiedzi literatów o celowości pracy zespołowej por. *Głos Pr.* 1976 nr 38.

Publikacje

– *w czasopismach*

1950

Drugie zobowiązanie. Opowiadanie z budowy Starówki napisane jako czyn 1-Majowy przez Robotniczy Zespół Literacki Budujemy: W. Adamski – hydraulik, M. Kuran – monter-elektryk, T. Michalak – blacharz, T. Narożniak – majster murarski, E. Sobczak – murarz, G. Terlikowska-Woysznis – pracownik BOS. *Tryb. Ludu* nr 119: 1 V s. 7, 9.

Dzień próby. [Opowiadania]. Ilustr. J. Karcz. *Życie Warsz.* 1950 nr 173: 25 VI s. 4. Przedr. zob. Druki zwarte.

Szyny. [Opowiadanie]. *Stolica* nr 38: 24 IX s. 9. Przedr.: *Gaz. Pom.* 1952 nr 220: 13–14 IX s. 6, *Przyjaciółka* 1953 nr 29: 19 VII s. 6, 12 [fragm. z tomu Na Starówce].

1951

Rynek 17. [Opowiadanie]. *Głos Pr.* nr 1: 15 II s. 5, nr 2: 16 II s. 5, nr 3: 17 II s. 5, nr 4: 18 II s. 5; *Tryb. Wol.* nr 26: 27 VI–8 VII s. 8, nr 27: 4–10 VII s. 8.
Harmonogram. [Opowiadanie]. Napisał zespół literacki Budujemy: M. Kuran, W. Kuźnia, T. Michalak, T. Narożniak, Z. Wardzyński oraz G. Terlikowska-Woysznis. *Przekrój* nr 306: 18 II s. 7–8.

Proporzec. [Opowiadanie]. [Podp.:] Robotniczy Zespół Literacki Budujemy. *Nowa Kult.* nr 17: 29 IV s. 3–4, 11.
Autorzy jak w poz. poprzedniej. –Real. radiowa 2 V 1951.

– *druki zwarte*

1951

Na Starówce. Sześć opowiadań. [Autorzy:] Robotniczy Zespół Literacki Budujemy. Warsz.: KiW 117 s., egz. 10 tys. Wyd. nast. Warsz.: KiW 141 s. Bibl. *Głosu Pr.*, 8.

1952

Dzień próby. Fragmenty opowiadania ze zbioru „Na Starówce". Warsz.: Iskry, 17 s., egz. 30 tys. Podp.: Zespół Literacki Budujemy: M. Kuran, W. Kuźnia, T. Michalak, T. Narożniak, G. Terlikowska-Woysznis, Z. Wardzyński.

Opracowania

– o g ó l n e: **1950:** J.K. Maciejewski: Nie tylko literaci. *Wieś* nr 20: 21 V s. 1. – K. Koźniewski: Budujemy. *Nowa Kult.* nr 11: 11 VI s. 4. – Wer soll über all das schreiben? *Blick nach Polen* (Berlin) nr 7: VII s. 39–40. – [W:] Robotnicy piszą: Zespół literacki na budowie. *Stolica* nr 38: 24 IX s. 8. – **1951:** D. Sochacka: Spróbujcie, towarzysze... w robotniczym zespole literackim Budujemy. *Głos Pr.* nr 1: 15 II s. 6 [o założeniach i pracy zespołu]. – Literatura i praca. *Expr. Wiecz.* nr 88: 31 III s. 3 [not. o rocznicy powst.]. – Budujemy. *Sł. Powsz.* nr 91: 3 IV s. 1 [not. z fot.]. – Proporzec. *Radio i Świat* nr 18: 30 IV – 6 V s. 9 [w związku z emisją radiową opowiadania]. – A. Czałbowski: Starówka, jej ludzie i literatura.

Tryb. Wol. nr 26: 27 VI–3 VII s. 9. – Staré místo, jeho lidé a literatura. *Nové Polsko* (Praha) nr 12: XII s. 18–19. – **1953:** L. Wolanowski: Budowali i pisali. *Świat* nr 37: 13 IX s. 6–7 [z fot.] – Dìlnicky Literární Kolektiv Budujeme. Dopis soudruhùm ze Starého místa. *Nové Polsko* (Praha) nr 9: IX s. 10–11. – **1976:** I. Scholl: „Leżała przede mną przerażająco biała kartka...” *Głos Pr.* nr 38: 14–15 II s. 5–6.

– Na Starówce. [Rec.:] **1950:** M.: Robotniczy zespół literacki z warszawskiej Starówki pisze książkę o odbudowie Starego Miasta. *Il. Kur. Pol.* nr 140: 22 V s. 4. – **1951:** J. Holzer: Nowi ludzie na Starym Mieście. *Nowa Kult.* nr 27: 8 VII s. 4 [tu także zapow. napisania satyrycznej sztuki teatralnej]. – T.K.: Książka o robotnikach Starówki. *Sztand. Młod.* nr 168: 16 VII s. 2. – Klg.: Kielnią i piórem. *Głos Pr.* nr 194: 14 VIII s. 4.

ZAŁOGA NR 1

Lublin; 1950–52.

Grupa tłumaczy.

Członkowie: *Feliks Araszkiewicz, Maria Bechczyc-Rudnicka, Konrad Bielski, Wacław Gralewski, Kazimierz Andrzej Jaworski.*

Grupa zawiązała się w 1950 przy lubelskim Oddziale ZLP; skupiała tłumaczy literatury radzieckiej. Wszyscy jej członkowie debiutowali przed 1939 i w momencie założenia ugrupowania mieli pokaźny dorobek literacki; wszyscy też należeli do ZLP.

O działalności grupy wiadomo niewiele; prasa nie pisała na ten temat, a jedynym śladem wspólnej pracy były publikacje i wystawienia tłumaczonych utworów. Załoga Nr 1 dokonała zbiorowego przekładu dwóch utworów komediowych oraz fragmentu dramatu Nazima Hikmeta. Jedyną reakcją recenzentów na twórczość grupy była bardzo krytyczna ocena przekładu „Kalinowego gaju” Aleksandra Kornijczuka; publicysta *Życia Literackiego* nazwał tłumaczenie „bezmyślnym okaleczeniem sztuki” i „korsarstwem”.

O przekładzie fragmentu z N. Hikmeta wiadomo, że dokonano go dla uczczenia wyborów do Sejmu PRL w 1952.

Przekłady

1950

W. Dychawiczny, M. Słobodskoj: Trzy razy nie. Satyra w 3 a. Wyst. Lub., T. im. J. Osterwy 1950.

1951

A. Kornijczuk: Kalinowy gaj. Komedia w 3 odsłonach. [Tłum. i adapt.:]... *Mater. świetl.* nr 2: II s. 63–74. Wyst. Lub., T. im. J. Osterwy 1951.

1952

N. Hikmet: Opowieść o Turcji. Sztuka w 3 a. [Fragm. aktu II]. *Kult. i Życie* nr 23: 28 IX s. 3.

Opracowania

– o g ó l n e: **1952:** *Kult. i Życie* nr 23: 28 IX s. 3. – **1953:** (A. Kornijczuk: Kalinowy gaj. Tłum. ... Rec.:) (Puk.). O pewnej „adaptacji". *Życie Lit.* nr 6: 8 II s. 8.

WSPÓŁCZESNOŚĆ*

Grupa Literacka „Współczesność".
Inna nazwa: Zespół Grupy Literackiej „Współczesność".

Warszawa III 1956–VI 1959.

Grupa literatów skupionych przy czasopiśmie *Współczesność*.

Członkowie: *(skład pierwotny) Andrzej Chąciński, Eugeniusz Kabatc, Andrzej Korczak, Jerzy Siewierski [pseud. KWIRYN, (ś)], Leszek Szymański [pseud. L. Sz., Glob], Roman Śliwonik; w 1957 dołączyli kolejno: Zdzisław Jerzy Bolek, Jerzy Stanisław Czajkowski [pseud. Czajan, (Ha-Cza)], Aleksander J. Wieczorkowski [pseud. CHOCHOŁ; do poł. 1958], Jerzy Prokopiuk, Marian Ośniałowski, Zbigniew Irzyk [pseud. (abc), ABC, Arnold], Mirosław Malcharek, Andrzej Delinikajtis, Lech Emfazy Stefański; od 1958 także: Jan Zbigniew Słojewski [pseud. HADRIAN], Stanisław Grochowiak, Józef Lenart, Tadeusz Strumff; od 1959: Ernest Bryll, Janusz Budzyński, Jerzy Falkowski, Aleksandra Korewa, Jerzy Radliński, Władysław Lech Terlecki, Barbara Zbrożyna. –Ponadto krąg pisarzy nie będących członkami kol. red. pisma, m.in. Krzysztof Choiński, Stanisław Swen Czachorowski, Andrzej Dobosz, Józef Gielo, Ireneusz Iredyński, Monika Kotowska, Janusz Krasiński, Magda Leja, Ludmiła Marjańska, Marek Nowakowski, Włodzimierz Odojewski, Józef Szczawiński, Maria Szypowska, Piotr Wierzbicki.*

Według świadectwa Jerzego Siewierskiego[1] pomysł powołania grupy literackiej, która nazwana została następnie Grupą Literacką Współczesność, zrodził się w styczniu 1956 roku w czasie wieczoru towarzyskiego w domu Szymańskiego. Na jubileuszu Współczesności zorganizowanym 29 kwietnia 1986 w Domu Literatury w Warszawie Siewierski wspominał, iż to on właśnie zaproponował założenie pisma młodych. Ostatecznie, w połowie marca 1956 roku, w mieszkaniu Alicji Wankrac odbyło się spotkanie osób zainteresowanych inicjatywą; przybyło na nie blisko trzydzieści osób, m.in. Zdzisław Jerzy Bolek, Józef Lenart, Monika Kotowska, Marian Ośniałowski, Roman Śliwonik. Zredagowano petycję do władz z prośbą o wyrażenie zgody na powołanie pisma. Znalazł się tam także podpis

* Hasło konsultowane z J.S. Czajkowskim, Z. Irzykiem, E. Kabatcem i A.J. Wieczorkowskim (VII–X 1985).

[1] Por. Współczesność – rok pierwszy. *Poezja* 1982 nr 2.

Marka Hłaski (nie uczestniczył on w owym, wspomnianym przez Siewierskiego spotkaniu, lecz podpisał petycję później); ze Współczesnością, gdy powstała, nie współpracował, nie cieszył się też sympatią jej członków.

Oficjalną zgodę na wydawanie pisma zespół otrzymał w sierpniu, a we wrześniu 1956 Szymański pojawił się na zebraniu warszawskiego Koła Młodych ze zredagowaną przez siebie jednodniówką. „Śmiech i drwina towarzyszyły tej prezentacji – wspominał Aleksander J. Wieczorkowski – była to bowiem wydrukowana esencja grafomanii i pretensjonalności, bez ładu, składu i sensu, bez korekty w dodatku. Padła wówczas propozycja, aby przestać szydzić i skorzystać z okazji – było wszak pismo, wystarczyło wejść do kolegium redakcyjnego, aby zrealizować program literacki, który wałkowaliśmy w Kole bez większego rezonansu. Leszek Szymański, spiritus movens grafomańskiej jednodniówki, był tą propozycją zachwycony. W gruncie rzeczy jego ideą nadrzędną było – podpisywać jako redaktor naczelny obojętnie co, obojętnie gdzie i nieważne pod jaką firmą”[2].

Jerzy Putrament, wspominając znaczenie roku 1956 dla literatury, pisał: „A tymczasem działy się w tej dziedzinie rzeczy niewiarygodne. Po którymś spotkaniu do prezydium przedostał się mydłek i kanciarz, niejaki L. S., poszedł bez cienia skrupułów do Gomułki i znienacka zażądał papieru na pismo młodzieżowe. Zaskoczony Gomułka się zgodził. Stąd wzięła się «Współczesność» wielokrotnie później zmieniająca oblicze. Słusznie. Bo jakże inaczej dotrzymać kroku własnej nazwie”[3].

Rolę Szymańskiego w zorganizowaniu i podtrzymaniu przy życiu Współczesności w początkach jej istnienia docenił Kazimierz Koźniewski: „O Leszku Szymańskim, pierwszym organizatorze i redaktorze naczelnym *Współczesności*, napisano już wiele nieprzyjemnego: że bezczelny, arogancki cwaniak, który niezwykłym sprytem potrafił ukręcić bicz z piasku. Bez żadnego stałego mecenasa państwowego wydał w ciągu piętnastu miesięcy 1956–57 roku dziesięć numerów parustronicowego półtoramiesięcznika. Potrafił wymusić niejakie zainteresowanie tym pismem. Potrafił, na początku 1958, znaleźć dlań regularnego wydawcę i sprawić, że od lutego 1958 *Współczesność*, dotąd efemeryczna, stała się pismem, jakie przez następnych piętnaście lat będzie się ukazywać z dokładną, dwutygodniową regularnością. W każdym numerze coraz bardziej gromadząc wokół siebie młodych, autentycznych poetów i prozaików”[4].

Pierwszy numer pisma *Współczesność*[5], wydanego przez Grupę Literacką, ukazał się pod koniec października 1956 z datą: 1 X 1956. W stopce redakcyjnej

---

[2] Nobilitacja antytezy. *Mies. Lit.* 1977 nr 4 s. 140–142.

[3] Pół wieku. Przełom (III). *Mies. Lit.* 1970 nr 12 s. 123.

[4] K. Koźniewski: Współczesność, czyli pożycie z rzeczywistością. Profile czasopism. *Polityka* 1981 nr 39 s. 10-11.

[5] *Współczesność*, niereg., od lutego 1958 dwutygodnik. Warszawa 1956–59 [po rozwiązaniu grupy pismo wychodziło nadal do 1971] (od października 1956; 1956 nr 1–2, 1957 nr 3–10; od 15 lutego 1958 nr 11 dwa razy w miesiącu). Wyd.: Grupa Literacka Współczesność; od 15 lutego do 1 czerwca 1958 (nr 11–18) Stowarzyszenie Pax; od 15 czerwca 1958 (nr 19/9) PPK „Ruch" (Biuro Wydawnicze „Ruch", Wydawnictwo Prasowe „Ruch"). R e d. n a c z.: Leszek Szymański; od 16 lutego 1959 (nr 4/35) Stanisław Grochowiak (p.o.). Z a s t. r e d. n a c z.: do stycznia 1957 (nr 1–3) Roman Śliwonik; od 16 października 1958 do 1 lutego 1959 (nr 27/17–3/34) Józef Lenart. S e k r. r e d.: w styczniu 1957 (nr 3) Andrzej Korczak; od 15 lutego 1958 (nr 11) Józef Szczawiński; od 15 czerwca 1958 (nr 19/9) Andrzej Chąciński. K o l. r e d.: w 1956–57: Zdzi-

widniały nazwiska Szymańskiego, Śliwonika, Siewierskiego i Chącińskiego; według świadectwa Siewierskiego w jego przygotowaniu uczestniczyli też Bolek i Ośniałowski. Numer ten zawierał obok tekstów członków kolegium także utwory autorów, którzy ze *Współczesnością* współpracowali odtąd stale: wiersze Wojciecha Barańskiego, Wojciecha Albińskiego, Jerzego Z. Bolka, Zygfryda Sawko, przekłady Mikołaja Bieszczadowskiego, prozę Magdy Lei i Moniki Kotowskiej, a nadto artykuł Jana Wyki poświęcony młodej literaturze oraz tekst redakcyjny pt. „O sytuacji młodych".

Nazwa grupy, a także pisma, zaproponowana przez J. Siewierskiego (kontrpropozycja: Gong) pojawiła się, według świadectwa tegoż autora, w kwietniu 1956 roku.

Nieliczna początkowo grupa piszących szybko powiększała się: Z. Irzyk, członek kolegium numerów 7–20 *Współczesności* wiązał to z faktem istnienia pisma: „ci wszyscy, którzy nie mieścili się – z racji swojej młodości lub braku konkretnych koneksji towarzyskich – w sferach redakcji *Nowej Kultury* czy *Przeglądu Kulturalnego*, przychodzili właśnie na Ludną, następnie na Wspólną, później na ul. Kopernika, na Krakowskie Przedmieście"[6]. W 1956 ukazały się tylko dwa numery pisma. Drugi numer redagowany był także przez E. Kabatca i A. Korczaka; ukazał się w połowie listopada dzięki poparciu nowego ministra kultury i sztuki Karola Kuryluka.

W tym czasie wśród członków Współczesności nastąpiło starcie, w wyniku którego Kabatc odszedł z kolegium. Pisał on na ten temat: „Moje rozmowy (z udziałem Śliwonika i Wieczorkowskiego) z bardzo rewolucyjnym wówczas ZMS-em (Lenart) na temat stworzenia wspólnej platformy ideowej nie spotkały się z aprobatą Szymańskiego – on wołał pójść do Pax-u"[7]. Kolejny, 3 numer pisma (I 1957) zredagowany był już bez udziału Kabatca, natomiast do kolegium przystąpili: A. J. Wieczorkowski (nr 3–4) i J.Z. Bolek (nr 3–5). Od numeru 4 do numeru 10 z 1958 podawano w stopce redakcyjnej przybywających współpracowników; byli to m.in. (nr 4): Wojciech Albiński, Zbigniew Boniecki, J. S. Czajkowski (należał następnie do kolegium redakcyjnego numerów 11–34), A. Delinikajtis (w kolegium numerów 10 i od 19), M. Ośniałowski (w kolegium od numeru 5)[8], Zdzisław Jerzy Bolek (nr 3–5), A. Chąciński (nr 1–4, 7–10), Andrzej Delinikajtis (nr 10), Zbigniew Irzyk (nr 7–10), Eugeniusz Kabatc (nr 2), A. Korczak (nr 2–10), Mirosław Malcharek (nr 7–10), Marian Ośniałowski (nr 5–10), Jerzy Prokopiuk (nr 5–10), Jerzy Siewierski (nr 1–3, 5–10), Lech Emfazy Stefański (nr 10), L. Szymański (nr 1–10), R. Śliwonik (nr 1–4), Aleksander J. Wieczorkowski (nr 3–4). W 1958 (nr 11–18): Kazimierz Augustowski, Jerzy S. Czajkowski, Z. Irzyk, Zenon Komender, A. Korczak, Henryk Kraszewski, M. Malcharek, M. Ośniałowski, Iwo Płachecki, J. Szczawiński, L. Szymański, Józef Wójcik. Od 15 czerwca 1958: Andrzej Brycht (nr 27–30), Ernest Bryll (od nr 31), Janusz Budzyński (nr 33–35), A. Chąciński, J. S. Czajkowski (nr 19–34), A. Delinikajtis, Jerzy Falkowski (od nr 35), S. Grochowiak (od nr 27), Z. Irzyk, A. Korczak (nr 19–20), Aleksandra Korewa (od nr 31), J. Lenart (nr 27–34), M. Malcharek, M. Ośniałowski, Jerzy Radliński (od nr 31), J. K. Siewierski (nr 19–30), Jan Z. Słojewski (od nr 24); L.E. Stefański, Jeremi Strachecki (nr 31–34), Tadeusz Strumff (od nr 27), Andrzej Szmidt (od nr 40), L. Szymański (nr 19–34), R. Śliwonik (nr 19–30), Władysław Lech Terlecki (od nr 31), Barbara Zbrożyna (od nr 35). Z m i a n y p o d t y t.: nr 2–3 *Pismo Grupy Literackiej Współczesność*, od 15 czerwca 1958 *Dwutygodnik literacki*. Z m i a n y c z ę s t o t l i w o ś c i: w 1956 i 1957 co miesiąc lub dwa miesiące; od 15 lutego 1958 dwa razy w miesiącu.

[6] Z. Irzyk: Fascynacje i negacje. *Poezja* 1976 nr 7/8 s. 161–164, Pokolenie Współczesności.

[7] Fragment odpowiedzi E. Kabatca na ankietę dotyczącą jego udziału w grupie (VII 1985).

[8] Według Z. Irzyka – M. Ośniałowski uczestniczył w redagowaniu także wcześniejszych numerów pisma, nie wyrażal jednak zgody na podawanie jego nazwiska w stopce.

sław Pietrzak, J. Prokopiuk (w kolegium numerów 5–10), Kazimierz Szubert, Józef Waczków, Antoine Slenzak, Zbigniew Zapert, (nr 5:) Zbigniew Dolecki, M. Malcharek (w kolegium od numeru 7), Waldemar Lach, Mikołaj Bieszczadowski, Wiesław Rustecki, Piotr Graff (nr 6:) Władysław Makomaski, Leszek Okołów, Sławomir Suchański, Z. Irzyk (w kolegium od numeru 7), Jerzy Łojek, Maria Szypowska, Zygfryd Sawko; (nr 8:) Bogdan Barej, Leszek Moczulski; (nr 10:) Andrzej Brycht (w kolegium numerów 27–30). Z pismem i grupą literacką współpracowali także autorzy, których określano jako pisarzy z kręgu Współczesności; byli to m.in. K. Choiński, S. Swen Czachorowski, A. Dobosz, J. Gielo, I. Iredyński, M. Kotowska, J. Krasiński, M. Leja, L. Marjańska, M. Nowakowski, W. Odojewski, J. Szczawiński, M. Szypowska, P. Wierzbicki. Do osób współpracujących z pismem zaliczano tak młodych piszących, jak i plastyków, muzyków, publikujących we *Współczesności* (zamieszczano w niej m.in. recenzje z wystaw, koncertów, premier filmowych, wystawień teatralnych, kabaretów).

Początkowo grupa wydawała pismo bądź opierając się na jednorazowych dotacjach (np. subwencja Koła Młodych przy ZLP w Warszawie), bądź ze środków własnych członków Współczesności lub też „na kredyt" (pismo drukowano na papierze z nadwyżek RSW „Prasa", nie płacono honorariów, członkowie redakcji sprzedawali pismo wprost na ulicach, dworcach, na dziedzińcu uniwersytetu). Na wspomnianym wyżej spotkaniu jubileuszowym 29 kwietnia 1986 Śliwonik mówił także o jednorazowej pomocy Jerzego Putramenta w wysokości dwóch tysięcy złotych oraz dotacji z Ministerstwa Kultury i Sztuki (dwadzieścia tysięcy). Tekst podziękowania wydrukowanego w 4 numerze *Współczesności* z 1957 roku świadczy o tym, iż wydanie pierwszych numerów pisma poparli swym nazwiskiem m.in. Jerzy Broszkiewicz, Jarosław Iwaszkiewicz, Leon Kruczkowski, Edmund Osmańczyk, Jerzy Putrament, Mieczysław Rakowski, Jan Wyka i Jerzy Zagórski. Problemy finansowe skończyły się w kwietniu 1958, gdy najpierw pismo związało się ze Stowarzyszeniem Pax, a następnie w czerwcu tegoż roku przeszło pod opiekę Biura Wydawniczego „Ruch" i Wydawnictwa Prasowego „Ruch".

O powiązaniach grupy Kazimierz Koźniewski pisał: „Szymański holendrował. Najpierw brał pieniądze od kogo się dało i obszczekiwał *Po prostu* oraz ZLP. Potem – w lutym 1958 – podłączył *Współczesność*, ku grozie paru najbliższych przyjaciół do katolicko-prorządowego «Paxu». Kiedy zaś po paru miesiącach kuratela wyznaniowa wydała się tym chłopcom nazbyt uciążliwa – lekkim krokiem zmienili mecenasa dysponującego kasą: z katolików rządowych na rządzących marksistów. Zmienili ideologię, ale starannie pamiętali o jednym: o lojalizmie wobec tych, którzy państwem kierowali. Nie chcieli się buntować. I w tym właśnie byli autentyczni. To im dawało prawo – choć sami nigdy by tego nie przyznali – by swoje pismo nazwać *Współczesnością*. Byli niezmiernie współcześni"[9].

Pierwszą deklarację programową (autorstwa R. Śliwonika) grupy i redakcji pt. „Zamiast manifestu" ogłoszono w 2 numerze *Współczesności*. Na temat charakteru grupy i linii programowej pisma przez nią redagowanego istnieją krańcowo różne opinie samych członków. I tak Kabatc, wspominając początki pisma, pisał:

[9] Por. przyp. 3.

„[...] Wbrew pozorom i deklaracjom nie istniała żadna grupa literacka w pełnym tego słowa znaczeniu, mówienie o niej miało służyć jedynie uzasadnieniu powołania do życia tego faktu literackiego, jakim jest pismo. Powołano go zaś i utrzymano dla celów wielce utylitarnych, to jest dla publicznego zamanifestowania swego istnienia"[10]. Irzyk natomiast stwierdzał: „W początkach swego istnienia *Współczesność* była pismem dość nieokreślonej grupy literackiej; jej program formował się stopniowo jako wypadkowa wystąpień indywidualnych" (miał na myśli trzy serie artykułów publikowanych w piśmie, dotyczących: reformy studiów polonistycznych i roli polonistyki w kulturze, tzw. Warszawki jako zjawiska kulturalno-obyczajowego oraz oceny tradycji literatury polskiej)[11].

Tekst „Zamiast manifestu" został ogłoszony „aby uczynić zadość żądaniom"; członkowie Współczesności byli przeciwni formułowaniu programu przed rozpoczęciem działalności (por. wstęp do deklaracji). Akcentował on, poprzez wytłuszczenie druku, dwa postulaty:

„Chcemy, by nasza sztuka pomagała w budowie socjalizmu, odzwierciedlając wszystkie problemy polityczne i moralne nurtujące nasze społeczeństwo. Chcemy pomóc w procesie demokratyzacji i walczyć ze wszystkim tym, co dzieło to hamuje, bez względu na ośrodki, z których takie tendencje wychodzą. [...] Pragniemy skupić wokół *Współczesności* wszystkich młodych twórców, którzy chcą swoją sztuką służyć wielkiemu dziełu odnowy naszego życia społecznego i kulturalnego".

Nie formułowano żadnych postulatów artystycznych. Mówiono jedynie o pisaniu „żywym, nowoczesnym językiem". Zakładano otwartość pisma dla ludzi o najróżniejszych przekonaniach światopoglądowych i artystycznych, oraz jego wielotematyczność (obok literatury także plastyka, film, teatr), planowano dużo miejsca przeznaczyć dla eseistyki, krytyki i teorii sztuki, przy zachowaniu charakteru pisma literackiego.

W artykule programowym L. Szymańskiego pt. „Zadania młodych twórców" (nr 9) także nie było postulatów teoretyczno-literackich, nacisk położono natomiast na zagadnienia politycznego usytuowania młodego twórcy:

„Pisarza obowiązuje uczciwość wobec siebie, swojej sztuki i społeczeństwa. Nie zgadzamy się na oportunizm i konformizm uzasadniony chociażby najszczytniejszymi zasadami. Należy przestrzegać zasad moralności i etyki. Nie wierzymy, że prawdziwego pisarza mogą nie interesować problemy polityczne i że można istnieć bez samookreślenia politycznego.

Zdajemy sobie sprawę, że program negacji już nie wystarcza. Negacja wypływająca choćby z najbardziej szlachetnych źródeł nie da dziś nic. Musimy konkretnie działać. Nie wolno nam stać na uboczu. Upowszechnienie kultury, skierowanie uwagi młodzieży na sprawy artystyczne, uaktywnienie kulturalnie zaniedbanych prowincji, a zwłaszcza Ziem Zachodnich, pomoc dla twórców regionalnych – oto pobieżnie naszkicowane zadania stojące przed nami [...]. Pragniemy także rozwiązać skomplikowaną sytuację wzajemnej nieufności powstałą między młodymi. Podobnie jak pośród twórców starszego pokolenia, wśród młodych pisarzy i poetów panuje kompletna dezorganizacja, ogólny brak zaufania

[10] Podsumowanie tęsknot. *Współczesność* 1965 nr 23 s. 2.

[11] Szczegóły zob. *Poezja* 1976 nr 7/8 s. 163.

i całkowity brak własnych propozycji czy perspektyw. Tak dłużej być nie może. Zwalczyć pesymizm, dać ogólne przynajmniej, a jednocześnie zawężone i niekrępujące indywidualności – wytyczne działania młodych jest zadaniem r u c h u t w ó r c ó w W s p ó ł c z e s n o ś c i [podkr. E.G.]".

Wśród głosów polemicznych dotyczących grupy i jej pisma była także wypowiedź S. Grochowiaka, który podawał w wątpliwość zasadność używania terminu „grupa" dla zespołu redagującego *Współczesność*; w artykule „Niedźwiedź na rowerze" pisał:

„Tylko czy grupa? Czy rzeczywiście grupa? Niestety, to jest tylko grupa... z pozoru. Przejrzałem skrupulatnie wszystkie numery *Współczesności* i nic poza dużym tupetem nie znalazłem w niej, co by jakoś wiązało artystycznie i filozoficznie jej członków. Być może dlatego, że jak na razie i z artyzmem, i z filozofią jest we *Współczesności* dość krucho..."[12]

Wyjaśnieniu charakteru Współczesności służyć może artykuł Ośniałowskiego z 1957, w którym autor polemizował z atakami na profil i działalność grupy i pisma. Na zarzut braku kośćca ideowo-artystycznego odpowiadał, iż grupę łączą przekonania polityczne, natomiast w sferze twórczości preferuje się pełny indywidualizm:

„Współczesność jest jedyną grupą literacką, do której mogę i chcę należeć, właśnie dlatego, że nikt tu nikim nie chce kierować, że toleruje się indywidualność". Ośniałowski negował konieczność formułowania programów artystycznych, uważając je za szkodliwą ortodoksję, ograniczającą wolność słowa. To przekonanie było podstawą do wyrażenia sprzeciwu wobec „kompleksu Przybosia": „[...] jest chyba jedynym wśród krytyków i poetów, który stwarza definicje i przepisy. To musi zawieść. W dobrej poezji wszystko polega na niespodziankach i na tym, że nie ma żadnych zasad"[13]. R. Śliwonik za najistotniejszy element istnienia Współczesności uważał stawianie zadań organizacyjnych: „[...] jeśli grupa, to tylko w sensie organizacyjnym. Najlepszym dowodem jest Współczesność, gdzie zebrało się kilku świetnych organizatorów i to dzięki nim *Współczesność* w ogóle wychodzi"[14].

Krytyka zgodnie podkreśla mglistość i sloganowość deklaracji programowych Współczesności oraz fakt, że wiele z nich nigdy nie zostało zrealizowanych[15].

Współczesność, główna platforma wypowiedzi grupy, była w 1956–59 pismem przede wszystkim literackim. Pierwsze jej numery zawierały z reguły prace członków grupy: najczęściej pojawiały się nazwiska Szymańskiego, Chącińskiego, Bolka, Czajkowskiego oraz Ośniałowskiego i Śliwonika. Mimo to, jak twierdził Kabatc, w początkach istnienia pisma stawiano *Współczesności* zarzut nadmiernego upolitycznienia. Autor pisał na ten temat (list z lipca 1985): „[...] za drugi, nazbyt upolityczniony numer została zawieszona i dopiero nasza (moja) rozmowa z Go-

[12] *Za i Przeciw* 1957 nr 4.

[13] *Współczesność* nr 10 s. 1.

[14] „Głupcy wierzą w poranek". O rówieśnikach, epigonach, grupach, Manekinie i Współczesności. *Współczesność* 1958 nr 11 s. 7.

[15] Por. M. Chrzanowski: Pierwsza twarz Współczesności. *Zdanie* 1979 nr 3 s. 74–87. Omówienie realizacji programowych pisma i jego profilu daje A. Chojnacki w artykule: Spór o pokolenia. *Poezja* 1976 nr 7/8.

mułką po styczniowym wiecu w Sali Kongresowej i obietnica, że będzie literacka, przywróciła jej życie".

Stopniowo także następowało odejście (potwierdzone też deklaracjami programowymi) od modelu pisma grupy – zaczęto drukować teksty autorów nie tylko z kręgu Współczesności, ale także innych autorów warszawskich i pozawarszawskich. W 1957–59 na łamach pisma publikowano kolejno utwory m.in. takich poetów, jak: Miron Białoszewski, Janusz Żernicki, Kazimierz Jułga, Józef Bursewicz, Andrzej Bursa, Bolesław Taborski, Andrzej Tchórzewski, Edward Stachura, Bogdan Loebel, Jerzy Harasymowicz, Jan Czopik, Salomea Kapuścińska, Maciej Zenon Bordowicz, Sławomir Kryska, Bohdan Drozdowski, Barbara Sadowska, Halina Poświatowska, Józef Ratajczak, Jerzy Waleńczyk, Jerzy Skolimowski, Witold Dąbrowski, Andrzej Mandalian, Stanisław Chaciński, Zbigniew Jerzyna; prozaików: Roman Samsel, Wanda Konarzewska, Andrzej Brycht, Stanisław Wygodzki, Zdzisław Umiński, Jan Himilsbach. Artykuły, recenzje, eseje publikowali tu m.in. Tomasz Burek, Stefan Lichański, Zbigniew Pędziński, Bogdan Wojdowski, Leszek Elektorowicz, Wojciech Bieńko, Barbara Eysymontt, Karol Eberhardt, Ryszard Zengel. *Współczesność* miała stałe działy recenzji literackich, filmowych, teatralnych i muzycznych, kronikę kulturalną, kronikę terenową (tu m.in. informacje o działalności Grupy Literackiej Współczesność), stałe felietony (m.in. R. Śliwonik: „Lekcje banalne", J. Siewierski). W 1958 pismo wprowadziło nowe cykle; były to ankiety o współczesnej literaturze, wywiady z pisarzami, krytykami i twórcami kultury oraz kolumny poświęcone literaturze na prowincji. W ankiecie literackiej pt. „Prosto i krzywo o literaturze", ogłoszonej w 11 numerze pisma, wypowiadali się w rubryce „Kartki o rówieśnikach": Wojciech Janicki, J. Hanisz, Stefan Lichański i ponownie W. Janicki. W cyklu wywiadów z twórcami (nr 12–30) publikowali: Artur Sandauer, Jerzy Zawieyski, Lucjan Rudnicki, Ludwik Hieronim Morstin, Władysław Jan Grabski, Krystyna Skuszanka, Kazimierz Dejmek, Anatol Stern, Włodzimierz Maciąg, Jerzy Kwiatkowski, L.E. Stefański, Jerzy Jarocki, Stanisław Rembek, Jerzy Grotowski. W ramach akcji „Prowincja '58" (ogłoszonej w 20 numerze pisma) opublikowano wkładki literackie: dwukrotnie „Młode Pomorze" oraz „Młody Wrocław", „Młody Poznań". Owa penetracja prowincji odbyła się w myśl zasady sformułowanej przez Ośniałowskiego w 10 numerze *Współczesności* z 1957 (s. 1): „Nie interesuje nas niczyja legitymacja sławy. Ale jedynie legitymacja talentu".

Spośród młodych prozaików nie drukowano Hłaski, co więcej – atakowano go zawzięcie (por. dyskusja redakcyjna pt. „Casus Hłasko" w 28/18 numerze z 1958 z udziałem Lenarta, Strumffa, Szymańskiego, Siewierskiego, Irzyka, Chącińskiego, Śliwonika i Grochowiaka). Polemizując w 1958 z Kazimierzem Koźniewskim na łamach *Polityki* (nr 33), Szymański tak pisał o profilu *Współczesności*: „[...] domagamy się wyraźnie literatury ideowej, literatury zaangażowanej w walkę o socjalizm w naszym kraju, w którym występujemy ostro przeciw histerii w literaturze najmłodszej i wyrażamy swoją dezaprobatę dla naśladowców i epigonów Hłaski. [...] nasza działalność krytyczno-literacka nabrała znamion pracy konstruktywnej. Że dzisiaj przeciw hłaszczyźnie i histerii walcząc, mamy ambicję pomagać partii w jej polityce kulturalnej".

Ocenę postaci i twórczości Hłaski Koźniewski łączył z ideologią pisma i grupy: „Powiedzieć jednak, że *Współczesność* zamieszczała przede wszystkim tek-

sty literackie i o literaturze – to powiedzieć zbyt mało. Literatura zawsze była formą ideologii. Więc jaką była ideologia tego pisma – to jest pytanie najważniejsze. Była nią z g o d a n a r z e c z y w i s t o ś ć. Jeszcze jesienią 1958, gdy pismo z Paxu przeszło do «Ruchu» Józef Lenart opublikował artykuł, w którym kategorycznie i jednoznacznie zadeklarował udział współredaktorów i współpracowników *Współczesności* po stronie tworzącego się w Polsce socjalizmu. A w kilka tygodni później, gdy Marek Hłasko ostatecznie zdecydował się pozostać za granicą, zawsze mu niechętna grupa Współczesności [...] opublikowała dyskusję odsądzającą Hłaskę od czci i wiary. I gdy przewodniczący temu sądowi nad Hłaską Leszek Szymański w pół roku później też został za granicą – zespół pisma, już kierowany przez Grochowiaka, opublikował oświadczenie, iż, wbrew informacjom Szymańskiego, Współczesności nigdy dotąd nie było tak dobrze jak na garnuszku państwowego wydawcy" (por. przyp. 4).

Niezależnie od otwarcia łamów pisma dla wielu młodych literatów Współczesność sięgnęła do futuryzmu polskiego – drukowano teksty Anatola Sterna, Tytusa Czyżewskiego, Bruno Jasieńskiego i Aleksandra Wata. O zainteresowaniu literaturą międzywojenną tak pisał Irzyk we wspomnieniu o Współczesności:

„Dwudziestolecie międzywojenne poczynało wtedy odzyskiwać w historii i krytyce literackiej należne sobie miejsce, lecz w wersjach podręcznikowych nadal ograniczało się do przedstawicieli nurtu tradycyjno-literackiego. Krytycy *Współczesności* zaczęli proponować odwrócenie hierarchii wartości, współdziałając niejako z Arturem Sandauerem, który ówcześnie zaczynał publikować swe szkice, które złożyć się miały na zbiór «Bez taryfy ulgowej». Bruno Schulz, Witold Gombrowicz, Witkacy, Leśmian, wśród krytyków Karol Irzykowski, sięgając dalej wstecz – częściowo Stanisław Brzozowski, byli to autorzy, których dzieła budziły w nas zainteresowanie, stanowiąc wartości cenniejsze niż dzieła nurtu ściśle realistycznego, jako wytyczające drogi rozwoju literatury po dzień współczesny. Wyrastał z tych fascynacji swojego rodzaju program, którego z początku nikt sobie wyraźnie nie uświadamiał, a który z czasem stał się faktem" (por. przyp. 6).

Nadto publikowano liczne przekłady z literatur obcych, zachwycano się twórczością Becketta, Kafki i Prousta. Numery 5–7 z 1957 w całości poświęcone były literaturze francuskiej, amerykańskiej i rosyjskiej.

Stosunek redakcji *Współczesności* do jej antypatii i preferencji literackich z lat 1956–59 zweryfikowano w jubileuszowym artykule pt. „50"; przypomniano chybioną batalię o Tadeusza Kosteckiego, zachłyśnięcie się twórczością futurystów polskich, ataki na Zofię Nałkowską.

Obok publikacji w organie grupy literaci Współczesności prezentowali swą twórczość na licznych spotkaniach autorskich oraz wieczorach poetyckich, organizowanych niemal od początku istnienia grupy. Po rozwiązaniu Koła Młodych przy ZLP w 1956, od września 1957 grupa Współczesności urządzała co dwa tygodnie wieczory poezji w staromiejskiej kawiarni „Kamienne Schodki" (reklamowane drukowanymi afiszami, rozsyłano też zaproszenia oraz umieszczano anonsy w prasie codziennej). Były one poświęcone twórczości debiutantów lat 1956–57 – członków grupy oraz autorów skupionych wokół Współczesności: Śliwonika, Ośniałowskiego, Makomaskiego, Brylla, Doleckiego, Czachorowskiego, Czajkowskiego, Sawki, Szypowskiej, Choińskiego, Delinikajtisa, Gielo, Iredyńskiego, Marjań-

skiej. Z reguły wiersze recytowali współpracujący z grupą aktorzy scen warszawskich (H. Jabłonowska, Wojciech Siemion, Danuta Mancewiczówna). Wieczory miały także oprawę muzyczną. W lutym 1958 imprezy te przeniesiono do kawiarni „Krokodyl" (gdzie odbywały się przez dwa miesiące), po czym ponownie do „Kamiennych Schodków" (zainaugurowane wieczorem Bieszczadowskiego i Szczawińskiego). W listopadzie 1958 kierownictwo kawiarni cofnęło zgodę na organizowanie imprez poetyckich; wówczas spotkania przeniesiono do „Harendy", tradycyjnie kawiarni studentów UW (rozpoczęto od wieczoru autorskiego Mieczysława Czychowskiego i Mirosława Stecewicza – 21 XI, a następnie Tadeusza Kubiaka). Owe wieczory spotkały się z ostrą krytyką publicystów *Za i Przeciw*, którzy zarzucali grupie zbytnią śmiałość propozycji poetyckich, niski poziom dyskusji oraz prowokowanie chuligańskich ekscesów[16].

W 1958 organizowano ponadto spotkania autorskie: w warszawskim KMPiK (m.in. 27 III wieczór Czajkowskiego i Ośniałowskiego z udziałem D. Mancewiczówny i W. Siemiona; 8 X – zbiorowy wieczór grupy z udziałem Czajkowskiego, Grochowiaka, Ośniałowskiego, Śliwonika oraz Brychta, Szymańskiego, Chącińskiego, ich utwory czytali D. Mancewiczówna i W. Siemion, o planach grupy mówili Irzyk i Słojewski), w Klubie TPPR (27 III – wieczór autorski Czajkowskiego, Doleckiego, Łączkowskiego, Ośniałowskiego, A. Piotrowskiego, Śliwonika, Szczawińskiego, wiersze recytowali A. Zalewska i W. Siemion). 29 IX odbyło się spotkanie Grupy Literackiej Współczesność z laureatami „Czytelniczej Zgaduj-Zgaduli", robotnikami Zakładów im. Kasprzaka. Swoje wiersze recytowali Czajkowski i Grochowiak. Imprezę prowadził A. Kowalczyk.

W tymże roku przedstawiciele redakcji i Grupy Literackiej Współczesność prezentowali swoją twórczość w innych miastach, m.in. w Krakowie (21 V – wieczór poetycki w siedzibie ZLP z udziałem Bieszczadowskiego, Czajkowskiego, Ośniałowskiego, Śliwonika i Szczawińskiego; 23 V w Klubie TPPR Wieczór Poetycki „poetów z kręgu Współczesności": Czajkowskiego, Ośniałowskiego, Szczawińskiego), w Poznaniu (VII – wieczór autorski w Klubie TPPR z udziałem Brychta, Czajkowskiego, Ośniałowskiego, Śliwonika, nadto 12 VIII spotkanie z grupami → Swantewit i → Wierzbak przy okazji zorganizowanego przez Współczesność wieczoru Kedara Natha)[17]. Nadto Czajkowski, Grochowiak i Ośniałowski odbyli w dniach 19–27 VIII szereg spotkań autorskich na Wybrzeżu (w kawiarni „Bałtycka", w Klubie Stoczniowca, w siedzibie TPPR i w Interklubie w Gdańsku oraz w Sopocie) i ponownie we wrześniu z udziałem Brychta i K. Natha. Grupa wzięła m.in. udział w spotkaniu w Gdańskim Klubie Stoczniowca, w czasie którego powstał pomysł utworzenia w klubie sekcji literackiej, współpracującej ze Współczesnością. We wrześniu 1958 pisarze z kręgu Współczesności przez dwa tygodnie gościli na terenie Rzeszowszczyzny z cyklem wieczorów autorskich (Rzeszów, Przemyśl, Mielec, Stalowa Wola) oraz w Tarnowie i Świdniku.

---

[16] M. Koszel: Nie po kamiennych schodkach i nie do poezji... *Za i Przeciw* 1958 nr 14/15 s. 25.

[17] Postanowiono wówczas zorganizować wymienne wieczory grup poznańskich w Warszawie oraz opublikować utwory ich członków we *Współczesności*. Łącznikami między redakcją a Swantewitem i Wierzbakiem zostali J. Ratajczak i J. Sauer. Por. wkładka literacka pt. „Młody Poznań" w numerze 26/16 z 1 X 1958.

Według informacji Czajkowskiego grupa miała umowę o współpracy autorskiej z ZG TPPR. Wspólnie zorganizowano wieczory poezji radzieckiej (w tym poezji Włodzimierza Majakowskiego, w recytacji A. Kowalczyka) oraz poetów Grupy Współczesność w klubach TPPR (m.in. w Warszawie, Gdańsku, Krakowie, Krynicy). Zorganizowano wieczór poezji Maksyma Rylskiego z udziałem autora w Instytucie Kultury Radzieckiej przy ul. Foksal. M. Rylski przełożył wiersze poetów Współczesności na język rosyjski, ogłoszone m.in. w *Litieraturnoj gazetie*.

Wiele wieczorów autorskich członków grupy zorganizowano w sanatoriach (m.in. Krynicy, Inowrocławia, Zakopanego), domach kultury, klubach fabrycznych (m.in. w Radomiu, Kielcach, Starachowicach) oraz w szkołach.

Według informacji Czajkowskiego patronat nad działalnością terenową Współczesności objęła CRZZ, współorganizując wiele odczytów i spotkań autorskich w zakładowych domach kultury (m.in. w Nowej Hucie, w hucie w Ostrowcu).

Grupa Literacka i redakcja pisma były inicjatorkami zorganizowania w 1957 kilku klubów literackich Współczesności: w Gdańsku (18 IX; założony przez Mirosława Stecewicza, Bogdana Justynowicza, Halinę Urbaniak-Czychowską i Mirosława Czychowskiego pn. Gdański Klub Literacki Współczesność), w Płocku (X; klub pod opieką Komitetu Powiatowego ZMS), Krakowie (założony przez Aleksandra Wilkonia), w Koszalinie (kierowany przez Czesława Kuriatę), w Szczecinie (prowadził go Józef Bursewicz), Lublinie (pod kierunkiem Jerzego Księskiego), a także, według informacji Czajkowskiego – w Toruniu, Kielcach, Poznaniu i Katowicach. We wrześniu 1958 redakcja ogłosiła apel skierowany do polonistów i dyrektorów szkół, dotyczący powołania szkolnych klubów Współczesności (nr 24/14); wiadomo jedynie o powstaniu takiego klubu w Augustowie[18].

W początkach 1958 przy redakcji pisma powstało Koło Młodych Pisarzy; w ramach jego prac organizowano dyskusje z krytykami, m.in. 17 III gościł w Kole Artur Sandauer, następnie Jan Błoński (omawiał debiuty byłych wychowanków Koła Młodych przy ZLP: Kabatca, Kotowskiej, Lei, A. Minkowskiego), zaś 24 IV – Stanisław Rembek.

Przy redakcji powstała we wrześniu 1958 Amatorska Grupa Filmowa pod kierunkiem Hanny Siewierskiej. Jej celem było realizowanie etiud i filmów krótkometrażowych. W grudniu tego roku rozpoczęto pracę nad scenariuszem „Kulisy Teatru Lalek".

Próbowano nadto stworzyć Teatr Współczesności. W listopadowym numerze *Współczesności* z 1958 (nr 36/16) ogłoszono listę zakwalifikowanych kandydatów (51 nazwisk).

W dniach 1–8 X 1958, w związku z drugą rocznicą działalności grupy ogło-

[18] Według świadectwa J.S. Czajkowskiego grupa czyniła próby zorganizowania oddziałów Współczesności także poza granicami kraju. Pisał on na ten temat: „[...] kierownikiem oddziału Współczesności na Anglię był poeta Jerzy Niemojowski, mieszkający na stałe w Londynie. Mecenasem i ambasadorem członków grup Współczesności w Italii był członek Rzymskiej Akademii Sztuki i ambasador PRL (po II wojnie światowej) dr Koltoński. Przełożył on na język włoski poezje J.S. Czajkowskiego i M. Ośniałowskiego. Próby zorganizowania przedstawicielstwa Współczesności w USA nie powiodły się. Amerykański slawista (polskiego pochodzenia) prof. Edmund L. Ordon wycofał się z tej misji".

szono „Tydzień Współczesności"; wprowadzono uliczną sprzedaż pisma (1–3 X), zorganizowano wieczór autorski grupy połączony ze spotkaniem zespołu redakcyjnego z czytelnikami (udział wzięli poeci: Bryll, Czajkowski, Grochowiak, Ośniałowski, Śliwonik, oraz prozaicy: Brycht, Chąciński, Szymański). Ilustarcję muzyczną przygotowali Joachim Olkuśnik i Benedykt Konowalski, recytowali D. Mancewicz i W. Siemion. Nadto w hallu kawiarni „Harenda" otwarto Galerię Współczesności; zainaugurowała ją wystawa prac Jerzego Stajudy i Witolda Czajkowskiego. Zorganizowana w ramach Galerii wystawa grafiki Piotra Krossowskiego odbyła się w KMPiK.

Według informacji Czajkowskiego, Biuro Wydawniczo-Propagandowe „Ruch" wyraziło zgodę na utworzenie przy nim Wydawnictwa Współczesność. Zawarto umowy autorskie z członkami Grupy Współczesność: na tomy poezji z Czajkowskim, Ośniałowskim, Śliwonikiem, na tomy prozy z Brychtem, Chącińskim i Szymańskim. Pozostanie za granicą Szymańskiego pokrzyżowało te plany wydawnicze. Wydrukowano trzy pierwsze książki, ale rozpowszechnianie ich wstrzymano.

Starania o objęcie patronatem wydawniczym twórczości członków Współczesności przez wydawnictwo „Iskry" nie przyniosło skutku. W tej sytuacji zdecydowano się drukować arkusze poetyckie jako wkładki do planowanego dwutygodnika *Kwartalnik Poetycki i Malarski*. Inicjatywa ta także nie powiodła się.

Od lutego 1959 funkcję p.o. redaktora naczelnego pisma pełnił Stanisław Grochowiak; współpracował on ze *Współczesnością* od lipca 1958, a do kolegium pisma wszedł w październiku tegoż roku. W tym czasie w piśmie zaczął publikować także Władysław Lech Terlecki. O autorach tych pisał Koźniewski:

„[...] obaj mający już za sobą książki debiutanckie wydane w «Paxie» i obaj zdecydowani na zerwanie z tą firmą. Uczynili to razem ze Współczesnością – i oni dopiero tej jeszcze mało określonej grupie literackiej przydali bardziej wyrazisty akcent. Razem z wcześniej już drukującym w dwutygodniku Markiem Nowakowskim, Eugeniuszem Kabatcem i Andrzejem Brychtem, jak również z Bogdanem Wojdowskim, Januszem Krasińskim, Bohdanem Drozdowskim, Józefem Lenartem, z poetami Ernestem Bryllem, Ireneuszem Iredyńskim, Romanem Śliwonikiem, Jerzym S. Sito, który wrócił z Londynu, oraz z impetycznym wtedy krytykiem Janem Zbigniewem Słojewskim, oraz znacznie spokojniejszym Tomaszem Burkiem i tuzinem innych uformowali w lecie 1958 nieformalny, ale faktyczny, zalążek tej grupy literackiej, która już bardzo szybko zwróciła na siebie uwagę krytyków i nazwana została pokoleniem Współczesności, albo pokoleniem 56" (por. przyp. 4).

Po przejściu *Współczesności* pod opiekę finansową PPK „Ruch" i kolejnych reorganizacjach jej kolegium redakcyjnego (por. numery 19/9, 27/17 z 1958 i 32/1, 2/33, 4/35 z 1959), profil i ambicje pisma uległy istotnym zmianom; widoczne stało się odejście od modelu pisma grupy literackiej na rzecz organu literackiego młodych. W 19/9 numerze *Współczesności* pomieszczono notatkę, w której pisano m.in.:

„Ostatnio kierunek naszego pisma odbiegł daleko od jego początkowych założeń. Zespół Grupy Literackiej Współczesność postanowił nawiązać do uprzed-

nich tradycji i reorganizował kolegium. *Współczesność* będzie przede wszystkim pismem literackim młodych"[19].

Artykuły i polemiki Grochowiaka ogłaszane we *Współczesności* od połowy 1958, prezentujące jego poglądy na obraz i rolę młodej literatury (m.in. na temat pojęcia „realizmu", tzw. czarnej literatury, postępu w kulturze), stanowiły zapowiedź jego programowego artykułu pt. „Karabela zostanie na strychu" (nr 4 z 1959). Artykuł ów miał być w intencji Grochowiaka rzeczą o pokoleniu – „tak jak je widzi kilka osób z grupki redagującej *Współczesność*", miał być także prowokacją do dyskusji; autor określił nadto intencje nowej redakcji pisma, zmierzającej do odejścia od modelu pisma wąskiej grupy literackiej i uczynienia z niego trybuny pokolenia:

„Nastał czas najwyższy, aby tzw. profil *Współczesności* przestał być profilem światowida, czyli żeby zdecydował się na jakiś kierunek. Nie widzimy mądrzejszego sposobu dla mądrego sformułowania tego kierunku poza określeniem go w korelacji z pokoleniem, dla którego twórczych reprezentantów chcemy być trybuną".

Artykuł dotyczył jednak przede wszystkim postawy młodych wobec rzeczywistości. Grochowiak, sprzeciwiając się romantycznym ideałom i tradycjom kawaleryjskiej szarży jako symbolom określonej postawy światopoglądowej, opowiadał się za pokoleniem „ludzi nad wszystko ceniących zdrowy rozsądek i dalekich od histerii i fanatyzmów, mądrych i tolerancyjnych".

Do polemiki z tekstem Grochowiaka włączyli się artykułem pt. „Sztuka wyboru" byli współpracownicy bądź – w różnych okresach – członkowie redakcji *Współczesności*: Czajkowski, B. Gołębiowski, Kabatc, Minkowski i Siewierski (nr 39). Twierdzono, iż tezy artykułu Grochowiaka reprezentują myślenie bierne, uległe wobec zastanej rzeczywistości, akceptujące jedynie to, co jest doraźne i widoczne, afirmujące p r z e j a w y. Postulowano ten typ literatury zaangażowanej społecznie, który od literatury społecznikowskiej różni się „spojrzeniem od wewnątrz": „[...] przy pełnym naszym poparciu dla kierunku na socjalizm, kierunku politycznego, społecznego i gospodarczego, w pierwszym rzędzie interesują nas przeobrażenia zachodzące w człowieku uwikłanym w tamte polityczne, społeczne i gospodarcze procesy wraz z całokształtem swoich najbardziej osobistych i najtajniejszych spraw". Przywołując stwierdzenie Grochowiaka: „Nic nie jest tak obce temu pokoleniu jak niepotrzebne bohaterstwo, nieuzasadnione żądanie, niepowołana egzaltacja" – przeciwstawiano mu postulat: „p o t r z e b n e, r a c j o n a l n e bo-

[19] W tym miejscu przypomnieć warto jubileuszowy artykuł redakcyjny pt. „50" (*Współczesność* 1959 nr 19/50, s. 1, 3), w którym przywołano fragmenty artykułów wstępnych z trzech pierwszych numerów *Współczesności* z października 1956, komentując je następująco: „Wydaje się, że w nich właśnie zawierają się wszystkie intencje i cały program, jaki stał u startu naszego pisma. Program zarówno szlachetny, jak i ogólnikowy, a w wielu miejscach wręcz idealizujący".

Komentując fakt współpracy z Paxem, pisano o niej w kategoriach „przykrej przygody opartej na obustronnym nieporozumieniu". Przyznając, iż była aktem oportunizmu i finansowego wyrachowania, dopatrywano się w tym przyczyn niepowodzenia pisma i jego niskiego wówczas poziomu: „W tym czasie wychodzi kilka numerów – z punktu widzenia ideowego zupełnie martwych, eklektycznych i pełnych sprzeczności. Zawęża się jeszcze bardziej krąg nazwisk autorów, wzrasta w sposób absolutny dezorientacja czytelnika. Spada nakład. Nie znajdujemy, niestety, żadnej okoliczności łagodzącej dla tej najboleśniejszej luki w ideowym życiorysie naszego Zespołu".

haterstwo, u z a s a d n i o n e, s ł u s z n e żądanie, u c z c i w e, s z c z e r e analizowanie problematyki życia ludzkiego w naszych konkretnych warunkach ustrojowych. Rozsądek to duża rzecz, jeśli oznacza on racjonalną koegzystencję rozumu i serca, a nie zimną, wyrachowaną obojętność obserwatora z boku". Nadto postulowano traktowanie literatury jako „sztuki wyboru": „Literatura jest sztuką wyboru. Wyboru postawy intelektualnej, formy bohatera, konfliktu, obrazów sytuacji, każdego słowa. [...] Nasz wybór pada na tę literaturę, która bez względu na jej formę, nie tylko uwzględnia rzeczywisty stan naszego świata, naszego kraju, naszego społeczeństwa, ale również ma ambicje wskazywania na to, co jest w naszym życiu najistotniejsze i najbardziej wartościowe. Taką literaturę można nazwać humanistyczną, można ją nazwać socjalistyczną, można jej w ogóle nie nazywać".

Z artykułem „Sztuka wyboru" polemizował na sąsiedniej kolumnie Władysław Lech Terlecki[20]; opowiadając się za deklaracją Grochowiaka, wyjaśniał budzące wątpliwości sformułowanie autora „Karabeli". Bardziej ostro wystąpił przeciwko czwórce oponentów Aleksander J. Wieczorkowski, kwitując swą wypowiedź następująco: „Autorów ratują tylko dwa zdania; te w nawiasie: «Chełpliwość nasza ogranicza się jedynie do postulowania, a nie realizowania. Realizacja tych ambicji to rzecz osobna». Przed czym ratują? Przed śmiesznością"[21].

Polemika wokół artykułu „Karabela zostanie na strychu" zdecydowała, zdaniem Czajkowskiego i Irzyka, o rozpadzie Grupy Literackiej Współczesność. Część jej członków utworzyła wkrótce Zespół Literacki → Grupa Warszawska, w redakcji *Współczesności* pozostali zaś tylko nieliczni z jej pierwszych twórców (Chąciński, Irzyk, Ośniałowski). Zdaniem Kabatca artykuł „Karabela zostanie na strychu" nie był w intencji autorów programem nowej grupy literackiej[22].

Krytyka oceniała początkowo *Współczesność* jako pismo słabe (por. m.in. wywiady tamże Sandauera, Maciąga i J. Kwiatkowskiego); Jadwiga Barbanell tak pisała w 1958 w *Więzi*: „W swej dotychczasowej, burzliwej karierze było to pismo dosyć krzykliwe i co najgorsze, mało atrakcyjne nawet dla nielicznych wielbicieli młodych talentów. Racje swojego istnienia uzasadniało ono uparcie koniecznością prowadzenia walki z istniejącymi koteriami literackimi, z wielką groźbą sklerotycznej literatury [...]". Krytyka miała także za złe *Współczesności* niewybredny ton polemik prowadzonych zwłaszcza przez Słojewskiego. Znaczącą jej rolę przewidział wcześniej Grochowiak, pisząc w 1958: „*Współczesność* jest rzadkim na polskiej mapie kulturalnej pismem artystycznym, które powstało żywiołowo – którego narodziny były wyrazem możliwości najmłodszego pokolenia inteligencji, a jej rozwój będzie świadectwem dojrzewania pokolenia"[23]. Dla Brychta grupa, poprzez fakt posiadania własnego pisma – „stanowiła niejako sztab całego literackiego pokolenia. Należeli do niej zarówno poeci, jak i prozaicy, krytycy, publicyści, ba – dramaturdzy nawet i przekładowcy. Grupa ta, a właściwie redakcja, skupiła wokół siebie duże grono współpracowników z innych dziedzin sztuki: pla-

[20] „Licytacja ambicji", s. 1, 8.

[21] *Tamże* s. 9.

[22] Kabatc stwierdzał ponadto: „Czajkowski dopisał się do naszego wystąpienia w ostatniej chwili i pojechał na nim w dość nieokreśloną przestrzeń działań upowszechnieniowych" (fragm. listu do E. G. z lipca 1985).

[23] S. Grochowiak: W jaskini lwa. *Współczesność* 1958 nr 21/11 s. 3.

styków, młodych aktorów, nawet muzyków. Niestety, wszystkich tych ludzi łączyło tylko i wyłącznie zainteresowanie materialne, silniejsze tu, niż w którejkolwiek innej grupie, ponieważ ukazujące się nieregularnie pismo zapewniało jednakże jakieś dochody, a przynajmniej dawało nadzieję na przyszłość"[24]. W szkicu poświęconym Współczesności (jako grupie i pismu) K. Koźniewski[25] analizował przemiany jej profilu na tle ówczesnej sytuacji politycznej oraz polityki kulturalnej. Maciej Chrzanowski, reprezentujący zbliżony punkt widzenia, pisał m.in.: „Redaktorów i autorów *Współczesności* jakby nie interesowały generalne przemiany dokonujące się po 1956 roku w polityce kulturalnej, stosunku władz do aktualnych prądów i tendencji artystycznych, formy państwowego mecenatu roztaczanego nad teatrem, filmem, plastyką czy literaturą, przemiany, które umożliwiały przecież powstanie samej *Współczesności.* Publicyści pisma patrzyli na otaczającą ich rzeczywistość wyłącznie przez pryzmat interesów literatury debiutującego pokolenia pisarzy, ich sytuacji finansowej, ich miejsca w ZLP, warunków pracy i polityki wydawniczej w odniesieniu do młodych"[26]. Odmiennie tę kwestię ocenił Antoni Chojnacki, który analizując program grupy stwierdził, iż „Współczesnościowcy swoje zadania rozumieli przede wszystkim jako zadanie polityczne, a dopiero potem artystyczne, przy pełnej tożsamości słów i czynów". Dla Chojnackiego, jak i wielu innych krytyków, głos Współczesności był głosem pokolenia – „jego najbardziej radykalnego skrzydła"[27].

Trudności opisu i interpretacji fenomenu Współczesności wynikają z faktu, iż zakresy działalności pisma *Współczesność* i Grupy Literackiej Współczesność są trudne do rozdzielenia, artykuły programowe nieliczne i niewiele mające wspólnego z praktyką grupy i pisma, skład redakcji pisma był wielokrotnie zmieniany, liczna i niestabilna była także grupa jego współpracowników. Nadto profil *Współczesności* stale ewoluował: od pisma grupy poprzez pismo młodych do czasopisma społeczno-literackiego w latach sześćdziesiątych. Wreszcie – pojawiło się także określenie „pokolenie Współczesności", oznaczające pokolenie debiutujące około 1956, a więc tylko w części termin ten obejmował młodych pisarzy skupionych przy piśmie *Współczesność*, oraz – szeroko i stale powracająca dyskusja o tym pokoleniu, zapoczątkowana książką J. Błońskiego „Zmiana warty". Zdaniem Chojnackiego „pokolenie Współczesności" wykreowały artykuły Grochowiaka i książka Błońskiego (por. *Poezja* 1976 nr 7/8 s. 34). Uważając ów artykuł za nowy program nie tylko pisma, ale także całego pokolenia, stwierdzał: „To już nie tylko *Współczesność* była instytucją kulturową, stało się nią także całe pokolenie. A jako takie miało swoje praktyczne cele, jego członków powiązały ściślejsze stosunki nieformalne i formalne, a przede wszystkim wspólne interesy, które stawały się tym ważniejsze, im ataki ze strony starszych pokoleń były intensywniejsze".

Dyskusja o „pokoleniu Współczesności" odżyła po opublikowaniu przez Annę Bukowską artykułu „Podzwonne pokoleniu" (*Współczesność* 1966 nr 21) oraz w 20-lecie założenia grupy i pisma *Współczesność* w 1986.

---

[24] A. Brycht. *Kierunki* 1960 nr 35.
[25] Por. przyp. 4.
[26] Por. przyp. 15.
[27] Por. przyp. 15.

Opracowania

Literatura dotycząca pisma *Współczesność* jest bardzo bogata, równie obszerny jest wykaz prac dotyczących tzw. pokolenia Współczesności (rejestrują je roczniki *Polskiej Bibliografii Literackiej* za 1956–87). W niniejszym dziale uwzględniono tylko te pozycje, które odnoszą się do działalności Grupy Literackiej Współczesność.

– a r t y k u ł y p r o g r a m o w e: *Współczesność*: **1957:** L. Szymański: Zadania młodych twórców. Nr 9: XI s. 1–2; M. Ośniałowski: Przeciw pedantom. Nr 10: XII s. 1. – **1958:** R. Śliwonik: Głupcy wierzą w poranek. O rówieśnikach, epigonach, grupach, Manekinie i Współczesności. Nr 11: 15–28 II s. 1, 7. – **1959:** J. S. Czajkowski, B. Gołębiowski, E. Kabatc, A. Minkowski, J. Siewierski: Sztuka wyboru. Nr 8/39: 15–30 IV s. 1, 9 [polem. z: S. Grochowiak: Karabela zostanie na strychu. Nr 4/35], odp.: L. Terlecki: Licytacja ambicji. *Tamże* s. 1, 8. – A. Wieczorkowski: Pochwała powściągliwości. *Tamże* s. 8, 9.

– g r u p a o s o b i e: *Współczesność:* **1958:** [Z. Irzyk] Arnold: Po kamiennych schodkach do poezji. Nr 11: 15–28 II s. 8, [Z. Irzyk] Arnold: Co słychać w „Kamiennych Schodkach". Nr 14/4: 11–15 IV s. 7 [polem.: M. Koszel: Nie po kamiennych schodkach i nie do poezji. *Za i Przeciw* nr 14/15 s. 25]; [M. Malcharek] Mirek: Współczesność na wychodnym. Nr 15/5: 16–30 IV s. 6; [L. Szymański] Glob, (L.Sz.): A. Sandauer i J. Błoński we Współczesności. Nr 15/5 s. 8; A. B.: S. Rembek we Współczesności. Nr 17/7: 16–31 V s. 7; [Z. Irzyk] Arnold: Spotkania Współczesności. Nr 19/9: 15–29 VI s. 2; S. Grochowiak: W jaskini lwa. Nr 21/11: 16–31 VII s. 3; Poznańskie spotkania. Nr 23/13: 16–30 VIII s. 2; A.B.: Wieczory Współczesności [w Pozn.]. Nr 24/14: 1–15 IX s. 4; Współczesność na Wybrzeżu. Nr 24/14 s. 4; [J. S. Czajkowski] Czajan: Szkolne kluby Współczesności. Nr 24/14 s. 7; [J.S. Czajkowski]: Kronika terenowa. Nr 26/16: 1–15 X s. 11; [Z. Irzyk] (abc): Augustów bez turystów. Nr 26/16 s. 11; Tydzień Współczesności. Nr 26/16 s. 9; [J. Czajkowski] Czajan: Kronika terenowa. Nr 27/17: 16–31 X s. 2; [Z. Irzyk] ABC: Wieczorek poetycki Współczesności. Nr 27/17 s. 2 [M. Szypowskiej, L. Marjańskiej oraz Gdańskiego Klubu Współczesności]; Nr 28/18: 1–15 XI s. 7; [J. Czajkowski] (Ha-Cza): Kronika terenowa, [J. Siewierski] (ś). Nr 28/18 s. 7 [dot. wieczoru aut. grupy; tu też nota o planach utworzenia Wrocławskiego Klubu Współczesności – „Dlaczego Nie"]; [H. Siewierska] (H.S.): Autorska grupa filmowa przy red. *Współczesności*. Nr 30/20: 1–15 XII s. 11 [tu też nota o przeniesieniu wieczorów grupy do „Harendy"] – **1965:** E. Kabatc: Podsumowanie tęsknot. Nr 23: 17–30 XI s. 2. – **1976:** Z. Irzyk: Fascynacje i negacje. *Poezja* nr 7/8: VII–VIII s. 161–164. – **1977:** A.J. Wieczorkowski: Nobilitacja antytezy: *Mies. Lit.* nr 4: IV s. 140–142 [polem. z: S. Melkowski: Dwadzieścia lat. *Literatura* nr 4 s. 11]. – **1982:** J. Siewierski: Współczesność – rok pierwszy. *Poezja* nr 2: II s. 3–17. – **1986:** *Poezja* nr 12: Współczesność, XXX lat [numer monograficzny; tu m.in.:] J.S. Czajkowski: Kostium historyczny przyciasny nieco, s. 32–36; J.S. Czajkowski: Marian. [Wspomn. o M. Ośniałowskim], s. 110–112; J. Prokopiuk: Outsidera wspomnienia z początków Współczesności, s. 72–75.

– o g ó l n e: **1957:** J. Karwicki: Współczesność? *Za i Przeciw* nr 36: 24 XI s. 13. – **1958:** [J. Barbanell] J. Barski: Nowi pryszczaci. *Więź* nr 4: IV s. 98–101. – M. Koszel: Nie po kamiennych schodkach i nie do poezji. *Za i Przeciw* nr 14/15: 6–13 IV s. 25. – *Kierunki* nr 19: 11 V s. 12 [nota o planach przekształcenia grupy Dlaczego Nie we Wrocławski Klub Współczesności]. – [K. Koźniewski] K. Koź.: Współczesność? *Polityka* nr 32: 9 VIII s. 3; polem.: L. Szymański: Odpowiedź K. Koźniewskiemu. *Tamże* nr 33: 16 VIII s. 6–7. – [J. Ziegenhirte] (jota): Klub Literacki Współczesności powstał na Wybrzeżu. Po wizycie warszawskich poetów. *Dz. Bałt.* nr 205: 29 VIII s. 4. – J. Olkuśnik: Muzyka we Współczesności i współczesność w muzyce. *Współczesność* nr 26/16: 1–15 X s. 11. – E. Walawski: Spotkania z młodymi pisarzami. *Now. Tyg.* nr 39: 4 X s. 3. – (ma): Wieczory poetyckie Współczesności. *Tryb. Ludu* nr 328: 24 XI s. 5 [nota o przeniesieniu imprez do „Harendy"]. – [J. Ziegenhirte] (jota): Warszawski wieczór gdańskich poetów. *Rejsy*

nr 49: 7 XII s. 1. – **1967:** Okręt nie zatonął (Malcharkowi). Nowe Widzenia. Warsz.: CKSW „Hybrydy", s. 65–66. – **1970:** J. Putrament: Pół wieku. Przełom. (III). *Mies. Lit.* nr 12: XII s. 13. – **1972:** P. Kuncewicz: Deklaracje i manifesty. (1956–1960). *Poezja* nr 10: X s. 32–33, przedr. w ks. zbior.: Pogranicza poezji. Warsz.: Iskry 1983 s. 459–462. – **1976:** *Poezja* nr 7/8. Pokolenie Współczesności [tu m.in. Z. Bauer: Pokolenie 56 – mechanizm debiutu, s. 3–18; A. Chojnacki: Spór o pokolenie, s. 24–45]. – **1979:** M. Chrzanowski: Pierwsza twarz Współczesności. *Zdanie* nr 3/7 s. 74–87. – **1980:** Ankieta pokoleń. *Nowy Wyr.* [Wypowiedzi autorów:] nr 3: III: B. Drozdowski, s. 31–32, W.L. Terlecki, s. 32–33; P. Kuncewicz, nr IV s. 46–47. – **1981:** K. Koźniewski: Współczesność, czyli pożycie z rzeczywistością. Profile czasopism. *Polityka* nr 39: 26 IX s. 10–11. – **1982:** M. Chrzanowski: Pokoleniowa Współczesność. *Poezja* nr 2: II s. 18–25. – **1985:** M. Chrzanowski: Oblicza Współczesności. *Integracje* nr XVII: III s. 81–87. – **1986:** *Poezja* nr 12: XII. Współczesność, XXX lat [tu m.in.: W. Bieńko: Jak daleko daliśmy się nabrać?, s. 24–48; Z. Dolecki: Wspomnienie o wczesnej Współczesności, s. 47–50; E. Głębicka: Grupa literacka Współczesność 1956–1959, s. 96–109; A. Lam: Na przykładzie Współczesności. Ze wspomnień redaktora, s. 4–22; Z. Ruciński: Odważyłem się... [Wspomn.], s. 76–77; A. Tchorzewski: Ijek (4.06.1939–9.12.1985). [Wspomn. o I. Iredyńskim]; J. Waczków: Tak się złożyło..., s. 79–81]. – **1987:** M. Chrzanowski: Oblicza Współczesności. Warsz.: MAW, 366 s.

METAFORA

Szczecin; pocz. 1956 – ok. 1967.

Członkowie: (*grupa założycielska*) *Józef Bursewicz, Andrzej Dierżanowski, Ryszard Grabowski, Janusz Krzymiński; od 1958 także Edward Balcerzan i Tadeusz Romaniuk* (*plastyk*).

23 czerwca 1956, w 6 numerze *Ziemi i Morza* ukazała się notka zapraszająca do dyskusji o młodej poezji; pierwszym głosem było wystąpienie grupy Metafora, która tamże ogłosiła swą wypowiedź programową oraz pierwszą kolumnę wierszy. Grupa zaprezentowała się w składzie, który nie zmienił się aż do 1958, gdy przystąpili do niej także Edward Balcerzan i Tadeusz Romaniuk, zajmujący się twórczością plastyczną.

W deklaracji programowej pisano m.in.: „Poezja jest dla nas siłą, która walczy o codzienne ludzkie sprawy poprzez piękno nowych metafor, skojarzeń i wzruszeń. [...] Pragniemy stare elementy poezji (księżyc, gwiazdy, drzewa, barwę, uśmiech) oddać własnym spojrzeniem. Statyczny opis chcielibyśmy zastąpić lirycznym problemem. Dążymy do wiersza, który powinien być sam w sobie metaforą. Sprawa treści jest dla nas najważniejsza. Nie popieramy każdej treści. (Np. treści gloryfikującej rasizm, podburzającej do nienawiści względem ludzi, usiłującej przemawiać poprzez wykoślawiony naturalizm, nihilizm). Popieramy natomiast każdą formę. [...] Patronować naszym poszukiwaniom będą Apollinaire, Whitman, Lorca, Leśmian, Gałczyński, Flukowski. Zestawienie dość różnych poetów nie jest przypadkowe. Ani Apollinaire'a, ani Whitmana nie łączy forma lub środki wyrazu. Łączy natomiast treść sprowadzająca się do wygładzenia zmarszczek na ludzkiej twarzy [...]. Sprzeciwiamy się fanatyzmowi i nietolerancji, jako czynni-

kom hamującym swobodne wypowiadanie myśli. Pragniemy, by poezja zataczała jak najszersze kręgi. Nie uznajemy jednak tzw. poezji dla mas. [...] Poezja nie jest po to, by się zniżać – to ludzie powinni się wznosić".

Uzasadniając wybór nazwy grupy, pisano: „Dlatego METAFORA, że właśnie metafora jest jednym z podstawowych, niezbędnych elementów poezji. Nasze wiersze mają ambicję nazwę tę uzupełnić". Manifest podpisali: Józef Bursewicz, Andrzej Dzierżanowski, Ryszard Grabowski i Janusz Krzymiński.

Spośród członków Metafory jedynie Krzymiński debiutował w kolumnie poetyckiej grupy, prasowe debiuty pozostałych przypadają na lata wcześniejsze (Bursewicz w 1951, Dzierżanowski i Grabowski w 1955, Balcerzan w 1954). Jeszcze przed zawiązaniem grupy jej członkowie: Balcerzan, Bursewicz, Dzierżanowski i Grabowski zamieścili swoje wiersze w almanachu „Dom nad Odrą", wydanym w 1955 jako prezentacja szczecińskiego Koła Młodych z okazji Festiwalu Młodzieży i Studentów w Warszawie (Bursewicz był ponadto współredaktorem publikacji). W 1956–67 Metafora ogłosiła cztery prasowe kolumny poetyckie oraz w 1958 almanach pt. „Grupa poetycka Metafora". Nadto w 1959 Bursewicz, Dzierżanowski i Grabowski wydali tomiki wierszy w „Szczecińskiej Biblioteczce Debiutów". Wspólne publikacje Metafory były nieliczne, poeci grupy ogłaszali swe prace z reguły indywidualnie. Wkrótce też większość z nich została członkami ZLP.

Według świadectw prasowych, grupa „zrzeszona raczej na zasadzie wzajemnych przyjaźni niż wspólnoty programu artystycznego"[1] koncentrowała się w dużej mierze na pracach w „Klubie 13 Muz" i organizowaniu imprez literackich. Dwukrotnie (w październiku 1961 i grudniu 1962) zorganizowała sympozjony poetyckie. Pierwszy z nich odbył się w Zamku Książąt Pomorskich z udziałem Zbigniewa Herberta (wystąpił z referatem o problemach warsztatowych współczesnego poety), Zofii i Józefa Burskich (analizowali poezję grupy) i E. Balcerzana (dokonał przeglądu stanowisk w nazywaniu elementów konstytutywnych utworu lirycznego). Drugi, dwudniowy sympozjon zorganizowano w Domu Kultury w Szczecinie. Referaty dotyczyły krytyki poetyckiej w Polsce (E. Balcerzan), pojęcia tradycji i nowatorstwa (J. Bursewicz), perspektyw rozwoju poezji w Polsce (Arnold Słucki). Nadto wygłoszono odczyty: „Poezja a cybernetyka" (A. Dzierżanowski), „Poezja niezrozumiała" (Jan Prokop) i „Poezja w Szczecinie" (Z. Burska). Na zakończenie sympozjonu odbył się wieczór poezji grupy.

Program grupy wzbudził zainteresowanie krytyki. Już w tym samym numerze *Ziemi i Morza*, w którym ogłoszono tekst programowy, Feliks Jordan przestrzegał przed odrzucaniem hasła „poezja dla mas", uważając, że prowadzić to może do wypaczenia pojęcia poezji. W 9 numerze tegoż pisma w rubryce „Głosy o Metaforze" na temat grupy wypowiadali się Czesław Kuriata, Ryszard Liskowacki, student AM (podpisujący się H. J.) i wierszem – Stanisława Fleszarowa. O ile Kuriata w zasadzie podpisywał się pod dyskutowanym programem i gotowy był drukować pod egidą Metafory, o tyle Liskowacki odniósł się do niego bardzo krytycznie, stawiając zarzut niekonsekwencji, nikłej treści oraz braku relacji między deklaracjami a twórczością poetycką. Zarzucił poetom niezrozumienie pojęcia „poezja dla mas" i starał się wykazać „fałszywą drogę polityczną wytyczoną pro-

[1] *Współczesność* 1959 nr 14.

gramem Metafory..." Polemizując z Liskowackim, Justynowicz nazwał jego wypowiedź paszkwilem (*Ziemia i Morze* nr 11). Do tez Metafory nawiązywali poeci Grupy Poetyckiej → Kontrasty (Gdańsk). Dyskusja nad deklaracją grupy sprowokowała Wacława Wiktorskiego do rozważań nad literaturą lat pięćdziesiątych. Po 1960 zaczęto jednak dostrzegać odchodzenie Metafory od tradycyjnego modelu grupy literackiej. Ireneusz Gwidon Kamiński uznał jej deklarację programową za „sformułowaną naprędce"; uważał, iż grupa odszedłszy od owej deklaracji nie zdołała, mimo prób, sformułować nowej[2]. Dla Burskich więzy łączące metaforystów jawiły się wyłącznie jako „przyjaźń i osobiste kontakty"[3]. J. Burski pisał w 1967 w *Literach* (nr 6): „Od początku była to grupa nieformalna. Zabawny, młodzieńczy manifest [...] nie był programem artystycznym. Metafora była i jest związkiem koleżeńskim, skupiającym początkowo poetów, później także malarzy. Nie wiadomo dokładnie, ilu liczy członków, którzy zresztą w różnych okolicznościach w różny sposób przyznają się do związków z grupą. Szyldu grupy używano w Szczecinie dla różnych pożytecznych przedsięwzięć, jak międzynarodowe spotkania poetów i malarzy, interesujące wieczory poezji, wspólne wystąpienia na łamach prasy oraz wydawnictwa. Metafora jest tu znakiem swoistego r u c h u k u l t u r a l n e g o [podkr. E.G.], przybierającego co pewien czas żywotności, opartego nie o wspólnotę przekonań, lecz o przyjaźń, zaufanie i tolerancję [...]".

Cytowana wyżej wypowiedź jest ostatnim drukowanym sygnałem poświadczającym istnienie grupy.

Publikacje

– w czasopismach

1956

Ziem. i Morze nr 6: 23 VI s. 5, Metafora.
W: J. Bursewicz, A. Dzierżanowski, R. Grabowski, J. Krzymiński.
Tu także program grupy; [Inc.:] Poezja jest dla nas siłą... Przedr. fragm. w: T. Mocarski: Deklaracje i manifesty. (1960–1970). *Poezja* 1972 nr 10 s. 84.

1961

Pomorze nr 9: 1–15 V s. 3, Metafora.
W: E. Balcerzan, J. Bursewicz, A. Dzierżanowski, R. Grabowski.

1962

Głos Szczec. nr 298: 15–16 XII s. 5, Poezja szczecińska.
W: E. Balcerzan, A. Dzierżanowski, R. Grabowski, J. Krzymiński.

1967

Litery nr 6: VI s. 21, „Ogród plewiony" Metafory.
W: J. Bursewicz, A. Dzierżanowski, R. Grabowski, J. Krzymiński.

---

[2] Por. *Pomorze* 1961 nr 9.
[3] *Głos Szczec.* 1962 nr 298.

– druki zwarte

1958

Grupa poetycka Metafora, Szczecin 1956–1958. Szczec.: *Szczecin literacki*, 68 s., egz. 300 numer., odb.

W: E. Balcerzan, J. Bursewicz, A. Dzierżanowski, R. Grabowski, J. Krzymiński. – [Tu także noty biogr. członków grupy].

Opracowania

– o g ó l n e: **1956:** Grupa poetycka Metafora. *Kur. Szczec.* nr 117: 17 V [omów. programu]. – (j) *Dz. Balt.* nr 126: 27–28 V [nota o powst.]. – *Ziem. i Morze*. Nr 6: 23 VI s. 1, 8 tu: Metafora [zaproszenie do dysk. o młodej poezji z udziałem grupy]; polem. z programem grupy: [F. Jordan] F.J.: „Poezja dla mas" w starożytnym Bagdadzie. Nr 6: 23 VI s. 8. – Głosy o Metaforze: H.J. (student PAM): W samej nowości jest wiele poezji, Cz. Kuriata: Szanowna redakcjo!, R. Liskowacki: Chaos i niekonsekwencje. – Nr 11: 28 VII s. 5: B. Justynowicz: To właśnie poezja!, J. Sauer: Przeciw patronom, W. Wiktorski: Nowość czy małpowanie? – **1959:** Metafora – grupa literacka. *Współczesność* nr 14: 16–31 VII s. 3. – **1961:** [J. G. Kamiński] J.G.K. *Pomorze* nr 9: 1–15 V s. 3. – M. Misiorny: Metafora i dyskusje. *Życie Lit.* nr 49: 3 XII s. 9. – **1962:** J. i Z. Burscy: Nowe spotkanie z Metaforą. *Głos Szczec.* nr 298: 15–16 XII s. 5. – **1963:** W. Nowicki: Szczecin poetycki. *Pomorze* nr 3: 1–15 II s. 4. – **1967:** J. Burski: „Ogród plewiony" Metafory. *Litery* nr 6: VI s. 21.

– u t w o r y o g r u p i e: **1956:** *Ziem. i Morze* nr 9: 14 VII s. 5: S. Fleszarowa: Do poetów Metafory. (Fragmenty). [Wiersz]; Cz. Kuriata: Człowiek i ludzie. [Wiersz].

KONTRASTY

Grupa Poetycka „Kontrasty".

Gdańsk; VI 1956–XII 1956.

Grupa poetów skupiona przy dwutygodniku *Kontrasty*.
Członkowie: *Kiejstut Bereźnicki, Mieczysław Czychowski, Edward Stachura.*

Grupa powstała w czerwcu 1956. Związana z czasopismem studentów Wybrzeża *Kontrasty* od początku jego istnienia, w tymże piśmie opublikowała w październiku 1956 swoją deklarację programową oraz jedyną kolumnę wierszy (nr 5).

Manifest grupy był w intencji jej członków między innymi polemiką z postulatami szczecińskiej grupy → Metafora, powstałej kilka miesięcy wcześniej. Niekonsekwentny, zdaniem Kontrastów, program Metafory oraz uproszczone pojmowanie kubizmu i abstrakcjonizmu, sprowokowało debiutujących wówczas

poetów[1] do utworzenia grupy poetyckiej i potwierdzenia swojej twórczości tekstem deklaracji programowej. Owa deklaracja była zarazem wyjaśnieniem nazwy grupy, choć swoją rolę odegrał także tytuł pisma, z którym się związała.

„W odróżnieniu od niedawno powstałej Metafory szczecińskiej nie mamy wcale ambicji uzupełniania swoją twórczością kontrastów, które i bez nas przecież są wiecznym prawem istnienia zjawisk w naturze. Mamy natomiast ambicje wyeksponowania ich tak, by świat stał się dla każdego człowieka prostszy i bardziej przejrzysty".

Deklaracja opublikowana w *Kontrastach* była także zapowiedzią nowego typu rozumienia funkcji estetycznych i społecznych poezji, stąd obok zanegowania wartości „poezji etapowej" ostatnich lat dziesięciu członkowie grupy wypowiedzieli się na temat roli abstrakcjonizmu i kubizmu w poezji[2], własną twórczość sytuowali zaś następująco:

„Jesteśmy wdzięcznymi czeladnikami Norwida i Rembrandta, Jastruna i braci Gierymskich, Picassa i Matissa, Czechowicza i Leśmiana. Dążymy w liryce nie do zwulgaryzowania treści, ale do precyzyjnej formy, zamykając w niej i poprzez nią kształt wzruszenia. Pojęcie przedmiotu lub rzeczy określone znaczeniem słowa wyrażamy przez układ przedmiotów, ich koloryt, ruch i oświetlenie. Dla nas nie jest ważna autentyczność w sensie partytury rejestrującej wycinek świata z całą przypadkowością elementów; przekręcamy klucz w bramie świata fantazji, aby ukazać świat realny – w głębokim cieniu i oślepiającym świetle".

Realizacją tez programowych grupy był artykuł autorstwa M. Czychowskiego i Mirosława Kubackiego, omawiający poezję K. Bereźnickiego, opublikowany w *Uwadze* (1957 nr 3). Autorzy akcentowali pogląd, że dla poety-malarza natura jest pretekstem zaledwie do konstruowania przesyconych światłem kompozycji poetyckich.

Według informacji M. Czychowskiego grupa przestała istnieć jednocześnie z zamknięciem pisma *Kontrasty* (ostatni, 9 numer pisma ukazał się 25 XII 1956). Jednak jeszcze w lipcu 1957 w dwutygodniku *Uwaga* ukazała się wspólna kolumna poetycka Kontrastów i grupy → Seledyn ze wstępem redakcji (nr 6). Poeci grupy publikowali w tym piśmie indywidualnie aż do jego zamknięcia w 1958.

Działalność grupy ze względu na jej krótkotrwałość, brak spotkań autorskich i nieliczne publikacje nie znalazła większego odzewu w prasie. We wstępie do kolumny wierszy w *Uwadze* (1957 nr 6), porównując twórczość Kontrastów z utworami grupy Seledyn, recenzent zauważył „twórcze wykorzystanie wartości konwencjonalnej poezji dziewiętnastowiecznej".

Program grupy doczekał się swojej oceny dopiero kilkanaście lat później; Lothar Herbst w książce zbiorowej „Czasopisma studenckie w Polsce. (1945–1970)" stwierdzał, iż grupa miała szansę wznieść intelektualny ferment wśród młodych twórców Wybrzeża, jednak jej działalność trwała zbyt krótko.

[1] Jedynie M. Czychowski debiutował wcześniej (1951), E. Stachura opublikował swe pierwsze utwory w kolumnie poetyckiej grupy, K. Bereźnicki zaś w numerze 1 *Kontrastów*.

[2] K. Bereźnicki i M. Czychowski byli w tym czasie studentami Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych w Gdańsku.

Publikacje

– *w czasopismach*

1956

Bereźnicki K., Czychowski M., Stachura E.: [inc.:] Nie mamy zamiaru występować z jakimś programem działania czy założeń artystycznych. [Wypowiedź programowa]. *Kontrasty* nr 5: 25 X s. 4–5. Przedr. fragm. w: Czasopisma studenckie w Polsce. (1945–1970). Warsz.: ZG SZSP 1975, s. 234.

Kontrasty nr 5: 25 X s. 4–5.
W: K. Bereźnicki, M. Czychowski, E. Stachura.
Uwaga nr 6: 20 VII s. 4–5, Młoda poezja Gdańska.
W: K. Bereźnicki, M. Czychowski, E. Stachura.

Opracowania

– o g ó l n e: **1957:** M. Czychowski, M. Kubacki: Bereźnicki – poeta młody. *Uwaga* nr 3: 8 VI s. 5. – Z. Szymański: O młodych poetach Wybrzeża. *Dz. Bałt.* nr 130: 2 VI s. 7 [dot. M. Czychowskiego i K. Bereźnickiego]. – Młoda poezja Gdańska. *Uwaga* nr 6: 29 VII s. 4–5. – **1975:** L. Herbst: Środowiskowe czasopisma społeczno-kulturalne lat 1956–58 (Kontrasty, Wyboje, Poglądy, Uwaga). Czasopisma studenckie w Polsce. (1945–1970). Warsz.: ZG SZSP s. 234–235.

DLACZEGO NIE*

Grupa „Dlaczego Nie".
Warianty nazwy: Wrocławska Grupa Artystyczna „Dlaczego Nie"; Wrocławska Grupa Literacka „Dlaczego Nie"; Zespół Wrocławskiej Grupy Literackiej „Dlaczego Nie".

Wrocław; IX 1956–1961.

Grupa literacko-plastyczna.

Członkowie: *(skład pierwotny) Bernard Antochewicz (do 1957), Andrzej Bartyński (do 1958), Aldon Bruzda [pseud. Stanisław Dan], Stanisław Chaciński (do 1957), Krzysztof Coriolan [właśc. Andrzej Kamiński], Jerzy Jankowski, Józef Jerzy Kwapisz, do 1957 Wiesława Schmuck (Dobrucka), oraz plastycy: Jerzy Antkowiak, Halina Bartyńska, Michał Jędrzejewski, Ireneusz Kosiński, Roman Rosyk; od 1957 także: Jan Czopik-Leżachowski, Henryk Gala, Salomea Kapuścińska, Ireneusz Morawski, Jacek Nałęcz-Ciechanowicz (krótko w 1957), Marek Jodłowski [właśc. Marek Olejarczyk]; krótko oddział łódzki: Andrzej Brycht, Edmund Petryk, Aleksander Strokowski, Jerzy Wilmański, Leszek Witczak.*

Pierwsza we Wrocławiu powojenna grupa młodych twórców powstała na początku października 1956. Założona została przez Jerzego Jankowskiego i Jó-

* Hasło konsultowane z A. Bartyńskim (VII 1989) oraz K. Coriolanem i J. Jankowskim (III 1989).

zefa Jerzego Kwapisza, studentów polonistyki Uniwersytetu Wrocławskiego, jednocześnie członków Koła Młodych przy ZLP. Udział w grupie zaproponowano B. Antochewiczowi, studentowi polonistyki, Krzysztofowi Coriolanowi, uczniowi ostatniej klasy liceum, Wiesławie Schmuck, studentce, Andrzejowi Bartyńskiemu i Stanisławowi Chacińskiemu, pracującemu wówczas w redakcji *Żołnierza Ludu*; w tym składzie grupa zaprezentowała się w grudniowym numerze *Poglądów*. Zebranie założycielskie odbyło się w mieszkaniu Bartyńskich. Akces do Dlaczego Nie zgłosili także plastycy: Jerzy Antkowiak, Michał Jędrzejewski, Ireneusz Kosiński i Roman Rosyk oraz siostra Bartyńskiego, Halina Bartyńska.

Pierwsza informacja o grupie Dlaczego Nie pojawiła się w dodatku do *Gazety Robotniczej* pt. *Sprawy i Ludzie* w listopadzie 1956 (zapowiedziano też druk programu literackiego). Przedstawiając grupę w *Kierunkach* (1957 nr 14) pisano, iż powstała „wyprzedzając nie tylko Zjazd Literatów i uchwałę o likwidacji Kół Młodych Pisarzy, ale nawet znamienne obrady VIII Plenum". Tamże przytoczony został fragment deklaracji grupy, która nie miała charakteru programu artystycznego, lecz światopoglądowego (jej autorem był Jankowski):

„Nie odcinamy się od polityki. Wprost przeciwnie. Chcemy być jak najsilniej z nią związani. Cechuje nas tylko nieufność. Mieliśmy możność kilkakrotnie przekonać się, że nas oszukano. Nie wierzymy zatem bezgranicznie nikomu. To nie jest asekuranctwo. To jest, naszym zdaniem, tylko ostrożność, która chroni przed zgubieniem tych resztek entuzjazmu, jakie nam jeszcze pozostały". We wstępie do kolumny poetyckiej w *Za i Przeciw* (1957 nr 17) pisano o założeniach grupy: „nie opowiedziała się ona za żadną z istniejących obecnie ideologii i nie skupiła się przy żadnym z istniejących pism. Od początku swej działalności zakłada światopoglądową tolerancję i eklektyzm ideowy, pozostaje jednak czuła na przemiany zachodzące w naszym kraju. Na wieczorach autorskich oraz w publikacjach popiera nowy październikowy program polityczny, starając się jednak o mądrą wstrzemięźliwość i umiar. Grupa nie opiera się na żadnej recepcie artystycznej. Każdy z twórców stanowi krańcowo odmienny charakter poetycki, chociaż przy pomocy własnych środków stara się wyrazić wspólny punkt widzenia na najważniejsze zjawiska społeczne".

Niewielki fragment deklaracji programowej Dlaczego Nie opublikowano w 1957 we *Wrocławskim Tygodniku Katolickim* (nr 2) obok wierszy Bartyńskiego. Pisano w nim o niewystarczalności definicji socrealizmu w sztuce:

„Chcemy w nowej epoce powiedzieć coś więcej, niż to, że zbudowano w niej Nową Hutę i Pałac Kultury, chcemy w całej pełni oddać złożony obraz codziennego życia. Sztuka nasza ma być nowoczesna, bo takim jest życie. Sztuka nasza ma wyzbyć się wszelkiej koturnowości, bo życie jej się wyzbyło".

Tekst programowy Dlaczego Nie nie został nigdy ogłoszony w całości.

Oceniając program grupy Urszula Kozioł wytknęła niekonsekwencje i zamęt postulatów ideologicznych. Zastrzeżenia autorki budziło nadto stwierdzenie, że „poezja romantyków jest im obojętna", przedkładanie ponad nią modnych wówczas na Zachodzie kierunków, takich jak surrealizm, symbolizm, imaginizm.

Podkreślała, iż poza Bartyńskim – poeci grupy nie wyróżniają się wysokim poziomem warsztatu poetyckiego[1].

Po latach pisał o Dlaczego Nie Lothar Herbst: „Kiedy czyta się dzisiaj program (nr 8) i wystąpienie grupy w *Poglądach* (w ramach Wolnej Trybuny), odnosi się wrażenie, iż była to polemika dla wtajemniczonych, że właściwie niewiele wyjaśniła osobom postronnym. Sam program był na tyle niespójny ideowo, na tyle eklektyczny, że właściwie nie bardzo wiadomo przeciw czemu i przeciw komu był naprawdę wymierzony. Ale trzeba tu pamiętać, że była to przy tym grupa, którą trzeba cenić za inicjatywę, za młodzieńczość, za pewną odwagę i bezkompromisowość, za to wreszcie, że ożywiła trochę ospałą literaturę – i życie literackie Wrocławia"[2].

Nazwa grupy nie miała znaczeń symbolicznych; o okolicznościach jej wyboru Jankowski pisał: „Kiedy w 1956 usiłowaliśmy wymyśleć nazwę, ktoś z nas rzucił jakąś propozycję i zapytał «dlaczego nie ta właśnie». Propozycja odpadła, pytanie (lecz bez pytajnika) pozostało jako nazwa"[3]. Grupa nie miała mecenasa, współpracowała jedynie blisko z Radą Okręgową ZSP. Dzięki temu wiele jej spotkań z publicznością odbywało się w klubach studenckich i domach akademickich. Dlaczego Nie od powstania do 1958 współpracowała blisko z *Poglądami*, publikując kolumny zbiorowe i indywidualne; po likwidacji pisma współpracowano z *Kierunkami*, *Od Nowa*, *Wrocławskim Tygodnikiem Katolickim*, *Za i Przeciw* i *Współczesnością*.

Grupa zareagowała na wydarzenia na Węgrzech w 1956 roku; zbierano pieniądze na pomoc powstańcom węgierskim, zorganizowano zbiórkę leków, ogłaszano okolicznościowe wiersze. Dlaczego Nie nawiązała w tym czasie współpracę z Wrocławskim Teatrem Lalek, prowadzonym przez Marię Buch i Wojciecha Wieczorkiewicza; przygotowywano wspólnie kabaret polityczny, który po rocznych przygotowaniach został zdjęty przez cenzurę. Według Jankowskiego polityczny charakter działań grupy spowodował konflikt z ZLP.

W styczniu 1957 grupa ogłosiła w *Poglądach* artykuł pt. „Taniec w cieniu gilotyny" autorstwa Jankowskiego (podpisany: Grupa Dlaczego Nie). Tenże autor pisał o nim po latach: „Była to typowa «dziennikarska rewolwerówka», którą obraziliśmy cały ówczesny ZLP (chociaż prywatnie utrzymywaliśmy nadal bardzo zażyłe kontakty z Kazimierzem Koszutskim, Lilien Seymour-Tułasiewicz, Kamilem Giżyckim i kilkoma innymi osobami). Najbardziej zwalczać poczęli nas Tymoteusz Karpowicz, Zbigniew Kubikowski, Waldemar Kotowicz (wszyscy na K)" (por. przyp. 3.). „Taniec w cieniu gilotyny" wywołał kolejną falę oburzenia i protestu skierowaną przeciwko Dlaczego Nie. Konflikt spowodowany został zarzutem faszyzmu postawionym grupie na zebraniu organizacji partyjnej ZLP (zdaniem grupy przyczyną ataku „pana K." były wiersze Bartyńskiego, Chacińskiego, Jankowskiego i Kwapisza o tematyce węgierskiej, nie popierające zbrojnej interwencji Związku Radzieckiego). W „Tańcu w cieniu gilotyny" twierdzono, iż efektem

[1] *Poglądy* 1956 nr 7.

[2] Środowiskowe czasopisma społeczno-kulturalne... [W:] Czasopisma studenckie w Polsce. (1945–1970). Warsz.: ZG SZSP 1975, s. 243.

[3] Fragm. listu J. Jankowskiego dot. historii grupy z marca 1989.

tego incydentu było powstanie w środowisku literackim Wrocławia przekonania o „faszystowskim froncie", co zdaniem grupy spowodowało wycofanie ze składu kolumn wierszy w *Sygnałach* i *Gazecie Robotniczej*. Artykuł ów spotkał się z ostrą odprawą w prasie; wypowiadali się Józef Kazimierz Kowalski, Czesław Ostańkowicz, Zdzisław Ueberman i Tadeusz Zelenay (*Poglądy* nr 3); Mieczysław Markowski przyrównał tekst do „wiadra pomyj" (por. *Słowo Polskie* nr 15).

Kampania wokół tegoż artykułu oraz związki grupy z Pax-em były powodem odejścia z grupy Chacińskiego, który swoją decyzję szeroko umotywował w „Liście otwartym..." ogłoszonym w *Nowych Sygnałach* (1957 nr 18). Pisał on m.in.: „Jeśli odchodzę od Was – to nie po to, aby rezygnować ze swych zamierzeń, wytyczonych bynajmniej nie zaskakującymi programami. Chcę jedynie realizować swoje zamierzenia uczciwie, bez obłudy, nonszalanctwa i pozy, którą przesiąkliśmy przez siedem miesięcy pozornego szamotania się"[4].

Według świadectwa Jankowskiego artykuł ów „stał się bezpośrednią przyczyną zamknięcia *Poglądów* (wyszła jednodniówka pt. „Zapatrywania"), a następnie reaktywowania ich przy przemeblowanym składzie redakcji (odszedł redaktor naczelny Staszek Bockenheim)".

Na początku 1957 Dlaczego Nie nawiązała liczne kontakty z pisarzami krakowskimi i warszawskimi (m.in. z Mieczysławem Jastrunem, Janem Bolesławem Ożogiem, Jerzym Zawieyskim, Władysławem Broniewskim, Jerzym Andrzejewskim, Magdaleną Samozwaniec, Witoldem Zechenterem, Tadeuszem Nowakiem, Markiem Hłasko, Janem Himilsbachem), organizując z nimi spotkania lub przedstawiając swoje utwory do oceny. Rozpoczęła także współpracę z grupami literackimi → Wierzbak i → Współczesność. W kwietniu 1957 grupa zorganizowała wieczór poetycki Wierzbaka w Klubie TPPR, była też gościem „wierzbakowców" w Poznaniu, gdzie w KMPiK wystąpili ze swoimi wierszami Bartyński, Bruzda, Chaciński, Coriolan, Czopik, Jankowski, Kapuścińska i Kwapisz. Odbywały się też wymienne wieczory autorskie poetów Dlaczego Nie i Współczesności. Obie grupy rozważały koncepcję zorganizowania Ogólnopolskiego Związku Młodych Pisarzy; pomysł zrodził się na początku 1957 na spotkaniu, w którym wzięli udział Bartyński, Bruzda i Jankowski oraz Bolek, Czajkowski i Szymański. W listopadzie 1957 w 28 numerze *Współczesności* opublikowano komunikat o tym, iż grupa nawiązała ścisłą współpracę z redakcją. Dlaczego Nie korzystając z jej pomocy miała rozszerzyć swą działalność, m.in. skupiając wokół siebie wszystkich młodych twórców Wrocławia i regionu. Z notatki wynikało, iż w październiku 1958 grupa uległa reogranizacji i przyjęła nazwę: Wrocławski Klub Współczesności – Dlaczego Nie. Klubem kierować mieli Bartyński, Bruzda, Jankowski oraz Bogusław Litwiniec. Pisano o planach zorganizowania spotkania wrocławian z redakcją *Współczesności* oraz wieczorów autorskich jej członków. Anonse prasowe okazały się przedwczesne, do realizacji klubu nie doszło. O inicjatywie tej Jankowski pisał: „Współczesność miała pewne zapędy centralistyczne i dysponując własnym pismem literackim, usiłowała podporządkować sobie cały ówczesny młody ruch li-

[4] O wystąpieniu Chacińskiego Jankowski pisał: „Odejście Chacińskiego z Grupy miało charakter koniunkturalny (zwabiono go obietnicą druku w *Nowych Sygnałach*). Potem usiłował do nas powrócić".

teracki w kraju (w postaci tzw. Klubów Współczesności), lecz w naszym wypadku nigdy do tego nie doszło..." (por. przyp. 3).

W tym czasie powołano efemeryczny oddział Dlaczego Nie w Łodzi (A. Brycht, E. Petryk, A. Strokowski, J. Wilmański, L. Witczak); jednak związki grupy z jej filią były luźne. Równie luźno związał się z nią Ireneusz Iredyński z Krakowa.

W 1957 nastąpiły zmiany w składzie osobowym Dlaczego Nie; odeszli Antochewicz i Schmuckówna, a przystąpili kolejno: Jan Czopik-Leżachowski, wówczas student polonistyki, ucząca się jeszcze w liceum Salomea Kapuścińska, na krótko Jacek Nałęcz-Ciechanowicz i nieco później Henryk Gała, w tym czasie student fizyki, oraz Marek Olejarczyk, uczeń liceum w Świdnicy.

Dzięki osobistym kontaktom Bartyńskiego z redaktorem naczelnym *Kierunków* Mikołajem Rostworowskim Dlaczego Nie zostało zaproszone do udziału w spotkaniu grup poetyckich w Halinie pod Warszawą (27–28 IV 1957), zorganizowanym przez Pax[5]. Jednocześnie ukazała się kolumna grupy w *Kierunkach*. Według informacji Jankowskiego najsilniej z Pax-em związał się A. Bruzda, w tym okresie również student polonistyki. Zdaniem tegoż autora związki z Pax-em rozluźniły się po opublikowaniu przez grupę kolumny w *Za i Przeciw* (1957 nr 17).

Grupa organizowała wieczory autorskie we Wrocławiu, m.in. 26 III 1957 w Klubie TPPR oraz 15 IV tegoż roku w KMPiK. Pierwszy z nich odbił się szerokim echem w prasie. Krytycznie wypowiadał się o nim Roman Arasimowicz w artykule „Reklamiarze czy poeci". Zarzucał oprawie plastycznej spotkania zbytnią dosłowność, stwierdzając m.in.: „Skoro w sali byli literaci wrocławscy, dawni członkowie Koła Młodych, krytycy, poloniści, młodzi plastycy, do wiersza o walczących Węgrach niepotrzebna była na ekranie krata, za nią więzień, do którego ktoś wyciąga ręce pod takty Szopena. Takie potrójne objaśnienie wywołało odruch protestu: nie ogłupiajcie". O utworach członków grupy pisał: „Sami w deklaracji programowej przyznaliście się do eklektyzmu. Żeby chociaż w wieczorku można było od posiadaczy klucza otwierającego system zdobyć jakiś wytrych do poznania złego i dobrego w idealizmie i materializmie, do uchwycenia praw o współczesności – gdzie tam. Po prostu i deklaracja programowa, i wiersze są jakimś bardzo typowym odbiciem kociokwiku, jaki zapanował po fali entuzjazmu październikowego wśród młodych"[6]. J. Jankowski tak wspominał tę imprezę: „Pewnym szokiem dla mieszkańców Wrocławia był zbiorowy wieczór autorski Grupy w Klubie TPPR. Zyskał on swoistą oprawę scenograficzną, a anonse o wieczorze malowaliśmy wapnem na chodnikach, naklejaliśmy afisze i zawiadomienia na przystankach tramwajowych, zapraszaliśmy ludzi telefonicznie według książki telefonicznej. Po raz pierwszy na imprezę literacką przybyło ok. 1000 osób, z czego w sali pomieściło się co najwyżej 200..." (por. przyp. 3).

Grupa miała liczne zbiorowe i indywidualne wieczory autorskie także w innych miejscowościach, m.in. w Warszawie, Toruniu, Krakowie, Łodzi, Częstochowie, Jeleniej Górze, Zielonej Górze, Poznaniu, Opolu, Żarach.

[5] Spotkanie odbyło się z inicjatywy zespołu młodzieżowego przy redakcji *Kierunków*. Wzięły w nim udział grupy związane z kolumną „Młodzi piszą" ukazującą się w tymże piśmie, m.in. Helikon, Fedyment, Przygoda.

[6] *Poglądy* 1957 nr 8.

Szczególnym epizodem w geografii spotkań autorskich grupy była w 1957 wyprawa Bruzdy, Coriolana i Jankowskiego przez zieloną granicę do Pragi Czeskiej, w której przebywali tydzień, kontaktując się m.in. z młodymi pisarzami z kręgu pisma *Plamen* oraz plastykami. Zostali aresztowani w drodze powrotnej i po wyroku sądowym oddani pod nadzór milicyjny na pół roku.

Dlaczego Nie współpracowała żywo z Wrocławską Rozgłośnią Polskiego Radia, publikując tą drogą swoje utwory; w tym czasie Jankowski był współredaktorem Studia 202.

Grupa dysponowała legitymacjami i trzema pieczątkami; legitymacje Dlaczego Nie wysłano m.in. Pablowi Picasso, Salwadorowi Dali, Związkowi Artystów i Filozofów Sporadycznych oraz właścicielce pewnego domu publicznego w Paryżu, która zrewanżowała się propozycją bezpłatnej wizyty w prowadzonej przez siebie placówce.

Od 1958 grupa organizowała tzw. środy literackie – najpierw w studenckim klubie „Hades", potem w kawiarni „Co nieco" i w klubie „Od Nowa"; był to cykl spotkań autorskich, w których wg informacji J. Jankowskiego, wystąpili m.in.: Jerzy Andrzejewski, Władysław Broniewski, Jan Kott, Witold Zechenter, Magdalena Samozwaniec, Seweryn Pollak, Wisława Szymborska, Tadeusz Nowak, Jan Bolesław Ożóg, Julian Stryjkowski, Jakub Zonszajn, Tadeusz Jarecki, Tadeusz Śliwiak, Marian Ośniałowski, Marek Hłasko, Artur Międzyrzecki, Wiktor Woroszylski, Arnold Słucki, Roman Śliwonik, Stanisław Jerzy Lec.

Na początku 1958 grupa podjęła starania o uzyskanie osobowości prawnej jako Klub Młodych Twórców Dlaczego Nie. W zbiorach Jankowskiego zachowało się pismo PRN we Wrocławiu z marca 1958, podpisane przez kierownika Wydziału Kultury Henryka Gąsiora, skierowane do MKiS, w którym określono zadania przyszłego klubu: „Klub stawia sobie za cel [...] propagowanie sztuki nowoczesnej, ze specjalnym położeniem nacisku na poziom artystyczny propagowanych dzieł. Klub przyjmuje wszelkie przejawy nowoczesnej sztuki, pod warunkiem że jest to sztuka humanistyczna, gdyż formalizm i akomunikatywność sprzeczne są z tendencjami rozwojowymi Klubu.

Klub skupia twórców nie należących do ZLP lub ZPAP. Większość członków Klubu stanowią studenci, ma on charakter wybitnie młodzieżowy, celem jego jest pomoc tym wszystkim, którzy jeszcze nie są objęci opieką związków twórczych. Umożliwienie im własnych, artystycznych poszukiwań i szerszego rozwoju twórczości poprzez wymianę doświadczeń i dyskusje, nie tylko z członkami Klubu, ale także z innymi środowiskami twórczymi w Polsce i za granicą".

Mimo poparcia władz lokalnych nie uzyskano zgody na założenie klubu, także projekt kawiarni poetyckiej upadł z powodu nieprzydzielenia lokalu. Spotkania robocze grupy odbywały się w mieszkaniach prywatnych jej członków.

W 1959–60 Dlaczego Nie związała się ściślej ze studenckim ruchem kulturalnym. Otrzymała w tym czasie siedzibę w klubie „Pałacyk", w którym zorganizowała Teatr Jednego Widza. Z inicjatywy grupy powstała Estrada Poetycka (następnie Scena Poezji „Kalambur"); kierował nią Władysław Herman, a funkcję kierownika literackiego pełnił Jankowski. Bartyński, Czopik i Jankowski pisali piosenki dla kabaretu „Kalamburek", Gała zaś wystawiał tam jednoaktówki, był też wspólnie z Jankowskim inicjatorem Teatru „Człowiek XX", który dał kilka

premier. W 1960 członkowie grupy, jednocześnie jako autorzy Teatru „Człowiek XX", kabaretu „Kalamburek" i Estrady Poetyckiej, uczestniczyli w Festiwalu Studentów Ziem Zachodnich i Północnych.

W 1961 z Wrocławia wyjechali Bruzda, Czopik, Kapuścińska i Jankowski[7]. Dlaczego Nie nie została formalnie rozwiązana, lecz w jej imieniu występowali już jedynie Coriolan i Gała. W 1960–61 Coriolan prowdził cykl prelekcji dla żołnierzy w Garnizonowym Klubie Oficerskim („O grupach i ruchu literackim"), wspólnie zaś z Gałą w 1962–63 powtórzył je na obozach studenckich w Baworowej.

Po rozpadzie grupy większość jej uczestników kontynuowała twórczość literacką, została także członkami ZLP (Bartyński i Coriolan byli także we władzach Związku). Antochewicz, Bartyński, Bruzda, Chaciński, Coriolan, Czopik-Leżachowski, Gała i Kapuścińska są autorami wielu tomików poetyckich, Jankowski ogłosił kilka książek z dziedziny historii, Schmuck (Dobrucka) publikowała w prasie utwory prozatorskie i uczestniczyła w pracach Nauczycielskiego Klubu Literackiego w Katowicach.

Publikacje

– *artykuły programowe*

1957

[Inc.:] Jesteśmy grupą młodych pisarzy... *Wroc. Tyg. Katol.* nr 2: 13 I s. 3. – O samych sobie. *Za i Przeciw* nr 17: 14 VII s. 8.

– *w czasopismach*

1956

Spr. i Ludzie nr 44: 18 XI s. 2.
W: S. Chaciński.
Sł. Pol. nr 284: 25–26 XI s. 4, Dlaczego Nie...
W: A. Bartyński, J. Jankowski, J. Kwapisz. – Repr.: J. Antkowiak, M. Jędrzejewski.
Poglądy nr 7: 20 XII s. 6–7, Grupa Dlaczego Nie.
W: B. Antochewicz, A. Bartyński, S. Chaciński, K. Coriolan, J. Jankowski, J. Kwapisz, W. Szmukówna. – Repr.: M. Jędrzejewski.

1957

Wroc. Tyg. Katol. nr 2: 13 I s. 3.
W: A. Bartyński. – Repr.: M. Jędrzejewski.
Tu także fragm. programu grupy.

[7] „W roku 1961 – pisał J. Jankowski – popadłem w konflikt polityczny z ówczesnym sekretarzem propagandy KW PZPR Romanem Werflem, który zarzucał mi kontakty z Zachodem, spowodował zwolnienie z pracy (i tzw. wilczy bilet) i zmusił praktycznie do wyjazdu z Wrocławia. Wyjazd mój zbiegł się mniej więcej z wyjazdem Czopika, Kapuścińskiej, Bruzdy. To był faktyczny koniec Grupy, chociaż jeszcze w 1962 roku Coriolan i Gała w jej imieniu prowadzili wykłady dla wojska we Wrocławiu i dla studentów w Baworowej" (por. przyp. 3).

Kierunki nr 14: 7 IV s. 8, Dlaczego Nie.
W: A. Bartyński, A. Bruzda, K. Coriolan, J. Czopik, J. Kwapisz. – Repr.: J. Antkowiak, M. Jędrzejewski.
Z kolumny tej redakcja wycofała wiersz Z. Jankowskiego pt. „Rewolucja" [wg listu redakcji do A. Bartyńskiego, znajdującego się w zbiorach J. Jankowskiego].
Gaz. Pozn. nr 89: 13–14 IV s. 3.
W: K. Coriolan.
Kultura (Paryż) nr 5: V s. 47–50, Młodzi poeci wrocławscy.
W: S. Chaciński, J. Jankowski, J. Kwapisz.
Za i Przeciw nr 17: 14 VII s. 8, Dlaczego Nie.
W: A. Bartyński, A. Bruzda, K. Coriolan, J. Czopik, J. Jankowski, J. Nałęcz-Ciechanowicz. – Repr.: M. Jędrzejewski, I. Kosiński, J. Nałęcz-Ciechanowicz.

1958

Kultura (Paryż) nr 4: IV s. 70–71, Wiersze.
W: S. Kapuścińska, oraz: L.F. Buyno, I. Iredyński nie będący członkami grupy. – [Nota o grupie].

– druk

1957

Wieczór poetycki. Program. Wr.: 26 III 1957, 16 s. nlb., masz.
W: A. Bartyński, A. Bruzda, S. Chaciński, K. Coriolan, J. Czopik, J. Jankowski, S. Kapuścińska, J. Kwapisz. – [Program spotkania].

– w antologii

1958

Dojrzewające słowa. Wrocławski almanach młodych. Kol. red.: R. Arasimowicz, K. Burski, A. Cieński, J. Jankowski, Z. Paluszak. Oprac. graf. E. Wójcik. Wr.: Ossol., 105 s., egz. 1500.
W: A. Bartyński, K. Coriolan, J. Czopik, Stanisław Dan [właśc. A. Bruzda], J. Jankowski, S. Kapuścińska, J. J. Kwapisz. – P: J. Jankowski, I. Morawski.
Tu także utwory dwunastu innych autorów wrocławskich.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1957:** Grupa Dlaczego Nie: Taniec w cieniu gilotyny. *Poglądy* nr 1: 10 I s. 3, Wolna Trybuna [polem. z: U. Kozioł: Szkoda, że z chaosu...*Poglądy* 1956 nr 7: 20 XII s. 6,7]. Odp.: J. K. Kowalski, Cz. Ostańkowicz, Z. Ueberman, T. Zelenay: W odpowiedzi na paszkwil. *Tamże* nr 3: 24 I s. 3, Wolna Trybuna; M. Markowski: O Cyganach, pomyjach i odpowiedzialności za słowo. Redakcji „Poglądów" pod rozwagę. *Sł. Pol.* nr 15: 17 I s. 3, odp.: Quasimodo: O odpowiedzialności za słowo. *Poglądy* nr 4: 2 II s. 6. – S. Chaciński: List otwarty do przyjaciół z grupy Dlaczego Nie. *Nowe Syg.* nr 18: 5 V s. 7 [o przyczynach opuszczenia grupy]. – O samych sobie. *Za i Przeciw* nr 17: 14 VII s. 8. – **1959:** [A. Bruzda] Stanisław Dan: Na bezrybiu... *Współczesność* nr 20/21: 16–31 X s. 4; polem. U. Kozioł: Takie małe wrażenie. *Tamże* nr 22: 16–30 XI s. 11.

– o g ó l n e: **1956:** „Dlaczgo nie" *Spr. i Ludzie* nr 44: 17–18 XI s. 2 [not. o powst.]. – Dlaczego nie... *Sł. Pol.* nr 284: 25–26 XI s. 4 [wstęp do kolumny wierszy] . – **1957:** [J. Łukasiewicz] Mk: O grupach, „Poglądach" i szumie, jaki się wokół uczynił. *Za i Przeciw* nr 1: 24 III s. 8. – *Sł. Pol.*

nr 72: 24 III s. 2 [inf. o wieczorze aut.]. – *Gaz. Rob.* nr 73: 26 III s. 3. – B. Brożyniak: Zgwałcona noc, czyli o jednym wieczorze poetyckim. *Spr. i Ludzie* nr 13: 30–31 III s. 4. – *Poglądy* nr 8: 11 IV: R. Arasimowicz: Reklamiarze czy poeci?, [B.R. Bąk] Quasimodo: Ubaw po pachy, s. 10 [dot. wieczoru poetyckiego 26 III]. – [K. Orlewicz] (ko): Wieczór poetycki wrocławskiej grupy Dlaczego Nie. *Expr. Pozn.* nr 88: 13 IV s. 2; *Gaz. Pozn.* nr 89: 13–14 IV s. 3 [inf. o wieczorze w Pozn.]. – Spotkanie grup poetyckich w Halinie. *Sł. Powsz.* nr 109: 8 V s. 3; J. S. Czajkowski: Spotkanie w Halinie. *Współczesność* nr 9: VI s. 8. – *Sł. Pol.* nr 112: 11 V s. 6 [inf. o wieczorze S. Grochowiaka zorg. ...]. – W. Brakoniecki: Błogosławiona Blanka od strachu przedśmiertelnego. *Wyboje* nr 27: 4–11 VII s. 5–6. – **1958**: *Kierunki* nr 19: 11 V s. 12 [o planach wydawn.]. – *Współczesność* nr 28: 1–15 XI s. 7 [inf. o zmianie nazwy]. – **1959**: Dlaczego nie – grupa poetycka. *Współczesność* nr 14: 16–31 VII s. 3 [not.]. – **1970**: J. Łukasiewicz: Życie literackie we Wrocławiu. [W:] Panorama kultury współczesnego Wrocławia. Pod red. B. Zakrzewskiego. Wr.: Ossol., s. 29–30.

PRYZMATY*

Grupa Literacka „Pryzmaty".
Inna nazwa: „Pryzmaty" – Chełmska grupa literacka.

Chełm Lubelski; X 1956–1993.

Grupa nawiązująca do tradycji międzywojennej grupy Pryzmaty.

Członkowie: *(skład pierwotny) Kazimierz Janczykowski (zm. 11 IV 1972), Longin Jan Okoń (do 1983), Andrzej K. Piwowarczyk, Stanisław Skibiński (zm. 1 IX 1980), Kazimierz Eugeniusz Steszuk (zm. 4 III 1992), Czesław Twardzik (zm. 10 IX 1979); od 1957: Paulina Hołysz (zm. 9 X 1975), Władysław Kuchta (zm. 6 VII 1993); od 1958: Leszek Eliaszczuk (zm. 20 I 1980); od 1960: Regina Możdżeńska; od 1965: Tadeusz Multański (do 1967); od 1968: Michał Korzan (do 1978); od 1969: Zbigniew Waldemar Okoń (do 1990); od 1981: Andrzej Jarosz, Konstanty Prożogo, Jadwiga Starzyńska-Pękala; od 1982: Jadwiga Wincentyna Sieciechowicz, Waldemar Jan Morell [właśc.: Moryl]; od 1983: Wawrzyniec Berezecki (zm. 30 III 1989); od 1985: Ignacy Igoń Gąsiorowski; od 1986: Edward Franciszek Cimek, Maria Gleń, Krzysztof Kołtun.*

Grupa została oficjalnie powołana na zebraniu jej założycieli 8 października 1956; jej powstanie było efektem inicjatywy głównie Longina Jana Okonia, a także Czesława Twardzika, którzy od 1955 organizowali liczne spotkania literatów; uczestniczyli w nich: K. Janczykowski, autor prac o tematyce regionalnej, A.K. Piwowarczyk (redaktor *Wiadomości Chełmskich*), publicysta Stanisław Skibiński oraz poeta K.E. Steszuk.

Nazwa grupy nawiązywała do istniejącego w okresie międzywojennym zespołu literackiego, z którym współpracował m.in. Cz. Twardzik[1].

---

* Hasło zredagowane m.in. na podstawie materiałów udostępnionych w 1981 przez L.J. Okonia i z nim konsultowane (III 1985); uzupełnione w III 1998.

[1] Zespół poetycki Pryzmaty działał w Chełmie w 1934–37; skupiał głównie absolwentów Seminarium Nauczycielskiego. Tworzyli go: Wacław Iwaniuk, Wacław Mrozowski, Zdzisław Popowski, Wiktor Matyszczuk (Bazylewski). Z grupą współpracowali Czesław Twardzik, Ignacy Igoń Gąsiorowski i Stanisław Turczyn. Zespołowi patronował Kazimierz Andrzej Jaworski.

Od początku swego istnienia Pryzmaty funkcjonowały na zasadach zbliżonych do schematu organizacyjnego stowarzyszenia; funkcję przewodniczącego pełnili kolejno: L.J. Okoń (1956–65 i 1968–83), Cz. Twardzik (1966–67), Zbigniew Waldemar Okoń (1984–90) oraz Waldemar Jan Morell (1990–93). Grupa nie miała programu artystycznego czy ideowego; kierunkiem jej działania było „organizacyjne skupienie ludzi uprawiających twórczość literacką i stworzenie warunków do wymiany poglądów na tematy warsztatu twórczego, prądów literackich we współczesnej Polsce oraz rozwijanie i popularyzowanie literatury wśród społeczeństwa chełmskiego”[2]. W 1981, przy okazji jubileuszu 25-lecia Pryzmatów wprowadzono legitymacje członkowskie.

W grudniu 1959 z inicjatywy członków grupy powołane zostało Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Chełmskiej (SMZCh); funkcję prezesa pierwszego zarządu Stowarzyszenia pełnił L.J. Okoń. Pryzmaty z tą chwilą zaczęły funkcjonować jako część SMZCh, patronując sekcji amatorskiej i sekcji ludowej twórczości literackiej.

„Zgodnie z regulaminem Pryzmatów do sekcji literackiej mogą należeć wszyscy zajmujący się literaturą, bez względu na poziom artystyczny ich utworów. Natomiast grupę Pryzmaty tworzą autorzy posiadający wydaną co najmniej jedną pozycję książkową”[3].

Grupa miała zasadniczo charakter otwarty, niemniej jej członkiem mógł zostać autor przynajmniej jednej publikacji książkowej; w wyjątkowym przypadku także publicysta, którego twórczość odznaczała się wysokim poziomem artystycznym. Osoby związane z grupą, a nie spełniające tych warunków stanowiły kategorię kandydatów na jej członków. W 1965–80 współpracowały z Pryzmatami osoby, którym grupa ułatwiła debiut, m.in. Jan Józef Jasiński, Danuta Olczak (Brodacz), Zdzisława Kosmowska, Jadwiga Sieciechowicz, Zdzisława Kostecka. Nadto Pryzmaty opiekowały się wieloma poetami regionu chełmskiego: Władysławem Kuchtą, Pauliną Hołysz, Michaliną Borodej, Sabiną Borzęcką, Łukaszem Małyszem, Józefem Bassą, Anielą Stańczak, Marią Gleń, Józefą Surdykową, Walerianem Mąką, Stefanem Sidorukiem i in. Od 1961 grupa utrzymywała kontakty z pisarzami pochodzącymi z ziemi chełmskiej lub stale związanymi z tym regionem; byli to m.in.: Kazimierz A. Jaworski, Marek Adam Jaworski, Wacław Mrozowski, Zdzisław Popowski, Jan Szczawiej, Witold Kasperski, Waldemar Babinicz, Wiesław Koszela, Wincenty Okoń, Marian Narcyz Listowski, Czesław Morawski, Stanisław Turczyn, Wiktor Bazylewski, Waldemar Michalski oraz Marian J. Kawałko.

W latach 1956–74 członkowie Pryzmatów spotykali się w Powiatowym Domu Kultury, a od 1975 w Wojewódzkim Domu Kultury, nadto w 1970–83 w pomieszczeniach Zespołu Szkół Zawodowych nr 4, którego dyrektorem był L.J. Okoń. Początkowo, od 1968, spotkania te odbywały się raz w miesiącu, a potem raz na kwartał. Były to warsztaty grupy oraz spotkania z pisarzami innych ośrodków. Gośćmi Pryzmatów byli m.in.: Melchior Wańkowicz, Franciszek Fenikowski, Władysław Gębik, Jan Dobraczyński, Jacek Kajtoch, Wacław Ostrowski, Kazimierz

---

[2] Cyt. za odpowiedzią L.J. Okonia na ankietę z czerwca 1981.

[3] L.J. Okoń. *Kal. Lub.* 1976 s. 128.

Andrzej Jaworski, Konrad Bielski, Henryk Pająk, Zbigniew Strzałkowski, Zbigniew M. Kośmiński, Stefan Wolski, Jan Szczawiej, Jan Gerhard.

W 1956–93 grupa zorganizowała blisko trzysta pięćdziesiąt indywidualnych spotkań autorskich w regionie chełmskim i poza nim; niektóre z nich odbywały się pod hasłem „Spotkania z historią, lirą i satyrą". Od 1965 współpracowała z lubelskim Oddziałem ZLP, który był organizatorem wielu wieczorów autorskich członków Pryzmatów.

W 1959 opiekę finansową nad grupą objęło SMZCh, które bądź opłacało publikacje członków Pryzmatów, bądź zlecało ich wydanie wydawnictwom profesjonalnym (łącznie do 1993 ukazało się dziewięćdziesiąt dziewięć pozycji, w tym czterdzieści osiem tomików poetyckich). Nadto Stowarzyszenie finansowało liczne w 1966–74 konkursy recytatorskie dla młodzieży szkół podstawowych i licealnych pn. „Czy znasz literaturę Ziemi Chełmskiej" (z okazji Dni Kultury Książki i Prasy oraz Dni Chełma), zorganizowane przez Pryzmaty. Dzięki pomocy SMZCh odbyły się w 1961 i 1966 otwarte konkursy jednego wiersza oraz w 1969, z okazji 25-lecia PRL – konkurs na wspomnienia pn. „Moje 25 lat"[4]. Poza tym zorganizowano jubileusze Jaworskiego (26 XI 1967), Szczawieja (24 V 1970), Twardzika (15 IX 1960), Możdżeńskiej (17 X 1971) i (przy współudziale WDK i Kuratorium Oświaty i Wychowania) L.J. Okonia (17 I 1978) oraz jubileusz 50-lecia drukarni „Zwierciadło". Od 1966 grupa brała też udział (wspólnie z Domem Książki i RSW „Prasa – Książka – Ruch") w zorganizowaniu dziesięciu kiermaszy książek.

Pryzmaty prowadziły intensywną działalność popularyzatorską; uczestniczyły też we wszystkich imprezach kulturalno-literackich miasta i regionu. Grupa była organizatorem trzech Zjazdów Twórców Ziemi Chełmskiej. I Zjazd odbył się we wrześniu 1961 z okazji 960-lecia Chełma; skupił pisarzy przedwojennej *Kameny*, połączony był z turniejem jednego wiersza i spotkaniami autorskimi. II Zjazd (10–11 września 1966) miał charakter sympozjum naukowego; referaty wygłosili: Zbigniew Kośmiński („Geneza i miejsce artystycznej twórczości chełmskiej w życiu kulturalnym Lubelszczyzny"), Roman Rosiak („Integracyjny charakter twórczości chełmskiej"), L.J. Okoń („Piękno ziemi chełmskiej w twórczości literackiej"), S. Skibiński („Naukowe piśmiennictwo chełmskie"), Cz. Twardzik („Sytuacja gospodarcza i perspektywy rozwoju Chełma"). III Zjazd odbył się 10 i 11 października 1969; referaty wygłosili: J. Kajtoch („Ruch literacki jako element kultury regionalnej"), R. Rosiak („Osiągnięcia sztuki ludowej regionu chełmskiego") i Karol Skaruch („Ruch plastyczny w Chełmie i jego ocena"). Nadto 19 i 20 września 1964 odbył się zjazd dwóch pokoleń poetów chełmskich (z okazji Dni Chełma spotkanie członków Pryzmatów i poetów wywodzących się z ziemi chełmskiej); zorganizowano kilka wieczorów autorskich oraz turniej jednego wiersza. Przy każdej z tych imprez korzystano z finansowej pomocy SMZCh. Grupa współorganizowała wiele innych akcji kulturalnych w Chełmie, m.in. w 1961, 1969 i w 1979 wystawy dorobku piśmiennictwa chełmskiego. Nadto we wrześniu 1963, w 30-lecie założenia *Kameny*, z inicjatywy członków Pryzmatów odsłonięto tablicę pamiątkową poświęconą pismu (ul. Lubelska 10). W lutym 1968 dwukrotnie

[4] Fragmenty prac drukowała *Ziem. Chełm.* (1970–1972, 1975).

(23 II: Lublin, 25 II: Chełm) odbył się koncert muzyczno-poetycki, zorganizowany przy współpracy z Filharmonią Lubelską i chórem „Hejnał" z Chełma; wiersze prezentowali aktorzy Teatru im. J. Osterwy z Lublina.

Grupa patronowała też jubileuszom twórczym Cz. Twardzika (1960), K.A. Jaworskiego (1967), J. Szczawieja (1970) i R. Możdżeńskiej (1971).

21–22 października 1983, w 50-lecie *Kameny*, zorganizowano wspólnie z redakcją pisma, Wydziałem Kultury i Sztuki, WDK oraz Wojewódzkim Klubem Zasłużonych Działaczy Kultury sesję naukową. Referaty wygłosili: M.A. Jaworski („Dzień dzisiejszy *Kameny* i perspektywy tygodnika"), K. Krus („K.A. Jaworski jako tłumacz literatury rosyjskiej i radzieckiej"), A. Łyczewska („K.A. Jaworski jako poeta i pisarz") i W. Bazylewski („Wkład redaktorów *Kameny* w rozwój pisma"). Odbył się także wieczór poetycki i wspomnieniowy.

Z inicjatywy L.J. Okonia, w maju 1984, grupa zorganizowała, przy współudziale KMPiK i WDK, pierwszą wystawę exlibrisu chełmskiego; z tej okazji wydano też katalogi L.J. Okonia, Tadeusza Scibiora i Jerzego Grosmana, opracowane przez Marię Janinę Okoń.

W październiku 1986 miały miejsce obchody 30-lecia Pryzmatów, z udziałem władz miasta i województwa. Referaty wygłosili: J. Kajtoch („Inspirująca i twórcza działalność Pryzmatów"), Anna Koziołkiewicz-Makarska („Na świeżym podglebiu prowincji") i Ryszard Dunin („Książki pisarzy chełmskich w Wydawnictwie Lubelskim w latach 1969–1984"). Grupa odznaczona została medalem „Za zasługi dla województwa chełmskiego", nadto L.J. Okoń – Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, K. Prożogo – Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, E. Steszuk – Złotym Krzyżem Zasługi i medalem „Za zasługi dla województwa chełmskiego", A. Jarosz – odznaką „Zasłużony działacz kultury".

Członkowie grupy publikowali tomiki poetyckie, utwory prozą, prace krytycznoliterackie i dotyczące tematyki kulturalno-oświatowej głównie indywidualnie, jako odbitki i wkładki do *Ziemi Chełmskiej*, w „Bibliotece *Kameny*", także w Ludowej Spółdzielni Wydawniczej i w Wydawnictwie Lubelskim. Liczne były zbiorowe publikacje w czasopismach, firmowane nazwą Pryzmatów: trzydzieści sześć kolumn poetyckich w sześciu pismach, m.in. w *Kurierze Lubelskim* (stale od 1962), *Kamenie* (1961–67), *Kulturze i Życiu* (1961–63); ogłaszali tu członkowie i sympatycy grupy oraz osoby, którym umożliwiła ona debiuty. Od 1960 członkowie grupy współuczestniczyli w redagowaniu jednodniówki *Ziemia Chełmska*, firmowanej przez SMZCh (do 1979 ukazała się czternastokrotnie w nakładach od tysiąca do sześciu tysięcy egzemplarzy). Staraniem Pryzmatów ukazały się antologie: „Wiersze poetów chełmskich" w opracowaniu Z. Popowskiego (Chełm 1964) i „Strofy nadziei" w opracowaniu L.J. Okonia (Chełm 1982). Członkowie grupy uczestniczyli ponadto w redagowaniu czterech jubileuszowych jednodniówek wydawanych przez szkoły chełmskie[5]; publikowali także indywidualnie w prasie i wydawnictwach profesjonalnych. SMZCh firmowało dwanaście tomików poetyckich członków grupy.

[5] Por. A. Piwowarczyk: Biblioteka zawartości jednodniówek Stowarzyszenia Miłośników Ziemi Chełmskiej „Ziemia Chełmska" i innych okolicznościowych jednodniówek wydanych w latach 1960–1979. Chełm: Stow. Miłoś. Ziemi Chełm. 1983, 16 s.

W czasie trwania grupy jej stan osobowy ulegał licznym zmianom; zmarli: L. Eliaszczuk, K. Janczykowski, P. Hołysz, S. Skibiński, Cz. Twardzik; zerwali współpracę z grupą: M.A. Jaworski, W. Koszela, M. Korzan, Cz. Morawski, Z. Popowski, St. Turczyn.

W ostatnim roku istnienia grupy należeli do niej: E.F. Cimek, I. Igoń Gąsiorowski, A. Jarosz, K. Kołtun, W.J. Morell, R. Możdżeńska, A.K. Piwowarczyk, K. Prożogo, J. Starzyńska-Pękala i J.W. Sieciechowiczowa; z Pryzmatami współpracowali m.in. M.N. Listowski, M.J. Kawałko, W. Michalski, J. Szczawiej. Część członków ugrupowania należała do ZLP; byli to: Cimek, Morell, L.J. Okoń, Cz. Twardzik i Z.W. Okoń.

W 1993 W.J. Morell ze względów zdrowotnych zrezygnował z przewodniczenia Pryzmatom, co było ostatecznym powodem rozpadu grupy.

O znaczeniu grupy L.J. Okoń pisał w 1998: „Pryzmaty zostawiły trwały ślad kulturotwórczy w Chełmie i makroregionie. Dowodem tego jest wydanie z inicjatywy Konstantego Prożogi przez PTTK dwóch medali pamiątkowych z popiersiem Kazimierza Janczykowskiego i Pauliny Hołysz oraz nadanie ulicom Chełma imion członków Pryzmatów: Leszka Eliaszczuka, Pauliny Hołysz, Kazimierza Janczykowskiego, Stanisława Skibińskiego i Czesława Twardzika”[6].

Publikacje

– *w czasopismach*

Uwzględniono tylko te kolumny, w których publikowali wyłącznie członkowie grupy, oraz opatrzone nazwą Pryzmatów; pominięto kolumny zawierające utwory sympatyków grupy.

1961

Nowa Wieś nr 38: 17 IX s. 2.
Art.: L. Eliszczuk, L.J. Okoń, S. Skibiński.

1966

Głos Młodz. Wiej. nr 12: XII s. 33–34; Pryzmaty. Chełmska grupa literacka.
W: L. Eliaszczuk, L.J. Okoń, K.E. Steszuk, Cz. Twardzik.

1967

Kur. Lub. nr 59: 10–11 III s. 3.
Art.: L.J. Okoń, S. Skibiński, Cz. Twardzik.

1969

Kur. Lub. nr 108: 9–10 V s. 3.
W: M. Korzan, L.J. Okoń, K.E. Steszuk.
Chłop. Droga nr 40: 18 V s. 8, Pryzmaty.
W: P. Hołysz, W. Kuchta, L.J. Okoń, K.E. Steszuk, Cz. Twardzik.

---

[6] List z 28 III 1998.

1971

Kur. Lub. nr 226: 26 IX s. 3, Pryzmaty.
W: L.J. Okoń, Z.W. Okoń oraz D. Brodacz, S. Buszta, Z. Kosmowska. – Aforyzmy: Cz. Twardzik.

1979

Kur. Lub. nr 161: 20 VI s. 6.
W: L. Eliaszczuk, L.J. Okoń, K.E. Steszuk, Cz. Twardzik. – Art.: L. Eliaszczuk, L.J. Okoń, S. Skibiński, K.E. Steszuk.

1982

Tyg. Chełm. nr 10: 8 V s. 6, Pryzmaty.
W: D. Brodacz-Olczak, L. Eliaszczuk, M. Korzan, W. Kuchta, R. Możdżeńska, L.J. Okoń, Z.W. Okoń, J.W. Sieciechowicz, K.E. Steszuk, Cz. Twardzik.

1983

Lubartów i Ziem. Lubartow. [Rocznik; wyd.] Lubartowskie Tow. Regionalne, Lubartów.
Art.: L.J. Okoń. – W: L. Eliaszczuk, I. Igoń Gąsiorowski, P. Hołysz, A. Jarosz, W. Kuchta, W.J. Morell, R. Możdżeńska, L.J. Okoń, Z.W. Okoń, J. Starzyńska-Pękala, K.E. Steszuk, Cz. Twardzik.

1986

Ziel. Sztand. nr 75: 28 IX s. 12, Wiersze tygodnia.
W: I. Gąsiorowski, Z.W. Okoń, K.E. Steszuk.

– druki ulotne

1979

Chełm – 80. Marzec 1979, s. 7, Grupa literacka Pryzmaty.
W: L. Eliaszczuk, L.J. Okoń, K.E. Steszuk, Z.W. Okoń, Cz. Twardzik.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1969:** L.J. Okoń: Kalendarz powojennej działalności Pryzmatów. *Ziem. Chełm.* s. 16–17. – **1975:** L.J. Okoń: Ruch literacki w Chełmie. *Ziem. Chełm.* nr 1: I s. 8–9. – **1981:** L.J. Okoń: Pryzmaty. Chełmska grupa literacka 1956–1981. Chełm: Stow. Miłoś. Ziemi Chełm., WDK w Chełmie, 8 s. – **1982:** L.J. Okoń: Literackie związki Chełma z Lublinem. *Tyg. Chełm.* nr 10: 8 V s. 7. – **1983:** L.J. Okoń: List z poetyckiego Chełma. *Lubartów i Ziem. Lubartow.* s. 243–244. – **1984:** „Łowienie świtu". Rozmowa z L.J. Okoniem. Rozm.: J. Utnik. *Lit. Głos Naucz.* nr 3: 14 X s. 3.

– o g ó l n e : **1968:** E. Rosiak: Oddaję swój wiersz... *Głos Młodz. Wiej.* nr 9: IX s. 36–37. – **1969:** [R. Wójcik] (W): Pryzmaty. *Chłop. Droga* nr 40: 18 V s. 8. – J. Kajtoch: Literatura w Chełmie. *Życie Lit.* nr 33: 17 VIII s. 12. – J. Zaręba: Chełmski dorobek literacki. *Kur. Lub.* nr 238: 10–11 X s. 3. – J. Seredyńska, J. Zięba: 25 lat życia literackiego Lubelszczyzny. Lub.: Muz. Okręgowe, Oddz. im. J. Czechowicza s. 20. – **1971:** J. Koling: Pryzmaty. *Kur. Lub.* nr 26: 26 IX s. 3. – **1976:** L.J. Okoń: Stowarzyszenie twórczej działalności. *Kal. Lub.* s. 127–130. – **1982:** J. Zięba: Pięćdziesiąt lat życia literackiego Lubelszczyzny. Lub.: Muz. Okręgowe, Oddz. im. J. Czechowicza

s. 20–21. – **1984:** Lublin literacki 1932–1982. Pod red. W. Michalskiego i J. Zięby. Lub.: WLub. s. 130–132, 162–163. – L.J. Okoń: Chełm. [W:] Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny. T. 1 s. 132–133. – **1986:** [J. Głogowski] (mag): Z cyklu prezentacje. *Ziel. Sztand.* nr 75: 28 IX s. 12. – J.H. Cichosz: Jubileusz. *Tyg. Zam.* nr 44: 31 X s. 12. – H. Radej. *Tyg. Chełm.* nr 50: 13 XII s. 7. – **1987:** M. Kliza: Pryzmatów literackich lat trzydzieści. *Sztand. Ludu* nr 1: 2 I s. 6. – A. Koziołkiewicz-Makarska: Na świeżym podglebiu prowincji. *Tyg. Chełm.* nr 2: 10 I s. 6 [ref. wygłoszony na jubileuszu 30-lecia grupy]. – M.J. Okoń: Pryzmaty. Biogramy chełmskiej grupy literackiej. Chełm: WDK, 12 s.; Członkowie chełmskiej grupy literackiej Pryzmaty. Chełm: WDK, 7 s. – **1988:** Z.W. Okoń, H. Radej: Wojna wciąż trwa. [Wywiad; rozm.:] J.E. Jarzymowska. *Tyg. Chełm.* nr 33: 13 VIII s. 8. – Z.W. Okoń, H. Radej: W Chełmie. [Wywiad; rozm.:] J.E. Jarzymowska. *Gaz. Młod.* nr 87: 28 X. – **1992:** Z. Mikulski: Euterpe w Chełmie. *Kresy Lit.* nr 3: III s. 60. – **1993:** J. Krawczyk: Spotkania w Polsce. Pisarz ma służyć czytelnikom. *Nowy Lud*, Curiiba Parana (Brazylia) nr 4291/92: 1–16 XII s. 6. – **1994:** B. Skoczylas: Pryzmaty i Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Chełmskiej. [W tejże:] Longin Jan Okoń. Zarys biograficzno-literacki. [Praca magisterska w arch. WSP w Kielcach] s. 10–13. – **1997:** W. Koza: Chełmska Grupa Literacka Pryzmaty. Próba monografii. [Praca magisterska w arch. WSP w Krak.], 90 s. – K. Prożogo: Patroni ulic Chełma. Chełm: WBP s. 33–35, 45–52, 135–137, 143–145. – **1998:** S. Błaszczuk: Generał literatury. Jubileusze L.J. Okonia. *Dz. Wschodni* nr 3: 6 I s. 8.

WIATRAKI*

Poznań; jesień 1956–wiosna 1959.

Grupa studencka.

Członkowie: *Edward Balcerzan, Wojciech Burtowy, Marek Doński, Marian Dziurleja, Wincenty Różański, Aleksander Wojciechowski.*

Grupa powołana została jesienią 1956 przez Edwarda Balcerzana i Aleksandra Wojciechowskiego. Następnie dołączyli do niej Wojciech Burtowy, Marek Doński, Marian Dziurleja i Wincenty Różański, po czym Wiatraki nie zmieniały składu osobowego.

Nie sformułowano programu literackiego, nie ogłoszono także żadnej wspólnej publikacji.

Opiekunem Wiatraków był Zarząd ZMP (potem ZMS); mecenat sprowadzał się jedynie do udostępniania grupie pomieszczeń w siedzibie Zarządu przy ul. Kościuszki.

Wiatraki miały trzy spotkania autorskie: w świetlicy Przedsiębiorstwa Terenowego Przemysłu Drzewnego (jesień 1958; z grupą wystąpił także Ryszard Wawrzynkiewicz, wśród zaproszonych gości byli Adam Kochanowski, poeta poznański, i Czesław Kuriata z Koszalina), w siedzibie Zarządu ZMS oraz ostatnie – w KMPiK w Poznaniu.

* Hasło opracowane m.in. na podstawie informacji W. Różańskiego (odpowiedź na ankietę dot. historii grupy z VI 1985).

Grupa nie współpracowała z innymi ugrupowaniami; Balcerzan w 1958 związał się ze szczecińską grupą → Metafora, po rozwiązaniu Wiatraków Wojciechowski był w 1960–65 członkiem Literackiej Grupy Niezależnych → Swantewit, zaś Różański w 1971 związał się z KKMP Wiry.

Po rozpadzie Wiatraków wiosną 1959 większość członków grupy kontynuowała twórczość literacką; jedynie Doński i Dziurleja (który ogłosił jedyny tomik wierszy pt. „Surowość błękitu" w 1966) wyłączyli się z pracy literackiej. Burtowy (poeta, dziennikarz, krytyk literacki, zginął śmiercią samobójczą w 1969) po rozwiązaniu Wiatraków założył kabaret literacki, z którym w miesiącach letnich objeżdżał województwo koszalińskie, zaś w 1964 wspólnie z Balcerzanem prowadził czytaną „żywą gazetę" pt. „Struktury" w studenckim klubie „Od Nowa" w Poznaniu, potem był kierownikiem literackim Studenckiego Teatru „Nurt".

Opracowania

– o g ó l n e: **1969:** B. Biernacka: Style i postawy. Pozn.: Wyd. Pozn. s. 149.

WIERZBAK*

Grupa Literacka „Wierzbak".
Warianty nazwy: Grupa „Wierzbak"; Grupa Poetycka „Wierzbak".

Poznań; XI 1956–ok. 1960.

Grupa studencka skupiająca byłych członków Koła Młodych przy Oddziale ZLP w Poznaniu.

Członkowie: *(grupa założycielska) Ryszard Danecki [krypt. (r.d.)], Gerard Górnicki, Marian Grześczak, Maciej Maria Kozłowski, Józef Ratajczak, Konrad Sutarski; od XII 1956: Eugeniusz Wachowiak; od IX 1957: Bohdan Adamczak. W VIII 1959 z grupy wystąpili: M.M. Kozłowski, J. Ratajczak, E. Wachowiak, nieco później także G. Górnicki.*

Według świadectwa Józefa Ratajczaka pomysł utworzenia Wierzbaka narodził się w listopadzie 1956 na towarzyskim spotkaniu w mieszkaniu Macieja M. Kozłowskiego, który – podobnie jak i Ratajczak – zerwał właśnie współpracę z Kołem Młodych przy ZLP. Propozycję odejścia z Koła i zorganizowania wspólnego wieczoru autorskiego podjęli R. Danecki, G. Górnicki, M. Grześczak i K. Sutarski; na spotkaniu owym zdecydowano o zawiązaniu grupy literackiej, do której

* Hasło opracowane m.in. na podstawie odpowiedzi E. Wachowiaka na ankietę (VII 1981); konsultowane z R. Daneckim (VI 1985).

– zaproszony przez Daneckiego – dołączył w grudniu tegoż roku E. Wachowiak oraz jesienią 1957 prozaik i dziennikarz – B. Adamczak[1].

Nazwa Wierzbak powstała stąd, iż częstym miejscem spotkań tej grupy było mieszkanie Ratajczaka, mieszczące się w dzielnicy Sołacz nad rzeką Wierzbak.

Pierwszy komunikat, ogłaszający istnienie grupy i wystąpienie jej członków z Koła Młodych, ukazał się w 1957 w numerze 2 *Wybojów*. Komunikowano w nim: „Dalszą pracę w Kole Młodych przy ZLP uważamy za bezowocną. Zrzesza ono ludzi o różnej albo niesprecyzowanej postawie ideowo-artystycznej. Stąd stanowi twór sztuczny, w istocie rozpadający się na szereg grup. Postanowiliśmy pracować w ścisłym gronie. Łączy nas przyjaźń, bunt przeciwko poniżaniu człowieka, wrażliwość na fałsz i wiara w potęgę wolnej myśli". Deklarację tę podpisali: Danecki, Górnicki, Grześczak, Kozłowski, Ratajczak, Sutarski, Wachowiak.

Część członków nowo założonej grupy była studentami; Danecki, po odbyciu studiów w Instytucie Literackim im. Gorkiego w Moskwie, pracował jako redaktor działu kulturalnego w *Gazecie Poznańskiej*, Górnicki był wicedyrektorem Technikum Handlowego i zarazem radcą prawnym w Dyrekcji Okręgowej Szkolnictwa Zawodowego, Grześczak kończył studia bohemistyczne, Ratajczak, po ukończeniu rysycystyki w Warszawie, rozpoczął studia polonistyczne w Poznaniu; Wachowiak, ukończywszy w 1954 Wyższą Szkołę Ekonomiczną, pracował w Lesznie, studentami byli nadto Kozłowski (polonistyka) i Sutarski (Wydział Mechaniki Rolnictwa Politechniki Poznańskiej).

Pierwsze publikacje członków Wierzbaka przypadają na okres przed zawiązaniem grupy: najwcześniej, bo w 1951 zaczął ogłaszać Ratajczak, następnie debiutowali: Danecki (1952), Wachowiak (1954), Górnicki i Grześczak (1955), Kozłowski i Sutarski (1956) oraz Adamczak (1957).

Grupa nie miała stałego składu osobowego – w sierpniu 1959 wystąpiło z Wierzbaka trzech członków: Kozłowski, Ratajczak i Wachowiak; w opublikowanym w *Tygodniku Zachodnim* oświadczeniu motywowali swoją decyzję: „Trudno ustalić, kiedy nasi przyjaciele wykonali woltę, z którą nie możemy się zgodzić i nie zgadzamy się. Wystąpienie nasze mogłoby się stać przyczynkiem do wyrażania własnego poglądu o grupach. Obawiamy się, że nie byłoby w tym wiele nowego. Zresztą nie tyle jesteśmy przeciw grupie, bo ta realizowała onegdaj także nasze nadzieje, ile przeciw konkretnej sytuacji. Po prostu nie możemy sprostać temperamentom organizacyjnym i elastyczności poczynań przywódców grupy"[2]. Bez oświadczeń prasowych wkrótce opuścił grupę Górnicki (nie należał do niej w październiku 1959)[3].

---

[1] Na krótko przez powołaniem Wierzbaka niektórzy jego członkowie zostali jedynymi laureatami nagrody „Wyboje 1956"; nagrodę główną otrzymał Sutarski, a wyróżnienia Grześczak, Ratajczak i Wachowiak. Por. *Wyboje* 1956 nr 12 s. 9 [kom. o przyznaniu].

[2] *Tyg. Zach.* 1959 nr 32 z 8 VIII; oświadczenie datowane: 26 VII 1959. Zmiany składu osobowego Wierzbaka dokonały się zapewne wcześniej; Danecki, wypowiadając się w listopadzie 1958 w *Gazecie Poznańskiej* (nr 269) na temat różnic między grupą literacką a klubem literackim, napisał m.in., iż grupa Wierzbak „jest liczebnie mniejsza niż była przy powstaniu", natomiast Ratajczak w korespondencji do *Współczesności* (1959 nr 16) pisał, iż nie jest członkiem grupy „od przeszło roku".

[3] Por. *Od Nowa* 1959 nr 31.

Od jesieni 1959 grupa funkcjonowała w składzie: Adamczak, Danecki, Grześczak, Sutarski. Po reorganizacji grupy pozostali w niej członkowie ogłosili kolumnę w *Od Nowa* (nr 31); przeciwko pominięciu nazwisk byłych „wierzbakowców" zaprotestował w *Tygodniku Zachodnim* Bogusław Kogut (nr 46).

Teoretykiem Wierzbaka i autorem wypowiedzi programowych był Danecki. Zasadniczy tekst programowy pt. „Korzeń obrazu" został ogłoszony w 1959 w antologii „Rzecz poetycka"; za programy grupy uważał Danecki zarówno tekst opublikowany w *Wybojach* (1957 nr 2), jak i artykuł pt. „Dokąd?", będący wstępem do kolumny literackiej pomieszczonej w *Gazecie Poznańskiej* (1957 nr 207)[4]. Według świadectwa autora artykuł ten był „manifestacją postawy ideowo-artystycznej, formułowanej obszernie w książce „Rzecz poetycka – młodzi". Główne punkty programu poetyckiego to – zdaniem Daneckiego – „opowiedzenie się po stronie lewicy społecznej i obrona racjonalizmu poetyckiego"[5]:

„Grupa Wierzbak w swoich założeniach zdąża do sztuki współczesnej, tj. wyrażającej wszystkie węzłowe konflikty społeczne i moralne naszego czasu za pomocą środków artystycznych, zrozumiałych dla współczesnego odbiorcy – poprzez odwoływanie się do doświadczeń jego codziennego życia i unikanie zastygłych schematów tradycyjnej sztuki. [...] Grupa Wierzbak we wszystkich swoich publikacjach stała zawsze po stronie lewicy społecznej – i w dalszej działalności artystycznej i publicystycznej nie odstąpi od tego stanowiska". Owo „dążenie do sztuki współczesnej" nazwano „racjonalizmem poetyckim"; środkiem wyrazu artystycznego miał być tu obraz poetycki, który „tylko wtedy ma wartość poznawczą, gdy jego konstrukcja – zestaw elementów – zostaje skontrolowana przez intelekt, gdy w procesie logicznego artystycznego wynikania nadana zostanie jej celowość", bowiem „nie samo bogactwo i niecodzienność zestawień – metafora, porównanie itp. posiada wartość, ale odkrywczość poznawcza tych zestawień"[6].

Barbara Biernacka genezę tego programu widziała w artykule Grześczaka pt. „Okolice poezji"[7], w którym krytycznie wypowiadał się na temat fantazjotwórstwa, poetyckiego ozdóbkarstwa i eksploatowania „piątej strony świata – wyobraźni".

Pierwszy grupowy występ Wierzbaka odbył się 12 listopada 1956 w poznańskiej siedzibie ZNP. Własne erotyki czytali Danecki, Grześczak, Kozłowski, Ratajczak i Sutarski; zostały one opublikowane w tomiku „Liść człowieka. Poezja miłosna" (pomieszczono w nim także wiersze Wachowiaka, który przystąpił do grupy nieco później). Dekoracje i zaproszenia projektowali Ewa Pruska i Mieczysław Skrobacki; oprawę muzyczną stanowiły improwizacje fortepianowe Adama Chmielewskiego. Program o charakterze teatru poezji wykonywany był następnie w innych miastach.

Kolejnym zbiorowym występem grupy był wieczór poezji politycznej, zorganizowany w KMPiK 14 stycznia 1957; był on zbliżony charakterem do pierwszego

[4] Por. R. Danecki: Wierzbakowe wierzganie. [W:] 50 lat Poznańskiego Oddziału ZLP 1921–1971. Pozn. 1971, s. 142–143.

[5] Zob. przyp. 4.

[6] Cyt. fragm.: R. Danecki: Korzeń obrazu. [W:] Rzecz poetycka – młodzi. Łódź: WŁ 1959, s. 120–123.

[7] *Nowy Świat* 1958 nr 5. Por. B. Biernacka: Style i postawy. Pozn. 1969, s. 151.

wieczoru Wierzbaka. Uczestniczyli w nim także: ostatni prezes rozpadającego się wówczas poznańskiego Koła Młodych – Górnicki oraz poeta z Leszna – Wachowiak. Wieczór poświęcony był rewolucjonistom greckim.

Grupa miała nadto liczne spotkania autorskie w wielu miastach Polski, m.in. we Wrocławiu (8 IV 1957; wieczór zorganizowany przez grupę → Dlaczego Nie w siedzibie TPPR), w Koszalinie (XI 1958; spotkanie z Tymoteuszem Karpowiczem i grupą → Meduza zorganizowane przez wydział kultury z okazji Dni Koszalina), w Warszawie (X 1958), w Bydgoszczy (III 1959; klub ZMS), 21 października 1957 w klubie ZPAP odbyła się konferencja prasowa Wierzbaka w rocznicę jego powstania; rozdano wówczas autorskie egzemplarze almanachu „Liść człowieka".

Grupa dysponowała tzw. Kawiarnią Poetycką Wierzbaka: od 1957 w kawiarni „Wrzos" organizowano poniedziałkowe wieczory poezji, na które zapraszano także literatów spoza grupy (m.in. 10 XI 1958 gościem Wierzbaka był Stanisław Czernik). „Poniedziałki poetyckie" były opracowywane plastycznie przez E. Pruską i M. Skrobackiego, z grupą współpracowali także muzycy Jerzy Milian, Jerzy Dabert i Andrzej Froelich. Wiersze zaproszonych autorów prezentowali aktorzy dramatyczni; programy reżyserował Marek Okopiński. Inauguracja odbyła się w kwietniu 1958; zaprezentowano wiersze przedwojennej grupy literackiej Prom[8]. Współpracowano ponadto z poznańskim Oddziałem ZLP, współorganizując spotkania autorskie oraz dyskusje literackie (np. w 1958 wieczór poświęcony autentyzmowi ze słowem wstępnym S. Czernika). Wierzbak nawiązał kontakt z grupą artystów malarzy R-55 (Józef Kaliszan, Bartłomiej Kurka, Andrzej Matuszewski, Irena Psarska); do 1959 organizowano wspólne wystąpienia[9]. Grupa, korzystając z pomocy Biura Artystycznego, organizowała w 1958 w Teatrze Polskim ekspozycje grafiki; katalog każdej wystawy był jednocześnie wyborem wierszy jednego z poetów grupy (tzw. witryny literacko-plastycznej). Redaktorem literackim był Wiktor Woroszylski. Ukazały się dwie publikacje tej serii zawierające wiersze Daneckiego i Wachowiaka[10].

Grupa brała również udział w przygotowaniu satyrycznego kabaretu „Żółtodziób" (imprezy odbywały się najpierw w domu akademickim przy al. Stalingradzkiej, a następnie w kawiarni nazwanej także „Żółtodziób" – obecnie „Savoy" przy ul. Rzeczypospolitej), współpracowała też z piwnicą jazzową „Browar". Wierzbak planował założenie Towarzystwa Miłośników Poezji; cel ten propagował w prasie regionalnej i centralnej, nie wzbudzając jednak większego zainte-

[8] „Poniedziałki poetyckie" stały się następnie pierwszą stałą imprezą klubu „Od Nowa", którego kierownikiem był Grześczak i przetrwały aż do zamknięcia klubu w 1970.

[9] Grupa R-55 stawiała sobie za cel zbiorowy protest przeciw zdobniczo-rzemieślniczym schematom twórczym.

[10] S. Sterna-Wachowiak. *Poezja* 1974 nr 2 s. 50: „Ukazał się tylko jeden sygnalny egzemplarz «Witryny» Wachowiaka (wraz z plastykiem Stanisławem Mrowińskim), decyzję druku wycofano prawdopodobnie z braku pełnej dokumentacji kwalifikującej". Pomysł łączenia katalogu wystawy plastycznej i tomiku wierszy, zrealizowany po raz pierwszy przez Wierzbaka, kontynuowany był następnie w licznych publikacjach KKMP, LSW oraz WŁ.

resowania swym apelem[11]. Członkowie Wierzbaka należeli do założycieli klubu Od Nowa.

Najbardziej znaczącą imprezą Wierzbaka były ogólnopolskie festiwale poetyckie: zorganizowane w 1957 pod nazwą Festiwalu Młodej Poezji, a od 1959 pn. Poznański Listopad Poetycki (nazwy te często w publikacjach prasowych używane były wymiennie). Pierwszy festiwal odbył się 12 i 13 XI 1957; jego współorganizatorami były grupy → Swantewit i → Przygoda, a finansowo wspierany był (podobnie jak i następne zjazdy) przez miejski Wydział Kultury Rady Narodowej m. Poznania oraz Ministerstwo Kultury i Sztuki[12]. Impreza odbywała się pod hasłem „Poezja chlebem powszednim"; ogłoszona została m.in. plakatami autorstwa Zbigniewa Kaji, stale współpracującego z Wierzbakiem. Pierwszy dzień obrad prowadził Anatol Stern; referat nt. poezji współczesnej wygłosił Lesław Eustachiewicz, zaproszeni byli m.in. Julian Przyboś i Mieczysław Jastrun. Na festiwal przybyło 64 młodych poetów; wszyscy oni wystąpili na wieczorze poetyckim w Teatrze Polskim, czytając po jednym swoim wierszu. Odbył się także konkurs poetycki, w którym jurorami byli: Kazimiera Iłłakowiczówna, Paweł Hertz, Ryszard Matuszewski, Jerzy Kierst, Witold Wirpsza, Seweryn Pollak, S. Czernik, Marian Piechal, Tadeusz Chrzanowski. Spośród uczestników konkursu nagrody otrzymali: Jerzy Waleńczyk (I), Tadeusz Nowak (II), ponadto wyróżniono wiersze Małgorzaty Hillar, Jerzego Księskiego i Jerzego Skolimowskiego. W festiwalu udział wzięli m.in. Andrzej Bursa, Artur Międzyrzecki, Stanisław Piętak, Wiktor Woroszylski.

Drugi festiwal pn. Poznański Listopad Poetycki (12–13 XI 1958) miał rozmiary znacznie skromniejsze, nie było referatów ani omówienia ubiegłorocznych debiutów. Uczestniczyli w nim m.in. członkowie grupy Dlaczego Nie, kilku poetów grupy → Współczesność (Jerzy S. Czajkowski, Eugeniusz Kabatc, Marian Ośniałowski), nie przybyła zaproszona grupa → Muszyna. Obecni byli także przedstawiciele PIW-u, Czytelnika i Iskier, nie pojawili się natomiast członkowie jury. Po raz pierwszy wprowadzono nagrodę poetycką za najlepszy debiut książkowy ubiegłego roku. Jury w składzie: K. Iłłakowiczówna, P. Hertz, M. Jastrun, J. Przyboś i Adam Ważyk w wyniku obrad w Warszawie (10 XI) przyznało jednogłośnie nagrodę Jerzemu S. Sicie za „Wiozę swój czas na ośle", wyróżnienia przyznano kolejno Józefowi Ratajczakowi, Stanisławowi Czachorowskiemu, Zygmuntowi Radkowi i Marii Szypowskiej. Program zjazdu obejmował nadto wieczór pn. „Poeci – poetom" w zamku rogalińskim oraz wieczór autorski Tymoteusza Karpowicza.

Trzeci festiwal odbył się w dniach 12 – 13 XI 1959; zorganizowany został przy współudziale redakcji *Od Nowa*. Wzięło w nim udział ok. 100 poetów z Katowic, Koszalina, Krakowa, Łodzi, Szczecina, Warszawy, Wrocławia i Poznania. Ob-

[11] Szerokie omówienie tego projektu znalazło się w artykule S. Czernika pt. Z wizytą u Wierzbaka (*Orka* 1958 nr 51/52); byłby to powrót do projektu poety sprzed 20 lat. Celem Towarzystwa miało być krzewienie kultury poetyckiej, wydawanie pisma oraz biblioteki autorów polskich, popieranie wydawnictw bibliofilskich i poetyckiej książki niesprzedażnej, a także czasopism poetyckich. Czernik myślał o stworzeniu gremium, które recenzowałoby rękopisy poetyckie. Towarzystwo miało być związkiem wolnym, dostępnym dla każdego.

[12] Wg notatki w *Expressie Poznańskim* (1957 nr 241) opiekę nad festiwalem miał objąć minister kultury i sztuki Karol Kuryluk.

radom przewodniczył Zbigniew Bieńkowski. Referat o kierunkach rozwoju współczesnej poezji światowej wygłosił Artur Międzyrzecki. W dyskusji udział wzięli m.in. Stanisław Grochowiak, Ernest Bryll, Jarosław Marek Rymkiewicz, Roman Śliwonik, Marian Ośniałowski, Ireneusz Iredyński, Marian Grześczak, Ryszard Danecki oraz poeci starszego pokolenia: Mieczysław Jastrun i Julian Przyboś. W konkursie na najciekawszy debiut poetycki roku jury w składzie: Zbigniew Bieńkowski, J. Przyboś, M. Jastrun, A. Międzyrzecki i Adam Ważyk, przyznało nagrodę zmarłemu w 1957 Andrzejowi Bursie za „Wiersze" (odbył się wieczór poświęcony jego pamięci); przyznano też wyróżnienia za zbiory wierszy Ireneuszowi Iredyńskiemu („Wszystko jest twoje"), Jackowi Łukasiewiczowi („Moje i twoje"), Halinie Poświatowskiej („Hymn bałwochwalczy") i Teresie Socha-Lisowskiej („Wiersze"). Nadto w klubie „Od Nowa" odbył się Turniej Jednego Wiersza (jury: Zbigniew Bieńkowski, Stanisław Grochowiak, Małgorzata Hillar, Tymoteusz Karpowicz, Julian Przyboś) dla poetów nie posiadających własnego zbioru wierszy, w którym kolejne nagrody otrzymali: M. Grześczak, Edward Stachura i Janusz Jęczmyk. Zorganizowano m.in. „Wieczór Pięciu Miast". Odbyły się także spotkania z czytelnikami w Pałacu Działyńskich, w Domu Studenckim, w KMPiK oraz w studenckim klubie „Od Nowa". W ramach festiwalu wystąpił Teatr „Współczesność" z Warszawy, ponadto poznańska grupa poetycko-muzyczna „Pro musica" zaprezentowała dwa wystawienia eksperymentalnego teatru muzycznego: „Ważkę" z librettem R. Daneckiego i muzyką Zdzisława Szostaka oraz premierę „Lekcji fruwania" (z librettem Mieczysławy Buczkówny i muzyką Franciszka Woźniaka). Po zakończeniu festiwalu odbyło się kilka wieczorów autorskich poetów zaproszonych do Poznania. Wieczory te zorganizowane były przez wydział kultury w kilku większych miastach Wielkopolski[13].

Grupa współpracowała z trzema czasopismami, które udostępniały jej swe łamy, były to *Tygodnik Zachodni*, *Wyboje* oraz *Gazeta Poznańska*[14]; ogłaszała w nich informacje o organizowanych przez siebie imprezach oraz kolumny literackie. Ułatwieniem był fakt, iż w redakcjach tych pism pracowali niektórzy członkowie Wierzbaka; Danecki w *Tygodniku Zachodnim* (1956–60), Kozłowski najpierw

---

[13] Już po zakończeniu III Festiwalu, w wyniku dyskusji prasowej zapoczątkowanej przez Ratajczaka w *Tygodniku Zachodnim* (1959 nr 49), impreza została wciągnięta do planu pracy Wydziału Kultury Rady Narodowej m. Poznania, powołano również Komitet Organizacyjny Krajowego Festiwalu Młodej Poezji; przewodniczącym został B. Kogut, a spośród członków Wierzbaka do komitetu weszli Górnicki i Ratajczak. Przyczyny wycofania się grupy z organizacji festiwali poetyckich ujawnił częściowo Ratajczak w wyżej wspomnianym artykule, wskazując m.in. na brak zainteresowania inicjatywami młodych ze strony tak lokalnej prasy, jak i instytucji, i organizacji, które mogłyby np. umożliwić wydanie pofestiwalowych publikacji. Kolejne impezy Poznańskiego Listopada Poetyckiego odbywały się już bez udziału organizacyjnego grupy. Ostatni z tych festiwali odbył się w 1961.

Tradycję festiwali poetyckich przejęły Łódź, Kłodzko, Rybnik oraz Warszawa. Celowość organizowania tego typu imprez dostrzeżono już po pierwszym festiwalu; m.in. wypowiadali się J. Hordyński i B. Kogut, proponując przeniesienie ich do Krakowa lub Warszawy, gdzie mogłyby udać się lepiej.

[14] Należy tu przypomnieć błędną informację podaną przez B. Biernacką w jej książce Style i postawy (s. 150), wg której *Wyboje* były założone przez członków Wierzbaka. Nieścisłość tę sprostował były redaktor tygodnika M. Misiorny w *Twórczości* (1963 nr 3 s. 171) przypominając, że pismo powstało we wrześniu 1956 (grupa zaś w dwa miesiące później) jako kontynuacja kilku wcześniej istniejących pism studenckich. Z grupą założycieli *Wybojów* luźno związany był jedynie Grześczak.

krótko w *Wybojach*, potem w *Gazecie Poznańskiej*, Grześczak w *Wybojach* (1956–57). Poza kolumnami literackimi w prasie Wierzbakowi udało się doprowadzić do wydania dwóch tomików grupowych: „Liść człowieka" i „Wynikanie"; po 1976 miał ukazać się zbiór pt. „Mężczyźni czterdziestoletni", który byłby podsumowaniem drogi twórczej członków grupy od momentu ich debiutu (według informacji Daneckiego publikacja nie doszła do skutku ze względów cenzuralnych).

Wkrótce po pojawieniu się grupy anonimowy recenzent jej dotychczasowych dokonań pisał na łamach *Gazety Poznańskiej*[15] o „awangardowych i nowatorskich założeniach" Wierzbaka, dodając, iż „członkowie grupy opowiadają się za wspólnym frontem ze wszystkimi awangardowymi ugrupowaniami". Bardziej konkretnie wypowiadał się na temat zaprezentowanych przez Wierzbaka wartości Feliks Fornalczyk; jego zdaniem założenia teoretyczne grupy były nazbyt ogólnikowe, nadto – „zdradzały jednocześnie owo słabe miejsce, świadczące o nieskrystalizowaniu programu artystycznego grupy i całkowitej absencji własnych propozycji estetycznych"[16]. Zdaniem B. Biernackiej Wierzbak był pierwszą powojenną grupą „ze znacznym rozmachem, z ambicjami nie tylko teoretyczno-programowymi, ale i społeczno-kulturalnymi"[17]; autorka ta uważała jednak, że założenia teoretyczne ugrupowania realizowali następnie jedynie Grześczak i Ratajczak. Ostrość wystąpień autorstwa Daneckiego była zdaniem Fornalczyka powodem pogłębiających się różnic między członkami grupy (por. R. Danecki w „Trójgłosie o poezji i poetach poznańskich"). „Jego bezpardonowa krytyka, wymierzona przede wszystkim w grupę krakowską [chodzi o grupę Muszyna – E.G.], generalnie sugerowała potępienie wszelkich innych metod pisarskich, a pośrednio uderzyła i we własne ugrupowanie, w tych jego członków, którzy nie taili sympatii do innych poetyk i nie wyrzekali się prób poszerzania własnego warsztatu poetyckiego"[18]. Józef Waczków dostrzegł w programie grupy wyraźną odmienność od modeli poezji popularnych na innych obszarach kraju oraz możliwość „stworzenia czegoś nowego w oparciu o współczesne zracjonalizowane kierunki w sztuce światowej, takie jak futuryzm włosko-francuski (Apollinaire, Cendrars, Marinetti) i konstruktywizm rosyjski (Selwinski, Malewicz, Tatlin, Gabo). Krytyk dostrzegał duży wpływ osobisty Daneckiego i Grześczaka na prowadzone polemiki prasowe[19].

Do najbardziej wnikliwych analiz programu i dokonań poetyckich grupy należał artykuł Sergiusza Sterny-Wachowiaka „Konstruktywistyczna koncepcja poetyki poznańskiej grupy Wierzbak"[20]. Rodowód koncepcji „konstruktywizmu" widział krytyk w teoriach istniejącego w ZSRR w latach trzydziestych Literackiego Centrum Konstruktywistów (Danecki był w Moskwie uczniem wyznawcy konstruktywizmu, Ilji Selwinskiego). Sterna-Wachowiak podkreślał marksistowski i zarazem awangardowy charakter teorii i praktyki Wierzbaka oraz silną opozycję wobec „pozostałych grup, związanych z katolickim Stowarzyszeniem Pax" (chodziło zwłaszcza o odrębność od paxowskiej wówczas Współczesności). Dostrzegł także

[15] *Gaz. Pozn.* 1957 nr 53.
[16] F. Fornalczyk: Kryzys grup literackich. [W tegoż:] Znaki życia. Pozn. 1961, s. 79.
[17] Op. cit., s. 148.
[18] Op. cit., s. 84–85.
[19] J. Waczków: Marian Grześczak. *Radar* 1971 nr 3 s. 8–9.
[20] Ogłoszony w 1974 w *Poezji* nr 2 s. 46–54.

pewne rozbieżności między manifestem grupy a jego realizacjami w zbiorowym tomiku, co łączył z „próbą pozyskania czytelnika". Dla Zbigniewa Bauera zaś propozycje Wierzbaka były częściową antycypacją koncepcji poetyckich debiutów około 1970 roku[21].

W recenzjach pierwszego zbiorowego tomiku grupy krytycy zgodnie zarzucali Wierzbakowi brak związku z ogłoszonymi wcześniej postulatami teoretycznymi; tomik „Liść człowieka" zaskoczył swą tematyką; odkryto, że wśród młodzieży jest silne zapotrzebowanie na lirykę miłosną. Nieliczne recenzje drugiego zbiorowego tomiku grupy „Wynikanie" zgodnie podkreślały wyższy poziom zawartych w nim utworów oraz pełniejszą realizację założeń teoretycznych.

Tomik „Wynikanie" był ostatnią wspólną publikacją grupy; po jego ogłoszeniu „wierzbakowcy" kontynuowali twórczość indywidualnie. Nie ogłoszono komunikatu o rozwiązaniu Wierzbaka. W 1970 zorganizowano imprezę rocznicową pt. „Bal agonalny", a 29 listopada 1976, w 20-lecie powołania grupy, odbył się w Teatrze Nowym w Poznaniu jubileuszowy spektakl, na którym prezentowano dorobek „wierzbakowców". Imprezę zorganizowano przy współudziale Wydziału Kultury i Sztuki Urzędu Miejskiego; wiersze recytowali aktorzy sceny poznańskiej, odbyła się także wystawa rzeźb Anny Krzymańskiej i Józefa Kopczyńskiego.

Publikacje

– *artykuły programowe*

1957: [Inc.:] Dalszą pracę w Kole Młodych przy ZLP uważamy za bezowocną... *Wyboje* nr 2: 9 I s. 5. – R. Danecki, M. Grześczak: Dokąd. *Gaz. Pozn.* nr 207: 1 X s. 3. – R. Danecki: Pegaz = koń + skrzydła. *Orka* nr 24: 15 VI s. 9. – R. Danecki: Korzeń obrazu. [W:] Rzecz poetycka. [T. 4:] Młodzi. Łódź: WŁ 1958 [właśc. 1959] s. 119–125.

– *w czasopismach*

1957

Czarno na Białym nr 2: 2 IV s. 4, Grupa Wierzbak.
W: K. Sutarski.
Wyboje
Nr 2: 9 I s. 5, Poezja polityczna.
W: R. Danecki, M. Grześczak, M.M. Kozłowski, J. Ratajczak, K. Sutarski, E. Wachowiak.
Nr 37: 14–21 XI s. 5–6, Młoda poezja poznańska.
W: R. Danecki, M. Grześczak, M.M. Kozłowski, E. Wachowiak.
Tu także wiersze poetów nie należących do grupy.
Gaz. Pozn. nr 207: 1 IX s. 3, Grupa Wierzbak.
W: R. Danecki, M. Grześczak, M.M. Kozłowski, J. Ratajczak, K. Sutarski. – P: B. Adamczak, G. Górnicki, M.M. Kozłowski. – Art.: R. Danecki, M. Grześczak.
Kolumna poetycka rozklejana na parkanach w Poznaniu.
Głos Wielkop. nr 214: 8/9 IX s. 3, Grupa Wierzbak.
W: J. Ratajczak.

[21] Por. Pokolenie 56 – mechanizm debiutu. *Poezja* 1976 nr 7/8 s. 17.

1959

Od Nowa nr 31: 25 X s. 6–7, Witryna poznańska.
W: R. Danecki, M. Grześczak. – P: B. Adamczak.
Tu także wiersze poetów nie należących do grupy.

1976

Gaz. Pozn. nr 271: 27–28 XI s. 5, Poeci Wierzbaka. Mężczyźni czterdziestoletni.
W: R. Danecki, M. Grześczak, M. M. Kozłowski, J. Ratajczak, K. Sutarski, E. Wachowiak.

– druki zwarte

1957

Liść człowieka. Poezja miłosna. Ilustr. E. Pruska. Pozn.: Wyd. Pozn. 85 s., egz. 1000, Wierzbak, poznańska grupa literacka.
„Nad Wierzbakiem – nie same wierzby..." Zamiast słowa wstępnego napisała K. Iłłakowiczówna. – W: R. Danecki, M. Grześczak, M.M. Kozłowski, J. Ratajczak, K. Sutarski, E. Wachowiak. – Od wydawnictwa.
Na okładce napis: Grupa poetycka Wierzbak.

1959

Wynikanie. Grupa Poetycka Wierzbak. Adamczak, Danecki, Grześczak, Sutarski. Oprac. graf. E. Pruska. Pozn.: Wyd. Pozn. 75 s., egz. 500.
W: R. Danecki, M. Grześczak, K. Sutarski. – P: B. Adamczak.
Wyd. z funduszów Wydz. Kult. Prezydium WRN w Poznaniu.

– w antologiach

1959

Rzecz poetycka. Młodzi. Red. S. Czernik. Łódź: WŁ 1958 [właśc. 1959].
W: R. Danecki, J. Ratajczak, E. Wachowiak. – Tu także: R. Danecki: Korzeń obrazu [program grupy].

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1957:** [K. Orlewicz] (ko): Przy pół czarnej z młodą... poezją. *Expr. Pozn.* nr 210: 26 VIII s. 2 [wyw. z R. Daneckim nt. zbiorku „Liść człowieka" i zamierzeń grupy]. – R. Danecki: Festiwal od strony kuchni. *Wyboje* nr 37: 14–21 XI s. 7. – **1958:** R. Danecki: Regionalne różnice postaw poetyckich. *Tyg. Zach.* nr 28: 12 VII s. 3. – R. Danecki: Grupy czy kluby literackie. *Gaz. Pozn.* nr 269: 12 XI s. 3 [m.in. omów. założeń programowych grupy]. – **1959:** M.M. Kozłowski, J. Ratajczak, E. Wachowiak: A propos Wierzbaka. *Tyg. Zach.* nr 32: 8 VIII s. 8 [oświadczenie o wystąpieniu z grupy, datow. 26 VII]. – **1973:** J. Ratajczak: Spotkania autorskie. *Głos Wielkop.*: Poezjo jesteś... teatrem, nr 220: 16–17 IX s. 5; Od „Wrzosu" do „Od Nowa", nr 268: 11–12 XI s. 4; Poniedziałki poetyckie, nr 308: 30–31 XII s. 4–5. – **1976:** R. Danecki: Poezja czynu. *Expr. Pozn.* nr 208: 15 IX s. 4. – [R. Danecki] (r.d.): Wierzbak. Grupa poetycka po latach. *Tryb. Ludu* nr 209: 15 XII s. 8. – R. Danecki: Jubileusz wierzbakowców. *Życie Warsz.* nr 310: 30 XII s. 7. – **1980:** R. Danecki: Przymierze poezji z plastyką. *Expr. Pozn.* nr 28: 6 II s. 5. – **1986:** R. Danecki: 30-lecie grupy Wierzbak. *Gaz. Pozn.* nr 260: 7 XI s. 10. – **1988:** [R. Danecki] (r): 30 lat temu ukazały się cztery indywidualne debiuty „Wierzbakowców". *Expr. Pozn.* nr 121:

22 VI s. 5. – [R. Danecki] (r): Pisarskie jubileusze. *Expr. Pozn.* nr 245: 16 XII s. 5 [dot. spotkania b. członków grupy w Wydz. Kult. i Szt. Urz. Woj.].

– o g ó l n e: **1957:** [K. Orlewicz] (Ko): Młodzi poeci recytują wiersze poetyckie. *Expr. Pozn.* nr 11: 14 I s. 5 [zapow. wieczoru poezji w dniu 14 I]. – J. Kassan: W stronę zakwitających poetów. *Gaz. Pozn.* nr 15: 18 I s. 6 [dot. wieczoru poezji polit.]. – [M. Piechal] Z. Oścień: Brawo Wierzbaki. *Kronika* nr 3: 1–15 II s. 4. – J. Kultuniak: W kręgu młodej poznańskiej poezji. *Gaz. Pozn.* nr 148: 22–23 VI s. 5. – Po roku z Wierzbakami. *Gaz. Pozn.* nr 253: 24 X s. 4 [spraw. z konferencji pras.]. – E. Paukszta: Wierzbak. *Expr. Pozn.* nr 270: 30 X s. 3, Z notatnika. – E. Bernstein: Wierzbak. *Wyboje* nr 37: 14–21 XI s. 3. – M. Grześczak: Różne. *Wyboje* nr 37: 14–21 XI s. 3 [not.]. – **1958:** Wierzbak działa. *Nowa Kult.* nr 17: 27 IV s. 6 [dot. działaln. kult. grupy]. – *Zebra* nr 4/5: IV–V s. 23. – Przedsięwzięcie godne uwagi. *Orka* nr 28: 13 VII s. 7. – [J. Radliński?] R.: Inicjatywa Wierzbaka. *Współczesność* nr 24: 1–15 IX s. 14 [dot. witryny poet.-plast. w T. Pol.]. – J. Kmita: Poznańskie oblężenie Parnasu. *Tyg. Zach.* nr 22: 31 V s. 4. – Z. Pędziński: Poznańskie rozstaje poetyckie. *Orka* nr 24: 15 VI s. 9. – [M.M. Kozłowski] (MS): Nowy sezon w kawiarni poetyckiej Wierzbaka. *Gaz. Pozn.* nr 266: 8–9 XI s. 6. – S. Czernik: Z wizytą u Wierzbaka. *Orka* nr 51/52: 21–28 XII s. 3 [dot. projektu utworzenia Tow. Poet.]. – **1959:** [Z. Polsakiewicz] (pol.): Poznański Wierzbak w Klubie ZMS [w Bydg.]. *Gaz. Pom.* nr 73: 26 III s. 4. – Młodzi na mapie. *Współczesność* nr 14: 16–31 VII s. 3 [not.]; polem.: J. Ratajczak: W sprawie Wierzbaka, nr 16: 16–31 VIII s. 11; R. Danecki: Łatwy zawód proroka. *Tyg. Zach.* nr 33: 15 VIII s. 12. – **1960:** J. Kmita: O (zbyt wielu naraz) problemach krytyki literackiej (II). *Tyg. Zach.* nr 15: 9 IV s. 7. – J. Kmita: O debiutach poznańskich – inaczej. *Nowa Kult.* nr 43: 23 X s. 2. – **1961:** F. Fornalczyk: Kryzys grup literackich. Na własnym. Odmienność wynikająca z przeżyć. [W:] Znaki życia. Szkice. Pozn.: Wyd. Pozn., s. 78–103 [pierwodr.: m.in. *Wiatraki* 1960 nr 2 s. 1, 4; *Gaz. Pozn.* 1961 nr 24 s. 6]. – **1962:** B. Biernacka: Historia fajerwerku, czyli o młodym Poznaniu poetyckim. *Twórczość* nr 12: XII s. 129–132 [sprost.: M. Misiorny. *Twórczość* 1963 nr 3: III s. 171]. Przedr. [w:] Style i postawy. Szkice o poezji. Pozn.: Wyd. Pozn. 1969, s. 148–153. – **1971:** J. Waczków: Marian Grześczak. *Radar* nr 3: III s. 8–9. – R. Danecki: Wierzbakowe wierzganie. *Gaz. Pozn.* nr 120: 22–23 V s. 5–6. Przedr. [w:] 50 lat Poznańskiego Oddziału Związku Literatów Polskich 1921–1971. Księga jubileuszowa. Pozn.: Wyd. Pozn. s. 141–145; *Ziemia Gorzowska. Gorzowski magazyn kulturalny.* Gorzów Wielkop. sierpień 1977 s. 30–32. – **1972:** P. Kuncewicz: Deklaracje i manifesty (1956–1960). *Poezja* nr 10: X s. 32–33, przedr. w ks. zbior.: Pogranicza poezji. Warsz.: Iskry 1983 s. 462–464. – **1974:** S. Sterna-Wachowiak: Konstruktywistyczna koncepcja poetyki poznańskiej grupy Wierzbak. *Poezja* nr 2: II s. 46–54. – **1976:** Z. Bauer: Pokolenie 56 – mechanizm debiutu. *Poezja* nr 7/8 s. 17. – Mężczyźni czterdziestoletni. *Gaz. Zach.* nr 271: 26–27 XI s. 5, Poeci Wierzbaka. *Expr. Pozn.* nr 268: 27/28 XI s. 9; – **1977:** *Nowy Wyr.* nr 2: II s. 102–103 [not. o 20-leciu grupy]. – **1978:** M. Zieliński: Gdy nasze miasto bywało stolicą polskiej poezji... *Expr. Pozn.* nr 126: 15 XI s. 4, Witryna kulturalna. – **1981:** Z. Beryt: Jak wytrysnął Wierzbak. *Gaz. Pozn.* nr 244: 13–15 XI s. 5. – **1986:** [W. Braniecki] (bran): Laur Wierzbaka pojechał do Chorzowa. *Głos Wielkop.* nr 3: 4–5 I [o konkursie poetyckim dla młodzieży pt. O Laur Wierzbaka]. – **1993:** A. Buck: „Wyboje" a grupa poetycka Wierzbak. [W tegoż:] Czasopisma literackie młodych 1944–1971. Ziel. Góra: Nakł. aut. s. 268–276. – **1996:** (sdr): 40 lat Wierzbaka. *Głos Wielkop.* nr 271: 20 XI [o wystawie jubileuszowej pośw. grupie w Domu Literatury Biblioteki Raczyńskich]. – **1997:** Z. Rola: Srebrne skronie Wierzbaka. *Trybuna* nr 44: 21 II.

– L i ś ć c z ł o w i e k a. [Rec.:] **1957:** Z. Romanowski: Czyż niczego nie można powtórzyć lepiej i doskonalej. O debiucie Wierzbaka. *Wyboje* nr 37: 14–21 XI s. 2. – **1958:** Z. Pędziński: Erotyk w krzywym zwierciadle. *Tyg. Powsz.* nr 4: 26 I s. 5; [B. Ostromęcki] B.O. *Nowe Książ.* nr 8: 25 IV s. 486; A. Mielnikow: Poezija i žizn. *Inostrannaja Literatura* (Moskwa) (nr z VI) [inf. *Poezja* 1974 nr 2 s. 50]. – (W y n i k a n i e. Rec.:) **1960:** J.B. Ożóg: Fantazja przeciw surrealizmowi. *Życie Lit.* nr 23: 5 VI s. 10. – R. Śliwonik: List do przyjaciół z Wierzbaka. *Współczesność* nr 6: 16–31 III s. 3.

– F e s t i w a l M ł o d e j P o e z j i w P o z n a n i u (P o z n a ń s k i L i s t o p a d P o e t y-

c k i:) – o g ó l n e: **1960:** B. Kogut: W Kłaju i gdzie indziej. *Tyg. Zach.* nr 7: 13 II s. 10; R. Danecki. *Nowa Kult.* nr 46: 13 XI s. 1,9 [tu m.in. dzieje festiwalu od 1957]; M. Piechal: Zwierciadło najmłodszej poezji. *Odgłosy* nr 47: 27 XI s. 7; **1961:** J. Ratajczak: Ogólnopolskie Festiwale Młodej Poezji w Poznaniu (1957–1960). *Kron. m. Pozn.* nr 1 s. 65–70; **1973:** J. Ratajczak: Poeci w szrankach. Spotkania autorskie. *Głos Wielkop.* nr 244: 14–15 X s. 5–6. – [I] **1957:** [Zapow.:] (tp): W listopadzie festiwal młodej poezji polskiej. *Tryb. Ludu* nr 257: 14 IX s. 4; [K. Orlewicz] (ko): Przez 2 dni w Poznaniu na Festiwalu Młodej Poezji Polskiej gościć będziemy najwybitniejszych poetów. *Expr. Pozn.* nr 220: 5 IX s. 1, 2; [B. Adamczak] bo: Festiwal młodej poezji polskiej. *Gaz. Pozn.* nr 224: 20 IX s. 4; [K. Orlewicz] (ko): Min. Kuryluk protektorem Festiwalu Młodej Poezji. *Expr. Pozn.* nr 241: 26 IX s. 2; [M. Misiorny] (SP): W listopadzie Festiwal Młodej Poezji Polskiej. *Nowa Kult.* nr 43: 27 X s. 2; [Cz. Kubalik] C.K.: Festiwal Młodej Poezji Polskiej. *Nowa Kult.* nr 43: 27 X s. 2; Z. Beryt: Festiwal, Wierzbak i rada z sercem. (Korespondencja własna z Poznania). *Gaz. Krak.* nr 263: 4 XI s. 3; A. Wilk: „Poezja chlebem codziennym". *Il. Kur. Pol.* nr 264: 6 XI s. 3 [wyw. z K. Sutarskim]; [Z. Zapert] (Z.Z.): Festiwal Młodej Poezji Polskiej. *Expr. Wiecz.* nr 237: 7 X s. 3; Z. Pędziński: Jesień poetycka grodu Przemysława. *Głos Wielkop.* nr 214: 8–9 IX s. 2; Poetycka jesień w Poznaniu. Z całego kraju zjeżdżają dziś poeci, krytycy, korespondenci. *Expr. Pozn.* nr 279: 11 XI s. 1, 2 [tu m.in. listy S. Czernika, J. Iwaszkiewicza, A. Wata i A. Ważyka]; [A. Kaczkowski] A.K.: Pięć minut przed otwarciem Festiwalu Młodej Poezji. [wyw. z R. Daneckim], M.M. Kozłowski: Poezja chlebem powszednim. *Gaz. Pozn.* nr 29: 12 XI s. 1, 4. – [Spraw.:] [M. Flejsierowicz] (mf): Zjazd młodych poetów w Poznaniu. *Życie Warsz.* nr 270: 13 XI s. 4 [m.in. o uczestnictwie grupy Swantewit]; [Cz. Michniak] (m): Randez-vous młodych poetów w Poznaniu. *Głos Wielkop.* nr 270: 13 I s. 1; Poezja chlebem powszednim. *Wyboje* nr 37: 14–21 XI s. 1 [fragm. listów Z. Bieńkowskiego J. Brzostowskiej, T. Chrzanowskiego, K. Cisa, S. Czernika, M. Czychowskiego, S.R. Dobrowolskiego, J. Elektorowicza, T. Giegiera, J. Iwaszkiewicza, A. Wata, A. Ważyka, J. Wyki, K. Wyki, S. Żółkiewskiego dot. zaproszenia na festiwal]; Program... *Wyboje* nr 37: 14–21 XI s. 1; M. Flejsierowicz: Zakończenie... *Życie Warsz.* nr 271: 14 XI s. 5; [K. Tyszkiewicz] (ty): Szczeciński poeta laureatem Festiwalu Młodej Poezji w Poznaniu [R. Liskowacki]. *Kur. Szczec.* nr 273: 15 XI s. 4; W. Witkowski: Poezja chlebem powszednim. Śmiałe hasło rzucone przez uczestników festiwalu Młodej Poezji Polskiej. *Dz. Łódz.* nr 272: 16 XI s. 3; E. Kierzek: Poezja chlebem codziennym. Korespondencja własna z Poznania. *Głos Szczec.* nr 246: 16 XI s. 4; R. Liskowacki: Z wielu „grup" mały deszcz. (Korespondencja własna z Poznania). *Głos Szczec.* nr 276: 20 XI s. 4; (pad). *Sztand. Ludu* nr 275: 20 XI s. 3 [wyw. z J. Księskim i J.W. Ziębą]; B. Drozdowski: Dobry pomysł Wierzgaków [!] czyli o Festiwalu Młodej Poezji w Poznaniu. *Dz. Pol.* nr 279: 23 XI s. 2–3; B. Kogut: Po mityngu młodych poetów. *Tyg. Zach.* nr 47: 23 XI s. 3; J. Walawski: Sejmik młodych poetów. *Now. Tyg.* nr 44: 23 XI s. 3; Nagrody. *Nowa Kult.* nr 47: 24 XI s. 6; Z. Bolek. *Tryb. Lit.* nr 3: 24 XI s. 2; L. Elektorowicz: Poznańskie pogaduszki. *Życie Lit.* nr 47: 24 XI s. 10; W. Leopold: Zjazd młodej poezji. *Nowa Kult.* nr 47: 24 XI s. 6; polem.: [A. Jakubiszyn] (aj): Gdzieś w Lublinie... [Fr.]. *Kamena* nr 22: 30 XI s. 7; J. Harkiewicz: Aby nie było magicznych wież. *Il. Kur. Pol.* nr 280: 24–25 XI s. 5; [J. Maśliński] M.A. Styks: Którędy na pomnik. *Życie Lit.* nr 47: 24 XI s. 12 [dot. festiwalowego nru *Wybojów*]; A. Witek: Wielka bania. Felieton z okiem przymrużonym. *Tyg. Powsz.* nr 46: 24 XI s. 5; M. Leja: Targów poetyckich nie było. *Walka Młod.* nr 26: 26 XI–2 XII s. 4; W. Wirpsza: Kilka uwag o festiwalu Młodej Poezji. *Sztand. Młod.* nr 281: 26 XI s. 2; R. Arasimowicz: Zjazd poetów czy grafomanów. *Poglądy* nr 42: 28 XI s. 4; K. Sperling: W sprawie Sztaudyngera. *Wyboje* nr 39: 28 XI – 5 XII s. 5 [dot. niezaproszenia pisarza na festiwal]; J. Turoń: Młoda poezja i chleb. *Dz. Lud.* nr 265: 29 XI s. 7; J.W. Zięba: Pofestiwalowe impresje. *Kamena* nr 22: 30 XI s. 2, [nawiąz.:] J. Księski. *Tamże* s. 2, 8; B. Eysymontt: Snobizm czy postęp. *Za i Przeciw* nr 37: 1 XII s. 9, 13 [wyw. z anonimowym uczestnikiem festiwalu]; J. Hordyński: Z kolebki Chrobrych. *Życie Lit.* nr 48: 1 XII s. 5; M. Misiorny: Wiele hałasu o nic. (Z Poznania

po Festiwalu Młodej Poezji). *Życie Lit.* nr 48: 1 XII s. 11; Z. Pędziński: Poetyckie nadzieje i prozaiczna rzeczywistość. *Now. Lit. i Wydaw.* nr 18: 1 XII s. 3. – L. Mech. Na tematy osobiste. *Co dalej* nr 28: 1 XII s. 2; J. Lenart: Poezja chlebem powszednim. (Na marginesie Festiwalu Młodej Poezji). *Głos Tyg.* nr 47: 7–8 XII s. 2; S. Jończyk: Z okazji Festiwalu Młodej Poezji. *Kierunki* nr 49: 8 XII s. 10; B. Justynowicz: Nasi artyści tymczasem... O Festiwalu Młodej Poezji w Poznaniu. *Uwaga* nr 14: 21 XII s. 5–6; **1958:** T. Śliwiak: Poezja chlebem obojętnych. *Zebra* nr 1: I s. 5. – [II] **1958:** M. Grześczak: *Nowy Świat* nr 46: 9 XI s. 3 [zapow.:]; R. Danecki: Grupy czy kluby literackie. Poznański Listopad Poetycki. *Gaz. Pozn.* nr 269: 12 XI s. 5; [M.M. Kozłowski:] (ms). *Gaz. Zach.* nr 47: 22 XI s. 2: [A. Bruzda] S. Dan. *Spr. i Ludzie* nr 47: 22–23 XI s. 2 [sprost.:] T. Karpowicz: Maleńkie sprostowanie. *Tamże* nr 48: 29–30 XI s. 3; M. Leja. *Walka Młod.* nr 48: 30 XI s. 5. – [III:] **1959:** [Zapow.:] [W. Chila-Biniek] (wch): Trzeci ogólnopolski mityng młodych poetów. *Głos Wielkop.* nr 266: 8 XI s. 7; *Życie Lit.* nr 45: 8 XI s. 11; [T. Śmiełowski] (ts): Od czwartku do soboty sejmik poetycki młodych w Poznaniu. *Expr. Pozn.* nr 262: 10 XI s. 5; [S. Michalek] (s.m.): Poetycki sejmik młodych. *Tryb. Ludu* nr 314: 12 XI s. 6; (z): Trzeci Listopad młodych poetów. *Gaz. Pozn.* nr 272: 12 XI s. 4; B. Kogut: Festiwalowe refleksje. *Tyg. Zach.* nr 46: 14 XI s. 1, 3; [T. Śmiełowski] (ts): Awangardą literatury była zawsze poezja – w rozmowie z „Expressem" powiedział M. Jastrun. *Expr. Pozn.* nr 266: 14 XI s. 3 [wyw.]; E. Paukszta: Zgrzebłem po ramolach. *Expr. Pozn.* nr 270: 20 XI s. 3; Laureaci. *Tyg. Zach.* nr 47: 21 XI s. 4, *Nowa Kult.* nr 48: 29 XI s. 6, *Życie Lit.* nr 48: 29 XI s. 11, *Od Nowa* nr 37: 6 XI s. 7; Trzeci Listopad młodych poetów. *Nowa Kult.* nr 47: 22 XI s. 6; [J. Łukasiewicz] jp. *Tyg. Powsz.* nr 48: 29 XI s. 4; Wrażenia z festiwalu w Poznaniu: R. Danecki: Propozycje zmęczonych entuzjastów, I. Iredyński: Zjazd poetów. [Podp. mylnie: U. Kozioł, sprost. nr 24 s. 12], U. Kozioł: O wrażeniach z Festiwalu, S. Kryska: Gdybym był czytelnikiem młodej poezji, J.M. Rymkiewicz: Festiwal optymistyczny. *Współczesność* nr 23: 1–15 XII s. 8; J. Przyboś: Festiwal młodej poezji w Poznaniu. *Prz. Kult.* nr 49: 3 XII s. 6; J. Ratajczak: Poznań – miastem poetyckich festiwali. *Tyg. Zach.* nr 49: 5 XII s. 6–7; B. Kogut: Mętna woda i guzy na głowie. *Tyg. Zach.* nr 10: 12 XII s. 3; [M. Grześczak] M.G. *Od Nowa* nr 38: 13 XII s. 15; **1960:** [Z. Bieńkowski] zb. *Twórczość* nr 1: I s. 160–162; [Cz. Michniak] MAK. *Panor. Półn.* nr 2: 10 I s. 15; K. Klinger: Le novembre poétique... *Persp. Pol.* (Warsz.) nr 2: II s. 95 [nota].

– w i e r s z e o g r u p i e: **1960:** [Fr.:] J. Bykowski: Grupa poetycka Wierzbak. *Tyg. Zach.* nr 8: 20 II s. 12. – **1976:** L. Konopiński: Na wierzbakowej fujarce. (Laury i laurki): Bohdan Adamczak. Ryszard Danecki. Gerard Górnicki. Marian Grześczak. Maciej Maria Kozłowski. Józef Ratajczak. Konrad Sutarski. Eugeniusz Wachowiak. – W. Ścisławski: Wspominki. *Expr. Pozn.* nr 268: 27 XI s. 9 [na 20-lecie grupy].

HELIKON*

Toruń; XII 1956–ok. IV 1957.

Grupa studencka.

Członkowie zespołu redakcyjnego jednodniówki *Helikon*: *Jan Jerzy Czarnecki [pseud. York], Jerzy Włodzimierz Leszin-Koperski, Jerzy Gryszkiewicz, Jacek Głażewski, Edward Stachura, Janusz Żernicki [właśc. Janusz Kwiatkowski], Jerzy Żelazny oraz Jerzy Lesław Ordan [właśc. Jerzy Malczyński], Stefan Polom, Wojciech Roszewski.*

* Hasło opracowane m.in. na podstawie odpowiedzi J. Żernickiego na ankietę (VI 1981) i z nim konsultowane (IX 1985).

Powodem założenia grupy Helikon były zabiegi studentów Uniwersytetu Mikołaja Kopernika (UMK) w Toruniu, skupionych w powstałym w listopadzie 1956 Klubie Młodych Twórców Literackich, o stworzenie autonomicznego pisma[1]. Z inicjatywy klubu ukazała się w grudniu 1956 jednodniówka „Helikon. Poezja i proza artystyczna", firmowana przez Radę Uczelnianą ZSP. Jej redaktorem naczelnym (także autorem nazwy wydawnictwa) był, zaproszony do współpracy przez Jerzego Leszina-Koperskiego, Jan Jerzy Czarnecki. Zespół redakcyjny i autorski tworzyli ponadto: Jacek Głażewski, Edward Stachura, Jerzy Żelazny, Janusz Żernicki. Spośród redaktorów „Helikonu" trzech było studentami filologii polskiej (Leszin-Koperski, Żelazny, Żernicki), pozostali nie studiowali. Wydanie jednodniówki było zarazem początkiem istnienia grupy literackiej Helikon, do której dołączyli następnie Jerzy Lesław Ordan, Stefan Połom i Wojciech Roszewski. Artykuł wstępny do „Helikonu" (autorstwa Czarneckiego) był jednocześnie manifestem Klubu Literackiego i grupy Helikon. Inspiracją do niego było „Słowo wstępne" do 1 numeru *Skamandra* z 1920 roku.

We wstępie do „Helikonu" pisano m.in.:

„Jesteśmy młodzi. Chcemy tworzyć. [...] Człowiek jest dla nas najważniejszym dobrem. [...] Znamy doniosłą wagę obecnych zdarzeń. Czujemy się współtwórcami rzeczywistości, współodpowiedzialnymi za jej dzisiejszy kształt przed potomnością. [...] Jesteśmy grupą poetycką, która pragnie w swej twórczości odzwierciedlać prawdę naszej epoki, gorący i niespokojny nurt naszych czasów. [...] Twórczość nasza iść będzie z człowiekiem ku trudom wszystkich dni codziennych i towarzyszyć mu w drodze ku jutru. Nie chcemy krzyczeć o jego bohaterstwie, lecz po prostu i całkiem zwyczajnie mówić o jego nieulękłej woli przeobrażania rzeczywistości. [...] Celem naszym jest wzbogacanie życia literackiego naszego kraju"[2].

Jednodniówka miała być zalążkiem stałego pisma literacko-artystycznego. Zamiaru tego nie zrealizowano z powodu trudności wydawniczo-finansowych. Wszczęto w związku z tym starania o założenie, wspólnie z zespołem Grupy Literackiej → Współczesność innego pisma, pt. *Kwartalnik Poetycki i Malarski* (także nie zrealizowane). Udało się natomiast zredagować i ogłosić we *Współczesności* dwie jednorazowe wkładki pt. „Młode Pomorze"[3]. Tytuł jednodniówki i nazwa

[1] Przewodniczący klubu, J. Leszin-Koperski, zaprezentował go w grudniu 1956 na łamach *Ilustr. Kur. Pol.* (nr 288). Klub nie miał wówczas programu działalności. O ambicjach członków (m.in. J.J. Czarnecki, J. Głażewski, W. Roszewski, E. Stachura, J. Żelazny, J. Żernicki – wiceprzewodniczący) pisał: „Pragniemy dojść do głosu i wypowiadać się na temat piękna i sztuki w ogóle. Łączy nas potrzeba pisania i konieczność nieskrępowanej niczym dyskusji. Chcemy poznawać zjawiska natury artystycznej i wypracować wspólny nam wszystkim twórczy stosunek do nich. Gardzimy kłamstem i solidarnie przeciwstawiamy się objawom lekceważenia naszych wysiłków. Cechuje nas wszystkich szczerość i umiłowanie człowieka. Obchodzi nas jego trudny los i uczucia, jak nadzieja i zwątpienie, miłość i nienawiść. Te rzeczy muszą się w sposób szczególnie wyrazisty uwydatnić w naszej twórczości".

[2] Cyt. za: A.K. Waśkiewicz: Wydawnictwa kręgu Orientacji. [W:] Czasopisma studenckie w Polsce. (1945–1970).Warsz. 1975, s. 269–270.

[3] Kolejną tego typu wkładką były „Nowe Żagary", niesamoistny dodatek do *Głosu Uczelni* (UMK), zredagowany przez J.W. Leszina (red. nacz.), M. Fleischera, S. Kościeleckiego, W. Roszewskiego, J. Żernickiego i J. Żelaznego. Był to organ Studenckiego Klubu Literackiego i Plastycznego przy ZSP. Por. A.K. Waśkiewicz: Wydawnictwa kręgu Orientacji, s. 270.

grupy zrodziły się, wg świadectwa Żernickiego, z „fascynacji historią i antykiem" („hasło, które więcej w owym czasie żywotne było w swym drugim znaczeniu niż w pierwszym")[4]. Członkowie grupy spotykali się codziennie w lokalu radiowęzła studenckiego. Uczestniczyli w przygotowywaniu audycji poetyckich (kierownikiem radiowęzła był Koperski, redaktorami i lektorami byli Ordan i Żernicki), poświęconych m.in. poezji hiszpańskiej, poezji Juliana Przybosia, Tadeusza Peipera, Czesława Miłosza, Aleksandra Wata. Uczestniczyli ponadto w zebraniach Klubu Literackiego, odbywających się raz w tygodniu w Klubie Asystenckim przy UMK (swoje wieczory grupa ogłaszała plakatami). 27–28 kwietnia 1957 Głażewski, Leszin-Koperski i Żernicki wzięli udział w spotkaniu grup literackich w Halinie koło Warszawy, zorganizowanym przez młodzieżowy zespół rubryki *Kierunków* pt. „Młodzi piszą". Poezja członków Helikonu została wysoko oceniona, niektóre wiersze opublikowano w kolumnie poświęconej zjazdowi (*Kierunki*, nr 20). Ponadto Leszin-Koperski reprezentował grupę na Zjeździe Młodych Twórców, zorganizowanym przez redakcję *Współczesności.* Helikon kontaktował się z warszawską grupą → Fedyment (Żernicki został honorowym członkiem tej grupy) oraz gdańskimi → Kontrastami. W organizowaniu imprez poetyckich Helikonu brała udział grupa studentów Wydziału Sztuk Pięknych UMK pn. „17 Młodszych" (m.in. Stefan Kościelecki). Mecenat nad grupą sprawowała Rada Uczelniana ZSP przy UMK. Dotyczył częściowego sfinansowania „Helikonu" (część kosztów wydawniczych pokryli autorzy jednodniówki).

Grupa zaprzestała działalności w połowie 1957 (krótko po zjeździe w Halinie). Niezależnie od niemożności dalszego wydawania pisma, wystąpiły różnice artystyczne między poszczególnymi jej członkami. Żernicki tak pisał o tych rozbieżnościach w swojej ankiecie: „Przyczyną rozpadu były – różnice artystyczne i orientacje, np. za skamandrytami był J. Czarnecki i J. Gryszkiewicz, J. Żelazny natomiast gwałtownie przeciw nim, i z fanatyzmem propagująca awangardę reszta z Leszinem i ze mną na czele. W owym czasie zresztą dokonaliśmy z Leszinem kapitalnego, nigdzie nie wydanego wywiadu z Aleksandrem Watem oraz zamówiliśmy (był to ostatni jego przed śmiercią) u Młodożeńca artykuł o Tytusie Czyżewskim, który drukowaliśmy już w Warszawie, w organie Orientacji Poetyckiej «Hybrydy» Widzenia". O powodach upadku *Helikonu* i innych toruńskich pism studenckich tego okresu Żernicki pisał w „Post scriptum" (s. 104):

„Nie udało nam się zachować pisma i środowiska. Brakowało powszechnego zapotrzebowania na pismo, brakowało tradycji, która by nasze starania czyniła bardziej zrozumiałymi. Brak finansów z jednej strony, z drugiej – nie wszystko, co proponowaliśmy w owym czasie było do przyjęcia dla nie przygotowanych czytelników, ale i też nie wszystko było udane. Nie wszystko miało ten kształt artystyczny, który by nazwę Helikon w pełni uzasadniał, czy też przedłużał w *Nowych Żagarach* dawne *Żagary.* W pobliżu nie działało żadne wydawnictwo, co zaważyło też na losach pisma".

Leszin-Koperski, Stachura i Żernicki, po przeniesieniu się do Warszawy, wspólnie z Gąsiorowskim byli w 1960 inicjatorami powstania → Orientacji Poety-

[4] Helikon – góra w Beocji; w mitologii siedziba Apollina i Muz; helikon – bas, instrument muzyczny dęty. Por. J. Żernicki. *Post scriptum*, s. 103.

ckiej „Hybrydy" i aktywnie uczestniczyli w jej pracach. Zaprzestali twórczości literackiej Gryszkiewicz i Żelazny.

Działalność grupy dopiero po latach doczekała się bardziej wnikliwych ocen. I tak – Andrzej K. Waśkiewicz dzieje *Helikonu* jako pisma i grupy rozpatrywał (podobnie jak *Nowe Żagary* i *Młode Pomorze*) jako toruński etap kształtowania się programu Orientacji Poetyckiej „Hybrydy"[5]. Henryk Galus widział w programie grupy „spontaniczną reakcję na okres kultu jednostki, tak w płaszczyźnie moralno-politycznej, jak i ideowo-artystycznej". Uważał ponadto, iż: „cała działalność tej grupy, w której autentyczne zaangażowanie ideowe, entuzjazm, ambicje i aspiracje, światoburczy stosunek do rzeczywistości i programowy nonkonformizm przeplatały się z ekstrawagancją, fanfaronadą i ignorancją, brakiem poczucia realizmu i naiwnością, odegrała jednak istotną rolę w rozbudzeniu ruchu umysłowego oraz zainteresowania współczesną literaturą i poezją w środowisku studenckim. Wieczory autorskie i kameralne spotkania, jakie w klubach studenckich w latach 1956–58 organizowała grupa Helikon, przemieniały się w forum żarliwych dyskusji ideowo-filozoficznych i literacko-artystycznych, które przyciągały szerokie kręgi studentów"[6].

Publikacje

– *w czasopismach*

1957

Kierunki nr 29: 19 V s. 6–7, Młodzi piszą.
W: J. Głażewski, J.W. Leszin, J. Żernicki.

Współczesność nr 8: VIII – IX s. 7. Młode Pomorze: Bydgoszcz – Toruń. Nr 1. Red. zespół: K. Jułga, J.W. Leszin, J. Malczyński, R. Samsel, E. Wadowski.
W: m.in. J. Żernicki.

1958

Współczesność nr 13: 31 III s. 7, Młode Pomorze: Olsztyn – Toruń – Gdańsk – Słupsk. Nr 1 (2). Red. zespół: K. Jułga, B. Justynowicz, Z. Kiwka, W. Leszin, J. Malczyński, J. Sobczak, E. Wadowski, J. Żelazny.
W: m.in.: E. Stachura.

– *druki*

1956

Helikon. Poezja i proza artystyczna. [Jednodniówka]. Red. zespół J.J. Czarnecki (red. nacz.), J. Głażewski, J.W. Leszin, E. Stachura, J. Żelazny (zast. red. nacz.), J. Żernicki. Tor.: RU ZSP UMK 15 grudnia 1956, 8 s., egz. 1500.
Zawartość: [J.J. Czarnecki:] W powyższych słowach... [Art. programowy]. – W: J. Głażewski, J.W. Leszin, E. Stachura, J. Żernicki. – Fr.: J. Gryszkiewicz. – P: J. Żelazny. – Art.: J.J. Czarnecki.

---

[5] Zob. Czasopisma studenckie w Polsce. (1945–1970). Warsz. 1975, s. 269–270.
[6] *Rocz. Kult. Kuj.* 1965, s. 152–153.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1956:** J.W. Leszin: Nie jesteśmy już sami ze swoją twórczością. *Il. Kur. Pol.* nr 288: 2–3 XII s. 6 [o założeniach Klubu Lit. przy UMK]; polem.: D. Czaplicki: Szczególne walory. *Nowy Tor* nr 46: 15–16 XII s. 2. – **1968:** J. Żernicki: Tulipany dla Torunia. [W:] Post scriptum. Warsz.: RO ZSP, s. 102–104. – **1977:** J. Żernicki: Głosy do wydarzeń sprzed piętnastu lat. *Poezja* nr 3: III s. 89. – **1986:** J. Leszin: Od „Helikonu" do Forum Poetów „Hybrydy". [Wywiad; rozm.:] P. Dumin. *Poezja* nr 12: XII s. 87–95.

– o g ó l n e: **1957:** Spotkanie grup poetyckich w Halinie. *Sł. Powsz.* nr 109: 8 V s. 3. – S. Jończyk: Nadzieja poezji. *Kierunki* nr 20: 19 V s. 7. – S. Jończyk: O twórczym zaangażowaniu młodzieży. Na marginesie spotkania młodych grup poetyckich w Halinie... *Biul. Inf. Kom. Kult. Pax* nr 5/6: V–VI s. 60. – (Big): Sukces poetyckiej grupy Helikon na zjeździe w Halinie. *Il. Kur. Pol.* nr 129: 1 VI s. 4. – **1965:** H. Galus: Od „Cukierni Akademickiej" do grup twórczych. (Studencki ruch kulturalny w Toruniu w latach 1945–1965). *Rocz. Kult. Kuj.* s. 152–153. – A. Howzan: Studencki ruch kulturalny na UMK: Czasopiśmiennictwo – Literatura. *Rocz. Tor.* 1967 s. 57. – **1975:** A.K. Waśkiewicz: Wydawnictwa kręgu Orientacji. [W:] Czasopisma studenckie w Polsce. (1945–1970). Warsz.: ZG SZSP, s. 269–270.

SELEDYN*

Gdańsk; kon. 1956–1957.

Członkowie: *Bolesław Fac, Bernard Bolesław Hęćko, Bogdan Justynowicz.*

Grupa pojawiła się pod koniec 1956; tworzyło ją trzech młodych poetów, którzy zadebiutowali w tymże roku; Bolesław Fac wierszami opublikowanymi w studenckim dwutygodniku *Kontrasty* (nr 7), Bogdan Justynowicz w dodatku do *Głosu Wybrzeża* pt. *Dziewiąta Fala*, zaś Bernard Bolesław Hęćko ogłosił pierwsze swoje wiersze w *Dzienniku Bałtyckim*, *Kontrastach* i *Nowej Wsi*.

Grupa nie ogłosiła manifestu, nie miała samodzielnych publikacji, nie szukała mecenasa. Jedyna informacja prasowa o Seledynie pochodzi z lipca 1957. O sposobie zaistnienia grupy w życiu literackim Gdańska Fac pisał: „grupa ta, która powstała w latach po polskim Październiku w Gdańsku, nie miała jakiegokolwiek znaczenia dla życia literackiego w Gdańsku, jak i dla nas, jej uczestników. (Pamiętam tylko dwóch: Bogdana Justynowicza i Bernarda Bolesława Hęćkę.) Pewnie, jak było to wtedy w modzie, ułożyliśmy jakiś program, ale nie pamiętam tego zupełnie. Później dopiero ukształtowała się grupa literacko-artystyczna Gdańska Grupa Młodych, która na pewno w sposób dynamiczny «weszła» w życie kulturalne Gdańska". Autor noty o grupach literackich Pomorza, w tym także Seledynu, pisał w jedynej informacji prasowej o grupie, porównując

* O grupie pisał w odpowiedzi na ankietę B. Fac (list z VII 1981).

ją z grupami → Metafora i → Kontrasty: „Poszukiwania twórcze tych autorów skłaniają się raczej w stronę awangardy. Szczególnie w utworach Justynowicza czuje się szkołę Przybosia – niekiedy odzywają się w nich tony Czechowiczowskie. Poezja tego typu, oparta na sprawdzalnych wyliczeniach, jest wewnętrznie konsekwentna i zwarta. Zarówno Fac, jak i Justynowicz konstruują wiersz z elementów technicznych (trójkąt, trapez itd.) i poprzez ich układ osiągają zamierzony cel".

Opracowania

– o g ó l n e: **1957:** Młoda poezja Gdańska. *Uwaga* nr 6: 20 VII s. 4–5.

PROWINCJA*

Grudziądz; 1956.

Grupa literatów i plastyków.

Członkowie: *Andrzej Baszkowski, Jan Fabiszewski, Anna Kochanowska, Eugeniusz Kochanowski, Władysław Łatuszyński, Jan Maciejewski, Olga Samarska.*

Jedyna informacja prasowa o grupie pojawiła się w grudniu 1956 w piśmie *Pomorze* (nr 6); Prowincja ogłosiła tu program artystyczny oraz kolumnę literacko-plastyczną.

Odwołując się do doświadczeń i realiów lat pięćdziesiątych, jej członkowie stwierdzali w programie: „codziennie na nowo przekonywaliśmy się, że socjalizm w naszym kraju nie znaczy – zwycięstwo, ale jeszcze – walka". Grupa nie sformułowała szerszych postulatów artystycznych, ograniczając się do tezy o konieczności posługiwania się lapidarną formą i podnoszenia ekspresji środków artystycznych. Głównym tematem twórczości grupy miała być współczesność:

„To, o czym mówimy, dzieje się dzisiaj (nawet jeśli pozornie nawiązujemy do wczoraj). Chcemy, by to, o czym będziemy mówić jutro, było piękniejsze, bardziej godne człowieka. Bo uważamy, że najwyższym dobrem człowieka jest nie socjalizm, ale człowiek. Jego sprawom chcemy służyć, broniąc jego praw do piękna i sztuki nawet w czasie walki".

Program podpisali wszyscy członkowie ugrupowania. O dalszych działaniach grupy Prowincja brak informacji. A. Baszkowski należał w latach następnych do Bydgoskiej Grupy Poetyckiej → Wiatraki, E. Kochanowski i O. Samarska kontynuowali twórczość plastyczną.

* Hasło konsultowane z A. Baszkowskim (VI 1985).

Publikacje

– w czasopismach

1956

Pomorze nr 6: 31 XII s. 14. Grupa Prowincja.
W: A. Baszkowski, J. Maciejewski. – P: A. Kochanowska. – Repr.: E. Kochanowski, O. Samarska.

SKARPA*

Olsztyn; I 1957–1960.

Grupa studencka.

Członkowie: *Edmund German, Jerzy Jasiński, Anna Ludwicka, Jan Pulina, Zenon Rzepliński, Jan Sobczyk, Alfred Stefański, Antoni Styp-Rekowski*[1].

Grupa powstała w pierwszych dniach 1957 z inicjatywy Alfreda Stefańskiego i Antoniego Styp-Rekowskiego przy Klubie Literackim w Olsztynie. Skupiała studentów Wyższej Szkoły Rolniczej w Olsztynie, zarazem członków Klubu Literackiego oraz Klubu Młodej Inteligencji. Początkowo Skarpę tworzyli, obok założycieli, także Jerzy Jasiński i Jan Sobczyk, który w tym czasie jeszcze nie studiował.

Pierwsza prezentacja Skarpy odbyła się ok. 20 stycznia 1957 na zebraniu Klubu Literackiego, którego miała być integralną częścią. Przedstawiono wówczas jej program działania; programu poetyckiego Skarpa nie sformułowała. Plan pracy sprowadzał się do postulatów skupienia wokół siebie wszystkich młodych piszących i miłośników literatury i doprowadzenia do wydania pisma klubowego. Grupa zabiegała o poparcie jej działań przez Oddział ZLP i Miejską Radę Narodową[2].

W styczniu 1957, w wyniku wyborów do władz Klubu Literackiego, do jego zarządu spośród członków grupy weszli Sobczyk i Stefański. W tymże miesiącu zapadła decyzja założenia przez grupę własnego pisma; odbyło się zebranie, na

---

*Hasło konsultowane z J. Sobczykiem (III 1989).

[1] W publikacjach prasowych o Skarpie podawano inny skład osobowy; wymieniano nazwiska: Jacek Głażewski, Wiesław Kowalczyk, Marian Nikadon, A. Rekowski, J. Sobczyk, A. Stefański, Krzysztof Śliwiński.

[2] Por. *Życie Olszt.* 1957 nr 21 s. 4: „[...] pragniemy pchnąć Klub na nowe tory. Pragniemy swą pracą «zrehabilitować» dotychczasową działalność Klubu [...] Ożywienie pracy Klubu widzimy w skupieniu wokół siebie młodzieży, piszących, miłośników literatury. Ożywienie Klubu widzimy we własnym piśmie, w którym będziemy zabierać głos w dyskusji nad wielu sprawami. Rzecz jasna, że działalność Klubu zależeć będzie również w dużej mierze od pomocy Oddziału ZLP, Wydziału Kultury MRN oraz ogółu [...]".

którym omawiano pierwszy jego numer, wybrano ponadto zespół redakcyjny. Do realizacji zamysłu nie doszło.

Grupa zorganizowała kilka spotkań i wieczorów autorskich w szkołach, w uczelni kortowskiej i w siedzibie Klubu Literackiego; w ramach prac klubu odbyły się spotkania z młodzieżą m.in. w Barczewie, Biskupcu, Reszlu. Skarpa starała się o utworzenie stałego teatrzyku eksperymentalnego pn. „Teatr Wyobraźni"; odbył się jeden spektakl (montaż poezji Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego).

Około 19 XII 1957 odbył się „Wieczór młodej poezji i prozy" w KMPiK; w spotkaniu wzięli udział także przedstawiciele ZLP i Polskiego Radia. Spośród członków Skarpy w wieczorze uczestniczyli Stefański i Sobczyk.

Grupa nie miała samodzielnych kolumn poetyckich, jej członkowie publikowali wyłącznie indywidualnie.

Na pojawienie się Skarpy lokalna prasa zareagowała gwałtownie: zarzucono jej brak programu poetyckiego oraz fakt, że wszedłszy do zarządu Klubu Literackiego, nie była w stanie ożywić jego działalności. Zastrzeżenia budził kierunek działań Skarpy: stworzenie w ramach klubu, który liczył około dwunastu osób – siedmioosobowej grupy, która ponadto zdominowała zarząd. Skarpie nie udało się – także w ramach prac klubowych – znaleźć mecenasa, który zechciałby ułatwić jej wydanie własnego pisma czy jednodniówki.

Grupa pod koniec swej działalności funkcjonowała w składzie: Sobczyk, Stefański, Styp-Rekowski. Rozpadła się w 1960; jej ostatnim wystąpieniem było spotkanie autorskie w Reszlu.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1957:** [A. Stefański] (st): Grupa Skarpy przejęła dalszą działalność Klubu Literackiego. *Życie Olszt.* nr 21: 25 I s. 4. – A. Stefański: W obronie Skarpy; A. Styp-Rekowski: Kilka myśli o młodych piórach. *Sł. na Warm.* nr 25: 22/23 VI s. 4. – [A. Stefański] (St.): Kilka słów o grupie Skarpy. *Sł. na Warm.* nr 28: 13/14 VII s. 4. – [A. Stefański] (st): „Wieczór młodej poezji i prozy" spotkał się z uznaniem słuchaczy. *Życie Olszt.* nr 299: 19 XII s. 6.

– o g ó l n e: **1957:** M. Musiał, J. Kołłątaj: Szanowny Panie Redaktorze! *Życie Olszt.* nr 34: 9 II [dot. prac Klubu Literackiego]. – K. Kruk: Na początku był klub literacki. W sprawie Skarpy i jej zamierzeń. Na początku był klub literacki... *Życie Olszt.* nr 27: 1 II s. 2. – Członkowie Skarpy spotkali się z uznaniem ze strony swych słuchaczy. *Głos Olszt.* nr 151: 26 VI. – W. Piechocki: Pozwólmy im pisać. *Głos Młod.* nr 5: 14 X s. 2. – **1958:** W. Piechocki: I co dalej?... *Za i Przeciw* nr 23: 8 VI s. 13.

FEDYMENT*

Warszawa; 1957.

Grupa studencka.

Członkowie: *Piotr Graff, Andrzej Krajewski, Andrzej Tchórzewski, Mariusz Thorek, Piotr Witt.*

Grupa powstała na początku 1957. Jej nazwa przejęta została od Witkacego (użył słowa Fedyment zamiast „sedyment" – w terminologii geologicznej oznaczającej osad, męty, szlam).

Program literacki Fedymentu odwoływał się do teorii praskiej szkoły lingwistycznej i ówczesnych badań strukturalistów. Przedstawiony został na zjeździe w Halinie w październiku 1957; nie został ogłoszony drukiem.

Grupa współpracowała z *Kierunkami*; wzięła udział w dwóch zjazdach młodych poetów zorganizowanych przez redakcję w Halinie pod Warszawą (27–28 IV i X 1957), a nadto ogłosiła w tymże piśmie dwie kolumny literackie (w rubryce „Młodzi piszą"). Pierwszą z nich Zygmunt Lichniak powitał z rezerwą[1], po opublikowaniu drugiej Kazimierz Brończyk ogłosił w *Kierunkach* (nr 27) artykuł, w którym – analizując utwory Fedymentu – odmawiał im wartości artystycznych, stawiał też zarzut łatwizny. W obronie grupy wystąpił Jan Dziuba, a także członkowie Fedymentu, Piotr Graff oraz Piotr Witt. Wypowiedź Graffa była zarazem próbą usytuowania poetyki grupy wśród licznych kierunków poetyckich. Mówiąc o grupowych realizacjach koncepcji strukturalistycznych pisał: „Odwołując się do istniejących możliwości skojarzeniowych słów i zwrotów poeci tego kierunku konstruują – czy w każdym razie usiłują to robić – z uboczności i peryferii znaczeń nowe systemy logiczne, w których pojęcie i sądy wynikają z siebie według całkiem innych praw niż w wierszu tradycyjnym, który jest niczym innym jak trochę inaczej ułożoną typograficznie prozą".

Po zaprzestaniu działalności grupowej pod koniec 1957 poeci Fedymentu publikowali indywidualnie wiersze, przekłady i artykuły o poezji. Andrzej Tchórzewski od 1960 wydawał tomiki poetyckie, P. Graff ogłaszał prace z dziedziny filozofii oraz przekłady z języka niemieckiego i angielskiego.

Publikacje

1957

Kierunki

Nr 13: 31 III s. 8, Młodzi piszą.
W: P. Graff, A.St. Krajewski, A. Tchórzewski, P. Witt. – P: M. Thorek, P. Witt.

Nr 20: 19 V s. 6–7, Młodzi piszą.
W: A. Tchórzewski, P. Witt.

* Hasło wysłane do konsultacji A. Tchorzewskiemu (V 1985); nie otrzymano odpowiedzi.

[1] *Kierunki* 1957 nr 13.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1957:** M. Thorek: Przypowieść o byłym fabrykancie lalek, czyli trochę o grupie Fedyment – in statu nascendi. [Fel.]. *Kierunki* nr 13: 31 III s. 8, Młodzi piszą.

– o g ó l n e: **1957:** [Z. Lichniak] Z.L.: Fedyment? Muchomor czy rydz? *Kierunki* nr 13: 31 III s. 8, Młodzi piszą [wstęp do kolumny wierszy]. – OBSERWATOR: O cennej inicjatywie i co z tego jeszcze nie wynikło. *Współczesność* nr 6: V s. 4. – Spotkanie grup poetyckich w Halinie. *Sł. Powsz.* nr 109: 8 V s. 3. – J. Czajkowski: Spotkanie w Halinie. *Współczesność* nr 9: XI s. 8 [dot. udziału grupy]. – K. Brończyk: „Drewniane histerie". *Kierunki* nr 27: 7 VII s. 5; polem.: [Z. Lichniak] Z.L. [wstęp do polem.], J. Dziuba: O poezji i schizofrenii, P. Witt: Rozmowa na migi, nr 32: 11 VIII s. 10; odp.: K. Brończyk: Do kolumny „Młodzi piszą", nr 36: 8 IX s. 10; P. Graff: Nie tylko przeciwko „przeciwko". *Za i Przeciw* nr 26: 15 IX s. 12. – **1958:** [Z. Irzyk] Arnold: Tradycja. *Współczesność* nr 11: 15–28 II s. 9. – **1979:** A. Tchorzewski: Zbawczy bełkot? *Poezja* nr 3: III s. 101 [wzmianka].

MUSZYNA*

Grupa „Muszyna".

Kraków; pocz. 1957–ok. 1961.

Członkowie: *(wg kolejności przystępowania do grupy) 1957: Jerzy Harasymowicz, Jan Zych (do 1958), Jan Stoberski; 1958: Marian Bogdala, Teresa Socha-Lisowska, Maria Suknarowska; 1959: Krystyna Kleczkowska, Ryszard Kłyś, Leszek Maruta, Janusz Roszko, Tadeusz Śliwiak, Elżbieta Zechenter [-Sławińska]; 1960: Tadeusz Nowak, Marek Skwarnicki.*

Grupa została założona przez Jerzego Harasymowicza na początku 1957. Do 1961 należało do niej w różnych okresach czternaście osób; większość z nich została członkami ZLP. Nazwa grupy nawiązywała do miejscowości Muszyna nad Popradem, która była miejscem wypoczynku letniego niektórych jej członków. Nie sformułowano wspólnego programu poetyckiego, jedynie Harasymowicz zredagował wstęp do kolumny wierszy w *Dzienniku Polskim*; wypowiadał się w nim w imieniu grupy:

„Grupa nasza przeciwstawia się rozpowszechnionym ostatnio wśród młodych wpływom awangardy (Różewicz, Przyboś), która to awangarda dawno już skończyła swe życie. Obecnie z jej trupa młodziutcy poeci uczą się wszystkiego, co najgorsze, tj. typowego dla awangardy zimna uczuciowego, braku prawa do fantazji, tendencji do krzyżówek poetyckich i lekceważenia prostego czytelnika. Poeci naszej grupy w przeciwieństwie do wyżej wymienionych pragną nawiązać łączność ze zwykłym czytelnikiem, trafić do jego serca nie rezygnując z nowatorstwa i dobrze pojętej rzeczywistości. Między innymi pragniemy stworzyć nową baśń,

* Hasło wysłane w 1985 do konsultacji T. Śliwiakowi; nie otrzymano odpowiedzi.

nową bajkę poetycką, ukazać w całej swej wspaniałości królestwo snu i fantazji"[1]. Przeciwko wypowiedzi Harasymowicza zaprotestował w imieniu grupy Jan Zych twierdząc, że nie została ona z nią uzgodniona; przedstawił nadto swój pogląd na poezję[2]. Kontrowersja ta spowodowała odejście Zycha z grupy.

Grupa współpracowała ściśle z *Zebrą*, pismem RO ZSP, publikując wspólne kolumny literackie (od numeru 2), a także liczne utwory ogłaszane indywidualnie. Wiązało się to m.in. z faktem, iż redaktorem naczelnym i założycielem pisma był Tadeusz Śliwiak. W 1958 do zespołu redagującego *Zebrę* weszli J. Harasymowicz i J. Zych, stale publikował w nim Leszek Maruta (redagował satyryczny kącik pisma „Pod Zebrą"), Janusz Roszko ogłaszał reportaże; publikowali tu także Marian Bogdała, Tadeusz Nowak i Teresa Socha-Lisowska[3].

Muszyna organizowała liczne imprezy literackie, m.in. otwarte spotkania z pisarzami również spoza grupy: Jerzym Broszkiewiczem, Wisławą Szymborską, Stanisławem Stanuchem, Stanisławem Czyczem, Leszkiem Elektorowiczem i in. (do 1960 odbyło się dwadzieścia tego typu spotkań). Nadto organizowano wieczory autorskie członków grupy w Krakowie i innych miastach (do 1960 było ich około osiemdziesięciu). W dniach 11–12 marca 1961 grupa, przy współudziale KW ZMS, zorganizowała w Krakowie Zjazd Pisarzy Polski Południowej. Obrady zjazdu odbywały się w Klubie Dziennikarza; przewodniczył im Maruta. Przybyło ponad sto osób z Katowic, Kielc, Kłodzka, Poznania, Rzeszowa, Opola i Wrocławia. Referaty wygłosili: Włodzimierz Maciąg („Obraz literatury młodego pokolenia") i Tadeusz Hołuj („Pisarz a jego pokolenie"). Dyskusje koncentrowały się głównie wokół zagadnień zaangażowania literatury; polemika z referatem Maciąga przeniosła się na łamy prasy[4]. Dyskusje były kontynuowane w krakowskim klubie „Pod Jaszczurami" już po zakończeniu imprezy, wiele miejsca poświęciła im także prasa (por. Opracowania). Z okazji zjazdu zorganizowano na Rynku kiermasz książek młodych pisarzy; swoje tomiki podpisywał m.in. Harasymowicz. Odbyły się nadto cztery spotkania autorskie pisarzy uczestniczących w zjeździe.

Grupa nie ogłosiła oficjalnie rozwiązania swojej działalności; Zjazd Pisarzy Polski Południowej był ostatnią imprezą przez nią organizowaną.

W lutym 1962 przy Komitecie Wojewódzkim ZMS w Krakowie powstał Zespół Literacki, do którego przystąpili: Mieczysław Czuma, Wincenty Faber, Jacek Kajtoch, K. Kleczkowska, R. Kłyś, T. Socha-Lisowska, T. Nowak, Ryszard Nowakowski, Stanisław Stanuch, T. Śliwiak, Aleksander Wilkoń, E. Zechenter [-Spławińska] i J. Zych. Zespół był inicjatorem II Spotkania Młodych Pisarzy Pol-

[1] *Dz. Pol.* 1958 nr 10 s. 5.

[2] Zob. *Dz. Pol.* 1958 nr 16 s. 4.

[3] W notce ogłoszonej w *Zebrze* (1958 nr 4/5) J. Kajtoch pisał, iż współpraca grupy z pismem zaszła tak daleko, że doszło niemal do utożsamienia artystycznego poetyki „poetów redakcyjnych" i poetyki grupy. „[...] niedługo będzie już mowa o mniej lub więcej jednolitej grupie *Zebry*". *Zebra* popierała zwłaszcza Harasymowicza, widząc w nim wyraziciela głównych tendencji poetyckich i filozoficznych pokolenia; w numerze 4/5 pomieszczono cały arkusz poetycki poety pt. „Przyczynek do nowego odkrywania" (s. 4–6).

[4] Zob. W. Maciąg: Jeszcze młoda literatura. *Współczesność* 1961 nr 10 s. 1, 5; polem.: A. Kijowski. *Twórczość* 1961 nr 7 s. 137–138, Przegląd prasy. Fragmenty referatu T. Hołuja ogłosiła *Współczesność* (1961 nr 8 s. 1, 4).

ski Południowej (18–19 V 1962) z udziałem przedstawicieli środowisk młodoliterackich Śląska, Kielecczyzny, Rzeszowa i Krakowa. Referaty wygłosili: Tadeusz Bujnicki i Marian Stępień („Tendencje rozwojowe młodej prozy polskiej") oraz J. Kajtoch i S. Stanuch („Doświadczenia i perspektywy współpracy ZMS ze środowiskiem literackim"). Fragmenty referatu Stępnia i stenogram dyskusji drukowała *Współczesność* (1962 nr 12).

W 1963–64 Zespół, przy współpracy *Głosu Młodzieży Wiejskiej*, wydał trzy jednodniówki pt. „Forum" (nr 1 i 2 pod redakcją Stefana Berdaka, J. Kajtocha, S. Stanucha, T. Śliwiaka, A. Wilkonia oraz Tadeusza Żelaznego, nr 3 z grudnia 1964 pod redakcją S. Berdaka, J. Kajtocha, S. Stanucha i Adama Włodka). W intencji redaktorów zeszyty miały być kontynuacją *Zebry*. Publikowali tu także członkowie grupy → Ponidzie.

Publikacje

1957

Zebra
Nr 2: 2 IV s. 4–5, Muszyna.
W: J. Harasymowicz, J. Zych. – Tłum.: J. Zych.
Nr 3: 16 IV s. 8–9, Muszyna.
W: J. Harasymowicz, J. Zych. – P: J. Stoberski.

1958

Dz. Pol. nr 10: 12–13 I s. 5, Grupa Muszyna.
W: J. Harasymowicz, M. Suknarowska, J. Zych.
Zebra nr 4–5: [IV – V] s. 11, Grupa Muszyna.
W: M. Bogdała, T. Socha-Lisowska, M. Suknarowska.
Tu także wiersze S. Grochowiaka nie będącego członkiem grupy.

1959

Dz. Pol. nr 242: 11–12 X s. 4–5, Oddajemy głos Grupie Muszyna.
W: M. Bogdała, J. Harasymowicz, T. Socha-Lisowska, T. Śliwiak, E. Zechenter. – P: K. Kleczkowska, R. Kłyś, L. Maruta, J. Stoberski.

1960

Dz. Pol. nr 115: 15–16 V s. 7, Grupa Muszyna.
W: J. Harasymowicz, L. Maruta, T. Nowak, M. Skwarnicki, T. Socha-Lisowska, T. Śliwiak, E. Zechenter.
Od Nowa nr 24: 12 VI s. 6–7, Witryna krakowska.
W: J. Harasymowicz, T. Nowak, T. Socha-Lisowska, T. Śliwiak. – P: L. Maruta, S. Stanuch.

Opracowania

– grupa o sobie: **1958:** J. Harasymowicz: Muszyna. *Dz. Pol.* nr 10: 12–13 I s. 5; [polem.:] J. Zych: List do redakcji: „Nie zgadzam się z Harasymowiczem". *Tamże* nr 16: 19–20 I s. 4.

– o g ó l n e: **1958:** J. Kajtoch: Zamiast wstępu. *Zebra* nr 4–5: IV–V s. 7. – S. Grochowiak. *Współczesność* nr 21: 16–31 VII s. 3 [dot. mylnego zaliczenia go do grupy]. – **1959:** Oddajemy głos Grupie Muszyna. *Dz. Pol.* nr 242: 11–12 X s. 4–5. – **1960:** Grupa Muszyna. *Dz. Pol.* nr 115: 15–16 V s. 7 [żartobliwy wstęp do kolumny poet.]. – Muszyna. *Od Nowa* nr 24: 12 VI s. 6 [o działaln. grupy od chwili jej założenia]. – **1970:** T. Nyczek: Razem – czy osobno. *Twórczość* nr 5: V s. 158. – **1975:** E. Orzechowski. Czarno na Białym, czyli Zebra. [W:] Czasopisma studenckie w Polsce. (1945–1970). Warsz.: ZG SZSP, s. 223–230. – **1988:** J. Kajtoch: Polemiki. *Poezja* nr 4: IV s. 104. – **1993:** A. Buck: Sztuka mówi. („Zebra" 1957–1958). [W tegoż:] Czasopisma literackie młodych 1944–1971. Ziel. Góra: Nakł. aut. s. 278–299.

– I Z j a z d M ł o d y c h P i s a r z y P o l s k i P o ł u d n i o w e j. Omów.: **1961:** Po Zjeździe młodych literatów w Krakowie. *Echo Krak.* nr 61: 13 III s. 1. – *Tyg. Powsz.* nr 12: 19 III s. 10. – J. A. Frasik: Narady młodych literatów Polski Południowej. *Wieści* nr 13: 26 III s. 5. – R. Nowakowski: Pokolenie – czy to coś znaczy? *Życie Lit.* nr 13: 26 III s. 9. – [B. Drozdowski] KOTWICA: Krakowski zjazd. *Współczesność* nr 7: 1–15 IV s. 2. – R. Podlewski: Stary Kraków gościł młodych pisarzy. *Sł. Ludu* nr 91/93: 1–3 IV s. 10. – Polska Południowa. (Stenogramy – w skrócie – kilka wypowiedzi ze Zjazdu Młodych Pisarzy Polski Południowej). *Współczesność* nr 8: 16–30 IV s. 1, 4–5. – W. Maciąg: Jeszcze młoda literatura. *Współczesność* nr 10: 16–31 V s. 1, 5; polem.: A. Kijowski. *Twórczość* nr 7: VII s. 137–138, Przegląd prasy.

DOMINO*

Literacka Grupa „Domino".

Katowice; 1957–58.

Członkowie: *Krystyna Broll [-Jarecka], Leonard Drzewiecki, Stanisław Horak, Tadeusz Kijonka, Czesław Slezák.*

Grupa powołana została wiosną 1957 roku przez Czesława Slezáka; skupiała literatów po debiucie. Jej nazwa wywodziła się od tytułu wiersza Stanisława Horaka. Nie sformułowała programu literackiego. Według świadectwa Slezáka, gdy grupie nie udało się nawiązać współpracy z prasą katowicką, ogłosiła w styczniu 1958 kolumnę poetycką w *Kierunkach*[1], co nieprzychylnie nastawiło władze wobec niej. W tymże roku Domino zaprzestało działalności. We wstępie do kolumny wierszy zamieszczono błędną informację, iż grupa powstała przy Oddziale Stowarzyszenia Pax w Katowicach: nieścisłość tę prostował S. Horak w liście do IBL (VIII 1973). Wszyscy członkowie grupy kontynuowali po jej rozwiązaniu działalność literacką, większość z nich została także członkami ZLP.

* Hasło konsultowane z Cz. Slezakiem (V 1985).

[1] Wśród wierszy członków Domina znalazł się też utwór Zbigniewa Jankowskiego; autor ten jednak stwierdzał, iż był sympatykiem grupy, nie należąc do jej ścisłego grona.

Publikacje

– *w czasopismach*

1958

Kierunki nr 41: 26 I s. 10, Literacka Grupa Domino.
W: K. Broll, L. Drzewiecki, S. Horak, T. Kijonka, Cz. Slezak.
Tu także wiersz Z. Jankowskiego, nie należącego do grupy.

Opracowania

– o g ó l n e: **1958:** [H. Wolny] H.W.: Literacka grupa Domino. *Kierunki* nr 4: 26 I s. 10, „Młodzi piszą" [wstęp do kolumny wierszy i noty biogr.].

SWANTEWIT*

Literacka Grupa Niezależnych „Swantewit".
Warianty nazwy: Grupa Literacka „Swantewit"; Poznańska Grupa Literacka „Swantewit".

Poznań; IV 1957–X 1965.

Członkowie: *Jadwiga Badowska, Łucja Danielewska, Eugeniusz Kobylecki, Czesław Kubalik, Julian Rynowiecki, Janusz Sauer, Witold Zegalski; od 1960 także Aleksander Wojciechowski.*

Bezpośrednio po rozwiązaniu Koła Młodych przy ZLP w Poznaniu jego byli członkowie zaczęli tworzyć grupy poetyckie, wśród których powstała także grupa Swantewit. Pomysł powołania grupy literackiej zrodził się 10 kwietnia 1957, podczas spotkania w kawiarni przyszłych jej członków. Inicjatorem jej zawiązania był Z. Zegalski, dotychczasowy przewodniczący Koła Młodych. Przyłączyli się do niego Cz. Kubalik i J. Sauer, a następnie J. Badowska, Ł. Danielewska i J. Rynowiecki[1]. Wkrótce do grupy dołączył Kobylecki, w 1960 zaś Wojciechowski; w tym-

* Hasło konsultowane z Ł. Danielewską (VI 1985).

[1] W lutym 1956 Danielewska i Sauer zaproponowali E. Wachowiakowi, późniejszemu współzałożycielowi grupy Wierzbak, udział w grupie pod nazwą Czwarty Wymiar (jej założycielem miał być także Andrzej Zeyland). W liście do Wachowiaka pisano: „Jeśli chodzi o program, to istnieje całkowita swoboda indywidualności. Nie zamierzamy tworzyć frontu walki w imię jakiejś idei, gdyż jak sądzimy, każdy przechodzi inną drogę zanim stanie się poetą i każdy odznacza się swoimi ideami. Zasadą, którą przyjmujemy, jest przyjaźń po piórze. Formy dalszej pracy pozostają do omówienia osobiście" (wg listu udostępnionego przez E. Wachowiaka). Ostatecznie do powołania grupy o tej nazwie i w powyższym składzie osobowym nie doszło, śladem tej inicjatywy jest nota w *Nowej Kulturze* (1957 nr 45), w której pada nazwisko Zeylanda jako członka Swantewita, wcześniej zaś wspólna kolumna wierszy Danielewskiej, Rynowieckiego i Zeylanda w *Widnokręgu* (1956 nr 2 z 14 I s. 2).

że roku z członkostwa grupy zrezygnowała Badowska, podejmując decyzję pracy indywidualnej, a w 1962 – Sauer, który zaprzestał pracy literackiej. Spośród członków grupy jedynie Badowska była debiutantką (publikowała od 1957). Kubalik drukował od 1956, ale już w 1945 był redaktorem pierwszego numeru powojennego *Zdroju*, następnie zaś redagował kilka numerów *Życia Literackiego*, natomiast Danielewska, Rynowiecki, Sauer i Zegalski, którzy wywodzili się z Koła Młodych przy ZLP, mieli już dorobek literacki (debiuty w 1954–55 oraz regularna współpraca z czasopismami). Spośród członków grupy większość uprawiała poezję, jedynie Kobylecki i Zegalski byli prozaikami.

Członkowie grupy reprezentowali różne zawody, byli wśród nich: pielęgniarz, kreślarz, referent inwestycyjny, księgarz, ekonomista, introligator, pracownik biurowy[2]. Równie niejednolicie kształtowały się biografie członków ugrupowania. Pisał o tym W. Zegalski: „Byli wśród nas członkowie partii i społecznie zaangażowani bezpartyjni, były działacz organizacji młodzieżowych i człowiek, który pięć wojennych lat przeżył w kazachstańskim stepie, był i uciekinier z seminarium duchownego, który w czas zrozumiał swoją życiową pomyłkę"[3].

Nazwa grupy pochodzi od imienia starosłowiańskiego bóstwa o twarzach zwróconych w cztery strony świata. Według Zegalskiego[4] stanowiła ona aluzję do założeń programowych Swantewita (dążenie do nieskrępowanej wypowiedzi twórczej).

Program grupy został wygłoszony przez Zegalskiego 16 października 1957 na wieczorze grupy w KMPiK w Poznaniu, a zreferowany w tymże miesiącu w *Głosie Wielkopolskim* (nr 258) w artykule J. Sauera „Krótko o Swantewicie" (tekstu programu, który byłby podpisany przez wszystkich aktualnych członków grupy, nigdy nie opublikowano). Jego fragmenty dotyczyły m.in. celów powołania Swantewita: „Grupa powstała z potrzeby utworzenia środowiska twórczego dającego możność swobodnej wymiany myśli oraz niezależności. Niezależność naszą pojmujemy przede wszystkim jako odrzucenie wszelkich dogmatycznych nakazów i programów ograniczających zarówno tematycznie, jak i formalnie twórczość. Łączy nas głęboki humanizm oraz poszukiwanie własnych środków dla wyrażenia zarówno otaczającej nas rzeczywistości, jak i indywidualnych poglądów. Nazwa grupy «Swantewit» [...] jest też alegoryczną aluzją – staramy się bowiem zharmonizować w pewną strukturę równorzędne poglądy i postawy życiowe"[5].

Pod jeszcze innym kątem charakteryzował Witold Zegalski owe tezy programowe w książce zbiorowej pt. „50 lat Poznańskiego Oddziału ZLP" (s. 148):

[2] Wg: W. Zegalski: O grupie literackiej Swantewit 1957–1965. [W:] 50 lat Poznańskiego Oddziału ZLP. Pozn.: Wyd. Pozn. 1971, s. 147.

[3] *Tamże* s. 147.

[4] *Tamże* s. 148.

[5] Wg maszynopisu znajdującego się w materiałach po W. Zegalskim (w posiadaniu wdowy po pisarzu, Danuty Pietrasowej). Potwierdzeniem tego była, zdaniem autora, jego nota do redaktora *Głosu Wielkopolskiego* (nr z 30 IX 1962) oraz korespondencja z Wydziałem Kultury RN miasta Poznania, zachowana w archiwum grupy.

„Grupa posiada [...] programowe kryterium jednoczące jej członków i wytyczające kierunek twórczości. Jest nim materialistyczna postawa filozoficzna, co odcina ją od wszelkich grup nielaickich lub tolerujących nielaicką twórczość swoich członków. Z biegiem czasu pojawia się także pojęcie głównej metody twórczej, którą jest realizm".

O powołaniu Swantewita poinformowano 10 października 1957 Wydział Kultury i Sztuki MRN w Poznaniu, któremu odtąd grupa składała stale sprawozdania ze swej działalności.

Spotkania grupy odbywały się początkowo w KMPiK w Poznaniu (ul. Ratajczaka; popularna w Poznaniu „Sala na pięterku") lub w prywatnych mieszkaniach Zegalskiego i Kubalika, od 1960 w Pałacu Działyńskich, następnie zaś w Klubie Wolnej Myśli Stowarzyszenia Ateistów i Wolnomyślicieli. Miały one charakter warsztatowy: omawiano kolejno twórczość uczestników grupy; inicjowano także spotkania towarzyskie poszerzone o obecność sympatyków ze środowisk twórczych: plastycznego (Ryszard Skupin, Janusz Bersz, Andrzej Kurzawski) i muzycznego (Andrzej Koszewski, Irena Marczykowska, Franciszek Woźniak).

Swantewit nie miał mecenasa, nie korzystał ze stypendiów ani subwencji. Użytkował jedynie lokal KMPiK, w którym odbywały się spotkania grupy i jej wieczory autorskie.

Spotkania autorskie członków ugrupowania odbywały się często – w odstępach miesięcznych. Według informacji Danielewskiej[6] było ich około siedemdziesięciu pięciu (z reguły zapowiadane w *Głosie Wielkopolskim* i *Gazecie Poznańskiej*). W archiwum grupy zachowała się dokumentacja dotycząca większości tych spotkań (organizowanych w Poznaniu i poza nim); były to m.in.: 16 X 1957 wieczór literacki grupy z udziałem wszystkich jej członków; 12 III 1958 „Wieczór poetycki" w KMPiK z udziałem Badowskiej, Danielewskiej, Kubalika, Rynowieckiego, Sauera; 20 III 1959 w KMPiK „Wieczór poezji L. Danielewskiej"; 23 III 1960 w Pałacu Działyńskich „Wieczór prozy E. Kobyleckiego"; 17 V 1960 w Pałacu Działyńskich „Wieczór poezji i prozy A. Wojciechowskiego". Przeważały spotkania autorskie organizowane poza Poznaniem (ok. 50), m.in. latem 1958 w ośrodku wczasowym w Łagowie (Danielewska, Sauer), w prywatnym mieszkaniu malarki Janiny Zielińskiej w Nałęczowie (Badowska, Danielewska), w I 1958 w krakowskiej „Piwnicy pod Baranami" prezentacja twórczości całej grupy (na zaproszenie redakcji *Zebry*, z udziałem Badowskiej, Danielewskiej, Kubalika, Rynowieckiego, Sauera, Zegalskiego).

W listopadzie 1957 grupa wespół z grupami → Wierzbak i → Próby uczestniczyła w zorganizowaniu I Festiwalu Młodej Poezji w Poznaniu (na tym jednak wspólne kontakty grup się kończyły). W grudniu tegoż roku jako jedyna w Poznaniu zorganizowała „Wieczór Conradowski", który odbył się w setną rocznicę urodzin pisarza z udziałem artystów scen poznańskich. Prelekcję wygłosił Lesław Eustachiewicz.

W lipcu 1957 redakcja i Zespół Grupy Literackiej → Współczesność zaproponowali Swantewitowi zredagowanie wkładki literackiej do *Współczesności* po-

[6] Wg odpowiedzi na ankietę dot. historii grupy z lipca 1981.

święconej młodoliterackiemu Poznaniowi, a także utworzenie poznańskiego klubu Współczesności, propozycja ta jednak nie została przyjęta.

Ponadto członkowie Swantewita uczestniczyli od 1957 w kolejnych Zjazdach Pisarzy Ziem Północnych i Zachodnich.

W prasie odnotowano zaistnienie Swantewita (pomijając noty informujące o powstaniu grupy) dopiero po opublikowaniu w 1958 almanachu pt. „Piąte strony świata". Zbigniew Pędziński w *Ilustrowanym Kurierze Polskim* (nr 159) stwierdzał, iż Swantewit na równi z Wierzbakiem (który w tym czasie wydał almanach „Liść człowieka") stanowią awangardę młodej literatury Wielkopolski, próbując wywalczyć należną sobie pozycję wśród młodzieży literackiej dużych ośrodków miejskich. Natomiast Jerzy Kwiatkowski recenzując na łamach *Życia Literackiego* (nr 34) wydawnictwo grupy, ustosunkował się do poziomu artystycznego almanachu: twórczość Swantewita określił jako „poetycką szarzyznę", a jej założenia programowe nazwał „poetyką banalnej prozy, dziesiątą wodą po kisielu Różewicza, sentymentalizmem i naiwnością". Zdaniem Kwiatkowskiego grupa zadebiutowała zbyt wcześnie. Równie krytycznie ocenił almanach grupy Bogdan Ostromęcki, zarzucając mu brak jakiegoś określonego programu poetyckiego, niedomogi formalne i powierzchowność w zastosowaniu technik poetyckich.

Kryzys działalności grupowej zaistniał około 1963 roku. Pisał o tym Zegalski: „Grupa trwa, jej członkowie odbywają spotkania autorskie na terenie całego województwa, czasem publikują utwory w prasie. Poetom Swantewita brak już jednak oddechu. Milknie Łucja Danielewska, milknie Czesław Kubalik, Julian Rynowiecki porzuca poezję – z powodzeniem próbuje drobnych form dramatycznych i wystawia je w teatrzyku lalek, z którym odwiedza województwa zachodnie. Wierny poezji i twórczo aktywny pozostaje tylko Aleksander Wojciechowski interesujący się już także prozą. Kilka opowiadań i sporo drobnych satyr opublikuje Eugeniusz Kobylecki, lecz jego twórczość powoli zamiera"[7].

Swantewit zakończył swoją działalność w 1965; ostatnią jego akcją był udział w zorganizowaniu w poznańskim Pałacu Kultury wystawy książki pn. „Podbój Kosmosu w literaturze" (X 1965).

W. Zegalski, jako były członek grupy, pisał kilka lat po rozwiązaniu Swantewita: „Członkowie grupy są wierni swemu programowi i starają się być jak najbliżej życia – czynnie włączeni w jego nurt, walczą z zakorzenionymi od lat nawykami środowiska. Twórczość ta jednoznacznie zaprzecza zarzutom ugodowości i braku płaszczyzny ideologicznej, wysuwanym przez adwersarzy z faworyzowanego Wierzbaka"[8].

8 marca 1973 w Ośrodku Kultury Studenckiej „Od Nowa" w Poznaniu odbył się Mityng Poetycki w ramach „Tygodnia Retrospekcji" z udziałem przedstawicieli grup Swantewit (Badowska, Danielewska, Wojciechowski), Wierzbak (Danecki) i Próby (Krynicki).

W dwudziestą rocznicę założenia grupy, 4 kwietnia 1977, w KMPiK odbył się wieczór autorski jej byłych członków z udziałem Danielewskiej, Badowskiej, Kubalika, Kobyleckiego, Rynowieckiego, Sauera. Utwory Zegalskiego recytował Wiesław Komasa.

[7] *Tamże* s. 151.
[8] *Tamże* s. 149.

Publikacje

– *w czasopismach*

1957

Zebra nr 15: XII s. 7, Festiwal Młodej Poezji Polskiej, Poznań 1957 [kolumna pokonkursowa].
M.in. wiersze członków grupy: J. Badowska, Ł. Danielewska, J. Rynowiecki, J. Sauer.

1958

Nowy Świat nr 27: 29 VI s. 1.
W: J. Badowska, Ł. Danielewska, Cz. Kubalik, J. Rynowiecki, J. Sauer.

1977

Gaz. Zach. nr 74: 1–3 IV s. 5, Oczy Swantewita.
W: Ł. Danielewska, Cz. Kubalik, J. Rynowiecki.

– *druki zwarte*

1958

Piąte strony świata. [Almanach]. Pozn.: Wyd. Pozn. s. 88. Swantewit. Poznańska grupa literacka, egz. 1000.
W: J. Badowska, Ł. Danielewska, Cz. Kubalik, J. Rynowiecki, J. Sauer.

Twórczość grupy prezentowana była w 1958–65 także na antenie rozgłośni poznańskiej Polskiego Radia, m.in. w interpretacji Bronisławy Frejtażanki.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1957:** [J. Sauer] J.S.: Krótko o Swantewicie. *Głos Wielkop.* nr 258: 30 X s. 5. – **1959:** W. Zegalski: Swantewit. *Współczesność* nr 16: 16–31 VIII s. 11. – **1971:** W. Zegalski: O grupie literackiej Swantewit 1957–1965. [W:] 50 lat Poznańskiego Oddziału ZLP 1921–1971. Pozn.: Wyd. Pozn., s. 147–151. – **1977:** Ł. Danielewska: Oczy Swantewita. *Gaz. Zach.* nr 74: 1–3 IV s. 5 [o 20-leciu grupy; tekst ogłoszony także w Polskim Radiu 4 IV 1977].

– o g ó l n e: **1957:** Wieczór literacki grupy Swantewit. *Expr. Pozn.* nr 258: 16 X s. 3. – [J. Biniek] (bi): Udany wieczór. *Głos Wielkop.* nr 248: 18 X s. 6. – Młodzi poeci 1957. *Nowa Kult.* nr 45: 10 XI s. 2. – Wieczór „Conradowski". *Gaz. Pozn.* nr 258: 1 XII s. 6 [zapow.]. – **1958:** Echo Piwnic pod Baranami. *Echo Krak.* nr 15: 20 I s. 2. – Poznański Swantewit gościem „Zebry" i „Piwnicy". *Dz. Pol.* nr 16: 19–20 I s. 8. – **1962:** F. Fornalczyk: Baedeker poetycki – Poznań. *Głos Tyg.* (dod. *Głosu Wielkop.*) nr 45: 19–20 VIII s. 3; polem.: W. Zegalski, nr 48: 9–10 IX s. 3, odp.: F. Fornalczyk: Od autora „Baedekera"; J. Rynowiecki: Jeszcze o poetach, nr 49: 16 IX s. 3. – **1977:** *Gaz. Zach.* nr 75: 4 IV [not. o 20-leciu grupy].

– P i ą t e s t r o n y ś w i a t a. [Rec.:] **1958:** Grupa Literacka Swantewit – Piąte strony świata. *Biul. Wyd. Pozn. Mater. dla Prasy i Radia* nr 6: VI s. 4. – Z. Pędziński: Młoda poezja poznańska. *Il. Kur. Pol.* nr 159: 6/7 VII s. 5. – J. Kwiatkowski: Nieprawdziwa okładka. Recenzje zgryźliwe. *Życie Lit.* nr 34: 24 VIII s. 8. – J. Kmita: Poetycki debiut grupy Swantewit. *Nowy Świat* nr 39: 21–22 IX s. 2, Wśród książek. – B. Ostromęcki: Poznańskie i warszawskie debiuty poetyckie. *Nowe Książ.* nr 20: 25 X s. 1238.

JELONKI*

Grupa Poetycka „Jelonki".

Warszawa; przed V–ok. VII 1957.
Grupa studentów UW.
Członkowie: *Jan Dziuba, Jerzy Adam Sokołowski, Władysław Szwedowicz.*

Grupę tworzyli studenci polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, mieszkający w domu studenckim na Jelonkach. Pierwszym jej oficjalnym wystąpieniem był udział w spotkaniu grup poetyckich w Halinie pod Warszawą w kwietniu 1957. Członkowie Jelonek nie sformułowali programu poetyckiego. Jedyną wspólną publikacją grupy była kolumna poetycka ogłoszona w *Słowie Powszechnym*. O przyczynach jej rozpadu pisał Jerzy A. Sokołowski: „[...] grupa Jelonki rozpadła się niemal po wspólnej publikacji prasowej w *Słowie Powszechnym*. Powodem były głównie różnice osobowościowe jej członków oraz różnice wyobraźni artystycznych. Dlatego też nie tylko nie doszło do sformułowania programu artystycznego, ale choćby do utrzymywania dalszej więzi poetycko-koleżeńskiej".

W latach następnych wszyscy członkowie Jelonek kontynuowali twórczość poetycką.

Publikacje

– *w czasopismach*

1957

Sł. Powsz. nr 148: 22–23 VI s. 4, Grupa Poetycka Jelonki.
W: J. Dziuba, J. Sokołowski, W. Szwedowicz.

Opracowania

– o g ó l n e: **1957:** Z. Dalecki: Grupa Poetycka Jelonki. *Sł. Powsz.* nr 149 [właśc. 148]: 22–23 VI s. 4 [wstęp do kolumny wierszy].

* Hasło konsultowane z J. Sokołowskim (VI 1985).

BRYZA

Szczecińska Grupa Literacka „Bryza".

Szczecin; jesień 1957–1958 (?).
Grupa literatów-marynistów.
Członkowie: *Maria Marcinkowska, Włodzimierz Martyniuk, Andrzej Poraj-Różycki.*

Grupa zawiązała się jesienią 1957; w grudniowym numerze *Kaszëbë* ogłosiła swą jedyną kolumnę poetycką oraz program artystyczny[1]. W programie deklarowano związanie twórczości Bryzy z tematyką morską i Pomorzem. „Przekonani o historycznej przynależności tej ziemi do Polski, z przywiązania, a nie dla własnej korzyści, będziemy dążyli do ukazania jej mieszkańców takimi, jakimi są w codziennym życiu". Członków grupy interesowały szczególnie problemy młodego pokolenia ziemi szczecińskiej. Na płaszczyźnie estetycznej opowiadano się za „bezpośredniością wyrazu i prostotą treści bez jałowych metafor"; preferowano swobodny wybór środków artystycznych.

Tekst programowy podpisali wszyscy członkowie grupy (por. przyp. 1). Jego tezy krytycznie ocenił Bolesław Grodzicki w 4 numerze *Kaszëbë* z 1958; proponował grupie, by zamiast deklarować „pisanie o morzu", zajęła się bardziej gruntownie realizacją innych punktów programu, co pozwoli jej uniknąć niebezpieczeństw tkwiących w podejmowaniu słabo znanej tematyki marynistycznej.

Brak innych informacji o grupie.

Publikacje

– *w czasopismach*

1957

Kaszëbë nr 5 (7): 16–31 XII s. 6, Szczecińska Grupa Literacka Bryza.
W: A. Poraj-Różycki.
Tu także wiersz H. Raszki nie należącej do grupy.

Opracowania

– o g ó l n e: **1957:** Szczecińska grupa literacka Bryza. *Kaszëbë* nr 5(7): 16–31 XII s. 6. – **1958:** B. Grodzicki: Morze, nadmorze i Bryza. *Kaszëbë* nr 4: 16–28 II s. 7.

[1] Pod tekstem programowym znalazło się także nazwisko Heleny Raszki; jej wiersz zamieszczono także w kolumnie poetyckiej; autorka zaprzeczyła jednak związkom z jakąkolwiek grupą (list z czerwca 1985).

PERYFERIE

Grupa Młodych Twórców „Peryferie".

Kielce; jesień 1957.

Grupa poetów i plastyków.
Członkowie: *(literaci) Bożena Burkaba, Ryszard Maria Jedliński, Zygmunt Krogulski; (plastycy) Marek Rutkowski (także twórczość prozatorska), Antoni Tośka.*

Grupę powołano jesienią 1957. Początkowo skupiała młodych twórców zajmujących się literaturą, wkrótce przystąpili do niej dwaj plastycy. Jedynym jej wspólnym wystąpieniem prasowym była witryna literacko-plastyczna ogłoszona w *Słowie Tygodnia* (1957 nr z 21 września). Peryferie nie ogłosiły programu artystycznego; grupie nie udało się znaleźć mecenasa, a także nawiązać planowanej bliższej współpracy z czasopismami *Słowo Ludu* i *Ziemia Kielecka*. Na jedyną kolumnę grupy zareagował Wilhelm Mach listem, opublikowanym w tymże piśmie; pomysł założenia grupy ocenił przychylnie, lecz w twórczości jej członków dostrzegał brak samodzielności twórczej „nieuchronnie prowadzący do konformizmu".

Publikacje

– *w czasopismach*

1957

Sł. Tyg. nr 36 [właśc. 38]: 21 IX s. 2.
W: R. M. Jedliński, Z. Krogulski. – P: B. Burkaba. – Repr.: M. Rutkowski, A. Tośka.

Opracowania

– o g ó l n e: **1957:** Z. Nosal: Prowincja wystąp. *Ziem. Kiel.* nr 9: IX s. 14. – *Sł. Tyg.* nr 36 [38]: 21 IX s. 2. – W. Mach: Szanowni koledzy z Peryferii. [List do członków grupy]. *Sł. Tyg.* nr 39 [41]: 12 X s. 3.

REDUTA '57*

Grupa Literacka „Reduta '57".

Sosnowiec; IX–XII 1957.

Grupa przy Klubie Inteligencji w Sosnowcu.

Członkowie: *Krystyna Grajewska, Iza Grodowska, Jan Kulka, Grzegorz Słobodnik, Jan Zieliński; od XII 1957: Leszek Kaliński.*

Dnia 21 września 1957 w Sosnowieckim Klubie Inteligencji odbyło się zebranie członków dawnego śląsko-zagłębiowskiego oddziału grupy literackiej → Współczesność, na którym postanowiono oderwać się, ze względów programowych, od grupy warszawskiej. Podjęto decyzję o zawiązaniu samodzielnego ugrupowania z siedzibą w Sosnowcu. Grupie nadano nazwę Reduta '57. Jej program miał mieć wybitnie lewicowy charakter; sformułowany na zebraniu założycielskim, ogłoszony został w październiku 1957 w *Wiadomościach Sosnowieckich*. Opowiadano się w nim za socjalizmem: „Nie jesteśmy pesymistami – chcemy żyć i tworzyć w socjalistycznym kraju", odrzucano zaś „katastrofizm, fin de sieclizm, egzystencjalizm". Na płaszczyźnie estetycznej przyjmowano różnorodność form i gatunków literackich: „uważamy, że każdy eksperyment jest słuszny". Program Reduty podpisali wszyscy jej członkowie z wyjątkiem Leszka Kalińskiego, który do grupy przystąpił później.

Od 2 października 1957 grupa organizowała zbiorowe wieczory autorskie w Klubie Inteligencji w Sosnowcu. Jej członkowie publikowali stale w *Wiadomościach Sosnowieckich*, biorąc także udział w konkursach literackich organizowanych przez to pismo. Tu grupa ogłosiła dwie wspólne kolumny poetyckie (1957), po czym jej członkowie publikowali w *Wiadomościach* jedynie indywidualnie (J. Kulka, G. Słobodnik, J. Zieliński). W latach następnych większość z nich kontynuowała twórczość poetycką.

Według informacji J. Kulki powodem rozwiązania grupy był fakt, iż po jednym z jej wieczorów autorskich „władze polityczne Sosnowca doszły do wniosku, że prezentowane na spotkaniu utwory nie miały nic wspólnego z programem sformułowanym przez Redutę '57".

Publikacje

– w czasopismach

1957

Wiad. Sosnow.

Nr 75: 29 IX–6 X s. 4, Grupa literacka Reduta '57.

W: I. Grodowska, J. Kulka, G. Słobodnik, J. Zieliński. – P: K. Grajewska. – [Tekst programowy:] Jesteśmy grupą młodych...

Nr 86: 14–20 XII s. 5, Kultura.

W: J. Kulka, J. Zieliński. – P: L. Kaliński.

* Hasło konsultowane z J. Kulką (VI 1985).

Opracowania

– o g ó l n e: **1957:** Reduta '57. *Wiad. Sosnow.* nr 75: 29 IX – 6 X s. 1 [inf. o powstaniu]. – (jaz): Klub Literacki w Sosnowcu wznowił działalność. *Wiad. Sosnow.* nr 78: 19–25 X s. 4 [inf. o wieczorze aut. grupy].

PROWINCJA '57*

Grupa „Prowincja '57".

Opole; 1957–58.

Członkowie: (*m.in.*) *Stefan Chmielewski, Kazimierz Kowalski, Adam Kurczyna, Władysław Majeranowski, Adolf Niedworok, Krystyna Poniecka, Tadeusz Poniecki, Czesław Jerzy Smoliński.*

Grupa działała od 1957; skupiała młodych literatów, plastyków, muzyków i aktorów. Z jej inicjatywy odbywały się imprezy zwane „teatrem przy stoliku", podczas których prezentowano sztuki Jean Paula Sartre'a i Williama Saroyana. Trzon grupy stanowili dziennikarze i literaci: Kazimierz Kowalski, Adam Kurczyna, Władysław Majeranowski, Krystyna Poniecka, Czesław J. Smoliński. Grupa nie ogłosiła programu artystycznego, stawiając sobie za cel jedynie zaktywizowanie środowiska kulturalnego Opola. Prowincja '57 organizowała tzw. opolskie poniedziałki, gromadzące twórców różnych środowisk; odbywały się one w kawiarni „Pod Pająkiem" lub w Opolskiej Rozgłośni Polskiego Radia i miały charakter dyskusji literackich. Z okazji Dni Opola w 1957 grupa zainicjowała wydawanie „Almanachu Artystycznego Opole '57", w którym opublikowano także utwory jej członków. W tymże roku gościła w Opolu przedstawicieli redakcji *Zebry*. Jej pracy i twórczości członków poświęcona była audycja w warszawskiej rozgłośni Polskiego Radia (1957). Prowincja '57 rozpadła się po rocznej działalności.

Większość członków grupy kontynuowała twórczość literacką.

Publikacje

– *w czasopismach*

1957

Zebra nr 7: 16 VI s. 10, Grupa Prowincja '57 (Opole).
P: T. Poniecki.
Walka Młod. nr 12: 18 VI s. 7–8.
W: S. Chmielewski, A. Kurczyna, A. Niedworok. – P: A. Kurczyna.

* Hasło wysłane do konsultacji A. Niedworokowi; nie otrzymano odpowiedzi.

– *w antologiach*

1958

Almanach artystyczny Opole '57. Pod red. K. Kowalskiego. Opole: Wydz. Kult. Prez. WRN, 164 s.

Zawiera m.in. utwory członków grupy: S. Chmielewski, K. Kowalski, A. Kurczyna, A. Niedworok, K. Poniecka, T. Poniecki, Cz. Smoliński.

Opracowania

– o g ó l n e: **1957:** [J. Abramow-Newerly] J.A.: Na marginesie Prowincji '57. *Walka Młod.* nr 12: 18 VI s. 7. – J. Bałłaban: Prowincja '57 nie tak bardzo prowincjonalna. *Głosy znad Odry* nr 28: 3 VIII s. 1–2. – **1958:** Ł. Smandzik. [W:] Almanach artystyczny Opole '57. Opole: Wydz. Kult. Prez. WRN, s. 7. – **1959:** Prowincja '57 – grupa literacka. *Współczesność* nr 14/15: 16–31 VII s. 4. – **1973:** B. Zurakowski: Opolskie ugrupowania literackie. [W:] Orientacja. Suplement do 12 numerów. Warsz.: ZSP, s. 63–64.

PRZYGODA

Grupa Poetycka „Przygoda".

Poznań; 1957–58.

Członkowie: *Danuta Grocholska, Konrad Hel, Jacek Małecki, Andrzej Oleszek (?).*

Istniała krótko w 1957–58. Związana była z Pax-owskim Katolickim Ośrodkiem Młodzieżowym. W kwietniu 1957 wzięła udział w Zjeździe Młodych Pisarzy w Halinie pod Warszawą, na którym spotkali się autorzy publikujący we wkładce literackiej do *Kierunków* pt. „Młodzi piszą". W sierpniu tegoż roku ogłosiła w *Słowie Powszechnym* jedyną swoją kolumnę poetycką. Spośród członków Przygody jedynie J. Małecki debiutował w kolumnie grupy, pozostali zaś wcześniej publikowali w prasie katolickiej (K. Hel od 1952, D. Grocholska od 1956). 14 V 1958 grupa zorganizowała wieczór literacki w świetlicy przy Palmiarni; wzięli w nim udział członkowie grupy oraz Andrzej Oleszek (prawdopodobnie także uczestnik Przygody). Wiersze recytowali: Natalia Jaroszyńska, Zdzisław Miłkowski i Tadeusz Olejniczak, oprawę muzyczną przygotował Zbigniew Droszcz[1].

Brak innych informacji o działalności grupy.

[1] Informacja o wieczorze autorskim grupy zaczerpnięta z zaproszenia znajdującego się w archiwum W. Zegalskiego.

Publikacje

– w czasopismach

1957

Sł. Powsz. nr 196: 17–18 VIII s. 6, Grupa Poetycka Przygoda.
W: D. Grocholska, K. Hel, J. Małecki.

Opracowania

– o g ó l n e: **1957:** Spotkanie grup poetyckich w Halinie. *Sł. Powsz.* nr 109: 8 V s. 3. – Z. Dolecki: Grupa poetycka Przygoda. *Sł. Powsz.* nr 196: 17–18 VIII s. 6.

SZKOŁA GRAFOMANÓW*

Gdańsk; 1957–60.
Grupa studencka.
Członkowie: *m.in. Jerzy Afanasjew, Bolesław Fac, Bogdan Justynowicz, Mirosław Stecewicz, Andrzej Zaniewski (od 1958)*[1].

Grupa powołana została przez Mirosława Stecewicza i Bolesława Faca. Nie związała się z żadnym mecenasem. Według informacji prasowych siedzibą Szkoły był klub „Rudy Kot", w którym organizowała liczne dyskusje literackie, gromadzące szerokie rzesze uczestników[2]. Fac określał Szkołę Grafomanów nie tyle jako grupę literacką, lecz raczej kabaret literacko-artystyczny z „ruchomą" widownią i miejscem spotkań.

Od 1958 grupa przyznawała artystyczną nagrodę Gdańskiej Szkoły Grafomanów, wysoko cenioną przez środowisko artystyczne. Nagroda ta, pomyślana jako cykliczna (w postaci symbolu Szkoły – pluszowego niedźwiadka ze skrzydełkami), miała stanowić symboliczny wyraz uznania dla artystów, „których dorobek uznany został za szczególnie ciekawy, nowatorski i samodzielny, a przy tym odpowiadający wysokim wymaganiom artystycznym i ideowym"[3]. Nagrody miały być

* Hasło zredagowane m.in. na podstawie informacji B. Faca (list z III 1989) i A. Zaniewskiego (list z VII 1981).

[1] B. Fac stwierdzał, że krąg Grupy Grafomanów liczył około 40 osób, ich nazwisk nie udało się jednak ustalić. We wcześniejszym liście dotyczącym udziału w grupach literackich Gdańska (VII 1981), autor pisał m.in.: „Uczestnicy Seledynu, Gdańskiej Grupy Młodych i Szkoły Grafomanów wzajemnie się wspierali, uczestniczyli we wspólnych imprezach, albowiem... w tych trzech grupach składy personalne powtarzały się". A. Zaniewski wśród członków grupy wymieniał także M. Czychowskiego i B. Justynowicza, zaprzeczył temu B. Fac, twierdząc, że w imprezach grupy uczestniczyli oni wyłącznie towarzysko.

[2] Por. *Orientacja* 1966 nr z XI s. 4.

[3] *Głos Wybrz.* 1959 nr 21.

przyznawane w następujących dziedzinach: plastyka, literatura, teatr, film, prasa, radio, telewizja, muzyka i choreografia. Laureatami nagród za 1958 zostali: w dziedzinie plastyki – zespół Kadyny, w dziedzinie poezji – Kiejstut Bereźnicki, w dziedzinie satyry – Jerzy Afanasjew, w dziedzinie teatru i filmu – Ali Bubsch, Zbigniew Cybulski, Tadeusz Gwiazdowski, Zygmunt Hübner, Bogumił Kobiela i Janusz Adam Krassowski, w dziedzinie choreografii Hanna Tarnawska oraz Kazimierz Regliński.

Według informacji Faca w 1960 przyznano nagrody za 1959 rok; otrzymali je m.in. Róża Ostrowska za powieść „Wyspa", Janina Jarzynówna-Sobczak za choreografię do „Cudownego mandaryna" Beli Bartóka, wystawionego w Operze Bałtyckiej, Alicja Boniuszko za rolę dziewczyny w tymże balecie. Przyznano także nagrody w dziedzinie plastyki i teatru, nie udało się jednak ustalić nazwisk laureatów.

Fac był zdania, iż władze miasta uważały nagrody za nazbyt kontrowersyjne i grupa wobec nacisków zewnętrznych zrezygnowała z ich przyznawania.

Około 1960 część osób związanych ze Szkołą Grafomanów zbliżyła się do → Gdańskiej Grupy Młodych przy KW ZMS. Szkoła Grafomanów rozpadła się, gdy jej założyciele wstąpili do ZLP, gdzie znaleźli pole organizacyjnego działania[4].

Opracowania

– o g ó l n e: **1959:** J. Grań: Nagrody artystyczne gdańskiej Szkoły Grafomanów za rok 1958. *Głos Wybrz.* nr 21: 25 I s. 3. – **1966:** M. Orski: Gdańsk poetycki. *Orientacja* nr z XI s. 14.

GRONIE*

Grupa Literacka „Gronie" im. E. Zegadłowicza przy Towarzystwie Miłośników Ziemi Żywieckiej w Żywcu.
Warianty nazwy: Beskidzka Fraternia Literacka „Gronie"; Grupa Literacka „Gronie"; Grupa Poetycka „Gronie"; Regionalna Grupa Literacka „Gronie".

Żywiec: I 1958 –

Członkowie: *od 1958: Wilhelm Bartyzel (Zawoja; zm. 1990), Henryk Bilka (Andrychów; zm. 29 XII 1978), Katarzyna Gawronowa (Sucha Beskidzka; zm. 1991), Wawrzyniec Hubka (Złatna, pow. Ujsoły), Aniela Jończy (Sobolówka; zm. 1972), Feliks Kantyka (Gilowiec), Stefania Kaplanowa (Sucha Beskidzka), Rozalia Królikowska (Żywiec; zm. 1975), Antoni Leśniak (Chełmek;*

[4] Wg listu B. Faca z marca 1989.

* Hasło oparte na materiałach udostępnionych przez Z.M. Okuljara w 1973–76; konsultowane z L. Szubelową (V 1985, IX 1997).

zm. 10 II 1974), Zofia Łoboda-Zyzańska (Kraków), Stanisław Pająk (Sucha Beskidzka), Stanisław Paleczny (Wadowice; zm. 4 VI 1969), Bolesław Piecha (Żywiec; zm. 1996), Władysław Jan Studencki (Bytom; zm. 1985). – W 1958–68 do grupy przystąpili: Władysław Jan Baca (Bytom), Aniela Bolkowa (Radomierowice), Sabina Chlebikowa (Żywiec), Stanisław Jezierski (Żywiec), Antonina Kurzyniec-Drobiszowa (Gliwice), Stanisław Kwaśny (Bielsko-Biała), Ewa Lach-Gizellowa (Kraków), Jacek Tadeusz Lubart-Krzysica (Kraków), Rudolf Luszczak (Bielsko-Biała), Emilia Michalska (Pruchna k. Cieszyna; zm. 1997), Wawrzyniec Miesiączek (Złatna; zm. 1960), Andrzej Murański (Juszczyna), Zdzisław Maria Okuljar [pseud.: Zdzisław Katra, Zdzisław-Katra] (Bielsko-Biała; zm. jesień 1977), Wilhelm Piwowarczyk, Julian Reimschüssel (Zakopane; zm. 1 IV 1984), Leopold Rybarski (Warszawa), Jadwiga Stankiewicz (Żywiec), Bronisława Szczyglińska (Wapienica), Aleksandra Teuchman (Żywiec), Władysław Worek (Bielsko-Biała), Edward Wrona (zm. 23 XI 1965), Magdalena Zawadowa (Jeleśnia; zm. 15 VII 1996). – Po 1968 do grupy przystąpili: Anna Adamek (Budzów; zm. VIII 1980), Jan Adam Balon (Chocznica), Franciszek Basik (Korbielów), Lucjan Bastgen (Bielsko-Biała), Agnieszka Bąkowa (Radomierowice), Antoni Bednarz (Kamesznica), Emilia Berndsen (Andrychów), Helena Bidziuk (Żywiec), Ewa Bilek (Żywiec), Zofia Krystyna Bilka [pseud.: Krystyna Głębicka;] (Andrychów), Zofia Błoniarz-Markulisowa (Szydłów), Krystyna Bogucka-Panusz (Bielsko-Biała), Wanda Zofia Bosiakówna (Kraków; zm. 1993), Janina Cebowa (Bukowno; zm. 1984), Marian Chłopek (Chrzanów), Helena Chłopkowa (Chrzanów), Maria Cieślicka (Bielsko-Biała), Franciszek Cieślik (Kobiernice), Anna Ciućkowa (Świnna), Ewa Dziergas (Żywiec), Witold Dziubek (Jaworzno), Wincenty Faber (Kraków; zm. 27 V 1980), Adam Ryszard Fajfer (Gorzeń Górny), Alicja Falisiewicz (Żywiec), Stanisław Feruga-Lembrant (Roztropice), Hildegarda Filas-Gutkowska (Bielsko-Biała), Jan Gill (Oświęcim), Stanisław Głogowski (Bolesław), Andrzej Piotr Golec (Bielsko-Biała), Janina Barbara Górkiewiczowa (Mucharz), Jerzy Hajduga (Kraków), Jerzy Roman Jaglarz (Wadowice; zm. 1986), Andrzej Jakubiczka (Bielsko-Biała), Walenty Jarecki (Staw k. Wielunia), Włodzimierz Jastrzębski (Żywiec), Michał Juraszek (Cięcina), Stanisława Juraszkowa (Radziewchowy), Andrzej Kalinowski (Kraków), Jadwiga Karkoszka (Żywiec), Franciszek Kimla (Gilowice), Józef Kliś (Bielsko-Biała), Zbigniew Kornacki (Bielsko-Biała), Alina Korta (Warszawa), Wanda Kościelniak-Czubernatowa (Raba Wyżna), Józef Kotrys (Ujsoły), Maria Kozaczkowa [pseud.: Maryla znad Wisły] (Dąbrowa Tarnowska; zm. 1982), Jakub Królczyk (Kluszkowce k. Czorsztyna), Krystian Józef Krzemiński (Tarnowskie Góry), Aleksander Krzeszowiak (Sucha Beskidzka), Piotr Krzykalski (Nowy Sącz; zm. 21 VII 1976), Helena Kudłaciak (Bielsko-Biała), Andrzej Linert (Komorowice), Franciszek Lipiński (Rzeszów), Wanda Malcher-Kowalska (Warszawa; zm. 16 IX 1978), Klemens Malik (Bielsko-Biała), Aleksander Malko (Żywiec), Elżbieta Mazurówna (Czechowice-Dziedzice), Janina Micherdzińska (Warszawa), Władysław Midowicz (Wieliczka), Adam Miksz [pseud.: Harnaś z Beskidu] (Warszawa), Wanda Miodońska (Żywiec; od 1998 prezes grupy), Kazimierz Nawieśniak (Kraków; zm. 1989), Hanka Nowobielska (Białka Tatrzańska; zm. 1992), Bożena Bolesława Maria Okuljar (Bielsko-Biała), Teresa Olszewska (Żywiec), Danuta Paleczna (Żywiec), Stefania Paliwodówna (Płoki), Czesław Parysz (Kęty), Jan Pawlik (Płoki), Andrzej Pawłowski (Kraków), Karol Pietyra (Żywiec), Jadwiga Pigoniówna (Cięcina), Janina Podlodowska (Rybnik; zm. 1993), Antoni Prus [pseud.: Arnold Samsonowicz] (Kraków), Apolonia Ptak (Kraków), Eugeniusz Pyzio (Andrychów), Henryk Racki (Katowice; zm. 17 XII 1982), Grzegorz Raczek (Okrajnik), Zofia Rączkówna (Żywiec), Ryszard Ren-Kierużel (Gilowice), Edward Rusin (Bielsko-Biała), Władysław Rutkowski (Kraków), Zdzisław Ryn (Kraków), Kazimiera Sekułowa (Brzeszcze), Stanisław Sikora (Warszawa), Leon Wiesław Siwek (Jaworzno), Wiktoria Skrzyp (Sopotnia Wielka), Elżbieta Smoleniowa (Bielsko-Biała; zm. ok. 1983); Henryk Sojka (Płoki), Krystyna Sprycha (Żywiec), Maria Sroka (Bielsko-Biała), Mieczysław Stanclik (Bielsko-Biała), Wanda Staroń (Płoki), Maja Starowiczowa-Drabik (Katowice), Krzysztof Staszkiewicz (Żywiec), Grzegorz Stec (Kraków), Tadeusz Stolarz (Wadowice), Józef Suknarowski (Bielsko-Biała), Maria Antonina Szopowa (Chrzanów), Lucyna Szubelowa [pseud.: Harton, Vi-Har] (Chrzanów), Augustyn Szwajca (Tresna), Elżbieta Tarkot (Jaworzno), Andrzej

Trybalski (Żywiec), Zbigniew Walas (Żywiec), Helena Waligóra (Białka Tatrzańska), Władysława Ważkowa (Bielsko-Biała), Kazimierz J. Węgrzyn (Istebna), Andrzej Wierzchowski (Kraków), Andrzej Winogrodzki (Oświęcim), Józef Witek (Oświęcim), Tadeusz Eugeniusz Witkiewicz (Kraków), Urszula Witkiewiczowa (Kraków), Maria Witos-Byrska (Milówka), Jacek Kiejstut Wojnarowski (Bielsko-Biała), Anna Wolczukówna (Żywiec), Wawrzyniec Wolny (Glinka), Janina Woynarowska (Chrzanów; zm. XI 1979), Febronia Wójcikowa (Brzeszcze; zm. 1982), Józefa Wójcikowa (Żywiec), Weronika Wróbel (Żywiec), Augusta Zborowska (Jeleśnia), Zdzisława Maria Zegadło (Kraków), Krzysztof Zaron-Paciorek (Żywiec). – Od ok. 1985 także: Anna Baruś, Marta Fec, Czesław Jóźwik, Maria Karpowicz-Woźniakowa (Bielsko-Biała; zm. 1991), Bożena Liwak-Buraczewska, Małgorzata Kurowska, Maria A. Małko, Bogusława Milcz, Maria Misiak, Waleria Prochownik, Zbigniew Rudko, Anna Wernerowa, Jacek Witos, Henryk Żywotko. – Od ok. 1988 także: Rudolf Stefan Dominik, Cecylia Maria Pilarczyk, Bożena Rudko. – Od ok. 1990 także: Czesław Bajek (Wilkowice), Maria A. Banaś, Danuta Bilczewska (Bielsko-Biała), Stanisława Chmielak (Pierzchowice), Andrzej Duraj (Radziechowy), Monika Grzegorek, Genowefa Iwanek, Antonina Jurek, Stanisława Kopaczka (Bielsko-Biała), Maria Mazurek, Stanisława Michałek (Pierzchowice), Ewa Murańska, Maria Olszowska (Kraków), Cecylia Maria Pilarczyk, Maria Pilch (Wilkowice), Czesław Rusek (Cięcina), Maria Sławska, Ewelina Spyra (Żywiec), Jacek Spyra (Żywiec), Stanisława J. Spyra (Żywiec), Władysława Szproch (Kielce), Ewa Trybalska (Żywiec), Lucjan Zuzia (Kraków).

Historia grupy sięga 1939 roku, gdy przy Towarzystwie Miłośników Ziemi Żywieckiej (TMZŻ) i Towarzystwie Szkoły Ludowej skupiło się pięciu rdzennych twórców ludowych: Henryk Biłka, Wilhelm Bartyzel, Antoni Leśniak, Zofia Łobodówna i Stanisław Paleczny. Po wojnie, w 1955 w prywatnym mieszkaniu Władysława Jana Studenckiego twórcy ci zaczęli ponownie spotykać się; dołączyli do nich wkrótce Bolesław Piecha i Feliks Kantyka. Powołali oni w 1957 grupę popierania twórczości artystycznej „Dziewanny", do której przyłączyli się także Katarzyna Gawronowa, Wawrzyniec Hubka, Aniela Jończy, Stefania Kapłanowa, Rozalia Królikowska, Stanisław Pająk i Bolesław Piecha. Oficjalnie nazwa grupy brzmiała: Klub Miłośników Twórczości Literackiej Dziewanny. Działała ona początkowo pod patronatem Młodzieżowego Domu Kultury, zaś od 20 stycznia 1958 pod opieką reaktywowanego TMZŻ; zmieniła w tym czasie nazwę na Gronie. Podjęto starania o wydawanie pisma pn. *Kartki Żywieckie*; niemożność zrealizowania tego pomysłu spowodowała czasowe zaprzestanie działalności grupy, ale jej członkowie nadal uczestniczyli w pracach TMZŻ (zwłaszcza Gawronowa, Kantyka, Kapłanowa, Piecha). Ożywienie działalności Groni nastąpiło w 1966; 18 listopada tegoż roku ponownie wybrano Kantykę na prezesa (funkcję tę pełnił do 31 III 1968). Ponowiono starania o wydawanie pisma, zaś grupa zmieniła nazwę na: Beskidzka Grupa Literacka Gronie im. E. Zegadłowicza. Nazwa wzięta została od słowa „grań", które w gwarze beskidzkiej przyjęło formę „groń", poprzednia nazwa – Dziewanny – nawiązywała bezpośrednio do tradycji zegadłowiczowskiej. Niepowodzenie zabiegów o wydanie *Kartek Żywieckich* spowodowało ustanie prac grupy; ostatecznie Kantyka zrezygnował z funkcji prezesa.

Ponowne ożywienie działalności Groni nastąpiło w 1968 w związku z obchodami 700-lecia Żywca. 31 marca 1968 odbył się Zjazd Wyborczy grupy, na którym wybrano zarząd w składzie: H. Biłka (prezes; funkcję tę pełnił do 1973),

F. Kantyka (I wiceprezes), Z.M. Okuljar (II wiceprezes). Na kolejnym Zjeździe (12 V 1968) do zarządu dołączyła Aleksandra Teuchman jako sekretarka, zaś na III Zjeździe (29 XII 1968) – Zofia Błoniarz jako skarbnik; ten skład zarządu utrzymał się do 21 marca 1972, gdy to na Zjeździe Wyborczym Groni ukonstytuował się nowy zarząd w składzie: Henryk Biłka (prezes), Magdalena Zawadowa (I wiceprezes), Henryk Racki (II wiceprezes; Z.M. Okuljar wycofał się ze swej funkcji z powodu złego stanu zdrowia, pozostając honorowym członkiem Zarządu), Jadwiga Stankiewicz (sekretarz), oraz członkowie zwyczajni: Wawrzyniec Hubka, Andrzej Linert, Franciszek Lipiński, Rudolf Luszczak, Bolesław Piecha. W październiku tegoż roku, w związku z chorobą H. Biłki zwołano I Nadzwyczajny Walny Zjazd Wyborczy, połączony z jubileuszem 15-lecia grupy; wybrano na nim poszerzony zarząd w składzie: Z.M. Okuljar (prezes; do 1977), H. Biłka i Helena Bidziuk (wiceprezesi), J. Stankiewicz (sekretarz). Członkami zwyczajnymi zarządu zostali: Janina Micherdzińska, Danuta Paleczna, B. Piecha, Czesław Parysz, Mieczysław Stanclik, Lucyna Szubel. Po wycofaniu się z pracy H. Bidziukówny funkcję wiceprezesa objęła L. Szubel. Ponadto do zarządu włączono przedstawicieli filii grupy: krakowskiej (Zofia Bosiak, Kazimierz Nawieśniak, Zdzisława M. Zegadło, Tadeusz E. Witkiewicz) i z Suchej Beskidzkiej (Stanisław Pająk). W 1976 kolejno dokooptowani zostali: Helena Chłopkowa, Rudolf Luszczak, Helena Kudłaciakowa i Stanisław Głogowski (przewodniczący filii Groni w Maślachowicach). W 1977 prezesem grupy została L. Szubel, a w 1998 dotychczasowy wiceprezes – Wanda Miodońska.

Według wymogów regulaminu grupy, jej walne zjazdy odbywały się corocznie (dłuższa przerwa zaistniała w 1973–76 na skutek choroby Okuljara). Niezależnie odbywały się też zjazdy sprawozdawczo-informacyjne (do 1976 – sześć). Regulamin, opracowany przez Okuljara, wszedł w życie 1 I 1974; w listopadzie 1976 poddany został dyskusji w celu zmodyfikowania.

O charakterze grupy pisał Okuljar w informatorze dotyczącym jej archiwum: „[...] zbiór twórców o aspektach i profilu literackim, kulturalnym i oświatowym, o specyficznej ideologii czerpiącej swe soki ze Stowarzyszenia Promienistych, Filomatów i Filaretów, w związku z charakterem swej działalności nie są grupą ekskluzywną, a fraternią literacką o powszechnym i kulturalno-oświatowym znaczeniu" (s. 4). (Proponowana w 1976 przez Okuljara nazwa: Beskidzka Fraternia Literacka Gronie nie przyjęła się). Według L. Szubel: „Gronie pragną mieć charakter utylitarny, poprzez swoich twórców pragną być nosicielami i w miarę swoich sił głosicielami kultury, szerzyć idee humanistyczne i braterskie. Opiewać piękno Żywiecczyzny, jej przemiany, być ambasadorami tej ziemi – przychylnej twórczym przejawom i działalności"[1].

[1] Fragment odpowiedzi na ankietę dotyczącą historii grupy (VII 1981). O innym jeszcze aspekcie pracy grupy pisał Okuljar w: „Gronie – rys historyczny...", s. 7: „[...] wielu rozproszonym ludziom bez różnicy wieku, wykształcenia, zawodu, pochodzenia socjalnego dajemy jakby ochronę prawną, wsparcie moralne, fundujemy izolowaną i zagubioną jakże często osobowość wielu kolegów, którzy w tej naszej «fraterni» czują jakąś więź braterską, jakąś wspólnotę i możność przeżywania spraw wspólnych lub zbliżonych".

Profil społeczny i zawodowy grupy był zróżnicowany – skupiała początkowo twórców chłopskich, następnie dołączyli także miłośnicy literatury, pisarze profesjonalni; obowiązująca pierwotnie więź regionalna także z czasem została zarzucona (członkiem grupy była np. mieszkająca w Warszawie i pracująca naukowo J. Micherdzińska). Wielu członków Groni należało nadto do Stowarzyszenia Twórców Ludowych w Lublinie (m.in. W. Czubernatowa, H. Biłka, M. Kozaczkowa, P. Krzykalski, H. Waligóra).

Gronie od początku istnienia były grupą otwartą; początkowo liczba członków była niewielka – w 1968 grupa skupiała 32 osoby. Już jednak w 1973 grupa liczyła 104 członków, w 1974 – 107 osób[2], w 1976 zaś – ponad 150 osób (wg informacji Okuljara zawartej w wkładce dotyczącej archiwum Groni w 1958–76 członkami grupy było 187 osób, z czego 10 osób w 1976 już nie żyło), wg *Słowa Powszechnego* (nr 274) w 1977 grupa skupiała 180 osób, zaś w 1979 *Poglądy* (nr 18) powtarzają tę liczbę jako stan na 1979; w 1981 Szubelowa pisała, iż lista członków Groni zamyka się liczbą 175.

Gronie od początku swojego istnienia działały pod auspicjami TMZŻ; Towarzystwo finansowało publikacje (indywidualne i zbiorowe) grupy; spotkania autorskie odbywały się społecznie. Opiekunem grupy był także Wydział Kultury Prezydium Powiatowej Rady Narodowej (PPRN) w Żywcu. Gronie podjęły także współpracę z Beskidzkim Towarzystwem Społeczno-Kulturalnym w Bielsku-Białej, której efektem były m.in. niektóre publikacje członków grupy. W 1968 grupa uaktywniła się w związku z obchodami 700-lecia Żywca (m.in. udało się doprowadzić do wydania *Karty Groni* za rok 1968 i 1969 pod redakcją Okuljara)[3].

Początkowo działalność Groni ograniczała się do organizowania indywidualnych i zbiorowych wieczorów autorskich oraz spotkań z twórcami nie zrzeszonymi w grupie. Wieczory Starozamkowe (zwane też czasami „Wieczorami u Zdzisława") organizowano od 1963 w Starym Zamku w Żywcu; od 1968 odbywały się regularnie co dwa tygodnie (ich inspiratorem i organizatorem był Okuljar, zaś po jego śmierci w 1977 – Szubelowa). W ramach stałych sezonów literackich jesienno-zimowych, wprowadzonych w 1968, odbyło się szereg otwartych spotkań „starozamkowych" (do 1973: 79, w 1974–76: 57, do 1985: 230), w których wystąpili goście grupy, m.in.: Aleksander Baumgardten, Jerzy Bober, Władysław Bodnicki, Ryszard Brudzyński, Edward Chudziński, Henryk Cyganik, Tadeusz Danko, Józef Andrzej Frasik, Jerzy Harasymowicz, Jacek Kajtoch, Mieczysław Karaś, Julian Kawalec, Czesław A. Klimuszko, Wacław Kubacki, Tadeusz Kudliński, Aleksander Kunicki, Jalu Kurek, Ewa Lipska, Bolesław Lubosz, Jan Masłowski, Aleksandra Mianowska, Józef Mikś, Jan Mitarski, Władysław Nehrebecki, Stanisław Oczko, Stefan Otwinowski, Stanisław Pagaczewski, Włodzimierz Puchalski, Zofia Rączka, Roman Rosiak, Edmund Rosner, Zbigniew Siatkowski, Marek Skwarnicki, Mieczysław Stanclik, Stanisław Sikora, Tadeusz Staich, Bogdan Stanny, Jan Izydor Sztaudynger, Wiesław Paweł Szymański, Wisława Szymborska, Tadeusz Śliwiak, Wło-

[2] Wg wykazu przekazanego do IBL przez Okuljara w lutym 1974.
[3] Pismo nawiązywało do kwartalnika *Gronie* ukazującego się w Żywcu w 1937–39.

dzimierz Wnuk, Roman Wójcik, KazimierzZieliński[4]. Organizowano także spotkania z członkami ZNP, prowadzone przez Szubelową i H. Biłkę.

Niemal wszyscy członkowie Groni mieli swoje wieczory autorskie w ramach „Wieczorów Starozamkowych"[5]. Imprezy te do 1977 były rejestrowane w wewnętrznych powielonych *Biuletynach* grupy, opracowywanych przez Okuljara; wg jego świadectwa w 1973–76 odbyło się w Żywcu (w Starym Zamku i in.) oraz na terenie Żywiecczyzny ok. 450 spotkań groniarzy przy ogólnej frekwencji ponad 31 tysięcy słuchaczy. Do 1971 część wieczorów autorskich w terenie organizowano przy wsparciu Wydziału Kultury PPRN (w latach 1968–71 było ich blisko 50). Sporadyczne próby organizowania ich w środowisku robotniczym nie powiodły się. Członkowie grupy występowali nadto na spotkaniach indywidualnych, organizowanych poza grupą w miejscu swego zamieszkania, prezentując gawędy i piosenki ludowe, a także własną twórczość (głównie H. Biłka, Kozaczkowa, Krzykalski, S. Kwaśny, E. Michalska, W. Worek)[6]. Organizowano także wieczory jubileuszowe członków Groni związane z 40-leciem pracy twórczej, m.in. Palecznego (18 V 1969), Reimschüssela (8 VI 1969; połączony z wystawieniem dwóch sztuk autora w Żywcu), H. Biłki (7 XII 1969), Kozaczkowej (19 IV 1970); także Królikowskiej (14 XII 1969 – w 65-lecie pracy twórczej, połączony z inscenizacją utworu „Grojec"), Rackiego (21 XII 1970 – w 30-lecie twórczości) oraz wspólny wieczór Łobody-Zyzańskiej, Bartyzela i Leśniaka (6 XII 1970). W latach następnych tradycja ta była kontynuowana.

Od 1975 organizowano z inicjatywy Szubelowej, zawsze w okresie świąt Bożego Narodzenia, tzw. Gody u Groniarzy, na które składały się wiersze i gawędy członków grupy (do 1981 odbyło się siedem imprez z tego cyklu), oraz – „Zaduszki Poetyckie" (inicjatywa Okuljara) poświęcone zmarłym członkom grupy. Od 1977 odbywały się – organizowane przez Szubelową – „Żywieckie Wiosny Poetyckie", nazywane też „Wieczorami przy Łuczywach"; były to otwarte, organizowane w parku żywieckim prezentacje twórczości „groniarzy", połączone z wy-

[4] O spotkaniach tych pisał Okuljar w 1973: „Owe spotkania literackie są nie tyle cenne dla nas samych Groniarzy, dają nam jedyną możliwość systematycznego spotykania się w okresach jesienno-zimowo-wiosennych, stanowiąc dla nas rodzaj samokształcenia się, będąc zbliżonym do seminariów literackich. Ale co jest niepomiernie ważne – dają miastu ciągłość imprez, a także placówkę kulturalną, która dzięki odpowiedniemu poziomowi i przemyślanemu repertuarowi daje publiczności możliwość zapoznania się z najwybitniejszymi naszymi literatami, naukowcami, publicystami, twórcami innych dyscyplin sztuki, a także przyrodnikami, podróżnikami i indywidualnościami ciekawymi pod względem intelektualnym. Za przykład służy nam działalność Zakopiańskiej Biblioteki Publicznej, a przede wszystkim Literackiego Klubu w Bytomiu prowadzonego od 25 lat przez naszego Żywczaka, a zarazem Groniarza, prof. dra Władysława Studenckiego, który zdołał przekroczyć rekordową liczbę spotkań 1000 i dnia 22 X 1973 obchodzić będzie 25-lecie założenia tej najstarszej tego rodzaju placówki w Polsce". (Cyt. za: Z.M. Okuljar: „Gronie – rys historyczny...", s. 4).

Bytomski Klub Literacki powołany został z inicjatywy Studenckiego 18 X 1948. Początkowo jego prezesami byli prezydenci miasta: Piotr Miętkiewicz, potem Józef Kwietniewski, zaś od 1951 stale Studencki (wg: *Poglądy* 1978 nr 4).

[5] Grupa przyjęła zasadę, by spośród wszystkich wieczorów autorskich „starozamkowych" 40% przeznaczyć dla twórców profesjonalnych spoza grupy, pozostałe zaś dla jej członków.

[6] Tego typu występów indywidualnych kronika ani archiwum Groni nie notowały, niemożliwe staje się więc ich zliczenie; wg świadectwa Okuljara (op. cit., s. 6) „udziały naszych członków w terenie idą nie w dziesiątki, ale w setki".

stępami muzycznych zespołów ludowych, m.in. zespołu Jana Stasicy z Suchej Beskidzkiej i K. Nawieśniaka z Krakowa (do 1981 impreza odbyła się trzykrotnie: 29 V 1977, 28 V 1978, 4 VII 1981).

Rozpisywano także wewnętrzne konkursy literackie: 28 III 1969 Konkurs o Nagrodę „Powsinogi Beskidzkiego", zorganizowany przy współudziale Wydziału Kultury PPRN i TMZŻ z okazji 50-lecia niepodległości oraz 25-lecia PRL; w jury zasiedli: Józef Andrzej Frasik, T. Śliwiak, Krystyna Burowa, J. Mikś i Tadeusz Trębacz, a nagrody otrzymali: w dziale poezji – trzy równorzędne II: Z.M. Okuljar, J.T. Lubart-Krzysica i W. Hubka, dwie równorzędne III: S. Paleczny (nagroda pośmiertna) i M. Zawadowa, zaś wyróżnienie: Cz. Parysz i Z. Błoniarzówna. W dziale prozy I i II nagród nie przyznano, nagrodę III otrzymał Stanisław Jeziorski, a wyróżnienia – B. Piecha, Z.M. Okuljar, M. Zawadowa i W. Worek[7]. W 15-lecie grupy (7 X 1973) zorganizowano Turniej Jednego Wiersza i Gawędy, w którym I nagrodę otrzymali M. Kozaczkowa (w dziedzinie poezji) i P. Krzykalski (za gawędę), zaś nagrody publiczności: J. Reimschüssel (za utwór poetycki), Z.M. Okuljar, S. Kapłanowa i F. Wójcikowa (za gawędę). Organizatorem i kierownikiem artystycznym imprezy był Okuljar, patronował jej Referat Kultury Urzędu Powiatowego w Żywcu. W jubileuszu grupy wzięli udział A. Baumgardten i T. Śliwiak, wiersze członków Groni recytowali aktorzy Teatru Polskiego z Bielska-Białej: Zofia Dobrzańska, R. Luszczak, Czesława Pszczolińska, Maryla Sroka-Krupińska i Maria Bielenin. W 1983, z okazji 25-lecia grupy, zorganizowano kolejny konkurs, w którym I nagrodę otrzymał K.J. Węgrzyn, II – M. Zawadowa i W. Hubka.

Gronie brały też udział w lokalnych konkursach literackich, np. w ogłoszonym w 1966 przez TMZŻ i Obywatelski Komitet Obchodów 700-lecia Żywca konkursie na utwór sceniczny o tematyce żywieckiej (II nagrodę oraz wyróżnienie otrzymał Z.M. Okuljar, III – J. Stankiewiczowa; I nagrody nie przyznano).

Z okazji 50-lecia TMZŻ w 1985 ogłoszono Ogólnopolski Konkurs Literacki na utwór o tematyce regionalnej; jego rozstrzygnięcie nastąpiło w 1986. W dziale poezji nagrody otrzymali: II – Mirosław Bochenek i Jerzy Rutkowski, III – J. Podlodowska i A. Werner, wyróżnienie – Andrzej Mrowiec; w dziale prozy: II – L. Zuzia, III – M. Bochenek, wyróżnienie: Józef Bobrowski, nagrodę specjalną: Władysław Witek. Laureatom wręczono też plakietkę „Powsinogi Beskidzkiego". W 1987, w dziesiątą rocznicę śmierci Z.M. Okuljara rozpisano pierwszy Ogólnopolski Konkurs Poetycki im. Z. Katry o nagrodę Srebrnej Świecy; zdecydowano powtarzać go co pięć lat. Do jury tego konkursu w 1987 zaproszono Tadeusza Śliwiaka, Wojciecha Kawińskiego i Jerzego Piątkowskiego; nagrody otrzymali: J. Podlodowska, L. Szubel i B. Rudko, wyróżnienia: K.J. Krzemiński, Dariusz Muszer, H. Chłopek, H. Kudłaciak.

W ogłoszonym w 1988 z okazji 70. rocznicy odzyskania niepodległości konkursie poetyckim udział wzięło 112 osób z całej Polski. Nagrody otrzymali: I – K. Węgrzyn, II – Juliusz Wątroba, III – M. Stanclik i Ewa Bieganowska, nagrodę specjalną – Jerzy Fryckowski, wyróżnienie – M. Bochenek, Henryk Morawski i Monika Grzegorek.

[7] Wykaz tytułów nagrodzonych utworów podaje *Głos Ziemi Ciesz.* 1969 nr 49.

W 1992 przeprowadzono Konkurs Literacki o Nagrodę „Powsinogi Beskidzkiego". Przed 1996 po raz pierwszy ogłoszono konkurs literacki dla dzieci i młodzieży pn. „Krokusy na Groniach"; jego pokłosie opublikowano w zeszycie literackim „Jesteś, moja Ziemio Żywiecka, bliska sercu – jak matka" (1996); postanowiono realizować go corocznie wiosną. Młodzi laureaci zasilili grono członków grupy.

Od 1975 grupa związana była z Miejską Biblioteką Publiczną w Bielsku-Białej; odbywały się tu wieczory autorskie jej członków. Groniarze uczestniczyli też (często jako współorganizatorzy lub prelegenci) w imprezach kulturalnych organizowanych przez bibliotekę, np. w spotkaniach z cyklu „Ludzie teatru" z udziałem Linerta czy prelekcjach Klisia przed projekcjami filmowymi.

Przedstawiciele Groni brali udział w zjazdach i imprezach literackich organizowanych poza Żywcem, m.in. 27–28 V 1968 Biłka, Michalska i Paleczny reprezentowali Gronie na Ogólnopolskim Zjeździe Stowarzyszenia Twórców Ludowych w Lublinie, także w 1968 na II Ogólnopolskim Festiwalu Folklorystycznym w Płocku, w „Tarzańskiej Jesieni" w Zakopanem (IX 1969; obecni byli: Biłka, Okuljar, Zawadowa, Teuchmanowa, Lubart-Krzysica), 28 II 1971 w uroczystościach związanych z 30. rocznicą śmierci Zegadłowicza w Gorzeniu Górnym (Biłka, Fajfer, Okuljar), w Tygodniu Kultury Beskidzkiej w Szczyrku (5 VIII 1974; Biłka, Golec i Zawadowa) i in.

Pracy i twórczości Groni poświęconych było kilka programów w radiu i telewizji.

Od września 1968 grupa uczestniczyła w wydawaniu pisma społeczno-kulturalnego, związanego tematycznie z Żywiecczyzną i Beskidami pt. *Karta Groni*. Ukazało się ono staraniem grupy, redagował je początkowo Okuljar; w 1974 redaktorem naczelnym został Stanisław Habczyk. Pierwszy, podwójny numer pisma ukazał się w związku z 700-leciem Żywca nakładem TMZŻ i Wydziału Kultury i Oświaty PPRN w 1250 egzemplarzach (wydano wówczas zgodę na opublikowanie jednorazowego wydawnictwa). W lipcu 1971 wydano zeszyt 1/4 za 1969, kolejne zeszyty ukazywały się od 1974 – w każdym z nich groniarze mieli swój arkusz literacki, w którym obok swoich utworów publikowali informacje o działalności grupy w Żywcu i w terenie[8].

[8] *Karta Groni*.

R. 1: 1968, nr 1/2: VII–XII; Wydanie specjalne dla uczczenia 700-lecia miasta Żywca. Podtyt.: *Wydawnictwo społeczno-kulturalne poświęcone sprawom Żywiecczyzny*. Red. Z.M. Okuljar. Żywiec, wrzesień 1968. Nakł. TMZŻ oraz Wydz. Kult. i Ośw. PPRN w Żywcu, 127 s. Kom. red.: Bronisław Adamek (sekr.), Stanisław Dobosz, Stanisław Habczyk, Adam Miksz (plastyk), Henryk Szuta (red. tech.), Franciszek Witkowski (przewodn.), Z.M. Okuljar (red. nacz.); kol. red.: Zdzisław Januszewski (plastyk – sekcja plastyków „Żywiec" przy TMZŻ), Magdalena Meres (adiunkt muzeum w Żywcu), Józef Mikś (prezes TMZŻ), Zofia Rączka (kier. Archiwum Państwowego w Żywcu), Stanisław Sowiński (członek Zarządu Oddziału Babiogórskiego TPPK w Żywcu), Karol Suchanek (działacz kulturalny), Tadeusz Trębacz (inspektor szkolny ds. kultury), Sylwester Widuch (kierownik sekcji fotograficznej ZFP „Solali" w Żywcu), Kazimierz Wójcik (przewodniczący PKKFiT w Żywcu).

R. 2: 1969, nr 1/4: I – XII. Wyd. VII 1971. Od tego zeszytu zmiana podtyt.: *Wydawnictwo społeczno-kulturalne poświęcone sprawom Żywiecczyzny i Beskidów*.

R. 3: 1974, 191 s. Kom. red.: S. Habczyk (red. nacz.), J. Mikś (zast. red. nacz.), Z. Rączka (sekr.), kol. red.: H. Biłka, Z. Januszewski, M. Meres, Bogdan Stanny, T. Trębacz, S. Widuch, F. Witkowski.

R. 4: 1976: nr 7/8. Wyd. 1977, 273 s. Kom. red.: H. Biłka, S. Habczyk (przewodn.), M. Meres, J. Mikś, Adam Pliszewski, Zygmunt Poniedziałek, Z. Rączka (sekr.), T. Trębacz, S. Widuch, M. Zawada.

Od 1968 grupa wydawała powielane komunikaty o działalności oraz biuletyny. Redagował je Okuljar (do 1976 ukazały się 63 komunikaty i 25 biuletynów); rozsyłano je do ważniejszych ośrodków naukowych w Polsce, prasy oraz osób prywatnych.

Członkowie Groni opublikowali kilkanaście zbiorowych kolumn poetyckich, głównie w czasopismach *Wieści*, *Karta Groni*, *Chłopska Droga* i *Zarzewie*; większość ich publikacji prasowych przypadła na lata po 1967. Wiersze groniarzy pomieszczono także w „Antologii współczesnej poezji ludowej" (Warszawa 1967; tu utwory piętnastu członków grupy) oraz w publikacjach wydanych przez Beskidzkie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne: „Gronie, nasze gronie" (Bielsko-Biała 1978) i „Spod beskidzkich groni" (Bielsko-Biała 1979). Od 1978 grupa, przy finansowym poparciu TMZZ, wydawała liczne „Arkusze Literackie", indywidualne zbiorki wierszy oraz druki ulotne związane z organizowanymi przez nią Starozamkowymi Wieczorami Poezji (por. Publikacje). Niektórzy członkowie Groni wydali tomiki poetyckie dzięki Beskidzkiemu Towarzystwu Społeczno-Kulturalnemu (H. Biłka, Kantyka, Stolarz, Szubel i Węgrzyn). Spośród członków grupy intensywną twórczość literacką uprawiało ponad trzydzieści osób, wydając samodzielnie tomiki poetyckie, utwory prozatorskie i dramatyczne, często w wydawnictwach centralnych (H. Biłka, Faber, Fajfer, Golec, Górkiewiczowa, Jaglarz, Kantyka, Korta, Kozaczkowa, Krzykalski, Lach, Linert, Michalska, Miesiączek, Z.M. Okuljar, Pająk, Parysz, Rączka, Reimschüssel, Rybarski, Siwek, Stanclik, Stolarz, Szubel, Węgrzyn), część członków ma w dorobku książki nie związane z literaturą: Micherdzińska – publikowała prace z dziedziny afrykanistyki, jest nadto autorką bibliografii Żywiecczyzny, Midowicz – liczne prace krajoznawcze oraz przewodniki po górach polskich, Racki – prace z historii Śląska, Staszkiewicz

---

R. 5: 1980: nr 9/10. Wyd. 1980, 251 s.

R. 6: Nr 11. Wyd. 1981, 263 s. Kom. red.: K. Staszkiewicz (red. nacz.), J. Mikś (zast. red. nacz.), Z. Rączka (sekr. red), M. Meres (kier. działu: Kronika), M. Zawada (kier. działu: Arkusz Grupy Lit. Gronie), A. Pliszewski (kier. działu: Arkusz grupy plastycznej), S. Widuch, Z. Poniedziałek, T. Trębacz, Henryk Szuta.

R. 7: nr 12. Wyd. 1984, 202 s. Kom. red.: Krzysztof Staszkiewicz (red. nacz.), J. Mikś (zast. red. nacz.), Z. Rączka (sekr. red.), M. Meres, M. Zawada (kier. działu Arkusz Grupy Literackiej Gronie), A. Pliszewski, S. Widuch, Z. Poniedziałek, T. Trębacz, H. Szuta (red. techn.).

R. 8: 1985: nr 13. Wyd. 1985, 294 s. Kom. red.: K. Staszkiewicz (red. nacz.), J. Mikś (kier. działu Artykuły), Z. Rączka (kier. działu Kronika), (człon. red.:) Z. Poniedziałek, Jerzy Ruśniaczek, T. Trębacz; H. Szuta (red. techn.).

R. 9: 1988: nr 14. Wyd. 1989, 318 s. Kom. red.: K. Staszkiewicz (red. nacz.), Z. Rączka (sekr. red.), (człon. red.:) Bożena Husar, M. Meres, J. Mikś, J. Ruśniaczek, T. Trębacz; H. Szuta (red. techn.), Lucjan Grajny (serwis fot.).

R. 10: 1989: nr 15. Wyd. 1989, 244 s. Kom. red.: K. Staszkiewicz (red. nacz.), Z. Rączka (sekr. red.), (człon. red.:) B. Husar, M. Meres, J. Mikś, J. Ruśniaczek; Jan Raszka (red. techn), L. Grajny (serwis fot.).

R. 11: nr 16. Wyd. 1991, 271 s. Kom. red.: Z. Rączka (red. nacz.), M. Meres (sekr. red.), (człon. red.:) B. Husar, Jerzy Latasz, J. Ruśniaczek, K. Staszkiewicz, T. Trębacz; L. Grajny (serwis fot.), J. Raszka (red. techn.).

R. 12: nr 17. Wyd. 1993, 327 s. Kom. red.: Z. Rączka (red. nacz.), M. Meres (sekr. red.), (człon. red.:) B. Husar, J. Latasz, J.Ruśniaczek, J. Mikś, K. Staszkiewicz, T. Trębacz; L. Grajny (serwis fot.), H. Szuta (red. techn.).

R. 13: nr 18. Wyd. 1995, 250 s. Kom. red.: Z. Rączka (red. nacz.), M. Meres (sekr. red.), (człon. red.:) B. Husar, K. Kolstrung-Grajny, J. Latasz, J. Mikś, K. Staszkiewicz; Dariusz Piotrowski (serwis fot.).

jest autorem przewodników turystycznych, Studencki opublikował liczne książki z dziedziny historii i socjologii literatury.

Za działalność związaną z upowszechnianiem kultury grupa otrzymała w 1969 nagrodę zespołową wojewody krakowskiego (w wysokości 15 tys. zł, przekazanych na konto TMZŻ); w tymże roku Okuljar otrzymał Odznakę Zasłużonego Działacza Kultury przyznaną przez ministra kultury i sztuki. Analogiczną nagrodę grupa otrzymała w 1974, zaś w 1983, w związku z 25-leciem, grupa odznaczona została Medalem za Zasługi dla Żywiecczyzny, przyznanym przez Wydział Kultury PPRN w Żywcu. Odznaki Zasłużonego Działacza Kultury Ministerstwa Kultury i Sztuki otrzymały: Stankiewicz, Szubel i Zawadowa; w latach następnych odznaczeni zostali także: H. Filas-Gutkowska, H. Kudłaciak, W. Prochownik, W. Miodońska, H. Chłopek, Z. Rączka, J. Wójcik, W. Hubka. W 1987 Gronie otrzymały nagrodę Wojewody Bielskiego oraz nagrodę im. Juliusza Ligonia, przyznaną przez Oddział Wojewódzki Stowarzyszenia Pax w Katowicach. Nadto Medal za Zasługi dla Żywca otrzymały W. Miodońska i L. Szubel.

Aby uniknąć chaosu organizacyjnego, związanego z rozproszeniem wzrastającej liczby członków grupy w terenie, Okuljar zaproponował utworzenie filii Groni w Suchej Beskidzkiej, Wadowicach, Krakowie, Chrzanowie, Warszawie; brał pod uwagę także Śląsk i Opolszczyznę. Ostatecznie, w 1972–76 powstały filie w Suchej Beskidzkiej, Krakowie, Myślachowicach i Susku. Podlegały one bezpośrednio głównemu zarządowi Groni w Żywcu, zobowiązane były do konsultacji kierunków swego działania z aktualnym prezesem Groni oraz do składania stałych sprawozdań i sporządzania protokołów z zebrań lokalnych zarządów; prowadziły one własne rozrachunki finansowe.

Powołana jesienią 1972 w Suchej Beskidzkiej filia Groni pod nazwą Wrzos działała jako sekcja Towarzystwa Miłośników Ziemi Suskiej. Prezesem został poeta ludowy S. Pająk, zastępcą – S. Kapłanowa. Właściwą działalność rozpoczęła spotkaniem autorskim Okuljara (20 V 1973). W 1980 grupa liczyła dziesięć osób.

Filia krakowska utworzona została 30 września 1975. Pracowała przy Krakowskim Domu Kultury w „Pałacu pod Baranami". Przewodniczącym został (z wyboru Okuljara) T.E. Witkiewicz, sekretarką W.Z. Bosiakowa, funkcję organizatorów powierzono K. Nawieśniakowi i Z.M. Zegadlance. 13 stycznia 1976 odbył się I Walny Zjazd filii; do jej zarządu włączono wówczas J.T. Lubart-Krzysicę; ostatecznie skład zarządu przedstawiał się następująco: T.E. Witkiewicz (przewodniczący), U. Witkiewiczowa (sekretarz), J.T. Lubart-Krzysica (członek), Z. Łoboda-Zyzańska (kronikarka) oraz K. Nawieśniak i Z.M. Zegadlanka (członkowie organizacyjni). Filia finansowana była przez TMZŻ. Organizowała wieczory autorskie swoich członków, m.in. Bosiakówny, Hajdugi, Lubart-Krzysicy, Łobody-Zyzańskiej, Nawieśniaka, Ptakowej, Steca, Szubelowej, Witkiewicza, Zegadlanki, nadto spotkania z interesującymi ludźmi, m.in. z prof. Jerzym Pogonowskim. Wieczory grupy łączone były z występami muzycznych zespołów ludowych, np. Zespołu Regionalnego im. Wł. Orkana z Krakowa. W 1980 grupa liczyła dwadzieścia dwie osoby.

W czerwcu 1996 z Groni, nie rezygnując ze współpracy z nimi, wyodrębniła się Grupa Literacka z siedzibą przy krakowskim oddziale TMZŻ; jej prezesem został Lucjan Zuzia. Do końca 1996 przystąpili do niej także: Anna Leszczyńska,

Z. Łoboda-Zyzańska, M. Olszowska, Tadeusz Śliż oraz Genowefa Chmielek i Stanisława Michałek. Siedzibą grupy był Dom Kultury „Krakus".

Filię w Myślachowicach założył we wrześniu 1976 S. Głogowski, członek Groni, dyrektor tamtejszego GOK. Skupiała piętnastu członków, głównie młodzież robotniczo-chłopską. Opiekunką z ramienia żywieckich Groni była Szubelowa.

Jesienią 1970 członek Groni, Cz. Parysz, założył w Oświęcimiu → Grupę Literacką im. J. Fika, do której przystąpili m.in. kolejni groniarze: J. Witek, L. Szubelowa, A.R. Fajfer, H. Chłopakowa, A. Winogradzki. W 1973 E. Berndsen i H. Bilka powołali w Andrychowie → Grupę Twórców Nieprofesjonalnych → My; przyłączyli się do nich m.in. członkowie Groni: K. Biłkowa i E. Pyzio.

W 1967 Okuljar rozpoczął gromadzenie i opracowywanie archiwum grupy. Nakłady finansowe związane z jego realizacją pokryło TMZŻ. Archiwum składa się z teczek osobowych członków grupy zawierających rękopisy i maszynopisy, życiorysy, dokumentację faktograficzną. Główny jego zrąb znajduje się w Żywcu (34–300 Żywiec, Stary Zamek, skr. poczt. 13). Materiały do archiwum gromadziły po śmierci Okuljara także Chłopkowa, Szubelowa i Miodońska.

W 1983 grupa spotkała się z Klubem Literatów Krąg na sesji wyjazdowej w Bielsku-Białej i w Górkach Wielkich, w 1988 zaś w Bielsku-Białej z prof. Aleksandrem Krawczukiem.

Od 1987 prowdzone były przez Wojciecha Kawińskiego z Krakowa warsztaty literackie dla uczestników grupy i innych twórców regionu.

Po 1990 kontynuowane były „Gody u Groniarzy" w Oficynie Zamkowej (zawsze w okresie Bożego Narodzenia lub Nowego Roku). Realizowano indywidualne wieczory autorskie w miejscach zamieszkania poszczególnych twórców; najaktywniejszymi członkami grupy w tym czasie byli: E. Berndsen, H. Chłopek, H. Filas-Gutkowska, W. Miodońska, W. Prochownik, Cz. Rusek, W. Szproch, L. Szubel, K.J. Węgrzyn i J. Wójcik. Wprowadzono nowe cykle prezentacji dorobku literackiego: „Jesienne spotkania", „Poznajmy się" (wrześniowe prezentacje twórczości nowych członków), „Wiosna Poezji Żywieckiej" (zawsze w czerwcu, organizowane w plenerze).

Kilku uczestników Groni zostało członkami Stowarzyszenia Pisarzy Polskich (A. Wernerowa, K.J. Węgrzyn), Stowarzyszenia Autorów Polskich (H. Filas-Gutkowska, L. Szubel) lub ZLP (T. Stolarz, W. Szproch).

Od początku swej działalności Gronie cieszyły się życzliwą uwagą krytyki literackiej, przychylnie były przyjmowane także publikacje grupy oraz organizowane przez nią liczne imprezy kulturalne. Według *Karty Groni* 1976 (s. 203) Zbigniew Siatkowski poświęcił grupie cykl wykładów na UJ (jeden z nich – twórczości H. Bilki); podobne wykłady miał Edward Chudziński na WSP w Krakowie. Twórczością Groni interesował się także J. Kajtoch, który pisał o niej m.in. w *Magazynie Kulturalnym* (1973 nr 3). Zdaniem krytyka grupa reprezentuje typ regionalizmu tradycyjnego, nawiązującego do tradycji dwudziestolecia międzywojennego, na co wskazują m.in. brak sprecyzowanego programu literackiego (przy jednoczesnych odwołaniach do praktyki Czartaka), postawienie sobie za cel działań upowszechnieniowo-organizacyjnych.

W 1999 grupa nadal działała.

Publikacje

Zarejestrowano tu jedynie publikacje w czasopismach oraz druki zwarte firmowane przez grupę, nie uwzględniono licznych publikacji indywidualnych członków Groni.

– *w czasopismach*

1960

Wieści nr 37: 11 IX s. 5, Wiersze naszych czytelników.
W: H. Biłka, S. Kapłan, T. Stolarz, A. Wierzchowski.
Tu także utwory autorów nie będących członkami grupy.

1967

Wieści nr 47: 19 XI s. 5, Wiersze poetów ludowych.
W: H. Biłka, W. Czubernatowa, K. Głębicka [właśc. K.Z. Biłka], Zdzisław-Katra [właśc. Z.M. Okuljar], M. Kozaczkowa, A. Leśniak, S. Paleczny, B. Piecha, W. Piwowarczyk, H. Waligóra.

1968

Głos Młodz. Wiej. nr 8: 9 IX s. 28, Grupa Poetycka Gronie.
W: H. Biłka, K. Gawron, S. Kapłanowa, E. Michalska, M. Zawadowa.
Karta Groni nr 1/2: IX s. 65–100, Arkusz Grupy Literackiej Gronie.
W: W.J. Baca, W. Bartyzel, A. Bąkowa, H. Biłka, K. Gawronowa, Harnaś z Beskidu [właśc. A. Miksz], W. Hubka, A. Jończy, F. Kantyka, J. Kapłanowa, J. Krzysica, S. Kwaśny, A. Leśniak, Z. Łoboda-Zyzańska, E. Michalska, S. Pająk, S. Paleczny, B. Piecha, J. Reimschüssel, B. Szczyglińska, A. Teuchmanówna, W. Worek, M. Zawadowa, Zdzisław-Katra [właśc. Z.M. Okuljar]. – P: W.J. Studencki.
Wieści nr 37: 15 IX s. 5, Wiersze poetów beskidzkich.
W: H. Biłka, W. Hubka, A. Jończy, F. Kantyka, Zdzisław-Katra [właśc. Z.M. Okuljar], A. Leśniak, S. Paleczny, B. Piechta, A. Teuchman.

1969

Życie Lit. nr 21: 25 V s. 7, Regionalna Grupa Literacka Gronie.
W: A. Bąkowa, H. Biłka, H. Gawronowa, A. Jończy, S. Kapłanowa, W. Kościelniak-Czubernatowa, P. Krzykalski, S. Paleczny, [A.] Teuchmanówna, M. Zawadowa.
Wieści nr 37: 14 IX s. 5, Poeci spod Beskidu.
W: H. Biłka, W. Hubka, F. Kantyka, S. Kapłanowa, Zdzisław-Katra [właśc. Z.M. Okuljar], M. Kozaczkowa, S. Kwaśny, H. Nowobielska, S. Paleczny.

1970

Pryzmaty nr 5 (dod. *Gaz. Krak.* nr 216): 11 IX s. 4, Grupa Gronie.
W: H. Biłka, A.R. Fajfer, W. Hubka, S. Kapłanowa, L. Szubel.
Chłop. Droga nr 77: 27 IX s. 9, Wiersze poetów grupy Gronie.
W: H. Biłka, W. Czubernatowa, H. Hubka, S. Kapłanowa, A. Leśniak, H. Nowobielska, B. Piecha, L. Szubel, A. Teuchman, H. Waligóra, M. Zawadowa.

1971

Karta Groni 1969 nr 1/4. Wyd. 1971, s. 106–144, Arkusz Literacki grupy Gronie.
W: J.A. Balon, F. Basik, Z. Błoniarzówna, M. Cieślicka, A. Ciućkowa, A.R. Fajfer, A. Falisiewicz, S. Feruga-Lembrant, K. Głębicka [właśc. Z. Biłkowa], A. Golec, J.B. Górkie-

wiczowa, W. Hubka, J.R. Jaglarz, W. Jastrzębski, A. Juraszek, A. Kalinowski, Karkoszanka [właśc. J. Karkosza], W. Kościelniak-Czubernatowa, J. Kotrys, M. Kozaczkowa, R. Królikowska, P. Krzykalski, A. Kurzyniec-Drobiszowa, F. Lipiński, J.T. Lubart-Krzysica, R. Luszczak, W. Malcher-Kowalska, A. Murański, Zdzisław-Katra [właśc. Z.M. Okuljar], S. Paleczny, Cz. Parysz, E. Pyzio, H. Racki, E. Rusin, S. Sikora, E. Smoleniowa, L. Szubel, H. Waligórzanka, J. Witek, J.K. Wojnarowski, M. Zawadowa, A. Zborowska. – P: W. Kościelniak-Czubernatowa, P. Krzykalski, S. Kwaśny, E. Lachówna, A. Murański, L. Rybarski, W. Skrzypówna, W. Wróblowa.
Wieści nr 21: 23 V s. 5, Wiersze poetów Groni.
W: H. Bilka, W. Hubka, S. Kapłanowa, M. Kozaczkowa, T. Stolarz, L. Szubel.
Radar nr 11: XI s. 12, Gronie.
W: S. Feruga-Lembrant, A.P. Golec, J.B. Górkiewiczowa, J. Leończuk, Cz. Parysz, H. Sojka.

1972

Chłop. Droga nr 101: 17 XII s. 8, Wiersze poetów żywieckiej grupy regionalnej Gronie.
W: H. Biłka, H. Chłopkowa, A.R. Fajfer, A. Jończy, W. Miesiączek, L. Szubel, M. Zawadowa.

1973

Wieści nr 23: 10 VI s. 6, 15-lecie Groni.
W: J.A. Balon, H. Biłka, Z. Błoniarzówna, A.R. Fajfer, W. Hubka, Zdzisław-Katra [właśc. Z.M. Okuljar].
Zarzewie nr 28: 15 VII s. 18–19, Witryna poetycka Groni.
W: H. Biłka, Z. Błoniarzówna, W.Z. Bosiakówna, A.R. Fajfer, A. Jończy, F. Kantyka, Zdzisław-Katra [właśc. Z.M. Okuljar], W. Kościelniak-Czubernatowa, L. Szubel.
Życie *Lit.* nr 34: 26 VIII s. 5, Wiersze grupy Gronie.
W: H. Biłka, Z. Błoniarzówna, A.R. Fajfer, W. Hubka, A. Golec, Harnaś z Beskidu [właśc. A. Miksz], Zdzisław-Katra [właśc. Z.M. Okuljar], M. Kozaczkowa, F. Lipiński, J. Lubart-Krzysica, H. Racki, E. Rusin, L. Szubelowa, T.E. Witkiewicz.
Tyg. Kult. nr 39: 30 IX s. 7, Wiersze Grupy Literackiej Gronie.
W: H. Biłka, A.R. Fajfer, E. Rusin, L. Szubel, B. Szczyglińska, M. Zawadowa.
Mag. Kult. nr 3: X s. 33.
W: H. Biłka, S. Kapłanowa, Zdzisław-Katra [właśc. Z.M. Okuljar], W. Kościelniak-Czubernatowa, J. Kotrys, A. Murański, M. Zawadowa.
Radar nr 12: XII s. 26–27, Gronie.
W: A.P. Golec, Zdzisław-Katra [właśc. Z.M. Okuljar], K.J. Krzemiński, A. Murański, B. Piecha, L.W. Siwek, W. Ważkowa.

1974

Ziel. Sztand. nr 1/2: 3–6 I s. 7, 8, Groniarze.
W: H. Chłopek, J.R. Jaglarz, W. Jarecki, M. Kozaczkowa, K.J. Krzemiński, B. Okuljar, B. Piecha, L. Szubel, M. Zawadowa.
Chłop. Droga nr 45: 9 VI s. 9, Gronie.
W: H. Biłka, A.R. Fajfer, S. Feruga-Lembrant, J.B. Górkiewiczowa, S. Kapłanowa, Zdzisław-Katra [właśc. Z.M. Okuljar], J. Kotrys, E. Michalska, L. Szubel, M. Zawadowa.
Gość Niedz. nr 51/52: 25 XII s. 404, 407, 408, 412.
W: H. Biłka, H. Chłopkowa, Zdzisław-Katra [właśc. Z.M. Okuljar], L. Szubel, A. Winogrodzki.
Karta Groni s. 115–136, Arkusz Grupy Literackiej Gronie.
W: H. Biłka, W. Hubka, M. Zawada. – P: S. Jezierski, M. Zawada.

1976

Wieści nr 3: 18 I s. 7, Gronie.
W: E. Berndsen, H. Biłka, W. Hubka, M. Zawadowa.
Chłop. Droga nr 26: 1 IV s. 7.
W: E. Berndsen, W. Rutkowski, M. Zawadowa.
Życie Lit. nr 27: 4 VII s. 11, Wiersze Poetów Fraterni Literackiej Gronie.
W: W.Z. Bosiak, G. Stec, T.E. Witkiewicz, M. Zegadło.
Kal. Besk. s. 32, 89, B[eskidzka] F[raternia] L[iteracka] Gronie.
W: A. Golec.

1979

Wieści nr 52: 30 XII s. 5.
W: Z. Błoniarzówna, S. Kaplanowa, M. Kozaczkowa, H. Kudłaciak, A. Winogrodzki.

1980

Karta Groni nr 9/10 s. 169–204, Z twórczości w regionie.
W: W. Bartyzel, E. Berndsen, H. Biłka, H. Chłopkowa, S. Feruga-Lembrant, W. Hubka, M. Kozaczkowa, K.J. Krzemiński, H. Kudłaciak, T.J. Lubart-Krzysica, Z. Łoboda-Zyzańska, W. Malcher-Kowalska, W. Midowicz, K. Nawieśniak, B. Okuljar-Obarowa, Cz. Parysz, B. Piecha, H. Racki, E. Rusin, E. Smoleniowa, M.A. Szopowa, W. Worek, F. Wójcikowa, M. Zawadowa. – P: Zdzisław-Katra [właśc. Z.M. Okuljar].

1981

Karta Groni nr 11 s. 193–224, Z twórczości w regionie. Arkusz Grupy Literackiej Gronie.
W: Z. Katra [właśc. Z.M. Okuljar], B. Okuljar, L. Szubel, A. Winogrodzki.

1982/1983

Kronika (Bielsko-Biała) nr 49/50: 23 XII – 5 I s. 8, Gody u Groniarzy.
W: H. Filas-Gutkowska, K. Gawronowa, H. Kudłaciak, L. Szubel.

1983

Gość Niedz. nr 7: 13 II s. 5.
W: K.J. Węgrzyn.
Chłop. Droga nr 97: 4 XII s. 7, Gronie.
W: H. Filas-Gutkowska, W. Hubka, L. Szubel.
Podbeskidzie nr 1/2 s. 66–69.
W: H. Biłka, H. Filas-Gutkowska, K. Gawron, L. Szubel.

1984

Nike (dod. *Żoł. Pol.*) nr 1: I s. 13.
W: R. Billik, W. Hubka, S. Kaplanowa, H. Kudłaciak, Z. Łoboda-Zyzańska, E. Michalska, B. Milcz, A. Murański, S. Paleczny, B. Piecha, W. Ważkowa.
Karta Groni nr 12 s. 128–141, Arkusz grupy literackiej Gronie.
W: W. Bartyzel, H. Filas-Gutkowska, W. Hubka, A. Jończy, S. Kaplanowa, H. Kudłaciak, E. Michalska, J. Podlodowska, J. Reimschüssel, T.E. Witkiewicz, M. Witosówna, J. Woynarowska. – P: F. Kimla.

1985

Sł. Powsz. nr 176: 9 IX s. 5.
W: L. Szubel. – [Nota:] [J. Oszelda] (JO): Poetka z Groni.

Karta Groni nr 13 s. 209–225, Z twórczości w regionie: Arkusz Grupy Literackiej Gronie.
W: E. Bilkówna, W.Z. Bosiak, W. Hubka, Cz. Jóźwik, M. Karpowicz-Woźniak, M. Kurowska, Z. Łoboda-Zyzańska, A. Małko, B. Milcz, W. Miodońska, K. Nawieśniak, Cz. Parysz, J. Podlodowska, W. Prochownik, Z. Rudko, M.A. Szopowa, A. Wernerowa, K.J. Węgrzyn, J. Witos, M. Zawada, H. Żywotko. – P: A. Baruś, F. Kimla.
Utwory nagrodzone i wyróżnione w konkursie z okazji 25-lecia grupy.

1987

Życie Lit. nr 13: 29 III s. 8, Grupa Literacka Gronie.
W: W.Z. Bosiak, H. Chłopek, H. Filas-Gutkowska, W. Hubka, Z. Katra, K.J. Krzemiński, Z. Łoboda-Zyzańska, B. Milcz, K. Nawieśniak, B. Piecha, J. Podlodowska, Z. Rudko, L. Szubel, A. Wernerowa, K.J. Węgrzyn, T.E. Witkiewicz, M. Zawadowa.

1988

Karta Groni nr 14 s. 218–244, Z twórczości w regionie: Arkusz Grupy Literackiej Gronie.
W: A. Baruś, E. Berndsen, W.Z. Bosiak, H. Chłopek, R.S. Dominik, H. Filas-Gutkowska, K. Gawronowa, Cz. Jóźwik, S. Kapłanowa, M. Karpowicz-Woźniakowa, H. Kudłaciak, Z. Łoboda-Zyzańska, W. Miodońska, K. Nawieśniak, B. Piecha, M. Pilarczyk, B. Rudko, Z. Rudko, K. Sekuła, L. Szubel, A. Wernerowa, K.J. Węgrzyn, M. Witos-Byrska, A. Zborowska. – P: F. Kimla.

1989

Karta Groni nr 15 s. 97–128, Arkusz Lit.
Wybór utworów nagrodzonych w konkursie literackim ogłoszonym z okazji 50-lecia TMZŻ w 1984 r. – W: M. Bochenek, J. Dobrakowski, A. Mrowiec, J. Podlodowska, J. Rutkowski, A. Wernerowa, W. Witek, L. Zuzia.

1991

Karta Groni nr 16 s. 167–180, Arkusz Lit.
Plon ogólnopolskiego konkursu poetyckiego ogłoszonego w 1988 przy współudziale TMZŻ z okazji 70. rocznicy odzyskania niepodległości. – W: E. Bieganowska, M. Bochenek, S. Dubiel, J. Fryckowski, M. Grzegorek, H. Morawski, M. Stanclik, J. Wątroba, K. Węgrzyn. – Tu też osobna kolumna wierszy A. Samsonowicza [właśc. A. Prusa].

1993

Karta Groni nr 17 s. 184–203, Arkusz Lit.
Pokłosie konkursu o nagrodę „Powsinogi Beskidzkiego '92". – W: H. Chłopek, J. Galus, H. Kudłaciak, W. Miodońska, J. Podlodowska, E. Spyra, J. Spyra, T. Starzycka, A. Wernerowa, A. Więzik, R. Żelowski, R. Paciorek. – P: A. Bolkowa, H. [Filas]-Gutkowska, M. Grzegorek, H. Kudłaciak, K. Paciorek, B. Rudko, A. Wernerowa, M. Zawada, L. Zuzia.

1995

Karta Groni nr 18 s. 128–150, Arkusz Lit.
W: A. Baruś, E. Berndsen, D. Bilczewska, H. Chłopek, H. Filas-Gutkowska, W. Hubka, Stanisław Juraszek, Stanisława Juraszek, H. Kudłaciak, Z. Łoboda-Zyzańska, J. Mikś, W. Miodońska, A. Murański, M. Olszowska, W. Prochownik, B. Rudko, Z. Rudko, W. Szproch, L. Szubel, A. Wernerowa, M. Zawada.

– druki zwarte
(w wykazie odnotowano jedynie publikacje firmowane nazwą grupy)

1973

Zew Groni. (Wtóre pogodki Groni). Beskidzka Grupa Literacka Gronie im. E. Zegadłowicza przy TMZŻ w Żywcu w XV-lecie istnienia. 1957–1973. Program. Sezon literacki VI – program nr LXXX – rok 1973–1974. Red. Z.M. Okuljar. Żywiec: Młodz. Dom Kult. dnia 7 października 1973 roku, 9 s.

Tu m.in.: Zdzisław-Katra [Z.M. Okuljar]: Pieśń Groniarzy. (Pieśń Beskidzkiej Grupy Literackiej Gronie przy TMZŻ w Żywcu), okł. s. 2, 3.

1976

H. Bilka: Medytacje chłopskie. [Wiersze]. Wybór i oprac. Z.M. Okuljar. Żywiec: TMZŻ; Beskidzka Fraternia Literacka Gronie im. E. Zegadłowicza, XXII, 39 s., egz. 500.

1978

W. Hubka: Moje wiersze. Red. i słowo o autorze: J. Mikś. [Żywiec:] TMZŻ; Grupa Literacka im. E. Zegadłowicza Gronie, 3 s. egz. 2000, Arkusz Lit.

1979

M. Zawadowa: W cieniu świerków. [Wiersze]. [Żywiec:] TMZŻ; Grupa Literacka im. E. Zegadłowicza Gronie, 23 s., egz. 1000, Arkusz Lit. nr 2.

1980

L. Szubel: Wczoraj była wiosna. [Wiersze]. Red. J. Mikś. Wstęp: W. Studencki. [Żywiec:] TMZŻ; Grupa Literacka im. E. Zegadłowicza Gronie, 31 s., egz. 1000, Arkusz Lit. nr 3.

1981

S. Kapłan: Oświęcimskie sekwencje. [Wiersze]. Oprac. J. Mikś. Wstęp: M. Zawadowa. Żywiec: TMZŻ, 31 s., egz. 1000, Arkusz Lit. nr 4.

K.J. Węgrzyn: Gdy nocą świeci jasno próchno historii. [Wiersze]. Żywiec: TMZŻ; Grupa Literacka im. E. Zegadłowicza Gronie, 32 s., egz. 1000, Arkusz Lit. nr 5.

K. Gawron: Dziko rózo. [Wiersze]. Żywiec: TMZŻ; Grupa Literacka im. E. Zegadłowicza Gronie, 32 s., egz. 1000, Arkusz Lit. nr 6.

1982

H. Filas-Gutkowska: Płonący zmierzch. [Wiersze]. [Żywiec:] TMZŻ; Grupa Literacka im. E. Zegadłowicza Gronie, 32 s. egz. 1000.

H. Kudłaciak: Pasjans ze słońcem. [Wiersze]. [Żywiec:] TMZŻ; Grupa Literacka im. E. Zegadłowicza Gronie, 32 s., egz. 1000.

1983

H. Chłopek: Powroty. [Wiersze]. [Żywiec:] TMZŻ; Grupa Literacka im. E. Zegadłowicza Gronie, 27 s., egz. 1100.

J. Podlodowska: Pióro na wietrze. [Wiersze]. [Żywiec:] TMZŻ; Grupa Literacka im. E. Zegadłowicza Gronie, 25 s., egz. 1000.

1984

E. Berndsen: Na zielonym tle. [Wiersze]. Żywiec: TMZŻ; Grupa Literacka im. E. Zegadłowicza Gronie, 32 s., egz. 1000.

K.J. Węgrzyn: Obok Kaina. [Wiersze]. [Żywiec:] TMZŻ; 29 s., egz. 1000, Arkusz Lit. [nr 7].

1985

W.Z. Bosiak: Żywiecczyźnie wierni. [Wiersze]. Żywiec: TMZŻ; Grupa Literacka im. E. Zegadłowicza Gronie, 31 s. Arkusz Lit. 14 s., egz. 500.

Jest taka ziemia... [Antologia wierszy]. Oprac. L. Szubel. Żywiec: TMZŻ; Grupa Literacka im. E. Zegadłowicza Gronie, 16 s., egz. 1100.
[Wstęp:] L. Szubel: Grupa Literacka im. E. Zegadłowicza Gronie w Żywcu. – W: E. Berndsen, H. Biłka, W.Z. Bosiak, H. Chłopkowa, H. Filas-Gutkowska, K. Gawronowa, W. Hubka, F. Kantyka, S. Kapłanowa, M. Karpowicz-Woźniakowa, Z. Katra, H. Kudłaciak, Z. Łoboda-Zyzańska, E. Michalska, W. Miodońska, A. Murański, S. Paleczny, B. Piecha, L. Szubel, A. Wernerowa, K.J. Węgrzyn, M. Witos-Byrska, M. Zawadowa. – Noty o autorach.

W. Miodońska: Strofy żywieckie. [Wiersze]. Żywiec: TMZŻ; Grupa Literacka im. E. Zegadłowicza Gronie, 16 s. nlb. Starozamkowy Wieczór Poezji.

A. Wernerowa: Źródlice wolności. [Wiersze]. Żywiec: TMZŻ; Grupa Literacka im. E. Zegadłowicza Gronie, 16 s., egz. 1000.

M. Zawadowa: Zielone pieczęcie. [Wiersze]. [Żywiec:] TMZŻ; Grupa Literacka im. E. Zegadłowicza Gronie, 15 s., egz. 1100.

1986

A. Baruś: Szlakiem życia. [Wiersze]. Żywiec: TMZŻ; Grupa Literacka im. E. Zegadłowicza Gronie, 16 s., egz. 500. Arkusz Lit.

Gałązka jodły... [Antologia wierszy]. Oprac. L. Szubel. Żywiec: TMZŻ; Grupa Literacka im. E. Zegadłowicza Gronie, 20 s., egz. 500.
L. Szubel: Gody u Groniarzy. [Wstęp]. – W: A. Baruś, E. Berndsen, H. Biłka, A. Bolkowa, H. Chłopek, K. Gawronowa, H. Filas-Gutkowska, W. Hubka, S. Kaplan, M. Karpowicz-Woźniakowa, Z. Katra, M. Kozaczkowa, B. Liwak-Buraczewska, A. Małko, M.A. Małko, E. Michalska, M. Misiak, W. Miodońska, K. Nawieśniak, S. Pająk, J. Reimschüssel, K. Sekuła, L. Szubel, A. Wernerowa, K.J. Węgrzyn, A. Winogradzki, T.E. Witkiewicz, B. Zakordoniec, M. Zawadowa.

L. Szubel: Garść czystej wody. [Wiersze]. [Żywiec:] TMZŻ; Grupa Literacka im. E. Zegadłowicza Gronie, 14 s., egz. 1000. Arkusz Lit.

1988

W.Z. Bosiak: Z Krakowem w sercu. [Wiersze]. Krak.: TMZŻ. Oddz. w Krak., 31 s., egz. 1000.

W. Miodońska: Beskidzkie góry moje. [Wiersze]. Wstęp: M. Zawada. [Żywiec]: TMZŻ; Grupa Literacka Gronie, 18 s., egz. 500. Arkusz Lit.

Wiersze dla matki. [Antologia wierszy]. [Oprac. i wstęp L. Szubel]. Żywiec: TMZŻ; Grupa Literacka im. E. Zegadłowicza Gronie, 28 s.
W: E. Berndsen, H. Biłka, W.Z. Bosiak, H. Chłopkowa, A.R. Fajfer, H. Filas-Gutkowska, W. Hubka, F. Kantyka, S. Kapłanowa, M. Karpowicz-Woźniak, Z. Katra, M. Kozaczkowa, K.J. Krzemiński, H. Kudłaciak, B. Liwak-Buraczewska, Z. Łoboda-Zyzańska, A. Małko,

E. Michalska, B. Milcz, W. Miodońska, K. Nawieśniak, C.M. Pilarczyk, K. Sekuła, L.W. Siwek, L. Szubel, A. Wernerowa, M. Zawada, K. Zoran.

M. Zawadowa: Zmyślenia wieczorne. [Wiersze]. Żywiec: TMZŻ; Grupa Literacka im. E. Zegadłowicza Gronie, 20 s., egz. 1000.

1989

W.Z. Bosiak: Z dna swojego smutku. [Wiersze]. Krak.: TMZŻ. Oddz. w Krak., 36 s.

Gorące kwiaty. [Wiersze]. Krak.: TMZŻ. Oddz. w Krak., 35 s., egz. 1000.
W: W.Z. Bosiak, H. Filas-Gutkowska, M. Grzegorek, E. Lazar, W. Miodońska, A. Murański, K. Paciorek, M. Zawada.

W. Hubka: Beskidzkie strony moje. [Wiersze]. Oprac. L. Szubel. Żywiec: TMZŻ; Grupa Literacka im. E. Zegadłowicza Gronie, 24 s., egz. 1000.

W. Hubka: Jesienne wrzosy. [Wiersze]. E. Rosner: Poeta ze Złatnej. [Wstęp]. Żywiec: TMZŻ; Grupa Literacka im. E. Zegadłowicza Gronie, 30 s., egz. 500. Arkusz Lit.

Z. Łoboda-Zyzańska: Śpiew wilgi znad ślemieńskich gór i lasów. [Wiersze]. Oprac. i wstęp pt. Śpiew wilgi: L. Szubel. Żywiec: TMZŻ; Grupa Literacka im. E. Zegadłowicza Gronie, 32 s., egz. 520.

1990

E. Berndsen: Błogosławiony grudzień. [Wiersze dla dzieci]. [Żywiec:] TMZŻ; Grupa Literacka im. E. Zegadłowicza Gronie, 32 s., egz. 100. Wyd. 2 tamże 1992, egz. 2000.

K. Gawronowa: Śpiywki spod Jasnej Górki. [Wiersze]. Wstęp: L. Szubel. Żywiec: TMZŻ; Grupa Literacka Gronie, 20 s., egz. 500. Arkusz Lit.

M. Zawada: Nasze zobowiązania. [Wiersze]. Żywiec: TMZŻ; Grupa Literacka Gronie, 40 s., egz. 500. Arkusz Lit.

M. Zawada: Szmer zorzy. [Wiersze]. [Żywiec]: TMZŻ; Grupa Literacka Gronie, 36 s., egz. 500. Arkusz Lit.

1991

E. Berndsen: Słońce w kłosach. [Wiersze]. [Żywiec:] TMZŻ; Grupa Literacka im. E. Zegadłowicza Gronie, 42 s., egz. 1000.

Rodzinne strofy spod Romanki. [Wiersze]. Słowo wstępne: T. Śliż. Krak.: TMZŻ. Oddz. w Krak., 67 s.
W: Maria Grzegorek, Monika Grzegorek, E. Murańska, A. Murański, K. Paciorek, R. Paciorek.

A. Samsonowicz: Spektakl poetycki. [Proza poetycka]. Wstęp A. Wernerowa. [Żywiec:] TMZŻ; Grupa Literacka im. E. Zegadłowicza Gronie, 30 s., egz. 300.

L. Szubel: Światło Krzyża. [Wiersze]. Posłowie: E. Rosner. Żywiec: TMZŻ; Grupa Literacka Gronie, 38 s., egz. 1000.

Trwaj z Mazurkiem Dąbrowskiego. [Esej i wiersze]. Oprac. J. Długosz. Krak.: TMZŻ. Oddz. w Krak., 41 s., fot.
Wiersze nagrodzone w konkursie przeprowadzonym w Pierzchowie 18 X 1986 z okazji 60. rocznicy przyjęcia „Mazurka Dąbrowskiego" za hymn narodowy: W.Z. Bosiak, G. Chmielak, W. Hubka, W. Miodońska, A. Wernerowa, K.J. Węgrzyn. – Art.: Michał Wojciech Długosz.

1992

A drzewa schylają korony... [Antologia wierszy religijnych]. Oprac. i wstęp: L. Szubel. Żywiec: TMZŻ; Grupa Literacka Gronie, 48 s., egz. 1000.

L. Szubel: „Zakwitnij moim sercem jak łąką kwiecistą...". – W: E. Berndsen, H. Biłka, H. Chłopek, H. Filas-Gutkowska, M. Grzegorek, K. Gawronowa, W. Hubka, A. Jurek, Cz. Juźwik, G. Iwanek, S. Kapłan, M. Karpowicz-Woźniakowa, Z. Katra, K.J. Krzemiński, M. Kozaczkowa, H. Kudłaciak, W. Miodońska, E. Murańska, A. Murański, E. Michalska, K. Nawieśniak, R. Paciorek, K. Paciorek, S. Paleczny, C. Pilarczyk, J. Podlodowska, W. Prochownik, B. Rudko, L. Szubel, J. Woynarowska, A. Wernerowa, A. Winogradzki, M. Zawadowa, A. Zborowska. – Noty o autorach. Oprac. L. Szubel. - L. Szubel: Gronie [posłowie].

L. Szubel: Zagubiona struna. [Wiersze]. Żywiec: TMZŻ; Grupa Literacka Gronie, 38 s., egz. 1000.

A. Wernerowa: Na biegunach białych i czarnych płatków. [Wiersze]. Żywiec: TMZŻ; Grupa Literacka Gronie, 19 s., egz. 300.

A. Wernerowa: Odloty Ikarów. [Wiersze]. Żywiec: TMZŻ; Grupa Literacka Gronie, 19 s., egz. 500.

M. Zawadowa: W ogniu niebieskich barw jest Boża Rola. [Wiersze]. Oprac. M. Zawadowa. Żywiec: TMZŻ, 36 s., egz. 500, Grupa Literacka Gronie.

Żywieckie doliny i szczyty. [Antologia wierszy]. Red., wstęp i posł. L. Szubel. Żywiec: TMZŻ, 55 s., Grupa Literacka Gronie.

W: A. Baruś, M.A. Banaś, E. Berndsen, H. Biłka, A. Bolkowa, W.Z. Bosiak, H. Chłopek, R. Dominik, H. Filias-Gutkowska, K. Gawronowa, W. Hubka, A. Jończy, A. Jurek, S. Kapłanowa, M. Karpowicz-Woźniakowa, Z. Katra [Z.M. Okuljar], K.J. Krzemiński, H. Kudłaciak, A. Leśniak, Z. Łoboda-Zyzańska, W. Miodońska, A. Murański, K. Nawieśniak, S. Paleczny, B. Piecha, J. Podlodowska, W. Prochownik, Z. Rudko, M. Sławska, K. Sekuła, W. Szproch, L. Szubel, A. Wernerowa, K.J. Węgrzyn, T.E. Witkiewicz, M. Zawadowa, A. Zborowska, Z.R. [kryptonim].

1993

Przyjdźże Jezu do żywieckich górali. [Wiersze]. Krak.: TMZŻ. Oddz. w Krak., 79 s.

Pokłosie „Konkursu na Kolędy i Wiersze Bożonarodzeniowe" zorg. w 1992 przez TMZŻ i Grupę Literacką Gronie. – W: A. Baruś, D. Bilczewska, A. Bolkowa, H. Chłopek, G. Chmielak, H. Filas-Gutkowska, W. Hubka, S. Kopaczka, H. Kudłaciak, S. Michałek, W. Miodońska, W. Prochownik, B. Rudko, Cz. Rusek, E. Spyra, S.J. Spyra, L. Szubel, Topola [pseud.], A. Wernerowa, K.J. Węgrzyn, M. Zawada.

E. Spyra: Odgłosy ciszy. [Wiersze]. Żywiec: TMZŻ; Grupa Literacka im. E. Zegadłowicza Gronie, 28.

A. Wernerowa: Fotografie bez makijażu. [Wiersze]. Żywiec: TMZŻ; Grupa Literacka Gronie, 23 s., egz. 300.

1994

Żywieckie szczyty i doliny... Antologia wierszy o Ziemi Żywieckiej. Oprac., wstęp i posłowie: L. Szubel. Żywiec: TMZŻ; Grupa Literacka Gronie, 55 s., egz. 500.

W: A. Baruś, M.A. Banaś, E. Berndsen, H. Biłka, A. Bolkowa, W.Z. Bosiak, H. Chłopkowa, R. Dominik, H. Filas-Gutkowska, K. Gawronowa, W. Hubka, A. Jończy, A. Jurek, S. Kapłanowa, M. Karpowicz-Woźniakowa, Z. Katra, K.J. Krzemiński, H. Kudłaciak, A. Leśniak,

Z. Łoboda-Zyzańska, W. Miodońska, A. Murański, K. Nawieśniak, S. Paleczny, B. Piecha, J. Podlodowska, W. Prochownik, Z. Rączka, B. Rudko, Z. Rudko, A. Samsonowicz, K. Sekuła, M. Sławska, W. Szproch, L. Szubel, A. Wernerowa, K.J. Węgrzyn, T.E. Witkiewicz, M. Zawadowa, A. Zborowska.

1996

Przytulone do serca. [Antologia wierszy]. Red. i posł. L. Szubel. Żywiec: TMZŻ; Grupa Literacka Gronie, 65 s., egz. 500.

L. Szubel: Przytulone do serca. – W: Cz. Bajek, A. Baruś, E. Berndsen, H. Chłopek, R. Dominik, H. Filas-Gutkowska, W. Hubka, A. Jurek, S. Kopaczka, K.J. Krzemiński, H. Kudłaciak, Z. Łoboda-Zyzańska, W. Miodońska, M. Olszowska, M. Piecha, W. Prochownik, Z. Rączka, B. Rudko, Cz. Rusek, E. Spyra, S.J. Spyra, W. Szproch, L. Szubel, M. Zawada, E. Trybalska.

– druki ulotne

1979–1981

„Starozamkowe wieczory poezji". Z Groniowskiej twórczości. [Wiersze]. [Żywiec:] TMZŻ; Grupa Literacka im. E. Zegadłowicza Gronie. Luty 1979 – czerwiec 1981, k. nlb. 8 trzykrotnie złożonych w futerale, egz. 500:
K. Nawieśniak: Moja muzycko, grojze mi. Luty 1979, wieczór CLXXV. – H. Racki: Moja droga do poezji. [Wiersze]. Żywiec: TMZŻ 1979, 6 s., CLXXVII Starozamkowy Wieczór Poezji. – A. Zborowska: Przez moje okienko. [1979]. CLXXVIII Starozamkowy Wieczór Poezji. – L. Szubel: Ukołysane w wierszu... Wrzesień 1979, CLXXXVI Starozamkowy Wieczór Poezji. – H. Chłapkowa: Z rozalińskich łanów. Wrzesień 1980, CLXXXVII Starozamkowy Wieczór Poezji. – H. Filas-Gutkowska: W zapachu tarniny. Grudzień 1980, CXCI Starozamkowy Wieczór Poezji. – H. Kudłaciak: Godzina przełamania. Styczeń 1981, CXCII Starozamkowy Wieczór Poezji. – K.J. Węgrzyn: A u mych nóg... a u mych ramion. Kwiecień 1981, CXCV Starozamkowy Wieczór Poezji. – B. Piecha: Kłaniam się wiośnie. Czerwiec 1981, CXCVII Starozamkowy Wieczór Poezji.

1982

„Potok z góry leci". 1957–1982. Jubileusz XXV-lecia Groni. Wstęp: W. Studencki. [Żywiec:] TMZŻ; Grupa Literacka im. E. Zegadłowicza Gronie, k. nlb. 3.

Zawartość: W. Studencki: Beskidzka Grupa Literacka Gronie. – W: W.Z. Bosiak, H. Chłopkowa, H. Filias-Gutkowska, W. Hubka, S. Kapłanowa, H. Kudłaciak, B. Piecha, J. Podlodowska, L. Szubel, M. Zawadowa, Zdzisław-Katra [właśc. Z.M. Okuljar].

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1968:** Z. M. Okuljar: Grupa literacka TMZŻ Gronie. Wyniki konkursu na utwór sceniczny o tematyce żywieckiej. Gronie na Zjeździe Twórców Ludowych w Lublinie [27–28 V 1968]. *Karta Groni* nr 1/2 s. 110–111, 114–115. – **1969:** H. Bitka: Zmarł Stanisław Paleczny – poeta ludowy. *Chłop. Droga* nr 52: 29 VI s. 4 [wspomn. pośm.]. – **1970:** A.R. Fajfer: Poeta ziemi beskidzkiej. *Chłop. Droga* nr 13: 11 II s. 9 [dot. 40-lecia pracy twórczej H. Bitki]. – H. Bitka: Wiersze poetów grupy Gronie. *Chłop. Droga* nr 77: 27 IX s. 9 [wstęp do kolumny wierszy]. – **1971:** H. Bitka: Grupa Literacka Gronie. *Echo Krak.* nr 9: 12 I s. 5 [historia grupy]. – A. Linert: Ambitny regionalizm. *Poglądy* nr 24: 15–31 XII s. 12 [na marginesie wyd. *Karty Groni*]. – **1973:** Z. M. Okuljar: Rys historyczny Groni. Masz., 15 s. [tekst w archiwum grupy]. –

1974: *Karta Groni:* [H. Biłka] (hab): Poeci Groniarze w prasie i w wydawnictwach, s. 145; [H. Biłka] (hab): Spotkania z pisarzami w Groniach, s. 139–140; [H. Biłka] (hb): Występy, wyróżnienia, odznaczenia i nagrody członków Groni [w 1969–71], s. 139. – **1976:** Z.M. Okuljar: Informacja podstawowa dotycząca Archiwum Beskidzkiej Fraterni Literackiej Gronie im. Emila Zegadłowicza przy Towarzystwie Miłośników Ziemi Żywieckiej w Żywcu. Bielsko-Biała, 16 IX 1976, k. nlb. 2. – Z.M. Okuljar: Nasza Droga. [Monografia grupy]. Masz., 33 s. [w archiwum Groni]. – *Karta Groni* nr 5/8: H. Bidziuk: Jubileusz XV-lecia Grupy Literackiej Gronie, s. 198 [także wyniki Turnieju Jednego Wiersza]. – H. Biłka: Wystąpienia członków Groni w różnych imprezach i spotkaniach w terenie w latach 1972–1974. Starozamkowe spotkania w Groniach. Nagrody, dyplomy i wyróżnienia dla Grupy Literackiej Gronie i Groniarzy. Publikacje i wznowienia Groniarzy. Gronie na wyższych uczelniach krakowskich, s. 200–293. – **1977:** A. Golec: Gronie. *Ziel. Sztand.* nr 99: 11 XII s. 7. – **1979:** [W. Faber] W.F. *Wieści* nr 52: 30 XII s. 5 [wstęp do kolumny wierszy]. – **1980:** H. Biłka: Spotkania autorskie w Grupie Literackiej Gronie. Odznaczenia, nagrody i wyróżnienia członków G.L. Gronie. Publikacje Groniarzy. Wystąpienia Groniarzy w różnych imprezach i spotkaniach w latach 1975–1976. O Grupie Literackiej i Groniarzach pisali i mówili. Filie Grupy Literackiej Gronie. *Karta Groni* nr 9/10 s. 219–223; J. Stankiewicz: Byłam z nim wtedy, gdy cierpiał... (Wspomnienie o Z.M. Okuljarze – Prezesie Grupy Literackiej Gronie), *tamże* s. 166–168. – **1981:** M. Zawada: XX-lecie Grupy Literackiej Gronie. *Karta Groni* nr 11 s. 248–249. – **1983:** A. Golec: Gronie. *Chłop. Droga* nr 97: 4 XII s. 7 [dot. 25-lecia grupy]. – L. Szubel: Gody u Groniarzy. *Podbeskidzie* nr 1/2 (3/4) s. 65. – **1984:** A. Golec: Gronie. *Nike* (dod. *Żoł. Pol.*) nr 1: I s. 13 [wstęp do kolumny wierszy]. – L. Szubel: Kronika kulturalna grupy literackiej Gronie za lata 1979–1981. *Karta Groni* nr XII s. 181–183. – **1985:** A. Zawada: Żywiecczyzna – ziemią ludzi tworzących. *Karta Groni* nr 13 s. 120–127. – **1996:** L. Szubel: Piewczyni Ziemi Żywieckiej. Pamięci M. Zawadowej. *Inf. Kult. Woj. Bielskiego* nr z XI s. 26–27.

– o g ó l n e: **1968:** [J. Kajtoch] Jaka: Grupa poetycka Gronie. *Głos Młodz. Wiej.* nr 9: IX s. 28 [wstęp do kolumny wierszy]. – Wiersze poetów beskidzkich. *Wieści* nr 37: 15 IX s. 5 [wstęp do kolumny wierszy]. – **1969:** [Z.M. Okuljar] (zok): Słowo od Groni. *Karta Groni* s. 106 [wstęp do Arkusza Literackiego grupy]. – Regionalna grupa literacka Gronie. *Życie Lit.* nr 21: 25 V s. 7 [wstęp do kolumny wierszy]. – [J. Żukowski] (Żuk): Gronie. *Gaz. Krak.* nr 290: 6 VII s. 5 [tu także o H. Biłce]. – Z. Siatkowski: Poeci spod Beskidu. *Wieści* nr 37: 14 IX s. 5 [wstęp do kolumny wierszy]. – KR. ZB.: Gronie w Zakopanem. *Dz. Pol.* nr 226: 23 IX s. 6. – (Żuk): Gronie. *Gaz. Krak.* nr 290: 6–7 XII [dot. jubileuszu H. Biłki]. – **1970:** A. Lewicka: Notatnik regionalny. *Dz. Pol.* nr 108: 8 V s. 3. – **1971:** Spotkania z pisarzami ludowymi. *Głos Młodz.* nr 1: s. 38 [not. o wieczorach autorskich w Starym Zamku]. – (w:) Udany wieczór. W kręgu poetów ludowych z grupy Gronie. *Dz. Zach.* nr 23: 28 I s. 6. – (stro): Gronie. *Tempo* nr 9: 1 II s. 6. – Redaktor „Kawalkady": Gronie. *Radar* nr 11: XI s. 12. – Aktywne środowisko literackie. *Dz. Zach.* nr 72: 30 III. – **1972:** S. Pagaczewski: Gronie wierszami kwitnące. *Wieści* nr 2: 9 I s. 3. – (HE-RA): Po walnym zjeździe żywieckich Groniarzy. *Sl. Powsz.* nr 74: 28 III. – **1973:** 15-lecie Groni. *Wieści* nr 23: 10 VI s. 6 [wstęp do kolumny wierszy]. – H. Cyganik: Gronie. Portrety twórców ludowych. *Gaz. Krak.* nr 167: 14–15 VII s. 5. – J. Kajtoch: Pisarze w regionie i region w literaturze. *Mag. Kult.* nr 3: IX s. 32. – [W.Z. Imielski] (w): 15-lecie Grupy Literackiej Gronie. Turniej jednego wiersza i gawędy. *Dz. Zach.* nr 231: 29 IX s. 6. – (T.N.). *Tyg. Kult.* nr 39: 30 IX s. 7 [wstęp do kolumny wierszy]. – [W.Z. Imielski] (w): Na 15-lecie Groni: Turniej jednego wiersza i gawędy. *Dz. Zach.* nr 246: 17 X s. 6 [wyniki]. – (k-b): Groniom stuknęło 15 lat. *Gaz. Krak.* nr 249: 18 X s. 102. – [W.F. Czaja] (wł): Nadzwyczajny Walny Zjazd Groni. Turniej Jednego Wiersza i Gawędy. *Kron. Besk.* nr 42: 20–26 X s. 4 [w zw. z 15-leciem Grupy; wyniki turnieju]. – 15-lecie grupy literackiej Gronie. *Poglądy* nr 23: 1–15 XII s. 9. – **1974:** [S. Sobol] (s): Groniarze. *Ziel. Sztand.* nr 1/2: 3 – 6 I s. 7 [wstęp do kolumny wierszy]. – (k-b): Mówienie wierszem.

15-lecie Groni. *Gaz. Krak.* nr 47: 25 II s. 1–2. – K. Bryndza: Groniarze w siódmym niebie. *Gaz. Krak.* nr 121: 23 V s. 6 [dot. nagrody WRN w 1974]. – Doroczne nagrody Wojewódzkiej Rady Narodowej w Krakowie. *Echo Krak.* nr 119: 22 V. – Beskidzkim szlakiem Zegadłowicza. Laureaci nagród... *Gaz. Krak.* nr 124: 27 V s. 3. – (hc): Ludziom kultury – uznanie i szacunek. *Gaz. Krak.* nr 125: 28 V [o przyznaniu grupie zbiorowej nagrody WRN w Krak.]. – [R. Wójcik] R.W. Gronie. *Chłop. Droga* nr 45: 9 VI s. 9. – (k-b): Groniarze w nowym sezonie. *Gaz. Krak.* nr 271: 20 XI s. 6. – (k-b) Wznowienia książek autorstwa Groniarzy. *Gaz. Krak.* nr 289: 11 XII. – Nagrody dla Groniarzy. *Dz. Zach.* nr 277: 27 XI s. 6. – [W.Z. Imielski] (w): Książki Groniarek. *Dz. Zach.* nr 282: 3 XII s. 6 [not. o publikacjach w wydawnictwach centralnych]. – **1975:** (es-ge): Gronie – grupa aktywna. *Kur. Pol.* nr 16: 21 I s. 4 [not. o pracach lit.]. – Z literatury. *Poglądy* nr 4: 15–28 II s. 10 [not. o działaln.]. – [W.Z. Imielski] (w): Grupa Gronie coraz aktywniejsza. *Dz. Zach.* nr 81: 9 IV s. 6. – (k-b): Beskidzkie ścieżki poezji. *Gaz. Krak.* nr 83: 11 IV s. 6. – [W.Z. Imielski] (w): Za twórczość i działalność kulturalną. Nagrody dla członków Groni. *Dz. Zach.* nr 107: 12 V s. 6. – ZLP nie patronuje Groniom. *Dz. Pol.* nr 117: 23 V. – *Poglądy* nr 22: 15–30 XI s. 10 [not. o 18 rocznicy powst.]. – **1976:** (n): Regionalizm w dobrym wydaniu. *Głos Ziemi Ciesz.* nr 1: 6–12 I s. 6. – [W:] Gody Groniarzy. *Dz. Zach.* nr 4: 6 I s. 6. – (dj): Powstała filia Groni. *Dz. Pol.* nr 10: 14 I s. 6 [not. o filii w Krakowie]. – [W.F. Czaja] (wf): W Żywcu: Szereg imprez artystycznych przygotowuje PFL Gronie. *Kron. Besk.* nr 2: 9 – 15 I s. 4 [omów. planu pracy na sezon zimowy 1976]. – *Życie Lit.* nr 4: 25 I s. 15 [not. o powst. filii krak.]. – [W.Z. Imielski] (w): Nagrody i wyróżnienia dla członków Groni. *Dz. Zach.* nr 62: 17 III s. 6. – [W.A. Wójcik] W.A.: Filia Groni w Krakowie. *Wierchy* s. 204 [dot. zebrania organizacyjnego 13 I 1976 w Pałacu pod Baranami]. – **1977:** M. Podosek: Rozkochani w poezji. *Sl. Powsz.* nr 274: 9 XII s. 4. – [W:] Działalność krakowskiej Grupy Literackiej Gronie. *Wierchy* s. 220–221. – A. Golec: Gronie. *Ziel. Sztand.* nr 99: 11 XII. – **1978:** B. Lubosz: W słowie zamknięci. Rozmyślania nad klubami literackimi. *Poglądy* nr 4: 15–28 II s. 103. – E. Rosner: Grupa Gronie. *Podbeskidzie* nr z XII s. 10–11. – **1980:** *Karta Groni* nr 9/10: S. Habczyk: Referat sprawozdawczy Zarządu Towarzystwa Miłośników Ziemi Żywieckiej za rok 1974, s. 209–210, Z. Poniedziałek: Referat sprawozdawczo-programowy wygłoszony na walnym zjeździe członków TMZŻ 11 IV 1976 r., s. 214–218 [m.in. o działaln. grupy]. – **1981:** B. Nowak: 25-lecie Beskidzkiej Grupy Literackiej Gronie. *Sl. Powsz.* nr 215: 27 X s. 4. – **1983:** L. Kurek: Komuna poetów? Na „Godach u Groniarzy". *Katolik* nr 7: 13 II s. 6; polem.: (lem): Co może prasa? *Kronika* (Bielsko-Biała) nr 9: 3–9 III s. 5, L. Szubel: Gody u Groniarzy. *Podbeskidzie* nr 1/2 (3/4) s. 65. – Kazimierz J. Węgrzyn [nota o nagr.]; Z. Zwoźniakowa: Święto „Rodziny Groniarzy". *Gość Niedz.* nr 7: 13 II s. 5 [dot. 25-lecia]. – (n): Nagroda dla Kazimierza Węgrzyna. *Głos Ziemi Ciesz.* nr 8: 25 II – 3 III s. 5 [wyniki konk. lit. zorg. z okazji 25-lecia grupy]. – W. Then: „Czuć ciepłą falę życia". *Kronika* (Bielsko-Biała) nr 10: 10–16 III s. 5. – J. Kempińska: Gronie wierszami kwitnące. *Sl. Powsz.* nr 67: 6 IV s. 4 [dot. 25-lecia]. – J. Kempińska: Spotkanie z twórcami grupy Gronie. *Sl. Powsz.* nr 81: 26 IV s. 3–4 [spraw. z trzydniowej sesji wyjazdowej w Bielsku-Białej, Żywcu i Wadowicach]. – **1985:** [Z. Poniedziałek] Z.P.: Referat na Zjazd Sprawozdawczo-Wyborczy TMZŻ w dniu 24 kwietnia 1983; B. Nowak: 25-lecie Beskidzkiej Grupy Literackiej Gronie. *Karta Groni* nr 13 s. 266 [historia grupy]. – **1989:** L. Szubel: Sprawozdanie z działalności GL Gronie za lata 1983–1986. Roczne sprawozdanie z działalności GL Gronie za rok 1987. *Karta Groni* nr 15 s. 168–172. – **1993:** L. Szubel: Sprawozdanie z działalności GL Gronie im. E. Zegadłowicza w Żywcu II sezon 1991 r. i I sezon 1992 r. *Karta Groni* s. 288–289. – **1994:** Z. Rączka: Towarzystwo Miłośników Ziemi Żywieckiej. Żywiec: TMZŻ, 23 s. [inf. o grupie na s. 10–11, bibliogr. s. 21–23]. – **1995:** L. Szubel: Z działalności Grupy Literackiej Gronie (1992–1993). *Karta Groni* s. 229. – **1998:** Gronie. *Kron. Besk.* nr 9: 5 III [wstęp do kolumny wierszy]. – (ango): Benefis Groni. *Kron. Besk.* nr 26: 2 VII [dot. 40-lecia grupy].

– Konkurs „Powsinogi Beskidzkiego”: [Kom. o wynikach]: **1969:** *Tyg. Kult.* nr 47: 23 XI s. 11, Kronika; *Głos Ziemi Ciesz.* nr 49: 7 XII s. 4; *Życie Lit.* nr 50: 14 XII s. 15, Kronika. – Ogólnopolski Konkurs Literacki: [ogł.:] **1985:** (lem): O Ziemi Żywieckiej. *Kronika* (Bielsko-Biała) nr 35: 29 VIII – 4 IX s. 5. – Konkurs literacki. *Tak i Nie* nr 41: 11 X s. 11. – *Życie Lit.* nr 47: 24 XI s. 15. – [Wyniki:] **1986:** *Kronika* (Bielsko-Biała) 1986 nr 24: 12–18 VI s. 5. – **1987:** (lem): Laureaci konkursów poetyckich. *Kronika* (Bielsko-Biała) nr 50: 10–16 XII s. 6.

– H. Biłka: Medytacje chłopskie. [Rec.:] **1976:** M. Jazowska-Gumulska. *Wierchy* s. 299–300. – [B. Dubosz] Janusz Porębski. *Poglądy* nr 12: 15–30 VI s. 11–12. – *Kamena* nr 16: 8 VIII s. 12.

– A. Wernerowa: Źródlice wolności. [Rec.:] **1985:** Z. Dolecki: Liryki beskidzkie. *Kierunki* nr 23: 9 VI s. 12.

– utwory o grupie: **1980:** M. A. Szopa: Dziękuję! *Karta Groni* nr 9/10 s. 182.

MEDUZA*

Koszalin – Słupsk; pocz. 1958–kon. 1959.

Członkowie: *Marta Aluchna-Emelianow, Anatoliusz Jureń, Zbigniew Kiwka, Agata Majkowska, Stanisław Misakowski, Tadeusz Pawlak, Tadeusz Sokól, Wacław Włodarczyk*[1].

Grupa miała swój początek w pracach klubów koszalińskich, powstałych w następstwie przemian politycznych po październiku 1956. W ostatnich miesiącach 1956 powołany został w Koszalinie Klub Inteligencji „Jomsborg”; na początku 1957 w jego ramach powołana została przez Władysława Kisielewskiego Sekcja Literacka, będąca – wg informacji T. Pawlaka – poprzedniczką Meduzy[2]. W sekcji obok niektórych członków późniejszej Meduzy działali także Eugeniusz Buczak (absolwent polonistyki), Zbysław Górecki, Tadeusz Kubik (wówczas urzędnik, następnie dziennikarz), Alicja Zatrybówna (dziennikarka), Janusz Zelezik (dziennikarz) i in. Sekcja Literacka rozpadła się, gdy jej założyciel został zmuszony do wyjazdu z Koszalina[3]. Wcześniej jednak ogłosiła konkurs literacki; jego

* Hasło konsultowane z T. Pawlakiem (III 1989).

[1] Publikacje dotyczące Meduzy podają wiele sprzecznych informacji. I tak do członków grupy zaliczano Tadeusza Aleksandrowicza, Eugeniusza Buczaka, Czesława Czechowicza, Gracjana Fijałkowskiego, Zbysława Góreckiego, Eugeniusza Hajduka, Czesława Kuriatę, Janusza Nadolskiego, Lecha Niekrasza, Stanisława Niemca, Mieczysława Stryjewskiego, Jadwigę Ślińską. Nieścisłości te prostował T. Pawlak w liście dot. historii grupy (por. przyp. 2).

[2] List dot. historii grupy (1 III 1989).

[3] O okolicznościach tej sprawy T. Pawlak pisał: „[...] Władysław Kisielewski jako były oficer Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie – wyraźnie nie podobał się władzy ludowej w Koszalinie. Pod presją rzuconej na niego anatemy po prostu musiał wyjechać z Koszalina. Osiedlił się w Gdańsku, gdzie wydał drukiem szereg interesujących książek. Zmarł w Warszawie”. (Por. J. Morski: Wspomnienie o Władysławie Kisielewskim. Profile kultury. Koszal.: Koszal. Tow. Społ.-Kult. 1978, s. 196–197).

uczestnicy powołali w 1957 Klub Literacki, któremu WRN odmówiła rejestracji. Po ostatecznym upadku klubu, na początku 1958, część osób z nim związana skupiła się wokół mieszkającego w Słupsku Anatoliusza Jurenia; został on opiekunem założonej przez T. Pawlaka Meduzy. W momencie zawiązania grupy jej członkowie byli już po debiutach poetyckich w prasie i lokalnych almanachach. Meduza skupiała młodych poetów ze Słupska, Koszalina, Połczyna i Człuchowa. Nie sformułowano manifestu poetyckiego; autorem nazwy Meduza był Zbigniew Kiwka (nie miała ona żadnych znaczeń symbolicznych).

Spotkania grupy odbywały się początkowo w mieszkaniu Jureniów w Słupsku; były to dyskusje warsztatowe połączone z lekturą własnych utworów. Organizowano także wieczory autorskie w klubach Koszalina i województwa.

O okolicznościach powstania Meduzy T. Pawlak pisał: „W tej sytuacji powstała «prywatna Meduza». Prywatna, bo nie mająca szans prawnej rejestracji, prywatna, bo zakonspirowana w prywatnym (b. życzliwym) mieszkaniu małżeństwa Jureniów w Słupsku. Meduza skupiała wyłącznie piszących wiersze, bo jeszcze nie poetów. Tymczasem prozaicy nadal walczyli o zalegalizowanie Klubu Literackiego. Zwyciężyli. W grudniu 1959 został zarejestrowany w Koszalinie Klub Literacki, działający pod auspicjami ZG ZLP i pod zleconą opieką Zarządu Oddziału ZLP w Poznaniu; jego prezesem został L. Sokół. Wszyscy członkowie Meduzy wstąpili do nowo powstałego Klubu Literackiego, rozwiązując w ten sposób swoją «prywatną» organizację literacką".

Według informacji prasowych, nie potwierdzonych przez T. Pawlaka, grupą opiekował się Wydział Kultury WRN w Koszalinie, finansując wieczory autorskie i udział w imprezach i zjazdach literackich. Członkowie Meduzy brali udział w pierwszych Zjazdach Pisarzy Ziem Zachodnich (I: Duszniki, 16–17 V 1958; II: Katowice-Świerklaniec, 17–18 V 1959).

Według notatek prasowych 26 V 1958 członkowie Meduzy uczestniczyli w naradzie aktywu kulturalnego w Koszalinie z I sekretarzem KW PZPR Mieczysławem Badalskim. Wystąpili wówczas o udostępnienie im łamów *Głosu Tygodnia* (dodatek społeczno-kulturalny *Głosu Koszalińskiego*) dla stworzenia comiesięcznego magazynu literackiego[4]. Uczestnicy grupy wzięli udział w trzech kolejnych konkursach literackich organizowanych przez WRN z okazji Dni Koszalina; gdy w 1959 w trzecim z tych konkursów na dziesięć przyznanych nagród siedem przypadło w udziale członkom Meduzy – zdecydowano się na rozwiązanie grupy i utworzenie w jej miejsce Koszalińskiego Klubu Literackiego (powstał w grudniu 1959)[5]. Patronat nad klubem objął ZLP. W czerwcu 1965 Koszaliński Klub Literacki został przekształcony w Oddział ZLP; w 1981 powstał oddział w Słupsku, którego członkami zostali: Marta Aluchna-Emelianow, Z. Kiwka, Stanisław Miaskowski i T. Pawlak.

E. Buczak w artykule Prawda o grupie literackiej Meduza (*Głos Pom.* 1980 nr 105) stwierdzał, że inicjatywa utworzenia sekcji literackiej przy Klubie Inteligencji należała do Janusza Żelezika i W. Kisielewskiego. Gdy sekcja ta powstała, na jej czele stanął Żelezik. Prezesem Klubu Literackiego, w który przekształciła się, został Tadeusz Kubik, sekretarzem zaś E. Buczak. Klub Literacki w swych pracach związany był z Klubem Inteligencji. Ponadto Buczak stwierdzał, iż był członkiem Meduzy, przyznawał jednak, że uczestniczył w jednym tylko spotkaniu grupy, na którym prezentował swoje opowiadania.

[4] Por. *Głos Tyg.* 1958 nr 1.

[5] S. Misakowski. *Poezja* 1974 nr 1.

Grupa miała dwie zbiorowe publikacje prasowe opatrzone nazwą Meduzy, jej członkowie publikowali dużo indywidualnie, także w *Głosie Tygodnia*, ogłosili też wiersze w jednodniówce „Morski naszyjnik" oraz w almanachu „Próba liryki". Oba te wydawnictwa ukazały się już po rozwiązaniu Meduzy.

O Meduzie jako grupie pisano niewiele, większość wypowiedzi dotyczyła całokształtu zagadnień tworzenia się środowiska literackiego w Koszalinie. Brak programu poetyckiego i nieliczne publikacje spowodowały, że artykuły o Meduzie miały charakter w większości informacyjny. Jedynie M. Grześczak kilka lat po jej rozwiązaniu wypowiadał się na temat almanachu „Próba liryki" i „Koszalińskich arkuszy poetyckich", które traktował jako artystyczny wyraz założeń grupy[6], stawiając zarzut braku wspólnej platformy ideowo-artystycznej.

Po rozwiązaniu Meduzy niemal wszyscy jej członkowie kontynuowali twórczość literacką.

Publikacje

– *w czasopismach*

Głos Tyg.

1958

Nr 7: 1–2 II s. 1.

W: M. Emelianow, Z. Kiwka, T. Pawlak, W. Włodarczyk. – Tu także wiersz Mieczysława Stryjewskiego, nie należącego wg T. Pawlaka do grupy.

Nr 22: 5–6 VII s. 2–3, Meduza.

W: M. Emelianow, A. Jureń, Z. Kiwka, A. Majkowska, S. Misakowski, T. Pawlak. – P: Z. Kiwka, A. Majkowska. – Tu także wiersze M. Stryjewskiego, nie należącego wg T. Pawlaka do grupy.

Nr 35: 4–5 X s. 1, Z teki debiutantów.

W: Z. Kiwka, A. Majkowska, T. Pawlak.

1959

Nr 9: 4–5 IV s. 3, Meduza.

W: M. Aluchna-Emelianow, Z. Kiwka, S. Misakowski, T. Sokół. – Tu także wiersz Janusza Nadolskiego, nie należącego wg T. Pawlaka do grupy.

– *w jednodniówkach i almanachach*

1960

Morski naszyjnik. Jednodniówka wydana z okazji „Dni Koszalina". Koszal.: Wydz. Kult. Prez. MRN w Koszal., 53 s.

W: M. Aluchna-Emelianow, A. Jureń, S. Misakowski, T. Pawlak, T. Sokół. – P: Z. Kiwka. – Tu także utwory autorów nie będących członkami grupy.

[6] *Dz. Lud.* 1964 nr 204. „Koszalińskie arkusze poetyckie" ukazały się w 1963 w Wydawnictwie Poznańskim. Obejmowały tomiki E. Hajduka, T.A. Masłowieckiego, S. Misakowskiego, T. Pawlaka, W. Włodarczyka (członkowie Koszalińskiego Klubu Literackiego).

1961

Próba liryki. Almanach poetycki Koszalińskiego Klubu Literackiego. Oprac. graf. M. Dolna. Pozn.: Wyd. Pozn., 102 s.

W: M. Aluchna-Emelianow, A. Jureń, Z. Kiwka-Lombardo, S. Misakowski, T. Pawlak, T. Sokół. – Tu także utwory autorów nie będących członkami grupy.

Opracowania

– o g ó l n e: **1958:** F.Z.: O twórczą atmosferę. *Głos. Tyg.* nr 18: 31 V – 1 VI s. 1 [spraw. z narady nt. spraw kultury; m.in. dot. grupy]. – A. Jureń: Na I Zjeździe... *Głos Tyg.* nr 22: 5–6 VII s. 2. – Ost.: Meduza i nie tylko Meduza. *Odra* nr 29: 3 VIII s. 10–11. – J. Żelezik: Meduza. *Tyg. Zach.* nr 9: 28 II. – **1960:** J. Ślipińska: Mecenat zobowiązuje. *Głos Tyg.* nr 31: 13–14 VIII s. 1–2. – **1961:** F. Fornalczyk: Koszalin literacki. [W:] Znaki życia. Pozn.: Wyd. Pozn., s. 112–113. – **1964:** M. Grześczak: Abstrakcja poetycka. *Dz. Lud.* nr 204: 2 IX s. 3. – **1969:** B. Biernacka: Na północ i zachód. (Tropem nowych środowisk poetyckich w latach 1962–1963). [W:] Style i postawy. Pozn.: Wyd. Pozn. s. 178–179. – **1974:** J. Dąbrowa-Januszewski: Koszalin poetycki. [W:] Profile kultury. Koszal.: Koszal. Tow. Spol.-Kult., s. 102. – S. Misakowski: Trudna droga startu. *Poezja* nr 1: I s. 67. – **1975:** J. Narkiewicz: Koszalin. [W:] Wiadukt 3. Łódź: WŁ s. 164–165. – **1980:** M. Mirecka: Narodziny środowiska literackiego. *Głos Pom.* nr 31: 9–10 II s. 8–9. – **1980:** E. Buczak: Prawda o grupie literackiej Meduza. *Głos Pom.* nr 105: 10–11 V s. 9. – **1984:** A. Ulman: „Jak opadanie manny świeżej na misę ziemi prawie pustą..." (Anatoliusz Jureń). *Pobrzeże* nr 5: V s. 14–15.

PROWINCJA '58*

Grupa Literacka „Prowincja '58".

Łódź; III 1958–1961.

Grupa skupiona przy Oddziale Stowarzyszenia Pax w Łodzi.

Członkowie: *(1958–59): Stanisław Cieślak, Ewa Dąbrowska-Orzelska, Jan Dziuba, Mariusz Moj, Jan Onopa, Włodzimierz Piotrowski, Eugeniusz Zarzycki, Marian Zdrojewski, Tadeusz Żakowiecki; od 1960 także: Jan Florczak, Kazimierz Jóźwiak, Mieczysław Kucner, Jan Mączyński, Adam Pużyński.*

Grupa, jeszcze bez nazwy, kształtowała się od początku 1957; inicjatorem jej powołania był Włodzimierz Piotrowski. Przystąpili do niej Stanisław Cieślak, Ewa Dąbrowska i Mariusz Moj. W marcu 1958, dzięki poparciu Edmunda Poręby, grupa – przyjąwszy nazwę, zarejestrowała się przy Oddziale Pax w Łodzi. Jednocześnie przystąpili do niej Jan Onopa i Eugeniusz Zarzycki, a wkrótce Tadeusz Żakowiecki i Marian Zdrojewski. Po zarejestrowaniu Prowincja '58 działała na

* Hasło konsultowane z M. Kucnerem (V 1985).

zasadzie wewnętrznego klubu przy Pax-ie. Skupiała początkujących literatów (debiuty w 1957–58), wówczas młodych dziennikarzy, nauczycieli lub studentów polonistyki Uniwersytetu Łódzkiego, pochodzących przeważnie z podłódzkich miejscowości (stąd nazwa ugrupowania)[1].

Prowincja '58 była grupą bezprogramową. Na ten temat pisał Zbigniew Dolecki: „Grupa nie wydała żadnego manifestu, nie posiada żadnego określonego programu, jej członkowie są zwolennikami rozmaitych poetyk, poszukują w sposób nieskrępowany własnego indywidualnego oblicza. Jest jednak coś, co łączy ich wszystkich – poza koleżeństwem i wspólną miłością do poetyckiej muzy. Jest to szeroko pojmowany h u m a n i z m; poczucie związków sztuki z życiem i człowiekiem"[2].

Nie wszyscy członkowie Prowincji '58 brali udział we wspólnych publikacjach, natomiast w kolumnach grupy ogłaszały swoje utwory także osoby spoza ugrupowania: Zdzisław Konicki, Jolanta Mazurkiewicz, Bronisława Olejniczak. Skład osobowy grupy był zmienny; w marcu 1960 kształtował się on następująco: Dziuba, Florczak, Jóźwiak, Kuener, Mączyński, Onopa, Pużyński, Zarzycki (por. przyp. 2).

Miejscem stałych spotkań był lokal Pax-u przy ul. Piotrowskiej 49; odbywały się one raz w tygodniu. Celem spotkań były dyskusje warsztatowe, omawianie nowości wydawniczych. Nadto organizowano prelekcje autorskie pisarzy i krytyków, m.in. Z. Doleckiego, Jana Czarnego, Anki Kowalskiej, Romana Łobody, Mirosława Ochockiego, Mariana Piechala. Grupa prezentowała swoje wiersze także na wieczorach tanecznych. W 1959 Prowincja '58 była, z inicjatywy Stanisława Biesemeistera, współtwórczynią „Łódzkiego salonu plastyki Pax". W Salonie, w czasie imprez organizowanych przez grupę, wystawiali swe prace kolejno: Eugeniusz Pisarek, Grupa Siedmiu z Pragi Czeskiej, Henri Paulain, Czesław Sadowski, Jerzy Nowosielski, Marek Kononowicz, Lena Kowalewicz. W 1961 (18 II) zorganizowano Biesiadę Poetycką związaną z odbywającymi się wówczas w Łodzi obradami IV Sesji Rady Naczelnej Towarzystwa Rozwoju Ziem Zachodnich; wzięli w niej udział: Tadeusz Chróścielewski, Stanisław Czernik, Jan Huszcza, Jan Koprowski, Maciej J. Kononowicz, Wacław Mrozowski, Marian Piechal i Igor Sikirycki, prezentując utwory związane tematycznie z ziemiami zachodnimi. W wieczorze uczestniczyli także Władysław Jan Grabski i Aleksander Rymkiewicz. Wiersze recytowali m.in. aktorzy Teatru im. S. Jaracza w Łodzi. Poza tym urządzono wystawę malarstwa i grafiki (Albin Łubniewicz, M. Kononowicz, Jerzy Wieczorek, Elżbieta Leszczyńska).

W 1959–61 grupa uczestniczyła w organizowaniu Łódzkiej Wiosny Poetów (inicjatywa „Prowincji '58" zorganizowania pierwszej z tych imprez została poparta przez S. Biesemeistera, wówczas kierownika Oddziału Pax w Łodzi, mecenasem został Instytut Wydawniczy Pax). Prowincja '58 pełniła funkcję gospodarza imprezy. „Wiosna Poetów" była kontynuacją tradycji festiwali poetyckich, zainicjowanych w Poznaniu przez grupę → Wierzbak i od początku miała charakter ogólnopolski. Prowincja '58 była współorganizatorką tylko trzech pierwszych

[1] Uzasadnione wydaje się szukanie korzeni grupy w działalności klubu młodzieżowego przy Oddziale Pax, powstałego w kwietniu 1957. Klub m.in. prowadził działalność kulturalną polegającą na organizowaniu spotkań z pisarzami i plastykami. Por. J. Dziuba: O społeczne zaanagażowanie i kulturę bycia. *Kierunki* 1958 nr 12 s. 10.

[2] *Kierunki* 1960 nr 19.

imprez (1959–61), następne organizowane były przez PRN i ZLP. Każdy kolejny zjazd poprzedzał konkurs poetycki, który wyłaniał grupę poetów, zapraszanych następnie na „Łódzką Wiosnę". W konkursie mógł wziąć udział każdy poeta, który nie miał na swym koncie pozycji książkowej; nadesłane prace nie mogły być wcześniej publikowane. Stałymi członkami jury „Łódzkiej Wiosny Poetów" w 1959–61 byli: Stanisław Czernik (przewodniczący), Maciej J. Kononowicz, Zygmunt Lichniak, Andrzej Piotrowski, A. Rymkiewicz. Przyznawane nagrody miały charakter pieniężny (od 3 do 1 tys. zł). Dodatkową premią miało być wydanie przez Pax nagrodzonych i wyróżnionych utworów[3]. W imprezach brało udział wielu poetów; w 1959 nadesłano 181 zestawów wierszy, w 1960 – 160, a w 1961 – 110 zestawów. W I „Wiośnie" nagrody otrzymali: Andrzej Tchorzewski (I), Tadeusz Piekło i Irena Dowgielewicz (równorzędne II), E. Dąbrowska (III), wyróżnienia: Wanda Bacewicz, Mieczysław Czychowski, J. Dziuba, Jan Florczak, Marian Grześczak, Leszek Herdegen, Roman Jabłoński, Andrzej Krzysztof Koźmiński, Jerzy Księski, Jerzy Malczewski, Krzysztof Paprocki, Włodzimierz Piotrowski, A. Pużyński, Robert Maria Rogowski, Edward Stachura, Barbara Zgorzalewicz, Maria Szczepowska, Halina Urbaniak. W II „Wiośnie" nagrody otrzymali: Stanisław Chaciński (I), Czesław Kuriata (II), Krzysztof Gąsiorowski i A. Tchorzewski (równorzędne III), Kazimierz Sopuch i Janusz Kondratowicz (równorzędne IV), wyróżnienia otrzymało 30 poetów, m.in. Andrzej Bątkiewicz, Kazimierz Cis-Halny, Hanka Jaroszówna, E. Zarzycki, M.Z. Bordowicz, J. Onopa, Władysław Szwedowicz, Witold Nanowski, Andrzej Ryszard Kozłowski, E. Stachura, T. Piekło. W III „Wiośnie" nagrody otrzymali: Cz. Kuriata (I), Maciej Zenon Bordowicz (II) i J. Onopa (III).

Grupa zaprzestała działalności w 1961.

Krytyka literacka, poza kilkoma zdawkowymi wzmiankami, pisała o Prowincji '58 niewiele; duży rezonans miały natomiast imprezy organizowane przez grupę. Marian Piechal w wypowiedzi o ugrupowaniu pisał, iż jest ono w pewnym sensie kontynuatorem tradycji międzywojennego Meteora[4]. A. Rymkiewicz – juror „Łódzkiej Wioseny" – ocenił pierwszy konkurs jako jeden z najlepszych konkursów powojennych[5].

Po rozpadzie grupy większość jej członków kontynuowała twórczość literacką.

Publikacje

– w czasopismach

1958

Ziem. Łęcz.
Nr 6: 1–30 VI s. 7.
W: S. Cieślak, E. Dąbrowska, W. Piotrowski, E. Zarzycki.

[3] Tomiki zawierające utwory nagrodzone na festiwalu ukazywały się corocznie od 1962 (od IV Wiosny).
[4] *Sł. Powsz.* 1962 nr 133.
[5] *Nowy Nurt* 1959 nr 6.

Nr 7: 1–31 VII s. 3.
W: S. Cieślak, E. Dąbrowska, E. Zarzycki.
Nr 9: 1–30 IX s. 4.
W: S. Cieślak, E. Dąbrowska, J. Mazurkiewicz, J. Onopa, E. Zarzycki.
Nr 10: 1–31 X s. 2–3.
W: E. Dąbrowska, Z. Konicki, J. Mazurkiewicz, B. Olejniczak, W. Piotrowski, E. Zarzycki.
Zarzewie nr 46: 16 XI s. 8, Wiersze grupy Prowincja '58.
W: S. Cieślak, E. Dąbrowska, W. Piotrowski, E. Zarzycki.

1960

Kierunki nr 19: 15 III s. 5, Prezentujemy Prowincję '58.
W: J.. Dziuba, J. Florczak, K. Jóźwiak, M. Kucner, E. Mączyński, J. Onopa, A. Pużyński, E. Zarzycki.
Kal. Łódz. Warsz.: Pax, s. 284–285.
W: E. Dąbrowska, J. Onopa, W. Piotrowski, E. Zarzycki.

– w antologiach

1959

Rzecz poetycka – młodzi. Łódź: WŁ s. 137.
W: S. Cieślak, E. Dąbrowska, J. Onopa, W. Piotrowski, E. Zarzycki.

Opracowania

– o g ó l n e: **1960:** Z. Dolecki: Prezentujemy Prowincję '58. *Kierunki* nr 19: 15 III s. 5 [tu także sylwetki autorów: J. Dziuba, J. Florczak, M. Kucner, J. Onopa, E. Zarzycki]. – **1961:** [J. Potęga] jp: Poeci o Ziemiach Zachodnich. *Dz. Łódz.* nr 43: 19–20 II s. 2. – J. Podoski: Biesiada literacka w Łodzi. *Sł. Powsz.* nr 48: 23 II s. 3. – R. Cielecki. [W:] Z tej strony. Jednodniówka grupy Nowa Linia i KŁ ZMS. Łódź, s. 42–43.

– Ł ó d z k i e W i o s n y P o e t ó w: **1962:** A.P.: Zamiast wstępu. Łódzka Wiosna Poetów 1962. Łódź: Pax s. 5–8 [omów. 4 pierwszych imprez]. – S. Czernik: Sondowanie poetyckiego podglebia. *Twórczość* nr 8: VIII s. 136–139. – **1963:** A. Piotrowski: Mecenatu ciąg dalszy. *Sł. Powsz.* nr 22: 25 I s. 3. – K.A. Wągierski: W przededniu jubileuszu. *Kierunki* nr 22: 2 VI s. 5. – **1965:** T. Stefaniak: Przed VII Łódzką Wiosną Poetycką rozmowa z Maciejem J. Kononowiczem. *Sł. Powsz.* nr 50: 1 III s. 1–2; polem.: Członkowie byłej Prowincji '58: S. Cieślak, J. Onopa, M. Kucner, E. Zarzycki: W sprawie Łódzkich Wiosen Poetów. *Życie Lit.* nr 34: 22 VIII s. 8. – (I: 1959) [ogł.:] *Kierunki* nr 10: 8 III s. 11; *Kamena* nr 4/5: 15 III s. 12. – [Wyniki:] *Dz. Łódź.* nr 106: 6 V s. 5; *Nowy Nurt* nr 6: 17 V s. 8; *Wroc. Tyg. Katol.* nr 20: 17 V s. 11; [J. Dobraczyński] J.D.: Pierwsza Łódzka Wiosna Poetów. *Kierunki* nr 21: 24 V s. 10. – W. Piotrowski. *Biul. Inf.* Pax nr 7: VII s. 132–134. – (II: 1960) [ogł.:] *Kierunki* nr 8: 28 II s. 2; *Sł. Powsz.* nr 92: 15 IV s. 6. – [Wyniki:] J. Dziuba. *Kierunki* nr 24: 19 VI s. 2 [także omów. I Wiosny]; [Z. Bieńkowski] zb: Łódzka Wiosna Poetycka. *Twórczość* nr 7: VII s. 159–160. – (III: 1961) [ogł.:] *Biul. Inf. Pax* nr 1: I s. 112. – [Omów.:] [G. Markun] (x). *Dz. Łódz.* nr 122: 25 V s. 3; [Z. Bieńkowski] b: Łódzka Wiosna Poezji. *Twórczość* nr 7: VII s. 159.

PRZEDMIEŚCIE*

Zespół Literacki „Przedmieście".

Warszawa; V 1958–I 1962.

Reaktywowana grupa międzywojenna, powołana przy Związku Literatów Polskich w Warszawie.

Członkowie: *Helena Boguszewska, Jerzy Ficowski, Jerzy Kornacki, Jan Józef Lipski, Jan Nepomucen Miller, Ignacy Robb-Narbutt, Jan Wyka.*

Zespół został reaktywowany w dwadzieścia pięć lat od chwili powstania Przedmieścia międzywojennego. Inicjatorami ponownego powołania grupy byli Helena Boguszewska i Jerzy Kornacki, założyciele grupy przedwojennej. Pomysł wznowienia działalności pojawił się krótko po październiku 1956 na fali głosów o prawie twórców do swobodnego zrzeszania się; Boguszewska i Kornacki mówili o tym w wywiadzie udzielonym Monice Warneńskiej w piśmie *Książka dla Ciebie.* 4 maja 1958, na spotkaniu, w którym uczestniczył Jan Wyka[1], ostatecznie zdecydowano o reaktywowaniu Przedmieścia. Dla założycieli nowej grupy ważna była tu bliskość daty: 1 Maja. Udział w grupie zaproponowano kolejno Ignacemu Robb-Narbuttowi (członek przedwojennego Studium Przedmieścia), Janowi Nepomucenowi Millerowi oraz – ze względu na współpracę z *Po prostu* i działalność w Klubie Krzywego Koła – Janowi Józefowi Lipskiemu.

Pierwsze zebranie Przedmieścia odbyło się 25 maja 1958 w Klubie Krzywego Koła w Warszawie; już wówczas odczytano siedmiopunktową „Deklarację" Zespołu. Program grupy opublikowano następnie w *Nowej Kulturze, Orce* i *Tygodniku Powszechnym.*

Tak zwana Deklaracja (zbiorowego autorstwa) nawiązywała do doświadczeń przedwojennego Przedmieścia i głosiła:

„1. Jedną z istotnych funkcji pisarstwa, do której Zespół Literacki Przedmieście przywiązuje szczególne znaczenie i chce na niej skoncentrować najbaczniejszą uwagę, jest analiza i dokumentacja społeczna, dokonywana środkami artystycznymi – przez pisarzy o niezależnej myśli i o niezależnej postawie poetyckiej.

2. Członkowie Zespołu, zachowując nazwę «Przedmieście», przyjętą przed dwudziestu pięciu laty, chcą dać wyraz zarówno swemu przeświadczeniu o cenności tradycji w życiu artystycznym, jak i swemu zamiarowi podjęcia prac literackich, mających na celu lepsze poznanie tych środowisk społecznych, których nadal szukać należy raczej na przedmieściach niż w śródmieściu. Członkowie Zespołu będą niewątpliwie wychodzić w swych pracach literackich także poza przedmie-

* Hasło konsultowane z J.J. Lipskim i J. Wyką (1985).

[1] Wyka, nie będąc członkiem grupy przedwojennej, znajdował się od 1934 w kręgu jej działalności. Zaprzyjaźniony był z Boguszewską i Kornackim, należał ponadto do uczestników Zjazdu Pracowników Kultury we Lwowie (w maju 1936), w którym wzięli też udział poszczególni członkowie Zespołu. Łączyła ich także działalność we Froncie Ludowym Pisarzy Polskich oraz współpraca z *Lewarem* (w 1933–35 Wyka był członkiem redakcji pisma), a po wojnie z *Lewym Torem.*

ścia, między innymi i do spraw dziejących się w śródmieściu, ale mają ambicję wiązania swej twórczości z tradycjami i nadziejami przedmieść.

3. Zespół pragnie skupić pisarzy zaangażowanych społecznie, solidarnych z twórcami dóbr materialnych i kulturalnych. Przedmieście w literaturze polskiej winno stanąć w szeregu rzeczników swobód ludzkich i spraw obywatelskich. Przeciwstawiając się pewnym szkodliwym deformacjom życia społecznego w Polsce, członkowie Zespołu widzą jako zasadnicze, więc programowe dla siebie – uprawnienia społeczeństwa współczesnego do samostanowienia o sobie, do samorządnego rozwoju jego funkcjonalnych formacji, jak – produkcyjna, komunalna, zawodowa, konsumpcyjna, oświatowa, kulturalna itd. – między którymi właściwe sobie miejsce winien zająć samorząd pracowników myśli i słowa. Członkowie Zespołu widzą Przedmieście jako jedno z ogniw takiego systemu samorządów.

4. Pośród najistotniejszych problemów współczesności, a tym samym wśród szczególnie interesujących Zespół Przedmieście znajdują się procesy wyobcowania się jednostek ludzkich, grup, instytucji, idei, itd., ze społeczeństwa, które je wydało lub przejęło. Owe procesy wyobcowania powodują zarówno zanik racjonalnej więzi i skutecznej kontroli między społeczeństwem i jego instytucjami, jak utratę praw i swobód współczesnego człowieka.

5. Członkowie Przedmieścia doceniają potrzebę ścisłej współpracy z przedstawicielami innych dziedzin i kierunków w sztuce, a także ze środowiskami naukowymi, szczególnie z przedstawicielami takich dyscyplin jak – socjologia, ekonomia, prawo, historia, psychologia, pedagogia, medycyna społeczna itd. – zarówno w celu wymiany doświadczeń, jak i dla wzbogacenia oraz pogłębienia podstaw krytyki mitów i tendencji, stojących na przeszkodzie swobodnemu rozwojowi społeczeństw współczesnych.

6. Zmierzając do zorganizowania pracy zespołowej pisarzy, których łączą wspólne zadania artystyczne i społeczne, a także wznawiając dawne Studium Przedmieścia, jako instytucjonalną podstawę dla współpracy pisarzy z artystami innych dziedzin i kierunków w sztuce oraz z naukowcami – członkowie Zespołu nie zamierzają budować jakiegoś powszechnie obowiązującego programu twórczości literackiej. Przedmieście nie tylko uznaje swobodę wyboru przez każdego pisarza własnej drogi artystycznej, ale także czuje się rzecznikiem owej wielości różnorodnych funkcji, jakie ma do spełnienia każde narodowe piśmiennictwo.

7. Obowiązki i prawa członków Zespołu i uczestników Studium określa regulamin Przedmieścia"[2].

Program podpisali Boguszewska, Kornacki, Lipski, Miller, Narbutt i Wyka.

Nawiązując do tradycji politycznych i literackich 20-lecia międzywojennego, do jego opozycyjnych elementów oraz artystycznego liberalizmu *Lewara*, członkowie Zespołu zamierzali realizować program literatury, będący obrazem nowych konfliktów społecznych; nie utożsamiali się jednak z nurtem socrealizmu[3].

Prasa powitała reaktywowanie grupy na ogół życzliwie, podkreślając celowość głoszenia przez Zespół praw człowieka i zbiorowości oraz ujawniania deformacji życia społecznego. Natomiast Ryszard Koniczek – autor obszernego szkicu

[2] Cyt. za: *Orka* 1958 nr 26 s. 12.
[3] Wg informacji J. Wyki (wywiad z VIII 1981).

o obu Przedmieściach, ogłoszonego w *Polonistyce*, określił założenia grupy jako anachronizm i uważał, że „inicjatorzy reaktywowania Zespołu nie wyciągnęli dostatecznych wniosków z doświadczeń lat 1933–36. Przynajmniej pod względem artystycznym".

Wszyscy członkowie grupy należeli do ZLP – Lipski od 1960, Boguszewska od 1958, Ficowski i Wyka byli w Zarządzie Związku jako członkowie Sądu Koleżeńskiego. Te więzy spowodowały, że siedzibą grupy był lokal Związku przy Krakowskim Przedmieściu, tu także działał Klub Przedmieścia (kontynuacja przedwojennego Studium; w intencji organizatorów miał być terenem współpracy pisarzy z artystami innych dziedzin sztuki oraz pracownikami nauki). W ramach prac klubu organizowano tzw. Wieczory wtorkowe; o frekwencję na nich dbał Związek, rozsyłając zaproszenia. Organizatorem owych „Wieczorów" był J. Wyka. Odbywały się one od marca 1959. Były to kolejno prelekcje – J.N. Miller: „O wyjściu z przedmieścia"; Julian Przyboś: „Rzecz o metaforze"; Paweł Jasienica: „Pogranicze literatury i historii"; Stanisław Manturzewski, Czesław Czapów: „Wewnętrzna emigracja młodzieży"; Anna Kowalska: „Twarze miast"; Jerzy Pytlakowski: „O dramacie władzy w «Idach marcowych» Thorntona Wildera"; Janusz Kuczyński: „Psychologiczne funkcje religii"; Ignacy Witz: „Malarskie i pisarskie widzenia"; Jerzy Ficowski: „Regiony wielkich herezji (O Brunonie Schulzu)"; Zbigniew Bieńkowski: „Powieść nowoczesna"; Mieczysław Jastrun: „O poezji Bolesława Leśmiana"; Mikołaj Kozakiewicz: „Nauczyciel a współczesność"; Jan Józef Lipski: „Polski totalizm ideologiczny (ONR)"[4]; Seweryn Pollak: „Izmy i schizmy" (kontrasty rosyjskiej poezji); Tadeusz Konwicki: „Pogranicza literatury i filmu"; Janusz Przymanowski: „Armia 59"; Czesław Czapów, Anna Pawełczyńska, Andrzej Siciński: „Społeczna funkcja badania opinii"; Jan Żabiński: „Psychika zwierząt w aspekcie literackim"; Roman Karst: „Z zagadnień współczesnej poezji."

Z wyjątkiem Robb-Narbutta, wszyscy członkowie Przedmieścia należeli do Klubu Krzywego Koła, aktywnie uczestnicząc w jego pracach. Lipski był jednym z czołowych działaczy Klubu od chwili jego założenia w 1955; w marcu 1961 wraz z Boguszewską należeli do jury, które po raz pierwszy w historii Klubu przyznało nagrody za wybitne osiągnięcia i zasługi w dziedzinie humanistyki, sztuki oraz za działalność społeczną.

Na wieczorach poświęconych problematyce literackiej wystąpili m.in. Kornacki z referatem „Orzeszkowa, pisarka niepodległa" (X 1960), Lipski z referatem nt. „Sezonu w czyśćcu" Jerzego Pomianowskiego i in. Za wygłoszony w klubie referat pt. „W czterdziestolecie KPP" J. Wyka został w 1959 wydalony z partii[5].

[4] Referat składał się z fragmentów ukończonej i przygotowanej do druku książki pt. „Idea Państwa Katolickiego Narodu Polskiego" (ONR „Falanga") i wywołał burzliwą dyskusję. Podobny odczyt miał odbyć się wkrótce w Klubie Krzywego Koła, ale w ostatniej chwili władze wydały zakaz jego wygłoszenia. Ponadto wydawnictwo „Książka i Wiedza" zerwało z autorem umowę, a sam J.J. Lipski został w trybie karnym pozbawiony pracy. Por. W. Jedlicki: Klub Krzywego Koła. Paryż: Inst. Lit. 1963. Bibl. „Kultury", T. LXXXIX, s. 56.

[5] W. Jedlicki w związku z osobą J. Wyki pisał w swojej książce o Klubie Krzywego Koła: „Pod adresem Wyki i Hassa, o ile pamiętam także pod adresem Wolskiego, wysuwano w swoim czasie zarzut, że likwidacja Klubu była następstwem prowokacyjnego charakteru ich wystąpień i że wobec tego oni są za tę likwidację odpowiedzialni. Jako członek ostatniego zarządu KKK znam bardzo dokładnie przebieg wypadków, który doprowadził do likwidacji Klubu i na tej podstawie muszę stwierdzić, że o ile wystąpienia te istotnie doprowadzały nieraz władze do wściekłości [...] to sama likwidacja Klubu nie miała z nimi żadnego związku". W. Jedlicki: Klub Krzywego Koła. Dokumenty, s. 127–128.

Zespół nawiązał do form pracy przedwojennego Przedmieścia, prowadząc m.in. badania psychologii grup zawodowych i etnicznych oraz badania nad kształtowaniem charakterów przy pracy zawodowej (Miller, Ficowski).

Planowano wydanie książki zbiorowej pt. „Pisarze wśród ludzi" (w 1959 była przygotowana do druku). Tom miał zawierać esej Millera[6], Boguszewskiej „Rozmowy krakowskie" (w związku z działalnością pisarki w Komisji do Badania Zbrodni Niemieckich), opowieść Kornackiego „Susiwiłkaj" drukowaną w 1958 w *Nowej Kulturze*, szkice P. Jasienicy „Jak pisałem o Chinach", Ficowskiego „Jak powstała książka «Cyganie polscy»" oraz eseje Lipskiego, konfrontujące postacie Cezarego Baryki z „Przedwiośnia" S. Żeromskiego i majora Pycia z „Generała Barcza" J. Kadena-Bandrowskiego oraz na temat paradoksów współczesnej edukacji narodowej i publicystyki. Nie znaleziono wydawnictwa zainteresowanego tą publikacją.

W 1959 grupa przygotowała do druku dwutomowy wybór utworów zmarłego w 1958 I. Robb-Narbutta. Ponadto Boguszewska i Kornacki pracowali nad wspomnieniami o przedwojennym Przedmieściu – tych planów także nie zrealizowano.

Udało się natomiast wydać tom Przedmieścia, zawierający wybór prac grupy przedwojennej; książka została złożona w wydawnictwie we wrześniu 1958, a więc krótko po oficjalnym reaktywowaniu Przedmieścia. Nawiązano także kontakty z grupą pisarzy starających się o założenie pism *Krytyka* i *Rzecz*.

Zespół dążył do nawiązania współpracy z *Orką*, nigdy jednak do niej nie doszło. Czyniono także starania o wydanie własnego kwartalnika; odmowa władz przyśpieszyła w konsekwencji decyzję o rozwiązaniu Przedmieścia, co nastąpiło w styczniu 1962. Na rozpad Zespołu złożyły się także: brak możliwości zrealizowania planów wydawniczych, likwidacja Klubu Krzywego Koła, a nadto aresztowanie Kornackiego.

Publikacje

– *w czasopismach*

1958

Deklaracja Zespołu... [fragm.] *Nowa Kult.* nr 23: 8 VI s. 6; sprost.: *tamże* nr 24: 15 VI s. 6; [fragm. Deklaracji w:] Przedmieście po raz drugi. *Tyg. Powsz.* nr 25: 22 VI s. 3 [podp.:] H. Boguszewska, J. Kornacki, J.J. Lipski, J.N. Miller, I. Narbutt, J. Wyka; [całość tekstu pt.:] Grupa Literacka Przedmieście. *Orka* nr 26: 29 VI s. 12 [tu także list H. Boguszewskiej do redakcji pisma].

– *druki zwarte*

1959

Zespół Literacki Przedmieście. [Wybór pism]. Warsz.: Czyt., 474 s., egz. 3205.

P: H. Boguszewska, J. Czyściecki, A. Degal, J. Kornacki, W. Kowalski, G. Morcinek, K. Muszałówna, Z. Nałkowska, S. Rey, I. Robb-Narbutt, B. Schulz, B. Piach [Zandberg].

Wybór pism przedwojennego Zespołu.

[6] Tytułu nie udało się ustalić.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1956:** [M. Warneńska] m: Dawny zespół i nowe plany. *Książ. dla Ciebie* nr 22: XII s. 22 [wyw.] – **1959:** U. Pomorska: Z grupą Przedmieście o trudnej sztuce znajdowania. *Głos Pr.* nr 103: 30 IV s. 4 [wyw. z H. Boguszewską, J. Kornackim i J. N. Millerem].

– o g ó l n e: **1958:** [E. Boniecka] (ebon): Po 25 latach. Witamy grupę literacką Przedmieście. *Kur. Pol.* nr 126: 30 V s. 2. – R. Koniczek: Na marginesie reaktywowania Przedmieścia. *Polonistyka* nr 5: V s. 65–70. – Przedmieście po raz drugi. *Prz. Kult.* nr 23: 5 VI s. 2 [fragm. Deklaracji Zespołu, inny niż w *Tyg. Powsz.*]. – Przedmieście po raz drugi. *Tyg. Powsz.* nr 25: 22 VI s. 3 [fragm. Deklaracji, inny niż w *Prz. Kult.*]. – (s.a.): reaktywowanie Przedmieścia. *Orka* nr 23: 8 VI s. 8. – [K.T. Toeplitz] KTT: Wiosenne porządki. *Nowa Kult.* nr 23: 8 VI s. 6 [o możliwościach pracy grupy]. – *Kierunki* nr 24: 15 VI s. 9. – **1959:** Przedmieście. *Nowa Kult.* nr 10: 8 III s. 10 [inf. o Wieczorach wtorkowych; z programem na III 1959]. – *Współczesność* nr 5: 1/16 III s. 11 [dot. Wieczorów wtorkowych]. – M. Warneńska: Dawne i nowe. *Stolica* nr 30: 26 VII s. 9.

– P r z e d m i e ś c i e. [Rec.:] **1959:** W. Billip: Przedmieście po latach. *Nowe Książ.* nr 15: 10 VIII s. 911–913. – A. Chruszczyński: Wybór pism Przedmieścia. *Orka* nr 32: 9 VIII s. 5. – A. Kijowski: Przedmieście. *Prz. Kult.* nr 29: 16 VIII s. 5.

NOWY PROM*

Poznań; 1958.

Reaktywowana w nowym składzie grupa przedwojenna.

Członkowie: *Edwin Herbert [właśc. Herbert Wojciechowski], Stanisław Kamiński, Bogusław Kogut, Eugeniusz Morski, Zygmunt Psarski [właśc. Witold Juliusz Kapuściński].*

Powołana została w 1958 przez członków międzywojennej grupy Prom: Edwina Herberta, Eugeniusza Morskiego i Zygmunta Psarskiego. Do grupy przystąpili także Stanisław Kamiński i Bogusław Kogut, obaj związani wówczas z poznańskim *Tygodnikiem Zachodnim*. Grupa skupiała pisarzy dwóch pokoleń: Herbert, Morski i Psarski urodzili się w latach 1909–1910, Kamiński i Kogut byli znacznie młodsi (roczniki 1930, 1925). Wszyscy członkowie Nowego Promu byli pisarzami po debiucie: Herbert, Morski i Psarski publikowali w prasie już przed wojną, współredagowali też miesięcznik *Prom*, wydając nadto od 1930 (Morski od 1932) książki poetyckie, utwory prozą, a także przekłady (Herbert, Morski). Pisarze młodsi debiutowali po wojnie: Kogut w 1946, Kamiński w 1947.

Grupa nie ogłosiła manifestu, zaprezentowała się po raz pierwszy artykułem B. Koguta „Pan Poeta, czyli rozmowy na Nowym Promie". Artykuł ten zawierał wnioski z wewnątrzgrupowych dyskusji o poezji. Zastrzegano się w nim:

„Nie formułujemy tutaj żadnego nowego programu poetyckiego. To co powyżej napisano jest wynikiem dyskusji i rozmów, rozważań całkiem bezpretensjo-

* Hasło konsultowane z S. Kamińskim (II 1989).

nalnych, prowadzonych w gronie ludzi parających się poezją nie od dziś i nie od przedwczoraj, ludzi, którzy nie mają ambicji tworzenia szkół czy kierunków poetyckich, których jedyną ambicją jest kształtowanie swojej działalności poetyckiej w sposób jako tako świadomy, w oparciu o cudze i swoje doświadczenia. [...]

Nie chcielibyśmy by opublikowanie powyższych uwag z prezentacją wierszy było poczytane za manifest nowej czy tylko reaktywowanej grupy poetyckiej".

Tezy przedstawione przez Koguta były rezultatem przekonania, iż rola poezji w aspekcie sprawdzianów społecznych skończyła się: „Jeszcze tu i ówdzie wiersz, dzieło poety, mobilizuje i ożywia na chwilę stare ludzkie przyzwyczajenia, zupełnie puste miejsca po zmarłych nagle pojęciach. Ale w skali **decydującej** poezja już się nie liczy, już nie współtworzy ani wyprzedza, rezonuje tylko, trzyma fason – i to wszystko". Autor uważał nadto, iż Przybosiowa wizja opisania świata jednym poetyckim zdaniem nie jest możliwa, choć ten sam zabieg jest wykonalny za pomocą „wielu równań poetyckich". Kogut był zdania, że poezja znalazła się w tyle za innymi sztukami pięknymi, a to ze względu na specyfikę konwencji poetyckich, które powodują ograniczoność nowatorstwa poezji.

„I jeśliby uniwersalność uznać za warunek sine qua non sztuk pięknych – poezja nie byłaby sztuką. Może dlatego mówi się: **literatura i sztuka**, choć jednocześnie literaturę zalicza się do sztuk". Kogut wyrażał przekonanie, że „awangardowość poezji pojmowana jako rewolucja w tworzywie byłaby drogą donikąd"; jako przykład przytacza tu Awangardę Krakowską.

Artykuł „Pan Poeta..." sprowokował żywą dyskusję na łamach *Tygodnika Zachodniego* (por. Opracowania). Danecki i Grześczak zarzucali Kogutowi „mylenie różnych funkcji, roli sztuki i nauki". Nie zgadzali się także ze stwierdzeniem o zanikającej roli poezji:

„Źródeł urazu niższości i przeświadczenia o nieprzydatności poezji, o dławieniu myśli humanistycznej i sztuki przez zawrotnie rozwijającą się technikę – należy szukać w genealogii Promu. Poeci starego Promu obracali się w świecie akcesoriów wiejskich, z natury swojej statycznych, nierzadko graniczących z idyllicznym widzeniem świata. Nawet Eugeniusz Morski, który tragizując («Kaczy dół») próbował wyłamać się z tej konwencji («Magnolia»), nie potrafił ostatecznie rozstać się z przyciasną już dla niego kostiumerią wsi. W konfrontacji z coraz nieuchronniej wkraczającą w każdą dziedzinę życia techniką – rygory staropromowej konwencji okazują się nieprzydatne. Z prawidłowością zanikających szkół poetyckich – promiści rozciągają zarzut nieprzydatności na poezję w ogóle".

Dalsze głosy w dyskusji dotyczyły zagadnień nie związanych z twórczością pisarzy Nowego Promu. Kmita dyskutował z koncepcjami Daneckiego i Grześczaka jako poetów → Wierzbaka, Ratajczak wypowiadał się o roli poezji w życiu współczesnego człowieka, rozważano także kwestie postaw światopoglądowych współczesnych poetów.

Grupa opublikowała jedną tylko wspólną kolumnę poezji (także w 30 numerze *Tygodnika Zachodniego* z 1958), po czym prasa nie informowała o żadnych formach działalności Nowego Promu.

Publikacje

– *w czasopismach*

1958

Tyg. Zach. nr 30: 26 VII s. 4, Nowy Prom.
W: E. Herbert, S. Kamiński, B. Kogut, E. Morski, Z. Psarski. – Art.: B. Kogut.

Opracowania

– polemiki z programem: **1958:** B. Kogut: Pan Poeta, czyli rozmowy na Nowym Promie. *Tyg. Zach.* nr 30: 26 VII s. 4, Nowy Prom; polem.: R. Danecki, M. Grześczak: Szanse poezji, nr 32: 9 VIII s. 4, J. Kmita: Jeszcze o sprawach poezji, nr 36: 6 IX s. 5; odp.: B. Kogut: Samokrytyka epigona, nr 38: 20 IX s. 4; J. Ratajczak: Wołający na pustkowiu. (Na marginesie dyskusji o poezji w „Tygodniku Zachodnim"), nr 43: 25 X s. 3; J. Kmita: Na marginesie „Samokrytyki epigona", nr 44: 1 XI s. 4; B. Kogut: Quo vadis, advocate?, *tamże* s. 5.

ŁYNA*

Olsztyn; XI 1958–I 1960.

Członkowie: *Edmund German, Zenon Rzepliński, Jan Sobczyk, Kazimierz Sopuch, Kazimierz Śladewski.*

Grupa zaistniała w efekcie swoistego żartu towarzyskiego; o powołaniu fikcyjnej początkowo grupy zdecydowali Klemens Oleksik, Edward Bernstein (Edward Zebrowski) oraz Kazimierz Sopuch. Pomysł powołania Łyny zrodził się na towarzyskim spotkaniu w mieszkaniu Oleksika. Ustalono wówczas jej skład osobowy, nadano nazwę, zredagowano także manifest. O powołaniu Łyny jej członkowie dowiedzieli się z prasy (wyłączywszy K. Sopucha). Opublikowano wiersze członków grupy oraz manifest jednocześnie w *Słowie na Warmii i Mazurach*, oraz w dodatku do *Głosu Olsztyńskiego* pt. *Archipelag* – ze wstępem K. Oleksika.

K. Sopuch pisał: „Przedtem rozmawialiśmy między sobą luźno o konieczności założenia grupy, aby się odciąć od pozostałych «poetów» z grupy Skarpa i w ten sposób zwrócić na siebie uwagę krytyki i pism krajowych. Zamieszczenie jednoczesne programu i wierszy w organie PZPR i Stowarzyszenia Pax miało świadczyć o tym, że nie jesteśmy związani ideowo z żadnym z tych pism. Teksty wierszy członków grupy miałem jako pracownik redakcji *Słowa na Warmii i Mazurach*"[1].

* Hasło opracowane m.in. na podstawie odpowiedzi K. Sopucha na ankietę (12 VI 1981) i z nim konsultowane (VI 1985).

[1] Ankieta dotycząca historii grupy.

Grupa – sprowokowana swoistym żartem, zaistniała w listopadzie 1958; skupiała poetów, którzy zdążyli już zadebiutować na długo przed powstaniem Łyny (Sobczyk w 1955, German, Sopuch i Śladewski w 1956, jedynie Rzepliński ogłosił pierwsze swoje wiersze w 1958, krótko przed powołaniem grupy).

Sześciozdaniowa deklaracja Łyny sprowadzała się do pełnej tolerancji wobec postawy artystycznej każdego twórcy, postulatu dyskutowania nad poezją oraz wyrażała zamiar opisania „piękna i bólu tej ziemi, która dla jednego z nas jest ziemią jego ojców, a dla wszystkich z nas stała się ziemią rodzinną". Pod tekstem programowym widniały nazwiska Germana, Rzeplińskiego, Sobczyka, Sopucha i Śladewskiego.

Ustosunkowując się do deklaracji grupy, Janusz Segiet – jedyny recenzent jej dokonań – chwalił aktywność członków Łyny, ganiąc zarazem tekst ogłoszony w *Archipelagu*: „Powstaje tylko pytanie: czym ma być grupa poetycka, co ma robić. Nie wyjaśnia tego lapidarny program, będący raczej deklaracją niż wskazówką działania. Byłoby niewybaczalnym niedopatrzeniem ograniczyć «Łynę» do ekskluzywnego kółka zapatrzonego w siebie. Grupa poetycka w moim rozumieniu musi być przede wszystkim warsztatem, laboratorium wymiany wspólnych doświadczeń, terenem artystycznych poszukiwań".

Grupa ogłosiła kilka wspólnych kolumn poetyckich, głównie w *Archipelagu*; z dodatkiem tym jej członkowie współpracowali także indywidualnie, publikowali też w innych pismach, m.in. w *Kierunkach*.

Już w listopadzie grupa, wraz z delegacją młodzieży Warmii i Mazur, wyjechała do Łodzi na zaproszenie łódzkiej organizacji Towarzystwa Rozwoju Ziem Zachodnich, gdzie m.in. zorganizowano jej wieczór w Technikum Mechanicznym. Łyna miała swoje spotkania autorskie także w Olsztynie, m.in. w Klubie Stowarzyszeń Twórczych, w KMPiK (10 XII 1958), w Wojewódzkiej i Miejskiej Bibliotece Publicznej (12 V 1959).

Spotkania członków Łyny odbywały się najczęściej w redakcji *Słowa na Warmii i Mazurach* lub w mieszkaniu K. Oleksika, który opiekował się grupą, a potem ułatwił jej uczestnikom wydanie debiutanckich tomików w wydawnictwie „Pojezierze" (1960)[2].

K. Sopuch jako główny inspirator działalności Łyny próbował nawiązać współpracę z pismami centralnymi; w lutym 1959 pisał do *Przeglądu Kulturalnego*, proponując wiersze do publikacji, zwracał się także z podobną prośbą do redakcji *Nowej Kultury*; ta ostatnia poprzestała na publikacji wierszy E. Germana i notce o grupie, *Przegląd* nie skorzystał z nadesłanych tekstów. W listopadzie 1959 nawiązano natomiast kontakt ze *Współczesnością*; w ramach współpracy 10–12 grudnia 1959 zorganizowano w Olsztynie, przy współudziale wydawnictwa „Pojezierze" i Biblioteki Wojewódzkiej, spotkania autorskie Ernesta Brylla, Stanisława Grochowiaka i Romana Śliwonika[3].

W styczniu 1960 Sopuch wyjechał na stałe do Trójmiasta, co spowodowało zakończenie działalności grupowej (kilka miesięcy wcześniej opuścił Olsztyn Rzepliński i przestał kontaktować się z pozostałymi członkami Łyny)[4].

---

[2] Wg informacji K. Sopucha.

[3] Wg korespondencji zachowanej w zbiorach K. Sopucha.

[4] K. Sopuch tak pisał o rozpadzie grupy: „Nikt formalnie jej nie rozwiązał – umarła «śmiercią naturalną». Nasz główny cel – debiut książkowy – został osiągnięty; nie udało się tylko Rzeplińskiemu, już nie pamiętam z jakich powodów – nagle wyjechał i przestał się kontaktować z nami, chyba już pod koniec 59 r. lub nawet w miesiącach letnich".

Publikacje

– *w czasopismach*

1958

Archipelag [dod. *Głosu Olszt.*] nr 30: 15/16 XI s. 2.
[Inc.:] Jesteśmy grupą poetycką ŁYNA... (Deklaracja programowa; podp.:] E. German, Z. Rzepliński, J. Sobczyk, K. Sopuch, K. Śladewski [autorzy właśc.:] K. Oleksik, K. Sopuch, E. Bernstein. – W: E. German, Z. Rzepliński, J. Sobczyk, K. Sopuch, K. Śladewski.
Sł. na Warm. nr 46: 15–16 XI s. 4, Młodzi poeci Olsztyna.
W: E. German, Z. Rzepliński, J. Sobczyk, K. Sopuch, K. Śladewski.

1959

Archipelag nr 3: 17–18 I s. 3.
W: Z. Rzepliński.
Archipelag nr 12: 28–29 III s. 2.
W: K. Śladewski.
Odgłosy nr 4: 25 I s. 7.
W: E. German, Z. Rzepliński, J. Sobczyk, K. Sopuch, K. Śladewski.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1959:** K. Śladewski. *Archipelag* nr 12: 28–29 III s. 3.

– o g ó l n e: **1958:** E. Bernstein: Młodzi poeci Olsztyna. *Sł. na Warm.* nr 46: 15–16 XI s. 4. – K. Oleksik: Dzisiejsza kolumna poetycka. *Archipelag* nr 30: 15–16 XI s. 2. – Wieczór grupy Łyna. *Archipelag* nr 34: 13–14 XII s. 4. – **1959:** J. Segiet: Raptularz literackiego zaścianka. *Warm. i Mazury* nr 1: I s. 18–19.

A*

Poetycka Grupa „A".

Warszawa; kon. 1958–pocz. 1959.

Członkowie: *Maciej Zenon Bordowicz, Marek Gaszyński, Janusz Kondratowicz, Andrzej Krzysztof Koźmiński, Krzysztof Kruszewski, Andrzej Nałęcz-Jawecki, Andrzej (?) Silnicki, Wojciech Wolański, Kostka Zagroba.*

Grupa powstała prawdopodobnie pod koniec 1958; 13 listopada tegoż roku miała swój inauguracyjny wieczór autorski w KMPiK na Nowym Świecie. Ogłosiła dwie wspólne kolumny poetyckie. Skupiała młodych autorów (jej członkowie nie przekroczyli dwudziestego roku życia) przed debiutem książkowym. Celem

* Hasło wysłane do konsultacji M.Z. Bordowiczowi (V 1985); nie uzyskano odpowiedzi.

grupy było: „a) reprezentować najmłodszą twórczość, b) walczyć o jej prawa, c) zapewnić jej należyte miejsce"[1]. Grupa współpracowała ze → Współczesnością. Jej opiekunem był Stefan Flukowski. Spośród członków A jedynie Maciej Z. Bordowicz kontynuował twórczość literacką.

Publikacje

– *w czasopismach*

1958

Współczesność nr 20: 1–15 VII s. 2.
W: M.Z. Bordowicz, J. Kondratowicz, A.K. Koźmiński.

1959

Nowa Wieś nr 4: 25 I s. 3, Poetycka grupa A.
W: J. Kondratowicz, A.K. Koźmiński.

Opracowania

– o g ó l n e: **1959:** T. Chudy: Trzy słowa o „Poetyckiej grupie A". *Nowa Wieś* nr 4: 25 I s. 3.

FAETON

Częstochowa; 1958.

Członkowie: *Kazimierz Kościelecki, Tadeusz Stanisław Luterek, Andrzej Ostrowski.*

Jedynym śladem istnienia grupy Faeton była kolumna wierszy w *Nad Wartą*; według noty wstępnej sformułowała ona manifest poetycki, który jednak nigdy nie został opublikowany.

Publikacje

– *w czasopismach*

1958

Nad Wartą nr 3: V s. 3.
W: K. Kościelecki, T.S. Luterek, A. Ostrowski.

[1] Wg: *Nowa Wieś* 1959 nr 4.

Opracowania

– o g ó l n e: **1958:** T. Gierymski: Poezja mówi: dzień dobry, Częstochowo... *Nad Wartą* nr 3: V s. 3.

FORMATY*

Grupa Literacka „Formaty".

Opole; 1958–1962/63.
Od jesieni 1959 grupa przy KKMP.
Członkowie: *Jan Goczoł, Wiesław Kazanecki, Wiesław Koszela, Bogdan Loebl, Irena Wyczółkowska, Bogusław Żurakowski.*

Grupa powstała w 1958 z inicjatywy Bogusława Żurakowskiego i skupiała głównie studentów (poza Wiesławem Koszelą i Bogdanem Loeblem wszyscy studiowali polonistykę w WSP w Opolu). Skład grupy nie zmienił się w czasie jej istnienia. Opiekunem grupy od 1959 był Krzysztof Danecki, od tegoż roku przewodniczący opolskiego Ośrodka KKMP.

Nazwę Formaty zaproponował Żurakowski: „Nazwa została przyjęta ze względu na jej semantyczną pojemność (chodziło o zasygnalizowanie różnych postaw i realizacji twórczych jej członków w okresie zakładania grupy, a także o uwypuklenie różnorodności poetyckich światów)"[1].

Początkowo grupa działała samodzielnie; jesienią 1959 związała się z KKMP przy ZMW w celu uzyskania mecenasa, zachowała jednak autonomię. (Spośród członków Formatów jedynie B. Loebl należał do ZMW.) Związek udzielał grupie pomocy finansowej (dotyczyło to szczególnie jej publikacji) oraz umożliwiał organizowanie spotkań autorskich. Formaty były w 1960 inicjatorem I Krajowego Zjazdu KKMP w Opolu: głównym organizatorem imprezy był K. Danecki. W 1962 mecenas próbował włączyć grupę w prace związane ściślej z profilem ZMW, w tym jednak czasie działalność Formatów już zamierała.

Początkowo Formaty miały charakter dyskusyjno-warsztatowy. Celem istnienia grupy miało być stworzenie odrębnej poetyki, różnej od dominujących w innych środowiskach oraz otwarcie sobie drogi na łamy prasy. Działalność grupową rozpoczęto bez sformułowanego programu; skupiano się na manifestowaniu swych poglądów na poezję w trakcie dyskusji na wieczorach autorskich.

Program grupy zaczął krystalizować się około 1959; jego elementy pojawiały się przy okazji publikowanych przez Formaty utworów. Ostateczna wersja programu, pióra Żurakowskiego pt. „Treść formatu" została ogłoszona w „Próbach

* Hasło konsultowane z B. Żurakowskim (V 1985).

[1] B. Żurakowski: Informacja o grupie literackiej Formaty (1958–1962). Odpowiedź na ankietę z 15 VI 1981.

Literackich", jednodniówce KKMP wydanej w 1962 (wówczas jednak Formaty praktycznie kończyły swą działalność).

Grupa dążyła do zaznaczenia swej odrębności wobec poezji lingwistycznej, reprezentowanej przez ugrupowania wrocławskie oraz wobec tendencji turpistycznych, estetyzmu i neoklasycyzmu, dominujących w warszawskim środowisku młodoliterackim.

„Punktem wyjścia grupy – pisał B. Żurakowski[2] – był program zbliżony do «drugiej awangardy» – żywa reakcja na wydarzenia i świat otaczający wspierana była poszukiwaniami miejsca poezji w świecie. Poezja w tym ujęciu jest rodzajem prawdy o człowieku, ale i próbą konstrukcji człowieka wciąż poszukującego i otwartego na świat empiryczny i świat tajemniczy".

Warsztatowe spotkania Formatów odbywały się raz w tygodniu, początkowo w kawiarniach („Teatralna", „Ratuszowa", „Pod pająkiem") i w klubie studenckim WSP, a od 1959 także w siedzibie ZW ZMW przy ul. Grunwaldzkiej oraz w lokalu KKMP. Brał w nich udział impresario grupy, K. Danecki.

W czasie swego istnienia grupa odbyła około 50 spotkań autorskich, przeważnie w środowisku wiejskim (kluby ZMW) i robotniczym (zakładowe domy kultury) oraz z młodzieżą szkolną. Miały one miejsce bądź w samym Opolu, bądź na terenie województwa. Opolskie wieczory autorskie odbywały się w KMPiK, Klubie Związków Twórczych, Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej, Wojewódzkim Domu Kultury oraz w klubie akademickim WSP[3].

Niezależnie od trwałych związków z KKMP, w 1959–62 grupa współpracowała z Biurem Wystaw Artystycznych w Opolu; jej członkowie byli autorami wstępów do katalogów wystaw. Efektem tej współpracy była w 1961 tzw. witryna literacko-plastyczna B. Loebla i Ernesta Kuklika oraz witryna wierszy B. Żurakowskiego i malarstwa Jerzego Pitery (1961). Nawiązano także kontakt z opolskim Oddziałem ZLP; grupa dążyła do utworzenia Koła Młodych przy Związku (powstało z inicjatywy jej członków w 1965). W ramach tej współpracy brała udział w imprezach i spotkaniach organizowanych przez ZLP, m.in. w IV i V Zjeździe Pisarzy Ziem Zachodnich we Wrocławiu (1960) i Opolu (1962). Utwory członków Formatów zamieszczone zostały w almanachu „W cieniu opolskiej wieży", wydanym z inicjatywy związku.

Grupa uległa rozwiązaniu na przełomie lat 1962 i 1963, nie ogłaszając tego faktu w prasie. Ostatnim jej wspólnym wystąpieniem była publikacja w „Próbach Literackich" (VIII–IX 1962). Jeszcze w czasie istnienia grupy, w 1960 B. Loebl nawiązał kontakt z krakowską grupą → Wielopole, natomiast B. Żurakowski po zaprzestaniu działalności Formatów związał się z wrocławską → Agorą.

Jednym z powodów rozpadu grupy był fakt, iż z Opola wyjechali kolejno B. Loebl i W. Koszela, a następnie W. Kazanecki. Decydowało jednak to, iż każdy

---

[2] *Tamże.*

[3] Nie zachowała się dokumentacja dotycząca owych spotkań z wyjątkiem egzemplarza zaproszenia na wieczór poświęcony grupie, z udziałem J. Goczoła, B. Loebla, I. Wyczółkowskiej i B. Żurakowskiego, który odbył się w Zakładowym Domu Kultury Azotów w Kędzierzynie 17 września 1960. Wiersze członków grupy recytowali aktorzy scen opolskich – Barbara Barska i Andrzej Dziedziul (wg egzemplarza udostępnionego przez B. Żurakowskiego).

z uczestników ugrupowania pragnął indywidualnie kontynuować twórczość literacką[4].

Publikacje

– *w czasopismach*

1959

Gaz. Krak. nr 113: 13 V s. 4, Opole–Kraków.
W: J. Goczoł, W. Koszela, B. Żurakowski. – Tu także: A. Niedworok.
Nadodrze nr 8: XI s. 10.
W: J. Goczoł, I. Wyczółkowska.
Tryb. Opol. nr 273: 14/15 XI s. 3, Festiwal Młodej Poezji w Poznaniu.
Wiersze członków grupy, którzy wzięli udział w III Ogólnopolskim Festiwalu Młodej Poezji w Poznaniu 12 – 13 XI 1959, m.in.: J. Goczoł, I. Wyczółkowska, B. Żurakowski.

1960

Nowa Wieś nr 22: 29 V s. 2 –3 , KKM Opole.
W: J. Goczoł, W. Kazanecki, B. Loebl, I. Wyczółkowska, B. Żurakowski.
Tryb. Opol. nr 156: 2/3 VII s. 4, Wiersze grupy literackiej Formaty.
W: J. Goczoł, W. Koszela, I. Wyczółkowska, B. Żurakowski.
Głos Młodz. Wiej. nr 7: VII s. 224, Grupa Literacka Formaty.
W: J. Goczoł, W. Koszela, I. Wyczółkowska, B. Żurakowski.
Wiatraki nr 18: 16/30 IX s. 3, Formaty KKM Opole.
W: J. Goczoł, W. Koszela, B. Loebl, I. Wyczółkowska, B. Żurakowski.
Życie Lit. nr 48: 27 XI s. 8, Opole 1960.
W: J. Goczoł, W. Koszela, B. Loebl, I. Wyczółkowska, B. Żurakowski.

1961

Głos Młodz. Wiej. nr 3: III s. 29, Grupa Literacka Formaty.
W: J. Goczoł. – Graf.: M. Rożynek.
Tryb. Opol. nr 178: 29–30 VII s. 3, Nowe wiersze poetów opolskich.
W: J. Goczoł, B. Żurakowski. – Tu także: A. Niedworok.

– *w jednodniówkach i almanachach*

1962

Próby Literackie. [Jednodniówka]. Katow. – Opole – Warsz.: KKMP ZG ZMS VIII–IX 1962, 16 s.
W: W. Kazanecki, W. Koszela, B. Żurakowski. – Tu na s. 6: B. Żurakowski: Treść formatu. [Art. programowy].

[4] „Działalność grupy osiągnęła swój cel. Autorzy osiągnęli określony poziom świadomości literackiej, sprecyzowali ramy programowe, ale każdy z uczestników zapragnął realizować ten program we własnym zakresie. Grupa wprowadziła nazwiska jej członków w obieg czytelniczy, co nie było wcale łatwe, zważywszy odległość od centrów literackich oraz zdecydowanie dominujący wpływ Współczesności w tym czasie. Jej członkowie nie przystali do żadnej z istniejących wówczas orientacji, zachowując odrębność estetyczną". Zob. B. Żurakowski; przyp. 1.

W cieniu opolskiej wieży. Almanach literacki. Red. kolegium: S. Chmielnicki, R. Hajduk, A. Niedworok, Z. Zielonka. Katow.: Śląsk, 220 s., Inst. Śl. w Opolu.
W: J. Goczoł, W. Kazanecki, W. Koszela, I. Wyczółkowska, B. Żurakowski.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1973:** B. Żurakowski: Opolskie ugrupowania literackie. *Orientacja. Suplement do 12 numerów.* Warsz.: ZSP, s. 63–64. – **1974:** B. Żurakowski: „Niewyrachowanie, bezinteresowność, spontaniczność". *Poezja* nr 1: I s. 75.

– o g ó l n e: **1960:** R. Danecki: Grupa literacka Formaty. *Głos Młodz. Wiej.* nr 7: VII s. 224. – Tenże: Opole literackie? *Wiatraki* nr 18: 16–30 IX s. 3. – A. Prochoń: Opole 1960. *Życie Lit.* nr 48: 27 XI s. 8.

GRUPA LITERACKA PRZY PDK W RADOMSKU*

Warianty nazwy: Radomszczańska Grupa Literacka; Grupa Twórcza w Radomsku.

Radomsko; 1958–60, 1961–64, 1968–72.

Członkowie: *(w 1958–60): Roman Cielecki, Czesław Kalkusiński, Aleksander Kieszczyński, Kazimierz Poświat, Henryk Wawrzyńczak (przewodniczący); od 1961: R. Cielecki (przewodniczący), Mirosława Czajkowska, Bogumił Kmieć, Waldemar Kowalski, Mieczysław Olbrych, Andrzej Zakrzewski [pierw. nazwisko: Kotas], Edward Zyman; od 1968: R. Cielecki (przewodniczący), Jerzy Bałaziński, Czesław Gryglewski, Cz. Kalkusiński, Waldemar Kowalski, Władysław Kowalski, Bronisław Krajewski, Mieczysław Tkacz, Wojciech Werner, A. Zakrzewski oraz E. Zyman (członek honorowy).*

W 1958, z inicjatywy Henryka Wawrzyńczaka powstała przy Miejskiej i Powiatowej Bibliotece Publicznej Radomszczańska Grupa Literacka (używano zamiennie nazw: Grupa Literacka, Grupa Twórcza). Pracowała do 1960, organizując cotygodniowe spotkania robocze w bibliotece. Z powodu braku zainteresowania lokalnej prasy działalnością grupy (nieprzychylne noty w *Gazecie Radomszczańskiej*) ok. 1960 zawiesiła swoje prace. W 1961 z inicjatywy Romana Cieleckiego została reaktywowana w zmienionym składzie osobowym, który utrzymał się do 1964, po kolejnym kryzysie działalności grupa ukonstytuowała się po raz trzeci w 1968.

Profil zawodowy członków ugrupowania był zróżnicowany; skupieni w nim byli m.in. nauczyciele (R. Cielecki, M. Tkacz), pracownicy naukowi (B. Kmieć,

* Hasło opracowane m.in. na podstawie informacji R. Cieleckiego (VI 1985) i z nim konsultowane.

A. Zakrzewski), prawnik (J. Bałaziński) i pracownik fizyczny Zakładów Przemysłowych im. Komuny Paryskiej (Cz. Gryglewski).

Nie sformułowano programu literackiego, zaś o charakterze grupy Cielecki pisał: „[...] w najszerszym pojęciu była to po prostu inicjatywa zmierzająca do umożliwienia działalności literackiej na głębokiej prowincji, nawiązania kontaktów z ważniejszymi ośrodkami twórczymi itp.”[1]

Miejscem spotkań roboczych grupy była początkowo Biblioteka Powiatowa (1958–59), następnie Klub Towarzystwa Wiedzy Powszechnej (1960–61), a także kawiarnia i mieszkania prywatne jej członków. W 1961 grupa związała się z Klubem Młodzieżowym przy Komitecie Powiatowym ZMS, który stał się miejscem jej cotygodniowych zebrań. W 1968–73 korzystano z siedziby Poradni Ruchu Amatorskiego lub kawiarni w PDK. W tym czasie w spotkaniach grupy uczestniczyli także przedstawiciele lokalnej prasy. Opiekę finansową nad grupą sprawował PDK, który był współorganizatorem imprez, udostępnił powielacz do publikacji zeszytów pt. „Wizytówki” (1968, 1969; zeszyt 1 z 1961 odbito na powielaczu Wydziału Kultury PPRN).

Grupa organizowała od 1961 wieczory autorskie w Radomsku oraz regionie (m.in. w Spale, w Bąkowej Górze, w Gidlach); łączono je często z konkursami na najlepszy utwór. Wieczory te organizowano w związku z rocznicami historycznymi (dotyczącymi powstania PPR, walk GL i AL na terenie powiatu, rocznicy wyzwolenia miasta). W spotkaniach tych brał także udział współpracujący z grupą muzyk Henryk Fajta, zapraszano nadto sekretarza Wydziału Propagandy KP PZPR.

W 1958 i 1969 grupa brała udział w konkursach literackich Wydziału Kultury PRN w Radomsku (w 1969 II nagroda dla Cieleckiego za opowiadanie). W 1969 członkowie grupy stanęli do V Konkursu o Nagrodę „Rubinowej Hortensji” (wyróżnienie w dziale prozy otrzymał Cielecki, w dziale poezji Zyman).

W styczniu 1970 w sali PDK wystawiono widowisko „Radomsko – Banditenstadt”, oparte na tekstach Bałazińskiego, Cieleckiego, Cz. Kalkusińskiego i Zakrzewskiego, z muzyką H. Fajta. W 1961–64 Grupa Literacka współpracowała z KKMP w Łodzi; w almanachu „Wiadukt” debiutowali Cielecki i Zyman, zorganizowano ponadto kilka wspólnych wieczorów autorskich, grupa wzięła także udział w seminarium KKMP w Łodzi w 1961, a w 1963 w seminarium KKMP w Spale (w zorganizowanym tam Turnieju Jednego Wiersza M. Czajkowska otrzymała II nagrodę).

Grupa współpracowała od 1969 z *Gazetą Radomszczańską*; jej członkowie ogłaszali tu indywidualnie większość swoich utworów. Nadto Cielecki, związany z tymże pismem etatowo, zamieszczał stały felieton pt. „Głos Pajęczański”; w tymże piśmie ukazywały się noty informujące o pracach grupy (często w „Obrachunkach kulturalnych”).

Działalność grupy zakończyła się w 1972; po jej rozwiązaniu Zyman związał się z grupą literacką → Słowień przy Hucie „Bobrek” w Bytomiu.

---

[1] Fragment odpowiedzi na ankietę.

Publikacje

– druki zwarte

1961

Wizytówki. Jednodniówka artystyczna Grupy Twórczej przy KP ZMS w Radomsku. Red. R. Cielecki, A. Sakoda, B. Wlaźlak, E. Zyman. Nr 1. [Radomsko]: grudzień 1961, k. nlb. 9, powiel.
E. Zyman: Do czytelników. – W: R. Cielecki, M. Czajkowska, B. Kmieć, M. Olbrych, K. Poświat, E. Zyman. – P: R. Cielecki.

1968

Wizytówki. [Jednodniówka]. PDK: Grupa Literacka [b.m.n.]. k. nlb. 14, powiel.
W: J. Bałaziński, Cz. Gryglewski, Waldemar Kowalski, Włodzimierz Kowalski, B. Krajewski. – P: R. Cielecki, A. Zakrzewski.

1969

Wizytówki. [Jednodniówka]. Red. R. Cielecki. Radomsko [b.n.], 22 s., egz. 100, powiel.
R. Cielecki: Do czytelników. – W: Cz. Gryglewski, Cz. Kałkusiński, B. Krajewski, M. Tkacz. – P: R. Cielecki, A. Zakrzewski. – Członkowie grupy Literackiej przy PDK w Radomsku [noty o autorach:] J. Bałaziński, R. Cielecki, Cz. Gryglewski, Cz. Kalkusiński, B. Krajewski, M. Tkacz, A. Zakrzewski.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: *Gaz. Radomsz.* **1969:** R. Cielecki: Obrachunki kulturalne: Literaci, nr 17: 24–30 IV s. 2; Inicjatywy, nr 19: 8 – 14 V s. 3; List otwarty, nr 37: 11–17 IX s. 2 [dot. udziału grupy w konk. Wydz. Kult. PPRN].

– o g ó l n e: *Gaz. Radomsz.* **1969:** Grupa Literacka w Gidlach, nr 9: 27 II–5 III s. 1; (am): Kolejny wieczór autorski członków grupy literackiej, nr 14: 3 – 9 IV s. 3.

– W i z y t ó w k i. [Rec.:] **1969:** J. Wilmański: Śmierć poezji, czyli o jednej pani co umarła. *Odgłosy* nr 5: 2 II s. 11; polem.: R. Cielecki: Polemika. *Gaz. Radomsz.* nr 20: 15–21 V s. 3, Obrachunki kulturalne. – W. Jankowerny: „Wizytówki". *Kult. i Ty* nr 6: VI s. 36–37.

PROFILE*

Warszawa; 1958–59.

Grupa studentów UW.
Członkowie: *Jerzy Bendych, Józef Gębski, Liliana Lachowicz, Tadeusz Stanisław Luterek, Tadeusz (?) Szklarek, Andrzej Tchórzewski, Stefan Wilusz, Andrzej Zaniewski.*

* Informacje o istnieniu grupy w liście A. Zaniewskiego z VII 1981; dotyczy jego udziału w grupach literackich.

W 1958 studenci Uniwersytetu Warszawskiego, mieszkający w domu akademickim przy ul. Kickiego, założyli grupę literacką o nazwie Profile. Istniała do 1959 i miała charakter grupy towarzyskiej. Nie sformułowano programu, nie organizowano wieczorów autorskich. Według świadectwa A. Zaniewskiego grupa ogłosiła jedną lub dwie wkładki poetyckie w *Sztandarze Młodych*, *Zarzewiu* lub *Zielonym Sztandarze*[1].

Spośród członków Profilów twórczość poetycką kontynuowali: J. Bendych (ogłosił w 1969 swój pierwszy tomik poetycki), A. Tchórzewski (→ Fedyment, Rampa) oraz Zaniewski (→ Grupa Warszawska).

LABIRYNT*

Grupa Artystyczno-Literacka „Labirynt".

Bytom; I–VIII 1959.

Członkowie: *(literaci) Andrzej Bątkiewicz, Tadeusz Koziura, Jerzy Surówko, Tadeusz Szuchatowicz, Czesław Slezák; (plastycy) Igor Płazak, Tadeusz Sadowski, Jerzy Skoluda.*

Grupa powstała w styczniu 1959 przy Wydziale Kultury WRN w Bytomiu. Zamierzała organizować wieczory poświęcone plastyce i poezji współczesnej. W drugiej połowie tegoż roku Labirynt związał się z tygodnikiem *Życie Bytomskie*, którego redakcja zapewniała udostępnienie łamów czasopisma dla druku utworów literackich i reprodukcji prac plastycznych. W 34 numerze *Życia* grupa ogłosiła jedyną wspólną kolumnę artystyczną oraz program pracy, w którym m.in. dokonano prezentacji Labiryntu:

„Jesteśmy grupą skupiającą w swoim gronie młodych plastyków, poetów, muzyków, nie zabrakło wśród nas architektów, poważnie myślimy o współpracy z filmem amatorskim".

Członkowie Labiryntu uważali, że sztuka nowoczesna nie jest należycie rozumiana przez społeczeństwo polskie i w związku z tym stawiali sobie za cel przybliżenie społeczeństwu, zwłaszcza śląskiemu, założeń artystycznych sztuki XX wieku; mieli tu na myśli zarówno literaturę, jak i plastykę, film, muzykę, architekturę. Pisali: „Dobrze się więc chyba stanie, jeśli na treść naszego programu artystycznego złożą się słowa wielkiego Pabla Picassa: każdy chce rozumieć sztukę. Dlaczego nie próbuje rozumieć śpiewu ptaka. Dlaczego kocha się noc, kwiaty, wszystko, co nas otacza – nie próbując tego tłumaczyć?"

Po zbiorowej publikacji w 34 numerze *Życia Bytomskiego* grupa nie ogłaszała nic więcej; nie ma także żadnych prasowych informacji o jakichkolwiek innych formach istnienia Labiryntu.

[1] Kolumn tych nie udało się odszukać.

* Hasło konsultowane z Cz. Slezákiem (V 1985).

Publikacje

1959

Życie Byt. nr 34: 22 – 29 VIII s. 3, Labirynt.
W: T. Koziura, Cz. Slezák, J. Surówko, T. Szuchatowicz. – P: A. Bątkiewicz. – Repr.: I. Płazak, J. Skoluda, T. Sadowski.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1959:** Labirynt. *Życie Byt.* nr 34: 22 – 29 VIII s. 3.
– o g ó l n e: **1959:** [W. Szewczyk] Wisz: Grupa i co dalej? *Tyb. Rob.* nr 230: 26 – 27 IX s. 9 [inf. o powst.].

GRABIA '59*

Łask koło Łodzi; II–IX 1959.
Grupa poetycka.
Członkowie: *Jan Chachurski, Jan B. Fabisiak, Eugeniusz Iwanicki, Jan Janiszewski, Karol Kopias, Andrzej Łyżwa, Rafał Orlewski, Kazimierz Świegocki, Andrzej Wąsiński, Roman Wilk [pseud. Sęp].*

Grupa została powołana w pierwszych dniach lutego 1959 z inicjatywy nauczyciela języka niemieckiego w Liceum Ogólnokształcącym w Łasku, J. Janiszewskiego. Większość jej członków była wówczas uczniami liceów w Kolumnie lub Łasku, najstarszym członkiem grupy był E. Iwanicki (ur. 1933). Pierwsi do Grabi przystąpili Iwanicki (w tym czasie pracował jako felczer) i R. Orlewski (nauczyciel w Kolumnie). Pełny skład grupy ukonstytuował się przed 18 lutego (tego dnia Grabia ogłosiła na afiszach swój pierwszy wieczór autorski). Spośród jej członków jedynie Iwanicki i Orlewski byli po debiutach prasowych (1957–58).

Nazwa, zaproponowana przez Janiszewskiego, pochodziła od nazwy rzeki Grabi, w dorzeczu której mieszkali członkowie grupy (Łask, Kolumna, Czestków, Widawa).

Grupa skupiła się przy Powiatowym Domu Kultury w Łasku[1], działającym

* Hasło opracowane m.in. na podstawie odpowiedzi E. Iwanickiego na ankietę (V 1981) i z nim konsultowane.

[1] O inicjatywach kierownictwa PDK pisał Świegocki: „O ile dobrze pamiętam, to panu Janiszewskiemu oraz pozostałym mecenasom Grabi chodziło nie tylko o zaktywizowanie literackich potencji młodzieży, ale w ogóle o utworzenie czegoś w rodzaju społecznego ruchu kulturalnego, o to, aby w codziennym życiu w miasteczku nadać pewien styl. Szło słowem o to, aby panującej atmosferze ubóstwa duchowego i kulturalnego prymitywizmu przeciwstawić nowy model życia, model ukształtowany własnymi silami i wyłoniony z ludzi miejscowych. [...] Ostatecznie stworzenie takiego ruchu, który zaktywizowałby wszystkie możliwe siły twórcze w zakresie sztuki, nie udało się do końca" (Grabia 59, s. 15).

od 1957. Istniała na prawach klubu miłośników poezji. Nie ogłosiła manifestu poetyckiego; w intencji jej założyciela miała skupiać młodzież zainteresowaną rozwojem życia kulturalnego miasta. Oficjalnie zaingurowała swą działalność wieczorem autorskim 22 lutego 1959, o którym poinformowano za pomocą afiszy rozklejanych na slupach ogłoszeniowych. W spotkaniu wzięli udział, poza K. Świegockim i A. Wąsińskim, wszyscy członkowie grupy. Autorzy recytowali swoje utwory, na fortepianie grał współpracujący z grupą Michał Targowski. Na wieczorze byli również obecni przedstawiciele miejscowych władz. Frekwencja wyniosła ok. 150 osób. Organizowano wieczory autorskie także poza Łaskiem, m.in. w Widawie, Szczercowie[2].

Grabianie spotykali się najczęściej w domu Janiszewskiego i w miejscowych kawiarniach lub PDK. Grupa w czasie swego krótkotrwałego istnienia nie wydała żadnej publikacji książkowej, ogłosiła natomiast kolumnę poetycką w *Sztandarze Młodych*. Jej wiersze były nadto prezentowane w Polskim Radiu w audycji „Z siedmiu miast" (V 1959). Grabia przestała istnieć we wrześniu 1959. Miało to związek z wstąpieniem do powstającego wówczas łódzkiego Oddziału KKM pięciu spośród członków grupy: J.B. Fabisiaka, Iwanickiego, Orlewskiego, Świegockiego i R. Wilka (Iwanicki i Orlewski związali się nadto z łódzką → Karawaną), gdzie publikowali w wydawanych od października 1959 *Próbach Literackich*.

W celu reaktywowania Grabi pozostali jej członkowie, przy współpracy Iwanickiego i Orlewskiego, zorganizowali w Kolumnie amatorski kabaret literacki posługujący się tą samą nazwą; kierownikiem i scenografem został Iwanicki, reżyserem – Orlewski. Opiekunem estrady była miejscowa organizacja ZMS. Działalność rozpoczęto w październiku 1959 programem pt. „Bal nie z tej ziemi", kolejny nosił tytuł „Farsa za trzy grosze" (oparte w całości na tekstach Iwanickiego i Orlewskiego). Kabaret działał do 1962; do współpracy włączono młodzież Kolumny i Łasku.

Spośród członków grupy nie zarzucili twórczości literackiej Iwanicki, Orlewski i Świegocki, natomiast Janiszewski poświęcił się pracy dziennikarskiej.

W dwudziestolecie założenia Grabi Wojewódzki Dom Kultury w Sieradzu zorganizował w 20–21 X 1979 roku XXV Biesiadę Sieradzką, podczas której wystąpili byli członkowie grupy. Referat o literackich dokonaniach grabian wygłosił Jerzy Rzymowski. Odbył się także zbiorowy wieczór autorski oraz wystawa dorobku artystycznego pisarzy, kontynuujących twórczość literacką. Ponadto miało miejsce spotkanie grabian z przedstawicielami Towarzystwa Przyjaciół Łasku. W 1989, z okazji 30-lecia grupy, w miejscowym Liceum Ogólnokształcącym zorganizowano sesję literacką, przygotowaną przez uczniów. Wygłoszono referaty poświęcone twórczości członków Grabi.

[2] Wg informacji Iwanickiego (ankieta) były także inne spotkania autorskie, przeważnie w wiejskich kinach i remizach strażackich, zdaniem Rzymowskiego odbył się tylko jeden wieczór grupy (por. Grabia 59, s. 2).

Publikacje

– *w czasopismach*

1959

Sztand. Młod. nr 164: 11–12 VII s. 3.
W: E. Iwanicki, R. Orlewski.
Wiersze zamieszczone w reportażu o Łasku.

– *druki ulotne*

1984

Grabia '59. [Wydawnictwo jubileuszowe]. Oprac. F. Rajczak. Łask: Urz. M. i Gminy w Łasku; Tow. Przyj. Łasku, 16 s., egz. 1000.
Słowo serdeczne [o grupie; podp.:] Towarzystwo Przyj. Łasku. – W: E. Iwanicki, J. Janiszewski, R. Orlewski, K. Świegocki, – oraz: E. Iwanicki: Mój życiorys artystyczny; J. Janiszewski: Curriculum vitae; J.B. Fabisiak: Nie piszę wierszy. – Noty biogr. autorów: J. Fabisiak, R. Orlewski, K. Świegocki.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1979:** E. Iwanicki: Piękna legenda; J. Janiszewski: Grabia 59; R. Orlewski: Dwie skóry Grabi '59; K. Świegocki: Gdy myślę o „Grabi 59". [W:] Grabia '59. Łask: Tow. Przyj. Łasku, s. 8–15. – J. Janiszewski: Grabia 59. [W:] XXV Biesiada Sieradzka. 20-lecie Grupy Literackiej Grabia 59. [Program]. Łask: Urz. m. i Gminy w Łasku, WDK w Sieradzu, s. nlb. 4. – **1983:** J. Janiszewski: Grabia 59–79. [W tegoż:] Muzy nad Grabią, Łódź: WŁ s. 149–155.

– o g ó l n e: **1959:** [J. Ankudowicz] Jotan: Wieczór autorski. *Dz. Łódz.* nr 85: 11 IV [inf. o wieczorze aut. 19 IV w Szczercowie]. – Z. Antos, A. Mularczyk: To mogło zdarzyć się wszędzie. *Sztand. Młod.* nr 164: 12 VII s. 3 [rep. o Łasku, m.in. dot. grupy]. – **1963:** A. Mularczyk: Autoportret i jego ramy. [W:] K. Kąkolewski, A. Mularczyk: Metryki do wglądu. Warsz.: Iskry s. 115–117. – **1979:** [Dot. 20-lecia grupy:] [F. Rajczak] F.R: 20-lecie grupy literackiej. *Głos Rob.* nr 236: 19 X. – Z.D.: Grabia 59–79. *Odgłosy* nr 45: 11 XI s. 20. – [F. Rajczak] F.R: Grabia '59. *Głos Rob.* nr 252: 8 XI. – [J. Kamiński] (jak): Grabia '59. *Tryb. Ludu* nr 257: 22 XI s. 5.– J. Rzymowski: O Grabi '59 i Grabianach 79. [W:] Grabia 59. Łask. Tow. Przyj. Łasku, s. 2–7. – **1980:** R. POR: Piękna legenda. *Głos Rob.* nr 178: 19 VIII [na marginesie książki F. Rajczaka: Grabia '59]. – **1982:** Z. Dominiak: Poeci spod znaku Korabia. Z tradycji literackich Łasku 1922–1982. [Łask:] Miej. i Gm. Bibl. Publ. w Łasku, 16 s. nlb. – **1984:** Grabia '59. Łask: Urz. M. i Gminy w Łasku; Tow. Przyj. Łasku, 16 s. [m.in. sylwetki członków grupy]. – [F. Rajczak] (FR): Ćwierćwiecze Grabi '59. *Głos Rob.* nr 138: 11 VI. – F. Rajczak: W ćwierćwiecze Grabi '59. *Głos Rob.* nr 219: 13 IX. – **1989:** B. Kowalski: Sesja w Łasku. *Odgłosy* nr 28: 9 VII [dot. obchodów 30-lecia grupy].

WYMIARY*

Grupa Poetycka „Wymiary".

Toruń; IV 1959–poł. 1963.

Grupa studentów polonistyki UMK.

Członkowie: *Zygmunt Flis, Kazimierz Julga (do 1961), Krystyna Karpińska, Jerzy Zbigniew Maciejewski, Krzysztof Nowicki, Jerzy Palacz.*

Grupa zawiązała się w kwietniu 1959 z inicjatywy Jerzego Zbigniewa Maciejewskiego i Kazimierza Julgi. Skład osobowy Wymiarów nie ulegał zmianie[1]. Przed powołaniem Wymiarów ich członkowie drukowali m.in. we *Współczesności*, *Kierunkach*, londyńskich *Kontynentach*, a także w *Głosie Uczelni* i w *Helikonie*. Jednocześnie zaś w zespole redakcyjnym *Młodej Myśli* byli: Zygmunt Flis (nr 1 z 1958) i Maciejewski (w 1958–60). Julga debiutował w 1956, Flis i Maciejewski w 1957, w następnym roku Krystyna Karpińska i Krzysztof Nowicki, jedynie Jerzy Palacz w 1959 w kolumnie poetyckiej grupy[2]. O roli nowo powstałej grupy pisał Bogdan Kubicki w 1959: „Jeśli weźmiemy pod uwagę fakt, że Pomorze bydgoskie nie może pochwalić się żadną silną i młodą indywidualnością poetycką, a ma natomiast kilku poetów, którzy są jednak przede wszystkim poetami pomorskimi w ogóle, doceniamy ważność ofensywy, jaką podjęli wymiarowcy, aby wyjść ze swoimi wierszami poza krąg bydgosko-toruński"[3].

Grupa zadebiutowała w 1959 kolumną wierszy w *Pomorzu* (nr 13 z lipca), a pierwsza publiczna prezentacja Wymiarów odbyła się w marcu 1960 w ramach „czwartków literackich", organizowanych w KMPiK; spotkanie prowadził Konrad Górski[4].

Grupa nie sformułowała programu poetyckiego, choć w jej szeregach był poeta o pasji krytyka i teoretyka, K. Nowicki (por. jego artykuł „O prawdziwości

* Hasło konsultowane z K. Julgą (X 1985).

[1] Z Wymiarami łączono także nazwiska Bohdana Dzitki, Jacka Kotlicy, Erwina Kruka, Bohdana Kubickiego, Jerzego Lesława Ordana, Zdzisława Prussa i Edmunda Puzdrowskiego; por. J.L. Ordan. Orientacja. Suplement... Warsz. 1973, s. 66, E. Puzdrowski: Istnienie i znaczenie. [W:] Rodowody. Warsz. 1974, s. 366, A.K. Waśkiewicz: Formy obecności „nieobecnego pokolenia". Łódź 1978, s. 77. Nieścisłość tę prostował K. Julga: „Grupa ukształtowała się od początku w następującym składzie: K. Karpińska, Z. Flis, K. Julga, J.Z. Maciejewski, K. Nowicki, J. Palacz. Skład grupy nie uległ nigdy, w trakcie jej istnienia, zmianie. Poza wymienionymi osobami formalnie nikt inny do naszej grupy nie należał".

B. Kubicki pisał w 1959: „Decyzja o założeniu grupy zapadła (jak często bywa w takich przypadkach) przy kawiarnianym stoliku, podczas jednej z licznych dyskusji. Tym razem stało się to w «Europejskiej», a tradycja rozstrzygania sporów w tej kawiarni trwa do dzisiaj" (*Młoda Myśl* nr 4/5).

[2] Por. *Współczesność* 1957 nr 8, *Młode Pomorze* (tu m.in. K. Julga), *Kontynenty – Nowy Merkuriusz* 1959 nr 6/7 (wiersze autorów: K. Julga, K. Karpińska, J.Z. Maciejewski, K. Nowicki).

[3] *Młoda Myśl* nr 4/5.

[4] O wieczorze tym pisał K. Julga: „Spotkanie to prowadził wtedy sam profesor Konrad Górski. Wiem, że było to wtedy dla mnie i innych wymiarowców wydarzenie dużej miary, które zaliczaliśmy potem do najważniejszych naszych osiągnięć. Było to jakby spełnienie jednego z głównych celów, dla których zdecydowaliśmy się na założenie grupy poetyckiej" (list z X 1985).

słowa" w 4/5 numerze *Młodej Myśli* z 1959, niemal w całości wypełnionym utworami członków Wymiarów). Według świadectwa Jułgi grupę założono „z myślą o wspólnych, zamkniętych dyskusjach o literaturze i o tym, co każdy z nas pisał, a także o tym, żeby wspólnie publikować swoje wiersze oraz wspólnie brać udział w spotkaniach z kolegami ze studiów i z publicznością w Toruniu i innych miejscowościach"[5].

Organem prasowym Wymiarów stał się studencki kwartalnik naukowy *Młoda Myśl*, pismo o profilu humanistycznym, założone w 1958 staraniem RU UMK. Od 1 numeru publikowali tu wiersze, utwory prozą i artykuły kolejno: Flis, Jułga, Maciejewski, Nowicki, Karpińska i Palacz. W 1960 był gotowy i zatwierdzony do druku tomik pt. „Wymiary"; miał się ukazać w tymże roku w Wydawnictwie Morskim; publikacja nie została jednak zrealizowana.

Grupa nie miała mecenasa. Korzystała jedynie z pomocy organizacyjnej komisji kultury RU ZSP, która udostępniała Wymiarom salę klubu „Od Nowa" dla organizowania spotkań autorskich.

Od początku swej działalności grupa prowadziła na uniwersytecie cykle spotkań-prelekcji poświęconych literaturze. Odbyła także szereg zbiorowych spotkań autorskich w KMPiK i klubach studenckich w Toruniu („Od Nowa"), także w klubie ZMS „Iskra", ponadto w Bydgoszczy, Częstochowie, Ciechocinku, Gdańsku i Poznaniu. Organizowała również liczne indywidualne wieczory autorskie. Członkowie Wymiarów (Jułga, Nowicki) uczestniczyli także w V Festiwalu Młodej Poezji w Poznaniu (1961); Jułga otrzymał wyróżnienie w konkursie festiwalowym (za tomik pt. „Krawędź").

Zasługą grupy było zainicjowanie i zorganizowanie wspólnie z RU ZSP Uniwersytetu Toruńskiego imprezy o charakterze lokalnym pn. Maj Poetycki. W 1961–63 był to konkurs na trzy niepublikowane wiersze, w 1962–63 także Turniej Jednego Wiersza. I Maj Poetycki (13–14 V 1961) obejmował swoim zasięgiem województwa bydgoskie, koszalińskie i toruńskie. Wiersze nadesłało 30 poetów, spośród których nagrody otrzymali Stanisław Misakowski oraz członkowie Wymiarów – K. Nowicki i K. Karpińska, a wyróżnienia – Z. Flis, K. Jułga i Ryszard Siemiątkowski. Fundatorem nagród byli: Wydział Kultury Prezydium WRN, redakcja *Gazety Pomorskiej* i RU ZSP w Toruniu, a w organizowaniu imprezy pomagali pracownicy naukowi uniwersytetu. Jury przewodniczył Artur Hutnikiewicz, zasiadali w nim także Marian Grześczak i Janusz Maciejewski.

W II Maju Poetyckim (4–6 V 1962), zorganizowanym przy współudziale *Gazety Toruńskiej* i WRN w Bydgoszczy, nagrody w konkursie na recenzję lub esej otrzymali: Jerzy Lesław Ordan, Zbigniew Polsakiewicz, Bogdan Balcerowicz, Krystyna Rojszyk, wyróżnienia: Z. Flis, Andrzej Baszkowski, Jan Górec-Rosiński, Jerzy Szatkowski. W Turnieju Jednego Wiersza wyróżnieni zostali: Marek Barcz, Jerzy Zbigniew Maciejewski, Halina Sobczak i Janusz Żernicki. II Maj Poetycki cieszył się znacznie większym zainteresowaniem niż poprzedni, a odbywał się w sali Muzeum Etnograficznego (w świetlicy domu studenckiego); wysokość nagród wahała się od 2 do 1 tys. zł.

III Maj Poetycki (3–4 V 1963) zorganizowany został wspólnie z KKMP, przy współudziale RU ZSP, WRN w Bydgoszczy i redakcji *Gazety Pomorskiej*. W jury

[5] *Tamże.*

zasiedli: Marian Grześczak, Zbigniew Herbert, Alicja Lisiecka i J. Maciejewski; przyznano nagrody K. Nowickiemu, Z. Flisowi i Z.L. Ordanowi, zaś wyróżnienia K. Rojszyk i Czesławowi Staniszewskiemu. W ramach imprezy odbył się jubileuszowy wieczór grupy[6].

W czasie trwania grupy indywidualne tomiki opublikowali: K. Jułga („Krawędź", 1961), Z. Flis („Łamanie psalmów", 1962), K. Nowicki („Zbliżenia", 1963). W 1963 część członków Wymiarów ukończyła studia i w sposób naturalny odeszła ze środowiska studenckiego, co spowodowało zakończenie działalności grupowej.

Krytyka literacka oceniła pozytywnie rolę, jaką grupa odegrała w środowisku młodoliterackim, dzięki przyciąganiu do siebie kolejnych adeptów literatury, choć „właśnie oni okazali się krnąbrnymi uczniami, bowiem po roku, dwóch wyłamali się z szeregów grupy, aby zakładać własne"[7]. Dla Henryka Galusa w działalności wymiarowców ważne było, iż odeszli oni od tradycji nieustannych publicznych dyskusji literacko-filozoficznych znamiennych dla → Helikonu, a skupiali się na prezentacji własnego dorobku; w tym właśnie dostrzegł źródło pomysłu Toruńskiego Maja Poetyckiego, zainicjowanego przez grupę, a kontynuowanego przez kilkanaście lat[8]. Zdaniem Andrzeja K. Waśkiewicza Wymiary były grupą otwartą, o charakterze zbliżonym bardziej do klubu literackiego niż grupy poetyckiej[9].

Po rozpadzie Wymiarów jego członkowie w większości kontynuowali twórczość literacką.

Publikacje

– *w czasopismach*

1959

Młoda Myśl
Nr 1/2
W: Z. Flis, K. Nowicki.
Nr 4/5
W: Z. Flis, K. Jułga, K. Karpińska, J.Z. Maciejewski, K. Nowicki, J. Palacz.
Tu na s. 54–57: K. Nowicki: O prawdziwości słowa.
Pomorze nr 13: 1–15 VII s. 5, Wiersze poetów z toruńskiej grupy Wymiary.
W: K. Jułga, K. Karpiński, J.Z. Maciejewski, K. Nowicki.

1960

Pomorze nr 10: 16–31 V s. 4, Wymiary.
W: Z. Flis, K. Jułga, Z. Karpińska, J.Z. Maciejewski, K. Nowicki.

---

[6] Toruńskie Maje Poetyckie nie odbywały się po rozwiązaniu Wymiarów przez dwa lata, potem – organizowane ponownie od 1966 – nabrały charakteru seminaryjnego. Ich zasięg stał się ogólnopolski. Organizatorami były nadal RU ZSP UMK, Wydział Kultury Prezydium MRN oraz Kujawskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne. Przewodniczącym komitetu organizacyjnego został J.L. Ordan.

[7] E. Kruk. [Wstęp do:] Almanach poezji. Tor. 1966 s. 15.

[8] *Rocz. Kult. Kuj.* 1965 s. 154.

[9] Formy obecności „nieobecnego pokolenia". Łódź: WŁ 1978, s. 77.

1961

Pomorze nr 15: 1–15 VIII s. 4, Wymiary.
W: Z. Flis, K. Karpińska, J.Z. Maciejewski, K. Nowicki.

Opracowania

– grupa o sobie: **1960:** Z. Flis: Toruńskie Wymiary. *Il. Kur. Pol.* nr 56: 6–7 III s. 4.
– ogólne: **1959:** Wymiary – grupa poetycka. *Współczesność* nr 14/15: 16–31 VII s. 3; B. Kubicki. *Młoda Myśl* nr 4/5: X–XII s. 41–42; (bk): Poezja u studentów. *Pomorze* nr 23: 1–15 XII s. 7. – **1960:** Euterpe wśród studentów. *Polska* nr 3: III s. 12 [3 fot. z wieczoru poezji w klubie „Od Nowa"]. – [E. Piechocka] E.P.: U poetów toruńskich. *Il. Kur. Pol.* nr 62: 13–14 III s. 4; [Z. Jędrzyński] (zj): Wieczór poezji młodych twórców. *Pomorze* nr 7: 1–15 IV s. 8; *Pomorze* nr 10: 16–31 V s. 4. – **1961:** K. Schmude: Toruńskie Wymiary. *Il. Kur. Pol.* nr 72: 26–27 III s. 4. – (H.R.): Mały jubileusz Wymiarów. *Il. Kur. Pol.* nr 65: 16–17 III. – **1964:** [H. Milewska] MIL.: Wieczór autorski grupy Wymiary. *Pomorze* nr 7: 1–15 IV s. 6. – **1965:** H. Galus: Od „Cukierni Akademickiej" do grup twórczych. (Studencki ruch kulturalny w Toruniu w latach 1945–1965). *Rocz. Kult. Kuj.* T. 2 s. 141–155. – **1966:** E. Kruk. [Wstęp do:] Almanach poezji. Utwory poetów studiujących na UMK w latach 1945–1965. Tor.: ZSP s. 14–16. – **1967:** A. Howzan: Studencki twórczy ruch kulturalny na UMK: Czasopiśmiennictwo – Literatura. *Rocz. Tor.* s. 58–59; W. Paźniewski: W cieniu Krzywej Wieży. *Orientacja* nr 2: XII s. 53. – **1969:** B. Biernacka: Na północ i na zachód. (Tropem nowych środowisk poetyckich w latach 1962–1963). [W tejże:] Style i postawy. Szkice o poezji. Pozn.: Wyd. Pozn. s. 178. – **1973**: J.L. Ordan: Toruńskie inicjatywy. Orientacja. Suplement do 12 numerów. Warsz.: ZSP, s. 66. – **1974**: E. Puzdrowski: Istnienie i znaczenie. [W:] Rodowody. Warsz.: Iskry, s. 366. – **1978**: A.K. Waśkiewicz: Formy obecności „nieobecnego pokolenia". Łódź: WŁ, s. 77, 159.
– Toruński Maj Poetycki: [I] **1961**: *Il. Kur. Pol.* nr 89: 16–17 IV s. 4 [ogł.]; K. Schmude: „Maj poetycki" w Toruniu. *Il. Kur. Pol.* nr 118: 20–21 V s. 4 [omów.]. – [II] **1962**: [ogł.:] *Spojrzenia* nr 13: 31 III s. 1, 3; *Nowa Kult.* nr 15: 15 IV s. 10, *Pomorze* nr 8: 16–30 IV s. 6; – [inf. o nagr. i omów.:] Nagrody Toruńskiego Maja Poetyckiego. Wśród nagrodzonych – trzech poetów grupy Wiatraki. *Gaz. Pom.* nr 104: 3 V s. 1; *Wiatraki* nr 10: 15–31 V s. 4; *Pomorze* nr 10: 16–31 V s. 3. – [III] **1963**: [ogł.:] *Nowa Kult.* nr 14: 7 IV s. 6; *Pomorze* nr 9: 1–15 V s. 7; – [inf. o nagr.:] *Gaz. Pom.* nr 127: 30 V s. 1; Toruńscy laureaci. *Pomorze* nr 12: 16–30 VI s. 3.

GRUPA WARSZAWSKA*

Zespół Literacki „Grupa Warszawska".
Warianty nazwy: Grupa Warszawska ZMS; Warszawska Grupa Literacka.

Warszawa; poł. 1959–1963.

Członkowie: *Jerzy Stanisław Czajkowski, Bronisław Gołębiowski, Andrzej Jasiński, Włodzimierz Łowicki, Aleksander Minkowski, Marek Nowakowski, Alicja Patey-Grabowska, Zygfryd Sawko, Jerzy Siewierski, Andrzej Ściegienny, Andrzej Zaniewski*[1].

---

* Hasło opracowane na podstawie odpowiedzi J.S. Czajkowskiego na ankietę (V 1981).

[1] W archiwum grupy w zbiorach Biblioteki ZLP w Warszawie znajduje się robocza lista członków (bez daty), sporządzona przez Czajkowskiego, na której figurują także następujące nazwiska: Zbigniew

Grupa powstała w marcu 1959 po rozpadzie Grupy Literackiej → Współczesność; jej założycielem był kierownik działu terenowego i organizacyjnego *Współczesności* – J.S. Czajkowski. Grupa Warszawska miała być w intencji założyciela kontynuatorką Współczesności. Za jej program uznano artykuł „Sztuka wyboru"[2], ogłoszony w 8 numerze *Współczesności* z 1959, będący polemiką z tekstem programowym S. Grochowiaka pt. „Karabela zostanie na strychu" (por. Współczesność). „Sztukę wyboru" podpisali: Czajkowski, B. Gołębiowski, E. Kabatc, A. Minkowski, J. Siewierski; nazwa grupy jeszcze nie padła, ale część pisarzy podpisujących polemikę stanowiła trzon nowo powstałego ugrupowania[3]. Z tekstem tym polemizowali na sąsiednich kolumnach Władysław Lech Terlecki i Aleksander Wieczorkowski, natomiast głosem w dyskusji – z pozycji wspierających tezy grupy – był artykuł Tadeusza Płużańskiego pt. „Kto jest młody" ogłoszony w kolumnie grupy w *Faktach i Myślach*.

Polemizując z Grochowiakiem i jego zespołem, autorzy „Sztuki wyboru" opowiadali się za literaturą zaangażowaną społecznie, taką, której „podstawowym wyróżnikiem w stosunku do t r a d y c y j n e j literatury społecznikowskiej jest s p o j r z e n i e o d w e w n ą t r z na procesy towarzyszące przeobrażeniom społecznym – wzrokiem współtwórców. Nie oznacza to tendencji do zamykania oczu na zło i nieprawość, na błędy tworzonego dzieła. Przeciwnie – oznacza nieprzejednane tropicielstwo za nimi takie, które nie gubi lasu z powodu kilku butwiejących drzew". Ten typ zaangażowania społecznego nazwano „pośrednim zaangażowaniem": przy pełnym naszym poparciu dla kierunku na socjalizm, kierunku politycznego, społecznego i gospodarczego, w pierwszym rzędzie interesują nas przeobrażenia zachodzące w człowieku uwikłanym w tamte polityczne, społeczne i gospodarcze procesy wraz z całokształtem swoich najbardziej osobistych i najtajniejszych spraw".

Nawiązując do tytułu artykułu programowego, jego autorzy pisali: „Nasz wybór pada na tę literaturę, która bez względu na jej formę, nie tylko uwzględnia rzeczywisty stan naszego świata, naszego kraju, naszego społeczeństwa, ale również ma ambicje wskazywania na to, co jest w naszym życiu najistotniejsze i najbardziej wartościowe. Taką literaturę można nazwać humanistyczną, można ją nazwać socjalistyczną, można jej w ogóle nie nazywać".

Grupa skupiała młodych twórców związanych nie tylko z literaturą; współpracowali z nią także młodzi krytycy, plastycy, kompozytorzy. Do tzw. sympatyków, uczestniczących w spotkaniach i imprezach Grupy Warszawskiej, należeli: Barbara Biernacka, Czesław Czubak, Jerzy Durnatt, Józef Gielo, Andrzej Jastrzębiec-Kozłowski, Jan Fotek, Benedykt Konowalski, Joanna Kulmowa, Zbigniew

---

Adrjański, Jerzy Bendych, Jan Bester, Barbara Biernacka, Zdzisław Jerzy Bolek, Czesław Czubak, Małgorzata Hillar, Sławomir Kryska, Piotr Kuncewicz, Andrzej Korczak, Andrzej Krajewski, Tadeusz Płużański, Roman Samsel, Jerzy Waleńczyk, Kazimierz Zawadzki, Władysław Makomaski. [Wycinki dot. grup literackich, teczka 2].

[2] [W:] Orientacja. Suplement...(Warsz. 1973) Czajkowski określał ten tekst „jako nie manifest, lecz próbę samookreślenia się, próbę spojrzenia na to, co wokół nas jest", jednak w ankiecie dotyczącej historii grupy nazwał go programem.

[3] E. Kabatc zaprzeczył jakimkolwiek związkom z zespołem; jego zdaniem nazwisko Czajkowskiego pod „Sztuką wyboru" było efektem „dopisania się do deklaracji" (list z V 1985).

Kupczyński, T. Płużański, Tadeusz Ross, Zbigniew Rudziński, Kazimierz Śladewski.

Mecenasem grupy był początkowo Komitet Warszawski ZMS, potem CRZZ, a następnie Stołeczny Komitet SD.

Spotkania robocze odbywano w Domu Wojska Polskiego przy Krakowskim Przedmieściu.

W 1959, w porozumieniu ze Stołeczną Radą Narodową i Komisją Kultury DRN Starówka, grupa objęła opieką domy kultury Bródna i Targówka oraz kluby młodzieży robotniczej na Woli, Muranowie i Starówce. W tym czasie patronat finansowy nad grupą objęła Huta Warszawa, w zamian zorganizowano w hucie wieczór poetycki i kabaretowy; podobna impreza miała miejsce w Zakładach Azotowych w Tarnowie. Organizowano nadto wieczory autorskie w formie koncertów poezji w wykonaniu poetów i współpracujących z grupą muzyków; miały one miejsce w klubach ZMS, klubach SD, w zakładach pracy m.in. w Świdniku, Lublinie, w Stoczni Gdańskiej, w Kielcach, Radomiu i Starachowicach oraz licznych KMPiK w Łodzi, Bydgoszczy, Białymstoku. Gośćmi grupy byli m.in. Stanisław Ryszard Dobrowolski, Jan Nepomucen Miller, Julian Przyboś, a także Stefan Żółkiewski. Organizowano dyskusje krytycznoliterackie; jedna z nich pt. „Sąd nad Romulusem" odbyła się w warszawskim Teatrze Dramatycznym z udziałem Konstantego Puzyny i T. Płużańskiego, w innej (Klub MON „Bellona") uczestniczył J. Przyboś.

Już w 1959 planowano założenie Klubu Literackiego, który byłby miejscem spotkań środowisk twórczych z młodzieżą robotniczą i inteligencką; inicjatywa ta zaowocowała jako KKM (jego współtwórcami byli m.in. W. Łowicki i B. Gołębiowski).

W 1959 grupa otrzymała zgodę władz na wydawanie czasopisma *Kwartalnik Poetycki i Malarski*, następnie zaś miesięcznika *Warszawa*; do realizacji tych inicjatyw jednak nie doszło. Nie doprowadzono także do wydania planowanej serii „Wiem wszystko" oraz almanachu grupy pt. „Wisła i Łyna", który miał obejmować poezję, prozę, artykuły o muzyce i architekturze. Jedynymi publikacjami grupy były kolumny poetyckie ogłoszone w prasie w 1959. Wedug świadectwa Czajkowskiego Grupa Warszawska zaprzestała działalności w 1963, a przyczynami jej rozpadu były z jednej strony brak pomocy ZLP, z drugiej zaś – niechęć Wydziału Kultury KC PZPR w stosunku do inicjatyw grupy, oraz niemożność nawiązania współpracy z *Trybuną Ludu* i *Życiem Warszawy*.

Publikacje

– w czasopismach

1959

Współczesność nr 8/39: 15–30 IV s. 1, 9.

J. Czajkowski, B. Gołębiowski, E. Kabatc, A. Minkowski, J. Siewierski: Sztuka wyboru; polem.: W.L. Terlecki: Licytacja ambicji. *Tamże*, s. 1, 8, A.J. Wieczorkowski: Pochwała powściągliwości. *Tamże*, s. 8, 9.

Prz. Kult. nr 38: 17 IX s. 7, Grupa Warszawska.
W: J. Czajkowski. – P: M. Nowakowski. – Rec.: J. Siewierski.
Wiatraki nr 7: IX s. 1, 5, Grupa Warszawska.
W: J. Czajkowski, A. Jasiński, W. Łowicki, Z. Sawko, A. Ściegienny, A. Zaniewski. – Art.: [J. Siewierski] (js.), T. Płużański. – Repr.: Z. Kupczyński.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1959:** [J.S. Czajkowski] J.S.Cz. *Prz. Kult.* nr 38: 17 IX s. 7 [wstęp do kolumny wierszy].

– o g ó l n e: **1959:** Grupa Warszawska na „Placówce pod księżycami". *Życie Warsz.* nr z 18 IV [o planach grupy]. – [E. Boniecka] (ebon): Ciekawe plany zespołu literackiego Grupa Warszawska. *Kur. Pol.* nr z VI. – *Współczesność* nr 14/15: 16–31 VII s. 3. – **1966:** Warszawskie ugrupowania poetyckie. [W:] Post scriptum. Warsz.: RO ZSP, s. 114. – **1973:** J. Leszin: Warszawska Grupa Literacka. [W:] Orientacja. Suplement do 12 numerów. Warsz.: ZSP, s. 68. – **1979**: M. Chrzanowski: Pierwsza twarz „Współczesności". *Zdanie* t. 3/7 s. 74.

KARAWANA*

Łódź; poł. 1959.

Członkowie: *Lech Dąbrowski, Eugeniusz Iwanicki, Rafał Orlewski, Andrzej Polkowski, Henryk Przybylski, Halina Sobczak-Jarmołowska.*

Grupa powstała i działała w drugiej połowie 1959 przy łódzkim klubie ZMS „Pałacyk". Jej członkami zostali m.in. dwaj byli członkowie → Grabi '59: Eugeniusz Iwanicki i Rafał Orlewski. Karawana nie ogłosiła manifestu, nie miała żadnych publikacji prasowych. Według informacji zamieszczonej we *Współczesności* (1959 nr 14/15) grupa zredagowała dwa numery „biuletynu" wydanego techniką powielaczową, zawierające utwory poetyckie i prozę członków Karawany. Gdy w 1960 powołany został łódzki Oddział KKM, grupa w całości została przez niego wchłonięta.

Opracowania

– o g ó l n e: **1959:** Karawana – grupa twórcza młodych. *Współczesność* nr 14/15: 16–31 VII s. 3. Młodzi na mapie.

* Hasło konsultowane z E. Iwanickim (IV 1985).

ANABASIS*

Warszawa; XI–XII 1959.

Członkowie: *Janusz Jęczmyk, Sławomir Kryska, Joanna Kulmowa, Marian Ośniałowski, Maria Szypowska, Andrzej Ściegienny.*

Grupa została założona w listopadzie 1959 przez Mariana Ośniałowskiego. Jej działalność nie sięgnęła 1960 roku. W intencji inicjatora miała skupiać młodych literatów nie zrzeszonych w innych ugrupowaniach. „Nazwa wzięta z dzieła Ksenofonta o wyprawie Cyrusa w głąb Persji – u nas miała oznaczać wędrowanie przed siebie w poszukiwaniu niewiadomego celu. Trochę jak anabasis Szwejka” – pisała Joanna Kulmowa[1]. Inauguracyjny wieczór grupy odbył się w pierwszej dekadzie listopada w kawiarni „Kamienne Schodki”. Kolejne zebrania Anabasis miały miejsce w mieszkaniu Sławomira Kryski. Grupa sformułowała program, którego fragmenty cytowała *Nowa Kultura* (nr 45). Pisano w nim m.in.:

„Anabasis nie jest szkołą i nie ma ambicji szkoły. Nie możemy ustalać żadnych, choćby najbardziej atrakcyjnych reguł gry, które i tak później przyszłoby łamać. Łączą nas podobne, choć nie jednakowe poglądy na sprawy poezji”.

Anabasis chciała realizować model poetyki otwartej, akceptującej wszelkie indywidualne realizacje: „[...] nie możemy zgodzić się z tymi, którzy twierdzą, iż odkryli kamień filozoficzny, formułę poezji. Nie chcemy sprzedawać snów. Poezja jest sztuką bogatą, złożoną. Uważamy, że nie należy lekceważyć żadnego z jej elementów. Ostatecznie, tworzywem poezji jest język – podstawowy środek porozumienia. A dobór środków, dominanty, to sprawa osobistego wyboru i możliwości każdego twórcy”.

Grupa zorganizowała kilka wieczorów poetyckich, w których brali udział także młodzi aktorzy warszawscy (w Warszawie i miejscowościach podwarszawskich), nie ogłosiła jednak żadnych wspólnych publikacji.

Opracowania

– o g ó l n e: **1959:** Anabasis. *Nowa Kult.* nr 45: 8 XI s. 6.

---

* Hasło zredagowane m.in. na podstawie odpowiedzi J. Kulmowej na ankietę (VI 1981), konsultowane z S. Kryską (VI 1985).

[1] Cyt. za odpowiedzią na ankietę.

GDAŃSKA GRUPA MŁODYCH*

Warianty nazwy: Gdańska Grupa Artystyczna ZMS; Gdańska Grupa Poetycka Młodych; Gdański Klub Artystyczny Młodych.

Gdańsk; kon. 1959–ok. 1963.

Grupa przy KW ZMS.

Członkowie: *(ok. 30 osób, m.in.:) Jerzy Afanasjew, Kiejstut Bereźnicki, Grażyna Bral, Mieczysław Czychowski, Stanisław Dziadoń, Bolesław Fac (krótko), Bernard Bolesław Hęćko, Bogdan Justynowicz, Jan Kiedrowski, Mirosław Stecewicz (krótko), Halina Urbaniak-Czychowska, Stanisław Załuski; plastycy: Maria Billewicz-Potaracka, Wiesław Dembski.*

Założycielami grupy byli Mieczysław Czychowski i Bogdan Justynowicz. Skupiała ona obok młodych poetów, prozaików i publicystów także plastyków gdańskich. Istnieją rozbieżności co do okoliczności jej powołania; Justynowicz podawał w *Życiu Literackim* (1963 nr 6) informację, iż grupa powstała z inicjatywy młodych pisarzy skupionych przy KW ZMS w Gdańsku, Stanisław Załuski natomiast twierdził, iż pomysłodawcą stworzenia grupy był Ryszard Szkolnicki, ówczesny sekretarz KW ZMS w Gdańsku[1].

Swoją działalność grupa rozpoczęła wieczorem autorskim, który odbył się 5 listopada 1959. Początkowo grupę tworzyli Czychowski, Stanisław Dziadoń, Justynowicz i S. Załuski, oni też stanowili kolegium redakcyjne jednodniówki „Nabrzeże”, wydanej dwukrotnie z pomocą ZMS w 1959 i 1960. W ciągu 1960 krąg Gdańskiej Grupy Młodych liczył około trzydziestu osób[2]. Należeli do niej także młodzi pisarze skupieni wokół *Głosu Wybrzeża*, m.in. Jerzy Kiedrowski.

W marcu 1960 we wstępie do kolumny wierszy pisano na temat celów Gdańskiej Grupy Młodych: „Będziemy grupą działania. Zadaniem naszym jest ożywienie indywidualnej i społecznej inicjatywy twórczej. W zbliżeniu ludzi do spraw współczesnej kultury i sztuki, zgodnie z materialistyczną filozofią – znajdujemy cel działania. Chcemy być przegrodą dla powracającej fali gustów i mentalności mieszczańskiej. Pragniemy przemieszać się z młodym i świeżym środowiskiem robotników i inteligencji technicznej, rozruszać je, a zarazem wykorzystać dla siebie jego wartości”[3].

W listopadzie 1959, wspólnie z ZDK Stoczni Gdańskiej, grupa ogłosiła konkurs otwarty na utwór prozatorski i reportaż tematycznie związane ze środowi-

* Hasło opracowane m.in. na podstawie informacji S. Załuskiego (VI 1981) i B. Faca (III 1989).

[1] Wg listu autora (VI 1981).

[2] *Głos Wybrz.* 1960 nr 62. M. Czermińska niesłusznie utożsamia Gdańską Grupę Młodych ze Szkołą Grafomanów (1957–59). Nieścisłość tę prostował B. Fac w liście dot. historii grupy. Błąd ten wziął się zapewne stąd, iż skład osobowy obu ugrupowań był podobny. Por. *Gdań. Rocz. Kult.* 1969 s. 48.

[3] *Głos Wybrz.* 1960 nr 62.

skiem młodzieży robotniczej, morzem i pracą stoczni. W jury zasiadać mieli:przedstawiciele ZDK, redaktor *Głosu Stoczniowca* – Mirosław Kubacki oraz reprezentant grupy – S. Załuski. Ogłaszając konkurs, robiono jednocześnie nadzieję na publikację nagrodzonych utworów w prasie lokalnej lub we własnym wydawnictwie grupy. Rozstrzygnięcie nastąpić miało 15 grudnia tegoż roku, jednak prasa nie odnotowała tego faktu, nie doszło także do realizacji zapowiedzianej publikacji. Kolejną imprezą grupy był, zorganizowany w Gdańsku wspólnie z Centralnym Klubem Studentów Warszawy „Hybrydy" i Warszawskim Klubem Twórczym Młodych, II Ogólnopolski Sympozjon Młodej Poezji (V 1962). W ramach sympozjonu zorganizowano Turniej Jednego Wiersza o „Bukiet Kwiatów"; nagrody otrzymali: I – Edmund Puzdrowski, II – Andrzej R. Kozłowski, nagrodę specjalną TRZZ – Stefan Połom. Impreza odbyła się pod patronatem ZSP i ZMW; zgromadziła przedstawicieli środowisk młodopoetyckich całego kraju. Wręczenie nagród odbyło się 26–27 V 1962.

Według świadectwa B. Justynowicza grupa zorganizowała Klub Artystyczny. Działał on około czterech miesięcy w Strzelnicy św. Jerzego pod opieką KM ZMS. Klub upadł, gdy grupie odebrano lokal[4]. Podobny los spotkał jednodniówkę „Nabrzeże" wydaną w formacie B 3 w nakładzie 5000 egzemplarzy. Miało to być pismo społeczno-kulturalne Wybrzeża. Zatrzymanie przez cenzurę trzeciego numeru pisma „wynikało – zdaniem Załuskiego – z ówczesnej polityki Wydziału Propagandy KW PZPR (sekretarz Tadeusz Wręblak), która torpedowała wszelkie próby powołania tygodnika kulturalno-społecznego na Wybrzeżu Gdańskim". Pojawienie się „Nabrzeża" przyspieszyło powołanie miesięcznika *Litery* o podobnym profilu, jednak inicjatorzy „Nabrzeża" nie redagowali nowego pisma.

Grupa przygotowała do druku jednodniówkę „Plakat" (24 kolumny formatu B 4), która jednak nie ukazała się.

Według Załuskiego zamknięcie „Nabrzeża" zapoczątkowało upadek grupy, która wykazywała coraz mniejszą aktywność, a po wstąpieniu Czychowskiego i Załuskiego do ZLP oraz wyjeździe Justynowicza do Warszawy, przestała ostatecznie istnieć około 1963.

O Gdańskiej Grupie Młodych pisano niewiele; były to z reguły informacje o imprezach przez nią organizowanych. Jedynie Lech Bądkowski zainteresował się pozaorganizacyjną rolą grupy. Podawał w wątpliwość słuszność posługiwania się nazwą „grupa" dla określenia wszystkich młodych twórców województwa; był zdania, że w przypadku Gdańskiej Grupy Młodych brak było wspólnej platformy ideowej publikowanych utworów oraz wspólnej poetyki. O środowisku młodych pisał po latach Jerzy Afanasjew: „Żadna grupa nie odegrała ważnej roli w tamtych latach w Gdańsku, tylko teatr Bim-Bom, wokół którego oscylowali różni ludzie i zjawiska"; zdaniem autora był on „głównym motorem artystycznym tych lat w Gdańsku" (list do E.G. z IV 1981).

Gdy grupa zaniechała działalności, większość jej członków kontynuowała twórczość indywidualnie.

[4] *Życie Lit.* 1963 nr 6.

Publikacje

– w czasopismach

1960

Głos Wybrz. nr 62: 13 XII s. 4 – 5, Gdańska Grupa Młodych.
W: K. Bereźnicki, B. Justynowicz, B.B. Hęćko, M. Stecewicz. – P: J. Afanasjew, M. Czychowski, S. Załuski. – Repr.: W. Dembski, M. Billewicz-Potaracka.

1962

Wiatraki nr 18: 16 – 30 IX s. 3, Gdańsk literacki.
W: B. Fac, M. Stecewicz. – P: G. Bral, S. Załuski.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1960:** Gdańska grupa młodych. *Głos Wybrz.* nr 62: 13 III s. 4.

– o g ó l n e: **1960:** L. Bądkowski: Gdzie literatura a gdzie pisanina. *Głos Wybrz.* nr 74: 26 – 27 III s. 3 [nawiąz. do kolumny grupy w nr 62]. – **1966:** M. Orski: Gdańsk poetycki. *Orientacja* nr z XI s. 14. – **1969:** M. Czermińska: Rozwój gdańskiego środowiska poetyckiego. *Gdań. Rocz. Kult.* t. 4 s. 48.

– K o n k u r s l i t e r a c k i. [Omów.:] **1959:** *Głos Elb.* nr 288: 28–29 XI s. 5. – I O g ó l n o p o l s k i S y m p o z j o n M ł o d e j P o e z j i. [Omów.:] **1962:** [zapow.:] J. Leszin, J. Zernicki: Gdański zjazd poetów. *Nowa Kult.* nr 11: 18 III s. 8; T u r n i e j J e d n e g o W i e r s z a o „B u k i e t K w i a t ó w". [Wyniki:] *Nowa Kult.* nr 23: 10 VI s. 11. – *Pomorze* nr 12: 16–30 VI s. 6. – *Współczesność* nr 12: 16–30 VI s. 2.

PROM*

Lublin; kon. 1959–VI 1964.

Członkowie: *Maria Ballod, Jadwiga Biaduń, Elżbieta Debczyńska, Zbigniew Falkowski, Jerzy Gutowski, Jerzy Klechta, Tomasz Krzewski-Księski, Jerzy Lissowski, Jerzy Łabęcki, Krystyna Makuła, Waldemar Michalski (od 1963), Henryk Pająk, Ryszard Pawlak, Zbigniew Strzałkowski, Violetta Szorc, Andrzej Zabierowski, Zbigniew Zaborski, Nelly Zachajkiewicz.*

Grupa powstała z inicjatywy Zbigniewa Zaborskiego i Zbigniewa Strzałkowskiego jesienią 1959 przy Radzie Okręgowej ZSP w Lublinie, krótko po zaprzestaniu działalności przez lubelski Klub Literacki, działający od 1956. Skupiała początkowo siedem osób; byli to: Elżbieta Debczyńska, Jerzy Klechta, Jerzy Lissowski, Ryszard Pawlak, Zbigniew Falkowski, Violetta Szorc i Zbigniew Zabor-

* Hasło konsultowane z W. Michalskim (X 1996) i Z. Strzałkowskim (VI 1985, X 1996).

ski. Pierwsza prezentacja Promu miała miejsce 29 października 1959 w auli KUL. Grupa skupiała głównie studentów, jedynie Szorc była uczennicą liceum. Większość z uczestników Promu w 1960 publikowała w *Biuletynie Młodego Twórcy* (nr 1–2), wydawanym przez KW ZMS; Falkowski i Pająk należeli do jego kolegium redakcyjnego. Początkowo spotkania członków Promu odbywały się w domu Heleny Platty-Szorc. Grupa organizowała także spotkania autorskie dla młodzieży i zakładów pracy na terenie Lublina (m.in. w klubach: „Grota", „Nora", w klubach ZLP, w KMPiK, w Domu Oficera) i regionu. Uczestniczyli w nich najczęściej: J. Biaduń, H. Pająk i Szorc. Nadto grupa brała udział w ogólnopolskich imprezach literackich: w V Festiwalu Młodej Poezji w Poznaniu w 1961 uczestniczyli – Biaduń, Pająk, Szorc, w maju 1962 Szorc uczestniczyła w II Spotkaniu Młodych Pisarzy Polski Południowej w Krakowie, gdzie wraz z Maciejem Patkowskim i Z. Juszczykiem miała wieczór autorski w krakowskiej fabryce „Solvay". W czerwcu 1962 Biaduń uczestniczyła w Warszawskim Sympozjum Poetyckim Młodych organizowanym przez Orientację Poetycką „Hybrydy". W 1962 grupa opublikowała almanach pt. „Prom", wydany z dotacji Wydziału Kultury WRN w Lublinie.

Pod koniec 1962 nastąpił krótkotrwały zanik działalności grupowej spowodowany faktem, iż część członków Promu przygotowywała prace dyplomowe. Jednak już w początku 1963 grupa ożywiła swoją działalność; w styczniu ogłosiła pierwszy z konkursów pt. „Trzy moje wiersze", którego laureaci mieli prawo przystąpić do Promu. Na tej zasadzie w 1963 członkami grupy zostali: Krystyna Makuła, Tomasz Krzewski-Księski i Jerzy Łabęcki, zaś po rozstrzygnięciu konkursu z 1964 do Promu przystąpił Z. Strzałkowski.

Prom nigdy nie ogłosił programu artystycznego. Jeden z jego członków, podpisujący się „Poeta", wypowiadając się w *Kamenie* na temat celu istnienia grupy, stwierdzał: „[...] trudno domagać się, żeby w imię jednolitości artystycznej przykrywało się swój talent czy dyspozycje artystyczne wspólną marką grupy" – i dodawał: „Każda grupa literacka powstaje w tej chwili tylko po to, żeby jej członkom łatwiej było dostać się na półki księgarskie. Jest rzeczą jasną, że razem można prędzej do czegoś dojść. Dowodem tego jest wydany ostatnio tomik poetycki grupy Prom"[1]. Wypowiedź ta spowodowała gwałtowny protest J. Mataczyńskiego, który był przeciwny tworzeniu grup literackich dla celów praktyczno-materialnych[2]. Brak programu poetyckiego był zasadniczym zarzutem krytyków w recenzjach tomu „Prom"; Tadeusz Kłak pisał m.in.: „[...] czy jest jakiś wspólny mianownik, by mówić o grupie poetyckiej, jej zalążku? Do tej pory można mówić jedynie o grupie towarzysko-organizacyjnej. W wierszach pięciorga jej członków nie ma zarysu płaszczyzny jednoczącej wszystkich, ani artystycznej, ani ideowej. We wszystkich są zaczątki innych dróg, zaplecze innych tradycji. Zapewne różne będą i punkty dojścia. Czy to nie był przedwczesny debiut?"[3]

Znacznie ostrzej tom grupy ocenił Sławomir Kryska na łamach *Współczesności,*[4] zarzucając wierszom tam pomieszczonym banalność, dziwactwo metaforyki, wtórność; najkorzystniej wyrażał się o wierszach Szorc.

[1] *Kamena* nr 5 [wyw.].
[2] *Kamena* 1962 nr 7/8.
[3] *Kamena* 1962 nr 9/10.
[4] 1962 nr 18.

Prom zaprzestał działalności w 1964; ogłoszenie wyników drugiego konkursu „Moje trzy wiersze" w czerwcu tegoż roku, połączone z wieczorem autorskim jego laureatów, było ostatnim akcentem istnienia grupy.

Po rozwiązaniu Promu w 1965 Michalski i Strzałkowski należeli do grupy założycielskiej Studenckiego Klubu Literackiego „Kontrapunkty" w Lublinie, działającego pod patronatem RO ZSP do 1967 (redaktorem odpowiedzialnym został Franciszek Piątkowski, kierownik Klubu). Redagowano kolumnę literacką w *Kurierze Lubelskim* pt. „Kontrapunkty" (od 5 XI 1965 do 21 VI 1967 ukazało się dziesięć edycji). O klubie tym, traktując go jako grupę literacką, Michalski pisał (list z 1996): „Grupa literacka Kontrapunkty w swoich wystąpieniach i publikacjach atakowała marazm kulturalny Lublina. Pod pojęciem «zaangażowania» młodzi twórcy rozumieli potrzebę zmian i otwartego mówienia o błędach i ograniczeniach w polityce życia kulturalnego i artystycznego. Preferowali wiersz «ostry», demaskatorski, w swej strukturze wypowiedzi zbliżony do plakatu. Publikacje grupy coraz częściej poddawane były restrykcjom cenzorskim, także *Kurier Lubelski* jesienią 1967 ostatecznie odmówił studentom miejsca na swoich łamach".

Po upadku Kontrapunktów Jerzy Kukuryk, Stanisław Andrzej Łukowski, W. Michalski i Z. Strzałkowski, wspólnie z Włodzimierzem Niedźwiadkiem-Saneckim, robotnikiem Fabryki Samochodów Ciężkich w Lublinie, założyli Robotniczy Klub Literacki Profile, działający od stycznia 1968 w ZDK przy FSC. O pracach Klubu Michalski pisał (list z X 1996):

„Członkowie grupy redagowali ukazujący się nieregularnie dodatek «Profile» do zakładowego tygodnika *Głos FSC*. Młodzi twórcy w swoich wystąpieniach (przez fabryczny radiowęzeł) oraz publikacjach odrzucali program «małego realizmu» jako metody zniewolenia sztuki i sprowadzenia jej do funkcji służebnej biurokratom i «krótkowzrocznym politykom». Występowali w obronie «prawdy i piękna» oraz metafizycznych wyznaczników prawdziwej sztuki. Po grudniowych wydarzeniach 1970 r. na Wybrzeżu zabroniono profilowcom publicznych prezentacji i zakazano wstępu na teren FSC, co praktycznie równało się z zawieszeniem działalności grupy. Trwałym śladem istnienia grupy pozostała jednak kolumna kulturalna «Profile» jako dodatek do *Głosu FSC*, ale redagowana już przez zatrudnionych w redakcji dziennikarzy i niewiele mająca wspólnego z literaturą".

Publikacje

– w czasopismach

1960

Biuletyn Młodego Twórcy. Lub.: KW ZMS.

Nr 1: Kol. red.: Z. Falkowski, H. Pająk, Z. Stepek, K. Sobiecki, 15 s.

W: J. Biaduń, Z. Falkowski, A.Z. Metera, W. Michalski, H. Pająk, V. Szorc, Z. Zaborski, N. Zachajkiewicz. – P: J. Kolano.

Nr 2: Kol. red.: Z. Falkowski, J. Kolano, H. Pająk, Z. Stepek, K. Sobiecki, 20 s.

W: J. Biaduń, J. Kukuryk, Z. Kośmiński, H. Pająk, R. Sęczawa, V. Szorc, Z. Zaborski, N. Zachajkiewicz, S. Zarębski; Debiuty: M. Ballod, Z. Falkowski, R. Kornacki, K. Makuła, H. Pająk, W. Sadurski, J. Sprawka, H. Srebrzyńska, W.J. Zejdler. – P: K.M. Dmitruk, J. Kolano.

1963

Kur. Lub.
Nr 92: 20 IV s. 2, Prom działa.
W: J. Biaduń, V. Szorc.
Nr 126: 31 V s. 2, Młodzi twórcy Promu.
W: J. Gutowski, T. Krzewski-Księski.
Kur. Pol. nr 244: 18 X, Nasi młodzi twórcy.
W: J. Biaduń, K. Makuła.
Kamena
Nr 12: 30 VI s. 8, Prom. Poetycka grupa młodych Lubelszczyzny.
W: M. Ballod, J. Biaduń, J. Gutowski, K. Makuła, H. Pająk, V. Szorc.
Nr 19: 15 X s. 8, Prom. Literacka grupa młodych Lubelszczyzny.
W: M. Ballod, J. Biaduń, T. Krzewski-Księski, H. Pająk, V. Szorc.
Nr 23/24: 15 – 31 XII s. 8, Prom. Lubelska poetycka grupa młodych.
W: M. Ballod, J. Biaduń, T. Krzewski-Księski, H. Pająk, V. Szorc, A. Zabierowski.

– druki zwarte

1962

Prom. [Poezje]. Lub.: WLub. 29 s. Lub. Bibl. Poet., 11, egz. 600.
W: J. Biaduń, Z. Falkowski, H. Pająk, V. Szorc, N. Zachajkiewicz.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1962:** M. Derecki: Grupy czy życie pozagrupowe. *Kamena* nr 5: 15 III s. 1, 8 [wyw. z okazji wydania tomiku „Prom"; występują: Poeta, Prozaik]; polem.: [J. Mataczyński] J.M.: Obie strony monety. *Kamena* nr 7/8: 15–30 IV s. 13.

– o g ó l n e: **1960:** H. Pająk: Generał odjedzie – kaprale zostają. *Kamena* nr 6: 31 III s. 6. – **1961:** K. Dolewski: Lublin – miasto kapliczek? *Kur. Lub.* nr 47: 24 II s. 2. – **1962:** (n): Ożywienie działalności grupy poetyckiej Prom. *Kur. Lub.* nr 145: 24–25 VI s. 3. – **1963:** [V. Szorc] V. Sz.: Pokłosie konkursu. *Kur. Lub.* nr 63: 15 III s. 2. – (KM): Prom działa. *Kur. Lub.* nr 92: 20 IV s. 2. – Młodzi twórcy Promu. *Kur. Lub.* nr 126: 31 V s. 2. – Nasi młodzi twórcy. *Kur. Lub.* nr 244: 18 X s. 2. – **1964:** Zbigniew Strzałkowski z Lublina zwycięzcą konkursu poetyckiego „Trzy moje wiersze". *Kur. Lub.* nr 130: 4 VI s. 2. – **1966:** S. Weremczuk: Zgadywanki lubelskie i nielubelskie. *Kamena* nr 21: 15 XI s. 5, 10. – **1974:** M.J. Kawałko: Intermedium. Szkic o lubelskich środowiskach literackich. *Nowy Wyr.* nr 8: VIII s. 70–71.

– P r o m. [Rec.:] **1962:** T. Chudy: Kogo wiezie ten Prom? *Nowa Wieś* nr 15: 15 IV. – T. Kłak: Piątka z ulicy Olejnej. *Kamena* nr 9/10: 15–31 V s. 3, 16. – S. Kryska: Lubelska „Prom-enada". *Współczesność* nr 18: 16–30 IX s. 11.

KLUB ARTYSTÓW ANARCHISTÓW*

Bytom; 1959–64, Warszawa; 1963–III 1966.

Grupa początkowo uczniowska, następnie studencka.

Członkowie: *(grupa bytomska): Jerzy Hnatyszyn, Janusz Jaśniak, Adam Kaczorowski, Elżbieta Kulesza, Krystyna Mitręga, Barbara Mizerska, Leszek Mizerski, Krzysztof Szczechowski, Stanisław Śliwiński, Bohdan Urbankowski, Janusz Woźniakowski, Andrzej Zapłatyński, oraz w luźnej współpracy Elżbieta Bieniek, Alicja Pinc; (grupa warszawska): Mirosław Czertowicz, Anna Frajlich, Janina Janikowska, Karina Kupsto (Vigneri), Jolanta Młynarczyk, Tadeusz Mocarski, Aleksander Nawrocki, B. Urbankowski, Lidia Wójcik, Tadeusz Wróblewski, oraz w luźnej współpracy: Jerzy Gomola i Andrzej Wrzesiński.*

Organizatorem Klubu Artystów Anarchistów (KAA) był Bohdan Urbankowski, który w tym czasie był już po debiucie (w 1956 za nowelę pt. „Zadanie" otrzymał I nagrodę w konkursie Wydziału Kultury MRN w Bytomiu; pierwsze wiersze ogłaszać zaczął w prasie w 1961); zajmował się także malarstwem (w 1960–61 miał dwie wystawy w Bytomiu i Katowicach). Była to grupa początkowo uczniowska, powołana przy Liceum im. Smolenia w Bytomiu; w jej pracach uczestniczyła młodzież z innych szkół. Skupiała osoby o zainteresowaniach literackich, muzycznych, plastycznych; warunkiem przystąpienia do KAA było uprawianie wszystkich tych dziedzin sztuki (organizowano nawet wewnętrzny egzamin dla wstępujących członków).

Nazwę grupy wybrano ze względu na zainteresowanie jej członków twórczością Edwarda Abramowskiego, Michała Bakunina oraz lektury Piotra Kropotkina. Grupa dysponowała własną gazetką pt. *KAA*, udostępniono jej też radiowęzeł szkolny (audycje grupy, utrwalone na taśmach, wypożyczano innym szkołom). Członkowie grupy korzystali z auli szkoły, w której m.in. organizowali wystawy prac plastycznych A. Zapłatyńskiego i koncerty S. Śliwińskiego; tu także wystawili „prześpiewczo-romantyczny" (według określenia autora) dramat Urbankowskiego pt. „Rosa Weneda". Klub współpracował też z bytomskim Domem Kultury, który udostępnił mu salę teatralną; tu wystawiano montaże i widowiska poetyckie (m.in. w 1965 „Poemat o nas" Urbankowskiego z muzyką Śliwińskiego). Przy Domu Kultury zorganizowano także teatrzyk kukiełek dla dorosłych, który jednak działał krótko; w 1963 wystawiono jeden spektakl poświęcony powstaniu styczniowemu. Przy KAA działała także recytatorska „Grupa żywego słowa", prowadzona przez Elżbietę Bieniek. Grupa zaadaptowała też piwnicę przy placu Słowiańskim 5, gdzie mieszkał Urbankowski i zorganizowała tam klub pn. „Mefisto", jednocześnie tworząc kabaret „Kumader". Według świadectwa Urbankowskiego brał on udział w przeglądach teatrów i kabaretów studenckich, uzyskując kilka nagród. „Kumaderem" opiekowało się krótko Towarzystwo Przyjaciół Dzieci. Mimo ukończenia przez członków KAA liceum i rozjechania się wię-

* Hasło zredagowane m.in. na podstawie informacji B. Urbankowskiego (list z V 1985), konsultowane dodatkowo w XI 1996.

kszości na studia, grupa nadal trwała. Jej członkowie, związawszy się z ZSP, uczestniczyli w budowie i organizowaniu Regionalnego Ośrodka Studenckiego „Pyrlik" w Bytomiu (jedyny klub studencki w mieście, w którym nie było szkół wyższych, mieścił się przy ul. Jagiellońskiej). W 1964 grupa zainicjowała w „Pyrliku" imprezy festiwalowe pn. MULIMARE (muzyka – literatura – malarstwo – reszta); pierwszy z tych festiwali zorganizowali członkowie KAA (Urbankowski – występy poetyckie, Zapłatyński – wystawę plastyczną, Śliwiński i Mizerscy – prezentację muzyków). Kolejne imprezy finansowane były przez ZSP; sprowadzały się głównie do zapraszania wykonawców o znanych nazwiskach (Ewa Demarczyk, Czesław Niemen i in.), co przytłumiło własne inicjatywy młodzieży bytomskiej, skupionej przy klubie i spowodowało częściowe zaprzestanie działalności przez grupę. Po wyjeździe Urbankowskiego na studia do Warszawy pracą KAA kierował krótko Śliwiński. W tym czasie, pod naciskiem władz, zaniechano nazwy Klub Artystów Anarchistów, co stało się kolejnym powodem rozpadu grupy. Część jej członków, która nadal współpracowała z „Pyrlikiem", używała odtąd nazwy „Klub Mulimare".

Po przyjeździe do Warszawy na studia polonistyczne B. Urbankowski, wspólnie z kolegami z wydziału – Aleksandrem Nawrockim, Tadeuszem Mocarskim i Anną Frajlich, powołali w 1963 przy domu akademickim przy ul. Kickiego warszawską kontynuację KAA. Istnienie grupy ogłoszono oficjalnie po wiecu zorganizowanym przez Urbankowskiego w 100. rocznicę wybuchu powstania styczniowego. Wkrótce do grupy dołączyli: student rusycystyki – Mirosław Czertowicz, Lidia Wójcik, Jolanta Młynarczyk (studentka archeologii) oraz Janina Janikowska. Luźno z KAA związani byli studiujący wówczas historię sztuki Jerzy Gomoła i Tadeusz Wróblewski, który wkrótce wyjechał z Warszawy.

Imprezy KAA odbywały się głównie w domu akademickim przy ul. Kickiego; organizowano cotygodniowe „poniedziałki poetyckie" a także, nieregularnie – audycje w miejscowym studiu radiowym (poetyckie, również pogadanki historyczne, polityczne). Inną formą prac grupy był „poetycki mikrofon dla wszystkich". KAA miała kilka występów na UW, także w szkołach i bibliotekach.

Grupa nie opublikowała drukiem programu poetyckiego. Na spotkaniach głosiła nawrót do romantyzmu (używano też określenia „trzeci Romantyzm", który przeciwstawiano młodopolskim próbom syntezy romantyzmu i marksizmu, zwanym przez grupę II Romantyzmem), opowiadała się za „pluralizmem" i „polimorfizmem", w znaczeniu literackim i pozaliterackim[1].

Postulaty programowe KAA brały się z zainteresowań członków grupy twórczością E. Abramowskiego, Stanisława Brzozowskiego, Cypriana Kamila Norwida, Tadeusza Gajcego i Czesława Miłosza; postaciom tym grupa poświęciła m.in. kilka wieczorów zorganizowanych w klubie poetyckim przy ul. Kickiego.

W marcu 1966 członkowie KAA należeli do współtwórców → Forum Poetów „Hybrydy"; w lutym 1967 ogłosili w ramach tej grupy Program Nowego Romantyzmu.

[1] [W:] Orientacja. Suplement... (s. 68–69) J. Leszin referował założenia programowe grupy. Przytoczenia te B. Urbankowski uznał za nieścisłe.

Opracowania

– o g ó l n e: **1973:** J. Leszin: Warszawskie ugrupowania poetyckie (1960–1972): Klub Artystów Anarchistów. [W:] Orientacja. Suplement do 12 numerów. Warsz.: ZSP s. 68–69, przedr.: **1993:** Klub Artystów Anarchistów. [W:] Konfederacja Nowego Romantyzmu. Przeszłość przyszłości. Warsz.: Oddz. Warsz. ZLP s. 153–154 [tu też uwagi B. Urbankowskiego].

ŻACZEK*

Grupa Poetycka Młodzieżowego Klubu Literackiego „Żaczek".

Kraków; 1959–62.

Grupa studencka.

Członkowie: *Mieczysław Czuma, Wincenty Faber, Leszek A. Moczulski, Beata Szymańska-Aleksandrowicz.*

Grupa wyłoniła się w 1959 spośród członków międzyuczelnianego Klubu Literackiego działającego przy Domu Studenckim „Żaczek" w Krakowie. Jej członkowie należeli jednocześnie do Koła Młodych przy ZLP. Byli z reguły świeżo po debiucie poetyckim: W. Faber debiutował w 1959 wierszem ogłoszonym w *Życiu Literackim* (nr 49), w tymże roku M. Czuma w „Almanachu Młodych", L.A. Moczulski pierwsze utwory ogłosił w 1960 w *Dzienniku Polskim* (nr 80), jedynie B. Szymańska publikowała od 1958 (debiut w *Głosie Młodzieży Wiejskiej*, nr 1). O charakterze grupy Szymańska pisała: „Nasza grupa Żaczek była, jak większość tego rodzaju zespołów, grupą towarzyską. Wszyscy gromadziliśmy się w prowadzącym wówczas bardzo ożywioną działalność klubie «Żaczek» [...]. Należało do niego wielu dziś znanych poetów i krytyków. Nasza grupa była tylko jakby ściślejszym zespołem w obrębie uczestników Klubu"[1].

Spośród wielu wieczorów autorskich Żaczka prasa odnotowała tylko jeden: w klubie „Pod Jaszczurami" (Sala Teatru 38), z udziałem Olgierda Smoleńskiego[2].

W 1961 wszyscy uczestnicy ugrupowania wzięli udział w konkursie poetyckim „Juwenaliów" w Krakowie, zdobywając nagrody: W. Faber – I, L.A. Moczulski – II, M. Czuma i B. Szymańska – III. W tymże roku Żaczek uczestniczył, z ramienia Koła Młodych, w V Festiwalu Poezji w Poznaniu; w Turnieju Jednego Wiersza nagrody otrzymali: M. Czuma (I) i W. Faber (III), natomiast Moczulski i Szymańska byli kontrkandydatami do I nagrody za najlepszy debiut.

Grupa nie ogłosiła manifestu poetyckiego. Jej wspólne kolumny ogłaszane były w *Dzienniku Polskim*, *Życiu Literackim*, *Głosie Młodzieży Wiejskiej*; członko-

* Hasło konsultowane z B. Szymańską-Aleksandrowicz (VI 1985).

[1] List z czerwca 1985 dot. historii grupy.

[2] Informował o tym *Dz. Pol.* 1960 nr 80.

wie ugrupowania publikowali także wiele w kolumnach poetyckich prezentujących twórczość uczestników krakowskiego Koła Młodych i Klubu Literackiego UJ,[3] przede wszystkim zaś indywidualnie (m.in. w „Almanachu Młodych"; w 1962: Faber, Moczulski, Szymańska, wcześniej Czuma). W 1962 wydali wspólny tomik poetycki pt. „Próba porównania" (tytuł wzięty z wiersza Czumy), życzliwie przyjęty przez krytykę.

Zdaniem Reny Brzęk dorobek poetów był kontynuacją „krakowskiej szkoły poetyckiej, reprezentowanej przede wszystkim przez Harasymowicza i Śliwiaka"[4]. Oceniając „Próbę porównania", Adam Włodek najwyżej oszacował twórczość poetycką Szymańskiej i Fabera, widząc potrzebę wydania przez nich indywidualnych tomików. Pisał nadto: „Nie znaczy to jednak, by nie dostrzegać sensu ogłoszenia omawianej dzisiaj książeczki. Nie da się bowiem przewidzieć już teraz wszystkich pozytywnych skutków tego poczwórnego debiutu". Inni krytycy odmiennie oceniali wartość zawartych w tomiku utworów: Artur Międzyrzecki najwyżej stawiał wiersze Fabera, Jerzy Kwiatkowski zaś wiersze Czumy. Analizę zbiorku pod kątem publikacji grupowej przeprowadził Marian Grześczak, stwierdzając wprawdzie, że tomik „trudno jednak traktować jako manifest określonej grupy, manifest przeprowadzający jasno i ostro granicę pomiędzy rocznikami poetów, którzy debiutowali w latach 1956–60 (tzw. pokolenie «Współczesności»), a tymi, którzy debiutowali później" – dostrzegł jednak, iż „nie jest to książka towarzyska, jak ma to miejsce w przypadku wielu wydawanych współcześnie książek grupowych, ale książka manifest, albo raczej – początek manifestu. Kontynuacje będą zapewne bardziej indywidualne; pełne i znaczące, jak to zawsze w takich sytuacjach bywa".

Wszyscy członkowie Żaczka należeli także do Grupy Literackiej → Wielopole, publikując w 1960–61 w jej kolumnach poetyckich w *Głosie Młodzieży Wiejskiej*. W początkach lutego 1962, z inicjatywy Leszka Maruty i Stanisława Stanucha utworzono przy ZMS Zespół Literacki, do którego weszli m.in. Czuma i Faber, a w 1964 Moczulski utworzył grupę literacką → Sowizdrzał, do której przystąpił także Faber.

Wszyscy członkowie Żaczka kontynuowali twórczość poetycką, publikując w prasie i ogłaszając zbiory poezji, zostali też członkami ZLP.

Publikacje

– w czasopismach

1960

Dz. Pol. nr 80: 3–4 IV s. 6, Poetyckie Debiuty.
W: M. Czuma, W. Faber, L. Moczulski, B. Szymańska. Tu także: O. Smoleński.

[3] Por. m.in. *Od Nowa* 1960 nr 22; *Życie Lit.* 1961 nr 11, nr 23, nr 51, 1963 nr 7; *Dz. Pol.* 1961 nr 184; *Wieści* 1961 nr 13; *Współczesność* 1961 nr 2, 6, 22, 1962 nr 7; *Wiatraki* 1962 nr 17; *Kur. Akad.* 1963 nr z 11 II, 1964 nr 7.

[4] *Dz. Pol.* 1960 nr 80.

1961

Dz. Pol. nr 101: 29 IV–1 V s. 7, Wiersze młodych. [Grupa Poetycka Młodzieżowego Klubu Literackiego „Żaczek"].
W: M. Czuma, W. Faber, L. Moczulski, B. Szymańska.
Życie Lit. nr 23: 4 VI s. 3, Juwenalia 1961 [kolumna pokonkursowa].
W: M. Czuma, W. Faber, L. Moczulski, B. Szymańska.
Dz. Pol. nr 134: 6–7 VIII s. 6.
W: M. Czuma, W. Faber, L. Moczulski.
Głos Młodz. Wiej. nr 10: X s. 340–341, Młodzi poeci Krakowa.
W: M. Czuma, W. Faber, L. Moczulski, B. Szymańska. – Graf.: D. Leszczyńska-Kluzowa.

– druki zwarte

Próba porównania. [Wiersze]. Krak.: WL, 83 s., egz. 800+802.
W: M. Czuma, W. Faber, L. Moczulski, B. Szymańska.

Opracowania

– ogólne: **1960:** R. Brzęk: Poetyckie debiuty. *Dz. Pol.* nr 80: 3–4 IV s. 6. – **1961:** M. Wyka: Przed debiutem. *Współczesność* nr 6: 16–31 III s. 3. – J.A. Frasik: Młodzi poeci Krakowa. *Głos Młodz. Wiej.* nr 10: X s. 340. – M. Wyka: Wątpliwości i informacja. Po V Festiwalu Młodej Poezji w Poznaniu. *Życie Lit.* nr 51: 17 XII s. 3.

– Próba porównania. [Rec.:] **1962:** A. Włodek: Poetycki czworobok. *Dz. Pol.* nr 197: 19–20 VIII s. 4–5. – M. Grześczak: Początek. *Tyg. Kult.* nr 42: 21 X s. 6, 9. – A. Międzyrzecki: Z lektur poetyckich. *Nowe Książ.* nr 20: 31 X s. 1235–1236. – **1963:** J. Kwiatkowski: Zapowiedzi. *Życie Lit.* nr 2: 13 I s. 12. – B. Biernacka: Wokół „miejsca zamieszkania". *Nowa Kult.* nr 20: 19 V s. 2.

KONTRASTY*

Grupa Literacka „Kontrasty".

Szczecin; II 1960–po 1962.

Członkowie: *Bogusław Ryszard Januszewski, Jerzy Kwas, Zoja Michalczuk, Ireneusz K. Szmidt, Stanisław Wasyl (do 1961).*

Grupa powstała 1 lutego 1960 z inicjatywy Ireneusza K. Szmidta przy Klubie Stowarzyszenia Pax w Szczecinie. W jej skład weszli młodzi autorzy szczecińscy, będący już po debiutach prasowych. Spotkania grupy odbywały się w siedzi-

* Hasło konsultowane z S. Wasylem (XII 1985).

bie Klubu. Obok jedynej wspólnej kolumny poetyckiej grupy w *Kierunkach* zamieszczono autoprezentację Kontrastów, w której stwierdzano:

„Przynależność do Grupy nie narzuca poetom i prozaikom w jej skład wchodzącym jakichkolwiek ram dla sposobów i formy wyrażania ich myśli. Każda odmiana ujęcia lirycznego wyrazu odczucia winna wynikać z prawdziwego i szczerego impulsu. Uważamy, że twórcę musi cechować konkretna postawa filozoficzna i społeczne zaangażowanie... Twórczość jest możliwa tylko w ramach wolności światopoglądowej i pełnej tolerancji... Chcemy, by w kulturze socjalistycznej znalazło się miejsce dla osiągnięć twórczych ludzi uznających światopogląd religijny, którzy na równi z materialistami podejmują trud materialnej organizacji świata".

Według informacji pomieszczonej w nocie grupy do kolumny jej wierszy, Kontrasty współpracowały z łódzką grupą → Prowincja '58.

Spośród członków grupy twórczość poetycką kontynuowali Szmidt oraz S. Wasyl, obaj byli też członkami ZLP. W 1967 Wasyl przystąpił do grupy → Reda.

Publikacje

– *w czasopismach*

1962

Kierunki nr 20: 20 V s. 9.
W: B.R. Januszewski, J.K. Szmidt.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1962:** *Kierunki* nr 20: 20 V s. 9.

KONTURY

Bydgoszcz; pocz. 1960–1961 (?)

Członkowie: *Andrzej Bloch, Wacław Danilczuk, Marian Kostecki, Albin Kostrzak, Ryszard Siemiątkowski.*

Jedynym śladem istnienia grupy była nota zamieszczona w *Gazecie Pomorskiej,* z której wynikało, iż Kontury powstały wiosną 1960 przy Klubie Młodzieżowym „Salamandra". Grupa była częścią nowo utworzonego Klubu Młodych Twórców przy bydgoskim WDK. Spotkania członków odbywały się w niedzielę; dyskutowano na temat historii literatury, technik pisarskich, omawiano także własne utwory. Spotkania te miały charakter otwarty.

Grupa nie sformułowała programu literackiego, nie miała także wspólnych kolumn, jej członkowie nie mieli także publikacji indywidualnych.

Opracowania

– o g ó l n e: **1961:** Kos.: W grupie Kontury. *Gaz. Pom.* nr 33: 8 II s. 3.

ORIENTACJA POETYCKA „HYBRYDY”*

Warszawa; III 1960–XII 1971.

Grupa studencka przy Centralnym Klubie Studentów Warszawy „Hybrydy”.

Członkowie: *(grupa założycielska) Maciej Zenon Bordowicz, Krzysztof Gąsiorowski, Jerzy Z. Górzański, Andrzej Jastrzębiec-Kozłowski, Zbigniew Jerzyna, Jerzy Leszin-Koperski [nazw. pierwotne: Koperski], Janusz Kondratowicz, Maciej Łukasiewicz, Jarosław Markiewicz, Barbara Sadowska, Edward Stachura (do 1962), Andrzej Zaniewski (do 1962), Janusz Żernicki [właśc. Janusz Kwiatkowski]. – Nadto autorzy z ośrodków pozawarszawskich określani jako „krąg Orientacji”, m.in.: Wojciech Burtowy, Mieczysław Czychowski, Henryk Gała, Krystyna Godlewska, Maria Józefacka, Bohdan Justynowicz, Wojciech Kawiński, Barbara Kazimierczyk, Jacek Kotlica [właśc. Józef Foromański], Andrzej Ryszard Kozłowski, Erwin Kruk, Ryszard Krynicki, Mirosława Kużel, Mieczysław Machnicki, Krzysztof Mętrak, Krystyna Miłobędzka, Aleksander Nawrocki (do 1963), Jerzy Lesław Ordan [właśc. Jerzy Malczyński], Mieczysław Orski, Wacław Ostrowski, Andrzej Partum, Elżbieta Piwocka, Stefan Połom, Edmund Puzdrowski, Krystyna Rodowska (do 1966), Wojciech Roszewski, Wincenty Różański, Wiesław Sadurski, Michał Sprusiński, Mieczysław Stanclik, Krystyna Szlaga, Beata Szymańska-Aleksandrowicz, Andrzej Krzysztof Waśkiewicz, Janina Więcławska (do 1966).*

Grupa powołana została przez Jerzego Leszina-Koperskiego w marcu 1960 w czasie dyskusji nad „Almanachem Młodych 1958/59”, zorganizowanej w klubie „Hybrydy” z udziałem około stu początkujących poetów. W intencji założyciela miał to być „zespół poetycki wszechstronnie działający na rzecz poezji. Orientacja nie miała być grupą artystyczną o ustalonym programie i poetyce, aczkolwiek dawało się wśród jej członków wyróżnić pewną tendencję, pewną o r i e n t a c j ę poezjotwórczą”[1].

Trzon grupy założycielskiej stanowili poeci związani od maja 1961 także z Warszawskim Klubem Twórczym Młodych TRZZ: Maciej Z. Bordowicz, Krzysztof Gąsiorowski, Jerzy Górzański, Andrzej Jastrzębiec-Kozłowski, Zbigniew Jerzyna, J. Leszin-Koperski, J. Markiewicz, B. Sadowska, A. Zaniewski i J. Żernicki (odszedł w 1962). Według informacji ogłoszonej w „Widzeniach” (1960 s. 14) członkowie Orientacji, a także Warszawskiego Koła Twórczego Młodych byli

* Hasło przekazano do wglądu J. Koperskiemu w 1985; nie uzyskano odpowiedzi.

[1] J. Leszin: Historia, która urosła do legendy, czyli dwa pokolenia. [W:] Post scriptum. Warsz. 1966, s. 7.

w 1960 współtwórcami Klubu Kultury Laickiej, powołanego przy Stołecznym Zarządzie Stowarzyszenia Wolnomyślicieli i Ateistów. Swą działalność Klub zainicjował wykładem Leszina-Koperskiego o światopoglądzie i wychowaniu współczesnego człowieka wygłoszonym w Zakładach im. R. Luksemburg (24 X 1960).

Z Orientacją związani byli Janusz Sławiński, Piotr Kuncewicz, Michał Głowiński, Janusz Maciejewski. Edward Stachura zerwał kontakt z grupą w 1962, po wydaniu trzeciego zeszytu „Widzeń"[2].

Twórcą nazwy grupy był J. Zernicki. Mecenat nad Orientacją sprawowała Rada Naczelna i Okręgowa ZSP; grupa korzystała także z opieki finansowej i organizacyjnej (głównie przy realizacji konkursów i wydawnictw) Muzeum Lenina w Warszawie, Zarządu Głównego TPPR, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Rewolucyjnego, Rady Naczelnej TRZZ, Wydziału Kultury Stołecznej Rady Narodowej, Domu Kultury Radzieckiej, Polskiego Komitetu Obrońców Pokoju i in.[3]

Grupa nigdy nie opublikowała wspólnego programu poetyckiego; jej tezy programowe zostały przez krytykę zrekonstruowane ex post. Charakteryzując Orientację A.K. Waśkiewicz mówił o k r ę g u p o e t y c k i m, którego program kształtował się w czterech etapach: okres toruński (1956–58; jednodniówka „Helikon", niesamoistne dodatki do czasopism pt. „Nowe Zagary" i „Młode Pomorze"), okres „Widzeń" (1959–62), pierwszy okres *Orientacji* (nr 1–6) – tzw. okres realizowania przez pismo programu kręgu; okres czwarty to etap rozpadu grupy i zdominowania programu redakcji przez inne tendencje[4]. Zdaniem tegoż krytyka prawdziwa działalność programowa ugrupowania rozpoczęła się po faktycznym rozpadzie grupy, a zwłaszcza po wydaniu „Post scriptum" (1966)[5].

Mimo iż nie opublikowano wspólnego manifestu grupy, podpisanego przez jej członków, już w połowie lat sześćdziesiątych pojawiały się w artykułach krytycznych, a także manifestach opozycyjnych do Orientacji grup poetyckich terminy: „program Orientacji", „poetyka Orientacji", świadczące o rekonstrukcjach tez programowych; miały swe źródło w artykułach niektórych członków grupy, przeważnie Jerzyny i Gąsiorowskiego, a także Waśkiewicza[6]. Zdaniem tego ostat-

[2] Stachura był redaktorem działu poezji „Widzeń". W liście do *Nowej Kultury* (1962 nr 27) zaprzeczył, iż był członkiem Orientacji, ogłosił także swoje wycofanie się z redakcji „Widzeń".

[3] Dla A. Zagajewskiego działalność Orientacji to: „wyszukiwanie bogatych mecenasów, którzy patronują konkursom poetyckim". Por. Stracone pokolenie. *Życie Lit.* 1971 nr 9.

Sytuację tę Waśkiewicz tłumaczył następująco: „funkcjonowanie grupy jest uzależnione od mecenasów, od bazy. Rzecz tylko w tym, że w latach sześćdziesiątych było to możliwe jedynie za cenę kompromisu. Różnica między programem «Orientacji» nakierowanym na zewnątrz a programem «na użytek wewnętrzny» świadczy o tym dowodnie. Każdy z nich sformułowany jest w innym języku, operuje inną argumentacją. Nietrudno zauważyć, że znaczna część argumentów pierwszego z nich jest argumentami pozornymi, była to jednak cena płacona za korzystanie z mecenatu. Anomalie te, trudno to zataić, zwichnęły w dużym stopniu rozwój życia literackiego, spowodowały, że znaczna część sił skierowana została na przezwyciężenie barier, także na działania pozorne, kamuflujące istotne dążenia". Nieprawidłowości wiązał krytyk z istniejącymi wówczas anomaliami życia społecznego. [W:] Pokolenie „Orientacji". (Szkic do opisu). *Poezja* 1972 nr 2 s. 59.

[4] 4 Wg: A.K. Waśkiewicz: Wydawnictwa kręgu Orientacji. [W:] Czasopisma studenckie w Polsce (1945–1970). Warsz. 1975, s. 269.

[5] Por. Wnętrze świata, s. 17.

[6] Np. R. Krynicki za enuncjacje teoretyczne Orientacji uważał teksty Gąsiorowskiego publikowane we *Współczesności*, eseje ogłaszane w *Orientacji* i *Kulturze*. Por. *Nurt* 1966 nr 12.

niego zręby programu grupy zostały sformułowane głównie przez Kuncewicza i Sławińskiego[7]:

„Orientacja od początku formowała program odpowiedzialności pojętej jako realizacja postawy konstruktywnej, przy jednoczesnym założeniu, że działanie poety dotyczy sfery świadomości, nie sfery rzeczy. Ingeruje on nie w układy istniejące w rzeczywistości przedmiotowej, ale w ich odbicie w świadomości. W koncepcji tej kryło się przeświadczenie, niestety, nie potwierdzone potem przez rozwój wypadków, że – jak mówił Gąsiorowski – sytuacje, które was (tj. pokolenie Współczesności) uderzyły, uważam za rozstrzygnięte. Okazało się, że rozstrzygnięte wcale nie były. Z konstatacji, że pokolenie Orientacji jest pierwszym pokoleniem, które nie znajduje się pod doraźną presją historii, wyciągnięto wniosek, że poezja ma zobowiązania nie tyle wobec rzeczywistości, co wobec przyszłości, że stać ją na działanie długofalowe" – tak rekonstruował program Orientacji Waśkiewicz w swojej książce „Modele i formuła" (s. 35–36).

Niezależnie od programów odtwarzanych ex post, istniały w publikacjach Orientacji deklaracje ideowe autorstwa Leszina-Koperskiego, wypowiadane w imieniu grupy, ale także w imieniu pokolenia (wstęp do pierwszego numeru „Widzeń", „Post scriptum" oraz do „Za progiem wyboru"):

„Jesteśmy lewicą twórczą. Opowiadamy się za sztuką ideową, afirmującą ludzkie ideały przyszłości. Sztuką związaną z najżywotniejszymi problemami naszego czasu, zasadniczymi sprawami epoki, pokolenia. Uczyńmy z wielu osobistych indywidualnych widzeń j e d n o wspólne dla wszystkich, widzenie ideowe, społeczne, polityczne. Pragniemy kształtować oblicze nowej sztuki, chcemy być odpowiedzialni za jej tętno i prawidłowy rozwój"[8].

Deklaracje te szły także w kierunku politycznym; w „Za progiem wyboru" (s. 11) Leszin pisał: „[...] byliśmy – jesteśmy jedynym w Polsce pokoleniem, które startując – startowało w imię akceptacji socjalizmu, w imię wewnętrznej konieczności, która kazała nam nie tylko w deklaracjach, ale w czynach (traktując je i jako działalność popularyzatorską, i jako własną twórczość) udokumentować naszą miłość do Ojczyzny, za losy której czujemy się odpowiedzialni, stąd ta potrzeba dialogu, zawsze i wszędzie, dialogu żarliwego, nieustannej konfrontacji z otaczającą nas rzeczywistością".

Na początku swej działalności, w 1960–62 grupa, korzystając z mecenatu ZSP ogłosiła trzy zeszyty jednodniówki pt. „Widzenia"[9], następnie od 1965 wydawała pismo *Orientacja. Zeszyty ruchu kulturalnego i artystycznego ZSP*, potem zaś opublikowała antologie „Post scriptum" (1966), „Wobec własnego czasu" (1967), „Za progiem wyboru" (1969) oraz „Wnętrze świata" (1972) wraz z suplementem pt. „Tak – nie" (1971). Nie ogłaszała jednak wspólnych kolumn literackich; dopiero w 1972, gdy już nie istniała, opublikowano okolicznościowe kolumny w *Poezji* (nr 2) i *Kamenie* (nr 8).

Ukazanie się „Widzeń" krytyka przyjęła w większości przychylnie; dla Grześczaka były one rezultatem „godnych uwagi, a przynajmniej życzliwości poszuki-

[7] Por. [w tegoż:] Formy obecności „nieobecnego pokolenia", s. 56.

[8] Widzenia nr [1], s. 1. Przedr. w: Post scriptum, s. 8.

[9] „Widzenia" poprzedzała dwustronicowa „Jednodniówka" w formie obustronnie zadrukowanego plakatu, wydana w 1960 (por. *Poezja* 1972 nr 2 s. 54).

wań: wartości ideowych, konfliktów moralnych, nowych tematów poetyckich, atrakcyjnych form popularyzowania poezji”[10]. Almanach „Post scriptum” zawierał utwory poetów grupy oraz „poetów zaprzyjaźnionych”, formalnie z grupą nie związanych, uczestniczących jednak w imprezach i akcjach literackich, organizowanych przez Orientację (por. Publikacje). Zdaniem Waśkiewicza, autorzy ci realizowali podobną poetykę[11]. Na temat „Post scriptum” pisał Leszin, iż „zamknęło prawie czteroletni okres działalności poetów w Hybrydach, było oficjalnym rozstaniem się poetów z klubem”[12]. Publikację tę, a także „Wobec własnego czasu” traktował autor jako wydawnictwa o charakterze dokumentalnym. Podobnie widział je, jak też „Za progiem wyboru” – Waśkiewicz, uważając, że „Post scriptum” bilansowało etap działalności grupowej (zamknięcie okresu „Widzeń”), zaś kolejne almanachy są „wydawnictwami kręgu poetyckiego, nie grupy”. Pisał: „Rozgraniczenie to jest o tyle ważne, że w przypadku Orientacji okres działania grupy był stosunkowo krótki, więź grupowa – dość luźna. Istotną rolę odegrała nie tyle grupa, ile właśnie krąg poetycki, zespół ludzi związanych pokrewieństwem poetyki, uczestniczących – różny był stopień zaangażowania – w działaniach podejmowanych przez zespół inicjatywny”[13]. Dla Sprusińskiego „Post scriptum” było „pierwszym sygnałem rozpadu pokoleniowej wspólnoty”[14]. Zdaniem anonimowego recenzenta *Poezji* (1967 nr 6) „Post scriptum” było minoderyjne i albumowo-pamiętnikarskie, natomiast kolejna publikacja Orientacji – „Wobec własnego czasu” odznacza się „powagą i autentyczną rzetelnością”; uważał nadto, że „ujawnione w niej zostały zbiorowo, a więc w skali umożliwiającej osąd całościowy, indywidualne manifesty lub myśli poetyckie”, przez co: „ujawniony został stan kliniczny poszukiwań «kamienia filozoficznego»; poeci stanęli przed skomplikowaną aparaturą, na którą patrzą z podziwem, nie potrafiąc jej obsłużyć”. Recenzując tom, Janusz Kryszak skoncentrował się na zawartych w nim wypowiedziach programowych, oceniając je, z wyjątkiem tekstu Gąsiorowskiego, jako nieciekawe[15]. „Za progiem wyboru” zyskało wysoką ocenę za sprawą szkiców zawartych w almanachu, dzięki którym – zdaniem Jacka Kotlicy – jest to „ambitna próba syntezy dorobku Pokolenia, to także strategiczna mapa problemów, z którymi musi uporać się młoda, zaangażowana społecznie i politycznie poezja polska anno 1969”[16]. Wydana w 1972 antologia „Wnętrze świata” wraz z suplementem „Tak – nie” była w intencji redaktorów próbą skonfrontowania poezji kręgu Orientacji i „poezji kontestacyjnej”, obejmującej twórczość poetów debiutujących w 1960–70[17]. Koncepcja ta wzbudziła zastrzeżenia Ziemowita Skibińskiego, który na łamach *Poezji* (1972 nr 11) formułował zasadnicze zarzuty wobec książki; podkreślając ważkość wydania antologii „Wnętrze świata”, negował zasadność pomieszczenia w niej wyłącznie wierszy poetów kręgu Orientacji: „Można zatem sądzić, że krąg tych

[10] *Współczesność* 1961 nr 13.
[11] Zob. Formy obecności „nieobecnego pokolenia”, s. 118.
[12] Almanach ruchu kulturalnego i artystycznego ZSP. Warsz.: ZSP, 1968 s. 25.
[13] Op. cit., s. 118–119.
[14] M. Sprusiński: Lista obecności „nieobecnego pokolenia”. *Mies. Lit.* 1969 nr 4.
[15] *Nadodrze* 1967 nr 15.
[16] *Nadodrze* 1969 nr 14.
[17] Por. wypowiedzi Waśkiewicza [w:] *Twórczość* 1972 nr 7, *Scena* 1973 nr 7.

kilkudziesięciu wielbicieli Kaliope utożsamia się z pełną reprezentacją poezji tego okresu. Zresztą w rzeczywistości tak było, uzurpatorskie wystąpienia (łącznie z omawianą edycją) są tego pisanym świadectwem". Krytyk stawiał też zarzut potraktowania poetów pomieszczonych w „Tak – nie" na zasadzie słabszego partnera, dostrzegając jednocześnie, iż owi poeci „opowiedzieli się nie tyle wobec Orientacji, jak by pragnęli tego hybrydowcy, lecz po prostu wobec rzeczywistości społeczno-obyczajowo-politycznej".

Na marginesie oceny tomu „Wnętrza świata" Sergiusz Sterna-Wachowiak formułował ogólny wniosek dotyczący poezji Orientacji: „poezja hybrydowa stawiała sobie zadania pokrewne dążeniom Awangardy Krakowskiej; bo nie analizę s ł o w a, lecz analizę ś w i a t a"[18].

W 1965 zaczęło ukazywać się pismo *Orientacja*, które zdaniem Waśkiewicza było drugą po „Widzeniach" próbą skupienia grupy[19]; tendencja ta ujawniła się w 3 numerze pisma, ale – jak pisze ten sam krytyk – „*Orientacja* nie próbowała się określić jako pismo grupy. Ambicje pisma wykraczały bowiem poza literaturę albo raczej literatura była jedną z form ich realizacji. [...] Nie ulega jednak wątpliwości, że ton pismu nadają poeci z kręgu Orientacji. [...] Poeci tego kręgu należą do najczęściej publikowanych, są oni również autorami szkiców, artykułów. W nr 6 zaprezentowana jednak zostanie grupa Próby, artykuły ogłasza Stanisław Barańczak, Chrystian Skrzyposzek, Krzysztof Karasek (współpracujący już od 4 numeru)"[20]. Rozpatrując *Orientację* jako pismo programowe, Maciej Chrzanowski stwierdzał, iż nie można go traktować jako „periodyku konsekwentnie budującego program określonej grupy, tendencji literackiej"; w materiałach publikowanych od numeru 6 dostrzegał dominanty odległe od koncepcji Orientacji Poetyckiej „Hybrydy" (teksty Karaska, Urbankowskiego, będące zapowiedzią nowych formacji, m.in. Nowej Fali)[21].

Od początku swej działalności Orientacja organizowała tematyczne konkursy literackie o zasięgu ogólnopolskim. Pierwszy z nich, pt. „Idea Lenina", ogłoszono już w maju 1960 w związku z Dniami Leninowskimi (na wiersz związany z osobą i dziełem Lenina). Organizatorami byli CKS „Hybrydy", Warszawskie Koło Twórcze Młodych TRZZ oraz redakcja *Przyjaźni*[22]. Do jury zaproszono Władysława Broniewskiego, Stanisława Ryszarda Dobrowolskiego, J. Sławińskiego, Seweryna Pollaka, Jadwigę Narkiewicz; sekretarzem jury był J. Leszin-Koperski. Rozstrzygnięcie konkursu nastąpiło w 1961, a nagrody (pieniężne, w wysokości od 5 do 1 tys. zł) otrzymali: I – Bohdan Drozdowski, II – Witold Dąbrowski,

[18] *Nadodrze* 1973 nr 13.

[19] Por. tegoż: Formy obecności „nieobecnego pokolenia", s. 55.

[20] A.K. Waśkiewicz: Wydawnictwa kręgu Orientacji. [W:] Czasopisma studenckie w Polsce (1945–1970), s. 275–276. Kwestię te porusza autor także m.in. w artykule „Pokolenie Orientacji" (*Poezja* 1972 nr 2) podkreślając, iż do nr 6 *Orientacja* była pismem grupy, zaś po odejściu z niej Gąsiorowskiego została zdominowana przez inne tendencje. Na ten temat pisał także J. Leszin-Koperski (*Kamena* 1972 nr 8): „Drugi rzut *Orientacji*, od szóstego numeru począwszy, redagowany przy współudziale Burka, Karaska oraz Waśkiewicza, ukazał możliwie szerokie tendencje młodej poezji polskiej ostatnich lat".

[21] Zob. *Zdanie* 1980 nr 2.

[22] Przy wszystkich konkursach ogłaszanych przez Orientację nazwa grupy jako organizatora nie pada; jako inicjatorów i organizatorów podawano Centralny Klub Studentów Warszawy „Hybrydy" oraz Warszawskie Koło Twórcze Młodych CRZZ.

A. Zaniewski, III – Bogdan Justynowicz, Jerzy Lesław Ordan, Jacek Syski, wyróżnienia: Adam Ancug, Czesław Kondraciuk, Janusz Laskowski, Jarosław Markiewicz, Tadeusz Szklarski, Zbigniew Tyszka, Roman Woźniak. Nagrody ufundowali, obok organizatorów, także: ZG TPPR, WKZZ, ZG ZNP, Stowarzyszenie ZAiKS, Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, KC ZMS, Rektor UW, Rektor PW oraz WK SRN i DRN Warszawa-Śródmieście. Kolumny pokonkursowe, zawierające wiersze laureatów, opublikowano w 2 zeszycie „Widzeń" (1961) oraz we *Współczesności* (1961 nr 6).

W 1961 ogłoszono konkurs pt. „Zrodziła ich walka" (z okazji XX rocznicy PPR i ZWM) na utwór z dziedziny literatury, muzyki i plastyki. Patronat nad nim roztoczyła RN ZSP oraz Muzeum Historii Polskiego Ruchu Rewolucyjnego. Określając tematykę nadsyłanych prac pisano: „Prace na konkurs powinny dotyczyć nie tylko historii i działalności PPR i ZWM, ale wyrażać również postępowe tradycje inteligencji polskiej w walce z okupantem i rodzimą reakcją, idei walk postępowych i rewolucyjnych, walkę o wolność i niezależność ludów kolonialnych, wreszcie najżywotniejsze problemy współczesnego człowieka – walkę o pokój i postęp społeczny"[23]. Do konkursu zgłoszono siedemset prac; 12 czerwca 1963 jury w składzie: B. Drozdowski, P. Kuncewicz, J. Leszin (sekretarz), Julian Rogoziński, Leon Pasternak (przewodniczący) i Tadeusz Świrski, przyznało nagrody (pieniężne, w wysokości od 3 do 1 tys. zł oraz rzeczowe) autorom: I – Krzysztof Gąsiorowski, II – Maciej Zenon Bordowicz, Andrzej K. Waśkiewicz, III – Edmund Puzdrowski, Irena Hanzlówna, Kazimierz Śladewski, A. Jastrzębiec-Kozłowski, wyróżnienia: Maria Befaltowska, I. Hanzlówna, Jarosław Markiewicz, Czesław Kuriata, E. Puzdrowski, Andrzej Zaniewski, Janina Więcławska. Wręczenie nagród i wieczór autorski laureatów odbyły się 12 lipca 1963; impreza odbyła się z udziałem Estrady Rewolucyjnej Poezji i Pieśni im. W. Broniewskiego[24]. Kolumna pokonkursowa ukazała się w *Dzienniku Ludowym* (1963 nr 189).

---

[23] Wg: *Nowa Kult.* 1973 nr 7.

[24] Estrada Rewolucyjnej Poezji i Pieśni im. W. Broniewskiego powstała w maju 1960 jako Estrada Poetycka przy klubie „Hybrydy"; kolejne nazwy: Estrada Rewolucyjnej Poezji, Estrada Rewolucyjnej Poezji i Pieśni, Estrada Rewolucyjnej Poezji i Pieśni im. W. Broniewskiego (po śmierci poety). Jej założycielami i pierwszymi członkami byli: Stanisław Dziadowicz, Maciej Łukaszczyk, Pola Lipińska, Teresa Rutkowska, J. Leszin (kierownik programowy i artystyczny), Jan Pietrzak, Danuta Bester, Tadeusz Turkowski, Janina Lenobel, Edmund Dulski-Leński, Ewelina Kwaśniewska, Janusz Soczewiński, Zofia Lupertowicz, Robert Młynarski. W drugim okresie istnienia Estradę tworzyli: Andrzej Wincior, Barbara Ławcewicz, Janusz Twardowski, Irena Klukówna, Ewa Gąsowska, Zenon Rek, Jaromir Chomicz, Danuta Porębska, Andrzej Rodkiewicz, Wiesława Capówna, Ludmiła Krawcówna, Tadeusz Peretiatkowicz, Jolanta Słobodzian, Lidia Zołudziewicz, Janina Więcławska, Barbara Iwanowska, Krzysztof Mroziewicz.

Zespół organizował programy artystyczne związane z rocznicami i wydarzeniami politycznymi (w 1960–67 zrealizowano czterdzieści montaży muzyczno-poetyckich, głównie autorstwa Leszina i Gąsiorowskiego), m.in.: Lenin, Wstań Polsko... (w 100. rocznicę Powstania Styczniowego), Pieśń ujdzie cało (w 20. rocznicę powstania w Getcie Warszawskim), Z lewej strony barykady (w 25. rocznicę zamordowania pierwszych studentów czeskich przez hitlerowców), Gdy naród do boju (w 20. rocznicę LWP), Wojenna ballada (w 25. rocznicę Armii Czerwonej), Nigdy więcej (w 25. rocznicę wybuchu II wojny światowej), Nie zapomnimy (w 20. rocznicę powstania obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu). Estrada organizowała też cykle imprez poetycko-muzycznych, m.in.: Tydzień Polskich Partii Rewolucyjnych (w 20. rocznicę PPR i ZWM), Tygodnie Muzyki i Poezji (w rocznicę Rewolucji Październikowej), Tygodnie Kultury i Sztuki (po-

Kolejny konkurs poetycki pt. „Nasze dwudziestolecie w poezji i wspomnieniu", zorganizowany przez Estradę Rewolucyjnej Poezji i Pieśni im. W. Broniewskiego oraz Warszawskie Koło Twórcze Młodych TRZZ (pod patronatem ZSP i Rady Naczelnej TRZZ), odbył się 14 II 1964. Nagrody otrzymali: I – Mieczysław Szargan, II – Andrzej K. Waśkiewicz, III – Wiesław Sadurski, wyróżnienia: Jerzy Lesław Ordan i Andrzej Ryszard Kozłowski[25]. Kontynuacją tradycji Orientacji był konkurs na utwory politycznie zaangażowane pn. „U źródeł nowego wieku"; ogłoszony w 1966 z inicjatywy Leszina-Koperskiego z okazji 50. rocznicy Rewolucji Październikowej, rozstrzygnięty został w 1967. Jego fundatorami były ZG TPPR, ZMS i Muzeum Lenina w Warszawie. Nagrody w konkursie otrzymali: Zbigniew Jerzyna (I), Zbigniew Strzałkowski i Andrzej Pawłowski (II) oraz Jerzy Górzański, Tadeusz Mocarski i Ireneusz Spychalski (III), zaś wyróżnienia: A. Jastrzębiec-Kozłowski, Wiesław Kazanecki, Jarosław Markiewicz, J.L. Ordan, Elżbieta Rosiak i Stanisław Szelest. W skład jury wchodzili: Andrzej Drawicz, Krzysztof Gąsiorowski, Stanisław Grochowiak, P. Kuncewicz, J. Leszin (sekretarz) i Anatol Stern (przewodniczący). Regulamin konkursu określał tematykę utworów: „Organizatorom konkursu zależy na wierszach poruszających problemy współczesnego świata – przemiany społeczno-polityczne, historię przyjaźni polsko-radzieckiej, uczestnictwo młodego pokolenia w tworzeniu nowych społecznych wartości". Nagrody wynosiły od 5 do 2 tys. zł, II nagroda – wyjazd do ZSRR, wyróżnienia – po 1 tys. zł. Kolejnym konkursem o tematyce politycznej był ogłoszony w 1968 w „Almanachu ruchu kulturalnego i artystycznego ZSP" konkurs pt. „Lenin i świat dzisiaj". W jego jury zasiadali: Mieczysław Czychowski, J. Leszin (przewodniczący), Aleksander Nawrocki i Bohdan Urbankowski. Przyznanie nagrody odbyło się 29 IV 1970; otrzymał ją Janusz Zernicki, zaś wyróżnienia: Jerzy Jaśniak, Julian Kornhauser i Zbigniew Strzałkowski.

W 1965 ustanowiono konkurs na „Dziennik Twórcy – Artysty – Działacza" pod patronatem RN ZSP i RN TRZZ. Jego organizatorami były Estrada Rewolucyjnej Poezji i Pieśni im. W. Broniewskiego i Warszawskie Koło Twórcze Młodych TRZZ. Odbył się z okazji 20-lecia Polski Ludowej, jego rozstrzygnięcie nastąpiło w okresie, gdy przy „Hybrydach" działało już → Forum Poetów „Hybrydy". W regulaminie podkreślano m.in.:

„1. Organizatorom konkursu zależy na pracach związanych z przeobrażeniami ideowymi i społecznymi, a także na autentycznym uczestnictwie młodych środowisk twórczych i artystycznych w okresie Polski Ludowej[..].

5. Trwa akcja na rzecz obchodów 1000-lecia Państwa Polskiego. Organizatorom zależałoby na pracach związanych z tą akcją zwłaszcza na terenach Ziem Zachodnich i Północnych"[26].

święcone rocznicom twórców, ogłoszonym przez Światową Radę Pokoju), Tygodnie Oświaty (z okazji Tygodni Ziem Zachodnich i Północnych), Tydzień Muzyki i Poezji Rewolucyjnej (w 20-lecie PRL), coroczny cykl pt. Śladami Lenina. Por. Post scriptum. Warsz. 1966, s. 109–111, Wobec własnego czasu. Warsz. 1967, s. 7–8, *Tryb. Maz.* 1967 nr 103, Almanach ruchu kulturalnego i artystycznego ZSP. Warsz.: ZSP 1968, s. 173.

[25] Tradycja konkursów współorganizowanych przez działaczy kulturalnych skupionych przy klubie „Hybrydy" była kontynuowana po zaprzestaniu działalności Orientacji Poetyckiej „Hybrydy".

[26] Wg: *Orientacja* 1966 nr 2.

Przewidziano nagrody w wysokości od 3 do 1 tys. zł. Na pierwszy konkurs nadesłano około 200 prac, w związku z czym uznano, iż należy przekształcić go w imprezę coroczną. Jury przewodniczył Józef Lenart. Laureatami zostali: Marek Malinowski (I nagroda), Wiesław Hudon, Jan Byrczak (II), Adam Sitek, Feliks Falk (III) oraz Alicja Lewanderska i Krzysztof Anuszkiewicz (wyróżnienia). Wyniki drugiego konkursu na „Dziennik..." ogłoszono w 1967 w czasie II Ogólnopolskiego Dnia Poezji; przyznano nagrody: I – Dominice Gliwiczance, II – Kazimierzowi Chudzickiemu, równorzędne III – Edmundowi Pietrykowi, Z. Strzałkowskiemu i A.K. Waśkiewiczowi. Kolejny ogłoszono dopiero w 1968 (por. „Almanach ruchu kulturalnego i artystycznego ZSP" 1968 s. 40); brak prasowych informacji o jego rozstrzygnięciu.

Orientacja Poetycka „Hybrydy" była inicjatorką Tygodni Poetyckich Stolicy, organizowanych od 1960, zawsze w maju, z okazji Dni Oświaty, Książki i Prasy; patronowały im RO ZSP i Referat Kultury Prezydium DRN Warszawa-Śródmieście. Według Leszina-Koperskiego Tygodnie były kontynuacją Tygodni Literackich, potem Tygodni Toruńskich, organizowanych w 1956–57 przy UMK przez grupę → Helikon. W 1960–66 odbyło się siedem imprez z tego cyklu poświęconych kolejno: polskiej poezji rewolucyjnej i kierunkom w literaturze 20-lecia międzywojennego (1960), twórczości Leśmiana, Czechowicza, Baczyńskiego, Borowskiego, a nadto poetów pokolenia „Współczesności" (1962); IV Tydzień odbywał się pod hasłem „450 lat książki polskiej" i poświęcony był Biernatowi z Lublina, Janowi Andrzejowi Morsztynowi, Cyprianowi Kamilowi Norwidowi, Tadeuszowi Micińskiemu (1963), kolejny dotyczył „Pokolenia 1960/62, tzn. Orientacji" (1964), VI Tydzień odbył się pod hasłem 700-lecia Warszawy (1965)[27]. W imprezach tych brali udział pisarze i krytycy literaccy, m.in. Władysław Broniewski, Stanisław Ryszard Dobrowolski, Mieczysław Jastrun, Antoni Słonimski, Anatol Stern, Adam Ważyk, Julian Krzyżanowski, Juliusz Wiktor Gomulicki, Janusz Maciejewski, Piotr Kuncewicz, Janusz Sławiński, Zbigniew Bieńkowski, Lidia Winniczuk , Michał Głowiński, a także liczna grupa aktorów scen warszawskich[28].

Prasa interesowała się bliżej wyłącznie I Tygodniem, oceniając przychylnie jego program (ułożony przez J. Sławińskiego) oraz poziom artystyczny[29]. Spośród siedmiu zorganizowanych w 1966–72 prasa odnotowała trzy imprezy z tego cyklu: VII, XI i XIII Tydzień. 9–14 V 1966 pod hasłem „Polska poezja poprzez wieki" odbył się VII Tydzień, zorganizowany w kawiarni „Ujazdowska". Prelegentami na kolejnych wieczorach byli: Janusz Pelc, J. Maciejewski, Maria Szpakowska, Piotr Kuncewicz, Andrzej Gronczewski, Krzysztof Gąsiorowski. Wiersze poetów z wieków XVI–XX recytowali aktorzy scen warszawskich: Czesław Wołłejko, Zofia Małynicz, Stanisław Zeleński, Elżbieta Barszczewska, Alicja Raciszówna, T. Turkowski, komentarz muzyczny opracowali Jan Weber i Ewa Artysz. Odbył się także wieczór poświęcony „Pokoleniu 1960". Współ-

[27] Kolejne Tygodnie Poetyckie Stolicy (1966–1970) odbywały się już przy współudziale Forum Poetów „Hybrydy", natomiast imprezy zorganizowane w 1971 i 1972 toczyły się bez udziału poetów skupionych wokół „Hybryd".

[28] Wg: J. Koperski: Tygodnie Poetyckie Stolicy. Post scriptum, s. 106.

[29] VII, VIII, IX i X Tydzień Poetycki Stolicy współorganizowało → Forum Poetów „Hybrydy", następne odbyły się bez inicjatywy obu grup.

organizatorami były ZSP i → Forum Poetów „Hybrydy". XI Tydzień Poetycki Stolicy (10–15 V 1971) został zorganizowany wyłącznie przez DRN Warszawa-Śródmieście (Wydział Kultury) i KMPiK przy „Ścianie Wschodniej". Poświęcony był Cyprianowi Kamilowi Norwidowi w 150. rocznicę urodzin, Aleksandrowi Błokowi w 50. rocznicę śmierci, Tadeuszowi Peiperowi, Charlesowi Baudelaire'owi, Bruno Jasieńskiemu, Julianowi Przybosiowi. Wieczory poetyckie poprzedzane były komentarzem krytyków: Janusza Maciejewskiego, Piotra Kuncewicza, Ryszarda Krynickiego, Zbigniewa Jerzyny, Juliana Rogozińskiego i Krzysztofa Gąsiorowskiego. Teksty poetyckie czytali Halina Mikołajska, Henryk Boukołowski, Andrzej Żarnecki, Zbigniew Zapasiewicz, Mariusz Dmochowski. O XII Tygodniu (8–13 V 1972) wiadomo z prasy jedynie tyle, iż zorganizowany został z inicjatywy tych samych instytucji, które animowały poprzednią imprezę.

We wrześniu 1960 Orientacja, Estrada Rewolucyjnej Poezji i Pieśni oraz Warszawski Klub Twórczy Młodych ustanowiły Ogólnopolską Nagrodę Poetycką Młodych, zwaną w latach następnych Nagrodą Poetycką Młodych miasta stołecznego Warszawy, Laurem Poetyckim m. st. Warszawy, Ogólnopolską Nagrodą Poetycką Młodych im. W. Broniewskiego (od 1962), Nike Warszawską (od 1965), Wielką Nagrodą Poetycką Młodych „Nike Warszawska"[30]. Od 1966 przyznawana była corocznie w grudniu, wręczana w styczniu, w rocznicę wyzwolenia Warszawy w trakcie Ogólnopolskich Dni Poezji. Nagrodzie patronowała Rada Okręgowa ZSP i Wydział Kultury Stołecznej Rady Narodowej. Skład jury był zmienny; w okresie 1960–70 zasiadali w nim w różnych latach: Maria Broniatowska, Mieczysław Czychowski, Stefan Durmaj, Stanisław Grochowiak, Mieczysław Jastrun, Piotr Kuncewicz, Andrzej Lam, Jerzy Leszin, Alicja Lisiecka, Ryszard Matuszewski, Artur Międzyrzecki, Julian Przyboś, Julian Rogoziński, Antoni Słonimski, Anatol Stern, Adam Ważyk, Eugeniusz Żytomirski. Nagroda miała charakter pieniężny. Kolejnymi laureatami byli: K. Gąsiorowski i Z. Jerzyna (za 1960), J. Górzański i Edmund Pietryk (za 1961), Andrzej Ryszard Kozłowski (za 1962), Ernest Bryll (za 1963), Wiesław Sadurski i Andrzej Kozera (za 1964), Erwin Kruk (za 1965), Maciej Zenon Bordowicz (za 1966), Roman Gorzelski (za 1969)[31].

Inicjatywą Orientacji była także cykliczna, ogólnopolska impreza pt. „Dzień Poezji" organizowana w 1966–71 (z reguły w ostatnich dniach stycznia) w rocznicę wyzwolenia Warszawy; składały się na nią sympozja poetyckie i spotkania związane z wręczeniem Ogólnopolskiej Nagrody Poetyckiej Młodych pn. „Nike Warszawska", przyznawanej za utwory niedrukowane o tematyce antywojennej i antyfaszystowskiej. Stałymi organizatorami Dnia Poezji było Warszawskie Koło Twórcze Młodych, Estrada Rewolucyjnej Poezji i Pieśni im. W. Broniewskiego

[30] Utwory nagrodzone i wyróżnione w konkursie o Nagrodę Poetycką Młodych w kilku wypadkach ogłoszone były w specjalnych kolumnach pokonkursowych, zob. *Nowa Kult.* 1961 nr 47 s. 3 (W: M.Z. Bordowicz), *Orientacja* 1965 nr 1 s. 15–19 (W: K. Chudzicki, K. Gąsiorowski, A. Kozera, G. Remiszewska, W. Sadurski), *Orientacja* 1966 nr [2] s. 29–33 (W: A. Jastrzębiec-Kozłowski, E. Kruk, M. Szargan, A.K. Waśkiewicz), *Kultura* 1967 nr 18 s. 1, 8 (W: M.Z. Bordowicz), *Orientacja* 1970/71 s. 36 (W: D. Chróścielewska, R. Gorzelski, W. Huzik, R. Wojaczek).

[31] Od 1966 konkurs o nagrodę „Nike Warszawskiej" odbywał się pod firmą Forum Poetów „Hybrydy", choć organizowali go poeci Orientacji, nadal współpracujący z klubem. Po 1966 prasa odnotowała jedną tylko nagrodę „Nike Warszawska", przyznaną w 1970 za 1969 rok.

oraz w 1966 Orientacja Poetycka „Hybrydy"; w okresie, gdy przy klubie „Hybrydy" działało Forum Poetów „Hybrydy", przypisywano mu organizację części imprez organizowanych przez poetów i działaczy byłej Orientacji, m.in. Ogólnopolskie Dni Poezji oraz Tygodnie Poetyckie Stolicy, w których poeci „Forum" brali udział jedynie indywidualnie. Zjazdom tym patronowali RO ZSP w Warszawie oraz Wydział Kultury Stołecznej Rady Narodowej.

I Dzień Poezji (30–31 I 1966) zgromadził około 150 poetów i krytyków; obecni byli m.in. Adam Ważyk, Anatol Stern, Ryszard Matuszewski, Seweryn Pollak, Stanisław Grochowiak. Referaty wygłosili: Alicja Lisiecka („Poeci Orientacji Hybrydy") i Krzysztof Gąsiorowski („Poeci Pokolenia 1960"); zostały one następnie opublikowane w *Orientacji*. Zaprezentowano także tom „Post scriptum".

II Dzień Poezji (29–30 I 1967) połączony był z sympozjonem poetów i krytyków, na którym referaty wygłosili: Mieczysław Orski („Orientacja Poetycka Hybrydy"), K. Gąsiorowski („Struktura poetycka. O nową wartość"), Ryszard Krynicki („Orientacja Hybrydy w pokoleniu 1960"), Zbigniew Jerzyna („Obraz współczesnej krytyki") i Jarosław Markiewicz („Pogranicze poezji"). Wręczono także nagrodę „Nike Warszawska" za 1966 M.Z. Bordowiczowi za poemat „Zapisy z prób Kordiana"; statuetkę Nike (nagroda RO ZSP) i wyróżnienia otrzymali: Andrzej Ryszard Kozłowski, J. Markiewicz i Mieczysław Szargan oraz honorowe wyróżnienie: Adam Puto. Przyznano nagrody w konkursie na „Dziennik Twórcy – Artysty – Działacza". W Turnieju Jednego Wiersza (wzięło w nim udział 50 poetów) I nagrodę otrzymał Bohdan Urbankowski, II – Janusz Żernicki, zaś nagrodę Warszawskiego Koła Twórczego Młodych TRZZ – Andrzej K. Waśkiewicz. Na II Dzień Poezji przybyło blisko 150 osób. W programie imprezy było także złożenie kwiatów pod pomnikiem Nike.

III Dzień Poezji, zorganizowany z okazji 10-lecia klubu „Hybrydy", odbył się 27 I 1968; w czasie jego trwania ogłoszono wyniki konkursu „Nike Warszawska", odbył się także wieczór poetycki laureatów Turnieju Jednego Wiersza.

IV Dzień Poezji pt. „Poezja myśli i poezja słowa" odbył się 9–10 II 1969. Referaty wygłosili: Stanisław Barańczak („«Poezja myśli» i «poezja słowa»"), Tomasz Burek („Poezja, jakiej nam potrzeba") i Michał Sprusiński. Nagrodę Poetycką Młodych „Nike Warszawska" przyznano Wacławowi J. Tkaczukowi, wyróżnienia zaś otrzymali: Jarosław Markiewicz, Ryszard Milczewski-Bruno, Tadeusz Mocarski, Jacek Maria Hohensee. W Turnieju Jednego Wiersza nagrody dostali Andrzej Babiński i Mieczysław Machnicki.

V Dzień Poezji (28–29 IV 1970) obchodzono pod znakiem setnej rocznicy urodzin Lenina, 25. rocznicy zwycięstwa nad faszyzmem, powrotu Ziem Zachodnich i Północnych do Macierzy. Połączony był z sympozjum pt. „ZSP – inspirator i mecenas ruchu twórczego młodych. Poeta wobec własnego czasu". Referaty, poświęcone głównie Orientacji Poetyckiej „Hybrydy", wygłosili: J. Leszin-Koperski („Od «Helikonu» po «Nowe Widzenia» – awangarda poetycka pod patronatem ZSP"), K. Gąsiorowski („Orientacja Poetycka Hybrydy na tle poezji lat sześćdziesiątych"), B. Urbankowski („Forum Poetów Hybrydy – najmłodsza poezja polska"), R. Matuszewski („Studencki ruch literacki na tle współczesnej literatury polskiej"). W ramach imprezy wręczono nagrodę „Nike Warszawskiej" Ro-

manowi Gorzelskiemu, zaś wyróżnienia Dorocie Chróścielewskiej, Władysławowi Huzikowi i Rafałowi Wojaczkowi. W jury zasiadali: M. Czychowski, S. Durmaj, P. Kuncewicz, J. Leszin (sekretarz), R. Matuszewski (przewodniczący) i B. Urbankowski. Nadto wręczono nagrodę turnieju poetyckiego pt. „Lenin i świat dzisiaj" (I – 2 tys. zł, wyróżnienia – po 1 tys. zł). Nagrodę otrzymał Janusz Żernicki, wyróżnienia: Julian Kornhauser, Janusz Jaśniak i Zbigniew Strzałkowski; w jury turnieju zasiadali: M. Czychowski, J. Leszin-Koperski (przewodniczący) i Aleksander Nawrocki.

VI Ogólnopolski Dzień Poezji, który odbył się 19–20 XII 1971, zorganizowany został przez członków byłej Orientacji Poetyckiej „Hybrydy"; w trakcie imprezy ogłoszono oficjalnie informację o rozwiązaniu grupy.

Orientacja Poetycka „Hybrydy" była nadto organizatorką sympozjonów poetyckich, z których trzy miały charakter ogólnopolski. W 1961–63 odbyło się siedem sympozjonów, z których prasa omówiła trzy: dwa zorganizowane w Warszawie i jeden w Gdańsku (wspólnie z → Gdańską Grupą Młodych). Na imprezy te składały się referaty krytyków współpracujących z grupą (m.in. J. Sławińskiego, J. Rogozińskiego, A. Lisieckiej), Turniej Jednego Wiersza, wręczenie Nagrody Poetyckiej Młodych; zapraszano na nie poetów starszego i młodszego pokolenia, m.in. Mieczysławę Buczkównę, Andrzeja Lama, S. Pollaka, P. Kuncewicza, J. Maciejewskiego, J. Przybosia, Arnolda Słuckiego, A. Sterna, Jana Śpiewaka. Laureatami Turniejów Jednego Wiersza, organizowanych w trakcie sympozjonów, byli m.in. Mieczysław Czychowski, Krzysztof Gąsiorowski, Jerzy Górzański, Andrzej Jastrzębiec-Kozłowski, Andrzej Kozera, Andrzej Ryszard Kozłowski, Janusz Kryszak, Mieczysław Machnicki, Jarosław Markiewicz, Stefan Polom, Edmund Puzdrowski, Wiesław Sadurski, Krystyna Szlaga, Andrzej Szmidt, Violetta Szorc, Roman Śliwonik, Andrzej Zaniewski[32].

Orientacja organizowała także cykle spotkań poetyckich pt. „Pokolenie, które wstępuje" (cykl kontynuowany także po rozpadzie grupy), „Ludzie sztuki o sobie" (wystąpili w nim m.in. Jerzy Andrzejewski, Miron Białoszewski, Władysław Broniewski, Mieczysław Jastrun, Jan Parandowski, Julian Przyboś, Lucjan Rudnicki, Antoni Słonimski, Anatol Stern, Adam Ważyk) oraz prowadzony przez Juliusza Wiktora Gomulickiego, Juliana Rogozińskiego i Artura Sandauera cykl „Geniusze poezji – ich sztuka i idee", w którym prezentowano twórczość m.in. Charlesa Baudelaire'a, Artura Rimbauda, Artura Marii Rilkego, Cypriana Ka-

[32] P. Kuncewicz zwracał uwagę na wytworzenie się stałego kręgu poetów obsługujących konkursy Orientacji, wymieniając nazwiska Gąsiorowskiego, Markiewicza, Bordowicza, Waśkiewicza, Stachury, Żernickiego, Jerzyny, Ordana. (Por. Wobec własnego czasu, s. 11). Natomiast S. Stabro, śledząc negatywny jego zdaniem wpływ zinstytucjonalizowania na program Orientacji i jej członków, pisał: „Jego pierwszym, negatywnym sygnałem były tu konkursy: Zrodziła ich walka, U źródeł nowego wieku, Nike Warszawska, Nasze Dwudziestolecie. Wbrew założeniom, rychło stały się one kapliczką dla bliższych i dalszych znajomych – wystarczy prześledzić uważnie pod tym kątem publikację «Wobec własnego czasu» – i doprowadziły szybko do megalomańskiego końca szlachetną ideę. Konkursy bowiem są tu sprawą istotna. To właśnie na tym materiale próbowano dowieść zgodności teorii z praktyką. Tutaj odbywała się – zdaniem tej grupy – wzorcowa interpretacja formulistycznego kanonu, to tutaj sugerowano ów jakoby niezłomny związek pomiędzy publicystyką i praktyką artystyczną. To tutaj etyczny nihilizm i zakłamanie tego pokolenia święciły najbardziej i najgłośniej fetowane triumfy" (*Student* 1971 nr 5 s. 10).

miła Norwida, Wiktora Chlebnikowa, Włodzimierza Majakowskiego, Bolesława Leśmiana[33].

Mimo iż Orientacja nie sformułowała wspólnego programu poetyckiego[34], niektórzy krytycy dostrzegali jednak wykształcenie się stylistyki grupowej, a także pokoleniowej (A.K. Waśkiewicz, J. Leszin-Koperski) lub tylko środowiskowej odrębności. Była też Orientacja najenergiczniej atakowanym ugrupowaniem lat sześćdziesiątych. Określenia „Pokolenie 1960" w stosunku do poetów skupionych wokół „Hybryd" używał Leszin-Koperski w większości publikacji Orientacji Poetyckiej „Hybrydy" („Post scriptum" s. 7, 9, „Za progiem wyboru" s. 10, także w „Nowych Widzeniach" s. 6), choć mówił też o powstaniu „środowiska", którego organem stały się „Widzenia" („Post scriptum" s. 7). Także Waśkiewicz, ściśle współpracujący z grupą, podkreślał, iż Orientację od innych ugrupowań różni dążenie do sformułowania swojej odrębności pokoleniowej, przy czym początki tego pokolenia widział w praktyce toruńskich dodatków młodoliterackich „Helikon" i „Nowe Żagary"[35]. Szanse stworzenia przez grupę „obowiązującej dla pokolenia" poetyki (tzw. nowego synkretyzmu) dostrzegał Waśkiewicz już w 1967; pisał o tym w *Agorze* (nr 17), szerzej zaś omawiał m.in. w swojej książce pt. „Formy obecności «nieobecnego pokolenia»" (s. 59):

„Występując w i m i e n i u p o k o l e n i a, Orientacja dążyła do stworzenia takiej płaszczyzny, na której może nastąpić porozumienie sprzecznych tendencji poszczególnych grup. Właśnie poprzez określenie negatywne. To jednak, co było możliwe na gruncie sformułowań programowych, okazało się o wiele trudniejsze do zrealizowania w sferze działań, nazwijmy to tak, organizacyjnych. Był to w pierwszej połowie lat sześćdziesiątych jedyny – ukonstytuowany na gruncie wspólnoty poetyki – zespół poetów dysponujący możliwościami oddziaływania na rzeczywistość literacką (mniejsza w tej chwili o zakres). Mający po prostu własne wydawnictwa. Wedle opinii rówieśników funkcjonowały one jako pisma grupy, były jednak także, jak już mówiliśmy, literackimi wydawnictwami organizacji patronackiej. Z tego punktu widzenia grupa – z uwagi na swe «centralne» usytuowanie stanowiła coś w rodzaju zespołu «ekspertów literackich» tej organizacji. Programowała w ograniczonym co prawda zakresie – tę sferę jej działalności.

W ten sposób Orientacja stanowiła:

1) grupę poetycką dysponującą zespołem «intuicji programowych»,
2) reprezentację «wstępującego pokolenia»,
3) zespół programujący sferę działań literackich ZSP,
4) zespół redagujący system wydawnictw literackich".

Dla Waśkiewicza Orientacja była także pierwszą grupą, która „z kategorii pokolenia uczyniła swój zasadniczy wyróżnik"[36].

[33] Por. Post scriptum, s. 7.

[34] R. Krynicki pisał na ten temat już w 1966: „Brak wypowiedzi programowych wywoływał w rezultacie dezorientację wśród krytyków, albo przemilczających zjawisko, albo traktujących o nim zdawkowo i nie z tego punktu widzenia, z jakiego należałoby to uczynić. Stąd np. późne dostrzeżenie odmienności Gąsiorowskiego" (*Nurt* 1966 nr 12).

[35] Zob. Wnętrze świata, s. 13: Pokolenie „Orientacji". *Poezja* 1972 nr 2 s. 53. Zob. też przyp. 4.

[36] A.K. Waśkiewicz: Modele i formuła. Wr. 1978, s. 31.

Odmiennie rolę Orientacji oceniał uczestnik jej działań Janusz Żernicki, dla którego Orientacja Poetycka „Hybrydy" nigdy nie stanowiła grupy literackiej w ścisłym tego słowa znaczeniu, lecz tylko „grono przyjaciół zafrapowanych odrębnością swoich poetyk". Nadto stawiał granicę między twórczością indywidualną poetów skupionych wokół „Hybryd" a działalnością popularyzatorską klubu: „Nie mieliśmy strategów pokoleniowych, tylko animatora, którego wypowiedzi bardzo często wprowadzały w błąd i poczytywane były jako wspólne deklaracje"[37].

Pierwszym polemistą gwałtownie atakującym Orientację był J. Rogoziński, autor cyklu artykułów pt. „Wnuczęta" zamieszczonych we *Współczesności* (por. Opracowania). Zarzuty postawione tam poetom „Hybryd" potwierdził po latach we wstępie do kolumny wierszy Orientacji, ogłoszonej w 1972 w *Poezji* (nr 2). Wyjaśniając nazwanie poetów Orientacji – „wnuczętami", przywoływał analogie między ich praktyką poetycką a symbolistkami polskimi, sprowadzające się, jego zdaniem, do faktu, iż za punkt wyjścia wzięto w obu wypadkach przeżycie o nikłej autentyczności, obwarowując je rozbudowaną retoryką. O poetach Orientacji pisał w tym kontekście: „Prawie każdy z nich grał poetę, jak aktor gra Hamleta albo Pana Jowialskiego. Niektórzy zresztą (Zaniewski, Czychowski, Sadurski) nie wpadli w tę manierę, inni wyzbywali się jej całkowicie lub częściowo (Stachura, Górzański, Gąsiorowski), jeszcze inni (Kozłowski, Ordan) rozdęli ją do patosu pustej dudniącej beczki. Są też intymiści (Żernicki i Machnicki), których zmetaforyzowane niepokoje duszne podziwiam, jak zachwycałbym się kolekcją plastikowych motyli, udających zasuszone (i prawdziwe). Przeciwieństwem tych zadumanych martwicowców jest żywy Waśkiewicz. Ale on również już od dawna wypracował sobie własne poetyckie istnienie".

Stosunkowo wcześnie odezwały się głosy negujące istnienie odrębności pokoleniowej hybrydowców. Już w „Post scriptum" (por. s. 19) J. Maciejewski sformułował tezę, iż pojęcie owej odrębności było mitologią stworzoną dla zrekompensowania braku debiutu książkowego. Także poeci wrocławscy (Lucjan Kiełkowski, Marianna Bocian) negowali słuszność nazywania się przez poetów Orientacji „pokoleniem 1960"[38]. Jacek Kajtoch przeciwny był tworzeniu przez poetów Orientacji opozycji: „pokolenie Współczesności" – „pokolenie 1960", uważając, że jest ona „w dużym stopniu intelektualną fikcją, stworzoną z potrzeby chwili, po prostu dla łatwiejszego wejścia na rynek literacki"[39]. Także Maciej Chrzanowski odmawiał Orientacji prawa do uznania jej za odrębne pokolenie, zgadzając się jedynie na terminy „grupa wewnątrzgeneracyjna", „ruch poetycki" i argumentując, iż owo „nieformalne ugrupowanie [...] nie stworzyło (jak tzw. «Młoda

[37] *Nowy Wyr.* 1980 nr 3.

[38] Zob. L. Kiełkowski. *Kontrasty* 1968 s. 103, M. Bocian. *Konfrontacje* 1972 nr z V/VI s. 13.

[39] J. Kajtoch. *Głos Młodz.* 1972 nr 8 s. 31. Opozycję tę A.K. Waśkiewicz określał w następujących kategoriach: „Można bez obawy popełnienia błędu powiedzieć, że pokolenie Współczesności tworzyły te roczniki, które przeszły przez ZMP i w momencie jego likwidacji stanowiły aktyw funkcyjny, oni też decydowali – w dostępnym sobie zakresie – o organizacjach wówczas powstających; pokolenie Orientacji, a więc te roczniki, które stanowiły najmłodszą grupę organizacji ZMP-owskiej, wstąpiły do niej w końcowym okresie istnienia lub w ogóle nie zdążyły uczestniczyć w ruchu młodzieżowym przed przełomem październikowym. Nietrudno zauważyć, że przyjęcie tego rozgraniczenia (dość zresztą oczywistego) nie tylko uzasadnia wprowadzenie jako początkowej cezury pokoleniowej roku 1935, ale także wyjaśnia genezę odmienności postaw. Pośrednio wyjaśnia także źródła konfliktu". Pokolenie „Orientacji". *Poezja* 1972 nr 2 s. 53.

Kultura» na początku lat siedemdziesiątych) wokół siebie rzeczywistego, wielopłaszczyznowego ruchu umysłowego i artystycznego, nie doczekało się żadnej generacyjnej publicystyki, eseistyki, teatru wykorzystującego literaturę powstałą w owym kręgu", a nadto – iż Orientacja nie próbowała dokonać rozrachunków generacyjnych z głównymi nurtami literatury „pokolenia 56". Opozycyjność grupy wobec „pokolenia Współczesności" widział Chrzanowski wyłącznie w formach i instytucjach życia literackiego przez nią stworzonych oraz w werbalnych deklaracjach, nie zaś w modelu literatury, zaproponowanym przez Orientację[40]. Na zbliżonej płaszczyźnie spór o Orientację sytuował Wit Jaworski, uważając, że grupa atakowana była nie „za zgodę na historię, za niekontestacyjny program, lecz za nieświadomość tej zgody – za deklaracje, w których światopoglądowe inwalidztwo pokryło się z nijakim kostiumem poetyckim[41].

Kontynuacją dyskusji o zrealizowanym (a formułowanym w indywidualnych wypowiedziach poetów kręgu) programie światopoglądowym były wypowiedzi Waśkiewicza, zawarte w jego książce „Modele i formuła", dotyczące m.in. braku u hybrydowców „świadomości kombatanckiej", z czego autor wyprowadzał wniosek o analogiach do Awangardy Krakowskiej: „Nie będzie, sądzę, nadużyciem, jeśli powiemy, że powtórzył się tu dramat Awangardy Krakowskiej. Podobnie jak jej propozycje w latach dwudziestych, tak program Orientacji w latach sześćdziesiątych był jedynym programem konstruktywnym; postulat współuczestniczenia oznaczał bowiem dążenie do stworzenia takiej poezji, która swoje pozaestetyczne zobowiązania widzi nie w proteście, ale – jak pisał w 1961 Zbigniew Jerzyna – w sprostaniu temu zapotrzebowaniu społecznemu, które «żąda od nas dużej odpowiedzialności, budowy, a nie niszczenia, nowych konstrukcji myślowych, a nie słownego chaosu gmatwającego ludzkie poczynania»"[42].

Istnienie odrębnej stylistyki grupowej Orientacji dostrzegł m.in. Ryszard Krynicki,[43] widząc ją w „traktowaniu poezji jako swoistego, u r o c z y s t e g o, d o s t o j n e g o s p o s o b u m ó w i e n i a" przejętego następnie przez wielu naśladowców. Natomiast Waśkiewicz specyfikę stylistyki poetów kręgu Orientacji nazywał „formulizmem" lub „synkretyzmem", mówił też o „synkretycznym charakterze tendencji formulistycznej". Wydana w 1978 jego książka pt. „Modele i formuła" zawierała szkice o poetach kręgu Orientacji, realizujących model poezji określanej przez autora jako formulistyczna, a nadto porządkowała wcześniejsze, powstałe w latach 1967–73, określenia tej tendencji[44]. Cechy poezji formulistycz-

[40] Por. *Zdanie* 1980 nr 2 s. 95–98.

[41] *Student* 1972 nr 9.

[42] Z. Jerzyna: [Inc.:] Jedną z najbardziej... Widzenia 1961 [nr 2] s. 9. Cyt. za: A.K. Waśkiewicz: Modele i formuła, s. 38.

[43] Por. *Nurt* 1966 nr 12.

[44] A.K. Waśkiewicz: Tendencja formulistyczna. [Powst. 1967]. Druk w: Za progiem wyboru. Warsz. 1969, s. 50–56. Przedr. zmien. [w tegoż] Modele i formuła. Wr. 1978, s. 53–74. Wyjaśniając termin „formulizm" w książce Modele i formuła, Waśkiewicz cytuje fragment posłowia Z. Bieńkowskiego do Łódzkiej Wiosny Poetów 1963. Warsz. 1964, s. 104: „Młodzi poeci jak gdyby zaniechali zmagania się ze światem. Nie przedmiot ich interesuje, ale jego wyznacznik pojęciowy, nie świat – ale jego formuła. Jest to tendencja – wydaje mi się – wysuszająca. [...] Co jest źródłem tych tendencji, nietrudno odgadnąć. Wpływ, surowy wpływ poezji anglosaskiej. Istnieje współcześnie zafascynowanie Eliotem. [...] Poezja jako zjawisko kulturowe, jako suma aluzji i formuł ogólnych – oto ideał świecący najmłodszym".Terminu tego użył następnie Arnold Słucki w recenzji Łódzkiej Wiosny Poetów ogłoszonej we *Współczesności* (1964 nr 13 s. 16).

nej określał krytyk nawiązując do koncepcji Tadeusza Peipera i Thomasa S. Eliota, które uważał za wiodące: „Peiper widzi język poetycki jako subkod, «język w języku», według określenia Janusza Sławińskiego; Eliot określa jego funkcjonowanie w ramach języka ogólnego jako specjalną, ale z ogólnym systemem nie sprzeczną odmianę. Oba te stanowiska, a raczej ich kontaminacja, funkcjonują w poezji formulistycznej”.

Istotną rolę w koncepcji poezji formulistycznej odgrywać miała metafora służąca takiemu tworzeniu wiersza, który byłby „całościową formułą świata, zamykającego w sobie całe bogactwo jego przejawów, sprowadzone do formuł słownych, definiujących zasadnicze prawidłowości”. Na innej płaszczyźnie – formulizm opowiadał się za „konstrukcją” (na planie stylistycznym i w warstwie znaczeniowej wiersza) przeciwstawioną destrukcjonizmowi poezji pokolenia „Współczesności”; miał być więc tendencją porządkującą. Formulizm zakłada m.in. otwarty stosunek do tradycji, a także wielość realizacji poetyckich, równowartość intelektu (pełniącego funkcję analityczną i porządkującą) oraz emocji. „Formulizm realizuje w poezji integrację. Jest całościowym i całościującym widzeniem świata. Odbudowuje wiarę w wartości zasadnicze. Jest skierowany przeciw dezintegracji i chaosowi. Jest poetyką synkretyczną. A więc także poezją scalającą, w miejscu destrukcji i rozpaczy wprowadza ideę integrującą. Jest próbą ocalenia całości i całkowitości świata” – pisał Waśkiewicz (s. 73).

Koncepcja formulistycznej tendencji we współczesnej poezji polskiej głoszona przez Waśkiewicza od 1966 sprowokowała wiele polemik; wypowiadali się na jej temat m.in. P. Kuncewicz, R. Krynicki, Andrzej Dzięgielewski, Stanisław Stabro. Polemiki z Orientacją Waśkiewicz traktował jako spory generacyjne. Do oponentów młodszego rocznika, dla których przeżyciem pokoleniowym był Marzec 1968 i Grudzień 1970, zaliczał m.in. Stanisława Barańczaka, przywołując jego szkice z cyklu „Nieufni i zadufani”, ogłoszone najpierw w *Nurcie* w 1968, a następnie wydane jako osobna książka, członków grupy → Teraz z ich manifestem „Magiczne zaklęcie, które wyzwala metafora” (za ataki na Orientację uważał niektóre artykuły krytycznoliterackie J. Kornhausera, S. Stabry i Adama Zagajewskiego), członków Forum Poetów „Hybrydy” (głównie wystąpienia B. Urbankowskiego) oraz grupę → Samsara[45]. Także zdaniem Gąsiorowskiego książka Barańczaka „Nieufni i zadufani” była gremialnym atakiem na poetów Orientacji[46].

Oceniając z perspektywy 1980 roku usytuowanie grupy na tle powojennej poezji polskiej, M. Chrzanowski formułował pod jej adresem zarzut niepodjęcia polemiki z koncepcjami Nowej Fali z jednej strony, z drugiej zaś – odrzekanie się od polemik z „pokoleniem 56”: „w efekcie krytycy Orientacji skierowali swoją uwagę na opis i wykreowanie własnej generacji”[47].

[45] Por. A.K. Waśkiewicz: Pokolenie Orientacji, krąg Orientacji. Wnętrze świata, s. 15, 17.

[46] K. Gąsiorowski: Albinosi. *Literatura* 1973 nr 17. Tom szkiców S. Barańczaka „Nieufni i zadufani. Romantyzm i klasycyzm w młodej poezji lat sześćdziesiątych” poświęcony jest głównie „poezji słowa” (w jej ramach poezji lingwistycznej), którą autor uważa za pozytywny model poezji „romantyzmu dialektycznego”. Stawia ją Barańczak ponad poezję „przyjmującą porządek idealizujący za rzeczywistość” (nazywa ją „klasycyzmem dogmatycznym”); ten drugi nurt reprezentowali jego zdaniem poeci kręgu Orientacji (z wyłączeniem Gąsiorowskiego i Górzańskiego).

[47] *Zdanie* 1980 nr 25 s. 94.

Istnieje kilka wersji zakończenia działalności grupowej przez Orientację Poetycką „Hybrydy". Według noty Leszina-Koperskiego w *Orientacji* 1966 (nr 4), grupa działała faktycznie w 1960–63, formalnie zaś została rozwiązana w 1966, po wydaniu „Post scriptum". Informację tę powtórzył Waśkiewicz w szkicu pt. „Pokolenie Orientacji" ogłoszonym w 1972, wcześniej zaś, bo w 1966 – Jan Kocot w *Dzienniku Ludowym*, dodając, iż w 1966 byli członkowie grupy założyli Klub Młodych przy ZLP. Krzysztof Gąsiorowski pisał o trzech latach działalności Orientacji, podając jednak daty: 1962–65 i nazywając ją nie tyle grupą poetycką, co „związkiem o wiele luźniejszym – orientacją". Mieczysław Orski traktuje Orientację jako „związek literacki, który rozpadł się po stosunkowo krótkim czasie istnienia w latach 1964–1965"[48].

Informacja o formalnym rozwiązaniu grupy w 1966 (w czasie Dnia Poezji, 30–31 I) została pomieszczona we *Współczesności* (1966 nr 4), ale 10 kwietnia tegoż roku odbył się w KMPiK zbiorowy wieczór poetów kręgu Orientacji z udziałem m.in. Jerzyny, Bordowicza, Gąsiorowskiego, Górzańskiego, Czychowskiego, Markiewicza, Połoma, Kruka, Roszewskiego, Ordana, Stachury, Waśkiewicza i Zernickiego, słowo wstępne wygłosił J. Przyboś. W swojej książce „Formy obecności..." (zob. s. 60–61) Waśkiewicz rejestruje to spotkanie jako ostatni zbiorowy wieczór kręgu Orientacji dodając, że oficjalne zakończenie działalności grupy zostało ogłoszone w grudniu 1971 w czasie VI Ogólnopolskiego Dnia Poezji. Informacja ta została powtórzona przez Leszina we „Wnętrzu świata" (s. 32).

19 października 1977 odbył się w klubie „Hybrydy" jubileusz 15-lecia powstania ugrupowania oraz ruchu literackiego, natomiast w czerwcu 1980 zorganizowano sesję literacką poświęconą poetyce i biografii Orientacji. Referaty wygłosili: Jerzy Leszin, Krzysztof Gąsiorowski, Mieczysław Kuener, Andrzej Buck, Marek Graszewicz, Sergiusz Sterna-Wachowiak, Zbigniew Bauer, Maciej Chrzanowski i Tadeusz J. Żółciński.

Spośród członków ścisłej grupy Orientacji Poetyckiej „Hybrydy" wszyscy kontynuowali twórczość literacką. W 1997 zaczęła ukazywać się w oficynie Anagram seria pt. „Poeci Hybryd. Antologia poezji lat sześćdziesiątych"; w 1997–98 wydano tomy Z. Jerzyny, K. Mętraka i B. Sadowskiej.

Publikacje

Widzenia. [Jednodniówka]. Red. zespół: J. Leszin (red. nacz.), M. Szyszkowska (sekr. red. nr 1), J. Sławiński, K. Gąsiorowski, Z. Jerzyna, P. Kuncewicz, E. Stachura, A. Zaniewski, S. Wilusz, J. Żernicki (sekr. red. nr 3), J. Górzański. Nr 1–3. Warsz.: CKSW „Hybrydy" i ZSP.
Nr [1]: [XI] 1960, 16 s., egz. 1350.

Art.: J. Leszin, A. Stern, M. Szyszkowska. – Wypow.: A. Zaniewski. – W: E. Brodnicka, Cz. Czapelski, Z. Jerzyna, J. Kondratowicz, J. Koperski, M. Łukasiewicz, J. Markiewicz, W. Ostrowski. – J. Koperski, A. Tchórzewski: Wirydarz poetycki. [Noty]. – Wielki Ogólnopolski Konkurs pn. „Idea Lenina". [Ogł.]. Ogólnopolska Nagroda Poetycka Młodych. Regulamin. – Estrada Poezji Rewolucyjnej [inf. o pracy od 5 XI 1960]. – Kronika. Noty.

[48] K. Gąsiorowski. *Literatura* 1973 nr 17 s. 3; M. Orski: Zmowa obojętnych... Wr. 1973, s. 160.

Nr [2]: I–III [1961], 20 s., egz. 1500.
Art.: M. Głowiński, B. Justynowicz, P. Kuncewicz, S. Ludkiewicz, A. Sandauer, A. Zaniewski. – W: A. Ancug, J. Boczkowski, W. Burtowy, W. Dąbrowski, B. Drozdowski, M. Dziurleja, Z. Flis, J. Górzański, B. Justynowicz, J. Laskowski, J. Markiewicz, J.L. Ordan, J. Russocka, L. Rydzyńska, J. Syski, T. Szklarek, A. Turczyński, Z. Tyszka, R. Woźniak, A. Zaniewski. – Wspomn.: W. Broniewski. – Od redakcji. [Oprac. E. Stachura] Sted. – Komunikat Jury Ogólnopolskiego Konkursu Poetyckiego pn. „Idea Lenina” i Jury Ogólnopolskiej Nagrody Poetyckiej Młodych za rok 1960.
Nr [3]: [IV] 1962, s. 44, egz. 1020.
W: A. Babiński, J. Górzański, Z. Jerzyna, J. Koperski, W. Koszela, W. Kwiatkowski, K. Nowiński, W. Ostrowski, A. Partum, L. Pietruszkowa, Z. Ruciński, E. Stachura, J. Zernicki. – Art. i noty: J. Dutkowski, M. Grześczak, J. Koperski, P. Kuncewicz, S. Młodożeniec, J.L. Ordan, S. Połom, J. Sławiński S. Wilusz, K. Witek, J. Żernicki. – Rec.: M.Z. Bordowicz, Z.Jerzyna, P. Kuncewicz, E. Stachura.

1965–1971

Orientacja. Zeszyty ruchu kulturalnego i artystycznego SZSP. [Nieregularnie]. Warsz.: ZSP XII 1965–VII 1971[49].

1965

[nr 1:] grudzień. Kol. red.: K. Gąsiorowski, A. Kocięcka, J. Leszin-Koperski (red.), S. Wilusz.

1966

[nr 2:] styczeń – luty. [Kol. red. jak w nrze 1].
[nr 3:] maj. [Kol. red. jak w nrze 1].
[nr 4:] listopad. Kol. red.: K. Gąsiorowski, A. Kocięcka, J. Leszin-Koperski (red.), W. Sandecki, T. Gdulewicz, A. Cybulski, B. Justynowicz, A. Siemieniewska, W. Ratowski. [Nr wyd. staraniem RO ZSP i Wydz. Kult. WRN w Gdań.].

1967

[nr 5:] wiosna. Kol. red.: K. Gąsiorowski (sekr.), J. Górzański, Z. Jerzyna, A. Kocięcka, R. Krynicki, J. Leszin (red.), M. Trostaniecki, A.K. Waśkiewicz.
[nr 6:] grudzień. Kol. red.: K. Gąsiorowski, A. Kocięcka, J. Leszin (red.), W. Sandecki.

1968

[nr 7:] październik. [Podtyt.:] *Zeszyty ruchu społeczno-kulturalnego ZSP.* Kol. red.: R.M. Cieśliński, K. Karasek, J. Leszin (red. odpow.), J. Markiewicz (sekr. red.), W. Sandecki, B. Urbankowski, A.K. Waśkiewicz.

1969

[nr 8:] kwiecień. [Kol. jak w nrze 7].
[nr 9:] listopad. Kol. red.: T. Burek, K. Karasek, J. Leszin (red.), E. Mielcarek, J. Markiewicz. Zespół red.: S. Barańczak, M. Czychowski, R. Krynicki, K. Miklaszewski, T. Mocarski, B. Sadowska, A.K. Waśkiewicz, W. Sandecki, J. Zernicki.

1970

[nr 10:] kwiecień – maj. Kol. red.: T. Burek, K. Karasek, J. Leszin (red.), E. Mielcarek. Zespół red.: jak w nrze 8–9, oraz: J. Markiewicz.

[49] Pełny opis bibliograficzny czasopisma zob.: A.K. Waśkiewicz: *Orientacja.* Bibliografia zawartości 1965–1973. Warsz.: RN ZSP 1973.

1970/71

[nr 11:] grudzień 70–styczeń 71. Kol. red.: T. Burek, K. Karasek, R. Krynicki, J. Leszin (red. nacz.), E. Mielcarek, B. Sadowska, A.K. Waśkiewicz. Zespół red.: S. Barańczak, M. Czychowski, K. Mikłaszewski, J. Markiewicz, T. Mocarski, W. Sandecki, J. Żernicki.

1971

[nr 12] lipiec. Kol. red. jak w nrze 11. Zespół red. jak w nrze 11, oraz: K. Mroziewicz.
Tu także dodatek: M. Jung: W trudzie i walce pokoleń. Wystawa w Muzeum Historii Polskiego Ruchu Rewolucyjnego, s. nlb. 4.

– *w czasopismach*

1972

Poezja nr 2: II s. 44–50, Orientacja Poetycka „Hybrydy".
W: K. Gąsiorowski, J. Górzański, Z. Jerzyna, J. Markiewicz, J. Żernicki. – P: K. Gąsiorowski. – Art.: J. Górzański, A.K. Waśkiewicz.
Kamena nr 8: 9 IV s. 4, W kręgu Orientacji.
W: M.Z. Bordowicz, M. Czychowski, K. Gąsiorowski, R. Krynicki, J. Leszin-Koperski, A.K. Waśkiewicz, J. Żernicki.

– *antologie i almanachy*

1966

Post scriptum. Red. J. Leszin-Koperski. Kol. red.: K. Gąsiorowski, A. Kocięcka przy współpracy H. Kaczyńskiej i A. Jędruszczak. Oprac. graf. B. Modrzejewski. Warsz.: RO ZSP, CKSW „Hybrydy", 119 s., egz. 1500.
W: Poeci Orientacji: M.Z. Bordowicz, K. Gąsiorowski, J. Górzański, A. Jastrzębiec-Kozłowski, Z. Jerzyna, J. Markiewicz, B. Sadowska, E. Stachura, W. Zaniewski, J. Żernicki. – Poeci zaprzyjaźnieni: M. Czychowski, H. Gała, B. Justynowicz, [A.] R. Kozłowski, M. Machnicki, J.L. Ordan, W. Ostrowski, A. Partum, E. Piwocka, S. Połom, E. Puzdrowski, W. Sadurski, B. Szymańska, A.K. Waśkiewicz. – Art.: L.M. Bartelski, J. Leszin, P. Kuncewicz, J. Maciejewski, S. Wilusz, J. Żernicki. – [Wypow. o klubie „Hybrydy" autorów:] W. Broniewska, S.R. Dobrowolski, M. Jastrun, A. Lam, A. Lisiecka, A. Międzyrzecki, L. Pasternak, J. Rogoziński, L. Rudnicki, A. Stern, A. Ważyk. – [Wypow. w dyskusji nt. poezji współcz. autorów:] M.Z. Bordowicz, Z. Jerzyna, K. Gąsiorowski, J. Górzański, J. Leszin, E. Stachura. – Mój najbliższy poeta [Odp. na ankietę]: H. Gała, J.L. Ordan, S. Połom, E. Puzdrowski, B. Szymańska, A. Waśkiewicz, A. Zaniewski, J. Żernicki. – Kronika. – [Noty].

1967

Wobec własnego czasu. „2 Dzień Poezji". Red. J. Leszin-Koperski. Oprac. graf. B. Modrzejewski. Warsz.: RN ZSP, Muz. Historii Pol. Ruchu Rewol., Muz. Lenina w Warsz. przy współudziale ZG TPPR, RO ZSP, 133 s., ilustr., egz. 2100.
Wiersze laureatów konkursów poetyckich org. przez Klub „Hybrydy": A. Ancug, M.Z. Bordowicz, K. Chudzicki, W. Dąbrowski, B. Drozdowski, K. Gąsiorowski, J. Górzański, A. Jastrzębiec-Kozłowski, Z. Jerzyna, B. Justynowicz, A. Kozera, E. Kruk, Cz. Kuriata, J. Laskowski, J. Markiewicz, J.L. Ordan, E. Pietryk, E. Puzdrowski, G. Remiszewska, W. Sadurski, E. Stachura, J. Syski, M.M. Szargan, T. Szklarek, K. Śladewski, Z. Tyszka, A.K. Waśkiewicz, F. Woźniak, A. Zaniewski. – Wypow. członków jury konkursów: S.R. Dobrowolski, M. Jastrun,

L. Pasternak, A. Stern, A. Ważyk. – O poezji nieobojętnej [wypow. w ankiecie autorów:] K. Gąsiorowski, J. Górzański, Z. Jerzyna, J. Koperski, M. Machnicki, J. Markiewicz, J.L. Ordan, S. Połom, W. Roszewski, K. Szlaga, B. Szymańska, A.K. Waśkiewicz. J. Żernicki.

1969

Za progiem wyboru. „3/4 Dzień Poezji”. Red. J. Leszin-Koperski. Oprac. graf. I. Marczewska. Warsz.: ZSP, 204 s., ilustr., egz. 1500.

W: A. Babiński, M. Z. Bordowicz, J. Czopik, M. Czychowski, A. Jastrzębiec-Kozłowski, J. Koperski, [A.] R. Kozłowski, R. Krynicki, M. Machnicki, J. Markiewicz, R. Milczewski-Bruno, J. Plutowicz, E. Puzdrowski, W. Roszewski, W. Różański, B. Sadowska, J. Szatkowski, M.M. Szargan, A.K. Waśkiewicz, M. Zenni, J. Żernicki, B. Żurakowski. – [Wypow. o własnej twórczości autorów:] W. Faber, K. Gąsiorowski, J. Górzański, A. Jastrzębiec-Kozłowski, Z. Jerzyna, E. Kruk, J. Kryszak, J. Leszin, M. Machnicki, J. Markiewicz, J. L. Ordan, W. Paźniewski, S. Połom, E. Puzdrowski, B. Sadowska, Z. Strzałkowski, B. Szymańska, A.K. Waśkiewicz, J.H. Wiśniewski, B. Zadura, J. Żernicki. – [Wypow. o współcz. poezji autorów:] J. Górzański, K. Gąsiorowski, Z. Jerzyna, J. Koperski, E. Kruk, J. Markiewicz, S. Połom, E. Puzdrowski, B. Sadowska, E. Stachura, A.K. Waśkiewicz, J. Żernicki, B. Żurakowski. – [Art. dot. Orientacji Poetyckiej „Hybrydy”, Forum Poetów „Hybrydy” i poezji młodych autorów:] K. Gąsiorowski, R. Krynicki, J. Kryszak, J. Leszin, J. Markiewicz, J.L. Ordan, M. Orski, S. Połom, E. Stachura, A.K. Waśkiewicz, J. Żernicki, B. Żurakowski. – Kronika [seminariów prowadzonych w klubie „Hybrydy”, oprac.:] R. Krynicki, B. Urbankowski, A.K. Waśkiewicz, L. Wójcik.

1971

Tak – nie. Suplement do antologii poetyckiej „Wnętrze świata”. [Red.] J. Leszin-Koperski. [Wybór i oprac.] J. Leszin-Koperski, R. Krynicki, A.K. Waśkiewicz. Warsz.: RN ZSP przy współudziale ZAiKS, SAW „Universitas”, 110 s., egz. 2000.

A.K. Waśkiewicz: [Wstęp]. – Art.: R. Krynicki. – W: A. Babiński, S. Barańczak, J. Bierezin, A. Biskupski, M. Bocian, B. Chorążuk, S. Dróżdż, L. Herbst, W. Huzik, W. Jamroziak, W. Jaworski, K. Karasek, B. Kierc, J. Kornhauser, [A.] R. Kozłowski, J. Kronhold, J. Kryszak, E. Lipska, J. Marszałek, B. Michnik, R. Milczewski-Bruno, T. Mocarski, K. Mrozowski, A. Partum, W. Paźniewski, W. Segal, S. Stabro, J. Styczeń, L. Szaruga, A. Szmidt, R. Wojaczek, A. Zagajewski. – Noty biograficzne. Oprac. A. Jędruszczak. – [A.K. Waśkiewicz] akw: Grupy literackie 1960–1970; Czasopisma literackie młodych (1960–1970). [Zestawienia].

1972

Wnętrze świata. Antologia poetycka kręgu Orientacji 1960–1970. Pod red. J. Leszina-Koperskiego. Wybór i oprac. K. Gąsiorowski, Z. Jerzyna, R. Krynicki, J. Leszin-Koperski, A.K. Waśkiewicz. Warsz.: RN ZSP przy współudziale ZAiKS, 204 s., egz. 2000.

J. Leszin: Od redakcji. – W: M.Z. Bordowicz, W. Burtowy, M. Czychowski, K. Gąsiorowski, K. Godlewska, J. Górzański, A. Jastrzębiec-Kozłowski, Z. Jerzyna, M. Józefacka, B. Justynowicz, W. Kawiński, B. Kazimierczyk, J. Koperski, J. Kotlica, E. Kruk, R. Krynicki, M. Kużel, M. Machnicki, J. Mazurkiewicz, K. Mętrak, K. Miłobędzka, A. Nawrocki, J.L. Ordan, M. Orski, S. Połom, E. Puzdrowski, K. Rodowska, W. Roszewski, W. Różański, B. Sadowska, W. Sadurski, M. Sprusiński, E. Stachura, M. Stanclik, J. Szatkowski, B. Szymańska, A.K. Waśkiewicz, A. Zaniewski, J. Żernicki, B. Żurakowski. – Noty biograficzne. Oprac. A. Jędruszczak.

– *suplementy*

Razem z 7–12 numerami *Orientacji* wydano w 1968–71 pod redakcją J. Leszina tomiki poetyckie:
[nr 7]: J. Markiewicz: Przyszedłem zapytać o własne imię czasu, który wnoszę. Ilustr. Z. Beksiński. Warsz.: ZSP 1968, 52 s., portr.
[nr 8]: W. Szymanowicz: Zaproście mnie do stołu. Wybór i wstęp: E. Stachura. Ilustr.: W. Szymanowicz. Warsz.: ZSP 1969, 24 s., portr., egz. 1900.
[nr 9]: K. Godlewska: Pierwszy głodny krok. Ilustr. J. Stokłosa. Warsz.: ZSP 1969, 24 s., portr., egz. 1690.
[nr 10]: K. Karasek: Godzina jastrzębi. Wybór autora i T. Burka. Ilustr. A. Wróblewski. Warsz.: ZSP 1970, 40 s., portr., egz. 1700.
[nr 11]: S. Barańczak: Jednym tchem. Ilustr. W. Cwenarski. Warsz.: ZSP 1970, k. nlb. 12, portr., egz. 1570.
[nr 12]: A.K. Waśkiewicz: Zapis z nieobecności. Ilustr. A. Lenica, 24 s., portr.

Ponadto: R. Krynicki: Pęd pogoni, pęd ucieczki. Ilustr. R. Zamorski. Suplement do: Almanach ruchu kulturalnego i artystycznego ZSP 1968. Warsz., Pozn.: ZSP 1968, 35 s. – J. Żernicki: Trzynaście miesięcy. Ilustr. J. Wardak, A. Różycki. Suplement do: Za progiem wyboru. Warsz.: ZSP 1969, 39 s., egz. 1500.

1973

Orientacja. Suplement do 12 numerów. Red. J. Leszin i A.K. Waśkiewicz. Warsz.: ZSP, 123 s. + *Orientacja*. Bibliografia zawartości 1965–1977, 19 s., egz. 2500.

Opracowania

– zestawienia bibliograficzne i dokumentacyjne: **1972:** [A.K. Waśkiewicz] akw: Wydawnictwa Orientacji. [W:] Wnętrze świata, s. 192–195. – **1973:** A.K. Waśkiewicz: *Orientacja*. Bibliografia zawartości 1965–1973. Warsz.: RN ZSP, 19 s. – [J. Leszin-Koperski] Ewa M.: Kronika Orientacji 1960–1972. [W:] Orientacja. Suplement do 12 numerów. Warsz.: ZSP, s. 109–118. – **1975:** A.K. Waśkiewicz: Wydawnictwa kręgu Orientacji. [W:] Czasopisma studenckie w Polsce. (1945–1970). Warsz.: ZG ZSP, s. 333–334.

– grupa osobie: **1960:** J. Leszin: Kim jesteśmy? [W:] Widzenia [nr 1] s. 1; J. Leszin: Z działania Rady Programowej. *Tamże* s. 15. – **1961:** J. Żernicki: „Hybrydy", „Widzenia" a poezja. *Nowa Kult.* nr 51: 17 XII s. 7. – **1966:** K. Gąsiorowski: Skok przez pokolenie. *Orientacja* nr [2]: I/II s. 35–37. – J. Leszin: Historia, która urosła do legendy, czyli dwa pokolenia. [W:] Post scriptum s. 6–10. – J. Żernicki: Poezja wzoru. *Tamże* s. 20–22. – **1967:** [K. Gąsiorowski] K.G.: [Inc.:] Od siedmiu lat... *Orientacja* nr [6]: grudzień s. 3–4. – J. Leszin: Fakty i zdarzenia. [Historia grupy i klubu].[W:] Wobec własnego czasu, s. 6–8. – Okręt nie zatonął. Malcharkowi. [W:] Nowe Widzenia. Warsz.: CKS „Hybrydy" s. 66. – J. Żernicki: Skąd przychodzimy? Czym jesteśmy? Dokąd idziemy? czyli kilka zdań na temat Orientacji Hybrydy. [W:] Nowe Widzenia. Warsz.: CKS „Hybrydy", s. 8–10. – **1968:** [J. Leszin] (J. L.): Orientacja Poetycka „Hybrydy". [W:] Almanach ruchu kulturalnego i artystycznego SZSP 1968, s. 24–25 [o działaln. w 1960–67]. – **1969:** Za progiem wyboru: tu m.in.: K. Gąsiorowski: Źródła poezji, s. 18–23; J. Markiewicz: Szkic sytuacyjny, s. 36–38, J. Żernicki: Poezja wzoru, s. 47–49 [tekst inny niż w Post scriptum]. – **1970:** J. Leszin: Zamiast felietonu. W 10-lecie Orientacji Poetyckiej „Hybrydy". *Orientacja* nr [10]: IV–V s. 76. – **1971:** J. Leszin: Nieobecne pokolenie, pokolenie, które jest! (czyli fakty spisane po raz pierwszy). *Orientacja* nr z VII s. 54–55 [historia rozwoju i rozłamu grupy]. –

1972: J. Leszin-Koperski: W kręgu Orientacji. *Kamena* nr 8: 9 IV s. 4 [także o piśmie *Orientacja*]. – [J. Leszin] aleph: Kontestacje. *Nowy Med.* nr 17: 16–31 IX s. 12, Chłosty [polem. z: DANAID, właśc. M. Bocian. *Konfrontacje* 1972 nr z V–VI s. 13]. – J. Leszin: Nigdy nie byliśmy pokoleniem nieobecnym. [W:] Wnętrze świata, s. 26–32. – K. Gąsiorowski: Na barykadach kreacji. *Tamże* s. 18–25. – **1973:** K. Gąsiorowski: Albinosi? *Literatura* nr 17: 26 IV s. 3 [polem. z: J. Rogoziński. *Tamże* nr 12. s. 4–5]. – J. Leszin: O rozlepianiu plakatów. *Życie Warsz.* nr 229: 25 IX s. 7 [wyw. nt. grupy, pisma *Orientacja*, serii „Generacje" i pokolenia poetów 1960; rozm. A. W.]. – **1977:** Rozmowa z Jerzym Leszinem. *Poezja* nr 3: III s. 41–46 [wyw.; rozm.: E. Rode]. – J. Żernicki: Glossy do wydarzeń sprzed piętnastu lat. *Poezja* s. 88–91. – [J. Leszin] (mag): XV lat Orientacji Poetyckiej „Hybrydy". *Nowy Med.* nr 19: 16–31 XI s. 15 [spraw. z uroczystości 15-lecia w dn. 17 XI] – **1980:** Ankieta pokoleń. *Nowy Wyr.*: J. Górzański: Głos z drugiego planu, nr 5: V s. 73–74; J. Żernicki: Nieoczekiwani i niepożądani, nr 3: III s. 33–34. – J. Leszin-Koperski: Z potrzeby rozmowy pokoleń. *Student* nr 12/13: 5–18 VI s. 16 [wyw.: rozm. R. Chojnacki]. – **1984:** K. Gąsiorowski: Poezja w przestrzeni i czasie. *Fakty* nr 24: 16 VI s. 7–8.

– o g ó l n e: **1960:** Co w „Hybrydach"? *Nowa Kult.* nr 43: 23 X s. 11 [program działaln.] – **1962:** [A. Lisiecka] (rdc): Orientacja „Hybrydy". (Na marginesie Sympozjonu Młodej Poezji). *Nowa Kult.* nr 23: 10 VI s. 8; polem.: E. Stachura: Korespondencja. *Tamże* nr 27: 8 VII s. 8 – **1964:** J. Rogoziński: Wnuczęta. *Współczesność* nr 8: 15–29 IV s. 4; W świątnicach wnucząt, nr 10: 13–27 V s. 4–5; O dobrych i złych zaletach wnucząt, nr 12: 10–24 VI s. 10; O niektórych wnuczętach szczegółowiej, nr 19: 30 IX–14 X; Wnuczętom pod choinkę, nr 24/25: 9–31 XII s. 7. – **1965:** Ugrupowanie poetyckie. *Kur. Festiw.* [Pismo III Festiwalu Kult. Studentów] nr 3: VI s. 2. – **1966:** Hybrydy klubem nowych i śmiałych programów. *Orientacja* nr [1]: I–II s. 69 [propozycje na 1967]. – Post scriptum: tu m.in.: J. Leszin: Estrada im. Broniewskiego, s. 109–110; J. Maciejewski: Kilka refleksji, s. 17–19; S. Wilusz: Orientacja „Hybrydy" zjawisko społeczne, s. 70–71; Kronika: Konkursy, nagrody, s. 115–117. – A.K. Waśkiewicz: Synkretyzm, czyli oryginalność. *Orientacja* nr [3]: V s. 76–78. – **1967:** Hybrydy. *Orientacja* nr [5]: wiosna s. 42 [kronika za 1966; m.in. dot. wieczoru aut. 10 IV w Warsz.]. – A.K. Waśkiewicz: Znak i formuła. (Szkice o poetach „Hybryd"). *Agora* nr 17: III–VI s. 36–42. – R. Krynicki: Poezja wzoru i wzór poezji. *Orientacja* nr [5]: wiosna s. 33–35. – P. Kuncewicz: Poezja konkursowa. [W:] Wobec własnego czasu, s. 9–12. – **1968:** J. Pluta: Bezradność, czyli jak zabić młodą poezję. *Kontrasty* nr [3]: VI s. 86–94 [m.in. dot. stosunku „Ugrupowania Literackiego 66" do Orientacji], L. Kiełkowski: Poeci „Ugrupowania Literackiego 66". *Tamże* s. 101–103 [dot. m.in. „Pokolenia 60" i Orientacji; polem. z: A.K. Waśkiewicz: Program, czyli bezradność. *Tamże* s. 83–86]. – A. Dzięgielewski: Poeci „Hybryd". *Kierunki* nr 22: 2 VI s. 8 [rec. zbiorowa tomików Z. Jerzyny, J. Górzańskiego, M.Z. Bordowicza, K. Gąsiorowskiego, także o poetyce grupy]. – **1969:** [K. Miklaszewski] (K.M.): Mecenas poezji. *Student* nr 5: V s. 18–19. – Za progiem wyboru: tu m.in.: A.K. Waśkiewicz: Tendencja formulistyczna, s. 50–56. Przedr. zmien. [w tegoż:] Modele i formuła. Wr.: Ossol. 1978, s. 53–74; R. Krynicki: Poetyka Orientacji „Hybrydy", s. 39–42; M. Orski: Poeci Orientacji „Hybrydy", s. 30–35, B. Żurakowski: Inni Ci sami, s. 24–29. – **1970:** T. Nyczek: W jubileuszowym kręgu. *Student* nr 4: IV s. 24, Perły i wieprze [dot. także Forum Poetów „Hybrydy"]. – **1971:** A. Zagajewski: Stracone pokolenie. Bezdroża młodej poezji. *Życie Lit.* nr 9: 28 II s. 6 – 7. – S. Barańczak: Dwa style myślenia. Homo definiens. Homo grandiloquus. [W tegoż:] Nieufni i zadufani. Wr.: Ossol., s. 19 – 26, 11 – 137. – S. Stabro: I. Na ruinach wyboru. („Pokolenie 60"); II. Nowe orientacje? *Student* nr 5: V s. 1, 10 nr 6: VI s. 10 [historia grupy]. – R. Krynicki: Bliska odległość. [W:] Tak – nie, s. 10–11. – **1972:** A.K. Waśkiewicz: Poezja polska po roku 1960. *Zwrot* (Czes. Cieszyn) [art. w 4 cz.:] Źródła, nr 1: I s. 7–8; Krąg Orientacji, nr 2: II s. 22–23; Poezja lingwistyczna, czyli poezja jako metodologia, nr 3: III s. 19–20; Poezja kontestacyjna, nr 4: IV s. 18–19. – J. Rogoziński: Preteksty. *Poezja* nr 2: II s. 41–42 [wstęp do kolumny wierszy]. – A.K. Waśkiewicz: Pokolenie Orientacji. (Szkic do opisu). *Poezja* nr 2: II s. 51–62. Przedr. w tegoż: Modele i formuła. Wr.: Ossol. 1978, s. 21–52; polem.: W. Jaworski: Stare mistyfikacje i nowe

wartości. *Student* nr 9: 25 IV–8 V s. 20. – [M. Bocian] DANAID: Kto kupi mit „pokolenia" poetów z Klubu „Hybrydy". *Konfrontacje* nr V/VI s. 13; polem.: A.K. Waśkiewicz: Wokół sporu o Orientację „Hybrydy". Penetracje na oślep czynione. *Tamże*, lato s. 11; odp.: [M. Bocian] DANAID: Uderz w stół a apologeta się odezwie. *Tamże* s. 11; [J. Leszin] aleph: Kontestacje. *Nowy Med.* nr 17: 16–31 IX s. 12; A.K. Waśkiewicz: Wobec antologii, dyskusji i różnych innych rzeczy. *Tamże* 1974: wiosna s. 13 [dot. poetyki zbiorowej grupy oraz jej wydawnictw; podsumowanie dyskusji]. – **1972:** J. Brzeski: Orientacja. *Merkuriusz* nr 9/10: IX/X s. 18. – T. Mocarski: Deklaracje i manifesty. (1960–1970). *Poezja* nr 10: X s. 75–76. – **1973:** J. Tomaszkiewicz: Poezja na czworakach. *Merkuriusz* nr 1: I s. 20 [omów. 10-letniej działaln. kręgu]. – [R. Wojdan] (rw): Poetyckie „Generacje" młodych. *Stolica* nr 4: 28 I s. 6–7. – A.K. Waśkiewicz: Wydawnictwa kręgu Orientacji. *Student* nr 6: 22 III–4 IV s. 10. – W. Paźniewski, S. Piskor: O poezję naszego czasu. I: Nie Orientacja i nie lingwiści. *Poezja* nr 9: IX s. 7–11. – M. Orski: Poeci Orientacji Hybrydy. [W tegoż:] Zmowa obojętnych i inne szkice. Wr.: Ossol., s. 146–161. – **1974:** A.K. Waśkiewicz: „Tak rzecze Damon...". (Młoda poezja po 1968 roku). *Teksty* nr 3 s. 58–62. – A.K. Waśkiewicz: Co wniosła Orientacja. (O poezji lat 1962–1968). *Spojrzenia* nr 12: XII s. 8–9, 12–13. – **1975:** A.K. Waśkiewicz: Instytucje młodej literatury. *Teksty* nr 1 s. 102–103. – A.K. Waśkiewicz: Wydawnictwa kręgu Orientacji. [W:] Czasopisma studenckie w Polsce (1945–1970). Warsz.: ZG SZSP, s. 269–280. – **1976:** J. Kurowicki: Krainy poezji sterylnej. [W tegoż:] Dzień powszedni wyobraźni, albo o ułomności zdrowego rozsądku w poznaniu poetyckim. Warsz.: PIW, s. 62–72. – **1977:** A. Śliz: Poetycki ruch kulturotwórczy „pokolenia 60". *Poezja* nr 3: III s. 82–83, 86. – P. Soroka: Miraże obecności albo trzy ucieczki poetów. *Sztand. Młod.* nr 145: 20 VI s. 5. – A.K. Waśkiewicz: Zmieniając nagle perspektywę. *Nadodrze*, nr 7: 2–15 IV s. 6, nr 8: 16–29 IV s. 6, nr 9: 1–14 V s. 6. Przedr. w tegoż: Formy obecności „nieobecnego pokolenia". Łódź: WŁ 1978, s. 205–225. – [Noty o 15-leciu grupy:] [J. Tomaszkiewicz] (jet): Literatura powraca do „Hybryd". *Sztand. Młod.* nr 249: 19 X s. 4; *Nowe Książ.* nr 22: 30 XI s. 94; *Nowy Wyr.* nr 12: XII s. 126–127. – **1978:** A.K. Waśkiewicz: Formy obecności „nieobecnego pokolenia". Łódź: WŁ 1978, s. 54–61, 107–108, 112, 118–119, 152, 158, 165, 195, 205–225. – A.K. Waśkiewicz: Modele i formuła. Wr.: Ossol., 226 s. – **1980:** Ankieta pokoleniowa. *Nowy Wyr.* nr 4: Z. Joachimiak, s. 49 – 51; J. Lenart, s. 47–48; K. Lisowski, s. 51–52; A.K. Waśkiewicz, s. 48–49; nr 5: W. Zawistowski: Neodezorientacja, s. 36–38. – A. Buck: Jeśli nie poetyka, to zjawisko socjologiczne. *Nadodrze* nr 20: 28 IX s. 6. – M. Chrzanowski: Pogodna jesień. *Student* nr 8: 10 IV s. 12. – M. Chrzanowski: Przynajmniej być zauważonym. *Zdanie* nr 2: XI s. 93–104. – K. Gąsiorowski: Albinosi? [W tegoż:] Trzeci człowiek. Szkice o realności poezji współczesnej. Łódź: WŁ s. 223–230. – **1981:** R. Chojnacki: Co nam zostało z tych lat...? [W:] Almanach ruchu kulturalnego i artystycznego SZSP 1977–1980. Warsz.: MAW, s. 383–384. – **1982:** M. Chrzanowski: Krótka tradycja. [W tegoż:] Próg możliwości. Warsz.: MAW s. 12–49 [dot. też grup: My, Terra, Wspólność]. – K. Mętrak: Koniec bajki. *Radar* nr 27: 21 X s. 22. – **1983:** P. Kuncewicz: Deklaracje i manifesty. (1956–1960). W ks. zbior.: Pogranicza poezji. Warsz.: Iskry , s. 484–489. – **1984:** S. Sterna-Wachowiak: Światopoglądowa hamartia Orientacji „Hybrydy". [W tegoż:] Głowa Orfeusza. Eseje i szkice. Warsz.: MAW, s. 24–46. – **1985:** R. Bednarczyk: Podwójny epigonizm. *Tak i Nie* nr 23: 7 VI s. 8 – 9. – G. Pietruszewska: Wokół orientacji poetyckiej „Hybrydy" i jej poszukiwań pokoleniowego wizerunku. *Zesz. Nauk. WSP-Opole* (*Filol. pol.*) T. XXIV, s. 107–115. – **1993:** A. Buck: Mimo wszystko – tygiel. (Orientacja 1965–1971). [W tegoż:] Czasopisma literackie młodych 1944–1971. Ziel. Góra: Nakł. aut., s. 300–332.

– zjazdy, konkursy, nagrody:

– Ogólnopolska Nagroda Poetycka Młodych: [za 1960] **1960:** [inf. o ustanowieniu i regulamin:] Widzenia [nr 1] s. 13, *Prz. Kult.* nr 26: 23 VI s. 9: Poetycka Nagroda Młodych. *Nowa Kult.* nr 39: 25 IX s. 7; Nagroda „Hybryd" dla młodych poetów. *Tryb. Ludu* nr 282: 10 X s. 4; *Wiatraki* nr 21: 1–15 XI s. 4; [kom. o wynikach:] **1961:** *Współczesność* nr 3: 1–15 II

s. 5; *Wiatraki* nr 4: 16–28 II s. 4; *Nowa Kult.* nr 10: 5 III s. 10. – Nagroda Poetycka Młodych miasta Warszawy [omów.:] **1961:** *Nowa Kult.* nr 47: 19 XI s. 3, 10 [wyniki]. – **1962:** *Nowa Kult.* nr 49: 9 XII s. 10; J. Koperski: Awangarda a młoda poezja. *Nowa Kult.* nr 50: 16 XII s. 8 [wyniki]. – Ogólnopolska Nagroda Poetycka Młodych im. W. Broniewskiego: [za 1961] [ogł.:] **1962:** II Ogólnopolska Nagroda Poetycka im. W. Broniewskiego. *Nowa Kult.* nr 7: 18 II s. 10; *Życie Lit.* nr 7: 18 II s. 10; *Kamena* nr 4: 28 II s. 12; *Tyg. Kult.* nr 9: 4 III s. 8. – [wyniki:] [R. Danecki] (r): Edmund Pietryk laureatem nagrody im. Broniewskiego. *Expr. Pozn.* nr 124: 28 V s. 2; *Nowa Kult.* nr 23: 10 VI s. 11; *Pomorze* nr 12: 16–31 VI 6. – [za 1962] **1962:** *Nowa Kult.* nr 49: 9 XII s. 10, nr 50: 16 XII s. 8. – [za 1963] **1964:** Ernest Bryll – laureatem nagrody im. W. Broniewskiego. *Gaz. Pom.* nr 253: 24–25 X s. 3 [sylwetka laureata]; J. Wojciechowski: Ernest Bryll – poeta zaangażowany. *Dz. Lud.* nr 256: 1–2 XI s. 5; J. Wojciechowski: Imienia Władysława Broniewskiego. *Itd* nr 45: 8 XI s. 13 [inf. o wręczeniu nagrody 21 X w Płocku]; *Kultura* nr 45: 8 XI s. 10.

– Idea Lenina: **1960:** [ogł.:] Widzenia [nr 1] s. 13, *Przyjaźń* nr 20: 15 X s. 14, nr 47: 20 XI s. 8 [m.in. lista fundatorów nagród], *Głos Tyg.* nr 23: 18–19 VI s. 3, *Prz. Kult.* nr 30: 21 VII s. 9, *Nowa Kult.* nr 33: 14 VIII s. 7, nr 48; 27 XI s. 9 [inf. o przedłużeniu terminu nadsyłania prac do 5 XII 1960]; [wyniki:] 1961: *Tryb. Ludu* nr 64: 6 III s. 4, *Kamena* nr 5: 15 III s. 12, *Współczesność* nr 6: 16–31 III s. 1, *Nowa Kult.* nr 17: 23 IV s. 10.

– Warszawskie Sympozjony Poetyckie Młodych: **1961:** SK WM: Sympozjon. *Współczesność* nr 8: 16–30 IV s. 11; J. Rogoziński: W „Hybrydach". *Nowa Kult.* nr 17: 23 IV s. 3; Sympozjon Poetycki Młodych. *Nowa Kult.* nr 41: 8 X s. 10 [zapow. na 7–8 XI 1961]; [B. Henkel] Hen: Stu młodych poetów sięga po laur Warszawy. *Sztand. Młod.* nr 266: 7 XI s. 2 [wyw. z J. Leszinem]; Sympozjon w „Hybrydach". *Współczesność* nr 21: 1–15 XI s. 11; S. Jończyk: Polskie Delfy. (Na marginesie I Warszawskiego Sympozjonu Poetyckiego Młodych). *Kierunki* nr 47: 26 XI s. 10; S. Połom: O poezji młodych. *Głos Olszt.* nr 286: 2–3 XII s. 5; R. Śliwonik: Z okazji poetyckiego sympozjonu. *Współczesność* nr 23: 1–15 XII s. 5; P. Kuncewicz: Plon Sympozjonu. *Nowa Kult.* nr 51: 17 XII s. 7. – **1962:** J. Leszin, J. Żernicki: Gdański zjazd poetów. *Nowa Kult.* nr 11: 18 III s. 8 [zapow.]; [A. Lisiecka] (rdc): Orientacja „Hybrydy". (Na marginesie Sympozjum Młodej Poezji). *Nowa Kult.* nr 23: 10 VI s. 8; polem.: E. Stachura. *Tamże* nr 27: 8 VII s. 8 [protest przeciwko zaliczeniu go do grupy Widzeń przy klubie „Hybrydy"]; J. Koperski: Awangarda a młoda poezja. *Nowa Kult.* nr 50: 16 XII s. 8 [spraw. i omów.].

– Zrodziła ich walka: [Ogł.:] **1961:** *Nowa Kult.* nr 48: 26 XI s. 10; **1962:** *Prz. Kult.* nr 3: 18 I s. 9; **1963:** *Nowa Kult.* nr 19: 12 V s. 7 [regulamin], – [omów. i wyniki:] Laureaci konkursu poetyckiego. *Życie Warsz.* nr 161: 7–8 VII s. 5; K. Gąsiorowski laureatem konkursu. *Dz. Lud.* nr 161: 10 VII s. 6; [K. Baranowski] (kb): W konkursie „Zrodziła ich walka". Nagrody dla młodych poetów. *Tryb. Ludu* nr 193: 14 VII s. 4 [inf. o wręczeniu w dn. 12 VII]: *Kultura* nr 5: 14 VII s. 11; *Współczesność* nr 14: 16–31 VII s. 2. – Turniej Jednego Wiersza o „Bukiet kwiatów": [wyniki:] **1962:** *Nowa Kult.* nr 23: 10 VI s. 11; *Pomorze* nr 23: 10 VI s. 11; *Współczesność* nr 12: 16–30 VI s. 2.

– Nasze Dwudziestolecie: [ogł.:] **1964:** *Życie Lit.* nr 37: 13 IX s. 15; Ogólnopolski Konkurs „Nasze Dwudziestolecie". *Współczesność* nr 22: 26 XI s. 8.

– Nike Warszawska: [za 1964] **1965:** *Orientacja* nr [1] XII s. 13. – [za 1965] **1965:** *Orientacja* nr [1]: XII s. 20 [regulamin]. – [Kom. o wynikach:] **1966:** *Orientacja* nr [2]: V s. 28; [J. Kocot] J. K.: Dzień Poezji. *Dz. Lud.* nr 38: 15 II s. 3. – [za 1966] **1967:** K. Kulicz: „Powietrze przy twarzy jak odlew mistrza ręki". *Stolica* nr 22: 28 V s. 2–3 [analiza nagrodzonego poematu M.Z. Bordowicza „Zapisy z prób Kordiana"; uwagi o decyzji jury]. – **1968:** Almanach ruchu kulturalnego i artystycznego ZSP. Warsz.: ZSP, s. 39–40. – **1970:** *Życie Warsz.* nr 34: 10 II s. 8. – *Sł. Powsz.* nr 40: 17 II s. 3. – *Życie Lit.* nr 8: 22 II s. 15. – *Orientacja* 1970/71 nr z XII–I s. 36.

– Ogólnopolskie Dni Poezji: [I] **1966:** Hybrydy – klubem nowych i śmiałych programów. *Orientacja* nr [1]: I–II s. 69 [m.in. zapow. I Dnia Poezji 30–31 I 1966]; [omów.:] *Orientacja* nr [2]: I/II s. 42–43, [J. Kocot] J. K.: Dzień poezji. *Dz. Lud.* nr 38: 15 II s. 3. – [II:] **1967:** Młodzi twórcy w „Hybrydach". *Życie Warsz.* nr 71: 24 III s. 4; Sympozjon „Hybryd". *Kultura* nr 8: 19 II s. 11; Kronika. *Orientacja* nr 1: wiosna s. 41. – [IV:] **1969:** „Dzień Poezji". Współczesność nr 5: 26 II–11 III s. 7. – [A.K. Waśkiewicz] A.K.W.: „Dzień Poezji" (prawie stenogram). *Orientacja* nr z XI s. 60–61. – [V:] **1970:** [B. Sowińska] (be): 28–29 kwietnia w Warszawie V Ogólnopolski Dzień Poezji. *Życie Warsz.* nr 96: 23 IV s. 5 [zapow. i program]. – T. Kwiatkowski: Abstrakcyjny element snu, który rozbudza i spać nie daje, czyli V Ogólnopolski Dzień Poezji. *Politechnik* nr 21: 24 V s. 6–7; polem.: B. Urbankowski: Zostaliśmy nagrodzeni. *Tamże* nr 24: 14 VI s. 11, odp.: T. Kwiatkowski: Porachunki wśród estetów, nr 28: 11 X s. 1, 4. [A.K. Waśkiewicz] akw. *Orientacja* 1970/71 nr z XII–I s. 45–46, Kronika. – [VI:] **1971:** [zapow.:] 19–20 bm. „Dzień Poezji" w Hybrydach. *Sł. Powsz.* nr 299; 16 XII s. 5; [B. Sowińska] (be). *Życie Warsz.* nr 301: 17 XII s. 5; [omów.:] B. Nawrocka: Pożegnanie grupy „Hybrydy". *Tryb. Ludu* nr 357: 23 XII s. 6. – **1972:** S. Stabro: Zabijanie trumny gumowym młotkiem. *Student* nr 1: 1–14 I s. 10–11, sprost. nr 2/3: 1–14 II s. 23; polem.: J. Leszin: W sprawie „zabijania trumny...", odp.: S. Stabro: W odpowiedzi. *Tamże* nr 6: 15–28 III s. 15. – P. Kuncewicz: Chmurne niebo poezji. *Itd* nr 9: 27 II s. 12. – J. Brzeski: Orientacja. *Merkuriusz* nr 9/10: IX/X s. 18.

– Tygodnie Poetyckie Stolicy: **1966:** J. Koperski. [W:] Post scriptum. Warsz.: RO ZSP, s. 106. – [I: 11–23 V 1960] **1960:** *Współczesność* nr 10: 16–31 V s. 9; D. S.: Po Warszawskim Tygodniu Poezji. *Tryb. Ludu* nr 146: 27 V s. 4; [Z. Bieńkowski] ski. *Twórczość* nr 7: VII s. 164–165. – [VII: 9–14 V 1966] **1966:** *Orientacja* nr [2]: V s. 88. – [XI: 10–15 V 1971] **1971:** *Życie Warsz.* nr 111: 9–10 V s. 3. – A. Franusiewicz. *Politechnik* nr 23: 6 VI s. 11; *Poezja* nr 7: VII s. 106. – [XII: 8–13 V 1972] **1972:** [J. Szczawiński] (ES). *Sł. Powsz.* nr 107: 5 V s. 5.

– Konkurs na Dziennik Twórcy – Artysty – Działacza: [ogł.:] **1966:** Konkurs na dziennik. *Orientacja* nr [1]: I–II s. 51 [not. o ustanowieniu i regulamin]; *Kultura* nr 37: 11 IX s. 11; *Orientacja* nr z XI s. 40; Post scriptum. Warsz.: RO ZSP, s. 115, 117 [ogł. drugiego konkursu] – **1967:** Młodzi twórcy w „Hybrydach". *Życie Warsz.* nr 71: 24 III s. 4 [wyniki]. – **1968:** [ogł.] Almanach ruchu kulturalnego i artystycznego ZSP. Warsz.: ZSP, s. 40.

– Konkurs „U źródeł nowego wieku": **1967:** [ogł.:] *Kult. i Życie* nr 36: 27 II s. 2: *Życie Warsz.* nr 76: 31 III s. 4; *Orientacja* nr [1] wiosna s. 35; *Współczesność* nr 8: 12–25 IV s. 11; *Kraj Rad* nr 17: 23 IV s. 18; *Życie Lit.* nr 38: 17 IX s. 14; *Ziel. Sztand.* nr 77: 24 IX s. 5; *Nadodrze* nr 19: 1–15 X s. 13. – [omów.:] [M. Machnicki] (micki). *Merkuriusz* nr 9: XI s. 3; *Życie Lit.* nr 53: 31 XII s. 11, Kronika; *Nadodrze* nr 2: 15–31 I s. 11; 1968: *Kamena* nr 2: 21 I s. 11.

– Lenin i świat dzisiaj, Turniej: **1968:** [ogł.:] Almanach ruchu kulturalnego i artystycznego ZSP. Warsz.: ZSP, s. 21 – [omów.:] **1970:** *Poglądy* nr 13: 1–15 VII s. 9; *Orientacja* 1970/71 nr z XII – I s. 41.

– Widzenia. **1961:** Kropka: Przewidzenia. *Współczesność* nr 11: 1–15 VI s. 2; nawiąz.: M. Grześczak: Przegląd literacki. *Tamże* nr 13: 1–15 VI s. 9. – **1962:** [S. Kuszewski] (mat): Co sympozjon uwypuklił. Dokuczliwy brak erotyków. *Współczesność* nr 10: 16–31 V s. 12. – **1966:** P. Kuncewicz: Po niewielu latach. *Post scriptum*, s. 15–16.

– Post scriptum. **1966:** M. Malcharek: Orientacja. Post scriptum. *Współczesność* nr 4: 16 II–1 III s. 12. – R. Krynicki: Post scriptum? *Nurt* nr 12: XII s. 55–56.

– Wobec własnego czasu. **1966:** *Orientacja*, jesień s. 39 [zapow. wyd.]. – **1967:** *Poezja* nr 6: VI s. 85–96. – J. Krycki: Młodzi bełkocą, ale niech tam... *Merkuriusz* nr 6/7: VI/VII s. 6. – J. Kryszak. *Nadodrze* nr 15: 1–15 VIII s. 8–9.

– Za progiem wyboru. **1968:** Almanach ruchu kulturalnego i artystycznego ZSP. Warsz.: ZSP, s. 25. – **1969:** *Orientacja* nr z IV s. 59. – J. Kotlica: Progi i orientacje. *Nadodrze* nr 14: 5–18 VII s. 10. – Wnętrze świata; Tak – nie. **1972:** [A.K. Waśkiewicz] akw: Poezja kontestacyjna. *Twórczość* nr 7: VII s. 149–151 [na marginesie Tak – nie]. – S.R. Dobrowolski: Refleksje. *Przyjaźń* nr 33: 13 VIII s. 8. – Nowe wydawnictwa. *Kultura* nr 34: 20 VIII s. 9. – J. Kajtoch: Czy przejdą do historii? *Głos Młodz.* nr 8: VIII s. 31–32. – T. Wyrwa-Krzyżański: Racje i winy poetów *Nowy Med.* nr 17: 16–31 X s. 8. – T. Fredro: Wyskoczyć z wnętrza świata. *Nowe Książ.* nr 20: 30 X s. 31–32. – J. Kronhold: Liryka podziemna. *Zwrot* nr 10: X s. 31–33. – *Konfrontacje*: Wobec antologii „Wnętrze świata": [L. Herbst] L.H.: [wprowadzenie do dyskusji], A. Zawada, nr z XII s. 12; [cz. dalsza dysk. w:] **1973:** A. Biskupski: Żeby było jasne – ostrzegałem, M. Bocian: Na miejscu młodych poetów, [podsumow.:] A.K. Waśkiewicz: Wobec antologii, dyskusji i różnych innych rzeczy, nr 1: wiosna s. 13. – Z. Skibiński: Od metafizyki do publicystyki. *Poezja* nr 11: XI s. 116–119]. – **1973:** J Rogoziński: Preteksty. *Literatura* nr 20: 17 V s. 13. – M. Kurpisz: Łabędzi śpiew. *Nadodrze* nr 13: 1–14 VII s. 10. – S. Sterna-Wachowiak: Obnażone wnętrze poezji. *Nadodrze* nr 13: 1–14 VII s. 10. – A.K. Waśkiewicz: Kłopoty antologisty. *Scena* nr 7: VII s. 18–19. *Orientacja*. [Omów.:] **1967:** „Orientacja". *Twórczość* nr 1: I s. 158–160. – K. Mętrak: Będzie pismo? Potyczki z młodą literaturą. *Życie Warsz.* nr 203: 27–28 VIII s. 5. – **1969:** J. Sokołowski: „Orientacja", czyli potrzeba literatury służebnej. *Warm. i Mazury* nr 1: I s. 28–29. – **1970:** (J): „Orientacja". *Itd* nr 11: 15 III s. 13. – E. Węgrzynowska: Nowy numer „Orientacji". *Twórczość* nr 9: IX s. 153–154. – **1971:** T. Mocarski: Nowy numer „Orientacji". *Poezja* nr 5: V s. 96–98. – K. Mroziewicz: Orientacje. *Itd* nr 38: 19 IX s. 13; polem.: J. Leszin: Suplement do „Orientacji". *Tamże.* – A.K. Waśkiewicz: Glossa do „Orientacji"; E. Mielcarek: Kłopoty i radości mecenasa. *Itd* nr 46: 14 XI s. 12–13. – Suplementy [omów.:] **1969:** [A.K. Waśkiewicz] akw: Suplementy. *Twórczość* nr 9: IX s. 157–158. – **1971:** W. Huzik: „Nieobecne pokolenie". *Kierunki* nr 11: 14 III s. 8. – P. Kuncewicz: Poezja na pakowym papierze. *Itd* nr 42: 17 X s. 12–13. – A. Szymańska: W kręgu Orientacji. *Twórczość* nr 12: XII s. 159–160.

WIATRAKI *

Bydgoska Grupa Poetycka „Wiatraki".

Bydgoszcz; pocz. 1960–1968.

Grupa przy dodatku literackim *Faktów i Myśli* pn. *Wiatraki.*

Członkowie: *Andrzej Baszkowski, Jan Górec-Rosiński, Jan Mirosław Kasjan, Zbigniew Markowski, Krzysztof Nowicki, Zdzisław Polsakiewicz, Wiesław Rogowski.*

Grupa powołana została wiosną 1960 przez Jana Góreca-Rosińskiego, wówczas redaktora naczelnego *Faktów i Myśli.* Skupiała byłych członków Koła Młodych przy ZLP w Bydgoszczy. Ośrodkiem krystalizacji grupy był dodatek literacki *Faktów i Myśli* pn. *Wiatraki* (wychodził od 1959)[1]. Skupieni w grupie pisarze byli

* Hasło konsultowane z J. Góreckiem-Rosińskim (VII 1985).

[1] O *Wiatrakach* pisał J. Przyboś, iż było to „pismo społeczno-kulturalne o nakładzie przewyższającym nakład *Nowej Kultury,* a więc pisma uchodzącego za czołowe, reprezentacyjne dla poezji i literatury w Polsce" (*Wiatraki* 1962 nr 13 s. 1).

jeszcze przed debiutem książkowym; większość z nich była wówczas z zawodu dziennikarzami: Górec-Rosiński i Zdzisław Polsakiewicz związani byli z *Faktami i Myślami*, Andrzej Baszkowski redagował *Pomorze*, Mirosław Kasjan był w tym czasie asystentem wydziału humanistycznego UMK w Toruniu, natomiast Wiesław Rogowski pracował jako kierownik Wydziału Kultury WRN.

O nazwie grupy pisał Feliks Fornalczyk w 1962: „Nazwa «Wiatraki» ma tu bodaj znaczenie symboliczne, uzmysławia pamiętne boje, jakie prowadził słynny Don Kichot z Manczy, jego zresztą osobie poeci bydgoscy poświęcają sporo zainteresowania w swoich wierszach. [...] Lecz «Wiatraki» można również brać dosłownie, jako dość jeszcze częsty motyw krajobrazu Pomorza"[2].

Grupa nie sformułowała programu poetyckiego, dając pierwszeństwo indywidualnym realizacjom twórczym. Baszkowski pisał na ten temat: „Zjednoczeni wspólną postawą światopoglądową, członkowie grupy zachowują całkowitą swobodę artystycznych poszukiwań. Żyją w określonych warunkach prowincjonalnych i jednocząc się w grupę, pragną wspólnym wysiłkiem skuteczniej walczyć o jak najbardziej współczesny kształt polskiej kultury, a także tworzyć nowe wartości literackie swojego regionu"[3]. Podobnie o celach działalności grupy pisano we wstępie do kolumny poetyckiej Wiatraków w 24 numerze dodatku do *Faktów i Myśli* z 1960; omawiając casus Wiatraków Jarosław Szymkiewicz zwracał uwagę na fakt, iż grupa jest przykładem łączenia się poetów ze względów praktycznych: „[...] nie są to więc grupy literackie w sensie dotychczas przyjętym. Poeci, zgodni zapewne między sobą w kwestiach najbardziej ogólnych – w sprawach zaangażowania literatury, jej komunikatywności, łączą się w owe grupy na zasadzie realnej potrzeby. Tej doraźnej, związanej z drukiem, wydawnictwami, z sytuacją materialną piszących"[4]. O powodach braku ambicji programotwórczych wśród członków Wiatraków pisał Górec-Rosiński: „Wszelkie manifesty, grupy, szkoły w literaturze są tylko próbami regulowania źródła, którego nigdy nie da się uregulować. Nowoczesność w sztuce rozumiem nie jako wymyślanie nowych prawd i wartości, ale jako składanie syntetycznej relacji o swym czasie, o ludzkim losie i jego przeżywaniu świata"[5].

Grupa organizowała swoje wieczory autorskie; wiele z nich odbyło się w Toruniu (m.in. w KMPiK – 12 X 1961, 5 IX 1964, 25 XI 1965, w klubie „Od Nowa" – 5 IV 1963), w ramach tzw. czwartków literackich[6].

W 1962 Wiatraki były inicjatorem i współorganizatorem imprezy pod nazwą Wiosna Poetycka, pozostali organizatorzy to: Zarząd Okręgu ZLP, KW ZMS, Kujawsko-Pomorskie Towarzystwo Kulturalne oraz redakcja *Faktów i Myśli*. Wiosna miała objąć swym zasięgiem młodych pisarzy i krytyków województw północno-zachodnich w celu „międzyśrodowiskowego zbliżenia i konsolidacji wysiłków dla ożywienia życia literackiego tych ziem"[7]. Impreza odbyła się w dniach 2–4 VI

[2] *Wiatraki* 1962 nr 12.
[3] *Wiatraki* 1961 nr 12.
[4] *Spojrzenia* 1962 nr 22.
[5] J. Górec-Rosiński: Kryteria i obsesje. Pisarz i tradycje literackie. *Tyg. Kult.* 1967 nr 15.
[6] Por. *Rocz. Tor.* 1967 s. 235–260.
[7] *Wiatraki* 1962 nr 7.

1962, protektorat nad nią objął Kazimierz Wyka, obradom zaś przewodniczył Julian Przyboś.

W imprezie wzięło udział osiemdziesięciu młodych pisarzy Bydgoszczy, Poznania, Torunia, Gdańska, Koszalina, Szczecina, Zielonej Góry, Wrocławia, Olsztyna, Krakowa i Warszawy. Referaty wygłosili: K. Wyka (mówił o krytyce literackiej), F. Fornalczyk (o dorobku literackim ziem północno-zachodnich), Jan Śpiewak (o młodej poezji polskiej). Dyskusje na zjeździe (wzięli w nich udział m.in. J.M. Kasjan, Helena Raszka, Zygmunt Flis, Jerzy Lesław Ordan, Jan Piechocki, Piotr Kuncewicz, Alicja Lisiecka, Maria Kalota-Szymańska, Edward Balcerzan, Janusz Koniusz, Stefan Połom) dotyczyły głównie mankamentów młodej poezji takich jak: przypadkowość dokonywanego przez nią wyboru tradycji, bezprogramowość, anonimowość, „prywatność" (brak obrazu Polski i epoki) oraz problemów funkcji i metody krytyki literackiej[8]. Odbyło się także ponad 25 spotkań autorskich pisarzy zaproszonych na Wiosnę Poetycką: w Bydgoszczy, Inowrocławiu, Toruniu, Włocławku, Grudziądzu, Żninie, Szubinie i Aleksandrowie Kujawskim. W ramach imprezy nastąpiło rozstrzygnięcie, ogłoszonego w 1961 przez redakcję *Wiatraków*, konkursu na wyróżniający się tomik poetycki wydany w okresie od XI 1961 do V 1962 (nagrodę otrzymał Tymoteusz Karpowicz za „W imię znaczenia") oraz konkursu na najlepszy wiersz drukowany w tym samym czasie w *Wiatrakach* (laureatami zostali Wisława Szymborska, Arnold Słucki, Jan Zych i Zbigniew Polsakiewicz). Odbył się nadto konkurs jednego nie publikowanego dotąd wiersza (nagrody: Zygmunt Flis, S. Połom, Henryk Myć; wyróżnienia: Marian Grześczak, Kazimierz Śladewski, Bogusław Żurakowski) oraz konkurs zamknięty na sześć wierszy dla uczestników Wiosny Poetyckiej (I nagroda: Ewa Najwer, II – J. Koniusz, III – Maciej Maria Kozłowski; wyróżnienia: J. Górec-Rosiński, Nikos Chadzinikolau, Bolesław Fac). Do konkursów poetyckich zgłoszono ponad dwieście utworów.

W przemówieniu zamykającym obrady K. Wyka uznał imprezę za najbardziej płodną i interesującą spośród podobnych, odbywających się w 1962; jego zdaniem znaczenie Wiosny Poetyckiej wykraczało poza granice zjazdu regionalnego. Krytyka literacka z reguły wysoko oceniała poziom i znaczenie imprezy; jedynie na łamach *Nowej Kultury* ukazały się felietony podważające sens i wartość bydgoskiego zjazdu, Ryszard Danecki zaś stwierdzał, iż był on kopią poznańskiego

[8] Głosy w dyskusjach na bydgoskiej Wiośnie Poetyckiej opublikowały w 1962 *Wiatraki:* [Ref.:] F. Fornalczyk: Niekonsekwencje i przebłyski (fragmenty), nr 12, 14, 15; K. Wyka: Krytyczne „światy", nr 13, J. Śpiewak: Podróże w świat poezji, nr 12, 13 [fragm.]. – [Dysk.:] J. Przyboś: Nieubłagany nakaz nowatorstwa, nr 13; E. Balcerzan: Dwa nurty i konfrontacja, P. Kuncewicz: Nieważkość młodej poezji, A. Lisiecka: Stabilizacja nie znaczy „kryzys", S. Połom: Przestrzeń między słowami, nr 14; M. Kalota-Szymańska: Łatwość jest pozorna i zwodnicza; J.M. Kasjan: Poezja i odbiorcy, J. Koniusz: „Regionalizm" i rola poezji, nr 15; A. Bartoszewicz: Regionalizm – literatura – krytyka, R. M. Jedliński: Literatura jest sprawą moralną, K. Nowicki: Ile jest stylu w manierze, J. L. Ordan: O właściwe formy popularyzacji, H. Raszka: Wrażliwość wobec rzeczywistości, K. Sopuch: Nurt poezji dionizyjskiej, J. Strumieński: W poszukiwaniu pomostu, J. Świdziński: Wytworzyć nową wrażliwość, K. Wyka: Spotykać się będziemy [Przemówienie końcowe], nr 16.

Referat K. Wyki pt. „Krytyczne «światy»" był kontynuacją polemiki dotyczącej pojęcia i roli krytyki literackiej w Polsce, zapoczątkowanej przez *Przegląd Kulturalny* (pt. Polska proza i krytyka, 1962 nr 6; wypow.: K. Brandys, J. Iwaszkiewicz, A. Kijowski, W. Mach). Dyskusja ta toczyła się także w numerach 9–15; przeniosła się też na łamy innych czasopism.

Listopada Poetyckiego, co jego zdaniem było powodem mankamentów bydgoskiej imprezy[9]. W latach następnych grupa nie ponowiła swojej inicjatywy.

Członkowie Wiatraków ogłosili kilka wspólnych kolumn poetyckich w dodatku do *Faktów i Myśli*, publikowali także w *Pomorzu* i *Życiu Literackim*. W 1961 i 1968 wydali almanachy grupy. Zainteresowaniem krytyki cieszył się jedynie pierwszy z nich. Włodzimierz Maciąg był zdania, iż utwory zawarte w książce łączy rzeczywista więź, wynikająca ze zbliżonych doświadczeń wewnętrznych, lęków i tęsknot. Świat poetycki wiatrakowców określał jako „niepokój egzystencji prowincjonalnej": „Prowincja jest w tych wierszach stale obecna jako zespół rekwizytów otaczających poetę i jako los, jako kategoria socjologiczna: sfera istniejących możliwości, bariera ograniczająca tęsknoty"[10]. Oceniając twórczość grupy, Feliks Fornalczyk zarzucał jej pasywność: „[...] własne utwory poetyckie członków ugrupowania – poza wierszami Jana Górcca-Rosińskiego i Zdzisława Polsakiewicza – nie potwierdzają jednakże ani owego buntu młodości, ani nie okazują nawet czynnej postawy, obojętne – w wersyfikacji czy też aktywności intelektualnej"[11]. Barbarę Biernacką raziło zbyt częste wykorzystywanie wyeksploatowanych symboli poetyckich typu Don Kichot („stąd zapewne godło Wiatraki" – dodaje)[12]. Janusz Kryszak próbował określić charakter grupy na tle innych ugrupowań; przy braku deklaracji programowej, nie mieściła się ona, zdaniem krytyka – w kategorii grup sytuacyjnych: „Fakt wspólnego wystąpienia podyktowała tu raczej specyficzna sytuacja środowiska leżącego na uboczu centrów kulturowych, chęć zamanifestowania swego uczestnictwa w życiu literackim kraju, a nie świadomość jakiejkolwiek odrębności. Stąd brak zarówno wskazań pozytywnych, jak i negatywnych programowych manifestacji czy charakterystycznej dla grup sytuacyjnych chęci wyodrębnienia się, odcięcia od współcześnie panujących tendencji."[13].

Według świadectwa Kasjana, po wydaniu drugiego almanachu w 1968, grupa wprawdzie nie ogłosiła zakończenia swojej działalności, ale nie podjęła już żadnej wspólnej inicjatywy.

Publikacje

– *w czasopismach*

1960

Wiatraki nr 24: 16–31 XII s. 3–4, Grupa Wiatraki.
W: A. Baszkowski, J. Górec-Rosiński, M. Kasjan, Z. Polsakiewicz, W. Rogowski.

[9] [S. Kryska] S.K., B. Pepel. *Nowa Kult.* 1962 nr 25, 31. W związku z felietonami Wiatraki ogłosiły wyjaśnienia komitetu organizacyjnego Wiosny Poetyckiej (nr 13 s. 4), zob. też R. Danecki. *Głos Tyg.* 1962 nr 36.

Po zakończeniu Wiosny Poetyckiej w Bydgoszczy przez pewien czas trwała dyskusja nad celowością zjazdów młodych pisarzy; wypowiadali się w niej także M. Wyka (*Twórczość* 1962 nr 8), P. Kuncewicz (Zjazdy poetyckie – strata czy zysk. *Nowa Kult.* 1962 nr 31), cm [Cz. Michniak] (*Warm. i Mazury* 1962 nr 7/8).

[10] *Życie Lit.* 1961 nr 44.

[11] *Głos Tyg.* 1962 nr 46.

[12] *Nowe Książ.* 1961 nr 22.

[13] *Fakty i Myśli* 1969 nr 12.

1961

Wiatraki nr 23: 1–15 XII s. 4, Grupa Wiatraki.
W: A. Baszkowski, J. Górec-Rosiński, M. Kasjan, K. Nowicki, Z. Polsakiewicz.
Pomorze nr 12: 16–30 VI s. 5, Wiatraki.
W: A. Baszkowski, J. Górec-Rosiński, M. Kasjan, Z. Polsakiewicz.
Życie Lit. nr 30: 23 VII s. 7, Wiersze grupy Wiatraki.
W: A. Baszkowski, J. Górec-Rosiński, Z. Polsakiewicz.

1962

Wiatraki nr 11: 1–15 VI s. 3.
W: A. Baszkowski, J. Górec-Rosiński, M. J. Kasjan, Z. Markowski, K. Nowicki, Z. Polsakiewicz. – P: W. Rogowski.

1963

Wiatraki nr 6: 16–31 III s. 3, Grupa Wiatraki.
W: A. Baszkowski, J. Górec-Rosiński, J. M. Kasjan, Z. Markowski, K. Nowicki, Z. Polsakiewicz. – P: W. Rogowski.

– druki zwarte

1961

Wiatraki. Almanach grupy poetyckiej. Przerywniki: S. Górski. Pozn.: Wyd. Pozn., 102 s., egz. 1300.
Cykle wierszy autorów: A. Baszkowski, J. Górec-Rosiński, J. M. Kasjan, Z. Polsakiewicz.

1968

Wiatraki II. Almanach bydgoskiej grupy poetyckiej. Oprac. graf. B. Talarowska. Pozn.: Wyd. Pozn., egz. 850.
[Z. 1:] A. Baszkowski: Biała laska, 12 s.
[Z. 2:] J. Górec-Rosiński: Wyspa realna, 28 s.
[Z. 3:] M. Kasjan: Pierścienie, 20 s.
[Z. 4:] K. Nowicki: Układ, 20 s.
[Z. 5:] Z. Polsakiewicz: W twoją stronę, 25 s.

Opracowania

– o g ó l n e: **1960:** Grupa Wiatraki. *Wiatraki* nr 24: 16–31 XII s. 3–4. – **1961:** [A. Baszkowski, T. Brzozowski] T.B.: Wiatraki. *Pomorze* nr 12: 16–31 VI s. 5. – **1962:** F. Fornalczyk: Baedeker poetycki. *Głos Tyg.* nr 46: 26–27 VIII s. 3. – **1963**: B. Biernacka: Na północ i zachód. Tropem nowych środowisk poetyckich. *Twórczość* nr 3: III s. 143–145. Przedr. w tejże: Style i postawy. Szkice o poezji. Pozn.: Wyd. Pozn. 1969, s. 176–177. – **1966:** E. Kruk: [Wstęp do:] Almanach poezji. Utwory poetów studiujących na UMK w latach 1945–1966. Tor.: ZSP, s. 14.

– W i a t r a k i. [Rec.:] **1961:** W. Maciąg: Wiatraki. *Życie Lit.* nr 44: 29 X s. 4. – J. Ratajczak: Trzy skrzydła Wiatraków. *Gaz. Pozn.* nr 256: 28–29 X. – K. Nowicki: Poetyckie sygnały. *Pomorze* nr 21: 1–15 XI s. 5. – B. Biernacka: Mieć coś do powiedzenia. *Nowe Książ.* nr 22: 30 XI s. 1357–1358. – **1962:** M. Grześczak: Almanach poetycki grupy Wiatraki. *Wiatraki* nr 7: 1–15 IV s. 2. – W i a t r a k i. I I. [Rec.:] **1969:** Z. Pruss: Wiatraki. *Pomorze* nr 8: 16–30 IV s. 12. – J. Kryszak: Poeci grupy Wiatraki. *Fakty i Myśli* nr 12: 8–21 VI s. 10.

– Bydgoska Wiosna Poetycka: [Zapow.:] **1962:** *Spojrzenia* nr 13: 31 III – 1 IV s. 1; *Wiatraki* nr 7: 1–15 IV s. 1, nr 10: 15–31 V s. 1 [program]; (jb): Prof. K. Wyka na czele Komitetu Honorowego Bydgoskiej Wiosny Poetyckiej. *Gaz. Pom.* nr 86: 11 IV s. 1; [J. Slipińska] JOT: Wiosna Poetycka. *Głos Koszal.* nr 111: 9 V s. 4; L. Bądkowski: Wiosna energii. *Głos Wybrz.* nr 130: 2–3 VI s. 4. – [Wyniki:] [S. Kubiak] (d. k.): Wyniki konkursów Wiosny Poetyckiej. *Gaz. Pom.* nr 131: 1 VI s. 1–2. – [Omów.:] J. Szymkiewicz: Wiosna poetycka. *Spojrzenia* nr 22: 2–3 VI s. 1; Spotkania autorskie w klubach woj. bydgoskiego. *Gaz. Pom.* nr 130: 2–3 VI s. 1; B. Fac: Gruszki w popiele. (Reminiscencje ze zlotu poetów z siedmiu krain). *Głos Wybrz.* nr 135: 8 VI s. 4; [T.A. Jasiński] (jas.): Sukcesy naszych poetów. *Gaz. Ziel-górs.* nr 136: 9–10 VI s. 3; J. Piechocki: Wrażenia z Wiosny Poetyckiej. *Il. Kur. Pol.* nr 137: 10–11 VI s. 4; R. Danecki: Poznańscy najmłodsi odnaleźli się w Bydgoszczy. *Głos Tyg.* nr 36: 17–18 VI s. 3; B. Biernacka: Szukajmy dalej, czyli plon bydgoskiej wiosny poetyckiej. *Tyg. Kult.* nr 25: 24 VI s. 7; [S. Kryska] S.K.: Bydgoszcz – wiosna poetycka. *Nowa Kult.* nr 25: 24 VI s. 8; B. Pepel: Poezja i pirotechnika. *Nowa Kult.* nr 25 s. 8–9; polem.: Grupa Poetycka Wiatraki: W sprawie Wiosny Poetyckiej. *Nowa Kult.* nr 31: 5 VIII s. 8, *Wiatraki* nr 13: 1–15 VII s. 4 [wyjaśnienia komit. org.], Z. Polsakiewicz: Publicysta – pirotechnik. *Wiatraki* nr 14: 16–31 VII s. 4, J. Górec-Rosiński: Draka. List z Bydgoszczy. *Życie Lit.* nr 30: 29 VII s. 11, odp.: S. Kryska: Głos atakowanego. *Życie Lit.* nr 33: 19 VIII s. 11; P. Kuncewicz: Zjazdy poetyckie – strata czy zysk. *Nowa Kult.* nr 31: 5 VIII s. 8, 10, uzup. i wyjaśnienia: B. Pepel: O co chodziło. *Tamże* s. 8; M. Wyka: Po bydgoskiej wiośnie poetyckiej. *Życie Lit.* nr 25: 24 VI s. 9; A. Bartoszewicz. *Pomorze* nr 13: 1–15 VII s. 1, 4; [S. Kuszewski] S.K. *Współczesność* nr 13: 1–15 VII s. 11; Cz. Kuriata. *Głos Koszal.* nr 159: 4 VII s. 4 [wyw.; rozm.:] S. Zajkowska; A. Lisiecka: W sprawie Wiosny bydgoskiej. *Życie Lit.* nr 29: 22 VII s. 11; em: Po bydgoskiej Wiośnie. *Warm. i Mazury* nr 7/8: VII–VIII s. 23 [sprawy olsztyńskie na zjeździe]; M. Wyka. *Twórczość* nr 8: VIII s. 159–160.

PONIDZIE*

Grupa Poetycka „Ponidzie".
Warianty nazwy: Ponidzie. Literacka grupa młodych ziemi kieleckiej; w 1965: Klub Literacki „Ponidzie".

Jędrzejów k. Kielc V–XII 1960; od 1961 do 1965: Rożnica k. Kielc; XII 1965–X 1968: Kielce.

Grupa regionalna.

Członkowie: *Marian Baran, Ryszard Fatyga, Stanisław Gleń; od 1961 także: Beata Batuk, Janusz Długi, Janusz Habier, Henryk Jachimowski, Ryszard Miernik, Zbigniew Nosal, Ryszard Podlewski, Hanna Stańczyk, Konstanty Tarnowski; od 1962 także: Stanisław Górski, Ada Kopcińska, Bogdan Pasternak, Andrzej Zatorski; od 1964 także: Ewa Dąbrowska-Orzelska, Jan Golka, Andrzej Wierzchowski, Joanna Wójcik.*

Założycielami grupy byli Marian Baran, Ryszard Fatyga i Stanisław Gleń, a inicjatorem jej powołania Jacek Jedliński. Ponidzie powstało przy poparciu Za-

* Hasło wysłane do konsultacji H. Jachimowskiemu (V 1985) i R. Miernikowi (IX 1985); nie otrzymano odpowiedzi.

rządu Powiatowego ZMS przy jędrzejowskim Młodzieżowym Ośrodku Kultury. Nazwa grupy wywodziła się od nazwy rzeki Nida. W maju 1960 Komitet Wojewódzki ZMS zorganizował w Kielcach zjazd młodych literatów, na którym postanowiono połączyć pod wspólną nazwą Ponidzie grupy twórcze działające na terenie Kielc, Ostrowca i Starachowic. W listopadzie tegoż roku sformułowano program pracy Ponidzia, sprowadzający się m.in. do doskonalenia twórczości literackiej, oddziaływania na zewnątrz poprzez publikacje, organizowanie dyskusji literackich dla zapoznania środowiska i społeczeństwa z twórczością młodych[1]. Jednocześnie nawiązano współpracę z krakowską grupą → Wielopole; m.in. w 1960 członkowie Wielopola mieli swój wieczór autorski w Jędrzejowie, a we wrześniu 1964 opiekun grupy krakowskiej uczestniczył w jednym z seminariów w Rożnicy, po czym Ponidzie gościło w listopadzie tegoż roku w Krakowie. W styczniu 1961 Ponidzie związało się z Uniwersytetem Ludowym Ziemi Kieleckiej w Rożnicy, którego opiekunem był Waldemar Babinicz.

Grupa nie sformułowała programu artystycznego; o sensie istnienia i działania Ponidzia pisano w 1964: „Jesteśmy ludźmi Polski Ludowej, wyrośliśmy z pracy i deklarujemy się po stronie ludzi pracy. W miarę naszych sił i zdolności twórczych podejmować będziemy sprawy zasadnicze dla współczesnego człowieka. Naszą dewizą artystyczną jest prawda wobec samych siebie i otaczającego nas świata. W naszym działaniu artystycznym pragniemy być współtwórcami nowych wartości ideowo-moralnych i artystycznych godnego czasu, w którym przyszło nam żyć”[2].

Według Jacka Kajtocha, grupa nigdy nie stawiała przed sobą celów wyłącznie literackich, najważniejsza była dla niej działalność kulturotwórcza i upowszechnieniowa; zasługą Ponidzia była, zdaniem krytyka, aktywizacja środowisk młodoliterackich Starachowic, Ostrowca i Jędrzejowa.

Członkowie grupy rekrutowali się z różnych środowisk, byli wśród nich licealiści i działacze społeczni, robotnicy i inteligenci.

Od 1961, gdy Ponidziem zaopiekował się Babinicz, grupa (której członkowie rozrzuceni byli po całej Kielecczyźnie) zbierała się regularnie w Rożnicy. Zdaniem Babinicza, „dyskretnym” mecenasem grupy był KW ZMS, faktycznym – Wydawnictwo Łódzkie[3].

Rożnica była miejscem, w którym organizowano seminaria grupy i jej wieczory autorskie; gośćmi Ponidzia byli kolejno m.in.: Julian Przyboś, Jan Koprowski, Józef Ozga-Michalski, Józef Andrzej Frasik, redaktorzy *Kameny* (m.in. Maria Bechczyc-Rudnicka), *Polityki* (m.in. Maria Rutkiewicz), Stanisław Piętak,

[1] Fragment listu grupy do redakcji *Głosu Młodzieży Wiejskiej* (1950 nr 12): „Ponidzie zostało utworzone z naszej inicjatywy przy dużym moralnym poparciu dra Jacka Jedlińskiego. Skupiamy w swych szeregach młodych jędrzejowskich poetów, którzy poprzez pracę w grupie poznają poezję i warsztat poetycki. Nie posiadamy szumnego programu, wielkich założeń. Nakreślony program jest tylko skromnym szkieletem, mającym na celu dwa zasadnicze zadania: 1) Poznawanie współczesnej literatury i poezji oraz warsztatu poetyckiego; 2) Oddziaływanie na swoje środowisko poprzez publikacje prasowe, wieczory literackie, dyskusje, spotkania. – Tak więc... reasumując tych kilka zdań: chcemy się uczyć i przekazywać nabytą wiedzę. To są zasadnicze założenia...”.

[2] *Sł. Ludu* nr 241.

[3] Por. *Odgłosy* 1962 nr 46; *Nowe Książ.* 1966 nr 1.

Jan Maria Gisges, Anna Kamieńska, Bogdan Ostromęcki, Ernest Bryll, Włodzimierz Maciąg, Stefan Żółkiewski, Bogdan Suchodolski, oraz plastycy: Kajetan Sosnowski, Zofia Puszczyńska, Stanisław Wałach, którzy wystawiali w Rożnicy swoje prace[4].

W 1961 (27 V) grupa, przy współudziale KW ZMS, zorganizowała Zjazd Młodych Literatów Kielecczyzny; przedstawiła wówczas propozycję przekształcenia się w Klub Literacki (inna nazwa: Klub Młodych Literatów) przy KW ZMS, wybrano także zarząd tegoż Klubu. W intencji członków Ponidzie miało stać się zalążkiem Klubu Literackiego lub oddziału ZLP w Kielcach[5]. W czerwcu 1964 odbyło się spotkanie grupy z przedstawicielami KW ZMS (Z. Szabatem, K. Mrozem) oraz reprezentantem Wydawnictwa Łódzkiego, Leonem Gomolickim: Ponidzie wystąpiło tu jako Klub Literacki. Na spotkaniu omówiono dotychczasową działalność Ponidzia i dalszy program działalności, przyjęto także program ideowo-artystyczny. Jednak jeszcze we wrześniu 1964[6] grupa nie posiadała statusu klubu i charakter jej działalności nie uległ zmianie: kontynuowano spotkania w Rożnicy, zapraszając pisarzy z terenu całej Polski, organizowano spotkania wyjazdowe z młodzieżą w szkołach i zakładach pracy regionu. Lata 1960–64 były okresem najintensywniejszych działań Ponidzia, potwierdzonych m.in. licznymi publikacjami.

W 1962, dla uświetnienia Roku Ziemi Kieleckiej, grupa – wspólnie z WRN, Oddziałem SDP, Wydawnictwem Łódzkim i redakcją *Słowa Ludu* – zorganizowała Konkurs Literacki na utwór nt. Kielecczyzny; przewidziany był on zarówno dla profesjonalistów, jak i twórców amatorów, i nie ograniczał się do pisarzy z terenu Kielecczyzny. W jury zasiadali: J.A. Frasik, A. Kamieńska, J. Koprowski, B. Ostromęcki, Waldemar Babinicz, Wiesław Jażdżyński, Kazimierz Koźniewski, Ryszard Smożewski oraz przedstawiciel Wydawnictwa Łódzkiego, A. Postołow. Na konkurs wpłynęło ponad 200 prac. Nagrody pieniężne (w wysokości 3–1 tys. zł w dziale poezji i 6–2 tys. zł w dziale prozy) oraz wyróżnienia (500 zł w dziale poezji i 1000 zł w dziale prozy) otrzymali: w dziale poezji – Wiesław Rustecki, Jan Golka, Andrzej K. Waśkiewicz, Marian Grześczak, wyróżnienia: Konstanty Tarnowski, Bolesław Wojewódzki, Feliks Rajczak, Edward Pałczyński, Bogdan Daleszak; w dziale prozy Irena Dudek, Janusz Roszko, Tadeusz Ziemecki, Stanisław Gleń, Bolesław Juchniewicz, wyróżnienia: Kajetan Gruszecki, Janina Szwaczka, Elżbieta Szaniawska, Jerzy Zieleński, Zbigniew Jakobsche, Regina M. Guwerówna, Kazimiera Szczepańska, Mieczysław Jędrzejczyk.

Ponadto w marcu 1961 grupa wzięła udział w Zjeździe Młodych Pisarzy Polski Południowej, zorganizowanym przez KW ZMS i Grupę Literacką → Muszyna. W 1960–65 grupa współpracowała z *Kameną*, *Głosem Młodzieży Wiejskiej*, *Wieściami*, *Odgłosami i Słowem Ludu*, ogłaszając w pismach tych zbiorowe kolumny literackie oraz publikacje indywidualne. Poza tym Ponidzie wydało dwa almanachy oraz dziewięć zeszytów poetyckich członków grupy we wspólnej obwo-

[4] O liczbie spotkań organizowanych przez grupę świadczy fakt, iż do marca 1963 odbyły się 24 seminaria i tyleż wieczorów autorskich.

[5] Por. W. Babinicz. *Odgłosy* 1962 nr 46.

[6] Data pisania wstępu do „Szkatułki grupy Ponidzie" (W. Babinicz). Jednak w nocie o grupie podp. Z.Z. w *Sztand. Młod.* 1964 nr 170 (z sierpnia) pisze się o niej jako o klubie.

lucie. „Szkatułkę grupy Ponidzie” wydano w 100. rocznicę urodzin Stefana Żeromskiego; obchody jubileuszowe wpłynęły inspirująco na pracę grupy, jej członkowie organizowali prelekcje poświęcone pisarzowi, ogłaszali związane z nim utwory literackie i prace krytyczne.

Przed 1964 nadane zostały w radiu i tv audycje poświęcone Ponidziu. Do wierszy grupy W. Dębski skomponował utwór pt. „Liryki Ponidzia” na chór i orkiestrę, a Teatrzyk Lalki i Aktora „Kubuś” w Kielcach wystawił montaż wierszy grupy (przed 1964)[7].

W dniu 21 XII 1965 utworzono w Kielcach Klub Literacki ZLP (pod opieką Oddziału Łódzkiego). Grupa weszła w jego skład jako zespół autonomiczny (ale legitymowała się już nazwą Klub Literacki Ponidzie), sprzeciwiła się bowiem mechanicznemu włączeniu jej do nowo powstałego klubu kieleckiego. W zarządzie Klubu Literackiego ZLP znaleźli się W. Babinicz (przewodniczący) i J. Golka (skarbnik). Sprawę integralności Ponidzia dyskutowano kilkakrotnie na zebraniach klubu, po raz ostatni 13 X 1968; od tego dnia nazwa Ponidzie nie pojawiła się już w Kronice Klubu Literackiego[8].

Twórczość literacka grupy została przyjęta przez krytykę niejednorodnie. Wprawdzie Marian Grześczak stwierdzał, iż Ponidzie jest „jedyną zasługującą na tę nazwę grupą literacką w Polsce” (podobnego zdania był Ernest Bryll), jednocześnie jednak za najcenniejsze osiągnięcie uważał opracowanie form seminariów warsztatowych; podkreślał nadto, iż grupa nie ma jednolitej dla wszystkich platformy artystycznej: „Jedyne, co ich łączy – to poczucie rzeczywistości. Na takich podstawach nikt jeszcze nie zbudował programu literackiego”. Z braku programu Grześczak nie robił jednak zarzutu[9]. Waśkiewicz dostrzegał prężność grupy, zarzucał jej jednak brak oryginalności i wtórność poetyki. Pisał m.in.: „Ich twórczość wykazuje duże zbieżności z poetyką przeciętnych debiutów lat po 1956, odmienności rysują się dopiero w porównaniu z debiutami po roku 1960”. W innym miejscu tak definiował istotę ugrupowania: „Ponidzie było tworem zastępczym; wprawdzie można wskazać na pewne cechy wspólne twórczości członków grupy, nie one jednak, ale właśnie więź typu organizacyjnego stanowiła główną jej spójnię. Na lokalną, wojewódzką skalę, powtórzono tu schemat KKMP”[10]. Sławomir Świontek nazwał członków Ponidzia autentystami, nie precyzował jednak bliżej tego określenia[11]. Tom „Ponidzie – Proza 65” nie zyskał przychylnej oceny krytyków; zarzucono mu brak jednolitej koncepcji estetycznej, niewysoki poziom opowiadań (M. Strąk), dostrzeżono także znamiona impasu, w jaki grupa weszła (J. Kajtoch)[12]. Rolę grupy w kształtowaniu środowiska literackiego w Kielcach omawiał Zbigniew Bauer; podkreślał międzypokoleniowość Ponidzia, tendencje do działań popularyzatorskich i wynikający stąd brak skłonności programotwórczych[13].

---

[7] *Dz. Lud.* 1963 nr 65.

[8] Por. C. Gątkiewicz: Kronika Klubu Literackiego ZLP w Kielcach. *Zesz. Kiel.* 1973 s. 203–230.

[9] *Dz. Lud.* 1963 nr 65.

[10] Por. *Tyg. Kult.* 1965 nr 42; A.K. Waśkiewicz: Formy obecności „nieobecnego pokolenia”. Łódź: WŁ, 1978 s. 80.

[11] [W:] *Odgłosy* 1965 nr 44.

[12] M. Strąk. *Mies. Lit.* 1966 nr 4; J. Kajtoch. *Głos Młodz. Wiej.* 1966 nr 12.

[13] *Zesz. Kiel.* 1981 s. 9–10.

Publikacje

– w czasopismach

1961

Sł. Ludu
Nr 14/15: 14–15 I s. 3.
W: M. Baran, R. Fatyga, S. Gleń, J. Habier.
Nr 91/93: 1–3 IV 5 s. 10.
W : J. Długi, S. Gleń.
Kamena nr 21: 15 XI s. 9, Ponidzie. Literacka grupa młodych ziemi kieleckiej.
W: B. Batuk, R. Fatyga, S. Gleń, H. Jachimowski, R. Miernik, R. Podlewski, H. Tarnowski. – P: Z. Nosal.

1962

Kamena
Nr 2: 31 I s. 8, Ponidzie. Literacka grupa młodych ziemi kieleckiej.
W: M. Baran, B. Batuk, R. Fatyga, S. Gleń, H. Jachimowski, A. Kopcińska, R. Podlewski.
Nr 6: 31 III s. 13, Ponidzie. Literacka grupa młodych ziemi kieleckiej.
W: R. Fatyga, S. Gleń, S. Górski, H. Jachimowski, A. Kopcińska, B. Pasternak, K. Tarnowski.
Nr 9/10: 15–31 V s. 13, Ponidzie. Literacka grupa młodych ziemi kieleckiej.
W: M. Baran, B. Batuk, R. Fatyga, H. Jachimowski, A. Kopcińska, R. Miernik, B. Pasternak, R. Podlewski, K. Tarnowski, A. Zatorski.
Nr 13: 15 VII s. 13, Ponidzie. Literacka grupa młodych ziemi kieleckiej.
W: M. Baran, R. Fatyga, S. Gleń, A. Kopcińska, R. Miernik, R. Podlewski.
Nr 19: 15 X s. 8, Ponidzie. Literacka grupa młodych ziemi kieleckiej.
W: R. Fatyga, H. Jachimowski, A. Kopcińska, B. Pasternak, K. Tarnowski, A. Zatorski.
Nr 23: 15 XII s. 9, Ponidzie. Literacka grupa młodych ziemi kieleckiej.
W: M. Baran, B. Batuk, S. Gleń, H. Jachimowski, A. Kopcińska, R. Miernik, R. Podlewski, A. Zatorski.
Głos Młodz. Wiej. nr 5: V s. 13–14, Grupa Poetycka Ponidzie.
W: R. Fatyga, S. Gleń, W. Jachimowski, B. Pasternak, K. Tarnowski.
Wieści nr 22: 3 VI s. 5, Grupa poetycka Ponidzie.
W: S. Gleń, S. Górski, H. Jachimowski, A. Kopcińska, R. Miernik, B. Pasternak, K. Tarnowski.
Odgłosy nr 46: 18 XI s. 6, Ponidzie.
W: S. Gleń, H. Jachimowski, A. Kopcińska, R. Miernik, A. Zatorski.

1963

Kamena
Nr 1: 15 I s. 9, Ponidzie. Literacka grupa młodych ziemi kieleckiej.
W: B. Batuk, R. Fatyga, H. Jachimowski, A. Kopcińska, R. Miernik, R. Podlewski, A. Zatorski.
Nr 2: 31 I s. 11, Ponidzie. Literacka grupa młodych ziemi kieleckiej.
W: M. Baran, J. Golka, R. Miernik, A. Zatorski. – P: R. Podlewski.
Nr 3: 15 II s. 11, Ponidzie. Literacka grupa młodych ziemi kieleckiej.
W : M. Baran, B. Batuk, S. Gleń, H. Jachimowski, A. Kopcińska, R. Podlewski, K. Tarnowski.

Nr 5: 15 III s. 9, Ponidzie. Literacka grupa młodych ziemi kieleckiej.
W: R. Fatyga, H. Jachimowski, A. Kopcińska, R. Miernik, K. Tarnowski.
Nr 7: 15 IV s. 9, Ponidzie. Literacka grupa młodych ziemi kieleckiej.
W: M. Baran, R. Fatyga, H. Jachimowski, A. Kopcińska, K. Tarnowski.
Nr 9: 15 V s. 8, Ponidzie. Literacka grupa młodych ziemi kieleckiej.
W: H. Jachimowski, A. Kopcińska, R. Miernik, B. Pasternak, R. Podlewski, K. Tarnowski, A. Zatorski.
Nr 11: 15 VI s. 8, Ponidzie. Literacka grupa młodych ziemi kieleckiej.
W: B. Batuk, J. Golka, H. Jachimowski, A. Kopcińska, B. Pasternak, K. Tarnowski.
Nr 13: 15 VII s. 13, Ponidzie. Literacka grupa młodych ziemi kieleckiej.
W: J. Golka, B. Pasternak, A. Zatorski.
Nr 19: 15 X s. 8, Ponidzie. Literacka grupa młodych ziemi kieleckiej.
W: H. Jachimowski, A. Kopcińska, R. Miernik, B. Pasternak, K. Tarnowski.
Nr 22: 30 XI s. 11, Ponidzie. Literacka grupa młodych ziemi kieleckiej.
W: B. Batuk, A. Kopcińska, R. Miernik, P. Pasternak, A. Zatorski.
Dz. Lud. nr 65: 16 III s. 5, Ponidzie.
W: H. Jachimowski, A. Kopcińska, A. Zatorski.

1964

Kamena
Nr 1: 15 I s. 11, Ponidzie. Literacka grupa młodych ziemi kieleckiej.
W: M. Baran, J. Golka, A. Kopcińska, K. Tarnowski.
Nr 4: 29 II s. 8, Ponidzie. Literacka grupa młodych ziemi kieleckiej.
W: M. Baran, S. Gleń, H. Jachimowski, A. Kopcińska, B. Pasternak, A. Zatorski.
Nr 9: 15 V s. 12, Ponidzie. Literacka grupa młodych ziemi kieleckiej.
W: M. Baran, J. Golka, H. Jachimowski, A. Kopcińska.

1965

Kamena nr 7: 18 IV s. 8, Ponidzie.
W: A. Kopcińska. K. Tarnowski, S. Wójcik.
Sł. Ludu nr 254/255: 11–12 IX s. 5, Ze Szkatułki Ponidzia.
W: M. Baran, R. Fatyga, J. Golka, A. Kopcińska, R. Miernik, B. Pasternak, K. Tarnowski, A. Zatorski.

– druki zwarte

1963

Ponidzie. [Wiersze]. [Lub.]: WLub., 31 s. Bibl. Poet., 14, egz. 1000.
W: B. Batuk, R. Fatyga, S. Gleń, H. Jachimowski, A. Kopcińska, R. Miernik, B. Pasternak, K. Tarnowski, A. Zatorski.

1965

Szkatułka grupy Ponidzie 1965. [Wiersze]. [Łódź]: WŁ [Z. 1–9], egz. 1500.
[Z. 1:] Ponidzie, 14 s.
W. Babinicz: Grupa Poetycka Ponidzie. – Poeci szkatułki grupy Ponidzie: M. Baran, R. Fatyga, J. Golka, A. Kopcińska, R. Miernik, B. Pasternak, K. Tarnowski, A. Zatorski [noty biogr.]. – Prasa o grupie Ponidzie.
[Z. 2:] M. Baran: Jemiołę zbierać, 31 s.
[Z. 3:] R. Fatyga: Żniwa z ugoru, 32 s.
[Z. 4:] J. Golka: Kwadrat, 32 s.

[Z. 5:] A. Kopcińska: I noszę to, 31 s.
[Z. 6:] R. Miernik: Strugam, 16 s.
[Z. 7:] B. Pasternak: Wiklinowe słowa, 38 s.
[Z. 8:] K. Tarnowski: Nad brzegiem, 31 s.
[Z. 9:] A. Zatorski: Dom białych sal, 35 s.

1966

Ponidzie. Proza 65. Łódź: WŁ, 161 s., egz. 2254.
P: E. Dąbrowska, J. Golka, H. Jachimowski, K. Tarnowski, A. Wierzchowski J. Wójcik, A. Zatorski.

– *w jednodniówkach i almanachach*

1963

Nad Nidą. Almanach Ziemi Kieleckiej. Łódź: WŁ, s. 65–75.
W: M. Baran, R. Fatyga, J. Golka, H. Jachimowski, A. Kopcińska, R. Miernik B. Pasternak, R. Podlewski, K. Tarnowski, A. Zatorski.

1964

Forum. Jednodniówka literacko-graficzna wydana z okazji III Zjazdu ZMS. Red. S. Berdak i in. Krak.: WAG XII 1964, 38 s. [Dod. do *Głosu Młodz. Wiej.*, nr 2].
W: M. Baran, F. Dąbrowska, J. Golka, R. Fatyga, H. Jachimowski, A. Kopcińska, B. Pasternak, K. Tarnowski, A. Wierzchowski, A. Zatorski. – P: S. Gleń, R. Miernik.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1964:** R. Podlewski: Ponidzie po przerwie wakacyjnej. *Sł. Ludu* nr 284/285: 10–11 X s. 4 [dot. planów grupy]. – **1972:** B. Pasternak: Czas przebudzenia. *Przemiany* nr 2: II s. 22–23 [głównie o kieleckim środowisku lit.].

– o g ó l n e: **1960:** [A. Włodek] A.W.: Młodzi autorzy przeczytajcie! *Głos Młodz. Wiej.* nr 10: X s. 338. – [A. Włodek] A.W.: Młodzi autorzy przeczytajcie! *Głos Młodz. Wiej.* nr 12: XII s. 409. – **1961:** A. Włodek: List z Krakowa o Jędrzejowie. *Sł. Ludu* nr 14/15: 14–15 s. 3. – W. Babinicz: Ponidzie. Literacka grupa młodych ziemi kieleckiej. *Kamena* nr 21: 15 XI s. 9. – **1962:** J.A. Frasik: Grupa poetycka Ponidzie. *Wieści* nr 22: 3 VI s. 5. – Cz.K.: R. Podlewski otrzymał nagrodę Ministerstwa Kultury i Sztuki za działalność w Ponidziu. *Sł. Ludu* nr 154: 13–14 X. – W. Babinicz: Ponidzie. *Odgłosy* nr 48: 18 XI s. 6 [wstęp do kolumny wierszy]. – E. Bryll: Ponidzie albo wspólnota. *Nowa Kult.* nr 50: 16 XII s. 8. – **1963:** [E. Bryll] E.B.: Przed pierwszymi książkami. *Współczesność* nr 3: 15–28 II s. 3. – (F.K.): Pomyślne lata Ponidzia. *Tryb. Ludu* nr 48: 18 II. – M. Grześczak: Ponidzie. *Dz. Lud.* nr 65: 16 III s. 4–5. – (B): Kielecka poezja... *Sł. Ludu* nr 95: 5 IV. – (Porys): Ponidzie rozwija działalność. *Sł. Ludu* nr 255: 12 IX. – **1964:** R. Sulima: Nad Nidą. *Współczesność* nr 160: 15–29 IV s. 4. – [S. Gleń] sag: Cztery lata działalności Ponidzia. *Sł. Ludu* nr 241: 13–14 VI; przedr.: *Współczesność* 1965 nr 1: 6–19 I s. 2 [podp.: S. Gleń]. – (ram): Grupa Ponidzie w Radomiu. Spotkanie w Klubie Literackim. *Życie Radomskie* nr 43: 19 II. – Z.Z.: Ponidzie nabrało rumieńców. *Sztand. Młod.* nr 170: 18 VII. – J. Koprowski: Grupa Ponidzie. *Odgłosy* nr 41: 11 X s. 9 [historia grupy]. – **1965:** T.W.: Ponidzie w Forum. *Sł. Ludu* nr 276: 13–14 II s. 4. – J. Krasiński: Metafora o ziemi zapomnianej. *Współczesność* nr 21: 20 X – 2 XI s. 3. – **1967:** J. Kajtoch: Jeszcze o Ponidziu. *Głos Młodz. Wiej.* nr 8: VIII s. 27. – **1974:** R. Marciniak: Od Ponidzia do Literackiej Biblioteki „Przemian". *Tyg. Kult.* nr 25: 23 VI s. 4. – **1977:**

B.Łazińska: Grupa literacka a model poezji – Ponidzie. *Sł. Ludu* nr 915: 1–3 IV s. 5. – **1980:** S. Nyczaj: Ponidzie. *Przemiany* nr 9: IX s. 22. – **1981:** Z. Bauer: Młodzi poeci Kielecczyzny. *Zesz. Kiel.* s. 7–21. – J. Kajtoch: Ponidzia (nie tylko) przygoda z prozą. *Zesz. Kiel. Historia, literatura, kultura* s. 22–30. – S. Nyczaj, S. Rogala: Ponidzie. [W tychże:] Pisarze Kielecczyzny. Informator. Kiel.: Ośr. Kult.-Lit. s. 7–10. – **1985:** S. Nyczaj: Kieleckie środowisko literackie. (1945–1881). [W:] Słowo. Almanach literacki. Łódź: WL, s. 7–14.

– Zjazd Młodych Literatów Kielecczyzny: **1961:** [Z. Nosal] (x). *Sł. Ludu* nr 150: 30 V s. 2. – Tenże; Pomoc młodym. *Sł. Ludu* nr 154: 3–4 VI s. 9.

– Konkurs Literacki Ponidzia: **1962:** [ogł.:] *Odgłosy* nr 19: 13 V s. 8; *Sł. Ludu* nr 104/105: 14–15 IV s. 1, toż nr 125/126: 5–6 V s. 3; *Tyg. Kult.* nr 20: 20 V s. 9. – [omów.:] **1962:** *Sł. Ludu* nr 349/350: 15–16 XII s. 1; W. Babinicz: Nad sędziowskim stołem. *Sł. Ludu* nr 358/360: 24–26 XII s. 1, 4; **1963:** [Z. Nosal] zbn. *Życie Warsz.* nr 20: 24 I s. 4; *Życie Lit.* nr 4: 27 I s. 14; *Współczesność* nr 3: 1–15 II s. 11; *Nowa Kult.* nr 5: 3 III s. 6.

– Szkatułka grupy Ponidzie. [Rec.:] **1965:** [Z. Nosal] zbn. Kilka cienkich zeszytów... *Sł. Ludu* nr 254/255: 11–12 IX s. 5. – A.K. Waśkiewicz: Ponidzie. *Tyg. Kult.* nr 42: 17 X s. 9. – J. Kajtoch: Poeci znad Nidy. *Głos Młodz. Wiej.* nr 11: XI s. 24–25. – S. Świontek: Szkatułka grupy autentystów kieleckich. *Odgłosy* nr 44: 7 XI s. 1. – **1966:** W. Babinicz: Precjoza w szkatule. *Nowe Książ.* nr 1: 1–15 I s. 38–39.

– Ponidzie. Proza – 65. [Rec.:] **1966:** M. Strąk. *Mies. Lit.* nr 4: IV s. 119–120. – Z. Śliwka: Proza Ponidzia. *Sł. Ludu* nr 280: 7 X s. 3. – M. Garbala: Smak dojrzewania. *Agora* nr 14: XII s. 54–55. – J. Kajtoch. *Głos Młodz. Wiej.* nr 12: XII s. 28–29.

WIELOPOLE*

Grupa Literacka „Wielopole".
Inna nazwa: Grupa Poetycka „Wielopole".

Kraków; VI 1960–III 1961.

Grupa przy miesięczniku *Głos Młodzieży Wiejskiej.*

Członkowie: *(skład pierwotny grupy) Adam Augustyn, Mieczysław Czuma, Wincenty Faber, Ryszard Maria Jedliński, Krystyna Szlaga, Beata Szymańska-Aleksandrowicz, Adam Włodek; następnie także: Bogdan Balcerowicz, Marian Baran, Jan Brancewicz, Władysław Brudny, Cyprian Czernik, Stanisław Gleń, Walenty Jarecki, Jaskółka [pseud.], Wojciech Kawiński, Czesław Piotr Kondraciuk, Barbara Korzeniowska, Włodzimierz Kowalczyk Weros, Bogdan Loebl, Leszek A. Moczulski, Stanisław Poręba, Tadeusz Stolarz, Jan Suberlak, Kazimierz Sladewski, Andrzej Wieczorek, Andrzej Wierzchowski, Edward Zolowski, Jan Zych, Zdzisław Zygma, Stanisław Żmuda, Tadeusz Żochowski.*

Grupa powstała przy redakcji miesięcznika ZMW *Głos Młodzieży Wiejskiej.* Inicjatorem jej powołania, a następnie opiekunem z ramienia pisma, był Adam

* Hasło konsultowane z A. Augustynem (XI 1985).

Włodek. Po raz pierwszy zaprezentowała się w czerwcowym numerze z 1960 roku. W pierwszej kolumnie poetyckiej Wielopola swoje wiersze prezentowali jedynie Augustyn, Faber, Jedliński, Szlaga i – poza kolumną – Włodek. Ostatnią publikacją zbiorową Wielopola *w Głosie Młodzieży Wiejskiej* była kolumna zamieszczona w 3 numerze z 1961, zawierająca wiersze m.in. Brudnego, Korzeniowskiej, Poręby, Stolarza i Suberlaka. Równolegle ogłoszono wiersze niektórych członków Wielopola w marcowym numerze *Wieści,* opatrując je nagłówkiem „Poezja Młodych".

Grupa, wbrew zapowiedzi (por. *Głos Młodzieży Wiejskiej* nr 6 z 1960), nie ogłosiła programu poetyckiego; wstęp do pierwszej kolumny poetyckiej nazwano później „założeniem wstępnym". Zapowiadano w nim, iż Wielopole skupiać będzie młodych pisarzy „pragnących zespolić swą twórczość z życiem i zainteresowaniami wsi oraz małych ośrodków miejskich"[1].

„Grupa nie miała żadnego programu, ponieważ mieć nie mogła, pisał A. Augustyn – gdyż jej członków nie łączyła żadna wspólnota ani artystyczna, ani ideowa [...]; łączyła nas chęć publikacji i pobierania honorariów, które zresztą okazały się nikłe (Adam Włodek, o ile pamiętam miał jakiś stały ryczałt), stąd tylko jednorazowe pojawienie się naszych nazwisk". (Fragm. listu z listopada 1985).

Nazwa Wielopole wzięta została od nazwy ulicy w Krakowie, przy której mieściła się drukarnia prasowa. A. Augustyn pisał o niej, iż „zawierała w sobie «wielość» i «pole» a także «Opole», na które *Głos* [*Młodzieży Wiejskiej*] miał ambicje się rozprzestrzenić"[2].

Według pierwotnych projektów grupa miała skupić poetów z Krakowa i okolic, jednak z koncepcji tej zrezygnowano już przy redagowaniu drugiej kolumny Wielopola, skłaniając się ku rozwiązaniom bliskim KKMP[3]. Większość poetów publikujących w rubryce grupy związana była z KKMP, co zdecydowało o jej charakterze. Istniały plany poszerzenia działalności Wielopola także na środowiska katowickie i rzeszowskie[4]. Ostatnia kolumna wierszy opatrzona nazwą grupy (*Głos Młodzieży Wiejskiej* 1961 nr 3) była zarazem kolumną KKM ośrodków: krakowskiego, katowickiego i opolskiego. W dalszych numerach pisma nazwa grupy nie pojawiła się, co można uznać za koniec jej działalności.

---

[1] Tłumacząc, dlaczego nie zrealizowano zapowiedzi sformułowania programu, A. Włodek pisał w 10 numerze *Głosu Młodzieży Wiejskiej* z 1960: „Albowiem głównym celem i jedynym sensem istnienia każdej grupy artystycznej winno być zespołowe kształtowanie wstępnego okresu twórczości przyszłych dojrzałych i n d y w i d u a l n o ś c i artystycznych. Po okresie wspólnych młodzieńczych uniesień musi przecież – w przypadku najwartościowszych jednostek – nadejść pora dojrzałych osiągnięć pozytywnych w sensie społecznym, czynionych wyłącznie na własną odpowiedzialność".

[2] Podczas audycji słowno-muzycznej nadanej w Rozgłośni Krakowskiej PR (23 X 1960) poświęconej grupie, a opracowanej przez J.A. Frasika, użyto oficjalnie nazwy Grupa Poetycka Wielopole; zmianę nazwy motywowano przewagą autorów uprawiających twórczość poetycką. Por J.A. Frasik. *Głos Młodz. Wiej.* 1961 nr 11.

[3] W dniach 11–12 lutego 1961 odbył się w Łodzi III Zjazd KKMP, na którym B. Loebl omówił projekt szerokiej współpracy ośrodków: katowickiego, krakowskiego i opolskiego. Bazą tej współpracy miała być redakcja *Głosu Młodzieży Wiejskiej;* planowano utworzenie zespołu KKM przy kolegium redakcyjnym pisma. Plan ten zrealizowano w kwietniu tegoż roku (por. nr 4 miesięcznika).

[4] Por. *Wieści* 1961 nr 13 s. 5.

Większość członków Wielopola należała także do innych grup i ugrupowań literackich: z → Ponidziem związani byli Baran i Gleń, z → Żaczkiem, Czuma, Faber, Moczulski i Szymańska-Aleksandrowicz (Faber także z → Sowizdrzałem, a Moczulski nadto z efemeryczną grupą Hefajstos), członkiem → Peryferii był Jedliński, a Kondraciuk i Zolowski należeli do KKMP Gwoźnica, Kowalczyk Weros był założycielem grup Darsemin i → Iłżanka, natomiast Loebl był członkiem opolskich → Formatów; Stolarz związał się z → Groniami, zaś Śladewski przed przystąpieniem do Wielopola należał najpierw do → Łyny w Olsztynie, potem zaś współpracował z → Grupą Warszawską, Zych był najpierw członkiem → Muszyny, a po okresie Wielopola także → Barbarusa.

Spośród członków Wielopola większość kontynuowała twórczość literacką, m.in. wydając książki w wydawnictwach profesjonalnych.

Publikacje

– *w czasopismach*

1960

Głos Młodz. Wiej.
Nr 6: VI s. 185–186, Grupa Literacka Wielopole.
W: W. Faber, R. M. Jedliński, K. Szlaga; poza kolumną grupy: A. Włodek. P: A. Augustyn.
Nr 7: VII s. 226, Grupa Literacka Wielopole.
W: B. Loebl, K. Szlaga, B. Szymańska, A. Włodek, J. Zych.
Nr 8: VIII s. 267, Grupa Literacka Wielopole.
W: B. Szymańska, A. Wierzchowski, A. Włodek, E. Zolowski.
Nr 9: IX s. 302, Grupa Literacka Wielopole.
W: M. Czuma, Cz. P. Kondraciuk, T. Stolarz, K. Szlaga, B. Szymańska; poza kolumną grupy: A. Włodek.
Nr 10: X s. 332, Grupa Literacka Wielopole.
W: K. Szlaga, A. Wieczorek, A. Wierzchowski, Z. Zygma; poza kolumną grupy: A. Włodek.
Nr 11: XI s. 371–372.
W: W. Jarecki, R. M. Jedliński, Cz. P. Kondraciuk, B. Szymańska, A. Włodek, E. Zolowski.
Nr 12: XII s. 408, Grupa Literacka Wielopole.
W: J. Brancewicz, T. Stolarz, A. Wieczorek, A. Wierzchowski, A. Włodek.

1961

Głos Młodz. Wiej.
Nr 1: I s. 18, Grupa Literacka Wielopole.
W: B. Balcerowicz, M. Baran, S. Gleń, B. Szymańska, T. Zochowski.
Nr 2: II s. 61–62, Grupa Literacka Wielopole.
W: C. Czernik, W. Kawiński, W. Kowalczyk Weros, B. Loebl, K. Śladewski, E. Zolowski, S. Zmuda.
Nr 3: III s. 102–104, KKM Wielopole. Kraków, Katowice, Opole.
W: W. Brudny, M. Czuma, W. Faber, R.M. Jedliński, B. Korzeniowska, L. Moczulski, S. Poręba, T. Stolarz, J. Suberlak, B. Szymańska-Aleksandrowicz, Z. Zygma.

Wieści
Nr 13: 26 II s. 5, Poezja młodych.
W: M. Czuma, W. Kawiński, Cz. P. Kondraciuk, B. Loebl, B. Szymańska-Aleksandrowicz, Z. Zygma.

Opracowania

– grupa o sobie: **1960:** [A. Włodek] A.W.: Młodzi autorzy przeczytajcie! *Głos Młodz. Wiej.* nr 10: X s. 333–334.

– ogólne: **1960:** J. A. Frasik: Audycja poetycka grupy Wielopole. *Głos Młodz. Wiej.* nr 11: XI s. 372. – **1961:** (rmj): W Łodzi obradował KKM. *Głos Młodz. Wiej* nr 2: II s. 63. – J.A. Frasik: Narady młodych literatów Polski Południowej. *Wieści* nr 13: 26 III s. 5.

BAKAŁARZE

Częstochowa; kon. 1960–1961 (?).
Grupa studentów SN.
Członkowie: *Adam Paweł Janicki, Zenon Pigoń, Janusz Szmidla, Mieczysław Wiśniewski.*

Grupa Bakałarze powstała pod koniec 1960. Skupiała studentów filologii polskiej Studium Nauczycielskiego w Częstochowie. Związana była z klubem studenckim „Belferek". Większość członków grupy należała do katowickiego Oddziału KKMP. Organizowała wieczory literackie (np. dyskusje o literaturze) i wieczory własnej poezji w klubie „Belferek" oraz w regionie częstochowskim (m.in. w Kamienicy Polskiej). Przedstawiciele Bakałarzy wzięli udział w Zjeździe Młodych Pisarzy Polski Południowej w Krakowie (11–12 III 1961). Grupa nie opublikowała manifestu. Ogłosiła jedną tylko wspólną kolumnę poetycką. Szmidla był w latach następnych członkiem częstochowskich → Pryzmatów oraz → Grupy im. W. Sebyły.

Publikacje

– *w czasopismach*

1961

Nad Wartą nr 10: X s. 7, Bakałarze.
W: A.P. Janicki, Z. Pigoń, J. Szmidla, M. Wiśniewski.

Opracowania

– ogólne: **1961:** T. Gierymski: Bakałarze. *Nad Wartą* [dod. *Gaz. Częst.*] nr 10 X s. 7.

NOWA LINIA*

Łódź; 1960–61.

Grupa przy Komitecie Łódzkim ZMS.

Członkowie: *Konrad Frejdlich, Zbigniew Kosiński, Henryk Pustkowski, Jerzy Waleńczyk, Józef Henryk Wiśniewski.*

Założycielami i jedynymi członkami Nowej Linii byli członkowie kolegium redakcyjnego jednodniówki pt. „Z tej strony", wydanej przez grupę w drugim roku jej istnienia. Z Nową Linią nieformalnie związani byli też plastycy: Stanisław Fijałkowski oraz Jerzy Nowosielski; uczestniczyli oni także w wydaniu jednodniówki. Według świadectwa Henryka Pustkowskiego Nowa Linia powstała z potrzeby „animowania ruchu młodoliterackiego w Łodzi". Nie sformułowano programu artystycznego, choć starano się nawiązać do niektórych postulatów Awangardy Krakowskiej (zwłaszcza hasła Peipera „uścisku z rzeczywistością"); nawiązano także kontakty z Julianem Przybosiem, który wziął udział w sesji krytycznoliterackiej zorganizowanej przez grupę, a nadto ogłosił artykuł o grupie „a.r." w „Z tej strony". Jednodniówka grupy opatrzona została wstępem, z którego wynikało, iż ma ona ambicje stać się pismem środowiska młodoliterackiego Łodzi (skończyło się jednak na jednym numerze, bardzo przychylnie ocenionym przez krytyków). Jego adresatem miał być nowy, współczesny odbiorca, wywodzący się ze środowiska robotniczego. Pomyślana jako prezentacja twórców młodego pokolenia, miała być zarazem kontynuacją sztuki międzywojennej, w tym tradycji W. Strzemińskiego, Przybosia i grupy Meteor. Wstęp redaktorów jednodniówki kończył się deklaracją:

„Pragniemy podkreślić, towarzysze, że jesteśmy z wami. Niech nasz wysiłek zostanie oceniony jako wspólny wkład młodzieży ZMS-owej i twórczej, w wielkie dzieło – budowę socjalizmu w Polsce. Jesteśmy robotnikami słowa. Niech nasze słowo wzmacnia jedność narodu tak jak wasz czyn" (s. 44).

Poza jednodniówką grupa nie miała innych publikacji, także w prasie. Od 1960 organizowała, przy poparciu ZMS, spotkania autorskie w fabrykach łódzkich. Nadto Nowa Linia przeprowadziła sesję poświęconą literaturze z udziałem m.in. J. Przybosia. Po wydaniu „Z tej strony" grupa, wspólnie z poetami warszawskimi: Krzysztofem Gąsiorowskim, Zbigniewem Jerzyną, Andrzejem Zaniewskim i Jarosławem Markiewiczem, utworzyła łódzko-warszawską, efemeryczną grupę → Krąg.

Publikacje

Z tej strony. Jednodniówka artystyczna grupy Nowa Linia i KŁ ZMS. Kol. red. K. Frejdlich, Z. Kosiński, H. Pustkowski, J. Waleńczyk, J.H. Wiśniewski. Łódź IV 1961, 43 s., egz. 2000.

W: L. Bruchnalska, J. Czarny, E. Dąbrowska, J. Florczak, K. Frejdlich, T. Giegier, R. Gluth, J. Jarmołowski, W. Koczrow [tłum. T. Giegier], Z. Kosiński, M. Kuener, R. Łoboda,

* Hasło opracowane m.in. na podstawie informacji H. Pustkowskiego (odpowiedź na ankietę z II 1985).

W. Majakowski [tłum. jotka], M. Ochocki, S. Pintera, A. Pogonowska, J. Przeździecka, M. Regel, Z. Skibiński, A. Sztorc, J. Waleńczyk, M. Wawrzkiewicz, G. Werner, J. Wilmański, J.H. Wiśniewski, B. Wróblewska, M. Złoch, E.J. Zyman. – P: I. Andrić [tłum. K. Kaszyńska], A. Brycht, K. Frejdlich, J. Waleńczyk, J.H. Wiśniewski. – Art.: R. Cielecki [m.in. o grupie Prowincja '58], K. Frejdlich, S. Kaszyński, M. Kornatowska, J. Kowalski [właśc. S. Fijałkowski], (leb), J. Nowosielski, J. Przyboś, S. Skurzyca, E. Wróblewska. – Oprac. graf.: E. Baworowski, W. Parys, G. Puciato.

Opracowania

– Z tej strony. [Rec.:] **1961:** [W. Maciąg] Meg: Łódzka jednodniówka. *Życie Lit.* nr 21: 21 V s. 8. – [Z. Bieńkowski] b: Młoda Łódź. *Twórczość* nr 6: VI s. 143–144. – M. Grześczak: Przegląd literacki. *Współczesność* nr 13: 1–15 VII s. 9.

SKARABEUSZ*

Bielsko-Biała; jesień 1961–1963.

Grupa uczniowska.

Członkowie: *Stanisław Gola, Bogusław Kierc, Mieczysław Stanclik; od 1962 także: Andrzej Kierc, Jerzy Mitoraj.*

Grupa powstała jesienią 1961 z inicjatywy Elżbiety Smoleniowej[1], nauczycielki. Pierwszy wieczór autorski przyszłych członków Skarabeusza, wówczas uczniów miejscowych szkół średnich, miał miejsce jeszcze w lipcu 1960 (obecni byli B. Kierc i S. Gola, wśród zaproszonych gości: Bolesław Lubosz, Leszek Mech i Zdzisław Maria Okuljar). Autorem nazwy grupy był B. Kierc. Przez pierwsze osiem miesięcy spotkania Skarabeusza miały charakter samokształceniowy; odbywały się w każdą sobotę w domu Smoleniowej. Dzięki poparciu Wydziału Kultury MRN zorganizowano 18 września 1961 drugi wieczór autorski grupy w Pawilonie Wystawowym ZPAP; trzeci wieczór, na którym wystąpili także nowi członkowie Skarabeusza: Andrzej Kierc, młodszy brat Bogusława, i J. Mitoraj, został zorganizowany przez Dom Kultury „Włókniarzy" 19 września 1962. Wieczory autorskie grupy były połączeniem prezentacji twórczości członków Skarabeusza i twórczości pisarzy polskich oraz obcych. Grupa nie sformułowała programu poetyckiego. Ogłosiła jedną wspólną kolumnę poetycką w prasie. Rozpadła się po trzecim wspólnym wieczorze autorskim; jej członkowie, po ukończeniu szkoły średniej, kontynuowali naukę w innych miastach.

W 1969 B. Kierc związał się z → Ugrupowaniem Literackim 66.

* Hasło wysłane do konsultacji M. Stanclikowi (X 1985); nie otrzymano odpowiedzi.

[1] Sylwetka E. Smoleniowej zob. M. Stanclik: Pani Lala. (Szkic do wspomnienia). *Podbeskidzie* 1983 nr 3/4.

Publikacje

– w czasopismach

1961

Kron. Besk. nr 38: 24 IX s. 4.
W: B. Kierc, M. Stanclik, S. Gola.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1964:** M. Stanclik. *Współczesność* nr 15: 22 VII – 5 VIII s. 3, Nasza ankieta. – **1983:** *Podbeskidzie:* M. Stanclik: Pani Lala. (Szkic do wspomnienia), nr 3/4 s. 79–82; Grupa poetycka Skarabeusz. (Powstanie i zarys działalności), nr 7/8 s. 68–72.

– o g ó l n e: **1961:** L. Dutkiewicz: Skarabeusz w Pawilonie Wystawowym. Czy naprawdę grupa poetycka? *Kron. Besk.* nr 38: 24 IX s. 4. – [Z.M. Okuljar] (Z.O.): III wieczór Skarabeusza. *Kron. Besk.* nr 39: IX–X s. 5. – (is): Gdzie są młodzi? *Tryb. Rob.* nr 246: 17 X s. 3. – **1982:** E. Rosner: Skarabeusz. *Podbeskidzie* nr z VI s. 7.

KRĄG*

Inna nazwa: Łódzko-Warszawski Krąg Literacki.

Łódź – Warszawa; kon. 1961.

Członkowie: *Konrad Frejdlich, Krzysztof Gąsiorowski, Zbigniew Jerzyna, Zbigniew Kosiński, Jarosław Markiewicz, Henryk Pustkowski, Jerzy Waleńczyk, Józef Henryk Wiśniewski, Andrzej Zaniewski.*

Grupa powstała pod koniec 1961; tworzyli ją byli członkowie grupy → Nowa Linia (Konrad Frejdlich, Krzysztof Kosiński, Henryk Pustkowski, Jerzy Waleńczyk, Józef H. Wiśniewski) oraz poeci warszawscy: Krzysztof Gąsiorowski, Zbigniew Jerzyna, Jarosław Markiewicz i Andrzej Zaniewski. Opiekunem grupy był ZMS. Działalność Kręgu rozpoczęto dwoma wspólnymi wieczorami autorskimi.

Członkowie grupy nie sformułowali programu poetyckiego, choć próbowali określić odrębność swojej poetyki. O poetach Kręgu pisał w 1961 Pustkowski:

„Jedno już można powiedzieć: dadzą się wyodrębnić dwie metody poetyckie. Momentem docelowym metody pierwszej jest obraz poetycki i autonomia wiersza (poeci łódzcy). Warszawscy poeci reprezentują poetykę inną. Pewne wartości poetyckie pozostają wyłączone poza tekst, kończy go i konkretyzuje czytel-

* Hasło opracowane m.in. na podstawie informacji H. Pustkowskiego (II 1985).

nik. Od niego to (czytelnika) wymaga poeta wiadomości pewnych literackich mitów (tzw. wiersza z aluzją). Następuje tutaj przesunięcie modelu wyobraźni od konkretnego obrazu w stronę nowego jakiegoś symbolizmu – zjawisko wymagające dokładniejszej charakterystyki. Obie te tendencje dopełniają się – są różnymi aspektami zjawiska nowoczesności w poezji"[1].

Grupa planowała wydanie – wzorem Nowej Linii – kolejnej jednodniówki. W zebraniu materiałów pomagali: Jerzy Grzegorzewski, Włodzimierz Luszczykiewicz i Mieczysław Gumola; do realizacji tego wydawnictwa jednak nie doszło. Jedyną publikacją Kręgu była kolumna literacka w *Itd,* pomijająca jednak utwory poetów warszawskich.

Kolejne plany członków grupy dotyczyły jednoczesnej działalności w Łodzi i Warszawie, powołania „Teatrzyku XX wieku" (występy w warszawskich „Hybrydach" i łódzkim STS „Cytryna")[2], organizacji sympozjów literackich z udziałem pisarzy i krytyków spoza grupy. Planowano także otwarcie salonów plastyki w Łodzi i Warszawie. Zamierzano kontynuować tradycje Nowej Linii w organizowaniu wieczorów autorskich w fabrykach. Planowano, przy finansowym wsparciu ZMS, wyznaczyć coroczną nagrodę za najlepszą książkę poetycką roku. Ze wszystkich tych planów udało się zrealizować jedynie sympozjum poetyckie z udziałem Juliana Przybosia.

Publikacje

– *w czasopismach*

1961

Itd nr 38: 12 XI s. 14–15, Młoda poezja łódzka.
W: K. Frejdlich, J.H. Wiśniewski. – Art.: [H. Pustkowski] Puh.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1961:** [H. Pustkowski] Puh: Definicja Kręgu. *Itd* nr 38: 12 XI s. 14–15, Młoda poezja łódzka [dot. planów grupy].

– o g ó l n e: **1961:** [H. Batorowicz] (bat): Krąg łódzko-warszawski. *Sztand. Młod.* nr 232: 16–17 IX s. 2.

[1] *Itd.* 1961 nr 38.

[2] Inf.: *Sztand. Młod.* 1961 nr 222; H. Pustkowski użył nazwy teatru: Kręgi.

C-61*

Częstochowa; 1961–63.

Członkowie: *Jan Łączewski, Jadwiga Mroczek, Janusz Szmidla.*

Grupa istniała w 1961–63. W lutym 1963 związała się z akademickim radiowęzłem Radio-Pryzmaty i przyjęła nazwę → Pryzmaty[1].

Opracowania

– o g ó l n e: **1964:** W. Szyma, J. Rydzewski: Osiągnięcia grupy literackiej Pryzmaty. *Życie Częst.* nr 64: 14 III s. 6.

DZIEWIN

Żarska Grupa Poetycka „Dziewin" (Dziewiń).

Żary; poł. 1962–1972.

Grupa regionalna.

Członkowie: *Edward Górski, Waldemar Kajzer, Andrzej Patrzykont, Teresa Sikocińska, Helena Skarbińska, Janusz Werstler, Leszek Rafał Werstler; od ok. 1967 także: Bernard Bartoszak, Krystyna Jastrowicz, Henryk Lebiedź, Danuta Rombalska.*

Początki grupy sięgają 1957 roku, gdy Edward Górski i Andrzej Patrzykont postanowili powołać Grupę Młodych Twórców. Kolejno swój akces zgłaszali Waldemar Kajzer, Helena Skarbińska, Teresa Sikocińska, Leszek R. Werstler i Janusz Werstler. Spotkania i dyskusje literackie odbywały się początkowo w prywatnych mieszkaniach. Grupą opiekowała się w tym czasie Maria Iwaszkiewicz – prezes Klubu Miłośników Kultury. Około 1961 Grupa Młodych Twórców związała się trwale z Żarskim Towarzystwem Miłośników Kultury (ŻTMK); w połowie 1962 przyjęła nazwę Dziewin (zamiennie: Dziewiń) wziętą od imienia pierwszego władcy Żar.

Grupa nie miała wyraźnie sformułowanego programu. Jej ogólnym celem było pielęgnowanie języka ojczystego, związanie własnej twórczości z historią

* Hasło konsultowane z T. Gierymskim (V 1985).

[1] Wg świadectwa T. Gierymskiego informacje o grupie, zawarte w jedynej o niej nocie prasowej, nie są ściśle. Grupa nie była związana z KKMP, sam zaś Gierymski nie był jej członkiem.

i tradycją regionu. O regionalizmie grupy Marek Garbala pisał: „[...] zaznaczyć należy – i stanowi to rys charakterystyczny dodatni, że nie postulują regionalizmu w jakimś wąskim, zamkniętym kształcie. Przeciwnie, traktują go raczej jako fakt terytorialny niż artystyczny"[1]. Zdaniem Andrzeja K. Waśkiewicza[2] działalność grupy należy rozpatrywać pod kątem prac kulturotwórczych; członkowie Dziewinu byli działaczami ZTMK, w siedzibie którego organizowali imprezy poetycko-plastyczne.

Pod koniec 1962 grupa wystawiła kabaret liryczno-satyryczny pt. „Propagujemy Boya", oparty na tekstach W. Kajzera i L.R. Werstlera. Prowadziła także audycje literackie w miejscowej radiofonii przewodowej. Dziewin organizował spotkania autorskie w lokalu Domu Kultury oraz w świetlicach przyfabrycznych (m.in. Żarskich Zakładów Przemysłu Odzieżowego), a także spotkania z pisarzami (gośćmi grupy byli m.in. Julian Przyboś, Melchior Wańkowicz i pisarze lubuscy: Janusz Koniusz, Wiesław Sauter).

Skład osobowy grupy zmieniał się; w pierwszym almanachu grupy „Rylcem i piórem" (1964) publikowali: E. Górski, W. Kajzer, A. Patrzykont, H. Skarbińska, J. Werstler, L.R. Werstler, w drugim zaś – „W dole kamieniołomu" (1968) – obok Kajzera i Werstlerów pojawiły się nowe nazwiska: Bernard Bartoszak, Henryk Lebiedź i Danuta Rombalska.

Dziewin związał się ze *Słowem Żarskim*; ogłaszano tu komunikaty o pracach grupy, jej kolumny literackie oraz publikacje indywidualne; planowano także wydawanie kwartalnego dodatku literackiego do tegoż pisma.

W lutym 1965 grupa, wspólnie ze *Słowem Żarskim,* a przy finansowym poparciu Wydziału Oświaty i Kultury Prezydium PRN oraz Zarządu Powiatowego TRZZ, ogłosiła konkurs literacki z okazji XX-lecia Ziemi Żarskiej. Nagrody w dziedzinie poezji otrzymali: I – J. Werstler, II – Andrzej Pieczko, III – L.R. Werstler, wyróżnienia: Chrystiana Orzeł, A. Pieczko; w dziedzinie prozy: II – L.R. Werstler, III – J. Werstler. Nagrodzone utwory opublikowało *Słowo Żarskie.*

Ostatnią inicjatywą Dziewinu było zorganizowanie w 1972 (w dziesięciolecie działalności) konkursu literackiego na wiersz i opowiadanie; przewidziany był dla autorów mieszkających w powiecie żarskim. Jury w składzie: M. Balbus-Bartnik, A.K. Waśkiewicz i J. Werstler przyznało dwie III nagrody za poezję: Wandzie Rychlewicz i Danucie Pisarskiej, za prozę II nagrodę: D. Pisarskiej oraz wyróżnienia za poezję: W. Rychlewicz, Jadwidze Bileckiej, Zofii Furtak, za prozę: A. Pieczce i Bohdanowi Wieczorkiewiczowi.

Dla krytyków piszących o Dziewinie działalność grupy miała znaczenie przede wszystkim jako próba tworzenia środowiska literackiego w Żarach. Zdaniem Waśkiewicza najciekawszą osobowością Dziewinu była H. Skarbińska, jednak spośród jego członków jedynie J. Werstler opublikował samodzielny tomik poezji (1970); almanach grupy „W dole kamieniołomu" był zresztą zdominowany przez twórczość J. Werstlera – ponad połowa wierszy tomu jest jego autorstwa.

Grupa zaprzestała wspólnej działalności w 1972. W 1980 w Żarach powołano grupę → Dziewin-Młodzi (Janina E. Lorenc, Grażyna Rozwadowska, Roman Ryś, Andrzej Żubrycki), kontynuującą tradycje swojej poprzedniczki.

[1] *Nadodrze* 1969 nr 20.
[2] Por. *Nadodrze* 1972 nr 2.

Publikacje

– *w czasopismach*

1963

Sl. Żar. nr 9/10: 1–31 V s. 7.
W: E. Górski, J. Werstler.

1967

Sl. Żar. nr 7/8: 31 V s. 2, Dodatek specjalny.
W: B. Bartoszak, W. Kajzer, H. Lebiedź, T. Sikocińska, D. Rombalska, J. Werstler, L.R. Werstler. – P: K. Jastrowicz.

– *druki zwarte*

1964

Rylcem i piórem. Malarstwo – rzeźba – grafika – wiersze. Żary. Wyd. staraniem Lubus. Tow. Kult. w Zielonej Górze.
W: E. Górski, W. Kajzer, A. Patrzykont, H. Skarbińska, J. Werstler, L.R. Werstler.

1968

W dole kamieniołomu. Żarska grupa poetycka Dziewin. Przerywniki: M. Rogala. Ziel. Góra – Żary: Lubus. Tow. Kult.; Żar. Klub Miłośników Kultury, 29 s., egz. 400.
W: B. Bartoszak, W. Kajzer, H. Lebiedź, D. Rombalska, J. Werstler, L.R. Werstler.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1967:** [J. Werstler] J.W. *Sl. Żar.* nr 7/8: 31 V, dodatek specjalny, s. 2 [historia grupy].

– o g ó l n e: **1962:** A.K. Waśkiewicz: Nowa grupa poetycka powstała na Ziemi Lubuskiej. *Gaz. Chłop.* nr 40: 7 X s. 9. – Pochwała działania. Listy. *Walka Młod.* nr 42: 21 X s. 14. – **1963:** A.K. Waśkiewicz: O grupie poetyckiej Dziewin. *Sl. Żar.* nr 9/10: 1–31 V s. 7. – **1972:** [A.K. Waśkiewicz] (K. K.): Grupa Dziewin. *Nadodrze* nr 2: 17–30 I s. 10 [not. o 10-leciu].

– K o n k u r s l i t e r a c k i... **1965:** [ogł.:] *Sl. Żar.* nr 4: 16–28 II s. 4; [omów.:] *Sl. Żar.* nr 7: 30 IV s. 2.

– W d o l e k a m i e n i o ł o m u. [Rec.:] **1969:** A.K. Waśkiewicz: Podglebie. Z witryny księgarskiej. *Gaz. Ziel.-górs.* nr 51: 1–2 III s. 4. – M. Garbala: Żarska grupa poetycka. *Nadodrze* nr 20: 27 IX–10 X s. 8, 10.

ULTRADŹWIĘKI

Junta Literacka „Ultradźwięki".

Warszawa; I 1963–ok. 1966.

Grupa studencka.

Członkowie: *Jerzy Juliusz Emir, Jarosław Kwieciński, Wojciech Krauze, Zdzisław Pizon, Stanisław Tutak, Grzegorz Walczak, Michał Wójcikiewicz.*

Inauguracyjny wieczór grupy, powołanej przez Jerzego Juliusza Emira, odbył się 22 stycznia 1963 w Salonie Debiutów Uniwersytetu Warszawskiego; w programie wieczoru był referat pt. „Uwagi o Pokoleniu '63" i prezentacja twórczości Michała Wójcikiewicza. Na spotkaniu byli obecni: Stanisław Grochowiak, Ireneusz Iredyński, Krzysztof Mętrak i Aleksander J. Wieczorkowski ze *Współczesności.* Wszystkie wieczory grupy odbywały się na Uniwersytecie.

Autorem manifestu Ultradźwięków (nie publikowanego) był Emir. Według „Post scriptum" ugrupowanie występowało przeciwko tezom → Orientacji Poetyckiej „Hybrydy" oraz → Współczesności. Jego program miał odwoływać się do tradycji wczesnego futuryzmu polskiego.

Fragment tekstu programowego opublikowano w 1973 w suplemencie do *Orientacji:*

„Ultradźwięki to w naszym rozumieniu – pewne specyficzne tony przekraczające granice słyszalności przeciętnego człowieka przygłuszonego zgiełkiem [...] nowoczesnej cywilizacji. Wiersz, który nie jest obrazem, nie jest konkretną wizją – lecz jest (i musi być) przede wszystkim esencją przeżycia. N a j w a ż n i e j s z ą r z e c z ą jest i m p u l s p s y c h i c z n y. Aby uzyskać pełnię sugestywności emocjonalnej, poezja daje możliwie pełny wachlarz ludzkich przeżyć, nawet spatologizowanej postaci, nie waha się przed brutalnym zdzieraniem masek i pozorów. Należy pisać sobą, otwarcie: przeżyciami [...]. P o e z j a winna być tożsama z odczuwaniem [...]. Istnienie przeżycia nie tylko warunkuje powstanie wiersza, ale je niejako i m p l i k u j e [...]. P r a w d a p s y c h o l o g i c z n a o C z ł o w i e k u i ż y c i u – tak można patetycznie skonkludować powyższe rozważania [...]. Poezja nasza – to poezja wstrząsu, silnego uderzenia – poezja epoki beatu. Jeśli poeta umie pobudzić i ożywić czytelnika – jego posłannictwo społeczne zostaje spełnione [...]. Oto godność ostateczna poezji i – historycznie – zabieg oczyszczający dla niej samej"[1].

Wieczory grupy, program i wiersze wywołały kontrowersje w środowisku literackim młodych, co po latach Emir komentował następująco:„Zarówno program, jak i twórczość czołowych przedstawicieli Junty były zbyt odważne, zbyt perspektywiczne w owym czasie, dlatego też nie mogły liczyć na zrozumienie i poparcie, które w jakiś czas po Ultradźwiękach wywalczyły sobie inne grupy o podobnych sformułowaniach programowych. To, że na ich twórczość już nie lano

[1] Cyt. za: Orientacja. Suplement do 12 numerów, s. 68.

kubłów smoły, lecz zaczęto doszukiwać się w niej obiektywnych wartości – to między innymi także zasługa Ultradźwięków"[2].

Według informacji w „Post scriptum", około 1966 grupa uległa reorganizacji i połączyła się z grupą → Pięciokąt[3]. Przyczyną rozwiązania Ultradźwięków był brak możliwości druku.

Opracowania

– o g ó l n e: **1963:** [T. Strumpf] dżejgo: Junta Ultradźwięki. *Współczesność* nr 4: 16–28 II s. 12 [spraw. z wieczoru aut.]. – **1966:** Junta Literacka Ultradźwięki. [W:] Post scriptum. Warsz.: ZSP, s. 14. – **1973:** J. Leszin: Warszawskie ugrupowania poetyckie (1960–1972): Ultradźwięki. [W:] Orientacja. Suplement do 12 numerów. Warsz.: ZSP, s. 68 [historia grupy].

PRYZMATY*

Grupa Literacka „Pryzmaty".

Częstochowa; II 1963–ok. 1964.

Grupa studencka.

Członkowie: *Jan Łączewski, Jadwiga Mroczek, Jan Palutkiewicz, Jerzy Pilawka, Janusz Szmidla, Michał Wroński.*

Grupa wywodziła się z podległej KKMP efemerycznej grupy → C-61, która w lutym 1963 przeszła pod patronat ZU ZSP. Związała się z akademickim radiowęzłem Radio-Pryzmaty i przyjęła nazwę Pryzmaty. Działalność ugrupowania polegała m.in. na współpracy z klubami młodzieżowymi w Częstochowie (w tym z klubem „Czarny Pstrąg", z którym współorganizowało imprezę pn. „Jesień klubowa"). W początkach 1964 Studencki Teatrzyk „Drzazga" przedstawił grupie projekt założenia Teatru Propozycji, w którym wystawiano by widowiska oparte na tekstach jej członków.

W 1972 Szmidla został członkiem → Grupy Literackiej im. W. Sebyły.

Brak informacji o innych formach działalności Pryzmatów.

Opracowania

– o g ó l n e: **1964:** W. Szyma, J. Rydzewski: Osiągnięcia grupy literackiej Pryzmaty. *Życie Częst.* nr 64: 14 III s. 6.

---

[2] Por. przypis 1.

[3] Informacja ta nie jest ścisła. Por. Pięciokąt.

* Hasło konsultowane z T. Gierymskim (II 1989). W nocie o grupie, pomieszczonej w *Życiu Częstochowy*, podano jego nazwisko jako członka Pryzmatów, autor jednak zaprzeczył przynależności do grupy.

KADYK*

Toruń; 1963–65.

Grupa studencka.
Członkowie: *Erwin Kruk, Edmund Puzdrowski, Wojciech Roszewski, Adriana Szymańska.*

Grupa powstała z inicjatywy Erwina Kruka i Edmunda Puzdrowskiego. Wszyscy jej członkowie byli studentami Uniwersytetu im. M. Kopernika w Toruniu. Kadyk nie wystąpił ze wspólnym programem literackim. Nazwa grupy wywodziła się z gwary mazurskiej, w której słowo „kadyk" oznacza jałowiec[1]. Zdaniem Andrzeja K. Waśkiewicza grupa nawiązywała do tradycji kulturowych regionu[2]. Według świadectwa Kruka, Kadyk na początku swej działalności organizował wiele spotkań poetyckich i odczytów; prasa odnotowała dwie takie imprezy: wieczór autorski grupy w ramach tzw. czwartków literackich w KMPiK (30 IV 1964) oraz wieczór w klubie studenckim „Od Nowa" (przed 16 XI 1964).

Kadyk nie ogłosił żadnych zbiorowych publikacji, choć jego członkowie dużo drukowali indywidualnie. Oceniając przyczyny niewykształcenia się silnych więzi grupowych w łonie Kadyka, Artur Howzan pisał: „Przyczyna tkwiła niewątpliwie w charakterze i indywidualnościach poszczególnych poetów, z których każdy reprezentował inne spojrzenie na problemy literatury i sztuki. Członkowie grupy osiągnęli za to sporo sukcesów indywidualnych: tomiki poezji Erwina Kruka («Rysowanie z pamięci»), Edmunda Puzdrowskiego («Koło») i Wojciecha Roszewskiego («Przez ogień») – spotkały się z bardzo pochlebnymi recenzjami w pismach literackich".

Grupa zaprzestała działalności w 1965.

Opracowania

– o g ó l n e: **1964:** [H. Milewska] MIL: Wieczór poetycki grupy Kadyk. *Pomorze* nr 22: 16–30 XI s. 6. – **1966:** E. Kruk. [Wstęp do:] Almanach poezji. Utwory poetów studiujących na UMK w latach 1945–1965. Tor.: ZSP, s. 16. – **1967:** A. Howzan: Studencki ruch kulturalny na UMK. *Rocz. Tor.*, s. 59–60.

* Hasło konsultowane z E. Puzdrowskim (III 1989).

[1] E. Puzdrowski pisał o nazwie grupy: „[...] aby uniknąć nieporozumień Kadyk nie dlatego, aby interesował nas jałowiec (nawet mazurski) jako taki, lecz jako pewien symbol: pamięta Pani jałowce kolumnowe, jak płomień świecy (może i jak płomień gromnicy – to może dla mnie, dla Erwina, dla «zatopionych» w swojej kaszubskości i mazurskości) – raczej eschatologia niż biologia". (Fragm. listu z marca 1989).

[2] Formy obecności „nieobecnego pokolenia". Łódź: WŁ 1978, s. 77–78.

ROKADA*

Poznań; 1963–64.

Grupa studencka.
Członkowie: *Marcin Bajerowicz, Ryszard Krynicki, Stanisław Piskor.*

Jedynym śladem działalności tej efemerycznej grupy był powielony druk pt. *Rymasta*, w intencji jego autorów miesięcznik studentów Poznania (ukazał się tylko jeden numer). Tytuł wydawnictwa powstał od pierwszych sylab imion Ryszarda Krynickiego, Marcina Bajerowicza i Stanisława Piskora. Rokadę utworzyli studenci początkowych lat filologii polskiej. Grupa nie sformułowała programu, nie ogłaszała wspólnych kolumn literackich w prasie. Zorganizowała dwa wspólne wieczory autorskie. Jej nazwa została przypadkowo wybrana ze słownika.

O Rokadzie Piskor pisał w odpowiedzi na ankietę: „Była to pierwsza od czasu Wierzbaka grupa pokoleniowa, która miała odwagę mówić w imieniu pokolenia (mimo że był to głos naiwny). To pod wpływem działalności Rokady powstała grupa Próby, zorganizowana przez Marka Kośmidra, w której pojawiło się kilku interesujących poetów. A więc jakaś rola stymulująca poczucie odrębności pokolenia później nazwanego «pokoleniem '70», już wówczas krystalizowała się. Grupa miała znaczenie samokształceniowe. To wówczas Krynicki odkrywał Peipera, Przybosia i lingwistów, a ślady tej fascynacji wpłynęły zasadniczo na jego poezję. W moim przypadku był to czas odkrywania Ginsberga (z «Tematów») i zainteresowania nową sztuką oraz neodadaizmem. (Stąd właśnie takie dadaistyczne «metody», nazywania grupy czy pisma)".

M. Bajerowicz odmiennie oceniał znaczenie Rokady; w liście dotyczącym jej historii pisał m.in.: „Rokada była i pozostała w pamięci sprawę trochę znających – raczej mistyfikacją niż grupą. [...] Nie tworzyła drukowanej poezji. Nie miała żadnej ideologii. To był jednak bełkot i zupełna nieokreśloność chęci i pomysłów".

W 1964 Krynicki przystąpił do Grupy Poetyckiej → Próby.

Publikacje

1964

Rymasta. Pismo studentów Poznania. [Miesięcznik]. Red. kol.: M. Iwaszkiewicz (red. tech.), R. Krynicki, S. Piskor. Oprac. graf. B. Massalski. Pozn. nr 1: XI 1964, 10 s., egz. 100 [?], powiel.
W: M. Bajerowicz, S. Piskor. – Art.: R. Krynicki.

Opracowania

– o g ó l n e: **1973:** T. Wyrwa-Krzyżański: Poznań literacki. [W:] Orientacja. Suplement do 12 numerów. Warsz.: ZSP, s. 65. – **1978:** A.K. Waśkiewicz: Formy obecności „nieobecnego pokolenia". Łódź: WŁ, s. 48, 63, 79, 114. – A.K. Waśkiewicz: Modele i formuła. Wr.: Ossol., s. 30.

* Hasło opracowane m.in. na podstawie informacji M. Bajerowicza (odp. na ankietę z VI 1981) i S. Piskora (V 1985).

PIĘĆ RZEK*

Grupa Poetycka „Pięć Rzek".

Ciechanów; przed IV 1964–1966.

Grupa poetów skupionych przy piśmie *5 Rzek*.

Członkowie: *Teodor Leonard Młynarski, Stanisław Nawrocki, Lech Turzyc, Romuald Wodziński, Wincenty Zgliczyński.*

Grupa ukonstytuowała się przy piśmie *5 Rzek*, redagowanym przez Teodora Leonarda Młynarskiego. Członkami kolegium redakcyjnego czasopisma byli także Romuald Wodziński i Wincenty Zgliczyński. Grupa nie ogłosiła programu poetyckiego. Zadebiutowała w 1964 kolumną w 2 numerze *5 Rzek* wierszami Młynarskiego, S. Nawrockiego i Wodzińskiego; kolejne, wspólne publikacje zamieszczała w tymże piśmie do 1966. Grupa Pięć Rzek organizowała także prezentacje autorskie; pierwszą z nich było spotkanie z młodzieżą jednej ze szkół podstawowych w Ciechanowie (12 IV 1965) z udziałem Młynarskiego, Wodzińskiego i Zgliczyńskiego. Spośród członków grupy samodzielne publikacje miał Młynarski (jako odbitki z pisma *5 Rzek*) oraz Nawrocki (tomik poetycki w 1977). O twórczości grupy w „Dwugłosie o..." wypowiadali się w *5 Rzekach* Dionizy Maliszewski oraz Jakub Kuchniarz i Stefan Zarębiński. W liście do Młynarskiego Maliszewski pisał, iż poezja grupy „była przyczyną, i jest nadal, większości ataków na Pana i na *Pięć Rzek*" (nr 2 z 1966). Grupa nie ogłosiła w prasie swojego rozwiązania[1]; od połowy 1966 nie ogłaszała wspólnych publikacji ani komunikatów o swojej działalności.

Publikacje

1964

5 Rzek

Nr 2: IV–VI s. 13, Kolumna grupy poetyckiej Pięć Rzek.
W: T.L. Młynarski, S. Nawrocki, R. Wodziński, W. Zgliczyński.

Nr 3: VII–IX s. 13, Kolumna grupy poetyckiej Pięć Rzek.
W: T.L. Młynarski, S. Nawrocki, W. Zgliczyński.

Nr 4: X–XII s. 13, Kolumna grupy poetyckiej Pięć Rzek.
W: T.L. Młynarski, S. Nawrocki, R. Wodziński, W. Zgliczyński.

---

* Hasło wysłane do konsultacji S. Nawrockiemu (XI 1985); nie otrzymano odpowiedzi.

[1] Jedynym śladem przerwania działalności grupowej Pięciu Rzek jest wzmianka w liście D. Maliszewskiego do L. Młynarskiego: „Dobrze się stało, że zlikwidował Pan tę grupę, która nie z poezją nie miała wspólnego" (*5 Rzek* 1966 nr 2 s. 12; w tymże numerze pisma pomieszczono ostatnią kolumnę grupy).

1965

Nr 1: I–III s. 13, Kolumna grupy poetyckiej Pięć Rzek.
W: T.L. Młynarski, S. Nawrocki, L. Turzyc, R. Wodziński, W. Zgliczyński.
Nr 2: IV–VI s. 21, Kolumna Grupy Poetyckiej Pięć Rzek.
W: T.L. Młynarski, S. Nawrocki, R. Wodziński, W. Zgliczyński.

1966

Nr 2: IV–VI s. 13, Kolumna Grupy Poetyckiej Pięć Rzek.
W: T.L. Młynarski, S. Nawrocki, L. Turzyc, R. Wodziński, W. Zgliczyński.

Opracowania

– o g ó l n e: **1965:** *5 Rzek* nr 2.: IV–VI s. 21 [not. o spotkaniu z młodzieżą szkolną]. – L.J. Okoń: U przyjaciół w Ciechanowie. [W:] Ziemia Chełmska. [Jednodniówka]. Chełm IX 1965 s. 15. – **1966:** D. Maliszewski: W cieniu warszawskiego Parnasu. Listy do „Kameny". *Kamena* nr 5: 15 III s. 8. – Dwugłos o grupie poetyckiej Pięć Rzek: D. Maliszewski, J. Kuchniarz, S. Zarębiński. *5 Rzek* nr 2: IV–VI s. 12.

PIĘCIOKĄT*

Grupa Poetycka „Pięciokąt".

Warszawa; IX 1964–X 1967.

Grupa studencka.

Członkowie: *Adam Borzęcki, Andrzej Dzięgielewski, Mirosław Gronowski, Piotr Matywiecki, Marek Moroz.*

Grupa powstała we wrześniu 1964. Jej członkowie rekrutowali się spośród studentów pierwszego roku polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego. Grupa organizowała spotkania wewnętrzne, podczas których dyskutowano nad własnymi utworami. Zorganizowano kilka wieczorów autorskich Adama Borzęckiego i Piotra Matywieckiego w klubie „Centon" przy ZSP UW oraz wspólny wieczór grupy w Kole Młodych przy ZLP.

Nie sformułowano programu poetyckiego, nie ogłoszono także żadnej wspólnej publikacji.

Ostatnim wystąpieniem Pięciokąta był udział 5 października 1967 w wieczorze grupy → Stajnia[1].

* Hasło konsultowane z P. Matywieckim (X 1985).

[1] Zdaniem A.K. Waśkiewicza (zob. Formy obecności „nieobecnego pokolenia". Łódź: WŁ 1978, s. 72) w 1966 Pięciokąt wszedł w skład grupy → Forum Poetów „Hybrydy", zaś wg niepodpisanej noty w „Post scriptum" (Warsz. 1966 s. 114) grupa miała połączyć się z → Ultradźwiękami. Obie te informacje są błędne.

Opracowania

– o g ó l n e: **1966:** Warszawskie ugrupowania poetyckie. [W:] Post scriptum. Warsz.: ZSP, s. 114. – **1973:** J. Leszin: Warszawskie ugrupowania poetyckie (1960–1972): Grupa poetycka Pięciokąt. [W:] Orientacja. Suplement do 12 numerów. Warsz.: ZSP, s. 69.

SOWIZDRZAŁ*

Grupa Literacka „Sowizdrzał".

Kraków; XI 1964 – ok. 1970.

Studencka grupa literacka działająca w ramach Grupy Twórczej UJ „Sowizdrzał".

Członkowie: *(kilkanaście osób, m.in.) Henryk Cyganik, Wincenty Faber, Wiesław Kołarz, Jerzy Kronhold, Krzysztof Miklaszewski, Leszek A. Moczulski, Lucyna Wisłocka, Seweryn A. Wisłocki.*

Po zawieszeniu działalności Międzyuczelnianego Klubu Literackiego w Krakowie i rozłamie w zespole Teatrzyku Piosenki Uniwersytetu Jagiellońskiego (działał w 1962–64), w listopadzie 1964 powstała Grupa Twórcza UJ Sowizdrzał, składająca się z dwu scen piosenkarskich, dwu grup plastycznych, sceny poetyckiej, dramatycznej, muzycznej oraz grupy literackiej. Na czele Grupy stanął Leszek A. Moczulski, jej siedzibą był studencki klub „Nowy Żaczek"[1]. Miała charakter międzyuczelniany. „Nazwa Sowizdrzał – jak pisał były członek Grupy Twórczej – przyjęta została jako wykładnik koncepcji ogólnej, nawiązującej do ludowego sposobu widzenia rzeczywistości. Nie szło tu o prymitywizm, ani o stylizację"[2].

Grupa Literacka skupiała młodych poetów, prozaików oraz dziennikarzy i studentów UJ i innych uczelni. Nie ogłosiła programu stanowiącego o jej odrębności. Jako jedna z sekcji Grupy Twórczej (kierował nią do 1966 Moczulski), działała w kierunku „wszechstronnego i pełnego rozwoju dziedzin twórczości artystycznej studentów Krakowa (literatura, muzyka, malarstwo, teatr), znalezienia nowych form artystycznej działalności klubowej"[3].

W ramach prac w Grupie Twórczej Grupa Literacka organizowała dwukrotnie (1964, 1965) środowiskowe konkursy poetyckie o Nagrodę „Wielkiej Sowy" (brały w nich udział 84 osoby). Konkursy te służyły m.in. wyszukiwaniu młodych talentów. W klubie „Żaczek" odbywały się stałe „wtorki literackie", w tym cykl

* Hasło wysłane w maju 1985 do konsultacji L.A. Moczulskiemu; nie otrzymano odpowiedzi.

[1] Zdaniem Z. Święcha – GT Sowizdrzał powstała na fali uaktywnienia się środowiska studenckiego Krakowa w związku z obchodami 600-lecia UJ oraz echami procesu frankfurckiego, które silnie zbulwersowały to środowisko.

[2] S. Wisłocki. *Orientacja* 1968 nr z X.

[3] *Tamże.*

spotkań pn. „Mój program literacki" (zapraszano na nie czołowych polskich poetów). Organizowano ponadto spotkania dyskusyjne zbliżone charakterem do sesji popularnonaukowych (m.in. „Adaptacja filmowa a dzieło literackie"). Grupa współpracowała ściśle ze sceną poetycką, która przyjęła nazwę Koła Recytatorskiego Sowizdrzała (powstałego w lutym 1965). Członkowie Grupy Literackiej uczestniczyli w pracach Koła, m.in. współtworząc programy poetyckie prezentujące twórczość Tadeusza Nowaka, Stanisława Grochowiaka i Andrzeja Bursy. Współpracowali też ze Studenckim Teatrem Dramatycznym „Sowizdrzał", kierowanym przez Krzysztofa Miklaszewskiego. Grupa była inicjatorką powołania w 1964 jednodniówki *Kurier Akademicki,* w której jej członkowie publikowali indywidualnie (Wincenty Faber i Moczulski należeli nadto do zespołu redagującego *Kurier*)[4]. Grupa Literacka Sowizdrzał nie ogłosiła żadnej wspólnej kolumny literackiej.

Spośród znanych z nazwiska członków Sowizdrzała jedynie Krzysztof Miklaszewski nie był związany z innym ugrupowaniem literackim; Faber należał wcześniej do grupy → Wielopole, Moczulski do → Żaczka, potem zaś do Hefajstosa i Wielopola, Jerzy Kronhold był członkiem grupy → Teraz, zaś Wiesław Kolarz grupy → Tylicz. Wszyscy uczestnicy Sowizdrzała kontynuowali pracę literacką, wydając m.in. tomiki wierszy.

Nie udało się ustalić dokładnej daty zaprzestania działalności grupy literackiej Sowizdrzał.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1968:** S.[A.] Wisłocki: Sowizdrzał. *Orientacja* nr z X s. 80. **1985:** S.A. Wisłocki: Wspomnienie o Sowizdrzale. *Integracje* z. XIX: IV s. 85–89.

– o g ó l n e: **1969:** Z. Święch: Oni tańczyli jedno lato. *Orientacja* nr z IV s. 51–52.

PRÓBY*

Grupa Poetycka „Próby".

Poznań; 1964–III 1968.

Grupa studencka.

Członkowie: *(grupa założycielska) Stanisław Barańczak, Marek Kośmider, Wojciech Jamroziak. Następnie także: Franciszek Piotr Bernacki, Ryszard Krynicki, Anna Maciejewska, Ruta Zylberger; od 1966: S. Barańczak, W. Jamroziak, R. Krynicki, A. Maciejewska.*

---

[4] Wg świadectwa S.A. Wisłockiego (*Integracje* 1985) ważną rolę w powstaniu periodyku odegrali Maciej Szumowski, K. Miklaszewski, M. Czuma i Stefan Maciejewski. Ostatni, 9 numer jednodniówki ukazał się w maju 1966. Jej kontynuacją był *Student,* ukazujący się jako miesięcznik, a od listopada 1967 jako dwutygodnik. Por. E. Orzechowski, B.S. Kunda: „Student". [W:] Czasopisma studenckie w Polsce. (1945–1970). Warsz.: ZG SZSP 1975, s. 287–299.

* Hasło konsultowane z W. Jamroziakiem (II 1989).

Grupa powstała w 1964 z inicjatywy Marka Kośmidra[1]. Początkowo tworzyli ją Kośmider, Wojciech Jamroziak i Stanisław Barańczak. Nieco później dołączyli Ryszard Krynicki, Ruta Zylberger, Anna Maciejewska, i Franciszek Piotr Bernacki, studenci polonistyki Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Kośmider i Krynicki byli wcześniej współzałożycielami efemerycznej → Rokady[2]. Grupa związała się ze studenckim klubem „Od Nowa"; jej mecenasem było ZSP[3]. Po ukazaniu się almanachu grupy pt. „Imiona powinności" zmienił się jej skład osobowy; od 1966 Próby tworzyli: Barańczak, Jamroziak, Krynicki i Maciejewska.

W Próbach skupili się poeci, którzy zajmowali się także twórczością przekładową i krytyką literacką.

Grupa nie ogłosiła wspólnego manifestu, podpisanego przez wszystkich jej członków, jednak za wypowiedzi programowe uważano wystąpienia teoretyczne Barańczaka i Krynickiego[4]. W nocie wstępnej do kolumny poetyckiej grupy ogłoszonej w *Itd* (1966 nr 51/52) pisano: „Główne założenia programowe – to przeciwstawienie się fetyszowaniu tzw. poezji samorodnej, talentowi natchnienia. «Próby» chciałyby przedstawić talent pracy, idącej w parze z maksymalną samokontrolą i samoświadomością wobec tego poetyckiego tworzywa, jakim jest język. Stąd skierowanie uwagi przede wszystkim na kształt tekstu poetyckiego. Postawa teoretyczna grupy, implicite występująca w tekstach, explicite zawarta jest w wypowiedziach krytycznych tych członków grupy, którzy zajmują się krytyką literacką".

Jerzy Leszin-Koperski o założeniach programowych grupy pisał: „Członkowie Prób głoszą powrót do r o m a n t y c z n e g o typu poezji, rozumianego nie jako sentymentalizm, lecz jako wzmożoną nieufność poznawczą wobec rzeczywistości, języka i własnych doznań. Tendencja ta przejawia się nie tylko w ich pozapoetyckich deklaracjach, ale w pierwszym rzędzie poprzez strukturę utworów"[5]. Według oceny Jamroziaka „znaczenie grupy wiązać należy z faktem obecności w niej Barańczaka i Krynickiego – z ich działalnością poetycką i krytycznoliteracką"[6].

Związana ze środowiskowym klubem „Od Nowa", prowadziła tam grupa poniedziałki literacko-poetyckie oraz inne imprezy literackie (m.in. wieczory autorskie poetów środowiska poznańskiego oraz innych); kierownikiem działającego przy klubie Teatru „Ósmego Dnia" był Barańczak. Próby miały także opar-

[1] Wg J. Kmity (wstęp do: „Imiona powinności") grupa powstała w 1965, jednak wszystkie inne źródła podają datę 1964.

[2] Wśród założycieli Prób wymienia się często nazwiska: Marcina Bajerowicza i Stanisława Piskora, obaj autorzy jednak zaprzeczają faktowi przynależności do grupy. Piskor pisał na ten temat: „Z Próbami, miałem luźny kontakt, nb. nie brałem udziału w publikacjach zbiorowych tej grupy. Powodem mojego dystansu była kwestia stosunku do poezji lingwistycznej". (Ankieta dotycząca grupy Rokada – V 1981).

[3] Omawiając motywy powstania Prób A.K. Waśkiewicz powoływał się na korespondencję z Barańczakiem, z której wynikało, iż motywy te były „w zasadzie czysto towarzyskie, jeśli początkowo istniały jakieś wspólne poglądy na poezję, to bardzo mgliste i ogólne". (Sposób bycia. *Nadodrze* 1976 nr 18).

[4] Zdaniem A.K. Waśkiewicza jest to szkic Barańczaka pt. Nieufni i zadufani – rzecz o walce klasyków z romantykami w poezji najmłodszej (*Nurt* 1967 nr 10). (Zob. też inne szkice z lat 1967–70 zebrane następnie w tomie Nieufni i zadufani. Romantyzm i klasycyzm w młodej poezji lat sześćdziesiątych. Wr.: Ossol. 1971). Wg krytyka także wczesne publikacje Krynickiego szły w kierunku teoretycznego uzasadnienia poetyckiej praktyki grupy (por. Tak – nie. Warsz. 1971, s. 99). Zob. też *Itd* 1966 nr 51/52, *Nurt* 1968 nr 3 [wstępy do kolumn poetyckich] oraz *Poezja* 1972 nr 10 (T. Mocarski).

[5] Almanach ruchu kulturalnego i artystycznego ZSP. Warsz. 1968, s. 34.

[6] List do E.G. z II 1989.

cie w Kole Naukowym Polonistów UAM. W ramach jego prac grupa zorganizowała dwa zbiorowe wystąpienia, z których jedno odbyło się w czasie ogólnopolskiego zjazdu kół naukowych polonistów w Poznaniu. Członkowie Prób, zwłaszcza Barańczak i Krynicki, uczestniczyli w imprezach organizowanych przez Orientację Poetycką „Hybrydy" (mimo, iż Barańczak od początku występował przeciwko jej założeniom programowym); Krynicki uczestniczył w licznych sympozjach organizowanych przez tę grupę, a w II Dniu Poezji wygłosił referat pt. „Poetyka Orientacji « Hybrydy»".

Grupa współpracowała z *Nurtem*, w którym ogłaszała artykuły krytyczne oraz kolumny poetyckie. W 1966 wydała almanach pt. „Imiona powinności", zawierający utwory siedmiu jej członków.

Próby zaprzestały działalności w 1968; ostatnia kolumna poetycka grupy została opublikowana w marcu tegoż roku[7]. O fakcie tym Jamroziak pisał: „Próby przestały istnieć w sposób niejako naturalny, A. Krynicki i St. Barańczak usamodzielnili się jako indywidualności, po 1968 – zanikły więzi towarzyskie spajające grupę. [...] Dodam, że lata 70/80 spowodowały, że kontakty między członkami grupy rozluźniły się jeszcze bardziej".

O Próbach jako grupie programowej pisał Julian Kornhauser: „[...] to najbardziej znacząca grupa programowa. Zabezpieczona od strony teoretycznej, wysuwa postulat przekształcenia znaku językowego w sens naturalny, starając się wykryć przedsemiologiczny stan języka – jak stwierdza Barańczak – nie jest tylko ambiwalencją znaczeń, ale i konsekwencji światopoglądowych. Wyjaśniając swoją nieufność wobec świata operacją słowną i jej wzajemnymi semantycznymi relacjami, zawierza myśleniu dialektycznemu, które przez swoje postępowanie negujące i antymetafizyczne («Romantyzm dialektyczny») osiąga reperkusje pozytywne w poznaniu. Pozostawienie jednak środowisku językowemu wolnej ręki stwarza sytuację niebezpieczną: kreowany przez język świat staje się mitem, zamiast oderwać się od niego, przez co pozostaje w pewnej opozycji (nie jest spójny) do konkretnej rzeczywistości. Zamiast przezwyciężać skutecznie dogmatyczny klasycyzm, który żyje na śmietnisku mitów, podtrzymuje go niejako na duchu"[8].

Andrzej K. Waśkiewicz w swojej książce o grupach literackich przypominał, iż „częściej [...] niż o grupie Próby mówiło się o poznańskich lingwistach", co – zdaniem krytyka – wynikało z realizowania przez grupę jej poetyki „romantyzmu dialektycznego"[9].

Publikacje

– *w czasopismach*

1966

Ziemia Nadnot. nr 4: IV s. 5, Próby.

W: S. Barańczak, P. F. Bernacki, W. Jamroziak, M. Kośmider, R. Krynicki, A. Maciejewska, R. Zylberger.

---

[7] A.K. Waśkiewicz jako datę rozpadu grupy podaje 1971 rok (por. *Twórczość* 1972 nr 7 s. 149).
[8] *Życie Lit.* 1969 nr 46.
[9] Formy obecności „nieobecnego pokolenia". Łódź: WŁ 1978, s. 64.

Itd nr 51/52: 18–25 XII s. 19, Grupa Próby.
W: F.P. Bernacki, W. Jamroziak, B. Krynicki. – P. poet.: S. Barańczak.

1967

Orientacja nr 6: XII s. 23–24, Grupa poetycka Próby.
W: S. Barańczak, W. Jamroziak, R. Krynicki, A. Maciejewska.

1968

Nurt nr 3: III s. 31, Grupa Poetycka Próby.
W: S. Barańczak, W. Jamroziak, A. Maciejewska. – P. poet.: R. Krynicki.

– *druki zwarte*

1966

Imiona powinności. Almanach Grupy Poetyckiej Próby. Wstęp: J. Kmita. Oprac. graf. R. Jesionowski. [Pozn.:] Centr. Klub Studentów Pozn. „Od Nowa" – sezon 1965/1966, 55 s., egz. 200.
W: S. Barańczak, F. P. Bernacki, W. Jamroziak, M. Kośmider, R. Krynicki, A. Maciejewska, R. Zylberger.

Opracowania

– o g ó l n e: **1966:** Próby. *Ziemia Nadnot.* nr 4: IV s. 5. – Grupa Próby. *Itd* nr 51/52: 18–25 XII s. 19 [wstęp do kolumny wierszy]. – **1967:** [J. Leszin] J.L.: Grupa poetycka Próby. *Orientacja* nr 6: XII s. 23. – **1968:** [J. Leszin] (j. l): Poznańska grupa Próby. [W:] Almanach ruchu kulturalnego i artystycznego SZSP, s. 34. – *Nurt* nr 3: II s. 31 [wstęp do kolumny wierszy]. – **1969:** J. Kornhauser: Szansa grupy. (O najmłodszych grupach literackich w Polsce). *Życie Lit.* nr 46: 16 XI s. 4. – **1970:** S. W. Piskor: Spór o nową poezję. *Więź* nr 7/8 s. 73–79 [wypow. w dysk.]. – **1971:** [A.K. Waśkiewicz] akw: Grupy literackie 1960–1970. [W:] Tak – nie. Warsz.: RN ZSP s. 98–99. – **1972:** T. Mocarski: Deklaracje i manifesty. (1960–1970). *Poezja* nr 10: X s. 76. – **1973:** T. Wyrwa-Krzyżański: Poznań literacki. [W:] Orientacje. Suplement do 12 numerów. Warsz.: ZSP, s. 65. – **1978:** A.K. Waśkiewicz: Formy obecności „nieobecnego pokolenia". Łódź: WŁ, s. 63–64, 66. – **1982:** A.K. Waśkiewicz: Ósma dekada. Wr.: Ossol., s. 26, 40. – **1987:** M.A. Szulc Packalén: Pokolenie 68. Studium o poezji polskiej lat siedemdziesiątych. Na przykładzie poezji Stanisława Barańczaka, Juliana Kornhausera, Ryszarda Krynickiego i Adama Zagajewskiego. Uppsala: *Acta Universitas Upsaliensis*, 262 s. Wyd. nast. Warsz.: Wyd. IBL 1997.

ZESTROJE

Toruń; 1964.

Grupa studencka.
Członkowie: *Zdzisława Jaskulska, Janusz Kryszak, Włodzimierz Paźniewski, Zdzisław Pruss, Marian Słota.*

Grupa studentów Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, powołana na początku 1964. W marcu tegoż roku zorganizowała wieczór poetycki w studenckim klubie „Od Nowa", na czym zakończyła się jej oficjalna działalność. Jerzy Lesław Ordan pisał o Zestrojach jako o efemerydzie, która „nie odegrała żadnej roli w życiu artystycznym Torunia".

W 1972 W. Paźniewski należał do założycieli grupy → Kontekst. Część członków Zestrojów kontynuowała twórczość poetycką m.in. wydając drukiem tomiki poetyckie.

Opracowania

– o g ó l n e: **1973:** J.L. Ordan: Toruńskie inicjatywy. [W:] Orientacja. Suplement do 12 numerów. Warsz.: ZSP, s. 66–67. – **1978:** A.K. Waśkiewicz: Formy obecności „nieobecnego pokolenia". Łódź: WŁ, s. 78.

IŁŻANKA

Grupa Literacka „Iłżanka".

Starachowice; kon. 1965–1967.

Grupa przy Zarządzie Powiatowym ZMS.

Członkowie: *(m.in.) Zbigniew Kieszek, Włodzimierz Kowalczyk Weros, Zbigniew Sawicki, Henryk Szybowski, Leonard Weiman.*

Grupa została zalegalizowana w styczniu 1966 przy Zarządzie Powiatowym ZMS w Starachowicach; wcześniej jej spotkania odbywały się w prywatnych mieszkaniach członków, w kawiarni „Letniej" i kawiarni ZDK. Pełny skład osobowy grupy nie jest znany, wg informacji Włodzimierza Kowalczyka skupiała ona osiem osób[1]. Iłżanka czyniła starania, by związać się z Wydziałem Kultury MRN. Planowała wydanie zeszytu poetyckiego, do realizacji jednak nie doszło. Członkowie grupy związali się z pismem *Budujemy Samochody* (w 1966–67 w dodatku społeczno-kulturalnym *Kwadraty* publikowali Kowalczyk, Zbigniew Sawicki i Leonard Weiman).

Iłżanka nie ogłosiła programu literackiego, wg świadectwa Kowalczyka zamierzała realizować połączenie „regionalizmu z egzystencjonalizmem". Była także opozycyjnie nastawiona do grupy → Ponidzie, które – według słów założyciela Iłżanki – „pisało pod publiczkę". Grupa miała kilka spotkań autorskich z młodzieżą licealną, m.in. w Iłży. W kwietniu 1967 członkowie Iłżanki otrzymali propozycję przystąpienia do kieleckiego Oddziału KKMP.

Innych informacji brak.

[1] W nocie pomieszczonej w *Budujemy Samochody* podano pięcioosobowy skład grupy.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1966:** W. Kowalczyk: „Egzystencjonalizm" prowincjonalny. *Sł. Ludu* nr 8/9: 8–9 I s. 10 [wyw.; rozm.:] T. Wiącek.

– o g ó l n e: **1967:** Z.K.: Iłżanka debiutuje. *Budujemy Samochody STAR* nr 36: 1 IX s. 2–3.

JEZIORKA*

Grupa Poetycka „Jeziorka".

Góra Kalwaria; 1965–68, Piaseczno; 1968–69.

Członkowie: *Józef Durka, Danuta Gwardys, Janusz Kamiński, Mieczysław Kozłowski, Alicja Kretkiewicz, Andrzej Malanowski, Mieczysław Mączka [pseud. Manco], Wiesław Raczyński, Danuta Rybarczyk, Waldemar Strzelczyk.*

Pomysł założenia grupy pochodził od Mieczysława Mączki. Zawiązana została w 1965, debiutowała zaś w początkach 1966 w ciechanowskim kwartalniku *5 Rzek* w składzie: M. Mączka (publikujący także pod pseudonimem Manco), Wiesław Raczyński i Waldemar Strzelczyk.

Nazwa została wzięta od nazwy rzeki Jeziorka; miała akcentować lokalny charakter grupy[1]. Grupa skupiała młodzież licealną i robotniczą. Nie posiadała mecenasa; jej członkowie nie sformułowali programu poetyckiego, zredagowali natomiast statut, zgodnie z którym członkowie grupy, niezależnie od uprawianej twórczości, mieli pracować na rzecz „gromadzenia i popierania wszelkiej twórczości samorodnej, zarówno ludowej, wiejskiej, jak i robotniczej"[2].

Początkowo grupa zbierała się w klubie „Ruchu" w Górze Kalwarii; organizowała tam spotkania autorskie i warsztatowe. Nadto zaadaptowano na cele klubowe nie używany magazyn gospodarczy. Działalność grupy uznana została przez władze miasta za nielegalną (nie związaną z oficjalną organizacją młodzieżową)[3], w konsekwencji odebrano jej zaadaptowane pomieszczenie. Nie przerywając swej działalności, grupa wystawiła w październiku 1967 fragmenty „Niemców" Leona Kruczkowskiego oraz montaż własnych krótkich form scenicznych o tematyce społeczno-politycznej i antywojennej (w Teatrze Propozycji „Milczenie", zorganizowanym przez jej członków)[4]. W tym czasie grupa nawiązała kontakt z ówczes-

* Hasło opracowane m.in. na podstawie informacji W. Strzelczyka (odp. na ankietę z września 1982) i konsultowane z nim w czerwcu 1985.

[1] Wg inf. W. Strzelczyka.

[2] Cyt. za odpowiedzią W. Strzelczyka na ankietę.

[3] Dostrzegając jednak tendencję młodzieży do organizowania się, utworzono w Górze Kalwarii oddział ZMS.

[4] Teksty recytowane były przez członków grupy; por. *Na przełaj* 1967 nr 42.

nym prezesem Mazowieckiego Ośrodka KKMP, Tadeuszem Chudym oraz Stanisławem Redą, pracownikiem Wydziału Kultury i Oświaty w Piasecznie i na początku 1968 przeniosła swoją działalność do Piaseczna, gdzie skupiła się przy Miejskim Domu Kultury. Wznowiono spotkania autorskie i warsztatowe, m.in. w maju 1968 odbyło się spotkanie z Janem Zdzisławem Brudnickim, który wystąpił z referatem pt. „Funkcjonalność słowa". W tymże roku grupa zorganizowała I Nadwiślański Festyn Najmłodszej Poezji na dziedzińcu zamkowym w Czersku z udziałem Rocha Sulimy i Zbigniewa Szopińskiego; spotkaniom towarzyszyły wystawy rzeźby i grafiki amatorskiej.

Jeziorka zamierzała organizować tzw. środy literackie, na które miały być zapraszane osoby związane z życiem literackim; m.in. w listopadzie 1968 odbyło się spotkanie z Krzysztofem Gąsiorowskim, wówczas członkiem redakcji *Współczesności* (innych planów nie zrealizowano).

Grupa ogłosiła jedną tylko kolumnę poetycką w prasie. Ponadto przez krótki czas redagowała maszynopisowe „Zeszyty Poetyckie"[5].

Pod koniec 1968 zapadła decyzja o włączeniu grupy do Koła Literackiego przy Mazowieckim Towarzystwie Kulturalnym w Warszawie i Jeziorka zaprzestała swej działalności. Z Towarzystwem, a także z Ośrodkiem Mazowieckim KKMP związało się troje spośród członków Jeziorki, wydając w związku z tym samodzielne pozycje książkowe.

Publikacje

– *w czasopismach*

1967

[Pięć] 5 Rzek nr 1: I–III s. 13, Kolumna grupy poetyckiej Jeziorka.
W: M. Mączka [także pod pseud.:] Manco, W. Raczyński, W. Strzelczyk.

Opracowania

– o g ó l n e: **1967:** Notki biograficzne Grupy Literackiej Jeziorka; S. Kurlandzki: Szanowny Panie Redaktorze! [list dot. debiutu grupy]. *5 Rzek* nr 2: IV–VI s. 13. – J. Słuszniakówna: Droga przez wiersze. *Na przełaj* nr 42: 15 X s. 6–7. – **1968:** *Barwy* nr 1: XI s. 11, Kronika kulturalna [not. o spotkaniu z K. Gąsiorowskim]. – R. Sulima: Jeziorka. *Poezja* nr 10 s. 95–96.

[5] Wg inf. W. Strzelczyka znajdują się one w zbiorach prywatnych J.Z. Brudnickiego.

KALMAR*

Inna nazwa: Klub „Kalmar".

Warszawa; XII 1965–II 1967.

Grupa uczniowska.

Członkowie: *Jerzy Cynarski, Andrzej Duracz, Agnieszka Holland, Janusz Kostynowicz, Tadeusz Kozak, Marek Ławacz, Henryk Machnik, Konrad Polaszek, Jacek Poprzeczko, Mirosław Ratajski, Jan Rudakowski, Mirosław Sznajder, Janusz Witczuk, Krzysztof Zaleski, Małgorzata Załuska, Hanka Zaremska, Roman Żelakiewicz.*

Grupa zawiązana została przez Janusza Kostynowicza, Mirosława Ratajskiego i Romana Żelakiewicza w grudniu 1965; początkowo działała jako klub samokształceniowy. Członkowie Kalmaru spotykali się raz w tygodniu (zawsze w niedzielę) w prywatnych mieszkaniach Kostynowicza i Ratajskiego przy ul. Lelechowskiej lub w kawiarni „Pod Kurierem" w Warszawie.

W Kalmarze skupiła się młodzież różnych środowisk; początkowo przeważała młodzież robotnicza. O profilu Kalmaru w tym okresie Kostynowicz pisał: „Korzystano z takich form jak pomoc w rozwiązywaniu osobistych problemów, koleżeńskie korepetycje w związku z przygotowaniem do szkół wieczorowych, prowadzenie klubowej biblioteki, dyskusje i referaty (np. o dziedziczności, kapitalizmie ludowym, marksizmie i jednostce ludzkiej, cybernetyce, egzystencjalizmie, filozofii Teilharda de Chardin), głośne czytanie poezji (J. Tuwima, K.I. Gałczyńskiego), wprawki literackie". Według oceny Mirosława Sznajdera, Kalmar reprezentował „model grupy, która mogła funkcjonować w dzielnicy Ochota, w warunkach szczególnie rozumianego marginesu społecznego"[1].

Od marca 1966 na spotkaniach Kalmaru zaczęli dominować uczniowie klas maturalnych, głównie z Liceum Ogólnokształcącego im. J. Słowackiego na Ochocie oraz studenci. Koncentrowano się na prezentacji własnych prób literackich oraz dyskusjach światopoglądowych (m.in. w domu Adama Michnika).

Członkowie grupy próbowali swych sił w dziedzinie poezji (Kostynowicz, Ratajski, Sznajder, K. Zaleski, M. Załuska, H. Zaremska), krótkich form prozatorskich (A. Holland, Sznajder, K. Polaszek, Żelakiewicz), satyry politycznej (J. Poprzeczko), fotografii (M. Ławacz, Polaszek), plastyki (Kostynowicz). Ławacz i Polaszek założyli zespół gitarowy, także o nazwie Kalmar.

W dniu 21 marca 1966 kilku członków Kalmaru uczestniczyło w założycielskim spotkaniu → Forum Poetów „Hybrydy"; Sznajder odczytał wówczas kilka wierszy grupy. Nie przystąpiono do Forum, jednak według świadectwa Kostynowicza „kontakty z Forum i Orientacją oraz publikowanymi przez J. Leszina «Nowymi Widzeniami» sprowokowały grupę do samookreślenia się i przeciwstawienia, jak mawiano, Dezorientacji Hybrydy".

* Hasło oparte m.in. na informacjach J. Kostynowicza (III 1998).

[1] M. Sznajder: Głos z zaplecza. [W:] Stajnia. Antologia grupy poetyckiej. Sopot 1997.

Grupa nie ogłosiła programu działania, jednak z zachowanych maszynopisów wspólnych deklaracji wynika że, stawiano sobie za cel: „przeżywanie silnych i szczerych więzi międzyludzkich, przezwyciężenie poprzez twórczość degradującego poczucia zbyteczności, możliwość nie tylko nowych widzeń, ale także nowych działań, jedność postawy artystycznej i życiowej, poszukiwanie estetycznej intensywności, tworzenie wspólnoty poetyckiej”. W imię realizacji postulatu owej wspólnoty rezygnowano z zaznaczania autorstwa poszczególnych utworów, podpisując je nazwą Kalmar. Jak wspominał Kostynowicz „organizacja niedzielnych spotkań klubu podkreślała ich odbiegający od szarej codzienności, uroczysty charakter (wykluczano picie alkoholu, nastawiano samowar, był scenariusz wieczoru)”.

Gdy łączenie celów samokształceniowych zaczęło kłócić się z zadaniami grupy twórczej, wiosną 1967 M. Sznajder ogłosił nabór do grupy literackiej. Do czerwca 1967, kiedy ukonstytuował się skład nowej grupy o nazwie → Stajnia, spotkania dawnych i nowych uczestników odbywały się według tradycji i stylu pracy Kalmaru. Spośród członków Kalmaru do Stajni przystąpili Kostynowicz, Ławacz, Polaszek, Sznajder i Zaleski.

Z praktyki Kalmaru wywiodły się techniki pracy pedagogicznej z młodzieżą zagrożoną, oparte na realizacji wspólnoty artystyczno-samopomocowej, a realizowane w latach następnych przez Kostynowicza i M. Wróblewskiego w Klubie Działań Twórczych „Kadet” przy Starej Prochowni w Warszawie.

Opracowania

– o g ó l n e: **1967:** P. Sadowski: Poetycka Stajnia. *Merkuriusz* nr 10: XII s. 4. – **1974:** J. Tomaszkiewicz: Casus Stajnia, albo o poezji nieoficjalnej. *Poezja* 1974 nr 1: I s. 109–110. – **1975:** M. Łukaszewicz: Casus Stajnia. *Nowy Med.* nr 13: VII s. 15, przedr. [w tegoż:] Wobec własnego czasu. Dzienniki i wiersze. Warsz. 1976. – **1978:** M. Sznajder: U progu własnych jesieni. *Sztand. Młod.* nr 268: 9 XI s. 5 [dot. Klubu Działań Twórczych „Kadet”]. – **1997:** M. Sznajder: Głos z zaplecza. [W:] Stajnia. Antologia grupy poetyckiej. Sopot: Sopocki Klub Pisarzy i Przyj. Książki „Brodwino”, s. 13–14.

AGORA*

Grupa Literacka „Agora”.

Wrocław; ok. 1965–1973.

Grupa studentów i pracowników naukowych Uniwersytetu Wrocławskiego.

Członkowie: *Stefan Bednarek, Marianna Bocian, Michał Fostowicz-Zahorski, Marek Garbala, Lothar Herbst, Jerzy Jastrzębski, Andrzej Kisiel [właśc. Stanisław Gieraltowski], Henryk Kubicki, Bogusław Sławomir Kunda, Jacek Rybak, Wojciech W. Sitek, Ireneusz Spychalski, Michał Waliński, Stanisław Zając, Andrzej Zawada (od 1970)*[1].

* Hasło wysłane do konsultacji L. Herbstowi (V 1985); nie otrzymano odpowiedzi.

[1] Uwzględniono tu nazwiska osób publikujących w kolumnach literackich grupy w 1969–71.

Nazwa: Grupa Literacka Agora pojawiła się po raz pierwszy w kwietniowym (6) numerze pisma *Agora*[2] z 1965; w nocie redakcyjnej M. Garbala pisał: „Udało nam się skupić wokół pisma grupę zdolnych i ambitnych twórców, których możemy śmiało nazwać grupą literacką Agory"[3]. Jako członków grupy, będących zarazem członkami zespołu redagującego biuletyn wymieniał – obok siebie – L. Herbsta, A. Kisiela, B.S. Kundę, Jacka Rybaka, Leokadię Wysocką, Stanisława Zająca, a nadto jako bliskich współpracowników: Jana Ch. Fausette, Jana Kurowickiego, Jana Miodka, W.W. Sitka oraz Jerzego Jastrzębskiego i Stanisława Ryszarda Kortykę[4]. Grupa – według Garbali – powstała 2 maja 1965[5].

Garbala nie stawiał wyraźnej granicy między zespołem redakcyjnym miesięcznika, osobami współpracującymi z pismem i zajmującymi się literaturą a członkami „grupy literackiej"[6]. Inny skład osobowy grupy Agora podał w 1967 Herbst; wg jego świadectwa pierwotny skład grupy tworzyli: Garbala, Herbst, Kisiel, Kunda, Kurowicki i Rybak[7]. W 1970 Kunda, podając w *Kamenie* (nr 24) aktualny skład Grupy Literackiej Agora, wymienił nazwiska: Herbst, Garbala, Fostowicz-Zahorski, Kisiel (Stanisław Gierałtowski), Zawada, Spychalski, Waliński, Kubicki, Kunda, natomiast pisząc o grupie *w Poezji* (1970 nr 6) podaje nadto nazwiska Jastrzębskiego i Bednarka[8]. W 1969–71 w kolumnach grupy publikowali: Bocian, Fostowicz-Zahorski, Garbala, Gierałtowski, Herbst, Kubicki, Kunda, Sitek, Zawada. Skład grupy podany przy jej ostatniej kolumnie poetyckiej (*Zwrot* 1971 nr 3) był następujący: Bocian, Fostowicz-Zahorski, Garbala, Herbst, Kisiel, Kubicki, Kunda, Sitek, Spychalski, Waliński, Zawada. Redaktor *Agory*, L. Herbst, nigdy nie traktował pisma jako organu grupy literackiej i dążył do wyjścia poza środowisko wrocławskie; zamiar ten udało się zrealizować, nie w sensie kolportażu, lecz zawartości[9]. W *Agorze* publikowali także autorzy spoza środowiska uniwersyteckiego; współpracowali z nią też członkowie Klubu Młodzieży Artystycznej „ARKA". Nawiązano m.in. współpracę ze Stanisławem Barańczakiem, Andrze-

[2] *Agora* – powielany biuletyn ZMS, wychodzący w okresie V 1964–IV 1969 na wydziale filologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego, który z czasem nabrał charakteru pisma studyjnego młodej literatury. Ostatni, 25 numer, ukazał się w nakładzie 500 egz.

[3] A.K. Waśkiewicz pisał o tym fragmencie: „Jak się zdaje, wówczas do tego określenia nie przykładano większej wagi, był to termin zastępczy, oznaczający po prostu grupę stałych współpracowników. Później wyglądało to odmiennie, ale nigdy – dość zresztą enigmatyczny – program grupy literackiej nie był programem pisma" (*Student* 1973 nr 2).

[4] Przejście przez Rubikon. O grupie literackiej Agory. *Agora* 1966 nr 10 s. 5–7.

[5] Por. Agora po latach. *Walka Młod.* 1975 nr 24. Zdaniem Kundy istnienie grupy datuje się od października 1966 (ogłoszenie artykułu: Przejście przez Rubikon. O grupie literackiej Agory). Por. przyp. 3.

[6] Por. też publikacje A.K. Waśkiewicza dot. grupy.

[7] Wg: *Agora* 1967 nr 18.

[8] [W:] Tak – nie. (Warsz.: RN ZSP, 1971 s. 100) A.K. Waśkiewicz wymienił następujący skład osobowy Agory w 1968: poeci – Garbala, Herbst, Kunda i Zając oraz publicyści – S. Bednarek, M. Bocian, M. Fostowicz-Zahorski, J. Jastrzębski, H. Kubicki, W. Sitek, I. Spychalski, M. Waliński, A. Zawada. Natomiast w książce Formy obecności „nieobecnego pokolenia" jako członków grupy wymienia jedynie: Garbalę, Herbsta, Kundę, Kisiela, Rybaka i Zająca (te same nazwiska podaje J. Kornhauser w 1969 w artykule Szansa grupy. O najmłodszych grupach literackich w Polsce. *Życie Lit.* 1969 nr 46), dodając, iż w 1970 nastąpiły zmiany składu osobowego: z grupy wystąpili Zając, Rybak i Kisiel, a weszli do niej Fostowicz-Zahorski, Zawada, Spychalski, Kubicki, Jastrzębski, Bednarek, Bocian, Sitek i Waliński.

[9] Por. tegoż: W sprawie czasopisma młodych uwag kilka. *Agora* 1967 nr 18 s. 8–10.

jem Biskupskim, Andrzejem K. Waśkiewiczem, Bogusławem Żurakowskim. Nadto pismo rozpoczęło prezentację młodych środowisk literackich: kłodzkiego, łódzkiego, opolskiego, zielonogórskiego; do 1969 roku drukowało w nim ok. 150 osób spoza Wrocławia.

Krytyka uznała za program grupy artykuł „Wobec innych" ogłoszony w pięciolecie działalności *Agory;* w intencji autorów miał on być wyjaśnieniem „działalności i programu" jedynie pisma (choć pojawia się w nim termin „grupa literacka"). Członkowie ugrupowania konsekwentnie prostowali tę nieścisłość[10]. Po latach Kunda wyjaśniał: „Termin «Grupa literacka Agora» pojawił się w publicystyce o tzw. młodej literaturze około 1968 r. Nie był on jednak rozumiany jednoznacznie. Marek Garbala, który użył go po raz pierwszy w 1966 roku, utożsamił go ze zbiorem publikujących w piśmie osób, zaś Waśkiewicz skłonny był utożsamiać go z zespołem redakcyjnym. Ale oba sposoby rozumienia terminu nie były słuszne. Do numeru 10 publikowało w piśmie 31 osób, z których wiele pojawiło się tam przypadkowo, zaś wystąpienia programowe, które przywołuje Waśkiewicz, były wystąpieniami redakcji (nie Grupy), pragnącej skupić przy piśmie całe, niezależnie od podziałów środowisko wstępującego pokolenia literackiego, początkowo we Wrocławiu, później w kraju. I o ile «Wobec innych» (1968, nr 19) zawierające próbę artystycznego samookreślenia – stwarza – niezamierzoną przez autorów – sugestię do utożsamiania grupy z redakcją, «Nasze stanowisko» (1969, nr 21) jest już wyraźnie sformułowane jako stanowisko redakcji. Najbardziej miarodajne będą tu składy wspólnych wystąpień pod szyldem grupy"[11].

Grupa zaczęła ogłaszać kolumny poetyckie opatrzone jej nazwą dopiero po zamknięciu pisma *Agora.* Nie opublikowała odrębnego, ściśle sformułowanego programu literackiego i nie zamierzała tego dokonać: „Istnienie bowiem «Grupy literackiej AGORA» wynika nie ze wspólnych założeń artystycznych, lecz ze wspólnej historii i wspólnej pracy" – pisał w 1970 Kunda[12]. Uwzględniając zastrzeżenia członków grupy co do tekstu „Wobec innych", Tadeusz Mocarski przedrukował go w obszernym fragmencie w 10 numerze *Poezji* z 1972 jako program grupy[13].

Brak precyzji w określeniu terminu „Grupa Literacka Agora" oraz utożsamienie programu pisma i grupy w artykule programowym Garbali „Przejście przez Rubikon" sprowokowało polemikę Bednarka, który zakwestionował prawo do określania Agory mianem grupy. W odpowiedzi Garbala dowodził, iż Agora spełnia wszystkie wyróżniki hasła grupa literacka: „skupia się wokół czasopisma i przez to działa wspólnie oraz posiada sformułowany program [!] zawierający wspólne wszystkim jej członkom postulaty ideowo-artystyczne"[14]. Dla Waśkiewicza Ago-

[10] Wobec innych. *Agora* 1968 nr 19 s. 6–11; polem.: B. S. Kunda: W sprawie artykułu redakcyjnego... *Tamże* nr 22. (Zob. też *Kamena* 1970 nr 24, *Poezja* 1970 nr 6). Sformułowania w imieniu grupy, pomieszczone w tymże artykule, dotyczyły jej działalności poetyckiej: „Miały one na celu odcięcie się od modnych (a niepłodnych artystycznie i światopoglądowo) w młodym środowisku poetyckim Wrocławia tendencji poezji lingwistycznej. Sformułowania te nie zawierały jednak propozycji artystycznych" – pisał Kunda w 1970 (*Poezja* nr 6).

[11] B.S. Kunda: W kręgu Agory. *Integracje* 1983 nr 16.

[12] *Kamena* 1970 nr 24.

[13] [W:] Deklaracje i manifesty. (1960–1970). *Poezja* 1972 nr 10 s. 77–78.

[14] *Agora* 1966 nr 10, 15, 16. Por. Opracowania: Grupa o sobie.

ra była to „typowa grupa sytuacyjna, odgrywająca – jako grupa – rolę marginalną". Program jej nie pokrywał się też z programem pisma (zdaniem krytyka jedynym wspólnym punktem poetyk członków była opozycja antylingwistyczna); znaczącą rolę przyznawał Waśkiewicz jedynie pismu[15]. Uważał nadto, że imprezy organizowane przez Agorę były wzorowane na formach działalności Orientacji [Poetyckiej „Hybrydy"]. Do dokonań grupy krytycznie ustosunkował się członek grupy → Teraz, Julian Kornhauser; stawiając Agorę obok → Forum Poetów „Hybrydy" zarzucał obu grupom, iż „głosząc wytarte i nic już teraz nie znaczące hasło zaangażowania po «lewej stronie barykady», jednoczesności wypowiedzi, opiewania «zwykłych ludzkich uczuć» i walkę z poezją lingwistyczną, tkwią swoją postawą antyfilozoficzną w bezczasowości mitycznej, drążą problemy dawno przebrzmiałe środkami przechwyconymi z tradycji mimetycznej". Zdaniem Kornhausera prowadziło to do degradacji literatury[16].

Grupa, tak jak pismo, związana była ściśle z ZMS[17]; wszystkie jej inicjatywy wspierane były zasadniczą pomocą tejże organizacji. W marcu 1966 z okazji Wiosny Kulturalnej Studentów Wrocławia *Agora* zainicjowała Turniej Poezji Społecznie Zaangażowanej; współorganizatorami były zarządy uczelniane ZMS Politechniki Wrocławskiej i Uniwersytetu. Imprezę powtórzono w marcu 1967; tym razem organizatorami byli: Zarząd Wydziałowy ZMS, Rada Kultury Organizacji Młodzieżowych przy Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego (UWr.) oraz Agora. Tematyka nadsyłanych utworów miała być związana z kształtowaniem się przemian społeczno-politycznych oraz ideowych postaw młodzieży w XX-leciu PRL. Na pierwszy Turniej nadesłano 25 wierszy (nagrody otrzymali: Krzysztof Anusiewicz, Aleksander Rozenfeld-Bożeński, Andrzej Wojdyło, M. Garbala, Stanisław Chaciński), na drugi – 50 wierszy (nagrody: M. Garbala, Jan Łuszczak, Krystyna Krzyżanowska, Stanisław Pelczar, Jerzy Ruta, Lech Ignaszewski). Obie imprezy miały zasięg lokalny, w jury zasiadali pracownicy naukowi ówczesnej Katedry Literatury Polskiej (Aleksander Bereza, Janusz Degler, Czesław Hernas), a siedzibą organizatorów był Instytut Filologii Polskiej UWr. Nagrodzone utwory opublikowano w *Agorze* (1966 nr 9). W 1968 impreza nie odbyła się; wznowiona w 1969 miała odtąd większy rozmach i zasięg. Organizatorami Turnieju był, obok Agory[18], Zarząd Wojewódzki ZMS i Klub Młodzieży Pracującej ZMS „Piwnica Świdnicka". Turnieje zyskały rangę ogólnopolskich (słowo to zostało wprowadzone do oficjalnej nazwy imprezy), brała w nich udział zdecydowanie większa liczba poetów. W rozstrzygniętym w marcu 1969 III Turnieju oceniano

[15] Por. tegoż: Formy obecności „nieobecnego pokolenia". Łódź: WL 1978, s. 66, 109.

[16] Por. Szansa grupy.... [przyp. 8].

[17] B.S. Kunda w 1970 pisał w *Kamenie* (nr 24), iż w skład grupy wchodziły „osoby, które brały czynny udział w pracy politycznej ZMS na uczelni. Działalność literacka nie wysuwała się u nich początkowo (a u większości z nich chyba i obecnie) na pierwszy plan. Redakcja nie stawiała żadnych przeszkód w publikacji tekstów. Jedynymi kryteriami był odpowiedni (lub uznany za odpowiedni) poziom artystyczny – w jego ustaleniu pomagali pracownicy naukowi polonistyki – oraz kwalifikacje polityczne. To drugie kryterium nie było eksponowane w redakcyjnych wstępach, ale funkcjonowało w świadomości redaktorów. W płaszczyźnie politycznej stała redakcja (z tej racji, że jej członkowie należeli do ZMS lub byli członkami i kandydatami PZPR) na platformie sformułowanej przez ZMS".

[18] W omówieniach turniejów wymiennie pojawiają się nazwy grupy Agora i redakcji pisma *Agora* jako określenia współorganizatora imprez.

300 wierszy 61 autorów, w IV Turnieju (1970) – 106 wierszy 48 autorów, w V (1971) – 580 wierszy 148 autorów, w VI Turnieju (1973) – 565 wierszy 123 autorów, w VII (1975) 336 utworów[19]. W III, IV, V i VI Turnieju w jury zasiadali stale: Urszula Kozioł (przewodnicząca), L. Herbst (sekretarz) oraz Jacek Łukasiewicz, A.K. Waśkiewicz i Bogusław Żurakowski, w jury VII Turnieju zasiadali: A.K. Waśkiewicz (przewodniczący), M. Garbala, L. Herbst, B.S. Kunda i B. Żurakowski[20]. Tematyka wierszy zgłaszanych do turnieju łączyć się miała z problematyką „przemian społeczno-politycznych i postaw ideowych naszego społeczeństwa"[21].

Nagrody przyznawane w turniejach od 1969 miały charakter rzeczowy („tradycyjny świecznik") oraz finansowy (od 2000 zł do 500 zł); od tegoż roku przyznawano nadto Nagrodę Grupy Literackiej Agora (za „utwór najbardziej zbliżony do artystycznych i programowych dążeń grupy"). W III, IV, V i VI Turnieju nagrody i wyróżnienia otrzymali: III – Henryk Kubicki, Gustaw A. Łapszyński, Cyprian Czernik, Czesław Sobkowiak, M. Garbala oraz Marian Buchowski (Nagroda Grupy) i Kazimierz Ivossé (nagroda publiczności); IV – Cz. Sobkowiak, Marek Jodłowski, Ryszard Milczewski-Bruno (nagroda jury i publiczności), Tadeusz Wyrwa-Krzyżański, H. Kubicki oraz Leszek Szaruga (Nagroda Grupy); V – Witold Sułkowski, B.S. Kunda, Cz. Sobkowiak, L. Szaruga; VI – Jacek Bierezin, L. Szaruga, Cz. Sobkowiak; VII – L. Szaruga, M. Bocian, Stanisław Gostkowski, Dorota Chróścielewska, Krzysztof Lis.

Utwory nagrodzone i wyróżnione w IV, V i VI Turnieju zostały opublikowane w specjalnych zeszytach, wręczanych uczestnikom imprez[22].

W 1969 Agora wzięła udział w Konfrontacjach Młodych Poetów zorganizowanych przez KKMP we Wrocławiu.

W 1970 grupa, przy współpracy finansowej ZMS i pomocy organizacyjnej Komisji Młodzieżowej ZG ZLP, zorganizowała I Ogólnopolskie Seminarium Młodej Krytyki Literackiej (4–6 VI, Świeradów Zdrój). Wygłoszono referaty – Stanisław Barańczak: „Ideowo-artystyczne kryteria młodej krytyki literackiej"; Jan Kurowicki: „Krytyk – kapłan «arcydzieła»"; Janusz Maciejewski: „Giełda literacka. Młoda krytyka w mechanizmie funkcjonowania opinii literackiej". Ponadto odbyły się autoprezentacje krytyczne autorów: M. Bocian, Krzysztofa Gąsiorowskiego, B.S. Kundy, Krzysztofa Nowickiego, Ryszarda Krynickiego, Tadeusza Nyczka, A.K. Waśkiewicza. Na obrady zaproszono przedstawicieli ZG ZMS Wrocławia i Jeleniej Góry oraz CRZZ. Pomysł zorganizowania sympozjum oraz jego poziom organizacyjny zostały ocenione przez prasę bardzo przychylnie. Materiały sympozjum miały ukazać się nakładem „Iskier". Ponadto grupa organizowała coroczne konkursy na debiut poetycki dla studentów pierwszych lat studiów UWr.

[19] Kolejny, VIII Ogólnopolski Turniej Poezji Społecznie Zaangażowanej ogłoszono w 1975. Jego organizatorami byli: ZG ZMS, Powiatowy Zarząd Kultury w Kłodzku i redakcja *Poezji*.

[20] Po zakończeniu VI Turnieju U. Kozioł ogłosiła w 2 nrze *Odry* z 1973 list, w którym wyjaśniała swój stosunek do imprezy. Stwierdziła, że była powoływana na jurora wbrew swojej woli. Nadto krytycznie oceniła poziom organizacyjny VI Turnieju.

[21] Z komunikatu o ogłoszeniu IV Turnieju. *Nadodrze* 1970 nr 2. Podobnie sformułowane tezy konkursowe publikowano także w innych latach.

[22] Por. *Nadodrze* 1970 nr 13.

Grupa nie miała do 1969 osobnych kolumn literackich, opatrzonych jej nazwą; dopiero po zamknięciu w kwietniu tegoż roku pisma *Agora*, opublikowała w 1969–71 cztery kolumny poetyckie (w *Orientacji*, *Studencie*, *Poezji*, *Kamenie* i *Zwrocie*). Dostrzeżona przez krytykę literacką, zyskała pozytywną ocenę: Marek Jaworski, podpisujący się kryptonimem (jot), pisał w 1970 we *Współczesności*: „wrocławska grupa literacka Agora [...], opierająca się w swoim czasie o własne, choć tylko powielane wydawnictwo – stała się, z pewnością dzięki temu, najciekawszym intelektualnie i ideowo zjawiskiem w młodym ruchu literackim".

Do 1973 grupa uczestniczyła w organizowaniu Turniejów Poezji Społecznie Zaangażowanej, do czego ograniczała swoją działalność. Prasa nie odnotowała żadnych późniejszych inicjatyw ani publikacji zbiorowych Agory[23].

Publikacje

– *w czasopismach*

1969

Orientacja nr z XI s. 43, Ugrupowania poetyckie. Agora. Wrocław.
W: B.S. Kunda.

1970

Student nr 5: V s. 18.
W: M. Fostowicz-Zahorski, M. Garbala, L. Herbst, H. Kubicki, B.S. Kunda, A. Zawada.
Poezja nr 6: VI s. 73–74, Najmłodsze grupy poetyckie. Grupa Literacka Agora.
W: L. Herbst, H. Kubicki, B.S. Kunda.
Kamena nr 24: 22 XI s. 8, Agora.
W: M. Fostowicz-Zahorski, M. Garbala, S. Gierałtowski, L. Herbst, H. Kubicki, B. S. Kunda, A. Zawada.

1971

Zwrot nr 3: III s. 16, 17, Agora.
W: M. Bocian, M. Fostowicz-Zahorski, M. Garbala, L. Herbst, B.S. Kunda, W.W. Sitek, A. Zawada.

– *druki*

1970

[Czwarty] IV Ogólnopolski Turniej Poezji Zaangażowanej. Wr.: [b. n.], k. luźnych nlb. 20 w obwolucie, powiel. ZW ZMS; Grupa Literacka Agora; Klub Młodzieży Pracującej ZMS „Piwnica Świdnicka".

Zawartość: Protokół z posiedzenia Jury IV Ogólnopolskiego Turnieju Poezji Zaangażowanej. – Nagrodzone i wyróżnione utwory autorów: M. Dolecki, A.R. Hajczuk, K. Ivosse, M. Jodłowski, K. Krzyżanowska, H. Kubicki, G. Łapszyński, R. Milczewski-Bruno, Cz. Sobkowiak, L. Szaruga, M.J. Warszawski, T. Wyrwa-Krzyżański.

[23] Por. A. Zawada. *Poezja* 1974 nr 1.

1972

[Piąty] V Ogólnopolski Turniej Poezji Zaangażowanej. Wr.: [b.n.] 18, s. powiel.

Zawartość: Protokół z posiedzenia Jury V Ogólnopolskiego Turnieju Poezji Zaangażowanej zorg. przez Grupę Literacką Agora, ZW ZMS i Wrocławski Ośrodek Kultury. – Nagrodzone i wyróżnione utwory autorów: M. Bocian, D. Chróścielewska, J. Grupiński, M.J. Kawałko, B.S. Kunda, M. Kuźniak, J.L. Ordan, Cz. Sobkowiak, W. Sulkowski, L. Szaruga.

[Szósty] VI Ogólnopolski Turniej Poezji Społecznie Zaangażowanej. [Wr.: b.n.] s. 32, powiel.

Zawartość: Protokół z posiedzenia Jury VI Ogólnopolskiego Turnieju Poezji Społecznie Zaangażowanej, zorg. przez ZW ZMS we Wr., Grupę Literacką Agora i Klub Młodzieży Pracującej ZMS „Piwnica Świdnicka". – Nagrodzone i wyróżnione utwory autorów: J. Bierezin, D. Chróścielewska, M. Chrzanowski, H. Cyganik, Z. Dunajczyk, J. Gizella, S. Gostkowski, L. Isakiewicz, K. Krzyżanowska, K. Lis, J. Łuszczak, Cz. Sobkowiak, W.A. Stępniak, W. Sulkowski, L. Szaruga.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1966:** M. Garbala: Przejście przez Rubikon. O grupie literackiej Agory. *Agora* nr 10: IV s. 5–7; polem.: S. Bednarek: Kilka uwag czytelnika. *Agora* 1967 nr 15: I s. 75–78; odp.: M. Garbala: Disce puer. *Tamże* nr 16: II s. 94–99. – **1967:** L. Herbst: Powakacyjne remanenty. *Agora* nr 18: XI–XII s. 55. – **1970:** [B.S. Kunda] (BSK): [Inc.] Grupa literacka Agora. *Student* nr 5: V s. 18 [wstęp do kolumny wierszy]. – [B.S. Kunda] (BSK): Grupa Literacka Agora. *Poezja* nr 6: VI s. 74. – B.S. Kunda: Agora. *Kamena* nr 24: 22 XI s. 8 [historia pisma i grupy]. – **1981:** Konsekwentnie spychani pod ziemię. Rozmowa z L. Herbstem. *Nowy Wyr.* nr 7: VII s. 94–102 [wyw.; rozm. L. Isakiewicz]. – **1983:** B.S. Kunda: W kręgu Agory. *Integracje* nr 16: XI s. 85–90. – **1987:** B.S. Kunda: Prawo do bezsilności. *Formacja. Biul. Klubu Młodych Exodus* nr 2: VIII s. 6–9 [wyw.; rozm.:] J. Picheta.

– o g ó l n e: **1968:** [A.K. Waśkiewicz] (A.K.W.): Grupy twórcze Wrocławia. [W:] Almanach ruchu kulturalnego i artystycznego SZSP s. 34–35. – **1969:** M. Orski: Konfrontacje poetów we Wrocławiu. *Poezja* nr 9: IX s. 95. – J. Kornhauser: Szansa grupy. (O najmłodszych grupach literackich w Polsce). *Życie Lit.* nr 46: 16 XI s. 4. – **1970:** [M. Jaworski] (jot): Pompowanie pisarzy. *Współczesność* nr 25: 9–22 XII s. 2. – **1971:** *Zwrot* nr 3: III s. 15 [wstęp do kolumny wierszy]. – [A.K. Waśkiewicz]: Grupy literackie 1960–1970. W: Tak – nie. Warsz.: RN ZSP s. 100. – **1973:** A.K. Waśkiewicz: Agora. *Student* nr 2 s. 21 [historia pisma]. – **1975:** M. Garbala, A.K. Waśkiewicz, A. Zawada, B. Żurakowski: Agora po latach. *Walka Młod.* nr 24: 15 VI s. 14. – **1978:** A.K. Waśkiewicz: Formy obecności „nieobecnego pokolenia". Łódź: WL, s. 64–66, 109, 112, 145, 165. – **1981:** L. Pułka: Już nieufni, jeszcze zadufani. (Szkic monograficzny o grupie literackiej Agora i Ugrupowanie [66]). *Nowy Wyr.* nr 6: VI s. 85–101. – **1988:** B.S. Kunda: W kręgu Agory. Uwagi o terminie „Grupa Literacka Agora". [W tegoż:] Próby wspólnoty. Wprowadzenie do biografii pokolenia 1968–1970. Warsz.: MAW, s. 16–18, 66–68 [tu na s. 33–61 o piśmie *Agora*].

– O g ó l n o p o l s k i e S e m i n a r i u m M ł o d e j K r y t y k i L i t e r a c k i e j: **1970:** K. Gąsiorowski: Pomiędzy słowem a życiem. *Współczesność* nr 13: 24 VI–7 VII s. 8. – A. Zagajewski: Ambicja pokolenia. *Życie Lit.* nr 26: 28 VI s. 6, 12. – [A.K. Waśkiewicz] akw: Ogólnopolskie Seminarium Młodej Krytyki Literackiej. *Orientacja* 1970/71 nr z XII–I s. 46.

– T u r n i e j P o e z j i S p o ł e c z n i e Z a a n g a ż o w a n e j: **1972:** [L. Herbst] (lot): Wrocławskie Turnieje Poezji Zaangażowanej. *Konfrontacje* nr z V/VI s. 14 [omów. imprezy od 1966 i wykaz laureatów lat 1966–72]. – [I:] **1966:** [kom. o nagr.:] L. Herbst. *Agora* nr 9: III s. 8–9; [L. Herbst] (lot). *Gaz. Rob.* nr 70: 24 III s. 4; [Z. Frąckiewicz-Rutkarska] (ZOF). *Słowo Pol.*

nr 75: 30 III s. 4. – [II:] **1967:** *Agora* nr 18: XI–XII s. 100. – [III:] **1968:** *Gaz. Rob.* nr 177: 27–28 VII s. 6 [ogł.]; [kom. o nagr.:] **1969:** [L. Herbst] (lot). *Agora* nr 25: I–IV s. 191–192; *Nadodrze* nr 8: 12–25 IV s. 11, *Życie Lit.* nr 14: 6 IV s. 15 [kom. o wynikach]. – [IV:] **1970:** *Nadodrze* nr 2: 18–31 I s. 11 [ogł.]; *tamże* nr 13: 21 VI – 4 VII s. 10 [kom. o wynikach]. – [V:] [ogł.:] Turniej wrocławski i konkurs katowicki. *Sztand. Młod.* nr 273: 14–15 XI s. 6; *Nurt* nr 12: XII s. 59; Regulamin... *Kamena* nr 26: 20 XII s. 12; **1971:** *Nadodrze* nr 2: 17–30 I s. 6; *Głos Młodz.* nr 1: I s. 38; A.K. Waśkiewicz: Na apel wzywam wycieńczone myśli. *Student* nr 7/8: VII – VIII s. 15 [omów. utworów nadesłanych na Turniej]; **1972:** [A. Werka] (wer): Konkurs poezji w Piwnicy Świdnickiej. Laury dla W. Sułkowskiego. *Sztand. Młod.* nr 41: 18 II s. 2; [kom. o wynikach:] [R. Stokłosa] (ryst.): 148 młodych poetów nadesłało wiersze. *Wiecz. Wr.* nr 42: 19–20 IV s. 4, *Głos Młodz.* nr 4: IV s. 23, *Odra* nr 4: IV s. 111; [omów.:] [T. Setta] (Stom): Piąty turniej młodych poetów. *Wiecz. Wr.* nr 142: 19–20 VI s. 4. – [VI:] [ogł.] *Tryb. Ludu* nr 167: 16 VI s. 6, *Kultura* nr 25: 18 VI s. 11, *Nadodrze* nr 14: 2–15 VII s. 10, *Literatura* nr 21; 6 VII s. 23, [M. Orski] M. Or. *Odra* nr 9: IX s. 111, *Walka Młod.* nr 27: 2 VII s. 10; [omów.:] **1973:** U. Kozioł: Byłam jurorem. *Odra* nr 2: II s. 109–110; *Odra* nr 2 s. 128, *Nowy Wyr.* nr 5: V s. 154.

PROM

Grupa Młodych Literatów „Prom”.
Inna nazwa: Grupa Młodzieży Literackiej „Prom”.

Siedlce; ok. 1965.

Członkowie: *Jerzy Wojciech Kołacki, Andrzej Cezary Sawczenko, Jacek Sidor (sekretarz grupy), Wiesław Warecki, Włodzimierz Witczuk.*

W 1965 Mirosław Malcharek opublikował we *Współczesności* (nr 7/8) artykuł krytycznie oceniający poziom literacki kwartalnika *5 Rzek*. W odpowiedzi redakcja atakowanego pisma zamieściła na łamach *5 Rzek* list grupy początkujących twórców, polemizujący z oceną publicysty *Współczesności*. Był to pierwszy prasowy ślad istnienia grupy Prom. Grupa wyraziła gotowość współpracy z *5 Rzekami*, czego efektem była kolumna poetycka w następnym numerze pisma. Pod koniec tegoż roku Prom ogłosił drugą swoją kolumnę w *Kamenie*.

Sekretarzem grupy był Jacek Sidor; jej pełny skład osobowy nie jest znany, publikacje Promu nie były bowiem opatrzone żadną jego prezentacją.

Innych informacji brak.

Publikacje

– w czasopismach

1965

5 Rzek nr 3: VII–IX s. 18, Kolumna Młodych Literatów Prom.
W: J.W. Kołacki, W. Witczuk.

Kamena nr 20: 1–15 XI s. 8, Prom – grupa literacka Siedlce.
W: A.C. Sawczenko, W. Warecki.

Opracowania

– o g ó l n e: **1965:** *5 Rzek* nr 2: IV–VI s. 18 [polem. grupy z art. M. Małcharka pt. Papier jest cierpliwy. *Współczesność* nr 7/8 s. 16].

FORUM POETÓW „HYBRYDY”*

Warszawa; III 1966–V 1973.

Grupa studencka.

Członkowie: *Marta Berowska (od 1970), Jacek Bierezin (krótko w 1971), Piotr Brzozowski, Marian Buchowski, Krzysztof Bujalski, Mirosław Czertowicz, Wiesław Dobrzański, Anna Frajlich, Krystyna Godlewska, Teresa Ilkowicz, Joanna Iwaszkiewicz, Janina Janikowska, Barbara Kmicic-Hajdusiewicz, Tadeusz Kowal (do pocz. 1971), Elżbieta Kroszczyńska [pseud. Maria Kroska], Maria Lerman, Jerzy Włodzimierz Leszin-Koperski (w 1966 przewodniczący), Stefan Macherowski (do pocz. 1971), Jan Marszalek, Zbigniew Mikołejko, Jolanta Mlynarczyk, Tadeusz Mocarski, Aleksander Nawrocki, Tadeusz A. Olszański, Irena Palecka (do pocz. 1971), Kazimierz Pigula, Jerzy Plutowicz, Krystyna Rodowska, Janusz Skarżyński [pseud. Anonim Cybernetysta; do pocz. 1971], Jan Srebrzyński (do pocz. 1971), Lech Stępniewski, Jerzy Szokalski, Anna Szymanowska, Jerzy Tomaszkiewicz (od 1969), Krystyna Trawińska, Bohdan Urbankowski (XI 1966; od 1967 przewodniczący), Grzegorz Walczak, Sława Węgrzyn, Janina Więcławska, Teresa Worowska, Lidia Wójcik, Barbara Maria Zając, Jerzy R. Zieliński, Leszek Zuliński. – Z grupą współpracowali także plastycy: Zbigniew Wróblewski, Jerzy Gomola, Bogdan Dobkowski oraz Adam Myjak.*

21 marca 1966 z inicjatywy Jerzego Leszina-Koperskiego odbyło się w klubie „Hybrydy” spotkanie młodych poetów warszawskich, na którym powołano Forum jako reprezentację obecnych warszawskich grup i klubów literackich. Przystąpili do niego poza niektórymi poetami → Orientacji Poetyckiej „Hybrydy” (Jerzy Leszin-Koperski, Krystyna Rodowska, Janina Więcławska) m.in. członkowie → Klubu Artystów Anarchistów i → Klubu Cybernetystów.

Celem nowo powstałej formacji poetyckiej było, w intencji założyciela, kontynuowanie imprez literackich, organizowanych przedtem przez Orientację Poetycką „Hybrydy” i Warszawski Klub Twórczy Młodych. Przewodniczącym Forum do jesieni 1966 był jego organizator, Leszin-Koperski (potem jego honorowy prezes oraz wydawca publikacji grupy pt. „Nowe Widzenia”), zaś kolejnym przewodniczącym został w 1967 Bohdan Urbankowski.

* Hasło konsultowane z B. Urbankowskim (V 1985, XI 1996) i J. Tomaszkiewiczem (VI 1991, IV 1999); poprawki J. Tomaszkiewicza udało się wprowadzić dopiero do 2 wyd. leksykonu.

Nazwa grupy pochodzi od tytułu zaproszenia rozesłanego w związku z pierwszym zebraniem. Skład osobowy grupy był zmienny; na założycielskim zebraniu Forum pojawiło się blisko sześćdziesiąt osób, w większości studentów Uniwersytetu Warszawskiego i Politechniki Warszawskiej, w pierwszym numerze „Nowych Widzeń" (wydane 1967) publikowały trzydzieści cztery osoby; ogółem w 1966–73 w działalności Forum Poetów „Hybrydy" uczestniczyły czterdzieści trzy osoby.

Na odwrocie strony tytułowej pierwszych „Nowych Widzeń" znalazła się deklaracja, powtarzana także w kolejnych zeszytach: „Nie jesteśmy n o w y m pokoleniem. Forum Poetów «Hybrydy» to środowisko twórcze, dostępne dla każdego, kto sprawy poezji ceni bardziej, niż – sprawy poetów". W tymże zeszycie Leszin uzasadniał tożsamość działań Orientacji i Forum: „Powiedziałem: wspólny czas poetów z Orientacji, z Forum. Tak. Pokolenie «Współczesności» zrodził okres burzy i niepokoju. Rok 1960 aż po dzisiejszy, stał się inną rzeczywistością. Nie ma na nas naporu historycznego, owych wydarzeń, które decydowały o przyszłej strukturze społeczno-politycznej. Naszemu pokoleniu jest potrzebna stabilizacja i ją posiadamy" (s. 7).

Zdaniem Andrzeja K. Waśkiewicza działalność Forum miała początkowo charakter działalności klubowej, formy pracy grupowej pojawiły się po ogłoszeniu przez B. Urbankowskiego „Programu Nowego Romantyzmu"; także trzy kolejne publikacje Forum („Nowe Widzenia" 1967, 1968 i 1970) były almanachami klubowymi[1].

Według Urbankowskiego, założenia programowe Forum dyskutowane i opracowane były jeszcze w bytomskim Klubie Artystów Anarchistów; po raz pierwszy zostały szerzej zaprezentowane w lutym 1967 na zakończenie imprez zorganizowanych w piątą rocznicę śmierci Władysława Broniewskiego w cyklu spotkań pn. „O Nowy Romantyzm". Tekst programu pt. „O Nowy Romantyzm" (autorstwa Urbankowskiego) miał być ogłoszony najpierw w drugim zeszycie „Nowych Widzeń", potem w *Orientacji*, ostatecznie ukazał się dopiero w 1971 w *Radarze* (nr z II)[2]. Podpisali go poeci warszawscy: Jolanta Młynarczyk, Tadeusz Kowal, Anna Frajlich, Aleksander Nawrocki, Jerzy Tomaszkiewicz, Krystyna Trawińska, Tadeusz Olszański, Leszek Zuliński; znalazły się tu także nazwiska poetów łódzkich: Jacka Bierezina i Andrzeja Biskupskiego z grupy → Centrum (programu

[1] Por. Tak – nie. Warsz. 1971, s. 101–102; A.K. Waśkiewicz: Formy obecności „nieobecnego pokolenia", s. 71–73.

[2] Wg Waśkiewicza (por. przyp. 1) wśród przyczyn późnego opublikowania manifestu była m.in. obawa przed rozbiciem jedności Forum; Urbankowski brak zgody Leszina i T. Burka na jego ogłoszenie w wydawnictwach „Hybryd" wiązał z przyczynami natury ideologicznej. J. Janikowska pisała na ten temat w: Program Nowego Romantyzmu. Warsz. 1971, s. 52: „Urbankowski jako przywódca duchowy Anarchistów próbował ponownie wylansować powrót do Romantyzmu. Hasło to jednak zostało pominięte w I «Nowych Widzeniach», ponieważ było reprezentatywne dla części grupy, publikacja zaś miała być prezentacją całości. Wyeksponowano natomiast słowa wynikające z jego rozumienia poezji, iż miarą wielkiej poezji jest poczucie misji społecznej, politycznej i moralnej. W pierwszym etapie rozwoju Forum, kiedy jeszcze nie wykrystalizowały się poglądy, brak było wspólnego programu, szukano przede wszystkim podobieństw. Ponieważ zaangażowanie występowało we wszystkich wypowiedziach, stało się więc wspólnym mianownikiem dla całego młodego ruchu poetyckiego po to, żeby potem stać się czynnikiem różnicującym, w każdym bowiem przypadku znaczyło co innego".

faktycznie nie podpisali) oraz Witolda Sułkowskiego, a także Jerzego Jaśniaka z Bytomia, Stanisława Nawrockiego z Płocka, Krystyny Mitręgi z Katowic, Mariana Kawałko z Lublina i Czesława Pigłowskiego z Poznania[3]. Jeszcze przed ogłoszeniem programu „O Nowy Romantyzm" z Forum wycofał się Klub Cybernetystów.

Realizacją tez koncepcji „Nowego Romantyzmu" był artykuł Urbankowskiego pt. „Formy obojętności"[4], będący polemiką z koncepcjami poezji lingwistycznej, krytyką poetyki Orientacji oraz poezji „nowego klasycyzmu". Według świadectwa Janikowskiej[5], manifest Urbankowskiego spowodował rozłam w Forum; nie podpisali go Marszałek i Godlewska, swój podpis wycofała Szymanowska, choć „Manifest nie proponował niczego nowego w stosunku do wspomnianego już artykułu o poezji streszczonego w I NW [«Nowych Widzeniach»]. Zmieniły się tylko przykłady. Zamiast Białoszewskiego i Karpowicza podaje autor lingwistów z Poznania i Wrocławia, zamiast Sity i Rymkiewicza ich neoklasycznych epigonów". Jednocześnie jednak pisze autorka o wytworzeniu się w tym okresie poczucia jedności tej grupy poetów, która opowiedziała się za tezami manifestu (autorzy czwartej i piątej publikacji Forum).

Rozłam w Forum Poetów „Hybrydy", który zarysował się – według świadectwa Urbankowskiego – już w marcu 1970, po opracowaniu koncepcji Nowego Romantyzmu, wynikał m.in. z faktu, iż przeważająca część członków grupy skłaniała się ku sformułowaniu programu poetyckiego lub też – narzuceniu już istniejącego programu pozostałym poetom; Forum współtworzyły m.in. grupy: Klub Artystów Anarchistów (program powstał ok. 1963) i Grupa Cybernetystów, forsująca koncepcję „technicyzacji humanistyki i humanizacji techniki".

Wypowiedź Urbankowskiego pt. „O poezji (artykuł krytyczny)", zamieszczona w pierwszych „Nowych Widzeniach" (s. 44–46), była z jednej strony poszukiwaniem śladów postawy romantycznej w poezji współczesnej, z drugiej zaś opisem mankamentów tejże poezji, wynikających z jej rozbicia na „rzekomo elitarną i rzekomo masową"; do pierwszego typu zaliczał poezję opartą na eksperymentach formalnych. Formalizm ów, według Urbankowskiego, występował w dwóch wersjach: formalizm wyobraźni („kult wyzwolonych metafor") i formalizm semantyczny („traktujący słowa jako przedmioty, zmieniający poezję w igraszkę słów, w źle pojętą metapoezję"). Urbankowski dostrzegał w istnieniu tych zjawisk ślad romantycznego indywidualizmu i kultu wolności, ale był on – zdaniem autora „sformalizowany, zawężony do eksperymentów w zewnętrznej fakturze wiersza". Innym typem poezji obecnym w twórczości młodych był, zdaniem autora, typ poezji „uczonej, nie angażującej się w spory formalne, sięgającej do tradycji zarówno racjonalistycznego klasycyzmu, jak i do baroku (Sito, Rymkiewicz)"; rozbicie tej poezji polegać miało na braku spójności między warstwą erudycyjną

[3] W almanachu Tak – nie. Warsz. 1971, s. 102 Waśkiewicz podaje informację, iż poeci łódzcy, których nazwiska znalazły się pod manifestem, nigdy go faktycznie nie podpisali, zaś redakcja *Radaru* odmówiła opublikowania ich protestu w tej sprawie.

[4] *Argumenty* 1971 nr 3.

[5] Paradoksy Nowego Romantyzmu. [W:] Program Nowego Romantyzmu, s. 54.

a subiektywną. Owo „rozbicie” dostrzegł Urbankowski także w malarstwie i muzyce[6]. Manifest poetycki „O Nowy Romantyzm”, przedrukowany w 1971 w czwartej publikacji Forum, powtarzał oceny Urbankowskiego zawarte w jego wcześniejszych artykułach, był nadto wezwaniem do tworzenia poezji dostarczającej wartości etycznych i estetycznych:

„Wielka poezja zawsze była ostatnim azylem wartości, u c i e c z k ą dobra i piękna, ukazywała bowiem ich ludzkość i zagrożenie. Do takiej poezji, która byłaby summą humanizmu swoich czasów należy powrócić. Poezja, która nie ochroni wartości, nie ochroni ludzkiego świata, jest po prostu b e z w a r t o ś c i o w a” (s. 7). Urbankowski wysuwał także zasadnicze zastrzeżenia pod adresem współczesnej krytyki literackiej za propagowanie „pustego formalizmu” oraz pod adresem młodych poetów o to, że „nie mają odwagi przyjąć ryzyka, jakie za sobą pociąga podjęcie problemów swojego czasu, o karierowiczostwo i pisanie wierszy dla redaktorów i jury setek konkursów, słowem, o zastąpienie osobowości poetyckiej osobowością koniunkturalną, a modelem poety, który był sumieniem narodu, modelem poety, który jest błaznem tłumu, lirnikiem konkursowym” (s. 7–8).

Gdy w 1969 Julian Kornhauser pisał o Forum Poetów „Hybrydy” w przeglądzie grup poetyckich (*Życie Literackie* 1969 nr 46; zaliczał do niego Buchowskiego, Godlewską, Marszałka, Mocarskiego, Nawrockiego, Rodowską, Urbankowskiego i Więcławską), stawiał grupie zarzuty niesprecyzowania postępowania artystycznego i filozoficznego oraz chaosu w programie. Jego zdaniem Forum – „z grupy mającej określić się wobec rzeczywistości zastanej, przemienia się w grupę, która żeruje na jej niesprecyzowaniu”.

Opublikowanie manifestu „O Nowy Romantyzm” wywołało falę wypowiedzi prasowych, nie tylko krytyków literackich. *Radar* (1971 nr 4, 6) wśród głosów o manifeście zamieścił m.in. obszerny list L. Sosnowskiego, akceptującego w pełni tekst programowy, równie przychylne wypowiedzi grup poetyckich Oime i → Grupy Poetyckiej Podchorążych Szkoły Oficerów Pożarnictwa; omówieniem głosów czytelników był artykuł Józefa Waczkowa (nr 6).

Postulaty programowe Forum bardzo krytycznie ocenili poeci ze środowiska wrocławskiego – Marianna Bocian i Lucjan Kiełkowski; podczas gdy ten ostatni przytoczył w *Kontrastach Odrzańskich* obszerne fragmenty manifestu oraz wiersz Urbankowskiego pt. „Wietnam 1966”, kwitując je tytułowym określeniem „curiosum”,Bocian przeprowadziła systematyczną analizę tekstów teoretycznych zawar-

[6] Problematykę tę omawiał Urbankowski także na łamach prasy kulturalnej. W artykule Formy obojętności (*Argumenty* 1971 nr 3 s. 5, 14) polemizował z poetami wrocławskiego → Ugrupowania Literackiego 66 i warszawskiej Orientacji, pisząc m.in.: „Wspólny błąd lingwistyki i formulizmu (tak też bywa nazywana poetyka Orientacji) to błąd absolutyzacji jednego z elementów formalnych wiersza. W pierwszym przypadku mieliśmy do czynienia z alienacją samego języka, w drugim z wyalienowaniem się jego wyobrażeniowych ekwiwalentów, z absolutyzacją obrazu. W obu przypadkach nastąpiło oderwanie formy od treści – w efekcie zniszczenie samej poezji. Treść poetycka jest bowiem jak rzeka, sama żłobi swoją formę. A forma poetycka musi być zawsze formą czegoś. Oderwana od treści najpierw długo choruje na brak sensu, potem umiera”. T. Mocarski notując w *Poezji* (1971 nr 4 s. 94–95) publikację cytowanego tekstu pisał m.in.: „Wydaje nam się, że o ile spostrzeżenia krytyczne zawarte w artykule «Formy obojętności», częściowo powtórzone w manifeście są trafne, o tyle sam manifest nie uzdrowi sytuacji w poezji, czego dowodem mogą być publikowane rezultaty poetyckie”.

tych w publikacji „Program Nowego Romantyzmu", stawiając im szereg zarzutów (m.in. sloganowość, posługiwanie się etykietkami ideologicznymi typu „Wietnam", „Oświęcim", brak wiedzy historycznej i ignorancję w dziedzinie kategorii estetycznych, zwłaszcza w wypowiedziach o „formie", także lekceważenie poezji polskiej 1945–70), krytycznie oceniła również poziom zaprezentowanych w tomie utworów poetyckich. Wartość postulatów programowych Urbankowskiego zawartych w „Programie", a także w jego artykułach ogłoszonych w *Argumentach*[7] zanegował Włodzimierz Burzyński, zaś Krzysztof Zaleski, podpisując się pod zastrzeżeniami Burzyńskiego, nazwał program „wkładem do dziejów głupoty w Polsce". Natomiast dla Aleksandra Bocheńskiego tekst ten był nadzieją na wydźwignięcie młodej poezji z impasu; przytaczając obszerne fragmenty programu, zadawał pytanie: „Czy im się uda? Czy stworzą nowy, mniej bełkotliwy, bardziej ambitny nurt poezji, a może i literatury polskiej?" Waśkiewicz widział w Forum jedynie kontynuację ruchu kulturalnego zainicjowanego przez Orientację Poetycką „Hybrydy", jednak w swojej poetyce opozycyjną wobec Orientacji. W dokonanym przez siebie przeglądzie grup poetyckich pisał: „Myślę, że na pograniczu środowiskowego folkloru i poważnej – intencjonalnie działalności programotwórczej należy rozpatrywać dzieje Forum Poetów «Hybrydy» i jego późniejszych wcieleń – zwłaszcza Konfederacji Nowego Romantyzmu. Owe liczne protesty, sprostowania, oświadczenia dotyczące sygnowania manifestów etc."[8]

Początkowo Forum uczestniczyło w imprezie Orientacji Poetyckiej „Hybrydy" pn. Tygodnie Poetyckie Stolicy, a także kontynuowało tradycję konkursu o „Maskę Czerwonego Diabła", wywodzącego się, wg świadectwa Urbankowskiego, z okresu działalności Klubu Artystów Anarchistów (jego laureatami byli Urbankowski, Tomaszkiewicz, Krzysztof Maria Sieniawski, Lech Stępniewski), następnie zaś realizowało własne inicjatywy.

Od 1967 do 1973 Forum organizowało Warszawskie Wiosny Poetyckie, a od 1968 konkursy pn. Debiut Roku [ubiegłego], z których prasa omówiła szerzej jedynie pierwszy (odbył się w trzecią rocznicę istnienia Forum; jego laureatami byli J. Młynarczyk i J. Dźbik). W drugim konkursie, zorganizowanym w 1969, nagrody w dziale poezji otrzymali: J. Tomaszkiewicz (I), Joanna Szymanowska (II) i S. Nawrocki (III), zaś w Turnieju Jednego Wiersza o symboliczną gałązkę bzu: Janusz Kostynowicz (pod pseud. Janusz Kalmer; błędnie: Helmer) i Alicja Kretkiewicz; w dziale prozy, ze względu na niski poziom prac, nagród nie przyznano. W skład jury weszli: Adam Leszczyński (przedstawiciel „Iskier"), Aleksander Nawrocki, Alina Ładyka i B. Urbankowski. Współorganizatorem trzeciego konkursu, ogłoszonego w 1970, była redakcja *Radaru;* wpłynęły na niego sto dwadzieścia cztery prace (głównie autorów warszawskich i łódzkich, a także z Bytomia, Katowic, Radomia i Słupska). Nagrody i wyróżnienia otrzymali: Maria Abramek, Andrzej Władysław Kaczorowski, Andrzej Kowalczyk, A. Niewczas, Tadeusz A. Olszański, Hanna Irena Osiadła, Stanisław Tutak, Andrzej Wieczmar (właśc. Mariusz A. Wieczorkowski), T. Worowska, Barbara Maria Zając. Według informacji Urbankowskiego laureatami czwartego konkursu były: M. Berowska i S. Węgrzyn, zaś

[7] Por. przyp. 4. Zob. też *Argumenty* 1970 nr 29.

[8] *Nadodrze* 1976 nr 18.

piątego – Piotr Bratkowski, Anna K. Jastrzębska i Andrzej Kaliszewski. Na piątej imprezie z cyklu „Debiut Roku" ogłoszono powstanie → Konfederacji [grup] Nowego Romantyzmu. W szóstym, ostatnim konkursie z tego cyklu jury pod przewodnictwem J. Tomaszkiewicza przyznało nagrody: Krzysztofowi Sieniawskiemu (I), Wojciechowi Czerniawskiemu (II) i Krzysztofowi Lisowskiemu (III), zaś wyróżnienia Zofii Badurze i Tadeuszowi Dworzańskiemu.

Od 1967 Forum organizowało w studenckim klubie „Ubab" przy Kickiego stałe seminaria, m.in.: „Poezja okupacyjna", „Katastrofizm", „Kultura polska między Wschodem i Zachodem" (niektóre powtórzone w klubie ZNP na Pradze), nadto seminaria filozoficzne w klubie „Hybrydy" i cykl monografii poetyckich poświęconych Edwardowi Abramowskiemu, Władysławowi Broniewskiemu[9], Stanisławowi Brzozowskiemu, Zygmuntowi Krasińskiemu, Bolesławowi Leśmianowi, Adamowi Mickiewiczowi, Cyprianowi Kamilowi Norwidowi, Stanisławowi Ignacemu Witkiewiczowi oraz Czesławowi Miłoszowi.

W grudniu 1966 wprowadzono cykl poetycki pt. „Nowi i inni", a następnie także stałe „seminaria poetyckie", organizowane w klubie „Ubab" przy ul. Kickiego (kontynuowała je do 1974 Konfederacja Nowego Romantyzmu). Nadto w okresie X 1967–III 1968 zorganizowano cykl spotkań pn. „Poeci przeciw schematom", prowadzonych w domach akademickich, szkołach i klubach ZNP; ostatnim spotkaniem tego cyklu był „Wieczór poezji narodowej" (klub „Hybrydy"). Inny cykl imprez pn. „W stronę Romantyzmu" prowadzono w okresie I–V 1967 w sześciu fabrykach warszawskich (początkowo odbywał się pod hasłem Klubu Cybernetystów: „humanizacja techniki i technicyzacja poezji", ich organizatorem był Tadeusz Kowal).

Od stycznia 1967 Forum organizowało także stałe cykle spotkań z wybitnymi ludźmi, m.in. Tadeuszem Kotarbińskim, Kazimierzem Dąbrowskim, Markiem Fritzhandem, Władysławem Tatarkiewiczem, Tadeuszem Płużańskim, Adamem Ważykiem, Markiem Gołębiewskim oraz liczne wieczory autorskie w domach studenckich, klubach ZNP i KMPiK w Warszawie, a także poza Warszawą.

W 1971–73 grupa zorganizowała dwie serie spotkań poetyckich, m.in. 27 VI 1971 w Pałacu Krasińskich w Opinogórze wieczór autorski Nawrockiego, Urbankowskiego i Worowskiej. Spotkania autorskie organizowano także w Miedzeszynie pod Warszawą (5 X 1972; z udziałem Czertowicza, Kowala, Urbankowskiego, Worowskiej), w Domu Kultury na Woli (15 XI 1972; Berowska, Kowal, Szokalski, Urbankowski, Węgrzyn). Poza tym do marca 1973 organizowano cotygodniowe wieczory Nowego Romantyzmu w klubie „Hybrydy". Odbyły się także dwa „Pojedynki poetyckie": 13 XII 1972 z udziałem poetów Orientacji:Krzysztofa

[9] O seminarium poświęconym Broniewskiemu (11 IV 1967) Janikowska pisała, iż „uznać należy [je] za najbardziej znaczące. W referacie pn. «Ostatni Romantyk?» B. Urbankowski nie tylko zanalizował twórczość Broniewskiego na tle poezji romantycznej, lecz także wezwał do kontynuowania poetyckiej linii autora «Rozmowy z historią» w opozycji do linii Przybosia i Dobrowolskiego. Na paradoks zakrawa fakt, że odzew przyszedł z najmniej oczekiwanej strony, od poetów-lingwistów, których twórczość romantycy uważali za metapoezję i racjonalistyczne wypaczenie idei Romantyzmu. Już w październiku 67 r. teoretyk lingwistów S. Barańczak opublikował w *Nurcie* artykuł udowadniający, że jedyną poezją romantyczną jest właśnie lingwistyka". (Program Nowego Romantyzmu, s. 53).

Gąsiorowskiego, Jarosława Markiewicza, Zbigniewa Jerzyny, Andrzeja Kozłowskiego, Andrzeja Jastrzębca-Kozłowskiego oraz poetów Forum: Urbankowskiego, Kowala, A. Nawrockiego, Młynarczyk, Węgrzyn, Szokalskiego, Berowskiej, Worowskiej, Plutowicza i Mikołejko; 28 III 1973 „Pojedynek” z poetami grupy → Strefa.

Urządzano także spotkania poetyckie z poetami innych ośrodków, m.in. z młodymi twórcami z Katowic, Krakowa, Szczecina (4 XII 1972), oraz w 1971–72 konkursy recytatorskie.

Forum miało niewiele wspólnych publikacji w czasopismach; w 1966–71 kolumny grupy ogłaszane były w *Orientacji* i *Radarze*. Główną formą publikacji grupy były trzy zeszyty „Nowych Widzeń”, kontynuujących „orientacyjne” *Widzenia* oraz dwa „Programy imprez Nowego Romantyzmu” (1971, 1973), zawierające przede wszystkim wiersze i wypowiedzi teoretyczne członków Forum, które nie weszły do „Nowych Widzeń”. Grupa planowała też wydanie „publikacji filozoficzno-literackiej” pt. „Niepokoje XX wieku”; zamiar ten nie został jednak zrealizowany[10].

19 maja 1973 z inicjatywy Urbankowskiego powstała Konfederacja Nowego Romantyzmu, której Forum było zasadniczym trzonem.

Publikacje

– *w czasopismach*

1968

Orientacja nr z X s. 49–50, Forum Poetów „Hybrydy”.

W: J. Bierezin, A. Frajlich, J. Iwaszkiewicz, J. Plutowicz, K. Świegocki, K. Trawińska. – Art.: K. Godlewska, K. Trawińska, B. Urbankowski, J. Więcławska.

1971

Radar nr 2: II s. 4–5, Forum Poetów „Hybrydy”.

W: J. Młynarczyk, A. Nawrocki, J. Tomaszkiewicz, B. Urbankowski. – Tu także: B. Urbankowski: O Nowy Romantyzm. [Manifest; podp. także:] A. Frajlich, T. Kowal, J. Młynarczyk, A. Nawrocki, T. Olszański, J. Tomaszkiewicz, K. Trawińska, L. Żuliński [oraz poeci spoza Warszawy:] J. Bierezin, A. Biskupski, J. Jaśniak, M. Kawałko, K. Mitręga, S. Nawrocki, Cz. Pigłowski, W. Sułkowski. Przedr. w: Konfederacja Nowego Romantyzmu. Przeszłość przyszłości. Antologia Konfederacji Nowego Romantyzmu. Pod. red. B. Urbankowskiego. Warsz.: Oddz. Warsz. ZLP 1993 s. 149–152.

Radar nr 3: III s. 5, Debiut poetycki 1970. Wiersze poetów wyróżnionych w konkursie Forum Poetów „Hybrydy”.

Utwory nagrodzone i wyróżnione w konkursie „Debiut ’70”.

W: M. Abramek, A.W. Kaczorowski, A. Kowalczyk, A. Niewczas, T.A. Olszański, H.I. Osiadła, S. Tutak, A. Wieczmar [właśc. Mariusz A. Wieczorkowski], T. Worowska, B.M. Zając. – W tymże numerze: Poezja Nowego Romantyzmu – „Hybrydy”: W: J. Bierezin.

[10] Por. L. Wójcik. [W:] Nowe Widzenia [3], s. 39.

– *druki zwarte*

1967

Nowe Widzenia. Wydanie okolicznościowe. [Almanach]. Red. J. Leszin. Warsz.: CKS Warsz. „Hybrydy”, 66 s., egz. 700.

Zawartość: W dziesięcioleciu Klubu „Hybrydy”. [Wstęp podp.:] Forum Poetów „Hybrydy”. – W: [J. Skarżyński] Anonim Cybernetysta, L. Bednarski, K. Bujalski, B. Dobkowski, W. Dobrzański, A. Dzięgielewski, K. Godlewska, T. Ilkowicz, A. Kacprzycki, K. Karasek, B. Kmicic-Hajdusiewicz, E. Kot, T. Kowal, S. Macherowski, J. Marszałek, S. Miruśkiewicz, T. Mocarski, M. Moszkowicz, A. Nawrocki, I. Palecka, K. Piguła, J. Plutowicz, K. Rodowska, J. Rybicki, J. Srebrzyński, E. Srzednicka, K. Trawińska, B. Urbankowski, G. Walczak, J.R. Zieliński. – Art. i szkice: J. Leszin: Nowi i inni [o powst. Forum Poetów „Hybrydy”]; S. Macherowski: W sprawie sporu o poetykę; J. Skarżyński: O nowy ład; J. Srebrzyński: Tezy w srebrze [dot. poezji]; K. Trawińska: Dziecięcy świat poezji – nieodrębny; B. Urbankowski: O poezji; J. Zernicki: Skąd przychodzimy? Czym jesteśmy? Dokąd idziemy?, czyli kilka zdań na temat Orientacji „Hybrydy”. – Okręt nie zatonął. Malcharkowi. [Posłowie; dot. Orientacji Poetyckiej „Hybrydy” i „Widzeń”].

1968

Nowe Widzenia. Druga publikacja Forum Poetów „Hybrydy”. [Almanach]. Red. J. Leszin. Warsz.: ZSP – SAW, 99 s. egz. 1100.

Zawartość: J. Leszin: [Wstęp; dot. Forum Poetów „Hybrydy”]. – W: K. Godlewska, J. Marszałek, T. Mocarski, A. Nawrocki, K. Rodowska, B. Urbankowski. – Noty o autorach.

1970

Nowe Widzenia. Trzecia publikacja Forum Poetów „Hybrydy”. [Almanach]. Red. J. Leszin, A. Nawrocki, B. Urbankowski, R. Woźniak, L. Wójcik. [Warsz.:] CKS UW „Hybrydy” przy współudziale RU ZSP UW, 44 s., egz. 400.

Wydane z okazji 20-lecia powstania ZSP i V Ogólnopolskiego Dnia Poezji 28–29 IV 1970.

Zawartość: J. Leszin: Wstęp. – W: A. Frajlich, K. Godlewska, J. Marszałek, J. Młynarczyk, A. Nawrocki, A. Szymanowska, J. Tomaszkiewicz, K. Trawińska, E. Urbankowski, L. Wójcik. – Noty o autorach.

1971

Program Nowego Romantyzmu. Czwarta publikacja Forum Poetów „Hybrydy”. Warsz.: CKS UW „Hybrydy”, RU ZSP UW, red. *Radaru*, 55 s., egz. 500.

Zawartość: [B. Urbankowski:] O Nowy Romantyzm. (Manifest poetycki). – W: J. Jaśniak, M.J. Kawałko, J. Młynarczyk, A. Nawrocki, J. Tomaszkiewicz, B. Urbankowski. – Dodatek teoretyczny: B. Urbankowski: Romantyzm jako wzór [fragm. przemówienia z 29 XI 1970]; J. Tomaszkiewicz: Romantyzm – szansa pokolenia; J. Janikowska: Paradoksy nowego romantyzmu.

1973

II Program imprez Nowego Romantyzmu. Piąta publikacja Forum Poetów „Hybrydy”. Red. kol. Warsz.: CKS UW „Hybrydy” 66 s., egz. 510.

W: M. Berowska, P. Brzozowski, W. Dobrzański, A. Frajlich, A.K. Jastrzębska, A. Kaliszewski, T. Kowal, Z. Mikołejko, J. Młynarczyk, A. Nawrocki, S. Nawrocki, J. Plutowicz-Rosa, J. Szokalski, B. Urbankowski, S.A. Węgrzyn, T. Worowska. – Art.: B. Urbankowski: Śladem Romantyzmu.

– *w almanachach*

1968

Almanach ruchu kulturalnego i artystycznego ZSP. Warsz.: ZSP, s. 26–31.
W: T. Mocarski.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1966:** [J. Leszin] (j.l.): Forum Poetów „Hybrydy”. *Orientacja* nr 4: jesień s. 35. – **1967:** W 10-lecie Klubu „Hybrydy”. [W:] Nowe Widzenia. Warsz.: CKS Warsz. „Hybrydy”, s. 5 [podp.:] Forum Poetów „Hybrydy”. – **1970:** *Argumenty:* J. Olędzki: Przenajświętsza choroba, nr 29: 19 VII s. 8–9 [wyw. z B. Urbankowskim]; polem.: J. Leszin: Orientacja i Forum nr 40: 4 X s. 2; J. Tomaszkiewicz, B. Urbankowski: Udział Leszina, nr 44: 1 XI s. 2 [polem. z J. Leszinem]. – L. Wójcik: Propozycja nowego romantyzmu. [W:] Nowe Widzenia. Warsz.: CKS UW „Hybrydy” s. 38–39. – **1971:** L. Wójcik: Forum Poetów „Hybrydy”. *Poezja* nr 2: II s. 108 [historia i charakter grupy]. – J. Tomaszkiewicz: Romantyk w biurze i Opinogórze. *Walka Młod.* nr 28: i VII s. 13. – **1972:** T. Mocarski: Deklaracje i manifesty. (1960–1970). *Poezja* nr 10: X s. 80. – **1986:** J. Leszin: Od „Helikonu” do Forum Poetów „Hybrydy”. [Wywiad; rozm.:] P. Dumin. *Poezja* nr 12: XII s. 87–95.

– p o l e m i k i z t e k s t a m i p r o g r a m o w y m i: **1971:** T. Mocarski: Poeci o poezji. *Poezja* nr 4: IV s. 94 – 95 [polem. z: B. Urbankowski: Formy obojętności. *Argumenty* nr 3: 17 I s. 5, 14]. – A. Bocheński: Jerzy [!] Urbankowski. *Kierunki* nr 9: 28 II s. 11, Komentarze i wycinki [uwagi na marginesie manifestu ogł. w *Radarze* nr 2 s. 4–5]. – L. Sosnowski: O prawdziwą twórczą i zaangażowaną sztukę. *Radar* nr 4: IV s. 16–17 [nawiąz. do manifestu, zob. nr 2]. – J. Waczków: „Przeginanie pały”, czyli jak być zaangażowanym. *Radar* nr 6: VI s. 14–15 [omów. głosów czytelników w związku z manifestem]. – Ł. Michałowicz [M. Łukaszewicz]: Poeta nowego romantyzmu. *Merkuriusz* nr 6: X s. 15, Nad otwartą książką. [O wierszach J. Tomaszkiewicza opublikowanych w: Program Nowego Romantyzmu. Warsz. 1971]; polem.: W. Sadurski: Rogata dusza. *Itd* 1973 nr 13: 1 IV s. 6. – [L. Kiełkowski] (kieł): Curiosum. *Kontrasty Odrz.* nr z XII s. 162–164 [polem. z manifestem, zob. *Radar* nr 2, właśc. jego obszerne cytaty]. – **1972:** A. Kolarski: „Nowy romantyzm” Urbankowskiego. *Merkuriusz* nr 3/4: III–IV s. 18.

– P r o g r a m N o w e g o R o m a n t y z m u. Warsz. 1971. [Rec.:] **1972:** W. Burzyński: Z dziejów bełkotu w Polsce. *Tyg. Powsz.* nr 24: 11 VI s. 8. – [M. Bocian] DANAID: Teatr buntu bez poetów. *Konfrontacje* nr z X s. 13, Penetracje. – S. Grochowiak: Słówko do neoromantyków. *Kultura* nr 6: 6 II s. 3 [polem. z: J. Tomaszkiewicz: Romantyzm – szansa – pokolenia. *Poezja* 1971 nr 12: XII s. 100–103]. – K. Zaleski: Alarm w żłobku Romantyków Nowych. *Teksty* nr 5: (wyd. 1973) s. 180–182; polem.: B. Urbankowski: Szanowna Redakcjo! *Teksty* 1973 nr 4 s. 211–213, odp.: K. Zaleski, s. 212. – **1973:** A.K. Waśkiewicz: Nowy Romantyzm? (Przyczynek do strategii grupy poetyckiej). [W:] Orientacja. Suplement do 12 numerów. Warsz.: ZSP, s. 89–90.

– o g ó l n e: **1967:** I. Chomać: Poetyckie „Forum”. *Merkuriusz* nr 2/3: II –III s. 3 [m.in. o wieczorze grupy w klubie „Ubab” 30 I 1967]. – J. Leszin: Nowi – i inni. [W:] Nowe Widzenia. Warsz.: CKS „Hybrydy”, s. 6–7. – **1968:** Almanach ruchu kulturalnego i artystycznego ZSP. Warsz.: ZSP, s. 31 [noty biogr. członków]. – (K. Gt.): Tydzień Hybryd trwa. *Sł. Powsz.* nr 21: 25 I s. 5 [m.in. dot. imprez lit.]. – [J. Leszin:] Forum Poetów Hybrydy. *Orientacja* nr z X s. 49 [wstęp do kolumny wierszy]. – T. Fredro: O „Hybrydach” inaczej. *Sł. Powsz.* nr 275: 16 XI s. 4. – **1969:** J. Kornhauser: Szansa grupy. (O najmłodszych grupach poetyckich w Polsce). *Życie Lit.* nr 46: 16 XI s. 4. – T. Mocarski: List z „Hybryd”. *Orientacja* nr z XI s. 62 [spraw. z pierwszego

zebrania grupy z udziałem J. Witana]. – Forum Poetów „Hybrydy". [W:] Za progiem wyboru. Warsz.: ZSP, s. 195–197. – [J. Markiewicz] Jar. M.: Ważny prezes. *Orientacja* nr 12: s. III okł. [dot. B. Urbankowskiego]. – T. Nyczek: W jubileuszowym kręgu. *Student* nr 4: IV s. 24, Perły i wieprze. – *Radar* nr 4: IV s. 12–13 [fotorep. H. Włocha z wieczoru „O Nowy Romantyzm"]. – [A.K. Waśkiewicz] akw: Grupy literackie 1960–1970. [W:] Tak – nie. Warsz.: ZSP, s. 101–102. – **1971:** S. Stabro: Nowe orientacje? Na ruinach wyboru (II). *Student* nr 6: VI s. 10 – **1972:** J. Głowacki: Rękopismo znalezione w ścieku. *Kultura* nr 25: 18 VI s. 12, przedr. w tegoż: W nocy gorzej widać. Warsz.: Czyt. s. 161–165. – **1978:** A.K. Waśkiewicz: Formy obecności „nieobecnego pokolenia". Łódź: WŁ, s. 61, 72–96, 95, 108.

– Nowe Widzenia. Wydanie okolicznościowe. [Rec.:] **1967:** J. Krycki: Młodzi bełkocą, ale niech tam... *Merkuriusz* nr 6/7: VI–VII s. 6.

– Konkurs na debiut poetycki roku: [za 1968] **1968:** [ogł.:] *Współczesność* nr 6 : 13 – 26 III s. 11; **1969:** [omów.:] [S. Czerwiński] (Czerw): Interesująca impreza w „Hybrydach". *Sł. Powsz.* nr 132: 2 VI s. 5. – [za 1970] **1970:** [ogł.:] *Życie Warsz.* nr 257: 28 X s. 5; **1971:** B. Urbankowski: Debiut 1970 roku. (Fragment omówienia). *Radar* nr 2: II s. 2; *Merkuriusz* nr 6: X s. 13. – [za 1973] **1974:** *Radar* nr 4: IV s. 26–27 [ogł. wyników].

– Nowe Widzenia. Druga publikacja... [Rec.:] **1968:** A.K. Waśkiewicz: Nowi i inni. *Orientacja* nr z X s. 52–53.

KLUB CYBERNETYSTÓW

Inna nazwa: Grupa Cybernetystów.

Warszawa; IV/V 1966–pocz. 1971.

Grupa studencka.

Członkowie: *Andrzej Hetmanek, Tadeusz Kowal, Stefan Macherowski, Irena Palecka, Janusz Skarżyński, Jan Srebrzyński.*

Grupa wyodrębniła się na przełomie kwietnia i maja 1966 w ramach → Forum Poetów „Hybrydy". Założyciel i teoretyk Klubu, Janusz Skarżyński, pisał na ten temat: „Wspólna wymiana poglądów doprowadziła do zbliżenia kilku początkujących poetów [...] zainteresowanych moimi poglądami na zagadnienia procesu poetyckiego. Występowaliśmy pod hasłem: technicyzacja humanistyki i humanizacja techniki, które wynikało ze zrozumienia potrzeby stosowania zracjonalizowanego warsztatu, w oparciu o naukowe teorie socjologii, cybernetyki, matematyki"[1].

Klub nie ogłosił wspólnego programu poetyckiego, nie miał także żadnych zbiorowych kolumn literackich, sygnowanych nazwą grupy. Jedynie Skarżyński, Stefan Macherowski i Jan Srebrzyński opublikowali w „Nowych Widzeniach" indywidualne wypowiedzi teoretyczne dotyczące poezji (por. Publikacje). Wspiera-

[1] Z listu J. Skarżyńskiego do A.K. Waśkiewicza, cyt. w: Sposób bycia. *Nadodrze* 1976 nr 18 s. 9.

jąc się cytatami z Uchwały Kongresu Kultury Polskiej, a także wypowiedziami Jarosława Iwaszkiewicza, Stefana Żółkiewskiego, Franza Jacoba, J.P. Vigiera, Macieja Z. Bordowicza, Krzysztofa Gąsiorowskiego oraz Jerzego Górzańskiego – Skarżyński próbował zdefiniować nową rolę poezji i poety w społeczeństwie technicznym. Pisał m.in.: „Jeżeli przyjmiemy, że sztuka powinna systematyzować i stymulować procesy społeczne w płaszczyźnie artystycznej, oczywiste będą jej współczesne uwarunkowania. Poezji przypada w takim kontekście wyjątkowa rola katalizatora, kwestionowana obawą przed zagrożeniem poetyckiego «Ja», wobec świata". Analizując pasywistyczne, jego zdaniem, odchylenia współczesnej poezji, polegające m.in. na spekulacjach formalno-semantycznych, fantazjotwórstwie, prowadzących „na jałowe politycznie obszary", opowiadał się on za „humanizacją techniki" połączoną z „technicyzacją humanistyki". Zadając pytanie o możliwości współdziałania jednostek twórczych i zespołów twórców różnych specjalności, odpowiadał: „Odbiorca wymaga dziś doskonałych, syntetycznych opracowań. Dlatego kolektywizacja pracy twórczej wydaje się nieuchronną koniecznością.

Zsynchronizowane działanie nie tylko poetów między sobą, ale i z przedstawicielami innych dziedzin sztuki, nauki, techniki otwiera drogę poszukiwań makropoezji, doskonałego wytworu zbiorowej inicjatywy". Opowiadał się Skarżyński za wierszem, który byłby „oderwany od papieru, zwielokrotniony masowymi środkami komunikacji", przeciwny „intymnemu obcowaniu z poezją". Wyrażał nadto przekonanie o podrzędnej wartości indywidualizmu: „Nowoczesność to nie droga odkrywania wciąż nowych, koniecznie oryginalnych, własnych układów językowych, nawet za cenę niezrozumienia i absurdu. Nowoczesność to aktualizowanie służby społeczeństwu, w związku przyczynowym z ideologią epoki, poprzez zracjonalizowany warsztat pisarski".

O koncepcjach teoretyka grupy Leszin pisał: „Skarżyński zakłada, że podstawowym czynnikiem twórczości jest praca, a nie estetyczne kategorie wartościowania. Wartość pracy włożonej w realizację dzieła decyduje o jego społecznej celowości. Skarżyński twierdzi dalej, że współczesne grupy i indywidualności w poezji, literaturze, w sztuce w ogóle – fałszywie koncentrują się na poszukiwaniu «kamienia filozoficznego» współczesnej nam rzeczywistości, gdy nauki marksistowskie, dorobek myśli leninowskiej, a wreszcie różne gałęzie wiedzy ścisłej, wyjaśniają lepiej i pewniej nurtujące ludzkość problemy, niż samotny poeta czy pisarz. Uwaga twórców powinna się zatem skupiać na doskonaleniu środków produkcji artystycznej i metod pracy twórczej, przez wykorzystanie dorobku nauk ścisłych: socjotechniki, psychologii, ekonomii, prakseologii, matematyki czy cybernetyki". Według Leszina bardziej szczegółowych opracowań zagadnienia wykorzystania procesów algorytmicznych w twórczości literackiej dokonał A. Hetmanek (nie zostały opublikowane).

Na początku 1971 poeci Klubu Cybernetystów zerwali z Forum Poetów „Hybrydy", po czym organizowali przez pewien czas spotkania poetyckie w klubie na Starym Rynku, które Leszin określał jako „interesujące imprezy, cieszące się zadziwiająco dużą frekwencją".

Publikacje

– *w almanachach*

1967

Nowe Widzenia. Forum Poetów „Hybrydy". Red. J. Leszin. Warsz.: CKS Warsz. „Hybrydy". Tu m.in.: J. Skarżyński: O nowy ład, s. 39–43; S. Macherowski: W sprawie sporu o poetykę, s. 47–48; J. Srebrzyński: Tezy w srebrze, s. 49–50, oraz wiersze S. Macherowskiego i J. Srebrzyńskiego.

Opracowania

– o g ó l n e: **1968:** [M. Grześczak] M. G. *Poezja* nr 5: V s. 104, Kronika miesiąca [not. o powst.]. – **1973:** J. Leszin: Warszawskie ugrupowania poetyckie. (1960–1972): Klub Cybernetystów. [W:] Orientacja. Suplement do 12 numerów. Warsz.: ZSP, s. 69.

UGRUPOWANIE LITERACKIE 66*

Inna nazwa: „Ugrupowanie 66".

Wrocław; V 1966–I 1972.

Członkowie: *(skład pierwotny) Ernest Dyczek, Lucjan Kiełkowski, Leszek A. Momot (do 1967), Jerzy Pluta (do 1971), Janusz Styczeń; od 1967: Edward Koroblowski, Aleksander Przybylski; od 1970 także Bogusław Kierc, Stanisław Ryszard Kortyka, Maria Pawlikowska.*

Grupa zawiązana została w maju 1966; jej założycielami byli: E. Dyczek, L. Kiełkowski, J. Pluta, J. Styczeń i L.A. Momot (z udziału w Ugrupowaniu wycofał się w 1967). 15 października 1966 na zbiorowym wieczorze wrocławskiego Klubu Dyskusyjnego Młodych przy ZLP i KKMP w Domu Związków Twórczych grupa wystąpiła po raz pierwszy w składzie: Dyczek, Kiełkowski, Pluta, Styczeń, prezentując manifest[1].

Skład osobowy grupy zmienił się po ogłoszeniu jej drugiego manifestu; z grupą związali się B. Kierc, E. Koroblowski, R. Kortyka i A. Przybylski. W 1971 wystąpił z Ugrupowania J. Pluta.

Grupa miała charakter poetycki, niemniej jej członkowie zajmowali się także krytyką literacką (Pluta, autor większości wystąpień polemicznych i programo-

* Hasło konsultowane z E. Dyczkiem (VI 1985).

[1] „Grupa pojawiła się w okresie, gdy we Wrocławiu nie było już od dawna żadnego ugrupowania poetyckiego o jakimś zdecydowanym programie. Czasy [grupy] Dlaczego nie, dawno minęły, we Wrocławiu działał jedynie Dyskusyjny Klub Młodych Pisarzy przy ZLP (z nieprecyzyjnym programem), niektórzy młodzi twórcy działali przy klubie ARKA" – pisał L. Herbst w *Agorze* (1966 nr 13).

wych Ugrupowania), prozą (Dyczek, Pluta, Styczeń), a także publicystyką kulturalną. Jej członkowie należeli do KKMP i Klubu Dyskusyjnego Młodych Pisarzy przy ZLP we Wrocławiu, Styczeń zaś od 1969 był członkiem ZLP.

Ugrupowanie działało bez mecenasa[2]. Pierwszy artykuł programowy pt. „Zamiast manifestu" ogłoszony został najpierw w *Agorze* (nr 13), a następnie przedrukowany w 1967 w *Poezji* (nr 4). Określony został jako „próba prezentacji najważniejszych założeń teoretycznych w zalążkowym może stanie, oraz uczciwym wyznaniem uczuć, literackich wrogości i sympatii". Grupa stwierdzała, że obca jej jest „tendencja stylizatorska" w poezji, czynienie z utworów poetyckich „metafizyki w pigułkach". Odrzucano koncepcje → Orientacji Poetyckiej „Hybrydy". Nie akceptowano eklektyzmu polskiej i obcej tradycji literackiej „bez dostatecznego poparcia świadomością p o t r z e b y i k o n i e c z n o ś c i t e g o". Ugrupowanie opowiadało się za tradycją „obu przedwojennych awangard i ich powojennych kontynuacji" (wymieniano nazwiska Białoszewskiego, Czachorowskiego i Karpowicza). „Precz z koncepcją poezji pozajęzykowej!" – pisano. „Poeta musi [...] odznaczać się twórczym stosunkiem do słowa, widzieć kostnienie, ciągłą nieprecyzyjność i niedokładność języka poetyckiego. Trzeba to widzieć dialektycznie. [...] W żadnej sytuacji poeta nie może spać nad słowem!" (powoływano się tu na autorytet poetycki Przybosia). Wypowiadano się także na temat roli metafory w utworze poetyckim i deklarowano: „Będziemy zwalczać w poezji wszelkie rozwichrzenie metaforyki i obrazowania. Metafora nie może być ozdobnikiem, musi być integralnym składnikiem poetyckiego światopoglądu podmiotu lirycznego". Stwierdzano, iż częste są przypadki „robienia z poezji propagandowej gazetki (obojętne w czyjej służbie!)", oraz przypisywanie jej roli nosicielki „mających pewnie budzić grozę i cześć swoją głębią przedmiotów, które zatraciły swoje ludzkie wymiary". Ugrupowanie traktowało tenże program za wstępny, deklarowało jego uszczegółowienie i rozszerzenie. Tekst „Zamiast manifestu" był przez krytykę uważany za program grupy; protestował przeciwko temu Pluta w *Kontrastach* (1968 nr z VI). Protest podpisali: Dyczek, Kiełkowski, Momot, Pluta i Styczeń. W styczniu 1967 grupa wysłała swoje materiały informacyjne do kilkunastu redakcji, poetów i krytyków[3]. Julian Przyboś, jako jeden z adresatów listu Ugrupowania, wytknął mu nadmierne akcentowanie spraw warsztatowych: „program poetycki [...] to także (a na początku to może być najważniejsze) sprawa odpowiedzi na pytanie: czego chcecie jako ludzie w Polsce w r. 1966, jaki m o d e l c z ł o w i e k a p r o p o n u j e c i e. Jaką ustalacie hierarchię uczuć. Czy chcecie – jak dawniej mówiono – «opiewać»

[2] Informacja, pojawiająca się w opracowaniach A.K. Waśkiewicza (zob. m.in. Formy obecności „nieobecnego pokolenia". Łódź: WL 1978, s. 46, 69), iż mecenasem Ugrupowania był KKMP nie jest ścisła. Prostował ją E. Dyczek (list z czerwca 1985), stwierdzając: „Związek Młodzieży Wiejskiej nigdy nie był mecenasem Ugrupowania 66. Nie należy mylić przynależności większości członków Ugrupowania do KKMP, któremu patronował ZMW z organizacyjnym powiązaniem Ugrupowania z ZMW – czegoś takiego nigdy nie było i być nie mogło. Prawdą jest natomiast, że ZMW finansowało wydawnictwo *Kontrastów* (później *Kontrastów Odrzańskich*), w których w skład komitetu redakcyjnego oczywiście wchodzili członkowie «Ugrupowania», (jednak jako członkowie KKMP) i to, że na łamach tego czasopisma ukazywały się również materiały programowe i polemiczne Ugrupowania 66".

[3] Zob. *Kontrasty* 1967 nr 2 s. 17–18.

desperacjonistę czy człowieka walki – walki o co? itd." Jako przykład pozytywny wskazywał wiersz Dyczka pt. „Kim być komu". Przybosiowi odpowiedział Styczeń, opowiadając się za modelem człowieka „autentycznego"; nie precyzując treści tego pojęcia stwierdzał, że będzie to propozycja odmienna od prób Zbigniewa Jerzyny, Bronisława Maja, Bohdana Zadury i innych poetów warszawskich. Nadto raz jeszcze zanegował wartość poezji „hybrydowców"[4]. Wokół pierwszego manifestu Ugrupowania rozgorzała wkrótce ostra dyskusja; wypowiadali się kolejno w 1967 w *Agorze:* Garbala, Herbst, Pluta, Kiełkowski i Andrzej K. Waśkiewicz; następnie polemika przeniosła się na łamy *Kontrastów* (były to zmagania Pluty i Stycznia z Waśkiewiczem). Zarzuty stawiane grupie dotyczyły zasadniczo braku precyzji tekstu programowego i rozminięcia się jego postulatów z dokonaniami poetyckimi. Przeciwko Ugrupowaniu wypowiadała się także redakcja *Agory,* zarzucając jego manifestowi pustosłowie i brak nowych propozycji poetyckich oraz stosowanie manewrów taktycznych mających ułatwić start[5]. Po ukazaniu się w *Agorze* polemik z programem Ugrupowania J. Pluta ogłosił – w imieniu grupy – list zrywający kontakty z pismem[6]. W dyskusjach literackich Ugrupowania dużo miejsca zajęła także polemika z Orientacją Poetycką „Hybrydy". Zasadnicze jej tezy zostały wypunktowane w wypowiedzi Kiełkowskiego na temat młodej poezji współczesnej[7]. Zanegował on prawo Orientacji do nazywania się „pokoleniem 60" oraz prawdziwość ustaleń Waśkiewicza, dotyczących opozycji tegoż „pokolenia 60" wobec „pokolenia '56": „Rozważając niektóre problemy ORIENTACJI vel POKOLENIA 1960 stałem się nieskromny, ponieważ pokolenie takie nie istnieje". Znacznie łagodniej wypowiadał się w tej sprawie Styczeń[8]. W młodej poezji współczesnej dostrzegał dwie podstawowe estetyki: poetykę Orientacji i poezję lingwistyczną. Wspominał także o programie synkretyzmu Waśkiewicza, choć odmówił mu bardziej znaczących realizacji[9]. Pluta natomiast, odpowiadając w imieniu grupy na recenzję Waśkiewicza pt. „Program czyli bezradność" stwierdzał, że obca jej jest tendencja formulistyczna i synkretyczna, nadto stawia sobie za cel zwalczanie szkodliwej kulturowej hegemonii Warszawy. Zaakcentował także, że za najwyższy pułap współczesnej poezji polskiej grupa uważa twórczość Tymoteusza Karpowicza[10].

---

[4] *Tamże.*

[5] Wobec innych. *Agora* 1968 nr 19 s. 9–10.

[6] *Agora* 1968 nr 21 s. 154. Pluta zarzucał Agorze „kontynuowanie naiwnych insynuacji i polemik wolnoamerykańskich" (powołał się tu na 19 nr pisma). Zażądał nadto wycofania z druku swojej recenzji złożonej w redakcji. W odpowiedzi na list Pluty, redakcja przypomniała historię polemiki między *Agorą* a Ugrupowaniem; podtrzymując jednocześnie swoje zdanie o dyskutowanym manifeście, uznała współpracę z grupą za zakończoną.

[7] *Kontrasty* 1968 [nr 3:] VI s. 101–103.

[8] *Tamże* s. 103–104.

[9] Polemika z Orientacją miała swój początek w tekście grupy „Zamiast manifestu" i kontynuowana była w sporze z Waśkiewiczem toczącym się od 1967 (początek: *Agora* nr 17 s. 8–10). Krytyk zanegował wartość programu grupy, określając go jako rozgrywkę taktyczną, a nie właściwy spór o poetykę. Sformułowania dotyczące metafory nazwał wtórnymi. Zakwestionował nadto zasadność tworzenia opozycji wobec Orientacji, nie wynikała ona bowiem z programu.

[10] J. Pluta: Bezradność, czyli jak zabić poezję. *Kontrasty* 1968 nr [3:] VI s. 86–94.

W listopadzie 1969 Ugrupowanie ogłosiło „Zamiast manifestu – po raz wtóry"; było to znaczne rozszerzenie pierwszej wersji „Zamiast manifestu" (duże fragmenty artykułu zostały bez zmian zamieszczone w wersji drugiej, znalazły się tu także fragmenty polemiki Pluty pt. „Bezradność, czyli jak zabić młodą poezję"). Uzupełnieniem tez nowego tekstu były wypowiedzi o własnej poezji Dyczka, Kiełkowskiego, Koroblowskiego i Stycznia opublikowane w 1970 w *Kontrastach Odrzańskich* (nr 5). Tekstem o charakterze programowym była nadto odpowiedź Pluty i Stycznia na artykuł Juliana Kornhausera „Szansa grupy..." ogłoszony w 1969 w *Życiu Literackim* (nr 46), zatytułowana „Czyżby wygodne ułożenie się do snu"[11] (znalazły się tu m.in. obszerne fragmenty z „Zamiast manifestu – po raz wtóry"). W wersji programu z 1969 wyrażono „całkowitą dezaprobatę" wobec koncepcji formulizmu i synkretyzmu, lansowanych przez krytyka Orientacji – A.K. Waśkiewicza. Ponownie odwołano się do koncepcji poetyckich Przybosia, dotyczących roli metafory w obrazowaniu. Istotę utworu poetyckiego określano następująco: „Wiersz to specyficzna informacja poetycka w szeregu wyrazowym i zdaniowym. Następstwem informacji i ich wzajemnego stosunku jest główna akcja utworu: **każde zdanie poetyckie musi być niezwykłe; każde skojarzenie musi być wynalazkiem.** Poezja musi być traktowana jako «wielka metafora» gry językowej, a wypowiedź jest wtedy wartościowa i nowoczesna, jeśli jest nieprzekładalna na kategorie zastanej kultury literackiej, nieprzekładalna na żaden inny system informacji językowej i pozajęzykowej". Zadaniem poezji współczesnej jest – zdaniem Ugrupowania – „głosić nie tylko nowego człowieka", ale także, i przede wszystkim, „wyrażać nowego człowieka z wszelkimi objawami konkretnego działania, myślenia w zbiorowości i oddziaływania na tę zbiorowość w określonym dla niego czasie historycznym, gdzie czas poetycki powinien wyprzedzać życie i normy międzyludzkie. Poeta powinien mieć ciągle świadomość, że **punktem zerowym** jest dla niego realny czas historyczny. Powinien jednak traktować ten «czas» już jako przeszłe formy i szukać dla nich ekwiwalentnych nowych struktur poetyckich. Na tym powinno polegać **zjawisko stosowalności nowej poezji**". Sprzeciwiano się „komentowaniu klasyków", czyli szukaniu w tradycji literackiej inspiracji twórczej; odrzucano model poezji realizowanej przez Jarosława Marka Rymkiewicza i wyznawców jego teorii poetyckiej, a także model poezji synkretycznej (Maciej Zenon Bordowicz, Mieczysław Stanclik, Andrzej K. Waśkiewicz, Janusz Żernicki i in.). Stwierdzono, że „bardziej twórcza jest negacja od bałwochwalstwa tradycji literackiej. [...] Dzieła wybitne najczęściej powstają z opozycji do tradycyjnego dziedzictwa, z opozycji świadomej, mieszczącej w sobie cały odziedziczony arsenał wartości". Określano nadto swoje stanowisko wobec poetów własnego pokolenia (poetów starszej generacji zaliczając do historii literatury). Nie podejmowano sporu pokoleniowego z „pokoleniem Współczesności" uważając, że „jest to generacja przetwarzaczy i zręcznych kombinatorów poetyckich". Za najwybitniejszego poetę uznano Tymoteusza Karpowicza, za najciekawsze środowiska poetyckie zaś: Wrocław, Opole i Poznań (tu wymieniono nazwiska Bogusława Żurakowskiego, Stanisława Srokowskiego, Rafała Wojaczka, Edwarda Balcerzana, Stanisława Barańczaka, Ryszarda Krynickiego, Ryszarda Milczewskiego-Bruno i in.). Mani-

[11] *Poezja* 1970 nr 5 s. 77–80.

fest podpisali Dyczek, Kiełkowski, Pawlikowska, Pluta, Styczeń. Jego ogłoszenie sprowokowało kolejne wypowiedzi krytyki. J. Kornhauser stwierdzał, iż „grupa ta nie proponuje nowego programu, ale umiejscawia się w już sprecyzowanych, wykorzystuje istniejącą sytuację, by wygodnie ułożyć się do snu"[12]. Wypowiadał się także Waśkiewicz, protestując m.in. przeciwko przypinaniu etykiet współczesnym poetom polskim[13]. W swojej książce pt. Formy obecności „nieobecnego pokolenia" (Łódź 1978) pisał: „poetyka Ugrupowania 66 i związanych z nim poetów identyfikowana była w kręgu tej szczególnej kontynuacji awangardy, jaką stanowi «poezja lingwistyczna», stąd też wymiennie używano terminu «lingwiści wrocławscy» lub «szkoła karpowiczowska». Jak o większości programów tego pokolenia można tu mówić raczej o systemie luźnych nakazów i zakazów niż o sformalizowanej doktrynie poetyckiej" (s. 69).

Prasa zanotowała jedynie cztery z wielu wieczorów autorskich grupy: m.in. 15 października 1966 (z udziałem Dyczka, Kiełkowskiego, Momota, Pluty i Stycznia) oraz 13 stycznia 1967; wg informacji *Głosu Młodzieży* (1972 nr 3) Ugrupowanie, współpracując z Wojewódzką i Miejską Bibliotekę Publiczną im. T. Mikulskiego, organizowało w jej siedzibie spotkania dyskusyjne z młodymi pisarzami, a nadto Andrzej i Bogusław Kiercowie wystawili teatralizację wierszy Stycznia pt. „Recepcja" (12 VI 1970) i J. Przybosia pt. „Kamień i znak" (29 III 1971).

Ugrupowanie brało udział w pracach Koła Młodych przy ZLP we Wrocławiu; przy jego współudziale, a także Koła Przyjaciół Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej, grupa zorganizowała 28 listopada 1969 Turniej Poetycki dla uczczenia 25-lecia PRL (na wiersze zawierające słowa: rzeka – ręka – dom). Turniej odbył się w Klubie Muzyki i Literatury z udziałem młodych poetów Poznania, Bydgoszczy, Zielonej Góry, Opola i Wrocławia[14]. Wiersze nieobecnych autorów czytał Bogusław Kierc, aktor i poeta. Na flecie improwizowała Wanda Balcer. Do Turnieju zgłoszono 17 wierszy takich autorów jak: Mirosława Kużel, Ryszard Krynicki, Ryszard Milczewski-Bruno, Jan Fausette, Marek Jodłowski, Stanisław Nyczaj, Krystian Szafarczyk, Alicja Patey-Grabowska, Marianna Bocian (pod pseud. Janusz Bełczęcki), B. Kierc, Bogusław Michnik, Aleksander Rozenfeld-Bożeński, Stanisław Urbański, Rafał Wojaczek, Henryk Wolniak,

[12] *Życie Lit.* 1969 nr 46 s. 4. W odpowiedzi Kornhauserowi Pluta i Styczeń ogłosili artykuł pt. Czyżby wygodne ułożenie się do snu *(Poezja* 1970 nr 5), ustosunkowując się zarazem do innych głosów krytyki. Powtórzono tu zasadnicze tezy programu poetyckiego, m.in. „antykoturnowość, świadome unikanie retoryki, poszukiwania lingwistyczne, odwrót od ogólności słów-idei ku ich konkretności". Kolejnym przypomnieniem tez programowych grupy była wypowiedź Pluty w arkuszu poetyckim Mówię to ja (1972).

[13] *Orientacja* 1970/1971 nr z XII-I s. 44. Polemiki wokół działalności i propozycji poetyckich Ugrupowania miały po części charakter sporów personalnych, co utrudnia prześledzenie realizacji programu poetyckiego.

[14] Grupa zwróciła się z osobistymi, listownymi zaproszeniami do trzydziestu poetów najmłodszej generacji (urodzonych po 1937, debiutujących po 1960) ze wszystkich ośrodków literackich w Polsce. W zaproszeniu Ugrupowanie uprzedzało, iż „[...] nie przewiduje żadnych nagród i nadesłane teksty nie będą oceniane przez jakiekolwiek jury. Celem turnieju jest konfrontacja różnych poetyk, punktów widzenia, tendencji poetyckich itd. w realizacji wymienionych motywów". Był on świadomym nawiązaniem do podobnych imprez organizowanych przed wojną przez awangardzistów (m.in. przez Józefa Czechowicza i Juliana Przybosia).

oraz członków Ugrupowania: Kiełkowskiego i Stycznia. Nadesłane na konkurs wiersze wydano w 1969 w almanachu „Turniej Poetycki Ugrupowania Literackiego 66".

Od 1967 Ugrupowanie przyznawało własną coroczną nagrodę (od 1970 noszącą nazwę Nagrody im. T. Peipera) za najciekawszy tomik ubiegłego roku wydany przez poetę młodego pokolenia oraz za najciekawszy tomik środowiska wrocławskiego. Wręczenie nagród łączono z wieczorem autorskim laureatów w siedzibie Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej. Laureatami nagród Ugrupowania byli kolejno: w 1967 Bogusław Żurakowski („Grudy ziemi") i J. Styczeń („Kontury"), w 1968 Ewa Lipska („Wiersze") i Stanisław Srokowski („Ścięte ptaki"), w 1969 Stanisław Barańczak („Korekta twarzy") i L. Kiełkowski („Topografie serdeczne"), w 1970 Ryszard Krynicki („Akt urodzenia") i R. Wojaczek („Sezon"), w 1971 Bogusława Latawiec („Całe drzewo zdania") i R. Wojaczek („Inna bajka"), w 1972 R. Milczewski-Bruno („Poboki") i B. Kierc („Nagość stokrotna"). Po rozwiązaniu Ugrupowania w 1972 Nagrody im. T. Peipera przyznawało jury składające się z członków byłej grupy oraz zaproszonych osób. W 1973 w jury zasiadali: Dyczek, Kiełkowski, Kierc, Koroblowski, Pawlikowska, Pluta i Styczeń oraz Janusz Kryszak, Stanisław Srokowski i Anastazy Wiśniewski; nagrody otrzymali R. Milczewski-Bruno („Podwójna należność") i H. Wolniak („Proch"), zaś wieczór laureatów połączony z wręczeniem nagród odbył się we wrocławskim Klubie Związków Twórczych.

Ugrupowanie brało udział w pracach Oddziału KKMP we Wrocławiu, m.in. 14 VI 1969 uczestniczyło we Wrocławskich Konfrontacjach Młodych Poetów zorganizowanych przez KKMP, Wrocławski Ośrodek Kulturalny i Dzielnicowy Dom Kultury – Śródmieście. Podczas tego spotkania odbył się Turniej Poetycki, w którym zwyciężył J. Styczeń.

Po zerwaniu kontaktów z *Agorą* Ugrupowanie zaczęło współredagować *Kontrasty*[15] – czasopismo literackie młodych, wydawane przez ośrodek wrocławski KKMP. Pismo wychodziło w latach 1967–70 (nr 1–6); od nr 3 (VI 1968) w czteroosobowym komitecie redakcyjnym zasiadali Kiełkowski i Pluta (w numerze 4 z 1969 komitet składał się z trzech osób). Z *Kontrastami* współpracowali także Dyczek, Pawlikowska (od numeru 5 jako redaktor techniczny pisma), Styczeń oraz Koroblowski (m.in. wykonał projekt okładki do numeru 4).

Grupa rozwiązała się 28 stycznia 1972 (w dniu przyznania Nagrody im. T. Peipera za 1971 rok); w siedzibie Biblioteki Publicznej zorganizowano pożegnalny wieczór autorski Ugrupowania, w którym wzięli udział: Dyczek, Kiełkowski, Kierc, Koroblowski, Kortyka, Pawlikowska, Pluta i Styczeń. Podjęto wówczas decyzję o przyznawaniu także w latach następnych nagród byłego Ugrupowania. Ostatnią publikacją grupy był arkusz poetycki pt. „Mówię to ja", który ukazał się już po jej rozwiązaniu.

---

[15] A.K. Waśkiewicz uważał, że było to jedyne pismo KKMP, które odegrało ważniejszą rolę w życiu młodoliterackim lat sześćdziesiątych, a ponadto, iż jego koncepcja zbliżona była do *Agory*. Pisał także: „Model pisma studyjnego nakłada się tu na model pisma grupy poetyckiej. Widocznie jest to nie tylko w tych materiałach, które Ugrupowania bezpośrednio dotyczą, ale i w rozkładzie akcentów w dziale recenzyjnym, w materiałach eseistycznych. Oficjalnie będąc organem klubu literackiego, faktycznie *Kontrasty* realizowały formułę pisma programowego". [W:] Formy obecności „nieobecnego pokolenia". Łódź: WŁ 1978, s. 110.

Publikacje

– artykuły programowe: **1966:** E. Dyczek, L. Kiełkowski, L.A. Momot, J. Pluta, J. Styczeń: Zamiast manifestu. *Agora* nr 13: XI s. 13–17, Ugrupowanie „66". Przedr.: *Poezja* 1967 nr 4: IV s. 92–93. – **1969:** E. Dyczek, L. Kiełkowski, M. Pawlikowska, J. Pluta, J. Styczeń: Zamiast manifestu – po raz wtóry. *Kontrasty* nr 4: XI s. 89–90, Ugrupowanie Literackie 66. Przedr. fragm. zob. Arkusz Poetycki Ugrupowanie 66: Mówię to ja, oraz w: T. Mocarski: Deklaracje i manifesty. (1960–1970). *Poezja* 1972 nr 10: X s. 77. Polem. zob. Opracowania.

– *w czasopismach*

1966

Agora nr 13: XI s. 17–19, Ugrupowanie 66.
W: L. Kiełkowski. – P: E. Dyczek. – Rec.: J. Pluta.

1967

Konfrontacje nr 1: I s. 6, Ugrupowanie 66.
W: E. Dyczek, L. Kiełkowski, J. Styczeń. – Rec.: J. Pluta.
Kontrasty [niereg.] nr 2 s. 17–25, Materiały Ugrupowania 66.
Zawartość: List J. Przybosia do Ugrupowania 66. Odp. J. Stycznia. – J. Pluta: Kapelusze trzymane w rękach.

1968

Kontrasty nr [3:] VI s. 79–105, Arkusz Ugrupowania Literackiego 66, nadb.
W: E. Korobłowski, A. Przybylski, J. Styczeń. – Poeci Ugrupowania Literackiego 66: L. Kiełkowski, J. Styczeń [autoprezentacje]. – Nagrody Ugrupowania Literackiego 66 za rok 1967: E. Lipska, S. Srokowski [noty biogr. laureatów]. – Rec. nagrodzonych tomików: M. Jodłowski, J. Pluta. – Art.: E. Korobłowski, J. Pluta, J. Styczeń, A.K. Waśkiewicz.

1969

Kontrasty nr [4:] XI s. 83–117, Arkusz Ugrupowania Literackiego 66 we Wrocławiu, nadb.
W: E. Dyczek, L. Kiełkowski, E. Korobłowski, J. Styczeń; Turniej poetycki „rzeka – ręka – dom". [Omów. imprezy i wiersze uczestników:] R. Milczewski-Bruno, K. Szafarczyk, R. Wojaczek, H. Wolniak. – Nagrody Ugrupowania Literackiego 66 za rok 1968 [S. Barańczak, L. Kiełkowski]; rec. nagrodzonych tomików: J. Styczeń, T. Grabowski.
Orientacja nr z XI s. 43, Ugrupowanie Literackie 66 – Wrocław.
W: L. Kiełkowski, J. Styczeń.

1970

Poezja nr 5: V s. 75, Ugrupowanie Literackie 66 [w cyklu:] Najmłodsze grupy poetyckie.
W: E. Dyczek, L. Kiełkowski, B. Kierc, E. Korobłowski, J. Styczeń.

1971

Współczesność nr 11: 30 V–12 VI s. 11.
Rafał Wojaczek (1945–1971). [Wspomn. pośm.; podp.:] Pisarze z kręgu Ugrupowania Literackiego 66.

– druki zwarte i ulotne

1969

Turniej Poetycki Ugrupowania Literackiego 66 dla uczczenia 25-lecia PRL zorganizowany przez Koło Młodych przy Oddziale ZLP we Wr. (na wiersze zawierające słowa: rzeka – ręka – dom). Program. Oprac. J. Pluta. Wr., 28 XI 1969, powiel. do użytku wew.

Zawiera teksty wierszy zgłoszonych do konkursu autorów: J. Bełczęcki [właśc. M. Bocian], M. Jodłowski, L. Kiełkowski, B. Kierc, R. Krynicki, M. Kużel, B. Michnik, R. Milczewski-Bruno, S. Nyczaj, A. Rozenfeld-Bożeński, J. Styczeń, K. Szafarczyk, S. Urbański, R. Wojaczek, H. Wolniak.

1972

Arkusz Poetycki Ugrupowanie 66: Mówię to ja. [Krak.:] RSW „Prasa", 15 s. Głos Poetów KKMP, 59. Dod. poet. do *Głosu Młodz.*, nr 3.

J. Kajtoch: [Wstęp]. – Program [fragm.:] Zamiast manifestu; Zamiast manifestu po raz wtóry; Poeci Ugrupowania 66 o poezji: B. Kierc [fragm. wypow.; pierwodr.: *Kontrasty* 1970 nr 5: XII s. 81]. – W: E. Dyczek, L. Kiełkowski, B. Kierc, E. Koroblowski, S.R. Kortyka, J. Styczeń. – Zamknięcie: J. Pluta: Pożegnanie, lecz nie rozstanie (listopad 1971). – Inf. o autorach [noty biogr.].

Opracowania

– polemiki z programem: **1966:** M. Garbala: In factionem oratio. *Agora* nr 14: XII s. 8–12; polem.: J. Pluta: Proponuję wolnoamerykankę. *Agora* 1967 nr 16: II s. 99–100. – **1967:** J. Przyboś: [Inc.:] Dziękuję za przysłane mi egzemplarze... *Kontrasty* nr 2: [niereg.] s. 17; odp.: J. Styczeń: [Inc.:] Szanowny Panie! Duży to dla mnie zaszczyt... *Tamże* s. 17–18. – L. Herbst: Trochę o młodych. *Agora* nr 16: II s. 61–64 (przedr. fragm. *Poezja* 1968 nr 4: IV s. 96, Kronika), polem.: L. Kiełkowski: Przypisy i pouczenia krytyka. *Tamże* nr 17: III–IV s. 10–12. – A.K. Waśkiewicz: Niewłasny program. *Agora* nr 17: III–IV s. 8–10; polem.: J. Pluta: Kapelusze trzymane w rękach. *Kontrasty* nr 2: [niereg.] s. 18–19; **1968:** A.K. Waśkiewicz: Program czyli bezradność. *Kontrasty* [nr 3:] VI s. 83–86; J. Pluta: Bezradność, czyli jak zabić młodą poezję. Kapelusze trzymane w rękach. 2. *Tamże* s. 86–94 (polem.: A.K. Waśkiewicz: Do Jerzego Pluty list półprywatny. *Kontrasty* 1969 nr 4: XI s. 109–112); J. Pluta. *Agora* nr 21: IV–VI s. 154 [list do red. dot. stosunku pisma do grupy; odp.:] W odpowiedzi na list członka Ugrupowania 66, s. 154–156. – [A.K. Waśkiewicz] akw: Młodzi i najmłodsi. *Twórczość* nr 5: V s. 156–158; polem.: E. Dyczek: Ugrupowanie 66 wyjaśnia. *Tamże* nr 8: VIII s. 156; odp.: [A.K. Waśkiewicz] akw: Odpowiedź wymyślnego preparowacza. *Agora* nr 23 s. 142–143. – **1969:** J. Kornhauser: Szansa grupy. (O najmłodszych grupach literackich w Polsce). *Życie Lit.* nr 46: 16 XI s. 4; polem.: **1970:** J. Pluta, J. Styczeń: Czyżby wygodne ułożenie się do snu. *Poezja* nr 5: V s. 77–80 [tu m.in. ustosunkowanie się do innych głosów krytyki]. – [Z. Mikulski] Ijon: Entliczki w poezji. *Kamena* nr 13: 21 VI s. 12, Minuta myślenia. – [A.K. Waśkiewicz] akw: Jerzy Pluta wystawia cenzury. *Orientacja* 1970/71 nr z XII–I s. 44 [dot. noty grupy *w Poezji* nr 5]. – **1981:** L. Pułka: Już nieufni, jeszcze zadufani. (Szkic monograficzny o grupie literackiej „Agora" i Ugrupowaniu). *Nowy Wyr.* nr 6: VI s. 85–101; polem.: **1983:** B.S. Kunda: W kręgu „Agory". *Integracje* nr 16: XI s. 88–90.

– grupa o sobie: **1969:** E. Dyczek: Wrocławskie Ugrupowanie Literackie 66. *Poezja* nr 4: IV s. 97. – **1970:** *Poezja* nr 5: V s. 108. – Poeci Ugrupowania Literackiego 66 o poezji. [Wypow.:] E. Dyczek, L. Kiełkowski, B. Kierc, E. Koroblowski, J. Styczeń. *Kontrasty Odrz.* nr 5: XII s. 78–84.

– **1972**: J. Pluta: Pożegnanie, lecz nie rozstanie. [W:] Mówię to ja. Krak.: RSW „Prasa", s 14 [dod. do *Głosu Młodz.* nr 3].

– o g ó l n e: **1966:** L. Herbst: O Ugrupowaniu Literackim 66. *Agora* nr 13: XI s. 11–13 [o wieczorze inauguracyjnym]. – **1967:** Ugrupowanie 66. *Konfrontacje* nr 1: I s. 6 [inf. o powst.; noty biogr. członków]. – **1968:** Wobec innych. *Agora* nr 19: I s. 9–10. – **1969:** M. Orski: Konfrontacje poetów we Wrocławiu. *Poezja* nr 9: IX s. 95–96 [m.in. o udziale we Wrocławskich Konfrontacjach Młodych Poetów]. – **1971:** (j): Teatralizacje poetyckie we Wrocławiu. *Kontrasty Odrz.* nr z XII s. 156. – **1972:** B. Urbankowski: Formy obojętności. Artykuł dyskusyjny. *Argumenty* nr 3: 17 I s. 5, 14 [polem. z lingwistami wrocławskimi; m.in. dot. Ugrupowania]. – [A.K. Waśkiewicz] akw: Grupy literackie 1960–1970. [W:] Tak – nie. Warsz.: RN ZSP, s. 99–100. – **1973:** L. Herbst: Młody Wrocław literacki.; [A.K. Waśkiewicz] akw: Happy end Ugrupowania literackiego 66. [W:] Orientacja. Suplement do 12 numerów. Warsz.: ZSP, s. 71, 88. – **1988:** B.S. Kunda: Próby wspólnoty. Wprowadzenie do biografii pokolenia 1968–1970. Warsz.: MAW, s. 66–67, 88. – Zob. też: polemiki z programem.

– N a g r o d y i m. T. P e i p e r a: [kom. o przyzn.:] (I; za 1966) **1967:** *Agora* nr 15: I s. 79. – (II; za 1967) **1968:** *Agora* nr 21: IV–VI s. 153; *Głos Młodz. Wiej.* nr 4: IV s. 12; *Kontrasty* nr VI s. 79–80. – (III; za 1968) **1969:** *Odra* nr 3: III s. 111; *Kontrasty* nr 4: XI s. 91. – (IV; za 1969) **1970:** *Życie Lit.* nr 3: 18 I s. 15; *Wiadomości* (Wr.) nr 5: 1 II s. 11; *Nadodrze* nr 4: 15–28 II s. 11; *Poezja* nr 4: IV s. 97; *Orientacja* nr z IV–V s. 80; *Kontrasty Odrz.* nr 5: XII s. 106. – (V; za 1970) **1971:** (Sach): Pierwsze laury młodych poetów. *Wieczór Wr.* nr 18: 22 I s. 4; *Nadodrze* nr 5: 28 II – 13 III s. 7; *Poezja* nr 4: IV s. 96; *Kontrasty Odrz.* nr z XII s. 147. – (VI; za 1972) **1972:** *Pomorze* nr 3: 1–15 II s. 12; *Nadodrze* nr 4: 13–26 II; Ryszard Milczewski-Bruno i Bogusław Kierc – laureatami Nagród im. Tadeusza Peipera. *Głos Młodz.* nr 3: III s. 42; *Odra* nr 3: III s. 110. – (VII; za 1972) **1973:** [A. Gawlik] (ang.) *Wieczór Wr.* nr 25: 30 I s. 5; *Życie Lit.* nr 5: 4 II s. 18; [A.K. Waśkiewicz] (k. k.). *Nadodrze* nr 5: 11–24 III s. 10; *Odra* nr 4: IV s. 127; *Nowy Wyr.* nr 10: X s. 107.

– T u r n i e j P o e t y c k i „r z e k a – r ę k a – d o m". [Omów.:] – **1969:** [J. Pluta] (am). *Kontrasty* nr 4: XI s. 102; – **1970:** M. Pawlikowska. *Poezja* nr 2: II s. 98–99; [J. Pluta] (pya). *Odra* nr 3: III s. 126.

– M ó w i ę t o j a. [Rec.:] **1972:** [M. Orski] M. Or.: Ostatni akord literackiego Ugrupowania 66. *Sł. Pol.* nr 104: 3 V s. 4. – [W. Roszewski] ah: Świat jest jeden. *Fakty i Myśli* nr 12: 4 – 17 VI s. 11. – [Z. Mikulski] Ijon: Pozytywnie negatywna właściwość. *Kamena* nr 11: 21 VI s. 12.

WIADUKT*

Grupa Literacka „Wiadukt".

Łódź; X 1966–1975.

Grupa poetów i prozaików przy KKMP w Łodzi.

Członkowie: *Dorota Chróścielewska, Tadeusz Daszkiewicz, Teresa Gabrysiewicz, Jerzy Jarnołowski, Mirosław Kuźniak, Janusz Mieszczankowski, Mirosław Mieszczankowski, Rafał Orlewski, Adam Puto, Feliks Rajczak, Maria Siwińska, Ziemowit Skibiński, Halina Sobczak-Jarnołowska, Kazimierz Świegocki, Krystyna Wiśniewska, Marek Złoch; skład grupy od 1968: Jerzy B. Bunzel, T. Daszkiewicz, Cezary Jabłoński, Ewa Maria Miller, R. Orlewski, A. Puto, Grzegorz Sztabiński, M. Złoch.*

* Hasło zredagowane m.in. na podstawie informacji T. Daszkiewicza, konsultowane z M. Złochem (XI 1985).

Grupa miała swą genezę w działalności Łódzkiego Ośrodka KKM (od 1961 KKMP przy ZG ZMW), powstałego w Łodzi w 1960. Klub skupiał w pierwszym roku istnienia (stan z 31 XII) 23 członków i 11 sympatyków – w tej liczbie byli także członkowie późniejszej Grupy Literackiej Wiadukt: H. Sobczak, R. Orlewski, T. Daszkiewicz, M. Kuźniak, T. Gabrysiewicz, M. Mieszczankowski, F. Rajczak, M. Złoch. Przed 1965 do ich grona dołączyli: J. Jarmołowski, A. Puto, M. Siwińska, około 1966 także: D. Chróścielewska, J. Mieszczankowski, a później również C. Jabłoński, Jerzy B. Bunzel i E.M. Miller. Wszyscy oni przed przystąpieniem do grupy byli związani z pracami KKMP (jako sympatycy lub członkowie Klubu)[1].

Program pracy Łódzkiego Ośrodka KKM, nakreślony w 1960, wynikał bezpośrednio z postulatów organizacji ogólnokrajowej KKM (potem KKMP). W 1960–1985 do Klubu należało ponad sto osób. Stopień zaangażowania w prace Klubu był bardzo zróżnicowany. Najbardziej aktywni członkowie utworzyli w połowie lat sześćdziesiątych odrębną grupę, która nie rezygnując z przynależności do Klubu, zaczęła wyodrębniać się spośród innych, mniej aktywnych w zakresie twórczości literackiej członków Łódzkiego Ośrodka KKMP.

Wyodrębnieniu się z Łódzkiego Ośrodka KKMP grupy literackiej nie towarzyszyła żadna publikowana deklaracja, a program autorstwa M. Złocha ogłoszony w 1970 (powstał w lipcu 1969) był efektem wcześniejszej działalności członków grupy. Grupa Literacka Wiadukt uczestniczyła nadal w pracach Klubu, a charakter tej działalności nie uległ zmianie, co wynikało z mecenatu Zarządu Głównego ZMW nad KKMP, związku z wydawcą (Wydawnictwem Łódzkim), a nade wszystko ze ścisłej współpracy ośrodka z organizacją ogólnopolską KKMP.

Określenie Wiadukt jako nazwa grupy pojawiło się po raz pierwszy w październiku 1966[2]; używane było jednak przede wszystkim dla nazwania łódzkiego Oddziału KKMP (antologie: „Wiadukt. Młodzi", „Wiadukt 2" i „Wiadukt 3", m.in. zbierają utwory członków łódzkiego Klubu z lat 1960–74).

Program Grupy Literackiej Wiadukt został opublikowany w katalogu wystawy Galerii Wiadukt[3]; powstał w 1969, a podpisali go: Daszkiewicz, Jabłoński,

[1] Noty bibliograficzne członków grupy zob. R. Marciniak, W. Wągiel: Informator bibliograficzny KKMP (1959–1974). Warsz.: KKMP przy ZG ZSMW 1974, 167 s.

[2] Wg: Kronika. [W:] Wiadukt 2, s. 212–246, zob. s. 229. Jednak T. Daszkiewicz i M. Złoch ujmują pojęcie „grupa" szeroko – w cytowanej „Kronice" rejestrują działalność Łódzkiego Ośrodka KKMP od początków jego istnienia, tzn. od 1960 roku, traktując ją jako poczynania grupy.

[3] Galeria powstała z inicjatywy M. Złocha przy Grupie Literackiej Wiadukt w październiku 1969, w dziesięciolecie istnienia Łódzkiego Ośrodka KKMP. Poprzednio członkowie galerii współpracowali luźno z grupą literacką, m.in. ilustrując wydawane przez jej członków tomiki. Związek grupy literatów i plastyków miał opierać się na wspólnym działaniu i wymianie doświadczeń w poszukiwaniu właściwej drogi artystycznej i społecznej, służącej pełnemu uchwyceniu i wyrażeniu rzeczywistości. W 1969 członkami Galerii Wiadukt byli: Marian Kępiński, Jerzy Mróz, Andrzej Adam Sadowski, Andrzej Tryzno, Barbara Zydler oraz Sztabiński i Złoch. Galeria współpracowała ściśle z grupą literatów (od 1970 wiele wspólnych prezentacji utworów literackich i prac plastycznych). W jej programie artystycznym stwierdzano m.in.: „Za wspólne zadanie literatury i plastyki przyjmujemy uświadomienie sobie właściwych im znaków i poprzez tworzenie z nich struktur semantycznych opisywanie rzeczywistości i ustosunkowanie się do niej, wyrażanie świata zewnętrznego i świata własnych myśli i przeżyć. Natomiast wzajemne stosunki między różnymi dziedzinami sztuki, oparte o wyróżnienie właściwych im rodzajów znaków, byłyby wolne od niebezpieczeństwa dominacji. Wszystkie typy znaków (umowne, ikoniczne) są równouprawnione w sztuce. Równouprawnione są też

Miller, Orlewski, Puto, G. Sztabiński i Złoch. Program, składający się z dwudziestu pięciu punktów, był zbiorem stwierdzeń dotyczących istoty poezji, deklaracji ideowych oraz próbą ustosunkowania się do tradycji poezji międzywojennej. Opowiadano się za dowolnością treści utworu poetyckiego oraz współistnieniem wielości form („konformacjonizm"). Deklarowano nawiązywanie do tradycji LEF-u i autentyzmu; uważano także, iż Wiadukt jest kontynuacją tradycji Awangardy Krakowskiej poprzez realizację postulatu współpracy między plastykami a literatami, przejętego od grupy „a.r." Członkowie Wiaduktu deklarowali chęć kontynuowania modelu poezji proletariackiej stworzonego przez autorów „Trzech salw". Występowali także z hasłami humanizmu socjalistycznege, które rozumieli następująco:

„[...] 19. PRZYJAŹŃ, PRACA, POKÓJ jest hasłem epoki, do której dążymy, której jesteśmy współtwórcami.

20. Wiadukt jest łukiem, na szczyt którego wynosimy człowieka. Jemu chcemy służyć, chcemy go określić, pojąć.

21. Literatura jest orężem walki o przyszłą wizję świata. Będąc nosicielką idei służących społeczeństwu, jest najlepszym wychowawcą.

22. Nie wystrzegamy się programowości w literaturze, ale nie chcemy również, by nasze utwory miały spełnić rolę agitatora. Niech służą humanizmowi. Niech mówią o tym co złe i dobre.

23. Nic bardziej nie zespala jak głębokie przekonanie, że droga, którą obraliśmy jest słuszna. Nasza droga w sztuce jest tym samym, co np. praca robotnika w hali fabrycznej. Wszyscy służymy jednej sprawie!"

Pierwsza łódzka zbiorowa prezentacja twórczości grupy miała miejsce 26 maja 1969 w Zakładach im. Marchlewskiego; wzięli w niej udział: Daszkiewicz, Kuźniak, M. Mieszczankowski, Orlewski, Puto i Złoch. Kolejne wieczory autorskie grupy odbyły się także w KMPiK w Łodzi oraz poza Łodzią (m.in. 19 III 1970 w Domu Chłopa w Warszawie „Czwartek literacko-artystyczny" połączony z prezentacją Galerii Wiadukt; spośród członków grupy udział wzięli: M. Mieszczankowski, Sobczak-Jarmołowska, Pluto i Złoch; utwory Mieszczankowskiego i Złocha czytał Emil Karewicz)[4].

W zbiorowych wieczorach autorskich Wiaduktu od 1969 brali udział także autorzy, którzy nie podpisali manifestu grupy, byli jednak aktywnymi członkami łódzkiego Oddziału KKMP (np. Chróścielewska, Kuźniak). Członkowie grupy uczestniczyli w imprezach literackich organizowanych przez Ośrodek Łódzki KKMP: w grudniu 1966 w III Seminarium Literackim poświęconym zagadnieniom socjologii literatury, 2–3 XI 1968 w IV Seminarium Literackim zorganizowanym w To-

dokonywane przy ich pomocy opisy rzeczywistości. Ciekawa staje się natomiast konfrontacja, zestawienie osiągniętych w ten sposób obrazów świata. Stwarza to pole do dyskusji i wzajemnych spotkań różnych dziedzin sztuki. Tym tendencjom w y c h o d z i naprzeciw WIADUKT".

[B. Henkel] HEN: Wiadukt malarski i poetycki. *Sztand. Młod.* 1970 nr 67 s. 2. – T. Daszkiewicz, M. Złoch: Kronika grupy Wiadukt. [W:] Wiadukt. 2. Łódź: WŁ 1970, s. 212–246. – [H. Misztela] M.: 10 lat Wiaduktu. *Dz. Łódź.* 1970 nr 159 s. 6. – Prezentacja Galerii Wiadukt. Grupa Literacka Wiadukt. Galeria Wiadukt. [Katalog wystawy]. Łódź 1970 Klub MPiK „Ruch" s. 2–5; przedr. w: Wiadukt. 3. Łódź: WŁ 1975, s. 81–85. – G. Sztabiński: Literatura a plastyka. *Tamże* s. 76–92.

[4] Wykaz imprez grupy do 1970 podaje Daszkiewicz w „Kronice" (por. przyp. 1).

maszowie Mazowieckim, a dotyczącym artystycznej i społecznej roli KKMP Wiadukt, także w listopadzie 1968 w Sympozjum Pisarzy Regionalnych Ziemi Łódzkiej (Tomaszów Mazowiecki), 28–30 V 1971 w Ogólnopolskim Seminarium KKMP pt. „Literatura wobec problemów urbanizacji i technicyzacji" (KKMP Wiadukt należał do współorganizatorów imprezy).

Grupa była także współorganizatorką konkursów literackich Łódzkiego Ośrodka KKMP. W IV Ogólnopolskim Konkursie Literackim o Nagrodę „Czółenka Tkackiego" (X 1967), zorganizowanym przy współudziale Wojewódzkiej Komisji Związków Zawodowych, ZLP, redakcji *Odgłosów*, WŁ i Wydziału Kultury WRN, Daszkiewicz otrzymał III nagrodę oraz wyróżnienie w dziedzinie reportażu[5]. W 1970 grupa uczestniczyła (wspólnie z Wojewódzką Komisją Związków Zawodowych, WRN, Zarządem Wojewódzkim LOK, ZLP i WŁ) w zorganizowaniu V Ogólnopolskiego Konkursu Literackiego o Nagrodę „Czółenka Tkackiego"; wśród nagrodzonych nie było jej członków[6]. Członkowie grupy brali udział w konkursach organizowanych przez KKMP Wiadukt. W 1968 laureatami „Ogólnopolskiego konkursu na utwór poetycki o tematyce patriotycznej" (zorganizowanego przy współudziale RO ZSP, Głównego Zarządu Politycznego WP i Wydawnictwa MON pod patronatem przewodniczącego PRN m. Łodzi) zostali m.in.: Orlewski (II nagroda) i Gabrysiewicz (nagroda specjalna, równorzędna do pierwszej). Jednym z laureatów Ogólnopolskiego Konkursu Poetyckiego „Przyjaźń, praca, pokój" (zorganizowanego w 1969 przy współudziale Zarządu Wojewódzkiego TPPR, Wydziału Kultury WRN, ZLP i WŁ) był Kuźniak (wyróżnienie); w jury konkursu zasiadali m.in. Daszkiewicz i Skibiński.

Grupa organizowała od 1967 tzw. biesiady literackie; odbywały się one w Łodzi, Kolumnie i Piotrkowie Trybunalskim. Na spotkaniach tych m.in. dyskutowano o polskiej literaturze powojennej, a zwłaszcza o problemach młodych literatów. „Kronika" Łódzkiego Ośrodka KKMP (por. przyp. 1.) odnotowała następujące „biesiady": 23 VI 1967 (Łódź), VI 1968 (Kolumna k. Łodzi), 15 VI 1969 (Kolumna). W pracach grupy (spotkaniach, seminariach, „biesiadach") uczestniczyli literaci i krytycy, m.in. Zbigniew Bieńkowski, Ernest Bryll, Tadeusz Chróścielewski, Stanisław Czernik, Bohdan Drozdowski, Leon Gomolicki, Wiesław Jażdżyński, Jan Koprowski, Stefan Kozicki, Wilhelm Mach, Tadeusz Papier, Ewa Ostrowska, Roch Sulima, Jerzy Kossak, T. Mrozowski, Marian Piechal.

Grupa organizowała w klubach i kawiarniach wiejskich liczne spotkania poświęcone literaturze polskiej (np. w 1966–69 było ich blisko 100)[7].

Prac Grupy Literackiej Wiadukt nie sposób oddzielać od działań KKMP. Członkowie grupy należeli do zarządu Łódzkiego Ośrodka (w 1966: Złoch, M. Mieszczankowski, w 1970: Złoch, J. Mieszczankowski, Puto, Sztabiński, w 1974: Puto, Złoch), wchodzili także do Krajowej Rady KKMP: Daszkiewicz był od 1965

[5] Utwory nagrodzone i wyróżnione w III i IV konkursie opublikowano w antologii pt. Czas, w którym żyjemy. Łódź: WŁ 1969; 268 s., Bibl. Młodych (m.in. prace członków grupy: T. Daszkiewicza, R. Orlewskiego, M. Siwińskiej).

[6] Konkursy (turnieje) [I–VI] o Nagrodę „Czółenka Tkackiego" odbywały się w 1964–73; ich współorganizatorem był od 1965 łódzki Oddział KKMP (od 1967 KKMP Wiadukt). W 1973 wśród organizatorów konkursu nazwa „Wiadukt" nie pojawia się. Od 1965 był to konkurs ogólnopolski.

[7] Dane wg „Kroniki" KKMP, por. przyp. 1.

wiceprzewodniczącym Rady, zaś Złoch od 1965 jej członkiem; w 1969 w jej skład weszli: ponownie Daszkiewicz, a także M. Mieszczankowski i Złoch (członek Sekretariatu Rady Krajowej KKMP w 1969–74); w 1974 w obradach V Zjazdu KKMP wzięli udział: Daszkiewicz, M. Mieszczankowski, Puto, Rajczak, Złoch.

Członkowie Wiaduktu wielokrotnie uczestniczyli w seminariach organizowanych przez inne ośrodki KKMP: 3–5 XII 1967 Chróścielewska, Kuźniak i Złoch wzięli udział w Ogólnopolskim Seminarium KKMP i Klubu Młodych Pisarzy przy ZG ZMW i ZMS w Warszawie, poświęconemu realizmowi socjalistycznemu w literaturze i sztuce; 29–30 VI 1968 Kuźniak i Puto reprezentowali Wiadukt na Seminarium KKMP pt. „Pisarz a społeczeństwo”, 19–21 IX tegoż roku Chróścielewska i Kuźniak uczestniczyli w Krajowym Seminarium KKMP (Płock – Grudziądz – Warszawa) pt. „Zadania młodej inteligencji twórczej w świetle tez na V Zjazd Partii”, a w grudniu Złoch wziął udział w Krajowym Seminarium KKMP (Warszawa) dotyczącym pamiętnikarstwa. W grudniu 1969 Złoch uczestniczył w Ogólnopolskiej Sesji Literackiej w Opolu zorganizowanej w 10. rocznicę powstania ruchu młodych pisarzy przy ZMW, a w listopadzie reprezentował grupę na Ogólnopolskim Seminarium Literackim w Rzeszowie poświęconym pisarstwu ludowemu oraz na seminarium literackim Mazowieckiego Ośrodka KKMP w Ostrołęce, dotyczącym związków regionu ze współczesną literaturą. Chróścielewska, Gabrysiewicz, Jarmołowski, Kuźniak, Rajczak i Złoch wzięli udział w IV Ogólnopolskim Festiwalu Poezji w Łodzi (IV 1969); w poetyckim konkursie festiwalowym Jarmołowski otrzymał II nagrodę, wszyscy zaś członkowie Wiaduktu mieli w czasie trwania imprezy swoje wieczory autorskie. We wrześniu tegoż roku Gabrysiewicz, M. Mieszczankowski, Orlewski i Złoch uczestniczyli w Seminarium Literackim Łódzkiego Oddziału ZNP.

Grupa ogłosiła tylko dwie zbiorowe publikacje w prasie; kolumny te zamieściła w *Nowej Wsi* i *Zarzewiu,* czasopismach związanych z ogólnopolskim ruchem KKMP. Zasadnicza twórczość grupy to indywidualne tomiki poezji wydawane przez KKMP (w Bibliotece Młodych); w 1967–75 wydano czternaście zbiorków, trzy antologie obejmujące dorobek literacki KKMP Wiadukt (w tym także członków grupy). Grupa miała także udział w antologiach „Brzezińskie spotkania”, „Czas, w którym żyjemy” i „Wpierw czerwień zakwita”. Wydany w 1967 tom „Wiadukt” (na okładce podtytuł: „Młodzi”) spotkał się z dużym zainteresowaniem krytyki. Jego ukazanie się wywołało dyskusję nad poziomem młodej literatury lat sześćdziesiątych. Recenzenci podkreślali zasadność wydania almanachu jako kolejnej prezentacji najmłodszej literatury, nie widzieli jednak możliwości rozpatrywania go jako publikacji określonej grupy pisarzy skupionych w Grupie Literackiej Wiadukt, reprezentujących w założeniu jednolity program działalności artystycznej. Wynikało to z braku jasnej koncepcji redakcyjnej tomu, co wytknął Frejdlich w omówieniu pt. „Wiadukt do nikąd”, braku kryteriów wydawniczych w doborze autorów i ich dorobku (obok debiutantów Zygmunt Trziszka, Marian Pilot). Zasadnicze zastrzeżenia budziła nazwa tomu, sugerująca artystyczne powinowactwo zamieszczonych utworów, nie uzewnętrzniające się jednak w trakcie lektury (nie odnotowano, którzy z autorów są członkami grupy). Recenzenci podkreślali bardzo nierówny poziom publikowanych utworów, co ich zdaniem wynikało m.in. z konwencjonalnego i schematycznego sposobu traktowania tematów związanych

ze współczesnością (np. motyw wojny). Stefan Lichański i Konrad Frejdlich, odmawiając samodzielności najmłodszej literaturze, reprezentowanej w almanachu (wzorowanie się na uznanych mistrzach polskich i obcych), jednocześnie podkreślali godną pochwały odwagę poruszania trudnych problemów współczesności. Zgodnie przyznawano wyższe walory artystyczne utworom związanym z tematyką wynikającą z autentycznych doświadczeń pisarzy, z rzetelnej obserwacji środowiska. Za najciekawsze uznano m.in. te utwory, które mówią o życiu wsi (autorstwa Puty, J. Wojciechowskiego, Trziszki). Omawiając almanach, T. Grodzka nakreśliła tło społeczne literackich ambicji prowincji.

Almanach „Wiadukt 2" nie został dostrzeżony przez krytykę, zaś „Wiadukt 3" został oceniony jako pozycja nietrafiona. Zarzucano redaktorom fakt zamieszczania przedruków z wcześniejszych publikacji i nierówny poziom utworów, ich niezgodność z deklaracjami wstępu, tanią deklaratywność i brak jednolitej koncepcji tomu. Dziwił także fakt pomieszczania w almanachu utworów pisarzy z innych ośrodków (np. warszawskiego i poznańskiego). Zdaniem J. Arda tomu nie można było traktować ani jako publikacji grupy, ani jako obrazu wyłącznie łódzkiego KKMP, ani też jako prezentacji młodoliterackiego środowiska Łodzi.

Bogaty jest zestaw recenzji i omówień dotyczących tomików poetyckich wydanych jako tzw. witryny literacko-plastyczne w Bibliotece Młodych. Krytycy w większości podkreślali nierówny poziom publikowanych tu utworów. Za najciekawszych poetów wydanych w tejże serii uznano Putę, Rajczaka, Orlewskiego i Sobczak-Jarmołowską. Zatrzymywano się dłużej nad pojęciem „literatury prowincjonalnej", którą poeci KKMP, będąc pod opieką Związku Młodzieży Wiejskiej, mieli reprezentować; powinowactw ze wsią nie znajdywano. L. Sokół pisał w „Defiladzie poetów":

„W obrębie materiału, jaki przynoszą prezentowane tu tomiki, trzeba stwierdzić, że odrębność poezji z Polski powiatowej jest mitem. Najciekawsze utwory mają cechy wspólne młodej poezji polskiej w ogóle, ze skłonnościami do modnego klasycyzmu włącznie. Nieliczne deklaracje wspólnoty ze wsią nie wychodzą poza pewien typ sentymentalnych konstatacji, że jest się związanym z ziemią, z której się pochodzi, gdzie się mieszka. Nigdzie, w żadnym, nawet pojedynczym wierszu, nie znalazłem koncepcji poetyckiej, w myśl której wiersz, folklor itp. urastałby do świata odrębnych wartości. Wieś w tej poezji to albo przyroda, albo realia historyczne i obyczajowe. Tam, gdzie poeci osiągają wyższy stopień świadomości i dążą do uogólnień, stają się natychmiast poetami «w ogóle» – ani «wiejskimi», ani «miejskimi»"[8].

Członkowie Grupy Literackiej Wiadukt publikowali nadto w innych wydawnictwach KKMP, np. „Almanachu literackim KKMP" (Warszawa 1970; tu m.in. Bunzel, Chróścielewska, Kuźniak, Rajczak, Złoch) i w „Almanachu Literackim KKMP" (Warszawa 1976; tu Jarmołowski, Puto, Skibiński). W 1975 troje spośród członków grupy (Gabrysiewicz, Jarmołowski, Siwińska) było już członkami ZLP.

Grupa Literacka Wiadukt nie ogłosiła swojego rozwiązania; po 1975 jej członkowie nadal uczestniczyli w pracach łódzkiego KKMP, który zachował słowo Wiadukt w nazwie. O sposobie istnienia grupy pisał M. Złoch, konsultując hasło:

[8] *Nowe Książ.* 1968 nr 7 s. 436–438.

„Skład grupy nie uległ zmianie do dziś, tj. do listopada 1985 r. (ostatnie spotkanie członków grupy literackiej Wiadukt miało miejsce 15 listopada 1985 w kawiarni Ratuszowa w Łodzi). Przyjęliśmy formułę grupy otwartej. Dlatego też ilość członków zwiększyła się. Doszliśmy do wniosku, że pojęcie Klubu jest znacznie wygodniejsze i o zasięgu szerszym niż pojęcie grupa – więc używaliśmy nazwy klub, co wszyscy zgodnie akceptowali”[9].

Publikacje

– *w czasopismach*

1968

Nowa Wieś nr 22: 2 VI s. 10–11, KKMP.
W: D. Chróścielewska, T. Gabrysiewicz, J. Jarmołowski, R. Orlewski, A. Puto, H. Sobczak. – P: T. Daszkiewicz, M. Mieszczankowski. – Ilustr.: M. Złoch.
Tu także wiersz K. Wiśniewskiej, nie należącej do grupy.

1974

Zarzewie nr 46: 17 XI s. 19, Grupa poetycka Wiadukt.
W: D. Chróścielewska, A. Puto, F. Rajczak, Z. Skibiński.
Tu także wiersz Z. Adamskiego, nie należącego do grupy.

– *druki zwarte*

W wykazie uwzględniono tomiki wyłącznie członków grupy wydane przez KKMP „Wiadukt” i WŁ w serii Biblioteki Młodych; pominięto pozostałe zbiory tej serii, a także zbiorki wydane w innych oficynach.

W serii „Biblioteka Młodych” (Łódź: KKMP przy ZW ZMW – WŁ) ukazały się tomiki:

1967

T. Daszkiewicz: Oczy bazyliszka. [Miniatury lit.]. Graf.: M. Złoch, 24 s., egz. 1754.
T. Gabrysiewicz: Ariadna 67. [Wiersze]. R. Kustrzyński: Repr. obrazów, 31 s., egz. 1754.
A. Puto: Koncert w Nagłowicach. [Wiersze]. S. Pawłowski: Repr. obrazów, 32 s., egz. 1754.

1968

M. Kuźniak: Portrety. [Wiersze], 29 s., egz. 1754.
M. Mieszczankowski: Nie tylko w deszcz. [Opowiadania]. Repr. obrazów: M. Cieślik. Proj. obwoluty: M. Złoch, 43 s., egz. 1754.

1969

H. Sobczak-Jarmołowska: Są ścieżki cieniutkie. [Wiersze], 31 s., egz. 740.
M. Złoch: Zabawy na wietrze. [Wiersze]. Ilustr. aut., 42 s., egz. 740.
R. Orlewski: Krzesiwo. [Wiersze], 37 s., egz. 740.

[9] W 1977 Klub Młodych Pisarzy „Wiadukt” liczył 19 członków i 56 sympatyków, działał zaś pod patronatem Zarządu Łódzkiego ZSMP.

– *w antologiach i almanachach*

1967

Wiadukt. Almanach młodych. Łódź: KKMP przy ZW ZMW; WŁ, 305 s. Bibl. Młodych.
W: J. Jarmołowski, J. Mieszczankowski, R. Orlewski, F. Rajczak, H. Sobczak. – P: T. Daszkiewicz, T. Gabrysiewicz, M. Kuźniak, M. Mieszczankowski, R. Orlewski, A. Puto, F. Rajczak, M. Złoch.
Tu także noty biogr. – Tom prezentuje utwory także innych członków Ośrodka Łódzkiego KKMP oraz plon I i II Konkursu Literackiego o Nagrodę „Czółenka Tkackiego".

1969

Brzezińskie spotkania. Ilustr. M. Złoch. Łódź: KKMP Wiadukt przy ZW ZMW – WŁ; Brzeziny: Prez. PRN, Tow. Przyj. Muz. Ziem. Brzezíń., 228 s., egz. 6265.
P: T. Daszkiewicz, M. Mieszczankowski, M. Złoch. – Art.: C. Jabłoński i K. Olczyk. – Tom jest efektem współpracy Tow. Przyj. Muz. Ziem. Brzezíń. i Grupy Literackiej „Wiadukt".

1970

Grupa Literacka Wiadukt. Galeria Wiadukt. [Kat. wystawy; Programy grup]. Red. i oprac. graf. T. Daszkiewicz, M. Złoch. Łódź: Klub MPiK „Ruch" 13–30 VI, 16 s.
Program Grupy Literackiej Wiadukt. Przedr. w: T. Mocarski: Deklaracje i manifesty (1960–1970). *Poezja* 1972 nr 10: X s. 84–85.

Wpierw czerwień zakwita. Wybór i red. T. Mrozowski. Ilustr. M. Złoch. Łódź: WŁ, 61 s., egz. 1740. KKMP Wiadukt przy ZW ZMW w Łodzi.
Wiersze laureatów konkursu „Przyjaźń, praca, pokój", m.in. autorów: D. Chróścielewska, T. Daszkiewicz, T. Gabrysiewicz, M. Kuźniak, H. Sobczak-Jarmołowska. – Posłowie: T. Daszkiewicz.

Wiadukt 2. Materiały przygot. T. Daszkiewicz i M. Złoch. Łódź: WŁ, 249 s., KKMP Wiadukt przy ZW ZMW w Łodzi.
Tu m.in.: T. Daszkiewicz, M. Złoch: [Przedmowa]. – W: D. Chróścielewska, J. Jarmołowski, M. Kuźniak, A. Puto, F. Rajczak, H. Sobczak-Jarmołowska, K. Świegocki. – P: T. Gabrysiewicz, C. Jabłoński, J. Jarmołowski, R. Orlewski, M. Siwińska, M. Sobczak-Jarmołowska. – Rec.: E. Iwanicki, M. Kuener. – T. Daszkiewicz, M. Złoch: Kronika Grupy „Wiadukt" (1959–1970). – Nadto wiersze, utwory prozą, recenzje i artykuły jedenastu autorów nie będących członkami grupy.

1975

Wiadukt 3. Pod red. T. Daszkiewicza i M. Złocha. Łódź: WŁ, 190 s., KKMP Wiadukt przy ZW ZMW w Łodzi.
Tom zawiera utwory poetyckie, prozatorskie i artykuły trzydziestu autorów, członków łódzkiego i innych ośrodków KKMP, w tym prace członków Grupy Literackiej Wiadukt: T. Daszkiewicz: O dialog. [Wstęp]. – Art.: T. Daszkiewicz, G. Sztabiński. – Kronika [KKMP; noty. Oprac. m.in.] T. Daszkiewicz.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1970:** T. Daszkiewicz, M. Złoch: Kronika grupy Wiadukt. [W:] Wiadukt 2. Łódź: WŁ, s. 212–246. – **1975:** T. Daszkiewicz: Grupy literackie młodych. [W:] Wiadukt 3. Łódź: WŁ, s. 133–160.

– o g ó l n e: **1966:** W. Huzik: Korespondencyjny Klub Młodych Pisarzy. *Osnowa* nr z XII s. 107–109. – **1968:** *Nowa Wieś* nr 22: 2 VI s. 10 [wstęp do kolumny wierszy]. – **1970:** [B. Henkel] HEN: Wiadukt malarski i poetycki. *Sztand. Młod.* nr 67: 20 III s. 2 [m.in. o „Czwartku literacko-artystycznym" w Domu Chłopa w Warszawie]. – [H. Misztela] M.: 10 lat Wiaduktu. *Dz. Łódz.* nr 159: 7 VII s. 6. – *Nowe Książ.* nr 17: 15 IX s. 1085. – 10 lat Wiaduktu. *Głos Rob.* nr 308: 30 XII s. 3. – **1974:** *Zarzewie* nr 46: 17 XI s. 19, Witryna poetycka [wstęp do kolumny wierszy].

– W i a d u k t. A l m a n a c h m ł o d y c h. [Rec.:] **1967:** A. Drawicz: Solidny Wiadukt. *Sztand. Młod.* nr 153: 28 VI s. 3. – A. Kamieńska: Literatura nie rodzi się na kamieniu. *Osnowa*, lato s. 91–93. – T. Grodzka: Literatura autentycznie zaangażowana. *Tryb. Ludu* nr 246: 5 IX s. 6. – A. Makowiecki: Zapowiedzi i dokonania. *Tyg. Kult.* nr 49: 22 X s. 5. – K. Frejdlich: Wiadukt do nikąd. *Odgłosy* nr 23: 11 VI s. 7.

– B i b l i o t e k a M ł o d y c h. [Rec. zbior. tomików poet.; m.in. członków grupy:] **1968:** J. Kajtoch: Pierwsza konfrontacja. *Głos Młodz. Wiej.* nr 3: III s. 31–32. – T. Klak: Moje lektury. *Kamena* nr 5: 3 III s. 6. – L. Sokół: Defilada poetów. *Nowe Książ.* nr 7: 15 IV s. 436–438. – A. Drawicz: Poetą możesz być lub nie być. *Sztand. Młod.* nr 94: 19 IV s. 5. – J. Kajtoch: Ojciec i ziemia: *Głos Młodz. Wiej.* nr 5: V s. 41. – S. Melkowski: Słowa wyorane z ziemi. *Zarzewie* nr 18: 5 V s. 11. – L. Bakuła: Miejsce zmagań. *Tyg. Kult.* nr 20: 19 V s. 4, 10. – K. Mętrak: Biblioteczka Poetów. *Nowa Wieś* nr 28: 14 VII s. 10. – **1969:** A.K. Waśkiewicz: Poezja i plastyka. *Fakty i Myśli* nr 7: 30 III – 12 IV s. 7–8. – A. Biskupski: Zabawy i obsesje. *Odgłosy* nr 32: 10 VIII s. 7. – J. Wilmański: Młodzi i różni. *Osnowa*, zima s. 211–212. – **1970:** K. Frejdlich: Znaki niepokoju i znaki zapytania. (Łódzkie debiuty książkowe w r. 1969). *Odgłosy* nr 3: 18 I s. 7.

– Nadto rec. indywidualne:
– T. D a s z k i e w i c z: O c z y b a z y l i s z k a: **1968:** M. Marszałek: Między powszednością a egzotyką. *Nowe Książ.* nr 18: 30 IX s. 1217. – A. P u t o: K o n c e r t w N a g ł o w i c a c h: **1968:** J. Zernicki: Na marginesie „Koncertu w Nagłowicach". *Pomorze* nr 15: 1–15 VIII s. 12; B. Biernacka: Sprawdzian wciąż aktualny. *Nowe Książ.* nr 23: 15 XI s. 1590–1592. – F. R a j c z a k: Ź r e n i c a: **1968:** Z. Skibiński: Powrót do źródeł. *Odgłosy* nr 20: 19 V s. 7; [J. Pluta] S. Pyarski: Mini-recenzje. *Kontrasty* nr 3: VI s. 130; zet: Poeci dnia siódmego. *Kult. i Ty* nr 4 s. 60–61; **1970:** M. Kucner: Kłopoty z widzeniem. [W:] Wiadukt 2. Łódź: WŁ, s. 179. – M. M i e s z c z a n k o w s k i: N i e t y l k o w d e s z c z: **1968:** M. Bogucka. *Odgłosy* nr 17: 28 IV s. 7. – H. S o b c z a k - J a r m o ł o w s k a: S ą ś c i e ż k i c i e n i u t k i e: **1969:** A. Biskupski: Poezja prostych prawd psychologicznych. *Odgłosy* nr 36: 7 IX s. 7; T. Sznerch: Cienkie przędziwo. *Głos Naucz.* nr 36: 7 IX s. 8. – R. O r l e w s k i: K r z e s i w o: **1969:** R. Sulima. *Poezja* nr 11: XI s. 96; Z. Skibiński: Krzesiwo lirycznego ognia. *Głos Naucz.* nr 51/52; 21–28 XII s. 10.

– W p i e r w c z e r w i e ń z a k w i t a. [Rec.:] **1970:** [W. Maciąg] S.R.: „Nad łóżkiem dziecka rozwieszają gwiazdy". *Życie Lit.* nr 16: 19 IV s. 3; T. Nyczek: Radośnie i prosto. *Student* nr 9: IX s. 16 ; M. Pilot. *Nasz Klub* nr 9: IX s. 32; **1971**: [A.K. Waśkiewicz] akw: Zabawa na cudzy koszt. *Orientacja* nr z VII s. 61.

– W i a d u k t 3. [Rec.:] **1975:** S. Świontek. *Odgłosy* nr 43: 23 X s. 14; **1976:** J. Ard: Na marginesie „Wiaduktu". *Okolice* [nr 4] s. 50–51; J. Marx: Almanachy 75. *Poezja* nr 5: V s. 100–102.

STROFA

Łódź; 1966–67.

Grupa studentów polonistyki UŁ.
Członkowie: *m.in. Grzegorz Kościński, Janusz Królikowski.*

Grupa powstała w 1966 przy klubie ZSP Uniwersytetu Łódzkiego „Pod Żurawiem". Skupiała studentów polonistyki. W 1967 zorganizowała dwie imprezy literackie w macierzystym klubie: 25 IV dyskusję nad debiutem poetyckim Janusza Królikowskiego, zaś 10 V (wspólnie z RU ZSP) Turniej Jednego Wiersza dla poetów przed debiutem książkowym. W jego jury zasiadali: Stanisław Czernik, Tadeusz Gicgier, Henryk Pustkowski i Wacław Mrozowski. Kolejne trzy nagrody otrzymali: Mirosław Kuźniak, Dorota Chróścielewska, Robert Gluth, wyróżnienia: A. Kołsut, Jacek Bierezin, Maciej Józef Kononowicz, Grzegorz Kościński, M. Zając[1]. Grupa nie miała żadnych publikacji, nie sformułowała także programu literackiego.

Opracowania

– o g ó l n e: **1967:** J. Witkowski: Kronika. Turniej jednego wiersza – czy grafomańska powódź. *Biul. Filol.* [nr 1] s. 37–38.

KONFRONTACJE

Radom; ok. 1966.

Grupa przy Klubie Literackim w Radomiu.
Członkowie: *Aleksander Czaplicki, Barbara Gajewska, Jan Gauze, Henryka Kosiowa, Wacław Rousseau; pozostałe nazwiska nieznane.*

Grupa powstała ok. 1966 z inicjatywy Aleksandra Czaplickiego, adwokata. Jedyna prasowa informacja o Konfrontacjach podaje, iż działały one przy Klubie Literackim w Radomiu. Motywy istnienia grupy wynikały „z potrzeby konfrontacji utworów literackich i poglądów na literaturę". Jej członkowie spotykali się raz w tygodniu w siedzibie Klubu Literackiego (J. Gauze był w tym czasie wice-

[1] Wg informacji J. Witkowskiego podobny konkurs grupa zorganizowała w 1966; brak o nim bliższych danych.

prezesem klubu). Organizowała wieczory autorskie (do września 1966 odbyły się dwa). Członkowie Konfrontacji uczestniczyli w regionalnych konkursach literackich, m.in. Czaplicki i B. Gajewska wzięli udział w VI Konkursie Małych Form Literackich w Kielcach, zorganizowanym w 1966.

Spośród członków Konfrontacji część legitymowała się samodzielnymi publikacjami: W. Rousseau wydał w 1945 tomik wierszy pt. „Maszyna", Czaplicki komedię „Balkon" (1949), publikował też w „Pamiętnikach adwokatów" (1970); Gauze ogłosił dwie powieści (1959, 1961) oraz publikację historyczną dotyczącą ruchu robotniczego.

Brak innych informacji o grupie.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1966:** Z. Adamczyk, J. Gauze: Klub Literacki i Konfrontacje. *Sł. Ludu* nr 262: 19 IX s. 3 [wyw., m.in. dot. grupy; rozm.: J. Barbanell].

STAJNIA*

Grupa Poetycka Stajnia.

Warszawa; III 1967–1980.

Grupa studencka.

Członkowie: *Jerzy Jarski, Marian J. Kawałko (X 1967–jesień 1968), Janusz Kostynowicz, Michał Łukaszewicz (do poł. 1972), Mirosław Sznajder, Jerzy Tomaszkiewicz (przewodniczący), Tomasz Wach (od X 1967), Krzysztof Zaleski (poł. 1968–poł. 1973); ponadto pod szyldem grupy występowali: Zbigniew Dymecki, Alfred Grześko, Wojciech Jachimiak, Agnieszka Ostrowska, Henryk Paszt, Andrzej Pawlina, Piotr Sadowski, Konrad Polaszek, Michał Tracz*[1].

Grupa została zawiązana przez Mirosława Sznajdera, byłego członka grupy → Kalmar, który wiosną 1967 rozklejał odręczne ogłoszenia zawiadamiające o inauguracyjnym spotkaniu. Spotkanie to odbyło się 19 marca 1967 w kawiarni plastyków „Galeria"; stawili się na nie po części studenci, po części młodzież licealna. Do grupy przystąpili wówczas Jerzy Jarski, Michał Łukaszewicz i Jerzy Tomaszkiewicz, na kolejnym spotkaniu Janusz Kostynowicz, a w październiku 1967 także Marian J. Kawałko (z udziału w grupie zrezygnował jesienią 1968) i Tomasz

*Hasło wysłane do konsultacji J. Tomaszkiewiczowi (VII 1985); poprawki autora nadesłane w VI 1991 i w I 1999 udało się wprowadzić dopiero do 2 wyd. leksykonu. Dodatkowo kontaktowano się z M. Łukaszewiczem i J. Kostynowiczem (II 1998).

[1] Wg: J. Tomaszkiewicz. *Poezja* 1974 nr 1.

Wach, następnie w połowie 1968 Krzysztof Zaleski. W czerwcu 1967 wybrano nazwę grupy (autorstwa Tomaszkiewicza).

Debiuty członków Stajni przypadały w większości na okres przynależności do grupy, jedynie Kawałko pierwszy swój utwór ogłosił wcześniej (*Głos Młodzieży Wiejskiej* 1964). Tomaszkiewicz debiutował jako poeta w antologii Forum Poetów „Hybrydy" pt. „Nowe Widzenia" (Warszawa 1970), Kostynowicz i Łukaszewicz w 1971 w kolumnie grupy w *Merkuriuszu*, Jarski w kolumnie grupy w 1972 w *Merkuriuszu*, zaś Sznajder w 1974 w *Nowym Wyrazie*.

Początkowo spotkania dyskusyjne członków Stajni odbywały się w kawiarniach („Telimena", „Harenda") oraz w prywatnych mieszkaniach; prezentowano własne wiersze i propozycje programowe. Jesienią tegoż roku, dzięki pomocy Tadeusza Mocarskiego, grupa otrzymała lokal w studenckim klubie „Karuzela" na Jelonkach. Zebrania Stajni odbywały się odtąd w każdą niedzielę; prawo do korzystania z lokalu odebrano grupie w listopadzie 1968, wyprzedzając prezentację programu „Desant" (członkowie grupy przypuszczali, iż klub nie otrzymał zgody cenzury na wystawienie, udało się natomiast zaprezentować go w klubie „Ubab"). Po zerwaniu współpracy z „Karuzelą" spotkania grupy kontynuowano w mieszkaniach prywatnych, często z udziałem zaproszonych gości ze środowiska młodopoetyckiego.

Od grudnia 1967 członkowie grupy próbowali sił w wewnętrznych turniejach poetyckich, organizowanych w klubie „Karuzela" na Jelonkach. W I Turnieju Jednego Wiersza I nagrodę (statuetkę Don Kichota) otrzymał M. Tracz, II – J. Jarski, III – M. Sznajder; w jury zasiadali M. Kawałko, W. Jachimiak i Jerzy Chmielewski (kierownik komisji kultury klubu). W maju 1968 zorganizowano II Turniej Jednego Wiersza, w którym przyznano nagrody: I – M. Kawałko, II – J. Jarskiemu, nagrodę publiczności otrzymał J. Tomaszkiewicz. Stajnia uczestniczyła też w imprezach poetyckich, prowadzonych w klubie „Hybrydy". W 1968 (31 III) w Turnieju Jednego Wiersza członkowie grupy zdobyli wszystkie nagrody: I – J. Jarski, II – J. Kostynowicz oraz H. Paszt, III – J. Tomaszkiewicz; w jury zasiadali Bohdan Urbankowski, T. Mocarski i Aleksander Nawrocki. W 1968 (19 XII) w Turnieju Jednego Wiersza w Kole Polonistów Uniwersytetu Warszawskiego nagrodę publiczności otrzymał Zaleski. W 1969 (25 V) Tomaszkiewiczowi przyznano I nagrodę w konkursie na debiut roku Warszawskiej Wiosny Poetyckiej, zaś Kostynowicz wygrał w tejże imprezie Turniej Jednego Wiersza.

W początkach 1968 postanowiono zorganizować kolejną serię spotkań autorskich członków Stajni; w klubie „Karuzela" odbyły się prezentacje prób literackich M. Sznajdera (25 II), T. Wacha (3 III), J. Kostynowicza (10 III), J. Tomaszkiewicza (24 III), A. Ostrowskiej (28 IV), M. Kawałko (5 V).

Od marca 1968 Stajnia kontaktowała się z grupą poetów skupioną przy klubie „Hybrydy", m.in. uczestnicząc w organizowanych przez nich spotkaniach poetyckich.

Według informacji Piotra Sadowskiego[2] program działalności grupy i cele jej działania określono w czerwcu 1967; manifest autorstwa Tomaszkiewicza pt. „O współczesną poezję narodową" przedstawiono i dyskutowano 5 listopada na

[2] Zob. *Merkuriusz* 1967 nr 10.

spotkaniu w klubie studenckim „Karuzela", w którym uczestniczyli także przedstawiciele grupy → Pięciokąt: Adam Borzęcki i Piotr Matywiecki. Fragment tegoż artykułu programowego zaprezentował Tomaszkiewicz w 1974 w *Poezji*[3]:

„W polskiej historii nigdy nie było wielkiej poezji, która nie byłaby narodową [...]. Czas już najwyższy skończyć z kosmopolitycznym bełkotem. Przedmiotem poezji powinien stać się nie człowiek w ogóle, ale człowiek konkretny – obywatel, naród. Poezja musi podejmować społeczne i polityczne problemy, które nurtują nasze społeczeństwo. Bogata w wielość odcieni współczesnego życia musi być przede wszystkim polska. Musi towarzyszyć Polsce, dać o niej świadectwo i wybiegać w przyszłość. [...] Stoimy przed ogromnym zadaniem. Ale przyszłość nie pozostawia wyboru. To konieczność: poezja narodowa – albo żadna!"

Uzupełnieniem tych deklaracji były tezy sformułowane w kolejnym artykule programowym pt. „Aktualizm – poezja trudnego «dzisiaj»" (powstał we IX 1968); jego fragmenty zostały wykorzystane następnie w kolejnym manifeście autora pt. „Romantyzm – szansa pokolenia", opublikowanym w *Poezji* (1971 nr 12): „Aktualizm jest sztuką rezonansu społecznego – poezją trudnego polskiego «dzisiaj» drugiej połowy XX wieku. Źródłem twórczości jest boleśnie odczuwana codzienność społeczno-polityczna i potrzeba jej przezwyciężenia przez rewolucyjną, hartującą człowieka wiarę. Proponując postawę heroicznego realizmu, aktualizm w nowy sposób podejmuje tradycję polskiej poezji obywatelskiej i niepodległościowej." (Także późniejszy tekst Tomaszkiewicza pt. „Pasja walki" uważany był przez niego za wypowiedź programową).

Tezy Tomaszkiewicza spotkały się z kontrowersyjnym przyjęciem wśród członków Stajni; wg świadectwa tego autora, część uczestników spotkań opuściła grupę po burzliwej dyskusji, Jarski w tym czasie nie uczestniczył w jej pracach (od jesieni 1968 mieszkał w Cieszynie i studiował na Uniwersytecie Śląskim). W prywatnym liście do Tomaszkiewicza Kostynowicz stwierdzał: „Wielu naszych poetów nie zgodzi się z proponowaną formą oceny twórczości, której kryterium stanowi sukces lub porażka polityczna. Identyfikacja z Twoim programem wymaga zaufania w sprawach politycznych i realistycznego światopoglądu"[4].

Realizatorami programów „poezji narodowej" byli głównie Jarski i Tomaszkiewicz, natomiast Kostynowicz i Wach opowiadali się za koncepcją „poetyckiej moralistyki". Kryzys w grupie miał podłoże programowe i światopoglądowe. Wach pisał na ten temat: „Nie mogłem pisać o kobietach polskich ani warszawskich ulicach, póki przymiotnik «polski» oznaczał dla mnie tyle samo co «grecki» lub «argentyński». Jednak nie mówiłem o tym, by nie narazić się na pytanie co najmniej retoryczne: – Co, jesteś Polakiem, czy nie? [...] Dla mnie Polska to nie był problem wrzodu na mapie świata, lecz ulica Kobielska, Krakowskie Przedmieście, tudzież cała infrastruktura Górnego Śląska z dymem i spirytusem wobec zgrai myślicieli spod takiego lub innego klubowego gwiazdozbioru".

Realizacją równoległej koncepcji, reprezentującej w Stajni nurt „poetyckiej moralistyki", był manifest Kostynowicza zatytułowany „Komuna poetycka, czyli

[3] Nr 1 s. 106–107.
[4] J. Kostynowicz. [W:] Stajnia. Sopot 1977, s. 96.

poezja współdziałania". Przedstawiony został po raz pierwszy 7 czerwca 1973 na wieczorze poetyckim K. Zaleskiego w jego prywatnym mieszkaniu[5].

Przeciwstawiając poezję „aktywną" poezji zaangażowanej Kostynowicz mówił: „Poezję aktywną wyróżnia aktualizm, ona nie mizdrzy się do akademickiego króla Sparty, nie węszy w Oświęcimiach. Ma ambicje opierać się rzeczywistości i zarazem wzbudzać ją". Autor opowiadał się za ideą „komuny poetyckiej", pisząc: „Jej założenia spełnia każda nieformalna grupa osób zebrana wokół poezji, posiadająca własny styl współpracy, oryginalną formę silnych osobistych więzi między jej uczestnikami, wspólne formy buntu, prowokacji i zabawy". W kolejnym manifeście pt. „Poezja konieczna" (podpisanym także przez Wacha), Kostynowicz bliżej określał koncepcję „poezji współdziałania" („kwintesencja ludzkiego kontaktu i twórczości") oraz „wiersza aktywnego", realizowanego w niektórych wierszach Stanisława Grochowiaka: „Wiersz aktywny – nie wyczerpuje się i nie dusi w wymiarze tematu. Jest aktualny w planie konkretnym, metafizycznym i potencjalnie politycznym. [...] Jest syntezą intelektu i uczucia, łącząc wizję z zamkniętą formą językową, sentencją". Autor opowiadał się za sztuką „będącą zaprzeczeniem oficjalnego uczestnictwa w kulturze" i za poezją, która „powinna odkrywać w codziennej niezgodzie (może głębszej niż poetycka nieufność) to, co moralnie słuszne, godne i piękne".

Grupa celowo nie wiązała się z żadnymi organizacyjnymi mecenasami. Wywodząc się ze środowiska studenckiego, tamże, a także wśród młodzieży licealnej, prezentowała swoją twórczość. Wieczory jej członków i dyskusje odbywały się w klubach: „Karuzela", potem w klubach „Hybrydy" i „Ubab" oraz w Kole Polonistów UW. Organizowano nadto montaże poetyckie autorstwa Kostynowicza, Wacha i Zaleskiego (wykorzystywano technikę kolażu); wystawiono m.in. programy: „Desant" (9 XII 1968, klub „Ubab"), „Aneksja do lodu" (20 III 1969, Koło Polonistów), „Telefonia. Kolokwium publiczne" (18 III 1970, „Hybrydy"). Według świadectwa Tomaszkiewicza (por. przyp. 1) programy te cieszyły się dużym zainteresowaniem wśród młodzieży.

W 1971–72 Tomaszkiewicz ściśle współpracował z Bohdanem Urbankowskim; we wrześniu 1973 zaczął krystalizować się współautorski program Nowego Romantyzmu. Powstał wówczas pomysł połączenia Stajni, → Forum Poetów „Hybrydy" i innych ugrupowań w → Konfederację Nowego Romantyzmu. Pierwsze prezentacje poetyckie planowanej fuzji grup to wieczory Kostynowicza, Urbankowskiego i członków Sigmy (Maryta Książkiewicz, Krzysztof Sieniawski) w studenckim klubie „Sigma" (XI 1973). W 1973 Tomaszkiewicz, Kawałko i Kostynowicz przystąpili do Konfederacji Nowego Romantyzmu (nie rezygnując z odrębności grupowej).

Stajnia nie miała możliwości druku, jej publikacje to dwie kolumny poetyckie w *Merkuriuszu* oraz maszynopisowe ulotki poetyckie w nakładzie 10–20 egzemplarzy.

Po 1973 spotkania grupy były znacznie rzadsze. Nie zaprzestano jednak wspólnych inicjatyw wydawniczych, publikując powielane zeszyty poetycko-prozatorskie, obejmujące także utwory byłych uczestników Stajni.

---

[5] Inf. J. Tomaszkiewicza; tekst ten, datowany 22 maja 1973 nie został ogłoszony drukiem w czasie trwania grupy; omawiał go Tomaszkiewicz w *Poezji* (por. przyp. 1). Opublikowano go po raz pierwszy w antologii pt. Stajnia. Sopot 1997 s. 83–86.

17 XII 1979 odbył się wieczór grupy w klubie „Hybrydy" z udziałem Kostynowicza, Sznajdera, Tomaszkiewicza i Wacha; zaprezentowano m.in. cytowany wcześniej manifest pt. „Poezja konieczna", ogłoszony następnie w w 1980 w *Sztandarze Młodych* (nr 53). Autor opowiadał się w nim za „ideą aktywnej kultury", która „musi być syntezą nie tylko polskich romantyzmów, ale także oświeceń".

Grupa zakończyła działalność w 1980, nigdy jednak nie ogłosiła formalnego rozwiązania.

Publikacje

– *w czasopismach*

Merkuriusz

1971

Nr 6: X s. 11, Grupa Poetycka Stajnia.
W: J. Jarski, J. Kostynowicz, M. Łukaszewicz J. Tomaszkiewicz, T. Wach. – P: M. Łukaszewicz.

1972

Nr 1/2: I–II s. 20, Grupa Poetycka Stajnia.
W: J. Jarski, J. Kostynowicz, M. Łukaszewicz, T. Wach.

1974

Poezja nr 1: I s. 31, 45, 48, 106–110.
J. Tomaszkiewicz: Casus Stajnia, albo o poezji nieoficjalnej. – W: J. Kostynowicz, J. Tomaszkiewicz, oraz : K. Zaleski [w tym czasie nie związany z grupą].

1980

Sztand. Młod. nr 53: 3 III s. 5.
W: J. Jarski, J. Kostynowicz, T. Wach. – J. Kostynowicz, T. Wach: Poezja konieczna. (Manifest literacki).
Kolumna zawiera także wiersze byłych członków grupy. – W warszawskiej edycji pisma cenzura usunęła wiersz J. Jarskiego.

1990

Dziennik Północy nr 39: 26 IX s. 4–5.
W: J. Kostynowicz, M. Łukaszewicz, A. Pawlina, T. Wach, K. Załeski. – P: M. Sznajder.

1998

Dz. Pojezierza nr 41: 27 II–1 III s. 16.
W: J. Jarski, M.J. Kawałko, J. Kostynowicz, M. Sznajder, J. Tomaszkiewicz.

– *druki ulotne*[6]

1968

Ulotka poetycka grupy Stajnia. Wieczór poetycki 26 maja 1968. Warsz., 9 s. powiel.
W: J. Jarski, M. Kawałko, J. Kostynowicz, M. Łukaszewicz, J. Tomaszkiewicz, K. Zaleski.

[6] Inf. o wydawnictwach ulotnych grupy za: Stajnia. Antologia grupy poetyckiej. Sopot 1997.

1973

Ulotka poetycka Stajnia '73. [Warsz.], 25 s. powiel., egz. 25.

[Wstęp]: J. Kostynowicz. – W: [J. Jarski, J. Kostynowicz, M. Łukaszewicz, J. Tomaszkiewicz, T. Wach, K. Zaleski].

Wiersze ogłoszone anonimowo; kolumna zawiera także wiersze byłych członków grupy.

T. Wach: Powrót do Tuluzy. [Wiersze]. [Oprac.] J. Kostynowicz, M. Sznajder. [Warsz.], 121 s. powiel., egz. 4.

1974

Śladem „Sztuki i Narodu". [Red.] J. Tomaszkiewicz, J. Kostynowicz. Oprac. graf. J. Kostynowicz. [Warsz.], 20 s. powiel., egz. 20.

Wyd. z okazji Zaduszek Poetyckich, zorg. przez grupę 31 X 1974. – W: K.K. Baczyński, W. Bojarski, T. Gajcy, B.W. Mencel, Z. Stroiński, A. Trzebiński. – P: A. Trzebiński. – Art.: J. Tomaszkiewicz, Z. Szmydtowa. – Repr.: A. Wróblewski.

1975

Stajnia – almanach. [Red.] Z. Dzięgielewska, J. Kostynowicz, K. Polaszek. [Warsz.], 70 s. powiel.

W: J. Kostynowicz, M. Łukaszewicz, J. Tomaszkiewicz, T. Wach. – P: K. Polaszek, T. Wach. – Art.: J. Kostynowicz, M. Łukaszewicz, M. Sznajder.

Kolumna zawiera także wiersze byłych członków grupy oraz utwory autorów nie należących do niej: P: Ryszard Praszkier. – Art.: Zuzanna Dzięgielewska, Teresa Meder.

J. Tomaszkiewicz: Rytm serca. [Wiersze]. [Warsz.], 42 s. powiel., egz. 10.

1978

Stajnia – Klub – almanach 2. [Red.] E. i J. Kostynowicz. [Warsz.], 140 s. powiel.

W: J. Kostynowicz, M. Łukaszewicz, J. Tomaszkiewicz, T. Wach, K. Zaleski. – P: M. Łukaszewicz, M. Sznajder. – Wypow. w dysk.: Krzysztof Dybciak, Marek Gumkowski, Lech Stępniewski. – Art.: J. Kostynowicz, M. Łukaszewicz. – Korespondencja: K. Polaszek.

Zawiera także wiersze byłych członków grupy oraz utwory autorów nie należących do niej: W: Krzysztof Sieniawski. – P: Ewa Kostynowicz, Mirosław Wróblewski. – Art.: Teresa Meder.

1997

Stajnia. Antologia grupy poetyckiej. [Wydawnictwo jubileuszowe]. Wybór i oprac. J. Tomaszkiewicz. Sopot: Sopocki Klub Pisarzy i Przyj. Książki „Brodwino", 115 s.

Zawartość: J. Tomaszkiewicz: W 30-lecie Stajni. [Wstęp]. – Wspomnienia: J. Kostynowicz, M. Łukaszewicz, M. Sznajder, J. Tomaszkiewicz, T. Wach. – W: J. Jarski, M.J. Kawałko, J. Kostynowicz, M. Łukaszewicz, M. Sznajder, J. Tomaszkiewicz, T. Wach, K. Zaleski. – Manifesty: J. Tomaszkiewicz: O współczesną poezję narodową. Aktualizm – poezja trudnego dzisiaj. Pasja walki...; J. Kostynowicz: Komuna poetycka, czyli poezja współdziałania; Poezja konieczna (Manifest literacki). – Z kroniki Stajni (1967–1980).

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1967:** P. Sadowski: Poetycka Stajnia. *Merkuriusz* nr 10: XII s. 4. – **1974:** J. Tomaszkiewicz: Casus Stajnia albo o poezji nieoficjalnej. *Poezja* nr 1: I s. 106–110, przedr. w: Stajnia. Antologia grupy poetyckiej. Sopot 1997 s. 7–12 oraz w J. Tomaszkiewicz: Sztandar pod

szafą. Sopot 1999 s. 178–185; wzmianki polem.: [M. Terlecki] HAMM: Ukradkiem z rdzy wycieram nóż. *Tyg. Mor.* nr 12: 24 III s. 24; W. Wirpsza: „Poezja" i poezja. *Kultura*, Paryż nr 6: VI s. 45–46. – **1975:** M. Łukaszewicz: Casus Stajnia. *Nowy Med.* nr 13: VII s. 15, przedr. w Stajnia. Antologia grupy poetyckiej. Sopot 1997 s. 15–20. – **1977:** [J. Tomaszkiewicz] (jet): Dziesięciolecie Stajni *Sztand. Młod.* nr 79: 4 IV s. 5. – **1997:** Stajnia. Antologia grupy poetyckiej. Sopot: Sopocki Klub Pisarzy i Przyj. Książki „Brodwino". [Tu m.in.:] J. Tomaszkiewicz: W 30-lecie Stajni. – Wspomnienia: M. Sznajder: Głos z zaplecza, s. 13–14; T. Wach: Jeden z wariantów, s. 21–24; J. Kostynowicz: Casus Stajnia – sylwetki, s. 25–28. – **1999:** J. Tomaszkiewicz: Wszystkie lata dla Ojczyzny. [Wywiad; rozm.:] S. Stanik. *Myśl Polska* nr 21: 23 V s. 7 [dot. też Konfederacji Nowego Romantyzmu].

– o g ó l n e: **1971:** Grupa poetycka Stajnia. *Merkuriusz* nr 6: X s. 11. – **1973:** J. Leszin: Warszawskie ugrupowania poetyckie. (1960–1972). [W:] Orientacja. Suplement do 12 numerów. Warsz.: ZSP, s. 69. – **1974:** A. Zagajewski: Urodzeni po wojnie. *Student* nr 6: 21 III – 3 IV s. 12 [wzmianka]. – **1979:** Dziś zapraszają. *Sztand. Młod.* nr 300: 17 XII s. 6 [not. o wieczorze w Klubie „Hybrydy"]. – **1980:** *Sztand. Młod.* nr 52: 3 III s. 5 [wstęp do kolumny grupy]. – **1986:** E. Kolbus: Z dziejów krucjaty, której nie było. W tegoż: Kaskaderzy literatury. Łódź: WŁ, s. 382 [wzmianka]. – **1993:** Stajnia. [W:] Przeszłość przyszłości. Antologia Konfederacji Nowego Romantyzmu. Warsz.: ZLP, s. 96. – **1998:** [K.D. Szatrawski] kds: Stajnia. *Dz. Pojezierza* nr 41: 27 II–1 III s. 16 [wstęp do kolumny grupy].

– S t a j n i a. A n t o l o g i a g r u p y p o e t y c k i e j. [Rec.:] **1997:** A.K. Waśkiewicz: Zapis z epoki. *Głos Wybrz.* nr 283: 11 XII s. 9.

BARBARUS*

Krakowska Grupa Literacka „Barbarus".

Kraków; VI 1967–1972.

Grupa założycielska: *Jerzy Harasymowicz, Tadeusz Nowak, Jan Bolesław Ożóg, Teresa Socha-Lisowska, Stanisław Stanuch, Tadeusz Śliwiak, następnie także: Władysław Dulęba, Tadeusz Szaja, Jan Zych.*

Powstała w styczniu 1967 w Krakowie z inicjatywy Jerzego Harasymowicza. Swój akces zgłosili do niej pisarze, w tym czasie już uznani w literaturze, wieloletni członkowie ZLP (Tadeusz Nowak, Jan Bolesław Ożóg, Teresa Socha-Lisowska, Stanisław Stanuch, Tadeusz Sliwiak). Część z nich należała wcześniej do → Muszyny. Wkrótce do grupy dołączyli, zaproszeni przez Harasymowicza: Władysław Dulęba, tłumacz, oraz poeci Tadeusz Szaja i Jan Zych.

Projekt manifestu grupy pt. „Karta Barbarzyńcy" opracował Harasymowicz; dyskutowano go kilkakrotnie na zebraniach w prywatnym mieszkaniu Nowaka. Tekstu tego nie opracowano nigdy do końca i nie opublikowano w czasie istnienia

* Hasło zredagowane m.in. na podstawie informacji nadesłanych przez J.B. Ożoga (VI 1981). Wysłane do konsultacji J. Harasymowiczowi (V 1985) i T. Śliwiakowi (X 1985); nie otrzymano odpowiedzi.

grupy. Po latach przytoczył go, w jego pierwotnej formie, J.B. Ożóg w książce „Jak świętych obcowanie"[1].

Istnienie grupy zasygnalizował Stanuch w *Dzienniku Polskim* (nr z 18 VI), pisząc m.in. w felietonie programowym: „[...] zapragnęliśmy połączyć się w momencie, gdy każdy z nas ma za sobą określoną i wymierną drogę artystyczną, aby kontynuować wspólnie to, co każdy z nas uczynił dotąd we własnym imieniu i na własny rachunek. [...] Chcemy pisać o sprawach i problemach nas interesujących, chcemy jak ognia unikać jednorazowej rewelacji, kawiarnianych problemów: wszystkiego, co «pali», skłania do przełomów, otwiera przed Tobą jasne perspektywy. Chcemy, aby wszyscy, którzy trwają w błogim przekonaniu, że żyjemy na najlepszym ze światów, przebudzili się gwałtownie i w trwodze, bo cokolwiek da się powiedzieć o naszym czasie, nie jest to czas do spania.

Czyżby to był program? Nie. Jest to parodia owej pompy, z którą pisze się u nas o sztuce. Na razie nie zdradzamy się z żadnym programem".

O nazwie grupy pisał Ożóg[2] wyjaśniając, że pochodzi od małej wyspy na Pacyfiku, stanowiącej „terra intacta" – azyl w ucieczce od miasta i agresywnej cywilizacji technicznej.

W 1967 grupa ustanowiła coroczną Nagrodę im. A. Bursy (w dziesiątą rocznicę śmierci poety), przyznawaną tym młodym autorom, „którzy nie ulegli powszechnej manii kuglarstwa, zakłamania, bezideowości i wulgarnego materializmu"[3]. Przez pierwsze lata fundowana była ze środków członków jury i wynosiła 10 tys. złotych. Inicjatywa ta miała swe źródło nie tylko w chęci przypomnienia postaci Bursy (jego utwory w większości były wówczas nadal w rękopisach); członkowie grupy chcieli w ten sposób włączyć się do przezwyciężenia kryzysu literatury lat sześćdziesiątych. Nagroda cieszyła się dużym autorytetem wśród młodych pisarzy polskich, uważana była za „jedno z najwyższych wyróżnień poetyckich w kraju"[4].

Uroczystość wręczenia nagrody po raz pierwszy odbyła się 20 XI 1967 w dziesiątą rocznicę śmierci Bursy, w krakowskim Klubie Literatów i łączyła się z wieczorem poezji, poświęconym twórczości i osobie poety. Wspomnienie o Bursie wygłosili Stefan Otwinowski, Harasymowicz i Stanuch, a jego utwory recytowali: Irena Jun, Leszek Herdegen, Jan Gunter i Jerzy Sopoćko; m.in. zaprezentowano fragment nie publikowanej powieści Bursy „Zabicie ciotki" i poemat „Luiza". W wieczorze uczestniczyli także żona oraz syn poety.

Nagrodę im. A. Bursy przyznano Tadeuszowi Kijonce za tom wierszy „Rzeźba w czarnym drzewie". Kontrkandydatami byli: Teresa Ferenc, Jan Himilsbach, Michał Sprusiński i Bogusław Żurakowski. W 1968 laureatem został Michał Sprusiński, którego wyróżniono za całokształt twórczości (wręczenie 20 XII w klubie

[1] Jan Bolesław Ożóg: Jak świętych obcowanie. Warsz.: LSW 1978 s. 103–106. O projekcie tym pisał, odpowiadając na ankietę IBL, S. Stanuch: „był on zbyt skrajny i nie został przez nas przyjęty, chociaż w pewnym stopniu oddawał styl myślenia niektórych z nas w owym czasie". J.B. Ożóg charakteryzował go: „Podnosiliśmy do nieba ważności to wszystko, co jest pozornie dzikie, proste, a w rzeczywistości odwieczne i naturalne. Pierwotne ludzkie uczucia i wzruszenia, dramat ludzkiej egzystencji są piękniejsze od sztucznej, awangardowej metafory".

[2] *Tamże* s. 107.

[3] Zob. S. Stanuch. *Dz. Pol.* 1972 nr 270.

[4] Por. *Odra* 1972 nr 6.

„Pod Jaszczurami'), nagrodę za rok 1969 przyznano w 1970 Markowi Skwarnickiemu za całokształt twórczości, ze szczególnym uwzględnieniem zbioru wierszy „Rdza". Kontrkandydatami byli: Stanisław Barańczak, Stanisław Czycz, Henryk Jachimowski, Ryszard Krynicki, Marek Wawrzkiewicz. Nagrodę za 1971 przyznano S. Barańczakowi za zbiór szkiców krytycznych „Nieufni i zadufani" i za twórczość poetycką oraz pośmiertnie – Rafałowi Wojaczkowi za całokształt twórczości. Wręczenie nagrody Barańczakowi odbyło się 13 XI 1972 w Klubie Literatów na Krupniczej oraz w Dworku Matejki w Krzesławicach. Wiersze laureatów recytowali aktorzy wrocławscy: Janina Szarek i Andrzej Wojaczek.

Była to ostatnia nagroda wręczona przez istniejącą faktycznie grupę. Po 1972, gdy zaprzestała ona swej działalności, inicjatywa nagrody była kontynuowana. Sama grupa zbierała się raz w roku, by przyznać owe wyróżnienie; skład jury był zresztą każdorazowo nieco inny: zasiadali w nim obok byłych członków Barbarusa także Stanisław Balbus, Krzysztof Miklaszewski, Tadeusz Nyczek, Michał Sprusiński, Marta Wyka i in.

Od 1974 nagroda fundowana była przez Wydział Kultury Dzielnicowej Rady Narodowej w Nowej Hucie oraz Spółdzielnię Pracy „Aktywizacja", od 1978 przyznawał ją Zarząd Oddziału ZLP w Krakowie, a w 1984 – Urząd Miasta w Krakowie.

Po 1972 Nagrodę im. A. Bursy wręczono: Leszkowi A. Moczulskiemu i Janowi Pawłowi Krasnodębskiemu (1973), Józefowi Baranowi (1976), Krzysztofowi Lisowskiemu i Andrzejowi Pastuszkowi (1977), Wincentemu Faberowi i Stanisławowi Stabrze (1978), Jerzemu Gizelli i Julianowi Kornhauserowi (1980), Leszkowi Szarudze (1981), Andrzejowi Kaliszewskiemu i Dariuszowi Tomaszowi Lebiodzie (1984). W 1973 zmianie uległa formuła nagrody: przyznawano ją wyróżniającym się i rokującym duże nadzieje debiutantom.

Grupa nie miała wspólnych wydawnictw książkowych; jej członkowie wydawali swoje utwory indywidualnie. Nie zabiegała także o zbiorowe kolumny w czasopismach (opublikowała tylko dwie), skupiając swoją działalność na organizowaniu i uroczystym wręczaniu Nagrody.

Imprezy organizowane przez Barbarusa były nieliczne. Inaugurował je omówiony wyżej wieczór poezji poświęconej Andrzejowi Bursie, w którym grupa występowała jako organizator, nie prezentując własnych utworów. Odbywały się także spotkania autorskie grupy, w których brali udział wszyscy jej członkowie (m.in. 29 V 1968 w Klubie Literackim w Krakowie w ramach tzw. śród literackich)[5].

O Barbarusie pisano niewiele. Grupa nie opublikowała programu, nie organizowała licznych prezentacji swojej twórczości, co wyznaczyło stosunek krytyki do niej. Marian Grześczak stawiał zarzut bezprogramowości w sferze myśli poetyckiej i braku samookreślenia wobec sytuacji współczesnej[6]. Sytuował grupę w rzędzie typowych dla lat sześćdziesiątych ugrupowań bezprogramowych; Barbarus miał jego zdaniem stanowić zamknięcie okresu, w którym unikano jasnych

---

[5] Innych tego typu imprez prasa nie odnotowała; według przywołanych wyżej wspomnień J.B. Ożoga sądzić należy, że było ich sporo, jednak w książce tej brak bliższych szczegółów.

[6] *Poezja* 1967 nr 9.

deklaracji. Zygmunt Mikulski natomiast rozpatrywał rzadki przypadek łączenia się w grupę literacką tak silnych, jak w przypadku Barbarusa, osobowości twórczych, co – jego zdaniem – uniemożliwiło sformułowanie wspólnego programu[7].

Publikacje

– *w czasopismach*

1967

Życie Lit. nr 24: 11 VI s. 8 – 9, Krakowska Grupa Literacka Barbarus.
W: J. Harasymowicz, J.B. Ożóg, T. Socha-Lisowska, T. Śliwiak. – P: T. Nowak.
Dz. Pol. nr 143: 18–19 VI s. 5, Grupa Barbarus.
W: J. Harasymowicz, T. Nowak, J.B. Ożóg, T. Socha-Lisowska, T. Śliwiak.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1967:** S. Stanuch: Grupa Barbarus. *Dz. Pol.* nr 143: 18–19 VI s. 5 [wstęp do kolumny wierszy z fot. i notami biogr.]; polem.: [M. Grześczak] mg: Barbarus. *Poezja* nr 9: IX s. 100–101; Z. Mikulski: Nic się nie stało. *Kult. i Życie* nr 41: 28 – 29 X s. 2. – **1977:** J.B. Ożóg: Harasymowicz i grupa Barbarus. Jak świętych obcowanie. Wspomnienia literackie. Warsz.: LSW, s. 100–109.

– o g ó l n e: **1968:** [J. Antecka] (an): Spotkanie z grupą literacką Barbarus. *Dz. Pol.* nr 127: 29 V s. 4 [not. o spotkaniu aut.].

– N a g r o d a i m. A. B u r s y. [Omów.:] [1967: T. Kijonka] **1967:** [T. Kijonka] (t): Wieczór poezji Andrzeja Bursy i nagroda grupy Barbarus. *Życie Lit.* nr 49: 3 XII s. 14; Nagroda literacka dla T. Kijonki. *Poglądy* nr 24: 15–31 XII s. 16; – **1968:** (T): Laureaci. *Za i Przeciw* nr 1: 7 I s. 12. – [1968: M. Sprusiński] **1968:** [J. Antecka] (an). *Dz. Pol.* nr 303: 21 XII s. 2. – [1970: M. Skwarnicki] **1970:** *Tyg. Powsz.* nr 9: 1 III s. 4, Notatki; *Życie Lit.* nr 7: 15 II s. 8. – [1972: S. Barańczak, R. Wojaczek] **1972:** *Nowy Wyr.* nr 1: I s. 150; *Odra* nr 6: VI s. 111; *Życie Lit.* nr 14: 2 IV s. 5; [T. Nyczek] tem: Nagrody dla młodych. *Twórczość* nr 7: VII s. 155–156; S. Stanuch. *Dz. Pol.* nr 270: 12–13 XI s. 5.

– *dedykacje*

1971: J.B. Ożóg: Ta wyspa. (Kolegom z grupy Barbarus). [Wiersz]. *Mies. Lit.* nr 3 s. 3– 4. Przedr. w: II Krakowskie Dni Poezji 18 – 25 I 1975 r. Krak.: Nakł. Wydz. Kult. i Szt. Urz. m. Krak. 1975, s. 19–20.

[7] *Sztand. Ludu* 1967 nr 257.

GWOŹNICA*

Grupa Literacka „Gwoźnica".
Inna nazwa: Grupa Poetycka „Gwoźnica".

Rzeszów; IX 1967–1975.

Grupa przy rzeszowskim Oddziale KKMP „Gwoźnica".

Członkowie: *Emil Granat, Józef Janowski, Czesław Piotr Kondraciuk, Tadeusz Kubas*[1]; *prawdopodobnie także: Wiesław Kulikowski, Tadeusz Piekło, Władysław Włoch, Barbara Tondos*[2]; *skład w 1977: Adam Decowski, Jerzy Janusz Fafara, Stanisław Kopiec, Mateusz Pieniążek, Stanisław Ran, Wiesław Zieliński.*

W październiku 1967 Tadeusz Kubas wyłonił spośród istniejącego od 16 II 1960 rzeszowskiego Oddziału KKMP[3] grupę literacką nadając jej nazwę Gwoźnica (nazwę tę przyjął następnie także oddział). Inicjator powołania grupy został w tym czasie wybrany przewodniczącym KKMP w Rzeszowie; funkcję tę pełnił do 1975. Zastępcą przewodniczącego został Czesław Piotr Kondraciuk.

Nazwa grupy nawiązywała do miejsca urodzenia Juliana Przybosia. Działalność członków grupy była ściśle związana z działalnością klubu rzeszowskiego, tak poprzez ich udział we władzach Oddziału KKMP, jak i ich wspólne inicjatywy oraz publikacje. Jedyną osobną akcją czterech członków grupy był cykl spotkań autorskich, z których prasa odnotowała: wieczór w Domu Chłopa w Warszawie, zorganizowany z inicjatywy Krajowej Rady KKMP (3 X 1970), spotkanie autorskie w klubie studenckim „Odmieniec" (V 1971) oraz wieczór w Lutowiskach (18 X 1971).

O powodach powołania, a następnie rozpadu grupy T. Kubas pisał: „Głównym motywem powstania grupy była więź ideowo-artystyczna jej członków oraz ich dążenie do zaktywizowania rzeszowskiego środowiska w zakresie działalności

---

*Hasło zredagowane m.in. na podstawie informacji T. Kubasa (list z listopada 1985).

[1] Nazwiska te podał T. Kubas odpowiadając w listopadzie 1985 na ankietę dotyczącą historii grupy. W swojej książce pt. Formy obecności „nieobecnego pokolenia" (Łódź: WŁ 1978) A.K. Waśkiewicz podaje informację, iż grupa liczyła 11 członków, nie określa jednak daty końcowej jej istnienia (por. tabela na s. 48). Zapewne dane te dotyczyły Oddziału KKMP Gwoźnica.

[2] Wg A. Nawrocki. *Nowa Wieś* 1977 nr 42.

[3] Od 1960 do KKMP w Rzeszowie należało ponad 30 osób, m.in. Jerzy Bauer, Marian Berkowicz, Bronisław Dryja, J. Janowski, E. Granat, Cz.P Kondraciuk, W. Kulikowski, T. Kubas, Józef Kurylak, Roman Lis, Zbigniew Lisowski, Wiesław Niemcewicz, Zdzisław Ostrowski, Ludmiła Pietruszkowa, Jan Szelc, B. Tondos, W. Włoch, Andrzej Zabierowski, Edward Zolowski, Piotr Żbikowski; po 1971 także m.in. Franciszek Ceglak, Andrzej Ciba, Alina Karcz-Zabierowska. W 1980 KKMP Gwoźnica zrzeszał 14 członków i 28 kandydatów z powiatów: rzeszowskiego, krośnieńskiego i przemyskiego. Warunkiem zostania członkiem oddziału było posiadanie przynajmniej dwóch liczących się publikacji, kandydata obowiązywała jedna publikacja. Klub zrzeszał głównie młodzież licealną, także robotników i rolników piszących oraz dziennikarzy. Pracę w klubie traktowano jako etap wstępny przed przystąpieniem do ZLP (oddział związku w Rzeszowie powstał w 1967).

Wg: W. Zieliński. *Profile* 1980 nr 13 s. 26.

kulturotwórczej. Prawem natury grupa literacka Gwoźnica przerodziła się w grupę towarzyską z chwilą usamodzielnienia się jej członków w sensie twórczym – w wyniku uzyskania statusu członków ZLP" (fragment listu z XI 1985).

Według informacji T. Kubasa grupa posiadała program; nie został on jednak ogłoszony drukiem[4].

Spotkania robocze członków grupy odbywały się z reguły raz w miesiącu w siedzibach ZW ZMW lub ZO ZNP w Rzeszowie (instytucje te sprawowały mecenat nad Gwoźnicą), natomiast wieczory autorskie m.in. w powołanym z inicjatywy T. Kubasa Klubie Pracy Twórczej „Gwoźnica" w Iwoniczu Zdroju.

Członkowie grupy uczestniczyli w organizowanych w 1971–74 przez KKMP Gwoźnica i Klub Literacki ZLP w Rzeszowie ogólnopolskich konkursach prozatorskich o „Bieszczadzki Laur", połączonych z „biesiadami literackimi", odbywającymi się w Solinie; celem konkursów było wyszukiwanie młodych talentów, zwłaszcza z województwa rzeszowskiego. W jury II konkursu (1972) zasiadał Kubas, zaś Kondraciuk znalazł się wśród wyróżnionych autorów. Wśród laureatów ogłoszonego przez KKMP Gwoźnica w 1971 konkursu poetyckiego z okazji Międzynarodowego Dnia Teatru znaleźli się Kondraciuk (I nagroda) i Józef Janowski (II nagroda). W zorganizowanym w marcu 1972 przez KKMP Gwoźnica (przy współudziale Oddziału Wojewódzkiego Towarzystwa Kultury Teatralnej oraz redakcji pism *Widnokrąg* i *Profile*) konkursie poetyckim pn. „Noc jazzu i poezji" I nagrodę otrzymał Kondraciuk, II – Janowski; w jury zasiadał Kubas. Członkowie grupy uczestniczyli też w 1972 w seminarium warsztatowym młodych pisarzy oraz w imprezach związanych z obchodami Dni Oświaty, Książki i Prasy w Lutowiskach.

27 marca 1974 przewodniczący ZW ZSMW w Rzeszowie, przedstawiciel „Uzdrowiska Iwonicz" oraz Kubas jako prezes Oddziału KKMP podpisali porozumienie w sprawie powołania w Iwoniczu Zdroju Klubu Pracy Twórczej „Gwoźnica". Jego prace finansowane miały być przez KKMP. Akcję zainaugurowano spotkaniem autorskim Janowskiego, Włodzimierza Kłaczyńskiego, Kondraciuka i Kubasa. We wrześniu tegoż roku zorganizowano w Iwoniczu sympozjum literackie poświęcone twórczości pisarzy Rzeszowszczyzny; spośród członków grupy uczestniczył w nim T. Kubas.

Pisarze Grupy Literackiej „Gwoźnica" poza publikacjami indywidualnymi ogłaszali także w kolumnach KKMP, głównie w *Widnokręgu* (w 1968–74 ukazało się blisko dwadzieścia witryn poetyckich KKMP Gwoźnica), także w *Profilach, Nowej Wsi*, *Kamenie*, *Głosie Nauczycielskim*, *Tygodniku Kulturalnym* i *Życiu Literackim*. Ich wiersze znalazły się także w wydanym dzięki inicjatywie Kubasa almanachu „Gwoźnica. 2 almanach poetów rzeszowskich" (Rzeszów 1969). Po rozwiązaniu w 1975 Grupy Literackiej „Gwoźnica" przy KKMP Gwoźnica jej członkowie kontynuowali indywidualną twórczość literacką.

W 1977 zaczęto ponownie używać nazwy Grupa Poetycka Gwoźnica, jako działającej przy KKMP (por. kolumna poetycka w *Nowej Wsi*), skład osobowy był już jednak inny.

---

[4] T. Kubas pisał, iż program ów został udostępniony A.K. Waśkiewiczowi podczas zbierania przez krytyka materiałów do szkicu pt. Formy obecności „nieobecnego pokolenia". (Grupy literackie młodych 1960–1970), ogłoszonego w *Pamiętniku Literackim* 1974 nr 4.

Publikacje

– *w czasopismach*

1977

Nowa Wieś nr 42: 16 X s. 7–8, Grupa Poetycka Gwoźnica.
W: A. Decowski, J.J. Fafara, S. Kopiec, M. Pieniążek, S. Ran, W. Zieliński.

Opracowania

Literatura dotycząca KKMP Gwoźnica jest bardzo bogata; rejestrują ją roczniki *PBL* od 1967 roku. W niniejszym dziale uwzględniono wyłącznie opracowania omawiające działalność grupy literackiej Gwoźnica.

– g r u p a o s o b i e: **1968**: T. Kubas: Trochę orłów, trochę drobiu. *Polityka* nr 9: 1 III s. 14 [polem. z: B. Loebl: Gniazdo os. *Tamże* nr 2: 11 I s. 1, 7].

– o g ó l n e: **1967**: Nowe władze KKMP. *Widnokrąg* nr 38: 17 IX s. 2. – **1968**: Z. Jerzyna: Gwoźnica. *Profile* nr 2: II s. 92–93. – **1970**: Spotkanie autorskie rzeszowian w Warszawie. *Widnokrąg* nr 40: 3 X s. 2. – *Profile* nr 12: XII s. 64, Kronika. – **1971**: Spotkanie w Bieszczadach. *Widnokrąg* nr 43: 23 X s. 6 [not. o spotkaniu w Lutowiskach]. – Poeci Gwoźnicy w studenckim klubie „Odmieniec". *Prometej* nr z V s. 14. – M. Łyp: Członkowie grupy poetyckiej Gwoźnica w studenckim klubie „Odmieniec". *Widnokrąg* nr 20: 15 V s. 5. – **1972**: [S. Kukla] S.K.: „Książka w izbie – świat na przyzbie". *Nasz Klub* nr 7: VII s. 10–11. – **1974**: Klub Pracy Twórczej Gwoźnica. *Widnokrąg* nr 14: 6 IV s. 4. – **1977**: A. Nawrocki: Grupa poetycka Gwoźnica. *Nowa Wieś* nr 42: 16 X s. 8. – **1980**: J. Łysakowski: Wiesław Zieliński – prezes KMP [!] Gwoźnica w Rzeszowie. *Profile* nr 12: XII s. 26 [wyw., m.in. historia klubu].

CENTRUM*

Grupa Poetycka „Centrum".

Łódź; XI 1967–poł. 1971.

Członkowie: *Jacek Bierezin, Andrzej Biskupski, Jerzy Jarmołowski, Janusz Królikowski, Kazimierz Świegocki (do 1969); od 1969 także Jan Janiak.*

Powołana została przez Jacka Bierezina i Andrzeja Biskupskiego w listopadzie 1967. Komunikat grupy podpisali także: Jerzy Jarmołowski, Janusz Królikowski i Kazimierz Świegocki. W 1969 przystąpił do Centrum także Jan Janiak, odszedł zaś Świegocki. Członkowie grupy rekrutowali się z Koła Młodych przy ZLP w Łodzi.

* Hasło konsultowane z A. Biskupskim (V 1985).

W momencie przystąpienia do grupy jej członkowie byli już po debiucie: J. Bierezin publikował od 1966 w prasie łódzkiej, A. Biskupski w 1966 wydał swój pierwszy tomik poetycki, Jarmołowski debiutował tomikiem w 1964, Królikowski – w 1966 (debiut prasowy w 1959), Świegocki publikował w prasie od 1959, Janiak drukował w prasie od 1966, zaś w 1969 wydał swój debiutancki tomik poetycki.

Program literacki zatytułowany „Komunikat Grupy Poetyckiej Centrum" powstał w listopadzie 1967, a po raz pierwszy ogłoszony został w styczniowym numerze *Agory* z 1968; autorzy nie traktowali go jako ostateczny: „[...] sądzimy, że każdy wartościowy program może wyniknąć dopiero z długotrwałych i szczerych sporów i przekonywań" (do których zapraszali poetów spoza grupy). Członkowie grupy dostrzegali w młodej poezji polskiej zjawisko „sprowadzające się do tego, że treści humanistyczne bywają powszechnie ograniczane do manifestacji estetycznych", czego efektem stała się „dążność do efektownych popisów i zręcznych wybiegów, do tworzenia obrazów poetyckich za wszelką cenę, uchylanie się od problematyki moralnej współczesności w imię jakiejś absolutnej wolności, gdzie znikają wszelkie ograniczenia i wszelkie zobowiązania". Zdaniem autorów estetyzująca postawa odbiera poezji jej funkcje społeczne, „czyniąc ją w zamian instrumentem fałszywej magii i celowego tworzenia mitów, które mają odwracać uwagę ludzi od rzeczywistych problemów". Poezja, zdaniem członków Centrum, powinna być uznana za „czuły instrument dochodzenia do człowieczeństwa i nieubłaganego tropienia nieczłowieczeństwa – w nas samych i w innych ludziach". Powoływano się także na słowa twórcy autentyzmu, Stanisława Czernika: „Nie powinno być różnicy między tym, co się mieści w prawdziwej pieśni, a tym, co zamknięte jest w życiu".

„Komunikat" grupy krytycy traktowali jako rodzaj „wstępnego programu" (Tomasz Burek), zaś rozwinięcie tez programowych widzieli w szkicach Bierezina i Biskupskiego ogłoszonych w 1970 w *Więzi*[1], w których postulowano poezję „etyczną", „sceptyczną", „nie stroniącą od dramatyzmu" (Bierezin) oraz uzasadniano postulat „niezbywalności poezji" (Biskupski). Analizując tezy programowe grupy i ich poetyckie realizacje, Burek stwierdzał: „Obawiając się poezji jako jeszcze jednego systemu konformizmu i amoralnej wygody, poeci z grupy Centrum dążą do uchwycenia autentyzmu ludzkich przeżyć w sytuacjach rzeczywistych, w dramatach współczesnej chwili i miejsca, z jakim są związani przez świadomość i etyczny wybór: pragną, aby przestrzenie ich wierszy wypełniały zarówno realia czasu, jak i struktury znaczeń przydawane tym realiom przez porządkującą i sądzącą świadomość. Dlatego czytelnik odnajdzie w ich wierszach dwa kierunki ruchu: ku bezpośredniości zapisu przeżycia i elementarnej reakcji moralnej (Janiak, Jarmołowski) i ku poddanym krytycznej kontroli uogólnieniom o walorze ponadjednostkowym.

Formy «ty» i «my» w wierszach Biskupskiego i Bierezina świadczą o społecznym podmiocie tych wierszy, względnie o społecznym charakterze stosunków,

[1] Zob. J. Bierezin: W stronę etyki. *Więź* 1970 nr 1 s. 34–37, A. Biskupski: Wiara w niezbywalność poezji. *Tamże* s. 38–41. Przedr. w tegoż: Nie tylko przeciw metaforze. Szkice o poezji. Łódź: WŁ 1973, s. 207–213. Nawiąz. pt. Spór o nową poezję zob. *Więź* 1970 nr 7/8 s. 72–92 [wypow. autorów: K. Konarska-Łosiowa, S.W. Piskor, L. Szaruga, A. Szmidt, L. Tyborowski, E. Życieńska].

z których te wiersze czerpią inspirację: zbiorowość wielkiego miasta, pokolenia, drugi człowiek, przyjaciel lub wróg to istotności, dzięki którym w wierszach grupy Centrum zawiązuje się zawsze stosunek napiętego dialogu, konfrontacji postaw i walki. Walki w imię kilku prawd, bez których człowiek umiera"[2]. Krytycznie ocenił Centrum Julian Kornhauser[3] uważając, iż jest to grupa, która „akcentując społeczną funkcję sztuki, pragnie osiągnąć ją poprzez pierwotny, naiwny ogląd rzeczy w pseudo-lirycznej postaci". Próbą polemiki z tą oceną była prezentacja grupy dokonana przez Tadeusza Mocarskiego w *Poezji* (1972 nr 10).

Działalność grupy ograniczyła się do publikacji i zorganizowania jednego wieczoru autorskiego na Uniwersytecie Łódzkim. Nie związała się na stałe z żadnym czasopismem, nie organizowała imprez literackich typu: konkursy, zjazdy, nie miała także mecenasa.

Centrum nie ogłosiło w prasie oficjalnego rozwiązania. W notce poświęconej organizacji Łódzkiej Jesieni Poezji, J. Jarmołowski podaje rok 1970 jako datę końcową istnienia grupy[4]. A.K. Waśkiewicz przyczynę jej rozpadu upatrywał w fakcie braku mecenasa[5].

Publikacje

– *w czasopismach*

1968

Agora nr 19: I s. 58–61.

W: J. Bierezin, A. Biskupski, J. Jarmołowski, J. Królikowski, K. Świegocki. – Tu także: Komunikat grupy poetyckiej Centrum. Przedr.: *Biul. Filol.* (Łódź) nr [2] s. 57–61. Przedr. tekstu programowego [w:] T. Mocarski: Deklaracje i manifesty. (1960–1970). *Poezja* 1972 nr 10 s. 79; przedr. w przekł. niem.: w: Die polnische Lyrik von 1945 – bis 1985. Entwicklung – Generationenfolge – Periodisation. Essen: Die Blaue Eule 1986.

1970

Orientacja nr z IV–V s. 31, Grupa Centrum.

W: J. Bierezin, A. Biskupski, J. Janiak, J. Jarmołowski.

Opracowania

– o g ó l n e: **1968:** *Agora* nr 19: I s. 58 [nota]. – **1969:** J. Kornhauser: Szansa grupy. (O najmłodszych grupach literackich w Polsce). *Życie Lit.* nr 46: 16 XI s. 4. – **1970:** [T. Burek] T.B.: Grupa Centrum. *Orientacja* nr z IV–V s. 30–31. – **1971:** [A.K. Waśkiewicz] akw.: Grupy literackie 1960–1970. [W:] Tak – nie. Warsz.: RN ZSP s. 99. – **1973:** [Polem. nt. niezrealizowania

---

[2] *Orientacja* 1970 nr IV–V.
[3] *Życie Lit.* 1969 nr 46.
[4] *Nowy Med.* 1973 nr 8.
[5] Por. Sposób bycia. *Nadodrze* 1976 nr 18 s. 10.

Łódzkiej Jesieni Poezji w 1972, dot. także grupy:] *Nowy Med.*: (wues): Impreza – widmo, nr 2: 15–31 I s. 12; polem.: R. Gorzelski, nr 6: 16 –31 III s. 5–6, Listy do Redakcji. – (róg): Jemioły. Monografia gangu literackiego, nr 6 s. 16. – [J. Jarmołowski] AL CAPONE: Jeszcze o grupie Centrum; R. Gorzelski. Polem. Z. Jaskuła; (róg): Piwko „Kontestatora". [Dot. J. Bierezina] nr 8: 16–30 IV s. 16. – **1978:** A.K. Waśkiewicz: Formy obecności „nieobecnego pokolenia". Łódź: WŁ, s. 70–72. – **1982:** A.K. Waśkiewicz: Ósma dekada. Wr.: Ossol., s. 44–45. – **1984:** J. Poradecki: Poetyckie gry z czytelnikiem. W kręgu poszukiwań poetyckich grupy Centrum. *Ms. Łódz.* (Wyd. Muz. Historii m. Łodzi) z. 4 s. 3–17. – **1993:** [nota o grupie w:] Konfederacja Nowego Romantyzmu. Przeszłość przyszłości. Antologia Konfederacji Nowego Romantyzmu. Pod red. B. Urbankowskiego. Warsz.: Oddz. Warsz. ZLP, s. 124.

REDA*

Kołobrzeska Grupa Poetycko-Plastyczna „Reda".

Kołobrzeg; 1967–71; 1973.

Pierwotny skład osobowy: *(poeci) Piotr Bednarski, Teresa Ferenc, Zbigniew Jankowski, Jan Lechowski, Czesław Michałowski, Wiesław Uptas, Stanisław Wasyl; (plastycy) Kazimierz Cebula, Jerzy Ściesiński, Adela Ściesińska, Irena Zahorska oraz w luźnej współpracy: Elżbieta Dudzik, Łucja Końko, Andrzej Rafiński, Olgierd Szerląg, Janusz Tężycki; od 1973: (literaci) P. Bednarski, Czesław Foryś, Lech Marek Jakób, J. Lechowski, Elżbieta Niedźwiadek, Józef Radyszewski, W. Uptas.*

W 1965 Zbigniew Jankowski, osiedliwszy się w Kołobrzegu, założył Kołobrzeski Klub Myśli Twórczej, w którego ramach zorganizował sekcję poetycko-plastyczną Reda; przystąpiła do niej powstała w 1962 Grupa Plastyczna „Kołobrzeg". W 1967 klub zaprzestał działalności, wyłoniła się natomiast grupa, która przyjęła nazwę Kołobrzeska Grupa Poetycko-Plastyczna Reda. Inicjatorem jej założenia był Jankowski, a współorganizatorami poeci Piotr Bednarski, Teresa Ferenc, Jan Lechowski i Stanisław Wasyl oraz plastycy Kazimierz Cebula i Jerzy Ściesiński. Pierwsze zebranie członków odbyło się 16 marca 1967[1] w klubie „Relaks" w Kołobrzegu; połączone było z wieczorem autorskim Krzysztofa Nowickiego.

W chwili powołania Redy Ferenc i Jankowski byli członkami ZLP, pozostali poeci – KKMP, wszyscy zaś należeli do Stowarzyszenia Marynistów Polskich.

Pomysłodawcą nazwy grupy był Lechowski. Współpracujący z Redą Krzysztof Nowicki pisał o sensie zawartym w jej nazwie: „Gdyby rzecz rozumieć metafo-

* Hasło opracowane m.in. na podstawie odpowiedzi Z. Jankowskiego na ankietę w lipcu 1981 i przez niego konsultowane (V 1985).

[1] Kronika życia literackiego. Masz. IBL PAN podaje błędną datę: 1 czerwca 1967; L.M. Jakób w *Bałtyku* 1980 nr 3 pisał o 10 marca.

rycznie, to nazwa grupy kojarzy się nie tylko z dosłownością sytuacji statku, nie wyczerpuje się też w zaakcentowaniu związku autorów książki z morzem, ale określa jednocześnie ich pojmowanie własnego położenia. Położenia, w którym dokonano pewnego wyboru życiowego, podjęto pewne decyzje, co zapowiada czas sprawdzenia, na ile były one słuszne"[2].

Miejscem spotkań warsztatowych członków Redy były kolejno: klub „Relaks", Klub Morski Przedsiębiorstwa Połowów i Usług Rybackich „Barka" (Jankowski był w 1969–71 jego kierownikiem) oraz mieszkanie założyciela grupy. Grupa nie związała się z żadnym mecenasem, przy organizowaniu imprez poetycko-plastycznych korzystała z pomocy Wydziału Kultury Powiatowej Rady Narodowej (w 1965–66 kierował nim Jankowski) i Powiatowego Domu Kultury (kierował nim Ściesiński), współpracowała także ze Stowarzyszeniem Marynistów Polskich oraz koszalińskim Ośrodkiem KKMP. W pierwszych dwóch latach swego działania grupa nie widziała potrzeby formułowania wspólnego programu poetyckiego. Opowiadano się za kontynuacją popularyzatorskich działań Klubu Myśli Twórczej (konkursy poetycko-plastyczne, spotkania z pisarzami itp.) oraz pracą wewnątrzgrupową (dyskusje warsztatowe, przygotowywanie wspólnych publikacji)[3].

W 1969 Jankowski napisał szkic pt. „Poezja i żywioł", przeznaczony do nie wydanego almanachu „Reda-2". Uchodził on za wewnętrzny program grupy, nie był jednak przez wszystkich jej członków zaakceptowany. Tekst ten był prezentowany i dyskutowany podczas wspólnych wystąpień Redy m.in. w Kołobrzegu i Szczecinie. Ostatecznie ukazał się w wersji nieco zmienionej w 1972 w publikacji „Węzły. Forum Młodych" (Szczecin 1972, s. 30–31) obok wierszy Jankowskiego i Ferenc, ale nie jako program grupy[4]. Artykuł „Poezja i żywioł" przeciwstawiał się poezji neoklasycznej i lingwistycznej, opowiadając się za poezją „żywej świadomości – myślącego sumienia". Jankowski pisał w nim m.in. o morzu i tematyce morskiej: „Żywioł, ten, powiedziałbym patos namacalnego świata, najbliższy jest sztuce, tkwi w niej immanentnie. Ona bowiem sama jest jakby kontynuacją żywiołu, jego uczłowieczoną modulacją. Dlatego – jak to już sformułowałem w jednym z artykułów – autentyczny poeta nie pisze na temat morza, ale morzem na temat siebie. Dlatego – wbrew twierdzeniu krytyka «formulisty», A.K. Waśkiewicza – z morza, z tematu morskiego nie robimy programu artystycznego. Żyjemy morzem. Program robimy ze swojego życia, pojętego indywidualnie i społecznie". Poezję rozumiał Jankowski jako „wezwanie do autentyczności", przy czym ów autentyzm miał być „nie żywiołowo dowolny, ale modulowany celowo ewoluującą moralnością". Nawiązując do koncepcji Teilharda de Chardin, pisał: „Stawiając na poezję modulowanego żywiołu, stawiam także na śmiałość wyobraźni. To właśnie poezja budująca w człowieku przestrzenie filozoficzne i moralne, poezja swoim autentyzmem i naturalnością rozpierająca coraz węższe gardła współczesnych specjalizacji – musi widzieć i przewidywać jak najdalej, przemawiać maksymalizmem i nieskończonością, tworzyć w nas to, co Teilhard de Chardin nazwał «zmysłem kos-

[2] Por. K. Nowicki: Budowanie przestrzeni. [W:] Reda. Almanach... Gdań. 1969.

[3] Por. *Pomorze* 1967 nr 11 s. 11.

[4] Omówienie artykułu daje A.K. Waśkiewicz w książce pt. Formy obecności „nieobecnego pokolenia". Łódź: WŁ 1978, s. 81–82.

micznym albo nowym stanem równowagi». Bo oto zaledwie stwierdziliśmy jak Lundkvist: «Nawet morze jest więźniem. Nawet wiatr», a już obudziliśmy sobą nowy żywioł – kosmos". O istocie poezji pisał: „[...] poezja to nie jeszcze jedna filologiczna specjalizacja, ale praca «pośrodku żywiołów». Poczynania filologiczne i lingwistyczne mają dla niej wartość o tyle, o ile poetycki temperament wyzwalają, a nie dławią, o ile potrafią artystyczny żywioł modulować, a nie gasić. Bo właśnie najbardziej wzniosłym i jedynym chyba sensownym celem poezji jest nieustannie uświadamiane i korygowane sobą – jak najżywsze życie" (cyt. wg tekstu udostępnionego przez autora[5]). Jako teoretyk grupy polemizował z innymi postawami poetyckimi, zwłaszcza z właściwymi poetom „Hybryd" (por. felietony z cyklu „Ujęcia" w bydgoskich *Faktach i Myślach*).

Reda prowadziła ożywioną działalność, o której jej członkowie wyrażali się, iż miała charakter „społecznikowski"[6]; były to popularyzatorskie wieczory poetycko-plastyczne (np. w grudniu 1969 w Domu Zbowidowca we Włościborzu; w czasie spotkania przekazano miejscowej bibliotece książki członków grupy oraz czternaście prac plastyków związanych z Redą). Realizowano stałe imprezy literackie pn. „Piątki Redy" w kołobrzeskich klubach, w siedzibie Stowarzyszenia Marynistów Polskich w Szczecinie (i we współpracy ze Stowarzyszeniem – spotkania połączone z wystawami plastycznymi w miastach Wybrzeża). Na „Piątki" odbywające się co dwa tygodnie zapraszano pisarzy spoza grupy; odbyły się m.in. spotkania ze Zbigniewem Bieńkowskim, Nikosem Chadzinikolau, Lechem Bądkowskim, Franciszkiem Fenikowskim, Stefanem Flukowskim, Małgorzatą Hillar, Zdzisławem Polsakiewiczem, Leszkiem Prorokiem, Stanisławem Marią Salińskim, Arturem Sandauerem. Organizowano także spotkania autorskie w placówkach kulturalnych Pomorza Zachodniego, m.in. w Oficerskim Klubie Garnizonowym. Ogółem – odbyło się kilkanaście wieczorów autorskich grupy; uczestniczyli w nich jej najaktywniejsi członkowie: Ferenc, Jankowski, Bednarski, Lechowski, Wasyl, oraz plastycy: Cebula, Ściesiński.

W 1967 z inicjatywy Redy odbyły się (z udziałem m.in. członków grupy) I Kołobrzeskie Dni Kultury Morskiej pn. „Marenezje", a w ich ramach konkurs poetycki i plastyczny o nagrodę „Srebrnej Fali". Konkurs dotyczył poezji i sztuk plastycznych, tematycznie zaś związany był z problematyką morską. W jury zasiadali m.in. Zbigniew Bieńkowski, Mieczysław Jastrun, Julian Przyboś oraz jako przedstawiciel grupy – Z. Jankowski. Pod koniec 1970 grupa była inicjatorką i współorganizatorką Kołobrzeskich Dni Plastyki, w ramach których odbyło się kilkanaście wystaw w zakładach pracy, świetlicach PGR na terenie województwa. Od 1968 współpracowała stale z KKMP w Koszalinie.

W 1967 Reda zaczęła publikować kolumny poetyckie, a w 1969 wydała almanach „Reda", dotowany przez Wydział Kultury Powiatowej Rady Narodowej w Kołobrzegu. Planowano wydanie kolejnych publikacji książkowych pt. „Reda-2" (w 1970 w przygotowaniu) i „Reda-3"; do realizacji zamysłu nie doszło. Skład osobowy grupy był zmienny: w 1968 odeszli z niej, po niewłączeniu ich wierszy do almanachu – Cz. Michałowski i W. Uptas. Po wyjeździe w 1971 Ferenc i Jankow-

[5] Por. Z. Jankowski: Morze u poetów. *Fakty i Myśli* 1971 nr 16.
[6] Por. *Głos Koszal.* 1970 nr 170.

skiego do Wrocławia grupa zawiesiła działalność. Według informacji Jankowskiego została reaktywowana w 1973 w zmienionym składzie osobowym: P. Bednarski, W. Uptas oraz Elżbieta Niedźwiadek, Lech Marek Jakób, Józef Radyszewski, Czesław Foryś (Jankowski i Ferenc luźno współpracowali z odnowioną Redą). Reaktywowana grupa nie sformułowała programu wzorem poprzedniczki, przygotowywała natomiast almanach, który miał ukazać się w Wydawnictwie Morskim[7].

Według informacji Jankowskiego (list z maja 1985) grupa kontynuuje działalność, ale „bardziej kameralnie i wewnątrzwarsztatowo", nadto – w uszczuplonym składzie osobowym, bowiem w początkach 1981 odeszli z niej Wasyl i Cebula, jednak brak informacji prasowych poświadczających działania Redy po 1973.

Pojawienie się grupy w 1967 krytyka przywitała bardzo przychylnie, widząc w tym fakt ożywienia życia literackiego w Kołobrzegu; sporo miejsca poświęcił Redzie *Głos Koszaliński*, śledząc jej kolejne inicjatywy. Podkreślano walory marynistycznych zainteresowań uczestników Redy, stwierdzając, że nie sprowadzają się one do „sentymentu, do szantażu swojskim, umiłowanym pejzażem"[8]. Dostrzeżono realizowanie w poetyce grupowej postulatu autentyzmu. Tadeusz Żółciński był zdania, iż poezja ta „ma wszelkie szanse być poezją powszechną, a nie tylko oryginalnością i specyfiką jednego regionu"[9]. Ustosunkowywano się ponadto do sprawy braku opublikowanego programu poetyckiego Redy, przy czym dla niektórych krytyków fakt ten był bez większego znaczenia, uważali bowiem, że twórczość jej członków tłumaczy się sama (por. wstęp K. Nowickiego do almanachu grupy, recenzję Adriany Szymańskiej tegoż almanachu w *Pomorzu* i in.), dla innych (np. Tadeusza J. Żółcińskiego, A.K. Waśkiewicza) miało to znaczenie zasadnicze.

Publikacje

– *w czasopismach*

1967

Pomorze nr 11: 1–15 VI s. 11, Kołobrzeska grupa poetycka Reda.
W: P. Bednarski, T. Ferenc, Z. Jankowski, J. Lechowski, Cz. Michałowski, W. Uptas, S. Wasyl. – Przerywniki: K. Cebula.

---

[7] Wśród członków reaktywowanej Redy Jankowski wymienił także S. Wasyla, autor ten jednak zaprzeczył związkom z grupą po 1971 roku. Według informacji Wasyla almanach „Reda-2" składać się miał z trzech części: część „Debiuty Redy" zawierać miała utwory poetyckie i prozatorskie autorów, wówczas debiutantów: J. Lechowskiego, L. Jakóba, E. Niedźwiadek, W. Uptasa i J. Radyszewskiego, część druga – teksty poetyckie, prozatorskie, eseistyczne i krytyczne autorów almanachu „Reda" z 1969, część trzecia pt. „Okolice Redy" teksty tych autorów mieszkających na Pomorzu, których twórczość klimatem artystycznym bliska była autorom Redy.

[8] K. Nowicki. *Głos Koszal.* 1968 nr 306.

[9] Por. *Pobrzeże* 1969 nr 6.

1968

Nurt nr 2: II s. 15, Grupa Reda...
W: P. Bednarski, T. Ferenc, Z. Jankowski, J. Lechowski, S. Wasyl.
Głos Koszal. nr 306: 21–22 XII s. 4, Przedstawiamy Redę.
W: P. Bednarski, T. Ferenc, Z. Jankowski, J. Lechowski, S. Wasyl.

1969

Nadodrze nr 18: 21 VI–4 VII s. 8.
W: T. Ferenc, Z. Jankowski, J. Lechowski, S. Wasyl. – Graf.: K. Cebula.

1970

Głos Koszal. nr 170: 20 VI s. 6–7, Morze ich wyobraźni.
W: P. Bednarski, T. Ferenc, Z. Jankowski, S. Wasyl. – Graf.: K. Cebula, J. Ściesiński, I. Zahorska.

1978

Głos Pom. nr 74: 1–2 IV s. 8–9, 10, Magazyn Literacki.
W: L. M. Jakób, J. Lechowski, W. Uptas, S. Wasyl. – P: P. Bednarski, E. Niedźwiadek.

– *druki zwarte*

1969

Reda. Almanach kołobrzeskiej grupy poetyckiej. Graf.: K. Cebula. Gdań.: WM 76 s., egz. 5000.
Wydano z dotacji Wydz. Kult. PRN w Kołobrzegu. – Zawartość: K. Nowicki: Budowanie przestrzeni. [Wstęp]. – W: P. Bednarski, T. Ferenc, Z. Jankowski, S. Wasyl.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1967:** [Z. Jankowski]: Kołobrzeska grupa poetycka Reda. [Wstęp do kolumny wierszy]. *Pomorze* nr 11: 1–15 VI s. 11. – **1970:** J. Ślipińska: Morze ich wyobraźni. *Głos Koszal.* nr 170: 20 VI s. 6 –7 [tu m.in. wypow. członków: P. Bednarski, K. Cebula, Z. Jankowski, J. Ściesiński, I. Zahorska]. – Z. Jankowski: Ciążenie morza. *Nasz Klub* nr 8: VIII s. 32. – **1973:** M. Żółtak: Poeci jak wagabundzi... Z T. Ferenc i Z. Jankowskim o marynistyce. [Wyw.; m.in. dot. grupy]. *Głos Koszal.* nr 356: 22 XII s. 6.

– o g ó l n e: **1967:** (kan): W Kołobrzegu powstała grupa literacka. *Głos Koszal.* nr 63: 14 III s. 4. – **1968:** J. Olejniczak: Wbrew znanej teorii. *Żoł. Pol. Lud.* nr 6: 13–15 I s. 1, 3. – K. Nowicki: Przedstawiamy „Redę". *Głos Koszal.* nr 306: 21–22 XII s. 4. – **1969:** [M. Żołtak] (mir): Odwiedziny we Włościborzu. *Głos Koszal.* nr 329: 9 XII s. 6. – **1970:** Reda i „Baszta" powiatowe grupy literacko-artystyczne. *Tyb. Ludu* nr 3: 4 I s. 4. – *Zycie Lit.* nr 1: 4 I s. 15 [nota o powst.]. – **1974:** J. Dąbrowa-Januszewski: Koszalin poetycki. [W:] Profile kultury. Koszal.: Koszal. Tow. Społ.-Kult. s. 104–105. – **1975:** J. Lissowski: Reda rediviva. *Głos Koszal.* nr 64: 15/16 III s. 8. – **1978:** A.K. Waśkiewicz: Formy obecności „nieobecnego pokolenia". Łódź: WŁ s. 80–82. – **1980:** L.M. Jakób: Pamięci Redy. *Bałt. Woj. Inf. Kult.* nr 3: III s. 27–29.

– R e d a. A l m a n a c h ... [Rec.:] **1969:** J. Mazurczyk: Kołobrzeska Reda. *7-my Głos Tyg.* nr 18: 4 V s. 8, Książki Wybrzeża. – [M. Żółtak] (mir): Almanach Redy. *Głos Koszal.* nr 112: 6 V s. 6.

– (z): Almanach Redy. *Il. Kur. Pol.* nr 108: 7 V. – [J. Ślipińska] JOT: Z kołobrzeskiej Redy. *Głos Koszal.* nr 137: 31 V s. 6. – T.J. Żółciński: Kołobrzeski almanach poetycki. *Pobrzeże* nr 6: VIII s. 12–13. – A.K. Waśkiewicz: Reda. *Litery* nr 9: IX s. 45. – Z. Polsakiewicz: Morze różnorakich możliwości. *Fakty i Myśli* nr 24: 23 XI – 6 XII s. 10. – A. Szymańska: Poeci Redy. *Pomorze* nr 23: 1–15 XII s. 12. – **1970:** (nad): Dwa pytania. *Grom. Rol. Pol.* nr 7: 15 I [dot. też grupy Baszta]. – M. Sprusiński: Między słowem a kasą. *Nowe Książ.* 1970 nr 1: 15 I s. 37–39.

SIT VENIA VERBO

Gdańsk; 1967–po 1968.
Grupa studencka.
Członkowie: *Arkadiusz F. Bor, Zdzisław A. Malinowski i in. (nazwiska nieznane).*

Założyciele grupy byli w 1967 studentami wydziału architektury Politechniki Gdańskiej. Według informacji Witolda Toczyskiego (*Student* 1969 nr 4) grupą opiekował się „jeden ze znanych Wybrzeżowych poetów". Celem ugrupowania miała być prezentacja twórczości studentów rodzimej uczelni i opieka nad początkującymi poetami. Organizowało ono prezentacje własnej poezji ilustrowane podkładem muzycznym (organy Hammonda) i tzw. kompozycjami wizualnymi; do listopada 1968 odbyło się siedem takich programów poetyckich, które miały być zaczątkiem Studenckiego Teatru Poezji. Grupa nie ogłosiła drukiem programu artystycznego, nie publikowała także swoich utworów. W 1970 Malinowski związał się z Ugrupowaniem → Warsztat.

Innych informacji brak.

Opracowania

– o g ó l n e: **1968:** [J. Wypijewski] JRW: Sit Venia Verbo. *Politechnik* nr 33: 19 XI s. a [także sylwetki założycieli]. – **1969:** W. Toczyski: Czkawka Melpomeny. *Student* nr 4: IV s. 22.

TERAZ*

Warianty nazwy: Grupa poetów „Teraz"; Grupa Poetycka „Teraz"; Grupa przy studenckim klubie „Pod Jaszczurami".

Kraków; X 1968–poł. 1975.

Członkowie: *(grupa założycielska) Józef Baran, Wit Jaworski, Adam Kawa, Adam Komorowski, Julian Kornhauser, Jerzy Kronhold, Wiesław Paweł Krzeszowski, Andrzej Nowak, Jerzy Piątkowski, Roman Pytel, Stanisław Stabro, Tomasz Turowski, Zdzisław Wawrzyniak (do 1969), Adam Zagajewski. W 1969–IX 1970: W. Jaworski, J. Kornhauser, J. Kronhold, J. Piątkowski, S. Stabro, T. Turowski, A. Zagajewski. Od IX 1970: W. Jaworski, J. Kornhauser, J. Kronhold, J. Piątkowski (do 1971), S. Stabro (do 1972), A. Zagajewski.*

Grupa powstała w październiku 1968 z inicjatywy Jerzego Piątkowskiego. Związana była ze studenckim klubem „Pod Jaszczurami" (Piątkowski współpracował wówczas z Radą Programową klubu) i działała pod patronatem ZSP. Wyłoniła się spośród członków Koła Młodych i zarazem laureatów Turnieju Jednego Wiersza o „Jaszczurowy Laur", skupiała jednak początkowo także młodych twórców luźno związanych z literaturą[1].

O motywach powołania grupy pisał Kornhauser w 1971 w *Itd* (nr 41): „Uważaliśmy siebie za grupę ludzi wspólnie myślących, trochę grupę literacką, trochę artystyczną, a więc skupiającą kilka środowisk. Dopiero później doszliśmy do przekonania, że grupa ma sens, jeżeli istnieje nie tylko wspólnota myślenia, ale także wspólnota działania". Natomiast we wstępie do almanachu „Teraz" Zagajewski pisał m.in.: „Grupa powstała w roku 1968. Nie jest to data przypadkowa, podobnie jak nie jest przypadkiem, że później wspólnie przeżywaliśmy wydarzenia grudnia 1970 roku. Te dwa lata, między rokiem 68 a 70, były gorzką lekcją dla całej literatury, której nie było, która nie brała udziału w tym, czym wszyscy żyli".

Nazwa grupy zyskała swą treść dopiero w programie, pisano o niej także we wstępie do almanachu „Teraz"; zdaniem Juliana Kornhausera: „w chwili powstania grupy nazwa nie miała jeszcze wiele wspólnego z późniejszym programem"[2]. W wywiadzie dla *Itd* z 1972 Kornhauser mówił m.in. o konieczności „stałego interweniowania w świadomość społeczeństwa, nawet niecierpliwie i emocjonalnie – bo tak chyba być powinno – wkraczając w codzienną rzeczywistość. Chodzi po

* Hasło zredagowane m.in. na podstawie danych dostarczonych przez J. Kornhausera (ankieta z czerwca 1981) i z nim konsultowane.

[1] B.S. Kunda tak pisał o powstaniu grupy: „Prehistoria grupy literackiej Teraz wiąże się z początkiem – według periodyzacji Stanisława Stabry – czwartego okresu w dziejach krakowskiego Koła Młodych, który zaczął się gdzieś w okolicach 1967 roku". W Kole pojawiło się wówczas wielu młodych, spośród których wyłoniły się grupy: Teraz, Tylicz i 848. Zdaniem Kundy „Koło Młodych jeszcze w 1972 było terenem konfrontacji tych trzech grup" (*Zdanie* 1981 nr 1 s. 135).

[2] Wg ankiety dot. historii grupy. We wstępie do almanachu o znaczeniach słowa „Teraz" pisano, iż dotyczy ono przede wszystkim „lat-kluczy" 1968–70; kładziono nacisk na zrozumienie współczesności i atakowanie jej, gdy jest pozorna, bowiem „niesie ze sobą kryzysy nie tylko literackie".

prostu o stałą ingerencję w zjawiska polityczne, społeczne, kulturalne dziejące się obecnie, czyli t e r a z"[3].

Skład osobowy grupy był zmienny. Początkowo tworzyło ją czternaście osób związanych ze środowiskiem studenckim: poetów, krytyków i tłumaczy. W trakcie prac nad manifestem Teraz skład zawężał się; do grupy należeli obok poetów (Wit Jaworski, J. Kornhauser, J. Piątkowski, Stanisław Stabro, Adam Zagajewski) także tłumacze: Andrzej Nowak (przekłady z literatury południowoamerykańskiej), Adam Komorowski (literatura łatynoska i amerykańska), Roman Pytel (literatura amerykańska i hebrajska), Zdzisław Wawrzyniak (literatura niemiecka i szwedzka)[4]. Początkowo do grupy należał także Józef Baran; w 1969, po wyjeździe z Krakowa zerwał z nią kontakt[5].

Jarosław Markiewicz, relacjonując w 1971 przebieg I Spotkania Poetów i Krytyków w Cieszynie (XI 1970), mylnie zaliczył do grupy Wiesława Kazaneckiego, Jana Prokopa, Krzysztofa Mrozowskiego i Jana Kurowickiego (*Twórczość* 1971 nr 3).

W chwili opublikowania manifestu należeli do grupy: Jaworski, Kornhauser, Kronhold, Piątkowski, Stabro i Zagajewski, w 1972 działała ona już bez Piątkowskiego, a od 1973 także bez Stabry.

Tekst programowy pt. „Magiczne zaklęcie, które wyzwala metafora", nazwany przez członków Teraz „szkicem światopoglądu", ukazał się w 1970 we wrześniowym numerze *Współczesności*; nie figurowały pod nim nazwiska członków grupy (podano je w nocie redakcyjnej). Jego tezy rozwijane były w latach następnych przez Kornhausera, Zagajewskiego, Jaworskiego i Stabrę w licznych artykułach ogłaszanych zwłaszcza w 1970–74 m.in. w *Studencie*, *Nowym Wyrazie*, *Poezji*, *Życiu Literackim*, *Magazynie Kulturalnym*, *Miesięczniku Literackim*[6].

[3] Por. *Itd* 1972 nr 41 s. 13.

[4] Por. *Poezja* 1970 nr 9 s. 108.

[5] Inf. z ankiety J. Barana z czerwca 1981: „Moja przynależność do grupy miała charakter marginesowy, to znaczy w latach 1968–1969 należałem do grupy poetów, tłumaczy i krytyków, zbierających się w krakowskim klubie «Pod Jaszczurami», w celu zawiązania grupy «Teraz». Ale w momencie, gdy ta grupa zawiązała się na trwałe i po opublikowaniu jednego wiersza wraz z nimi w kolumnie [...] i po wyjeździe na prowincję – zerwałem z tą grupą kontakt. Tym bardziej, że nie wiązało mnie z nią nic wspólnego".

[6] Por. warianty programu: J. Kornhauser: Realizm nienaiwny. *Poezja* 1970 nr 9 s. 61–65; A. Zagajewski: Dwudziestopięcioletni poeci. *Zwrot* 1971 nr 11 s. 5–6. Tenże: [Wstęp do:] Teraz. Warsz.: Universitas [1972] s. 3; oraz m.in. artykuły: A. Zagajewski: Co to znaczy – młody pisarz. *Życie Lit.* 1970 nr 4 s. 5; J. Kornhauser: Lato w trzcinach. *Student* 1971 nr 3 s. 19 [krytyka współcz. poezji na przykładzie tomików A.A. Pilarza, J.M. Czarneckiego, B. Szymańskiej]; Tenże: O krytykę agresywną. (Bezdroża młodej poezji). *Życie Lit.* 1971 nr 9 s. 6; S. Stabro: Czy brak perspektywy. *Fakty i Myśli* 1971 nr 17 s. 6 [wypow. w dysk. „Młoda literatura a rzeczywistość"]; Tenże: Śmierć w bibliotece. (Bezdroża młodej poezji). *Życie Lit.* 1971 nr 9 s. 6; A. Zagajewski: Czego chcą młodzi. (Dyskusji o literaturze ciąg dalszy). *Życie Lit.* 1971 nr 22 s. 5, 10; Tenże: O leniwych poetach. *Poezja* 1971 nr 12 s. 111–112; Tenże: Stracone pokolenie (Bezdroża młodej poezji). *Życie Lit.* 1971 nr 12 s. 103–107 [o tzw. Pokoleniu 60]; W. Jaworski: Stare mistyfikacje i nowe wartości. *Student* 1972 nr 9 s. 20 [dot. pokolenia „Orientacji"]; J. Kornhauser: Młoda poezja: trzeci ekspresjonizm. *Student* 1972 nr 10 s. 5. – A. Zagajewski: Rzeczywistość nie przedstawiona w powojennej literaturze polskiej. *Student* 1972 nr 25 s. 9, 12–15; Tenże: Nowy świat kultury. *Student* 1972 nr 8 s. 11 [o propozycjach programowych młodej literatury]; S. Stabro: Czy nowy katastrofizm. *Student* 1973 nr 1 s. 7. Polem.: R. Krynicki. *Student* 1973 nr 2 s. 20–21; S. Stabro: Stare nieporozumienia w nowym stylu. (Spór o młodą poezję). *Życie Lit.* 1973 nr 23 s. 4 [polem. z:] Z. Bauer: Katastrofiści. Dekadenci. *Życie Lit.* 1973 nr 20 s. 6–9, 12; A. Zagajewski: Spóźniony debiut. *Nowy Wyr.* 1993 nr 5 s. 6–14. Polem.: M. Harny. *Literatura* 1973

Akcentowano kwestię „kryzysu języka", wynikającego z braku odwagi do nazywania rzeczywistości; prowadzić to miało – zdaniem autorów – do problematyki mitu i w konsekwencji sprowadzało się do postawy „realizmu naiwnego", charakterystycznego dla dwu modelowych postaw: poety – klasycysty i poety – empirysty. „Realizmem naiwnym" nazwano tu „realizm w sensie platońskim, realizm samodzielnych idei, naiwnie przyjmowanych za rzeczywistość. Stosunek poety do mitu wyraża się w dwu skrajnych formach: akceptacji mitu (postawa klasycystyczna) i w jego pozornym, bo nieuświadomionym odrzuceniu". „Realizmowi naiwnemu" przeciwstawiano postawę „realizmu nienaiwnego". Postawiono pytania: „Jak wobec tego postępować z mitem, żeby osiągnąć jego punkt graniczny, umieścić się w miejscu, które już nie jest rzeczywistością z jej całkowitym wypełnieniem, a jeszcze nie stało się hierarchią mitu. Jak znaleźć w praktyce poetyckiej przejście od ogólnych postulatów kulturalnych do przestrzeni wiersza. W jaki sposób ocena rzeczywistości dokonana na zasadzie wybranego rodzaju obrazowania poetyckiego może doprowadzić do konstrukcji mitu, i zarazem nie zastygać w trwały system wartości i przesądów". Odpowiedź na te pytania widzieli w metaforze, bowiem „metafora nie jest zamkniętą konkretyzacją, ostatecznym modelem rzeczywistości, ale jej wyrazem, uchwyconym w świadomości poety w postaci napięć, jakie wprowadza ona między znakami. [...] Metafora powstaje na granicy rzeczywistości i rodzącego się dopiero słowa". Za jedną z głównych zasad swoich realizacji poetyckich uważali terazowcy użycie ironii: „Ironia w naszym rozumieniu jest dystansowaniem określonych już, a więc potocznych metafor. W tym znaczeniu ironia sama jest metaforą, przy czym stosunek podmiotu do tradycji poetyckiej, konwencji zastanych programów, nie wyczerpuje jej zakresu".

Równocześnie z manifestem grupy, ogłoszonym we *Współczesności,* ukazał się w *Poezji* szkic Kornhausera pt. „Realizm nienaiwny" (por. przyp. 4), będący z jednej strony odpowiedzią na polemikę wywołaną jego artykułem pt. „Szansa grupy. (O najmłodszych grupach literackich w Polsce)"[7], z drugiej zaś – uszczegółowieniem niektórych tez programowych dotyczących pojęć „realizm naiwny", „realizm nienaiwny" oraz wyjaśnieniem terminu „grupa interwencyjna", za jaką uważał Teraz.

Program grupy miał być w intencji jego autorów programem nie tylko literackim, ale także etycznym; chodziło o odpowiedź na pytanie, „w jaki sposób myśleć, aby to nasze pisanie dało odpowiednie wyniki społeczne [...]"[8]. Postulat ten wynikał z przekonania, że w latach 1968–70 doszło do głosu nowe pokolenie literackie, pokolenie, które „odzyskało odwagę" i potrzebuje własnej literatury.

nr 47 s. 11; W. Jaworski: Czy istnieje poezja polityczna. *Nowy Wyr.* 1974 nr 5 s. 58–68; Tenże: Temat polityczny a młodzi. *Student* 1974 nr 5 s. 7; A. Zagajewski: Poezja i światopogląd. *Mies. Lit.* 1974 nr 4 s. 56–59 [o tzw. Nowej Poezji]; J. Kornhauser: Awangarda: Czarnowidztwo. *Student* 1974 nr 10 s. 10–11 [o atakach na poezję młodych]; S. Stabro: Ortodoksja niejedno ma imię. *Kultura* 1974 nr 42 s. 5–6 [o programach poet. i ich realizacjach]; J. Kornhauser: Nowa poezja. [W:] *Literatura współczesna. Antologia...* Krak.: UJ 1975. Wyd. nast. m.in. wyd. 3 zmien. Krak. 1980; Tenże: Poezja konkretna czyli intelekt w worku. *Student* 1975 nr 25 s. 10; J. Kornhauser, S. Stabro, A. Zagajewski: [Wypow. w dysk.:] [Młoda Kultura] MK wobec tradycji. *Student* 1975 nr 23 s. 9–11, 14–15.

[7] Por. *Życie Lit.* 1969 nr 46. Nawiąz.: T. Nyczek: Razem – czy osobno. *Twórczość* 1970 nr 5 s. 156–158.

[8] J. Kornhauser. *Itd* 1972 nr 41 s. 13.

„Ta literatura jest przede wszystkim krytyczna, jest w niej dużo goryczy i rozczarowania, ale nie powinna ona na tym poprzestawać. Po przeprowadzeniu operacji krytyki ta sama literatura będzie mogła pełnić także bardziej krzepiące funkcje. Przecież obudzone w latach 68–70 pokolenie jest silne i literatura będzie musiała dać wyraz tej sile"[9].

Stałe spotkania grupy odbywały się w klubie „Pod Jaszczurami". Organizowano nadto liczne zbiorowe wieczory autorskie w klubach studenckich w Krakowie, Nowej Hucie, Łodzi, Wrocławiu, Katowicach, Poznaniu, Warszawie i in. Uczestniczyły w nich często osoby nie należące do grupy, m.in. Jan Prokop, Tadeusz Nyczek, Wiesław Kazanecki, oraz tłumacze związani z grupą w pierwszym okresie istnienia Teraz: Komorowski, Nowak, Pytel, Wawrzyniak. Spotykano się poza tym w siedzibie ZLP na ul. Krupniczej w czasie zebrań Koła Młodych, do zarządu którego należeli członkowie grupy.

W listopadzie 1969 i listopadzie 1970 grupa zorganizowała w klubie „Pod Jaszczurami" dwie wystawy wierszy; w pierwszej z nich utwory poetyckie były rozpisane na arkuszach obok prac plastycznych Stanisława Batrucha, w drugiej – wydrukowane na plakatach. Grupa brała udział w imprezach poetyckich organizowanych w Krakowie, m.in. w Krakowskich Nocach Poetów (1972, 1973) i w Krakowskich Dniach Poezji (od 1974); w związku z nimi miały miejsce spotkania autorskie grupy (m.in. 15 i 19 I 1974 w ramach I Krakowskich Dni Poezji wieczory autorskie wspólnie z grupą → Tylicz w Krakowie i Nowej Hucie).

Teraz była pomysłodawcą i organizatorem I i II Spotkań Poetów i Krytyków w Cieszynie; finansowy współudział w imprezie miały cieszyńska MRN, RO ZSP w Krakowie oraz klub „Pod Jaszczurami". I Spotkanie (8–9 XI 1970) zgromadziło w klubie „Krzysztofory" około dwudziestu poetów i krytyków z Warszawy, Wrocławia i Krakowa (m.in. Krzysztof Karasek, Ryszard Krynicki, Janusz Maciejewski, Jarosław Markiewicz i J. Prokop). R. Krynicki omawiał problematykę poezji Juliana Przybosia, przypomniał także „cieszyński okres" jego życia. Mówiono następnie o problemie poezji zaangażowanej (wprowadzenie do dyskusji A. Zagajewskiego, który omawiał temat od strony „realnych mechanizmów powstawania autokontroli twórczej, której efektem jest to, że literatura rozmija się z rzeczywistością")[10], o perspektywach poezji (wypowiedź J. Prokopa), ideologii pokoleń (typologii kolejnych fal debiutantów po 1960). Podczas spotkania zaprezentowała się także Teraz; jej postulaty wywołały burzliwą dyskusję. Oceniając grupę, J. Markiewicz stwierdził, że jest to w ostatnich latach pierwsza autentyczna grupa literacka[11].

II Spotkanie (13–14 XI 1971) odbyło się w „Piwnicy" Muzeum. Przybyło na nie siedemnastu poetów i krytyków z Krakowa, Warszawy, Wrocławia i Katowic; miało charakter otwarty, uczestniczyli w nim także zainteresowani z Cieszyna. Referaty wygłosili: J. Kornhauser, Stanisław Balbus, J. Prokop. Dotyczyły one prądów we współczesnej literaturze, zwłaszcza poezji, problematyki zaangażowania twórcy oraz etyki pisarza. 14 listopada odbyła się „biesiada literacka" z udzia-

---

[9] [A. Zagajewski:] Teraz. Warsz.: RN ZSP [1972] s. 3.

[10] J. Kurowicki. *Odra* 1971 nr 1 s. 111.

[11] *Twórczość* 1971 nr 3 s. 156–157.

łem Leszka A. Moczulskiego, Leszka Szarugi, K. Karaska, K. Mrozowskiego, Janusza Stycznia oraz grupy. Nadto J. Prokop wygłosił gościnny wykład na temat poezji współczesnej w filii Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie, natomiast Szaruga i Stabro mieli spotkanie autorskie w miejscowym liceum. Spotkania Poetów i Krytyków były przez prasę oceniane jako nadzwyczaj interesujące. Zdaniem krytyki stanowiły one fundament Nowej Fali. Kornhauser tak pisał w ankiecie o tych imprezach: „Cieszyńskie Spotkania po raz pierwszy (pomijając Zjazd Młodych Pisarzy w Kielcach) zetknęły ze sobą czołówkę młodych poetów i krytyków (Karasek, Markiewicz, Mrozowski, S. Barańczak, Krynicki, Moczulski, Styczeń, S. Dyczek, M. Bocian, L. Herbst, Szaruga, S. Balbus, Kurowicki, Nyczek, Maciej Szybist, Komorowski, grupa Teraz). W 1970 roku nieświadomie wypracowano tam program Młodej Kultury (pisma) i szerzej – Nowej Fali”[12].

W roku 1973 (5–6 V) grupa uczestniczyła w XI Toruńskim Maju Poetyckim, podczas którego miała swój wieczór autorski, zaś 20 czerwca tegoż roku wzięła udział w tzw. Konfrontacjach Poetyckich, zorganizowanych z okazji Dni Krakowa w klubie „Pod Jaszczurami”.

Od początku swojego istnienia grupa związana była z pismem *Student*, w którym jej członkowie stale publikowali, a dwóch z nich należało do kolegium redagującego pismo: A. Komorowski od numeru 15/16 z 1969 do marca 1971, A. Zagajewski od numeru 23 z 1975 do numeru 23 z 1976; W. Jaworski i S. Stabro podjęli pracę w *Studencie* już po rozpadzie grupy.

Andrzej K. Waśkiewicz uważał *Studenta* za programowe pismo grupy Teraz; doszukiwał się analogii między programem grupy a profilem publicystyki, preferowanym w *Studencie*. Dodawał jednak, że był *Student* „pismem ponadgrupowym, pismem organizacyjnym. Jego interesy nie były tożsame z interesami grupy. Ta bowiem wiązała się z pismami bardzo różnymi, jej istotne wypowiedzi znalazły się w *Miesięczniku Literackim*, *Polityce*, *Nowym Wyrazie*”[13].

Terazowcy byli w 1971 współtwórcami planów związanych z wydawaniem przy *Studencie* kwartalnika *Młoda Kultura*. Starania o ten dodatek rozpoczęły się w październiku 1971, gdy odbył się w Krakowie pierwszy zjazd zespołu redakcyjnego; dwa kolejne spotkania (27–28 XI 1971 i 11–12 III 1972) nie przyniosły oczekiwanego efektu. Pismo nie ujrzało światła dziennego, zamiast niego wydano w 1972–80 trzynaście numerów wkładki literackiej do *Studenta* pod taką samą nazwą[14]. Publikowali w niej m.in. członkowie grupy: Jaworski, Kornhauser, Stabro i Zagajewski.

[12] Program „Młodej Kultury” opublikowany został po raz pierwszy w 1983 w *Integracjach* (nr 14) pt. „Meandry współczesności, czyli program Młodej Kultury”. Jego uzupełnieniem była Macieja Miśkowca „Glosa do programu Młodej Kultury” ogłoszona w 16 numerze pisma.

[13] *Nadodrze* 1976 nr 18 s. 10. B.S. Kunda powtarza tezę, że dziejów grupy nie można rozpatrywać w oderwaniu od *Kuriera Akademickiego* (tu debiutowali jej członkowie A. Komorowski, J. Kronhold) oraz *Studenta*, który z czasem stał się główną trybuną grupy (*Zdanie* 1981 nr 1 s. 132).

[14] W 1971 powstały „Założenia programowe kwartalnego dodatku kulturalno-literackiego do dwutygodnika *Student*” pod roboczym tytułem „Młoda Kultura”. Tekst zachował się w postaci maszynopisu powielonego. W 1984 fragmenty programu „Młodej Kultury” zostały opublikowane w *Zesz. Dokumentacyjnych* [SZSP] nr 2 s. 40–66, 76–85.

O *Młodej Kulturze* zob. m.in. w: A.K. Waśkiewicz: Niespełnione szanse „Młodej Kultury”. [W:] Ósma dekada. Wr. 1982, s. 29–30; A. Zawada: Dodatki literackie do czasopism i jednodniówek studenc-

Działalność poetycka i krytyczna członków Teraz spotkała się z natychmiastową reakcją krytyki (por. Opracowania). Nyczek, polemizując w 1970 w *Twórczości* (nr 5) z dokonaną przez Kornhausera klasyfikacją współczesnych grup literackich[15], nie poddawał dyskusji jej kryteriów formalnych, koncentrując się na omówieniu krakowskich grup literackich, m.in. Teraz. Oceniając propozycje programowe grupy, uważał, że „nie jest w gruncie rzeczy niczym rewelacyjnie nowym". Henryk Cyganik, omawiając tekst programu zamieszczonego we *Współczesności*, postawił zarzut jego utopijności tam, gdzie mowa o metaforze: „Wszak czysta metafora to wielość interpretacji i wielość desygnatów. Dalekie to od precyzji języka". Nadto propozycje grupy uważał za „niekomunikatywne, zakrojone na wąskie, intelektualne kręgi odbiorców", stawiał zarzut braku zaangażowania w problematykę socjalistyczną. Powołanie grupy było, zdaniem krytyka, m.in. próbą przeciwstawienia się silnym środowiskom Warszawy i Wrocławia, a także krakowskiemu Kołu Młodych. Teraz polemizowała z Cyganikiem zarzucając mu „niesolidną penetrację dokonań poetyckich"; dyskusja była wynikiem nieporozumienia – Cyganik analizował wyłącznie program, grupa zaś w swej działalności poetyckiej nie czuła się programem związana[16]. Motyw „zaangażowania poezji" pojawił się ponownie w wypowiedzi Zagajewskiego w czasie I Spotkania Poetów i Krytyków w Cieszynie w 1971; jego tezy relacjonował obszernie J. Markiewicz w *Twórczości*[17]. Oceniając prezentowaną na spotkaniu poezję grupy, Jan Kurowicki wyrażał obawę, że jej „zamiłowanie dla aktualności może poprowadzić z czasem na miałkie szlaki deklaratywności. Pewna ilość zaprezentowanych wierszy uzasadnia słuszność takiego niepokoju"[18].

Już w 1972 o członkach grupy pisano jako o przedstawicielach, wchodzącego do literatury trzeciego, po „Kolumbach" i „generacji 56", pisarskiego pokolenia. Jacek Kajtoch nazwał ich „obecnymi i odpowiedzialnymi", co było aluzją do nazwy, użytej przez Waśkiewicza „nieobecne pokolenie", zastosowanej dla młodej literatury okresu Orientacji[19]. W licznych późniejszych wypowiedziach o gru-

kich. „Młoda Kultura" – „Młoda Sztuka" – „Konfrontacje Literackie". [W:] Czasopisma studenckie w Polsce. (1971–1976). Pod red. A.K. Waśkiewicza. Warsz.: ZG SZSP 1977, s. 237–243. Zob. też przypis 12. Na temat współpracy Teraz ze *Studentem* i *Młodą Kulturą* pisał Waśkiewicz w książce Formy obecności „nieobecnego pokolenia": „Związanie się członków grupy ze *Studentem* było, jak można sądzić, naturalną konsekwencją jej programu. Także *Młoda Kultura* miała funkcjonować w ścisłej łączności ze *Studentem*, stanowiąc zeszyty społeczno-artystyczne tego pisma. Pod tym względem grupa «Teraz» bardziej przypominała programowe ugrupowanie lat pięćdziesiątych niż grupy rówieśnicze. Stanowiła jedność ukonstytuowaną na gruncie wspólnoty ideowo-pokoleniowej, realizowała cele wykraczające poza budowanie wspólnych założeń poetyckich. Nieliczna stosunkowo grupa (Jerzy Piątkowski, Stanisław Stabro, Julian Kornhauser, Adam Zagajewski, Jerzy Kronhold, Wit Jaworski i współpracujący z nimi krytyk Tadeusz Nyczek) dokonała przełomu w życiu młodoliterackim, zapoczątkowała nową zmianę warty (termin Jana Błońskiego)" (s. 87).

[15] Por. J. Kornhauser: Szansa grupy. (O najmłodszych grupach literackich w Polsce). *Życie Lit.* 1969 nr 46 s. 4.

[16] *Pryzmaty* 1970 nr 2 s. 2; polem.: Grupa Teraz zaangażowanie czy schemat. *Tamże* nr 3 s. 2. Zawarte w programie stwierdzenia grupy dotyczące kryzysu języka i wyobraźni spowodowały ożywioną dyskusję na łamach prasy, zwłaszcza w 1971. Por. wypow. S. Stabry w *Itd* 1972 nr 41 s. 13.

[17] *Twórczość* 1971 nr 3 s. 157.

[18] *Odra* 1971 nr 1 s. 111–112.

[19] Por. J. Kajtoch. *Głos Młodz.* 1972 nr 9 s. 30; A.K. Waśkiewicz. [W:] Wnętrze świata. Warsz.: RN ZSP 1972, s. 17.

pie stale zaliczano ją i imprezy przez nią organizowane do Nowej Fali. Zdaniem Waśkiewicza Teraz polemizowała z → Orientacją Poetycką „Hybrydy"; tezę tę sformułował po raz pierwszy w antologii „Wnętrze świata", podobne spostrzeżenie zapisał Kajtoch w recenzji zbiorku „Teraz". W innym miejscu tenże krytyk omawia twórczość grupy jako model poezji kontestacyjnej[20]. T. Nyczek natomiast widział podobieństwa autorów z Teraz do poetów → Współczesności – w „niechęci do produkowania wielopojemnościowych formuł, reguł czy znaków", oraz różnice wynikające z faktu, iż poezja ich odnosiła się „w programowych pryncypiach przede wszystkim do twórczego rewelowania zjawisk z zakresu egzystencji społecznej"[21]. Tadeusz Szyma natomiast uważał, iż twórczość grupy jest opozycją do neoklasycyzmu, a także poezji lingwistycznej. Mirosława Bukowska oceniając wzajemne wpływy lingwistyczne nurtu poezji i nurtu reprezentowanego przez Teraz stwierdzała, iż oba „odkryły w rezultacie wspólne zainteresowania konkretem rzeczywistości, co stało się cechą charakterystyczną poezji przełomu lat siedemdziesiątych. Zdemaskowany przez lingwistów język odkrył możliwości nazywania świata przez wzajemne przenikanie się zdewaluowanej metafory i nobilitowanego codziennego słowa"[22]. W realizacjach poetyckich grupy Kajtoch dostrzegał odwołanie do literackiej tradycji ekspresjonizmu i nadrealizmu („ekspresjonizm jest szczególnie wyraźny w apokaliptycznych obrazach cywilizacji miejskiej [...]. Warto zwrócić uwagę właśnie na to, że w gruncie rzeczy od dawna nie było już w naszej poezji o tendencjach społecznych tak gwałtownego protestu antymieszczańskiego"). Dodawał nadto, że kontestacje grupy dotyczące kryzysu języka, który jest właściwie kryzysem społeczeństwa posługującego się tym językiem – zgodne są z tradycjami humanistyki marksistowskiej[23]. Jednolitość nadrzędnej postawy światopoglądowej właściwa członkom grupy, a taką była „postawa niezgody na stabilizację, na rzeczywistość zastaną", podkreślał Zbigniew Bieńkowski przy okazji recenzowania tomiku Kornhausera „Nastanie święto i dla leniuchów"; uważał, że jest to jedyna w tym czasie grupa, która „ma szanse przekształcić się w ruch artystyczny"[24]. W artykule pt. „Pokusa stabilizacji", będącym oceną dokonań poetyckich grupy w czasie, gdy jej działalność miała się ku końcowi, Zbigniew Bauer stwierdzał, iż jej pojawienie się było szansą dla młodej literatury. Podkreślając przełomowy charakter jej wystąpienia (wykazanie „fałszywej świadomości" poezji lat sześćdziesiątych), twierdził jednocześnie, że poeci ci zatrzymali się przy wytworzonym schemacie: „Wydaje się im, że nie przekroczyli granicy 1970 roku, że nadal obserwują rzeczywistość z niedosiężnego szczytu drwiny i sceptycyzmu. [...] Nieufność, którą uznali za zasadniczą cechę swojej poezji, obraca się powoli przeciwko nim, a dystans ulega wciąż powiększeniu". Krytyk dostrzegł nadto zjawisko epigonizmu na linii zapoczątkowanej przez Teraz, jego zdaniem kryzys ten przeniknął także do grupy, która (wyłączywszy Kornhausera) przechodzi w fazę „buntu uwstecznionego"[25]. Już w roku następnym Bukowska w artykule pod znamiennym tytułem

[20] *Twórczość* 1972 nr 7.
[21] *Mies. Lit.* 1972 nr 12.
[22] M.T. Szyma. *Życie Lit.* 1973 nr 1; M. Bukowska. *Nowy Med.* 1975 nr 2.
[23] *Głos Młodz.* 1972 nr 9.
[24] *Kultura* 1973 nr 26.
[25] *Życie Lit.* 1974 nr 14.

„Epitafium dla «nowej fali»" pisała o „skonwencjonalizowaniu" nurtu „mówienia wprost", reprezentowanego przez grupę i kontynuatorów jej poetyki[26].

Wiele uwagi poświęcił grupie Waśkiewicz w swoich książkach o literaturze młodych[27] oraz w publikacjach prasowych. Grupa była dla niego rzadkim „przykładem zespołu, którego działalność konsolidował program"[28]; uważał nadto, że tekst programowy grupy, ogłoszony we *Współczesności,* „postulował system działań falsyfikacyjno-weryfikujących", natomiast późniejsze wypowiedzi Teraz podkreślały to, co było wspólną cechą „nie tyle na planie literatury, ile światopoglądu". Dla Waśkiewicza nie ulegało wątpliwości, że walka grupy z „fałszywą świadomością" w większej mierze odbywała się w planie życia społecznego niż w planie literatury: „Ta różnica nastawień jest jednym z czynników uzasadniających traktowanie jako cezury właśnie roku 1968. Program grupy Teraz stanowi dla grup powstających później pewien wzorzec [...]". Grupa pełniła tu, zdaniem krytyka, rolę pionierską wobec debiutantów lat sześćdziesiątych; wyznaczyła literaturze rolę „naczelnego eksperta moralnego"[29]. W jednym z wcześniejszych szkiców pisał on m.in., iż działalność poetów Teraz „w zakresie ambicji, rozległości dążeń przypomina te, które określały intelektualną działalność grupy Sztuka i Naród" (zastrzegał się, że „analogia ta nie dotyczy postulatów natury społecznej i politycznej")[30].

Teraz była grupą, do której odnoszono większość sporów generacyjnych lat siedemdziesiątych. Zasadnicze i najbardziej znaczące polemiki z grupą jako współtwórczynią Nowej Fali prowadzone były przy okazji recenzowania indywidualnych tomików poetyckich jej członków oraz, częściej – na fali ożywionych sporów prasowych dotyczących obrazu i roli młodej literatury po 1968 roku[31]. Niezwykle ożywioną dyskusję prasową, toczącą się w 1974–75, wywołał tom szkiców Kornhausera i Zagajewskiego pt. „Świat nie przedstawiony", za który autorzy otrzymali w 1975 nagrodę Fundacji im. Kościelskich w Genewie. O temperaturze polemik świadczą także tytuły niektórych recenzji. Ostatnią recenzją książki był artykuł Stefana Melkowskiego, opublikowany na początku 1976 w *Argumentach* (nr 13). Część krytyków „Świat nie przedstawiony" uważała za wydarzenie literackie, dorównujące rangą książce Stanisława Barańczaka. Małgorzata Szpakowska pisała: „Tak właśnie – bardzo poważnie – traktować trzeba wspólną książkę Kornhausera i Zagajewskiego, poświęconą sytuacji w literaturze polskiej. Jest to wprawdzie zbiór artykułów pisanych na przestrzeni kilku lat, jednocześnie jednak jest to pewna wypowiedź programowa. Wskazuje ona zadania, jakie widzi przed sobą formacja, którą od wydawanego niegdyś efemerycznego dodatku do pisma *Student*, nazywa się czasem formacją Młodej Kultury. Byłaby to więc ta sama linia publicystyki kulturalnej, którą rozpoczęli bodaj «Nieufni i zadufani» Barańczaka". Dla An-

[26] Por. przyp. 22.

[27] Formy obecności „nieobecnego pokolenia". Łódź: WŁ. 1978; Modele i formuła. Szkice o młodej poezji lat sześćdziesiątych. Wr.: Ossol. 1978.

[28] *Nadodrze* 1976 nr 18, s. 10.

[29] Formy obecności..., s. 85–86.

[30] *Teksty* 1974 nr 3 s. 69.

[31] Przyjęcie przez krytykę pierwszych tomików poetyckich członków grupy omawia B.S. Kunda [w]: W kręgu „Studenta". *Zdanie* 1981 nr 1 s. 138–141.

drzeja Kijowskiego książka ta była „programowym pamfletem, przypominającym «Bez taryfy ulgowej» Artura Sandauera i «Zmianę warty» Jana Błońskiego”. Jacek Woźniakowski sytuował książkę na innej jeszcze płaszczyźnie, stwierdzając m.in. iż „Autorzy, domagając się literatury realistycznej, postulują określony i d e a ł m o r a l n y”. Marek Skwarnicki, nawiązując do tekstu Woźniakowskiego zauważał, że „«Świat nie przedstawiony» nasuwa przypuszczenie, że jesteśmy świadkami (i współuczestnikami) reakcji artystycznej i intelektualnej na «pozorność» życia kulturalnego. Właśnie w buncie przeciw owej pozorności Kornhauser z Zagajewskim są rzeczywiście, tak jak pisze Woźniakowski, najbardziej szczerzy i wartościowi”. „Najpłodniejsze poznawczo są te partie książki – pisał Tadeusz Witkowski – w których autorzy podejmują próbę analizy społecznych kontekstów literatury”. Część krytyków, wprawdzie polemizując z poszczególnymi tezami książki, witało ją entuzjastycznie, tak jak Jan Gondowicz, który pisał: „Takiej książki nie było już dawno. I nie było jej za długo”, czy Andrzej Sulikowski stwierdzający: „wreszcie wypowiedziano o współczesnej kulturze nie przyczynek, lecz uwagi syntetyczne o ambicjach wartościujących”. Jan Błoński w artykule polemicznym pisał m.in.: „«Świat nie przedstawiony» odsłania drugą stronę młodopoetyckiego ruchu: po Barańczakowskiej nieufności – łaknienie «jedności życia i myślenia», wiary i działania”, i dodawał: „Kornhauser i Zagajewski mają słuszność, kiedy biadają nad «wykorzenieniem» literatury ze świata, w którym przyszło jej się rozwijać. Jeżeli jednak zapuszczać korzenie, to upraszałbym – ani na piasku, ani na skale”. Liczne były też oceny powściągliwe i negatywne. Marta Wyka pisała: „Heroiczne programy należy przyjmować z należytym im szacunkiem. Ale często tak bywa, że wzniosłe cele przytłumione zostają przez prozaiczną rzeczywistość przewodu myślowego, nie zawsze konsekwentnego i przekonującego. «Świat nie przedstawiony» rozpięty jest pomiędzy błyskotliwymi syntezami i miałkimi analizami”. Także Bogdan Rogatko kwestionował, choć na innym poziomie, i dość enigmatycznie, wartość zbioru szkiców: „Naładowani najlepszymi intencjami, żądni naprawy rzeczpospolitej literackiej, nie umieją wybrnąć ze splotu niekonsekwencji, w jaki się uwikłali: dostrzegając czasem trafnie objawy polskiej choroby, dochodząc nawet nieraz do jej diagnozy, przepisują mało skuteczne lekarstwa”. Dla Małgorzaty Dziewulskiej błędem koncepcji książki była „fałszywa alternatywa sztuki i rzeczywistości”. Stwierdzała: „W sztuce chce się załatwić to, co powinno się załatwiać w działaniu, natomiast do działania niebacznie angażuje się sztukę”. Także Krzysztof Gąsiorowski dawał odpór podstawowym tezom książki, replikując: „Żeby zatem móc poszukiwać jakiegoś niepozapoetyckiego, lecz ponadpoetyckiego wspólnego mianownika dla całego życia poetyckiego we wszystkich jej odmianach, i to bez obawy, że zredukuje się je do lingwistycznej, psychologicznej, kulturowej, socjologicznej, politycznej czy ideologicznej wersji (można je do nich sprowadzić, nie wolno redukować), należy najpierw przywołać antropologiczne racje poetyckości, ukazać, że poezję można usprawiedliwiać nią samą”[32]. Gwał-

[32] Por. m.in.: M. Aniśkiewicz: Świat na nowo przedstawiony. *Kierunki* 1974 nr 49 s. 8. – S. Barańczak: Spór o nowy realizm. *Student* 1974 nr 26 s. 1, 10. – Z. Bieńkowski: Nowa Fala (1–3). *Kierunki* 1974 nr 49 s. 10, 1975 nr 1 s. 10, nr 4 s. 10; polem.: [B.S. Kunda] Foryś. *Mag. Kult.* 1975 nr 1 s. 49. – T. Burek: List w sprawie „Świata nie przedstawionego”. *Student* 1974 nr 23 s. 10. – T. Drewnowski: Dwaj poeci w poszukiwa-

towne przerwanie polemiki wokół „Świata nie przedstawionego" na początku 1976, można łączyć z zapisem cenzury z dnia 21 II 1976 na nazwiska Kornhausera i Zagajewskiego, którzy w grudniu 1975 złożyli swoje podpisy pod „Memoriałem 59", skierowanym do władz w związku z projektowanymi zmianami w Konstytucji PRL, zapowiedzianymi w wytycznych na VII Zjazd PZPR[33].

Teraz zaprzestała grupowej działalności w 1975. Za ostatnią jej wspólną publikację Kornhauser uznaje kolumnę pn. „Wiersze Grupy Teraz", zamieszczoną w *Studencie* (1975 nr 12); znalazły się tam utwory Jaworskiego, Kornhausera, Kronholda i Zagajewskiego. W styczniu 1976 ukazał się almanach „3 Krakowskie

niu pozytywnego programu. *Polityka* 1974 nr 38 s. 7. – M. Grześczak: Wytropić fałsz. A potem przezwyciężyć. *Tyg. Kult.* 1974 nr 44 s. 8. – M. Hołyńska. *Politechnik* 1974 nr 80 s. 6–7. – O. Jędrzejczyk: Nad poziomy – wymagania. *Gaz. Krak.* 1974 nr 216. – K. Karasek: Przyczynek do opisu pewnej świadomości. *Kultura* 1974 nr 48 s. 3–4. – A. Komorowski: Na marginesie tytułu; S. Piskor: Diagnoza bez recepty; M. Szpakowska: Tęsknota do łaski. (Trójgłos krytyczny o...). *Student* 1974 nr 19/20 s. 10–11. – J. Kwiatkowski: Felieton poetycki. *Twórczość* 1974 nr 12 s. 120–123. – S. Melkowski: Strzeż mnie Panie przed przyjaciółmi. *Argumenty* 1974 nr 49 s. 9. – J. Niecikowski: Świat nie przedstawiony; M. Wyka: O pewnym programie (Dwugłos o...). *Literatura* 1974 nr 45 s. 6. – K. Nowicki: Co z tego wyniknie. *Fakty* 1974 nr 45 s. 6. – T. Nyczek: Literatura nie napisana... *Echo Krak.* 1974 nr 203. – A. Ochalski: Powinowactwa z wyboru. *Ekran* 1974 nr 46 s. 8. – B. Rogatko: Bigbit, czyli refleksja nad stanem polskiej kultury. *Życie Lit.* 1974 nr 48 s. 15. – J. Rzymowski: Człowiek dobrze wychowany wie...; Z. Skibiński: Obietnice i nadzieje. *Odgłosy* 1974 nr 49 s. 11. – [M. Skwarnicki] Spodek: O szyby deszcz dzwoni. *Tyg. Powsz.* 1974 nr 48 s. 8. – L. Szaruga: Dlaczego nie polemizuję z Antonim Chojnackim. *Kultura* 1974 nr 46. – M. Szpakowska: Bardzo poważnie. *Twórczość* 1974 nr 12 s. 123–127. – [K.T. Toeplitz] KTT: Gruby nietakt. *Kultura* 1974 nr 41 s. 16. – J. Woźniakowski: Prawdy powietrze. *Tyg. Powsz.* 1974 nr 43 s. 6. Polem.: M. Skwarnicki: Co realne, a co nie, nr 45 s. 3; A. Sulikowski: Jeszcze o książce Kornhausera i Zagajewskiego, nr 47 s. 4–5; [S. Kisielewski] Kisiel: O księżycowatości i bujdach z chrzanem, nr 49 s. 8; A. Sulikowski: W odpowiedzi Kisielowi, nr 51/52 s. 8, K. Żebrowska. [List do redakcji], nr 51/52 s. 8, [S. Kisielewski] KISIEL (socrealista): Sztychy bezsilne i mało użyteczne, 1975 nr 2 s. 8. – J. Błoński: Korzenie trzeba zapuszczać nie w piasku i nie w skale. *Teksty* 1975 nr 1 s. 154–159. – L. Bugajski: Między chaosem i nowym światem kultury. *Odra* 1975 nr 1 s. 94–96. – M. Bukowska: Hochsztaplerstwo czy prometeizm? *Nadodrze* 1975 nr 3 s. 10. – M. Danilewicz Zielińska. *Kultura* (Paryż) 1975 nr 4 s. 131–133, Krajowe nowości wydawnicze. – M. Dziewulska: Paradoks buntu. *Dialog* 1975 nr 4 s. 140–142. – K. Gąsiorowski: Jestem tutaj. *Poezja* nr 6 s. 105–107. – J. Gondowicz: O literaturę bez masek i krytykę bez okularów. *Nowe Książ.* 1975 nr 4 s. 30–32. – W. Gutowski: Kto nam przedstawi świat.; S. Zajączek: Świat nadal nie przedstawiony. (Dwugłos o...). *Nowy Med.* 1975 nr 6 s. 7–8. – A. Hoffman: Opisać świat. *Więź* 1975 nr 2 s. 127–131. – [M. Karpiński] Redaktor Kawalkady. *Radar* 1975 nr 2 s. 26. – [A. Kijowski] Dedal: Dziś i jutro. *Twórczość* 1975 nr 1 s. 139–141. – S.J. Królik: Rzeczywistość i literatura. *Kamena* 1975 nr 6 s. 8. – [A. Lanota] al.: Nie przedstawiany świat. *Wiedza i Życie* 1975 nr 2 s. 80–81. – A. Lisiecka: Czy naprawdę „Nowa Fala". *Wiadomości* (Londyn) 1975 nr 13 s. 5. – S. Meller: O historii w historii literatury. *Tyg. Powsz.* 1975 nr 3 s. 4. – W. Paźniewski: Kolumbowie Ameryk odkrytych. *Poglądy* 1975 nr 3 s. 12. – M. Parowski. *Walka Młod.* 1975 nr 21 s. 6, 19. – J. Pieszczachowicz: Poza giełdą. *Przekrój* 1975 nr 1552 s. 8–9. – A. Tatarkiewicz: Synowie na tandemach. *Kultura* 1975 nr 42 s. 6. Polem.: W. Słomianowski: Dobra mama Tatarkiewicz. *Student* 1975 nr 22 s. 16. – S. Sterna-Wachowiak: Sobie a osłom. *Nowy Wyr.* 1975 nr 2 s. 43–45. – Z. Umiński: Świergot wróbla. *Kierunki* 1975 nr 36 s. 1, 8. – T. Witkowski: Etyka i okoliczności. *Nowy Wyr.* 1975 nr 2 s. 37–42. – W. Woroszylski: W pułapce rzeczywistości. *Więź* 1975 nr 3 s. 158–161. – K. Wójcicki: Twórczy „minimalizm". *Więź* 1975 nr 2 s. 123–127. – J. Zabieglik: Szansa krytyki. *Kierunki* 1975 nr 20 s. 7. – Z. Ziątek: Świat nie przedstawiony. *Zarzewie* 1975 nr 12 s. 19. – J. Kornhauser, A. Zagajewski: Jak nie będziemy dyskutowali, to będziemy spali. *Polityka* 1975 nr 6 s. 1, 12–13 [odp. na 12 recenzji]. Polem.: J. Kwiatkowski. *Twórczość* 1975 nr 6 s. 127–128. – S. Melkowski: Wybranie i wyobcowanie. *Argumenty* 1976 nr 13 s. 10. – J. Błoński: Diagnozy i prognozy. [W:] Odmarsz. Krak.: WL 1978, s. 168–185.

[33] Por.: Czarna księga cenzury PRL. Warsz.: Nowa 1981, s. 66–67 [zapis nr 29, dział IX]; M. Fik: Kultura polska po Jałcie. Londyn: Polonia 1989, s. 569.

Dni Poezji", w którym obok wierszy członków grup → My i → Tylicz pomieszczono utwory Jaworskiego, Kronholda, Piątkowskiego i Stabry; publikacja ta nie przedstawiała ostatniego składu grupy, a nadto ukazała się po zaprzestaniu przez nią działalności, była prezentacją tych byłych członków Teraz, którzy wzięli udział w krakowskiej imprezie.

Po rozpadzie grupy jej uczestnicy kontynuowali twórczość literacką; wszyscy zostali członkami ZLP. O okolicznościach zaprzestania grupowej działalności pisał J. Kornhauser w ankiecie: „Jednym z powodów rozpadu grupy było wchłonięcie jej przez Nową Falę. Mniej więcej od 1973–74 nie mówi się już o poszczególnych grupach poetyckich, lecz właśnie o Nowej Fali. Przy czym krytycy zaczynają interesować się pojedynczymi autorami. Każdy z poetów drukując swe utwory, w zasadzie nie występuje już jako członek grupy poetyckiej, lecz jako przedstawiciel pokolenia 68. Wydaje mi się, że należy wychwycić tę subtelność. Także «Świat nie przedstawiony» nie jest – jak mi się wydaje – programem grupy Teraz, lecz Nowej Fali, choć z punktu widzenia krakowskiej grupy"[34]. W latach następnych niektórzy członkowie grupy związali się z czasopismami i oficynami funkcjonującymi poza zasięgiem cenzury[35].

Publikacje

– *w czasopismach*

1969

Student nr 1/2: 10–12 II s. 16–17, Grupa Teraz.

W: J. Baran, W. Jaworski, J. Kornhauser, J. Kronhold, J.M. Piątkowski, S. Stabro, T. Turowski, A. Zagajewski.

Orientacja nr z IV s. 9–11, Grupa poetów Teraz.

W: W. Jaworski, J. Kornhauser, J. Kronhold, J.M. Piątkowski, S. Stabro. – P: A. Komorowski.

[34] B.S. Kunda w artykule „W kręgu Studenta" omawiał szeroko fakt, iż: „Grupa Teraz zajęła w młodej poezji stanowisko przywódcze, wzorcowe, a jej program zaczął być utożsamiany z programem Nowej Fali, choć jego niektóre elementy, np. nieufność, zostały sformułowane wcześniej (Barańczak)". Krytyk, próbując odpowiedzieć na pytanie o przyczyny zajęcia tak wysokiej pozycji w życiu literackim, wymieniał m.in. nowatorstwo programu, nowy klimat społeczny dla poezji, zwłaszcza programowo skierowanej na współczesność, społeczny konkret, fakt, że poeci grupy występowali jako część dużej grupy pokoleniowej, w której władaniu były także pozaliterackie środki wyrazu (teatr, kabaret), oraz sojusze personalne (związki lub opozycyjne ustawienie wobec redakcji czasopism takich jak *Orientacja, Nowy Wyraz, Student, Twórczość, Miesięcznik Literacki* i in.), przychylność Wydawnictwa Literackiego (tu, oprócz Kornhausera, debiutowali wszyscy członkowie Teraz). Analizował nadto przyczyny dezintegracji grupy, widząc je m.in. w zdominowaniu przez nią „Młodej Kultury" i szerzej – opinii młodoliterackiej, a także w rozpoczęciu ok. 1974 kampanii skierowanej przeciw jej epigonom. Wskazał także na rozbieżność poetyk i stanowisk politycznych członków Teraz (*Zdanie* 1981 nr 1).

[35] Por. J. Czachowska, B. Dorosz: Literatura i krytyka poza cenzurą. 1977–1989. Bibliografia druków zwartych. Wr.: Wiedza o Kult. 1991; M. Jastrzębski: Materiały do bibliografii druków zwartych wydanych poza zasięgiem cenzury 13 XII 1981–31 XII 1988. Warsz.: Bibl. Nar. 1994; J. Kandziora, Z. Szymańska: Literatura – ruch wydawniczy – teatr w II obiegu 1976–1989. Bibliografia. Warsz.: Wydawn. IBL 1999, 1156 s.

Dz. Pol. nr 155: 2 VII s. 4, Grupa poetycka Teraz.
W: W. Jaworski, J. Kornhauser, J. Kronhold, J. Piątkowski, S. Stabro.
Pryzmaty (dod. lit. *Gaz. Krak.*) nr 4: IV s. 1, Grupa Teraz.
W: S. Stabro. – Tłum. [z jęz. hiszp.]: A. Nowak.
Politechnik nr 7: 15 II s. 6, Grupa Teraz.
W: W. Jaworski, A. Zagajewski. – Tłum.: A. Nowak.
Współczesność nr 18: 2–15 IX s. 4.
W: W. Jaworski, J. Kornhauser, J. Kronhold, J. Piątkowski, S. Stabro, A. Zagajewski. – [Program pt.:] „Magiczne zaklęcie, które wyzwala metafora". Przedr. fragm. w: T. Mocarski: Deklaracje i manifesty. (1960–1970). *Poezja* 1972 nr 10: X s. 80–81, przedr. w przekł. niem. w: Die polnische Lyrik von 1945–bis 1985. Entvicklung – Generationenfolge – Periodisation. Essen: Die Blaue Eule 1986.
Poezja nr 9: IX s. 58–61, Grupa Poetycka Teraz.
W: W. Jaworski, J. Kronhold, J. Piątkowski, S. Stabro, A. Zagajewski. Art.: J. Kornhauser: Realizm nienaiwny.

1970

Dz. Pol. nr 155: 2 VII s. 4, Grupa poetycka Teraz.
W: W. Jaworski, J. Kornhauser, J. Kronhold, J. Piątkowski, S. Stabro, A. Zagajewski.
Poezja nr 9: IX s. 58–64, 108, Grupa Poetycka Teraz – Kraków.
W: W. Jaworski, J. Kronhold, J. Piątkowski, S. Stabro, A. Zagajewski. – P: J. Kornhauser. – Art.: J. Kornhauser: Realizm nienaiwny. – Grupa Poetycka Teraz [inf. o grupie i noty biograficzne członków].

1971

Mag. Kult. [Jednodniówka]. Krak., nr z IV.
W: J. Kornhauser, S. Stabro, A. Zagajewski.
Zwrot nr 11: IX s. 8–9, Wiersze poetów grupy Teraz.
W: W. Jaworski, J. Kornhauser, J. Kronhold, J. Piątkowski, S. Stabro, A. Zagajewski.
Poezja nr 12: XII s. 104–112.
W: W. Jaworski, A. Komorowski, J. Kornhauser, S. Stabro. – Art.: A. Zagajewski: O leniwych poetach.

1972

Nurt nr 7: 7 VII s. 30–31, Grupa Teraz.
W: W. Jaworski J. Kornhauser, J. Kronhold, S. Stabro.
Itd nr 41: 8 X s. 13.
W: W. Jaworski, J. Kornhauser, J. Kronhold, S. Stabro, A. Zagajewski.

1975

Student nr 12: 12–25 VI s. 11, Wiersze grupy Teraz.
W: W. Jaworski, J. Kornhauser, J. Kronhold, A. Zagajewski.

– w almanachach

1972

[Pierwsza] I krakowska noc poetów. [Red.] A. Urbańczyk. Krak.: *Echo Krak.*, K[rakowski] D[om] K[ultury].
W: W. Jaworski, J. Kornhauser, S. Stabro, A. Zagajewski.

1973

[Druga] 2 krakowska noc poetów. Red. A. Urbańczyk. Krak.: *Echo Krak.*
W: W. Jaworski, S. Stabro, A. Zagajewski.

1974

[Pierwsze] I Krakowskie Dni Poezji. VII Dni Poezji Zakładowego Domu Kultury Huty im. Lenina. „Poezja polska trzydziestolecia PRL". Red. J. Kajtoch. Krak.: Wydz. Kult. Urzędu m. Krak.
W: J. Kornhauser, S. Stabro.

1976

[Trzecie] 3 Krakowskie Dni Poezji. 18 – 25 stycznia [19]76. Wybór: J. Kajtoch. Krak.: Wydz. Kult. i Sztuki. Urzędu m. Krak.
W: W. Jaworski, J. Kronhold, J. Piątkowski, S. Stabro.

– *druki zwarte*

1972

Teraz. Red. J. Leszin[-Koperski]. Graf.: J. Kaczorowski. Warsz.: Universitas, k. nlb. 16, egz. 3000. RN ZSP. Suplement do publikacji „Kronika kulturalna 1950–1970".
Zawartość: [Wstęp: A. Zagajewski]. – W: W. Jaworski, J. Kornhauser, J. Kronhold, J. Piątkowski, S. Stabro, A. Zagajewski. – Posłowie.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1969:** Grupa Teraz. [Wstęp do kolumny wierszy]. *Student* 1969 nr 1/2: 10–12 II s. 16. – **1970:** A. Zagajewski: Po co ci poeci łączą się w grupy. *Echo Krak.* nr 244: 17–18 X s. 5 [wyw.; rozm. A. Urbańczyk]. – **1972:** Teraz. *Itd* nr 41: 8 X s. 12–13 [dysk. nt. profilu poet. grupy; zanotował S. Jankowski; wypow. autorów: W. Jaworski, J. Kornhauser, J. Kronhold, S. Stabro, A. Zagajewski].

– o g ó l n e: **1969:** Grupa Teraz. *Student* 1/2: I–II s. 16 [wstęp do kolumny wierszy]. – [K. Karasek] (k.k.): Grupa poetów Teraz. Kraków. *Orientacja* nr [8:] IV s. 8 [wstęp do kolumny wierszy]. – Grupa Literacka Teraz. *Dz. Pol.* nr 253: 24 X s. 4. – J. Kornhauser: Szansa grupy. (O najmłodszych grupach literackich w Polsce). *Życie Lit.* nr 46: 16 XI s. 4; polem.: T. Nyczek: Razem – czy osobno. *Twórczość* 1970 nr 5: V s. 156–158. – **1970:** (J. J.). *Politechnik* nr 7: 15 II s. 6. – H. Cyganik: Grupa poetycka Teraz. *Pryzmaty* (dod. *Gaz. Krak.*) nr 2: 15 V s. 2; polem.: Zaangażowanie czy – schemat. *Tamże* nr 3: 5 VI s. 2 [podp.:] Grupa Teraz, [odp.:] H. Cyganik. *Tamże* s. 2. – *Dz. Pol.* nr 155: 2 VII s. 4 [wstęp do kolumny wierszy]. – S. Piskor: Spór o nową poezję. [Wypow. w dysk.]. *Więź* nr 7/8: VII–VIII s. 73–79 [m.in. o praktyce poet. grupy]. – [B. Biernacka]: Dr Jekyll, Mr Hyde: W co się popukać. *Fakty i Myśli* nr 21: 11–24 X s. 11. – *Poezja* nr 9: IX s. 108 [skład grupy; noty biogr.]. – **1971:** T. Nyczek: W pojedynkę i zbiorowo. O krakowskich grupach poetyckich. *Mag. Kult.* nr z VI s. 26–27. – [A.K. Waśkiewicz] akw: Grupa poetycka Teraz. Kraków. [W:] Tak – nie. Warsz.: RN ZSP, s. 101. – **1972:** T. Nyczek: Krzyk wiersza. *Echo Krak.* nr 174: 27 VII s. 3 [rec.: J. Kornhauser: Nastanie święto i dla leniuchów; dot. też grupy]. – [A.K. Waśkiewicz] akw: Poezja kontestacyjna. *Twórczość* nr 7: VII s. 149–151 [dot. poezji grupy oraz „Orientacji"]. – T. Nyczek: Mówić wprost. *Mies. Lit.* nr 12: XII s. 41–47. – **1973:** T. Szyma: Młody Kraków poetycki. *Życie Lit.* nr 1: 7 I s. 1, 10. – [L. Konarski] (lek): Spotkanie

młodych grup poetyckich. *Dz. Pol.* nr 145: 20 VI s. 6 [dot. „Konfrontacji Poetyckich"]. – Z. Bieńkowski: Rzeczownik. *Kultura* nr 26: 1 VII s. 3 [rec. J. Kornhausera: Nastanie święto i dla leniuchów; tu także o grupie]. – W. Jaworski: Krakowskie grupy poetyckie. [W:] Orientacja. Suplement do 12 numerów. Warsz.: ZSP, s. 60. – **1974:** A.K. Waśkiewicz: „Tak rzecze Damon...". (Młoda poezja po 1968 roku). *Teksty* nr 3: III s. 66–69 [dot. poetyki grupy]. – Z. Bauer: Pokusa stabilizacji. *Życie Lit.* nr 14: 7 IV s. 12. – A. Zawada: Kordian. Pseudonim i prawo analogii. *Nowy Med.* nr 18: 1–15 XI s. 10 [rec.: S. Stabro: Requiem. Krak. 1973; dot. też poetyki grupy]. – **1975:** M. Bukowska: Epitafium dla „nowej fali". *Nowy Med.* nr 2: 17–31 I s. 7–8. – M. Terlecki: Daliśmy się nabrać. *Student* nr 9: 1–14 V s. 7. – **1976:** T. Karpowicz: Naked poetry. (A discourse about the newest Polish Poetry). Tłum. J. Laskowski. *Pol. Rev.* (New York) nr 1/2 s. 59–71. – **1978:** A.K. Waśkiewicz: Formy obecności „nieobecnego pokolenia". Łódź: WŁ, s. 55, 61, 84–87, 122, 168–169. – **1980:** S. Dziedzic: Jaszczurowe grupy twórcze: Teraz. [W tegoż:] Monografia klubu „Pod Jaszczurami". Krak.: Ogólnop. Rada Klubów Studen. s. 63–69. – **1981:** B.S. Kunda: W kręgu „Studenta". *Zdanie* nr 1 s. 128–155. – **1982:** A.K. Waśkiewicz: „Realizm nienaiwny". Dwa wzorce. Wzorzec pierwszy: Peiper. Wzorzec drugi: Subkultura młodzieżowa. [W:] Ósma dekada. Wr.: Ossol., s. 32–40, 44–45, 50, 54, 59, 161 [tu także na s. 116–117 omów. „Świata nie przedstawionego"]. – **1987:** M.A. Szulc Packalén: Pokolenie 68. Studium o poezji polskiej lat siedemdziesiątych. Na przykładzie poezji Stanisława Barańczaka, Juliana Kornhausera, Ryszarda Krynickiego i Adama Zagajewskiego. Uppsala: *Acta Universitas Upsaliensis*, 262 s. Przedr. Warsz.: Wyd. IBL 1997. – **1988:** B.S. Kunda: Próby wspólnoty. Wprowadzenie do biografii pokolenia 1968–1970. Warsz.: MAW, s. 85, 87, 91–92, 113–127, 141–142. – **1991:** S. Stabro: Teraz... po latach. *Odra* nr 11/12: XI–XII s. 71–78.

– S p o t k a n i a p o e t ó w i k r y t y k ó w w C i e s z y n i e: **1970:** (I:) S. Stabro: Ciekawe spotkanie literackie. *Życie Lit.* nr 50: 13 XII s. 12; **1971:** J. Kurowicki: Spotkanie poetów i krytyków. *Odra* nr 1 s. 111–112; [B. Pałczyńska] (B. P.): Cieszyńskie spotkanie literackie. *Głos Młodz.* nr 2: II s. 30; [J. Markiewicz] Jar. M.: Cieszyńskie spotkanie. *Twórczość* nr 3: III s. 156–157. – (II:) [F. Zahradnik] (fz): II cieszyńskie spotkanie młodych poetów i krytyków. *Głos Ziemi Ciesz.* nr 48: 28 XI s. 4; **1972:** *Poglądy* nr 1: 1–15 I s. 9.

– T e r a z. [Rec.:] **1972:** [L. Herbst] (lot): Jaszczurowy Laur. *Konfrontacje* nr z V/VI s. 12. – J. Kajtoch: Obecni i odpowiedzialni. *Głos Młodz.* nr 9: IX s. 30–31. – [A. Zawada] (az). *Konfrontacje* nr z X s. 12.

ZNIESIENIE*

Grupa Literacka „Zniesienie".
Warianty nazwy: Przemyska Grupa Literacka „Zniesienie"; Przemyska Grupa Poetycka „Zniesienie".

Przemyśl; VII 1969–XI 1975.

Członkowie: *Józef Kurylak, Roman Lis, Tadeusz Piekło [pseud.: (czpo)] (do 1974), Edward Szczur, Władysław Włoch (do III 1970); od 1971 także: Marian J. Orzechowski; w 1975 także: Zbigniew Janusz.*

* Hasło konsultowane z T. Piekło (V 1985).

Grupa powstała w lipcu 1969 przy redakcji *Życia Przemyskiego*. Jej członkowie wywodzili się z Klubu Inicjatyw Kulturalnych w Przemyślu[1], część z nich należała także do Rzeszowskiego Ośrodka KKMP.

Nazwa grupy została wzięta od nazwy jednego ze wzgórz obok Przemyśla.

Grupa nie sformułowała programu literackiego. Roman Lis określał jej charakter jako „towarzyski i integrujący"; skupiała ludzi zajmujących się twórczością literacką, a mieszkających w Przemyślu. Część jej członków była już po debiucie prasowym: T. Piekło publikował od 1957 wiersze, utwory prozą i reportaże (w 1965 wydał debiutancki tomik poetycki), W. Włoch ogłaszał wiersze od 1966 (w 1971 pierwszy tomik), Lis debiutował także w 1966 (tomik w 1979); jedynie Z. Janusz debiutował w kolumnie poetyckiej grupy w 1975 (pierwszy tomik w 1981). Spośród autorów, którzy do 1980 nie mieli samodzielnej pozycji książkowej, J. Kurylak publikował wiersze stale od 1960, E. Szczur od 1967, zaś M.J. Orzechowski debiutował recenzją w 1969.

Skład grupy był zmienny – w marcu 1970 odszedł W. Włoch, w roku następnym do Zniesienia przystąpił M.J. Orzechowski, w 1975 także Z. Janusz.

Grupa organizowała wspólne wieczory autorskie; prasa zarejestrowała tylko jeden z nich (XII 1973), zorganizowany wspólnie z Kołem Młodych Rzeszowskiego Oddziału ZLP przy współpracy Prezydium MRN (uczestniczyli w nim Anna Kryda, R. Lis, Wiesław Niemcewicz, T. Piekło, E. Szczur). Trzech spośród członków Zniesienia związanych było z rzeszowskim KKMP Gwoźnica, publikując w jego literackich kolumnach.

Zniesienie zostało rozwiązane w listopadzie 1975 na zebraniu poświęconym omówieniu przygotowywanej do druku antologii autorów przemyskich. O przyczynach jego rozpadu pisał Lis, stwierdzając, że grupa „początkowo miała charakter towarzyski i integrujący, skupiała ludzi zajmujących się twórczością literacką i mieszkających w naszym mieście. Wydawało się wówczas, że częste wtedy spotkania i żarliwe dyskusje wyłonią wspólną myśl, mogącą stać się podstawą wspólnego manifestu poetyckiego. [...] Niestety, z biegiem lat – mimo wspólnych druków, audycji radiowych, spotkań autorskich różnice w rozumieniu roli i zadań poezji, stosunku do tradycji literackiej itp. pomiędzy członkami grupy pogłębiły się. Zaniechano dyskusji i zebrań"[2].

Publikacje

– *w czasopismach*

Profile nr 5: V s. 34–37, Przemyska Grupa Poetycka Zniesienie.
W: J. Kurylak, R. Lis, T. Piekło, E. Szczur, W. Włoch.
Zycie Przemys. nr 18: 6 V s. 5, Grupa Literacka Zniesienie.
W: J. Kurylak, R. Lis, T. Piekło, E. Szczur.

[1] Klub Inicjatyw Kulturalnych powstał w 1968; założony został przez członków KKMP: T. Piekło, Franciszka Ceglaka i Adama Janusza Bienia. Jego celem było upowszechnianie literatury współczesnej. Wg: J. Grygiel: Oczekiwania i realizacje. *Profile* 1970 nr 5.

[2] *Życie Przemys.* 1976 nr 1.

1971

Profile nr 2: II s. 46–49, Przemyska Grupa Literacka Zniesienie.
W: J. Kurylak, R. Lis, J. Orzechowski, E. Szczur, T. Piekło.
Życie Przemys. nr 23: 9 VI s. 5, Przemyska Grupa Literacka Zniesienie.
W: J. Kurylak, M.J. Orzechowski, T. Piekło, E. Szczur, W. Włoch. – P: R. Lis.
Widnokrąg nr 24: 12 VI, Poeci Przemyśla.
W: J. Kurylak, R. Lis, T. Piekło, W. Włoch.

1972

Życie Przemys. nr 51: 20 XII s. 7, Grupa Literacka Zniesienie.
W: J. Kurylak, R. Lis, M.J. Orzechowski, T. Piekło, W. Włoch.

1975

Życie Przemys. nr 37: 1 IX s. 5, Zniesienie.
W: Z. Janusz, R. Lis, M.J. Orzechowski, E. Szczur, W. Włoch; ponadto wiersze autorów nie będących członkami grupy: W. Niemcewicz, J. Szelc.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1973:** [T. Piekło] (czpo): Wieczór literacki. *Życie Przemys.* nr 49: 5 XII s. 2. – **1975:** [T. Piekło] (czpo): Przemyska Grupa Literacka Zniesienie. *Życie Przemys.* nr 37: 10 IX s. 5 [wstęp do kolumny wierszy]. – **1976:** R. Lis: O powodach rozwiązania grupy Zniesienie. *Zycie Przemys.* nr 1: 7 I s. 4.

– o g ó l n e: **1970:** L. Czajka: Grupa Literacka Zniesienie. *Profile* nr 5: V s. 37. – **1971:** [T. Miszczak] (JM): Osiągnięcia i perspektywy grupy Zniesienie. *Now. Rzesz.* nr 248: 6 IX s. 3. – **1978:** A.K. Waśkiewicz: Formy obecności „nieobecnego pokolenia". Łódź: WŁ 1978, s. 82, 96.

SAMSARA*

Studencka Grupa Literacka „Samsara".

Lublin; X 1969–1971; 1972–74.

Członkowie: *(grupa założycielska) Stanisław Jan Królik, Aleksander Migo, Józef Osmoła, Andrzej W. Pawluczuk, Stanisław Rogala; od 1970 także: Tadeusz Cugow-Kwiatkowski, Dominik Opolski, Ryszard Setnik; od 1972: Stefan Aleksandrowicz, Zbigniew Włodzimierz Fronczek, Mirosław Grudzień, Marek Kusiba, Wojciech Pestka. Skład w 1974: Z.W. Fronczek, T. Cugow-Kwiatkowski, S.J. Królik, J. Osmoła.*

Wiosną 1969 przyszli założyciele Samsary powołali przy wydziale polonistyki Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej koło krytyki literackiej, którego prze-

* Hasło konsultowane z S. Rogalą (VIII 1985).

wodniczącym został Stanisław Jan Królik. Koło, nie spotkawszy się z akceptacją władz wydziałowych i żadną pomocą, wkrótce upadło.

W październiku 1969 w kolumnie poetyckiej studentów w *Kamenie* (nr 22) opublikowali swe wiersze: Aleksander Migo, Józef Osmola, Andrzej W. Pawluczuk i Stanisław Rogala; gdy redakcja zaproponowała autorom współpracę, Osmoła rzucił pomysł zorganizowania grupy literackiej, do której przystąpili wszyscy wyżej wymienieni oraz Królik[1]. Związawszy się ze studenckim klubem „Arcus", odbywali tam spotkania robocze. W styczniu 1970 wystąpili w *Kurierze Lubelskim* jako Studencka Grupa Literacka Samsara. Autorem winiety grupy był Królik[2]. Pierwsza kolumna grupy opatrzona była obszernym wstępem Pawluczuka, opisującym kryzys poezji współczesnej lat sześćdziesiątych, bez próby sformułowania pozytywnych postulatów grupy. Zdaniem autora kryzys poezji wynikał z faktu, iż poeci nie rozumieli jej istoty. Pisał m.in.: „Nigdy chyba lęk przed pisaniem o rzeczach konkretnych – więcej – niemoc pisania o nich nie była tak powszechna w naszej literaturze jak obecnie". Autor występował przeciwko lingwistycznym eksperymentom w poezji: „Cóż warte są Wasze deklaracje, manifesty dotyczące słowa, skoro nie potraficie przystosować języka do własnej osobowości, własnej i jedynej, niepowtarzalnej wizji świata?" Poezja, zdaniem Pawluczuka, powinna włączyć się do walki o prawdę i dobro, do walki o człowieka. Dlatego też poeci, zamiast uciekać w mikroproblemy, abstrakcję, „własne naiwne rozdarcia", winni włączyć się w nurt życia. Podkreślał wagę „przeżycia podmiotu"; współczesnej poezji, zdaniem autora, brak „autentyczności prawdziwego przeżycia". Stwierdzał: „Zbyt zaufano słowu – rzeczy (?)! Ale umiejętność spekulacji słownych i poprawność w wierszowaniu nie tworzy jeszcze poezji! Tak jak nie tworzy jej metafora będąca celem samym w sobie". Artykuł ów, pt. „Nie tylko słowo", przyjęty został mylnie jako program grupy. Nieścisłość tę popełniły redakcje *Orientacji* i *Poezji*[3]. W 1970 poeci grupy opublikowali w *Kamenie* (nr 13) w ramach wolnej trybuny „Wprowadzenie do manifestu", deklarując ogłoszenie właściwego manifestu jesienią tegoż roku; obietnicy tej jednak nie zrealizowano. Tekst został podpisany nazwą grupy, bez podawania nazwisk jej członków. Sformułowano w nim przekonanie, iż współczesny czytelnik poezji żąda od niej „nie obrazu pojedynczych wzruszeń, lecz obrazu reprezentującego świadomość zbiorowości", chodzi bowiem o stworzenie ponadindywidualnego, przez co bogatszego, obrazu świata. Zdaniem autorów „Wprowadzenia..." proces tworzenia powinien przebiegać poprzez: „a) akceptację cudzego oglądu świata zawartego w wierszu; co umożliwia wdarcie się w świadomość indywidualnego autora, b) poetyckie wzbogacenie projektu wiersza o wizję reprezentatywną dla świadomości ogółu" (przykładem tak pojmowanego aktu były wiersze Samsary).

Grupa zorganizowała kilka zespołowych wieczorów autorskich w studenckim klubie „Arcus" w Lublinie; ich zbliżone do happeningów scenariusze wyraź-

[1] O innych powodach powołania grupy pisał S. Rogala (list z sierpnia 1985): „Chyba najgłębszymi przyczynami powstania grupy były – niezadowolenie z sytuacji społeczno-politycznej; większość «samsarowców» w 68 roku organizowała protesty młodzieży studenckiej w Lublinie – jak również brak możliwości «wyładowania się»".

[2] Termin Samsara = „sansara" wzięty z sanskrytu; oznacza wędrówkę dusz, metampsychozę.

[3] Por. *Orientacja* 1971 nr z VII s. 74; *Poezja* 1972 nr 10 s. 82.

nie różniły się od przyjętych schematów, budziły sprzeciw działaczy i obserwatorów studenckiego życia literackiego[4], choć podkreślano zarazem, iż pojawienie się Samsary wprowadziło „ożywczy ferment w życie literackie Lublina"[5].

Poza pierwszą kolumną poetycką w *Kurierze Lubelskim* pozostałe publikacje grupy miały charakter zbiorowy; wiersze Samsary nie były podpisywane nazwiskami. Publikacje owe nie były liczne: grupa ogłaszała swe kolumny w *Kamenie* i *Kurierze Lubelskim* oraz w jednodniówce RO ZSP „Konfrontacje" (1970). W 1974 Samsara przygotowała jednodniówkę, w całości składającą się z utworów jej członków; miała ona być wydana przez SZSP, do realizacji jednak nie doszło[6].

Pierwsza zbiorowa publikacja grupy spotkała się z ostrą krytyką Henryka J. Kozaka na łamach *Kameny*. Oskarżenia grupy przeciwko młodej poezji skierował krytyk w samą Samsarę, cytując najsłabsze fragmenty wierszy autorów i zestawiając je z tezami Pawluczuka; opublikowany w *Kurierze Lubelskim* artykuł Ryszarda Setnika, dotyczący „małego realizmu", Kozak skwitował ironiczną uwagą[7]. Natomiast *Kurier Lubelski* cytował głosy czytelników kwestionujących celowość drukowania wierszy członków grupy; w imieniu redakcji odpowiadał Lesław Gnot, opowiadając się za potrzebą popularyzowania młodej literatury. Zdaniem Andrzeja K. Waśkiewicza postulaty Samsary zbliżone były do tez → Grupy Cybernetystów[8] i były m.in. polemiką z → Orientacją Poetycką „Hybrydy"[9]. Ten sam autor stwierdzał, iż grupa działała na polu „środowiskowego folkloru" oraz że „wystąpiła z programem bliskim kreacji zbiorowej, tyle że efekty miały znikomą moc przekonywania"[10]. Nad tezami programowymi Samsary dłużej zatrzymał się S.J. Królik; jego zdaniem modyfikacje tych tez doprowadziły do koncepcji „tworzenia kolektywnego – z przyjęciem zaplecza społecznego, właściwego surrealizmowi". Dostrzegał jednak istotną różnicę między koncepcjami André Bretona a ich wykorzystaniem przez Samsarę: „[...] o ile grupa Bretona preferowała równoległą, niezależną grę podświadomości uczestniczących w tworzeniu osób, to Samsara starała się dać ekwiwalent zarówno podświadomości, jak świadomości zbiorowej, w tekście mogły się spotkać: «w kraju cielęciny i malwy kołyszą się Palmy», «poetów powiązanych w pęczki wysyłają za granicę celem przerobienia na realizm» obok: «a murarz szorstką ręką odbija butelkę». [...] doszło do kilku zabawnych wypowiedzi, z których najlepsza to chęć połączenia tworzenia kolektywnego z kolektywizacją wsi. Równie pozbawiona uzasadnienia jest kilkakrotnie wspo-

---

[4] O dwóch takich spotkaniach pisał M.J. Kawałko (*Nowy Wyr.* 1974 nr 8): „[...] w rzeczy samej dzieło Samsary przeszło oczekiwania najbardziej zblazowanych konsumentów poetyckiej strawy, jako że poza elektromagnetycznym słowem posypały się w salę główki kapusty; publiczność żywo uczestniczyła w demonstracji. Innym znów razem w powszechnej pokucie (klęczenie na grochowinach) uczestnicy wieczoru wysłuchiwali utworów grupy z taśmy magnetofonowej. Sami natomiast twórcy, w miarę (nadwątlonych) sił, kontrolowali przebieg seansu".

[5] I.J. Kamiński. *Kamena* 1971 nr 10.

[6] Wg: M.J. Kawałko. *Poezja* 1974 nr 1 s. 70.

[7] *Kamena* 1970 nr 4. Zob. też: R. Setnik: Mały realizm czyli miłostki eunuchów. *Kur. Lub.* 1970 nr 13 s. 4.

[8] Zob. J. Skarżyński: O nowy ład. *Nowe Widzenia* 1967 [nr 1].

[9] Por. Wnętrze świata. Antologia... Warsz.: RN ZSP 1972, s. 17.

[10] Sposób bycia. *Nadodrze* 1976 nr 18.

mniana anonimowość – zbiorowy wytwór sygnowany był zawsze zbiorowym podpisem"[11].

Grupa w pierwotnym składzie zaprzestała działalności w 1971; wiązało się to z ukończeniem studiów przez jej założycieli (Osmoła, Rogala) lub wyjazdem z Lublina (Migo). Po rocznej przerwie została reaktywowana przez Fronczka w zmienionym składzie; spośród członków dawnej Samsary w nowej uczestniczyli Królik i Osmoła. W informacji o grupie → Ogród-2 w antologii „Studenckie grupy i kluby poetyckie"[12] stwierdza się, że Samsara „reaktywowana na krótko przez St.J. Królika, upadła definitywnie w 1973". Jednak jeszcze w styczniu 1974 pisano o niej jako o grupie aktywnej i przygotowującej jednodniówkę; była to ostatnia informacja o Samsarze.

W dniach 6–7 grudnia 1980 Lubelski Ośrodek KKMP zorganizował w Kraśniku VII Lubelską Biesiadę Literacką poświęconą m.in. jedenastoleciu powstania Samsary.

Publikacje

– *w czasopismach*

1970

[teksty programowe:]
A.W. Pawluczuk: Nie tylko słowo. *Kur. Lub.* nr 13: 16–17 I s. 4 [wstęp do kolumny wierszy]. Przedr. [w:] T. Mocarski: Deklaracje i manifesty 1960–1970. *Poezja* 1972 nr 10: X s. 82–83. – Wprowadzenie do manifestu. [Podp.:] Samsara. *Kamena* nr 13: 21 VI s. 4. Przedr. niezn. zmien.: *Konfrontacje.* Jednodniówka RO ZSP. [Nr okolicznościowy kolumny przy *Kur. Lub.* Lub. X 1970]; polem.: [K. Nowicki] O.F.: Samsara, samsara... *Fakty i Myśli* nr 15: 1 VIII s. 11. – R. Setnik: Mały realizm czyli miłostki eunuchów. *Kur. Lub.* nr 13: 16–17 I s. 4.

Kur. Lub. nr 13: 16–17 I s. 4, Studencka Grupa Literacka Samsara.

W: S.J. Królik, A. Migo, D. Opolski, J. Osmoła, A.W. Pawluczuk, S. Rogala. – Graf.: S.J. Królik, D. Opolski.

Kamena nr 13: 21 VI s. 4, Samsara.

Kolumna zbiorowa.

1971

Orientacja nr z VII s. 74, Samsara.

Kolumna zbiorowa.

1981

Nowy Wyr. nr 2: II s. 123–124.

Kolumna zbiorowa z okazji rocznicy powst. grupy.

---

[11] *Nowy Wyr.* 1974 nr 8.
[12] Warsz.: ZG SZSP 1979, s. 319.

– w jednodniówkach

1970

Konfrontacje. Jednodniówka RO ZSP. [Nr okolicznościowy kolumny przy *Kur. Lub.*]. Red. zespół: H. Dejneka, R. Mazur, J. Włodowski, A. Szwabe, A. Pawluczuk. Lub.: RO ZSP X 1970, s. 12, egz. 3000. Tu m.in.: Wprowadzenie do manifestu. [Przedr. zmien. z: *Kamena* 1970 nr 13].

Opracowania

– o g ó l n e: **1970:** L. Gnot: Moje 3 grosze. *Kur. Lub.* nr 25: [1 II] s. 3 [odp. na głosy czytelników po ogłoszeniu pierwszej kolumny wierszy grupy, por. *tamże* nr 13 s. 4]. – H.J. Kozak: Cieszmy się... *Kamena* nr 4: 15 II s. 4. Polem.: Z. Jastrzębski: „Cieszmy się...". *Tamże* nr 6: 15 III s. 11 [dot. A. Pawluczuk: Nie tylko słowo]. – R.W.: Skandaliczny wieczór. List do „Konfrontacji". *Kur. Lub.* nr 285: 4–5 XII s. 3. – [M.A. Jaworski] Jacek: Pomnik Samsarze! *Kamena* nr 26: 20 XII s. 14 [dot. wieczoru w klubie „Arcus"]. – **1971:** I. J. Kamiński: Od Samsary do „Gongu". *Kamena* nr 10: 9 V s. 1 [dot. wieczoru grupy w XII 1970]. – *Orientacja* nr z VII s. 74 [not. o powst.]. – [A.K. Waśkiewicz] akw: Grupy literackie 1960–1970. [W:] Tak – nie. Warsz.: RN ZSP, s. 100–101. – **1974:** M.J. Kawałko: Młodzi poeci Lublina. *Poezja* nr 1: I s. 69–72. – M.J. Kawałko: Intermedium. (Szkic o lubelskich środowiskach młodoliterackich 1944–1974). *Nowy Wyr.* nr 8: VIII s. 73–75. – S.J. Królik: Debiut środowiska. *Nowy Wyr.* nr 8: VIII s. 147. – **1976:** A.K. Waśkiewicz: Sposób bycia. *Nadodrze* nr 18: 5–18 IX s. 10. – **1978:** A.K. Waśkiewicz: Formy obecności „nieobecnego pokolenia". Łódź: WŁ, s. 61, 90–91, 121. – **1981:** [S. Aleksandrowicz, S. Żurek] (abc): Biesiada po raz siódmy. *Sztand. Ludu* nr 12: 15 I s. 4. – Z.W. Fronczek: Lubelska biesiada literacka. Kraśnik 6–7 grudnia 80. Jedenastolecie Samsary. *Nowy Wyr.* nr 2: II s. 122–123. – B. Wróblewski: Koniec dekady. (O poezji lubelskiej w latach siedemdziesiątych). *Kal. Lub. 1981.* s. 120–129; przedr. niezn. zmien. w: Lublin literacki 1932–1982. Lub.: WLub. 1984 s. 166–180. – **1985:** L. Lele-Przychodzki: Start z podwójnego dna. *Galeria El* nr 7/8: VII–VIII s. 55–63 [historia grupy]. – **1996:** J. Detka: Stanisław Rogala. Młodzieńcza przygoda z Samsarą. [W:] Pisarze regionu świętokrzyskiego, s. 151–156.

– u t w o r y o g r u p i e: **1982:** S. Rogala: Nocne czuwanie. [Powieść]. Warsz.: LSW, 199 s.

848*

Grupa „848".

Kraków; jesień 1969–pocz. 1971.

Członkowie: *Janusz Kaczorowski, Leonard Neuger, Filip Ratkowski, Roman Wysogląd.*

Grupa powstała jesienią 1969 przy Kole Młodych ZLP w Krakowie i z nim związała swą działalność. Inicjatorami jej założenia byli Janusz Kaczorowski i Leo-

* Hasło zredagowane m.in. na podstawie odpowiedzi na ankietę przysłanej przez L. Neugera w czerwcu 1981.

nard Neuger. Według doniesień prasowych z 1971 należeli do niej ponadto: Stanisław Banaś, Stanisław Nowakowski i Andrzej Ryczaj[1]. W publikacjach grupy w 1970–71 brali udział wyłącznie: Kaczorowski, Neuger, Filip Ratkowski, Roman Wysogląd. Jedynie Ratkowski był po debiucie prasowym (*Student* 1968), pozostali ogłaszali swe pierwsze wiersze w czasie przynależności do grupy: Neuger w 1970 (*Gazeta Krakowska*), zaś Kaczorowski i Wysogląd w kolumnie 848; żaden z członków grupy nie ogłosił do 1980 tomiku poetyckiego.

Nazwa grupy nawiązywała do daty wydania „Manifestu komunistycznego" w 1848. Jej program, zredagowany przez Kaczorowskiego, został po raz pierwszy przedstawiony 8 XII 1970 na spotkaniu grupy w siedzibie ZLP w Krakowie (katalog wierszy opracowany graficznie przez Kaczorowskiego, rozdawany uczestnikom spotkania); w prasie został ogłoszony w 1971 w *Radarze* (nr 7). Opowiadano się w nim za tym, by „realizować twórczo postulaty Partii w dziedzinie literatury i sztuki", tworzyć „sztukę partyjną", która „musi stanowić artystyczny wyraz awangardyzmu Partii – musi tworzyć model nowego człowieka zdolnego udźwignąć odpowiedzialność i trud budowniczego Jutra". Członkowie grupy deklarowali: „[...] będziemy podejmować próby wiązania szerokiego frontu sztuki socjalistycznej, przeciwstawiając się poglądom i demaskując ograniczenia powstrzymujące środowisko przed pełnym wypowiadaniem się za sprawą socjalizmu".

O grupie i jej programie pisał Neuger w 1981: „Trzeba by ją ulokować w kontekście politycznym i społecznym przed Grudniem... program grupy bowiem i język, w jakim został napisany, jest bardzo mylący... O ile pamiętam, tylko Janusz Kaczorowski i Filip Ratkowski byli wówczas członkami PZPR, ale mogę się mylić, gdyż nie były to dla nas sprawy ważne: istotna była odpowiedź na pytanie, co to znaczy sztuka partyjna i program sztuki, który powinien wynikać z programu Partii czy też klasyki marksizmu. Większość z nas w różnym stopniu – odczuła na sobie efekty tzw. wydarzeń marcowych, wszyscy zgadzaliśmy się co do tego, że trzeba atakować zakrzepły system polityczny, społeczny, kulturowy. Myśmy to eksplikowali w «nowomowie»..., grupa «Teraz» – inaczej"[2].

Program i poezja grupy zostały krytycznie ocenione. Tadeusz Nyczek stawiał zarzut zbytniego publicyzowania materii poetyckiej; stwierdzał m.in.: „I tak – z nielicznymi wyjątkami – ani to poezja polityczna, ani publicystyka sensu stricto, najlepszym określeniem wydaje się tutaj «poetyzująca polityka»"[3].

Andrzej K. Waśkiewicz pisał kilka lat później: „W praktyce poetyckiej program ten realizowany był przez nasycenie wiersza treściami publicystycznymi

---

[1] Wg: *Mag. Kult.* 1971: VI s. 27 (T. Nyczek). Informację tę powtarza A.K. Waśkiewicz w: Formy obecności „nieobecnego pokolenia". Łódź: WŁ 1978, s. 88.

W ankiecie dot. historii grupy L. Neuger pisał na temat kształtowania się składu osobowego: „Były próby wpisania do grupy Turowskiego (z grupy Teraz), Marka Baterowicza oraz połączenia z grupą Teraz jeszcze z Piątkowskim, to ostatnie – nie udało się. Czy Turowski i Baterowicz do grupy należeli – nie pamiętam. Potem jeszcze ktoś doszedł do grupy, ale wiem tyle, co przeczytać można z programu. Byli to figuranci, jak sądzę. (Nazwiska: Banaś, Ryczaj – nic nie mówią. Nowakowskiego – tego pamiętam, ale raczej towarzysko)". W. Jaworski [w:] Orientacja. Suplement do 12 numerów. (Warsz. 1973, s. 60), pisał, że z grupą związanych było wielu poetów wywodzących się ze środowisk robotniczych czy przyzakładowych domów kultury, nie jest to jednak informacja potwierdzona.

[2] W odpowiedzi na ankietę.

[3] *Mag. Kult.* 1971: VI s. 27.

i werbalne odwoływanie się do współczesnych zjawisk. Znaczenie grupy w życiu literackim było minimalne"[4].

Niezależnie od kontaktów w Kole Młodych członkowie grupy spotykali się zwykle w mieszkaniu Ratkowskiego. W spotkaniach tych uczestniczyli często członkowie grupy → Teraz. Grupa 848 wzięła udział w spotkaniu grup poetyckich (Teraz, → Tylicz i → 848) w siedzibie ZLP w Krakowie. Publikacje grupy były nieliczne: dwie kolumny poetyckie w prasie, katolog wierszy wydany w obiegu zamkniętym.

Została rozwiązana na początku 1971[5]. W liście do redakcji *Poezji* sygnowanym datą 7 XI 1972, opublikowanym w drugim numerze z 1974, F. Ratkowski pisał o przyczynach zaniechania działalności grupowej: „grupa straciła praktycznie motyw działania w momencie, gdy głoszone przez nas tezy zasadnicze znalazły swe miejsce w dokumencie politycznym, jakim były wytyczne na VI Zjazd"[6].

Publikacje

– *druki ulotne*

1970

Grupa 848. [Katalog wierszy]. Krak. [b.n.] 8 XII 1970 k. nlb. 6.

Zawartość: „Program grupy". Przedr. [w:] *Radar* 1971 nr 7: VII s. 16; T. Mocarski: Deklaracje i manifesty. (1960–1970). *Poezja* 1972 nr 10: X s. 81–82; fragm. [w:] A.K. Waśkiewicz: Formy obecności „nieobecnego pokolenia". Łódź: WŁ 1978, s. 88–89; przedr. w przekł. niem. w: Die polnische Lyrik von 1945 bis 1985. Entvicklung – Generationenfolge – Periodisation. Essen: Die Blaue Eule 1986. – W: J. Kaczorowski, L. Neuger, R. Ratkowski, R. Wysogląd.

– *w czasopismach*

1971

Mag. Kult. nr z VI s. 28, Grupa 848.
W: L. Neuger, F. Ratkowski.
Radar nr 7: VII s. 16, Grupa 848.
W: [J.] Kaczorowski, [L.] Neuger, [F.] Ratkowski, [R.] Wysogląd.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1974:** F. Ratkowski: Szanowny Panie Redaktorze! *Poezja* nr 2: II s. 107 [polem. z notą w *Radarze* 1971 nr 7: VII s. 16].
– o g ó l n e: **1970:** T. Nyczek: Razem – czy osobno? *Twórczość* nr 5: V s. 156–158. – **1971:** T. Nyczek: W pojedynkę i zbiorowo. (O krakowskich grupach poetyckich). *Mag. Kult.* nr z VI

[4] Formy obecności „nieobecnego pokolenia". Łódź: WŁ 1978, s. 88–89.

[5] Informacja L. Neugera; pisał on na ten temat (por. przyp. 2): „[...] program grupy ok. 1971 był już widocznym fiaskiem – wszystko to nie ku aktywizmowi zmierzało, stąd zniechęcenie. [...] literatura nie okazała się naszym lądem stałym chyba (poza Kaczorowskim) zabrakło talentu, koncepcji".

[6] VI Zjazd PZPR odbył się 6–11 XII 1971 r.

s. 26. – **1973:** W. Jaworski: Krakowskie grupy poetyckie 1960–72. [W:] Orientacja. Suplement do 12 numerów. Warsz.: ZSP, s. 60. – **1980:** S. Dziedzic: Jaszczurowe grupy twórcze: 848. [W:] Monografia klubu „Pod Jaszczurami". Krak.: Ogólnop. Rada Klubów Studen. s. 72–73. – **1982:** A.K. Waśkiewicz: Ósma dekada. Wr.: Ossol., s. 26, 44.
– Grupa 848. [Rec.:] **1971:** A. Augustyn: 848. *Student* nr 1/2: I–II s. 20.

FART

Grupa Poetycka „Fart".

Toruń; XI 1969–ok. 1972.

Grupa studencka.

Członkowie: *Janusz Bohuszewicz, Maria Jakitowicz, Waldemar Jasiński, Krystyna Kralkowska, Wiesław Krzysztoszek, Aleksandra Kuczyńska, Andrzej Pawlina, Zbigniew Wróbel, Tadeusz Zdrenka.*

Grupa powstała w listopadzie 1969 przy Zarządzie Uczelnianym ZMS Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu; skupiała studentów I – III lat polonistyki. Początkowo należeli do niej: Maria Jakitowicz, Waldemar Jasiński, Krystyna Kralkowska, Wiesław Krzysztoszek, Aleksandra Kuczyńska, Zbigniew Wróbel i Tadeusz Zdrenka, następnie jej członkami zostali także: Janusz Bohuszewicz i Andrzej Pawlina. W 1971 stan grupy był następujący: Bohuszewicz, Jasiński, Kralkowska, Krzysztoszek, Kuczyńska, Pawlina, Wróbel, Zdrenka.

Grupa zadebiutowała w marcu 1970 kolumną poetycką w *Pomorzu* (nr 6), po czym wkrótce miała swój jedyny wieczór autorski w klubie studenckim „Pod Trójką"; poświęcono jej także audycję w kwadransie studenckim bydgoskiej rozgłośni Polskiego Radia.

Fart nie sformułował manifestu poetyckiego; głoszono jedynie hasło komunikatywności i zaangażowania. Kralkowska pisała prezentując grupę w *Pomorzu*[1]: „jednym z kryteriów, jakie stosujemy w ocenie swoich i innych wierszy jest ich zrozumiałość, komunikatywność. Mamy dosyć pseudopoetyckiego bełkotu, który straszy z łamów periodyków społeczno-kulturalnych. Cenimy kulturę i oszczędność słowa, będziemy tępić rozgadanie, przeładowywanie wierszy nadmiarem sieczki słownej". W innej prezentacji grupy[2] ta sama autorka pisała: „Nie formułując zdecydowanego programu chcemy się uchronić od powtarzania banałów, które są nie do uniknięcia w manifeście nowo powstającej grupy". Postulat „zaangażowania" określała następująco: „Chcemy poezji zaangażowanej, ale zaangażowanej w najlepszym tego słowa znaczeniu. Odcinamy się od pseudopoetyckich przeróbek artykułów z prasy, radia i TV. Nie chcemy pisać laurek rocznicowych i rapor-

[1] *Pomorze* 1970 nr 2 (polem. z felietonem W. Egona).
[2] *Orientacja* 1971 nr 12.

tów prasowych z kraju i ze świata. Szukamy innego, poetyckiego wejścia w te bliskie przecież nam wszystkim sprawy. Na razie często ograniczamy się do pisania impresji, dokumentów lirycznego przeżywania chwili. Wierzymy, że znajdziemy w końcu to proste, prawdziwe spojrzenie na rzeczywistość, że damy mu odpowiedni poetycki wyraz".

Grupa organizowała wewnętrzne spotkania robocze, jej członkowie brali nadto udział w imprezach literackich organizowanych w Toruniu.

Fart nie ogłosił swego oficjalnego rozwiązania; nie istnieją żadne ślady działalności grupy po 1971.

Publikacje

– w czasopismach

1970

Pomorze nr 6: 16–31 III s. 11, Grupa Fart.
W: W. Jasiński, K. Kralkowska, W. Krzysztoszek, A. Kuczyńska, Z. Wróbel, T. Zdrenka.

Opracowania

– grupa o sobie: **1970:** K. Kralkowska: Jesteśmy za komunikatywnością. *Pomorze* nr 2: 16–31 I s. 7. – **1971:** K. Kralkowska: Toruńska grupa Fart. *Orientacja* nr 12: VII s. 75.

– ogólne: **1973:** J.L. Ordan: Toruńskie inicjatywy. [W:] Orientacja. Suplement do 12 numerów. Warsz.: ZSP, s. 66. – **1978:** A.K. Waśkiewicz: Formy obecności „nieobecnego pokolenia". Łódź: WŁ, s. 78.

TYLICZ*

Grupa „Tylicz".

Kraków; XI 1969–1976.

Grupa studencka, związana z Krakowskim Ośrodkiem KKMP.

Członkowie: *Franciszek Bralaniec (do 1970), Jerzy Gizella, Wiesław Kolarz, Andrzej Krzysztof Torbus [pseud. Mateusz Pokrzywa], Andrzej Warzecha; od 1970: Adam Ziemianin.*

Założycielami grupy Tylicz byli Jerzy Gizella, Andrzej K. Torbus i Andrzej Warzecha, wówczas studenci polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego. Spotkanie, na którym podjęto decyzję o powołaniu grupy, odbyło się w listopadzie 1969

*Hasło zredagowane m.in. na podstawie danych nadesłanych przez J. Gizellę (VII 1981), A. Warzechę (V 1981) i A.K. Torbusa (V 1982), konsultowane z A.K. Torbusem (V 1985).

w Domu Plastyka w Krakowie. Wkrótce dołączyli do niej Franciszek Bratanicc i Wiesław Kolarz[1]. W październiku 1970 odszedł z niej Bratanicc, a przystąpił – za namową Jerzego Harasymowicza – Adam Ziemianin, także student polonistyki krakowskiej[2]. Gizella, Torbus, Warzecha i Ziemianin byli członkami Koła Młodych przy Krakowskim Oddziale ZLP. W działaniach grupy uczestniczył Józef Baran; nie był członkiem ugrupowania, ale opublikował wiersze w kolumnie poetyckiej tyliczan w *Życiu Literackim* 1974 (nr 33), brał także udział w niektórych spotkaniach autorskich grupy. Związki te miały charakter towarzyski[3]. Oficjalna inauguracja działalności Tylicza nastąpiła w styczniu 1970 w studenckim klubie UJ „Słowianki"; było to spotkanie członków grupy oraz prezentacja ich utworów.

Grupa nie sformułowała programu poetyckiego. Zarówno krytycy, jak i niektórzy tyliczanie widzieli w jej praktyce poetyckiej odpowiedź na działania grupy → Teraz[4]. Założenia programowe zostały, zdaniem J. Gizelli, zrekonstruowane ex post przez krytyków; omawiając dzieje grupy, napisał: „[...] w początkowym okresie warsztat formalny świadczył o sporej jednomyślności, bliskiej Skamandryckiemu tradycjonalizmowi i poezji np. Gałczyńskiego, Harasymowicza, Nowaka"[5].

---

[1] Uczestnictwo w grupie Bratańca i Kolarza zostało zaproponowane przez Warzechę na pierwszym zebraniu w listopadzie 1969.

[2] Wg informacji podanych przez A. Warzechę członkiem grupy był także krótko Marian Czepiec; A.K. Torbus zalicza go (podobnie jak i J. Barana) do sympatyków Tylicza. Sam Czepiec określił swe związki z grupą jako „nieformalną przynależność" (od 1974).

[3] W odpowiedzi na ankietę biograficzną z czerwca 1981 J. Baran pisał: „Często pojawia się moje nazwisko przy okazji pisania o grupie Tylicz. Otóż z niektórymi poetami z tej nie istniejącej już grupy [...] po prostu przyjaźniłem się, ich poetyka była mi bliska, toteż czasami występowałem z nimi na spotkaniach autorskich, jako ich gość i bodaj raz – w *Życiu Literackim* – opublikowałem z nimi jakieś wiersze. [...] Formalnie nigdy jednak do tej grupy nie należałem. Mój stosunek do «grupowania się» jest w zasadzie negatywny. Zależy mi na tym wyjaśnieniu, bo w różnych recenzjach, czy omówieniach, różni ludzie popełniali błędy, uważając mnie za Tyliczanina [...]". Przykładem może tu być fragment wypowiedzi Macieja Chrzanowskiego w dyskusji o młodej poezji opublikowanej w 1979 w *Poezji* (nr 3 s. 89), krytyczny notabene wobec poetyckich dokonań grupy: „Młoda poezja jeszcze nie znalazła sobie własnego obszaru, w którym nie miałaby konkurencji innych sposobów komunikowania. Stało się na przykład tak, że poeci z krakowskiej grupy Tylicz, np. Baran, Ziemianin – odkryli dla siebie światek małego miasteczka, wsi («dom», «piec», «makaron», «stolnicę») i między innymi dzięki temu Baran stał się najwybitniejszym młodym poetą na przykład dla Sandauera. Wydaje mi się więc, że póki młoda poezja nie znajdzie sobie właściwego obszaru, będzie mało atrakcyjna dla czytelnika".

[4] Por. W. Jaworski: Krakowskie grupy poetyckie 1960–72. [W:] Orientacja. Suplement do 12 numerów. Warsz.: ZSP 1973, s. 60.

A. Warzecha pisał na ten temat: „Grupa nie posiadała programu, powstała bowiem trochę na przekór grupie Teraz i w manifestach oraz programach ogłoszonych przez Teraz członkowie Tylicza dostrzegali niebezpieczeństwo konwencjonalnego «wspólnego języka». Duchowe i stylistyczne pokrewieństwo nie musiało zdaniem Tyliczan wynikać z teorii, przeciwnie, swoboda, w której ujawnia się pewna jedność miała być potwierdzeniem literackiego i duchowego pokrewieństwa" (por. przyp. 1).

[5] Odpowiedź na ankietę dotyczącą historii grupy.

O bezprogramowości Tylicza pisał w 1981 K. Pieńkosz: „[...] grupa nie potrafiła sformułować własnego programu artystycznego. Nie znaczy to nawet, że takiego programu nie było, że nie został on – a jest to opinia po lekturze dotychczasowego dorobku Tyliczan – precyzyjnie zrealizowany. Został jednak sformułowany dopiero w wierszach, nie znalazł eksplikacji w tekstach dyskursywnych. Brak programu powoduje długie oczekiwanie na uznanie w opinii krytycznej. Grupa uzyska «wiarygodność» dopiero po opublikowaniu kilku tomów poezji, właściwie po zdobyciu uznania przez poszczególnych poetów".

Nazwa grupy (autorstwa Gizelli) pochodzi od miejscowości Tylicz w powiecie nowosądeckim. Wybrano ją, ponieważ większość członków ugrupowania pochodziła z Sądecczyzny (Brataniec, Kolarz, Warzecha, Ziemianin), a także ze względu na historyczną przeszłość Tylicza[6]. Zdecydowano o tym na zebraniu założycielskim w listopadzie 1969. Wahano się między propozycjami: Poddasze, Peleryna, Muszyna II, Mansarda.

Miejscem spotkań grupy były najczęściej siedziba Koła Młodych przy ZLP (w czasie przynależności do Tylicza Gizella, Torbus, Warzecha i Ziemianin byli jednocześnie członkami Koła) oraz siedziba KKMP w Krakowie, gdzie pracował Kolarz, a także sporadycznie klub „Pod Jaszczurami" i „Nowy Żaczek". Odbywały się tam spotkania robocze oraz wieczory autorskie, które gromadziły słuchaczy głównie ze środowiska studenckiego. Spotkania autorskie miały miejsce także w Poznaniu, Wrocławiu, Warszawie oraz wielu miejscowościach regionu tarnowskiego, nowosądeckiego i krakowskiego. Ich częstotliwość była znaczna – po kilkanaście imprez w roku.

Grupa uczestniczyła w większości imprez młodoliterackich Krakowa, w zjazdach i sympozjach, ogólnopolskich konkursach poetyckich oraz Sejmikach Młodych Twórców, m.in. w listopadzie 1972 Tylicz został wraz z grupą → Gronie zaproszony do wzięcia udziału w konkursie literackim zorganizowanym przez KKMP im. I. Fika w Oświęcimiu (z okazji X-lecia ZDK Zakładów Chemicznych w Oświęcimiu), 20 VI 1973 uczestniczył w „Konfrontacjach Poetyckich" w Krakowie (spotkanie grup literackich: → Teraz, → Wprost i Tylicz oraz poetów starszego pokolenia w klubie „Pod Jaszczurami" z okazji obchodów Dni Krakowa), w sierpniu 1976 grupa wzięła udział w „Nocy Poetów" Akademickich Konfrontacji Twórczych w Szczawnicy-Krościenku. W 1973 Kolarz, Warzecha i Ziemianin przebywali w Bułgarii na zaproszenie pisarzy bułgarskich i grupy poetyckiej Mełnik.

Od początku swej działalności Tylicz związany był z KKMP przy ZMW w Krakowie jako jego integralna część; w ramach tej współpracy grupa była – wraz z ZW ZMW w Krakowie i redakcją *Głosu Młodzieży* – współorganizatorem Ogólnopolskiego Seminarium KKMP pt. „Industrializacja wyobraźni", które odbyło się w Nowej Hucie (14 – 15 X 1972). Uczestniczyli w nim reprezentanci KKMP. W związku z tą imprezą odbyło się spotkanie autorskie tyliczan; ponadto, staraniem ZW ZMW i *Głosu Młodzieży*, wydano w 1972 almanach pt. „Tylicz".

Tylicz współpracował z redakcjami krakowskich czasopism: *Głos Młodzieży*, *Student*, *Gazeta Krakowska*, *Dziennik Polski*, ogłaszając w nich w latach 1970–74 kolumny poetyckie oraz publikacje indywidualne.

Około 1975 grupa otrzymała zbiorową Srebrną Odznakę Honorową ZMW.

Grupa nigdy nie została formalnie rozwiązana, jej członkowie zaś nie są zgodni co do daty zakończenia wspólnej działalności. Gizella, Torbus i Ziemianin podają rok 1974, Warzecha waha się między 1977 i 1978. Ostatnia grupowa publikacja w czasopiśmie nosi datę 18 VIII 1974; w 1976 kolumna wierszy Barana, Gizelli, Kolarza, Torbusa, Warzechy i Ziemianina została ogłoszona w almanachu

[6] „Miasteczko, a obecnie wieś ma swoją dość burzliwą i piękną przeszłość, a nawet swoją tradycję w literaturze (J. Kochanowski), jest świadectwem koegzystencji wielowiekowej dwóch kultur (Łemków i Polaków), w pobliżu znajdują się okopy obozu konfederatów barskich" (J. Gizella, por. przyp. 4).

„3 Krakowskie Dni Poezji", wydanym z okazji imprezy o tej samej nazwie, w której tyliczanie wzięli udział (18–25 I). 12 III 1975 grupa miała wspólny wieczór poetycki w klubie „Achates" w Krakowie.

W lutym 1982 była grupa (bez udziału Gizelli) zebrała się na spotkaniu zorganizowanym z okazji 25-lecia ZMW; wystąpienia tego nie należy jednak traktować jako formy działalności grupowej.

Krytyka niejednolicie oceniała dokonania Tylicza. W braku programu literackiego dopatrywano się „opozycji do programotwórczej działalności" grupy Teraz[7]. Jacek Kajtoch dostrzegał w utworach tyliczan nawiązanie do tradycji regionalistycznych, rozumianych jednak nowocześnie (por. wstęp do ich almanachu). Stanisław Stabro, uważając twórczość Tylicza za szczególnie ciekawą, miał za złe jego członkom tworzenie „sentymentalnych, podkolorowanych obrazków", jednocześnie jednak wysoko oceniał twórczość Warzechy i Ziemianina[8]. Zdecydowanie negatywnie wyrażał się o tej poezji Tadeusz Nyczek w artykule „W pojedynkę i zbiorowo", uważając, że jest ona mało ambitna, nastawiona na łatwą popularność. Zdaniem Andrzeja K. Waśkiewicza natomiast była to „jedyna na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych grupa [...] odwołująca się w swej twórczości do tradycji Skamandra i – raczej niepopularnej wśród młodych – poezji Harasymowicza i Nowaka"[9]. Dla Artura Sandauera niepopularność „tyliczan" wynikała z braku „własnej obstawy krytycznej"[10]. W obszernym szkicu o grupie K. Pieńkosz próbował usytuować jej członków wśród nurtów poezji współczesnej: „[...] poeci z nie istniejącej grupy Tylicz nie mają swego stałego miejsca na mapie literackiej. Naturalnie ich miejsce przypadłoby pośród szeroko rozumianych tendencji nowofalowych, bo przecież nie «orientacyjnych» ani artystowskich spod znaku gdańskiej Wspólności. Nic dziwnego, że Józef Baran i Adam Ziemianin zaczynali wspólnie z terazowcami. Że Jerzy Gizella zostaje dosyć automatycznie zaliczony z powodu własnej twórczości do Nowej Fali. Że nieufność do społecznych i oficjalnych konwencji stanowi treść «Białego paszportu» Andrzeja Warzechy" (por. przyp. 5).

Publikacje

– *w czasopismach*

1970

Głos Młodz. nr 6: VI s. 32–34, Grupa Tylicz.
W: F. Brataniec, J. Gizella, W. Kolarz, A.K. Torbus, A. Warzecha.

---

[7] Por. W. Kiedacz. *Życie Lit.* 1974 nr 33.

[8] Zob. *Akcenty* 1973 nr 3.

[9] A.K. Waśkiewicz: Formy obecności „nieobecnego pokolenia". Łódź: WŁ 1978, s. 89–90.

[10] Pisał na ten temat w recenzji tomiku Warzechy: „Jest to grupa mało dotąd zauważana. Dlaczego? Ponieważ startowali bez własnej obstawy krytycznej. Jak się robi grupowy debiut poetycki i literacki? Trzeba mieć krytyków: o resztę mniejsza. W ten sposób powstaje kołowrót literacki – nawet wokół próżni. Jak zadebiutowała «Kuźnica», jak «Współczesność»? Miały własnych krytyków, złych krytyków, ale miały. Ponieważ literaturę sprawdza u nas nie publiczność, a wydawnictwa, to obecność takiego krytyka, który powtarza w kółko jedno i to samo, jest bardzo przydatna. Nowa Fala zaczęła się od książki krytycznej, choć słabej, ale jednak zaistniałej" (*Nowe Książ.* 1983 nr 3).

Dz. Pol. nr 161: 9 VII s. 3, Grupa Tylicz.
W : J. Gizella, W. Kolarz, A.K. Torbus, A. Warzecha.
Student nr 10: X s. 14, Grupa Tylicz.
W: F. Bratanicc, J. Gizella, W. Kolarz, A.K. Torbus, A. Warzecha.

1971

Nowa Wieś nr 22: 30 V s. 8, Pod Pegazem.
W: W. Kolarz, A.K. Torbus, A. Ziemianin.
Mag. Kult. [nr z VI] s. 27, Grupa Tylicz.
W: A.K. Torbus, A. Warzecha.
Poezja nr 6: VI s. 74–80, Grupa Tylicz.
W : J. Gizella, W. Kolarz, A.K. Torbus, A. Warzecha, A. Ziemianin.

1972

Głos Młodz. nr 5: V s. 28–29, Grupa Tylicz.
W: J. Gizella, W. Kolarz, A. K. Torbus, A. Warzecha, A. Ziemianin.

1973

Gaz. Krak. nr 23: 27–28 I s. 5, Twórcy i ich świat.
W: J. Gizella, W. Kolarz, A.K. Torbus, A. Ziemianin [utwory w art. H. Cyganika: Poezja w człowieczym pejzażu].

1974

Życie Lit. nr 33: 18 VIII s. 6–7.
W: J. Baran, J. Gizella, W. Kolarz, A. Warzecha, A. Ziemianin.

1981

Tyg. Kult. nr 2: 11 I s. 9, Literacka grupa Tylicz.
W: J. Gizella, A. Warzecha, A. Ziemianin.

– *druki zwarte*

1972

Tylicz. Red. J. Kajtoch. Oprac. graf. J. Dynda. [Krak.:] ZW ZMW w Krak. 30 s., egz. 800.

Wydane staraniem ZW ZMW w Krakowie i red. *Głosu Młodz.* z okazji Ogólnopolskiego Seminarium KKMP pt. „Industrializacja wyobraźni". Kraków-Nowa Huta, 14–15 października 1972.

Przedmowa: J. Kajtoch. W: J. Gizella, W. Kolarz, A.K. Torbus, A. Warzecha, A. Ziemianin.

– ponadto wiersze członków grupy publikowane były w następujących antologiach, almanachach i jednodniówkach: **1973:** Twarzą do słońca. Wybór wierszy. ZG ZMW, Rada Krajowa KKMP [tu m.in.: M. Czepiec, J. Gizella, W. Kolarz, A.K. Torbus]. – **1974:** Krajobrazy. Wybór wierszy wydany z okazji XV Zjazdu KKMP. Warsz.: ZG ZSMW, Rada Krajowa KKMP [tu m.in.: J. Baran, A.K. Torbus, A. Warzecha, A. Ziemianin]; Znaki wyobraźni. Krak.: ZW ZSMW, Krak. Ośr. KKMP. Muszyna [wyd. z okazji III Sejmiku Młodych Twórców; tu m.in.: J. Gizella, W. Kolarz, A.K. Torbus, A. Warzecha, A. Ziemianin]. – **1975:** Pogłosy Kramu. Nr 7. [Jednodniówka]. Nowy Sącz. – **1976:** plakat poetycki wydany z okazji Zjazdu ZSMW w Nowym Sączu, 29 II; plakat poetycko-plastyczny wydany z okazji [V?] Sejmiku Młodych Twórców wspólnie z grupą plastyczną „GART"; ...bo piękno na to jest, by zachwycało... Almanach literacki KKMP.

Krak.: RG FSZMP, KKMP [tu m.in.: M. Czepiec, J. Gizella, W. Kolarz, A.K. Torbus, A. Warzecha, A. Ziemianin]; [Trzecie] 3 Krakowskie Dni Poezji. Krak.: Wydz. Kult. i Sztuki Urz. m. Krak. 18 – 25 stycznia [tu m.in.: J. Baran, J. Gizella, W. Kolarz, A.K. Torbus, A. Warzecha, A. Ziemianin]. – **1978:** Konfrontacje Ruchu Artystycznego Młodzieży KRAM '78. [b.m., b.n.] ZSMP w Nowym Sączu. – **1979:** A my wracamy tu co roku... Antologia utworów poetyckich. Wybór, wstęp i red. A.K. Torbus. Wyd. ZW ZSMP. [Wyd. z okazji VI Konfrontacji Ruchu Artystycznego Młodzieży; tu m.in. J. Baran, M. Czepiec, W. Kolarz, A.K. Torbus, A. Warzecha, A. Ziemianin. Przedr.: *Gaz. Połud.* 1979 nr 148: 4 VII s. 5]. – **1980:** Jaszczurowy Laur 1971–1979. Cz. II. Antologia utworów nagrodzonych na turniejach jednego wiersza w latach 1971–1979. Krak.: SZSP, SCK „Pod Jaszczurami" [tu m.in.: A.K. Torbus pod pseud. Mateusz Pokrzywa, A. Warzecha, A. Ziemianin].

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1971:** Tylicz. [Wyw. z członkami grupy; rozm.:] A.K. *Dz. Pol.* nr 307: 29 XII. – **1974:** [A.K. Torbus] AKT: Zamiast manifestu [nota inf. o grupie]; Krótka kronika grupy Tylicz 1969–1974. Znaki wyobraźni. [Jednodniówka]. Krak. Ośr. KKMP; ZW ZSMW w Krak.
– o g ó l n e: **1970:** T. Nyczek: Razem czy osobno? *Twórczość* nr 5: V s. 156–158. – S. Stanuch: Grupa Tylicz – Kraków. *Głos Młodz.* nr 6: VI s. 32. – S. Stanuch: Grupa Tylicz. *Dz. Pol.* nr 16: 9 VII s. 3. – Grupa Tylicz. *Student* nr 18: s. 14. – **1971:** T. Nyczek: W pojedynkę i zbiorowo. (O krakowskich grupach poetyckich). *Mag. Kult.* nr z VI s. 26–27. – **1972:** J. Kajtoch: Tylicz. [Krak.:] ZW ZMW s. 3. – J. Kajtoch: Grupa Tylicz. *Głos Młodz.* nr 5: V s. 28. – [M. Kowalski] (mk): Seminarium Młodych Twórców. *Gaz. Krak.* nr 246: 16 X s. 2. – **1973:** H. Cyganik: Poezja w człowieczym pejzażu. *Gaz. Krak.* nr 23: 27–28 I s. 5. – W. Jaworski: Krakowskie grupy poetyckie 1970–72. [W:] Orientacja. Suplement do 12 numerów. Warsz.: ZSP, s. 60. – [L. Konarski] (lek): Spotkanie młodych grup poetyckich. *Dz. Pol.* nr 145: 20 VI s. 6 [dot. „Konfrontacji poetyckich"]. – **1974:** W. Kiedacz: „Góry nam wieczny dymić będą chorał..." O wierszach grupy Tylicz. *Życie Lit.* nr 33: 18 VIII s. 6–7. – **1975:** (bod): Tylicz w „Achatesie". *Gaz. Krak.* nr 60: 13 III. – H. Cyganik: Kolejny debiut grupy Tylicz. *Gaz. Połud.* nr 148: 33 VII. – H. Cyganik: Rodowody prowincjuszy. *Nowa Wieś* nr 38: 21 IX s. 6–7. – K. Kijowska: Poeci i sztukmistrze. *Grom. Rol. Pol.* nr 137: 16 XI s. 11 [dot. także KKMP oraz grupy GART]. – **1976:** H. Cyganik: Świat przedstawiony. Świadomość poetyckiego słowa. *Gaz. Połud.* nr 65: 20/21 III s. 5. **1978:** A.K. Waśkiewicz: Formy obecności „nieobecnego pokolenia". Łódź: WŁ, s. 89–90. – **1980:** Historia literatury polskiej w zarysie. T. 2. Red. M. Stępień, A. Wilkoń. Wyd. 2. Warsz.: PWN, wyd. 3. popraw. Warsz.: PWN 1983. Polem.: A.K. Torbus: Trudno się połapać w „młodej poezji"? *Literatura* 1981 nr 4 s. 15. – S. Dziedzic: Jaszczurowe grupy twórcze: Tylicz. [W tegoż:] Monografia klubu „Pod Jaszczurami". Krak.: Ogólnop. Rada Klubów Studen. s. 70–71. – **1981:** K. Pieńkosz: Literacka grupa Tylicz. *Tyg. Kult.* nr 2: 11 I s. 8. – **1983:** A. Sandauer: Pogoda dla wytrwałych czyli o starej Nowej Fali i krakowskiej grupie Tylicz. (Na marginesie tomiku A. Warzechy „Błędny ognik"). *Nowe Książ.* nr 3: III s. 1–6. – **1985:** J. Kajtoch: Tylicz i wiersze Warzechy. [W tegoż:] Nie tylko o autorach i książkach. Bielsko-Biała: BTSK s. 37–40.

– T y l i c z. [Rec.:] **1972:** [S. Gawor] (S). Tylicz: *Głos Młodz.* nr 12: XII s. 45. – **1973:** J. Ludźmierska, W. Kiedacz: Grupa Tylicz. *Student* nr 11: XI s. 9. – [T. Nyczek] ten: Konkretysta i lirycy. *Twórczość* nr 2: II s. 157–158. – S. Stabro: Tylicz i inni. *Akcenty* [nr 3] s. 13–14 [także o grupie Babel].

BASZTA

Grupa Literacko-Artystyczna „Baszta"

Świdwin k. Koszalina: XII 1969–?
Członkowie: *brak danych.*

Grupa powstała prawdopodobnie w grudniu 1969[1]. Prowadziła działalność popularyzatorską. Organizowała biesiady poetycko-plastyczne w zamku w Świdwinie, w czasie których m.in. członkowie Baszty prezentowali swoje utwory, wystawiano też prace plastyków amatorów.

Organizowano nadto prezentacje regionalnej twórczości piosenkarskiej i muzycznej. Grupa związana była z PDK w Świdwinie; istniejący przy domu kultury Teatr Poezji „Kontrasty" wystawił w 1970 staraniem grupy „Kronikę rodzimej twórczości". Baszta zorganizowała w 1970 wystawę prac plastycznych Izabeli Kawalec, była też – według świadectw prasowych – współorganizatorką pleneru malarskiego Osieki-70.

Według informacji zamieszczonej w *Słowie Powszechnym* (1971 nr 26) grupa należała do współorganizatorów Ogólnopolskiego Konkursu Poetyckiego im. J. Śpiewaka (Odbywał się od 1970), brak jednak innych źródeł potwierdzających tę informację[2].

Baszta nie ogłosiła drukiem programu poetyckiego, nie miała także żadnych wspólnych publikacji prasowych.

Opracowania

–o g ó l n e: **1970:** Reda i Baszta powiatowe grupy literacko-artystyczne. *Tryb. Ludu* nr 3: 4 I s. 4. – *Życie Lit.* nr 1: 4 I s. 15. – (nad): Dwa pytania. *Grom. Rol. Pol.* nr 7: 15 I [dot. też grupy Reda].

[1] Wg: *Życie Lit.* 1970 nr 1; *Sł. Powsz.* 1971 nr 26 podaje datę: 1970 rok.

[2] Wg T. Chudego (*Regiony* 1973 nr 1/2 s. 153–155) konkurs ten był incjatywą Stanisława Misakowskiego. Jego organizatorzy to Wydział Kultury w Świdwinie, Ośrodek Wojewódzki KKMP przy ZWZ MW w Koszalinie, PDK i Miejska Biblioteka im. J. Śpiewaka w Świdwinie.

BESKIDY*

Grupa Plastyczno-Literacka „Beskidy".

Wadowice; 1969–79.

Członkowie: *Marek Brzeźniak, Zbigniew Jurczak, R. Kurdziel, M. Mąsior, W. Ochman, S. Stróż; od 1971 także: K. Hyziński, Ludwik Jach (syn), Anna Jankowska, Stanisław Jankowski (zm. 1975), Stanisław Kołaczyk, Stanisław Konicki, Tadeusz Kurnik, Józef Ogiegło, K. Rauch, Adolf Słoboda, Krystyna Sowińska-Mydlarz, Franciszek Suknarowski, Felicja Świtalska; od 1975 także: Władysław Jochimczyk, Maria Nicieja; od 1979 także: Jan Fidziński, Jerzy Roman Jaglarz (zm. 1988).*

Pomysł zawiązania grupy artystycznej, skupiającej literatów i plastyków, kontynuującej tradycje międzywojennej grupy Czartak, narodził się w 1969 na spotkaniu w Gorzeniu Górnym u Adama Zegadłowicza (zm. 1998), wnuka Emila Zegadłowicza. Realizacji podjął się Zbigniew Jurczak. Początkowo grupa zajmowała się promocją twórczości plastycznej członków. W pierwszym roku swojego istnienia zorganizowała wystawę malarstwa M. Mąsiora, W. Ochmana, R. Kurdziela, S. Stróża i Z. Jurczaka. W 1971 do grupy przystąpili Ludwik Jach, Franciszek Suknarowski, Felicja Świtalska oraz kilku plastyków amatorów. Głównym polem działalności grupy w latach następnych było organizowanie plenerów plastycznych; w 1975 nawiązano kontakty z grupą plastyczną Ondraszek. W 1975 przy Wadowickim Domu Kultury utworzono z inicjatywy grupy kabaret literacki „U Emila", prowadzony przez Adama Świdzińskiego (w latach następnych działał pod nazwą „Pion"); przystąpili do niego m.in. W. Jochimczyk i M. Nicieja. Organizowano występy m.in. w Chorzowie, Katowicach i Poznaniu.

W 1979 grupa plastyków połączyła się z kabaretem literackim i zainicjowała powołanie Towarzystwa Miłośników Ziemi Wadowickiej (TMZW), stając się zarazem jego wewnętrzną sekcją. W tymże roku otrzymała osobowość prawną i przekształciła się w Wadowicki Klub Pracy Twórczej „Beskidnicy" przy TMZW; jego prezesem został Z. Jurczak. Klub wydawał zeszyty poetycko-plastyczne członków (pt. „Beskidnicy", 1981–88), przyznawał też od 1982 Nagrodę „Sowy Beskidników" (m.in. grupie → Wyraz z Kęt).

W 1981 J.R. Jaglarz był współzałożycielem grupy literackiej → Nadskawie, działającej do 1988 przy TMZW.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1981:** Z. Jurczak: Beskidnicy o sobie. [W:] Nadskawie. Wadowickie zeszyty kulturalne [nr 1] s. 14–16.
– o g ó l n e: **1984:** T. Olszewski: Złe myśli ostaw diabłom. *Tyg. Kult.* nr 16: 15 IV s. 9.

* O informacje dot. grupy zwracano się do J. Jurczaka (IX 1996); nie uzyskano odpowiedzi. Hasło konsultował Jacek Kajtoch (III 1999).

MAZOWIECKA GRUPA MŁODYCH TWÓRCÓW ZMS

Płock; 1969–pocz. 1970.

Członkowie: *Urszula Ambroziewicz, Krzysztof Czabański, Edward Kostek, Adam Kostrzewa, Janusz Kwiatkowski, Tadeusz Pakulski, Andrzej Cezary Sawczenko, Andrzej Skolimowski, Waldemar Strzelczyk.*

Grupa wyłoniła się spośród członków ZMS; powstała przy klubie ZMS „Marabut" w Płocku. Jej patronem był Zarząd Wojewódzki ZMS, który był współorganizatorem i fundatorem imprez organizowanych przez grupę.

Grupa nie ogłosiła programu artystycznego, natomiast jej sekretarz, Tadeusz Pakulski zredagował notę wstępną do jedynej wspólnej kolumny poetyckiej, w której pisał m.in. o powodach powołania Mazowieckiej Grupy Młodych Twórców: „W naszym przypadku przeważyła chęć wspólnego przełamywania trudności wydawniczych związanych z debiutem, stworzenia podłoża wymiany myśli i doświadczeń. Wspólny start od punktu zerowego twórczości młodych ludzi pochodzących z tej samej organizacji wydawał się bardziej celowy i łatwiejszy".

W marcu 1969 grupa zorganizowała Turniej Jednego Wiersza z udziałem 20 autorów. W turnieju nagrody otrzymali: I – Edward Kostek, poeta i plastyk, II – Daria Śliwińska, III – Adam Kostrzewa, zaś nagrodę specjalną Polskiego Radia – Marek Sobociński. Zorganizowano nadto wystawę prac plastycznych E. Kostka (w KMPiK).

Grupa zamierzała wydać wspólny tomik wierszy opatrzony wstępem Piotra Kuncewicza, plany te nie zostały jednak zrealizowane.

Rozpad Mazowieckiej Grupy Młodych Twórców nastąpił w początkach 1970; w maju 1970 U. Ambroziewicz i Kostek utworzyli w Płocku grupę → Gościniec. W. Strzelczyk, który przed przystąpieniem do Mazowieckiej Grupy był członkiem grupy → Jeziorka, w 1970 powołał grupę → Swarożyc-Autostrada, następnie zaś krótko uczestniczył w działaniach → Molocha.

Publikacje

– *w czasopismach*

1969

Barwy nr 8: 2 VIII s. 9, Mazowiecka grupa młodych twórców.

W: U. Ambroziewicz, K. Czabański, A. Kostrzewa, J. Kwiatkowski, T. Pakulski, A.C. Sawczenko, A. Skolimowski, W. Strzelczyk.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1969:** T. Pakulski: Mazowiecka grupa młodych twórców ZMS. *Barwy* nr 8: VIII s. 9 [wstęp do kolumny wierszy].

– o g ó l n e: **1968:** *Barwy* nr 3: III s. 11 [spraw. z zebrania grupy i Turnieju Jednego Wiersza].

TAK*

Grupa Literacka „Tak".

Warszawa; 1969–71.

Grupa przy Stołecznym Uniwersytecie Powszechnym.

Członkowie: *Elżbieta Brejnak, Stanisław Jaśkowski, Kazimierz Kuliński, Ryszard Kuźmicz, Jacek Lilpop, Stefan Macherowski, Tadeusz A. Olszański, Elżbieta Opustil, Wojciech Pietrzak, Kazimierz Późniak, Bożena Radwańska, Jerzy Radwański, Tomasz Radziejewski, Andrzej Rogiński, Barbara M. Zając, Urszula Zielińska, Adam Zych, Tadeusz Żdzieborski.*

Grupę powołali w 1969 przy Stołecznym Uniwersytecie Powszechnym (SUP; Pałac Kultury i Nauki) Barbara M. Zając, Stefan Macherowski i Tadeusz Żdzieborski, proponując udział w niej debiutantom, których wiersze publikował miesięcznik *Radar*. Część członków grupy wywodziła się z działającego wcześniej przy SUP Klubu Literackiego. Tak (autorem nazwy był Wojciech Pietrzak) działała pod egidą Towarzystwa Wiedzy Powszechnej, które udostępniło jej salę na cotygodniowe spotkania i wieczory autorskie. Opiekunem grupy z ramienia mecenasa był początkowo Janusz Maciejewski, potem zaś Krzysztof Gąsiorowski. Planowano wydanie jednodniówki; zamiar ten nie został zrealizowany. Nie ogłaszano także wspólnych kolumn literackich w prasie.

Opracowania

– o g ó l n e: **1970:** W. Ziemecki: Grupa literacka Tak. *Sł. Powsz.* nr 291: 5–6 XII s. 7.

* Hasło oparte m.in. na informacjach E. Opustil-Ligęzy (list z października 1985).

GOŚCINIEC*

Płocka Grupa Poetycka „Gościniec”.

Płock; VI 1970–VI 1973.

Członkowie: *Urszula Ambroziewicz, Krzysztof Barański, Lech Franczak, Marek Grala, Edward Kostek, Adam Kostrzewa, Stanisław Nawrocki, Danuta Palmowska, Bogdan Pietrzak, Antoni Romaszewski, Marek Sobociński, Daria Śliwińska, Krystyna Wasiliew.*

Grupa powstała w czerwcu 1970 przy Płockim Domu Kultury, który udzielał jej lokalu i pomocy finansowej. Jej założycielką była Urszula Ambroziewicz, nauczycielka, pracująca także jako instruktor teatralny. Dwoje spośród członków Gościńca należało w 1969 do → Mazowieckiej Grupy Młodych Twórców. Grupą opiekował się Piotr Kuncewicz, korzystała ona także z rad i konsultacji Bogdana Loebla. Nazwa grupy podkreślać miała fakt, iż nie sformułowała ona programu poetyckiego; sugerować miała też przypadkowość spotkań ludzi na drodze. Grupa organizowała spotkania robocze, podczas których przeprowadzano pod kierunkiem Kuncewicza „ćwiczenia poetyckie” oraz dyskutowano o własnych wierszach. W lutym 1972 grupa rozpoczęła cykl prezentacji swojej twórczości w formie spektakli poetyckich połączonych z wystąpieniami krytycznymi jej opiekuna. Zaproszenia na te imprezy miały formę arkuszy poetyckich zatytułowanych „Propozycje”, każdy z arkuszy opatrzony był wstępem Kuncewicza. Pierwsze z tych spotkań zatytułowane było „Okruchy myśli”. W 1972–73 wydano cztery takie arkusze.

Gościniec miał także kilka zbiorowych wieczorów autorskich w miejscowościach regionu płockiego, a także w Warszawie (9 III 1973 w klubie „Hybrydy”).

Ostatnią imprezą grupy były zorganizowane w Płocku wspólnie z → Forum Poetów „Hybrydy” Dni Nowego Romantyzmu (VI 1973). Grupa zaprzestała działalności w związku z wyjazdem do Warszawy U. Ambroziewicz, która współpracowała w tym czasie z → Konfederacją Nowego Romantyzmu.

Po powrocie Ambroziewicz do Płocka w 1976 byli członkowie Gościńca wznowili swą działalność, powołując Wojewódzki Klub Literacki przy WDK. Ponownie nawiązano współpracę z P. Kuncewiczem. W 1977–81 wydano pięć kolejnych arkuszy „Propozycji”; były to Marka Grali: „Mój bohater liryczny” (1977), Jana Plisko: „Miary człowieka” (1978), Krzysztofa Barańskiego: „Wspominam rozmowy na deszczu” (1979), U. Ambroziewicz: [Wiersze] (1981). Wydano też cztery zeszyty poetyckie – jako pokłosie konkursu „Wisła” organizowanego przez klub w latach 1977–80. Działalność Wojewódzkiego Klubu Literackiego została przerwana w 1981.

* Hasło konsultowane z U. Ambroziewicz (X 1985).

Publikacje

– druki ulotne

1972

Okruchy myśli. [Zbiorowe].
D. Śliwińska: Ofiarowanie jesienne. [Wiersze].

1973

E. Kostek: Ignorancje. [Wiersze].
S. Nawrocki: Alternatywy. [Wiersze].

Opracowania

– o g ó l n e: **1973:** M. Wittels: Gościniec płockich poetów. *Tyg. Płoc.* nr 18: 6 V s. 6. – **1993:** [nota o grupie w:] Konfederacja Nowego Romantyzmu. Przeszłość przyszłości. Antologia Konfederacji Nowego Romantyzmu. Pod red. B. Urbankowskiego. Warsz.: Oddz. Warsz. ZLP, s. 128.

SWAROŻYC-AUTOSTRADA*

Grupa Poetycka „Swarożyc-Autostrada".

Warszawa; poł. 1970–pocz. 1973.

Członkowie: *Anna Bernat, Krzysztof Biernacki, Tomasz Boguś, Hugon Bukowski, Emanuela Czerny, Stanisław Jaśkowski, Michał Kłobukowski, Maryta Książkiewicz, Zbigniew Mikołejko, Eugeniusz Orłow [właśc. Eugeniusz Olgasiuk], Jerzy Piotr Sakowski, Waldemar Strzelczyk, Władysław Tokarski, Wiesław Tomalak.*

Grupa, powołana przez Waldemara Strzelczyka w połowie 1970 roku, nosiła początkowo nazwę Grupa Poetycka Swarożyc; w 1970 weszła w skład Konglomeratu Autostrada, artystycznej grupy twórczej, skupiającej w większości studentów uczelni warszawskich, założonej w 1970 przez Hugona Bukowskiego – początkującego dziennikarza, i Pakułę – plastyka, zmieniając nazwę na Swarożyc-Autostrada. Swarożyc nawiązywać miała do tradycji prasłowiańskich; nie sformułowano jednak programu poetyckiego, choć zaproponowano go Konglomeratowi. Założe-

* Hasło opracowane wyłącznie na podstawie informacji H. Bukowskiego (wywiad przeprowadzony w styczniu 1984), konsultowane zaś z W. Strzelczykiem w czerwcu 1985.

W wykazie członków ugrupowania Bukowski podał także nazwiska Stefana Jurkowskiego i Leszka Szarugi, autorzy ci jednak zaprzeczyli związkom z jakąkolwiek grupą literacką. Nie udało się dotrzeć do pozostałych osób wymienionych w wykazie członków.

nia programowe Swarożyca nie zostały przyjęte przez członków Konglomeratu Autostrada, ten bowiem był z założenia bezprogramowy, a nadto miał ambicję przekształcenia się w ruch młodoartystyczny, skupiający także plastyków, filmowców, aktorów, dziennikarzy. Od momentu połączenia obu grup twórczych Swarożyc stanowił sekcję literacką Konglomeratu, który w tym czasie związał się na ponad rok ze Staromiejskim Domem Kultury (SDK) w Warszawie. Organizowane dotąd w kawiarniach lub prywatnych mieszkaniach spotkania grupy przeniesione zostały do SDK, który udostępnił Konglomeratowi salę; odbywały się od 15 maja 1971, często dwa razy w tygodniu, w piwnicy SDK „Largaktil". W spotkaniach tych uczestniczyli niektórzy ówcześni członkowie warszawskiego Koła Młodych; dyskutowano m.in. plany wyłączenia Koła spod opieki ZLP. Swarożyc działał w ścisłej współpracy z całością Konglomeratu, uczestnicząc m.in. w przygotowaniu wystawień Teatru „Bydlak II", prowadzonego przez Marka Głogowskiego (były to inscenizacje oparte na tekstach grupy). Próby teatralne odbywały się nadto w pomieszczeniach domu akademickiego Uniwersytetu Warszawskiego przy ul. Zamenhoffa; tu, a także w klubie „Hybrydy" miały miejsce spektakle (trzy wystawienia). We współpracy z SDK planowano rozwinąć działalność sekcji filmowej, prowadzonej przez Pakułę. Początkowo dyskutowano na wspólnych zebraniach scenariusze pisane przez członków Konglomeratu; potem otrzymano od kierownictwa SDK poważne obietnice dotyczące zakupu sprzętu. Planowano wydanie jednodniówki „Autostrada", zawierającej wiersze i reprodukcje prac plastycznych członków Konglomeratu. Na skutek zmian w kierownictwie SDK grupa zrezygnowała z opieki tegoż domu kultury i w 1972 związała się na krótko ze Stołecznym Domem Kultury przy ulicy Elektoralnej 12. Próbowano pod nową opieką sfinalizować wydanie jednodniówki; w tym czasie gotowy był już jej projekt (karta tytułowa: „Grupa Twórcza Autostrada przy Stołecznym Domu Kultury". Warszawa 1972; zawierać miała wiersze autorów: A. Bernat, H. Bukowski, E. Czerny, M. Kłobukowski, M. Książkiewicz, E. Orłow, Z. Mikołejko, J.P. Sakowski, W. Strzelczyk, W. Tomalak, oraz reprodukcje grafik autorów: M. Kłobukowski, Z. Mikołejko, Andrzej Trusiewicz). Ze Stołecznym Domem Kultury grupa związana była około pół roku; ponieważ kierownictwo domu zażądało od Konglomeratu sztywnych planów pracy rocznej i próbowało ująć działalność grupy w ramy organizacyjno-administracyjne, grupa postanowiła się rozwiązać, co nastąpiło na początku 1973.

W 1973 E. Orłow związał się z grupą → Strefa, H. Bukowski w 1979 założył w Warszawie grupę → Świat.

GRUPA LITERACKA IM. IGNACEGO FIKA

Oświęcim; kon. 1970–1972.

Grupa regionalna stanowiąca ogniwo KKMP.

Członkowie: *18 osób, m.in.: Władysław Bebkiewicz, Roman Billik, Helena Chłopkowa, Bartłomiej Chowaniec, Tadeusz Chowaniec, Adam Ryszard Fajfer, Jan Gill, Czesław Parysz, Lucyna Szubelowa, Andrzej Winogrodzki, Józef Witek.*

Grupa powołana została w Oświęcimiu jesienią 1970 z inicjatywy ZW ZMW w Krakowie jako ogniwo KKMP. Mecenasem grupy był Wydział Oświaty i Kultury PPRN, bezpośrednią opieką otoczył ją ZDK „Chemik" przy Zakładach Chemicznych w Oświęcimiu, dom kultury zaś udzielił grupie lokalu na spotkania.

Grupa działała na zasadach klubu literackiego[1], skupiała przedstawicieli różnych zawodów mieszkających w powiatach: oświęcimskim, chrzanowskim, olkuskim, wadowickim i krakowskim. Związana była ściśle z Beskidzką Grupą Literacką → Gronie, z której wywodził się jej założyciel Czesław Parysz (w grupie pełnił funkcję wiceprezesa) oraz inni członkowie zarządu grupy: J. Witek (pierwszy jej prezes) i L. Szubelowa (sekretarz)[2].

Grupa nie sformułowała programu poetyckiego; stawiała sobie za cel popularyzowanie wiedzy z zakresu literatury. Zasady działalności ujęte zostały w „Regulaminie" KKMP Grupa Literacka im. I. Fika, opublikowanym w 1972 w *Regionach* (nr 10/11). Mówiono w nim o zamierzeniach „organizowania środowiska twórców i ich wychowania ideowego i politycznego przez umożliwienie młodym, uzdolnionym literacko ludziom na wsi i w mieście uzyskania recenzji swoich utworów od kompetentnych osób i krytyków literackich – wpływanie na rozwój literacki tych ludzi przez systematyczną akcję seminariów warsztatowych – angażowanie młodych twórców do prac społecznych w regionie i w miejscu zamieszkania – publikowanie twórczości i organizowanie spotkań autorskich". „Regulamin" określał także prawa i obowiązki członków i kandydatów do klubu; podpisali go: sekretarz klubu L. Szubelowa, wiceprzewodniczący Cz. Parysz i przewodniczący W. Bebkiewicz. W publikacjach prasowych używano wymiennie nazw: KKMP – Grupa Literacka im. I. Fika, KKMP w Oświęcimiu i Grupa Literacka im. I. Fika.

Grupa organizowała spotkania autorskie w powiatach, z których pochodzili jej członkowie, współpracowała z bibliotekami powiatowymi oraz klubami „Ruch" i klubami rolnika, organizowała comiesięczne seminaria literackie, na których prezentowała swą twórczość. Ogłosiła dwie kolumny poetyckie (w *Oświęcimskim Chemiku* oraz w *Regionach*).

W 1972 KKMP im. I. Fika (słowo „grupa" już nie pada) ogłosił zamknięty konkurs literacki z okazji X-lecia ZDK Zakładów Chemicznych „Oświęcim"; współorganizatorami byli: Zarząd Wojewódzki ZMW w Krakowie, Wydział Kultury PPRN w Oświęcimiu oraz redakcja *Oświęcimskiego Chemika*. Zaproszenia do konkursu otrzymali wszyscy członkowie KKMP im. I. Fika, członkowie Groni oraz grupa → Tylicz, także związana z KKMP.

W 1972 Cz. Parysz przeniósł się na stałe do Kęt, gdzie powołał grupę literacką → Wyraz, do której przystąpili także Roman Billik, Adam R. Fajfer i Andrzej Winogrodzki. Spowodowało to rozpad Grupy Literackiej im. I. Fika.

---

[1] Por. J. Kajtoch. *Głos Młodz.* 1972 nr 1.

[2] Wg inf. zamieszczonej w *Zielonym Sztandarze* 1971 nr 93 przewodniczącym grupy był W. Bebkiewicz, kierownik działu wydawnictw i propagandy Zakładów Chemicznych w Oświęcimiu.

Publikacje

– *w czasopismach*

Oświęc. Chemik nr 238: 10–25 III s. 6.
W: H. Chłopkowa, A.R. Fajfer, L. Szubel, A. Winogrodzki.
Regiony nr 10/11: s. 112–114.
W: B. Chowaniec, A.R. Fajfer, Cz. Parysz, L. Szubel, J. Witek.

Opracowania

– o g ó l n e: **1971:** (rd): Grupa literacka im. I. Fika. *Ziel. Sztand.* nr 93: 21 XI s. 5. – **1972:** [J. Kajtoch] (JAKA): Korespondencja literacka. *Głos Młodz.* nr 1: I s. 42, nr 4: IV s. 35. – Kronika KKMP w Oświęcimiu. Regulamin KKMP. Grupa Literacka im. Ignacego Fika w Oświęcimiu. *Regiony* nr 10: II s. 110–112. – Rozmowy przy samowarze. *Oświęc. Chemik* nr 238: 10–25 III s. 6 [dot. planów grupy].

WARSZTAT*

Ugrupowanie „Warsztat".
Inna nazwa: Warsztat Nowej Sztuki „Linia" (od 1980).

Gdańsk; XI 1970–1982.

Członkowie: *Krystyna Andryszkiewicz (1974–82), Jerzy Banaś (1970–72), Waldemar Bartnicki (od 1974), Krzysztof Berenthal (1974–82), Andrzej Białoskórski, Leszek Bolibok (1972–82), Jerzy Chartowski (1977–78), Ludwik Filip Czech (od 1982), Borys Czonkow (od 1982), Jarosław Dutkowski (od 1982), Jerzy Dziąba (1974–82), Piotr Głowiak (od 1972), Andrzej Główczewski (1970–72), Stanisław Gostkowski (od 1982), Józef Góral (1974–82), Ewa Grabowska (1970–76), Bogusław Grabowski (1974–82), Katarzyna Jabłońska (1970–72), Ewa Guć (od 1982), Władysław Jagiełło (1972–76), Dorota Kalinowska (1974–82), Jerzy H. Kamrowski (1974–82; zm. VI 1993), Tadeusz Karmazyn (1972–76), Anna Kaspera (1972–82), Gaja Kielgrzymska (1972–76), Piotr Kolarz (1974–82), Mieczysław Knut (1974–82), Robert Knuth (1974–82), Dariusz Korytowski (1974–82), Maciej Kostun (1972–82), Eugeniusz Kupper (od 1970), Jan Kups (1972–82), Mieczysław Kurewicz (1974–82), Maciej Lange (1972–82), Teresa Lehman (od 1982), Edward Linczerski (1974–76), Danuta Lipska (od 1974), Elżbieta Lis-Wojdała (od 1982), Maciej Lisicki (od 1982), Alicja Łuba (1970–72), Marek Macko (1970–82), Zdzisław A. Malinowski (od 1982; zm. XI 1989), Ewa Mazur (1977–78), Wojciech Mazur (1976–80), Jerzy Mechliński (1972–82), Leszek Mulorz (1972–76), Helmut Nadolski (1972–82), Ariana M. Nagórska (w 1982), Dariusz Nierzwicki (1972–82), Stanisław Ossowski (1970–72), Adam Pągowski (1976–80), Marek Prusakowski*

*Hasło zredagowane m.in. na podstawie informacji udzielonych przez E. Kuppera (III 1989, XI 1996). Z opisu prac ugrupowania sporządzonego przez Kuppera wybrano te fragmenty, które dotyczą działań o charakterze poetyckim.

(od 1982), Bogdan Przylipiak (1972–76), Hubert Roppel (1970–82), Jarosław Seidel (od 1982), Marian Józef Suszek (1974–82), Zbigniew Szumski (1974–82), Artur Tomaszewski (od 1982), Robert Tracz (1972–76), Bronisław Tusk (1977–78), Urszula Usakowska (1974–82), Dariusz Wasielewski (od 1982), Bogusław Wawrzonek (1972–82), Leszek Wieleba (1972–76), Stefan Zach (1974–76), Henryk Zdrojewski (1977–78), Aneta Zembrzuska (od 1982), Jacek T. Zieliński (od 1982), Janusz Zubow (1974–76), Bogdan Żelazny (1972–82).

Ugrupowanie Warsztat powstało w 1970 z inicjatywy Eugeniusza Kuppera, w tym czasie studenta polonistyki Uniwersytetu Gdańskiego. Współtwórcą Warsztatu był Hubert Roppel. Następnie dołączyli do nich także: J. Banaś, A. Białoskórski, A. Główczewski, E. Grabowska, W. Jabłońska, A. Łuba, M. Macko i S. Ossowski.

Pierwszą siedzibą ugrupowania była piwnica „Maszoperia" w Gdyni (1970–72), następnie zaś w Gdańsku: piwnica „Witkacy" (1972–76), klub „Carillon" (1974–76), klub „Medyk" (1974–76) i klub „Żak" (1974–82), KMPiK (1976–80), klub „Na Fortach" (1977–78) i od 1982 stale Ośrodek Kultury im. S. Przybyszewskiej. Zmieniając siedzibę, ugrupowanie zmieniało jednocześnie mecenasa. W 1970–82 mecenat nad Warsztatem sprawowało SZSP, jednak zależnie od realizowanych form programowych korzystano z opieki Gdańskiego Towarzystwa Przyjaciół Sztuki, Towarzystwa Przyjaciół Gdańska, zarządu klubu „Żak" i „Medyk", RSW „Prasa – Książka – Ruch", Wojewódzkiego Ośrodka Kultury. Od 1982 akcje ugrupowania wspierane były i finansowane kolejno przez: spółdzielnię mieszkaniową „Morena", ZW ZSMP, Towarzystwo Kultury Teatralnej, Wydział Kultury i Sztuki Urzędu Miejskiego, Wojewódzką Bibliotekę Publiczną w Gdańsku, Akademickie Biuro Kultury i Sztuki Alma-Art oraz Spółkę z o.o. GABOR.

Ugrupowanie nie ogłosiło programu poetyckiego, podpisanego przez kilku choćby jego członków; wszystkie teksty wskazane przez Kuppera jako programowe były przez niego redagowane. O pierwszym z nich (powstał w 1970) autor pisał[1]: „Pierwszym sformułowanym programem grupy, a następnie opublikowanym w formie ulotek jest manifest «Memoriał-70», który miał jednocześnie charakter wypowiedzi pokoleniowej, do której zostały włączone także fragmenty wierszy Eugeniusza Kuppera". Tekst podzielony był na pięć części: „1. przywódca 2. gra w klasy 3. medium 4. psychodrama 5. BETON". W pierwszej z nich autor pisał: „człowiek pełen wiary w swoją prawdę przewodzi grupie ludzi w czasie strajku robotników. Hasła, którymi operuje dają mu szansę na odniesienie sukcesu politycznego. On młody człowiek wyrwany nagle jakby siłą podmuchu z rzeczywistości adekwatnej znalazł się na ranie ulicy, kim jest teraz, czy to co mówi jest wystarczającym dowodem aby uznać jego prawdę za walkę, przyszedł tu prawdopodobnie z robotnikami zakładu S. młody anarchista, któremu duch kazał dopełnić słowo? jest za blisko tych twarzy które nie odejdą z barykady zanim nie dopełni się słowo. tam wszyscy mieliśmy podobne twarze. To zmieniały się nasze wnętrza. tłum znosi obecność «wiszącego». do czasu kiedy przestają mieć wartość słowa – gołębie. nastała chwila walki. zaczął się konflikt człowieka z samym sobą. kończy się przywódca zaczyna się twarz przegrana. wizja kobiety-matki pozwala mu wrócić w świat

[1] Cyt. z listu z marca 1989.

bólu. twarz przegrana". Według informacji Kuppera na podstawie cytowanego tekstu nakręcono film pt. „Pozwólcie mu mówić" (nie zachował się); jego współautorami byli H. Roppel, A. Białoskórski, A. Główczewski i A. Banaś. W tym czasie rozpoczął działalność Teatr Ugrupowania (zwany też Warsztatem Teatralnym). Członkami teatru byli – obok Poetyckiej Grupy Koło działającej w ramach ugrupowania – także wykonawcy poezji śpiewanej: T. Karmazyn, Linczerski, J. Mechliński, D. Nierzwicki. Część członków Warsztatu działała w Grupie Plastycznej „Masło" i w „Salonie Linia" (tu Grabowska, G. Kielgrzymska, M. Kostun, Macko, Z.A. Malinowski, Nierzwicki), w Grupie Młodych (fotograficy, m.in. Kostun, J. Kups, B. Wawrzonek), w wokalnej grupie „Camerata" (A. Kaspera, M. Lange). W ugrupowaniu działali też muzycy (grupa jazzowa): H. Nadolski, W. Jagiełło, B. Grabowski, B. Żelazny, D. Kalinowska, L. Bolibok (dwoje ostatnich było w tym czasie członkami Gdańskiej Orkiestry Symfonicznej).

Prace Grupy Poetyckiej wyznaczały – według świadectwa Kuppera – formy działań ugrupowania. Sformułowany w 1975, a ogłoszony w 1976, kolejny program sprowadzał się głównie do postulatu „autentyzmu". Kupper pisał m.in.: „Poezja aktualna – świadectwo nowego autentyzmu naszej teraźniejszości. [...] Autentyzm; który nazywamy nowym autentyzmem pokolenia 70, stał się świadectwem naszego dzisiaj. A jedną z form działania w Grupie, nie wymagającą aktu wiary, jest praca". (Por. *Poezja* 1976 nr 6)[2]. Według świadectwa Kuppera ton tej deklaracji wziął się z fascynacji myślą Tadeusza Peipera, którego uznano w tym okresie istnienia ugrupowania za duchowego przywódcę. O tekście tym autor pisał m.in.: „Działając w «naszym podziemiu» nie mieliśmy innych możliwości, aby ogłaszać ideę tego manifestu, jak tylko poprzez działania. Mimo że wyprzedzaliśmy i swoim doświadczeniem, i czasem powstania grupę Wspólność, ona stała się świadectwem pokolenia jako formacja «nowej prywatności», co nie było zgodne ani z naszą praktyką, ani twórczymi wypowiedziami" (por. przyp. 1). Według autora pierwszym hasłem programowym Warsztatu, zrodzonym jeszcze w latach 1970–71, było hasło „poezji w działaniu".

Od 1970 ugrupowanie realizowało tzw. zdarzenia poetyckie w Warsztacie Teatralnym. W siedzibie ugrupowania lub poza nią zrealizowano od 1970 cykl wystąpień pt. „Wolność otwarta", „Wolność zamknięta". Następny cykl nosił tytuł „Imitacje"; zrealizowany został wspólnie z muzykami, m.in. Jagiełłą i Nadolskim. Wszystkie „zdarzenia" oparte były na wspólnych wystąpieniach plastyków, muzyków i poetów. Ich kontynuacją była wystawa Grupy Plastycznej „Masło" w klubie „Medyk" w Gdańsku. W piwnicy „Witkacy" organizowano recitale poezji śpiewanej Karmazyna i Linczerskiego, a także pierwsze spektakle Teatru Ugrupowania (teatru „aktualnego", łączącego doświadczenia teatru otwartego i teatru ulicy). Ugrupowanie powołało także dwutygodnik poetycki *18^{50}* (zrealizowany przy ulicy Mariackiej w Gdańsku)[3].

[2] Druk manifestu był efektem spotkania z redakcją *Poezji* zorganizowanego z inicjatywy Warsztatu (30 X 1975; obecni byli K. Gąsiorowski, A. Tchórzewski i J. Witan). Dyskutowano projekt tzw. gdańskiego numeru pisma; w rozmowach uczestniczyli nadto przedstawiciele Wojewódzkiego Ośrodka Kultury oraz Klubu Studentów Wybrzeża „Żak".

[3] Brak bliższych informacji o dwutygodniku; w 1976 czyniono starania o przekształcenie go w wydawnictwo stałe.

W działaniach ugrupowania uczestniczyli także fotograficy, zorganizowano wystawę Grabowskiej (pt. „Kobieta") i Kostuna (pt. „Rozmowy z cieniem"). Pierwsza z tych prezentacji była zintegrowana ze spektaklem grupy Koło pt. „Rozmowa" oraz utworem dramatycznym Kupsa pt. „Maria". W 1974 odbyły się w klubie „Medyk" „I Spotkania z gdańskim jazzem", zorganizowane pod hasłem „Poszukiwania"; impreza ta połączona była z pokazami poetyckimi Warsztatu. W 1975 ugrupowanie uczestniczyło w Jarmarku Klubów pn. „Pokaz '75", organizując Noce Poetów.

Grupa Koło była w Warsztacie inspiratorem i autorem licznych „zdarzeń poetyckich", m.in. wystąpień poetów w cyklu spotkań pn. „Życie praktyczne", uczestniczyła też w zrealizowanym w Teatrze Ugrupowania cyklu pokazów pt. „Archeologia" (będących polemiką z „Repliką" Józefa Szajny), zrealizowała cykl pt. „Zapomniana poezja polska" oraz pokaz pt. „Droga". W 1976 odbył się „dialog o nowym teatrze" z udziałem J. Szajny, Jerzego Grotowskiego oraz Tadeusza Kantora[4].

W dniach 27–29 V 1976 z inicjatywy Kuppera i innych twórców z kręgu Warsztatu oraz niektórych członków Koła Młodych[5] ugrupowanie zorganizowało I Gdańskie Dni Poezji. W programie, obok wieczorów autorskich, były: wystawa grafiki młodych plastyków, recitale poezji śpiewanej (Elżbieta Adamiak, Magda Umer, Elżbieta Wojnowska, T. Karmazyn) oraz spotkania z przedstawicielami pism: *Poezja* (Krzysztof Gąsiorowski, Jan Witan, Jan Zdzisław Brudnicki), *Nowy Wyraz* (Włodzimierz Bolecki, Jerzy Górzański, Janusz Termer), *Literatura na Świecie* (Zofia Chądzyńska, Zygmunt Stoberski, Karol Sauerland). Mecenasem imprezy był KMPiK w Gdańsku (jego dyrektorem był wówczas członek grupy, J. Dziąba). Planowano, że impreza zyska walor cykliczności i będzie odbywać się w ramach działalności oficyny wydawniczej „Vademecum" przy KMPiK.

W czasie II Gdańskich Dni Poezji (19–22 V 1977) kontynuowano tradycję dni poświęconych pismom literackim (*Poezja*, *Miesięcznik Literacki*, *Nowy Wyraz*), organizując spotkania z redaktorami tych pism – J.Z. Brudnickim, Janem Kurowickim, Romanem Śliwonikiem, Januszem Termerem, Krzysztofem Pysiakiem, Kazimierzem Biculewiczem, Andrzejem Mencwelem. Odbyły się też spotkania autorskie Teresy Ferenc, Aleksandra Wojciechowskiego i Barbary Wachowicz, a także recitale Jana Pietrzaka i Leszka Długosza. W czasie II Gdańskich Dni Poezji nastąpiło otwarcie Klubu Związków Twórczych Młodych[6] (upadł w ciągu następnego roku).

[4] Wg inf. M.A. Łypa (*Okolice* 1983 nr 5/6).

[5] Tak: E. Kupper. Zob. *Integracje* 1987 nr XXIII. W zapowiedziach prasowych, i sprawozdaniach dotyczących wszystkich edycji Gdańskich Dni Poezji wśród organizatorów nie wymienia się Warsztatu. Informacje o udziale członków grupy w przygotowywaniu spotkań pochodzą z publikacji E. Kuppera. Potwierdził je w liście dotyczącym historii grupy z marca 1989.

[6] O celach klubu pisano w ulotce programowej: „Stawia on sobie za zadanie zintegrowanie działalności artystycznej młodych twórców Wybrzeża i włączenie jej do wspólnego programu. Klub Związków Twórczych Młodych w programie swojej działalności chce nawiązać do tradycji artystycznej młodych twórców Gdańska z okresu lat 60. i powołanej przez nich w roku 1956 Rady Młodych Twórców Wybrzeża. [...] Pokolenie wchodzących aktualnie młodych twórców powinno otrzymać możliwość publikacji w wydawanym na terenie Gdańska piśmie młodych, prezentowania w stałej Galerii własnych prac plastycznych, realizowania na Scenie Studyjnej swoich prób dramaturgicznych. [...] Klub Związków Twórczych Młodych powołany przez młodych, działający pod mecenatem ZW ZSMP w Gdańsku, chce się ujawnić w sposób aktywny i stanowić ważny element kulturotwórczy G d a ń s k a". Przewodniczącym klubu został E. Kupper, sekretarzem J.H. Kamrowski, funkcję gospodarza pełniła A. Kaspera.

Z okazji imprezy Warsztat wydał, razem z grupą → Wspólność, arkusz poetycki pt. „Próba koncentracji". Ugrupowanie wystąpiło też z pierwszą realizacją z cyklu „Archeologia". Do organizacji II Dni włączył się także ZW ZSMP.

III Gdańskie Dni Poezji (20–21 V 1978) odbyły się pod hasłami „O nowe oblicze młodej poezji" i „Młoda Polska lat 70-tych". W tekście wstępnym do zapowiedzi imprezy (*Dziennik Bałtycki,* nr 114) Waldemar J. Ziemnicki pisał: „Nie chcemy więc ugody z twórcami, którzy traktują poezję jako nieco tylko bardziej skomplikowaną łamigłówkę i dla których poeta jest tylko zręcznym iluzjonistą". Gośćmi spotkań III Dni byli reżyserzy filmowi – Lech J. Majewski, Ryszard Nakonieczny, twórca posługujący się techniką wideo – Paweł Kwiek, oraz poeci: Zbigniew Jerzyna, Mieczysław Czychowski, Lech Isakiewicz, Jerzy Koperski. W trakcie tej imprezy Warsztat zaprezentował nową wersję manifestu poetyckiego pt. „Oddajmy co...". Był to, według Kuppera, tekst „stanowiący próbę wypowiedzi, która oddzielała działania Ugrupowania od pozostałych grup"[7].

Współorganizatorami IV Gdańskich Dni Poezji (25–27 V 1979) były KMPiK oraz Klub Studentów Wybrzeża „Żak". Impreza przebiegała pod hasłem konfrontacji: „Nowa poezja Gdańska i polska poezja konkretna". Program przygotowali przedstawiciele Koła Młodych i Gdański Klub Młodych Twórców przy ZW ZSMP. Do udziału zaproszono poetów konkretystów, twórców sztuki wideo, twórców z pogranicza działań konceptualnych, fotografii. Impreza przebiegała w konwencji „poezji w ruchu". Wystąpili m.in. Marianna Bocian, P. Kwiek, E. Kupper, własne obrazy poetyckie interpretował Artur Bok-Szwabowicz. Spotkaniom towarzyszyły recitale poezji śpiewanej Magdy Umer i Waldemara Chylińskiego.

Od 1980 przez kilka lat nie organizowano Gdańskich Dni Poezji[8]. Reaktywowano je w 1984 przy finansowym wsparciu KKMP i Domu Kultury im. S. Przybyszewskiej przy Spółdzielni Mieszkaniowej „Morena". Miały charakter warsztatowy, połączono je z konsultacjami. Gośćmi Dni Poezji byli m.in.: Roman Śliwonik, Andrzej K. Waśkiewicz, Andrzej Grzyb. Zorganizowano też Konkurs Jednego Wiersza „Poboki". Z recitalem pieśni i ballad wystąpił Marek Prusakowski, a z programem własnych piosenek Adam Drąg.

VI Gdańskie Dni Poezji (27–29 V 1985) przebiegały pod hasłem: „Liryka". Nowymi sponsorami imprezy byli: Biblioteka Wojewódzka, Wojewódzki Ośrodek Kultury i KSW „Żak". Impreza ta miała bogatszy program niż zorganizowana w poprzednim roku. Rozstrzygnięto Konkurs Jednego Wiersza „Poboki" (wygrał go Artur Tomaszewski). Otwarto wystawę pasteli Mieczysława Czychowskiego i zorganizowano wieczór poetycki tegoż autora. A.K. Waśkiewicz wygłosił referat pt. „Liryka we współczesnej poezji polskiej". Odbyły się też wieczory autorskie

[7] O sytuacji w środowisku E. Kupper pisał: „W tym też czasie przestał działać Klub Związków Twórczych Młodych, jako instrument mający łączyć różne działania młodych Gdańska. Okazało się to w praktyce niemożliwe. Zresztą w roku 1977 powstała jakby konkurencyjna dla Gdańskich Dni Poezji impreza pod nazwą Spotkania Młodych Pisarzy w Wieżycy, gdzie co prawda także uczestniczyli poeci z Ugrupowania, ale był to sygnał dowodzący, że wspólnota jest niemożliwa".

[8] W 1980 E. Kupper przejął po W. Zawistowskim (por. Wspólność) sekretarzowanie konkursu „Czerwonej Róży". Zdaniem autora ugrupowanie nadało konkursowi „charakter wynikający z jego manifestu. Wynikiem tego są jedynie ustne wypowiedzi i ulotne druki w zbiorowych manifestacjach jak: programy «Czerwonej Róży», omówienia wyników tego konkursu" (por. przyp. 1).

Tadeusza Mocarskiego, Zbigniewa Joachimiaka, Józefa A. Grochowiny, Dariusza Tomasza Lebiody i Jerzego Stachury, zaś Kupper zaprezentował monodram pt. „Niecierpliwa śmierć".

Po 1985 Gdańskie Dni Poezji nadal były realizowane.

W czasie kilkuletniej przerwy w realizacji Gdańskich Dni Poezji ugrupowanie Warsztat, działając przy KSW „Żak", zmieniło w 1980 nazwę na: Warsztat Nowej Sztuki LINIA i zainicjowało konkurs dla młodych poetów przed debiutem; jego efektem było powołanie oficyny wydawniczej „Linia", w której w 1981 zrealizowano arkusze poetyckie Stefana Juszeńskiego, Piotra Kotlarza i E. Kuppera, a w roku następnym drugi arkusz Kotlarza.

Warsztat zapraszał na swe spotkania i imprezy wiele osób spoza ugrupowania, m.in. Jerzego Leszina-Koperskiego, Artura Szwabowicza, Andrzeja Partuma, A.K. Waśkiewicza, Kazimierza Nowosielskiego, Waldemara Chylińskiego.

Uczestnicy Warsztatu brali udział w lokalnych i ogólnopolskich spotkaniach, przeglądach i sesjach literackich (najczęściej Nagórska, Kupper, Czech, Tomaszewski, Wasielewski, Malinowski, Nierzwicki), prezentując zarazem własną twórczość oraz różne działania artystyczne. Były to m.in.: seminarium „Twórcy i wydawcy", spotkania w Wieżycy pn. „Młodzi Pisarze Polski Północnej" (po 1976), „Dialog o nowym kinie polskim" (1979, 1980), „Stanisława Przybyszewska w Gdańsku" (od 1984), „Chaos i konwencja" w Krakowie (1988), sesje w Strzękocinie (od 1984), Ogólnopolskie Spotkania Twórców w Radziejowicach (od 1980).

W latach siedemdziesiątych Warsztat współpracował z innymi grupami poetyckimi, głównie ze Wspólnością, ale także z → Poetariatem. W 1983 z Klubu Literackiego im. R. Milczewskiego-Bruno, z którym związany był Warsztat, wyłoniły się Gdańska Grupa Poetycka → Atut i efemeryczna Grupa Skafander.

Warsztat nie miał osobnych kolumn poetyckich w prasie, jego autorzy drukowali w witrynach związanych z imprezami, w których uczestniczyli, m.in. z Gdańskimi Dniami Poezji. Liczne były natomiast indywidualne publikacje prasowe, m.in. w *Litterariach*, *Poezji*, *Piśmie*, *Odrze*, *Nurcie*, *Życiu Literackim*, *Integracjach*, a także w *Autografie*. Część członków ugrupowania ogłosiła samodzielnie tomiki poetyckie.

W 1982 członkowie Warsztatu zorganizowali w Gdańsku konkurs na „Listy poetyckie" (wydano następnie arkusze laureatów: J. Seidla i D. Wasielewskiego). Wszyscy uczestnicy konkursu w liczbie kilkudziesięciu osób zostali zaproszeni do utworzenia Klubu Literackiego (w 1983 przyjął imię R. Milczewskiego-Bruno) z siedzibą w Domu Kultury im. S. Przybyszewskiej na gdańskim osiedlu Morena. Klub stał się zaczątkiem Ośrodka Gdańskiego KKMP. Opiekunami literackimi Ośrodka zostali Gostkowski i Kupper. Gdy w 1984 reaktywowano Gdańskie Dni Poezji, uczestnicy Klubu włączyli się do tej imprezy. Spotkania Klubu odbywały się w placówkach, z którymi Warsztat wiązał się w różnych okresach swojego istnienia. Spotykano się także w prywatnych mieszkaniach uczestników i w zaprzyjaźnionych domach, m.in. w pracowni Roppela, w mieszkaniach Białoskórskiego, Kaspery, Kamrowskiego, wcześniej członka Wspólności, w pracowni Maryli Go-

kołowskiej i Jerzego Kenara. Organizowano też „Domowe Spotkania z Poezją" w mieszkaniu Kuppera; przyznawano nagrodę „Karafki" dla najbardziej obiecującego poety – gościa „Domowych Spotkań".

Według informacji E. Kuppera[9] po 1989 używano nazwy: Ugrupowanie Warsztat – Klub Literacki im. R. Milczewskiego-Bruno. Zorganizowano kilka sesji literackich, m.in. „Jerzy Afanasjew – życie i twórczość", „Gdańska apassionata Stanisława Przybyszewska", „Mieczysław Czychowski – mity i legenda". Kontynuowano pod kierunkiem Kuppera organizowanie kolejnych Gdańskich Dni Poezji, łączonych z Forum Poetów Gdańskich, Konkursem Jednego Wiersza „Poboki" (w 1996, po śmierci Mieczysława Czychowskiego zmieniono nazwę konkursu na Konkurs Jednego Wiersza „Miejsca wydrążone" im. M. Czychowskiego).

W 1996 siedzibę Klubu Literackiego im. R. Milczewskiego-Bruno przeniesiono do Gdańskiego Towarzystwa Przyjaciół Sztuki (mieściły się tu też sekretariaty Gdańskich Dni Poezji i Listopada Poetyckiego), zmieniając nazwę na Klub Literacki im. M. Czychowskiego.

Publikacje

– *druki ulotne*

1977

Próba koncentracji. [Plakat]. Oprac. J.H. Kamrowski, E. Kupper. Gdań.: KMPiK Gdań., ZW ZSMP, Koło Młodych przy ZLP, 2 s., egz. 500. Gdań. Oficyna Poet., Klub Związków Twórczych „Na Fortach", 1.

W: J.H. Kamrowski, E. Kupper, Z.A. Malinowski. – Tu także wiersze innych poetów, m. in. z grupy Wspólność: Marek Bieńkowski, Waldemar Chyliński, Anna Czekanowicz, Stanisław Esden-Tempski, Andrzej Grzyb, Zbigniew Joachimiak, Ewa Mazur, Bożena Ptak, Ludwika Topp, Władysław Zawistowski.

– *druki zwarte*

Gdań.: Oficyna Wydawnicza „Linia" Warsztatu Nowej Sztuki „Linia", KSW „Żak" 1981–1982. Wyd. na prawach rkps.:

1981

S. Juszeński; Powroty. [Wiersze]. [Posłowie:] E. Kupper, 18 s., Listy poetyckie.
P. Kotlarz: W drodze. [Proza]. [Posłowie:] E. Kupper, 28 s.
E. Kupper: Z ogłoszenia. [Wiersze], 17 s.

1982

P. Kotlarz: Gipsowe głowy. [Opowiadania]. [Posłowie:] S. Gostkowski, 33 s., egz. 1000.
J. Seidel: Poezje. Posłowie: E. Kupper, 18 s., egz. 500.
D. Wasielewski: Niedziela. [Wiersze]. Posłowie: E. Kupper, 18 s., egz. 500.

---

[9] List z XI 1996.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1976:** E. Kupper: Ugrupowanie Warsztat: Program ugrupowania i opis działań. *Poezja* nr 9: IX s. 60–62. – **1987:** E. Kupper: Gdańskie Dni Poezji. *Integracje* nr XXIII s. 97–99.

– o g ó l n e: **1974:** T. Woźniak: Podziemie kulturalne. *Litery* nr 10: X s. 13–14. – **1976:** Antoni Niby-Rybka [pseud.]: Mała monografia Ugrupowania Warsztat. [Tekst satyryczny]. *Litteraria* nr z VI s. 132–136. – *Litteraria* nr z XI, Kronika. – **1977:** A.W. Sułkowska: Trzy manifesty. *Więź* nr 1: I s. 143 [wzmianka]. – **1983:** M.A. Łyp: Warsztat Nowej Sztuki Linia. *Okolice* nr 5/6: V–VI s. 108–113.

– G d a ń s k i e D n i P o e z j i: (I:) **1976:** [zapow.:] W Klubie Międzynarodowej Prasy i Książki I Gdańskie Dni Poezji. *Dz. Bałt.* nr 116: 22–23 V s. 5, [B. Sowińska] (e). *Życie Warsz.* nr 123: 25 V s. 7. – Dni Poezji. *Tryb. Ludu* nr 125: 27 V s. 6; [omów.:] *Nowe Książ.* nr 17: 15 IX s. 62. – (II:) **1977:** [zapow. i program:] *Dz. Bałt.* nr 108: 14–15 V s. 4 [tu także kolumna wierszy uczestników], *Życie Warsz.* nr 116: 18 V s. 7; [omów.:] [J. Tomaszkiewicz] jet. *Sztand. Młod.* nr 127: 30 V s. 5, *Nowy Wyr.* nr 7: VII s. 122. – (III:) **1978:** [zapow. i program:] W.J. Ziemnicki: O nowe oblicze młodej poezji. *Dz. Bałt.* nr 114: 20–21 V s. 4. – (IV:) **1979:** [zapow.] *Dz. Bałt.* nr 117: 26–27 V s. 5 [tu też kolumna wierszy niektórych uczestników]. – **1987:** E. Kupper: Gdańskie Dni Poezji. *Integracje* nr XXIII s. 97–99 [omów. imprez w 1976–85].

TU I TERAZ*

Grupa Poetycka „Tu i Teraz".
Warianty nazwy: Studencki Warsztat Poetycki; Studencki Warsztat Poezji.

Szczecin; 1970–75; 1979.
Grupa studentów i pracowników naukowych PAM.
Członkowie: *Stanisław Zajączek [pseud.: Z.S.; ZAJ], Andrzej Zapolski, Lidia Kmiecik-Zieleniak; od 1972: Maciej Lambert [pseud.: Bronisław M. Jaciszewski], Jerzy Szafulski [pseud.: J.S., Jan Młodoząbek, Georg J. Spectator]; od 1973: Marian Sygit, Janusz Tyma-Haden, Julian Witkowski; od 1974: Waldemar Bocheński, Grzegorz Szwengier. Skład od 1979: Szymon Kaczmarek, Maciej Kolban, Sławomir Kruszyński, S. Zajączek.*

Grupa została założona przez Stanisława Zajączka w 1970 roku. Zrzeszała początkowo studentów medycyny. Pierwotnie tworzyli ją: A. Zapolski, L. Zieleniak, S. Zajączek, wkrótce dołączyli M. Sygit, J. Witkowski i J. Tyma-Haden oraz członkowie działającej około 1970 przy klubie studenckim „Pionokio" efemerycznej grupy Epifit (m.in. Grzegorz Szwengier). O powstaniu grupy pisał Zajączek w *Nowym Medyku*: „Grupa rozpoczęła się od kontaktów towarzyskich. [...] Próbowaliśmy pisać, niekiedy publikować. Zaczęły się czytania tekstów, początkowo

*Hasło konsultowane z S. Zajączkiem (XI 1996).

nieoficjalnie. Dla przyjaciół i zainteresowanych wrogów. Potem sytuacja stała się nieodwracalna"[1]. Do sympatyków grupy należeli: Anna Parchimowicz i Krzysztof Domagalski. Grupa utrzymywała kontakty z Heleną Raszką.

Nazwa grupy ustaliła się około 1974, wcześniej występowała ona także jako Studencki Warsztat Poetycki lub Studencki Warsztat Poezji[2]. Mecenasem Tu i Teraz było SZSP, grupa związała się także ze Szczecińskim Towarzystwem Kultury; jej siedzibą był CKS PAM „Trans". Nie sformułowano manifestu poetyckiego. O przyczynach bezprogramowości S. Zajączek pisał: „[...] warsztatowy charakter działań był cechą grupy z wyboru i założenia. Nie usiłując nigdy stać się grupą programową, chciała Tu i Teraz dać swoim uczestnikom przynajmniej przyzwoite podstawy literackiego warsztatu. Jedynymi wówczas tezami programowymi były głoszone z pozycji autentyzmu twierdzenia w rodzaju: «każdy może być poetą», «należy odrzucić narzucone wzorce i formuły i szukać własnego, autentycznego przeżycia literackiego, autentyzm zapewni jego jakość estetyczną»"[3]. Tu i Teraz uczestniczyła w pracach Koła Młodych, jej członkowie brali także udział w publikacjach Koła. Początkowo działalność grupy ograniczała się do organizowania wieczorów autorskich w domach studenckich i klubach Szczecina. W 1972 patronat nad Tu i Teraz objął klub SZSP PAM „Pod Wieżą", co umożliwiło grupie utworzenie czytanego miesięcznika *Tu i Teraz*. W tym czasie do grupy przystąpili: M. Lambert, reporter i satyryk oraz J. Szafulski. Miesięcznik obejmował poezję, prozę, felietony, utwory dramatyczne, recenzje, parodie literackie; wykorzystywano w nim także teksty autorów spoza grupy. Od dziesiątej edycji pisma prezentacje tekstów łączono z wystawami plastycznymi, realizacjami teatralnymi oraz wieczorami autorskimi autorów spoza Szczecina. Do 1975 odbyło się dziewiętnaście czytanych edycji *Tu i Teraz*.

Zeszyty te miały być trybuną szczecińskiego środowiska młodoliterackiego, miejscem konfrontacji poglądów. Pierwsza edycja miała miejsce w klubie „Pod Wieżą". Według świadectwa Zajączka: „czytany miesięcznik bardzo szybko wywołał szeroki rezonans środowiskowy. Obok tekstów członków grupy pojawiły się pochodzące od zaprzyjaźnionych z nami: Haliny Lizińczyk, Bogdana Jemielity, Marii Piaseckiej-Purzyckiej, Elżbiety Twardowskiej czy Jacka Sawaszkiewicza. Wśród ówczesnych młodych roczników brakuje tam właściwie tylko zawsze osobnego Zbigniewa Brzozowskiego"[4].

Wszyscy członkowie Tu i Teraz w momencie przystąpienia do grupy byli przed debiutem poetyckim. Najwcześniej zaczął ogłaszać w prasie Zajączek (1971;

---

[1] *Nowy Med.* 1974 nr 10.

[2] Por. *Służ. Zdr.* 1972 nr 51/52, *Nowy Med.* 1973 nr 3. Wg obu tych źródeł grupa działała od 1968 przy Pomorskiej Akademii Medycznej. Skupiała studentów (Zieleniak, Sygit, Witkowski) i pracowników naukowych (Zajączek, Zapolski) uczelni. W 1973 przygotowywała „Almanach Studenckiego Warsztatu Poetyckiego". Nazwa „Tu i Teraz" używana była wówczas dla określania czytanego miesięcznika grupy. Rok 1970 jako datę powstania ugrupowania podaje Zajączek w antologii Studenckie grupy i kluby poetyckie (s. 227).

[3] S. Zajączek: „Tu i Teraz" – głos uczestnika. Masz., 11 s. [Art. napisany przed 1980 do nie wydanej książki zbiorowej o szczecińskim środowisku literackim] + Dodatek: Treść numerów 1–19 *Tu i Teraz*, 9 s. Cytaty pochodzą z tekstu udostępnionego w 1996 przez Erazma Kuźmę.

[4] *Tamże.*

w 1975 pierwszy tomik poetycki wydany w „Czytelniku"). W 1972 debiutowali w kolumnach grupy: Kmiecik-Zieleniak, Sygit i Witkowski. Dla pozostałych członków debiutem była publikacja wierszy najpierw w miesięczniku czytanym *Tu i Teraz*, następnie w wydanym osobno zeszycie pt. „Tu i Teraz 73–74" (Szwengier opublikował jednocześnie wiersz w „Szczecińskim almanachu poetyckim", zaś Tyma-Haden we wrocławskiej *Sigmie*). Od 1972 poszczególni członkowie Tu i Teraz ogłaszali utwory w almanachach środowiska szczecińskiego: „Węzły – Forum Młodych" (Zajączek był członkiem kolegium tegoż wydawnictwa), „Wirażc – Forum Młodych" (1972), „Szczeciński almanach poetycki" (1974), „Próba wyobraźni" (1978); były to publikacje w większości związane z mecenatem Szczecińskiego Towarzystwa Kultury.

Grupa zorganizowała dwukrotnie (w 1972 i 1973) tzw. Letnie Warsztaty Poetyckie: były to dwutygodniowe zgrupowania w Dziwnowie z udziałem zapraszanych gości: H. Raszki, Jacka Trznadla, Erazma Kuźmy, Zbigniewa Kosiorowskiego, Janusza Stycznia, a także członków Koła Młodych i KKMP.

Około 1974 próbowano bez powodzenia zorganizować własny teatr poezji. Doprowadzono do realizacji dwóch premier; pierwsza to prezentacja twórczości Witolda Wirpszy i Tymoteusza Karpowicza, druga – amerykańskiej poezji współczesnej oraz utworu Czesława Miłosza „Dziecię Europy".

Tu i Teraz realizowała nadto turnieje poetyckie; były to konkursy na zestaw pięciu wierszy, na najciekawszą metaforę. W jury zasiadali członkowie ZLP. Organizowano także żartobliwe turnieje „Ligi Poetyckiej" między reprezentacjami uczelni szczecińskich o puchar przechodni ufundowany przez rektora PAM.

W 1975 grupa zaprzestała działalności, po czym nazwy Tu i Teraz użyto dla Teatru Poezji utworzonego przez Sławomira Kruszyńskiego, wówczas studenta II roku PAM. Zespół Teatru Poezji stanowili obok Kruszyńskiego: Justyna Hermelin, Marzena Waksiak, Małgorzata Stępień, Liliana Słoń, Ewa Stolarska, Andrzej Bojnarowski, Wojciech Juraszek i Andrzej Szyrwiński, studenci lub absolwenci PAM. Realizowano jednorazowe spektakle poświęcone utworom wybranych poetów (np. Andrzeja Bursy, Janusza Stycznia), a także utwory dramatyczne (np. „Mylne wzruszenia", wystawione w 1975 i „Dyskoteka poetów", wystawione w 1976). Od 1975 teatr był organizatorem corocznych Turniejów Jednego Wiersza; spośród ich laureatów rekrutowali się nowi członkowie. Nadto organizowano comiesięczne „Czwartki Literackie" w klubie „Trans" z udziałem literatów szczecińskich. Teatr Poezji przestał działać około 1979. Po jego rozwiązaniu reaktywowano na krótko grupę literacką Tu i Teraz w składzie: Sławomir Kruszyński, Maciej Kołban, Szymon Kaczmarek (debiutowali w 1978) oraz S. Zajączek. Kontynuowano „Czwartki Literackie" w klubie „Trans", pracowano nad wydaniem arkuszy poetyckich.

Oceniając po latach usytuowanie grupy w środowisku młodoliterackim, S. Zajączek pisał m.in.: „Szukając dla Tu i Teraz wzorców i odniesień w ówczesnej geografii literackiej, najbliższe dla nas były powinowactwa z poetyką Nowej Fali. Mimo bardziej niż krytycznego odbioru niektórych fragmentów jej dorobku (np. moja recenzja «Świata nie przedstawionego») [*Tu i Teraz* nr 16] Nowa Fala w latach 70–75 stanowiła główny punkt odniesienia naszych tekstów. Narzucała je optyka Szczecińskiego Grudnia, poświadczona takimi tekstami, jak «Psychopa-

ton» Hadena-Tyma czy spory blok moich tekstów, powtórzony później w obu tomikach. Bliska tonacji ówczesnego *Studenta* była też publicystyka L. Kmiecik-Zieleniak, a niekiedy także M. Lamberta. Powinowactwa te zaświadcza też udział w ostatnich «nowofalowych» akcjach czy blok recenzji z tomików Barańczaka, Krynickiego, Zagajewskiego i in. pisanych przez nas". Dodawał jednak: „Tu i Teraz nie chciała być Nową Falą do końca i bez reszty. Nie chciała, bowiem zagrał tu z pewnością kompleks mniej docenianego młodszego brata z prowincji, który niemal instynktownie sytuował się w opozycji do młodej poezji w jej wersji lansowanej oficjalnie, jak i Nowej Fali, która stała się z czasem przeciwstawnym, choć z różnym rygoryzmem egzekwowanym społeczność młodoliteracką obowiązującym modelem. Nie chciała, bowiem dość wcześnie i do dzisiaj nie wiem, jakim węchem wiedzeni, zdaliśmy sobie sprawę z ograniczeń nowofalowej optyki, która chcąc być optyką kontestacyjną, musiała zakreślić sobie horyzont wyznaczony przez sytuację. Myśmy takiego horyzontu zaakceptować nie chcieli. Ale prawdą też jest, że jako grupa nie znaleźliśmy innego"[5].

Publikacje

– edycje czytane

Tu i Teraz, Szczecin 1972–1975 nr 1–19.

1972

Nr 1: 16 III. Red. Krzysztof Domagalski, M. Lambert, M. Sygit, S. Zajączek, A. Zapolski.
Wstęp: H. Raszka: Ściśle po drodze. – Teksty literackie i publicystyczne autorów: M. Lambert, M. Sygit, J. Witkowski, S. Zajączek oraz Jerzy Mazurczyk (nie należący do grupy). – N. Krusch. Tłum. J. Szafulski.
Nr 2: 11 V. Red. K. Domagalski, M. Lambert, M. Sygit, S. Zajączek, A. Zapolski.
Teksty literackie i publicystyczne autorów: L. Kmiecik-Zieleniak, J.S. [właśc. J. Szafulski], George J. Spectator [właśc. J. Szafulski], M. Sygit, J. Tyma-Haden, S. Zajączek, A. Zapolski.
Nr 3: 8 VI. Red. K. Domagalski, M. Lambert, M. Sygit, S. Zajączek, A. Zapolski.
Teksty literackie i publicystyczne autorów: J. Szafulski, S. Zajączek, A. Zapolski, oraz: Zdzisław Jaskuła, Grażyna Kępińska, Zygmunt Kozicki, Wiesław Laskowski, Krzysztof Nowicki, Katarzyna Petelczyc (nie należący do grupy).
Nr 4: 25 X. Red. K. Domagalski, M. Lambert, Anna Parchimowicz, S. Zajączek, A. Zapolski.
Teksty literackie i publicystyczne autorów: M. Lambert, J. Szafulski, J. Witkowski, S. Zajączek, A. Zapolski oraz: Marianna Bocian, Krzysztof Gajewski (nie należący do grupy).
Nr 5: 25 XI. Red. K. Domagalski, M. Lambert, A. Parchimowicz, S. Zajączek, A. Zapolski.
Teksty literackie i publicystyczne autorów: M. Lambert, Jan Młodoząbek [właśc. J. Szafulski], M. Sygit, J. Tyma-Haden, S. Zajączek, A. Zapolski oraz Jacek Sawaszkiewicz nie należący do grupy.
Nr 6: 15 XII. Red. K. Domagalski, M. Lambert, A. Parchimowicz, S. Zajączek, A. Zapolski.
Teksty literackie i publicystyczne autorów: Bronisław M. Jacisznicki [właśc. M. Lambert], L. Kmiecik-Zieleniak, J, Szafulski, S. Zajączek, A. Zapolski oraz: Lothar Herbst, Lech Isakiewicz, Henryk Kubicki, H. Raszka (nie należący do grupy).

[5] *Tamże.*

1973

Nr 7: 22 II. Red. K. Domagalski, M. Lambert, A. Parchimowicz, S. Zajączek, A. Zapolski.
Teksty literackie i publicystyczne autorów: M. Lambert, Jan Młodoząbek [J. Szafulski], S. Zajączek oraz: Aleksander z Gorzowa [właśc. K. Domagalski].
Nr 8: 28 IV. Red. M. Lambert, A. Parchimowicz, S. Zajączek.
Teksty literackie i publicystyczne autorów: M. Lambert, M. Sygit, J.S. [J. Szafulski], J. Tyma-Haden, J. Witkowski, S. Zajączek oraz: Janusz Rożmiej, Hanna Wlaźlińska (nie należący do grupy).
Nr 9: 20 VI. Red. M. Lambert, A. Parchimowicz, J. Szafulski, S. Zajączek.
Teksty literackie i publicystyczne autorów: M. Sygit, J. Szafulski, J. Tyma-Haden, S. Zajączek, oraz: Tadeusz Drozda, Józef Hałasa, Jan Łuszczak, Maria Piasecka, Subiekt [właśc. A. Parchimowicz] (nie należąca do grupy).
Nr 10 [brak daty]. Red. M. Lambert, A. Parchimowicz, J. Szafulski, S. Zajączek.
H. Raszka: Tu i Teraz. – Teksty literackie i publicystyczne autorów: J.S. [właśc. J. Szafulski], L. Kmiecik-Zieleniak, M. Lambert, J. Szafulski, J. Tyma-Haden, S. Zajączek, A. Zapolski oraz: Waldemar Bocheński, H. Raszka, J. Rożmiej (nie należący do grupy).

1974

Nr 11: 23 I. Red. M. Lambert, A. Parchimowicz, J. Szafulski, S. Zajączek.
Teksty literackie i publicystyczne autorów: J. Szafulski, G. Szwengier, S. Zajączek oraz: W. Bocheński, Bogdan Jemielita, Ryszard Sieja (nie należący do grupy).
Nr 12: 12 II. Red. M. Lambert, A. Parchimowicz, J. Szafulski, S. Zajączek.
Teksty literackie i publicystyczne autorów: Andrzej Mądrawski, J. Witkowski, S. Zajączek, A. Zapolski oraz: Urszula Krasińska, Cz. Sobkowiak, Małgorzata Zych, Z.S. [S. Zajączek].
Nr 13: IV. M. Lambert, A. Parchimowicz, J. Szafulski, S. Zajączek.
Teksty literackie i publicystyczne autorów: S. Zajączek oraz B. Jemielita, U. Krasińska, Jerzy Mazurczyk, Janusz Styczeń, Kazimierz Woźnica (nie należący do grupy).
Nr 14: 27 VI. Red. A. Parchimowicz, J. Szafulski, S. Zajączek.
Teksty literackie i publicystyczne autorów: J. Tyma-Haden, S. Zajączek, A. Zapolski oraz: Halina Lizińczyk, Jacek Sawaszkiewicz, M. Zych (nie należąca do grupy).
Nr 15: 7 XI. Red. A. Parchimowicz, J. Szafulski, S. Zajączek.
Teksty literackie i publicystyczne autorów: M. Lambert, S. Zajączek oraz: B. Jemielita, J. Mazurczyk, Czesław Miłosz, Maria [Piasecka-] Purzycka, Jerzy Sokołowski, J. Styczeń (nie należący do grupy).
Nr 16: 19 XII. Red. A. Parchimowicz, J. Szafulski, S. Zajączek.
Teksty literackie i publicystyczne autorów: M. Lambert, J. Szafulski, J. Tyma-Haden, S. Zajączek oraz: H. Lizińczyk, J. Mazurczyk, M. Piasecka-Purzycka, Cz. Sobkowiak, Jerzy Stasiak (nie należący do grupy).

1975

Nr 17: 27 II. Red. A. Parchimowicz, J. Szafulski, S. Zajączek.
Teksty literackie i publicystyczne autorów: Ernest Kocikwik [pseud.], M. Lambert, A. Zapolski oraz: Urszula Benka, Leszek Chudziński, B. Jemielita, J. Styczeń (nie należący do grupy).
Nr 18: 22 V. Red. A. Parchimowicz, J. Szafulski, S. Zajączek.
Teksty literackie i publicystyczne autorów: S. Zajączek oraz: Inula Adamska, Jan Kasper, H. Lizińczyk, J. Styczeń, Bogdan Zdanowicz (nie należący do grupy).
Nr 19: 20 III. Red. A. Parchimowicz, J. Szafulski, S. Zajączek.
Teksty literackie i publicystyczne autorów: S. Kruszyński, S. Zajączek oraz: H. Lizińczyk, H. Raszka, J. Sawaszkiewicz, M. Sokołowski (nie należący do grupy). – D. Thomas. Przeł. J. Zajączek.

– w czasopismach

1972

Spojrzenie. Miesięcznik społeczno-kulturalny. (Szczec.) nr 2: II s. 23, Debiuty.
W: L. Kmiecik-Zieleniak, J. Witkowski. – Tu także wiersze J. Dwojaka, M. Olszewskiego i B. Zdanowicza, nie należących do grupy.
Służ. Zdr. nr 51/52: 24–31 XII s. 13, Studencki Warsztat Poezji Pomorskiej Akademii Medycznej.
W: L. Kmiecik-Zieleniak, M. Sygit, J. Witkowski, S. Zajączek, A. Zapolski.

1973

Nowy Med.
Nr 3: 1–14 II s. 7, Kawiarnia poetycka.
W: J. Haden, L. Kmiecik-Zieleniak, J. Witkowski, A. Zapolski.
Nr 4: 15–28 II s. 15, Kawiarnia poetycka [cd. kolumny z nru 3].
W: M. Sygit, S. Zajączek.
Spojrzenia. Miesięcznik społeczno-kulturalny. (Szczec.) nr 12: XII s. 16–17, Młody Szczecin literacki: Poezja.
W: J. Haden, Z. Kosiorowski, G. Szwengier, S. Zajączek, A. Zapolski. – Tu także wiersze W. Morawskiego, B. Zdanowicza i T. Żukowskiego, nie należących do grupy.

1974

Spojrzenia. Miesięcznik społeczno-kulturalny. (Szczec.) nr 12: XII s. 16–17, Młody Szczecin literacki.
W: J. Witkowski, S. Zajączek, A. Zapolski. – Tu także wiersz W. Łazuki i B. Zdanowicza nie należących do grupy.
Sigma. Magazyn problemowo-informacyjny Politechniki Wrocławskiej 1974/75 nr 9 s. 28–29, Młodzi ze Szczecina.
W: S. Kruszyński, J. Tyma-Haden. – P: S. Zajączek. – Tu także wiersz L. Chudzińskiego, nie należącego do grupy.

– druki

1974

Tu i Teraz 73–74. Wybór z numerów 1–10. Red. K. Domagalski, A. Parchimowicz, J. Szafulski, A. Zapolski, S. Zajączek. Szczec.: RU ZSP PAM, 41 s. nlb., ilustr., powiel.
[Zawartość:] S. Zajączek: Tu i Teraz – zwierzenia uczestnika. [Wstęp]. – W: W. Bocheński, L. Kmiecik, M. Sygit, G. Szwengier, J. [Tyma-] Haden, S. Zajączek, A. Zapolski. – P: N. Krusch. Tłum. i koment. J. Szafulski, J. Witkowski; S. Zajączek, A. Zapolski.

– w antologiach i almanachach

1979

Studenckie grupy i kluby poetyckie. Wiersze, manifesty, samookreślenia. Warsz.: ZG SZSP, s. 231–244.
W: W. Bocheński, J. [Tyma-] Haden, L. Kmiecik-Zieleniak, M. Kołban, S. Kruszyński, G. Szwengier, M. Sygit, S. Zajączek, A. Zapolski. – P: J. Witkowski.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1974:** S. Zajączek: Tu i Teraz. *Nowy Med.* nr 10: 15–31 V s. 10 [o powst.]. – [S. Zajączek] ZAJ.: Młodzi ze Szczecina. *Sigma* 1974/75 nr 9: s. 28 [wstęp do kolumny wierszy]. – **1979:** S. Kruszyński, S. Zajączek: Grupa poetycka Tu i Teraz. Szczecin. [W:] Studenckie grupy i kluby poetyckie. Wiersze, manifesty, samookreślenia. Warsz.: ZG SZSP, s. 227–229.

– o g ó l n e: **1972:** Studencki Warsztat Poezji Pomorskiej Akademii Medycznej. *Służ. Zdr.* nr 51/52: 24–31 XII s. 13. – **1973:** Kawiarnia poetycka. *Nowy Med.* nr 3: 1–14 II s. 7 [wstęp do kolumny wierszy]. – **1976:** A.K. Waśkiewicz: Sposób bycia. O grupach poetyckich młodych. *Nadodrze* nr 18: 5–18 IX s. 9. – **1979:** (ep): Łączy ich poezja. *Głos Szczec.* nr 86: 19 IV s. 4.

WPROST

Grupa Poetycka „Wprost”.

Kraków; I 1971–1974.

Grupa studencka.

Członkowie: *Władysław Dziedzic, Józef Grela, Kazimierz Kik, Andrzej Wojtas, Władysław Jacek Żywot.*

Grupa powstała w styczniu 1971; tworzyli ją studenci Uniwersytetu Jagiellońskiego, którzy studiowali polonistykę (Władysław Dziedzic i Władysław J. Żywot), prawo (Andrzej Wojtas), historię (Kazimierz Kik) oraz fizykę (Józef Grela). Grupa prezentowała się na wieczorach poetyckich w klubie „Nowy Żak” i „Klubie 30”, a także w audycjach poetyckich „Alma Radio”. 20 czerwca 1973 grupa Wprost wzięła udział w „Konfrontacjach poetyckich”, zorganizowanych z okazji Dni Krakowa w klubie „Pod Jaszczurami”; było to spotkanie z → Teraz i → Tylicz oraz poetami starszego pokolenia. Wieczorem tegoż dnia nastąpiła prezentacja grup na Rynku Głównym w Krakowie (pod pomnikiem Adama Mickiewicza). Grupa ogłosiła jedną tylko wspólną kolumnę poetycką.

Innych informacji brak.

Publikacje

– w czasopismach

1974

Akcenty nr 4: VI–VII s. 13, Grupa poetycka Wprost.
W: W. Dziedzic, J. Grela, A. Wojtas, W. J. Żywot.

Opracowania

– o g ó l n e: **1973:** [L. Konarski] (lck): Spotkanie młodych grup poetyckich. *Dz. Pol.* nr 145: 20 VI s. 6. – **1974:** *Akcenty* nr 4: VI–VII s. 13 [wstęp do kolumny poet.].

BABEL*

Kraków; ok. 1971–X 1974.

Grupa studencka.

Członkowie: *Zbigniew Bauer, Maciej Chrzanowski [krypt.: m.ch.], Andrzej Drożdż (od X 1973), Janusz Lenczowski (do X 1973), Krzysztof Lisowski, Bronisław Maj.*

Grupa działała przy Kole Młodych ZLP w Krakowie. Jej założycielami byli Zbigniew Bauer, Maciej Chrzanowski i Bronisław Maj. Następnie przystąpili do niej Krzysztof Lisowski i Janusz Lenczowski (ten ostatni został z grupy usunięty w październiku 1973, na jego miejsce przyszedł Andrzej Drożdż). Faktycznym mecenasem grupy w momencie jej założenia był akademicki klub „Euhemer"[1], następnie zaś krakowski Oddział ZLP, który m.in. przyznawał stypendia poszczególnym członkom ugrupowania; wszyscy jej uczestnicy byli studentami Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Babel nie ogłosiła programu artystycznego. W 1973 w *Akcentach* Chrzanowski dokonał pierwszej drukowanej prezentacji grupy, o której pisał:

„Grupa Babel pomna żałosnych praktyk warszawskiej Orientacji «Hybrydy», nie dopuszcza do wypracowania zbiorowej poetyki, nie chce lansować żadnego normatywnego modelu poezjowania. Uważa, że zachowanie odrębności postaw twórczych jest niezbędnym elementem każdej działalności artystycznej. Pozwoli ono na dokonanie poetyckiej penetracji możliwie jak największych obszarów naszej rzeczywistości".

Według świadectwa Drożdża istniał nie opublikowany drukiem manifest grupy, który przez jej członków nie był jednak traktowany jako obowiązujący program. Autor pisał o nim: „W przeciwieństwie do jednoznacznego manifestu grup Teraz i Tylicz, Babel zakładała różnorodność postaw i poetyk (języków). Członkowie grupy nie traktowali zbyt poważnie swego udziału w tworzeniu zjawisk literackich, czego najlepszym dowodem był manifest składający się z zabawnego łączenia Marksa z Buddą, Myszki Miki z jednym ze znanych ideologów. Podobno ten «prowokacyjno»-prześmiewczy manifest został ogłoszony przez Wolną Europę i Z. Bauer miał się tłumaczyć przed rektorem"[2].

* Hasło opracowane m.in. na podstawie informacji A. Drożdża.

[1] Wg: *Akcenty* 1973 nr 7.

[2] Wg listu A. Drożdża dot. jego udziału w pracach grup literackich (V 1985).

Twórczość członków grupy spotkała się z przychylną oceną Stanisława Stabry, który w *Magazynie Kulturalnym* pisał m.in.: „Łączy ich niewątpliwie autentyczne zaangażowanie w problemy chwili bieżącej, nuta młodzieńczego buntu o romantycznym charakterze, społeczny konkret opisywany z rzadką uczciwością i odwagą, co na pewno nie może stanowić ostatecznego argumentu estetycznego, ale świadczy dodatnio o estetycznej postawie młodych pisarzy. Po lingwistycznym programie generalnej nieufności w stosunku do języka, po lingwistycznych eksperymentach, które miały wykazać i częściowo wykazały zafałszowanie potocznego kodu, pojawili się poeci powracający do znakomitej tradycji poezji polskiej, wywodzącej się od Herberta, Różewicza i Szymborskiej. Poeci grupy Babel rezygnują świadomie z potocznych wyznaczników «poetyckości». Są to wiersze surowe, jakby pospiesznie szkicowane, odarte celowo z wszelkiego poetyckiego «zachwytu» nad światem. Stwarzają wrażenie niedopracowanego dziennika intymnego, który nieopatrznie udostępniono czytelnikowi. [...] łączy tych poetów punkt wyjścia, na który składają się: koncepcja poetyckiego języka i wywodzący się stąd wzór «poezji ubogiej», oraz jej społeczne cele i estetyczne aspekty. Dzielą ich natomiast temperamenty twórcze i rodzaj przyjętej poetyki, od ironicznej przypowieści Chrzanowskiego przez tragiczny «dziennik intymny» Bronisława Maja i dialog ze światem Krzysztofa Lisowskiego po uniwersalizującą poezję Zbigniewa Bauera".

Miejscem stałych spotkań roboczych grupy była kawiarnia ZLP przy ul. Krupniczej oraz kawiarnia „Ermitaż" przy ul. Karmelickiej. Spotkania autorskie ugrupowania były nieliczne; wg informacji prasowych do połowy 1973 odbyło się tylko jedno[3], następnie grupa prezentowała się na spotkaniach w krakowskich klubach studenckich „Piast", „Zaścianek", „Bakalarz" oraz w klubie UW „Sigma" i w Staromiejskim Domu Kultury „Starówka" w Warszawie. Ostatni wieczór autorski, po którym grupa Babel rozpadła się, miał miejsce w październiku 1974 w siedzibie krakowskiego Koła Młodych[4].

W 1976 Chrzanowski, Drożdż i Lisowski wraz z Lenczowskim i Kaliszewskim utworzyli grupę → My.

Publikacje

– *w czasopismach*

1973

Akcenty nr 7: XII s. 11, Przedstawiamy grupę Babel.
W: Z. Bauer, M. Chrzanowski, A. Drożdż, K. Lisowski.
Mag. Kult. nr 3: X s. 47, Grupa Babel.
W: Z. Bauer, M. Chrzanowski, K. Lisowski, B. Maj.

[3] Por. *Akcenty* 1973 nr [3].

[4] A. Drożdż pisał o tym spotkaniu: „Grupa rozpadła się po wieczorze autorskim w X 1974, gdy Józef Baran dość ordynarnie napadł na wszystkich członków krytykując ich za warsztatową nieudolność (było w tym dużo racji) i fasadowość" (por. przyp. 2).

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1973:** [M. Chrzanowski] m.ch.: Przedstawiamy Grupę Babel. *Akcenty* nr 7: XII s. 11 [wstęp do kolumny wierszy].

– o g ó l n e: **1973:** S. Stabro: Tylicz i inni. *Akcenty* nr [3]: VI s. 13–14. – S. Stabro: Następcy. *Mag. Kult.* nr 3: X s. 47 [wstęp do kolumny wierszy].

GRUPA POETYCKA PODCHORĄŻYCH SZKOŁY OFICERÓW POŻARNICTWA

Warszawa; ok. 1971.

Grupa studencka.
Członkowie: *brak danych.*

Grupa ujawniła swoje istnienie wypowiadając się w dyskusji nad tezami programowymi → Forum Poetów „Hybrydy" w numerze 6 *Radaru* z 1971. Protestując przeciwko postulatom Forum pisano w anonimowej nocie:

„Bardzo lekko potraktowaliście sprawę zaangażowania poezji w codzienny trud pracy. Dlaczego nie krzyczycie o nowe wzory, postawy człowieka, człowieka pracy zawodowej i społecznej. Mówicie o szczęściu, pięknie, czyż nie ma piękna w pracy, czy spust surówki nie daje urzekającego obrazu, czy pot kopiącego dół nie jest skarbnicą kolorytu na słońcu, czy w końcu «kucie» po nocach nie jest urzekające, czyżbyście się bali mówić o tym pięknie".

Brak dalszych informacji o grupie.

Opracowania

– o g ó l n e: **1971:** *Radar* nr 6: VI s. 15.

KONSENS*

Grupa Poetycka „Konsens".

Puławy; I 1972–1976.

Członkowie: *Paweł Gembal, Andrzej Kowalczyk, Wojciech Krawczyk.*

Grupa powstała w styczniu 1972. Jej skład osobowy nie ulegał zmianie. Andrzej Kowalczyk był w tym czasie instruktorem kulturalno-oświatowym w Gromadzkim Ośrodku Kultury w Końskowoli, Wojciech Krawczyk studiował prawo na UMCS w Lublinie, Paweł Gembal pracował w Instytucie Nawozów Sztucznych. Istnienie grupy odnotowano w czerwcowym numerze *Szkicownika Puławskiego* z 1972; była to jednocześnie zapowiedź pierwszego wieczoru autorskiego w puławskim Powiatowym Domu Kultury (PDK).

O nazwie grupy pisał Gembal: „Geneza nazwy [...] wzięła się od dawnych słów: konsens i konsensowy – przyfastrygowanych, zmodyfikowanych na własny użytek grupy, tzn. sami sobie wyraziliśmy zgodę, zezwoliliśmy na uprawianie poezji"[1].

Konsens nie sformułował manifestu poetyckiego, ogłosił natomiast „Komunikat grupy", wyjaśniający jej bezprogramowość: „[...] Obfitość stanów sytuacyjnych, zjawisk i działań ogniskujących się w rzeczach lub stosunkach zastanych bądź tworzących się skłania nas do wysuwania generalnej konkluzji, że tendencja w poezji to jej samobójstwo, a w najlepszym wypadku – skostnienie. Można długo i spekulatywnie dyskutować o tym, jaka może być poezja, jaka być powinna, jaka jest poezja – w granicach wypunktowanych przez możliwości czasów współczesnych. Polemiki te mają rację, jednak tylko wtedy, gdy spełnione jest fundamentalne założenie, że czytelnik w ogóle sięga po poezję. W innym bowiem wypadku wszelka dyskusja będzie tylko dreptaniem w miejscu. Skoro nie ma odbiorcy, nie ma sensu o czymkolwiek mówić. Należy zakończyć wówczas dysputy, a utwory schować do szuflady. Być może przeczytawszy powyższe zdanie, wykrzyknie ktoś, iż to «sztuka dla sztuki», że to już było w naszej historii literatury i nic nowego do niej nie wnosi. My z kolei uważamy, że jednak lepsze jest to od mało odpowiedzialnych teoretycznych wypowiedzi, pisanych przez tak samo młodych jak my ludzi, a które to wypowiedzi wcale lub prawie wcale nie znajdują odbicia w utworach, służą jedynie wzmożeniu zainteresowania wokół własnej osoby".

Członkowie grupy spotykali się w swoich mieszkaniach lub w klubie „Mozaika" przy PDK. Jej opiekunami byli: dr Stefan Jerzy Buksiński, wykładowca języka polskiego w Liceum im. Adama Jerzego Czartoryskiego i zarazem redaktor rocznika *Teka Puławska* oraz Bohdan Zadura, poeta.

---

*Hasło zredagowane m.in. na podstawie odpowiedzi na ankietę nadesłaną 5 XII 1982 przez P. Gembala.

[1] W odpowiedzi na ankietę.

Nie posiadając mecenasa, grupa nie miała możliwości organizowania konkursów i innych imprez literackich, nie kontaktowała się także z innymi ugrupowaniami. Konsens ogłosił jedną wspólną kolumnę poetycką (*Teka Puławska* 1972); inne publikacje miały charakter indywidualny.

Grupa nigdy nie została formalnie rozwiązana; zaprzestała działalności, gdy w 1976 Krawczyk przeniósł się na stałe do Lublina. W tym czasie Kowalczyk zaniechał twórczości poetyckiej.

Publikacje

– *w czasopismach*

1972

Szkicownik Puław. nr 12: X s. 1.
P. Gembal, A. Kowalczyk, W. Krawczyk: Komunikat grupy.
Teka Puław. Pod red. S.J. Buksińskiego i B. Zadury. Puławy: Tow. Przyj. Puław. s. 90–91.
W: P. Gembal, A. Kowalczyk, W. Krawczyk.

Opracowania

– K o m u n i k a t g r u p y. [Rec.:] **1972:** D. Żołnierczyk. *Szkicownik Puław.* nr 13; polem.: W. Krawczyk: W związku z pewnym listem. *Tamże* nr 14: XI s. 1.

– o g ó l n e: **1972:** Kronika literacka. *Szkicownik Puław.* nr 6: VI [nota o powst. i przygot. do wieczoru aut. w PDK]. – S.J. Buksiński: Konsens czyli puławskie trio poetyckie. *Teka Puław.* Puławy: Tow. Przyj. Puław, s. 84–86.

GRUPA LITERACKA IM. WŁADYSŁAWA SEBYŁY*

Kłobuck koło Katowic; pocz. 1972–ok. 1976.

Grupa regionalna.

Członkowie: *Krystyna Biskup, Tadeusz Biskup, Tadeusz Gierymski, Longin Kowasz, Jan Lipiński, Jan Musiałek, Leszek Pobóg-Wierzchowski, Maksymilian Sieradzki, Janusz Szmidla, Adam Wojtala.*

Grupa powstała na początku 1972; po podziale w listopadzie 1972 katowickiego KKMP przekształciła się w jego filię, obejmującą województwa północne

* Hasło konsultowane z T. Gierymskim (II 1989).

i odtąd działała pod opieką Zarządu Powiatowego ZMW w Kłobucku. Skupiała poetów ziemi częstochowskiej i kłobuckiej. Prezesem grupy został Jan Lipiński.

Według informacji Tadeusza Gierymskiego, już na początku swego istnienia grupa sformułowała program, nie ogłosiła go jednak drukiem. Autor pisał na temat programu: „był oficjalnie ogłoszony u jej zarania, nawiązywał trochę do katastroficznej (sic!) poezji patrona Grupy. Sądziliśmy, iż stan społeczno-polityczny kraju (mimo panującej propagandy sukcesu) jest stanem przed katastrofą. Ale to był program teoretyczny, wydedukowany, nie znajdujący odbicia w wierszach większości członków. Każdy pisał tak, jak pisał. A więc wielkie różnice indywidualne, różne widzenie świata i rzeczywistości, różne style. Ja np. klasycyzowałem, odwoływałem się do kultur europejskich itp. Może tylko łączyła nas jedna nuta: uwielbienie przyrody, wsi, naturalnego środowiska. [...] Praktycznie Grupa powstała z przyczyn bardzo prozaicznych: jako grupa mieliśmy większe szanse wydawnicze, nadto możliwość spotkań, dyskusji itp."

Pierwszym oficjalnym wystąpieniem była wieczornica poświęcona Władysławowi Sebyle, zorganizowana wspólnie z PDK i Zarządem Powiatowym ZMW (28 XII 1972); przeprowadzono nadto wewnętrzny konkurs na utwór literacki poświęcony patronowi grupy. W lipcu 1973 grupa zrealizowała wieczór autorski poetów z Częstochowy w GDK w Lipiu koło Kłobucka; swoje utwory prezentowali m.in.: Elżbieta Cichla-Czarniawska, R.J. Pyrczak, Z. Żmigrodzki, M. Sieradzki. Impreza ta była połączona z wystawą plastyczną malarzy amatorów, m.in. Jerzego Romana, z zawodu górnika, sympatyka grupy i uczestnika organizowanych przez nią spotkań.

Grupa miała wieczory autorskie w Kłobucku i innych miejscowościach (m.in. 12 XII 1973 spotkanie we Wręczycy z udziałem K. Biskup, Gierymskiego, L. Kowasza, J. Lipińskiego, L. Pobóg-Wierzchowskiego i M. Sieradzkiego).

Grupa, wspólnie z Klubem Nauczycielskim w Częstochowie, była inicjatorką Ogólnopolskich Konfrontacji Poetyckich organizowanych w Kłobucku. Pierwsze dwie imprezy z tego cyklu (16 XI 1974, 22–23 XI 1975) odbyły się dzięki pomocy organizacyjnej i finansowej PDK, Urzędu Powiatowego w Kłobucku oraz KKMP. Pierwsza z nich nazywała się Kłobuckie Konfrontacje Poetyckie. Wzięli w niej udział przedstawiciele grup literackich → Kontekst, → Słowień, Znak oraz członkowie KKMP z terenu Śląska. Odbył się zbiorowy wieczór poetycki autorów: Andrzej Anyż, K. Biskup, T. Gierymski, Janusz Jaśniak, Paweł Lesik, Andrzej Pańta, Andrzej Rauszer, Maciej M. Szczawiński, oraz wieczór literacki Andrzeja Żaka pt. „Podróż przedślubna". W zorganizowanym w ramach Konfrontacji Turnieju Jednego Wiersza pierwszej nagrody nie przyznano, dwie II otrzymali: T. Gierymski i M.M. Szczawiński, wyróżnienia zaś: A. Pańta, J. Jaśniak i K. Biskup.

II Konfrontacje były już imprezą ogólnopolską i przebiegały pod hasłem „Jaka jesteś poezjo". W ich ramach odbyło się sympozjum poetyckie z udziałem Piotra Kuncewicza i Edwarda Zymana (wypowiedzi o Nowej Fali) oraz Tadeusza Śliwiaka, który prezentował swoje najnowsze utwory. Zorganizowano spotkania autorskie Tadeusza Mocarskiego (Wręczyca), P. Kuncewicza (Lipie), T. Śliwiaka (klub studencki „Filipek" w Częstochowie), recital poezji śpiewanej Jana Zdzierskiego oraz wystawę prac miejscowych plastyków amatorów. Rozstrzygnięto ogólnopolski konkurs, na który wpłynęło 160 prac; nagrody otrzymali: Mieczysław

Stanclik (I), Stanisław Gola (II) i Jarosław Kazberuk (III), zaś wyróżnienia Urszula Benka, T. Gierymski, Wojciech Gierymski. Jury konkursu przewodniczył T. Śliwiak. Utwory nagrodzone opublikowano w grudniowym numerze *Nad Wartą* (s. 5). Organizatorami II Ogólnopolskich Konfrontacji Poetyckich były: ZW ZSMW, Wydział Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego, MDK w Kłobucku oraz KKMP w Częstochowie.

Wśród organizatorów III Ogólnopolskich Konfrontacji Poetyckich (9–12 XII 1976) nazwa Grupy im. W. Sebyły nie pada; impreza odbyła się dzięki współpracy Wydziału Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego, KKMP, ZW ZSMP, WRZZ, WDK, MDK w Kłobucku oraz *Gazety Częstochowskiej* i WSP w Częstochowie. Podobnie brak wzmianki o grupie przy kolumnie poetyckiej członków KKMP opublikowanej w 1976 w *Nad Wartą* (nr 12 s. 6), w której znalazły się wiersze m.in. T. Gierymskiego, K. Biskup, W. Gierymskiego i J. Lipińskiego.

Od początku swojego istnienia grupa współpracowała z Klubem Literackim przy ZNP w Częstochowie; był on, na równi z redakcją *Gazety Częstochowskiej*, inspiratorem wydania w 1974 almanachu grupy. O wydawnictwie tym pisał Zyman: „Co zatem [...] łączy omówionych autorów? Nie jest to z pewnością program (niezbędny, gdy mówimy o grupie). Nie jest to również wspólnota estetyczna. Co tedy? Myślę, iż o występujących między autorami „Almanachu" podobieństwach pozwala mówić moment... startu. Każdy z nich znajduje się w punkcie «stawiania pytań pierwszych»".

Grupa związała się z czasopismem *Nad Wartą*, w którym opublikowano jej kolumny poetyckie. Członkowie Grupy Literackiej im. W. Sebyły publikowali indywidualnie także w *Nadodrzu*, *Tygodniku Kulturalnym*, *Odgłosach*, *Głosie Młodzieży*, *Prometeju*, *Naszym Klubie*, *Głosie Nauczycielskim*. Starano się ponadto o wydanie arkuszy poetyckich członków grupy w wydawnictwie Śląsk; do druku zakwalifikowano utwory Kowasza i Lipińskiego. Grupie zaproponowano także udział w almanachu „Młody Śląsk Literacki" (1975, publikowali tu Gierymski i Lipiński).

Grupa nie ogłosiła oficjalnie swojego rozwiązania.

Janusz Szmidla był wcześniej członkiem → Pryzmatów, należał także do grupy → Bakałarze.

Publikacje

– *w czasopismach*

1973

Nad Wartą nr 1: I s. 6, Regionalna grupa młodych pisarzy imienia Władysława Sebyły.
W: L. Kowasz, J. Lipiński, L. Pobóg-Wierzchowski.

Nad Wartą nr 12: XII s. 6, W kręgu poezji.
W: K. Biskup, T. Gierymski, L. Kowasz, M. Sieradzki, J. Szmidla.

1975

Ziel. Sztand. nr 1/2: 1–15 I s. 8, Grupa literacka w Kłobucku.
W: K. Biskup, J. Lipiński, M. Sieradzki, J. Szmidla.

– druki zwarte

1974

Almanach Grupy Literackiej im W. Sebyły. Kłobuck: Nakł. Wydz. Kult. Urz. Pow. w Kłobucku, 48 s., egz. 500.

W: K. Biskup, T. Gierymski, L. Kowasz, J. Lipiński, M. Sieradzki, T. Szmidla. – Fr.: J. Musiałek, A. Wojtala.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1976:** J. Lipiński: Świat „sebyłowców” wierszem pisany. *Życie Częst.* nr 20: 24–25 I s. 9 [wyw. z prezesem Grupy; rozm. (s), właśc. M. Szczodrowska].

– o g ó l n e: **1972:** (r): Grupa poetycka im. W. Sebyły. *Nad Wartą* nr 12: XII s. 1 [inf. o powst.]. – **1973:** Regionalna grupa młodych pisarzy imienia Władysława Sebyły. *Nad Wartą* nr 1: I s. 6 [wstęp do kolumny wierszy; także noty o autorach]. – *Poglądy* nr 14: 15–31 VII s. 10 [not. o wieczorze aut. poetów z Częstochowy]. – [R. Piersiak] (r). *Nad Wartą* nr 12: XII s. 6 [wstęp do kolumny wierszy]. – Spotkanie z młodymi pisarzami. *Wieczór* nr 292: 12 XII s. 5 [zapow. spotkania aut. we Wręczycy]. – **1974:** *Życie Lit.* nr 21: 26 V s. 15 [not. o utworzeniu grupy (!), inf. o wyd. almanachu]. – **1975:** E. Osmański: Grupa literacka w Kłobucku. *Ziel. Sztand.* nr 1/2: 1–5 I s. 8 [wstęp do kolumny wierszy]. – **1976:** [M. Szczodrowska] S: Konkurs literacki na reportaż i opowiadanie. *Życie Częst.* nr 20: 24–25 I s. 9 [inf. o planach konkursu woj.].

– O g ó l n o p o l s k i e K o n f r o n t a c j e P o e t y c k i e (I) **1974:** R. Piersiak: Niech obrosną tradycją. *Nad Wartą* nr 12: XII s. 2, 6; *Poglądy* nr 24: 15–31 XII s. 10; *Wieczór* nr 274: 13–14 XII s. 8 [wyniki Turnieju Jednego Wiersza]. – (II) **1975:** [ogł.:] [M. Szczodrowska] (s). *Życie Częst.* nr 248: 28 X s. 8. – [spraw.:] R. Piersiak: II Ogólnopolskie Konfrontacje Poetyckie – Kłobuck 75. *Nad Wartą* nr 12: XII s. 5; [K. Prynda] (KP). *Wieczór* nr 272: 11 XII s. 9; Kłobuck pełen poezji. *Tryb. Rob.* nr 269: 4 XII s. 4; *Życie Lit.* nr 49: 7 XII s. 23. – **1976:** Spotkanie poetyckie w Kłobucku. *Poglądy* nr 1: 1–14 I s. 18; *Nowy Wyr.* nr 2: II s. 137.

– A l m a n a c h G r u p y L i t e r a c k i e j... [Rec.:] **1974:** Almanach grupy im. Sebyły. *Nad Wartą* nr 6: VI s. 1. – E. Zyman: Almanach, czyli pytania pierwsze. *Nad Wartą* nr 10: X s. 6. – **1975:** *Nowy Wyr.* nr 1: I s. 3 [not.]. – [E. Zyman] (be): „Wzrokiem jak tępą włócznią”. *Okolice* nr 2: II s. 91–92.

HELOTA

Ugrupowanie Twórcze „Helota”.

Warszawa; IX 1972 – ?

Grupa studencka przy klubie „Hybrydy”.

Członkowie: *Andrzej Krzesławiec, Jan Siwek, Iwona Wiśniewska, Stanisław Wiśniewski.*

Grupa powołana przez Jana Siwka we wrześniu 1972 przy warszawskim klubie studenckim „Hybrydy". Helota nie ogłosiła programu poetyckiego, nie miała także zbiorowych publikacji.

Innych informacji brak.

Opracowania

– o g ó l n e: **1973:** J. Leszin: Warszawskie ugrupowania poetyckie. (1960–1972): Helota. [W:] Orientacja. Suplement do 12 numerów. Warsz.: ZSP, s. 69.

KONTEKST*

Grupa Poetycka „Kontekst".
Inna nazwa: Grupa Literacka „Kontekst".

Katowice; IX 1972–1981.

Członkowie: *Włodzimierz Paźniewski, Stanisław Piskor, Tadeusz Sławek, Andrzej Szuba.*

Grupa powstała we wrześniu 1972 w ramach Koła Młodych przy ZLP w Katowicach. Jej założycielem był poeta, tłumacz i krytyk literacki Stanisław Piskor, który w 1970 przeniósł się z Poznania do Katowic, gdzie podjął pracę w redakcji *Poglądów*. Kontekst nie miał mecenasa[1]. Pierwszym zbiorowym wystąpieniem grupy była prezentacja tez programowych w trakcie dyskusji na Toruńskim Maju Poetyckim (6 V 1973), a następnie ich publikacja (także kolumny wierszy) w 1973 w *Studencie*[2]. O działalności grupy pisano niewiele; zdaniem Andrzeja K. Waśkiewicza polegała na organizowaniu wspólnych wieczorów i spotkań, m.in. z krakowską grupą → Teraz[3]. Kontekst miał także spotkania autorskie, m.in. 29 IV 1978 w Teatrze im. S. Wyspiańskiego w Katowicach (wiersze członków grupy recytowali aktorzy Małgorzata Tęczyńska, Łukasz Pijewski, Aleksander Wysocki, wprowadzenie wygłosiła Bożena Pikala-Tokarz). Członkowie grupy wielokrotnie gościli na Zaolziu na zaproszenie Janusza Gaudyna i Kazimierza Kaszpra, występ-

---

* Hasło konsultowane z S. Piskorem (V 1985).

[1] A.K. Waśkiewicz błędnie przypisuje Kontekst raz do ZSP, innym razem do Katowickiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego. Nieścisłość tę prostuje Piskor w odpowiedzi na ankietę: „[...] grupa Kontekst nigdy nie należała do żadnej organizacji ani nie korzystała z żadnego mecenatu. Była i jest grupą niezależną. [...] Sugestia A.K. Waśkiewicza wynikała prawdopodobnie z tego, że firmą KTSK posługiwał się redaktor serii Śląsk Literacki – Stanisław Wilczek (ok. 20 arkuszy poetyckich), w której to serii wydano także i nasze wiersze. Natomiast informacja o związku z ZSP jest zupełnie fantastyczna".

[2] Por. S. Piskor: Symbol czy kontekst. *Twórczość* 1973 nr 8 oraz: W. Paźniewski: Przemawiając językiem swojej epoki. *Nowy Med.* 1975 nr 2.

[3] Formy obecności „nieobecnego pokolenia". Łódź: WŁ 1978, s. 92.

pując na sympozjach z dziedziny sztuki i literatury współczesnej oraz jako jurorzy w konkursach literackich; m.in. 14–16 XI 1975 W. Paźniewski i Piskor byli w Trzyńcu jako goście Grupy Literackiej 63, gdzie zorganizowano, w ramach Jesiennego Seminarium Literackiego Polskiego Związku Kulturalno-Oświatowego, wspólny wieczór poetycki. W roku następnym Paźniewski uczestniczył w Wiosennym Seminarium Literackim PZKD (Sekcja Literacka), które odbyło się w Skrzeczoniu.

Do 1980 grupa ogłosiła tylko dwie wspólne kolumny poetyckie, literacka działalność jej członków miała przede wszystkim charakter indywidualny. Autorzy publikowali wiersze, przekłady z literatur obcych (T. Sławek i A. Szuba), recenzje i eseje – głównie w *Poezji* oraz w *Poglądach*, *Odrze*, *Nowym Wyrazie*[4]. Książki członków grupy ukazywały się początkowo w ramach śląskiej serii poetyckiej, wydawanej nakładem Funduszu Literackiego katowickiego Oddziału ZLP przy poparciu finansowym innych mecenasów, a od 1974 w wydawnictwach profesjonalnych. W 1977 wydali wspólny tom szkiców pt. „Spór o poezję", który częściowo zbierał eseje ogłoszone wcześniej w prasie literackiej, przeważnie w *Poezji*.

Przedstawiony w 1973 w *Studencie* zarys tez programowych autorstwa Piskora (ogłoszony w imieniu grupy) opowiadał się za modelem poezji „pozbawionej dogmatu jednorodności formalnej"; powoływano się na teorie Noama Chomsky'ego oraz tezę Marshalla McLuhana o „mozaikowym" charakterze przekazu telewizyjnego, a także na metody assamblage'u wzięte ze sztuk plastycznych[5]. „Wychodzimy z założeń artystycznych, które zastaliśmy w sztuce awangardowej (w naszym rozumieniu jest nią dziś muzyka i plastyka). Z drugiej strony staramy się wyciągnąć wnioski ze skutków oddziaływania środków masowej komunikacji oraz faktu istnienia kultury masowej". O nowych tendencjach w sztuce pisano: „Cenimy sobie szczególnie przełom estetyczny, który dokonał się w plastyce wraz z pojawieniem się pop-artu oraz happeningu, a w muzyce – punktualizmu i alegoryzmu, nie wykluczając oczywiście dokonań, które włączyły się wraz z innymi odcieniami estetycznymi w proces odnowy sztuki. W płaszczyźnie estetycznej zakwestionowany przez nas został podział na sztukę i nie-sztukę, zanegowana postawa introwertywna jako wyłączne źródło artystycznych eksploracji, odrzucony dogmat jednorodności kompozycyjnej. Twórca może poszukiwać nowych form brzmieniowych, plastycznych lub wyszukiwać nowe metafory i równocześnie zaczerpnąć np. gotowy przedmiot lub tekst z otaczającej rzeczywistości, jako element kompozycji. Nowe techniki artystyczne, a zwłaszcza assamblage i decollage umożliwiają poszerzenie granic rzeczywistości artystycznej. Drugim punktem odniesienia dla naszej działalności poetyckiej są społeczne efekty oddziaływania mass mediów. Poezja lingwistyczna widziała w zafałszowanym, schematycznym języku odbicie rzeczywistości społecznej i upartywała swoją misję w demitologizacji tego stanu. Obok sensownych intencji, realizacje miały cechy myślenia magicznego,

[4] Zdaniem M. Pytasza (por. *Nowy Wyr.* 1978 nr 10) współpraca Kontekstu z *Poezją* w 1973–75 była powodem ataku na grupę ze strony *Studenta* (*Student* 1975 nr 4, Kronika, odpowiedź Paźniewskiego w nrze 5 i riposta w nrze 7, a także artykuł Kornhausera pt. Wiórkowanie, nr 9 i odpowiedź Piskora w nrze 11).

[5] Szersze uzasadnienie teoretyczne tez grupy przyniósł esej S. Piskora pt. Odpowiedni dać światu obraz, ogłoszony w 1976 w *Odrze* (nr 11), przedrukowany następnie w: Spór o poezję (s. 157–164) oraz we fragmentach w: Literatura współczesna. Antologia wypowiedzi programowych i opracowań naukowych. Wybrał J. Kajtoch. Wyd. 3 zmien. Krak.: UJ 1980, s. 192–199.

pojawiające się w operacjach językowych, które utożsamiano z rzeczywistością społeczną".

Tezy te zostały powtórzone w „Zamiast manifestu" (*Poezja* 1974 nr 1), rozszerzono je nadto o sądy dotyczące poezji → Orientacji Poetyckiej „Hybrydy", której model obcy był poetom Kontekstu: „[...] poeci z tego kręgu chcieli zaprezentować człowieka od strony jego wewnętrznych pejzaży, bez kontekstu społecznego. Idealizując – rozdzielili przejawy przeżyć od ich źródeł i motywacji. Budując doktrynę poetycką, która miała zakreślić introwertywną sferę jako domenę ich poezji, nieoczekiwanie wpadli w estetyzm".

„Zamiast manifestu" podpisali wszyscy członkowie grupy. Tezy programowe Kontekstu były nadto szczegółowo rozwinięte w artykule programowym Paźniewskiego i Piskora pt. „O poezję naszego czasu". Wielu krytyków ten właśnie artykuł traktowało jako tekst programowy grupy[6], sami zaś autorzy jego myśli rozwinęli szeroko w książce zbiorowej „Spór o poezję" (Kraków 1977). Członkowie Kontekstu stawiali ów tom szkiców w rzędzie książek takich jak – Barańczaka „Nieufni i zadufani" oraz Kornhausera i Zagajewskiego „Świat nie przedstawiony", twierdzili jednak, że obie one „podejmowały problemy w większym stopniu społeczne aniżeli literackie. Zwłaszcza «Świat nie przedstawiony» zawierał ciekawą diagnozę życia kulturalnego, co jednocześnie odbiło się negatywnie na refleksji programowo-teoretycznej i sprawach samoświadomości artystycznej poetów Nowej Fali"[7].

O programie Kontekstu pisał w 1975 Włodzimierz Paźniewski w *Nowym Medyku* (nr 2): „Może to dziwne, ale program zrodził się stosunkowo późno, poprzedziły go realizacje artystyczne. Autorem pierwszych wierszy pisanych techniką kolażowania był Stanisław Piskor. Utwory te są drukowane w poznańskim almanachu *Akcenty* z roku 1968. Zabawne, że niektórzy wytrwali lingwiści uchwycili się naszej koncepcji tak bardzo skrupulatnie, że uchodzą za jej twórców".

„Spór o poezję" wywołał liczne i zróżnicowane reakcje krytyki (dyskusje nad książką toczyły się w 1978). Marek Pytasz uważał tę książkę za „rzeczywisty debiut grupy o znaczeniu ogólnopolskim", przy czym traktował ów zbiór esejów nie jako książkę programową, lecz uzasadnienie programu[8]. Dla Ewy i M. Pytaszów była to książka niezwykle interesująca, będąca głosem w dyskusji o współczesnej kulturze: „jeszcze jednym, ale pierwszy raz wyrastającym z tak szerokiego pola zainteresowań"[9]. W odwołaniach daleko wykraczających poza sztukę polską dostrzegł trudność odbioru książki Stanisław Bereś; uważał ją jednak za „propozycję równie ciekawą, co i kontrowersyjną"[10]. Także Andrzej Nowak doceniał

[6] Por. M.M. Szczawiński. *Poezja* 1977 nr 9. – A.K. Waśkiewicz był zdania, iż podstawowe tezy programowe grupy zawarte były we wcześniej ogłaszanych artykułach Piskora: Spór o nową poezję. *Więź* 1970 nr 7/8. Popsterzy w polskiej poezji. *Twórczość* 1973 nr 8. (Por. A.K. Waśkiewicz: Formy obecności..., s. 92).

[7] W tomiku Szuby pt. Karnet na życie (Katow. 1976) został zamieszczony fragment nie publikowanego eseju pt. Reżyseria słowa, stanowiącego rekapitulację założeń programowych grupy.

Zdaniem B. Tokarzowej (por. *Integracje* 1981 nr 11) wystąpienia programowe Kontekstu znalazły pełny wyraz także w tomikach poetyckich członków grupy, w powieści Piskora pt. Ruchomy kraj i w dramacie tegoż autora pt. Kto się boi ptaków. (Wyst. Zabrze, Teatr Nowy 1978).

[8] *Nowy Wyr.* 1978 nr 10; artykuł ten zawiera przegląd i omówienie recenzji „Sporu o poezję".

[9] *Lit. na Świecie* 1978 nr 10.

[10] *Mies. Lit.* 1978 nr 4.

wartość włączenia szerokiego tła kulturowego do rozważań zawartych w „Sporze o poezję"; książkę uważał za „istotną w dyskusji o szansach i perspektywach rozwoju kultury ze względu na zastosowanie krytyki interdyscyplinarnej"[11]. Pozytywnie do zbioru odnieśli się Andrzej Zawada i Jan Pieszczachowicz, a także uczestnicy dyskusji nad książką, opublikowanej w *Poglądach*. Praca ta miała także bardzo krytyczne oceny. Andrzej Kaliszewski postawił jej autorów w szeregu bywalców „Salonu Odrzuconych". Zestawiając tekst programowy ze *Studenta* z tezami książki, stwierdzał, iż „[...] fetysz telewizji i prasy uczynił z nich świadomych niewolników mass culture"; uważał nadto, że autorzy mylą kategorie, „wierząc, że środek przekazu ostatecznie stanie się przekazem". Z recenzją Kaliszewskiego polemizował Piskor, dopatrując się w niej cech pamfletu. Bogusław Dopart stawiał zarzuty mechanicznego przenoszenia na grunt polski zachodniego modelu awangardy oraz zlekceważenia rodzimej tradycji. Za niesłuszne uważał zalecenie poezji konkretnej, która, jego zdaniem, „stwarza puste formy, rzeczy, fetysze". Podważał nadto słuszność stwierdzenia Szuby o „zwycięskim boju kontekstu i elementu niepoetyckiego z metaforą", a wszystkim autorom książki zarzucał niedostateczne przeprowadzenie dowodu na tezę o transjęzykowo pojmowanej syntezie sztuk[12].

Deklaracje programowe grupy, a także publicystyczna twórczość jej członków spowodowały, że – zdaniem krytyki – w sposób znaczący zaistniała ona w młodej literaturze. M. Pytasz pisał: „Ponieważ powstanie grupy było aktem świadomego wyboru ogólnych koncepcji sztuki, zasad poznania świata, a w efekcie i poetyki, tedy ich wystąpienia miały charakter zdecydowany. Odcięcie się w 1973 od terazowców i zaznaczenie własnej odrębności i niezależności było nawet małym skandalem w kręgu młodej literatury. Kontekst jako grupa sytuował się ponad poetyką krakowskiej nowej fali"[13]. Zdaniem Bożeny Tokarzowej Kontekst wyodrębnił się jako wyraźna grupa wewnątrzpokoleniowa, a cała jego działalność „ujawniła następny etap rozwoju artystycznego pokolenia 70", przy czym jego członkowie „solidaryzując się z rówieśnikami, dokonują istotnych uzupełnień o charakterze socjologiczno-kulturowym i estetycznym, dając inną artystycznie realizację postaw dominujących"[14].

W 1981 grupa zaprzestała wspólnej działalności; od tegoż roku jej członkowie: Sławek, Piskor i Szuba wydawali w Katowicach „Studio. Almanach literacko-artystyczny" (do 1986 ukazało się osiem tomów, wznowione w 1992)[15], w 1984–86 pt. „Studio" (publikacja subsydiowana przez Wydział Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach), w 1986 (t. 8) jako rocznik.

W 1994, w ramach III Górnośląskiego Festiwalu Kameralistyki odbyło się wspomnieniowe spotkanie z członkami grupy w chorzowskim klubie „Kocynder".

[11] *Nowy Wyr.* 1978 nr 5.

[12] Por. *Życie Lit.* 1978 nr 5.

[13] *Nowy Wyr.* 1978 nr 10.

[14] Por. *Integracje* 1981 nr 11.

[15] S. Piskor był redaktorem naczelnym *Studia*, A. Szuba zastępcą. W komitecie redakcyjnym byli też m.in. T. Sławek i Bożena Tokarz; w nr 1 (9) z 1992 także Piotr Jędrosz, Marian Kisiel (sekr. red.) i Adam Rozlach.

Publikacje

– w czasopismach

[T e k s t y p r o g r a m o w e:] **1973:** W. Paźniewski, S. Piskor: O poezję naszego czasu. *Poezja* nr 9: IX s. 7–14. [Przedr.: fragm. pt. Środki poezji otwartej. *Poglądy* 1974 nr 23: 1–14 XII s. 15; całość w: *Młody Śląsk literacki*. Katow.: Śląsk 1975 s. 305–317; polem.: W. Rzeszewski. *Poezja* 1974 nr 2: II s. 107–108; nawiąz.: M.M. Szczawiński: Karnet na życie. *Poezja* 1977 nr 9: IX s. 28]. – S. Piskor: Grupa Kontekst z Katowic. *Student* nr 14: 12–27 VII s. 10. – **1974:** Zamiast manifestu. *Poezja* nr 1: I s. 65–66. Przedr. jednego z tekstów programowych w przekł. niem.: w: Die polnische Lyrik von 1945 – bis 1985. Entvicklung – Generationenfolge – Periodisation. Essen: Die Blaue Eule 1986.

1973

Student nr 14: 12–27 VII s. 10.
W: W. Paźniewski, S. Piskor, A. Szuba. – Tłum.: T. Sławek.

1974

Poglądy nr 23: 1–14 XII s. 15.
W: W. Paźniewski, S. Piskor, T. Sławek, A. Szuba.

– w almanachach

1975

Młody Śląsk literacki. Almanach poezji i prozy. Katow.: Śląsk.
W: W. Paźniewski, S. Piskor, T. Sławek, A. Szuba. – Tłum.: T. Sławek, A. Szuba.

– druki zwarte

1977

W. Paźniewski, S. Piskor, T. Sławek, A. Szuba: Spór o poezję. [Eseje]. Pod red. S. Piskora. Krak.: WL, 168 s., egz. 3000.

Zawartość: Wstęp [datow.] kwiecień 1975. – Wokół przełomu; S. Piskor: Spór o awangardę. Granica nowej sztuki; T. Sławek: O istocie poezji konkretnej, Słowo i budowla; A. Szuba: Redukcja metafory. – W kręgu nowej sztuki; S. Piskor: Kłopoty z periodyzacją; T. Sławek: Konwencja i tworzywo poety; A. Szuba: Jedność formy i destrukcja; T. Sławek: Sztuka słowa, sztuka życia; S. Piskor: W kręgu nowej sztuki. (Ewa Lipska i Ryszard Krynicki). – Odpowiedni dać świata obraz; W. Paźniewski, S. Piskor: Ex oriente lux; W. Paźniewski, A. Szuba: Dewiacje i fetysze; W. Paźniewski: Zaścianek czy uniwersum; W. Paźniewski: Spójność w chaosie; S. Piskor, A. Szuba: Mozaika świata; S. Piskor: Odpowiedni dać świata obraz.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1973:** S. Piskor: Symbol czy kontekst. *Twórczość* nr 8: VIII s. 159–160, Noty [dot. udziału w XI Tor. Maju Poet.]. – **1975:** W. Paźniewski: Przemawiając językiem swojej epoki. *Nowy Med.* nr 2: 17–31 I s. 9 [wyw.: rozm.] J. Leszin.

– o g ó l n e: **1974:** Grupa literacka Kontekst... *Poglądy* nr 23: 1–14 XII s. 15. – **1978:** Wieczór autorski grupy Kontekst. *Poglądy* nr 10: 15–31 V s. 9. – J. Duda-Gracz: Sztuka asystentów, czyli

spór o poezję łatwą, lekką i przyjemną. *Poglądy* nr 18: 15–30 IX s. 16–17. – M. Pytasz: Kontekst – po debiutach. *Nowy Wyr.* nr 10: X s. 106–110. – **1979:** M. Pytasz: Szkoły i tendencje. *Tryb. Rob.* nr 277: 8–9 XII s. 7. – **1981:** B. Tokarzowa: Kontekst w sporze o poezję. *Integracje* nr 11: V s. 47–49. – **1982:** A.K. Waśkiewicz: Ósma dekada. Wr.: Ossol., s. 53–57, 161–162. – **1994:** K. Karkowski: Poza Kontekstem. *Dz. Zach.* nr 232: 30 XI.

– S p ó r o p o e z j ę. [Rec.:] **1978:** Dyskusja: Spór o poezję. [Wypow.:] N. Honsza, J. Maciejewski, B. Tokarzowa. *Poglądy* nr 1: 1–14 I s. 2–3, 15 [w red.: oprac. B. Pikała-Tokarz]. – A. Nowak: Jaka poezja. *Walka Młod.* nr 3: 15 I s. 26. – B. Dopart: Fetysz wraca oknem. *Życie Lit.* nr 5: 29 I s. 10. – J. Pieszczachowicz: Spór o poezję trwa. *Nowe Książ.* nr 3: 15 II s. 65–68. – W. Nawrocki: Sporu o poezję ciąg dalszy. *Tryb. Rob.* nr 46: 25–26 II s. 7. – S. Bereś: Więcej o manifest. *Mies. Lit.* nr 4: IV s. 132–134. – E. i M. Pytaszowie: Poezja dla mieszkańców McLuhanowskiego sioła. *Zar. Śl.* nr 2: IV–VI s. 363–366. – A. Kaliszewski: Mozaika, czyli spór o poezję lekką, łatwą i przyjemną. *Poezja* nr 5: V s. 81–86; polem.: S. Piskor: Z regulaminu pamflecisty. *Student* nr 14: 1–15 XII s. 13. – A. Nowak: Dopełnienie i kontekst. *Nowy Wyr.* nr 5: V s. 124–126; J. Sochoń: Spór o poezję. *Tamże* s. 122–124. – A. Zawada: Ty zostaniesz nowatorem. *Twórczość* nr 8: VIII s. 132–135. – E. i M. Pytaszowie: Silva rerum, czyli „Spór o poezję". *Lit. na Świecie* nr 10: X s. 328–332.

– u t w o r y o g r u p i e: **1977:** A. Szuba: Stacja II. (Przyjaciołom z Kontekstu w piątym roku istnienia grupy). *Poglądy* nr 11: 1–15 VI s. 15. – **1980:** A. Szuba: Stacje: Sonet I–II. (Grupie Kontekst). [W tegoż:] Wejście zapasowe. Wiersze. Katow.: Śl., s. 39–41.

TĘDY

Grupa Literacka „Tędy".
Warianty nazwy: Klub Literacki „Tędy" (od ok. 1975); Klub Literacki im. T. Peipera „Tędy" (od 1979).

Jastrzębie Zdrój; kon. 1972–po 1979.

Grupa regionalna; filia KKMP w Katowicach.

Członkowie: *Halina Chłódek, Jan Chyrzyński, Jadwiga Demczuk, Andrzej Karwacki, Jan Lipiński, Zdzisław Nakielski, Bolesław Niezgoda, Jerzy Pistelok, Joanna Wąwoźna (poeci) oraz Adam Władysław Janica (prozaik); od 1978 także: Henryk Czapla, Henryk Oskroba, Andrzej Pańta, Lucyna Parzoch, Krystian Prynda, Joanna Sadowska.*

Grupa powstała po podjęciu w listopadzie 1972 przez Wojewódzki Ośrodek KKMP uchwały o powołaniu rejonowych ośrodków KKMP m.in. w Jastrzębiu Zdroju (por. → Grupa Literacka im. W. Sebyły w Kłobucku, → Grupa Literacka im. I. Fika w Oświęcimiu oraz → Kamat w Bielsku-Białej). Grupa Literacka Tędy powołana została z inspiracji Bolesława Niezgody; 13 grudnia 1972 w klubie ZMS kopalni „Jastrzębie" przedstawił zgromadzonej młodzieży literackiej propozycję powołania w Jastrzębiu klubu literackiego. Oficjalna informacja o istnieniu klubu została podana w telewizji katowickiej dopiero w kwietniu 1974 przez ówczesnego wiceprzewodniczącego Rady Krajowej KKMP – Edwarda Zymana.

Grupa od początku działała jako Rejonowy Ośrodek KKMP przy ZW ZSMW w Katowicach, obejmujący swym zasięgiem Rybnicki Okręg Węglowy; skupiała młodych o zainteresowaniach artystycznych i literackich. Początkowo używano nazwy Grupa Literacka, od ok. 1975: Klub. Grupa związała się z dwutygodnikiem *Nasze Problemy* (organ samorządów robotniczych kopalń „Borynia", „Jastrzębie", „Manifest Lipcowy", „Moszczenica", „XXX-lecie PRL", ukazujący się od 1974 w Jastrzębiu). Mecenasem grupy były od lutego 1975 ZDK kopalni „Jastrzębie" oraz przedsiębiorstwo „Ruch" w Wodzisławiu. Skład grupy (klubu) był bardzo zróżnicowany, należeli do niej nauczyciele, uczniowie, studenci, górnicy i młodzież z Jastrzębia i okolic.

Od 1973 Tędy organizowała „Biesiady Literackie". Pierwsza odbyła się w maju 1973 w bibliotece Domu Górnika kopalni „Zofiówka" i poświęcona była najmłodszej poezji polskiej; prelekcję wygłosił E. Zyman, swoje wiersze czytali Bolesław Niezgoda i Andrzej Żak. Następna „Biesiada" odbyła się w maju 1974 w Zakładowym Ośrodku Popularyzacji Amatorskich Środowisk Twórczych kopalni „Zofiówka". Uczestniczyli w niej m.in. Tadeusz Daszkiewicz, Tadeusz Mocarski oraz katowiccy poeci i krytycy: Wojciech K. Janota, Edward Szopa, Paweł A. Lesik, Tadeusz Koziura, E. Zyman oraz A. Żak. Kolejna, III „Biesiada" odbyła się w lipcu 1974 i zorganizowana została z okazji XV-lecia KKMP. W czasie jej trwania rozstrzygnięto konkurs literacki; nagrody w dziedzinie poezji otrzymali: Witold Englender (I), Jerzy Pistelok i Maciej M. Szczawiński (II), wyróżnienia: Andrzej Bauszer, H. Chłódek, w dziale prozy – wyróżnienie specjalne za reportaż otrzymała Sylwia Frank. 30–31 V 1975 odbyła się IV „Biesiada" grupy. Uczestniczyli w niej m.in. Jan Paweł Krasnodębski z Bytomia, Józef Łoziński i Andrzej Więckowski z Wrocławia. J. Demczuk wygłosiła monodram „Diabły" według powieści Tadeusza Nowaka. W ramach V „Biesiady Literackiej" (5 VI 1976) zaproszeni na imprezę Czesław Slezak i Feliks Netz wygłosili prelekcje na temat miejsca poezji we współczesnej cywilizacji oraz Nowej Fali w literaturze i filmie polskim. Odbył się także turniej poetycki, w którym nagrody otrzymali: Zdzisław Nakielski, Andrzej Pańta i Joanna Wąwoźna, wyróżnienie publiczności Krystian Prynda (Katowice), zaś nagrodę Jastrzębskiego Klubu Fotograficznego Niezależni – J. Wąwoźna.

Grupa, a następnie Klub Tędy organizowały liczne spotkania z pisarzami z innych ośrodków w kraju. W październiku 1975 odbyło się spotkanie z Janem Bolesławem Ożogiem pn.: „Autentyzm w literaturze polskiej"; jego wiersze przedstawił działający przy grupie Amatorski Zespól Poezji „Dialog", prowadzony przez J. Demczuk. Gośćmi ośrodka byli m.in.: Jan Zdzisław Brudnicki, T. Daszkiewicz, Jan Paweł Krasnodębski, W.K. Janota, J. Łoziński, T. Mocarski, Andrzej Trepka, Czesław Slezak, Tadeusz Śliwiak, A. Więckowski, T. Koziura, E. Zyman, A. Żak. Od początku swojego istnienia grupa zorganizowała ponad 80 prelekcji i spotkań autorskich. Jej członkowie uczestniczyli w imprezach literackich w innych ośrodkach kraju. W listopadzie 1974 wzięli oni udział w ogólnopolskim Jarmarku Młodoliterackim, który odbył się w Katowicach z okazji XXX-lecia PRL (jego gospodarzami były organizacje społeczno-polityczne województwa); w okolicznościowym arkuszu poetyckim pomieszczono utwory Niezgody. W dniach 21–23 XI 1975 Karwacki wziął udział w ogólnopolskim Sejmiku Młodych Twórców w Muszynie,

zaś w czerwcu 1976 Niezgoda, jako przewodniczący Rejonowego Ośrodka KKMP w Jastrzębiu, uczestniczył w seminarium literackim Mazowieckiego Ośrodka KKMP w Warszawie.

Publikacje Tędy były nieliczne; wszystkie kolumny literackie ogłoszono w *Naszych Problemach*.

Grupa, a następnie Klub Tędy nie sformułowały programu literackiego, nie ogłoszono drukiem wyjaśnienia istniejącego w nazwie nawiązania do teorii literackich Tadeusza Peipera.

Działalność Tędy miała charakter przede wszystkim kulturotwórczy i upowszechnieniowy; poza prelekcjami, odczytami i spotkaniami autorskimi prowadzono współpracę z placówkami kulturalnymi w Jastrzębiu (m.in. KMPiK), Wodzisławiu, Rybniku i Ruptowie (poprzez zarządy ZSMW). Nawiązano także kontakty z Jastrzębskim Klubem Fotograficznym „Niezależni".

W 1979 Klub Literacki im. T. Peipera zrzeszał dwudziestu dwu członków i działał pod opieką Spółdzielni Mieszkaniowej w Jastrzębiu, organizując spotkania w młodzieżowym klubie „Kaktus". Ostatnia drukowana informacja o jego istnieniu pochodzi z maja 1979.

Publikacje

– *w czasopismach*

Nasze Probl.

1975

Nr 10: 31 V s. 4–5, Witryna Grupy Literackiej Tędy.
W: H. Chłódek, J. Chyrzyński, J. Demczuk, A. Karwacki, J. Lipiński, Z. Nakielski, B. Niezgoda, J. Pistelok, J. Wąwoźna. – P: A.W. Janica.

1976

Nr 13: 4–5 X s. 9, 12–13, Tędy. Witryna Literacka.
W: H. Czapla, A. Karwacki, Z. Nakielski, B. Niezgoda, A. Pańta, L. Parzoch, K. Prynda, J. Wąwoźna. – Diariusz Klubu Tędy [za 1972–76]. Do kroniki podał F. Hann.

1977

Nr 14: 17–18 IX s. 9, Tędy. Witryna Literacka.
W: Z. Nakielski, B. Niezgoda, A. Pańta, L. Parzoch, J. Sadowska.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1975:** B. Niezgoda: KKMP w Jastrzębiu Zdroju. *Okolice* nr 3: VIII s. 93–95.

– o g ó l n e: **1974:** Nagroda młodych. *Poglądy* nr 14: 15–31 VII s. 9 [not. o „Biesiadzie lit.". KKMP zorg. przez grupę]. – **1975:** Witryna Grupy Literackiej Tędy [wstęp do kolumny wierszy]. *Nasze Probl.* nr 10: 31 V s. 4–5. – Literackie biesiady w górniczym Jastrzębiu. *Tryb. Rob.*

nr 140: 23 VI. – [J.Z. Brudnicki] (j): Jastrzębie ma głos. *Nowy Wyr.* nr 9: IX s. 107 [dot. witryny grupy w: *Nasze Probl.* 1975 nr 10]. – **1976:** F. Hann: Diariusz Klubu Tędy. *Nasze Probl.* nr 13: 4–5 X s. 13. – *Nowy Wyr.* nr 12: XII s. 137 [not. o drugiej witrynie Tędy]. – **1979:** (lk): Interesujący klub literacki. *Nowiny* nr 22: 30 V s. 5 [not. o 7 latach działaln.].

WYRAZ*

Grupa Literacka „Wyraz".

Kęty; kon. 1972 –

Grupa regionalna.

Członkowie: *Roman Billik (zm. 1984), Henryk Bilka (zm. 29 XII 1978), Adam Ryszard Fajfer, Cecylia Góral, Barbara Handzlik, Jan Jasiewicz (zm. 1993), Jerzy Jończy, Andrzej Knycz, Teresa Kuśnierz (od ok. 1980), Kazimierz Palma [pseud. Wanda Handzlik], Czesław Parysz, Eugeniusz Rogalski (zm. 1994), Kazimiera Sekułowa, Stanisław Sikora, Janina Sordyl, Bogusław Suchanek, Andrzej Winogrodzki (do 1985), Febronia Wójcikowa (od 1977; zm. 1984).*

Grupa powstała pod koniec 1972 przy Ośrodku Kultury Miasta i Gminy w Kętach. Powołał ją Czesław Parysz, który, w związku z przeniesieniem się na stałe z Oświęcimia do Kęt, opuścił → Grupę Literacką im. Ignacego Fika, a w Kętach utworzył nową grupę. Z Wyrazem związali się także Roman Billik, Adam Ryszard Fajfer i Andrzej Winogrodzki, uprzednio również członkowie grupy oświęcimskiej. Nadto Henryk Bilka, Fajfer, Parysz, Winogrodzki i Febronia Wójcikowa byli jednocześnie członkami grupy → Gronie.

Nie sformułowano programu artystycznego. Działalność Wyrazu miała charakter warsztatowy i upowszechnieniowy; organizowano spotkania autorskie w regionie oraz spotkania robocze, na których dyskutowano nad własnymi utworami. Głoszono otwartość grupy. O Wyrazie pisał Parysz w publikacji *Kontakty*: „[grupa] nie posiada określonego programu artystycznego, może i dlatego, że każdy z jej członków prezentuje odrębną indywidualność twórczą. A są to: prozaicy, poeci, satyrycy, gawędziarze oraz twórcy parający się częściowo i nieprofesjonalnie dziennikarstwem"[1]. Dwóch spośród członków grupy (Fajfer i Palma) należało do ZLP. Część uczestników Wyrazu ogłaszała tomiki poetyckie także poza biblioteką grupy.

W lipcu 1982, z okazji dziesięciolecia istnienia, grupa otrzymała Nagrodę „Sowy Beskidników", przyznaną przez Towarzystwo Miłośników Ziemi Wadowickiej i Klub Pracy Twórczej Beskidnicy.

W 1983 grupa ogłosiła konkurs literacki na poezję i prozę. Od 1984 członkowie Wyrazu publikowali indywidualnie w ukazującym się w Kętach *Biuletynie*

* Hasło konsultowane z K. Palmą i A. Winogrodzkim (XII 1996).

[1] Przedr. w: *Podbeskidzie* 1983 nr 3/4 s. 64.

Kulturalnym, w dziale pt. Literatura (z powodów finansowych upadł w 1992). Część członków grupy wydawała też indywidualne tomiki poetyckie.

Według świadectwa Winogrodzkiego działalność Wyrazu zamarła około 1985; zdaniem Palmy, ponieważ nie została ona formalnie rozwiązana i nie został odwołany jej przewodniczący, nie można mówić o rozpadzie grupy, jedynie o osłabieniu jej działalności. W 1989 w *Kurierze Polskim* ukazała się notatka potwierdzająca nieprzerwane działanie grupy. W listopadzie 1996 Dom Kultury „Kęty" zorganizował Zaduszki Literackie poświęcone zmarłym poetom grupy.

Do 1999 Wyraz nie przerwał działalności, choć można przypuszczać, że działał w zmniejszonym składzie.

Publikacje

– *w czasopismach*

1983

Podbeskidzie nr 3/4 s. 64–72.

W: R. Billik, A.R. Fajfer, J. Jończy, A. Knycz, Cz. Parysz, B. Suchanek, A. Winogrodzki.

– *druki zwarte*

1979

Grupa Literacka Wyraz. [Wiersze]. [Kęty: Ośr. Kult. Miasta i Gminy]. [Z. 1–6], każdy objętości 7 s., egz. 500.

W: H. Biłka, R. Billik, A.R. Fajfer, K. Palma, Cz. Parysz, B. Suchanek.

Słowa i kształty... Red. R. Billik, Cz. Parysz. Kęty: Miej.-Gmin. Ośr. Kult., 16 s. Grupa Literacka Wyraz.

W: R. Billik, H. Biłka, A.R. Fajfer, K. Palma, Cz. Parysz, A. Winogrodzki, F. Wójcikowa. – P: R. Billik, Cz. Parysz.

1980

Wyraz o Oświęcimiu. Wybór poezji i prozy Grupy Literackiej Wyraz z Kęt. Red. O. Żmudzki. [Bielsko-Biała]: BTSK, 15 s., egz. 1300.

Wstęp. – Wiersze o obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu autorów: R. Billik, A.R Fajfer, K. Palma, Cz. Parysz, B. Suchanek, A. Winogrodzki. – P: Cz. Parysz. – [Noty o autorach].

1983

Kontakty. Red. zespół: R. Billik, A.R. Fajfer, Cz. Parysz, J. Sordyl, R. Strutyński. Kęty: Ośr. Kult. Miasta i Gminy, 31 s., egz. 1000.

W: R. Billik, A.R. Fajfer, W. Handzlik [właśc. K. Palma], J. Jończy, Cz. Parysz, J. Sordyl, A. Winogrodzki. – P: R. Billik, E. Rogalski. – Kronika kulturalna.

Tu także: Cz. Parysz: Pisać... nie pisać. [Inf. o grupie].

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1983:** Cz. Parysz: Pisać... nie pisać. [W:] Kontakty. Kęty: Ośr. Kult. Miasta i Gminy; Grupa Literacka Wyraz.

– o g ó l n e: **1980:** A. Myszkowski: Grupa literacka w małym mieście. Wyraz z Kęt. *Tryb. Ludu* nr 42: 19 II. – E. Polak: Zakątek literatów. *Itd* nr 16: 20 IV s. 22–23. – **1982:** 10-lecie Grupy Literackiej Wyraz. *Dz. Zach.* nr 78: 7–9 V. – *Życie Lit.* nr 20: 27 VI s. 15. – *Nadskawie* s. 14 [not. o 10-leciu]. – Notatnik beskidzki: Kęty. *Podbeskidzie* nr 1/2 s. 106–107. – *Życie Lit.* nr 24: 25 VII s. 15 [inf. o Nagrodzie „Sowy Beskidników"]. – Poetycka obfitość. *Ziel. Sztand.* nr 56: 22 VIII, dod. ilustr. [dot. 10-lecia grupy]. – Kęty. *Podbeskidzie* nr 1/2 s. 106–107. – **1983**: Grupa Literacka Wyraz. *Podbeskidzie* nr 3/4 s. 64; *tamże* s. 79 [ogł. konk. lit.]. – **1989:** (Kaz.R.): Grupa Wyraz. *Kur. Pol.* nr 177: 13 IX [not. o 17-leciu grupy].

– N a s z y m p i ó r e m. [Rec.:] **1979**: E. Rosner. *Podbeskidzie* nr z XII s. 12. – W i e r s z e o O ś w i ę c i m i u. [Rec.:] **1980:** Grupa Literacka Wyraz. *Sztand. Młod.* nr 139: 11 VI. – Grupa Literacka Wyraz o obozie Auschwitz-Birkenau. *Wieczór* nr 136: 20–22 VI. – K o n t a k t y. [Rec.:] **1983:** M. Rado: List w obronie herbowych jaj. *Podbeskidzie* nr 3/4 s. 35–38.

DĄBROWA*

Ostrołęka; 1972.

Członkowie: *Henryk Bender, Teresa Gruszkówna, Tadeusz Machnowski, Dionizy Maliszewski.*

Grupa efemeryczna. Zadebiutowała w kwietniu 1972 na łamach *Zielonego Sztandaru.* W tymże roku jej członkowie byli inicjatorami założenia Grupy Literackiej → Narew, a od 1977 uczestniczyli w pracach Klubu Literackiego „Narew".

Publikacje

1972

Ziel. Sztand. nr 33: 23 IV s. 12, Wiersz tygodnia.
W: T. Gruszkówna, T. Machnowski.

Opracowania

– o g ó l n e: **1992:** *Ziel. Sztand.* nr 33: 23 IV s. 12 [wstęp do kolumny wierszy].

* Informacje o grupie konsultowane z D. Maliszewskim (V 1985).

NAREW*

Grupa Literacka „Narew".
Inna nazwa: Grupa poetycka „Narew".

Ostrołęka; 1972–77 (od 1977: Klub Literacki „Narew" przy Warszawskim Oddziale ZLP).

Grupa w ramach KKMP.

Członkowie: *Henryk Bender, Stanisław Buszta (do 1976), Bogusław Hubert Fedorowicz (do 1973), Teresa Gruszkówna, Jerzy Kijowski (do 1976), Irena Knapik-Machnowska, Waldemar Kujtkowski (do 1976), Edward Kupiszewski (od 1974), Tadeusz Machnowski, Dionizy Maliszewski, Czesław Parzych, Alfred Sierzputowski, Wojciech Woźniak (od 1976).*

Powołanie grupy Narew przez Dionizego Maliszewskiego, Tadeusza Machnowskiego i Alfreda Sierzputowskiego wynikało z inicjatywy członków Mazowieckiego Ośrodka KKMP, zmierzających do stworzenia klubu pisarzy kurpiowskich. Klub taki miał w zamierzeniu działać pod patronatem ZDK Ostrołęckich Zakładów Celulozowo-Papierniczych. Zwołano w związku z tym zjazd pisarzy pochodzących z Kurpiowszczyzny, zorganizowano szereg spotkań autorskich w ZDK; D. Maliszewski zredagował ponadto kilka kolumn poetyckich w *Trybunie Mazowieckiej*, *Barwach*, *Tygodniku Kulturalnym*. Z powodu braku finansów pomysł upadł, natomiast obroniła się koncepcja utworzenia grupy literackiej, skupiającej autorów mieszkających stale w Ostrołęce. W zorganizowanym w związku z tym cyklu spotkań autorskich (ZDK) udział wzięli: Teresa Gruszkówna, Czesław Parzych i A. Sierzputowski, członkowie KKMP. Opiekunem powstałej grupy został D. Maliszewski, kierownik ZDK. Czworo spośród członków Narwi (H. Bender, Gruszkówna, Machnowski, Maliszewski) należało poprzednio do grupy → Dąbrowa.

Planowano, iż grupa będzie działać według schematów KKMP, nie sformułowano jednak (także później) żadnego regulaminu, statutu ani też programu artystycznego[1]. Ogólne założenia sprowadziły się jedynie do postulatu „działalności kulturotwórczej", w tym organizowania spotkań z pisarzami pochodzącymi z Kurpiowszczyzny, spotkań dyskusyjnych. Planowano także wydanie almanachu z okazji 600-lecia Ostrołęki. O pomoc finansową zabiegano w Zarządzie Głównym Związku Zawodowego Chemików.

Pierwotny skład grupy stanowili: Bender, H. Fedorowicz, Gruszkówna, E. Kupiszewski, Machnowski, Maliszewski, Parzych i Sierzputowski. Rozszerzał się on do końca istnienia Narwi (por. Publikacje)[2]. Wszyscy uczestnicy Narwi związani byli z KKMP lub Kołem Prób Literackich przy ZDK w Ostrołęce. Przyjąwszy

* Hasło konsultowane z D. Maliszewskim, zredagowane m.in. na podstawie jego odpowiedzi na ankietę z 11 VIII 1982, dotyczącą historii grupy.

[1] Wypowiedzi niektórych członków grupy (Kupiszewski, Parzych, Sierzputowski) na temat własnej poezji drukował w 1976 *Sztand. Młod.* (nr 243).

[2] B. Pstrokońska we wstępie do kolumny Narwi w *Zielonym Sztandarze* (1974 nr 34) mylnie do członków grupy zaliczyła Kazimierza Sopucha, Mieczysława Czychowskiego i Kazimierza Śladewskiego.

około 1973 program ideowo-artystyczny KKMP[3], grupa związała się zależnością patronacką najpierw z ZDK Ostrołęckich Zakładów Celulozowo-Papierniczych, potem zaś z Wojewódzkim Domem Kultury[4].

Trwały związek z KKMP powodował, że grupa była współorganizatorem niektórych imprez klubu; m.in. w 1974 zorganizowano podczas sympozjum literackiego KKMP – Konkurs Poetycki im. W. Gomulickiego, finał Warszawskiej Jesieni Poezji odbył się także w Ostrołęce[5].

Stałe spotkania grupy odbywały się dwa razy w miesiącu w ZDK. Miały charakter bądź roboczy (nie zapraszano wówczas nikogo spoza Narwi), bądź otwarty (uczestniczyli w nich zwykle zaproszeni poeci lub krytycy z Warszawy, Olsztyna, Łomży). Dwa razy w roku organizowano zbiorowe spotkania autorskie wszystkich członków[6]. Grupa prezentowała się także poza Ostrołęką, m.in. w kwietniu 1976 jej wieczór autorski odbył się w warszawskim klubie studenckim „Ubab".

W 1974 Narew była inicjatorką wydania almanachu „Z kurpiowskiej niwy", przygotowanego na jubileusz miasta; w 1976 Bender, Fedorowicz, Kupiszewski, Parzych i Sierzputowski publikowali w antologii „Debiuty poetyckie 1975". Planowano wydanie w 1975 drugiego almanachu Narwi pt. „Ponad wołaniem", do realizacji jednak nie doszło. Od 1976 grupa związana była z miesięcznikiem *Warmia i Mazury*, w którym ogłaszała stałe wkładki literackie.

Narew miała być w zamierzeniu grupą regionalną, co sprowadzało się m.in. do kontaktów i współpracy z pisarzami pochodzącymi z Ostrołęki lub ziemi kurpiowskiej (por. zawartość „Z kurpiowskiej niwy").

Aleksander Nawrocki pisał o grupie: „[...] ostrołęcka grupa Narew wyróżnia się poprzez odkrywanie folkloru kurpiowskiego, interesuje ją porównanie odchodzącego pokolenia «ludzi-świątków», wierzących w stworzone przez przodków mity i totemy, z pokoleniem ludzi współczesnych, żyjących w okresie telewizji i lotów kosmicznych"[7]. Grupę nazywano także kontynuatorką poezji ludowej[8].

Sprzecznych ocen doczekał się almanach Narwi. Tadeusz Chudy[9] ocenił wiersze zawarte w „Z kurpiowskiej niwy" jako „niezłe, a w kilku przypadkach wręcz znakomite" i postulował wznowienie książki, natomiast Jan Kurowicki uważał tę

[3] Por. D. Maliszewski: Ośrodek Mazowiecki KKMP – Grupa NAREW w Ostrołęce. *Regiony* 1973 nr 21/23.

[4] Wg informacji Maliszewskiego, Wydział Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego, po przekształceniu się grupy w Klub Literacki, posiadający własne konto i osobowość prawną, od 1979 finansował jego działalność w granicach 100 tys. zł rocznie (sumy te były przeznaczane na działalność wydawniczą). Od 1978 wzrosła aktywność literackiego środowiska Ostrołęki, w którym Klub odgrywał najistotniejszą rolę: organizowano coroczne Kurpiowskie Dni Literatury, zaś w ramach Dni Kultury Kurpiowskiej – spotkania pisarzy regionu ostrołęckiego. Ponadto ukazały się drukiem indywidualne zbiory wierszy pisarzy ostrołęckich, wydano także almanach „Otwieranie światła" (1979) oraz jednodniówkę społeczno-literacką „Narew" (1981).

[5] Zdaniem J. Sokołowskiego Ostrołęka – licząca w 1976 r. 25 tys. mieszkańców – miała największą poza Warszawą grupę ludzi piszących i przyjętych do KKMP (por. *Warm. i Mazury* 1976 nr 2).

[6] Wg informacji Maliszewskiego nie prowadzono rejestracji tych spotkań.

[7] *Nowa Wieś* 1978 nr 43 s. 8.

[8] Zob. *Barwy* 1975 nr 2 (D. Rusinek).

[9] Por. *Barwy* 1974 nr 7.

poezję za chybioną i niekiedy budzącą grozę (wyłączył z tej oceny wiersze Czychowskiego, nie będącego zresztą członkiem Narwi). Z recenzją Kurowickiego polemizował Maliszewski[10].

W 1980, na wniosek Wydziału Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego w Ostrołęce, grupa przekształciła się w Klub Literacki „Narew" przy warszawskim Oddziale ZLP (jednak nazwa Klub Literacki pojawiała się już w 1975)[11]. Jego kierownikiem został Maliszewski, jedyny w ugrupowaniu członek ZLP. Intencją Klubu było, by po osiągnięciu liczby siedmiu członków ZLP, przekształcić go w oddział Związku.

Publikacje

– *w czasopismach*

1972

Barwy nr 12: XII s. 8, Narew.
W: H. Bender, T. Gruszkówna, W. Kujtkowski, T. Machnowski, D. Maliszewski, Cz. Parzych, A. Sierzputowski.

1973

Chłop. Droga nr 10: 4 II s. 9, Wiersze grupy poetyckiej Narew.
W: H. Bender, T. Gruszkówna, T. Machnowski, D. Maliszewski, Cz. Parzych, A. Sierzputowski.

1974

Ziel. Sztand. nr 34: 28 IV s. 6, Poeci Grupy Narew.
W: H. Bender, S. Buszta, T. Gruszkówna, T. Machnowski, D. Maliszewski.
Tu także wiersze poetów nie będących członkami grupy: Leszek Bakuła, Mieczysław Czychowski, Zbigniew Falkowski, Jan Nadolny, Kazimierz Sopuch, Kazimierz Śladewski.
Nasz Klub nr 6: VI s. 29, Narew i Kamat.
W: H. Bender, D. Maliszewski, Cz. Parzych.
Tu także wiersz Andrzeja P. Golca, nie należącego do grupy.
Zarzewie nr 36: 8 IX s. 18, Witryna Poetycka.
Wiersze wybrane z antologii grupy pt. „Z kurpiowskiej niwy": L. Bakuła, H. Bender, S. Buszta, Z. Falkowski, T. Machnowski, D. Maliszewski.

1976

Barwy nr 2: II s. 9, Z arkuszy poetyckich grupy Narew.
W: H. Bender, B. Fedorowicz, E. Kupiszewski, T. Machnowski, A. Sierzputowski.
Warm. i Mazury nr 2: II okł. s. 4 [wkł. lit. pt.:] Ostrołęka literacka. Oprac. graf. T. Burniewicz.
W: H. Bender, B. Fedorowicz, E. Kupiszewski, T. Machnowski, D. Maliszewski, Cz. Parzych, A. Sierzputowski.

---

[10] *Kontrasty* 1974 nr 5 s. 35, nr 8 s. 40.

[11] W. Woźniak uważa, iż rola Narwi jako ugrupowania poetyckiego skończyła się w 1976, po wydaniu arkuszy poetyckich (1975), prezentacji jej w antologii Debiuty poetyckie 1975 i wraz z publikacją pierwszego zeszytu Ostrołęki literackiej. Por. *Warm. i Mazury* 1979 nr 12.

Warm. i Mazury nr 10: X [wkł. lit. pt.:] Ostrołęka literacka, s. nlb. 7.
W: H. Bender, B. Fedorowicz, E. Kupiszewski, T. Machnowski, D. Maliszewski, Cz. Parzych. – Fr.: A. Sierzputowski oraz Tadeusz Kaczyński (nie należący do grupy).
Nowa Wieś nr 15: 11 IV s. 4, Poeci grupy Narew.
W: H. Bender, B. Fedorowicz, E. Kupiszewski, D. Maliszewski, Cz. Parzych, A. Sierzputowski.
Nasz Klub nr 5: V s. 29, Znad Narwi.
W: H. Bender, B. Fedorowicz, E. Kupiszewski, T. Machnowski, Cz. Parzych.
Sztand. Młod. nr 243: 11 X s. 5, Grupa poetycka Narew.
W: E. Kupiszewski, Cz. Parzych, A. Sierzputowski.

1977

Głos Pr. nr 203: 27/28 VIII s. 5, Literacka Ostrołęka.
W: H. Bender, B. Fedorowicz, Cz. Parzych, A. Sierzputowski.
Warm. i Mazury nr 8: VIII [wkł. lit. pt.:] Literacka Ostrołęka, s. nlb. 7.
W: H. Bender, B. Fedorowicz, E. Kupiszewski, T. Machnowski, D. Maliszewski, Cz. Parzych, A. Sierzputowski, W. Woźniak oraz: T. Kaczyński, nie należący do grupy.

1979

Warm. i Mazury nr 3: III s. nlb. 16 [wkł. lit. pt.:] Ostrołęka artystyczna.
W: H. Bender, B.H. Fedorowicz, E. Kupiszewski, T. Machnowski, D. Maliszewski, Cz. Parzych, A. Sierzputowski, W. Woźniak. – P: E. Kupiszewski, I. Machnowska, W. Woźniak.

– druki zwarte

1974

Z kurpiowskiej niwy. Wiersze poetów grupy literackiej Narew. Warsz.: LSW, 69 s., egz. 700.
Wyd. staraniem Ostrołęckich Zakładów Celulozowo-Papierniczych i Krajowej Rady KKMP przy ZG ZSMW w Warszawie.
Zawartość: D. Maliszewski: Słowo wstępne. – Wiersze członków grupy Narew oraz poetów pochodzących z Kurpiowszczyzny: L. Bakuła, H. Bender, S. Buszta, M. Czychowski, Z. Falkowski, T. Gruszkówna, J. Kijowski, W. Kujtkowski, T. Machnowski, D. Maliszewski, J. Nadolny, Cz. Parzych, K. Śladewski, A. Sierzputowski, K. Sopuch. – Notki biogr.

1975

Arkusze poetyckie Grupy Narew. Warsz.: Inst. Wyd. CRZZ, egz. 2000:
H. Bender: Koncert na dwie dziewczyny, 7 s.
B. Fedorowicz: Autogram, 7 s.
E. Kupiszewski: Okruchy iglastego serca, 11 s.
T. Machnowski: Między ostrzem słowa a językiem miecza, 10 s.
D. Maliszewski: Ballady i groteski, 15 s.
Cz. Parzych: Ponad wołaniem moim, 10 s.
A. Sierzputowski: Akt wiary, 11 s.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1972:** D. Maliszewski: Ośrodek Mazowiecki KKMP. Grupa literacka Narew w Ostrołęce. *Regiony* nr 21/22: XII s. 141–142. – **1973:** [D. Maliszewski] D.M.: Wiersze grupy poetyckiej Narew. *Chłop. Droga* nr 10: 4 II s. 9. – **1977:** D. Maliszewski: Literacka Ostro-

łęka. *Głos Pr.* nr 203: 27 VIII s. 5. – **1979:** W. Woźniak: Uwagi o Grupie Literackiej Narew. [W:] Otwieranie światła. Ostrołęcki Klub Młodych Pisarzy. Ostrołęka: ZW ZSMP, s. 94. – W. Woźniak: Notatki ostrołęckie. *Warm. i Mazury* nr 12: XII s. 30. – **1984:** D. Maliszewski: Klub Literacki Narew. *Nike* nr 5/6: V/VI s. 13. – W. Woźniak: Grupa Literacka Narew *Tyg. Ostrołęcki* nr 12: 18 III s. 17. – W. Woźniak: Poeci znad Narwi. *Tyg. Kult.* nr 12: 18 III s. 8.

– o g ó l n e: **1972:** [T. Chudy] T.Ch.: Narew. *Barwy* nr 12: XII s. 8. – **1973:** T. Chudy: Ostrołęcka Narew. *Nowa Wieś* nr 2: II s. 8. – **1974:** [B. Pstrokońska] (bp): Z kurpiowskiej niwy. Poeci grupy Narew. *Ziel. Sztand.* nr 34: 28 IV s. 6. – M. Pilot: Narew i Kamat. *Nasz Klub* nr 6: VI s. 29. – **1975:** D. Rusinek: Z kurpiowskiej niwy. *Barwy* nr 2: II s. 5. – **1976:** Ich pasją jest poezja. *Ziel. Sztand.* nr 14: 15 II s. 9. – J. Sokołowski: Grupa Narew. *Warm. i Mazury* nr 2: II s. 27. – A. Nawrocki: Poeci grupy Narew. *Nowa Wieś* nr 15: 11 IV s. 8. – Narew wylała... poezją. *Sztand. Młod.* nr 88: 13 IV s. 5 [not. o wieczorze aut.] – M. Pilot: Znad Narwi. *Nasz Klub* nr 5: V s. 29. – [M. Jefremienko] (jet): Grupa poetycka Narew. *Sztand. Młod.* nr 243: 11 X s. 5 [m.in. sylwetki E. Kupiszewskiego, Cz. Parzycha, A. Sierzputowskiego]. – J. Sokołowski: Kontynuacja dobrej tradycji. *Warm. i Mazury* nr 10: X [wkł. lit.]. – [K. Gałczyńska] (K.G.): Narew poetycka. *Tryb. Ludu* nr 276: 18 XI s. 6. – **1977:** Poezja i muzyka. *Tryb. Ludu* nr 34: 10 II [inf. o spotkaniu autorskim]. – [W. Sawicki] (WMS): Grupa poetycka Narew. *Nasza Tryb.* nr 54: 9 III s. 5. – J. Sokołowski: Literacka Ostrołęka. *Warm. i Mazury* nr 8: VIII [wkł. lit.] – **1978:** A. Nawrocki: Poezja w plenerze. *Nowa Wieś* nr 43: 22 X s. 8. – **1979:** B. Nawrocka-Dońska: Narew. *Nasza Tryb.* nr 48: 2–4 III s. 5. – **1980:** Narew i następcy. *Tryb. Ludu* nr 195: 18 VIII [wywiad z D. Maliszewskim i A. Skolimowskim; rozm.:] A. Myszkowski. – **1981:** R. Sułkowska: Literaci spod znaku Narwi. *Ziel. Sztand.* nr 56: 12 VII s. 9. – **1984:** *Chłop. Droga* nr 16: 15 IV s. 2 [nota]. – T. Kupiszewska: Grupa poetycka Narew. Ostrołęka: Mazow. Ośr. Badań Nauk. im. S. Herbsta, 29 s. – T. Nowak: Wyjazd po wielką księgę. *Tyg. Kult.* nr 8: 19 II s. 3. – **1985:** Od grupy poetyckiej do klubu literackiego Narew. *Chłop. Droga* nr 15: 14 IV s. 10.

– Z k u r p i o w s k i e j n i w y. [Rec.:] **1974:** J. Kurowicki: Mowa i czyn. *Kontrasty* nr 5: V s. 35; polem.: D. Maliszewski, odp.: J. Kurowicki. *Tamże* nr 8 s. 40, Korespondencja. – T. Chudy. *Barwy* nr 7: VII s. 14. – T. Chudy: W ziernisku mojem... *Tryb. Maz.* nr 52: 2/3 III s. 6.

– A r k u s z e p o e t y c k i e G r u p y N a r e w. [Rec.:] **1976:** T. Chudy: W pewien listopadowy wieczór. *Barwy* nr 2: II s. 8–9. – [K. Gałczyńska] (K.G.): Narew poetycka. *Tryb. Ludu* nr 276: 18 XI s. 6. – T. Miłkowski: Grupa Narew. *Walka Młod.* nr 25: 24 X s. 27. – [W. Sawicki] (WMS): Arkusze poetyckie grupy Narew. *Nasza Tryb.* nr 35: 13 II s. 5.

FORMATY

Gliwicka Grupa Inicjatyw Twórczych „Formaty”.

Gliwice; ok. 1972.

Członkowie: *Karolina Kowalska, Alicja Matusz, Andrzej Mucha, Urszula Puchała, Mirosław Szczepański.*

Według jedynej informacji prasowej o grupie, 14 kwietnia 1972 zainaugurowała ona cykl Piątków Literackich. Podczas tego wieczoru swoją twórczość pre-

zentowali: Karolina Kowalska, Alicja Matusz, Andrzej Mucha, Urszula Puchała i Mirosław Szczepański.

Brak dalszych informacji o działaniach Formatów.

Opracowania

– o g ó l n e: 1972: *Poglądy* nr 10: 15–31 V s. 9 [not.].

GRUPA LITERACKA MŁODYCH TKZN

Nowa Sól; ok. 1972.

Członkowie: *Zygmunt Barczak-Skoczylas, Maria Choma, Stanisław Andrzej Cieślak, Maria Głośnicka, Danuta Matelska, Halszka Sobieralska, Wiktor Straszko.*

Grupa powołana została jako sekcja literacka Towarzystwa Kultury Ziemi Nowosolskiej. Skupiała twórców amatorów z różnych środowisk zawodowych i społecznych: należeli do niej robotnicy, rolnicy, studenci, uczniowie, nauczyciele. Działała równolegle z sekcjami muzyczną i plastyczną; w wydanym w 1972 przez Towarzystwo almanachu grupy pt. „Tobie" uczestniczyli także plastycy: Bogusława Iranek, Kazimierz Kołodziej, Grzegorz Kosiorek, Mieczysław Kołeczek, Grażyna Olejniczak, Bolesława Sidorska.

Inicjatywa powołania sekcji artystycznych wyszła od zarządu Towarzystwa; niektórzy członkowie grupy literackiej mieli z nią kontakt wyłącznie korespondencyjny. Grupa prowadziła działalność popularyzatorską (np. spotkania literackie organizowane podczas wieczorów tanecznych). Część członków publikowała sporadycznie swoje utwory w *Nadodrzu.* Nikt z członków grupy nie wydał samodzielnej pozycji książkowej. Brak dalszych informacji.

Publikacje

1972

Tobie. Katalog plastyczno-poetycki. Wybór i red. S.A. Cieślak. Nowa Sól: TKZN, s. nlb. 29, egz. 530.

Wyd. z funduszów Wydz. Kult. Prez. PRN w Nowej Soli.

W: Z. Barczak-Skoczylas, M. Choma, S.A. Cieślak, M. Głośnicka, D. Matelska, H. Sobieralska, W. Straszko. – Tu także repr. prac autorów: B. Iranek, K. Kołodziej, G. Kosiorek, M. Kołeczek, G. Olejniczak, B. Sidorska.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1972:** A. Cieślak: Młodzi w Nowej Soli. *Nadodrze* nr 23: 5–18 XI s. 10.

SŁOWIEŃ

Bytom; przed 1973.

Członkowie: *Janusz Jaśniak, Paweł Lesik, Krystyna Mitręga, Krzysztof Szczechowski, Edward Zyman, Andrzej Żak.*

Grupę powołał w Bytomiu były członek → Klubu Artystów Anarchistów Janusz Jaśniak. Działała na prawach klubu przy hucie „Bobrek". Według informacji Bohdana Urbankowskiego (*Poezja* 1986 nr 4) Słowień „wydał kilka publikacji, zorganizował kilkanaście spotkań, nie był jednakże w stanie ożywić martwiejącego terenu". (Nie natrafiono na ślad wspólnych publikacji grupy.) W 1973 Jaśniak, Paweł Lesik i Edward Zyman weszli w skład → Konfederacji Nowego Romantyzmu; Zyman i Andrzej Żak związali się z katowickim Oddziałem KKMP.

W latach następnych działalność literatów przy Domu Kultury Huty „Bobrek" zaowocowała powstaniem Klubu Literackiego „Słowień"; przed 1977 zaczęto organizować hutnicze spotkania literackie, kiermasze książek, spotkania z pisarzami.

Opracowania

– o g ó l n e: **1974:** J. Tomaszkiewicz: *Poezja* nr 1: I s. 109. – **1977:** (j.k.): Spotkania literackie bytomskich hutników. *Głos Pr.* nr 100: 28 IV. – **1986:** B. Urbankowski: „Reflektor" na „Titanicu". *Poezja* nr 4: IV s. 97. – **1993:** [nota o grupie w:] Konfederacja Nowego Romantyzmu. Przeszłość przyszłości. Antologia Konfederacji Nowego Romantyzmu. Pod red. B. Urbankowskiego. Warsz.: Oddz. Warsz. ZLP, s. 35.

SIGMA

Grupa Literacka „Sigma".

Warszawa; IV 1973–po 1975.

Grupa studentów filologii polskiej UW.

Członkowie: *Maryla Książkiewicz, Marek Ławrynowicz, Krzysztof Maria Sieniawski, Małgorzata Wrotniak.*

Grupa powołana została przez Marka Ławrynowicza w kwietniu 1973. Programowo nie sformułowała manifestu poetyckiego. Według noty o Sigmie pomieszczonej w 1974 w *Merkuriuszu* (nr 4) wspólnymi punktami twórczości człon-

ków grupy było nawiązywanie do tradycji tak literackiej, jak kulturowej oraz wykorzystywanie motywów biblijnych i ewangelicznych.

Grupa działała przy klubie Uniwersytetu Warszawskiego „Sigma"; tu m.in. odbywały się wieczory autorskie jej członków (m.in. 19 XI 1973: Maryty Książkiewicz; 21, 26 XI 1973: Krzysztofa M. Sieniawskiego i Małgorzaty Wrotniak; 10, 17 XII 1973 spotkania autorskie wszystkich członków ugrupowania). Działania grupy rejestrowane były w pisemku studentów UW *Zez* (M. Ławrynowicz był w 1974 w jego zespole redakcyjnym); także w *Zezie* Sigma publikowała swoje kolumny literackie.

W grudniu 1973 Sieniawski, bez zgody pozostałych członków, zgłosił Sigmę do → Konfederacji Nowego Romantyzmu; w rezultacie ogłoszenia informacji o tym fakcie w *Merkuriuszu* (nr 3) ukazał się zbiorowy list członków grupy[1] i osobny podpisany nazwiskiem Sieniawskiego, zaprzeczające ich związkom z Konfederacją. Po spotkaniu przedstawicieli obu grup 18 marca 1974, w kolejnym numerze *Merkuriusza*, opublikowano wyjaśnienie podpisane przez M. Berowską, J. Kostynowicza, Tomaszkiewicza i Wrotniak; stwierdzali oni, iż autorem obu protestów (także podpisanych nazwiskiem Sieniawskiego), zamieszczonych w 3 numerze pisma, był Ławrynowicz. Ostatecznie spośród członków Sigmy do Konfederacji przystąpił jedynie Sieniawski.

W 1976 Książkiewicz i Sieniawski należeli do współorganizatorów kabaretu przy kawiarni literackiej klubu Sigma. Kabaret debiutował w lutym 1976 (w skład zespołu wchodzili także: Dorota Cybulska, Teresa Działak, Majka Chwiejczak, Hanna Machnica, Przemysław Gintrowski, Tadeusz Rychel, Wojciech Benbenek). Według informacji H. Bukowskiego i W. Strzelczyka, Książkiewicz była od 1970 członkiem grupy → Swarożyc-Autostrada. W 1979 Sieniawski związał się z → Przyjacielskim Stowarzyszeniem Poetów.

Publikacje

– w czasopismach

1974

Merkuriusz nr 4: IV s. 16, Wiersze grupy Sigma.
W: M. Książkiewicz, M. Ławrynowicz, K.M. Sieniawski, M. Wrotniak.

Zez
Nr 1: IV s. 8–10, RoZEZnanie.
W: M. Ławrynowicz, K.M. Sieniawski. – P: K.M. Sieniawski.
Nr 2: V s. 7–11, RoZEZnanie.
W: M. Książkiewicz. – P.: M. Ławrynowicz. – Rec.: M. Książkiewicz.
Nr 4: XI s. 7–10, RoZEZnanie.
W: M. Szymańska. – Tłum.: K.M. Sieniawski. – P: M. Ławrynowicz.

[1] W proteście tym pisano m.in.: „Członkowie grupy Sigma uważają Nowy Romantyzm za zjawisko skompromitowane artystycznie i dlatego będą torpedowali wszelkie próby sugerowania jakiegokolwiek związku między działalnością grupy Sigma a Konfederacją Nowego Romantyzmu".

1975

Zez nr 2: II–III s. 7–10, RoZEZnanie.
W: K. Sieniawski, M. Wrotniak. – Tłum. z jęz. ros.: K. Sieniawski.

1976

Zez nr 1: I s. 6–10, RoZEZnanie.
W: K. Sieniawski.

Opracowania

– o g ó l n e: **1974:** W sprawie Konfederacji Nowego Romantyzmu. *Merkuriusz* nr 3: III s. 23 [list do red. zaprzeczający związkom grupy z Konfederacją Nowego Romantyzmu, por. nr 2 s. 19]. – Jeszcze raz w sprawie Nowego Romantyzmu. *Merkuriusz* nr 4: IV s. 23 [oświadczenie po spotkaniu z przedstawicielami Konfederacji 18 III 1974, z koment. red.; tu także na s. 16 wstęp do kolumny wierszy].

KONFEDERACJA NOWEGO ROMANTYZMU*

Warszawa; 19 V 1973–poł. 1976[1].

Grupa studencka przy CKS UW „Hybrydy", następnie przy klubie „Sigma".

Członkowie: *Urszula Ambroziewicz, Krzysztof Barański, Marta Berowska, Stanisław Dan [właśc. Aldon Bruzda], Marek Grala, Janina Janikowska, Janusz Jaśniak, Andrzej Kaliszewski, Edward Kostek, Janusz Kostynowicz, Elżbieta Kroszczyńska [pseud. Maria Kroska], Mieczysław Kurpisz, Paweł Lesik, Zbigniew Mikołejko, Tadeusz Mocarski, Aleksander Nawrocki, Stanisław Nawrocki, Tadeusz A. Olszański, Jerzy Plutowicz, Krzysztof Maria Sieniawski, Lech Stępniewski, Jerzy Szokalski, Jerzy Tomaszkiewicz, Bohdan Urbankowski, Sława Anna Węgrzyn, Teresa Worowska, Barbara Zając, oraz krótko: Barbara Kmicic-Hajdusiewicz, Edward Zyman, Leszek Zuliński.*

Idea utworzenia konfederacji grup uznających romantyzm za swój program zrodziła się już około 1970, w czasie trwania → Forum Poetów „Hybrydy". Dotyczyło to współpracy z łódzką grupą → Centrum, skończyło się jednak na trzech wspólnych wieczorach, zorganizowanych przez Jacka Bierezina i Andrzeja Biskupskiego (jeden w siedzibie Pax w Łodzi i dwa w Warszawie – w klubie „Hybrydy" oraz w KMPiK na Ścianie Wschodniej). Ostatecznie Konfederacja Nowego Romantyzmu powołana została 19 V 1973 na spotkaniu przedstawicieli grup literackich → Gościniec, → Sigma (Krzysztof Maria Sieniawski), → Słowień, → Stajnia (Jerzy Tomaszkiewicz), Forum Poetów „Hybrydy" oraz

* Hasło konsultowane z B. Urbankowskim (IX 1985, XI 1996) i J. Tomaszkiewiczem (IV 1999).

[1] Informację o dacie zakończeniu grupowej działalności Konfederacji inną, niż podana w 1 wyd. leksykonu, podał B. Urbankowski w XI 1996.

poetów nie zrzeszonych m.in. z Krakowa (Andrzej Kaliszewski) i Poznania (Mieczysław Kurpisz)[2].

Program grupy pt. „Romantyzm dla przyszłości" ogłoszony został w lutowym numerze *Merkuriusza* z 1974; jego tezy formułowane były przedtem w publikacjach teoretycznych założycieli grupy (por. program Forum Poetów „Hybrydy" pt. „O Nowy Romantyzm", ogłoszony w *Radarze* w 1971 nr 2), artykuły programowe w publikacji „Program Nowego Romantyzmu", tekst Tomaszkiewicza „Romantyzm – szansa pokolenia" w *Poezji* (1971 nr 12), a także wypowiedzi Tomaszkiewicza i Urbankowskiego ogłoszone w *Poezji* (1973 nr 8).

W tekście tym stwierdzano, że „Konfederacja podejmuje walkę o duchowe odrodzenie społeczeństwa poprzez stworzenie atmosfery swobodnego działania, przywrócenie odwagi i ambicji sztuce, zdynamizowanie polskiego żywiołu twórczego tak, aby przyszłość nie była zaskoczeniem dla żadnej z dziedzin narodowego życia. Ostatecznym celem Konfederacji jest wytworzenie silnej, polifonicznej kultury zdolnej do ekspansji zewnętrznej i wnoszącej nowe wartości do dorobku ogólnoludzkiego humanizmu". Drogą do osiągnięcia tego celu miała być m.in. rzeczowa i obiektywna ocena kultury polskiej na tle kultury światowej. Twórcy poszerzonej koncepcji Nowego Romantyzmu opowiadali się za modelem „homo creator", opozycyjnym do modelu „homo faber", „homo oeconomicus" i „homo sapiens", które uważali za „niepełne, będące odpryskiem kalekich i niepełnych kultur i zarazem wyznaczające tanie, kalekie kultury". Sztuce Nowego Romantyzmu stawiano wysokie wymagania; odrzucano uładzoną sztukę dla mas, a także bełkotliwą sztukę „artystowską"; „jeśli chce zmienić jakość naszego istnienia, musi przeniknąć wszystkie rozdarcia, ukazać ruch i dramatyzm narodowego życia, a nie tylko liryczny wymiar". Propozycja Nowego Romantyzmu miała mieć podwójny walor: „literatura musi wytrącać z błogiej równowagi, prowokować do działania, do zajęcia postawy osobistego ryzyka i odpowiedzialności, ale i sam poeta musi być kimś więcej niż tylko p i s a r z e m: musi być kaskaderem swojej poezji. Nie głosimy sztuki zaangażowanej, głosimy sztukę angażującą". Odwoływano się nadto do filozofii twórczości obecnej w pracach Maurycego Mochnackiego, Augusta Cieszkowskiego, Edwarda Dembowskiego, Stanisława Brzozowskiego, Edwarda Abramowskiego i Andrzeja Trzebińskiego. Wypowiadano się także w kwestii odpowiedzialności literatury za losy polityczne kraju poprzez przypomnienie takich wartości tradycji polskiej, jak honor i tolerancja, stwierdzając przy tym, iż: „w epoce wielkich konfrontacji, w naszym położeniu geopolitycznym nie możemy pozwolić sobie na przeciętność, musimy zdobyć się na wyższą jakość: tworzyć sztukę maksimum, filozofię maksimum, tworzyć kulturę wielkich, dynamizujących napięć i żądać niemożliwego – albo przestaniemy się liczyć! Polskości nie ma za darmo, polskość trzeba tworzyć".

---

[2] Po opublikowaniu pierwszej kolumny Konfederacji w *Merkuriuszu* (w której ogłoszono także tezy programowe) większość członków Sigmy zaprotestowała przeciwko łączeniu ich z Konfederacją, twierdząc, iż utwory ich zostały pomieszczone w kolumnie grupy bez ich zgody. W kolejnym numerze *Merkuriusza* (nr 4 s. 23) opublikowano wyjaśnienie (podp. przez Berowską, Urbankowskiego, Wrotniak, Tomaszkiewicza i Kostynowicza), z którego wynikało, iż autorem obu protestów (także podp. nazwiskiem Sieniawskiego) był Ławrynowicz.

Polemikę z tezami Konfederacji Nowego Romantyzmu podjął Stanisław Barańczak, który w *Studencie* (1974 nr 9) krytycznie ocenił wymowę ideologiczną programu, zarzucając autorom nadużywanie słów „naród", „rodzimy", „polskość", „kosmopolityzm" w zestawieniu ze słowami „siła", „ekspansja". Jego zastrzeżenia budziło także określenie Konfederacja, z powodu jego kontekstów historycznych i językowych (np. Konfederacja Barska i Konfederacja Narodu), oraz nacjonalistyczny, zdaniem Barańczaka, wydźwięk manifestu. Pisał m.in.: „Zamiast skoncentrować się na tym, co od wieków było, a dziś jest szczególnie, podstawowym zadaniem kultury – na odnajdywaniu i obronie wartości wspólnych dla wszystkich ludzi, niezależnie od narodowości czy wyznania – Konfederaci tropią «wrogów» i «obce miazmaty»". Rozpatrując sens terminu „romantyzm", stwierdzał: „[...] to jest romantyzm rzeczywiście – tyle że nie ten romantyzm wielki, uniwersalistyczny, broniący zawsze i wszędzie ludzkiej jednostki i jej wolności, lecz romantyzm strywializowany i spłaszczony, który pojęcie wolności zamienia na kult siły, a pojęcie człowieka na przekonanie o wyższości własnego narodu ponad wszystkie inne. Był i taki romantyzm, istnieje i taka tradycja romantyczna". W żartobliwej polemice z Barańczakiem Antoni Chojnacki sprzeciwiał się porównaniu Konfederacji Nowego Romantyzmu z Konfederacją Barską i proponował zestawienie z Konfederacją Chochołowską Stanisława Eliasza Radzikowskiego, tejże Konfederacji Regimentarza. Kazimierz Świderski nazwał recenzję Barańczaka „prowokacyjną bzdurą" i „serwilistycznym obłędem". Odpowiedzią Urbankowskiego na ocenę programu Konfederacji dokonaną przez Barańczaka był obszerny artykuł pt. „Odpowiedzialność", będący wizją dziejów kultury polskiej i europejskiej[3].

Zdaniem Zbigniewa Bauera „noworomantycy", odwołując się do Romantyzmu, dokonywali wyboru i odwołania najprostszego; krytyk stwierdzał jednocześnie, że ich widzenie historii jest „płaskie, schematyczne, a przy tym zwyczajnie fałszywe. I takie jest widzenie przyszłości, a w niej zadań poezji: sloganowe, wyidealizowane do granic absurdu; romantyzm nonsensu. I takie stanowisko Nowego Romantyzmu wobec teraźniejszości: własne oszustwo pokrywa się skwapliwie oskarżeniami". Autor był zdania, że Nowy Romantyzm „zabiła demagogia", że jego poeci „wybrali pozory" oraz że autorzy ci „wypracowali tylko system a u t o p r o p a g a n d y, tylko tyle zdołali uzyskać na sympozjach i zjazdach"[4]. W ocenie Andrzeja K. Waśkiewicza Konfederacja stanowiła typ grupy, w której zasadniczą rolę odgrywał jej przywódca: „składy grupy są zmienne [...], poetyki rozbieżne, członków grupy łączy jedynie podporządkowanie się liderowi. I – deklarowana wierność programowi, który głosi. Na dobrą sprawę – tylko jego upór cementuje twór, którego jedyną poza tym zespójnią jest wspólnota interesów".

---

[3] *Student* 1974 nr 15 s. 11.

Polemika z Barańczakiem, pełniącym w tym czasie funkcję kierownika działu literackiego *Nurtu*, które to pismo odmawiało drukowania tekstów autorów związanych z Konfederacją, była powodem swoistego żartu środowiskowego kilku osób z kręgu Konfederacji. Wysłano do redakcji *Nurtu* materiały dotyczące nie istniejącej w rzeczywistości poznańskiej grupy Fikcje, założonej jakoby przez Mieczysława Kurpisza. Były to fragmenty prozy Kurpisza i Zofii Żurawskiej oraz program autorstwa Urbankowskiego, podpisującego się tu: Rudolf Barabal. Notę wstępną zredagował M. Kurpisz. Materiały te zostały opublikowane w 1975 w 6 nrze *Nurtu* (s. 37–39). Inf.: B. Urbankowski, XI 1996.

[4] *Student* 1974 nr 6 s. 10; polem.: B. Urbankowski: W trosce o poziom „Studenta", nr 11 s. 11.

Krytyk podkreślał także opozycyjność Konfederacji zarówno wobec grupy → Orientacja Poetycka „Hybrydy", jak i poezji lingwistycznej oraz Nowej Fali[5]. Natomiast Andrzej Zawada, analizując m.in. żywotność myśli romantycznej we współczesnej poezji i krytyce stwierdzał: „[...] trudno odpędzić od siebie myśl, że pomiędzy «romantycznymi» wierszami Urbankowskiego a «romantycznymi» wierszami Stabry rozdział jest znacznie mniejszy, aniżeli pomiędzy formułowanymi dyskursywnie programami Konfederacji i programami grupy Teraz. Podczas gdy programy te nastawione są wobec siebie polemicznie, próby poetyckie młodych poetów są w wielu miejscach sobie pokrewne"[6].

Konfederacja kontynuowała inicjatywy Forum Poetów „Hybrydy", m.in. Wiosnę Poetycką (1974, 1975), imprezę pn. „Debiut roku" (1974, 1975) oraz seminaria poetyckie i filozoficzne organizowane w domu studenckim przy ul. Kickiego. Według świadectwa Tomaszkiewicza w październiku 1973 w siedzibie grupy Stajnia na Bemowie Konfederacja „urządziła z udziałem 44 osób spotkanie integracyjne nastawionej opozycyjnie wobec polityki władz PRL warszawskiej młodzieży artystyczno-studenckiej. Spowodowało to m.in. serię przesłuchań niektórych przez Służbę Bezpieczeństwa"[7].

Do 1975 organizowała też wieczory autorskie w klubie „Hybrydy", gdy zaś z klubu tego została usunięta (zdaniem Urbankowskiego – z powodów politycznych), krótko funkcjonowała w siedzibie „Sigmy" na UW, by następnie organizować spotkania głównie w prywatnych mieszkaniach członków. Latem 1975 zorganizowano poetycki spływ kajakowy rzeką Obrą, podczas którego odbywały się spotkania autorskie. Według informacji B. Urbankowskiego latem 1976 Berowska, Dan, Szokalski, Urbankowski i Tadeusz Kowal uczestniczyli w spotkaniu żołnierzy Armii Krajowej w Szczawie koło Nowego Sącza; podczas spotkania prezentowali swoje wiersze (była to, zdaniem autora, ostatnia zbiorowa akcja grupy)[8].

W 10-lecie ogłoszenia pierwszego manifestu Nowego Romantyzmu, w klubie „Ubab" w Warszawie w czasie Warszawskich Konfrontacji Poetyckich (18 IV 1980) odbył się jubileuszowy wieczór grupy.

Konfederacja nie ogłosiła oficjalnie swojego rozwiązania. Dla Urbankowskiego i Tomaszkiewicza kontynuacją tez Programu Nowego Romantyzmu była wizja „Teatru Romantycznego", powstała w 1980 roku. Manifest pt. „Teatr Romantyczny" opublikowany został po raz pierwszy w programie „Teatr Dramatyczny im. J. Szaniawskiego w Płocku 1975–1985" (s. 114–115), a podpisali go Mirosława Banaszyńska, Teresa Lubkiewicz-Urbanowicz, Andrzej Maria Marczewski, Jerzy Stępniak, Jerzy Tomaszkiewicz i Bohdan Urbankowski. (W redakcji manifestu uczestniczyła Berowska – infor. M. Berowskiej i B. Urbankowskiego, XI 1996). Także twórczość B. Urbankowskiego wpisana jest w kategorie noworomantyczne (por. jego książka „Myśl romantyczna". Warszawa 1979, oraz jego utwory dramatyczne). W 1993 Urbankowski, wówczas przewodniczący Warszawskie-

[5] Por. Sposób bycia. *Nadodrze* 1975 nr 18 s. 10; Formy obecności „nieobecnego pokolenia", Łódź: WŁ 1978, s. 75.

[6] A. Zawada: Kordian. Pseudonim i prawo analogii. *Nowy Wyraz* 1973 nr 18 s. 10 [rec.: S. Stabro: Requiem. Krak.1973].

[7] Por. Stajnia. Antologia grupy poetyckiej. Sopot 1997, s. 106.

[8] Informacja z XI 1996.

go Oddziału ZLP, zorganizował 28–29 XI w czasie XXII Warszawskiej Jesieni Poezji seminarium pt. „Poezja i polityka. Cz. 1: W czterdziestolecie śmierci Stalina i Gałczyńskiego. Cz. 2: «Nowy Romantyzm» i studencka poezja kontestacyjna”. Materiały z seminarium w tymże roku zostały wydane w osobnym zbiorze.

Do koncepcji Konfederacji nawiązywała Młoda Grupa Literacka → Reflektor (powstała w Bytomiu w 1985).

Publikacje

– *w czasopismach*

1973

Poezja nr 8: VIII s. 83–85.
W: J. Tomaszkiewicz, B. Urbankowski. – Tu także wypowiedzi autorów nt. poezji.
Kierunki nr 44: 4 XI s. 9, Konfederacja Nowego Romantyzmu.
W: A. Kaliszewski, M. Kurpisz, J. Plutowicz, J. Szokalski, J. Tomaszkiewicz, B. Urbankowski.
Zez nr [5]: XII s. 10–11, Konfederacja Nowego Romantyzmu.
W: M. Berowska, M. Kurpisz, E. Kostek, B. Urbankowski.

1974

Merkuriusz nr 2: II s. 18–19, Konfederacja Nowego Romantyzmu.
W: A. Kaliszewski, J. Kostynowicz, M. Kurpisz, J. Plutowicz, K. Sieniawski, B. Urbankowski. – Tu także: Romantyzm dla przyszłości. (Tezy programowe oprac. na spotkaniu grup literackich 13 XII 1973 w klubie „Hybrydy”).

1975

Argumenty nr 1: 5 I s. 10–11, Konfederacja Nowego Romantyzmu.
W: M. Berowska, T.A. Olszański, J. Plutowicz, L. Stępniewski, J. Tomaszkiewicz, B. Urbankowski, B.M. Zając.

– *druki zwarte*

1993

Konfederacja Nowego Romantyzmu. Przeszłość przyszłości. Antologia Konfederacji Nowego Romantyzmu. Pod red. B. Urbankowskiego. Warsz.: Oddz. Warsz. Związku Literatów Polskich, 195 s.

Antologia wyd. z okazji seminarium pt. „Poezja i polityka”. – W: U. Ambroziewicz, M. Berowska, J. Bierezin, J. Jaśniak, A. Kaliszewski, M.J. Kawałko, M. Kurpisz, T. Mocarski, A. Nawrocki, T.A. Olszański, J. Tomaszkiewicz, B. Urbankowski, B.M. Zając. – Noty o autorach. – Art. dot. Konfederacji Nowego Romantyzmu: M. Berowska, [B. Osuchowska] B. Kowal, [E. Kroszczyńska] M. Kroska, R. Skwarski, W. Smaszcz, K. Świegocki, J. Tomaszkiewicz, B. Urbankowski. – W romantycznym kręgu: W: A. Biskupski, A. Frajlich, M. Grała, B. Kmicic, E. Kostek, T. Kowal, P.A. Lesik, Z. Mikołejko, J. Młynarczyk, S. Nawrocki, J. Plutowicz-Rosa, K.M. Sieniawski, L. Stępniewski, J. Szokalski, S.A. Węgrzyn, T. Worowska. – Z archiwum...: Art.: [J. Markiewicz] JarM, B. Urbankowski, A.K. Waśkiewicz, L. Wójcik, K. Załeski.

1998

Romantycy. Antologia wierszy poetów warszawskich, uczestników ruchu Nowego Romantyzmu. [Oprac. B. Urbankowski]. Warsz. Oddz. ZLP; Warsz.: IbiS, 231 s.

Zawartość: B. Urbankowski: Przeszłość przyszłości. – W: A. Nawrocki, B. Urbankowski, J. Tomaszkiewicz, B. Bartosiewicz, M. Berowska. – Aneks: Na Kickiego, w Warszawie i w Polsce – dzieje Ruchu Nowego Romantyzmu. (Wypisy z monografii E. Głębickiej „Grupy literackie w Polsce 1945–1980"). [Wybór: B. Urbankowski]; Z archiwum... (spotkanie na najwyższym szczeblu); Teatr Romantyczny.

Opracowania

– grupa o sobie: **1979:** A. Kaliszewski: Autoprezentacja. *Odra* nr 7/8: VII–VIII s. 73–74. – **1981:** B. Urbankowski: 1:1. [Wyw.; rozm.:] H. Leszczyńska. *Razem* nr 50: 13 XII s. 10–11; polem.: P. Soroka: Prawda o „nowym romantyzmie". *Tamże* 1982 nr 1: 25 IV s. 28. – **1993:** Konfederacja Nowego Romantyzmu. Przeszłość przyszłości. Antologia Konfederacji Nowego Romantyzmu. Pod red. B. Urbankowskiego. Warsz.: Oddz. Warsz. ZLP: M. Berowska: O poetyckiej drużynie Nowego Romantyzmu, s. 36–47; J. Tomaszkiewicz: W żarze romantycznych polemik. (Fragment większej całości), s. 27–30, przedr. w tegoż: Sztandar pod szafą. Sopot 1999 s. 186–194; B. Urbankowski: Przeszłość przyszłości, s. 7–20. – **1999:** J. Tomaszkiewicz: Wszystkie lata dla Ojczyzny. [Wywiad; rozm.:] S. Stanik. *Myśl Polska* nr 21: 23 V s. 7 [dot. też grupy Stajnia].

– polemiki z programem: (J. Tomaszkiewicz: Romantyzm – szansa pokolenia. *Poezja* 1971 nr 12: XII s. 100–103, przedr. w tegoż: Sztandar pod szafą. Sopot 1999 s. 156–160; polem.:) **1972:** S. Grochowiak: Słówko do neoromantyków. *Kultura* nr 6: 6 II s. 3; **1974:** [M. Terlecki] HAMM: Ukradkiem z rdzy wycieram nóż. *Tyg. Mor.* nr 12: 24 III s. 24. – Z. Bauer: „Überdichtung" czy samograje? *Student* nr 6: 21 III–3 IV s. 10; polem.: B. Urbankowski: W trosce o poziom „Studenta". *Student* nr 11: 30 V–12 VI s. 11. – S. Barańczak: Romantyzm i paranoja. *Student* nr 9: 1–14 V s. 11; sprost.: *Tamże* nr 10: 15–29 V s. 17; polem.: A. Chojnacki: Co szarga Barańczak? *Tamże* nr 11: 30 V–12 VI s. 11; K. Świderski: W sprawie paranoi i histerii. *Tamże* nr 11 s. 11; B. Urbankowski: Odpowiedzialność. *Tamże* nr 15: 1–14 VIII s. 11; [S. Barańczak] (St. B.): P. S. [W:] Notatki na marginesie Benhoeffera. *Tamże* nr 19/20: 3–16 X s. 18 [odp. B. Urbankowskiemu]. – K. Świderski: W sprawie Nowego Romantyzmu. *Merkuriusz* nr 6: VI s. 23 [list do red. dot. deklaracji ideowej grupy]. – (B. Urbankowski: Bunt czy schizofrenia. *Poezja* 1974 nr 1: I s. 92–105; polem.:) **1974:** M. Baranowska: Młodobój. *Literatura* nr 14: 4 IV s. 15; A. Pawlak: Pasja walki i ambicje moralne. *Tyg. Mor.* nr 17: 28 IV s. 18 [tu także polem. z: „O Nowy Romantyzm"]; B. Urbankowski: Młodobój. *Literatura* nr 19: 9 V s. 15, M. Baranowska. *Tamże;* J. Zernicki: Z autu. *Poezja* nr 6: VI s. 109–110 [dot. także programu grupy]. – **1979:** [S. Barańczak] B. Stawiczak: Drapieżnie o niczym. *Tyg. Powsz.* nr 45: 11 XI s. 4. Przedr. w tegoż: Przed i po. Londyn: Aneks 1988 s. 70–71 [dot.: J. Tomaszkiewicz: Gorzki obłok. Warsz.: Pax 1978]; polem. i nawiąz.: **1979:** W. Jurasz: Nowy Romatyzm. *Nowy Wyr.* nr 5: V s. 108–110, J. Marx: Romantyk. *Kamena* nr 22: 28 X s. 13, M. Berowska: Drapieżnie i nieuczciwie. *Sztand. Młod.* nr 297: 13 XII s. 4. – (B. Urbankowski: Myśl romantyczna. Warsz.: KAW 1979. Rec.:) **1980:** M. Stala: Romantyzm wielki, mały i najmniejszy. *Polityka* nr 15: 12 IV s. 9. Polem.: M. Orzechowski: Romantyzm w okowach „polityki". *Sztand. Młod.* nr 107: 5 V s. 5; B. Urbankowski: W sprawie dziesięciu kłamstw M. Stali, M. Stala: Romantyzm i przeciągi. *Polityka* nr 20: 17 V s. 10; A. Kaptur-Kochańczyk: O nowy romantyzm. *Tyg. Zam.* nr 17: 25 IV s. 10; M. Adamiec: Przewrót kopernikański z podskokiem obónóż i przyklaskiem. *Nowy Wyr.* nr 12: XII s. 108–111.

– o g ó l n e: **1973:** J.Z. Jakubowski: O poezji, poetach i publiczności. *Stolica* nr 43: 28 X s. 6. – *Kierunki* nr 44: 4 XI s. 9 [not. o powst.]. – **1974:** Mike Mac Chrzan: Wieczerza Nowego Romantyzmu – czy ostatnia. *Student* nr 1: 10 I s. 16. – W sprawie Konfederacji Nowego Romantyzmu. *Merkuriusz* nr 3: III s. 23 [list Grupy Literackiej Sigma zaprzeczający związkom z Konfederacją; podobnie K.M. Sieniawski, właśc. M. Ławrynowicz]; M. Berowska, B. Urbankowski, Z. Wrotniak, J. Tomaszkiewicz, J. Kostynowicz: Jeszcze raz w sprawie Nowego Romantyzmu. *Merkuriusz* nr 4: IV s. 23 [oświadczenie po spotkaniu grup Sigma i Konfederacji 18 III, z koment. red.]. – A. Zagajewski: Urodzeni po wojnie. *Student* nr 6: 21 III – 3 IV s. 12. – R. Holzer: Casus. *Zez* nr 2: V s. 14–15. – B.D.: Wjeeor ze serbskej poeziju. *Nowa Doba* (Budziszyn) nr z 13 XII [inf. o wieczorach poezji serbskiej i serbołużyckiej org. przez grupę]. – W. Wirpsza: „Poezja" i poezja. *Kultura*, Paryż nr 6: VI s. 45–46. – **1974:** T. Burek: [Inc.:] W związku ze sprawą tradycji ... [W:] Demokratyzacja poezji – młodzi poeci wśród nowej publiczności. *Polityka* nr 19: 11 V s. 9 [dot. sporu o nowe rozumienia pojęcia romantyzmu]. – **1976:** A.K. Waśkiewicz: Sposób bycia. *Nadodrze* nr 18: 15–18 IX s. 10. – **1978:** A.K. Waśkiewicz: Formy obecności „nieobecnego pokolenia". Łódź: WŁ, s. 74–76. – **1980:** [J. Tomaszkiewicz] (jet): Konfederacja Nowego Romantyzmu. *Nowy Med.* nr 13: 1–31 VII s. 11, Mała Encyklopedia Kultury Studenckiej. – **1993:** Przeszłość przyszłości. Antologia Konfederacji Nowego Romantyzmu. Pod red. B. Urbankowskiego. Warsz.: Oddz. Warsz. ZLP [tu: B. Kowal: Nowy Romantyzm – próba jednoznaczności w dwuznacznej PRL (fragmenty), s. 58–66; M. Kroska: Konfederaci intymnie, s. 111–115; R. Skwarski: Życie jako dramat – czyli filozofia poetów Nowego Romantyzmu, s. 86–92; W. Smaszcz: „Tak, to ja byłem tym chłopcem...", s. 74–79; K. Świegocki: Nowy Romantyzm, s. 97–102].

– u t w o r y o g r u p i e: **1974:** J. Górzański: Nowy Romantyzm. *Szpilki* nr 20: 19 V s. 12.

OD NOWA*

Grupa poetycka „Od Nowa".

Poznań; kon. 1973–pocz. 1977.

Grupa studencka.

Członkowie: *Jan Krzysztof Adamkiewicz [pseud.: (jka)], Roman Chojnacki, Piotr Dehr, Marek Słomiak oraz w 1973 krótko Barbara Kęcińska; od 1975 także Andrzej Rychlik.*

Założycielem grupy, a następnie inspiratorem jej wszystkich działań był Marek Słomiak. Powstała jesienią 1973 przy studenckim klubie „Od Nowa". Jej działalność sprowadzała się do spotkań roboczych członków; miały one charakter dyskusji poetyckich. W antologii „Studenckie grupy i kluby poetyckie" pisano o Od Nowa: „Było to «stowarzyszenie» dość formalne, mające za zadanie dopełnienie działalności Koła Młodych" (s. 147).

Program grupy, ogłoszony w 1975 (por. Publikacje), uzasadniał jej bezprogramowość: „Jeśli bezprogramowość może być programem: to każde słowo nie tylko wyjaśnia, ale i zubaża przekaz – bo: poezja nie może ograniczać się do pro-

* Hasło konsultowane z J.K. Adamkiewiczem (XI 1985).

gramu, i mimo że: zawsze nią włada określona programowość, sama w sobie zawierać będzie, jeśli nie rygor, to pewne do niego dążenie. Stąd i nasza grupa, gdzie postawiliśmy na maksymalną swobodę i jeżeli określamy, to tylko: przesłanki. Stąd i zróżnicowanie poetyk, dla których jeśli wyznaczyć wspólny mianownik, to będzie nim pewna projekcja «siebie», zwierzenie. Jeśli zaś grupowe doświadczenie – to: niezależna konfrontacja, to: najszersze «uczulenie» na słowo, szukanie furtek, którędy by można przejść do usprawiedliwienia tych przekazów. I, każdy z nas może mniej lub bardziej dokładnie określić swoją dotychczasową drogę, mniej lub bardziej określić «cel», ten zmienny punkt dojścia. A więc, jest to z a w s z e próba, bo czy cokolwiek potrafi poza te ramy wykroczyć; próba: porozumienia, próba gestykulacji, próba sensu”[1].

Andrzej K. Waśkiewicz określał Od Nowa następująco: „zrzeszenie nastawione na działalność wewnętrzną, pozbawione – jako grupa – ambicji wpływania na sytuację literacką”[2]. Bożena Budzińska, omawiając twórczość J.K. Adamkiewicza, zatrzymała się nad kwestią „programowej bezprogramowości”, co – zdaniem autorki – „postawiło tę grupę w dość korzystnym świetle, zwłaszcza że poszczególni członkowie Od Nowa w dość znacznym stopniu różnili się techniką pisarską, poglądami teoretycznymi, no i oczywiście uzdolnieniami. Niewiele też zbliżyli się chyba podczas kilkuletniego istnienia grupy, bo przecież nie utrzymali jej nawet do wydania «oficjalnych» tomików”[3].

Grupa nie miała wspólnych publikacji prasowych, natomiast wydała w 1973–77 cztery druki ulotne, z których pierwszy pt. „Listy” ukazał się nakładem własnym, pozostałe finansował OKS „Od Nowa” w Poznaniu.

Grupa zaprzestała działalności po wydaniu w styczniu 1977 ostatniej ze swoich wspólnych publikacji.

W czasie przynależności do grupy Adamkiewicz wydał zbiór wierszy w serii „Pokolenie, które Wstępuje” („Zaledwie pozory sytuacji”, 1975), R. Chojnacki debiutował w 1977 zeszytem poetyckim „Dla tego życia” (OKS „Od Nowa”, wydany następnie w serii „Pokolenie, które Wstępuje”).

Publikacje

– *druki zwarte*

1973

Listy. [Wiersze]. Pozn.: Grupa poetycka Od Nowa k. nlb. luźnych 21 w obwolucie.
W: J.K. Adamkiewicz, R. Chojnacki, P. Dehr, B. Kęcińska, M. Słomiak.
Wyd. nakł. własnym autorów.

Grupa poetycka Od Nowa. [Wiersze]. Red. A. Wojciechowski. Pozn.: [b.n.], 37 s., powiel. SZSP; OKS „Od Nowa”.
Program poetycki. Przedr. [w:] Studenckie grupy i kluby poetyckie. Warsz.: ZG SZSP 1979, s. 148. – Wiersze prezentowane w czasie spotkania I (XIX) Witryny Lit. OKS „Od Nowa” w Pozn. 5 XII 1973: J.K. Adamkiewicz, R. Chojnacki, P. Dehr, M. Słomiak.

[1] Cyt. za: Studenckie grupy i kluby poetyckie. Warsz.: ZG SZSP, s. 148.
[2] Sposób bycia. *Nadodrze* 1976 nr 18 s. 10.
[3] Czy tylko lingwista? *Integracje* 1981 nr 12 s. 69.

1975

Grupa poetycka Od Nowa. Red. M. Słomiak, P. Dehr. Pozn.: [b.n.], 28 s. nlb. powiel. OKS „Od Nowa", SZSP Pozn.; Koło Młodych ZLP.

[J.K. Adamkiewicz] (jka) [Wstęp]. – W: J.K. Adamkiewicz, R. Chojnacki, P. Dehr, A. Rychlik, M. Słomiak.

1977

Grupa poetycka Od Nowa. [Wiersze]. Red. J.K. Adamkiewicz, P. Dehr, M. Słomiak. Pozn.: [b. n.] s. nlb. 28, powiel. OKS Od Nowa; Koło Młodych ZLP – Poznań.

W: J.K. Adamkiewicz, P. Dehr, M. Słomiak.

– w almanachach

1979

Studenckie grupy i kluby poetyckie. Wiersze, manifesty, samookreślenia. Wybór, oprac. i red. J. Leszin-Koperski, A.K. Waśkiewicz. Warsz.: ZG SZSP, s. 145–154.

Zawartość: Grupa poetycka Od Nowa... [Wstęp]. – Jeżeli bezprogramowość może być programem... [Manifest grupy]. – W: J.K. Adamkiewicz, A. Chojnacki, P. Dehr, B. Kęcińska, M. Słomiak.

MY*

Grupa Twórców Nieprofesjonalnych „My" – sekcja literacka.

Andrychów; 1973–

Grupa literacka działająca w ramach Grupy Twórców Nieprofesjonalnych My przy Zakładowym Domu Kultury Andrychowskich Zakładów Przemysłu Bawełnianego.

Grupa założycielska: *Emilia Berndsen, Henryk Bilka (zm. 28 XII 1978), Krystyna Zofia Bilka [pseud. Krystyna Głębicka], Czesław Majkut (zm. 1976), Wanda Malicka, Eugeniusz Pyzio (zm. 12 IX 1990), Agnieszka Żurek (zm. 24 III 1984); od 1977: Ryszard Buda, Włodzimierz Lis, Hermina Rusinek; od 1978: Jadwiga Gałosz-Sermak; od 1979: Henryka Kramarz; od 1982: Maria Anna Banaś, Wanda Naglik; po 1990 także: Anna Dorocińska.*

Istniejące od 1973 przy Zakładowym Domu Kultury (ZDK) „Andropol" Koło Twórców Amatorów (w 1974 zmieniło nazwę na: Grupa Twórców Nieprofesjonalnych My) skupiało osoby uprawiające amatorsko różne dziedziny twórczości, w tym literacką. Grupa literacka My wyłoniła się spośród aktywnych poetycko, związanych z Kołem, laureatów konkursów organizowanych od 1975 przez ZDK „Andropol", przy wsparciu finansowym Rad Zakładowych Wytwórni Silników Wysokoprężnych i Andrychowskich Zakładów Przemysłu Bawełnianego; w 1981 konkurs finansowany był przez Komisje Zakładowe NSZZ „Solidarność"

* Hasło konsultowane z M. Biel-Pająkową (VI 1985, X 1996).

obu zakładów. Tworzyli ją działający w GTN Krystyna Zofia Biłka, Henryk Biłka, Emilia Berndsen, Eugeniusz Pyzio, Czesław Majkut i Agnieszka Żurek. W 1977, z inicjatywy Marii Biel-Pająkowej, pracującej w ZDK, wyodrębniono z Grupy Twórców Nieprofesjonalnych sekcję literacką (jako grupa literacka nie przybrała innej nazwy). Jej skład wkrótce się zmienił. W 1977 do grupy założycielskiej dołączyli: Ryszard Buda, Włodzimierz Lis, Hermina Rusinek; w 1978 Jadwiga Gałosz-Sermak; od 1979 członkiem grupy była Henryka Kramarz. Ostatecznie w 1980 grupę tworzyli: Berndsen, K. Biłka, Buda, Kramarz, Lis, Rusinek, Sermak, Żurek.

Grupa nie sformułowała programu literackiego. Związana z ZDK „Andropol", korzystała z dotacji Rady Zakładowej Andrychowskich Zakładów Przemysłu Bawełnianego (w 1992 ZDK uzyskał statut Miejskiego Domu Kultury i działał w ramach Centrum Kultury i Wypoczynku). Mecenat finansowy obejmował organizację konkursów, ogłaszanych corocznie z okazji Dni Andrychowa przez ZDK, potem MDK (do 1996 odbyły się 22 konkursy), oraz publikację almanachów grupy wydawanych od 1980. Troje spośród członków grupy My związanych było z Beskidzką Grupą Literacką → Gronie: Berndsen od 1976, Biłka w 1958–73, Biłkowa w 1967–78, pozostali nie wiązali się z innymi ugrupowaniami.

Grupa My związała się z gazetą zakładową Wytwórni Silników Wysokoprężnych *Pod Fabrycznym Dachem*, w której do 1981 publikowała we wkładkach poetyckich o stałym tytule „Poezja spracowanych rąk" (publikacje pokonkursowe; członkowie My nie podpisywali swych utworów nazwą grupy). Ostatnia publikacja w tym piśmie nosiła tytuł „Pisane po drodze"; w grudniu 1981 gazeta przestała się ukazywać. Grupa publikowała kolumny poetyckie także w piśmie *Twórczość Robotników*, a od 1992 w miesięczniku społeczno-kulturalnym *Nowiny Andrychowskie* (tu stała kolumna „Spotkanie z wierszem").

Robocze spotkania grupy odbywały się początkowo raz w kwartale w domu kultury lub w prywatnych mieszkaniach, a po 1982 co miesiąc. W 1982 dołączyły nowe uczestniczki: A.M. Banaś i W. Naglik, po 1990 także A. Dorocińska.

W 1996 grupa nadal działała.

Publikacje

– *w czasopismach*

Pod Fabrycznym Dachem

Członkowie grupy publikowali w następujących wkładkach poetyckich, ukazujących się po ogłoszeniu wyników kolejnych konkursów organizowanych przez ZDK „Andropol" pn. „Poezja spracowanych rąk": **1975** nr 9: 1–15 V s. 6–7, **1976** nr 11: 1–15 VI s. 3–4, **1977** nr 13/14: 1–31 VII s. 3–4, **1978** nr 11: 1–15 VI s. 3–4, **1979** nr 11: 15 VI s. 3–4, **1980** nr 11: 15 VI s. 3–4; w **1981** (od nr 10: 6 VI s. 4) kolumna zmieniła nazwę na „Pisane po drodze".

Twórczość Robotników

1983 nr 11: 26 V s. 5.

W: H. Biłka, K. Biłka-Głębicka, R. Buda, W. Lis, Cz. Majkut, W. Malicka, H. Rusinek, J. Sermak, A. Żurek.

Nowiny Andrychowskie

Członkowie grupy publikowali we wkładkach poetyckich pn. „Pisane po drodze", ukazujących się jako kolumny pokonkursowe: **1992** nr 7/8: VII–VIII s. 7, **1993** nr 7/8: VII–VIII s. 13, **1994** nr 7/8: VII–VIII s. 1–2, **1995** nr 7/8: VII–VIII, **1996** nr 7/8: VII–VIII.

– druki zwarte

1980

Grupa Twórców Nieprofesjonalnych My. Wiersze. Andrychów: ZDK ZPB „Andropol" w Andrychowie, 9 zesz. w obwolucie, egz. 500.
[Z. 1] E. Berndsen: Kwitnienie kasztanu, s. 8.
[Z. 2] [K.Z. Biłka] Krystyna Głębicka: Moja lektura, s. 8.
[Z. 3] H. Biłka: Zamki z piasku, s. 8.
[Z. 4] R. Buda: Poszukiwanie, s. 8.
[Z. 5) J. Gałosz-Sermak: Dokąd idziesz, człowieku?, s. 8.
[Z. 6] Cz. Majkut: Cieniem życie się wije, s. 7.
[Z. 7] W. Malicka: Kocierskim gościńcem, s. 8.
[Z. 8] H. Rusinek: Spotkanie z wiosną, s. 8.
[Z. 9] A. Żurek: Imiona czasu, s. 8.

1988

Beskidzkie strofy. [Wiersze]. Oprac. M. Biel-Pająkowa. Andrychów: ZDK Andr. Zakładów Przemysłu Bawełnianego „Andropol"; TMZA, egz. 1000.
Wyd. dzięki pomocy finansowej Wytwórni Silników Wysokoprężnych w Andrychowie.
[Z. 1] Poezja robotniczego Andrychowa, 14 s. nlb. powiel.

W: M.A. Banaś, E. Berndsen, H. Biłka, K. Biłka, R. Buda, H. Kramarz, A. Żurek – nadto wiersz Wiktorii Dalewskiej, nie należącej do grupy. – Noty biogr.

[Z.2] Pozdrawiam ciebie, beskidzka kraino... 15 s. nlb. powiel.

W: M.A. Banaś, E. Berndsen, A. Cibor-Dorocińska, H. Kramarz, W. Malicka, J. Sermak – nadto wiersze K. Figwer, W. Zielińskiego, nie należących do grupy. – Noty biograficzne.

Pisane po drodze. Wybór, oprac. i wstęp M. Biel-Pająkowa. Andrychów: ZDK Andr. Zakładów Przemysłu Bawełnianego „Andropol", 30 s., egz. 1000.

W: M.A. Banaś, E. Berndsen, R. Buda, H. Kramarz, W. Lis, W. Naglik, H. Rusinek, A. Żurek – nadto wiersze Stanisława Kołaczyka i Przemysława Płonki, nie będących członkami grupy. – Informacja o autorach.

1989

H. Biłka: Wiersze w Beskidach rozrzucone. Wybór, oprac. i wstęp M. Biel-Pająkowa. Oprac. graf. J. Chrapkiewicz. Andrychów: TMZA; ZDK „Andropol", 13 s. nlb., powiel., egz. 500. Bibl-czka TMZA.

Wyd. dzięki pomocy finansowej Wytwórni Silników Wysokoprężnych „Andoria".

A. Żurek: O zmierzchu... [Wiersze]. Wybór, oprac. i wstęp M. Biel-Pająkowa. Oprac. graf. A. Szymek. Andrychów: TMZA; ZDK „Andropol", 13 s. nlb., powiel., egz. 500. Bibl-czka TMZA.

1990

Pokojem darzyć dni świata tego... (Andrychów w latach 1939–1945 – próba antologii). Wybór, oprac. i wstęp M. Biel-Pająkowa. Oprac. plastyczne: J. Zieliński, J. Chrapkiewicz. Andrychów: Tow. Miłoś. Andrychowa, 75 s. powiel., Bibl-czka Tow. Miłoś. Andrychowa.

W: M.A. Banaś, E. Berndsen, H. Biłka, K. Biłka, A. Cibor, H. Kramarz, Cz. Majkut, W. Malicka, Z. Żurek – nadto wiersze Wiktorii Dalewskiej, Jana Jarosza, Władysława Świętka

nie należących do grupy. – P: M.A. Banaś – nadto utwory W. Dalewskiej, Seweryny Szmaglewskiej, Franciszka Wolka, Włodzimierza Zielińskiego, nie należących do grupy. – Tadeusz Głąb: Kalendarium najważniejszych wydarzeń z lat 1939–1945 dotyczących ziemi andrychowskiej. – Bibliografia.

Opracowania

– W i e r s z e. [Rec.:] **1982:** J.J. Szadkowski: Almanach grupy My. *Twórczość Robotników* nr 10: 28 X s. 8.

– o g ó l n e: **1985:** I.T. Sławińska: Owijać w bawełnę. *Tryb. Rob.* nr 220: 20 IX s. 5. – **1992:** K. Korbut-Płonka: Pisane po drodze. *Now. Andr.* nr 7/8: VII–VIII s. 7 [ocena 18 konkursów org. przy udziale grupy].

NAMIAR

Grupa Poetycka „Namiar".

Warszawa; 1973–po 1978.

Grupa studentów i pracowników dydaktycznych WAT.

Członkowie: *Sławomir Kaczmarek, Waldemar Konopa, Benedykt Wojcieszek; od 1977 także: Wiesław Cetera, Michał Łagosz, Stanisław Pecyna, Grzegorz Szamszur.*

Grupa powstała w 1973 z inicjatywy Sławomira Kaczmarka przy Wojskowej Akademii Technicznej. W 1973–77 wydała pięć powielonych zeszytów poetyckich, z których pierwszy nosi tytuł „O tych, co polegli ku Ojczyzny chwale", czwarty zaś zatytułowany był „Namiar".

Grupa organizowała Wieczory Poezji na terenie uczelni, a także w klubach „Młoda Filharmonia" i „Łazienki".

Innych informacji brak.

Publikacje

– *w czasopismach*

1978

Kult. Ośw. w WP nr 2: II s. 111–112.
W: W. Cetera.
Poezja nr 9: IX s. 121.
W: S. Kaczmarek, W. Konopa.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1978:** W. Cetera: Namiar podchorążackiej poezji. *Kult. Ośw. w WP* nr 2: II s. 109–111 [o działaln. od 1973]. – S. Kaczmarek. *Poezja* nr 9: IX s. 121.

STREFA*

Warszawa; 1973.

Grupa studencka.

Członkowie: *Małgorzata Bieżańska, Jerzy Jarski, Zbigniew Mikołejko, Eugeniusz Orłow [właśc. Eugeniusz Olgasiuk], Krzysztof Pysiak, Irena Pietrow, Marek Romanowski, Krzysztof Sielicki, Leszek Żuliński.*

O istnieniu grupy zaświadcza kolumna poetycka opublikowana w styczniowym numerze *Merkuriusza* z 1973, w której pomieszczono wiersze niektórych członków → Strefy oraz wzmiankę o wieczorze poetyckim grupy wspólnym z → Forum Poetów „Hybrydy" 28 marca 1973 (klub „Hybrydy"). Grupa związana była z uniwersyteckim środowiskiem studenckim. Organizowała spotkania dyskusyjne i wieczory poetyckie m.in. w klubie „Sigma". Wśród jej gości był m.in. Artur Sandauer.

Eugeniusz Orłow związany był 1970–73 z grupą → Swarożyc-Autostrada.

Publikacje

– *w czasopismach*

1973

Merkuriusz nr 1: I s. 21.
W: M. Bieżańska, J. Jarski, E. Olgasiuk I. Pietrow, M. Romanowski.

Opracowania

– o g ó l n e: **1973:** S.: Strefa jest grupą poetów... *Merkuriusz* nr 1: I s. 21 [wstęp do kolumny wierszy]. – [Nota w:] Program imprez Nowego Romantyzmu. Warsz.: CKS UW „Hybrydy", okł. s. 2.

* Hasło konsultowane z E. Orłowem (III 1989).

GRUPA OTWOCKA*

Otwock; I–XII 1974.

Członkowie: *Jolanta Domańska, Krzysztof Franczak, Krzysztof Janczak, Przemysław Kociszewski, Maciej Malicki, Tomasz Miturski, Jolanta Sommer, Piotr Sommer.*

Grupa o charakterze towarzyskim wyłoniła się w ciągu 1974; inicjatorem spotkań był Piotr Sommer, w tym czasie członek Koła Młodych przy Oddziale Warszawskim ZLP. Początkowo grupa funkcjonowała bez nazwy, a jej skład pierwotny tworzyli także Przemysław Kociszewski i Maciej Malicki. Powstał wówczas pomysł wydawania własnego pisemka (w 1974 ukazało się pięć zeszytów zatytułowanych *założyliśmy pismo*)[1]. W tym czasie do Grupy Otwockiej dołączyli Krzysztof Franczak i Krzysztof Janczak; w jej spotkaniach uczestniczyli też Jolanta Domańska i Tomasz Miturski. Nie szukano mecenasa, nie opracowano też programu literackiego, koncentrując wysiłki na wydawaniu przepisywanego ręcznie w 15–20 egzemplarzach pisemka o objętości 9–25 stron; publikowano w nim obok utworów Grupy Otwockiej także wiersze zapraszanych do poszczególnych numerów Jerzego Ficowskiego i Anny Kamieńskiej oraz przekłady Jolanty Sommer (wierszy Natalii Filimonowej, Wiaczesława Kuprianowa, Aleksandra Miedwiediewa) i Pawła Śpiewaka (przekłady z Lao-She). Organizowano spotkania autorskie; w 1974 przeprowadzono trzy prezentacje poetyckie (Janczaka, Kociszewskiego i Sommera) w miejscowym Domu Harcerza. Grupa nie nawiązała współpracy z czasopismami, indywidualne publikacje Franczaka, Janczaka, Kociszewskiego i Malickiego ukazały się w tym czasie w *Nowym Wyrazie*, Kociszewskiego dodatkowo w *Szpilkach*, Malicki zaś debiutował w tymże roku w miesięczniku *Odra.*

Grupa rozproszyła się wkrótce po wydaniu ostatniego, grudniowego numeru *założyliśmy pismo*, część jej członków kontynuowała następnie twórczość literacką lub przekładową (Domańska, Malicki, J. Sommer, P. Sommer).

* Hasło zredagowane na podstawie informacji P. Sommera (II 1999).

[1] Egzemplarze pisemka zachowały się i znajdują się w zbiorach K. Franczaka, P. Kociszewskiego, M. Malickiego i P. Sommera.

MOLOCH*

Grupa Poetycka „Moloch".

Warszawa; IX 1974–IX 1977.

Członkowie: *(grupa założycielska:) Waldemar M. Gaiński, Bolesław Kowalski, Krzysztof Wasiak; skład od 1975: Katarzyna Boruń, Piotr Bratkowski, W.M. Gaiński, Ryszard Holzer, K. Wasiak (do 1976) oraz krótko w 1975: Waldemar Strzelczyk.*

Grupa została założona we wrześniu 1974 przez Waldemara M. Gaińskiego, Bolesława Kowalskiego i Krzysztofa Wasiaka. Powstała „jako rezultat przemyśleń zbieżności poglądów twórczych i... różnic w pojmowaniu funkcji i kształtu formalnego poezji"[1]. Zaprezentowała się po raz pierwszy w następnym miesiącu w klubie studentów UW „Sigma".

Skład osobowy grupy był zmienny: w różnych okresach skupiała ogółem siedem osób; stałym członkiem Molocha był Gaiński. W marcu 1975 grupę opuścił Kowalski, a jego miejsce zajął Waldemar Strzelczyk (należał do grupy dwa miesiące). W kwietniu tegoż roku do Molocha przystąpiła Katarzyna Boruń, a jesienią – także Piotr Bratkowski i Ryszard Holzer z efemerycznej grupy → Argo[2]. Na początku 1976 wskutek nieporozumień towarzyskich odszedł z grupy Wasiak. Wszyscy jej członkowie należeli do Koła Młodych przy warszawskim Oddziale ZLP. Była grupą bezprogramową. Gaiński pisał na ten temat w rok po założeniu Molocha:

„Unikaliśmy jakiejkolwiek deklaracji programowej, zamiast dobrych manifestów chcemy pisać dobre wiersze, co wcale nie jest symbolem naszego rzekomego braku światopoglądu ideowego i artystycznego"[3].

---

* Hasło zredagowane m.in. na podstawie odpowiedzi K. Boruń i P. Bratkowskiego na ankietę dot. historii grupy (V 1985).

[1] Por. *Młoda Sztuka* 1975 nr 7.

[2] Wiosną 1975 Moloch nawiązał kontakty z grupą Argo; myślano o wydaniu wspólnego almanachu poetyckiego. Ostatecznie efektem tej współpracy było przejście dwóch członków Argo do Molocha.

[3] Por. przypis 1 [w:] Studenckie grupy i kluby poetyckie (s. 135); W. Gaiński pisał m.in.: „Większą uwagę przykładaliśmy do kształtu artystycznego utworów i ich ciężaru gatunkowego niż do opowiadania się za tą lub inną szkołą wierszoróbstwa. Nie chcieliśmy również tworzyć n-tej szkółki ząbkujących krzykaczy". Natomiast P. Bratkowski w ankiecie z 1984 pisał: „Sądzę, że ówczesne nasze poglądy na poezję, zwłaszcza własną, były dopiero w stadium krystalizacji, zbyt wczesnym, by poddawał się werbalizacji. Tym niemniej uważam, że połączenie się nas w grupę nie miało charakteru przypadkowego. Wszyscy wychowaliśmy się na różnych elementach młodzieżowej subkultury lat 60-tych – ruch hippie, muzyka itp. z jednej strony, z drugiej zaś – na poezji pokolenia 68. Te elementy, tudzież eksponowanie swoistej ekspresyjnej «poetyki miasta», chętne używanie różnych obscenów i brutalizmów (szczególnie Gaiński i ja, ale Boruń, choć dziewczyna, też czasem coś o noworodkach spuszczanych w klozecie potrafiła napisać) składały się jakoś tam na wspólną poetykę «Molocha», wraz z dorastaniem zaczęły się coraz silniej ujawniać cechy indywidualne każdego z nas; Holzer np. stawał się coraz bardziej liryczny, Bratkowski – społeczny itp., co przyspieszyło rozpad grupy".

Większość członków grupy debiutowała wierszami w 1974: Boruń, Gaiński i Wasiak w *Nowym Wyrazie* (nr 12), Bratkowski w tymże roku w *Kulisach* (nr 46), jedynie Strzelczyk ogłaszał swe wiersze od 1967 (*5 Rzek* nr 1), zaś Holzer debiutował w 1977 (*Nowy Wyraz* nr 9). Początkowo grupa zbierała się w klubie „Kurna Chata" na wydziale fizyki UW. W spotkaniach tych uczestniczył także, nie należący jeszcze do Molocha, P. Bratkowski oraz sporadycznie Antoni Pawlak. Od jesieni 1975 zbierano się w sublokatorskim pokoju Gaińskiego i Wasiaka w Miedzeszynie; pod koniec działalności grupy spotkania te odbywały się nieregularnie i zwykle przy okazji cotygodniowych zebrań Koła Młodych. Moloch nie miał mecenasa.

Zasadniczą formą istnienia grupy były liczne spotkania autorskie, organizowane od października 1974, m.in. w klubie „Medyk", w Staromiejskim Domu Kultury, w Domu Kultury „Mokotów" oraz w Kole Młodych (tu cztery indywidualne wieczory w okresie od wiosny 1976 do wiosny 1977). Nadto Boruń, Gaiński i Wasiak mieli wspólny występ poetycki podczas Warszawskiej Jesieni Poezji '75 w Domu Kultury przy ul. Łazienkowskiej; grupę przedstawił Krzysztof Zaleski. Członkowie Molocha uczestniczyli także w dwóch następnych imprezach Warszawskiej Jesieni Poezji. K. Boruń i P. Bratkowski wzięli udział w 1976 w Toruńskim Maju Poetyckim; w czerwcu tegoż roku także (wspólnie z Gaińskim) – w I Warszawskich Konfrontacjach Poetyckich, zorganizowanych przez → Kicki Salon Poetycki. Jesienią 1976 grupa wzięła udział w cyklu spotkań zorganizowanych przez Towarzystwo Wiedzy Powszechnej w Lublinie i w województwie lubelskim (w klubach studenckich, przyfabrycznych, wiejskich Lubartowa, Puław, Opola Lubelskiego, Milejowa i in.). Poszczególni członkowie Molocha mieli też w 1976–77 spotkania autorskie w Gdańsku (Boruń, Gaiński; w Kole Młodych), Wrocławiu (w klubie Pax; Boruń, Bratkowski), Łodzi (Bratkowski; w Łódzkim Domu Kultury, w klubie „Pod 7-kami"), w Białymstoku (Boruń, Gaiński, Holzer; w klubie „Bakałarz").

W dniach 8–29 stycznia 1976 Moloch, wspólnie z plastykami warszawskiej ASP, zorganizował Wystawę Malarstwa i Poezji w galerii „Plajta" przy UW; zaprezentowano wiersze Boruń, Bratkowskiego, Gaińskiego, Holzera i Wasiaka. Druga tego typu wystawa odbyła się w maju 1976 w klubie „Lira" na Bródnie[4]. 13 kwietnia tegoż roku, w czasie Toruńskiego Maja Poetyckiego, Boruń otrzymała prywatną nagrodę Waldemara J. Ziemnickiego (w wysokości 200 zł) z gdańskiej grupy → Wspólność; odebrała ją na spotkaniu obu grup 25 maja 1976 w Gdańsku (wziął w nim także udział Gaiński).

Moloch miał niewiele publikacji grupowych – były to prezentacja grupy w *Młodej Sztuce* w grudniu 1975[5] oraz w gdańskich *Litterariach* w 1977 (efekt kontaktów ze Wspólnością). W czasie przynależności do grupy Boruń i Gaiński wydali pierwsze tomiki poetyckie w serii „Premiery" (ZW ZSMP).

[4] Komisarzem pierwszej wystawy był Stanisław Młodożeniec. Wzięli w niej udział plastycy: Dorota Brodowska, Krzysztof Białek, Paweł Bukowski, Grzegorz Kłosowski, Anna Magala, Stanisław Młodożeniec, Paweł Susid, Jacek Stelęgowski i Bogusław Wiśniewski. Na drugiej wystawiali swe prace: Brodowska, Białek, Stelęgowski i Janusz Błachowicz.

[5] W kolumnie tej nie ukazał się, z powodu niedopatrzenia redakcji, wiersz R. Holzera. Nota o grupie, jak stwierdził Bratkowski w ankiecie, była już zdezaktualizowana.

Grupa Moloch została rozwiązana przez jej członków jesienią 1977; praktycznie nie prowadziła działalności od odejścia z niej Bratkowskiego na początku tegoż roku[6]. Ostatnie zbiorowe wystąpienie miało miejsce w filii UW w Białymstoku w lutym lub marcu 1977; w wieczorze wzięli udział: Boruń, Gaiński oraz Holzer.

Publikacje

– *w czasopismach*

1975

Nowy Med. nr 20: 1–15 XII s. 9, Grupa Poetycka Moloch [w dod. artystycznym pt. „Młoda Sztuka"].

W: K. Boruń, P. Bratkowski, W. Gaiński, K. Wasiak. – W. Gaiński: Grupa Poetycka Moloch.

1977

Litteraria. Zesz. Koła Nauk. Polonistów nr z IV s. 120–133.

W: K. Boruń, P. Bratkowski, W. M. Gaiński, R. Holzer. – P: R. Holzer.

– *w antologiach*

1979

Studenckie grupy i kluby poetyckie. Wiersze, manifesty, samookreślenia. Warsz.: ZG SZSP, s. 137–143.

W: K. Boruń, W.M. Gaiński, R. Holzer.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1975:** W.M. Gaiński: Grupa Poetycka Moloch. *Nowy Med.* nr 20: 1–15 XII s. 9. – **1979:** [W.M. Gaiński] W. M. G.: Grupa poetycka Moloch. Warszawa. [W:] Studenckie grupy i kluby poetyckie. Wiersze, manifesty, samookreślenia. Warsz.: ZG SZSP, s. 135–136.

– o g ó l n e: **1976:** (E.O.) *Poezja* nr 5: V s. 108 [not. o powst.]. – (wg). *Nowy Med.* nr 13: 1–31 VII s. 10 [not. o Wystawie Malarstwa i Poezji].

---

[6] Wypowiedź Bratkowskiego w ankiecie dotyczącej historii grupy: „Przyczyną rozpadu grupy było coraz większe różnicowanie się zainteresowań poetyckich poszczególnych jej członków. Pociągnęło to za sobą przedłużającą się niemożność opracowania wspólnego programu zadowalającego wszystkich. Na dłuższą metę zaś wyobrażaliśmy sobie Molocha jedynie jako grupę programową właśnie. W sensie technicznym zaś – sądzę, że hasłem do odwrotu było moje wycofanie się z grupy. Był to bowiem pierwszy moment, kiedy ktoś odszedł z Molocha nie dlatego, że jego wiersze napotykały ze strony grupy na odrzucenie i nie z powodu osobistych konfliktów – lecz z powodu przeświadczenia, iż moja dalsza obecność w grupie nie wzbogaci już ani mnie, ani Molocha. Ponadto, o ile pamiętam, właśnie z moją osobą wiązano nadzieje na opracowanie programu grupy".

OGRÓD-2*

Interwencyjna Grupa Literacka „Ogród-2".
Warianty nazwy: do I 1975: Anty„awangardowa" Agencja Wanistów („AAW"); Interwencyjna Grupa Poetycka „Ogród"; od XI 1976 do V 1979: Grupa Sztuki Integratywnej „Ogród-2"; od X 1980: Interwencyjna Grupa Literacka „Ogród-2".

Lublin; IX 1974–V 1979; X 1980–I 1981.

Grupa poetycka, początkowo studencko-uczniowska, potem studencka.

Członkowie: *Interwencyjna Grupa Poetycka Ogród: Marek Berger (do III 1975), Leszek Delekta, Grzegorz Józefczuk (także fotografik), Władysław Krukowski [pseud. Juhas], Mirosław Muła [pseud. Boogie], Lech Przychodzki [pseud. Lele] (także plastyk, potem też teoretyk sztuki), Sławomir Skop [pseud. Angel Davis] (także plastyk i muzyk jazzowy; do I 1975) Michał Sokołowski (do XII 1975); w 1975 nadto: Sławomir Dymek [właśc. Zbigniew Dmytrow, pseud. Honey], Dariusz Paruch (także aktor), Marek Pietrzela [pseud. Wampirek], Jerzy Rudzki (anglista, tłumacz), Krzysztof A. Sprawka (także plastyk), Piotr Strelnik-Wendy (także grafik), Andrzej Wasielewski-Polonina (rzeźbiarz; zm. w 1995); skład w 1976: S. Dymek, G. Józefczuk (do III), Mariusz Maliszewski, M. Muła, D. Paruch (do III), M. Pietrzela, L. Przychodzki, J. Rudzki, K.A. Sprawka, Longin Szparaga [pseud. Organizm Prekambryjski] (także teoretyk literatury), A. Wasielewski-Polonina (do maja 1976).*

Grupa Sztuki Integratywnej Ogród-2 (skład od XII 1976): S. Dymek, Seweryn Goszczyński (także muzyk; do II 1978), M. Muła (do IV 1977), Roman Muszyński [pseud. Tytus] (plastyk), M. Pietrzela, L. Przychodzki, L. Szparaga; w 1978 także: Kazimierz Malik [pseud.Baca] (do I 1978); w 1979 (do V) także: Stanisław Piekarski [pseud. Floyd], Bogusław Woźnica.

Interwencyjna Grupa Literacka Ogród-2 (skład od X 1980): Grzegorz Ciesielski [pseud. Grucha], Mirosław Haponiuk [pseud. Czita], Donata Kwietniewska, S. Piekarski, M. Pietrzela, L. Przychodzki, Hanna M. Rostek.

Pomysł zorganizowania grupy powstał w sierpniu 1974; ostatecznie powstała miesiąc później. Jej członkowie, wówczas w większości studenci pierwszych lat studiów lubelskich uczelni, rekrutowali się m.in. spośród laureatów konkursu poetyckiego, zorganizowanego przez redakcje *Kameny* i *Nowego Wyrazu*, którego celem było ujawnienie młodych talentów poetyckich Lublina (laureatami byli Marek Berger, Sławomir Skop i Lech Przychodzki)[1]. Założycielami grupy byli Grzegorz Józefczuk, Przychodzki i Skop, związani ze Studium Poezji Współczesnej UMCS; zawiązanie grupy nastąpiło po rozpadzie Studium. Przed założeniem grupy jej członkowie nie mieli żadnych publikacji; Przychodzki i Skop byli w tym czasie laureatami kilku nagród młodoplastycznych.

Nazwy Interwencyjna Grupa Poetycka Ogród użyto po raz pierwszy na happeningu zorganizowanym w Galerii Andrzeja Mroczka „Labirynt", propagującej

* Hasło uzupełnione w X 1996 na podstawie informacji L. Przychodzkiego (opartych m.in. na zachowanych materiałach ze zbiorów G. Ciesielskiego, R. Muszyńskiego i S. Piekarskiego).

[1] Wg: Studenckie grupy i kluby poetyckie. Warsz.: ZG SZSP 1979, s. 319.

sztukę współczesną, m.in. konceptualizm oraz konstruktywizm polski okresu międzywojnia.

Od początku działalności grupa stawiała sobie za cel „współdziałanie różnych dziedzin sztuki na rzecz poezji"[2], wielu jej członków obok twórczości poetyckiej zajmowało się także innymi dziedzinami twórczości, np. plastyką, fotografią, muzyką, aktorstwem i recytacją.

Zdaniem Bergera (podpisującego się w *Radarze* pseudonimem – marber), utworzenie grupy było reakcją na niedopuszczanie młodych na łamy *Kameny* i brak zainteresowania krytyków ich twórczością. Natomiast Przychodzki tak pisał o motywach powołania grupy: „Założenie w 1974 Ogrodu wynikało z potrzeby stworzenia realnej opozycji wobec Koła Młodych przy ZLP i wsparcia działań twórców mało konwencjonalnych [...]" (list z X 1996).

Początkowa nazwa: Anty„awangardowa" Agencja Wanistów (AAW) pochodziła od tytułu piosenki „Wania Drwal", śpiewanej przez Reginę Pisarek; miała też, poprzez użycie określenia: anty„awangardowa" ilustrować stosunek grupy do środowiska plastyków i literatów lubelskich.

Już pod koniec 1974 określono grupę jako „interwencyjną". Sformułowano hasło: „Człowiek. Jasność. Optymalna obecność"[3].

Nowa nazwa: Interwencyjna Grupa Poetycka Ogród autorstwa przyjaciela grupy, malarza Jana Popka, wywodziła się z określenia „Ogrody równoczesne", zastosowanego do jego malarstwa oraz zainteresowań twórczością Jorge Luisa Borgesa[4].

O znaczeniach przypisywanych słowu Ogród pisano w *Kurierze Lubelskim* (1975 nr 57): „[...] w swych założeniach programowych jesteśmy nim. Każdy może do niego wejść i tworzyć. Jak w każdym ogrodzie, tak i my w swoim pielęgnujemy poezję, to znaczy nie tylko ją tworzymy, ale i staramy się znaleźć takie formy artystycznej twórczości, które by ją dopełniały".

Pierwszym zbiorowym wystąpieniem grupy był happening zorganizowany 10 IX 1974 na ul. Buczka, zakończony niegroźną interwencją milicji[5].

Od początku istnienia grupy obowiązywały w niej wyraziste zasady wspólnej pracy: zakaz udziału w konkursach literackich uważanych za „zewnętrzny przejaw układu sił na rynku literackim" oraz zakaz wstępowania do Koła Młodych przy ZLP jako instytucji „wtłaczającej pod wspólny mianownik zjawiska pozytywne, ale i te, pod którymi nie sposób było «nowo-falowcom» się podpisać. Z początkiem listopada '74 doszedł jeszcze zakaz ujawniania autorstwa utwo-

---

[2] Por. *Nowy Wyr.* 1978 nr 4.

[3] Por. *Kamena* 1975 nr 19, *Nowy Wyr.* 1976 nr 11.

[4] O J. Popku L. Przychodzki pisał m.in.: „Znany w Lublinie ze skandali tak politycznych (odmówił jazdy w PKS-ie obok milicjanta, za co odsiedział w Zamościu 3 miesiące), jak obyczajowych – neofuturystyczne zachowania podczas nadętych wernisaży, antybiurokratyczna treść obrazów «Biuro wiecznego oczekiwania», «Pomnik administratora» itd. [...] Popek BYŁ wtedy prawdziwym autorytetem zbuntowanej lubelskiej młodzieży". (List z X 1996).

[5] L. Przychodzki tak wspominał ten incydent: „MO nas zatrzymało i ... puściło. Nie chcieli nic wiedzieć o akcji, tylko skąd ukradliśmy używaną tam drabinę. Kiedy mieszkająca tuż obok koleżanka potwierdziła wypożyczenie nieszczęsnego rekwizytu, MO sobie poszło".

rów"[6]. Nadto, w czasie występów autorzy w większości używali pseudonimów, nie posługując się nazwiskami.

Do grudnia 1974 grupa działała przy Klubie Osiedlowym nr 74 w Lublinie przy ul. Sowińskiego, który udostępnił jej lokal i maszynę do pisania, we wrześniu 1975 znalazła oparcie w Komisji Kultury ZW SZSP, a siedzibą Ogrodu stał się studencki klub „Arcus", przedtem siedziba grupy → Samsara. Związek z klubem zaowocował m.in. nawiązaniem, z inicjatywy Wasielewskiego-Połoniny, trwającej do marca 1976 współpracy z grupą jazzową Andrzeja Rzymkowskiego (pseud. Delek), co pozwoliło rozwinąć i wzbogacić pomysły parateatralne.

Grupa działała na zasadzie otwartości. Już w 1975 pisano na ten temat: „Pracując w grupie nie nakładamy na nikogo żadnych ram czy reguł, ale wymagamy jednego, solidarności z grupą. Byli wśród nas tacy, którzy musieli odejść, bo tego nie rozumieli, a zamarzyła im się kariera. [...] przynależność do grupy jest chwilą, dlatego też dla indywidualnej kariery nie ma miejsca. Każdy z nas będzie kiedyś musiał odejść, ale zależy nam na tym, by po nas przyszli następni, by OGRÓD owocował nadal"[7].

O programie grupy obszernie pisał w 1996 L. Przychodzki:

„Do programów mieliśmy stosunek negatywny. Co prawda przez pierwsze pół roku hasło: «Człowiek. Jasność. Optymalna obecność» było rzeczywistym credo (zwłaszcza pierwszy i trzeci jego człon), to jednocześnie jednym ze «sztandarowych (w naszym przypadku były to teksty czytane podczas wielu imprez, zawsze pięć–siedem, reszta zmienna) wierszy Ogrodu była «fluorescencja» («ciemnia», s. 54), trzeci czy czwarty w ogóle tekst, chronologicznie rzecz biorąc, firmowany przez ekipę. Od początku zdawaliśmy sobie sprawę z rozdarcia artysta-krytyk. W pracy Ogrodu/Ogrodu-2 skrajnymi przykładami takiego rozdarcia byli Szparaga i Pietrzela. Zbyt duża wiedza teoretyczna walczyła u nich z intuicjonizmem artystów. Byliśmy zresztą ustawieni na NIE. Wiedzieliśmy, że NIE chcemy: konkursów, przynależności do związków twórczych, nudnych wieczorów autorskich (nawet Herbertowi zepsuliśmy wieczór na kilka godzin przed wyjazdem do krakowskich „Perspektyw"), udawania, że w Polsce jest dobrze, że nikt nie czyta naszych listów, a cenzurę cechuje niebywała tolerancja. [...] Mając do czynienia z różnymi dziedzinami sztuki szukaliśmy INNEJ formy przekazu, dynamicznej, obrazującej zmiany w nas samych i dookoła. Pod tym kątem dobieraliśmy ludzi. Musieli być odważni, ale nie głupi. Musieli umieć dużo, najlepiej to, czego myśmy nie opanowali. Teatr raził powtarzalnością. Ci sami ludzie, te same dekoracje, te same kwestie i scena. Świat taki nie był i nie jest. Stąd kierunek ku fluxusowi, którego cechą jest niepowtarzalność realizacji. Zapisywanie TEJ WIEDZY czy też INTUICJI nie miało sensu dla odbiorców. Oni czekali na konkrety. Tym bardziej że interesował nas przekaz bezpośredni. Druki miały być jeno dokumentem" (list z X 1996).

---

[6] Por. B. Sarat: Wszędzie i nigdzie, czyli uczestniczyć w świecie. [Wstęp do:] Ogród/Ogród-2: czekając na podłodze na wszystkie pory życia. Lub. 1993, s. 5–12.

[7] *Kur. Lub.* 1975 nr 57.

Prezentacje ugrupowania od początku miały charakter parateatralnych happeningów poetyckich (z własną scenografią i muzyką); w ich organizowaniu stosowano zasadę „integratywności", czyli „współdziałania różnych dziedzin sztuki na rzecz poezji"[8]. Wykorzystywano w nich slajdy, dźwiękowe zapisy muzyczne, stosowano horyzontalny układ tekstów (utwory zapisywano z wykorzystaniem barw na wielometrowych taśmach, rozwieszanych na murach lub rozdawanych wśród uczestników spotkania). Towarzyszyła temu często atmosfera skandalu, żartu i prowokacji, np. w 1974 w czasie pleneru w zamku w Jakubowicach Murowanych dokonano spalenia książek poetyckich uznanych przez grupę za grafomańskie (wcześniej odczytano publicznie najbardziej udatne ich fragmenty). W klubie „Medyk" w Lublinie D. Paruch (w marcu 1976) z okazji zbliżającego się Dnia Dziecka, czytał studentom bajki oraz fragmenty Konstytucji PRL; wspomina o tym Bogusław Sarat[9], także Przychodzki w liście z X 1996. Ten ostatni pisał nadto o technice przygotowania występów grupy: „Program rodził się i przeradzał przed każdą imprezą. Te 45 min – do godziny realizacji zajmowały dobre dwa tygodnie. Część improwizowaliśmy – ale dotyczyło to głównie zachowań czy wykorzystania rekwizytów. Czasem było zabawnie; w «Perspektywach» Muła i Krukowski przesunęli granice Polski, ułożonej z papieru toaletowego najpierw na wschód, po czym, zastanowiwszy się, jeszcze na zachód i południe. Tego nie było w planie, ale z całą pewnością – zagrało".

Jeszcze w 1974 rozpoczęto cykl happeningów, zwanych przez członków grupy także „zdarzeniami" lub „akcjami": 18 IX pierwsze wystąpienie w Klubie Osiedlowym (Berger, L. Delekta, Józefczuk, Przychodzki, Skop), tamże 9 X wieczór autorski Sokołowskiego, zaś 16 X wieczór Krukowskiego i Muły. W dniach 1–2 XI zorganizowano happening w ruinach zamku w Jakubowicach Murowanych (Berger, Józefczuk, W. Krukowski, M. Muła, Przychodzki, M. Sokołowski, Skop), zaś 13 XII podobna impreza miała miejsce w klubie AGH „Perspektywy" w Krakowie (Berger, Delekta, G. Józefczuk, Krukowski, Muła, L. Przychodzki, Sokołowski). W 1975 odbyły się w Lublinie kolejne prezentacje zbiorowe grupy: 10 I w Galerii „Labirynt" A. Mroczka (Berger, Delekta, Józefczuk, Krukowski, Muła, Przychodzki, Rudzki, Sokołowski, Skop), 20 III w klubie Lubelskiego Oddziału Stowarzyszenia Pax (Delekta, Józefczuk, Krukowski, Muła, Paruch, Przychodzki, Sokołowski, z udziałem Sprawki i Strelnika), tamże 24 IV w zmienionym składzie (Józefczuk, Krukowski, Muła, Paruch, Przychodzki, Sokołowski, Sprawka, Strelnik), 30 X w klubie „Arcus" (Delekta, Józefczuk, Muła, Paruch, Pietrzela, Rudzki, Sokołowski, Wasielewski-Połonina z udziałem grupy muzycznej A. Rzymkowskiego), tamże 14 XI (Józefczuk, Muła, Paruch, Pietrzela, Przychodzki, Sokołowski, Sprawka, Wasielewski-Połonina z udziałem grupy muzycznej A. Rzymkowskiego), tamże 4 XII (Józefczuk, Muła, Paruch, Pietrzela, Przychodzki, Rudzki, Sokołowski z udziałem grupy muzycznej A. Rzymkowskiego). Nadto w 1975 wystawa fotogramów Józefczuka (w VI w KMPiK), wystawa malarstwa i grafiki Wasielewskiego-Połoniny (w XI w klubie „Arcus"). W 1976 kontynuowano prezentacje w „Arcusie": 8 I (Józefczuk, Muła, Paruch, Pietrzela, Przychodzki, Rudzki,

[8] *Nowy Wyr.* 1976 nr 11.

[9] B. Sarat. Por. przyp. 6.

Sprawka z udziałem grupy muzycznej A. Rzymkowskiego), tamże 20 III (Józefczuk, Muła, Paruch, Pietrzela, Przychodzki) oraz w innych klubach studenckich: 29 III w klubie „Medyk" w Lublinie (M. Maliszewski, Muła, Paruch, Pietrzela, Przychodzki), 8 IV w klubie „Mucha" w Lublinie (Muła i Pietrzela), 5 V w klubie „Piwnica" (S. Dymek, Maliszewski, Muła, Pietrzela, Przychodzki).

W VIII 1976 Dymek, Maliszewski, Muła i Przychodzki uczestniczyli w Wakacyjnej Akademii Kultury Studenckiej (WAKS '76) w Tykocinie. Improwizowane teksty członków Ogrodu (i w ich wykonaniu) zostały wykorzystane do audycji „Teatr Naturalny Polskiego Radia" zrealizowanej przez rozgłośnię białostocką; reportaż pt. „Zwiedzanie wycieczki" (temat improwizacji: aktywiści pegeerowscy na wycieczce gdzieś w Polsce w nagrodę za przekroczenie planu pracy) otrzymał następnie nagrodę Radiokomitetu. Także wtedy nawiązano trwającą trzy lata współpracę z lubelskim teatrem-kabaretem politycznym „A.T. Grupa Chwilowa", w latach następnych utwory członków Ogrodu wykonywane były przez jej aktora, Bolesława Wesołowskiego. W czasie tej imprezy nawiązano też kontakt z łódzką grupą muzyczną „Combo Trąbo"; jej uczestnik, Lucjan Wesołowski, wprowadził utwory grupy z własną muzyką do III programu Polskiego Radia (programy poezji śpiewanej).

16 X 1976 w klubie CoNieCo w Białymstoku odbył się ostatni wieczór zespołu występującego pod nazwą Interwencyjna Grupa Poetycka Ogród. W styczniu 1976 zespół Rzymkowskiego zrezygnował ze współpracy z grupą, ale jeszcze przez kilka miesięcy występował pod firmą Grupa Jazzowa Ogród. Wkrótce z grupy odeszli Józefczuk i Paruch (w tym czasie aktor zespołu Gong-2).

Po próbie opublikowania w sierpniu 1976 w *Itd* oceny zgrupowania „Chełm-80" (redakcja istotnie zmieniła tekst nadesłany przez grupę, rezygnując z krytycznych fragmentów) doszło do ostrego konfliktu z sekretariatem ZW SZSP, w wyniku którego przygotowywany przez grupę tomik pt. „światła. test na obojętność" nie został opublikowany. Wówczas Ogród zerwał współpracę także z „Arcusem". W lutym 1978 grupa przeszła pod opiekę RU SZSP przy UMCS; opieka mecenasa sprowadzała się do pomocy w realizacji jednego plakatu oraz umożliwieniu udziału w zgrupowaniu studenckim w Krasnobrodzie w połowie kwietnia 1978.

Oceniając po latach okres pracy grupy w 1974–76, B. Sarat pisał: „Bez względu na to, czy Ogród literalnie opowiedziałby się za tłamszoną już «nową falą», czy nie – dla środowiska BYŁ grupą interwencyjną, próbującą zmienić nie tyle układ sił, co wpłynąć na zmianę stereotypów myślenia i zmusić lubelskich twórców do zajęcia jednoznacznych postaw tak wobec odzieranej z konwencji sztuki, jak i wobec realiów społeczno-kulturalnych"[10].

W listopadzie 1976 grupa w zmienionym składzie wystąpiła oficjalnie pod nazwą: Grupa Sztuki Integratywnej Ogród-2. Przyjęcie nowej nazwy wynikało także z ewolucji zasad programowych. Z Ogrodu odeszły osoby, które zdecydowały się na indywidualną pracę, nie skrępowaną zasadami obowiązującymi w grupie. Jednak jeszcze w kwietniu 1976 zredagowano wewnętrzny manifest ugrupowania pt. „Poezja Ogrodu II" (nie został ogłoszony drukiem). W manifeście tym nawiązy-

[10] *Tamże.*

wano do surrealizmu; dowodem sięgania do tej tradycji miały być organizowane przez grupę „zdarzenia" i ich interwencyjny charakter.

B. Sarat pisał na ten temat: „Świadomość formacji była stricte «nowo-falowa», nie znalazła jednak do końca uznania wśród lublinian poetyka Prób i Teraz. Model wiersza lingwistycznego w 1974 roku był już praktycznie wyczerpany i nie mógł być wykorzystany bez odwołań i powtórzeń. To skierowało Ogród w stronę surrealizmu, podejrzanie przystającego do ówczesnej rzeczywistości (termin soc-surrealizm ukuł już w grudniu '74 Grzegorz Józefczuk)"[11].

Pierwszym publikowanym tekstem o charakterze programowym była ogłoszona w listopadzie 1976 w *Kurierze Lubelskim* (nr 265) autoprezentacja pt. „OGRÓD. Geografia grupy"; podpisali ją Berger, Maliszewski, Muła, Pietrzela, Przychodzki, Rudzki, Szparaga (w nocie w *Nowym Wyrazie* 1977 nr 2 informującej o pracach grupy i jej składzie nie wymieniono już Bergera, Maliszewskiego i Rudzkiego, podano zaś nazwisko Dymka). Według informacji L. Przychodzkiego, Berger i Wasielewski-Połonina nie byli już w tym czasie członkami grupy, program podpisali na zasadzie solidarności i „na złość wspólnym wrogom"; uczestniczyli też sporadycznie w niektórych akcjach ugrupowania (list z X 1996).

W „Geografii grupy" pisano m.in., iż w rozumieniu uczestników nie jest ona grupą „sensu stricte poetycką", zaprezentowano także założenia, nakreślone przez jej twórców:

„[...] zadaniem OGRODU jest wyłonienie ze wszystkich dyscyplin sztuki wspólnego języka przekazu treści, doskonalenie go i stopniowe przygotowanie naszych odbiorców do odczytywania wprost eksperymentalnych na razie zapisów, które stosujemy. Wieczory-zdarzenia, realizowane przez OGRÓD w klubach studenckich czy wprost na ulicy [...] są kluczem do opanowania drogi przemian grupy i wprowadzeniem w tworzoną przez nas sztukę, którą nazywamy i n t e g r a t y w n ą".

W kwietniu 1977 z grupy odszedł Muła i związał się z „A.T. Grupa Chwilowa". Kolejny skład osobowy grupy utrzymał się do maja 1979; w 1978 *Nowy Wyraz* (nr 4) wymienia następujących członków Ogrodu-2: Goszczyński (gitara, flet, wokaliza, teksty), Muszyński (scenografia, plakaty, komunikaty semantyczne, działania, teksty), Przychodzki (działania, teoria, organizacja przestrzeni, teksty), Pietrzela (działania, teoria, teksty), Szparaga (działania, teoria, światła, teksty); wkrótce z grupy odszedł Goszczyński, przybył zaś Kazimierz Malik.

Od połowy grudnia 1976 grupa występowała zbiorowo pod nazwą Ogród-2. W dniach 11 i 12 XII odbyły się jej wieczory w klubie „Balbina" w Łodzi (Berger, Malik, Goszczyński, Pietrzela, Przychodzki, Szparaga; druga prezentacja połączona była z występem pianistycznym Lucjana Wesołowskiego). W 1977 miały miejsce kolejne występy: 27 II w klubie „Pod Jaszczurami" w Krakowie (Goszczyński, Muła, Muszyński, Pietrzela, Przychodzki, Szparaga), tamże 29 IV (w tym samym składzie, ale bez Muły), 19 V w Międzyuczelnianym Instytucie Filozofii i Socjologii w Lublinie (Goszczyński, Muszyński, Muła, Pietrzela, Przychodzki, Szparaga), zaś 15–30 VII grupa uczestniczyła w II Ogólnopolskim Plenerze Surrealistów „Metafora '77" w Kluczkowicach (30 VII odbył się występ grupy w skła-

[11] *Tamże.*

dzie: Goszczyński, Muszyński, Pietrzela, Przychodzki; zaprezentowano tu plakaty semantyczne nazwane „komunikatami-znakami").

Następny ogłoszony drukiem tekst programowy podpisany przez Malika, Muszyńskiego, Pietrzeli, Przychodzkiego i Szparagę powstał jesienią 1978. „MANIFEST. Język wieloświata, II" oraz „Suplement do manifestu" opublikowane zostały w antologii „Studenckie grupy i kluby poetyckie" (s. 324–325)[12]. Jego pierwsza część była próbą określenia istoty współczesnej poezji:

„POEZJA

to nie tylko tekst
lecz więcej dalej
to poszerzenie rzeczywistości w myślenie
odczuwanie i wyobraźnię
to chęć zmiany czyli obnażenie codzienności
to OTWARCIE w głąb i NA
(...)
to nie publicystyka i nie reportaż
to TERAŹNIEJSZOŚĆ i zapach jutra
to nasze nieskończoności
poezja to ŚWIADOMOŚĆ
i MATERIA
(ich konflikt i próby kontaktu)
to daleko od Oficjalności Festiwali
Konkursów Akademii
to MIĘDZY kurzem i błotem chodnika
a wolną myślą metaforą
to kreacja zbiorowa tekstu muzyki i plastyki
(ich nieślubne dzieci są najpiękniejsze)
to słowo kinetyczne w gałęziach światła
to przenikanie zdystansowania i zachwytu
to obraz i metafora (nasze oczy są gejzerami wyobraźni)".

„Suplement do manifestu" kreślił obraz sytuacji człowieka we współczesnej kulturze. Pisano: „Nasz czas jest czasem widocznego zagrożenia świadomości, ludzi i rzeczy. Rozdarcie myśli i uczuć stało się faktem. Ich wynikiem jest powstanie obszarów niespójności – w nas samych i dookoła". Powodują one, iż człowiek zmuszony jest do szybkich i przypadkowych wyborów. Wspomniana „niespójność" osiągnie ostatecznie rangę sztuki. Autorzy deklarowali:

„1. nie jesteśmy za poezją tylko aktualną.
2. odrzucamy sztukę pojmowaną jako monolit.
3. jesteśmy otwarci, mamy szeroko otwarte oczy".

[12] B. Sarat pisał o tym tekście: „Brak oficjalnego manifestu – nie mogło go być przy założeniu stałej modyfikacji programu i składu rozumianego jako adhocracja – lublinianie nadrabiali dowcipem. Przełożony na język pisany rysunkowy manifest przyjaciela grupy, malarza Władka Pitali, rozesłano nawet kilku redakcjom, które chciały go potraktować poważnie. Oryginał, czyli dzieło Pitali, pozostaje w zbiorach Galerii EL, to co powstało, po zastąpieniu go słowami jako «Język wieloświata, II», rozszyfrował dopiero A.K. Waśkiewicz, nie dając się nabrać". Por. przyp. 5.

„Suplement" był kolejną próbą określenia istoty i funkcji poezji współczesnej:

„Nowa poezja musi wiedzieć.

Jest: przenikaniem się kontrowersyjnych racji, stanów, poziomów i dystansów.

Jest: destrukcją stabilnych mentalności. Jednym z wielu wyjść, jakie ma do dyspozycji staje się podanie w wątpliwość głosu jednostki. Świat chwytamy w momencie destrukcji.

Narastający dialog: tak wewnętrzny, jak i zewnętrzny, zmusza do podjęcia dialogu z dialogiem.

Jesteśmy za ukazaniem przemian świadomości człowieka nam współczesnego na drodze sztuki – rozumianej jako wymiana poliperspektywicznych racji, to patos z ironią; liryzm z intelektem. Teksty, m.in. w formie dialogicznej, obrazują rozpękanie świata. Poezja to WYBUCH".

O tym kolejnym programie Przychodzki pisał:

„Skoro na siłę CHCIANO od nas programu – program się stał. Pitala przyniósł kiedyś do akademika, gdzie mieszkał Pietrzela, wielki brystol. Tam, pół rysunkowo, pól werbalnie, wyłożył, czego oczekuje od sztuki i siebie. Było to i śmieszne i poważne zarazem. [...] Karton jest dziś w Galerii EL, jako samoistne dzieło sztuki współczesnej, z jego inspiracji powstało zaś to, co nazwaliśmy «Język wieloświata, II» (I «język wieloświata» wystąpił w cyklu «przedmioty»–«ciemnia»). Był w tym i kabaret, i całkiem poważna zaduma. Tacy byliśmy podczas happeningów. Bo takimi odbieraliśmy realia naszego życia. Nie darmo Sarat przypomina, iż «soc-surrealizm» odkrył nie «Major» z «Pomarańczowej Alternatywy», a Józefczuk z Ogrodu gdzieś pod koniec grudnia '74, kiedy pisaliśmy «podróż mistyczną z paulem klee». [...]«Język wieloświata, II» nie był dla nas żadnym ważnym wydarzeniem. Nie ma nawet daty[...]"[13].

Około VI 1979 Pietrzela, Przychodzki i Woźnica zredagowali tekst dotyczący grupy pt. „Inna droga, inni ludzie" przeznaczony do planowanego, ale nie zrealizowanego lubelskiego numeru *Poezji*: „[...] był z jednej strony próbą odkłamania stereotypowych opinii o Ogrodzie-2 (faszyści, anarchiści, hochsztaplerzy) – czyli nieco prostowania historii grupy, z drugiej, post factum, powiedzenia ludziom tego, o co ekipie chodziło. Do czego dążyła swoją sztuką" – pisał Przychodzki. (list z X 1996).

W październiku 1977 Ogród-2 rozpoczął cykl działań artystycznych zwanych przez grupę Akcją „Rezerwat" – „stojącą na pograniczu sztuki ziemi, sytuacji pozorowanych, poezji i konceptualizmu" (imprezy odbywały się bez widzów, ich fotograficzną dokumentację zachowywano dla przedstawienia w galeriach studenckich)[14]. Odbyły się cztery imprezy cyklu: 9 X w Starym Lesie koło Lublina i na trasie kolejowej Lublin–Warszawa (Muszyński, Przychodzki, Szparaga), 3 I 1978 „Rezerwat II" w okolicach Lublina (Goszczyński, Pietrzela, Przychodzki), 11 II „Rezerwat III" (nazwa robocza: „Wilcza galeria") na stoku Hnatowego Berda koło Wetliny (Malik, Goszczyński, Przychodzki, Wasielewski-Połonina).

[13] List do E. G. z X 1996.

[14] Por. Studenckie grupy..., s. 321. Zob. przyp. 1.

Ostatnia akcja pod nazwą „Rezerwat IV" miała miejsce 13 XI 1980 na placu przed Domem Towarowym w Lublinie (Ciesielski, Haponiuk, Kwietniewska, Piekarski, Przychodzki, Rostek); wg informacji Przychodzkiego milicja zatrzymała wówczas Rostek i Haponiuka, Piekarskiemu, fotografującemu zdarzenie udało się zbiec.

Kolejnym cyklem działań grupy była Akcja „Nieskończoność", przeprowadzona w Lublinie w dniach 27–30 IV 1978 w czasie trwania Konfrontacji Młodego Teatru na jednym z placów miasta, połączona z rozdawaniem odbitek prezentowanych tekstów[15].

Równolegle kontynuowano spotkania i prezentacje nie objęte cyklem tematycznym. W 1978 były to: 25 II prezentacja w Międzyuczelnianym Instytucie Filozofii i Socjologii (Goszczyński, Muszyński, Pietrzela, Przychodzki, Szparaga; ballady grupy prezentował Bolesław Wesołowski z „A.T. Grupy Chwilowej"), w 1979: 19 III w klubie „Feniks" w Lublinie (Dymek, Piekarski, Przychodzki), 27 IV w klubie „Grześ" wystąpienie pt. „Pożegnanie z poezją" (bez prezentacji wierszy, „improwizowana przypowieść o lotnisku, gdzie wzloty ogłaszają jedynie megafony", ilustrowana slajdami modeli samolotów; Piekarski, Przychodzki, Woźnica), 29 IV w klubie „Helios" w Lublinie (Muszyński, Pietrzela, Przychodzki, Szparaga z udziałem L. Wesołowskiego), 31 V w klubie Riviera-Remont w Warszawie (Dymek, Piekarski, Pietrzela, Przychodzki).

Nadto 19 III 1978 grupa firmowała pokaz malarstwa Sprawki w klubie „Chatka Żaka" w Lublinie, zaś w II 1979 wystawę malarstwa Muszyńskiego w Ostrowcu Świętokrzyskim.

W tym czasie grupa zainteresowała się zagadnieniem terapii i zbliżyła się do Polskiego Towarzystwa Higieny Psychicznej. Sformułowano wówczas postulat terapii poprzez sztukę bez pośrednictwa psychologów czy terapeutów, a z udziałem samych twórców.

Ogród-2 przerwał działalność 31 maja 1979, jednak już w październiku 1980 wznowił ją z inicjatywy Grzegorza Ciesielskiego (autor tekstów do muzyki rockowej, perkusista w zespole „Protest"). Działała w składzie: Ciesielski, Haponiuk, Kwietniewska, Piekarski, Pietrzela, Przychodzki i Rostek. Fakt ten został ogłoszony przez rozkolportowanie powielonego druku, w którym pisano m.in.: „Po okresie przerwy [...] wznawia działalność eks-studencka grupa literacka, znana z propagowania w latach 1974–79 koncepcji kreacji zbiorowej tekstu literackiego, jak też z zajmowania wśród polskich grup poetyckich tzw. nowej fali – pozycji skrajnie lewicowych". Reaktywowanie grupy motywowano koniecznością określenia swojego stanowiska wobec nowej sytuacji w kraju i zmian zachodzących w kulturze. Odnowiona grupa zamierzała pracować bez mecenasa, a także wyjść poza środowisko studenckie. Kładziono również nacisk na fakt, iż: „Nikt z współpracowników IGL Ogród-2 nie należał i nie zamierza należeć do zawodowych form organizowania kultury PRL, uważając tzw. nieprofesjonalność za jedyną szansę samodzielności". Nie zamierzano zmieniać linii pracy realizowanej w 1974–79. O potrzebie reaktywowania grupy pisano m.in.: „Ogród-2 wznawia pracę niejako na zapotrzebowanie społeczne, kiedy ostatnie miesiące przyniosły kolosalne zmiany

[15] Tekst prezentowany w trakcie Akcji opublikowano w: Studenckie grupy..., s. 323. Zob. przyp. 1.

nawet w myśleniu Polaków, a «zawodowi» literaci czekają z zabraniem głosu – diabli wiedzą na jaki czas, przyjmujemy na siebie i c h i n a s z ą odpowiedzialność"[16].

Odbyły się jeszcze trzy prezentacje grupy w Lublinie: w 1980: 27 XI w klubie „Mucha" (Ciesielski, Haponiuk, Kwietniewska, Przychodzki i Rostek), 17 XII w klubie PUSB (Haponiuk, Kwietniewska, Przychodzki, Rostek; ballady grupy śpiewał Piotr Brania), oraz w I 1981 w klubie „Chatka Żaka" (wystawa rysunków Haponiuka; ballady grupy śpiewał P. Brania).

Do 1979 grupa nie związała się bliżej z żadnym czasopismem; wprawdzie zabiegała o współpracę z *Kameną* (redakcja pisma była zapraszana na jej imprezy, nie wykazała jednak nimi większego zainteresowania), ogłosiła w tym piśmie dwie tylko kolumny poetyckie[17], sporadycznie drukowała w *Kurierze Lubelskim* i *Nowym Wyrazie*.

Teksty Ogrodu zostały w listopadzie 1976 wykorzystane przez lubelski teatr studencki „Scena 6" przy opracowaniu spektaklu „O nas samych".

W 1976 grupa planowała wydanie zbiorowego tomiku „światła. test na obojętność", inicjatywa ta jednak nie doszła do skutku, mimo że książka była już po korekcie. Dopiero w 1991–93 jej byli członkowie wydali tomiki „ponieważ noc", „ciemnia" i „czekając na podłodze na wszystkie pory życia".

Dla B. Tokarz teksty zawarte w tych zbiorkach miały dużą wartość jako zapoznane świadectwa dorobku Nowej Fali. Pisała: „Dwa niewielkie tomiki (wraz z fotografiami) są tym, co po ugrupowaniu zostało. Można by je traktować w sposób przyczynkarski jako dokument do historii Nowej Fali, gdyby nie świadomość cząstkowości zapisu poetyckiego w stosunku do różnorodnych działań grupy oraz do ówczesnego życia młodoliterackiego. Zmusza to do weryfikacji obiegowych wyobrażeń o twórczości nowofalowej. Niewielu krytyków bowiem przyznaje Nowej Fali kontrkulturowy charakter. [...] Trzeba zaznaczyć, że w okresie swego istnienia nie publikowali oni – niemalże zupełnie – z przyczyn subiektywnych, związanych z wyborem artystycznym, jak również z powodów od siebie niezależnych – politycznych"[18].

Pod koniec 1980 część członków Ogrodu-2 związała się na krótko z *Biuletynem Informacyjnym „Solidarność" Wschodniego Okręgu Kolei Państwowych* (Ciesielski, Haponiuk, Przychodzki). Inni opowiadali się za współpracą z Niezależnym Zrzeszeniem Studentów lub byli przeciwni politycznym powiązaniom; spowodowało to ostateczny rozpad Ogrodu-2.

W grudniu 1981 Przychodzki, Piekarski i Strelnik-Wendy sformułowali Program „Dirty Dust", nawiązujący do wywodzącej się z Ogrodu-2 koncepcji terapii poprzez sztukę. Z powodu stanu wojennego nie podjęto działalności.

Kontynuacją działań Ogrodu była międzynarodowa grupa fluxusu Double Travel, założona w piątą rocznicę wprowadzenia stanu wojennego, 13 grudnia 1986: Waldemar Bochniarz (pseud. Disney; saksofon altowy, działania), Maciej Sałański (pseud. Matros; rzeźba, działania, fotografia), Waldemar Dziaczkowski

[16] Tekst opublikowano 13 XI 1980 w ramach dalszej części Akcji „Rezerwat".
[17] W kolumnach tych redakcja podała, bez zgody członków grupy, ich nazwiska.
[18] B. Tokarz. *Fa-art* 1993 nr 2/3 s. 150.

(pseud. Dziako; teoria higieny psychicznej, działania), Jerzy Jaśkiewicz (pseud. Colombo; dokumentacja fotograficzna, działania), L. Przychodzki (teoria, wybór plenerów, działania), Edward Soroka (pseud. Lu; teoria, działania) i Ralf Schulze (pseud. Wunderwaffe; pantomima, działania plastyczne). Pierwsza jej prezentacja miała miejsce w łódzkim klubie „Pod Prąd" (przedtem klub nazywał się „Balbina", po 1986 „Galeria Działań Maniakalnych" K. Skiby). „Double Travel" miała charakter czysto plenerowy, zorganizowano jedynie trzy imprezy przeznaczone dla widzów; druga miała miejsce na Peace Festival w Białogórze, trzecia w czasie trwania TUMULTU w Toruniu. W tym czasie z grupy odszedł Bochniarz, jego miejsce zaś zajął Tadeusz Mazurek pseud. Bosman (kompozytor, a także dyrygent). Latem 1990 zawieszono działalność po wystawie dokumentacji zorganizowanej w Institute of Fatuous Research, Stoke-on-Trent w Wielkiej Brytanii.

Po rozpadzie grupy twórczość literacką kontynuowali Józefczuk i Rudzki (jako dziennikarze), Dymek, Maliszewski, Paruch, Pietrzela i Rostek (w latach osiemdziesiątych współpracowała z czasopismami drugiego obiegu) oraz Przychodzki. Część członków Ogrodu kontynuowała twórczość plastyczną; Sprawka wyjechał do Nowego Jorku, zaś Strelnik-Wendy do Paryża, Muszyński, Maliszewski i Przychodzki pozostali w Lublinie, Wasielewski-Połonina przebywał i pracował jako rzeźbiarz głównie w Bieszczadach. Fotografią zajmowali się Piekarski i Sokołowski, Skop pracował jako aktor i wydawca.

W 1990 część archiwum grupy przekazano Bibliotece Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

Działalność artystyczna i twórczość literacka grupy dopiero w kilka lat po jej rozwiązaniu doczekała się obszerniejszych omówień. Wnikliwą analizę dokonań artystycznych Ogrodu przeprowadziła w 1993 B. Tokarz pisząc m.in. „[...] będąc grupą kontrkulturową, była jedną z później powstałych grup nowofalowych. Podobnie jak grupa Kontekst, choć z innym efektem, wyciągała konsekwencje artystyczne z doświadczeń innych sztuk i ideologii kontrkultury. Jej twórcy posiadali rozwiniętą świadomość estetyczną – jak wynika z tekstów, a jej działalność jest potwierdzeniem tezy o różnorodności artystycznej Nowej Fali i jej przełomowej funkcji w kulturze, literaturze, sztuce i myśleniu społecznym"[19].

30 listopada 1993 odbył się w WDK w Lublinie wieczór andrzejkowy poświęcony poezji grupy z udziałem Stanisława J. Królika, który wygłosił prelekcję pt. „O pięknym starzeniu się poezji. (Rzecz o grupie poetyckiej Ogród/Ogród-2)".

Publikacje

– w czasopismach

1975

Kamena nr 19: 21 IX s. 6, Lubelska Grupa Poetycka Ogród.
W: M. Berger, M. Muła, M. Pietrzela, L. Przychodzki, S. Skop, M. Sokołowski.

[19] *Tamże*, s. 152.

1976

Kamena nr 19: 19 IX s. 14.
W: M. Muła, M. Pietrzela, L. Przychodzki. – P: [Podp.] Ogród.

Kur. Lub. nr 265 (dod.: *Konfrontacje,* nr 22): 24 XI s. 9, Ogród.
Tu nie podpisane wiersze oraz: Geografia grupy.

1978

Kamena nr 7: 2 IV, Ogród-2 przedstawia się.
Tu nie podpisane wiersze i nota o grupie.

Nowy Wyr. nr 4 : IV s. 59–63, Ogród.
Tu nie podpisane wiersze i nota o grupie.

1991

Helikon. Miesięcznik kulturalno-literacki nr 3/4: II–III s. I, 12–13.
Tu nie podpisane wiersze oraz nota o grupie.

1992

Gaz. w Lub. nr 57: 21 III s. 5, Ogrody.
Tu dwa nie podpisane wiersze oraz nota o grupie autorstwa Z.W. Fronczka.

– druki zwarte

ponieważ noc. Wybór tekstów: K. Wojtysiak. Grafiki: R. Muszyński. Projekt okł.: M. Maliszewski. Lub: Ex-libris **1991,** 41 s., egz. 500, Ogród/Ogród-2.

Zawartość: (bk): Kilka poważnych słów zamiast wstępu. Nie podpisane wiersze z lat 1974–1979 oraz nota o grupie na okł.

ciemnia. Wybór tekstów: M. Garbacz. Wstęp: G. Linkowski. Projekt okł.: M. Maliszewski. Lub.: Ex-libris **1992,** 81 s., fot., egz. 500, Ogród/Ogród-2.

Zawartość: G. Linkowski: Wstęp (wolny). – Nie podpisane wiersze z lat 1974–1981 oraz nota o grupie na okł.

czekając na podłodze na wszystkie pory życia. Wstęp: B. Sarat. Lub.: Młodz. Dom Kult. Vetter **1993,** 90 s., egz. 500, Ogród/Ogród-2.

Wyd. przy pomocy finansowej Wydz. Kult., Sportu i Turystyki Urz. Woj. w Lublinie.

Zawartość: B. Sarat: Wszędzie i nigdzie, czyli uczestniczyć w świecie. – Nie podpisane wiersze z lat 1974–1979. – Art.: Samotność jest prawością. (O moralistyce Edwarda Stachury). – [Nota o grupie na okł.].

– w jednodniówkach

1975

Mózgowiec. Jednodniówka Socjalistycznego Związku Studentów Polskich. Nr 1. Lub.: ZW SZSP XII 1975 s. 6.
Tu wiersze grupy przedr. z *Kameny* 1975 nr 19, z koment. red.

1979

Biuletyn Informacyjny RU SZSP UMCS, VIII 1979 s. 4.
Tu nie podpisane wiersze.

– w antologiach

1979

Studenckie grupy i kluby poetyckie. Wiersze, manifesty, samookreślenia. Warsz.: ZG SZSP s. 327–333.

Tu wiersze podp.: Ogród-2. – Grupa Sztuki Integratywnej Ogród II [historia]. – Grupa Sztuki Integratywnej OGRÓD II LUBLIN – Akcja „Nieskończoność", 28 kwietnia, plac pod PDT, południe [tekst kolportowany w trakcie imprezy]. Manifest: Język wieloświata, II. Suplement do manifestu. [Podp.:] K. Baca-Malik, R. Tytus Muszyński, M. Pietrzela, L. Przychodzki, L. Szparaga.

Opracowania

– grupa o sobie: **1975:** [M. Berger] (marber): Odpowiedź „Kamenie". *Radar* nr 7: VII s. 32 [polem. z: Z. Mikulski: Abrakadabra. *Kamena* 1975 nr 223, tu także o grupie]. – **1976:** OGRÓD. Geografia grupy. *Kur. Lub.* nr 265: 24 XI s. 3. – Płacz w Ogrodzie. *Itd* nr 34: 22 VIII s. 28 [list do red., znacznie przez nią zmieniony; podp.:] Grupa Ogród: S. Dymek, G. Józefczuk, M. Maliszewski, M. Muła, M. Pietrzela, L. Lele-Przychodzki, A. Wasielewski-Polonina; przedr. *Kamena* nr 19: 19 IX s. 14 [z koment. red.]. – **1979:** Grupa Sztuki Integratywnej Ogród-2. [W:] Studenckie grupy i kluby poetyckie. Wiersze, manifesty, samookreślenia. Warsz.: ZG SZSP s. 319–329. – **1980:** Interwencyjna Grupa Literacka Ogród-2. Lub. X [19]80, s. 1, masz. powiel.; Interwencyjna Grupa Literacka Ogród-2. Lub. 13 XI 1980, s. l, masz. powiel. – **1988:** L. Przychodzki: Rozbieranie z mitów. *A'cappella. Nieregularnik ruchu Wolność i Pokój* nr 14: X s. 8 [dot. też grupy Samsara]. – L. Przychodzki: Monkey king (in green). *Drawn* nr 1 s. 32 [dot. również grupy Samsara]. – **1999:** [L. Przychodzki] Lele: Byliśmy, jesteśmy, będziemy...? *Wiad. Uniwersyteckie* (UMCS) nr 2: XII s. 29.

– ogólne: **1975:** [C. Mikulski] (cm): Ogród pełen poezji. *Kur. Lub.* nr 57: 8/9 III s. 5, 7. – Lubelska grupa poetycka OGRÓD. *Kamena* nr 19: 21 IX s. 6 [wstęp do kolumny poet.]; polem. H. Litwin: Klasyczny Ogród. *Tamże* nr 20: 5 X s. 15. – W. Dras: O Ogrodzie krytycznie. *Kur. Lub.* nr 287: 30 XII s. 4. – *Nowy Wyr.* nr 12: XII s. 187 [nota]. – **1976:** A. Potrzyszcz. *ABC lubelskiego żaka* nr z IX . – [I.K. Misiec] K. Pyżewski : Dziennik akademicki. *Kur. Lub.* nr 231: 13 X s. 3. – W. Krawczyk: Kto pierwszy po słupie bez mydła na górę. *Sztand. Ludu* nr 234: 14 X s. 4. – *Nowy Wyr.* nr 11: XI s. 127–128, Kronika [dot. założeń organizacyjnych grupy]. – **1977:** *Nowy Wyr.* nr 2: II s. 104 [not. o zmianie nazwy]. – **1978:** *Nowy Wyr.* nr 4: IV s. 63. – W. Kaczkowski: Grupa Sztuki Integratywnej Ogród-2. *Inf. Konfrontacji Młodego Teatru.* Lub., kwiecień 1978. – **1979:** W. Żelazny: Interpretacje. Ogród-2 czyli o akademizmie. *Biul. Inf. ZW SZSP w Lublinie* nr z II. – K. Wasilewski: Wiadomości. *Jazz* nr 5: 19 III s. 2. – S. Gaszyński: W doborowym towarzystwie. *Sztand. Ludu* nr 121: 31 V s. 4. – S. Krusiński: Ogród-2. *Kur. Lub.* nr 135: 20 VI s. 3. – **1988**: J. Waluszko. *A'cappella. Nieregularnik ruchu Wolność i Pokój* nr 14: X s. 8. – **1993**: B. Tokarz: Ogród/Ogród-2. *Fa-art* nr 2/3: IV–IX s. 150–152 [omów. dokonań grupy na tle geografii ruchu nowofalowego]. – (zew): Andrzejki z „Ogrodem". *Gaz. w Lub.* nr 277: 27 XI s. 2. – zew: Pamiętajcie o „Ogrodach". *Gaz. w Lub.* nr 282: 3 XII s. 2. – **1994:** (a-ma): Wieści kulturalne. *Lub. Monitor Miejski* nr 11/16 : XI s. 9 [dot. też grupy Samsara]. – **1999:** B. Tokarz: Wspólnota i anonimowość. O poezji grupy Ogród/Ogród-2. *Wiad. Uniwersyteckie* (UMCS) nr 2: XII s. 25–28.

– ponieważ noc. [Rec.:] **1991:** [Z.W. Fronczek:] Kronika literacka i towarzyska. *Gaz. w Lub.* nr 63: 14 III s. 5. – **1992:** [Z.W. Fronczek:] Kronika literacka i towarzyska *Gaz. w Lub.* nr 52 : 14 III s. 5. – [Z.W. Fronczek] Zybi Fronc: Ogrody. *Gaz. w Lub.* nr 57: 21 III s. 5, nawiąz.: L. Przychodzki: Nasz Paul Klee. *Tamże,* s. 5. – W. Michalski: Almanach grupy poetyckiej Ogród. *Dz. Lub.* nr 44 s. 5. – [A. Dybek:] Promocja książek. *Gaz. w Lub.* nr 73: 13 IV s. 8.

– c i e m n i a. [Rec.:] **1992:** Z.W. Fronczek: Pamiętajcie o ogrodach. *Gaz. w Lub.* nr 278: 16 XII s. 8. – I. Kowalczyk: Dubeltowa promocja. *Expr. – Fakty* nr z 28 XII s. 7 (dot. też: Z. Dmitroca: Rozbrykana bryczka]. – **1993:** (alf): Od grzechów socjalizmu uciec „rozbrykaną bryczką". *Dz. Lub.* nr z 6 I s. 10.

– c z e k a j ą c n a p o d ł o d z e n a w s z y s t k i e p o r y ż y c i a. [Rec.:] **1993:** [J. Waluszko] (j). *Мать нариадка* (Gdańsk) nr 18 s. 52.

– u t w o r y o g r u p i e: **1992:** M. Garbacz: Patrząc na północny wschód. *Gaz. w Lub.* nr 109: 9 V s. 5.

ARGO*

Warszawa; kon. 1974–pocz. 1975.
Grupa studencka.
Członkowie: *Piotr Bratkowski, Ryszard Holzer, Aleksander Lewiński.*

Efemeryda zawiązana przez studentów polonistyki (Piotr Bratkowski, Ryszard Holzer) i historii (Aleksander Lewiński) Uniwersytetu Warszawskiego jesienią 1974. Grupa nie sformułowała programu, nie miała mecenasa, nie ogłosiła wspólnych publikacji. W styczniu 1975 wystąpiła ze wspólnym wieczorem w klubie UW „Sigma". O owym jedynym spotkaniu z publicznością Bratkowski pisał: „[...] w przygotowaniach brał udział aktor i ówczesny student reżyserii, Andrzej Makowiecki, część wierszy czytał student wydziału aktorskiego Jacek Łupiński, część ówczesna licealistka, następnie aktorka, Beata Chwedorzewska"[1].

W 1975 Bratkowski i Holzer weszli w skład Grupy Poetyckiej → Moloch. Bratkowski był też współzałożycielem Ruchu Artystycznego → Świat (1980).

KLEPSYDRA**

Grupa poetycka „Klepsydra"

Słupsk; kon. 1974–1977.
Grupa studencka.
Członkowie: *Jerzy Bień, Artur Tomasz Bok, Karol Bytnerowicz, Wojciech Klimczyk-Piepka, Irena Groblewska (publikowała też jako: Stępień-Groblewska), Krzysztof Szałkowski, Grażyna Witak.*

* Hasło zredagowane na podstawie informacji P. Bratkowskiego i R. Holzera.
[1] W odpowiedzi na ankietę dot. historii grupy (VI 1985).
** Hasło konsultowane z I. Groblewską (XI 1985).

Grupa powstała jesienią 1974 na wieczorze autorskim Jana Drzeżdżona w Słupsku i z jego inicjatywy (był także jej opiekunem). Skupiała studentów Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Słupsku. Nie miała mecenasa, nie sformułowała także manifestu poetyckiego[1]. Jej celem było organizowanie spotkań ludzi zainteresowanych uprawianiem poezji.

W połowie 1975 ze Słupska wyjechał Drzeżdżon; opiekę nad grupą przejął po nim Krzysztof Szałkowski.

Grupa organizowała comiesięczne spotkania robocze oraz spotkania ze słuchaczami w Muzeum Książąt Pomorskich w Słupsku; po opuszczeniu miasta przez Drzeżdżona spotkania te przekształciły się w indywidualne wieczory autorskie. Poza G. Witak, która nie miała żadnych publikacji, wszyscy członkowie Klepsydry debiutowali w czasie przynależności do grupy: A.T. Bok i Szałkowski w 1976, pozostali zaś we wspólnej kolumnie poetyckiej w *Głosie Pomorza.*

Klepsydra przestała istnieć w 1977, gdy Bok oraz Szałkowski przenieśli się z uczelni słupskiej na Uniwersytet Gdański; pozostali jej członkowie kończyli studia w innych ośrodkach akademickich (I. Groblewska od 1976 w Warszawie, J. Bień w Poznaniu).

Ukazała się jedna tylko publikacja prasowa o grupie; następnej jej prezentacji dokonał Zbigniew Babiarz-Zych w antologii „Studenckie grupy i kluby poetyckie".

Nikt z członków Klepsydry nie związał się z innym ugrupowaniem. W 1980–81 Groblewska należała do Koła Młodych przy ZLP w Warszawie, w 1980 związała się z Ruchem Artystycznym → Świat.

Publikacje

– *w czasopismach*

1977

Głos Pom. nr 23: 29/30 I s. 8–9, Magazyn Literacki.
W: J. Bień, A.T. Bok, K. Bytnerowicz, W. Klimczyk-Piepka, I. Stępień-Groblewska.

– *w antologiach*

1979

Studenckie grupy i kluby poetyckie. Wiersze, manifesty, samookreślenia. Warsz.: ZG SZSP, s. 67–69.
W: A.T. Bok, W. Klimczyk-Piepka, I. Stępień-Groblewska.

Opracowania

– o g ó l n e: **1976:** J.E. Szwaczko: Poezja studencka, czyli quo vadis Klepsydro? *Głos Pom.* nr 25: 30 I s. 4. – **1979:** Z. Babiarz-Zych: Grupa poetycka Klepsydra. Koszalin [!]. [W:] Studenckie grupy i kluby poetyckie. Warsz.: ZG SZSP, s. 65–66.

[1] Z. Babiarz-Zych wspomina o niej, recenzując tomik grupy Dialog Nienazwany: „nie wyznaczyła sobie programu w ogóle – chodziło o stworzenie na WSP środowiska, klimatu do «tworzenia»". Por. *Tu i Teraz* 1982 nr 6.

KRAJOBRAZY

Grupa Literacka „Krajobrazy".
Warianty nazwy: Intergrupa Literacka Krajobrazy; w 1976 przekształcona w Stowarzyszenie Młodych Literatów „Interklub" w Żurominie; od 1979 nazwa: Stowarzyszenie „Interklub Młodych Literatów – Krajobrazy".

Żuromin; XII 1974–po 1980.
Grupa przy ZP ZSMW.
Członkowie: *(grupa założycielska) Janusz Gaudyn, Zygmunt Okoński, Eugeniusz Osmański, Bolesław Romanowski, Andrzej A. Skolimowski, Grzegorz Wesołowski, Jerzy Żulewski, Maria Żuliszczyk (o innych członkach brak informacji).*

Grupa powołana została w grudniu 1974 przez Eugeniusza Osmańskiego, który w tym czasie współpracował ze *Sztandarem Ludu,* prowadząc w piśmie tym stały dział pn. „Poczta poetycka". Początkowo nosiła nazwę: Grupa Literacka Krajobrazy, zmienioną w początkach 1976 na: Intergrupa Literacka Krajobrazy. Mecenasem ugrupowania był od początku Zarząd Powiatowy ZSMW w Żurominie. Przewodniczącym Krajobrazów został Osmański, sekretarzem – Andrzej A. Skolimowski. Grupa miała charakter otwarty; pierwotnie skupiała początkujących literatów z rejonu Żuromina i północnego Mazowsza, wkrótce zdecydowano o poszerzeniu jej zasięgu działania o region ciechanowski, a także środowisko polonijne (stąd słowo „Intergrupa" w nazwie). Do grupy należały także osoby zamieszkałe poza terytorium kraju: M. Żuliszczyk z ZSRR, J. Gaudyn z Czechosłowacji. Profil zawodowy i społeczny członków był zróżnicowany; do Krajobrazów należeli m.in. robotnicy, rolnicy, nauczyciele, studenci, uczniowie.

Według noty w czasopiśmie *Gromada Rolnik Polski*, inspiracją do powołania grupy był fakt, iż organizatorzy Krajobrazów liczyli na opiekę Stefana Gołębiowskiego, poety mieszkającego w Bieżuniu.

Organizowano spotkania poetyckie w klubach ZSMP i wiejskich domach kultury oraz wieczory autorskie swoich członków; prasa odnotowała tylko jeden z nich – wieczór Osmańskiego w V 1975 z okazji Dni Oświaty, Książki i Prasy w Żurominie. W tym roku zaprezentowano Krajobrazy w telewizyjnej Kronice Warszawy i Mazowsza.

W maju 1976 ogłoszono, a w grudniu tegoż roku rozstrzygnięto I Interkonkurs Literacki grupy zorganizowany przy współudziale ZW ZSMP w Ciechanowie oraz Miejsko-Gminnego Ośrodka Kultury w Żurominie. Na konkurs wpłynęło 320 zestawów utworów 64 autorów. Nagrody w dziedzinie poezji (w wysokości 1000–500 zł) otrzymali: I – Edward Zolowski (Skrzyszów) i Zdzisława Zając (Żuromin), II – Maria Simonajtis-Urbańska (Wojciechów), III – Antoni Kacynel (Dubówka, ZSRR); wyróżnienia (po 200 zł): Stanisław Urbański, Czesław Parzych, Henryk Bender, Andrzej Grabowski, Grzegorz Wesołowski, zaś nagrody specjalne: Teodor Leonard Młynarski (Ciechanów), J. Gaudyn, Maria Krawiec (Głubczyce). Za utwory prozą nagrodę specjalną (w wysokości 1000 zł) otrzymała Zu-

zanna Śliwa (Warszawa), zaś wyróżnienia: Lucyna Szubel (Chrzanów) i Jacek Nowicki (Sierpc). Pozostali uczestnicy Interkonkursu otrzymali nagrody książkowe.

Jesienią 1976 grupa przekształciła się w Stowarzyszenie Młodych Literatów „Interklub" z siedzibą w Żurominie. Intencją stowarzyszenia było skupienie młodych piszących z terenu całej Polski, a także ze środowisk polonijnych. Zamierzano pomagać młodym literatom w problemach warsztatowych i życiowych, ułatwiać druk i strzec praw autorskich. Celem stowarzyszenia było także inspirowanie współczesnej twórczości literackiej. Według *Zielonego Sztandaru* (1976 nr z 14 XI) w 1976 stowarzyszenie skupiało ponad 300 osób z kraju i zagranicy (CSRS, NRD, ZSRR). Funkcję prezesa pełnił dotychczasowy przewodniczący grupy, E. Osmański. Członkiem „Interklubu" mógł zostać każdy, kto ukończył 18 lat i opublikował co najmniej pięć wierszy lub utworów prozą i nie należał do innych stowarzyszeń czy związków twórczych. Przed 1980 siedziba klubu mieściła się w Żurominie przy ul. Waryńskiego 8.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1975:** J. Żulewski: W Żurominie – grupa Krajobrazy. *Grom. Rol. Pol.* nr 93: 19 VI s. 4.

– o g ó l n e: **1974:** (o): W Żurominie powstała grupa literacka. *Tyb. Maz.* nr 305 s. 4. – **1976:** [K. Kaszper] (k): Intergrupa literacka. *Głos Ludu* (Ostrawa) nr 112: 16 IX s. 3. – [S. Sobal] (s): Interklub – organizacja młodych literatów. *Ziel. Sztand.* nr 92: 14 XI s. 4. – **1979:** [J. Augustynowicz] (aug): Krajobrazy. *Tyb. Ludu* nr 131: 7 VI s. 5; toż: [J. Augustynowicz] J.A. *Barwy* 1980 nr 6: VI s. 15.

– I I n t e r k o n k u r s L i t e r a c k i: **1976:** [Ogł.:] J. Żulewski: Konkurs Krajobrazów. *Sztand. Młod.* nr 114: 14 V. – [Omów.:] E. Osmański: Poczta poetycka. *Ziel. Sztand.* nr 70: 29 VIII s. 12; J. Żulewski: Jest taki konkurs. Nagrody Krajobrazów. *Grom. Rol. Pol.* nr 120: 5 X s. 4; (wub): Nagrody dla uczestników I Interkonkursu Literackiego Krajobrazy. *Nasza Tyb.* nr 274: 1 XIII s. 4.

GRUPA POETYCKA UNIWERSYTETU IM. ADAMA MICKIEWICZA*

Poznań; 1974–V 1975.

Grupa studencka.

Członkowie: *Jan Krzysztof Adamkiewicz*[1], *Teresa Chałupka-Tomsia, Kazimierz Grochmalski, Zbigniew Lindner, Benedykt Wojciech Nowak, Adam Żuczkowski.*

Grupa Poetycka Uniwersytetu im. A. Mickiewicza istniała w ramach Grupy Twórczej Akumulatory, skupiającej studentów związanych z teatrem studenckim

* Hasło konsultowane z T. Chałupka-Tomsia (III 1989).

[1] Wg inf. T. Chałupka-Tomsia; Adamkiewicz nie wziął jednak udziału w publikacji grupy.

(m.in. T. Chałupka-Tomsia, K. Grochmalski), muzyką (Nikos Filaktos, Henryk Frąckowiak, Ryszard Walewski) oraz młodych poetów. Grupa nie ogłosiła programu poetyckiego. Spotkania jej członków odbywały się w klubie „Akumulatory" przy ul. Zwierzynieckiej w Poznaniu, tu też miały miejsce wieczory autorskie. W 1974 grupa wzięła udział w konkursie poetyckim zorganizowanym w studenckim klubie „Od Nowa", z którym związany był J.K. Adamkiewicz. W 1975 wydała powielony zeszyt poetycki pt. „Debiut". Ostatnie wspólne wystąpienie Grupy Poetyckiej UAM odbyło się w maju 1975.

Publikacje

1974

Debiut. Maj 1974. [Pozn.: b.n.] 19 s., powiel. Grupa Twórcza Akumulatory; Grupa Poetycka UAM.
W: T. Chałupka, K. Grochmalski, Z. Lindner, B.W. Nowak, A. Żuczkowski.

KAMAT

Bielsko-Biała; 1974.

Grupa poetów i plastyków amatorów.

Członkowie: *Stanisław Feruga-Lembrant, Andrzej Piotr Golec, Czesław Parzych. Pozostałe nazwiska nieznane.*

Według jedynej prasowej informacji o grupie powstała ona w 1974 i skupiała kilkunastu młodych poetów i plastyków amatorów z Bielska-Białej. Grupa planowała organizować cykle spotkań poetyckich połączonych z wystawami prac plastycznych w filiach bielskiego domu kultury. Kamat ogłosiła, wspólnie z grupą → Narew, jedną kolumnę poetycką.

Innych informacji brak.

Publikacje

– w czasopismach

1974

Nasz Klub nr 6: VI s. 29, Narew i Kamat.
W: Cz. Parzych, A. Golec. – Tu także wiersze H. Bendera i D. Maliszewskiego z grupy Narew.

Opracowania

– o g ó l n e: **1974:** M. Pilot, Narew i Kamat. *Nasz Klub* nr 6: VI s. 29.

WARMIA I MAZURY

Grupa Twórcza „Warmia i Mazury".
Do 1976: Iławska Grupa Poetycka.

Iława; 1974–76.

Grupa przy Miejskiej Bibliotece Publicznej w Iławie.
Członkowie: *Grzegorz Kurkowski, Wiesław Niesiobędzki [pseud. Jerzy Krzywosąd], Maciej Podgórski, Janusz Surmacz, Roman Tasarz, Tadeusz Żuchowski.*

Grupa działała od 1974, początkowo pod nazwą Iławskiej Grupy Poetyckiej. Założona została przez Wiesława Niesiobędzkiego, wówczas dyrektora Miejskiej Biblioteki Publicznej. W 1976 wystąpiła na łamach miesięcznika *Warmia i Mazury* (nr 6), prezentując swój program i kolumnę literacką; szkic o grupie napisał Andrzej K. Waśkiewicz. Uzasadniając nazwy grupy, Niesiobędzki pisał, iż nie oznacza ona „że tematyką naszej twórczości ma być tylko i wyłącznie: folklor, krajobraz i specyfika społeczno-turystyczna naszego regionu". Przedstawiał też założenia literackie: „Podstawową maksymą naszej twórczości jest: impresjonizm i ekspresjonizm, minimum słów, maksimum treści – gdy chodzi o ekspresję, budowanie aury poetyckiej – gdy chodzi o impresję. Walka z pustosłowiem. Kończąc Manifest stwierdzamy: Można się z nim nie liczyć, nie można go zanegować". O tekście tym Waśkiewicz napisał: „obawiam się, że czytany łącznie z wierszami sam się zaneguje". Członkowie grupy brali udział w kilku konkursach poetyckich.

Publikacje

1976

Utwory młodych. Olsztyn literacki. Olszt.: Wydz. Kult. i Szt. Urz. Woj. w Olszt. i red. *Warm. i Mazury*, 8 s. [Wkładka do *Warm. i Mazury* nr 6: VI].

Zawartość: [W. Niesiobędzki]: Manifest Grupy Twórczej z Iławy. – W: G. Kurkowski, W. Niesiobędzki [też pod pseud.: J. Krzywosąd], M. Podgórski, J. Surmacz, R. Tasarz, T. Żuchowski.

Opracowania

– o g ó l n e: **1976:** [A.K. Waśkiewicz] akw.: Dlaczego ludzie piszą wiersze? *Warm. i Mazury* nr 6: VI [wkładka lit., s. 2–3].

POETARIAT*

Gdańsk; 1974–IV 1976.

Członkowie: *Selim M. Chazbijewicz, Jerzy Henryk Kamrowski (zm. VI 1993), Piotr Kawiecki.*

Grupa skupiała młodych poetów, urodzonych po 1950, należących do Koła Młodych Oddziału Gdańskiego ZLP (J.H. Kamrowski był od 1975 członkiem Zarządu Koła). Spośród członków Poetariatu jedynie S.M. Chazbijewicz debiutował przed przystąpieniem do grupy (w 1973 w *Poezji*), Kamrowski pierwsze swoje wiersze opublikował w 1974 w *Nowym Wyrazie,* zaś Kawiecki w 1975 w *Dzienniku Bałtyckim* (wcześniej, w 1974, zdobył III nagrodę w Gdańskim Konkursie Poetyckim). Nazwa Poetariat, zaproponowana przez Chazbijewicza, nawiązywała do hasła autorstwa Antoniego Słonimskiego „Niech żyje dyktatura poetariatu”, umieszczonego na afiszu reklamującym otwarcie w dniu 29 listopada 1918 roku Kawiarni Poetów „Pod Pikadorem”[1].

Grupa sformułowała manifest, w którym – według świadectwa Chazbijewicza – wyrażano protest przeciwko poetyce (ale nie programowi) Nowej Fali oraz poetyce autorów skupionych wokół redakcji *Poezji* (chodziło o niezgodę na poezję poetów „pokolenia Współczesności”). Tekst wysłano ówczesnemu redaktorowi *Studenta,* Adamowi Zagajewskiemu, oraz Bohdanowi Drozdowskiemu, redaktorowi *Poezji;* w żadnym z tych pism nie został on opublikowany. Manifest Poetariatu był także rozpowszechniany wśród młodych gdańskich poetów; „sytuacyjnie chodziło o wykreowanie nowej literackiej generacji” – pisał Chazbijewicz o intencjach grupy – „ideę grupy generacyjnej przejęła potem Wspólność”.

W czasie przynależności do grupy J.H. Kamrowski i P. Kawiecki ogłosili wkładki poetyckie w biuletynie *Ziemia Gdańska* (1975 nr 112, 113).

Na przełomie 1975 i 1976 grupa rozszerzyła znacznie swój skład osobowy (doszli: Waldemar Chyliński, Anna Czekanowicz, Andrzej Grzyb, Zbigniew Joachimiak, Jacek H. Kominek, Andrzej Nowakowski, Bożena Ptak, Władysław Zawistowski, a także Waldemar J. Ziemicki) oraz w kwietniu 1976 wystąpiła oficjalnie jako Grupa Sytuacyjna Poetów i Artystów → Wspólność, ogłaszając jednocześnie swój nowy manifest w czasie trwania Legnickich Dni Poezji.

---

* Hasło opracowane na podstawie informacji S.M. Chazbijewicza nadesłanych w lipcu 1975.

[1] Hasło to przywołuje A. Kowalczykowa w książce pt. Programy i spory literackie w dwudziestoleciu. 1918–1939. Warsz.: LSW 1978, s. 34. Według inf. J. Stradeckiego oryginał ulotki reklamującej otwarcie kawiarni znajduje się w zbiorach Romana Jasińskiego. Por. J. Stradecki: W kręgu Skamandra. Warsz.: PIW 1977, s. 231 (przyp. 55, 56), zob. też s. 46–56.

SYMBOL

Tychy; 1974–1980.

Członkowie: *Władysław Bochenek, Jerzy Ciurlok, Krystyna Konecka (przewodnicząca), Bogumiła Krawczyk-Wnukowa, Józef Krupiński, Jerzy Maria Pikul, Andrzej Rauszer, Jerzy Suchanek, Marian Taborski, Jan Wyżgoł; pozostałe nazwiska nieznane.*

Według nielicznych informacji prasowych grupa powstała w Tychach w 1974. Była związana z RSTK. Członkowie Symbolu wywodzili się z różnych środowisk, byli wśród nich nauczyciele, pracownicy Fabryki Samochodów Małolitrażowych, uczniowie. Organizowano wieczory autorskie, m.in. 17 V 1978 w Międzyspółdzielnianym Domu Kultury „Tęcza" (później Miejski Dom Kultury, MDK); połączono go z prezentacją laureatów konkursu recytatorskiego i prelekcją Stanisława Wilczka i Edwarda Zymana, recitalem Emilii Mazuś, wystawą tyskich artystów plastyków, kiermaszem książek. Na spotkaniu swoje książki podpisywali W. Bochenek, J. Wyżgoł, K. Konecka, A. Rauszer oraz Czesław Slezák. W tymże roku grupa wydała nakładem ZLP w Katowicach almanach „Słowo rozcięło mi wargi", zawierający wiersze wszystkich ówczesnych swoich członków. W 1980 połączyła się z grupą młodych poetów, skupionych przy MDK „Tęcza" w Tychach. Grupa organizowała otwarte spotkania poetyckie; prasa odnotowała tylko jedno z nich: 9 stycznia 1980 w MDK „Tęcza".

Publikacje

1978

Słowo rozcięło mi wargi. Almanach tyskiej grupy poetyckiej Symbol. Red. S. Wilczek. Katow.: Nakł. ZLP Oddz. w Katow., 20 s.

E. Zyman: [Wstęp]. – W: J. Ciurlok, K. Konecka, B. Krawczyk-Wnukowa, J. Krupiński, J.M. Pikul, A. Rauszer, J. Suchanek, M. Taborski. – Noty biogr.

Opracowania

– o g ó l n e: **1975:** Aktywizacja środowiska młodoliterackiego w Tychach. *Poglądy* nr 18: 15–30 IX s. 9. – **1980:** [B. Edelhajt] (bol): Spotkanie młodych poetów. *Echo Tys.* nr 1: 2–8 I s. 8.

ZMÓW

Grupa Poetycka „Zmów".

Kraków; 1974.

Grupa przy Kole Młodych ZLP.
Członkowie: *Kinga Olewicz, Łukasz Plesnar, Barbara Stasik, Mirosław Stecuła.*

Grupę tworzyli wówczas studenci Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie: Kinga Olewicz i Łukasz Plesnar studiowali filologię polską, Barbara Stasik po ukończeniu biologii studiowała filozofię, zaś Mirosław Stecuła był studentem pedagogiki specjalnej w Wyższej Szkole Pedagogicznej. Wszyscy członkowie grupy związani byli z Kołem Młodych w Krakowie.

Nazwa grupy wzięta została z żartobliwej przestrogi: „Zmów pacierz, nim coś ogłosisz".

Nie sformułowano programu poetyckiego, o czym pisał Plesnar w *Magazynie Kulturalnym*: „Grupa nie miała ściśle sprecyzowanego programu, którego tworzenie uznaliśmy za niepotrzebne i niecelowe. Każdy program jest bowiem z góry narzuconym zawężeniem zainteresowań formalnych i pola poetyckiej obserwacji, jest kompromisem lub rezygnacją. Chcemy pisać o wszystkim, co uważamy za ważne i godne utrwalenia, nie poprzestając przy tym na wulgarnym aktualizmie, jakże często obecnym w tzw. młodej poezji. Chcemy pisać nie ograniczając się do jednej, wspólnej wszystkim metody twórczej; chcemy pisać tak, jak tego zapragniemy".

Zmów ogłosiła jedną wspólną kolumnę poetycką. Spośród członków grupy jedynie Olewicz kontynuowała twórczość poetycką, publikując wiersze w licznych czasopismach, a w 1980–81 wydała dwa tomiki poetyckie; w 1977 powołała grupę poetycką → Zaraz.

Publikacje

– w czasopismach

1974

Mag. Kult. nr 3: XI s. 7.
W: K. Olewicz, Ł. Plesnar, M. Stecuła.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1974:** [Ł. Plesnar] (ŁP): Nowa grupa poetycka. Chcemy pisać tak – jak tego pragniemy. *Mag. Kult.* nr 3: XI s. 7 [not. o powst.].

MEGARON

Toruń; ok. 1974–po 1976.

Grupa studencka.
Członkowie: *Alicja Bykowska-Salczyńska, Roman Kaźmierski, Maria Kuczkowska, Marek Kuczkowski, Krzysztof Salczyński.*

Grupę Megaron tworzyli studenci filologii polskiej Uniwersytetu im. M. Kopernika w Toruniu; jej opiekunem był Janusz Kryszak. Od jesieni 1974 grupa publikowała powielony biuletyn pt. *Megaron*; wydawany z funduszu członków w nakładzie kilkunastu egzemplarzy, zawierał głównie wiersze i opowiadania uczestników grupy. J. Kryszak pisał o nim: „Ma więc ta publikacja charakter wydawnictwa zamkniętego, jest artystyczną manifestacją grupy literackiej. Manifestacją bez wyraźnie jednakże sprecyzowanego programu artystycznego, nie został on bowiem – jak dotąd – sformułowany w żadnym z numerów”[1].

Dopiero w lipcu 1976 na łamach *Nowego Medyka* grupa ogłosiła obszerną deklarację, której jednak nie uważała za program literacki.

Megaron, odrzucając uznane klasyfikacje, nazywała się „grupą działania” lub „grupą interesu”, którymi to terminami określano akt „wspólnoty w aktywności wobec kultury, wspólnoty emocjonalnej i spontanicznej, wspólnoty działania, a nie tworzenia”.

„Bezprogramowość” grupy łączyła się jednak ze zbliżonymi przekonaniami na temat zadań i charakteru współczesnej sztuki, która, zdaniem uczestników Megaronu, „powinna pozostawać zawsze czynna wobec rzeczywistości, a nie ulegać jej”. Stawiano także wysokie wymagania twórcy: „Każdy człowiek, a już szczególnie artysta powinien pisać i postępować tak, jakby od jednego słowa zależał los świata, choćby terenem sprawdzenia się takiej odpowiedzialności było tylko własne sumienie”. Własne ambicje twórcze członkowie grupy określali następująco: „Jesteśmy i mamy nadzieję pozostać entuzjastami sztuki twardej, spełniającej konkretne zadania, sztuki, która w centrum swojego zainteresowania stawia odwieczne, uniwersalne problemy kondycji ludzkiej w jej nowych obliczach”. Członkowie grupy nie opowiadali się za żadną z tradycji literackich, choć bliskie im były tendencje reprezentowane przez poetów lat trzydziestych dwudziestolecia międzywojennego, twórczość Andrzeja Bursy, grupy → Teraz, z prozaików tacy pisarze jak: Bruno Schulz, Fiodor Dostojewski, Ernest Hemingway, Michał Bułhakow, Roman Bratny i Tadeusz Konwicki, oraz twórcy dramatów: Jerzy Szaniawski, Konstanty Paustowski, Ireneusz Iredyński, Stanisław Grochowiak, Sławomir Mrożek. Stwierdzano nadto otwartość grupy: „forum naszego zespołu są szeroko otwarte dla każdego autentycznego twórcy”. Deklarację, datowaną: „maj 1976”, podpisali: Alicja Bykowska-Salczyńska, Maria Kuczkowska, Marek Kuczkowski, Krzysztof Salczyński. Według noty w *Nowym Wyrazie* grupa organizowała semi-

[1] J. Kryszak. [W:] Czasopisma studenckie w Polsce. (1971–1976). Warsz. 1977.

naria poetyckie i spotkania autorskie na terenie uczelni. Związana była ponadto z Kołem Młodych przy ZLP.

Publikacje grupy, poza czterema zeszytami *Megaronu*, nie były liczne; w 1976 ogłosiła ona kolumnę poetycką w *Itd*, a następnie tekst deklaracji programowej w *Nowym Medyku* (obok pomieszczono wiersze Bykowskiej-Salczyńskiej i Romana Kaźmierskiego). Po rozpadzie Megaronu Bykowska-Salczyńska związała się z KKMP.

Brak prasowych informacji o działaniach grupy po 1976.

Publikacje

– *w czasopismach*

1974–1975

Megaron. [Niereg.]. Red. A. Bykowska-Salczyńska, M. Kuczkowska, M. Kuczkowski, K. Salczyński. [Nakł. aut.]. Tor. XI 1974–XII 1975. Nr 1–4 s. 20, powiel. egz. 1520. Wyd. na prawach rkps.

1976

Itd nr 20: 16 V s. 22, Debiuty.
W: A. Bykowska-Salczyńska, R. Kaźmierski. – P: M. Kuczkowska.
Nowy Med. nr 13: 1–31 VI s. 7–9, Prezentujemy grupy poetyckie.
[Inc.:] Jesteśmy grupą działania... – W: A. Bykowska-Salczyńska, R. Kaźmierski.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1976:** A. Bykowska-Salczyńska, M. Kuczkowska, M. Kuczkowski, K. Salczyński: [Inc.:] Jesteśmy grupą działania... *Nowy Med.* nr 13: 1–31 VII s. 8.

– o g ó l n e: **1976:** *Nowy Wyr.* nr 8: VIII s. 129, Kronika. – **1977:** J. Kryszak: Bydgosko-toruńskie czasopisma studenckie. [W:] Czasopisma studenckie w Polsce. (1971–1976). Warsz.: ZG ZSP, s. 30.

KICKI SALON POETYCKI*

Warszawa; III 1975–VI 1976.

Grupa studencka.

Członkowie: *Bogdan Bodrzer-Jankowski, Krzysztof Górski, Jan Leończuk, Jacek Mularski, Andrzej Naglak, Urszula Nowakowska, Ryszard Smorągiewicz, Paweł Soroka, Jerzy Śleszyński, Grzegorz Zabłocki, oraz w 1975 krótko: Bogdan Pietrzak.*

* Hasło konsultowane z P. Soroką (IX 1985).

Kicki Salon Poetycki powołany został 4 marca 1975 przez Pawła Sorokę, wówczas słuchacza wydziału nauk politycznych Uniwersytetu Warszawskiego (UW), w studenckim klubie „Ubab" w Warszawie (ul. Kickiego 12), początkowo jako sekcja poetycka klubu. Wkrótce Salon wyłonił kilku młodych debiutantów, byli to: Jan Leończuk, Jacek Mularski i Jerzy Śleszyński, którzy utworzyli grupę poetycką. Następnie dołączyli do nich: Andrzej Naglak, Urszula Nowakowska, Krzysztof Górski i Grzegorz Zabłocki. Salon rozpoczął działalność od organizowania cotygodniowych spotkań poetyckich, w których każdorazowo uczestniczyło 40–50 osób.

Nazwa grupy wywodziła się od miejsca spotkań jej członków. Nie sformułowano programu poetyckiego zakładając, iż celem grupy jest upowszechnianie poezji; ugrupowanie miało mieć charakter otwarty[1]. Pisał o tym Soroka: „Nasza grupa poetycka nie posiada wspólnego programu literackiego. Uważamy, iż w poezji, będącej obiektywizacją osobowości i światopoglądu artystycznego twórcy, taki program nie ma sensu; co najwyżej może on być eklektycznym zlepkiem osobistych poglądów członków grupy bądź też programem duchowego przywódcy grupy [...]. Świadomi tego, przyjęliśmy zasadę autonomii światopoglądowej; każdy z nas pisze w zgodzie z własnym światopoglądem artystycznym. Tym, co nas łączy, jest po prostu miłość do poezji, wspólne dążenie do jej upowszechnienia. Uważamy, iż w erze postępującej komercjalizacji kultury poezja należy do tych nielicznych dziedzin sztuki, które dostarczają naprawdę autentycznych i niepowtarzalnych wrażeń"[2].

W dniach 17–19 VI 1976 Salon zorganizował wspólnie z RU SZSP UW I Warszawskie Konfrontacje Poetyckie (imprezę kontynuowaną od 1977 przez Centrum Literackie → Gremium). Było to seminarium pt. „Współczesna poezja polska", na którym zaprezentowali się głównie członkowie warszawskiego Koła Polonistów UW. W ramach konfrontacji wystąpił Jan Witan z referatem dotyczącym najmłodszej generacji poetyckiej, Krzysztof Rutkowski mówił o poezji Edwarda Stachury, Mirosław Pęczak o kontestacji w poezji nowofalowej, Andrzej Nowak wystąpił z referatem pt. „Niebezpieczeństwo pokoleniowego poezjowania". Odbył się także wspólny wieczór poetycki Piotra Bratkowskiego, Stanisława Piotra Gaszyńskiego (Lublin), Marka Zacharyasza (Katowice), Edwarda Popławskiego (Poznań), P. Soroki i in., a nadto wieczory autorskie Stanisława Grochowiaka, Krystyny Godlewskiej i Krzysztofa Gąsiorowskiego oraz spotkania czytelników z redaktorami *Poezji, Nowego Wyrazu* i *Literatury*. Ponadto rozstrzygnięto, rozpisany przez Salon i redakcje *Poezji* oraz *Politechnika,* ogólnopolski konkurs literacki pn. „O inny głos". Napłynęło na niego 428 prac, w tym 92 utwory prozą (m.in. także z ZSRR). Jury przewodniczył Tadeusz Śliwiak. W dziale poezji przyznano nagrody (od 2 tys. do 1 tys. zł): I – S.P. Gaszyńskiemu, II – Annie Nasiłowskiej, III – Markowi Grali, oraz trzy wyróżnienia (po 500 zł): M. Zacharyaszowi, Ryszardowi Bednarczykowi i Marianowi Yoph-Żabińskiemu. W dziale prozy nagrody (od 1,5 tys. do 1 tys. zl) otrzymali: II – Stefan Pastuszewski i Stanisław Taborski, III – Jacek Sawaszkiewicz (I nagrody nie przyznano), zaś wyróżnienia (po 500 zl) E. Popławski, Krzysztof Paczuski i Zbigniew Wilczyński. W trakcie konfrontacji od-

[1] Wg: *Nowy Wyr.* 1976 nr 3.

[2] Koncepcja grupy. [W:] Spętani wiatrem, spętani słońcem, s. 3.

był się także Turniej Jednego Wiersza (przewodniczył mu Jerzy Tomaszkiewicz), w którym I nagrodę otrzymał Konstanty Pieńkosz, zaś dwie II – Katarzyna Boruń i P. Bratkowski.

Grupa dwukrotnie wystąpiła w programie „Jazz i poezja” w studenckim klubie „Proxima”, była też współorganizatorem XV Tygodnia Poetyckiego Stolicy (VI 1975), wzięła nadto udział w Warszawskiej Jesieni Poezji (IX 1975).

Salon zorganizował kilka wieczorów autorskich swoich członków, m.in. w zakładach „Cora” w Warszawie, w Wytwórni Sprzętu Komunikacyjnego „Okęcie”, w PLL „Lot” w Warszawie, a także w Gnieźnie (w Wielkopolskich Zakładach Obuwia, w jednym z liceów ogólnokształcących oraz KMPiK) i w Białymstoku (w studenckim klubie „Bakałarz”; III 1976). W grudniu 1975 Salon wziął udział w Ogólnopolskiej Prezentacji Literackiej Środowisk Studenckich w poznańskim klubie „Bratniak”.

W czerwcu 1976 Salon połączył się z Ogólnopolskim Klubem Fantastyki i Science Fiction[3], co dało początek Centrum Literackiemu Gremium.

Publikacje

– *w czasopismach*

1976

Barwy nr 4: IV s. 8.
W: J. Mularski, P. Soroka, J. Śleszyński.
Itd nr 15: 11 IV s. 18, Debiuty.
W: B. Bodrzer-Jankowski, J. Leończuk, A. Naglak, R. Smorągiewicz, P. Soroka, J. Śleszyński, G. Zabłocki.

– *druki zwarte*

1976

Spętani wiatrem, spętani słońcem. Kicki Salon Poetycki. [Almanach]. [Grafika:] K. Górski, P. Soroka. Warsz.: RU SZSP, 63 s., ilustr.
Zawartość: P. Soroka: Koncepcja grupy. [Wstęp]. – W: B. Bodrzer-Jankowski, W. Górski, J. Leończuk, J. Mularski, A. Naglak, R. Smorągiewicz, P. Soroka, J. Śleszyński, G. Zabłocki. – E. Orłow: Posłowie. – Kronika Kickiego Salonu Poetyckiego.

Opracowania

– grupa o sobie: **1976:** [polem. z: J. Lewandowski: Kicki Parnas. *Zez* nr 1/16: I] *Zez*: R. Smorągiewicz: Kickie muzy: „Exodusu nie będzie...”, nr 2/17: II–III, s. 11–12; Członkowie Kickiego Salonu Poetyckiego, nr 4/18 [właśc. 3]: IV s. 12–13; [S. Zawiśliński] (S.Z.). *Politechnik* nr 8 s. 6; zob. też: Polonista. *Zez* nr 4/18 [właśc. 3]: IV s. 12. – **1981:** P. Soroka: Od Kickiego Salonu

[3] Działał od marca 1976 przy klubie „Ubab”, szybko nabierając charakteru ogólnopolskiego. Połączenie Klubu i Kickiego Salonu Poetyckiego było inicjatywą ówczesnego kierownika „Ubabu”, Zbigniewa Niemczynowskiego.

Poetyckiego do Robotniczych Stowarzyszeń Twórców Kultury. [W:] Realni romantycy (1976–1980). Warsz.: SZSP, s. 155–156.
– o g ó l n e: **1976:** A. Szmyt: Kicki Salon Poetycki. *Nowy Wyr.* nr 3: III s. 127–128. – J. Komski.: Nazwa nieco dziwna. *Barwy* nr 4: IV s. 8. – K. Siemieniako: Salon Kickiego. *Gaz. Współcz.* nr 93: 24–25 IV s. 6 [spraw. z pobytu grupy w Białymstoku].
– S p ę t a n i w i a t r e m... [Rec.:] **1976:** [T. Miłkowski] (tm): Salon po debiucie. *Walka Młod.* nr 12: 25 VII s. 27.
– I W a r s z a w s k i e K o n f r o n t a c j e P o e t y c k i e. [Omów.:] **1976:** [B. Możdżyński] (bm). *Sztand. Młod.* nr 151: 25 VI s. 5. – R. Smorągiewicz. *Literatura* nr 27: 1 VII s. 15.

PRACOWNIA

Kraków; pocz. 1975–po 1976.
Grupa studencka.
Członkowie: *Jerzy Armata, Wacław Jałowiec, Urszula Woźniak, Bogusław Zięba.*

Grupę powołali w początkach 1975 studenci Uniwersytetu Jagiellońskiego (Jerzy Armata i Bogusław Zięba studiowali wówczas prawo, Urszula Woźniak – slawistykę) i Akademii Sztuk Pięknych (Wacław Jałowiec) w Krakowie. Po raz pierwszy zaprezentowała się w kwietniu 1975 w „Kronice obecnych. Organie młodych czytelników", prowadzonej przez Henryka Cyganika w *Gazecie Krakowskiej* (prezentacja ta była połączona z debiutem prasowym Jałowca). W sierpniu 1976 Pracownia wzięła udział w „Nocy Poetów", zorganizowanej w ramach Akademickich Konfrontacji Twórczych w Szczawnicy-Krościenku, w tymże roku (przed majem) uczestniczyła w spotkaniu młodych twórców Krakowa w Klubie Kultury „Forum", zorganizowanym przez KKMP.

Grupa nie miała wspólnych publikacji, nie ogłosiła także drukiem programu artystycznego. Spośród jej członków nikt nie wydał samodzielnego tomiku poetyckiego. Po ukończeniu studiów Armata i Zięba pracowali w piśmie zakładowym Huty im. Lenina pt. *Echo Budowy,* obaj też związali się z krakowskim KKMP (Zięba pełnił m.in. funkcję przewodniczącego ośrodka).

Brak innych informacji o grupie.

Opracowania

– o g ó l n e: **1975:** H. Cyganik: Kronika obecnych. *Gaz. Krak.* nr 98: 30 IV „Od środy do środy" nr 17 [s. 3; dod.]. – **1976:** P. Rakowski: Sejmik twórców. *Sztand. Młod.* nr 107: 5 V s. 5.

FaMoS '75

Bielsko-Biała; pocz. 1975–poł. 1976.

Członkowie: *Marta Banet, Andrzej Piotr Golec, Włodzimierz Kowalczyk Weros.*

Według jedynej informacji prasowej o grupie FaMoS '75 powstała ona przed czerwcem 1975 przy Fabryce Samochodów Małolitrażowych w Bielsku-Białej. Gdy rozpadła się, na jej miejsce w październiku 1976 powołano grupę → Wyraz.

Brak innych informacji.

Opracowania

– o g ó l n e: **1978:** (KR): Grupa Literacka FaMoS '75 *Kult. i Ty* nr 6: VI s. 67 [not. o powst.].

MY*

Grupa „My".

Kraków; VI 1975–kon. 1977.

Grupa studencka.

Członkowie: *Maciej Chrzanowski, Andrzej Dróżdż (III–V 1976), Andrzej Kaliszewski, Janusz Lenczowski, Krzysztof Lisowski, Bogdan Zdanowicz (od 1976).*

Grupę zawiązali w czerwcu 1975 studenci polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego i zarazem członkowie Koła Młodych przy Oddziale Krakowskim ZLP: Maciej Chrzanowski, Andrzej Dróżdż, Andrzej Kaliszewski, Janusz Lenczowski i Krzysztof Lisowski[1]. W połowie 1976 grupę opuścił A. Dróżdż, a jego miejsce zajął Bogdan Zdanowicz. Wszyscy oni, z wyjątkiem B. Zdanowicza, który pochodził z województwa szczecińskiego i mieszkał w domu studenckim, byli stałymi mieszkańcami Krakowa. Pierwsze zbiorowe wystąpienie grupy miało miejsce w klubie ZLP w Krakowie. Sformułowano wówczas zasadnicze tezy programu artystycznego, ogłoszonego drukiem w 1976 w *Poezji* (nr 9).

* Hasło konsultowane z A. Kaliszewskim (VI 1985).

[1] My, po przejściu członków grup Teraz i Tylicz do ZLP, była czołówką krakowskiego Koła Młodych; stanowiła zarząd Koła, kolejnymi zaś jego prezesami byli: M. Chrzanowski (1974–76), K. Lisowski (1976–78) i A. Kaliszewski (1978–79).

Powołanie grupy było w intencji jej inicjatorów reakcją na „sformalizowanie się i uklasycznienie poetyki Nowej Fali"[2]. Stanowisko to zdecydowało ponadto o wyborze nazwy ugrupowania. Niezależnie od chęci zaznaczenia własnej odrębności grupowej celem działalności i praktyki poetyckiej oraz krytycznoliterackiej poetów z My było „podkreślenie (zasygnalizowanie) podmiotowości, autonomiczności literatury jako sztuki, zwrócenie uwagi na aspekty pominięte przez program poezji społecznej, kreowanej przez kontekst (Nowa Fala)"[3].

Zdaniem autorów manifestu utwór poetycki jest formą procesu poznania, wymagającą wszechstronnej aktywności (obserwacji i syntezy). Twórczy, więc krytyczny stosunek do języka powoduje, że każda poezja jest lingwistyczna; język jawi się tu jako podstawowy element relacji między światem kreowanym a światem otaczającym. Poetów z My interesował sposób funkcjonowania rekwizytu poetyckiego w strukturze wiersza. Celem ich poetyckich dokonań miała być „twórczość szczera wobec świata i w o b e c s a m e j p o e z j i". Za nieodzowny przymiot poezji uważali elipsę i metaforę jako „eliptyczny sposób kształtowania warstwy semantycznej". Przywróceniem poezji literaturze nazywali określenie się w historii kultury – „a n i e t y l k o w historii pojmowanej wyłącznie jako ciąg zdarzeń pozaliterackich – politycznych i społecznych".

Członkowie grupy opowiadali się za konsekwentnym realizowaniem przyjętego programu literackiego, niezależnie od rodzaju uprawianej twórczości. Program ten, dyskutowany na spotkaniach roboczych ugrupowania, został ostatecznie zredagowany przez Chrzanowskiego i Kaliszewskiego i zaakceptowany przez pozostałe osoby. Kolejna wersja programu (inna niż tekst opublikowany w *Poezji* w 1976), podpisana przez Kaliszewskiego i Zdanowicza, została ogłoszona w tymże roku w jednodniówce „Żaczek". Zdaniem Kaliszewskiego programowy charakter miała ponadto polemika z Zagajewskim pt. „No passaran!"[4] Podsumowaniem też grupy był szkic Kaliszewskiego „Głód pokolenia i klęska urodzaju"[5], opublikowany już po jej rozwiązaniu. My celowo nie ogłaszała kolumn literackich tytułowanych jej nazwą, wychodząc z założenia, że każdy z członków powinien w swej twórczości realizować programową linię grupy, tak w dziedzinie poezji, jak prozy i krytyki literackiej; wyjątek stanowił blok wierszy zamieszczony w *Poezji* razem z programem grupy (por. Publikacje).

Program ugrupowania (jak i inne manifesty ogłoszone w 1976 we wrześniowym numerze *Poezji*) z dużym dystansem został oceniony przez Bohdana Drozdowskiego, który postawił im zarzut braku „powagi, wyważenia i proporcji", nie polemizował jednak z jego tezami. Dyskusję podjęła na łamach *Więzi* Anna Sułkowska; nie zgadzając się z redaktorem naczelnym *Poezji,* zwróciła uwagę na inny mankament publikowanych manifestów: „ton ugody w stosunku do zastanych wartości" (jej zdaniem „siłą manifestu poetyckiego jest bunt"), formułowała także zarzut niesprecyzowania stanowisk etycznych autorów oraz „programową ahi-

[2] A. Kaliszewski: Grupa My. (Odpowiedź na ankietę z 15 czerwca 1981).

[3] *Tamże.*

[4] *Litteraria* 1976 nr z XI s. 136–139 (A. Kaliszewski, K. Lisowski). Artykuł ten był głosem w dyskusji o poezji współczesnej.

[5] *Student* 1979 nr 5/6 s. 18–19.

storyczność". Natomiast Mariusz Wesołowski, oceniając w szkicu „Poezja uniwersalna?..." konflikt między przedstawicielami Nowej Fali a najmłodszymi twórcami – nazwał program grupy My „jedynym głosem rozsądku w całej tej komedii pomyłek"; zdaniem autora wyróżniał się on rzeczowością na tle manifestu → Wspólności i tekstu Jana Grzegorza Głuszaka, ogłoszonych równolegle. Włodzimierz Jurasz uznał grupę My za wręcz „najmocniejszą ze względu na działalność programową i osobowości twórcze" wśród ugrupowań lat siedemdziesiątych.

Na program grupy, jego poetyckie i krytycznoliterackie realizacje powoływano się w dyskusji o poezji współczesnej publikowanej w 1978–79 w *Studencie*[6].

Protektorem grupy w okresie: wiosna 1976 – wiosna 1977 było Studenckie Centrum Kulturalne (SCK) „Pod Jaszczurami". Mecenat Centrum dotyczył zwłaszcza organizowanych tam wieczorów autorskich. W ramach tej opieki członkowie grupy uczestniczyli w imprezie studenckiej FAMA w Świnoujściu (1975). Ponadto SCK miało umożliwić wydanie almanachu grupy; projekt ten nie został jednak zrealizowany[7]. Z opieki klubu grupa sama zrezygnowała.

Spotkania autorskie i robocze ugrupowania odbywały się w klubie „Pod Jaszczurami" i w innych klubach studenckich, w KMPiK, w prywatnych mieszkaniach jej członków oraz w lokalu ZLP przy ulicy Krupniczej. Ponadto członkowie My uczestniczyli w mityngach poetyckich organizowanych m.in. w Warszawie, Wrocławiu, Oleśnicy. W 1976 (23 XI) odbyło się w Gdańsku spotkanie z gdańską grupą Wspólność. Zdaniem Kaliszewskiego „doszło wtedy do artystycznego i programowego zbliżenia [...]. Była dyskusja, wymiana poglądów, kontrowersje, które zaowocowały w prasie, a także w postaci osobistych kontaktów"[8]. W dniach 16–17 XII tegoż roku w ramach rewizyty My gościła Wspólność w klubie „Pod Jaszczurami" i w Kole Młodych ZLP. W wieczorze grupy (Kawiarnia Literacka „Pod Jaszczurami") udział wzięli: Chrzanowski, Kaliszewski i Lenczowski; 24 listopada gościli oni w II Salonie Poetyckim, prowadzonym przez Władysława Zawistowskiego w Gdańsku. Odbyło się także kilka spotkań z grupą → Terra w Krakowie; miały one charakter półprywatny.

Grupa nie została formalnie rozwiązana, zanik jej działalności nastąpił pod koniec 1977 roku. Zdaniem A. Kaliszewskiego pośrednią przyczyną rozpadu grupy był fakt, iż jej członkowie uzyskiwali większą samodzielność twórczą[9]. Były także przyczyny czysto programowe:

---

[6] Dyskusję zapoczątkował artykuł Jerzego Pilcha pt. Co nas męczy? (*Student* 1978 nr 25/26). Wypowiadał się w niej w 1979 m.in. A. Kaliszewski (por. przyp. 5). Polemizował z nim K. Senajko (Wieczne pretensje „nowej prywatności". A poezja dla ludzi, nr 12 s. 10). Ostrą reakcję wywołał artykuł A. Drożdża pt. Egzorcyzmy nad poezją nie tylko najmłodszą (nr 8 s. 10); odpowiadali mu S. Stabro (w tym samym numerze pisma), S. Piskor (Przypis do kompleksu dublerów, nr 9 s. 9) i A. Adamiak (Co najmniej dyskusyjny..., nr 10 s. 11). W dyskusji tej wzięli także udział K. Lisowski (Kompleks kombatanta, nr 11 s. 10) i dwukrotnie M. Chrzanowski (W azylu młodej literatury. Bilans roczny, nr 4 s. 11; Rozmawiajmy, nr 19 s. 11).

[7] Plany wydania almanachu pojawiły się już w 1975. Wspominał o tym M. Chrzanowski w *Nowym Wyrazie* (nr 10).

[8] Por. przyp. 2.

[9] W odpowiedzi na ankietę (por. przyp. 2) pisał: „W 1976 Lisowski i ja mieliśmy wydane (profesjonalnie) tomiki, każdy z nas miał na swym koncie stosunkowo dużo publikacji, a co za tym idzie – wydeptane własne ścieżki do dorosłej literatury. To chyba przyczyniło się pośrednio do rozpadu grupy, a także pewne głupie konflikty towarzyskie".

„Zdaliśmy sobie sprawę z manipulowania naszego pokolenia przeciw starszym kolegom, których programu do końca nie negowaliśmy; mieliśmy zaś na uwadze sformalizowanie i zrutynizowanie w obrębie faktycznie przez nich uprawianej poetyki, a także mnożące się rzesze epigonów Nowej Fali. Nasz program p o e z j i u n i w e r s a l n e j był szerszy, nie – przeciwstawny (vide barokizm i estetyzm tzw. Nowej Prywatności, która stricte nie istnieje, a którą winterpretowano wówczas młodym – czuliśmy, że nie mamy z tym ostatnim hasłem nic wspólnego)"[10].

Publikacje

– *w czasopismach*

1976

[Inc.:] Poezja nigdy nie była i nie jest sztuką masową... [Program]. *Poezja* nr 9: IX s. 99. Przedr. w przekł. niem. w: Die polnische Lyrik von 1945 bis 1985. Entvicklung – Generationenfolge – Periodisation. Essen: Die Blaue Eule. 1986.
Poezja nr 9: IX s. 100–105, Grupa My.
W: M. Chrzanowski, A. Kaliszewski, J. Lenczowski, K. Lisowski, B. Zdanowicz.

– *w jednodniówkach i almanachach*

1976

[Trzecie] 3 Krakowskie Dni Poezji. 18–25 stycznia 76. Wybór: J. Kajtoch. Ilustr. J. Rebrow-Berdak. Krak.: Wydz. Kult. i Szt. Urzędu m. Krak. k. nlb. 16.
W: M. Chrzanowski, A. Kaliszewski, J. Lenczowski, K. Lisowski.
Tu także wiersze członków grup → Teraz i → Tylicz, uczestniczących w imprezie.
Żaczek. [Jednodniówka]. Krak.
Tu m.in. wersja programu grupy inna niż w *Poezji* 1976 nr 9.

Opracowania

– P o e z j a n i g d y n i e b y ł a i n i e j e s t s z t u k ą m a s o w ą. [Program; polem.:] **1976:** B. Drozdowski. *Poezja* nr 9: IX, okł. s. 4. – **1977:** A. Sułkowska: Trzy manifesty. *Więź* nr 1: I s. 143–145. – **1980:** W. Jurasz: Po niewidocznej stronie literatury. [Pierwodr. *Student* 1978 nr 19: 28 IX s. 13], M. Wesołowski: Poezja uniwersalna?... [omów. dorobku A. Kaliszewskiego na tle postulatów programowych grupy]. [W:] Drugi Krakowski Almanach Młodych. Krak.: WL, s. 237, 314–325. – **1982:** M. Chrzanowski: Krótka tradycja. [W tegoż:] Próg możliwości. Warsz.: MAW s. 12–49 [dot. też grup: Orientacja Poetycka „Hybrydy", Terra, Wspólność].

– g r u p a o s o b i e: **1975:** [M. Chrzanowski] M. Ch.: Nowa grupa literacka. *Nowy Wyr.* nr 10: X s. 111 [tu także fragm. programu].

– o g ó l n e: **1977:** *Litteraria* nr z IV s. 224, Kronika [dot. spotkania z grupą Wspólność]; zob. też: Nowy transport posągów. Gdań.: Wyd. Mor., s. 251. – **1980:** S. Dziedzic: Jaszczurowe grupy twórcze: My. [W tegoż:] Monografia klubu „Pod Jaszczurami". Krak.: Ogólnop. Rada Klubów Studen. s. 73–75.

[10] Por. przyp. 2.

BAKAŁARZ*

Grupa literacka ZNP „Bakałarz" w Białymstoku.

Białystok; X 1975–77.

Członkowie: *Jan Leończuk, Waldemar Smaszcz, Jan Sochoń, Maria Antonina Wyszyńska.*

Grupa powstała w październiku 1975 z inicjatywy Jana Leończuka przy Klubie Literackim ZNP „Bakalarz" [1]. Skupiała pracowników naukowych (Leończuk, Waldemar Smaszcz) i studentów (Jan Sochoń, Maria A.Wyszyńska) filologii polskiej białostockiej filii Uniwersytetu Warszawskiego. Z grupą współpracowali bardziej aktywni członkowie klubu ZNP, m.in. Anatol Batura, Janusz Berner, Apoloniusz Ciolkiewicz, Jan Dziuba, Halina Kabatc, Elżbieta Kozłowska, Eugeniusz Szulborski.

Co dwa tygodnie grupa organizowała czwartkowe wieczory autorskie w klubie, w czasie których jej członkowie prezentowali swe utwory; zapraszano na nie także krytyków literackich, m.in. Lesława M. Bartelskiego, Jana Marszałka (V 1976). Uczestniczyła też w imprezach klubu ZNP, współorganizując wiele z nich, m.in. w listopadzie 1976 Wyszyńska i Smaszcz prowadzili dyskusję nad numerem *Poezji* poświęconym pokoleniu „Współczesności" (nr 7/8 z 1976), Sochoń miał prelekcję o liryce współczesnej, w kwietniu 1977 Smaszcz prowadził wieczór poświęcony poezji Jerzego Lieberta, Wyszyńska zaś zorganizowała wieczór debiutów, w czasie którego swoje wiersze czytali uczniowie szkól białostockich i studenci filii UW. W grudniu tegoż roku Sochoń przewodniczył spotkaniu z Katarzyną Boruń z warszawskiej grupy → Moloch. Nadto realizowano zamknięte cykle spotkań warsztatowych o charakterze samokształceniowym, w ramach których prezentowano referaty o literaturze współczesnej i dyskutowano nad własnymi utworami. Grupa nie ogłosiła programu literackiego. Bakalarz nawiązał współpracę z → Kickim Salonem Poetyckim, uczestnicząc w imprezach przez niego organizowanych; m.in. w lutym 1976 Salon odwiedzili: Leończuk, Sochoń, Apoloniusz Ciolkiewicz, Krzysztof Lisowski, Elżbieta Kozłowska i M.A. Wyszyńska, która przedstawiła białostockie środowisko literackie. W marcu tegoż roku przedstawiciele Salonu gościli w Białymstoku. Członkowie Bakałarza uczestniczyli w zjazdach nauczycieli piszących; w grudniu 1975 Leończuk, Sochoń i Wyszyńska wzięli udział w seminarium nauczycielskich klubów literackich w Olsztynie, zaś w październiku 1976 Leończuk i Smaszcz byli w Krakowie jako uczestnicy Ogólnopol-

---

* Hasło konsultowane z W. Smaszczem (III 1989).

[1] Klub powstał w 1968. Początkowo nosił nazwę Okręgowy Klub Literacki ZNP, w 1975–81 Klub Literacki ZNP „Bakalarz", a po jego reaktywowaniu w 1987 Nauczycielski Klub Literacki. Do jego założycieli należeli Anatol Batura, Janusz Berner, Józef Kłosowski, Eugeniusz Szulborski. Od 1968 do klubu należało ponad trzydzieści osób. W 1968–81 prowadzono współpracę z KKMP, Klubem Literackim ZLP i klubem „Białowieża". Mecenat nad klubem sprawował początkowo Zarząd Okręgu ZNP w Białymstoku, następnie zaś Kuratorium Oświaty i Wychowania. Od 1970 członkowie publikowali w *Głosie Nauczycielskim*, wydali też w 1970 *Zeszyt Literacki Nauczycieli.*

skiego Sejmiku Nauczycieli Piszących. W 1976 grupa przygotowywała wspólnie z klubem „Almanach Poezji i Prozy", do jego wydania jednak nie doszło.

We wrześniu 1977 członkowie grupy wzięli czynny udział w zorganizowaniu Klubu Literackiego ZLP w Białymstoku, a gdy powstał – weszli w jego skład, nie rezygnując jednak ze współpracy z klubem ZNP. Smaszcz, Sochoń i Wyszyńska prowadzili w ramach jego imprez wieczory literackie i publikowali w wydawnictwach klubu.

Opracowania

– grupa o sobie: **1976:** J. Sochoń: Poezja, studenci i organizacja. *Gaz. Współcz.* nr 119: 26 V s. 5. – [W. Smaszcz] (W.S.): Wieczory poetyckie w Bakałarzu. *Inf. Kult.* nr 6 s. 28–29. – **1977:** W. Smaszcz: Z naszej kroniki. *Głos Naucz.* nr 5: 30 I s. 10 [o pracach grupy, nast. klubu w X 1975–XII 1977]. – BAKAŁARZ [pseud.]: W kręgu Bakałarza; E. Smaszcz. Ubiegłoroczne Spotkania Literackie... [O Białostockich Spotkaniach Literackich zorg. przez grupę i Białostocki Ośr. Usług Pedagogicznych i Socjalnych w Białymstoku 4 – 5 XII 1976]. [W:] Białostockie Spotkania Literackie ZNP Bakałarz. 19–20 XI 1977. [Białystok], s. 11 nlb. – **1978:** W. Smaszcz: Region i literatura. *Warm. i Mazury* nr 10 [wkł. lit. pt. „Białystok literacki"].

PARKAN*

Grupa Faktu Poetyckiego „Parkan".

Bydgoszcz; X 1975–1979.

Członkowie: *Maksymilian Kozłowski-Bart, Mariola Lewandowska, Stefan Pastuszewski, Krzysztof Soliński, Zygfryd Szukaj; od 1976 także: Wojciech Banach, Adam Lewandowski, Antoni Pachota, Jan Wach, Mieczysław Wojtasik; w 1977 nadto: Edmund Wojnarowski; w 1979 także: Lechosław Kaczmarek, Roman Senski.*

Grupa wyłoniła się w czasie trwania Ogólnopolskiego Festiwalu Kultury „Rzeczywistość a Sztuka – Sztuka Faktu 75", zorganizowanego przez Oddział ZLP, Zarząd Okręgowy ZPAP i Związek Fotografików w Bydgoszczy w dniach 22–24 X 1975. W jej skład weszło pięcioro członków Koła Młodych przy ZLP w Bydgoszczy; inicjatorem powołania grupy był Krzysztof Soliński. W pierwszej połowie 1976 do ugrupowania dołączyło czterech członków.

Grupa rozpoczęła działalność od ogłoszenia swych wierszy na plakatach jeszcze w trakcie trwania festiwalu „Rzeczywistość a Sztuka" (edycja 22 X 1975). Prezentacja ta była poprzedzona afiszem wstępnym, nazwanym później przez Solińskiego „pro-manifestem"[1]:

* Hasło konsultowane z M. Kozłowskim-Bartem (VI 1985).

[1] Por. Studenckie grupy i kluby poetyckie..., s. 248.

Grupa **PARKAN**
zawiązała się w celu zaistnienia
faktem
poetyckim
w samym centrum rzeczywistości miejskiej

Publikowanie wierszy członków grupy na plakatach rozlepianych w centralnych miejscach miasta stało się trwałą praktyką Parkanu; w 1975 rozkolportowano 16 plakatów z utworami Maksymiliana Kozłowskiego-Barta, Marioli Lewandowskiej, Stefana Pastuszewskiego, Solińskiego i Zygfryda Szukaja, w 1976 – 14 plakatów z wierszami Lewandowskiej, Lewandowskiego, Pastuszewskiego, Solińskiego, Szukaja i Jana Wacha, zaś w 1978 – 17 barwnych plakatów z wierszami Barta, Lewandowskiej, Lewandowskiego, Pastuszewskiego, Solińskiego, Szukaja, Wacha i Mieczysława Wojtasika (wydrukowano z okazji Dni Bydgoszczy i rozlokowano 2 VI w Bydgoszczy, a od 18 VI – w ramach IX Centralnego Święta Młodości ZSMP – w Kruszwicy).

Nadto grupa organizowała spotkania z czytelnikami; do końca 1975 było ich siedem: w Klubie Zakładowym Wojewódzkiego Związku Gminnych Spółdzielni, w Pałacu Młodzieży, w Domu Kultury Bydgoskiej Spółdzielni Mieszkaniowej, w Spółdzielczym Klubie Kulturalno-Oświatowym „Jupiter", w Liceum nr 2 oraz podczas seminarium KKMP w Bydgoszczy; w okresie III–VI 1976 odbyło się sześć zbiorowych spotkań autorskich Parkanu: w klubie ZNP, w studenckich klubach „Za miedzą" i „Beanus" w Bydgoszczy, w Klubie Zakładowym „Papirus" w Świeciu, w Klubie Literackim „Srebrne Chełmy" we Wrocławiu oraz w GDK w Wysokiej. Większość tych spotkań poprzedzona była wystawą plakatów z wierszami.

Grupa organizowała również happeningi; od stycznia do maja 1976 trzykrotnie miała miejsce impreza pn. „Liście wyobraźni", oparta na własnych tekstach (inscenizację przygotował Teatr Poezji „Dwunastka"; reżyserowali Jadwiga Sturlis i A. Lewandowski) w klubie „Jupiter" (25 III), w Klubie Nauczyciela (11 IV) oraz w Zakładach Celulozy i Papierów w Świeciu.

Innymi formami działalności grupy (zwanymi tak jak i poprzednie „faktami poetyckimi") były : Przystanek Poetycki Grupy „Parkan" (5 i 10 XI 1976), forma przestrzenna projektu Edwarda Świątkowskiego prezentująca wiersze grupy, wystawiona na terenie Huty im. Lenina w Krakowie podczas V Ogólnopolskiej Giełdy Programowej Klubów i Domów Kultury (OGPKiDK), a także w Bydgoszczy, oraz – zmontowanie słupa ogłoszeniowego, na którym wymalowano wiersze Banacha, Kozłowskiego-Barta, Lewandowskiego, Pastuszewskiego, Solińskiego, Szukaja, Wacha i Wojtasika (17 IV 1977; wystawiony w Osiedlu Błonie z okazji Biwaku Poetyckiego Domu Kultury „Orion"). Komentarz do programu grupy, wydrukowany w informatorze V OGPKiDK otrzymał nagrodę główną, a także nagrodę specjalną jury dziennikarskiego. Ostatnim, szóstym „faktem poetyckim" grupy był „Tramwaj Poetycki" (24 VI 1979); na happening wyreżyserowany przez Kaczmarka składały się recytacje własnych wierszy Banacha, Kaczmarka, Lewandowskiego, Pastuszewskiego, Senskiego oraz członków Grupy Niescenicznej AT-R: Krystyny Choroszczuk, Grzegorza Gulczyńskiego, Sławomira Jeneralskiego, Kry-

styny Kaszowskiej, Magdaleny Kaszowskiej i Ryszarda Lengasa. Impreza odbywała się w jeżdżącym po ulicach Bydgoszczy tramwaju, ozdobionym plakatami z wierszami członków grupy, tu też miał miejsce kiermasz wydawnictw mlodoliterackich. Widzowie otrzymywali okolicznościowe wydawnictwo pt. „Bilet wstępu".

Parkan działał bez mecenasa. Fundusze na organizowane przez siebie imprezy literackie grupa uzyskiwała jednorazowo od różnych instytucji, m.in. od spółdzielni mieszkaniowych, zakładów pracy, z wydziałów kultury, a także ze spotkań autorskich i uzyskiwanych nagród.

Grupa nie sformułowała manifestu[2]. W swej działalności zakładała „komunikowanie tekstów poetyckich masowemu odbiorcy środowiska miejskiego". Formuła ta została zaproponowana przez Solińskiego i zaakceptowana przez pozostałych członków Parkanu. Charakter deklaracji programowej ma jednak prezentacja grupy autorstwa Pastuszewskiego pomieszczona w *Regionach* (1976 nr 2), w której pisano m.in.:

„Grupa Parkan uważa, że poezją jest nie tylko to, co napisane albo jak niektórzy uważają – wydrukowane, lecz to, co autentycznie istnieje w rzeczywistości – w zjawiskach, gestach, zachowaniach, słowach. Poeci, a raczej ci, którzy bywają poetami, wychwytują to tylko i notują. Społecznym zadaniem twórcy jest ciągła transformacja myśli poetyckiej. Wszędzie i wszelkimi sposobami, aby w oparciu o tworzywo autorskie odbiorca skonstruował własny, często nie zwerbalizowany wiersz. A wiersz taki może nawet zaistnieć w zgiełku ulicznym.

Poezja, tak jak każda sztuka, nie może być sprawą prywatną, z tego też względu autor nie powinien poprzestać na samym akcie tworzenia; powinien także sam, o ile nikt mu w tym nie pomoże, szukać efektywnych środków komunikowania. Mamy tradycję «otwartej literatury» – mówionej i śpiewanej – i możemy w oparciu o nią popularyzować sztukę słowa".

Parkan był grupą otwartą, mógł do niej przystąpić każdy, kto uprawiał twórczość poetycką i akceptował stosowane przez grupę sposoby popularyzowania własnych utworów.

Zamierzenia i cele grupy sprowadził Soliński do dwóch głównych punktów:

„1) ogólnie pojęta sytuacja współczesnego człowieka w środowisku miasta egzemplifikowana w tekstach poetyckich;

2) morfologicznie zrośnięty z powyższym sposób komunikowania utworów, aby były one faktami poetyckimi; w miejscach i sytuacjach, które je sprowokowały do powstania, które znalazły swoje odbicie w poetyckim zapisie.

Ewentualna potrzeba formułowania manifestu w takim ujęciu stawała się zbyteczna. Manifest zawierał się bowiem strukturalnie w samej istocie wystąpienia, jego charakterze i był przezeń desygnowany, formułowany czytelną ideą danej manifestacji poetyckiej (wystąpienia)" (por. przyp. 1).

Pojawienie się Parkanu zostało życzliwie skomentowane przez prasę; podkreślano zwłaszcza oryginalność form prezentacji poetyckich.

Ostatnim chronologicznie drukowanym śladem pracy Parkanu była jego publikacja w antologii „Studenckie grupy i kluby poetyckie" (Warszawa 1979). O przyczynach jego rozwiązania Kozłowski-Bart pisał:

[2] Op. cit., s. 247.

„Przyczyny rozwiązania grupy – sądzę, że materialne; bez stałego mecenatu, pomimo wielu działań dla regionu, istnieć dalej nie mogła”[3]. Na inne jeszcze okoliczności wskazywał Szukaj, pisząc: „Jako kuriozalną ciekawostkę warto dodać, że grupie poświęciło obszerny komentarz Radio Wolna Europa, twierdząc, że młodzi autorzy w ten sposób protestują przeciw upolitycznieniu oficjalnych wydawnictw. Po tej audycji cenzura miasta zabroniła publikacji na parkanach, słupach, na wystawach. Grupa straciła w ten sposób rację bytu”. (Zapis dotyczący grupy znalazł się w „Czarnej księdze cenzury PRL”, wywiezionej do Szwecji przez Tomasza Strzyżewskiego, opublikowanej w 1977 w Londynie)[4].

Publikacje

– druki ulotne

1975

[Plakaty grupy Parkan. Bydg. b.n. 22 X], 16 szt.

Poszczególne plakaty prezentują wiersze autorów: M. Kozłowski-Bart, M. Lewandowska, S. Pastuszewski, K. Soliński, Z. Szukaj. – Tu także pro-manifest grupy: [Inc.:] „Grupa PARKAN zawiązała się w celu zaistnienia faktem poetyckim w samym centrum rzeczywistości miejskiej”.

Edycja z okazji II Ogólnopolskiego Festiwalu „Rzeczywistość a Sztuka – Sztuka Faktu 75”.

1976

[Plakaty grupy Parkan. Bydg. b.n. 23 V], 14 szt.

Poszczególne plakaty prezentują wiersze autorów: M. Lewandowska, A. Lewandowski, S. Pastuszewski, K. Soliński, Z. Szukaj, J. Wach.

Bydgoski kurier poetycki. Galeria faktu poetyckiego Parkan. [Bydg. b.n. XII] 4 s. nlb.

W: W. Banach, M. Bart, M. Lewandowska, A. Lewandowski, S. Pastuszewski, K. Soliński, Z. Szukaj, J. Wach, M. Wojtasik.

1977

Wizytówka poetycka. Grupa Faktu Poetyckiego Parkan. [Wiersze]. Bydg. [b.n. V–VIII], k. 6 luźnych.

W: W. Banach, M. Bart-Kozłowski, R. Lewandowski, S. Pastuszewski, K. Soliński, M. Wojtasik.

1979

Bilet wstępu. Grupa faktu poetyckiego Parkan. Red. S. Pastuszewski. Bydg.: ZW SZSP, k. 20 luźnych w obwolucie.

W: W. Banach, M. Bart-Kozłowski, L. Kaczmarek, A. Lewandowski S. Pastuszewski, R. Senski, M. Wojtasik.

---

[3] Odpowiedź na ankietę z VI 1985.

[4] Cyt. za ankietą z 25 VII 1985.

Tekst zapisu nr 127 (z 13 II 1976 r.): „W Bydgoszczy powstała grupa poetycka Parkan, która swe utwory drukowała na plakatach, rozlepianych na słupach ogłoszeniowych, płotach itp. Należy eliminować ze wszystkich środków przekazu informacje o tej specyficznej formie upowszechniania poezji”. Cyt. za: Czarna księga cenzury PRL. [Wybór z lat 1974–77]. Londyn: Aneks 1977; przedr. fragm.: Warsz.: Nowa 1981 s. 116.

– *w czasopismach*

1976

Nowa Wieś nr 6: II s. 8, Grupa Parkan.
W: M. Kozłowski-Bart, M. Lewandowska, A. Lewandowski, S. Pastuszewski, K. Soliński.
Głos Celulozy nr 13: 25 IV – 4 V s. 6, Grupa Parkan.
W: M. Bart-Kozłowski, A. Lewandowski, A. Pachota, S. Pastuszewski, K. Soliński, Z. Szukaj, J. Wach, M. Wojtasik.
Fakty nr 28: 10 VII s. 7, Grupa Parkan.
W: M. Bart-Kozłowski, M. Lewandowska, A. Lewandowski, S. Pastuszewski, K. Soliński, Z. Szukaj, J. Wach.

1977

Molodź Czerkaszcziny (ukr.) nr z 26 III.
W: M. Bart-Kozłowski, A. Lewandowski, K. Solińska, Z. Szukaj. Tłum. na jęz. ukr. Petr Łynowyskij. Inf. o grupie: Wołodymir Hrybenko.
Litteraria nr z IV s. 134–141.
W: M. Bart-Kozłowski, S. Pastuszewski, K. Soliński, Z. Szukaj.

– *w antologiach*

1979

Studenckie grupy i kluby poetyckie. Wiersze, manifesty, samookreślenia. Warsz.: ZG SZSP, s. 255–267.
W: W. Banach, M. Bart-Kozłowski, M. Lewandowska, A. Lewandowski, S. Pastuszewski, K. Soliński, Z. Szukaj, J. Wach, M. Wojtasik.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1976:** [S. Pastuszewski] (SP): Wystawa wierszy młodych poetów z Bydgoszczy. *Expr. Wiecz.* nr 21: 27 I s. 3. – K. Soliński: Poetycka grupa Parkan na cenzurowanym. *Fakty* nr 6: 7 II s. 7 [m.in. polem. z: W. Roszewski: Szum wokół nas. *Fakty* 1975 nr 45]. – S. Pastuszewski: Grupa poetycka Parkan. *Regiony* nr 2: IV–VI s. 169. – S. Pastuszewski: Poeci grupy Parkan. *Sztand. Młod.* nr 136: 8 VI s. 3. – **1979:** K. Soliński: Grupa Faktu Poetyckiego Parkan. [Kronika działaln. grupy w 1975–77]. Oprac. S. Pastuszewski. [W:] Studenckie grupy i kluby poetyckie. Warsz.: ZG SZSP, s. 247–249, 251–253. – **1980:** S. Pastuszewski: Nie mieli innego celu, jak trochę przejechać się po mieście. *Integracje* nr 7: I s. 61.
– o g ó l n e: **1975:** Wystawa wierszy. *Il. Kur. Pol.* nr 231: 24–26 X. – Poezja na ulicy... *Tryb. Odrz.* nr 256: 19 XI s. 4. – (kh): Poezja na ulicy. *Głos Pr.* nr 281: 26 XI. – S. Kwiatkowski: Bydgoskie eksperymenty. *Il. Kur. Pol.* nr 260: 29–30 XI s. 4. – Informujemy... *Il. Kur. Pol.* nr 253: 21 XI [not. o wieczorze grupy w DK Bydgoskiej Spółdzielni Mieszkaniowej]. – *Życie Lit.* nr 50: 14 XII s. 15, Kronika. – *Nowe Książ.* nr 24: 31 XII s. 94. – **1976:** Poezja na ulicy... *Kult. i Ty* nr 1: I s. 72. – K. Zaczek: Z poezją na ulice. *Zarzewie* nr 4: 25 I s. 17. – *Nowy Wyr.* nr 2: II s. 141, nr 4: IV s. 90, nr 6: VI s. 131, nr 8: VIII s. 128 [noty]. – Grupa Parkan. *Nowa Wieś* nr 6: 8 II s. 8 [wstęp do kolumny poet.]. – **1978:** Z. Reszelewski: Junge Polnische Dichtung. *Literatur und Kritik* (austr.) nr 129: V [inf. o działaln.]. – **1979:** Tramwaj z „Pegazem". *Gaz. Pom.* nr 141: 26 VI s. 6.

PROXIMA*

Warszawa; X–XII 1975.

Grupa przy klubie studenckim „Proxima".
Członkowie: *Grzegorz Tadeusz Barański, Anna Czop, Grzegorz Gazda, Janusz Obarski, Jerzy Józef Szadkowski.*

Grupa powołana została w październiku 1975 przez Jerzego J. Szadkowskiego i istniała do grudnia tegoż roku, po czym zmieniła nazwę oraz częściowo skład osobowy i od października 1976 działała jako Grupa Poetycka → Trzeba. Istnienie i działalność Proximy nie zostały odnotowane przez prasę. Według świadectwa Szadkowskiego była to grupa „raczej bezprogramowa, nastawiona bardziej na propagowanie poezji niż jej uprawianie"[1]; organizowała spotkania literackie, na które zapraszano m.in. Piotra Kuncewicza i Romana Śliwonika. Spotkania warsztatowe organizowano co dwa tygodnie w klubie „Proxima"; w trakcie dyskusji wyłonił się zarys programu o nazwie „Autentyzm dialektyczny"[2]. J.J. Szadkowski tak go reasumował: „Oczywiście pierwsza część nazwy była nawiązaniem do autentyzmu z okresu międzywojennego (lecz nie zawężała tematyki do chłopskiej), natomiast druga zmuszała twórcę do takiego pisania zarówno o sprawach społecznych, jak i osobistych, aby poeta wyraził to co chce w taki sposób, by odbiorca, po całkowitym przeczytaniu utworu mógł stwierdzić, że wiersz jest świadomą kompozycją, a nie przypadkową asocjacją czy mozaiką obrazów. Zakładano zatem, że subiektywne odczucia, refleksje i zestawienia artystyczne (metafory, porównania, rytm itp.) są sprawdzalne w odbiorze, więc poeta nie może kłamać. Konieczny wniosek był taki, że prawa dialektyczne mają zastosowanie w sztuce, a kto ich nie przestrzega, nie jest twórcą".

REMONT**

Grupa Poetycka „Remont".

Warszawa; X 1975 – wiosna 1977.

Grupa przy Centrum Klubowym Politechniki Warszawskiej Riviera-Remont".
Członkowie: *Renata Kiszczak (-Duczyńska), Sławomir Koehler, Lechosław Paterski, Jerzy Smoliński, Janusz Stryjecki, Maria Wasilewska, Jeremi Jerzy Wojtekunas.*

* Hasło zredagowane wyłącznie na podstawie informacji J.J. Szadkowskiego (ankieta z VIII 1982).
[1] Ankieta J.J. Szadkowskiego.
[2] Tekst ten nie zachował się, nie był także publikowany. Program poetycki grupy Trzeba ogłoszony w antologii Studenckie grupy i kluby poetyckie (s. 159–160) nosi datę X–XI 1975, należałoby więc przypuszczać, że został sformułowany, gdy grupa nosiła nazwę Proxima.
** Hasło zredagowane m.in. na podstawie informacji R. Kiszczak-Duczyńskiej (V 1985).

Grupa powstała w październiku 1975[1] przy klubie studentów Politechniki Warszawskiej „Riviera-Remont”, który zorganizował eliminacje do różnego typu grup twórczych. W trakcie kolejnych spotkań literackich, prowadzonych przez Andrzeja Wróblewskiego (Ibisa), spośród licznej sekcji poetyckiej wyłoniła się grupa Remont w składzie, który nie zmienił się do końca jej istnienia (jedynie Jeremi J.Wojtekunas przystąpił do niej nieco później). Z wyjątkiem Janusza Stryjeckiego nikt z członków Remontu jeszcze nie studiował; w 1976 Renata Kiszczak rozpoczęła studia na wydziale dziennikarstwa i nauk politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, zaś Sławomir Koehler na wydziale architektury Politechniki. Opieka klubu nad grupą miała charakter tak finansowy, jak i organizacyjny (pomoc przy organizowaniu widowisk, publikacja zeszytu poetyckiego grupy, finansowanie udziału w pozawarszawskich imprezach studenckich).

Działalność grupową rozpoczęto od sformułowania „Manifestu grupy poetyckiej Remont”, ogłoszonego następnie w 1976 w *Nowym Wyrazie*; podpisali go wszyscy członkowie grupy poza S. Koehlerem. Deklarowano:

„Zrywamy z mitem poety-artysty. Niech poeta znaczy człowiek. Wyznacznikiem jego życia jest kształtowanie swojej osobowości. Wrażliwość poety winna się obiektywizować drogą twórczości. Chaos codzienności jako forma jednowymiarowa ma być przekreślony porządkiem wielopłaszczyznowym. Poezja to nie wynik jeszcze jednej formy intelektualizmu, ale konieczność przeżywania własnego ja.

Równowaga formy i treści to podstawa komunikatywności poezji. Poprzez jasność słowa trzymamy kontrolę nad językiem. Nie igraszka słowa, a pomysł! Twórca to człowiek odważny i wytrwały”[2].

Objaśniając program grupy Wojtekunas pisał, że „remontowanie poezji” – „jest jedną z nielicznych możliwości wyjścia współczesnej poezji z kryzysu. Grupa Remont nie zamierza remontować świata po to, by tenże świat łaskawie przyjął poezję. Grupa podejmuje próbę remontu poezji, aby stała się potrzebna światu”[3].

Spośród członków Remontu większość debiutowała wierszami w 1976 w kolumnie poetyckiej grupy ogłoszonej w czasopiśmie *Itd* lub w almanachu „Ogólnopolski Turniej Jednego Wiersza o «Jaszczurowy Laur»”.

Spotkania robocze członków grupy odbywały się raz w tygodniu w klubie „Riviera-Remont”. Planowano zapraszać na nie innych poetów oraz krytyków li-

[1] W *Nowym Wyr.* 1976 nr 10 błędna informacja o dacie powstania grupy: marzec 1976.

[2] Cyt. wg tekstu udostępnionego przez R. Kiszczak; w *Nowym Wyr.* (1976 nr 10) brak nazwisk członków grupy. O „Manifeście" pisała po latach R. Kiszczak-Duczyńska: „Program sformułowany został od razu, zanim zdążyliśmy się lepiej poznać. Traktowany był później przez nas żartobliwie i prawdziwiej będzie, jeśli powiem teraz, że nie mieliśmy wspólnego programu. [...] Dążyliśmy do autentyczności słów, gestów, prawdziwości ich znaczeń i nas samych, nie tylko w poezji. Wiersz miał być przekazem wartości, częściej bywał zapisem wzruszeń, osobowości autorskiej. Myślę, że to, czyli pisanie, pozwalało nam bardziej rozumieć nie tylko siebie, ale i otaczającą nas rzeczywistość. Wartość literacka czy też warsztatowa była drugoplanowa. Chociaż przypuszczam, że z tym ostatnim nie zgodziliby się Leszek Paterski i Sławek Koehler".

[3] *Nowy Wyr.* 1976 nr 10 s. 117.

terackich; odbyło się jedno tylko tego typu spotkanie w rozszerzonym składzie (z udziałem jednego z redaktorów *Nowego Wyrazu*).

W miejsce tradycyjnych wieczorów autorskich grupa organizowała od kwietnia 1976 widowiska poetyckie, co miało być „jednym ze sposobów przełamania mitu o niekomunikatywności współczesnej poezji"[4]. Widowisko pt. „Zamiast krzyku" wystawiono po raz pierwszy w kwietniu 1976 w macierzystym klubie. W tymże miesiącu jego fragmenty opublikowano na antenie Polskiego Radia. Następnie prezentowano je w czasie „Fontanny '76" na Politechnice Warszawskiej, w przeglądzie teatrów studenckich NIKE '76, w klubie SGGW „Ursynówek" oraz w bydgoskiej Akademii Rolniczo-Technicznej (maj 1976). Widowisko pt. „Dialog z samym sobą" wystawiane było wielokrotnie latem 1976 na imprezach związanych z akcją „Chełm '80". Montaż pt. „Szukając kryształu" (zrealizowany bez udziału Stryjeckiego i Wojtekunasa), wystawiany w „Rivierze" i innych warszawskich klubach studenckich w 1976, miał swój odpowiednik w zeszycie poetyckim pod tymże tytułem (tomik rozdawany był w czasie trwania imprezy)[5].

Ponadto grupa uczestniczyła w warsztatach literackich Centrum Literackiego → Gremium (m.in. odbył się jej wieczór autorski z udziałem wszystkich członków); wzięła także udział w Ogólnopolskich Konfrontacjach Grup Poetyckich w Krakowie (V 1976), w czasie których otrzymała wyróżnienie w Ogólnopolskim Turnieju Jednego Wiersza zorganizowanym przez krakowski klub „Pod Jaszczurami". W lutym 1977 Maria Wasilewska i Kiszczak wzięły udział w II Warszawskich Konfrontacjach Poetyckich, podczas których Kiszczak otrzymała nagrodę publiczności. Remont był ponadto uczestnikiem seminarium pt. „O przekaz poezją" (4–6 II 1977; w ramach cyklu „O porozumienie"); było ono poświęcone poezji wizualnej i konkretnej.

Grupa korzystała wyłącznie z pomocy macierzystego klubu, nie szukając kontaktu z czasopismami czy instytucjami[6].

Rozwiązanie Remontu wiosną 1977 łączyło się z jednej strony z rozdźwiękami na tle koncepcji widowisk poetyckich, z drugiej zaś z podjęciem studiów przez większość jego członków. Rozpocząwszy studia polonistyczne w białostockiej filii UW, Jerzy Czesław Smoliński założył tam efemeryczną grupę poetycką, zaś Kiszczak związała się w 1979 z warszawskim → Przyjacielskim Stowarzyszeniem Poetów, była też twórczynią grupy teatralnej przy wydziale dziennikarstwa.

---

[4] Por.: [R. Kiszczak] rk: Grupa poetycka Remont. [W:] Studenckie grupy i kluby poetyckie. Warsz. 1979, s. 203.

[5] O parateatralnej formie wieczorów autorskich pisała R. Kiszczak (ankieta): „Zależało nam na przełamaniu konwencji niezrozumiałości poezji. Drukowanie miało dla nas znaczenie ambicjonalne, była to jednak pośrednia forma kontaktu z odbiorcą. Forma spotkań, jaką przyjęliśmy, miała nie tylko przyciągać publiczność, lecz także dawać ilustrację temu, co niezrozumiałe, wielowarstwowości znaczeń. Rekwizyty, którymi posługiwaliśmy się w trakcie przedstawień, funkcjonowały jako symbole wierszy bądź ich fragmentów. Były one dosyć typowe: parasol, połamany manekin, prochowiec, stół itp. Ale nie o oryginalność nam chodziło, a o emocjonalną więź z widownią. Mówić, rozumieć jest wówczas łatwiej. W przedstawieniach posługiwaliśmy się również grą świateł i efektami muzycznymi (magnetofon, A. Noceń – fortepian)".

[6] R. Kiszczak (ankieta): „[...] ustawialiśmy się w opozycji do instytucjonalnych form kierowania poezją".

Publikacje

– *w czasopismach*

1976

Itd nr 30: 25 VII s. 26, Debiuty.
W: J. Smoliński, J. Stryjecki, M. Wasilewska, J.J. Wojtekunas.
Nowy Wyr. nr 10: X s. 117.
Manifest grupy poetyckiej Remont.

1977

Sztand. Młod. nr 236: 4 X s. 3, Grupa poetycka Remont.
W: R. Kiszczak, J. Stryjecki, M. Wasilewska.

– *w almanachach*

1976

Ogólnopolski Turniej Jednego Wiersza o „Jaszczurowy Laur" 28 V 1976 rok. Krak.: [b.n.] 30 s., powiel.
Wiersze nagrodzone i wyróżnione, m.in. autorów: R. Kiszczak, S. Koehler, L. Paterski, J. Smoliński, J. Stryjecki, M. Wasilewska.

1979

Studenckie grupy i kluby poetyckie. Wiersze, manifesty, samookreślenia. Warsz.: ZG SZSP, s. 205–213.
W: R. Kiszczak, S. Koehler, L. Paterski, J. Smoliński, J. Stryjecki, M. Wasilewska.

– *druki zwarte*

1976

Grupa poetycka Remont: Szukając kryształu. [Wiersze]. [Warsz.], s. nlb. 8.
W: S. Koehler, R. Kiszczak, L. Paterski, M. Wasilewska.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1979:** [R. Kiszczak] rk: Grupa poetycka Remont. [W:] Studenckie grupy i kluby poetyckie. Wiersze, manifesty, samookreślenia. Warsz.: ZG SZSP, s. 203–204.

– o g ó l n e: **1976:** Debiuty. *Itd* nr 30: 25 VII s. 26 [wstęp do kolumny wierszy]. – *Nowy Wyr.* nr 10: X s. 117 [not. o powst.]. – **1977:** [J. Tomaszkiewicz] (jet): Grupa poetycka Remont. *Sztand. Młod.*, nr 236: 4 X s. 3. – K. Sieniawski: Królik na rozum. *Linia* nr z IV/V s. 9. – [M. Michaeli] (kim): Poezja wizualna w Remoncie. *Sztand. Młod.* nr 29/30: 4–6 II s. 2.

WOBEC*

Grupa Poetycka „Wobec".

Kraków; XII 1975–pocz. 1977.

Grupa studencka.
Członkowie: *Piotr Tadeusz Rakowski, Wiesław Różycki, Krzysztof Senajko, Cezary Ulasiński; skład od VI 1976: Włodzimierz Jurasz, Włodzimierz Dulemba, Czesław Kowal, P.T. Rakowski.*

Grupę powołał w grudniu 1975 Piotr Rakowski, wówczas student filologii polskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego (debiutował w tymże roku wierszem ogłoszonym w *Gazecie Południowej*, nr 238). Jej członkowie rekrutowali się spośród laureatów XXIX Ogólnopolskiego Turnieju Jednego Wiersza o „Jaszczurowy Laur" (20 X 1975). Wobec powstała przy klubie studentów UJ „Nowy Żaczek"; następnie związała się z Klubem Literackim przy Studenckim Centrum Kulturalnym „Rotunda"[1]. Pierwotny skład osobowy grupy ustalił się w styczniu 1976; należeli do niej także: Wiesław Różycki, Krzysztof Senajko, Cezary Ulasiński (wszyscy studiowali w krakowskich uczelniach, debiutowali zaś w 1976–77). Już w następnym miesiącu sformułowano manifest, który w całości został ogłoszony dopiero we wrześniu 1977 w *Nowym Medyku*, czyli w kilka miesięcy po rozwiązaniu grupy; jego fragmenty były wcześniej publikowane w 1976 w *Nowym Wyrazie*[2].

Nazwa miała sytuować grupę „wobec innych grup i programów lat 1956–75. Problem zasygnalizowany jedynie w programie, do rozwinięcia go już nie doszło"[3].

Do maja 1976 grupa zorganizowała kilka wieczorów poezji, podczas których prezentowała swój dorobek, odbyła spotkanie autorskie w klubie „Od Nowa" w Poznaniu oraz w Centrum Studenckim „Puls" w Katowicach, wzięła także udział w 2. Studenckiej Nocy Poetów w Krakowie, zorganizowanej przez Klub Literacki „Rotunda" (13 V). Wobec była też współorganizatorką imprez pn. Wiosna Poetycko-Muzyczna i Jesień Poetycko-Muzyczna, organizowanych przez tenże klub. Celem działania grupy we współpracy z klubem była popularyzacja literatury młodych oraz „integracja poczynań młodoliterackich w środowisku studenckim Krakowa"[4].

W końcu maja 1976 grupa została rozwiązana, by z inicjatywy Rakowskiego wznowić swą działalność w czerwcu 1976 w zmienionym składzie: Włodzimierz Dulemba, Włodzimierz Jurasz, Czesław Kowal i Rakowski. Reaktywowana grupa

---

* Hasło zredagowane m.in. na podstawie odpowiedzi W. Jurasza na ankietę (II 1982) i z nim konsultowane (V 1985).

[1] Rakowski i Senajko należeli do współzałożycieli istniejącego w 1975–76 Klubu Literackiego „Rotunda"; drugi z nich był kierownikiem klubu, następnie zaś kierował Centrum Literackim „Jaszczury".

[2] W momencie ogłoszenia fragmentów programu grupa działała już w nowym składzie; z uczestnictwa w niej zrezygnował w tym czasie Cz. Kowal (por. *Nowy Wyr.* 1976 nr 12).

[3] W. Jurasz, ankieta.

[4] P. Rakowski. [W:] Studenckie kluby i grupy poetyckie..., s. 171.

związana była nadal z klubem „Rotunda", w którym organizowała indywidualne spotkania autorskie, a także jeden wieczór zbiorowy. Jej członkowie brali udział w Turniejach Jednego Wiersza o „Jaszczurowy Laur", zdobywając nagrody i wyróżnienia[5]. W sierpniu 1976 Wobec, wspólnie z grupami → Tylicz i → Pracownia, wzięła udział w Akademickich Konfrontacjach Twórczych w Szczawnicy-Krościenku, gdzie przez blisko miesiąc prezentowała na otwartych wieczorach poezji swe utwory oraz manifest poetycki.

We wrześniu 1976 grupę opuścił Kowal, a w kilka miesięcy potem także Dulemba, co przesądziło o jej rozwiązaniu. W antologii „Studenckie grupy i kluby poetyckie" P.T. Rakowski pisał na ten temat: „Bezpośrednimi przyczynami rozpadu grupy były: niemożność uzgodnienia stanowisk ideowo-twórczych, brak sprecyzowania w miarę jednoznacznych postaw, niemożność wypracowania ujednoliconej poetyki oraz niesprzyjająca atmosfera w Klubie Literackim SCK UJ «Rotunda». W trakcie działalności grupy ujawniły się też różnice co do merytorycznej oceny przez członków Wobec młodej literatury polskiej" (s. 172–173)[6].

Po rozwiązaniu grupy jej członkowie kontynuowali twórczość indywidualnie; Dulemba, Jurasz i Rakowski zostali nadto członkami Koła Młodych przy Oddziale Krakowskim ZLP.

Manifest grupy, ogłoszony we fragmentach w *Nowym Wyrazie* (nr 9, 12), a następnie w całości w 1977 w dodatku literackim do *Nowego Medyka* pt. „Młoda Sztuka" (nr 15), był wynikiem szeregu dyskusji wewnątrzgrupowych i został sformułowany w lutym 1976; podpisali go ostatecznie Dulemba, Jurasz i Rakowski. Zawierał osiem punktów będących z jednej strony krytyką współczesnej poezji polskiej, z drugiej zaś – próbą określenia istoty poezji oraz grupową deklaracją. Pisano w nim m.in.:

„Nasza poezja nigdy nie będzie dążyć do stworzenia w przyszłości koniunktury literackiej [...]. Będziemy przeciwstawiać się jakiejkolwiek programofobii, prymitywizmowi poznawczemu i artystycznemu poezji, naturalizmowi poetyckiemu, autentyzmowi i turpizmowi oraz tylko i wyłącznie intuicyjnemu traktowaniu aktu twórczego [...]. Postulujemy nadrzędność treści nad formą poetycką. Nadrzędnym naszym celem jest dotrzeć do p r a w d y swego czasu. Nie chcemy jednak uświadamiać czytelnika, a m a n i f e s t o w a ć w poezji naszą wizję świata i świadomość o nim – dlatego równouprawnionymi są dla nas «gorący konkret», czyli znak poetycki (sposób przebicia się do rzeczywistości zastanej) oraz obraz poetycki".

Opowiadano się nadto za tezami Nowej Fali, m.in. „o bezwzględnej odpowiedzialności etycznej młodej literatury przed społeczeństwem", odrzucano jednak tezę o „tzw. ucieczce w sferę prawd pozornych". Podkreślano programową potrzebę określania się wobec współczesnej poezji i wobec tradycji literackiej.

---

[5] Por. Jaszczurowy Laur (II). Antologia utworów nagrodzonych na Turniejach Jednego Wiersza w latach 1971–1979. Pod red. K. Miklaszewskiego. Krak.: SZSP – Studen. Centrum Kult. „Pod Jaszczurami" 1980, 190 s.

[6] Odpowiadając na ankietę dotyczącą historii grupy, W. Jurasz pisał m.in.: „Ja osobiście podchodzę do wspomnień o jej działalności bez żadnego sentymentu, uważając ją za błąd, czy raczej nieporozumienie młodości, starając się unikać reklamowania onegdajszych działań".

Prasa odnotowała jedną tylko opublikowaną polemikę z programem – była to wypowiedź czytelnika *Życia Literackiego* (1977), „sfrustrowanego wobec szeregu postulatów zawartych w manifeście grupy poetyckiej Wobec", nie podejmował on jednak dyskusji z owymi postulatami.

Publikacje

– *w czasopismach*

1977

Nowy Med. nr 15: 1–30 IX s. 10 (dod. pt. „Młoda Sztuka"), Grupa Poetycka Wobec.
W: W. Dulemba, W. Jurasz, P.T. Rakowski. – Manifest poetycki. Fragm. druk. w: *Nowy Wyr.* 1976 nr 9: IX s. 131–132, nr 12: XII s. 136. Przedr. całości w: Studenckie grupy i kluby poetyckie... Warsz.: ZG SZSP, s. 175–178.

1978

Poezja nr 3: III s. 74–77, Grupa Poetycka Wobec (Kraków).
W: W. Dulemba, W. Jurasz, P.T. Rakowski.
Kolumna ukazała się już po rozwiązaniu grupy.

– *w antologiach*

1979

Studenckie grupy i kluby poetyckie. Wiersze, manifesty, samookreślenia. Warsz.: ZG SZSP, s. 179–186.
W: W. Dulemba, W. Jurasz, P.T. Rakowski.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1976:** Cz. Kowal, P. Rakowski; W. Jurasz, W. Dulemba, P. Rakowski. *Nowy Wyr.* nr 9: IX s. 131–132; 12: XII s. 136. – **1979:** P. Rakowski: Grupa Poetycka Wobec. [W:] Studenckie grupy i kluby poetyckie. Wiersze, manifesty, samookreślenia. Warsz.: ZG SZSP, s. 171–173.

– p o l e m i k i z p r o g r a m e m: **1977:** K. Karwat. *Życie Lit.* nr 46: 13 XI s. 16, Korespondencja „Żywocika".

– o g ó l n e: **1976:** [Noty o powst.:] *Nowy Wyr.* nr 4: IV s. 90, nr 9: IX s. 131–132; *Mag. Studen.* nr z VI–VII s. 7. – **1980:** S. Dziedzic: Jaszczurowe grupy twórcze: Wobec. [W tegoż:] Monografia klubu „Pod Jaszczurami". Krak.: Ogólnop. Rada Klubów Studen. s. 75–77.

KROSNO

Grupa poetycka „Krosno".

Krosno; 1975–ok. 1978; następnie: Katowice, do ok. 1982.

Grupa studencka.

Członkowie: *kilkanaście osób, m.in.: Aleksander Bielenda, Roman Ciesielski, Jacek Jan Tatak.*

Grupa powstała w 1975 w pomaturalnym Państwowym Studium Kulturalno-Oświatowym i Bibliotekoznawstwa w Krośnie. Skupiała młodzież pochodzącą z całego kraju. Nakładem własnym wydano dwa zeszyty poetyckie, zawierające debiutanckie wiersze członków Krosna, redagowano szkolne pisemko *Codzienności*. Po zakończeniu nauki w Studium część członków Krosna podjęła studia w Uniwersytecie Śląskim w Katowicach. Reaktywowano wówczas grupę pod dawną nazwą. Grupa ponowiła działanie pod opieką ZW SZSP, jej siedzibą był klub studencki „Straszny Dwór". Miała charakter otwarty, nie sformułowała programu poetyckiego. Nie udało się odtworzyć jej pełnego składu osobowego.

W 1983 Aleksander Bielenda, Roman Ciesielski i Jacek Jan Tatak raz jeszcze reaktywowali grupę pod nazwą → Krosno 1, tym razem w Pruszczu Gdańskim, dokąd powrócili po zakończeniu studiów.

Opracowania

– o g ó l n e: **1984:** A. Kryda: Grupa poetycka Krosno. *Widnokrąg* nr 10: 6 III s. 3.

RYDWAN*

Grupa Literacka „Rydwan".
Warianty nazwy: Grupa Prób Literackich „Rydwan"; od 1981: Klub Literacki „Rydwan"; od pocz. 1983 do VI 1983 ponownie: Grupa Literacka „Rydwan".

Dębica k. Tarnowa; I 1976 (od 1978: Ciężkowice) – 1980.

Członkowie (skład zmienny): *w 1976–77: Piotr Błaszczyk, Elżbieta Bosowska, Zbigniew Fulanty, Andrzej Grabowski, Irena Maniowczyk, Dorota Strzałka, Teresa Wróbel; w 1978: Leszek Bablo, Grażyna Grabowska, A. Grabowski, Grażyna Niemira, Andrzej Wojnarowski, T. Wróbel; w 1979: Jerzy Barczyński, Stanisław Drwal, G. i A. Grabowscy, Józef Komarewicz, Wiesław Kot,*

* Hasło opracowane m.in. na podstawie ankiety A. Grabowskiego z 1981 i konsultowane z nim w II 1989.

Grażyna Mądro, Maria Piec, Józef Pituła, Jan Rybowicz, A. Wojnarowski, T. Wróbel; w 1980 także: Stanisława Starkowiec; skład w 1981: J. Barczyński, Władysław Burzawa, G. i A. Grabowscy, Kazimierz Karwat, J. Komarewicz, W Kot, Krystyna Leo, Józef Olchawa, M. Piec, J. Rybowicz, Grażyna Wojnarowska, A. Wojnarowski, T. Wróbel; od 1983: W. Burzawa, S. Drwal,G. i A. Grabowscy, Anna Karecka-Marzec, K. Karwat, J. Komarewicz, W. Kot, Maria Ogar, M. Piec, G. Wojnarowska, T. Wróbel.

Grupa powstała w styczniu 1976 przy Zakładowym Domu Kultury „Stomil" w Dębicy koło Tarnowa. Powołana została przez Andrzeja Grabowskiego, który w tym czasie założył i prowadził w Dębicy kabaret literacki „Piąte koło" (członkowie grupy uczestniczyli w jego programach). Grupa skupiała początkujących poetów, prozaików, potem także plastyków i recytatorów z terenu województwa; byli to z reguły uczniowie szkól średnich i młodzież pracująca. Honorowym członkiem Rydwanu był Stefan Pastuszewski z Bydgoszczy.

Nie sformułowano manifestu poetyckiego. „Grupa jest przeciwna wszelkiego typu manifestom uważając, że twórczość sama przez się jest już wystarczającym manifestem wobec otoczenia, w którym młody twórca winien znaleźć inspirację dla własnego słowa" – pisał Grabowski w zeszycie poetyckim grupy „Sercokrzemień" (s. 1)[1].

Nazwa grupy nawiązuje do znaczenia słowa „kwadryga" (por. przyp. 1).

Rydwan działał w 1976–78 w Dębicy, miejscu zamieszkania jego założyciela; skupiał w tym czasie sześć osób. Jesienią 1978 Grabowski przeniósł się do Ciężkowic, gdzie objął stanowisko dyrektora Gminnego Ośrodka Kultury (GOK). Wkrótce do Ciężkowic przenieśli się także Grażyna i Andrzej Wojnarowscy, związani z grupą oraz prowadzonym przez Grabowskiego kabaretem. Skład osobowy uległ zmianie; przystąpiły do grupy osoby spoza obu tych miejscowości.

Miejscem stałych spotkań grupy od 1978 był GOK. Spotkania robocze członków Rydwanu odbywały się raz w miesiącu. Nadto kilka razy w roku organizowano seminaria i konfrontacje twórcze. Opiekę finansową nad grupą sprawował początkowo „Stomil", a od 1978 – Wydział Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego w Tarnowie.

Grupa współpracowała od 1979 z Młodzieżową Agencją Kulturalną ZSMP w Tarnowie i z Radą Krajową KKMP, organizując I Międzywojewódzki Konkurs Literacki o „Laur Pogórza" (II 1979) oraz I Ogólnopolski Konkurs Literacki o „ Laur Pogórza" (1981). Pomysł pierwszego konkursu o „Laur Pogórza" (nazywanego także w prasie konkursem „Piękno Pogórza") powstał w Klubie Młodych Twórców przy ZW ZSMP w Tarnowie, zrealizował go GOK w Ciężkowicach, przy szczególnie dużym udziale A. Grabowskiego, patronat zaś przejął wojewoda tarnowski. Nagrody ufundowały liczne urzędy i instytucje, m.in. Urząd Wojewódzki w Tarnowie, WRZZ, Urząd Gminy w Ciężkowicach, „Stomil" w Dębicy. Jury, pod przewodnictwem Tadeusza Sliwiaka, przyznało nagrody następującym oso-

[1] W odpowiedzi na ankietę Grabowski potwierdził brak manifestu, stwierdził jednak, że Rydwan nawiązywał do deklaracji przedwojennej grupy Kwadryga. Za tekst o charakterze programowym autor uważał swój artykuł pt. Realny – możliwy do spełnienia (*Merkuriusz* 1988 nr 3), a także ogłoszony w 1979 w *Walce Młodych* artykuł pt. Poezja dziś.

bom: M. Piec, Ludomirowi Mazeli, Bożenie Król, T. Wróbel, L. Babło, oraz wyróżnienia: Andrzejowi Golcowi, Stanisławowi Lisowi, G. Wojnarowskiej, G. Grabowskiej i T. Wróbel. (O konkursie ogólnopolskim brak informacji prasowych.) Nadto systematycznie cztery razy w roku współorganizowano Turnieje Jednego Wiersza o „Laur Skamieniałego Miasta" (łącznie odbyły się 24 turnieje; laureatom wręczano nagrodę naczelnika gminy) oraz dwa razy w roku turnieje grup literackich Polski Południowej. Spotkania autorskie grupy bądź poszczególnych jej członków odbywały się w szkołach i klubach województwa tarnowskiego, a nadto w Krakowie, Rzeszowie, Brzesku, Bochni (ogółem ok. 30 spotkań grupowych i tyleż indywidualnych). Od 1981 Rydwan współpracował z Kołem Młodych przy ZLP w Krakowie, rzeszowskim klubem → Gwoźnica, Studenckim Centrum Literackim → Gremium, a następnie z RSTK. W tym czasie grupa zaczęła funkcjonować na zasadach klubu literackiego; w prasie pojawiły się nazwy : Klub Młodych Twórców, Klub Literacki Rydwan[2]. Większość członków Rydwanu była członkami KKMP, co mogło mieć pośredni wpływ na przekształcenie się grupy w klub. W grudniu 1981 Klub Literacki Rydwan zawiesił działalność.

Publikacji opatrzonych nazwą Grupy Literackiej Rydwan było niewiele i pojawiły się stosunkowo późno, w okresie, gdy działała ona w Ciężkowicach, a następnie zbliżyła się do KKMP. Zarówno almanach „Sercokrzemień", jak i „I Seria Arkuszy Autorskich" nie zostały odnotowane w prasie. Grupa zakończyła działalność w 1983; ostatnim jej wspólnym wystąpieniem był udział w I Ogólnopolskich Konfrontacjach Kultury Wsi (Krynica, VI 1983). W latach następnych jej członkowie działali w ramach tarnowskiego i rzeszowskiego KKMP. Po rozpadzie grupy część jej członków kontynuowała pracę literacką lub dziennikarską: Grabowski, Kot i Rybowicz zostali członkami ZLP, zaś Komarewicz i Olchawa wstąpili do SD PRL.

Publikacje

– w czasopismach

1979

Walka Młod. nr 20: 20 V s. 27, Grupa Literacka Rydwan.
W: S. Drwal, A. Grabowski, J. Rybowicz.
Walka Młod. nr 39: 30 IX s. 27, Rydwan.
W: S. Drwal, A. Grabowski, J. Rybowicz.
Pogłosy KRAMu nr 5: lato s. 4.
W: G. Grabowska, A. Grabowski, G. Niemira, A. Wojnarowski.

[2] Tomiki wierszy T. Wróbel i S. Pastuszewskiego, wydane w 1981 przez Młodzieżową Agencję Kulturalną przy ZW ZSMP w Tarnowie, ukazały się już nie w „Serii Arkuszy Autorskich" grupy literackiej Rydwan, lecz kolejno jako wydawnictwa Klubu Literackiego Rydwan (S. Pastuszewski: „Biały pokój") i Klubu Młodych Twórców (T. Wróbel: „Białe szaty").

1980

Nasz Klub nr 11: XI s. 24, Rydwan.
W: J. Barczyński, K. Karwat, W. Kot, M. Piec, S. Starkowiec.

1981

Metal. Tar. nr 12: 26 III s. 4, Spotkanie z poezją.
W: J. Barczyński, J. Komarewicz, A. Maksymowicz, T. Wróbel.

1983

Merkuriusz nr 4: IV s. 21, Grupa literacka Rydwan.
W: W. Burzawa, S. Drwal, G. Grabowska, A. Karecka-Marzec, K. Karwat, J. Komarewicz, W. Kot, M. Ogar, M. Piec, G. Wojnarowicz, T. Wróbel.

– *druki zwarte*

1979

Sercokrzemień. [Almanach]. Ciężkowice: GOK XI–XII 1979, 11 s. nlb., egz. 250.
Zawartość: [Wstęp:] A. G. [A. Grabowski]. – W: J. Barczyński, S. Drwal, G. Grabowska, A. Grabowski, J. Komarewicz, W. Kot, G. Mądro, M. Piec, J. Rybowicz, G. Wojnarowska, W. Wojnarowski, T. Wróbel.

1980

I Seria Arkuszy Autorskich członków grupy literackiej Rydwan w 650-lecie Miasta Tarnowa. [Wiersze]. Tar. XI 1980.
[1] J. Barczyński: Dezerter, 13 s., egz. 1000.
[2] A. Grabowski: Jeszcze raz powróćmy do wierności naszej, 12 s. nlb., egz. 1000.
[3] W. Kot: Rozmowy, 12 s., egz. 1000.
[4] K. Leo: „A no właśnie", 15 s., egz. 250.
[5] M. Piec: W zdroju życia, 15 s., egz. 300.
Wszystkie tomiki wydano nakładem Wydz. Kult. Urz. Woj. w Tarnowie.

Opracowania

– grupa o sobie: **1979:** A. Grabowski. *Pogłosy KRAMu* nr 5: lato s. 4. – **1981:** J. Komarewicz: Grupa Rydwan w Krakowskim Salonie Debiutu. *TeMI* nr 41: 24 IX s. 6. – **1983:** Rydwan atakuje...: W. Burzawa: Psy szczekają, karawana idzie dalej; A. Grabowski: Bez dożywocia. *TeMI* nr 1: 26 III s. 8 [polem. z: M. Stremecki: Dożywocie albo Rydwan, *tamże* nr 9]. – J. Olchawa, K. Karwat: Ziarnko do ziarnka a miarka dziurawa. *TeMI* nr 20: 14 V s. 8. [Odp.:] M. Stremecki. *Tamże.* – **1985:** A. Grabowski: Jeszcze raz o Tarnowie. *Okolice* nr 6: VI s. 67–70.

– ogólne: **1977:** H. Cyganik: Rydwan. *Gaz. Połud.* nr 77: 6 IV s. 5. – **1978:** H. Cyganik: Debiuty. *Gaz. Połud.* nr 203: 6 IX s. 5, Kronika obecnych. – **1979:** Z.J.: Rydwan. *Walka Młod.* nr 39: 30 IX s. 27. – **1981:** Spotkanie z poezją. *Metal. Tar.* 1981 nr 12: 26 III s. 4 [wstęp do kolumny poet.]. – **1983:** M. Stremecki: Dożywocie albo Rydwan. *TeMI* nr 9: 26 II s. 6; polem.: H. Cyganik: Czyżby tylko ambitna krytyka. *Gaz. Krak.* nr 82: 5 IV s. 5; Odp.: M. Stremecki. *TeMI.* – *Merkuriusz* nr 4: IV s. 21 [wstęp do kolumny poet.].

P i ę k n o P o g ó r z a [Omów.:] **1979:** H. Cyganik: Być albo nie być? Być. *Gaz. Połud.* nr 40: 21 II s. 4, Kronika obecnych. – J. Baran: Spotkanie z wierszem. *Wieści* nr 8: 25 II s. 3. – **1980:** Konkurs o „Laur Skamieniałego Miasta". *Nasz Klub* nr 11: XI s. 24 [wstęp do kolumny poet.].

STUDENCKI KLUB POETYCKI 54

Zielona Góra; 12 II 1976–jesień 1979.

Grupa studentów WSP.

Członkowie: *Ryszard Jonaczyk, Eugeniusz Kurzawa, Czesław Markiewicz, Katarzyna Nowicka (do 1977), Janusz Recko (do 1977), Zbigniew B. Sejwa, Andrzej Weber; od 1977 także: Romuald Marek Jabłoński.*

Grupa zaistniała formalnie 12 lutego 1976; skupiała studentów wydziału humanistycznego i pedagogicznego Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Zielonej Górze. Pierwsza informacja o istnieniu Klubu 54 pojawiła się w informatorze wydanym w czasie Festiwalu Studenckich Teatrów Debiutujących START (24–26 II 1976); powtórzono ją następnie w *Nadodrzu* i *Nowym Wyrazie*. Członkowie klubu debiutowali w latach 1976–77 w lokalnym piśmie studenckim *Faktor* (Romuald M. Jabłoński) lub *w Nadodrzu* (Eugeniusz Kurzawa, Czesław Markiewicz, Zbigniew B. Sejwa, Andrzej Weber). Jednocześnie dodatek studencki do *Nadodrza* współredagowali: Kurzawa (szef zespołu) i Sejwa, zaś w kolegium redakcyjnym *Faktora* byli Markiewicz, Katarzyna Nowicka (do 1978) i Kurzawa.

Początkowo ogłaszali indywidualnie w „Młodej Myśli" (dodatku do *Nadodrza*); doprowadzili też do publikacji swoich utworów na antenie Zielonogórskiej Rozgłośni Polskiego Radia. Organizowano spotkania autorskie indywidualnie i zbiorowo, np. serię spotkań pt. „Wieczory ad hoc", „Bachanaliowe spotkania z poezją". Grupa zwołała kilka biesiad poetyckich poświęconych młodej poezji, na których prezentowano także utwory jej członków. Włączono się ponadto w imprezy literackie środowiska zielonogórskiego, a także – organizowane poza Zieloną Górą. Między innymi grupa uczestniczyła w ogólnopolskich seminariach „Debiuty Poetyckie" w Warszawie, w II i III Warszawskich Konfrontacjach Poetyckich w 1977 i 1978, I Gorzowskich Spotkaniach Młodych Poetów w 1978 (w Turnieju Jednego Wiersza w ramach spotkań Cz. Markiewicz otrzymał I nagrodę). Członkowie klubu uczestniczyli w kilku sesjach literackich KKMP. Nawiązano także kontakty z Centrum Literackim → Gremium w Warszawie.

Nie sformułowano programu poetyckiego; na temat charakteru ugrupowania pisano: „Tworząc Klub nie mieliśmy zamiaru działać tzw. zwartym frontem jako grupa programowa. Nasza grupka stworzyła się po to, aby mieć możliwość przedyskutowania frapujących nas kwestii, aby porównać swoją twórczość, w końcu, aby ułatwić sobie debiut. Nie próbowaliśmy nawet tworzyć manifestu, gdyż

naszym zdaniem nie miało to sensu. Każdy z nas reprezentuje określone poglądy i nie chce ich tracić na rzecz eklektycznego programu grupy. Określenie Klubu jako grupy sytuacyjnej jest najbardziej adekwatne"[1].

Do elementów łączących grupę zaliczano wspólne dla wszystkich jej członków zainteresowanie pisarstwem, zbliżony czas debiutu i wiek uczestników (rocznik 1954). Publikacje zbiorowe Klubu 54 były stosunkowo nieliczne. Kolportowano na murach uczelni plakaty poetyckie powielane metodą kserograficzną (w 1976 i 1978), a w 1977 wydano folder grupy zawierający wiersze jej członków i program działalności. Nadto uczestnicy Klubu 54 pomieścili swoje utwory w almanachu młodej poezji lubuskiej „Moment wejścia" (Poznań 1976; tu: Markiewicz, Weber) i w almanachu KKMP „Zachłannie porywa nas czas" (Zielona Góra 1978; tu: Jabłoński, Kurzawa, Markiewicz, Weber). W 1974 rozpoczęto działania zmierzające do wydania „Almanachu poezji studenckiej"; wezwanie o nadsyłanie utworów do zbioru ogłoszono w *Nadodrzu* (1977 nr 11); publikacji nie udało się jednak zrealizować.

W czasie przynależności do Klubu Markiewicz debiutował tomikiem „Modlitwa oszukanych" wydanym w serii „Pokolenie, które Wstępuje" w 1978, w roku następnym w tejże serii Weber ogłosił zbiorek „Uciec jak najbliżej", zaś Kurzawa „Serial codzienny".

Prasa nie odnotowała działalności Studenckiego Klubu Poetyckiego 54; ostatnia informacja o jego pracach pomieszczona została w antologii „Studenckie grupy i kluby poetyckie" (Warszawa 1979).

Publikacje

1976

[Plakaty Studenckiego Klubu Poetyckiego 54. Ziel. Góra, b.n.], 8 plakatów powiel.

Poszczególne plakaty prezentują wiersze autorów: R. Jonaczyk, E. Kurzawa, Cz. Markiewicz, K. Nowicka, J. Recko, Z.B. Sejwa, A. Weber.

1977

Studencki Klub Poetycki 54. Red. i oprac. E. Kurzawa. Graf.: L. Kania. [Ziel. Góra, b.n.] 12 s. nlb., powiel.

K. Waśkiewicz: Wstęp. – W: R. Jabłoński, E. Kurzawa, Cz. Markiewicz, Z. B. Sejwa, A. Weber. – Nota [program działaln.]; przedr. w: Studenckie grupy i kluby poetyckie. Warsz. 1979, s. 271–273.

1978

[Plakaty Studenckiego Klubu Poetyckiego 54. Ziel. Góra, b.n.], 5 plakatów powiel.

Poszczególne plakaty prezentują wiersze autorów: R. Jabłoński, E. Kurzawa, Cz. Markiewicz, Z.B. Sejwa, A. Weber.

---

[1] E. Kurzawa był w tych latach aktywnym uczestnikiem studenckiego życia kulturalnego w Zielonej Górze; w 1974–75 kierował klubem „Raj-Piekiełko", a w 1976–77 był przewodniczącym Komisji Kultury ZW SZSP. Był też w 1975 współzałożycielem Studenckiego Centrum Kulturalnego, a w 1977–79 prezesem Klubu Dziennikarzy Studenckich.

– w antologiach

1979

Studenckie grupy i kluby poetyckie. Wiersze, manifesty, samookreślenia. Warsz.: ZG SZSP, s. 269–287.

[Inc.:] Klub 54 powstał... [„Próba samookreślenia"; kom. przedr. z: Studencki Klub Poetycki 54. Ziel. Góra 1977]. – W: R. Jabłoński, E. Kurzawa, Cz. Markiewicz, Z.B. Sejwa, A. Weber.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1976:** Cz. Markiewicz: O poziom i zasięg. *Nadodrze* nr 25/26: 12 XII – 8 I s. 20, Młoda Myśl. – **1977:** [E. Kurzawa] (K): Almanach poezji studenckiej. *Nadodrze* nr 11: 29 V – 11 VI s. 8. – Uwaga młodzi twórcy. *Faktor* nr z XI s. 9 [apel o nadsyłanie utworów do antologii poezji studen.]. – **1979:** E. Kurzawa: Na przykład młodoliteracka Zielona Góra. *Integracje* nr 7: VII s. 72–73. – Studenckie grupy i kluby poetyckie. Wiersze, manifesty, samookreślenia. Warsz.: ZG SZSP, s. 271–273.

– o g ó l n e: **1977:** *Nowy Wyr.* nr 4: IV s. 153 [nota o powst.]. – **1982:** A. Buck: Literacki ruch młodych. [W:] Z dziejów ruchu studenckiego 1971–1981. Ziel. Góra: WSP, s. 68–72.

TERRA*

Grupa Poetycka „Terra".

Kraków; III–IV 1976.

Grupa poetów skupionych przy Kole Młodych w Krakowie.
Członkowie: *Marek Baterowicz, Wojciech Krotosz, Witold Popławski, Kinga Zygma.*

Grupę powołał do życia w marcu 1976 Marek Baterowicz, wówczas już autor samodzielnego tomiku poezji oraz wydawca i tłumacz wierszy Jorge Carrera Andrade. Pisał o tym w 1982: „Animowałem ją, gdyż pragnąłem pomóc w starcie młodszym a zdolnym w piórze kolegom. Sam w roku 1976 debiutowałem już dwiema książkami [...], a zatem nie potrzebowałem «grupować się», by walczyć o tzw. przebicie się – jak to się modnie określa. Jednocześnie moją intencją było walczyć o wartościową poezję, ponieważ zasypywano nas wtedy miałem i zaszyfrowanym rzekomo komunikatem, w istocie nonsensem i plątaniną uników taktycznych. Wierzyłem w przekaz. Chciałem ocalić wartość przesłania, aby znaleźć wspólny język z czytelnikiem w przypadku oceny rzeczywistości, oceny negatywnej"[1]. Wszy-

* Hasło konsultowane z M. Baterowiczem (V 1985).
[1] W odpowiedzi na ankietę (7 VIII 1982).

scy członkowie grupy należeli do Koła Młodych przy krakowskim Oddziale ZLP. Jej powstanie zostało odnotowane w prasie w marcu 1976; była to nota w *Gazecie Południowej*, informująca o pierwszym oficjalnym wieczorze w dniu 7 IV 1976 w klubie „Forum"[2].

Działalność Terry ograniczyła się do wspomnianego wieczoru; sformułowano także manifest poetycki, który dyskutowano na kilku kolejnych spotkaniach członków – po czym zaprzestano wspólnej działalności.

Manifest (nie podpisany)[3], zredagowany przez Baterowicza, ogłoszony został razem z manifestami grup → My i → Wspólność oraz tekstem Jana Grzegorza Głuszaka. Był on z jednej strony próbą oceny najmłodszej poezji polskiej, z drugiej zaś – formułował poetykę grupy i poglądy jej członków na rolę poezji. O manifeście grupy M. Baterowicz pisał: „[...] lektura naszego manifestu (jedyny materialny ślad istnienia grupy) wskazuje, że w jego założeniach były samodzielne ścieżki twórcze, a jedynie duch manifestu w sposób ogólny patronował na tych szlakach"[4].

Zdaniem autora lata siedemdziesiąte to okres „kryzysu istotnych wartości" w poezji, na który składały się: anarchia słowa (pogarda dla warsztatu poetyckiego), zanegowanie dotychczasowych dokonań poetyckich (wyraża się „zamętem języka i wyobraźni, a odznacza napastliwą retoryką pustych tropów, rupieciarnią wyobraźni i dysonansami, które funkcjonują sprzecznie z harmonią tego tworzywa, jakim jest mowa polska"). Futuryzm i dadaizm, eksperymenty lingwistów i lettrystów przyczyniły się do kryzysu poezji w obszarze poszukiwań formalnych. Współczesna poezja polska „zagubiła się w poszukiwaniu nowych środków wyrazu, zapominając o konieczności panowania nad tworzywem i narzędziem nawet w wypadku eksperymentów formalnych".

Baterowicz postulował „nieufność poety wobec języka" jako „źródło twórczego ładu". Opowiadał się za konstruktywizmem „który jednakże nie oznacza absolutnej dominacji rygoru słowa: ideałem byłaby poezja unikająca skrajnych rozwiązań i zasad". Stawiał poezji za cel opisywanie „świata ukrytego w codzienności ludzkich spraw i rzeczy", odrzucając „naiwną formułę realizmu". Preferował otwartość poezji na oddziaływanie obcych kultur i literatur, dlatego też podkreślał znaczenie przekładów literackich. W zakresie warsztatu uznawał pojęcie ewolucji („wymienności technik rzemiosła"). Powoływał się na słowa Milivoja Slavicka: „Moja poetyka jest najstarsza, nie ma jej. Ona istnieje tak, jak istnieje człowiek". M. Baterowicz pisał po latach o programie: „Te słowa przekornie negowa-

[2] M. Baterowicz pisał na ten temat: „Notę tę załatwił samowolnie W. Popławski, o co miałem doń pretensje. Także miejsce wieczoru było jego pomysłem, na który zgodziliśmy się z pewnymi oporami. Później żałowałem tego, sądząc, że lepiej było poczekać na wolny termin wieczoru przy Kole Młodych ZLP" (list z V 1985).

[3] Pod tekstem nie zamieszczono nazwisk członków grupy, co zostało sprostowane przez M. Baterowicza w liście do redakcji publikowanym w *Poezji* (1977 nr 12 s. 99). Przedruk manifestu w antologii Studenckie grupy i kluby poetyckie (Warsz. 1979) został opatrzony wyłącznie nazwiskiem Baterowicza.

[4] W odpowiedzi na ankietę z 7 VIII 1982.

W innym liście dotyczącym grupy tenże autor pisał o własnej twórczości: „[...] moja praca i działalność literacka nie miała de facto nic wspólnego z efemerydą grupy Terra, a jej programem również do końca się nie kierowałem, biorąc z niego inspirację rzadko. Manifest jej był raczej dowodem wcześniejszych dokonań i przemyśleń, a nawet na pewno tak było" (list z 27 IX 1982).

ły sens wszelkich programów, zamieściłem je z całą świadomością, aby wskazać jednak na końcu, że twórczości poetyckiej nie da się zamknąć w postulatach"[5].

Do programu, a także do noty redakcyjnej Bohdana Drozdowskiego ustosunkował się w 1976 najpierw Jan Krzysztof Misiec na łamach *Kameny*, potem zaś Anna Sułkowska w *Więzi* (por. Opracowania). Wszystkie ogłoszone w *Poezji* manifesty Misiec nazwał „ostrą polemiką z Nową Falą"; tekst grupy Terra uznał za bardziej spójny wewnętrznie niż pozostałe programy. Zastrzeżenia krytyka budziły stwierdzenia autorów o kryzysie młodej poezji:

„Sytuacja młodej poezji, jaką kreśli grupa Terra, jest wręcz tragiczna, kryzys wartości w sztuce XX wieku idzie w parze z całkowitym rozkładem języka, który staje się tworzywem niepewnym, kruchym, omal nieprzydatnym". Natomiast Sułkowska widziała w manifeście Terry – tak jak i w pozostałych manifestach – „ton ugody w stosunku do zastanych wartości".

Poza inauguracyjnym wieczorem grupy w kwietniu 1976 nie miała ona innych spotkań autorskich, nie uczestniczyła także w żadnych imprezach literackich. Jedyną, poza manifestem, grupową publikacją był udział w antologii „Studenckie grupy i kluby poetyckie" (1979); przedrukowano w niej tekst manifestu oraz zamieszczono wiersze Baterowicza, Popławskiego i Zygmy.

Publikacje

– *w czasopismach*

1976

Grupa Terra. [Manifest]. *Poezja* nr 9: IX s. 54–57 [fragm. druk. wcześniej w: *Gaz. Polud.* nr 85: 14 IV s. 5]. Przedr. w: Studenckie grupy i kluby poetyckie. Wiersze, manifesty, samookreślenia. Warsz.: ZG SZSP 1979, s. 189–194 [podp.:] M. Baterowicz. Przedr. w przekł. niem.: w: Die polnische Lyrik von 1945 – bis 1985. Entvicklung – Generationenfolge – Periodisation. Essen: Die Blaue Eule 1986.

– *w antologii*

1979

Studenckie grupy i kluby poetyckie. Wiersze, manifesty, samookreślenia. Warsz.: ZG SZSP, s. 187–199.

W: M. Baterowicz, W. Popławski, K. Zygma.

Opracowania

– polemiki z programem: **1976:** B. Drozdowski. *Poezja* nr 9: IX, okł. s. 4. Nota; polem.: A. Sułkowska: Trzy manifesty. *Więź* 1977 nr 1: I s. 143–145 [dot. także grup My i Wspólność]. – J.K. Misiec: Pierwsza osoba liczby pojedynczej My. *Kamena* nr 26: 26 XII s. 12–13. – **1982:**

[5] List z V 1985.

M. Chrzanowski: Krótka tradycja. [W tegoż:] Próg możliwości. Warsz.: MAW s. 12 – 49 [dot. też grup: Orientacja Poetycka „Hybrydy”, My, Wspólność].
– o g ó l n e: **1976:** *Gaz. Połud.* nr 74: 31 III s. 5 [nota o powst. i zapow. wieczoru grupy]. – H. Cyganik: Twórczość młodych. *Gaz. Połud.* nr 85: 14 IV s. 5 [m.in. o wieczorze grupy].

SKIR TAO

Kraków; poł. 1976 – poł. 1977.
Grupa studencka.
Członkowie: *Ewa Nakonieczna, Krzysztof Sadowski; pozostałe nazwiska nieznane.*

Grupa założona przez Krzysztofa Sadowskiego przy klubie „Pod Jaszczurami” w Krakowie, istniała niespełna rok. Skupiała studentów filologii romańskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jej członkowie zajmowali się przekładami z literatury francuskiej i rumuńskiej.

W początkach 1977 Skir Tao miała wieczór autorski w studenckim klubie „Ubab” w Warszawie, zaproszona przez Centrum Literackie → Gremium.

Dalszych informacji brak.

Opracowania

– o g ó l n e: **1979:** Studenckie grupy i kluby poetyckie. Wiersze, manifesty, samookreślenia. Warsz.: ZG SZSP, s. 74. – **1980:** S. Dziedzic: Jaszczurowe grupy twórcze. [W tegoż:] Monografia Klubu Pod Jaszczurami. Krak: Ogólnop. Rada Klubów Studen., s. 77.

WSPÓLNOŚĆ*

Grupa Sytuacyjna Poetów i Artystów „Wspólność”.

Gdańsk; V 1976–III 1979.

Grupa studencka.

Członkowie: *Selim M. Chazbijewicz, Waldemar Chyliński, Anna Czekanowicz, Andrzej Grzyb, Zbigniew Joachimiak, Jerzy Henryk Kamrowski, Piotr Kawiecki, Jacek H. Kominek, Grzegorz Musiał, Andrzej Nowakowski, Bożena Ptak, Bronisław Tusk, Władysław Zawistowski, Waldemar J. Ziemnicki.*

* Hasło konsultowane z W. Zawistowskim, Z. Joachimiakiem (VI 1985) i S. Chazbijewiczem (XI 1985).

Grupa Wspólność wywodziła się z grupy poetyckiej → Poetariat, założonej w 1974 przez Selima M. Chazbijewicza, Jerzego H. Kamrowskiego i Piotra Kawieckiego. Manifest Poetariatu, wysłany do *Studenta*, nie został opublikowany. Na przełomie 1975 i 1976 grupa rozszerzyła swój skład osobowy, w trakcie prac nad programem poetyckim z inicjatywy Waldemara J. Ziemnickiego zmieniono nazwę ugrupowania na Wspólność. Skupiała ona w większości poetów należących do Koła Młodych przy Oddziale Gdańskim ZLP; od listopada 1976 w zarządzie Koła byli: Anna Czekanowicz, Władysław Zawistowski i Zbigniew Joachimiak jako przewodniczący. W intencji założycieli grupa miała skupiać obok poetów także malarzy (stąd w nazwie słowo: Artystów), ostatecznie z plastyków w skład grupy wszedł jedynie rzeźbiarz Bronisław Tusk. Swoją oficjalną działalność Wspólność rozpoczęła od prezentacji drugiego z manifestów (autorstwa Zbigniewa Joachimiaka, Zawistowskiego i Ziemnickiego) na Toruńskim Sympozjum Poetyckim (13 V 1976), zorganizowanym przez Koło Młodych przy Oddziale Toruńskim ZLP i Komisję Kultury RU SZSP Uniwersytetu Mikołaja Kopernika[1]. W sympozjum uczestniczyli: Ziemnicki (referat pt. „Poeta i powinność"), Joachimiak (referat pt. „O polifoniczności książki poetyckiej") i Czekanowicz, która przedstawiła manifest grupy. Ponadto Wspólność wręczyła ufundowaną przez siebie nagrodę – otrzymała ją w Turnieju Jednego Wiersza Katarzyna Boruń z warszawskiej grupy → Moloch; wręczenie nagrody odbyło się 3 IV 1976 na wieczorze autorskim Ziemnickiego w kawiarni „Literacka" w Gdańsku.

O składzie osobowym Wspólności Joachimiak pisał: „[...] członkami grupy byli różni bardzo twórcy, tak np. Nowakowski to prozaik, Tusk rzeźbiarz, Kominek był robotnikiem, Kawiecki studentem filozofii, Musiał lekarzem, Chyliński piosenkarzem. Rozpiętość wiekowa była też spora. Tusk w tamtym czasie miał ok. czterdziestu lat, Kominek osiemnaście" (cytowane za odpowiedzią na ankietę).

Wspólność organizowała własne imprezy literackie: 4 XI 1976 odbyła się inauguracja I Salonu Poetyckiego, prowadzonego przez Zawistowskiego w Klubie Studentów Wybrzeża „Żak". W jego programie był m.in. Konkurs Jednego Wiersza o „Żakowy Laur"; laureatami zostali A. Czekanowicz i Stanisław Esden-Tempski. II Salon Poetycki odbył się 24 XI tegoż roku. Obecni byli przedstawiciele krakowskiej grupy → My. Referat pt. „Poza kręgiem boomu latynoamery-

---

[1] Manifest ten został przedstawiony publiczności już w kwietniu 1976 w czasie trwania Legnickich Dni Poezji; w imprezie tej jednak członkowie Wspólności nie uczestniczyli.

Wg świadectwa Joachimiaka inspiracją do pierwszego manifestu grupy były kontakty z S. Rośkiem; pisał o tym w odpowiedzi na ankietę: „Otóż był też czwarty autor, Stanisław Rosiek, którego udział w powstaniu był znaczny, lecz dla niego nie wiążący. Wystąpił w nim (w programie) myślami swoimi, lecz nie nazwiskiem. [...] Którejś grudniowej nocy trzech poetów poprosiło wówczas już docenianego krytyka o konsultacje. Stało się to w roku 1975 w mieszkaniu Waldemara Ziemnickiego. Podyktował nam do rozważań następujące słowa: «Model permutacji pięcioelementowej – modelem możliwych realizacji twórczych członków grupy, np. perm. 1–5 ma tyle wspólnego z perm. 2–3, że odrzuca określone (pozostałe) elementy zbioru, odrzucając siebie również, co wreszcie jest ograniczoną wspólnością choćby wspólnością aktywnej negacji». Czy ostatecznie to zdecydowało o nazwie? Znane elementy nazwy wytłumaczone zostały w manifestach. Decydujący jednak był czynnik sytuacji zewnętrznej. Pustka duchowa w regionie, dezintegracja grup intelektualnych w Polsce, brak możliwości nawiązania partnerskiej rozmowy z tzw. Nową Falą. Trzeba było, aby nie rozdrobnić drzemiącej w nas energii talentów, stworzyć taką zdialektyzowaną przestrzeń wewnętrzną (własną), aby było z czego się «odbić», i z m u s i ć «bezgłos» tamtych czasów do sprzeciwu, a zatem wymusić partnerstwo. Samo słowo «Wspólność» działało (zadziałało) prowokująco".

kańskiego" wygłosił Jerzy Kuhn. W Konkursie Jednego Wiersza o „Żakowy Laur" nagrodę otrzymała Bożena Ptak.

Spotkania autorskie grupy odbywały się w KSW „Żak", w siedzibie Koła Młodych, w kawiarni „Literacka" oraz poza terenem Gdańska; m.in. 16 XI 1976 miał miejsce wieczór autorski grupy w poznańskim klubie „Cicibór" w cyklu „Najmłodsza poezja polska", z udziałem Stefana Chwina i Stanisława Rośka, członków redakcji *Litterariów Studenckich*. Odbyła się ponadto dyskusja nad referatem Joachimiaka dotyczącego „polifoniczności w poezji". 18 marca 1977 Czekanowicz i Zawistowski gościli – na zaproszenie Klubu Pax – we Wrocławiu, a 4 kwietnia 1977 Czekanowicz i Joachimiak mieli spotkanie w warszawskim Kole Młodych.

Wspólność nawiązała kontakty z innymi ugrupowaniami: 25 maja 1976 w kawiarni „Literacka" w Gdańsku odbyło się spotkanie członków grupy (Czekanowicz, Joachimiak i Zawistowski) z Katarzyną Boruń i Waldemarem Gaińskim z warszawskiej grupy → Moloch. W tymże roku Wspólność gościła w Krakowie, gdzie odbyło się spotkanie z grupą My (w klubie „Pod Jaszczurami") oraz wieczór autorski w krakowskim Kole Młodych. W Konfrontacji Grup Poetyckich, zorganizowanej w 10-lecie konkursu o „Jaszczurowy Laur", Wspólność zajęła pierwsze miejsce.

Grupa wzięła także udział w I (27–29 V 1976) i II (19–22 V 1977) Gdańskich Dniach Poezji organizowanych tradycyjnie w maju przez Koło Młodych i ZW ZSMW. Efektem drugiej imprezy była kolumna poetycka w *Dzienniku Bałtyckim* (nr 108).

W 1976–79 Wspólność była współorganizatorem corocznych Spotkań Młodych Pisarzy Polski Północnej w Wieżycy.

Skład osobowy Wspólności był zmienny. Pierwszy z „Komunikatów" grupy, ogłoszony drukiem w dodatku artystycznym *Nowego Medyka* pt. „Młoda Sztuka" (nr 9 z IV 1976), podpisany został przez S. Chazbijewicza, A. Czekanowicz, A. Grzyba, Z. Joachimiaka, J.H. Kamrowskiego, P. Kawieckiego, J.H. Kominka, A. Nowakowskiego, B. Ptak, W. Zawistowskiego, W.J. Ziemnickiego; następny „Komunikat" ogłoszony drukiem w 9 numerze *Poezji* (odczytany na Toruńskim Seminarium Poetyckim 13 V 1976) podpisali ponadto: W. Chyliński i B. Tusk. Trzeci „Komunikat" (wygłoszony na Seminarium „Debiuty '77" w Warszawie) podpisali: A. Czekanowicz, Z. Joachimiak, G. Musiał i W. Zawistowski (Ziemnicki odszedł z grupy w maju 1976, zaś Chazbijewicz od 1978 roku praktycznie nie uczestniczył w pracach Wspólności, a w 1979 był współzałożycielem grupy → Nowe Żagary). „Ostatni komunikat Grupy Wspólność" autorstwa Z. Joachimiaka (por. *Poezja* 1979 nr 3) ogłaszał koniec jej działalności[2]. Pierwsza wersja manifestu traktowa-

[2] W tekście „Ostatniego komunikatu...." ogłoszonym w *Punkcie* znalazł się fragment pominięty w *Poezji*: „Prawdą jest jednak, że w ostatnich miesiącach Grupa zaczęła ewoluować w stronę programowości. Dlatego ostatni manifest ogłoszony na Seminarium Debiuty '77 w Warszawie podpisali tylko Anna Czekanowicz, Zbigniew Joachimiak, Władysław Zawistowski i Grzegorz Musiał".

O charakterze grupy i jej manifestach pisał Zawistowski w odpowiedzi na ankietę (VI 1985): „Była to nietypowa grupa poetycka. Podkreślaliśmy wielokrotnie jej s y t u a c y j n o ś ć. Taki charakter miały nasze manifesty – tu i teraz, w tej sytuacji trzeba wypowiedzieć jakieś swoje racje; tak sądziliśmy. Dlatego mógł manifesty podpisywać kto żyw – prawdziwe pospolite ruszenie. W praktyce jednak grupa działała faktycznie w składzie – Czekanowicz, Joachimiak, Musiał i ja. Czasem Kamrowski. Prawdę powiedziawszy, nieco «manipulowaliśmy» resztą – bez dorobku wówczas. W pierwszych miesiącach istnienia grupy ważnym motorem napędowym jej działania był jeszcze Ziemnicki, który szybko zerwał z nami".

na była przez członków Wspólności jako „zapowiedź". Deklarowano otwartą postawę „wobec wszystkiego, co wywołuje poetycki stan umysłu". Stwierdzano krytyczny stan poezji w Polsce – „zbyt bowiem utraciła na sztuce". Celem sztuki jest „dać nam doświadczenie porządku w życiu przez imponujący porządek nad nim". Sprzeciwiano się sztuce masowej: „Oznaczałoby to dobrowolne wejście na drzewo. Marksistowskie pojmowanie dziejów uczy, że nie ma takich powrotów". W drugim „Komunikacie", nazwanym „dużym manifestem", sformułowano obszernie tezy programowe. Wyjaśniano „sytuacyjność", „asekuracyjność" i „interwencyjność" grupy:

[Grupa] „zawiązana została w konkretnym czasie literatury jako reakcja na zastaną s y t u a c j ę. Sytuację totalnego nacisku na jednostkę. [...] Walczymy o bezpieczeństwo wszystkich twórczo czynnych indywidualności artystycznych – chcemy ujawniać i skompromitować wszelkie doktrynerstwo w sztuce". Protestowano przeciwko „skostnieniu życia literackiego", które odbywało się z udziałem „młodych doktrynerów" i „zmurszałych literaturoznawców". Opowiadano się za koncepcją „sztuki jako tajemnicy" („bronimy f i l o z o f i i sztuki i literatury, ganimy n a u k ę. Poetyka niczego nie wyjaśnia"), za indywidualizmem i indywidualnością („manifestujemy [...] wybór drogi w życiu, która nie sprowadzi się t y l k o do życia społecznego"). W „Komunikacie" próbowano odpowiedzieć na pytania: „Co jest obecnie sztuką i literaturą? Czy od literatury i sztuki odeszła publiczność? Czy sztuka umarła?"

„W powszechnej świadomości literatura spełnia funkcję XIX-wiecznej sztuki, gdy w rzeczywistości zakres terminu «sztuka» uległ zawężeniu. Odpadł bowiem balast «jedynej komunikacji». Główne funkcje komunikacyjne przejęły mass media. Sztuka zyskała na głębi. «Straciła na potędze, zyskała na sztuce»".

Określając charakter grupy, pisano: „Nie jesteśmy wspólnością programów artystycznych. Tym niemniej możemy być jednomyślni w wielu kwestiach programowych. Nie to jest jednak przyczyną naszego ujawnienia. Zasadniczą przyczyną naszego ujawnienia i samonazwania się jest sprzeciw wobec absolutyzacji pewnych racji cząstkowych w komunikacji społecznej".

Komunikat Joachimiaka o likwidacji grupy odczytano w czasie spotkania Młodych Pisarzy Polski Północnej w Wieżycy w 1979.

Teksty programowe Wspólności dostrzeżone zostały przez krytykę literacką. Anna Sułkowska formułowała następujące zarzuty: „niewyczuwalność stanowisk etycznych autorów, programowa ahistoryczność, wyjąwszy historię literatury"; stwierdzenia Wspólności o „sytuacji zagrożenia jednostki" nazwała „określeniem banalnym"[3]. Antoni Pawlak krytykował „histerycznie akcentowane przekonanie o własnej wielkości i ważności", brak precyzji w słowach, ton likwidatorski, niezrozumiałość tekstu[4]. Natomiast Bogusław Wróblewski widział w wypowiedziach Wspólności związek z postulatami nowofalowymi („obrona przed ofensywą mass mediów", „postawa obronna" – „jednak tym, kto ma zostać ocalony, nie jest – jak w działalności Nowej Fali odbiorca, zbiorowość społeczna, lecz indywidualny podmiot wypowiedzi twórczej")[5].

[3] A. Sułkowska. *Więź* 1977 nr 1.
[4] A. Pawlak. *Więź* 1977 nr 3.
[5] B. Wróblewski. *Poezja* 1979 nr 3.

Wspólność ogłosiła kilka osobnych kolumn poetyckich, w czasopismach, miała też dominujący udział w almanachu „Nowy transport posągów" (Gdańsk 1977)[6], obszerny zestaw wierszy jej członków znalazł się nadto w publikacji „Studenckie grupy i kluby poetyckie" (Warszawa 1979).

Uczestnicy grupy brali udział w redagowaniu *Litterariów Studenckich*: od numeru 7 z 1975 w zespole redakcyjnym pisma byli kolejno: krótko Grzyb, następnie Czekanowicz, Joachimiak, Zawistowski; w piśmie tym ogłaszali także swoje utwory[7]. Poza tym od 1978 współpracowali z *Punktem*, tu także został ogłoszony drukiem ostatni komunikat Wspólności; w 1980 Z. Joachimiak wszedł do zespołu redakcyjnego pisma.

Grupa ogłosiła zaprzestanie swojej działalności równolegle w marcowym numerze *Poezji* z 1979 i w *Punkcie* (nr I–III), jednocześnie ujawniając plany zawiązania kolejnego ugrupowania w składzie: Czekanowicz, Joachimiak, Kamrowski, Musiał, Zawistowski; nie zostały one jednak zrealizowane.

Poza Kominkiem (zm. 3 VIII 1984) oraz Kawieckim, który zaprzestał pracy literackiej na rzecz pracy naukowej, wszyscy inni kontynuowali pracę twórczą – Tusk jako rzeźbiarz, pozostali zaś w dziedzinie literatury.

Publikacje

– w czasopismach

[Teksty programowe] **1976:** Wspólność. *Nowy Med.* nr 7: 1–15 IV s. 10, Młoda Sztuka, 9 [pierwszy „Komunikat"]; *Poezja* nr 9: IX s. 57–59 [drugi „Komunikat"]. Przedr. [w:] Studenckie grupy i kluby poetyckie. Wiersze, manifesty, samookreślenia. Warsz.: ZG SZSP 1979, s. 95–100. – **1979:** Z. Joachimiak: Ostatni komunikat grupy Wspólność. *Poezja* nr 3: III s. 10–12. Przedr. nieznacznie zmien. *Punkt* nr 5: I–III s. 176–179 [historia grupy i inf. o jej rozwiązaniu]. Zob. też: Ogrodnicy północy. Poetów portret potrójny. Oprac. M. Fox. Gdańsk: Tower Press 1998.

Jeden z tekstów programowych został przedr. w przekł. niem. w: Die polnische Lyrik von 1945 – bis 1985. Entwicklung – Generationenfolge – Periodisation. Essen: Die Blaue Eule 1986.

1975

Dz. Bałt. nr 218: 4–5 X s. 4–5. Młody Gdańsk 75 – VI Dekada Pisarzy Wybrzeża.

W: S. Chazbijewicz, A. Czekanowicz, P. Kawiecki, J.M. Kamrowski, J.H. Kominek, B. Ptak, W. Zawistowski, J.W. Ziemnicki. – P: Z. Joachimiak.

---

[6] Tytuł almanachu, obejmujący twórczość młodego środowiska gdańskiego, został wzięty z wiersza W. Zawistowskiego.

[7] Zdaniem Zawistowskiego udział członków Wspólności w redagowaniu *Litterariów* miał większą wagę niż prace grupy literackiej. Pisał na ten temat: „[...] obok Wspólności, istniała równocześnie nierównie ważniejsza, choć nie stricte literacka grupa – redakcja *Litterariów*, od czasu, gdy uformowała się ona w składzie: Czekanowicz, Joachimiak, Stefan Chwin, Aldona Mrozowska, Zbigniew Majchrowski, Stanisław Rosiek i niżej podpisany. Ta grupa – sądzę zdobyła sobie istotny autorytet, kontakty zewnętrzne, pewną pozycję na UG. Nie była ścisłym przedłużeniem Wspólności, ale jakby się z nią zazębiała, wspólnota interesów naszej czwórki (Czekanowicz, Joachimiak, Musiał, ja) z resztą (krytyka) była w pewnym momencie oczywista. Stąd nasze dyskusje z Janion, późniejszy udział w *Punkcie*, program «nowej prywatności», itd. Myślę, że w młodej literaturze lat 76–80 *Litteraria* odegrały niepoślednią rolę, dużo większą niż Wspólność, dlatego trzeba te zjawiska oglądać razem" [fragm. odpowiedzi na ankietę].

1976

Nowy Med. nr 7: 1–15 IV s. 7, 10, Młoda Sztuka.
W: W. Chyliński, A. Jurewicz, J.H. Kamrowski, W. Zawistowski.
Tu także pierwszy komunikat grupy.
Poezja nr 9: IX s. il., 20–21, 50–52.
W: S. Chazbijewicz, Z. Joachimiak, P. Kawiecki, W. Zawistowski, W.J. Ziemnicki.

1977

Dz. Bałt. nr 108: 14–15 V s. 4, II Gdańskie Dni Poezji.
W: A. Czekanowicz, A. Grzyb, Z. Joachimiak, J.H. Kamrowski, J. Kominek, W. Zawistowski.

1986

Radar nr 42: 16 X s. 18–19.
W: A. Czekanowicz, Z. Joachimiak, W. Zawistowski.

– druki ulotne

1977

Próba koncentracji. [Gdań.]: Gdań. Oficyna Poet. Klubu Związków Twórczych Młodych „Na Fortach". Arkusz Poet. Przybliżenie, 1.
Instytucje sprawcze: MPiK Gdań.; Koło Młodych przy ZLP.
W: W. Chyliński, A. Czekanowicz, A. Grzyb, Z. Joachimiak, J.H. Kamrowski, B. Ptak, W. Zawistowski.

– w antologiach

1977

Nowy transport posągów. Wiersze młodych poetów gdańskich. Gdańsk: Wyd. Mor. 252 s.
Tu m.in. wiersze członków grupy: S.M. Chazbijewicz, A. Czekanowicz, A. Grzyb, Z. Joachimiak, J.H. Kamrowski, B. Ptak, W. Zawistowski, W.J. Ziemnicki.

1979

Studenckie grupy i kluby poetyckie. Wiersze, manifesty, samookreślenia. Warsz.: ZG SZSP, s. 117–132.
W: S. Chazbijewicz, A. Czekanowicz, J.H. Kamrowski, G. Musiał, B. Ptak, W. Zawistowski.
Tu także komunikat grupy.

1998

Ogrodnicy północy. Poetów portret potrójny. Oprac. M. Fox. Fot. J. Ledóchowski [i in.]. Gdańsk: Tower Press, 271 s.
Książka w całości poświęcona trzem poetom grupy: A. Czekanowicz, Z. Joachimiakowi, W. Zawistowskiemu. – Zawartość: Zamiast wstępu: K. Kawafis: Mowa i milczenie. [Wiersz]. – [Przedmowa: M. Fox]: Być poetą. – Od Wspólności do Nowej Prywatności. (Materiały): Komunikat Grupy Wspólność; Komunikat odczytany na Toruńskim Seminarium Poetyckim 1976;

A. Czekanowicz, Z. Joachimiak, W. Zawistowski: Kilka tez na temat „Światopogląd estetyczny młodego pokolenia"; W. Zawistowski: Przeciw poezji homofonicznej; Z. Joachimiak: Ostatni komunikat Grupy Wspólność; M. Fox: Przyszli w drugiej połowie lat siedemdziesiątych; Z. Joachimiak: fragment listu do M. Chrzanowskiego; M. Janion: Oni są czarownicą; L. Topp: W stronę wiersza. Interpretacje poezji najnowszej; Z. Joachimiak: fragment listu do M. Fox; Dyskusja poświęcona literaturze lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych. Gdańsk, 26 listopada 1996. (Fragmenty). [Z udziałem autorów:] S. Chazbijewicz, A. Czekanowicz, Z. Joachimiak, W. Zawistowski. [Oprac. L. Topp. Pierwodr. *Tytuł* 1997 nr 1]. – W: A. Czekanowicz, Z. Joachimiak, W. Zawistowski. – Wywiady: A. Czekanowicz: Nie dam się zabić. Rozm. L. Topp; Z. Joachimiak: Rozmowa. Rozm. M. Fox; W. Zawistowski: Za wszystkie błędy nagroda. Rozm. M. Fox. – Art. i rec. [fragm.]: W. Cegłowski, A. Czekanowicz, B. Budzińska, M. Fox, M. Janion, Z. Joachimiak, A. Kaliszewski, M. Kisiel, B. Kowszewicz, Z. Majchrowski, M. Stala, S. Sterna-Wachowiak, J. Suchanek, A. Szymańska, J. Taranienko, L. Topp, A.K. Waśkiewicz, A. Zawada. – Podsumowanie: O myśleniu pokoleniami, o krytyce literackiej, o Wspólności, o tym, co było i nigdy w samej takiej samej postaci nie wróci, o poezji nie tylko Anny Czekanowicz, Zbigniewa Joachimiaka, Władysława Zawistowskiego, o ... . Rozmowa z M. Kisielem. Rozm. M. Fox. – Zamiast zakończenia: W. Myśliwski: [fragm. powieści Kamień na kamieniu].

Opracowania

– p o l e m i k i z p r o g r a m e m: **1976:** J.K. Misiec: Pierwsza osoba liczby pojedynczej My. *Kamena* nr 26: 26 XII s. 12–13. – Z. Korus: Chrońmy jednostkę. *Student* nr 11: 27 V – 9 VI s. 12; polem.: K. Kasprzyk: Tępmy metodę, H. Kowalczyk: Kogo i jak broni Zygmunt Korus?, W.J. Ziemnicki: W związku z ukazaniem się w *Studencie*..; odp.: Z. Korus: Od autora. *Student* nr 15: 22 VII – 11 VIII s. 14–15. – **1977:** A. Pawlak: Król Ryszard uwięziony (5). *Więź* nr 3: III s. 122–123. przedr. w: A. Pawlak, M. Terlecki: Portret wspólny. Gdańsk: Wydawn. Młoda Polska s. 56. – A. Sułkowska: Trzy manifesty. *Więź* nr 1: I s. 143–145. – **1979:** B. Wróblewski: Przywileje i powinności [...]. *Poezja* nr 3: III s. 28 [o pojęciu zaangażowania m.in. na podstawie postulatów Wspólności]. – **1980:** W. Jurasz: Czy możliwa jest poezja polifoniczna? *Nowy Wyr.* nr 2: II s. 72–84 [na marginesie deklaracji poetyckiej grupy]; polem.: W. Zawistowski: List w sprawie polemizowania. *Tamże* nr 4: IV s. 117–123; W. Jurasz: Spór o abecadło, W. Zawistowski: Postscriptum. *Student* nr 17: 20 VIII s. 9. – **1981:** S. Nyczaj: Ucieczka w prywatność. *Przemiany* nr 8: VIII s. 22. – **1982:** M. Chrzanowski: Krótka tradycja. [W tegoż:] Próg możliwości. Warsz.: MAW s. 12–49 [dot. też grup: Orientacja Poetycka „Hybrydy", My, Terra]. – **1986:** M. Fręś: Od Wspólności do Nowej Prywatności. *Radar* nr 42: 16 X s. 18–19.

– g r u p a o s o b i e: **1977:** A. Czekanowicz, S. Rosiek: Kronika 76, 77. *Litteraria* nr z IV s. 223–226. – W. Zawistowski: Gdańskie czasopisma studenckie. [W:] Czasopisma studenckie w Polsce. (1971–1976). Warsz.: ZG SZSP, s. 31–44 [m.in. dot. udziału członków grupy w red. *Litterariów*]. – **1979:** Z. Joachimiak: Ostatni komunikat grupy Wspólność. *Poezja* nr 3: III s. 10–12; *Punkt* nr 5 s. 176–179 [historia grupy i inf. o jej rozwiązaniu] – Z. Joachimiak. [W:] Studenckie grupy i kluby poetyckie. Warsz.: ZG SZSP, s. 89–94 [historia grupy].

– o g ó l n e: **1976:** [M. Chrzanowski] (M.Ch.): Toruńskie Sympozjum Poetyckie. *Student* nr 15: 22 VII – 11 VIII s. 14 [omów. imprezy; m.in. inf. o udziale grupy]. – *Nowy Wyr.* nr 8: VIII s. 128 [nota o powst.]. – **1980:** M. Bieńkowski: Kim byliśmy? kim jesteśmy? kim będziemy? *Naprzeciw* nr 2: IX s. 3–6 [o sytuacji pisarzy debiutujących ok. 1975, m.in. o grupie Wspólność]. – **1982:** A.K. Waśkiewicz: Ósma dekada. Wr.: Ossol., s. 71, 92–93, 119, 133, 136–137. – Cz. Markiewicz: Krytyka towarzysząca. *Integracje* nr 10: XII s. 35–39.

GREMIUM*

Warianty nazwy: Studenckie Centrum Literackie; Studenckie Centrum Literackie „Gremium"; Centrum Literackie „Gremium".

Warszawa; 19 VI 1976–VI 1981.

Do 1979 grupa studencka.

Członkowie: *Jerzy Arkadiusz Bielecki (Szczecin), Maria Bigoszewska-Juruś (Gniezno; do 1978), Bogdan Bodrzer-Jankowski, Marek Brymora (Kalisz), Roman Chocyk, Anna Czop, Stanisław Ćwik, Henryk Dąbrowski (Włocławek), Barbara Dohnalik (do 1978), Jerzy Dziurdzikowski, Marek Englender, Bogusław Falicki, Stanisław Piotr Gaszyński (do 1978), Jan Gawarecki, Grzegorz Gazda (do 1977), Marta Gogluska, Józef Tadeusz Gołębiewski (Police), Andrzej Grabowski (Tarnów), Józef Andrzej Grochowina (do 1978), Jan Jastrzębski, Jan Bolesław Jaworski, Marek Jędrzejewski (Płońsk), Lechosław Kaczmarek, Marian Adam Kasprzyk (Szczecin), Karol Kawski (Włocławek), Władysław Koba, Ewa Kostańska (Szczecin; do 1978), Zbigniew Tadeusz Kot, Andrzej Jan Koziński (Szczecin), Elżbieta Kozłowska-Świątkowska (do 1978), Maksymilian Kozłowski-Bart, Andrzej Krzepkowki, Włodzimierz Kuligowski (do 1978), Eugeniusz Kurzawa (Zielona Góra; do 1977), Mira Kuś (do 1978), Ryszard Lengas (Bydgoszcz), Adam Lewandowski, Andrzej F. Macioch, Lech J. Majewski, Jerzy Mazur, Andrzej Milczarek, Roman Myśliwczyk (Gliwice), Andrzej Naglak (do 1978), Anna Nasiłowska (do 1977), Andrzej Nowak, Urszula Nowakowska, Maryla Obolewicz, Marek Oramus, Marek Orzechowski, Stefan Pastuszewski (Bydgoszcz), Ewa Pawlikowska, Agnieszka Piotrowska, Maria Przybylak (Gorzów Wielkopolski), Krystyna Przybyszewska, Zdzisław Raczyński, Stanisław Rapior, Stefan Rusin, Henryk Sekulski, Krzysztof Maria Sieniawski (do 1977), Ryszard Smorągiewicz (do 1978), Paweł Soroka, Jerzy Stasiak (Szczecin), Henryk Jerzy Stellmaszyk, Waldemar Strzelczyk, Jerzy Józef Szadkowski, Czesław Szczepaniak, Ewa Szelągowska (do 1978), Jerzy Szulc, Jerzy Śleszyński (do 1978), Grażyna Tatarska (Pruszków), Stanisław Ulicki, Jacek Werbanowski, Henryk Wilczyński, Anna Winowiecka (do 1978), Mieczysław Wojtasik (Bydgoszcz), Henryk Wojtkiewicz, Andrzej Wójcik, Kazimierz Wysocki, Marian Yoph-Zabiński (Szczecin), Grzegorz Zabłocki (do 1978), Marek Zacharyasz (do 1977), Stanisław Zawiśliński (do III 1977), Krzysztof Żyndul.*

Grupa powstała 19 czerwca 1976 w czasie I Warszawskich Konfrontacji Poetyckich z połączenia działających w studenckim klubie Uniwersytetu Warszawskiego „Ubab" → Kickiego Salonu Poetyckiego i Ogólnopolskiego Klubu Miłośników Fantastyki i Science Fiction. Początkowo przyjęto dla niej nazwę Studenckie Centrum Literackie (SCL). Inicjatorem jej powołania był Zbigniew Niemczynowski, ówczesny kierownik klubu. Do komitetu założycielskiego zaproszono Stanisława Grochowiaka, Janusza Krasińskiego, Tadeusza Śliwiaka, Andrzeja Tchórzewskiego, Jana Z. Brudnickiego, Ryszarda Tarwackiego, Jana Marszałka, Andrzeja Wójcika, Pawła Sorokę, Waldemara Dąbrowskiego i Stanisława Zawiślińskiego. Przewodniczącym grupy został Soroka, zaś kierownikiem programowym Zawiśliński (odszedł z grupy w marcu 1977). Planowano zorganizowanie sekcji: poezji, prozy, dramatu, krytyki, plastyki, piosenki literackiej oraz sekcji

* Hasło konsultowane z P. Soroką (III 1989).

translatorskiej. Zakładano także współpracę z twórcami w całym kraju, m.in. z KKMP. 19 października 1976 Prezydium RU SZSP Uniwersytetu Warszawskiego zaakceptowało program działalności oraz strukturę organizacyjną Centrum; przyjęto wtedy nazwę Gremium, zaproponowaną przez Stanisława Grochowiaka.

W antologii „Realni romantycy 1976–1980" Soroka pisał (s. 156): „Przyjęty wówczas dokument programowy określił Gremium jako instytucję integrującą i inspirującą młode pokolenie literackie, informując, że będzie ona skupiać – na zasadzie dobrowolności – najszersze rzesze twórców i odbiorców literatury wywodzących się ze wszystkich środowisk, kładąc przy tym nacisk na zaangażowanie społeczne oraz kontynuację najlepszych tradycji narodowych naszej literatury. Dokument poza tym zapowiadał, że SCL Gremium pragnie przyczynić się do kształtowania świadomych twórców i odbiorców kultury, jak również do upowszechniania i popularyzacji literatury i sztuki, zaś w celu wymiany doświadczeń zamierza utrzymać kontakty z młodymi twórcami na terenie całego kraju".

Mecenasem grupy była Rada Uczelniana SZSP UW poprzez swą agendę – klub „Ubab"; Rada finansowała konkursy i nagrody oraz udzielała subwencji na inne inicjatywy Gremium.

Od początku swej działalności grupa, obok kilku członków Kickiego Salonu Poetyckiego, skupiała młodych poetów i pisarzy science fiction. Pod koniec 1978 Klub Miłośników Fantastyki i Science Fiction usamodzielnił się, sporadycznie współpracując z Gremium (był m.in. współorganizatorem seminarium „Ideologia i tradycja patriotyczna w literaturze", IV 1977).

Nadto Gremium kontynuowało, zainicjowaną jeszcze przez Kicki Salon Poetycki, współpracę z Warszawskim Klubem Robotników Piszących[1]. Gdy w 1980 na terenie całego kraju zaczęły powstawać RSTK, niektórzy poeci grupy (m.in. Soroka, Marek Jędrzejewski, Henryk Sekulski, Roman Chocyk, Jerzy J. Szadkowski, Stanisław Ćwik, Andrzej Grabowski, Marian Yoph-Żabiński) włączyli się w organizowanie tego ruchu, zaś wcześniej przedstawiciele klubu (Jan B. Jaworski, Krystyna Przybyszewska, Waldemar Strzelczyk, Jerzy Szulc) weszli w skład Rady Programowej Gremium. Grupa nawiązała ścisłą współpracę z Klubami Robotników Piszących w Bydgoszczy, Gorzowie Wielkopolskim, Szczecinie, Włocławku i Zabrzu.

O ideowych podstawach współpracy między Gremium i Klubem Robotników Piszących Jaworski pisał: „Studenckie Centrum Literackie Gremium i Warszawski Klub Robotników Piszących – w swoich twórczych dociekaniach wychodzą z założenia, że kultura literacka, tworzenie wartości trwałych nie mogą zostać utopione w morzu ucieczek w niesprawdzalną przeszłość, jak również w pojedyn-

[1] Klub Robotników Piszących w Warszawie, przemianowany następnie na Warszawski Robotniczy Klub Literacki, założony został w 1974 przez laureatów konkursu Polskiego Towarzystwa Pamiętnikarskiego (PTP) na pamiętnik robotników piszących. Początkowo działał przy PTP. W listopadzie 1981 powołano w Warszawie ogólnopolską organizację pod nazwą RSTK, z oddziałami w wielu miastach, m.in. w Bydgoszczy, Łodzi, Bielsku-Białej, Gdańsku, Gorzowie Wielkopolskim, Poznaniu, Wodzisławiu Śląskim; do 1986 powstało 36 terenowych oddziałów Stowarzyszenia. W czerwcu 1982 RSTK zaczęło wydawać dwutygodnik *Twórczość Robotników*, w którym od początku publikowali niektórzy pisarze wywodzący się z Gremium, zaś P. Soroka wszedł do komitetu redakcyjnego. Pismo miało swój początek w dodatku literackim do *Argumentów*, noszącym tytuł „Twórczość robotników" (od 7 października 1979 ukazało się dziewięć kolumn).

kach i rozgrywkach natury ideologicznej. Nie ma miejsca w naszym życiu na opowiadanie się po tej czy innej stronie. Uczyniliśmy to bowiem już trzydzieści pięć lat temu. Życie i praca narodu oto jedyny i nadrzędny cel, który powinien przyświecać twórczym umysłom. Trzeba zdać sobie sprawę, że niejednokrotnie kontakt człowieka z kulturą zaczyna się już od gazety zakładowej. Dlatego już od tego miejsca należy człowiekowi zacząć przekazywać to wszystko, co jest najcenniejsze w naszym życiu, pracy zawodowej i twórczej"[2].

Z Gremium podjęły współpracę warszawskie ugrupowania poetyckie → Remont i → Trzeba, a także grupy → Drzewo (Gniezno), → Mimoza (Siedlce) i → Rydwan (Ciężkowice). Zdaniem Soroki Rydwan i Trzeba odwoływały się do programu Gremium.

Grupa nawiązała kontakty ze środowiskiem młodoliterackim w Płońsku, Tarnowie, Bydgoszczy i Szczecinie, organizując tam w 1978–80 swoje oddziały. Część członków oddziałów terenowych Gremium związana była wcześniej z KKMP, np. w Szczecinie. Na Ogólnopolskim Seminarium Młodych Twórców w Augustowie (14–15 XII 1979) Gremium wyłoniło swoją Ogólnopolską Radę, w której skład weszli czołowi działacze grupy warszawskiej oraz osoby z ośrodków współpracujących. Rada zbierała się przy okazji większych imprez poetyckich, dyskutując działalność i nowe plany.

Program grupy zaczął się kształtować już w 1976. Najistotniejszy udział w jego formowaniu mieli Soroka, Jędrzejewski, Marek Orzechowski, Yoph-Żabiński i Ćwik. Projekt zaprezentowany został S. Grochowiakowi, ocenę poety wydrukowano w *Okolicach*. Autor pisał:

„Zaniepokoiło mnie to, iż w przedstawionym dokumencie nie mówi się nic o patriotyzmie i tradycji narodowej. Nie wspomina on o człowieku i jego codziennym życiu... Nieuzasadnione wydaje mi się sformułowanie «twórczość zaangażowana». Uważam, że każda twórczość – jeśli nią rzeczywiście jest – jest zaangażowana i nie ma potrzeby tego podkreślać. Druga sprawa to nieporozumienie polegające na dzieleniu twórców na studenckich, robotniczych i młodzieżowych. Mimo tych zastrzeżeń chcę powiedzieć, że inicjatywa powołania centrum jest bardzo cenna i na czasie. Młode środowisko literackie na pewno potrzebuje mecenasa, który umożliwiłby mu prawidłowy rozwój"[3].

Po 1976 członkowie Gremium publikowali liczne artykuły omawiające koncepcję „realnego romantyzmu" (por. Opracowania, grupa o sobie). I tak wypowiedź Jędrzejewskiego „Realny romantyzm młodych piszących"[4] była z jednej strony próbą oceny młodej współczesnej literatury polskiej, z drugiej – referowała stanowisko Gremium. Młodej literaturze drugiej połowy lat siedemdziesiątych zarzucano brak światopoglądu ideowo-artystycznego, pluralizm wynikający z powiązań administracyjno-organizacyjnych i podziałów regionalnych oraz łatwość, z jaką – zdaniem autora – staje się ona „powolnym narzędziem prowokacji politycznych".

[2] *Argumenty* 1979 nr 48.
[3] *Okolice* 1976 nr 2 s. 86.
[4] *Argumenty* 1979 nr 49.

Zdaniem Jędrzejewskiego „realny romantyzm" był „swoistego rodzaju światopoglądem, a tym samym drogowskazem wyznaczającym zakres penetracji twórczych oraz próbą wartościowania". P. Soroka sytuował Gremium jako pozytywną antytezę grupy → Wspólność[5]; dokonania grupy gdańskiej oraz propozycje „nowej prywatności" zanegował także Krzysztof Kuczkowski i M. Yoph-Żabiński[6]. Zdaniem Soroki Gremium było w stanie stworzyć (łącząc postawę romantyczną z pozytywistyczną) „formułę nieustannego dialektycznego rozwoju literatury" (zamiast dotychczasowego, „skokowego", wynikającego z walki pokoleń); byłaby to literatura „projektująca przyszłość".

O „ponadpokoleniowym rozwoju literatury" pisał Soroka w *Merkuriuszu* (1980 nr 8). Według jego deklaracji autorzy Gremium pragnęli zapożyczyć z romantyzmu koncepcję „pisarza jako organizatora narodowej wyobraźni", chcieli także nawiązać do niektórych dokonań awangardy radzieckiej oraz międzywojennej lewicy twórczej. Przywoływał termin „autentyzm", który rozumiał jako „dogłębne przeżycie rzeczywistości współczesnej, realnej i historycznej". Ścisły związek koncepcji Gremium z kulturą robotniczą autor wywodził z przekonania, iż nastąpiło „zbliżenie między robotnikami, którzy twórczo uczestniczą w kulturze, a inteligencją twórczą, która przyjęła system wartości klasy robotniczej. Razem stają się oni literackimi przedstawicielami klasy robotniczej, zwłaszcza jej czołowego, wysokoprzemysłowego oddziału, i zaczynają być wiodącym środowiskiem tworzenia etapu rozwiniętego społeczeństwa socjalistycznego. Nie ulega wątpliwości – pisał Soroka – że tendencja ta będzie się pogłębiać".

Teoretycy Gremium opowiadali się za twórcami nurtu wiejskiego i twórcami robotniczymi, uważając ich za „nosicieli postępu, wyrazicieli idei równości społecznej"[7].

Programowe artykuły teoretyków Gremium dotyczyły także dostrzeganego przez nich kryzysu współczesnej literatury. Szadkowski widział w najnowszej poezji polskiej zachwianie proporcji tematycznej na niekorzyść literatury wyrastającej z rodzimej tradycji. Uważał, że zdominowana została przez poezję nawiązującą do wzorów amerykańskich (beat generation) i traktował ten fakt jako bezwartościową modę[8]. Natomiast Yoph-Żabiński negował wartość twórczości takich autorów, jak Janusz Anderman, Donat Kirsch, Ryszard Schubert, Zbigniew Studziński, Andrzej Wydmiński, przeciwstawiając im pozytywne wartości prozy Henryka Lothamera, Ziemowita Ogińskiego, Ryszarda Sadaja czy Michała Brzozowskiego i widział w ich utworach „zalążek realnego romantyzmu prozy współczesnej". Autor sformułował także określenie „romantyzm autentystyczny", które odniósł do twórczości m.in. Mirosława Boruszewskiego i Henryka Dąbrowskiego, ale którego bliżej nie zdefiniował[9]. Kolejnym artykułem programowym Gremium był tekst Soroki pt. „Realny romantyzm – podstawowe tezy", ogłoszony w antologii „Realni romantycy 1976–1980". Powtarzał on sądy głoszone przez

[5] Por. *Radar* 1979 nr 9.
[6] *Sztand. Młod.* 1979 nr 99, 117.
[7] Por. przyp. 5.
[8] Por. *Walka Młod.* 1979 nr 13.
[9] *Sztand. Młod.* 1979 nr 99; *Merkuriusz* 1980 nr 1.

autora w jego poprzednich wypowiedziach i koncentrował się na postulatach współpracy ze środowiskiem twórców robotniczych, międzypokoleniowości ruchu „realnych romantyków", wyborze tradycji literackiej, realizmie rozumianym jako „aktywne ustosunkowanie się twórcy do każdego obszaru i przejawu rzeczywistości". Posługując się określeniem „etos realnoromantyczny", Soroka pisał: „Realny romantyzm to także określona postawa życiowa i zbiór norm postępowania młodego Polaka. Idee i wartości, z których się ona składa – dopiero się tworzą, a ich ostateczny kształt określą w niemałym stopniu artystyczne wytwory twórców skupionych w ruchu realnoromantycznym [...]. Postawę realnoromantyczną dopełniają: moralność pracy twórczej i patriotyzm rozumiany jako aktywność w różnych dziedzinach życia społecznego, połączona z szacunkiem do postępowej tradycji narodowej" (s. 171–172).

Program i cele Gremium podsumował Soroka w *Okolicach* (1983 nr 5/6), pisząc m.in.: „Dzieje Studenckiego Centrum Literackiego Gremium są praktycznym potwierdzeniem marksistowskiej tezy o służebnej roli intelektualistów wobec proletariatu. Hegemonia tej klasy w społeczeństwie socjalistycznym niemożliwa jest bez dominacji wartości kultury proletariackiej w kulturze narodowej. To zaś wymaga twórczej aktywności samych robotników, wspomaganych w ramach partnerskiej współpracy przez twórców inteligenckich, którzy robotniczy system wartości przyjęli za swój własny".

Publikując liczne artykuły omawiające koncepcję „realnego romantyzmu", grupa Gremium nigdy nie ogłosiła tekstu programowego podpisanego przez jej członków.

Specyficzny charakter Gremium, jego liczebność, ponadśrodowiskowość i cele działania spowodowały, że przez członków traktowane było raz jako grupa, innym razem jako ruch młodoliteracki. W antologii „Realni romantycy" Soroka określał Gremium jako „grupę interwencyjną", którą stała się pod koniec lat siedemdziesiątych, jednocześnie jednak – zdaniem autora – pełniącą rolę „centrum integrującego niektóre młodoliterackie i robotnicze kluby literackie" (s. 164–165). Podobnie sytuował Gremium w artykule pt. „Etos realnego romantyzmu"[10]. Jednak w 1978 w dyskusji redakcyjnej w *Razem* (nr 10) Soroka twierdził: „Gremium to nie jest grupa literacka, to jest ruch powstały w 1976 roku".

Tadeusz Jaskólski określał Gremium jako „ogólnopolski ruch wstępującego pokolenia" będący „trzecim centrum twórczym młodych obok Kół Młodych przy oddziałach ZLP oraz terenowych oddziałów KKMP"[11]. O podobieństwach struktur Gremium i KKMP pisał Soroka w *Okolicach* (1983 nr 5/6), stwierdzając, iż współpraca obu tych instytucji literackich zaczęła się już w 1976. Do 1977 warszawski Ośrodek KKMP i Gremium wydały wspólnie kilka numerów *Okolic*; w redakcji biuletynu zasiadało kilku członków Gremium. Współpracowało ono ze Szczecińskim Klubem Młodych Pisarzy, powołano tu Salon Literacki, którego członkowie przyjęli założenia „realnego romantyzmu"; wydano też kilka arkuszy w ramach Serii Poetyckiej Szczecińskiego Klubu Młodych Pisarzy ZSMP i Salonu Gremium. W latach 1977–79 do ruchu Gremium przystąpiło wielu członków

[10] *Merkuriusz* 1980 nr 8.
[11] *Argumenty* 1978 nr 48.

KKMP, także z Włocławka, Tarnowa i Bydgoszczy. Soroka dostrzegał zbieżności programowe obu ruchów w „idei twórcy animatora oraz w postulacie związków literatury z plebejską tradycją narodową oraz sprawami społeczeństwa".

Program i profil działalności Gremium wywołały ożywioną polemikę na łamach prasy. Według Andrzeja K. Waśkiewicza postulaty grupy nawiązywały do profilu KKMP (zwrot ku tradycjom plebejskim, rezygnacja z elitarności). Zdaniem krytyka: „Fascynacja zjawiskiem «robotników piszących» przypomina wcześniejszą fascynację zjawiskiem «chłopów piszących»"[12]. Sławomir Kryska widział w Gremium ruch społeczno-kulturalny, nie zaś literacki i poczytywał mu to za zaletę"[13]. Tadeusz Złotorzycki, dostrzegając talenty organizacyjne gremiowców, nie widział wśród nich prawdziwych poetów. Pisał m.in.: „Można być organizatorem życia literackiego nie będąc poetą. Znacznie gorzej jest, gdy nie jest się poetą, a poprzez działalność organizacyjną chce się nim zostać. Jest to niezdrowa postawa i to nie tylko dla samego autora, lecz i dla całej młodej poezji"[14].

Zdaniem Marka Jędrzejewskiego program Gremium nie dawał zadowalającej odpowiedzi na pytanie o przyczyny ucieczki bohatera młodej literatury od społeczeństwa, nie mógł też być programem pozytywnym z powodu braku precyzji w formułowaniu postulatów[15]. Jan Machynia ostro wystąpił przeciw programowi Gremium, stwierdzając, że „przymiotnik «realny» twórcy sprowadzili do strony czysto artystycznej. Miała to więc być literatura odbijająca rzeczywistość. Zaś termin «romantyzm» dotyczył raczej warstwy ideologicznej dzieła. Miał ten romantyzm polegać na apologii lepszej przyszłości. Wiarę w nadejście tej przyszłości autorzy programu czerpali z oficjalnej doktryny marksistowsko-leninowskiej, ze znajomości – jak podkreślali – praw społecznych i historycznych. Dotychczasowy rozwój społeczny – sądzili prowadzi nieuchronnie do powstania społeczeństwa bezklasowego. Nie trzeba dowodzić, że rzeczywistość lat siedemdziesiątych zmierzała w zupełnie innym kierunku [...]. Trudno też określić związki twórczości poetów z Gremium z poezją proletariacką. Tamta poezja była wyrazem buntu przeciw niesprawiedliwości społecznej, u realnych romantyków bunt jest raczkujący lub w ogóle go nie ma. Jeśli już pojawia się, to tylko w granicach oficjalnego przyzwolenia". Jednocześnie Machynia doceniał ważkość wystąpienia M. Yoph-Żabińskiego w 1980 w KMPiK przy ul. Bagatela, w którym m.in. proponował włączenie postulatów autentyzmu do programu Gremium. Machynia stwierdzał także, że poezja realnoromantyczna kontynuuje „publicystyczne «zdobycze» Nowej Fali" (za pozytywny wyjątek uważał wiersze H. Sekulskiego)[16]. Z ostrą krytyką grupy wystąpił w 1980 Piotr Bratkowski, pisząc m.in.: „Stowarzyszenie to zajmuje się, poza autoreklamą – głównie szantażem ideologicznym w stosunku do współczesnej literatury polskiej. Środkami tego szantażu są deklaratywny, nietwórczy pseudopatriotyzm, antyinteligencka fobia, a wreszcie – co jest bodaj najbardziej żenujące – manipulacja niektórymi Klubami Robotników Piszą-

[12] *Nowy Med.* 1978 nr 15.
[13] *Sztand. Młod.* 1978 nr 73.
[14] *Odra* 1979 nr 7/8.
[15] *Sztand. Młod.* 1979 nr 63.
[16] *Sztand. Młod.* 1981 nr 190; *Merkuriusz* 1981 nr 5.

cych, które w swojej obecnej postaci mają tyle wspólnego z prawdziwą kulturą robotniczą, ile bale dobroczynne z socjalizmem. Tworzenie rezerwatu «poezji robotniczej», wyrwanego z całokształtu współczesnej kultury narodowej, jest typowo «pańskim» zabiegiem dyskryminacyjnym, całkowicie sprzecznym z podstawowymi przesłankami kultury socjalistycznej"[17].

Członek grupy, Marek Brymora, prezentując w 1982 program Gremium, oceniał go na tle wydarzeń sierpnia '80 odmiennie niż Machynia, pisząc m.in.: „[...] podstawowe założenia realnego romantyzmu wcale się nie zdezaktualizowały, przeciwnie – nabrały dodatkowego znaczenia. Gloryfikacja patriotyzmu, dążenie do prawdy historycznej, współpraca międzypokoleniowa. Te wszystkie działania obowiązują nadal"[18]. Kolejnym artykułem broniącym programu Gremium był szkic Jerzego Srebrnego pt. „Romantyzm konstruktywny", w którym autor wywodził ów program m.in. z filozofii Cypriana Kamila Norwida, głównie z jego określenia pracy i ojczyzny. Dla krytyka „realny romantyzm" był „jedynym programem pozytywnym", który „leczy chorobę samotności i daje poczucie bezpieczeństwa"[19].

Od początku swego istnienia Gremium organizowało warsztaty literackie z udziałem twórców studenckich i robotniczych, prowadzone m.in. przez pisarzy starszej generacji; gościli na nich Michał Boni, Czesław Chruszczewski, Witold Nawrocki, Andrzej Nowak, Włodzimierz Sokorski, Marian Stępień, Roch Sulima, Bohdan Urbankowski, a także Wojciech Żukrowski. Prowadzono też (do 1979) w klubie „Ubab" comiesięczny magazyn muzyczno-literacki, także pn. Gremium, będący m.in. przeglądem prac autorów skupionych w grupie; 16 kwietnia 1977 goszczono krakowską grupę poetycką → Skir Tao i redakcję pisma *Razem*. Ponadto w klubach studenckich Warszawy („Hybrydy", „Mospan", „Sigma") prowadzono – w cyklu „Ci, na których liczymy" – spotkania z poetami młodego pokolenia. W organizowanych przez Gremium spotkaniach autorskich uczestniczyła stosunkowo wąska grupa osób; byli to najczęściej: Jędrzejewski, Szadkowski, Andrzej Naglak, Szulc, Jaworski, Strzelczyk, Henryk Sekulski, Ewa Szelągowska, Jastrzębski, Zbigniew T. Kot.

W lutym 1979 powołano – z inicjatywy Zdzisława Leszczyńskiego – Galerię Sztuki Nieprofesjonalnej Gremium; działała do końca tegoż roku w domu studenckim przy ul. Kickiego.

Imprezą przejętą po Kickim Salonie Poetyckim były Warszawskie Konfrontacje Poetyckie. Odbywały się w 1977–81 przeważnie wiosną, a dedykowane były S. Grochowiakowi. Brali w nich udział poeci studenccy i członkowie Warszawskiego Robotniczego Klubu Literackiego. Konfrontacje miały charakter seminaryjny, organizowano także Turnieje Jednego Wiersza, koncerty poezji śpiewanej. II Konfrontacje odbyły się 14–16 lutego 1977 (I zorganizowane zostały przez Kicki Salon Poetycki 17–19 czerwca 1976) pod hasłem „Najmłodsza poezja polska na tle poprzednich generacji poetyckich". Przyjechali młodzi poeci z Augustowa, Częstochowy, Gdańska, Krakowa, Lublina, Olsztyna, Poznania, Słupska, Wrocła-

[17] *Literatura* 1980 nr 42.
[18] *Merkuriusz* 1982 nr 1.
[19] *Merkuriusz* 1982 nr 2.

wia, Zielonej Góry. Zaproszono także Jerzego S. Czajkowskiego, Krzysztofa Gąsiorowskiego, Romana Śliwonika i Andrzeja Tchórzewskiego, którym zorganizowano spotkania autorskie. Część seminaryjna zawierała referaty K. Gąsiorowskiego, Andrzeja Nowaka i Stanisława Zawiślińskiego, dotyczące m.in. kształtu przyszłej poezji. W czasie imprezy odbyły się dyskusje pod hasłami: „Powinności współczesnego twórcy" i „Poeta wobec narodu"[20]. Odbył się też maraton poetycki, w którym wystąpiło ponad trzydziestu twórców, m.in. P. Bratkowski, Wojciech Gierymski, Jerzy Ignaciuk, Renata Kiszczak, W. Strzelczyk i J. Szulc. Nadto zorganizowano Turniej Jednego Wiersza, w którym I nagrody nie przyznano, II otrzymała Aldona Borowicz, III – J. Ignaciuk, zaś wyróżnienia Agnieszka Mrowińska, Janusz Galek i Czesław Sobkowiak.

III Warszawskie Konfrontacje Poetyckie odbyły się pod hasłem „Najmłodsza poezja polska wobec wybitnych indywidualności" (13–15 kwietnia 1978); poświęcone były twórczości Juliana Przybosia i Władysława Broniewskiego. W części seminaryjnej z referatami wystąpili Bohdan Drozdowski („Broniewski, jakiego pamiętam"), Jan Jastrzębski („Poeta, któremu było za ciasno w sobie"), Krzysztof Kuczkowski („Poezja – wykrzyknik ulicy"), Artur Sandauer („Przybosia poezja prometejska"). Odbyły się też spotkania z Januszem Krasińskim, Aleksandrem Rymkiewiczem, Janem Marszalkiem, Jerzym Tomaszkiewiczem i A. Tchórzewskim. W imprezie uczestniczyli zaproszeni przedstawiciele Warszawskiego Klubu Robotników Piszących oraz młodzież literacka z Bydgoszczy, Gniezna, Krakowa, Lublina, Olsztyna, Wrocławia i Zielonej Góry.

W ramach III Konfrontacji rozstrzygnięto ogłoszony w 1977 II Ogólnopolski Konkurs Literacki „O inny Głos", zorganizowany przy poparciu RU SZSP i redakcji *Poezji*. Za twórczość poetycką nagrody otrzymali: I – „Osty" (pseud.), II – Grzegorz Marek Lisowski, III – Lech Stępniewski; wyróżnienia: Krystyna Karpińska-Jóźwiak, Stefan Pastuszewski, Krzysztof Karwat; w dziale prozy: I – Ryszard Małecki, Jan Hreczuch, Wanda Lewandowska.

W dniach 20–22 kwietnia 1979 odbyły się IV Warszawskie Konfrontacje Poetyckie. Poświęcone były dyskusji nad podstawowymi tezami kształtującego się programu „realnego romantyzmu". Obecni byli członkowie i współpracownicy Gremium z Białegostoku, Bydgoszczy, Gniezna, Katowic, Krakowa, Poznania, Szczecina, Wrocławia i Zielonej Góry. Byli także obecni poeci z Warszawskiego Klubu Robotników Piszących, którzy czytali swoje wiersze. W części seminaryjnej referaty wygłosili: Marek Orzechowski („Młoda poezja w kontekście kultury masowej i robotniczej"), S. Ćwik („Społeczna sytuacja młodej poezji") i K. Kuczkowski („Stan na dziś, stan na jutro – rozważania wokół realnego romantyzmu"). W Galerii Gremium swoje prace plastyczne zaprezentował Tadeusz Sobkowiak. Odbył się też wieczór autorski Tadeusza Nowaka.

W ramach IV Konfrontacji rozstrzygnięto III Ogólnopolski Konkurs Literacki „O inny głos". Jury pod przewodnictwem Piotra Kuncewicza w składzie: Paweł Lewandowski, Jan Marszałek, Aleksander Nawrocki i Ryszard Tarwacki, przyznało następujące nagrody w dziedzinie prozy: I – Marian Narcyz Listowski, II – Artur Stopka i Anna Małgorzata Maciejewska, III – Jerzy Marciniak, Janina

[20] Tezy dyskusji zob. *Okolice* 1977 nr 13; *Sztand. Młod.* 1977 nr 193.

Osobianka i Stefan Pastuszewski. W dziedzinie poezji oceniano blisko 600 zestawów wierszy, a nagrody otrzymali: I – M. Yoph-Żabiński, II – M. Brymora, III – M.N. Listowski, Elżbieta Juszczak, Barbara J. Orzechowska-Andrzejak. Odbył się też konkurs na wiersz o Warszawie, w którym I nagrody nie przyznano, II przyznano pośmiertnie Mariuszowi Brewińskiemu, zaś III – Maciejowi Pieguтowi i Józefowi Para-Hejko. W Turnieju Jednego Wiersza (jury: S. Ćwik, Tadeusz Nowak, Jerzy Tomaszkiewicz, Marek Wawrzkiewicz) dwie pierwsze nagrody przyznano Jerzemu Dziurdzikowskiemu i G. Zabłockiemu, zaś trzecią H. Dąbrowskiemu.

Od 1979 postanowiono przyznawać też nagrodę za najlepszy debiut poetycki ubiegłego roku, wyróżniający się znaczącymi walorami ideowo-artystycznymi; pierwszym laureatem został J. Tomaszkiewicz (tomik „Gorzki obłok").

V Konfrontacje odbyły się 18–20 czerwca 1980 i poświęcone były pamięci S. Grochowiaka. W programie był m.in. wieczór poezji śpiewanej Jacka Bąka i Pawła Nawrockiego. Z okazji 10. rocznicy powstania → Konfederacji Nowego Romantyzmu w wieczorze autorskim swoje wiersze zaprezentowali Marta Berowska, Janusz Kostynowicz, Tadeusz Olszański, J. Tomaszkiewicz i Bohdan Urbankowski. Dyskusje dotyczyły głównie koncepcji „realnego romantyzmu"; powrócono do rozpoczętych w czasie IV Konfrontacji rozważań o języku „realnego romantyzmu". Ponadto referaty wygłosili: M. Jędrzejewski („Kategoria realizmu a realny romantyzm"), K. Kuczkowski („Romantyzm w programie Gremium"), B. Urbankowski („Przesłanie romantyczne"), M. Yoph-Żabiński („Autentyzm w realnym romantyzmie"), S. Ćwik („Społeczno-instytucjonalne uwarunkowania działalności młodoliterackiej"). Z krytyką przyjętego przez Gremium pojęcia „realnego romantyzmu" wystąpił Urbankowski. Odbyło się także spotkanie z Janem Bolesławem Ożogiem, który nadto przewodniczył jury Turnieju Jednego Wiersza „O inny głos". W turnieju trzy równorzędne nagrody otrzymali: M. Brymora, M. Jędrzejewski i K. Kawski; Urbankowski, nie zgadzając się z werdyktem, przyznał własną nagrodę Władysławowi Świerczowi. Za najlepszy tomik 1979 roku Rada Gremium uznała książkę J.B. Jaworskiego „Kolor urodzenia".

VI Konfrontacje (18–20 VI 1981) poświęcone były opracowaniu głównych tez programowych Gremium. Referaty, dotyczące „realnego romantyzmu" rozpatrywanego w kontekście kultury robotniczej, wygłosili m.in. Michał Krajewski, Marian Lot-Flieger, J. Machynia i Stanisław Szałapak. W galerii „Ubab" otwarto wystawę rysunków satyrycznych Jerzego Młynarczyka; zaprezentowano nadto spektakl, działającego przy Zakładach Maszyn Budowlanych im. Waryńskiego Robotniczego Studia Teatralnego, odbył się też recital poezji śpiewanej. Ponadto przyznano po raz trzeci nagrodę literacką Gremium za najlepszy debiut; otrzymał ją K. Kuczkowski za „Prognozę pogody".

W 1977 – z inicjatywy Jerzego Dziurdzikowskiego, powstało przy Gremium Koło Młodego Tłumacza. Skupiało w większości studentów filologii obcych UW i obejmowało sekcje: rosyjską, niemiecką, angielską, francuską. Koło pracowało do końca 1978, zaś niektórzy jego członkowie nawiązali stałą współpracę z redakcją *Literatury na Świecie* (Barbara Dohnalik, Ewa Pawlikowska, Krzysztof Sieniawski, Stanisław Ulicki). W 1977 roku Koło, przy współudziale ZG TPPR, Za-

rządu Stołecznego SZSP, Gremium oraz Filii Instytutu im. Puszkina przy UW ogłosiło ogólnopolski konkurs na przekład wierszy Aleksandra Puszkina w 140. rocznicę śmierci poety. Warunkiem udziału było przetłumaczenie jednego z utworów: „Do A. Kern" lub „Ja i Pan" oraz dowolnego wiersza. Nadesłano 34 prace; ich autorzy byli w większości studentami. Jury obradowało pod przewodnictwem Floriana Nieuważnego, w składzie: Bogdan Galster, Józef Lenart, René Śliwowski oraz Wasylij N. Chabin, Leonid Jerszow, Anatolij Kowalow. Nagrody otrzymali: I – Krzysztof M. Sieniawski, II – Wojciech Paszkowicz, III (równorzędne) – B. Dohnalik, Ewa Parszewska, Grażyna Pazuchina, oraz pięć równorzędnych wyróżnień: Jolanta Delura, Ryszard Grosbart, Bronisław Maj, Krzysztof A. Staniorowski, Stanisław Ulicki; nagrodę specjalną Filii Instytutu im. Puszkina otrzymał K.A. Staniorowski.

W dniach 7–11 grudnia 1977, w ramach VI Festiwalu Studentów PRL Gremium zorganizowało – pod patronatem SZSP i ZSMP Ogólnopolskie Seminarium pt. „Ideologia i tradycja patriotyczna w literaturze". W zjeździe udział wzięło blisko sto osób z Bydgoszczy, Częstochowy, Gdańska, Gniezna, Gorzowa Wielkopolskiego, Katowic, Poznania i Szczecina, a także z NRD. Gośćmi imprezy byli m.in. Włodzimierz Sokorski, Witold Nawrocki, Marian Stępień, Lesław M. Bartelski, Wojciech Żukrowski, Jerzy Grzymkowski. Jednocześnie odbył się Konwent Klubów i Miłośników Science Fiction, w którym uczestniczyli: Adam Wiśniewski-Snerg, Andrzej Trepka, Adam Hollanek, Andrzej Ostoja, Janusz Zajdel, Wiktor Żwikiewicz, Ryszard Głowacki, Zbigniew Prostak, Andrzej Krzepkowski. W czasie seminarium „Ideologia i tradycja" referaty wygłosili: Marian Stępień, Michał Boni, Wojciech Żukrowski, Michał Krajewski, Roch Sulima i Stanisław A. Pawlikowski. Nadto wystąpili poeci gdańscy – Zbigniew Joachimiak i Władysław Zawistowski, ogłaszając pojawienie się nowego pokolenia literackiego („nowej prywatności"); Soroka ich głos nazwał uzurpatorskim, przypominającym „praktyki i publicystykę Nowej Fali"[21].

Gremium organizowało w Szczecinie od grudnia 1979 tzw. salony literackie, na których swoje utwory prezentowali członkowie Szczecińskiego Klubu Młodych Pisarzy. Gośćmi Salonów byli m.in. Ireneusz Gwidon Kamiński, Jerzy Pachlowski i Stanisław Zajączek. W marcu 1980 salon przyznał Soroce nagrodę za tomik „Oczyszczenie", uznany za najlepszy debiut poetycki 1979 roku. Gremium było, wspólnie z Gorzowskim Towarzystwem Kultury WRZZ i Warszawskim Klubem Robotników Piszących, współorganizatorem I Gorzowskiego Spotkania Młodych Poetów pod hasłem „Poezja – tradycja – rzeczywistość" (10–11 marca 1978, Gorzów Wielkopolski). Referaty wygłosili S. Kryska („Społeczne funkcje poezji") i Tadeusz Mocarski („Najmłodsza poezja polska i jej poprzednicy"). W trakcie dyskusji rozważano pytanie o istnienie poezji robotniczej. Ogłoszono także Turniej Jednego Wiersza, którego laureatami zostali: Czesław Markiewicz, M. Yoph-Żabiński, Maria Bigoszewska-Juruś.

W roku następnym ci sami organizatorzy przy poparciu Zakładu „Chemitex" – Stilon zwołali Gorzowskie Konfrontacje Poetyckie pod hasłem „Sojusz świata pracy z kulturą i sztuką". W imprezie wzięło udział trzydziestu poetów ze środo-

[21] Por. *Sztand. Młod.* 1978 nr 22.

wisk studenckiego i robotniczego. W Turnieju Jednego Wiersza nagrody otrzymali: Cz. Markiewicz, M. Yoph-Żabiński, M. Bigoszewska-Juruś, Teresa Klekocka, zaś wyróżnienia – Agnieszka Mrowińska, Lidia Antkowiak, M. Przybylak, S. Pastuszewski, J.J. Szadkowski.

W latach 1978–79 Gremium istotnie współuczestniczyło w organizowaniu I i II Piastowskiego Lata Poezji; inicjatorem tych zjazdów była grupa Drzewo z Gniezna. Rola Gremium polegała na merytorycznym opracowaniu imprez; jego członkowie występowali też z referatami w części seminaryjnej. Na spotkaniu w 1979 dyskutowano m.in. o demokratyzacji twórczości poetyckiej i perspektywach realnego romantyzmu w młodej poezji. Krytycy wysoko oceniali udział członków Gremium w przygotowaniu obu imprez (por. Drzewo).

Gremium włączyło się także w przygotowanie Augustowskich Seminariów Twórców Kultury, organizowanych pod patronatem redakcji *Razem*, *Argumentów* i *Sztandaru Młodych*. W trakcie I Seminarium (14–15 XII 1979) m.in. dyskutowano nad programem realnego romantyzmu; podczas II Seminarium (28–30 IX 1980) przyjęto uchwałę o powołaniu w Warszawie RSTK w województwie stołecznym i analogicznych stowarzyszeń w innych województwach. Opracowano także program działania robotniczo-inteligenckiego ruchu twórczego[22]. Powołane m.in. dzięki członkom Gremium RSTK w Warszawie uzyskało osobowość prawną 5 listopada 1980. Jednocześnie, przy współudziale członków ugrupowania, prowadzono działania zmierzające do zarejestrowania podobnych stowarzyszeń w Gorzowie Wielkopolskim, Szczecinie, Wodzisławiu Śląskim i Bydgoszczy. Soroka koniec działalności Gremium widział w ewolucji w kierunku kultury proletariackiej[23]. Kiedy w czerwcu 1982 powołano pismo *Twórczość Robotników*, kilku członków Gremium podjęło w nim pracę (już pod koniec 1980 uczestniczyli oni w opracowaniu koncepcji programowej tego pisma).

Założyciele Gremium planowali współpracę z pismami młodoliterackimi i społeczno-kulturalnymi w całym kraju; ostatecznie nawiązano stałe kontakty z czasopismami *Argumenty, Razem, Sztandar Młodych*, *Walka Młodych,* wysoko je sobie ceniąc[24]. Od lutego 1979 członkowie Gremium redagowali kolumnę literacką w *Sztandarze Młodych,* a od marca tego roku współredagowali kolumnę pt. „Młoda literatura" w *Razem,* uczestniczyli też od 1977 w wydawaniu biuletynu KKMP *Okolice.*

Grupa zainicjowała wydawanie tomików poetyckich w serii „Ci, na których liczymy"; ukazał się jednak tylko zeszyt H. Sekulskiego pt. „Morgi pokory". Nawiązano kontakty z redakcją debiutów wydawnictwa Iskry oraz redakcją prozy KAW, dzięki którym wydano kilka książek autorów z kręgu Gremium.

Ostatnią imprezą organizowaną przez Gremium były VI Warszawskie Konfrontacje Poetyckie (VI 1981). Według informacji Soroki grupa nigdy nie została formalnie rozwiązana. Zaprzestała działalności w 1981, w związku z rozwojem ruchu RSTK. W marcu 1981 P. Soroka został przewodniczącym Krajowej Rady Koordynacyjnej RSTK.

[22] P. Soroka. [W:] Realni romantycy 1976–1980, s. 165.

[23] Por. *Okolice* 1983 nr 5/6.

[24] Por. list P. Soroki. *Literatura* 1980 nr 47.

Publikacje

– w czasopismach

1976

Walka Młod. nr 31: 5 XII s. 27, Centrum Literackie Gremium.
W: P. Gembal, A. Piotrowska, N. Tomczyk.

1977

Okolice nr 4: VII s. 43–58, Przekłady [kolumna wierszy nagr. w konk. puszkinowskim].
[Tłum.:] J. Delura, B. Dohnalik, R. Grosbart, B. Maj, E. Parszewska, W. Paszkowicz, G. Pazuchina, K.M. Sieniawski, K.A. Staniorowski, S. Ulicki.
Okolice nr 5: VIII s. 3–26, Poezja.
W: J. Babicz, S.P. Gaszyński, K. Kawski, A. Kosmowski, A. Naglak, A. Nasiłowska, E. Szelągowska, J. Szulc, M. Zacharyasz.
Merkuriusz nr 7: X s. 19, Centrum literackie Gremium.
W: E. Szelągowska, S. Rusin, M. Zacharyasz.

1978

Walka Młod. nr 30: 23 VII s. 27, Gremium.
W: A. Czop, G. Gazda, J.B. Jaworski, A.F. Macioch, P. Soroka, J.J. Szadkowski.
Nowy Med. nr 15: 1–15 IX s. 7–9, Młoda Sztuka, 19.
[Wstęp: A. K. Waśkiewicz] (akw.). – W: M. Bigoszewska-Juruś. – Art.: S. Ćwik, P. Soroka.

1979

Sztand. Młod. nr 99: 26 IV s. 7.
W: J.A. Grochowina, A. Winowiecka. – Art.: M. Yoph-Żabiński. – Rec.: K. Kuczkowski.
Mies. Lit. nr 5: V s. 23, Grupa Gremium.
W: J.B. Jaworski, S. Pastuszewski, J.J. Szadkowski.
Sztand. Młod. nr 117: 17 V s. 7.
W: M. Jędrzejewski, P. Soroka, J.J. Szadkowski.
Radar nr 24: 17 VI s. 40–41, Poprawność i codzienność.
W: H. Dąbrowski, J. Dziurdzikowski, E. Juszczak, B.J. Orzechowska-Andrzejak, M. Yoph-Żabiński, G. Zabłocki.
Sztand. Młod. nr 288: 3 XII s. 5.
Wiersze laureatów konkursu „O inny głos": K. Kawski, Z.T. Kot. – Art.: R. Chocyk, P. Soroka, M. Yoph-Żabiński.

1980

Argumenty nr 41: 12 X s. 9, Gremium.
W: M. Brymora, S. Pastuszewski, H. Sekulski, P. Soroka, J.J. Szadkowski, G. Tatarska.

– druki zwarte

1977

„O inny głos". Materiały z I Ogólnopolskiego konkursu literackiego „O inny głos". Red. A. Naglak, E. Orłow, P. Soroka, G. Zabłocki. Warsz.: Centrum Lit. Gremium, 32 s., egz. 350.
Zamiast wstępu [Inf. o konkursie]. – W: Ryszard Bednarski, S.P. Gaszyński, Marek Grala, A. Nasiłowska, M. Yoph-Żabiński, M. Zacharyasz. – P: Krzysztof Paczuski, Stanisław Taborski.

Puszkin. Materiały z I Ogólnopolskiego Konkursu na przekład poezji Aleksandra Puszkina zorganizowanego przez Koło Młodego Tłumacza przy Centrum Literackim Gremium w Warszawie. Zespół red.: Z. Badowski, J. Dziurdzikowski, A. Krzepkowski, A. Leszczyński, A. Naglak, A. Pruszyński, P. Soroka, A. Wójcik, A. Zabłocki. Wybór: P. Soroka i A. Wójcik. Warsz.: Centrum Lit. Gremium; Koło Młodego Tłumacza, ZG SZSP, Wydz. Kult., 30 s. powiel., 250 egz.

[Wiersze A. Puszkina w tłum. autorów]: J. Delura, B. Dohnalik, E. Parszewska, W. Paszkowicz, G. Pazuchina, K.M. Sieniawski, K.A. Staniorowski, S. Ulicki.

Tytuł okł.: Aleksander Puszkin.

1978

H. Sekulski: Morgi pokory. [Wiersze]. Red. P. Soroka. [Warsz.:] RU SZSP; Centrum Lit. Gremium, 18 s., 100 egz. Seria poetycka „Ci, na których liczymy", 1.

1980

Beanus 70. Gremium. Studenckie Centrum Literackie, Oddział w Bydg. [Bydg.:] SZSP, k. 4 nlb.

W: Bart-Kozłowski, L. Kaczmarek, R. Lengas, K. Lewkow, M. Wojtasik.

Grupa Poetycka Gremium. Wybór i red. I G. Kamiński. [Szczec.:] WiMBP [Wojew. i Miej. Bibl. Publ.], k. 28 nlb., 100 egz.

W: J.A. Bielecki, J. Gawarecki, J.T. Gołębiewski, M.A. Kasprzyk, E. Kostańska, S. Rapior, H.J. Stellmaszyk, H. Wilczyński, H. Wojtkiewicz, I. Zdziech, M. Yoph-Żabiński, K. Zyndul.

1981

Realni romantycy. (1976–1980). Wybór tekstów robotniczo-studenckiego ruchu literackiego. Warsz.: SZSP, 196 s., 2000 egz.

[Cz.] I. W: M. Bart-Kozłowski, J.A. Bielecki, M. Brymora, H. Dąbrowski, J.T. Gołębiewski, A. Grabowski, J.B. Jaworski, M. Jędrzejewski, M.A. Kasprzyk, K. Kawski, E. Kostańska, Z.T. Kot, A.J. Koziński, J. Olszewski, S. Pastuszewski, M. Przybylak, K. Przybyszewska, H. Sekulski, P. Soroka, J. Stasiak, W. Strzelczyk, J.J. Szadkowski, J. Szulc, G. Tatarska, M. Wojtasik, M. Yoph-Żabiński, G. Zabłocki. – [Cz.] II. P: H. Dąbrowski, J.T. Gołębiewski, J. Jastrzębski, J.B. Jaworski, R.W. Kozłowski, R. Myśliwczyk, S. Pastuszewski, H. Sekulski, J.J. Szadkowski, K. Wysocki, M. Yoph-Żabiński. – III Art.: S. Ćwik, J. Machynia, P. Soroka.

– w antologiach i almanachach

1977

Warsztaty Twórcze Młodych – Olsztyn 1977. Olszt.: ZSMP.

Na s. 13–22 wiersze członków Gremium: J.A. Grochowina, M. Jędrzejewski, A. Naglak, A. Nasiłowska, P. Soroka.

1978

Zbliżenia. Galeria Poezji. Red. S. Pastuszewski. Bydg.: Bydg. Ośr. KKMP. Nakł. Klubu „Centrum" Spółdz. Mieszk. „Budowlani", 16 s. nlb., 500 egz.

P. Soroka: Otwartość i kontynuacja. [Wstęp]. – W: M. Bigoszewska-Juruś, A. Lewandowski, L.J. Majewski, J. Olszewski, S. Pastuszewski, P. Soroka, E. Szelągowska, J. Werbanowski. – [Repr. prac plast. i fot. autorów:] Bogusław Gummer, Janusz Hermann, Leszek Kiljański, Andrzej Maziec, Janusz Niedzielin, Roman Senski.

1979

Studenckie grupy i kluby poetyckie. Wiersze, manifesty, samookreślenia. Warsz.: ZG SZSP.
Tu na s. 25–39 wiersze autorów: J.A. Grochowina, M. Jędrzejewski, E. Kozłowska, A. Nasiłowska, P. Soroka, J. Werbanowski oraz członków Warszawskiego Klubu Robotników Piszących: J. Jaworski, W. Strzelczyk.

Opracowania

– grupa o sobie; deklaracje programowe: **1976:** [J.A. Grochowina] (jag): Ostatnie wystąpienie publiczne S. Grochowiaka. Centrum Literackie Gremium. [Not. o powst.] *Okolice* nr 2: XII s. 86–87. – **1977:** Dyskusja: Gremium. [Wypow.:] M. Englender, P. Soroka, S. Zawiśliński. Oprac. B. Możdżyński. *Sztand. Młod.* nr 5: 6 I s. 4, fot. – [R. Smorągiewicz] (R.S.): Cele, zasady i program działania Centrum Literackiego Gremium. *Okolice* nr 1: II s. 71–72. – P. Soroka: Patron Gremium [S. Grochowiak]. *Sztand. Młod.* nr 217: 12 IX s. 5. – **1978:** P. Soroka: Staram się zrozumieć innych. *Merkuriusz* nr 3: III s. 16–17 [wyw.; rozm.:] M. Orzechowski. – Droga do literatury. [Dyskusja, wypow.:] A. Krzepkowski, M. Oramus, P. Soroka, A. Wójcik. Oprac. Z. Jurkiewicz, M. Parowski. *Razem* nr 10: 5 III s. 5–6, 33 [dot. m.in. Klubu Fantastyki i Science Fiction]. – M. Orzechowski: Bez manifestów, a z programem. Centrum Literackie Gremium. *Itd* nr 19: 7 V s. 14–15. – P. Soroka: Studenci i robotnicy. *Nowy Med.* nr 15: 1–30 IX s. 8–9. – **1979:** M. Jędrzejewski: Poezja, sztuka, realny romantyzm. (W kręgu Gremium). *Merkuriusz* nr 2: II s. 14 [m.in. dot. programu; nawiąz.:] M. Orzechowski: Kto przeciw lumpowi? *Sztand. Młod.* nr 63: 15 III s. 7 [dot. problemu ucieczki bohatera młodej literatury od społeczeństwa]. – J.J. Szadkowski: W którą stronę iść. *Walka Młod.* nr 13: 1 IV s. 27, Próby. – M. Yoph-Żabiński: Dlaczego realny romantyzm? *Sztand. Młod.* nr 99: 26 IV s. 7. – K. Kuczkowski: Stan na dziś, stan na jutro. *Sztand. Młod.* nr 117: 17 V s. 7. – P. Soroka: Jaka jest młoda poezja? *Radar* nr 9: IX s. 31–32 [wypow. w dyskusji]. – M. Yoph-Żabiński: Kto się boi Gremium? *Sztand Młod.* nr 264: 5 XI s. 5 [polem. z: E. Kurzawa: Rozbicie dzielnicowe. *Integracje,* nr z IV]. – J. Jaworski: Życie, praca twórczość. *Argumenty* nr 48: 2 XII s. 7, Twórczość robotników [dot. współpracy z Klubem Robotników Piszących]. – P. Soroka: Rzeczywistość robotniczej kultury. *Sztand. Młod.* nr 288: 3 XII s. 5 [dot. pojęcia „literatury zaangażowanej"]. – M. Yoph-Żabiński: Rodzi się realny romantyzm. *Tamże* [polem. z: M. Orzechowski: Pegaz w łyżce wody. *Sztand. Młod.* nr 264: 5 XI s. 5]. – M. Jędrzejewski: Realny Romantyzm młodych piszących. *Argumenty* nr 49: 9 XII s. 7, 14. – P. Soroka: Studenckie Centrum Literackie Gremium. Realny romantyzm – otwartość i kontynuacja. [W:] Prezentacja Szczecińskiego Klubu Młodych Pisarzy. Szczec.: ZW ZSMP. – A.P., P. Soroka: Centrum Literackie Gremium. [W:] Studenckie grupy i kluby poetyckie. Warsz.: ZG SZSP s. 19–23. – **1980:** M. Yoph-Żabiński: Promocje realnego romantyzmu. *Merkuriusz* nr 1: I s. 14–15 [omów. programu]. – M. Yoph-Żabiński: Gremium – awangarda młodej literatury. *Radar* nr 1: I s. 31–32 [nawiąz. do: P. Soroka: Jaka jest młoda poezja? *Radar* 1979 nr 9]. – [M. Yoph-Żabiński] (M.Y.-Ż.): Salon literacki Gremium. *Głos Szczec.* nr 47: 28 II s. 6. – M. Brymora: Realny romantyzm propozycją na dziś i jutro. *Merkuriusz* nr 3: III s. 14. – [M. Yoph-Żabiński] M.Y.-Ż.: Młodzi w Gremium. *Tryb. Ludu* nr 68: 20 III s. 5 [not. o powst. kawiarni pn. Salon Literacki Gremium w Szczec.]. – P. Soroka: Etos realnego romantyzmu. W kręgu Gremium. *Merkuriusz* nr 8: VIII s. 14, 21 [art. programowy]. – P. Soroka: Gremium. *Argumenty* nr 40: 5 X s. 11 [wyw.; rozm.:] P. Kwieciński. – P. Soroka: O literaturę naszych dni. *Sztand. Młod.* nr 237: 3 X s. 3. – **1981:** P. Soroka: Od Kickiego Salonu Poetyckiego do Robotniczych Stowarzyszeń Twórców Kultury. [W:] Realni romantycy. (1976–1980). Warsz.: SZSP s. 155 –172 [tu także tezy programowe]. – **1982:** M. Brymora: Realny romantyzm – potwierdzenie

czy dewaluacja. *Merkuriusz* nr 1: X s. 15 [prezentacja programu na tle wydarzeń sierpnia '80]. – **1983:** P. Soroka: Gremium – KKMP – RSTK. *Okolice* nr 5/6: V/VI s. 99–102 [dot. współpracy].

– p o l e m i k i z p r o g r a m e m: **1979:** T. Złotorzycki: Obecni. (O najmłodszej poezji polskiej). *Odra* nr 7/8: VII–VIII s. 66–72; polem.: M. Yoph-Żabiński: Jak „zagiąć" Gremium. *Walka Młod.* nr 43: 28 X s. 27, M. Graszewicz: Obecni nieprzytomni. *Odra* nr 12: XII s. 79–82. – **1980:** E. Kurzawa: Boję się Gremium; R. Chocyk: Po co ten krzyk? *Sztand. Młod.* nr 52: 3 III s. 5 [polem. z: M. Yoph-Żabiński: Kto się boi Gremium? *Sztand. Młod.* 1979 nr 264]. – S. Wysokiński: Realny romantyzm a rzeczywistość. W kręgu Gremium. *Merkuriusz* nr 5: V s. 14. – B. Urbankowski: Słowo do „realnych romantyków". *Sztand. Młod.* nr 296: 11 XII s. 6 [polem. z: P. Soroka: O literaturę naszych dni. *Tamże* nr 237]. – **1981:** S. Ćwik: Wokół sporów o Gremium. [W:] Realni romantycy. (1976–1980). Warsz.: SZSP s. 184–196. – J. Machynia: Polemika z Realnym Romantyzmem. *Tamże* s. 173–183. – Tenże: Realny romantyzm w najmłodszej poezji. (W kręgu Gremium). *Merkuriusz* nr 4: IV s. 14, 21, nr 5: V s. 14. – M.W.: Realny romantyzm młodych z Gremium. *Grom. Rol. Pol.* nr 56: 10 V s. 11. – J. Machynia: Krach romantycznego sloganu. *Sztand. Młod.* nr 189/190: 14–16 VIII s. 9; polem.: P. Soroka: Mesjanizm kontra realizm. *Tamże* nr 247/248: 23–25 X s. 9, M. Yoph-Żabiński: Romantyzm się nie ustatecznia. *Tamże* nr 265/266: 13–15 XI s. 9. – **1982:** J. Srebrny: Romantyzm konstruktywny. (W kręgu Gremium). *Merkuriusz* nr 2: XI s. 14. – **1983:** A. Grabowski: Realny – możliwy do spełnienia. (W kręgu Gremium). *Merkuriusz* nr 3: III s. 14.

– o g ó l n e: **1976:** Powstało Studenckie Centrum Literackie. *Sztand. Młod.* nr 238: 5 X s. 4 [inf. o pocz. działaln. w X 1976]. – M. Lewandawski: Gremium i co dalej? *Zez* nr 8/23: XI s. 12–13. – **1977:** *Nowy Wyr.* nr 1: I s. 129 [dot. zaaprobowania przez Prez. RU ZSP UW programu i struktury Centrum]. – „Jak sobie wyobrażasz działalność Centrum Lit. i czego po nim oczekujesz?" [ankieta; wypow.]: K. Biculewicz, D. Drzewiecka, A. Grembowicz, K. Henczel, Z.M. Jelinek, W. Kaligowski, W. Puślecki, J. Stasiak. [Oprac.]. G. Smorągiewicz. *Okolice* nr 1: II s. 72–74. – [J. Tomaszkiewicz] (jet.): Koło Młodego Tłumacza. *Sztand. Młod.* nr 43: 21 II s. 5 [not. o powst.]. – Z. Beszczyńska: Kielcie Gremium. *Nowy Med.* nr 5: 1–15 III s. 11. – [B. Maździński.] (bm): Anons dla studentów. *Sztand. Młod.* nr 88: 14 IV s. 6 [nt. mówionego magazynu publicyst.-kult.]. – E. Jagiełło: Być poetą. Reportaż z „Ubabu". *Zez* nr 4: V s. 14–15. – Z. Beszczyńska: Gremium – prawie rocznica. *Okolice* nr 4: VII s. 80–82. – Z. Beszczyńska. *Nowy Wyr.* nr 8: VIII s. 137. – *Nowy Wyr.* nr 12: XII s. 124. – Centrum Literackie Gremium. Warsztaty Twórcze Młodych. Olszt.: ZSMP s. 10–12, powiel. – **1978:** [J. Tomaszkiewicz] (jet). *Sztand. Młod.* nr 20: 24 I s. 4 [not. o grupie Drzewo, filii...]. – M. Juruś. *Życie Warsz.* nr 73: 28 III s. 3. – [A.K. Waśkiewicz] (akw.). *Nowy Med.* nr 15: 1–15 IX s. 7 [wstęp do 19 nru „Nowej Sztuki" pośw. ...]. – F. Puchow: Przezwyciężenie wstrętu. *Student* nr 19: 28 IX–11 X s. 16 [rec. 15. nru „Młodej Sztuki" pośw. utworom...]. – T. Miłkowski: Poeta debiutuje. *Walka Młod.* nr 44: 29 X s. 8. – T. Jaskólski: Centrum literackie Gremium. *Argumenty* nr 48: 26 XI s. 6. – **1979:** T. Miłkowski: Tramwajem biało-czerwonym. *Walka Młod.* nr 28: 15 VII s. 10 [droga twórcza P. Soroki, także o grupie]. – M. Orzechowski: Pegaz w łyżce wody. *Sztand. Młod.* nr 264: 5 XI s. 5; polem.: M. Yoph-Żabiński: Rodzi się realny romantyzm. *Sztand. Młod.* nr 288: 3 XII s. 5. – J. Wieliński: Progi Parnasu (2). *Razem* nr 47: 25 XI s. 26. – **1980:** M. Yoph-Żabiński: Ogon złej poezji, P. Dybel: Pióropusz złych argumentów. *Literatura* nr 5: 31 I s. 14; polem.: J.T. Gołębiewski: Realny romantyzm Gremium. [W:] V-lecie Szczecińskiego Klubu Młodych Pisarzy ZW ZSMP. Szczec.: [ZW ZSMP] s. 39–41. – M.J. *Nowy Med.* nr 4: 16–29 II s. 11, Mała encyklopedia kultury studenckiej. – P. Bratkowski: Próba głosu. *Literatura* nr 42: 16 X s. 8 [m.in. dot. ...]; polem.: P. Soroka: Kultura dialogu?, K. Wysocki (członek Robotniczego Klubu Literackiego): Szanowna Redakcjo!; odp.: P. Bratkowski: [Inc.:] Tytuł wypowiedzi P. Soroki... *Tamże* nr 47: 20 XI s. 15, Korespondencje. – J.T. Gołębiewski: Salony literackie Gremium Szczecińskiego Klubu Młodych Pisarzy. [W:] V-lecie Szczecińskiego Klubu Młodych Pisarzy ZW ZSMP. Szczec.:

ZW ZSMP s. 53–54. – **1981:** *Itd* nr 2: 11 I s. 20 [not. o powst. Oddz. Studen. Gremium przy Klubie „Beanus 70"]. – *Student* nr 20: 17 IX – 7 X s. 2 [not. o zaprzestaniu działaln.].– (Jak): 5 lat Gremium. *Gł. Pracy* nr 213: 30 X s. 4. – **1982:** A.K. Waśkiewicz: Ósma dekada. Wr.: Ossol., s. 72–73, 94, 97–98, 105–106, 150–152, 185.

– Warszawskie Konfrontacje Poetyckie: (II) **1977:** [Zapow.:] [J. Tomaszkiewicz] (jet). *Sztand. Młod.* nr 43: 21 II s. 5; [K. Kozdroń] (KK): Poetyckie Konfrontacje. *Sztand Młod.* nr 46: 24 II s. 6; *Tryb. Ludu* nr 46: 24 II s. 6. – [Omów.:] (alr): Przegląd najmłodszej poezji. *Życie Warsz.* nr 49: 28 II s. 8; *Kultura* nr 10: 6 III s. 2; [J. Tomaszkiewicz] (jet). *Sztand. Młod.* nr 67: 21 III s. 5; J. Taranienko: O kategorii „powinności". *Itd* nr 13: 27 III s. 20–21; Cz. Markiewicz. *Okolice* nr 2: IV s. 86–90; E. Orłow. *Walka Młod.* nr 14: 3 IV s. 27; S. Grabowski: O Poecie. *Radar* nr 5: V s. 33 [wspomn. o S. Grochowiaku; także o wieczorze pośw. jego pamięci, 24 II].
– „O inny głos" (II). [Ogł.:] – Poeta wobec narodu. *Sztand. Młod.* nr 193: 15 VIII s. 5 [dyskusja z udziałem autorów: K. Gąsiorowski, M. Jelinek, R. Kiszczak-Duczyńska, J. Marszałek, W. Miodoński, A. Naglak, K. Nowosielski, W. Popielarczyk, E. Popławski, S. Zawiśliński]. Oprac. J. Tomaszkiewicz. *Literatura* nr 34: 25 VIII s. 11; *Sztand. Młod.* nr 213: 7 IX s. 4; *Nowy Wyr.* nr 10: X s. 138. – (III) **1978:** [Zapow.:] [B. Sowińska] (bc). *Życie Warsz.* nr 87: 13 IV s. 7. – [Spraw.:] *Nowy Wyr.* nr 5: V s. 138. Kronika; J. Zabieglik: Pogaduszki o poezji. *Kierunki* nr 20: 14 V s. 7. Polem: J.B. Jaworski: Czy aby „pogaduszki o poezji"? *Tamże* nr 24: 11 VI s. 11; W. Surdyk, J. Szadkowski, *Itd* nr 25: 18 VI s. 22; E. Kurzawa. *Nadodrze* nr 11: 27 V–9 VI s. 10; *Nowy Wyr.* nr 6: VI s. 136; M. Rajczak. *Integracje* nr 10: X s. 69. – (IV) **1979:** [Zapow.:] [J. Tomaszkiewicz] (jet): „O inny głos" młodej literatury. *Sztand. Młod.* nr 22: 26 I s. 2; [M. Śledzińska] mś: Konkurs na wiersz o Warszawie. *Expr. Wiecz.* nr 39: 20 II s. 5. – [Spraw. i wyniki:] *Integracje* nr 3: II, okł.; *Sztand. Młod.* nr 100: 26–27 IV s. 2; *Sztand. Młod.* nr 102: 30 IV s. 2; *Literatura* nr 20: 17 V s. 15; *Itd* nr 21: 27 V s. 29; Nagroda Literacka Gremium dla J. Tomaszkiewicza. *Ekran* nr 23: 10 VI s. 2; *Nowy Med.* nr 12: 16–30 VI s. 15; S. Ćwik: Zakorzenieni w tradycjach. *Razem* nr 24: 17 VI s. 39–40; J. Wiliński. *Tamże* s. 39; *Nowy Wyr.* nr 8: VIII s. 150. – **1980:** M. Jędrzejewski: IV Warszawskie Konfrontacje Poetyckie. *Integracje* nr 7: I s. 69. – (V) **1980:** [Zapow.:] *Sztand. Młod.* nr 89: 14 IV s. 5. – [Omów.:] Nagroda Literacka Gremium. *Literatura* nr 20: 15 V s. 15; M. Brymora: Konfrontacje z białym pegazem. *Sztand. Młod.* nr 131: 2 VI s. 2; [M. Jędrzejewski] M.J. *Nowy Wyr.* nr 6: VI s. 135. – (VI) **1981:** [Inf. o nagr. dla K. Kuczkowskiego:] *Tryb. Ludu* nr 153: 2 VII s. 4; *Kultura* nr 28: 12 VII s. 2; *Życie Lit.* nr 29: 19 VII s. 19. – [J. Kołodziej?] (Jak): 5 lat Gremium. *Głos Pr.* nr 213: 30–31 X s. 4.

– Konkurs na przekład wierszy A. Puszkina: **1977:** [Ogł.:] *Sztand. Młod.* nr 37: 14 II s. 2, (A): Wiersze Puszkina. *Tryb. Ludu* nr 57: 9 III s. 8; *Kraj Rad* nr 13: 27 III s. 9; *Nowy Wyr.* nr 3: III s. 137–138; *Student* nr 7: 7–20 IV s. 15. – [Wyniki:] *Życie Warsz.* nr 122: 25 V s. 2; *Tryb. Ludu* nr 129: 2 VI s. 6; B. Galster, F. Nieuważny. *Przyjaźń* nr 26: 26 VI s. 17 [ocena jurorów]; K.M. Sieniawski. *Tamże* [wyw. z laureatem; rozm.:] A. Baczewska; A. Baczewska: Młodzi tłumaczą Puszkina. *Tamże;* S.U.: Puszkin w „Ubabie". *Okolice* nr 4: VII s. 42; *Nowy Wyr.* nr 7: VII s. 124, nr 11: XI s. 72; Poezja Puszkina w klubie studenckim. *Kraj Rad* nr 42: 16 X s. 2; F. Nieuważny: „Przetapiając fiołki w tyglu..." *Lit. na Świecie* nr 10: X s. 309–310.
– Ideologia i tradycja patriotyczna...: **1978:** [J. Miłkowski] (J.M.): Sesje, sesje... *Literatura* nr 2: 12 I s. 15. – J. Mazur: Nie ten sam Grochów. *Nowy Med.* nr 3: 1–15 II s. 13. – M. Orzechowski: Młodzi i literatura. *Merkuriusz* nr 1: I s. 2. – P. Soroka: Tradycja i uzurpatorzy. *Sztand. Młod.* nr 22: 26 I s. 7.

– Gorzowskie Spotkania Młodych Poetów: **1978:** [zapow.:] [W. Krzyżanowski] W.K. *Sztand. Młod.* nr 59: 10 III s. 3; [spraw.:] [W. Krzyżanowski] W.K. *Sztand. Młod.* nr 64: 16 III s. 2. – [R. Pietrzak] R.P.: Czy istnieje poezja robotnicza? (Gorzowskie spotkania). *Tryb. Ludu* nr 70: 23 III s. 5. – S. Kryska: Gremialnie do literatury. *Sztand. Młod.* nr 73: 28 III s. 3. – A. Makowska-Cieleń: Inicjatywy Gorzowskiego Towarzystwa Kultury. *Kult. i Ty* nr 3: III s. 83–84.

– E. Kurzawa: O młodych literatach. *Nadodrze* nr 7: 2–15 IV s. 9. – [M. Orzechowski] M.O.: Gremium w Gorzowie. *Merkuriusz* nr 5: V s. 9. – R. Kiszczak: Ze spotkania młodzieży poetyckiej. *Literatura* nr 22: 1–6 VII s. 15.

– Piastowskie Lato Poezji: (I) **1979:** E. Kurzawa: Rozbicie dzielnicowe. *Integracje* nr 4: IV s. 68 [krytyka imprez org. przez Gremium na przykładzie...]; polem.: M. Yoph-Żabiński: Kto się boi Gremium? *Sztand. Młod.* nr 264: 5 XI s. 5. – (II) **1979:** [Zapow.:] [R. Danecki] (r). *Expr. Pozn.* nr 181: 15 VIII s. 4. – [M. Kirschke] (kir). *Expr. Pozn.* nr 193: 29 VIII s. 5. – *Przem. Gnieź.* nr 8: VIII s. 6. – *Życie Warsz.* nr 202: 29 VIII s. 7. – [Omów. i spraw.:] [R. Danecki] (r): Ogólnopolska impreza literacka II Piastowskie Lato Poezji rozpoczęła się u stóp pomnika Mieszka I i Bolesława Chrobrego. *Expr. Pozn.* nr 198: 4 IX s. 2. – M. Orzechowski. *Sztand. Młod.* nr 212: 5 IX s. 2. – [R. Danecki] (r): Kto zdobędzie nagrody II Lata Poezji? *Expr. Pozn.* nr 200: 6 IX s. 2. – *Literatura* nr 37: 13 IX s. 2. – *Nowe Książ.* nr 18: 30 IX s. 109–110. – A. Nowak: Uchwycić nowe układy rzeczywistości. *Argumenty* nr 39: 30 IX s. 4 [omów. dyskusji o sytuacji młodej poezji]. – S. Ćwik: Czytanie i rozmowy o wierszach. *Walka Młod.* nr 40: 7 X s. 15. – M. Orzechowski: W gościnie u Piasta. *Sztand. Młod.* nr 246: 15 X s. 5. – S. Ćwik: Stolica na tydzień. *Razem* nr 46: 18 XI s. 40. – Z.W. Fronczek. *Nowy Wyr.* nr 11: XI s. 136–137. – **1983:** M. Bułany: Wspomnienie „Lata". *Przem. Ziem. Gnieź.* nr 30: 23 X s 1, 5 [dzieje i przyczyny zaniechania imprezy].

– Grupa poetycka Gremium. Szczec. 1980. [Rec.:] **1981:** D. Dąbrowska: „Nowomowa" w poezji. *Głos Szczec.* nr 16: 22 I s. 3; polem.: *Tamże*: I.G. Kamiński: Staromowa w krytyce, nr 30: 12 II s. 3; M. Lalak: Swędzenie pięty, nr 50: 12 III s. 3; D. Dąbrowska: Zostać poetą przez protekcję, I.G. Kamiński: Kopać młodych poetów?, M. Yoph-Żabiński: Sól w oku zwana Gremium nr 76: 16 IV s. 3–4; R. Liskowacki: Czy nie za wiele huku? nr 89: 6 V s. 3.

TOWARZYSTWO WOLNISTÓW*

Warianty nazwy: Ogólnopolska Grupa Literacka „Towarzystwa Miłośników Wolniaka" (TMW); Towarzystwo Miłośników Wolniaka; Zakład Poetycki Wolniak i S-ka.

Wrocław; VII 1976–1978.

Grupa nauczycieli piszących.

Członkowie: *Barbara Brach (Warszawa), Roman Fick, Anna Gorazd, Bronisława Kaczor (plastyczka), Marek Kośmider (Poznań), Jadwiga Lubowiecka, Jacek Łukasiewicz (Wrocław), Danuta Ondruchova (Zaolzie), Maria Pluta, Leszek Pobóg-Wierzchowski (Bojszów), Wilhelm Przeczek (Czeski Cieszyn), Jan Pyszko (Zaolzie), Feliks Rajczak (Zduńska Wola), Ziemowit Skibiński (Zduny k. Łowicza), Czesław Sowa-Pawłowski, Teresa Staszczak, Kazimierz Szałapa, Lena Tomaszewska, Józefa Wojnar, Henryk Wolniak (Wrocław), Maria Antonina Wyszyńska (Białystok), Dorota Ziemińska, Piotr Żabiński.*

Grupa została zawiązana przez Henryka Wolniaka, z wykształcenia filozofa, w środowisku nauczycieli piszących. Zebranie założycielskie odbyło się 11 lipca

* Hasło opracowane m.in. na podstawie materiałów udostępnionych przez H. Wolniaka w X 1985 i z nim konsultowane (III 1989).

1976 w Gdyni; wzięli w nim udział: H. Wolniak (Patron), Leszek Pobóg-Wierzchowski (członek do specjalnych poruczeń), Maria A. Wyszyńska (przewodnicząca), Ziemowit Skibiński (skarbnik), Teresa Staszczak (kronikarz) oraz Lena Tomaszewska i Jadwiga Lubowiecka.

Wśród ponad dwudziestu uczestników grupy, mieszkających w różnych regionach kraju, trzech było członkami ZLP: Feliks Rajczak, Skibiński i Wolniak. Spośród pozostałych uczestników grupy, która wkrótce po założeniu została przemianowana na ogólnopolską, publikacje prasowe lub książkowe mieli: Pobóg-Wierzchowski, Dorota Ziemińska i Wyszyńska.

Członkowie Towarzystwa komunikowali się korespondencyjnie, organizowali także spotkania.

Kilkakrotnie formułowany program grupy sprowadzał się do naczelnej idei, którą było hasło „Wolność – Wielkość – Wieczność" („3 x W"), będące odwróceniem awangardowego hasła „3 x M".

O „wolnizmie" autor koncepcji pisał: „Idea wolnizmu proponowała przejście od reizmu i wszelkiego materializmu w głąb ducha; proponowała poszukiwanie Boga w związku z naszą aktualną kondycją. Odpowiadałaby jej myśl Kierkegaarda: «każda chwila życia bez Boga jest stracona». Wskazywała również – jak dzisiaj wiemy – na oczekujące nas przemiany. Z trzech pojęć wolnizmu najwięcej trudności nastręczać może wielkość – rozumiem ją jako Liebertowski wybór w każdej chwili z mnogości zjawisk: wolność i wieczność jednocześnie – tzn. układów posiadających te atrybuty. Wielkość zawsze przebywa w pobliżu wolności; na fakt ten zwrócił uwagę Jan Paweł II w homilii Jasnogórskiej z 1983 r., cytując L. Staffa: «wolność nie jest ulgą, lecz trudem wielkości»".

Pierwszy manifest grupy, sformułowany na zebraniu założycielskim i podpisany przez jej ówczesnych członków, w dziesięciu punktach wytyczał cele Towarzystwa: „1. Propagowanie twórczości totalnej (bez armat). 2. Poszukiwanie wartości formalnych w języku, człowieku i świecie – unia poetycka. 3. Poeta «czyściciel» – czystość wewnętrzna postawa bycia. 4. Przeżyć życie. 5. Abstynencja – pijaństwo ducha, szał myśli. 6. Kobieta-matka i jej dziurawy żywot. 7. Walka z przejawami biurokracji i arystokracji (z wyjątkiem arystokracji ducha). 8. Pokrewieństwo z przyszłością. 9. Bezkompromisowość w życiu (i nieżyciu). 10. Zakład poetycki – Wolniak i S-ka – czynny całą dobę. a. Twórczość = Wolność, b. Dzieci XXI wieku".

Ponadto opracowano „Statut członkowski", z którego wynikało, iż Towarzystwo jest organizacją otwartą, a jego uczestnicy zobowiązani są do propagowania twórczości Wolniaka poprzez recenzje, przekłady i adaptacje jego utworów. Składki członków postanowiono przeznaczyć na spotkania z Patronem. Zdecydowano nadto o ustanowieniu nagrody literackiej im. Wolniaka, zaś po śmierci Patrona nazwa grupy miała brzmieć: Towarzystwo Miłośników Twórczości Henryka Wolniaka.

Grupa odbyła kilka spotkań towarzyskich, podczas których ustalano plany propagowania twórczości Patrona w kraju, możliwość zorganizowania zjazdu Towarzystwa w rodzinnym mieście Wolniaka w 40-lecie jego urodzin oraz wydania z tej okazji *Biuletynu Przedzjazdowego*. Spotkania te zaowocowały powstaniem kilku drobnych utworów okolicznościowych, znajdujących się w zbiorach wolnistów.

W 1977 planowano zwołać I Ogólnopolski Zjazd Wolnistów w Cieszynie (1–2 X); z powodu braku sponsorów impreza nie została zrealizowana, jednak w związku z nią H. Wolniak opracował „Manifest III (psychagogiczny)". Pisał w nim m.in.:

„Kierkegaard w «Albo-albo» zauważa ironicznie, jeśli ludzie mają wolność myślenia, zaraz pragną wolności gadania! Człowiek autentycznie wielki nie pragnie niczego od świata, wszystko w nim. Człowiek sensu stricte wielki daje światu po dwakroć świat, świat słowa i człowieka, świat morza młodości i miłości z wiecznymi przypływami i odpływami ducha. Dano nam szansę bycia nie poniżej świata, lecz na równi z nim, nie poniżej słowa, lecz na równi ze słowem. Nie poniżej człowieka!? Wykorzystujmy tę szansę, nie utońmy w mrokach cywilizacji z miastem – masą i maszyną u szyi. Śnijmy, człowiek śniący nie błądzi, tworzy! [...] Skoro zaszczyciliśmy już świat, miejmy odwagę splunąć w potwarz, jaką zadaje. Bądźmy czyści jak dzieci. Liczmy na sztukę uniesienia samego siebie nad przepaścią cywilizacji. [...]"

O wolnizmie autor koncepcji pisał w 1989: „Rozwój idei wolnizmu (3 x W) wszedł w czas sakralizacji tych pojęć, Kardynał Jan Willebrands zdefiniował Jezusa Chrystusa za pomocą właśnie trzech pojęć: wolności, wieczności i wielkości. Od 1987 we Wrocławiu odbywa się konkurs poezji religijnej, uwzględniający tę definicję, zbieżną z moimi poszukiwaniami"[1].

Towarzystwo Wolnistów nie miało wspólnych publikacji. Jego działalność zamarła po 1978, formalnie jednak Towarzystwo nigdy nie zostało rozwiązane.

Grupa, zwana m.in. Zakładem Poetyckim Wolniak i S-ka, nie stawiała sobie za cel torowania jej członkom drogi do publikacji; część uczestników miała w czasie przynależności do Towarzystwa znaczący dorobek literacki.

Opracowania

– o g ó l n e: **1977:** *Nowy Wyr.* nr 7: VII s. 125 [not. o nowych członkach].

[1] W 1987 i 1988 H. Wolniak był redaktorem dwóch antologii wierszy, wyłonionych po Kongresie Poezji Religijnej zorganizowanym pod auspicjami oo. kapucynów we Wrocławiu. Konkursy przebiegały pod hasłem Wolność – Wieczność – Wielkość. Zob. Antologia poezji sakralnej (Wr. 1987), Antologia poezji sakralnej. Wolność – Wieczność – Wielkość '88 (Wr. 1988). W 1989 laureaci, jurorzy i organizatorzy drugiego z konkursów ogłosili w *Przewodniku Katolickim* (nr 6) „Apel do Chrześcijan", w którym protestowali przeciwko używaniu „znieczulających umysł i sumienie nazw: zygota, embrion, płód, przerywanie ciąży, sztuczne poronienie, aborcja". Uważali, iż: „wszystkie one służą do oddalenia myśli, że ma się do czynienia z zabójstwem dziecka". Pisali także: „Gdyby matki zamawiające śmierć musiały powiedzieć «proszę mi zabić dziecko», w większości przypadków cofnęłyby swoją decyzję. Lecz my, chrześcijanie, daliśmy się oswoić z kłamliwą terminologią i sami teraz oswajamy te matki". Pod apelem podpisał się m.in. H. Wolniak.

ŁAZIENKI*

Grupa Poetów i Malarzy „Łazienki".
Inna nazwa: Warszawski Klub Twórców i Działaczy Kultury „Współczesność" oraz Grupa Poetów i Malarzy „Łazienki".

Warszawa; VIII 1976 –

Członkowie: *(grupa założycielska) Jerzy Stanisław Czajkowski, Ignacy Gogolewski, Edward Hołda, Marek Kwiatkowski, Wiesław Rustecki, Jaśmina Strzelecka; następnie: M. Kwiatkowski (prezes honorowy), Marian Sztuka (wiceprezes; zm. 9 III 1986), J.S. Czajkowski (sekretarz), Jan Machynia (z-ca sekretarza), Danuta Bieniewicz, Jan Zdzisław Brudnicki (członek zarządu), Joanna Osajda (członek zarządu), oraz od ok. 1977: Józef Borgosz, Alfred Borkowski, Maria Burchart, Bronisław Burlikowski, Andrzej Chudzik, Zbigniew Irzyk, Małgorzata Kaczyńska-Nurowska, Władysław Makomaski, Piotr Marczewski, Jerzy Miller, Tadeusz Mocarski, Wanda Nagrabiecka, Jan Nagrabiecki, Iwona Zawadzka. – Współpracownicy grupy od ok. 1977: Justyna Konowalska, Benedykt Konowalski, Jan Marszałek, Tadeusz Śliwiak (zm. 2 XII 1994), Stefania Woytowicz; po 1985 Jan Strządała.*

Według informacji założyciela, Jerzego Stanisława Czajkowskiego, Grupa Poetów i Malarzy Łazienki powstała jako kontynuacja Grupy Literackiej → Współczesność i Zespołu Literackiego → Grupa Warszawska. Dokument utworzenia grupy podpisali: J.S. Czajkowski, Ignacy Gogolewski, Edward Hołda, Marek Kwiatkowski, Wiesław Rustecki i Jaśmina Strzelecka.

Celem powołania grupy było inspirowanie i popularyzacja twórczości artystycznej. Łazienki w intencji założyciela miały pełnić rolę salonu literacko-artystycznego.

W „Materiałach informacyjnych o Grupie"[1] Czajkowski pisał o jej założeniach ideowych: „U podstaw działalności Grupy legły przesłanki ideowo-estetyczne bliskie materializmowi historycznemu i dialektycznemu. Czynnikiem łączącym działalność członków Grupy jest wspólnota lub bliskość postaw ideowych, patriotycznych".

W sierpniu 1976 M. Kwiatkowski, jako kurator muzeum w Łazienkach, oraz grupa inicjatywna w składzie: I. Gogolewski, E. Hołda, W. Rustecki, J. Strzelecka i J.S. Czajkowski zwrócili się do Wydziału Kultury KC PZPR z prośbą o zgodę na powołanie w budynku Starej Pomarańczarni „Sceny Improwizacji Poetyckiej". Ich celem była prezentacja dawnej i współczesnej poezji zaangażowanej. W podaniu pisano: „[...] w czasie spektaklu przedstawiać będziemy dwóch współczesnych sobie poetów reprezentujących różne programy poetyckie, co pozwoli na wyraźne uwypuklenie założeń ideologicznych ich dorobku". Wiersze recytować mieli aktorzy oraz sami poeci, z towarzyszeniem utworów muzyki poważnej. Planowano

* Hasło opracowane głównie na podstawie archiwum J.S. Czajkowskiego, konsultowane z nim w V 1985 i III 1998.

[1] Maszynopis w archiwum J.S. Czajkowskiego. W III 1998, konsultując hasło grupy, założenia te Czajkowski określał jako „bliskie tradycji romantycznych".

organizować spektakle raz w miesiącu, oczekiwano finansowej pomocy od Komitetu do Spraw Radia i Telewizji. Pomysłu tego nie zrealizowano.

W 1977 grupa wystąpiła do władz z kolejną inicjatywą: utworzenia Towarzystwa Przyjaciół Poezji oraz Narodowej Galerii Sztuki Polskiej w Starej Pomarańczarni. Następnie rozważono utworzenie Galerii Grupy Poetów i Malarzy Łazienki. Udało się zrealizować jedynie Galerię Sztuki Polskiej, którą otworzył M. Kwiatkowski.

W tym czasie, według informacji J.S. Czajkowskiego, uzyskano zgodę Sekretariatu KC na reaktywowanie *Współczesności*, do realizacji jednak nie doszło (starania te wznowiono w 1984 i 1988). Według informacji tegoż autora w opracowaniu koncepcji wzięli udział M. Kwiatkowski, Janusz Kuczyński, Tadeusz Chudy i Aleksander Nawrocki.

Do kolejnych planów twórców z kręgu Łazienek należał pomysł wydawania katalogów z reprodukcjami wystawianych w galerii obrazów członków grupy, nadto założenie kwartalnika poetycko-malarskiego, zawierającego także kolumnę muzyczną i publikującego prace z zakresu filozofii.

W 1979 grupa zmieniła swój status i nazwę, występując odtąd jako Warszawski Klub Twórców i Działaczy Kultury Współczesność i Grupa Poetów i Malarzy Łazienki. Jednocześnie do współpracy zaproszono byłych członków Współczesności – Zbigniewa Irzyka, Władysława Makomaskiego, Jerzego Siewierskiego, Jana Zbigniewa Słojewskiego i Tadeusza Śliwiaka.

W 1977 Łazienki ustanowiły Nagrodę Artystyczną im. Bohaterów Warszawy; jury (Kapitułę) stanowił zarząd grupy. Nagroda miała charakter symboliczny. Przyznawana była w rocznicę napaści Niemiec hitlerowskich na Polskę za wybitne osiągnięcia w twórczości literackiej bądź artystycznej o tematyce patriotycznej i antywojennej: „Kapituła przyznawała nagrody przede wszystkim tym twórcom bądź artystom, którzy są pomijani przy innych nagrodach, a ich dokonania twórcze lub artystyczne w pełni zasługują na wysokie wyróżnienie" (por. przyp. 1).

Kolejnymi laureatami Nagrody Artystycznej im. Bohaterów Warszawy byli: w 1977 Alfons Karny, w 1978 Wojciech Kawiński i Tadeusz Śliwiak, w 1979 Edward Hołda i Marian Sztuka, w 1980 Lesław M. Bartelski i Ignacy Gogolewski, w 1981 Stefania Woytowicz i Bohdan Urbankowski, w 1982 Jan Dobraczyński i Stanisław Strumph-Wojtkiewicz, w 1983 Jerzy Harasymowicz i Marian Konieczny, w 1984 Benedykt Konowalski i Bohdan Wodiczko, w 1985 ponownie J. Dobraczyński i S. Strumph-Wojtkiewicz, w 1986 Stefan Gołębiowski i Józef Ozga-Michalski. Nagrody za 1987 postanowiono nie przyznawać. W 1988 laureatami byli – Ernest Bryll i Nikos Chadzinikolau, w 1990 Ryszard Bacciarelli i Cezary Leżeński (m.in. za biografię literacką marszałka Rydza-Śmigłego), Dmytro Pawłyczko z Kijowa i in., w 1991 Cezary Chlebowski, Jerzy Giedroyc i Wacław Jędrzejewicz. Nagrodę za 1992 przyznano Karolowi Wojtyle („za twórczość oraz działalność Jego Pontyfikatu na rzecz podniesienia etyki – zdrowia moralnego społeczeństw oraz godności osoby ludzkiej w stechnicyzowanej i zmaterializowanej cywilizacji XX wieku") oraz specjalną zespołową – Oficynie Wydawniczej Editions Spotkania („za twórczość i działalność niepodległościową oraz wkład do dziejów kultury Polski i Europy"). Nagrodę za 1993 rok otrzymał ponownie D. Pawłyczko, za 1994

Iwan Dracz (Ukraina), za 1995 Jerzy Miller, za 1996 Antonina Cwid (Ukraina), za 1998 Norman Davis; nagrody za 1997 nie przyznano.

Według informacji Czajkowskiego, w 1980 grupa zainicjowała zorganizowanie Akademii Poetów.

W 1982 Grupa zwróciła się do twórców i władz o zorganizowanie w setną rocznicę utworzenia Wielkiego Proletariatu – spektaklu dźwięku i światła na stokach Cytadeli, według scenariusza L.M. Bartelskiego i w reżyserii Stanisława Brejdyganta (nie zrealizowano). Myślano ponadto o wydaniu obszernej publikacji pt. „Pisarze warszawscy z kręgu *Współczesności*" (nie zrealizowano).

W 1993 Akademię Poetów nazwano Akademią Literatury; jej prezesem został w 1993 prof. Bohdan Hook Czarnocki, sekretarz generalny World Congress of Universalism w Montrealu, wiceprezesami – Mikołaj Melanowicz i Józef Borgosz, sekretarzem J.S. Czajkowski. Członkami Akademii zostali członkowie Zespołu Grupy Literackiej Współczesność oraz Grupy Poetów i Malarzy Łazienki.

W 1999 grupa nadal działała.

Opracowania

– Nagroda artystyczna im. Bohaterów Warszawy: [Kom. o przyzn.:] **1978:** (W. Kawiński, T. Śliwiak) *Kierunki* nr 35: 27 VIII s. 11, *Życie Warsz.* nr 205: 30 VIII s. 9, *Nowe Książ.* nr 19: 15 X s. 94. – **1979:** (E. Hołda, M. Sztuka) *Tryb. Ludu* nr 196: 22 VIII s. 7, *Życie Warsz.* nr 196: 22 VIII s. 7, *Nowe Książ.* nr 17: 15 IX s. 110, *Mag. Kult.* nr 4: X–XII s. 64 – **1981:** (S. Woytowicz, B. Urbankowski) *Kierunki* nr 35: 30 VIII s. 11. – *Kultura* nr 37: 11 IX s. 2. – *Nowe Książ.* nr 18: 30 IX s. 93. – *Barwy* nr 10: X s. 12. – **1983:** (J. Harasymowicz, M. Konieczny) *Sł. Powsz.* nr 162: 17 VIII s. 6, *Tryb. Ludu* nr 200: 24 VIII s. 5, *Życie Lit.* nr 36: 4 IX s. 15. – **1985:** (J. Dobraczyński, S. Strumph-Wojtkiewicz) *Prz. Tyg.* nr 38: 22 IX s. 12, *Sł. Powsz.* nr 206: 21 X s. 4, *Kontrasty* nr 11: XI s. 45, *Tryb. Ludu* nr 209: s. 4, *Życie Warsz.* nr 212 s. 7. – **1986:** (S. Gołębiowski, J. Ozga-Michalski) *Dz. Lud.* nr 268: 17 XI s. 1 [inf. o wręczeniu nagr. w Ciechanowie]. – **1991:** J.S. Czajkowski. *Tyg. Solidarność* nr 42 : 18 X s. 9. – **1992:** J.S. Czajkowski. *Tyg. Solidarność* nr 35: 28 VIII s. 6.

TRZEBA*

Grupa Poetycka „Trzeba".

Warszawa; X 1976–X 1979.

Grupa przy Klubie Studenckim UW Proxima.

Członkowie: *Grzegorz Tadeusz Barański, Anna Czop, Grzegorz Gazda, Tomasz Ozdowy (do V 1978), Jerzy Józef Szadkowski, Alicja Turczyn (do X 1977); od X 1977 także Zbigniew Tadeusz Kot.*

* Hasło zredagowano m.in. na podstawie informacji J.J. Szadkowskiego (ankieta z VIII 1982).

Jako Grupa Poetycka Trzeba działała od października 1976; wcześniej, od października do grudnia 1975 (w innym składzie) jako → Proxima; zmiana ta była konieczna, ponieważ rada klubu Proxima sprzeciwiała się używaniu nazwy klubu dla grupy, której nie wszyscy członkowie byli studentami. Grupa została założona, tak jak i Proxima, z inicjatywy Jerzego J. Szadkowskiego. Nowymi członkami, których nie było w Proximie, byli Tomasz Ozdowy i Alicja Turczyn, nie podjął natomiast współpracy Janusz Obarski.

Grupa działała przy klubie SZSP, gdzie organizowała swoje spotkania robocze (co dwa lub trzy tygodnie, a od 1978 – raz w miesiącu), a także wieczory autorskie (w 1977–78 co dwa miesiące). Klub patronował imprezom grupy, m.in. w 1977 i 1978 zorganizowano w ramach Żwirkonaliów – miniatury Juwenaliów, dwa konkursy poetyckie z udziałem m.in. młodych poetów spoza Warszawy. Ponadto corocznie realizowano tzw. Zaduszki Poetycko-Jazzowe, podczas których prezentowano utwory członków Trzeba; z grupą współpracowali młodzi muzycy: Katarzyna Muchowska (fortepian), Dariusz Nowak (gitara klasyczna) oraz Waldemar Lenkowski, wykonawca poezji śpiewanej. W listopadzie 1977 grupa zorganizowała sympozjum pt. „Patriotyzm a poezja debiutantów"; miało ono charakter zamknięty, uczestniczyło w nim dwadzieścia sześć osób.

Na swoje imprezy Trzeba zapraszała członków Koła Młodych przy ZLP oraz twórców ze środowiska robotniczego (Zbigniew Tadeusz Kot wszedł w skład grupy w październiku 1977).

Grupa brała udział w pozawarszawskich spotkaniach poetyckich: w Piastowskim Lecie Poezji (VIII 1978), w Gorzowskich Spotkaniach Młodych Poetów (III 1978). Uczestniczyła także w spotkaniu grup poetyckich w krakowskim klubie „Pod Jaszczurami" (V 1978). Brała też udział w imprezach organizowanych przez → Orientację Poetycką „Hybrydy". Współpracowano sporadycznie z → Kickim Salonem Poetyckim, potem zaś ze Studenckim Centrum Literackim → Gremium (Trzeba uczestniczyła w spotkaniach i imprezach, organizowanych przez te grupy, m.in. jesienią 1978 i zimą 1979 miały miejsce indywidualne wieczory Kota i Szadkowskiego). Trzeba zbliżyła się także do KKMP; w ramach tej współpracy zorganizowano m.in. wieczory autorskie Barańskiego, Ozdowego, Turczyn, Szadkowskiego w Staromiejskim Domu Kultury oraz w 1977–78 w zakładach „Ursus".

Grupa ogłosiła manifest poetycki pt. „Skąd i dokąd idziemy" dopiero pod koniec swej działalności, we wrześniu 1979; został on następnie przedrukowany w antologii „Studenckie grupy i kluby poetyckie", która ukazała się w tymże roku. W obu przypadkach prezentacji grupy towarzyszyły noty Wojciecha Surdyka, dotyczące jej działalności. Przedruk w antologii datowany jest: X–XI 1975, można więc wnosić, iż tekst powstał w okresie, gdy grupa nosiła nazwę Proxima, wówczas jednak nie został opublikowany. W manifeście pisano m.in.:

„Nawiązujemy w swojej twórczości do ideałów moralności i etyki, do patriotycznych i postępowych tradycji naszego narodu. [...] Dla nas wszystko jest ważne: sprawa pokoju, dobro ojczyzny i najbardziej osobiste przeżycia. Właśnie taka jest hierarchia wartości – najpierw «my», a później «ja», w makro- i mikrospołecznej skali".

Grupa opowiadała się za „pragmatyzmem poezji", za nastawieniem na skuteczność przekazu. Uważano, iż „istotą twórczości jest sięganie do źródeł zjawisk czy procesów, demaskowanie przyczyn, a nie jedynie opis następstw".

Trzeba zakończyła działalność w październiku 1979, po przejściu Kota i Szadkowskiego do Centrum Literackiego Gremium oraz po związaniu się Turczyn i Ozdowego z KKMP. Ostatnią zbiorową prezentacją grupy był wieczór w klubie „Hybrydy". W tym czasie członkowie Trzeba kończyli studia, były też kłopoty z organizowaniem spotkań w klubie Proxima po zmianie jego kierownictwa.

Publikacje

– *druki ulotne*

1976

J.J. Szadkowski: Garść pszenicy. [Wiersze]. Warsz.: Klub SZSP Proxima, masz. 31 k. luźnych. Arkusz grupy poetyckiej Trzeba.

Tu także: Słowo o autentyzmie poezji. [Tekst programowy].

1977

J.J. Szadkowski: Melioracja romantyzmu. [Wiersze]. Warsz.: Klub SZSP Proxima, masz. 55 k. luźnych. Grupa poetycka Trzeba. Arkusz poetycki Nr 1.

Tu także: Słońce i chmury poezji. [Tekst programowy].

– *w czasopismach:*

1979

Walka Młod. nr 36: 9 IX s. 27, Grupa poetycka Trzeba.

W: G.T. Barański, A. Czop, Z.T. Kot, J.J. Szadkowski.

– *w antologiach:*

1979

Studenckie grupy i kluby poetyckie. Wiersze, manifesty, samookreślenia. Warsz.: ZG SZSP, s. 159–168.

Członkowie grupy poetyckiej Trzeba: [Inc.:] Najwyższą wartością jest człowiek... – W: G.T. Barański, A. Czop, G. Gazda, J.J. Szadkowski, A. Turczyn.

Opracowania

– o g ó l n e: **1979:** W. Surdyk: Wpisani w szachownicę. *Walka Młod.* nr 36: 9 IX s. 27. – W. Surdyk: Grupa poetycka Trzeba. [W:] Studenckie grupy i kluby poetyckie. Wiersze, manifesty, samookreślenia. Warsz.: ZG SZSP, s. 157–158.

WYRAZ

Bielsko-Biała; X 1976–po 1976.

Członkowie: *Elżbieta Bojko, Jan Garlej, Andrzej Piotr Golec, Danuta Szafran.*

Grupa powstała w październiku 1976 pod patronatem Działu Kulturalno-Oświatowego Rady Fabrycznej Fabryki Samochodów Małolitrażowych w Bielsku-Białej. Miała charakter otwarty. Skupili się w niej laureaci lokalnych konkursów poetyckich i Turniejów Jednego Wiersza (m.in. „Powsinogi Beskidzkiego" i „Jesieni Tatrzańskiej"). Nie sformułowano manifestu; członkowie Wyrazu twierdzili jednak, że łączy ich SŁOWO, za pomocą którego pragną przekazać swoje uczucia i doznania.

W grudniowym numerze *Sztandaru Młodych* z 1976 grupa ogłosiła swą jedyną kolumnę poetycką. Spośród jej członków jedynie Andrzej P. Golec należał wcześniej do innych ugrupowań (→ Kamat, → FaMoS '75 i → Gronie), był też autorem dwóch tomików wydanych w 1978 i 1983.

Publikacje

– *w czasopismach*

1976

Sztand. Młod. nr 300: 16 XII s. 4, Wyraz.
W: E. Bojko, D. Szafran, A. Golec, J. Garlej.

Opracowania

– o g ó l n e: **1976:** [J. Tomaszkiewicz] (jet): Wyraz. *Sztand. Młod.* nr 300: 16 XII s. 4 [wstęp do kolumny poet.].

MONADA

Grupa Twórcza „Monada".
Inna nazwa: Grupa Pracy Twórczej „Monada".

Chorzów; XI 1976–po 1981.

Członkowie: *Krzysztof Karwat, Antoni Podleśny, Piotr Zaczkowski; następnie także: Andrzej Adamkiewicz, Janusz Bocianowski (plastyk).*

Grupa powstała w listopadzie 1976, założona przez Krzysztofa Karwata, Antoniego Podleśnego i Piotra Zaczkowskiego – uczniów szkół średnich. Początkowo związała się z Klubem Literackim przy katowickim Pałacu Młodzieży i uczestniczyła w jego działaniach, zaś w 1978 z – powstałym w 1970 – Regionalnym Ośrodkiem Studenckim „Kocynder" w Chorzowie.

Członkowie Monady należeli do Koła Młodych przy ZLP w Katowicach. Grupa miała charakter poetycki, jej uczestnicy sporadycznie tylko uprawiali inne formy literackie.

Początkowo Monada była ugrupowaniem bezprogramowym; deklarację grupy, wyjaśniającą brak manifestu, opublikowano w antologii „Studenckie grupy i kluby poetyckie" (Warszawa 1979): „Grupa Pracy Twórczej Monada nie jest grupą programową. Dalecy jesteśmy od formułowania manifestów, które już w swej istocie zakładają istnienie poetyk normatywnych. O tym, że jesteśmy razem, zadecydowała długoletnia przyjaźń oraz niewątpliwa zbieżność naszych myśli, odczuć, pragnień. Dążymy do jak najpełniejszego przeżycia czasu, w którym przyszło nam żyć. Poezja jest jedynie pretekstem, pretekstem, podkreślamy to, n i e z b ę d n y m. Dlatego, jeśli jesteśmy skłonni do tworzenia jakichkolwiek postulatów, to są to postulaty wyłącznie etyczne, tyczące metody realizacji siebie, a zarazem wartościujące ową metodę. Nie odnoszą się jednak one do naszej twórczości poetyckiej" (s. 309). Deklarację podpisali: Karwat, Podleśny i Zaczkowski.

Grupa postawiła sobie za cel ożywienie środowiska twórczego Chorzowa; podjęto w związku z tym współpracę ze studenckimi zespołami teatralnymi i środowiskiem plastycznym. Nawiązano też kontakty z redakcją młodzieżową Rozgłośni Polskiego Radia w Katowicach, realizując m.in. program poświęcony Monadzie. W tym czasie członkowie grupy uczestniczyli w ogólnopolskich imprezach poetyckich: w 1977 P. Zaczkowski w Konkursie o „Jaszczurowy Laur", a w 1978 K. Karwat został wyróżniony w konkursach Centrum Literackiego → Gremium pn. „O inny głos".

Około 1980 zaczął krystalizować się program grupy; został on zaprezentowany w „Autoprezentacji", opublikowanej w folderze Ogólnopolskiego Meetingu Poetyckiego „Pomówny o wartościach" (Chorzów 1980). Pisano tam m.in.: „Otoczeni jesteśmy pozornymi wartościami, wielością półprawd. Znaleźliśmy się pod wpływem działania podejrzanych imperatywów moralnych... Coraz trudniej odróżnić miłość od nienawiści, tolerancję od nietolerancji, sprawiedliwość od niesprawiedliwości, sens od absurdu, dobro od zła. Świat jawi się jako chaos. Poezja jest oczywiście odbiciem świata, ale jednocześnie przydaje mu «naturalnej» harmonii, modelując takie sytuacje uczuciowe, które właśnie stanowią o porządku rzeczy"[1].

W 1980 Monada uczestniczyła w przygotowaniu Ogólnopolskiego Meetingu Poetyckiego „Pomówmy o wartościach", który odbył się 13 i 14 marca w Chorzowie. Organizatorem imprezy był Regionalny Ośrodek Studencki „Kocynder" w Chorzowie, a mecenasami ZW ZSMP i Studencki Klub Pracy Twórczej „Puls". Inicjatorem spotkania był Zygmunt Korus. Szatę graficzną okolicznościowych wy-

[1] Cyt. wg: *Studen. Piórem* 1981 nr 1; przedr. fragm. w: K. Karwat: Grupa Monada czy nowy fetysz w poezji młodych? *Integracje* 1981 nr 11 s. 75–76.

dawnictw opracował członek Monady, Janusz Bocianowski. Impreza zgromadziła poetów z wielu ośrodków, byli m.in.: Jan Krzysztof Adamkiewicz, Zofia Badura, Urszula M. Benka, Kazimierz Biculewicz, Marek Bieńkowski, Stanisław Esden-Tempski, Ewa Filipczuk, Wojciech Gawłowski, Paweł Gembal, Małgorzata Gołąbek, Marek Grala, Zbigniew Joachimiak, Aleksander Jurewicz, Stefan Kosiewski, Eugeniusz Kurzawa, Wojciech Mróz, Maciej P. Prus, Krzysztof Senajko, Tomasz Soldenhoff, Andrzej Szuba, Witold Tegnerowicz, Bogusław Wróblewski, Władysław Zawistowski. Gośćmi honorowymi byli Włodzimierz Leszin-Koperski i Stanisław Piskor. Referat programowy pt. „Pomówmy o wartościach" wygłosił Roman Chojnacki. Andrzej Dorniak w referacie pt. „Bramy piekła" mówił o systemach wartości literatury lat siedemdziesiątych, odnoszących się do modeli filozoficznych personalizmu, egzystencjalizmu i marksizmu. Kolejne referaty wygłosili Stefan Chwin („Czym była, czym mogła być nowa prywatność?") i Stanisław Rosiek („W bezgłosie"). W drugim dniu mityngu wystąpili także członkowie Monady, prezentując swoje wiersze. Krytyka zgodnie przyznawała wysoką rangę imprezie; R. Chojnacki uważał, iż jej specyfika i bezprecedensowość wynikała z „poczucia niespełnienia i braku wartościowej krytyki"[2]. Spotkanie „Pomówmy o wartościach" oraz zbiór referatów i wypowiedzi wydany pod tymże tytułem K. Karwat uznał za ważkie wydarzenie literackie. W recenzji książki pisał: „Almanach ten, wydany w nowej sytuacji politycznej kraju, posiada wartość dokumentu. I to nie tylko dokumentu z konkretnego zjazdu poetów i krytyków; książka ta stanowi zapis stanu świadomości części młodego pokolenia literackiego przed «polskim sierpniem». Dzisiaj okazuje się, jak rzeczowe i aktualne były prognozy tyczące sytuacji literatury i kultury w PRL"[3]. Według świadectwa sprawozdawcy imprezy, A. Szuby, na mityngu określono pozycję młodej poezji przełomu lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych. Stwierdzono wielorakość i odrębność propozycji poetyckich i artystycznych indywidualności, a nadto decentralizację potencjału twórczego, wynikającą z wykształcenia się wielu nowych ośrodków kulturalnych. Oceniono także obraz krytyki młodoliterackiej, która, zdaniem uczestników spotkania, nie wypracowała dotychczas narzędzi opisu stosownych do powstających zjawisk literackich. Dostrzeżone cechy niosły w konsekwencji rozproszenie potencjału intelektualnego i artystycznego i niemożność sprecyzowania poszczególnych propozycji literackich. Widziano także konieczność powołania literackiego pisma młodych. Z okazji mityngu w 1980 wydano nakładem katowickiego Oddziału ZLP zeszyt z wierszami grupy oraz tom pt. „I Ogólnopolski Meeting Poetycki «Pomówmy o wartościach»" w serii Almanachów Klubów Śląskich.

Kontynuacją inicjatywy Monady był II Ogólnopolski Meeting Poetycki pn. „W imię wartości", który odbył się w Chorzowie 24–26 IV 1981. Jako organizatorzy wymieniani byli: Koło Młodych przy Oddziale ZLP w Katowicach, redakcja *Studenta*, SZSP, wydawnictwo MAW, Regionalny Ośrodek Studencki „Kocynder" oraz Urzędy Miasta w Katowicach i Chorzowie; nazwa grupy wśród nich nie padała.

Zbiorowe publikacje Monady były nieliczne: poza publikacjami związanym z mityngami, poeci ogłosili swoje wiersze także w antologii „Studenckie grupy

[2] *Nurt* 1980 nr 8.
[3] *Integracje* 1981 nr 12.

i kluby poetyckie", w katowickim piśmie *Studenckim Piórem*, sporadycznie drukowali indywidualnie w prasie młodzieżowej, głównie studenckiej.

Brak prasowych informacji o istnieniu grupy po 1981 roku, jednak jest prawdopodobne, że zaprzestała działalności około 1983[4].

Publikacje

– *w czasopismach*

1981

Studen. Piórem nr 1: I s. 8, Monada.
W: A. Adamkiewicz, K. Karwat, A. Podleśny, P. Zaczkowski.
Integracje nr 11: V s. 75–76, Środowiska.
Art.: K. Karwat. – W: A. Adamkiewicz, K. Karwat, A. Podleśny.

– *w antologii*

1979

Studenckie grupy i kluby poetyckie. Wiersze, manifesty, samookreślenia. Warsz.: ZG SZSP, s. 305–315.

K. Karwat: [Inc.:] Grupa Pracy Twórczej Monada... [inf. o grupie]. K. Karwat, A. Podleśny, P. Zaczkowski: [Inc.:] Grupa Pracy Twórczej Monada... [autoprezentacja]. – W: K. Karwat, A. Podleśny, P. Zaczkowski.

1980

Ogólnopolski Meeting Poetycki „Pomówmy o wartościach". Chorzów: [b.n.], [16] s.

K. Karwat: Założenia programowe Ogólnopolskiego Meetingu Poetyckiego „Pomówmy o wartościach". – Z. Korus: Kilka słów do uczestników meetingu. [Przedmowa]. – Grupa Twórcza Monada: Autoprezentacja. [Podp.:] A. Adamkiewicz. J. Bocianowski, K. Karwat, A. Podleśny, P. Zaczkowski. – Wiersze tychże poetów.

[Pierwszy] I Ogólnopolski Meeting Poetycki „Pomówmy o wartościach" Chorzów, 13–14 marca 1980. [Red.] Z. Korus. Katow.: [b.n.], VIII, 136 s., ilustr., egz. 800. ZW ZSMP, Studen. Klub Pracy Twórczej „Puls". Almanach Klubów Śląskich, 2.

Zawartość: Od redakcji. [Wstęp]. – W: A. Adamkiewicz, J.K. Adamkiewicz, Z. Badura, M. Bieńkowski, P. Gembal, M. Gołąbek, K. Karwat, Z. Korus, S. Kosiewski, E. Kurzawa, J. Leszin-Koperski, S. Piskor, A. Podleśny, M.P. Prus, A. Raczyński, K. Senajko, A. Szuba, W. Tegnerowicz, P. Zaczkowski, E. Zyman. – [Materiały pomityngowe; teksty referatów i szkice autorów:] M. Bieńkowski: List do Marka Bieńkowskiego [dot. krytyki lit. i programu mityngu]; R. Chojnacki: Jak możliwe jest mówienie o wartościach [dot. poezji lat 70.]; S. Chwin: Czym była, czym mogła być „nowa prywatność"; A. Dorniak: Bramy piekła [o kryteriach wartości w lit. i wartościach preferowanych w lit. lat 70.]; K. Karwat: Założenia programowe Ogólnopolskiego Meetingu Poetyckiego „Pomówmy o wartościach"; Z. Korus: Kilka słów do uczestników Meetingu [o debiutach drugiej poł. lat 70.]; L. Neuger: Wiele moich odczytań. (Tendencje nowofalowe i ekspresjonistyczne w najnowszej liryce polskiej); R. Rosiek: W bezgłosie [sytuacja

---

[4] M. Kisiel uważa, iż zakończenie działalności grupy nastąpiło ok. 1983, nie znaleziono jednak potwierdzenia tej informacji. Por. tegoż: Grupy literackie powojennej Polski. *Twórczość* 1994 nr 7 s. 114.

młodoliterackiego pokolenia twórczego drugiej poł. lat 70.]; J. Stolarczyk: Moje antyreferencje [o poezji „nowej prywatności"]; Gdzie porozmawiać o wartościach [memorandum dot. sytuacji młodej lit. – plon dyskusji „Twarzą w twarz" zorg. w ramach mityngu]; Grupa Twórcza Monada [prezentacja programu]. – [Dyskusje po ref. R. Chojnackiego, S. Chwina, A. Dorniaka, L. Neugera, J. Stolarczyka; wypow.:] J.K. Adamkiewicz, Z. Badura, R. Chojnacki, T. Kijonka, Z. Korus, J. Leszin, L. Neuger, S. Piskor, A. Raczyński, S. Rosiek, M. Szczawiński, E. Zyman, T.J. Żółciński.

Wiersze grupy poetyckiej Monada. Red. S. Wilczek. [Ilustr.] J. Bocianowski. Katow.: Nakł. ZLP Oddz. w Katow., 20 s., Literacki Śląsk, 24.

[Wstęp; okł.]. – W: A. Adamkiewicz, K. Karwat, A. Podleśny, P. Zaczkowski.

1981

Monada. Ilustr. J. Bocianowski. Gliw.: Politechnika Śl. w Gliw., 48 s.

[Przedm.; podp.:] Grupa Pracy twórczej Monada. – Z. Korus: Słowo wstępne. – W: A. Adamkiewicz, K. Karwat, A. Podleśny, P. Zaczkowski.

Opracowania

– grupa o sobie: **1979:** K. Karwat: Grupa Pracy Twórczej Monada. [W:] Studenckie grupy i kluby poetyckie. Warsz.: ZG SZSP, s. 307–308. – **1981:** K. Karwat: Grupa Monada czy nowy fetysz w poezji młodych? *Integracje* nr 11 s. 75–76. – **1984:** K. Karwat: Pięć imperatywów. O poezji Grupy Twórczej Monada. *Kwartal. Alm. Studen. Rady Lit.* nr 1/2 s. 117–122.

– ogólne: **1981**: Monada. *Studen. Piórem* nr 1: I s. 8 [not. o działaln.]. – **1982:** A.K. Waśkiewicz: Ósma dekada. Wr.: Ossol., s. 93–95.

– Ogólnopolski Meeting Poetycki: [I:] „Pomówmy o wartościach": **1980:** [Zapow.:] [K. Krzyżanowski] K. K. *Gon. Górnośl.* nr 11: 12–18 III s. 1; [B. Śliwińska] (śliw.): W Regionalnym Ośrodku Studenckim „Kocynder" „Ogólnopolski Meeting Poetycki". *Dz. Zach.* nr 58: 13 III s. 5; *Wieczór* nr 58: 13 III s. 8. – [Spraw. i omów.:] „Meeting Poetycki" w „Kocyndrze". *Gon. Górnośl.* nr 12: 19–25 III s. 8 [nota]; J.F. Lewandowski: Szukanie wartości. Chorzowskie spotkania młodych poetów. *Dz. Zach.* nr 70: 27 III s. 3; P. Zaczkowski: Wobec wartości. *Student* nr 8: 10–23 IV s. 10–11 [tu także fragm. podsumow. mityngu, s. 11]; A. Szuba: Rozmawialiśmy o wartościach. *Poglądy* nr 8: 15–30 IV s. 8; S. Chwin: Czym była, czym mogła być nowa prywatność. *Student* nr 9: 24 IV, 7 V s. 10–11 [tekst referatu]; [K. Krzyżanowski] (KK): Mityng poetycki. *Tryb. Rob.* nr 109: 15 V s. 3; Z bezgłosu. *Student* nr 11: 22 V–4 VI s. 10–11 [fragm. dysk. nad ref. S. Rośka pod tym tytułem, wypow.:] J.K. Adamkiewicz. R. Chojnacki, T. Kijonka, Z. Korus, J. Leszin-Koperski, L. Neuger, S. Rosiek, M. Szczawiński, E. Zyman, T.J. Żółciński; A. Adamkiewicz: *Radar* nr 6: VI s. 32–33; Gdzie rozmawiać „o wartościach? *Faktor* nr z VI s. 7; R. Chojnacki: Pomówmy o wartościach. *Student* nr 12/13: 5 – 18 VI s. 10–11 [obszerny fragm. ref. wygłoszonego na Meetingu; sprost. autora:] nr 14 s. 11; nawiąz.: B. Twardochleb: Czy tylko raj upartych samotników? *Tamże* nr 14: 10–30 VII s. 1, 4–5; R Chojnacki: Pomówmy o wartościach. *Nurt* nr 8: VIII s. 33–34; E. Kurzawa: Ciąg dalszy dyskusji. *Integracje* nr 10: XII s. 33. – **1981:** K. Karwat: Poezja i etyka. *Integracje* nr 12: XII s. 94–95. – [II:] W imię wartości: **1981:** [S. Piskor] sp.: Nocą w południe. *Poglądy* 1981 nr 10: 15–31 V s. 1. – Z. Madej: Spór o wartości. *Studen. Piórem* nr 6: VI s. 7. – R. Gawłowski. *Odra* nr 9: IX s. 92.

GEN '76

Chełm Lubelski; ok. 1976–1977.

Grupa poetycko-plastyczna.
Członkowie: *Aleksander Bernat; pozostałe nazwiska nieznane.*

Jedyna prasowa wzmianka o grupie pojawiła się przy okazji komunikatu o I Konkursie Poezji Społecznie Zaangażowanej, ogłoszonego przez Zarząd Wojewódzki ZSMP w Chełmie, Wydział Kultury i Sztuki, Wojewódzki Zarząd Związków Zawodowych, Wojewódzki Dom Kultury oraz Gen '76. Konkurs miał mieć charakter ogólnopolski, a udział w nim mogli wziąć poeci nie zrzeszeni w ZLP.

Brak prasowych informacji o zorganizowaniu i wynikach imprezy oraz o innych działaniach grupy.

Opracowania

– o g ó l n e: **1976:** Konkurs Poezji Społecznie Zaangażowanej. *Expr. Wiecz.* nr 150: 5 VII s. 4. – *Literatura* nr 29: 15 VII s. 15 [ogł.].

PIĄTA KOLUMNA

Zielona Góra; 1976–ok. 1978

Członkowie: *Zbigniew M. Jelinek, Zenon Szachowicz; pozostałe nazwiska nieznane.*

Piąta Kolumna powstała w 1976; skupiała osoby z Zielonej Góry i innych miejscowości województwa. Nie miała żadnych wspólnych publikacji; część jej członków, m.in. Zbigniew M. Jelinek i Zenon Szachowicz drukowała indywidualnie w *Nadodrzu*, brała też udział w spotkaniach poetyckich w zielonogórskim WDK.

Brak dokładnych informacji o składzie osobowym grupy i dacie jej rozpadu.

Opracowania

– o g ó l n e: **1979:** E. Kurzawa: Na przykład młodoliteracka Zielona Góra. *Integracje* nr 5: V s. 72–73.

SŁOWO*

Grupa Literacka „Słowo".
Warianty nazwy: w 1977–82: Grupa „Krasnystaw"; „Słowa".

Krasnystaw; 1976–XII 1987.

Grupa przy Krasnostawskim Domu Kultury.

Członkowie (założyciele:) *Jan Henryk Cichosz, Edward Franciszek Cimek (Izbica), Leonard Górski (do 1982), Tadeusz Kiciński, Andrzej Dawid Misiura; następnie także: Aleksander Bernat (Wrocław; do 1982), Elżbieta Maria Cichosz (po 1985), Małgorzata Derlak (Chełm; od jesieni 1979), Bożena Fornek (Zamość), Wacław Gutowski (Łopiennik), Edyta Ilczuk (po 1985), Anna Kasica (Chełm), Anna Kicińska (od 1979), Kazimiera Majewska, Sławomir Mąka, Edward Pawłowski, Magdalena Poloncarz (Żółkiewka; od jesieni 1984), Henryk Radej [pseud. Benedykt Sum] (Chełm; od 1981), Edward Krzysztof Rogalski (Szczecin; 1978–82), Marek Swatowski (do 1978), Mieczysław Ireneusz Szmit.*

W 1976 przy Krasnostawskim Domu Kultury powstał Klub Młodych Pisarzy, który w tymże roku przekształcił się w Grupę Krasnystaw. Inicjatorami jej powołania byli: Jan Henryk Cichosz, Leonard Górski i Tadeusz Kiciński[1]. W 1982 grupa zmieniła nazwę na: Słowa, a wkrótce na: Słowo.

Od początku swej działalności grupa miała charakter klubu literackiego, przy czym, jak pisał Henryk Radej: „cele towarzyskie łączące ludzi przeważały jeszcze nad literackimi"[2]. Nie formułowano programu literackiego.

Skład osobowy Słowa był zmienny, nie wszyscy członkowie byli jednakowo zaangażowani w działania grupy; trzon grupy stanowili: Aleksander Bernat, J.H. Cichosz, Andrzej D. Misiura, H. Radej, Edward Krzysztof Rogalski.

Stałym miejscem spotkań grupy był Krasnostawski Dom Kultury, który został także opiekunem finansowym Słowa; z jego dotacji odbywały się plenerowe imprezy ugrupowania, KDK wydawał pismo oraz tomiki jego członków.

W 1981–82 zorganizowano tzw. Koczowiska Literackie (spotkania poetyckie w Wielobyczy k. Zamościa). Od 1983 realizowano także Turniej Poetycki o „Chmielowy Antałek". W ramach Koczowisk, które odbywały się w latach następnych w różnych miejscowościach regionu (np. w 1984 w Białce, w 1985 w Krasnymstawie), organizowano też wystawy prac plastycznych i projekcje filmowe. Zasięg tych imprez miał charakter lokalny, ogłaszane były w organie grupy – *Posłowiu*.

Grupa miała liczne zbiorowe wieczory autorskie w Krasnymstawie oraz innych miejscowościach (m.in. w Chełmie, Nałęczowie, Turobinie), a nadto spotkania indywidualne. Inną formą prezentacji poetyckich były happeningi (tzw. wydarzenia), które Radej prowadził w swoim mieszkaniu.

---

* Hasło oparte m.in. na informacjach udzielonych przez A.D. Misiurę (V 1985), konsultowane z J.H. Cichoszem (IV 1989).

[1] Wg: *Sztand. Ludu* 1983 nr 143.

[2] Por. *Tyg. Chełm.* 1984, 3 III.

Członkowie Słowa starali się zapraszać do Krasnegostawu literatów i krytyków z większych ośrodków, m.in. we wrześniu 1984 goszczono redaktorów *Poezji* – Bohdana Drozdowskiego i Krzysztofa Gąsiorowskiego.

W 1984 grupa wzięła udział w II Turnieju Jednego Wiersza, zorganizowanym przez WDK w Chełmie; II nagrodę otrzymał A. Bernat, zaś wyróżnienie – A. Kicińska.

Poza Cimkiem, Cichoszem, Górskim i Radejem, którzy zaczęli publikować przed 1976, pozostali uczestnicy grupy debiutowali w czasie przynależności do Słowa, głównie w *Posłowiu* lub w zbiorowych kolumnach poetyckich w *Tygodniku Chełmskim*, *Sztandarze Ludu* i *Kamenie*.

Od 1982 Słowo wydawało powielaną gazetę pt. *Posłowie*, redagowaną przez Misiurę; pismo o objętości 2–4 stron, ukazywało się w nakładzie 100–300 egzemplarzy. Pierwsze dwa numery pisma nosiły tytuł *Jesteśmy*. W piśmie drukowano teksty członków grupy, a nadto utwory laureatów Turnieju o „Chmielowy Antałek" oraz laureatów Konkursu Poetyckiego „Ziarno", organizowanego przez GOK w Siennicy Różanej, z którym Słowo współpracowało. Do 1985 ukazało się czternaście numerów *Posłowia*. W 1982–87 grupa wydała także almanachy „Słowa" i „Łamanie słowem" oraz indywidualne tomiki trzech jej członków. Recenzując te książki, Zbigniew Jerzyna ocenił wysoko poezję Radeja; o jego książce „Wiek zielony" pisał, że „ten tom ma wymiar jednego z ważniejszych głosów pokolenia. Rocznik 1955". Za wartościowy uznał także zbiór Cichosza „Pielgrzymka"[3].

Grupa rozpadła się w grudniu 1987. Według informacji Cichosza było to wynikiem m.in. braku zgody władz na dalsze wydawanie *Posłowia*.

Publikacje

– w czasopismach

1983

Tyg. Chełm. nr 21: 21 V s. 7, Słowo.
W: J.H. Cichosz, E.F. Cimek, A. Kasica, A. Kicińska, S. Mąka, A.D. Misiura, H. Radej, M.I. Szmit.

Sztand. Ludu nr 143: 25–26 VI s. 3, Słowo.
W: J.H. Cichosz, E.F. Cimek, A. Kicińska, K. Majewska, H. Radej, K. Rogalski.

Kamena nr 16: 31 VII s. 6.
W: J.H. Cichosz, E.F. Cimek, A. Kasica, A. Kicińska, A.D. Misiura, S. Mąka, H. Radej.

Tyg. Chełm. nr 33: 13 VIII s. 6–7, Ludzie i twórczość.
W: H. Radej, M.I. Szmit. – Not.: [H. Radej] Benedykt Sum.

1984

Kult. i Życie (dod. *Sztand. Ludu* nr 233): 29–30 IX s. 3.
W: J.H. Cichosz, A. Kicińska, A.D. Misiura, K. Rogalski.

---

[3] *Prz. Tyg.* 1984 nr 30.

Tyg. Chełm. nr 46: 11 XI s. 7, „Ziarno".

Kolumna laureatów II konkursu pn. „Ziarno": J.H. Cichosz, E. Cimek, Anna Nazar, Andrzej Rozwałka, Halina Sitarska.

1987

Kult. i Życie (dod. *Sztand. Ludu* nr 189): 15–16 VIII s. 3.

T.H. Cichosz: Posłowie do „Słowa". – W: A. Bernat, M. Derlak, A. Kicińska, A.D. Misiura, M. Połoncarz, H. Radej, E.K. Rogalski.

– druki ulotne

Posłowie. [Wyd.] Grupa Literacka Słowo. [Niereg.]. Red. A.D. Misiura. Krasnystaw: Krasnost. Dom Kult. 1982–1984.

R. I: 1982 nr 1–2 pt. *Jesteśmy.*

Nie udało się uzyskać dostępu do numerów 1–5 z lat 1982–83.

R. III: 1984.

Nr 5 [właśc. 6], 4 s., egz. 100, powiel.

W: A. Kicińska, T. Kiciński. – Nadto utwory laureatów II Konkursu Poetyckiego „Ziarno": J.H. Cichosz, E.F. Cimek, H. Radej, Maryla Szeremet. –Art.: B. Fornek, A.D. Misiura, H. Radej.

Nr 7: III, 4 s., egz. 200, powiel.

W: A. Bernat, A.D. Misiura, E.K. Rogalski. – P: H. Radej, [H. Radej] Benedykt Sum. – Art. i rec.: B. Fornek, Anna [Kicińska].

Tu także tekst Marii Brzezińskiej nie należącej do grupy.

Nr 8: IV–V, 4 s., egz. 200, powiel.

W: A. Bernat, A. Kicińska, A.D. Misiura. – P: [H. Radej] B. Sum, E.K. Rogalski. – Art. i rec.: E.F. Cimek, H. Radej, E.K. Rogalski.

Tu także tekst M. Brzezińskiej, nie należącej do grupy.

Nr 9: VI, Wydanie specjalne. IV Koczowisko Literackie Grupy Słowo – Białka, 2 s., egz. 300, powiel.

Zawiera teksty wybrane spośród nadesłanych na II Turniej Poetycki o „Chmielowy Antałek": A. Bernat, M. Derlak, Ireneusz Jabłoński, Krzysztof Konopa, Wiesław Kotarba, Teresa Małucha, Zofia Nowacka-Wilczek, Juliusz Zielonka. – Art.: H. Radej.

Nr 10: VII–VIII, 4 s., egz. 300, powiel.

Wiersze laureatów II Turnieju Poetyckiego o „Chmielowy Antałek": A. Bernat, Aleksander Będziński, M. Derlak, Witold Graboś, E. Konopa, Jacek Maciaszek, Teresa Małucha. – Rec.: H. Radej.

Nr 11: IX–X, 4 s., egz. 300, powiel.

W: Stanisław Bojarczuk. – Nadto wiersze laureatów II Konkursu Poetyckiego „Ziarno" zorg. przez GOK w Siennicy Różanej: J.H. Cichosz, E.F. Cimek, A. Kicińska, A.D. Misiura, H. Radej, K. Rogalski. – P: [H. Radej] B. Sum, K. Rogalski.

Nr 12: XI–XII, 4 s., egz. 300, powiel.

W: M. Derlak, A.D. Misiura, M. Połoncarz, H. Radej. – P: [H. Radej] B. Sum, K. Rogalski.

Tu także wiersze innych autorów nie będących członkami grupy.

– druki zwarte

1982

Słowa. [Almanach]. Wstęp: A. Kicińska. Krasnystaw, Krasnost. Dom Kult.; Grupa Literacka Słowo, 16 s., egz. 500.

W: J.H. Cichosz, E.F. Cimek, W. Gutowski, A. Kicińska, K. Majewska, A.D. Misiura, Saturnin Naliwajko, E.K. Rogalski, M. Szmit.

1983

J.H. Cichosz: Pielgrzymka. [Wiersze]. [Krasnystaw]: Krasnost. Dom Kult.; Grupa Literacka Słowo, 35 s., egz. 300.

H. Radej: Wiek zielony. [Wiersze]. [Krasnystaw]: Krasnost. Dom Kult., 36 s., egz. 300.

1984

E.F. Cimek: Zaczyn. [Wiersze]. [B.m.:] Krasnost. Dom Kult.; Grupa Literacka Słowo, 16 s., egz. 300.

1987

Łamanie słowem. Almanach Grupy Literackiej Słowo. Wybór: Z. Jerzyna i W. Michalski. Red. H. Radej. Grafiki: J. Matysiak. Chełm: [b.w.], 74 s., egz. 750.

Wyd. na zlecenie Krasnost. Domu Kult. z okazji 10-lecia grupy.

Zawartość: H. Radej: Trochę historii [wstęp]. – W: A. Bernat, J.H. Cichosz, M. Derlak, A. Kicińska, A.D. Misiura, M. Poloncarz, H. Radej, E.K. Rogalski, M. Swatowski.

– *w antologiach i almanachach*

1982

Strofy nadziei. Wstęp i oprac. L.J. Okoń. Chełm: Stow. Miłoś. Ziemi Chełm.

Tu m.in.: A. Bernat, J.H. Cichosz, E.F. Cimek, A. Kicińska, A.D. Misiura, H. Radej, E.K. Rogalski. – Noty biogr.

Członkowie Słowa publikowali także w almanachach: Zamoście. Zamość 1978; Modlitwa urojeń szczęśliwych. Zamość 1982; Pojmowanie słońcem. Zamość 1983, wydanych przez Literacki Klub Młodych przy WDK w Zamościu.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1982:** A. Kicińska. *Tyg. Chełm.* nr 38: 20 XI s. 6. – **1983:** J.H. Cichosz: Literackie spotkania. *Ziel. Sztand.* nr 61: 31 VII s. 6. – [H. Radej] Benedykt Sum: Mafia z wujem. *Tyg. Chełm.* nr 33: 13 VIII s. 6 [m.in. polem. z: H. Pająk. *Kamena* nr 16]. Cd. polem.: *tamże* nr 35: 27 VIII s. 6 [podp.:] Grupa Literacka Pryzmaty, [H. Radej] Benedykt Sum, H. Radej; J.H. Cichosz: Kultura po krasnostawsku, nr 37: 10 IX s. 6. – **1984:** H. Radej: Próba określenia. *Tyg. Chełm.* nr z 3 III s. 7. Przedr.: *Posłowie* nr 5: I s. 1. – B. Fornek: Happening poetycki. *Posłowie* nr 7: III s. 3 [zorg. przez Janinę i Henryka Radejów]. – H. Radej: Spotkania po latach. *Posłowie* nr 8: IV–V s. 1 [dot. wieczoru grupy w Turobinie]. – J.H. Cichosz: Krasnostawskie spotkania literackie. *Ziel. Sztand.* nr 59: 22 VII s. 6.

– o g ó l n e: **1982:** J. Górny: Na zakręcie. *Tyg. Chełm.* nr 38: 20 XI s. 6. – **1983:** Turniej poetycki. *Tyg. Chełm.* nr 13: 26 III s. 10; *Tyg. Zam.* nr 18: 6 V s. 12; *Kamena* nr 11: 22 V s. 11 [ogł. konk. „O chmielowy antałek"]. – *Tyg. Chełm.* nr 21: 21 V s. 7 [wstęp do kolumny wierszy]. – [E. Zawiślak] E.Z.: „Słowo". *Sztand. Ludu* nr 143: 25–26 VI s. 3 [wstęp do kolumny wierszy]. – **1984:** M. Boratyńska: Wieczór przy świecach. *Ziel. Sztand.* nr 26: 29 III s. 6 [spraw. z wieczoru aut. H. Cichosza i E. Cimka w Charzu]. – W. Graboś: Ziarno. *Tyg. Chełm.* nr 46: 11 XI s. 9 [omów. II konkursu]. – **1985:** „O chmielowy antałek". *Tyg. Powsz.* nr 25: 22 VI s. 5 [ogł. III konk.]. – Podzielono „Chmielowy antałek". *Tyg. Chełm.* nr 47: 23 XI s. 7 [wyniki III konk.].

– A. B e r n a t: D r e w n i a n a s y m f o n i a. [Rec.:] **1984:** H. Radej: Palenie trzciny na wietrze. *Posłowie* nr 10: VII–VIII s. 4. – H. C i c h o s z: P i e l g r z y m k a. [Rec.:] **1984:** M. Brzezińska:

„Pielgrzymka” w lubelskiej kronice kulturalnej. Recenzja M. Brzezińskiej emitowana w PR Lublin. *Posłowie* nr 7: III s. 2–3; Z. Jerzyna: Fałszywe słowo: prowincja. *Prz. Tyg.* nr 30: 22 VII s. 13. – H. R a d e j: W i e k z i e l o n y. [Rec.:] **1984:** A. Kraczewska: Nieustająca zieloność, czyli błazen pośród oratorów. *Tyg. Chełm.* nr z 3 III s. 7; E.F. Cimek: Rdzawa zieleń. *Posłowie* nr 8: IV–V s. 2; Z. Jerzyna: Fałszywe słowo: prowincja. *Prz. Tyg.* nr 30: 22 VII s. 13. – Ł a m a n i e s ł o w e m. [Rec.:] **1987:** (bmk): Łamanie słowem. *Sztand. Ludu* nr 299: 22 XII.

UCZELNIANE KOŁO LITERACKIE AKADEMII MEDYCZNEJ

Wrocław; 1976–po 1979.

Grupa studencka.

Członkowie: *Wiesław Bartczyszyn, Barbara Dzik, Danuta Godlewska, Ewa Korczyńska, Bożena Magdalena Kwiecień, Irena Maczuga, Jagoda Naglewska, Barbara Prusiewicz, Henryk Serul, Aneta Skulska.*

Jedyną publikowaną informacją o grupie była nota w antologii „Studenckie grupy i kluby poetyckie” (1979). Według tego źródła w styczniu 1976, z inicjatywy Henryka Serula, późniejszego kierownika grupy, odbył się Turniej Jednego Wiersza, zorganizowany przy współpracy Komisji Kultury RW SZSP Akademii Medycznej (AM) we Wrocławiu. Celem imprezy było wyłonienie młodych poetów i utworzenie grupy literackiej. Laureaci turnieju (D. Godlewska, B.M. Kwiecień, B. Prusiewicz i Serul) utworzyli grupę literacką, do której przystąpili także W. Bartczyszyn, I. Maczuga i in. Przyjęto nazwę – Uczelniane Koło Literackie. Członkowie Koła spotykali się regularnie co dwa tygodnie, prowadząc dyskusje o własnej twórczości, brali też udział w kilku imprezach literackich, m.in. w Ogólnopolskich Konfrontacjach Kulturalnych Studentów AM, I i II Ogólnopolskim Festiwalu Poezji Studentów AM, uczestnicząc w konkursach poetyckich organizowanych w ramach tych imprez. Do 1979 nie sformułowano programu literackiego.

Grupa miała jedną tylko wspólną publikację; nikt z jej członków nie ogłosił tomiku poetyckiego.

Brak informacji o dalszych losach Uczelnianego Koła Literackiego.

Publikacje

– w antologii

1979

Studenckie grupy i kluby poetyckie. Wiersze, manifesty, samookreślenia. Warsz.: ZG SZSP, s. 337–344. [Inf. o grupie]. – W: B. Dzik, D. Godlewska, B.M. Kwiecień, J. Naglewska.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1979:** [Inf. o grupie w:] Studenckie grupy i kluby poetyckie. Warsz.: ZG SZSP, s. 337.

ZARAZ*

Kraków; I 1977–IV 1978.

Grupa studencka.

Członkowie: *Kinga Olewicz, Jerzy Stadnicki, Krzysztof Maria Zarzecki, następnie także: H. Gąsiewski, Jarosław Janowski.*

Grupa powstała w styczniu 1977 z inicjatywy Krzysztofa M. Zarzeckiego i Kingi Olewicz (w 1974 założycielki grupy → Zmów) przy Studenckim Centrum Kulturalnym „Pod Jaszczurami" w Krakowie. Nazwa miała stanowić przekorną aluzję do grupy → Teraz. Grupa nie sformułowała programu literackiego. Zaprezentowała trzy spektakle poetyckie oparte na wierszach jej członków z muzyką Jerzego Stadnickiego: „Wszystko dla ludzi" (tytuł programu wzięty z wiersza K. Olewicz, nagrodzonego w Konkursie o „Jaszczurowy Laur"; w spektaklu wystąpił także Wojciech Bellona z grupy muzycznej Bukowina), „Kraków może być Wenecją" i „Ewo Nieobecna"; wystawiano je wielokrotnie, często w klubie „Pod Jaszczurami", własne piosenki prezentował w tych spektaklach Stadnicki, wówczas student politechniki. Realizowano także – na scenie Teatru 38 – program humorystyczny, na który składały się wiersze o Krakowie, autorstwa Olewicz i Zarzeckiego. Mecenat nad grupą sprawowało ZSP.

Członkowie Zaraz uczestniczyli w pracach literackich klubu „Pod Jaszczurami" (m.in. brali udział w Turnieju Jednego Wiersza o „Jaszczurowy Laur"), występowali też w krakowskim Klubie Młodych. W tym czasie Olewicz działała społecznie w Zarządzie Koła), byli zaproszeni na X Krakowskie Dni Poezji, ponadto prezentowali swoje wiersze w KMPiK w Nowej Hucie oraz uczestniczyli w nowohuckich jesiennych i zimowych Dniach Literatury.

Grupa rozpadła się po ponadrocznej działalności; spośród jej członków twórczość literacką kontynuowała jedynie Olewicz, wydając m.in. tomiki poetyckie.

Opracowania

– o g ó l n e: **1979:** Studenckie grupy i kluby poetyckie. Wiersze, manifesty, samookreślenia. Warsz.: ZG SZSP, s. 74 [wzmianka o działaln. w 1977]. – **1989:** S. Dziedzic: Jaszczurowe grupy twórcze: Zaraz. [W tegoż:] Monografia klubu „Pod Jaszczurami". Krak.: Ogólnop. Rada Klubów Studen., s. 77–78.

* Hasło konsultowane z K. Olewicz (III 1989).

DRZEWO*

Gnieźnieńska Grupa Poetycka „Drzewo”.
Warianty nazwy: Grupa Literacka „Drzewo”; od VI 1980: Niezależna Grupa Poetycka „Drzewo”; od IX 1987: Familia „Drzewo”.

Gniezno; pol. 1977–1995.

Członkowie: *Maria Bigoszewska-Juruś (do 1979), Przemysław Kaczmarek (krótko w 1978), Krzysztof Kuczkowski, Paweł Soroka (do 1978), Krzysztof Szymoniak [pseud.: Mateusz Bułany, M. Bury, Palay, Prowincjusz], następnie także: Elżbieta Juszczak (krótko w 1979), Tadeusz Sobkowiak (od III 1978), Ewa Cecylia Laskowska, później: Kuczkowska (od IX 1979), Dariusz Nowacki (od VI 1980), Krzysztof Grzechowiak (od 1981).*

Pierwsza grupa literacka w Gnieźnie powstała w połowie 1977. Skupiała początkujących poetów urodzonych w 1953–58. Oficjalnie zainicjowała swą działalność w listopadzie 1977, ogłaszając wyniki lokalnego konkursu na poezję i prozę, rozpisanego wcześniej przez Bibliotekę Publiczną m. Gniezna.

Współzałożycielami grupy byli Krzysztof Szymoniak, Krzysztof Kuczkowski i Paweł Soroka[1]. Ten ostatni od początku związany był z Drzewem na prawach inicjatora i nie uczestniczył w jego pracach (mieszkał w tym czasie i studiował w Warszawie, działając w Centrum Literackim → Gremium, do założycieli którego należał).

Początkowo grupa występowała pod nazwą Gnieźnieńskiej Grupy Poetyckiej Drzewo (lub zamiennie: Grupy Literackiej Drzewo). Ostateczna forma nazwy używana była od września 1987. Jej autorem był Kuczkowski. Nazwa nie miała żadnych znaczeń symbolicznych.

Skład osobowy grupy ulegał zmianom; współpracowali z nią krótko: Przemysław Kaczmarek – wziął udział w zbiorowej publikacji w *Merkuriuszu* w 1978 (nr 7), po wyjeździe z Gniezna stracił kontakt z grupą; Elżbieta Juszczak – przez kilka miesięcy 1979 roku była członkiem grupy (udział w kolumnie poetyckiej w *Walce Młodych* w 1980); Maria Bigoszewska-Juruś należała do ugrupowania do września 1979, kiedy to po spotkaniu autorskim grupy zrezygnowała ze współpracy z nią. Do grupy zgłosili swój akces także: Ewa Cecylia Laskowska (wrzesień 1979) i Krzysztof Grzechowiak (październik 1981) oraz plastycy: Tadeusz Sobkowiak (marzec 1978) i Dariusz Nowacki (listopad 1980). Od 1981 grupa działała w nie zmienionym składzie.

Grupa nie ogłosiła nigdy programu literackiego. Próbą jego sformułowania był „Manifest: światopogląd dyskursywny” (powstały w sierpniu 1979), ogłoszony podczas II Piastowskiego Lata Poezji w Gnieźnie we wrześniu 1979. Tekst ten

*Hasło zredagowane na podstawie odpowiedzi na ankietę przysłanej przez K. Kuczkowskiego w II 1982 i konsultowane (III 1989) z E.C. Laskowską, K. Szymoniakiem i K. Kuczkowskim.

[1] Informacja M. Bułanego [K. Szymoniaka] (por. *Przem. Ziem. Gnieź.* 1983 nr 30), iż grupę powołali do życia M. Bigoszewska i P. Soroka, nie jest prawdziwa.

(autorstwa Kuczkowskiego i Szymoniaka) miał być podstawą do „Programu Literackiego": „Poezja dyskursywna"; do jego zredagowania jednak nie doszło, bowiem zdaniem członków grupy, twórczość Drzewa poczęła odbiegać od ustaleń teoretycznych pierwotnej wersji programu. Postawiono na swobodę twórczą członków, zaś celem ugrupowania stało się skupienie wokół niego młodych literatów, plastyków, recytatorów i muzyków[2].

W projekcie manifestu pisano m.in., iż grupa postanawia: „– nie brać współodpowiedzialności za toczącą się na łamach prasy literackiej batalię o fikcyjne wartości; [...] – nie tworzyć postaw likwidatorskich, nie przywdziewać kostiumów buntowników". Grupa zakładała że: „– jeżeli młodzi mówią o zaniku istotnych wartości w poezji, jest to dowodem nie zaniku pewnych wartości w ogóle, lecz efektem występowania wśród nich braku umiejętności takiego «znalezienia» się w życiu i poezji, aby owe wartości wynikały z ich dokonań artystycznych". Grupa Poetycka Drzewo twierdziła, iż:

„– programy poetyckie ostatnich trzech lat nie zaistniały, nie ma szkół poetyckich, a uparte odnajdywanie siebie w tradycji literackiej ostatnich dziesięciołeci jest poetycko obojętne, jest publicystyczną bzdurą; [...]

– powierzchowne traktowanie życia, brak perspektywy i nieumiejętność spojrzenia na nie od środka jest najczęstszą przyczyną powstawania szarej, beznamiętnej i nierozpoznawalnej poezji «obrazkowej»;

– poeta nie może być oderwaną od życia istotą, człowiekiem pozbawionym więzów ze światem, pozbawionym znajomości szczęść i nieszczęść danych każdemu z nas, człowiekiem nie próbującym nawiązać dyskursu z kimkolwiek lub czymkolwiek ze swego otoczenia;

– nawiązanie dyskursu, nie tylko w obrębie własnego mikroświata, daje poecie konstruktywną szansę wpływania etyczną postawą życiową na kształt i wartość własnej poezji;

– świadome przyjęcie układu dyskurs = poezja stwarza perspektywiczną możliwość powstania nowej poetyki – dyskursywnej; – świadome wprowadzenie do poezji pierwiastka dyskursu może ukrócić powstawanie wierszy-obrazków, czyniących z niej twór statyczny, nierzadko – eklektyczny. Poezja będąca li tylko taką czy inną imitacją wycinka rzeczywistości, nie nawiązuje z nią kontaktu, dialogu, nie interpretuje, nie wyjaśnia. Zastępuje odbiorcę czującego i żądającego przynajmniej próby wartościowania – hobbistą. Wiersz powstaje wiersz umiera;

– dlatego postawa dyskursywna, ujawniająca się w poezji dyskursywnej, stwarza realne możliwości odświeżenia warsztatu niejednego poety, proponuje inną strategię patrzenia na rzeczywistość".

Grupa proponowała:

„ – świadome tworzenie w duchu poezji dyskursywnej jako metodę organizowania wyobraźni i jako formę światopoglądu;

– aby ideą współczesnej Poezji stal się człowiek dynamiczny, argumentujący swoje miejsce w realnej rzeczywistości, poddany presji historii i codzienności,

---

[2] Formułę grupy jej członkowie prezentowali kilkakrotnie, m.in. w antologii Studenckie grupy i kluby poetyckie; fragment tam zamieszczony daleki jest od propozycji „światopoglądu dyskursywnego" i przez członków Drzewa nie był traktowany jako tekst programowy.

walczący o zachowanie wyższej sfery intymności, swojego JA w zmieniających się na naszych oczach warunkach kulturowych i społecznych. Nadszedł czas, żeby nasz kaleki dotychczas podmiot przemówił; czeka na niego interlokutor ze świata przedstawionego i spoza tego świata – realny odbiorca;

– zaprzestać niedołężnych prób poznawania przez młodych poetów zjawisk na zasadzie podglądania ich warstwy naskórkowej, szafowania efekciarskim «nagim życiem» przybierającym formy skatologiczne z jednej, a bombastyczno-filozoficzne z drugiej strony;

– hasło – «kryzys istotnych wartości w poezji» uznać za arogancki wymysł tych, którzy nie mają nic wspólnego z prawdziwą poezją".

Pod projektem programu podpisali się E.C. Laskowska, K. Kuczkowski, K. Szymoniak, T. Sobkowiak. W 1985 K. Kuczkowski ogłosił w *Nurcie* komunikat pt. „Nos familii Drzewo", w którym pisał: „Przede wszystkim Drzewo nie jest grupą adaptacyjną ani interwencyjną, nie jest grupą programową, sytuacyjną ani funkcjonalną". Wymieniając dziedziny twórczości artystycznej uprawianej przez poszczególnych członków ugrupowania (poezja, proza, malarstwo) i wskazując na fakt istnienia dużej rzeszy jej sympatyków, Kuczkowski stwierdził: „Od tej chwili nie o grupie należy mówić, a o familii".

W sierpniu 1978 grupa związała się z Biblioteką Publiczną m. Gniezna, co w 1978–82 zaowocowało zorganizowaniem z inicjatywy Drzewa czterech ogólnopolskich zjazdów poetyckich pn. Piastowskie Lato Poezji.

I Piastowskie Lato Poezji odbyło się w dniach 26–28 sierpnia 1978. Współorganizatorami imprezy były: Centrum Literackie Gremium, Zarząd Główny i Zarząd Wojewódzki ZSMP, Urząd Miejski w Gnieźnie, Towarzystwo Miłośników Gniezna i Biblioteka Publiczna m. Gniezna. Program obejmował m.in. zwiedzanie Muzeum Początków Państwa Polskiego i skansenu w Legnicy, spotkania autorskie i imprezy poetyckie. Część seminaryjna I Lata pt. „Generacje literackie w polskiej poezji współczesnej" poświęcona była m.in. omówieniu najmłodszej poezji polskiej; autorami wystąpień teoretycznych byli: Krzysztof Gąsiorowski, Sławomir Kryska, K. Kuczkowski, Andrzej Nowak, P. Soroka. W referatach konfrontowano obraz najmłodszej poezji z założeniami artystycznymi i dorobkiem pokolenia „Współczesności" i twórców → Orientacji Poetyckiej „Hybrydy". Odbył się także Turniej Jednego Wiersza: I nagrodę uzyskał K. Kuczkowski, II – E.C. Laskowska, III – Jerzy J. Szadkowski; wyróżnienia: Zbigniew Tadeusz Kot i K. Szymoniak. I Piastowskie Lato Poezji odbyło się przy dużym poparciu władz partyjnych i państwowych. Połączono je m.in. z otwarciem szkoły Pomnika Tysiąclecia Państwa Polskiego. Obok pleneru poetyckiego (Jankowo Dolne) zorganizowano też plener plastyczny w Legnicy[3].

II Piastowskie Lato Poezji odbyło się 2–7 września 1979; współorganizatorami były: ZW ZSMP w Poznaniu, Gremium, Urząd Wojewódzki w Poznaniu, Towarzystwo Miłośników m. Gniezna, grupa oraz Biblioteka Publiczna m. Gniezna. Drzewo wystąpiło na zjeździe z projektem programu poetyckiego, zaś Kuczkowski zaprezentował referat pt. „Między egalitaryzmem a elitaryzmem". W ramach imprezy zorganizowano Turniej Jednego Wiersza. W jury zasiadali:

[3] Por. *Expr. Pozn.* 1979 nr 181.

Aleksander Rymkiewicz (przewodniczący), Piotr Kuncewicz, S. Kryska, Roman Śliwonik, Zbigniew Jerzyna, Andrzej Tchórzewski, Aleksander Nawrocki, Jerzy Grupiński i Ryszard Danecki. W konkursie na wiersz o tematyce dowolnej nagrody otrzymali: I – K. Kuczkowski, II – E.C. Laskowska, III – J.J. Szadkowski. W konkursie na wiersz o tematyce regionalnej nagrodzono K. Kuczkowskiego. W imprezie wzięli także udział przedstawiciele grupy → Zawiśle z Włocławka.

III Piastowskie Lato Poezji (8–11 września 1980) zorganizowane przez Drzewo i bibliotekę, przy poparciu redakcji *Sztandaru Młodych* oraz organizacji studenckich i młodzieżowych, zapowiedziane zostało w *Expresie Poznańskim*, nie doczekało się jednak żadnych sprawozdań. Wiadomo jedynie, że połączone było z ogólnopolskim VIII Plenerem młodych plastyków i teoretyków sztuki.

IV Piastowskie Lato Poezji, które odbyło się 17 i 18 września 1982, zorganizowane zostało przez bibliotekę publiczną, ZW ZSMP w Poznaniu oraz grupę, która sprawowała nad nim opiekę merytoryczną. Zjazd zgromadził twórców średniego i młodego pokolenia z województw północnych i zachodnich, m.in. z Kalisza, Krotoszyna (Osobna Grupa Poetycka Poboki), Konina, Inowrocławia, Słupska i Bydgoszczy (Galeria Autorska Jana Kaji i Jacka Solińskiego). Referat o roli i sytuacji grup literackich w Polsce wygłosił K. Kuczkowski, o pobrzeżach literackich i literackiej prowincji mówił P. Kuncewicz. Wśród imprez towarzyszących było zwiedzanie skansenu w Gieczu koło Poznania, wystawa malarstwa Zbigniewa Pluty i koncert jazzowy z udziałem Jana Ptaszyna-Wróblewskiego. Zorganizowano Maraton Poetycki oraz Turniej Jednego Wiersza, który wygrał uczeń miejscowego liceum, Maciej Krzyżan. IV Piastowskie Lato Poezji zbiegło się z pięcioleciem grupy, co uczczono wydaniem plakatu poetyckiego oraz zorganizowaniem happeningu poetycko-plastycznego Drzewa. Po 1982 Piastowskie Lata Poezji były nadal organizowane, lecz bez udziału organizacyjnego grupy.

Inną formą działalności Drzewa były liczne spotkania autorskie w Gnieźnie (w KMPiK, Miejskim Ośrodku Kultury, bibliotece publicznej, w liceach, w zakładach pracy oraz w ramach Piastowskiego Lata Poezji), w Poznaniu (w Kole Młodych ZLP, w klubie „Bratniak", w Pałacu Kultury, studium pomaturalnym), a także w innych miejscowościach (m.in. w Mielrzynie, Jarocinie).

Ponadto poszczególni członkowie grupy uczestniczyli w wielu ogólnopolskich imprezach poetyckich, m.in. w Gorzowskich Spotkaniach Młodych Poetów (III 1978; Bigoszewska), III Warszawskich Konfrontacjach Poetyckich (IV 1978; Bigoszewska i Kuczkowski, który wystąpił z referatem „Poeta, wykrzyknik ulicy"), w Sejmiku Młodych Twórców w Porębce (XI 1978; Bigoszewska), Ogólnopolskiej Biesiadzie Literackiej w klubie „Sigma" w Warszawie (XII 1978; Szymoniak, Kuczkowski), w IV Warszawskich Konfrontacjach Poetyckich (IV 1979; Kuczkowski wystąpił z referatem „Stan na dziś, stan na jutro"; Sobkowiak prezentował swe prace malarskie), w Seminarium Jubileuszowym „Czerwonej Róży" (Gdańsk, XI 1979; Laskowska i Kuczkowski), w Ogólnopolskim Seminarium Młodych Twórców i Sztuki (Augustów, XII 1979; Kuczkowski, Szymoniak), w VII Seminarium Literackim „O sztukę czasu, w którym żyjemy" (Warszawa; XII 1979), w V Warszawskich Konfrontacjach Poetyckich (IV 1980; Kuczkowski z referatem

„Romantyzm w programie Gremium", oraz Laskowska i Sobkowiak), w XIII Toruńskim Maju Poetyckim (1980; Laskowska, Kuczkowski, Szymoniak), w seminarium poetyckim tygodnika *Razem* (Tarnów, V 1980; Kuczkowski), w sesji literackiej „XX lat Orientacji Poetyckiej «Hybrydy»" (Warszawa, VI 1980; Kuczkowski), na Festiwalu Akademickim – Konfrontacje Twórcze FAKT-80 (Bolesławiec, VII 1980; Laskowska, Kuczkowski), w IX Warszawskiej Jesieni Poezji (IX 1980; Kuczkowski), w Toruńskim Maju Poetyckim (1981; Laskowska, Kuczkowski, Nowacki, K. Szymoniak), w seminarium i konkursie PATRA-81 (Rzeszów; Kuczkowski), w X Warszawskiej Jesieni Poezji (X 1981; Kuczkowski).

Troje uczestników grupy (Bigoszewska, Kuczkowski, Szymoniak) należało w 1978–81 do Koła Młodych przy ZLP w Poznaniu; byli oni ponadto w 1980 członkami kolegium redakcyjnego miesięcznika *Przemiany Ziemi Gnieźnieńskiej.* W 1986 Szymoniak wszedł do zespołu *Nurtu.* Natomiast Kuczkowski w 1982 został członkiem zespołu redakcyjnego *Okolic*, w 1988 był krótko w kolegium *Kwartału*, zaś w 1986 był redaktorem naczelnym kwartalnika *Pomorze*; w 1984–89 był kandydatem do ZLP, po czym zrezygnował z uczestnictwa w Związku.

Zbiorowe publikacje grupy datują się od 1975; do 1987 ogłosiła dziewięć kolumn w czasopismach, folder pt. „Informator Grupy Literackiej Drzewo" (dzięki poparciu biblioteki) i arkusz wierszy Kuczkowskiego, a w 1981 zbiór wierszy nagrodzonych na Piastowskim Lecie Poezji. Po rezygnacji z opieki biblioteki publicznej w czerwcu 1980 i zmianie nazwy na: Niezależna Grupa Poetycka Drzewo, wydawano arkusze poetyckie członków na prawach rękopisu m.in. w Galerii Autorskiej Jana Kaji i Jacka Solińskiego (K. Kuczkowski: „Pornografia"), a także w Sopocie (E.C. Laskowska: „Sanatorium zmierzchu"; K. Kuczkowski: „Diabelskie...") oraz w Gnieźnie (K. Szymoniak: „Żony poetów", „Oszustwo"; K. Grzechowiak: „Wersja ostateczna"). Tomiki w wydawnictwach profesjonalnych wydawali: Bigoszewska-Juruś, Juszczak, Kuczkowski, Laskowska i Soroka.

W dziesięcioleciu grupy (17 X 1987) Szymoniak i Kuczkowski otrzymali odznaki „Za zasługi dla m. Gniezna", Nowacki i Sobkowiak medale „XII wieków Gniezna", zaś Laskowska i Grzechowiak dyplomy uznania.

Grupa zaprzestała działalności w 1995; ostatnim jej wspólnym wystąpieniem był wieczór autorski w dworku Sierakowskich w Sopocie z udziałem Wojciecha Staroniewicza, który grał na saksofonie. Spotkaniu poetyckiemu towarzyszyła wystawa prac plastycznych Nowackiego.

Po rozwiązaniu grupy większość jej członków kontynuowała twórczość literacką lub plastyczną.

Publikacje

– *w czasopismach*

1978

Merkuriusz nr 7: X s. 19, Grupa Poetycka Drzewo.
W: M. Bigoszewska-Juruś, P. Kaczmarek, K. Kuczkowski, P. Soroka, K. Szymoniak.

1979

Razem nr 46: 18 XI s. 40–41. Stolica na tydzień [kolumna pokonkursowa].
W: Z.T. Kot, K. Kuczkowski, E.C. Laskowska, J.J. Szadkowski, K. Szymoniak.
Walka Młod. nr 52: 30 XII s. 27, Gnieźnieńska Grupa Poetycka Drzewo.
W: K. Szymoniak.

1980

Walka Młod. nr 2: 13 I s. 27, Drzewo.
K. Kuczkowski: Drzewo [inf. o grupie]. – W: E. Juszczak, K. Kuczkowski, E.C. Laskowska.
Przem. Ziem. Gnieź. nr 9: IX s. 5, Grupa Drzewo
W: K. Kuczkowski, E.C. Laskowska, K. Szymoniak. – Rys.: T. Sobkowiak. – K. Kuczkowski: Zalążek środowiska [wyw.].

1983

Nurt nr 3: III s. 22–23, Wiersze grupy poetyckiej Drzewo.
W: K. Grzechowiak, K. Kuczkowski, E.C. Laskowska, K. Szymoniak.
Tu i Teraz nr 6: 9 II s. 7, K. L. S. [Kuczkowski – Laskowska – Szymoniak].
W: K. Kuczkowski, E.C. Laskowska, K. Szymoniak.

1985

Okolice nr 9/10: IX–X s. XVIII, Grupa Poetycka Drzewo. Arkusz Literacki.
W: K. Grzechowiak, K. Kuczkowski, E.C. Laskowska, K. Szymoniak, D. Nowacki, T. Sobkowiak.

1987

Nurt nr 9: IX s. 24–25, Dziesięć lat grupy Drzewo.
K. Kuczkowski: Nos familii Drzewo [inf. o grupie]. – W: K. Grzechowiak, K. Kuczkowski, E.C. Laskowska, K. Szymoniak.

– druki zwarte

1979

Informator Grupy Literackiej Drzewo. Wstęp: K. Kuczkowski. Gniezno: Bibl. Publ. m. Gniezna, 20 s., 300 egz. powiel.
K. Kuczkowski: [Wstęp]. – Z kalendarza imprez grupy Drzewo [inf. o dorobku]. – W: M. Bigoszewska-Juruś, K. Kuczkowski, T. Sobkowiak, P. Soroka, K. Szymoniak.
K. Kuczkowski: Prowincjonalne organy czysty mają ton i inne wiersze. Oprac. graf. T. Sobkowiak. [Gniezno:] Miej. Bibl. m. Gniezna, 20 s., 200 egz. powiel.

1981

E.C. Laskowska: Sanatorium zmierzchu. [Wiersze]. Ilustr. D. Nowacki. Sopot, 11 s. Arkusz Poet., 1.
Suplement do publikacji: Dopóki jesteśmy razem.

1982

Dopóki jesteśmy razem... Niezależna Grupa Poetycka Drzewo. Red. K. Kuczkowski. Gniezno – Bydg.: Nakł. Galerii Aut. J. Kaji i J. Solińskiego, 24 s., ilustr.

Wyd. na prawach rkps. – W: K. Grzechowiak, K. Kuczkowski, K. Szymoniak. – P: T. Sobkowiak. – (kik): Niezależna Grupa Poetycka Drzewo [o działaln.]; K. Szymoniak: Teatr Grupy Drzewo [o inspiracjach twórczych członków]; K. Szymoniak [o programie poet.]; Przegląd wydawnictw; noty biogr.

1985

Dopóki jesteśmy razem (2)... Drzewo. Red. grupa Drzewo. Ex libris: K. Szymoniak. Gniezno, 28 s.

Wyd. na prawach rkps. – W: K. Grzechowiak, K. Kuczkowski, E.C. Laskowska. – [K. Szymoniak] Palay: Katechizm młodego poety (lub młodej poetki); [K. Kuczkowski] K.K.: Dwa słowa o „Katechizmie...".

K. Szymoniak-Palay: Żony poetów. [Wiersze]. Ilustr. D. Nowacki. Gniezno, 16 s, Arkusz Poet., 2.

[Suplement do:] Dopóki jesteśmy razem (2).

1986

K. Grzechowiak: Wersja ostateczna. [Wiersze]. Gniezno, 16 s. Arkusz Poet., 3.

Wyd. na prawach rkpsu nakł. grupy.

K. Kuczkowski: Diabelskie bajki i baśnie. [Wiersze i utwory prozą]. Sopot, 16 s. Arkusz Poet., 4.

Wyd. na prawach rkpsu nakł. grupy.

1995

K. Kuczkowski: Stado; K. Szymoniak: Nasza mała metafizyka. [Dwa poematy]. Reprodukcje prac plast.: D. Nowacki. Fot.: M. Forecki. Gdynia: Professional Music Press, 29 s.

– *w antologiach i almanachach*

1979

Studenckie grupy i kluby poetyckie. Wiersze, manifesty, samookreślenia. Warsz.: ZG SZSP, s. 215–223.

W: M. Bigoszewska-Juruś, K. Kuczkowski, K. Szymoniak. – K. Kuczkowski: [Inc.:] Wydawać by się mogło, że pisanie o poezji otwartej jest próbą wyważenia drzwi... [Fragm. wypow. programowej].

1981

Stolica na tydzień. Plon konkursów jednego wiersza Piastowskiego Lata Poezji 1978–1979. Red. K. Kuczkowski. Gniezno: Bibl. Miej. m. Gniezna, 26 s., 300 egz. powiel.

Od Redaktora. – W: Andrzej Babiński, M. Bigoszewska-Juruś, Robert Gawłowski, Jerzy Grupiński, K. Kuczkowski, E.C. Laskowska, K. Szymoniak, Tadeusz Wyrwa-Krzyżański. – Pisali o Piastowskim Lecie Poezji... [fragm. rec.].

1986

Trzy pokolenia (literackie). [Wiersze]. Gniezno: Klub Lit. przy MOK w Gnieźnie [inf.: *Gaz. Pozn.* 1986 nr 102].

Zawartość: K. Szymoniak: Czy istnieje młoda gnieźnieńska literatura. [Wstęp]. – [Wiersze członków grup Drzewo, Efektyści i Pięta:] P. Berkowski, K. Grzechowiak, J. Kalwak, M. Krzyżan, K. Kuczkowski, J. Mikołajewicz, K. Pelc, T. Rzepa, K. Szymoniak – [tu też wypowiedzi programowe i kronika działań].

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1979:** K. Kuczkowski. [W:] Informator Grupy Literackiej Drzewo. Gniezno: Bibl. Publ. m. Gniezna. – K. Kuczkowski: [Inc.:] Wydawać by się mogło, że pisanie o poezji otwartej jest próbą wyważenia drzwi... [W:] Studenckie grupy i kluby poetyckie. Warsz.: ZG SZSP s. 218. – **1980:** K. Kuczkowski: Drzewo. *Walka Młod.* nr 2: 13 I s. 27. – K. Kuczkowski: Glossa do pokolenia. *Student* nr 18: 11–24 IX s. 8. – K. Kuczkowski: Zalążek środowiska. *Przem. Ziem. Gnieź.* nr 9: IX s. 5 [wyw.; rozm.:] A. Krysiński. – **1983:** [K. Szymoniak] K.Sz.: Teatr Grupy Drzewo. *Kwart. Kult.* (dod. do *Głosu Załogi)* nr 3: IX s. 2; [K. Szymoniak] M. Bury: Wszędzie blisko i wszędzie daleko. *Tamże* s. 4; [K. Szymoniak] K.Sz.: Co z Grupą Poetycką Drzewo? *Tamże* s. 5 [tu także noty biogr.]. – **1984:** [K. Szymoniak] Prowincjusz: Wszędzie blisko i wszędzie daleko. *Kwartal. Alm. Studen. Rady Lit.* nr 1/2 s. 125–126. – **1987:** K. Kuczkowski: Nos familii Drzewo. *Nurt* nr 9: IX s. 24; przedr., *Okolice* 1988 nr 2: II s. 129–130.

– o g ó l n e: **1978:** [J. Tomaszkiewicz] (jet). *Sztand. Młod.* nr 21: 24 I s. 4. – Grupa poetycka Drzewo. [W:] Studenckie grupy i kluby poetyckie. Warsz.: ZG SZSP s. 217. – W. Staszewski: Trochę poezji na co dzień. Po gnieźnieńskim plenerze. *Głos Wielkop.* nr 211: 19 IX s. 7 [m.in. o pocz. grupy]. – **1980:** M.M. Kozłowski: Drzewo czyli początek środowiska? *Przem. Ziem. Gnieź.* nr 2: II s. 5. – Mamy w Gnieźnie laureata... *Przem. Ziem. Gnieź.* nr 11: XI s. 5 [sylwetka K. Kuczkowskiego w związku z otrzymaniem nagr. „Czerwonej Róży"]. – **1982:** [Cz. Michniak] Cz.M.: 5 lat Drzewa. *Gaz. Pozn.* nr 254: 24–26 XII s. 5. – **1983:** R. Jastrzębski: 5 lat grupy Drzewo. *Okolice* nr 1/2: I–II s. 200–201. –**1987:** [R. Danecki] (r): Gnieźnieńskie Drzewo mocno się ukorzeniło! *Expr. Pozn.* nr 202: 16–18 X s. 3. – J. Kalwak. Konary z jednego drzewa. *Przem. Ziem. Gnieź.* nr 45: 6 XI s. 11. –**1988:** 10-lecie Grupy Poetyckiej Drzewo. *Okolice* nr 2: II s. 129. – D.T. Lebioda: Poeci w Gnieźnie. *Przem. Ziem. Gnieź.* nr 36: 2 IX s. 5.

– P i a s t o w s k i e L a t o P o e z j i: (I: 26–28 VIII 1978) **1978:** [Zapow.:] [Cz. Michniak] (mc): Ogólnopolski plener poetycki w Gnieźnie. *Gaz. Zach.* nr 192: 23 VIII s. 2; [W. Staszewski] (wos). *Głos Wielkop.* nr 191: 23 VIII s. 10; (md): Jutro rozpoczyna się w Gnieźnie Piastowskie Lato Poezji. *Życie Warsz.* nr 201: 25 VIII s. 7. – [Spraw.:] (FRA): Laureaci Piastowskiego Lata Poezji. *Gaz. Zach.* nr 197: 29 VIII s. 2. – [W. Staszewski] (wos): W Gnieźnie zakończyło się Piastowskie Lato Poezji. *Głos Wielkop.* nr 171: 29 VII s. 7. – *Expr. Pozn.* nr 200: 6 IX s. 4. – H. Cyganik: Piastowskie Lato Poezji. *Gaz. Połud.* nr 203: 6 IX s. 5. – W. Roszewski: Zbliżenie... Debiut poetycki Gniezna. *Tryb. Ludu* nr 212: 7 IX s. 6. – *Nowy Wyr.* nr 9: IX s. 140. – W. Staszewski: Trochę poezji na co dzień. *Głos Wielkop.* nr 211: 19 IX s. 7. – S. Ćwik. *Sztand. Młod.* nr 232: 28 IX s. 7. – A.G.: Młodzi poeci w Gnieźnie. *Nurt* nr 10: X s. 21. – [Z. Jastrzębski] Z.J.: Gniezno poetów. *Walka Młod.* nr 40: 1 X s. 27. – A. Winowiecka: Piastowskie Lato z nieobecnym. *Itd* nr 42: 15 X s. 14. – A. Nawrocki: Poezja w plenerze. *Nowa Wieś* nr 43: 22 X s. 8. – **1979:** E. Kurzawa: Rozbicie dzielnicowe. *Integracje* nr 4: IV s. 68; polem.: M. Yoph-Żabiński: Kto się boi Gremium? *Sztand. Młod.* nr 264: 5 XI s. 5. – (II: 2–7 IX 1979). – **1979:** [Zapow.:] *Przem. Ziem. Gnieź.* nr 8: VIII s. 6. – [R. Danecki] (r). *Expr. Pozn.* nr 181: 15 VIII s. 4. – [M. Kirschke]. *Expr. Pozn.* nr 193: 29 VIII s. 5. – *Życie Warsz.* nr 202: 29 VIII s. 7. – [R. Danecki] (r): Ogólnopolska impreza literacka II Piastowskie Lato Poezji rozpoczęło się u stóp pomnika Mieszka I i Bolesława Chrobrego. *Expr. Pozn.* nr 198: 4 IX s. 2. – [R. Danecki] (r): Kto zdobędzie nagrody II Lata Poezji? *Expr. Pozn.* nr 200: 5 IX s. 2. – [Spraw.:] M. Orzechowski. *Sztand. Młod.* nr 212: 5 IX s. 2. – (zr): W Gnieźnie zakończyło się Piastowskie Lato Poezji. *Głos Wielkop.* nr 303: 10 IX s. 3. – [R. Danecki] (r): Laureaci II Piastowskiego Lata Poezji. *Expr. Pozn.* nr 204: 12 IX s. 5. – *Literatura* nr 37: 13 IX s. 2. – *Nowe Książ.* nr 18: 30 IX s. 109–110. – A. Nowak: Uchwycić nowe układy rzeczywistości. *Argumenty* nr 39: 30 IX s. 14. – S. Ćwik: Czytanie i rozmowy o wierszach. *Walka Młod.* nr 40: 7 X s. 15. – M. Orzechowski.: W gościnie u Piasta. *Sztand. Młod.* nr 246: 15 X s. 5. – S. Ćwik: Stolica na tydzień. *Razem* nr 46: 18 XI s. 40.

– (III: 8–11 IX 1980). – **1980:** [Zapow.:] *Expr. Pozn.* nr 185: 29–31 VIII s. 5. – (IV: 17–18 IX 1982). – **1982:** M. Słomiak. *Gaz. Pozn.* nr 180: 16 IX s. 4. – **1983:** [K. Szymoniak] Prowincjusz: Dwa dni z poezją. *Kwartał. Alm. Studen. Rady Lit.* nr 1 s. 72–73. – **1983**: [K. Szymoniak] M. Bułany: Wspomnienie „Lata". *Przem. Ziem. Gnieź.* nr 30: 23 X s. 1, 5 [dzieje i przyczyny zaniechania imprezy].

T r z y p o k o l e n i a. [Rec.:] **1986:** [K. Placko-Woźnicka] (kap.). *Expr. Pozn.* nr 45: 5 III s. 5. – [Cz. Michniak] Cz.M.: Bania z poezją. *Gaz. Pozn.* nr 102: 2 V s. 10.

METRO*

Łódź; V 1977.

Członkowie: *Kazimierz Bednarek, Zdzisław Boguszewicz, Barbara Nadgórska, Wojciech Wiśniewski, Henryk Zasławski.*

Grupa istniała krótko w maju 1977. Założona została z inicjatywy Henryka Zasławskiego, wówczas członka KKMP → Wiadukt. Nazwę zaproponował Wojciech Wiśniewski. W maju 1977 Metro miało swój jedyny zbiorowy wieczór autorski w KMPiK w Łodzi; dochód ze spotkania przekazano na Fundusz Ochrony Zdrowia. Sformułowano wstępne „Założenia programowe grupy poetyckiej Metro" i przesłano je do redakcji *Nowego Wyrazu* (1977 nr 10); tekst ten, a także wiersze grupy, których publikację zapowiedziano, nie zostały ogłoszone. Po rozpadzie Metra H. Zasławski założył w 1980 Grupę Literacką → Centauro, do której przystąpiła także Barbara Nadgórska.

Opracowania

– o g ó l n e: **1977:** *Nowy Wyr.* nr 10: X s. 139 [not o powst.].

ECCE HOMO**

Grupa literacka.

Kraków-Nowa Huta; IX 1977–II 1980.
Członkowie: *Henryk A. Pach, Andrzej Ziobrowski, Marek K. Zygadło.*

* Hasło konsultowane z H. Zasławskim (III 1989).

** Hasło zredagowane m.in. na podstawie odpowiedzi na ankietę z 13 VIII 1982, nadesłanej przez H.A. Pacha i z nim konsultowane.

Grupa wyłoniła się z założonego przez Henryka A. Pacha oddziału KKPM przy Domu Kultury Huty im. Lenina w Nowej Hucie. Członkowie Klubu publikowali w *Głosie Nowej Huty*. Pomysł wyodrębnienia spośród debiutantów samodzielnej grupy literackiej narodził się we wrześniu 1977. Założycielami Ecce Homo byli Pach i Marek K. Zygadło. Wkrótce dołączył Andrzej Ziobrowski. Grupa zadebiutowała w marcu 1978 w *Gazecie Południowej*, ogłaszając tekst programowy[1]:

„Szukam siebie,
własnej samorealizacji.
Chcę dążyć do realizacji człowieczeństwa.
Zapełnienia wartościami mojego egzystencjalnego «ja».
Chcemy odkrywać zlekceważone i nowe obszary wartości ludzkich.
Zbudujemy niedosyt – siebie.
Szukamy godności ludzkiej w pracy – tworzeniu,
w byciu razem z drugim człowiekiem.
Chcemy doskonalić naszą odpowiedzialność.
Dajemy s ł o w o, które wyrasta z refleksji, z codzienności.
Kim jest dziś człowiek?
Co stanowi o człowieczeństwie?"

Nazwa grupy wzięta została z Pisma Świętego Nowego Testamentu. Spośród członków Ecce Homo najwcześniej debiutował Pach ogłaszając w 1975 wiersze w *Gazecie Południowej* i w jednodniówce „Skarpa" (w 1974–76 należał do grupy redakcyjnej tej jednodniówki, wydawanej przez Dom Kultury Huty im. Lenina). Ziobrowski debiutował jako poeta w 1977 w *Gazecie Południowej*, zaś Zygadło w tymże roku w *Głosie Nowej Huty* (także utworem poetyckim).

Członkowie Ecce Homo spotykali się początkowo w Domu Kultury Huty im. Lenina, najczęściej jednak w prywatnych mieszkaniach; wg świadectwa Pacha spotkania te odbywały się dwa–trzy razy w miesiącu.

W dniach 17–19 V 1978 odbyła się w Nowej Hucie impreza poetycka pn. „Miastu Pieśń", zorganizowana przez Pacha. Złożyły się na nią wieczory autorskie poetów krakowskich, w tym grupy Ecce Homo, oraz koncerty muzyczne[2]. Z tej okazji wydano katalog wierszy poetów uczestniczących w spotkaniach (por. Publikacje). Grupa uczestniczyła m.in. w imprezie pn. „VI Krakowskie Dni Poezji, XII Dni Poezji w Nowej Hucie" (23–25 II 1979); z tej okazji odbył się jej wieczór poetycki w Klubie Środowiskowym „Vademecum". Wieczory autorskie grupy miały miejsce także w krakowskim Kole Młodych, uczestniczyła ona nadto w niektórych imprezach krakowskiego KKMP (sejmiki młodych pisarzy).

[1] Tekst ten został pomniejszony przez redakcję pisma, w całości ukazał się w *Nowym Wyrazie* (1978 nr 5) i uzup. nr 7. Publikowany był nadto w katalogach grupy, od 13 XII 1981 niedostępnych. O programie grupy pisał H.A. Pach w ankiecie: „Pod koniec 1977 byliśmy już bliscy określenia jakiejś formy programu grupy, lecz ostateczna redakcja takiego ciągle się odwlekała, gdyż nie zamierzaliśmy «dokonywać nowej rewolucji» formalnej w poezji, lecz chodziło nam o sformułowanie jakiegoś programu moralnego, duchowego, określającego nas jako ludzi tworzących, będących pomiędzy sobą bardzo zróżnicowanymi w charakterach, poglądach politycznych, a nawet w światopoglądach".

[2] Następne (II i III) spotkania z cyklu „Miastu Pieśń" zorganizował Nowohucki Klub Literacki i grupa → Zderzenia.

W maju 1977 grupa wzięła udział w obchodach „Dni Wrocławia" występując na spotkaniach autorskich w klubie „Bakara", w DDK „Fabryczna" i w imprezie plenerowej w parku H. Sawickiej.

Ecce Homo nie ogłaszała w prasie wspólnych kolumn poetyckich, wszystkie publikacje miały charakter indywidualny. Nie korzystała także z pomocy finansowej żadnej instytucji ani organizacji.

Grupa nie została rozwiązana formalnie; zanik jej działalności nastąpił w momencie, gdy powstał Nowohucki Klub Literacki przy CKMiS „Fama". Skupiał on byłych członków KKMP przy Domu Kultury Huty im. Lenina; z Klubem związali się Zygadło (został w tym czasie pracownikiem etatowym „Famy") i Ziobrowski. Obaj przystąpili do grupy literackiej → Zderzenia, która wyłoniła się w grudniu 1979 z Klubu Literackiego (Zygadło należał do jej założycieli). Pach współpracował w tym czasie z niezależnym pismem *Krzyż Nowohucki*[3].

Ostatnim zbiorowym wystąpieniem Ecce Homo był wieczór autorski w lutym 1980.

Publikacje

[Katalog wierszy]. Z. 1–3. Wyd. nakł. Domu Kultury Huty im. Lenina.

[Z. 1:] Człowiek. [Nowa Huta:] Kuźnia.

„Miastu Pieśń". [Wiersze]. Oprac. i wstęp: H.A. Pach. Konsultacja lit.: W.P. Szymański, W. Kolarz, K. Lisowski. [Krak.:] KMPiK, Młodz. Klub Twórców Kult. ZK ZSMP „Forum", Koło Młodych Pisarzy przy Krak. Oddz. ZLP, Zakł. Przem. Tytoniowego – Nowa Huta, k. nlb. 8, egz. 500.

W: Andrzej Drożdż, Włodzimierz Jurasz, Andrzej Kaliszewski, Krzysztof Lisowski, Kinga Olewicz, H.A. Pach, Krzysztof Senajko, Bogusław Zięba, A. Ziobrowski, M.K. Zygadło, Waldemar Żyszkiewicz. – Program imprez [„Miastu Pieśń", 17–19 V 1978].

Opracowania

– o g ó l n e: **1978:** [Not. o powst.] *Gaz. Połud.* nr 66: 22 III s. 5 [tu także fragm. programu]. – *Nowy Wyr.* nr 5: V s. 139 [tu całość programu]. – *Nowy Wyr.* nr 7: VII s. 124 [inf. o wieczorze poezji w cyklu „Miastu Pieśń"].

[3] „Program Ecce Homo i sama grupa była zalążkiem Chrześcijańskiej Wspólnoty Kultury i stał się inspiracją dla powstania Chrześcijańskiej Wspólnoty Ludzi Pracy, wydającej od 1978 r. niezależne pismo *Krzyż Nowohucki* i *Wydawnictwa Krzyża Nowohuckiego* – oczywiście również niezależne". (H.A. Pach, ankieta z 13 VIII 1982).

AUT

Grupa Pracy Twórczej „Aut" (Sekcja literacka).

Toruń; ok. 1977–po 1978.
Grupa pod patronatem Komisji Kultury ZSMP.
Członkowie: *Zygmunt Kozicki (od 1978), Marian Józef Suszek, Jolanta Rutkowska.*

Grupę Pracy Twórczej Aut powołał Marian J. Suszek, z zawodu monter, zajmujący się nadto twórczością poetycką i plastyczną. Jej mecenasem był Zarząd Wojewódzki ZSMP. W ramach grupy działały sekcje: plastyczna, teatralno-muzyczna i literacka. Członkowie sekcji literackiej zajmowali się w większości poezją, nie publikując jednak w prasie. Grupę literacką tworzyli młodzi ludzie przed dwudziestym piątym rokiem życia, w większości pracujący i uzupełniający jednocześnie swoje wykształcenie.

W 1977 grupa planowała organizować wieczory poetycko-muzyczne, cykl konfrontacji poetyckich z udziałem członków Koła Młodych przy ZLP w Toruniu oraz ogólnopolski konkurs im. R. Wojaczka. Przygotowywano nadto na Festiwal Teatrów Jednego Aktora spektakl „Pamięć", którego autorem, reżyserem i wykonawcą był Suszek.

Spośród członków Autu jedynie Zygmunt Kozicki ogłosił samodzielny tomik poetycki (1981).

Brak prasowych informacji o pracach grupy po 1978 roku.

Publikacje

1977

Okolice nr 7: X s. 51–53, Prezentacje.
W: J. Rutkowska, M.J. Suszek.

1978

Okolice nr z IV s. 70–71.
W: Z. Kozicki, J. Rutkowska, M.J. Suszek.

Opracowania

– o g ó l n e: **1977:** J. Falborska: Tymczasem dużo planów. *Okolice* nr 7: X s. 51–53; przedr.: *Okolice* 1978 nr z IV s. 69–70.

GRUPA PRZY KLUBIE „U JANA"

Zielona Góra; 1977–po 1979.

Grupa studencka.
Członkowie: *Zbigniew Bielski, Piotr Floriańczyk, Marzena Korcz, Wojciech Lubieniecki, Małgorzata Siłka, Witold Siłka, Tadeusz Wojciechowski.*

Grupa powstała przy studenckim klubie „U Jana" w Wyższej Szkole Inżynierskiej w Zielonej Górze. Część jej członków – Zbigniew Bielski, Wojciech Lubieniecki i Tadeusz Wojciechowski – uprawiała poezję, pozostali zajmowali się recytacją.

Do 1979 uczestnicy grupy wyreżyserowali cztery montaże poetyckie pt. „Białe Talizmany", „Hasior", „Ukrzyżowanie", „Madonny", prezentowane w klubie „U Jana".

Powołanie grupy uzasadniano następująco: „Otaczająca nas na każdym kroku politechnizacja spowodowała, w wyniku aktu samoobrony, powstanie naszej grupy poetyckiej. Poezja, którą uprawiamy, jest rodzajem ucieczki od podawanej nam naukowej prawdy. Ładunek subiektywizmu zawarty w utworach pozwala również na samookreślenie się we współrzędnych otaczającego nas świata"[1].

Grupa nie ogłosiła programu poetyckiego; opublikowała jedną zbiorową kolumnę wierszy w antologii „Studenckie grupy i kluby poetyckie".

Publikacje

– *w antologiach*

Studenckie grupy i kluby poetyckie. Wiersze, manifesty, samookreślenia. Warsz.: ZG SZSP, s. 299–303.

[Inf. o grupie. Inc.:] Klub poetycki założony został... – W: Z. Bielski, W. Lubieniecki, T. Wojciechowski.

Opracowania

– o g ó l n e: **1979:** E. Kurzawa: Na przykład młodoliteracka Zielona Góra. *Integracje* nr 5: VII s. 72–73.

[1] W: Studenckie grupy i kluby poetyckie. Warsz. 1979, s. 299.

KOMETA*

Studencki Klub Literacki „Kometa”.

Zielona Góra; 1977–79.

Członkowie: *Krystyna Bomba, Krzysztof L. Dzindziura, Ryszard K. Iwanowski, Danuta Anastazja Konieczna, Eugeniusz Marian Konieczny, Izabela Donata Koniusz, Małgorzata Korpak, Danuta Pacana, Jerzy Pietrowski, Małgorzata Pycior, Anna K. Rechlewska, Krzysztof Zajbert, Bogdan Zelek oraz Tadeusz Mazur (plastyk).*

Grupa powołana została przez Eugeniusza M. Koniecznego jesienią 1977 wśród studentów Wyższej Szkoły Pedagogicznej, w większości związanych z Klubem Dziennikarzy Studenckich w Zielonej Górze. Zgodnie z intencją założyciela miała zrzeszać osoby, które nie mogły uczestniczyć w działaniach powstałego w lutym 1976 → Studenckiego Klubu Poetyckiego 54. Kometa nie legitymowała się programem artystycznym; za cel stawiano sobie skupienie studentów pragnących uprawiać twórczość literacką, fotograficzną, plastyczną i teatralną, prowadzić działania umożliwiające publikacje, organizować spotkania literackie, doskonalić własną twórczość.

Nazwa grupy nawiązywała do krótkotrwałości ugrupowań artystycznych i sytuacyjnego charakteru samej Komety.

Grupa działała przy Domu Studentów (DS) „Wcześniak”; tu, a także w klubie studenckim „ZATEM”, odbywały się spotkania jej członków. Na zebrania Komety zapraszano m.in. redaktorów *Nadodrza,* pracowników naukowych WSP (m.in. Krystyna Kamińska, Lucyna Miś, Tadeusz Margul), członków Klubu 54 (Eugeniusz Kurzawa, Czesław Markiewicz, Janusz Rećko, Katarzyna Nowicka).

Kometa działała pod opieką Komisji Kultury RU WSP, przy realizacji imprez poetyckich współpracowała też z Komitetem Organizacyjnym „Święta Pracy”, zainicjowanego przez *Gazetę Lubuską.* Według informacji Koniecznego mecenat ten ograniczał się do udostępnienia pomieszczeń na spotkania grupy, wyposażenia w maszyny do pisania oraz przydziału papieru maszynowego.

Od października 1977 grupa organizowała spotkania poetyckie, głównie w DS „Wcześniak”, zwane przez nią „Biesiadami Literackimi”; do końca 1978 odbyły się cztery tego typu imprezy. W kwietniu 1978 Konieczny zorganizował w Domu Kultury im. Janka Krasickiego teatr szkolny „Pod Adasiem”, grupujący czwartoklasistów jednej ze szkół; wystawiono jednoaktówkę „Żaby” według bajek Jeana de La Fontaine'a, Ignacego Krasickiego i Adama Mickiewicza (scenariusz: E. Konieczny); w opracowaniu przedstawienia uczestniczyli także inni członkowie Komety. Jednoaktówkę zaprezentowano m.in. na Bachanaliach '78 (pt. „Dzieci studentom”). Przygotowywano także sztukę w 2 aktach na motywach bajek rosyjskich, w przekładzie Konrada Szachnowskiego pt. „Iwan carski syn, wilczysko i inni”.

* Hasło opracowane m.in. na podstawie odpowiedzi E. Koniecznego na ankietę dot. historii grupy, konsultowane z nim w marcu 1989.

Według świadectwa E. Koniecznego grupa była też organizatorem sympozjum literackiego z udziałem Andrzeja K. Waśkiewicza.

W 1979 członkowie Komety wzięli udział w Zielonogórskich Spotkaniach Literackich, zorganizowanych w dniach 17–18 marca przez Wojewódzką i Miejską Bibliotekę Publiczną, Lubuskie Towarzystwo Kulturalne i Oddział ZLP.

Publikacje Komety były nieliczne: ogłoszono dwie kolumny wierszy w jednodniówce *Faktor* oraz w antologii „Studenckie grupy i kluby poetyckie". W 1977 rozpoczęto starania o wydanie albumu, prezentującego osiągnięcia kulturalne środowiska studenckiego WSP, a w 1979 – tomiku poezji członków klubu; planów tych nie udało się zrealizować. Nikt z członków grupy nie ogłosił samodzielnego zbioru poetyckiego.

Ostatnim wspólnym wystąpieniem grupy był udział w Bachanaliach studenckich, zorganizowanych latem 1979 w Zielonej Górze. Przyczyną rozpadu grupy było z jednej strony – ukończenie studiów przez większość członków Komety i ich wyjazd z Zielonej Góry, z drugiej zaś – wcześniejszy rozpad Klubu Poetyckiego 54, z którym grupa konkurowała[1]. W tym czasie pełnomocnictwo na dalsze prowadzenie ugrupowania przejął, za zgodą wszystkich jego członków, Krzysztof Zajbert. Brak danych o dalszych pracach grupy.

W październikowym numerze *Faktora* z 1979 (s. 20) Małgorzata Kowalska komentowała oblicze nie istniejącej już Komety stwierdzając, iż miała charakter sytuacyjnej grupy twórczej, w której „dużo nazwisk i wierszy, a mało poezji. Na uwagę zasługuje jedynie rodzeństwo Koniecznych, zwłaszcza Eugeniusz".

Publikacje

– w antologii i jednodniówkach

1978

Faktor. Jednodniówka Klubu Dziennikarzy Studenckich, kwiecień s. 22.
W: D. Konieczna, E. Konieczny, J. Pietrowski.

1979

Faktor. Jednodniówka Klubu Dziennikarzy Studenckich, kwiecień s. 23.
W: D. Konieczna, F. Konieczny, J. Pietrowski.

Studenckie grupy i kluby poetyckie. Wiersze, manifesty, samookreślenia. Warsz.: ZG SZSP, s. 289–296.
W: R. Iwanowski, D. Konieczna, L. Konieczny, J. Pietrowski.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1979:** Kometa. [W:] Studenckie grupy i kluby poetyckie. Warsz.: ZG SZSP, s. 291.

– o g ó l n e: **1978:** Egzaltowany: Zamordować poetów (najlepiej zrzucając ich z ósmego piętra). *Faktor* nr z I s. 16 [dot. „Biesiady Literackiej" zorg. przez grupę]. – M. Kowalska: Chłopcy

[1] Tak podaje E. Konieczny w odpowiedzi na ankietę.

z czwartej „a". *Faktor*, wydanie 15: XII s. 10. – **1979:** E. Kurzawa: Na przykład młodoliteracka Zielona Góra. *Integracje* nr 5: V s. 72–73. – M. Kowalska. *Faktor* nr z X s. 20 [wzmianka o rozpadzie grupy]. **1982:** A. Buck: Literacki ruch młodych. [W tegoż:] Z dziejów ruchu studenckiego 1971–1981. Ziel. Góra: WSP, s. 65–74.

ZITARIGRODA

Stargardzka Grupa Literacka „Zitarigroda".

Stargard; ok. 1977.

Grupa przy Stargardzkim Towarzystwie Kultury.
Członkowie: *Janusz Jurkiewicz, Andrzej Petrusiewicz, Zbigniew Świeciak, Jolanta Żelichowska; pozostałe nazwiska nieznane.*

Według jedynej noty prasowej o grupie Zitarigroda, działała ona przy Stargardzkim Towarzystwie Kultury pod kierunkiem Zbigniewa Świeciaka. Skupiała osiemnaście osób. Jej siedzibą był klub WSS „Społem". Występowała na prawach klubu literackiego, opracowując plany pracy i preliminarz wydatków, zatwierdzony przez władze stargardzkie. Do mecenasów Zitarigrody należały Stargardzkie Towarzystwo Kultury, WSS „Społem" i RSW „Prasa". Członkowie grupy uczestniczyli w obchodach Dni Stargardu, w spotkaniu z przedstawicielami MAW zorganizowanym przez ZSMP z okazji Dni Oświaty, Książki i Prasy w Słupsku, a także w plenerze literacko-reporterskim, zorganizowanym przez WRZZ i Zakłady Celulozy i Papieru w Świeciu.

Brak prasowych informacji o istnieniu grupy po 1977.

Opracowania

– o g ó l n e: **1977:** p.m.: Zitarigroda – Stargardzka Grupa Literacka. *Głos Szczec.* nr 118: 26 V s. 6.

ZENIT

Grupa Poetycka „Zenit".

Wąbrzeźno k. Torunia; ok. 1978.

Grupa przy klubie zakładowym „Winylek".
Członkowie: *m.in. Cecylia Chaber, Anna Piela, Waldemar Szczygieł.*

Według jedynej informacji prasowej o grupie Zenit, skupiła się ona przy klubie zakładowym „Winylek” w Wąbrzeźnie. Tworzyli ją młodzi ludzie uczący się jeszcze lub pracujący w tamtejszych zakładach tworzyw sztucznych.

Dwa razy w miesiącu grupa odbywała swoje wewnętrzne spotkania, nadto zorganizowano wieczory poezji Krzysztofa Kamila Baczyńskiego i Wisławy Szymborskiej oraz „Biesiadę Poetycką” z udziałem Janusza Kryszaka. Grupa nie miała wspólnych publikacji, żaden z jej członków nie publikował indywidualnie.

Brak informacji o działaniach grupy po 1978.

Opracowania

– o g ó l n e: **1978:** K. Meloch: Poeci w klubie. *Nasz Klub* nr 3: III s. 16–17.

RASTER

Poznań; 1978.

Grupa poetycka przy biuletynie WSO *Kwatera*.

Członkowie: *Remigiusz Awgul, Ryszard Orliński, Andrzej Sabela, Jerzy Szubiński, Wojciech Wolański.*

Według informacji Remigiusza Awgula grupa Raster powstała na początku 1978 przy biuletynie Wyższej Szkoły Oficerskiej Służb Kwatermistrzostwa w Poznaniu pt. *Kwatera*. Tworzyli ją autorzy biuletynu, podchorążowie: Wojciech Wolański (redaktor naczelny i zarazem członek Zarządu Uczelnianego ZSMP), R. Awgul (zastępca redaktora naczelnego), Jerzy Szubiński (sekretarz); dwaj pozostali uczestnicy Rasteru nie należeli do komitetu redagującego pismo.

Wybór nazwy grupy nie został uzasadniony przez jej członków; termin ten oznacza przyrząd optyczny używany przy wykonywaniu reprodukcji.

Członkowie grupy publikowali w *Kwaterze* podpisując swe wiersze pseudonimami, m.in. Lord, Mistral, Morfeusz, Świątek. Utwory te zamieszczano w „Kąciku poezji”; nazwa grupy nie była używana. Pozostałe publikacje (felietony, krótkie reportaże, kącik humoru) członków Rasteru dotyczące życia uczelni podpisywano nazwiskami autorów.

Dwa razy w miesiącu grupa organizowała spotkania robocze poświęcone dyskusjom nad własnymi tekstami, a nadto spotkania z ciekawymi ludźmi (gośćmi Rasteru byli m.in. Stanisław Owoc, aktor Teatru Polskiego w Poznaniu, i Andrzej Lejborek, aktor Teatru Nowego). Żaden z członków grupy nie wydał własnego zbioru poezji.

Brak informacji o istnieniu grupy po 1978.

Publikacje

– w czasopismach

1978

Fakty. Wydarzenia nr 1 (194): s. 17, Poetyckie okienko.
W: R. Awgul.

Opracowania

– grupa o sobie: **1978:** R. Awgul. *Fakty. Wydarzenia* nr 1 (194): V s. 17 [nota o powst.].

MÓJ DOTYK MYŚLI*

Grupa Poetycka „Mój Dotyk Myśli"

Warszawa; IV 1978–V 1979.

Grupa studencka.
Członkowie: *Janusz Adamkowski, Joanna Basara, Paweł Miazgowski, Wiesław Perkowski, Maria Szybczyńska.*

Grupa powstała w kwietniu 1978 w wyniku Konkursu Poetyckiego o „Błękitny Prochowiec", ogłoszonego przez Studencką Akademię Kultury. Działała przy klubie SGPiS „Osesek", prowadząc warsztaty literackie. Uczestniczyła w przygotowaniu seminarium literackiego „Poezja a wartości etyczne", które odbyło się w maju 1978 w Kazimierzu nad Wisłą[1]. W grudniu 1978 grupa współorganizowała Ogólnopolską Biesiadę Poetycką. W czerwcu 1979 weszła w skład → Przyjacielskiego Stowarzyszenia Poetów.

* Hasło zredagowane na podstawie informacji A. Naglaka (V 1982).

[1] Było to pierwsze z cyklu seminariów kontynuowanych pod tym samym tytułem w latach 1979–80 w Nidzicy.

LEGARY*

Grupa poetycka „Legary".

Olecko; IX 1978–VI 1979.

Grupa poetycko-plastyczna.

Członkowie: *Wojciech Anuszkiewicz, Marek Bogusław Borawski, Grażyna Dobreńko, Wacław Klejmont, Urszula Sołtysiak.*

Grupa działała od jesieni 1978; jej siedzibą był Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury (M-GOK). Wyłoniła się spośród laureatów Konkursu Poezji i Prozy ogłoszonego w 1977 przez M-GOK i KKMP, a zorganizowanego w czasie I Oleckiego Czerwca Poetyckiego. W rok po imprezie wydano zeszyt poetycki pt. „Legary" (VI 1978)[1], zawierający wiersze uczestników konkursu. Biuletyn redagowany był przez Wojciecha Anuszkiewicza, Marka B. Borawskiego i Wacława Klejmonta.

Grupa nie sformułowała programu literackiego. Jej nazwa jest połączeniem słów: Lega (rzeka w Olecku) i „artysta". Wszyscy członkowie Legarów byli uczestnikami Suwalskiego Oddziału KKMP i brali udział w jego imprezach. W 1978–79 grupa miała wystawę literacko-plastyczną w Suwałkach, w Galerii Młodych przy klubie „Suwalszczyzna" (Borawski zajmował się także twórczością plastyczną).

Grupa zaprzestała działalności w czerwcu 1979. W latach następnych Borawski związał się z Amatorską Grupą Teatralną w Olecku, Anuszkiewicz zaś działał jako przewodniczący KKMP (1978–84).

W 1981 mieszkający w Olecku członkowie grupy (w tym czasie Grażyna Dobreńko studiowała w Krakowie) rozpoczęli starania o wznowienie *Legarów*; ukazał się jeden numer. Większość spośród uczestników grupy kontynuowała twórczość poetycką. Anuszkiewicz debiutował w 1978 w antologii pt. „Na progu", publikował też w *Krajobrazach* i dodatku do *Warmii i Mazur* pt. *Suwalskie – poezja, proza, publicystyka* (1981 nr 8). Borawski debiutował jako poeta w 1978 w *Warmii i Mazurach*, w 1981 był laureatem V Oleckiego Czerwca Poetyckiego, w 1978 wydał tomik poezji pt. „Noce za nas nie śpią". Także Dobreńko publikowała w prasie od 1978, m.in. w *Dzienniku Polskim*, *Wieściach*, *Życiu Literackim*, w 1981 wydała w Krakowie tomik poetycki, była też (w 1979–81) członkiem krakowskiego Koła Młodych przy ZLP. Klejmont od 1969 sporadycznie ogłaszał fraszki w *Nowej Wsi*, *Nad Wartą*, *Szpilkach* i innych pismach, a w 1985 opublikował arkusz fraszek o Zduńskiej Woli.

---

* Hasło konsultowane z Z. Fałtynowiczem (IV 1999).

[1] O *Legarach* pisał Z. Fałtynowicz: „Legary wydawano od połowy 1978 roku (trzy numery) do końca 1979 roku (również trzy numery). Numer siódmy ukazał się z datą czerwiec 1981. Numery 4, 5, 6 określano jako arkusze poetyckie, z których ostatnie stanowiły dodatek do *Biuletynu Informacyjnego Klubu «U Potęgowej»*. [...] Drukowano na powielaczu, w nakładzie 70 egzemplarzy w formacie A-5 (pierwszy numer jako jedyny miał format A-4)". Por. *Krajobrazy* 1984 nr 8.

Publikacje

– *druki*

1977

Zeszyt poetycki. Olecko: M-GOK, 30 s. nlb., powiel.
Numer premierowy. – W: m.in.: W. Anuszkiewicz, G. Dobreńko, U. Sołtysiak.

– *czasopisma*

1978

Legary. Olecko: M-GOK; Ośr. Teatru Otwartego, masz. jednostronnie powiel.
Nr 1. Oprac. graf.: [Marek] B. Borawski, k. nlb. 15.
Zawartość: [Wstęp]. – Utwory nagrodzone i wyróżnione w II Oleckim Konkursie Poezji i Prozy, 1978 m.in. członków grupy: B. Borawski, G. Dobreńko.
Nr 2. Oprac. graf.: [Marek] B. Borawski, k. nlb. 18, egz. 70.
Zawartość: Od redakcji. [Wstęp]. – M.in. wiersze członków grupy: W. Anuszkiewicz, J. Bunceman [pseud.], U. Sołtysiak. – Art.: W. Klejmont. – Tłum.: G. Dobreńko [przekład z:] B. Cendrars.
Nr 3. Oprac. graf. Ryszard Zając, 17 s.
Zawartość: W: m.in. G. Dobreńko.

1979

Nr 4. Oprac. graf. Jerzy Malirowski, 18 s. nlb.
Zawartość: W: G. Dobreńko.
[Nr 5] *Legary – Arkusz poetycki.* [W:] *Biul. Inf. Klubu „U Potęgowej"* nr 2. Red. Grażyna Kamińska, Marek Gałązka, M.B. Borawski. Oprac. graf. M. [B.] Borawski, 13 s. nlb., egz. 60.
Zawiera m.in. wiersze autorów: W. Anuszkiewicz, W. Klejmont, U. Sołtysiak.
[Nr 6] *Legary – Arkusz poetycki.* [W:] *Biul. Inf. Klubu „U Potęgowej"* nr 3. Red. M. Gałązka [i in.], 13 s. nlb., egz. 60.
Zawiera m.in. wiersze M. Borawskiego.

1981

[Nr 7], 13 s. nlb. Red. W. Anuszkiewicz [i in.]. Oprac. graf. Zbigniew Terepko.
Zawiera m.in. wiersze autorów: W. Anuszkiewicz, Tadeusz Dawidejt, M.B. Borawski.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1978:** [W. Klejmont; inc.:] Początki ruchu literackiego w Olecku oraz geneza grupy poetyckiej Legary i Oleckiego Czerwca Poetyckiego. *Legary* nr 1.

– o g ó l n e: **1979:** Z. Fałtynowicz: Legary w Suwałkach. *Gaz. Współcz.* nr 22 s. 4. – *Warm. i Mazury* nr 4: IV s. 30 [not. o wystawie poet.: plast.]. – **1982:** Oleckie środowisko literackie. *Rekontra. Biul. ZW ZSMP* nr 3/4 s. 14–15. – **1983:** B. Chlabicz: Kultura prowincjonalna (?). *Gaz. Młod.* nr 32: 22–25 V s. 9. – **1984:** [Z. Fałtynowicz] Agnieszka Wicz: Legary – zjawisko i legenda. *Krajobrazy* nr 8: 26 II s. 11. – [Z. Fałtynowicz] Agnieszka Wicz: Nota o Legarach. *Krajobrazy* nr 18 s. 11. – **1987:** E. Kurzawa: Życie literackie na prowincji. *Integracje* nr 21: VIII s. 51–53. – **1988:** Z. Fałtynowicz: Legary. [W:] Czyściec (Katalog wystawy). [Informator o suwalskim środowisku literackim]. Suwałki: Suw. Tow. Kult., s. 14 [tu także noty biogr.]. – **1991:** Z. Fałtynowicz: Środowisko literackie 1975–1990 w województwie suwalskim. Bibliografia. Suwałki 1991, s. 15, 18–19, 22, 25–27.

JESTEM

Grupa Poetycka „Jestem".

Kraków; jesień 1978–pol. 1979.

Grupa studencka.

Członkowie: *Jerzy Fiutowski, Stanisław Konieczny, Wiesław Kot, Marian Lorek, Jacek Pająk, Lidia Sorbus-Lipska.*

Grupa poetycka Jestem powstała jesienią 1978 przy klubie studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego (UJ) „Żaczek" w Krakowie. Tworzyli ją młodzi autorzy, urodzeni w latach 1953–56, w większości studenci uczelni krakowskich: Jerzy Fiutowski studiował medycynę, Stanisław Konieczny i Wiesław Kot byli studentami UJ, Marian Lorek uczył się w AGH, jedynie Lidia Sorbus-Lipska nie studiowała (była pracownikiem Ogrodu Botanicznego UJ).

W 1979 grupa wydała nakładem Rady Samorządu DS „Żaczek" powielony arkusz poetycki, w którym – obok wierszy jej członków – znalazł się manifest grupy, przedrukowany następnie w antologii „Studenckie grupy i kluby poetyckie" (Warszawa 1979). Pisano w nim m.in. o celu powołania Jestem:

„Wiersze każdego z nas pokazują fragment rzeczywistości doświadczonej tylko przez niego. Wiersze paru osób ukazują kilka takich wycinków. Razem daje to obraz świata oglądanego z różnych stron naraz. Jest on o wiele bardziej adekwatny do rzeczywistości, która jest w nas i obok nas. W tym tkwi sens istnienia naszej grupy. Ten szerzej widziany obraz pozwala nam poznać ów jakże częsty stan współczesnego człowieka, gdy «ręce opadają», gdy doświadczenie z poznania zamienia się nieoczekiwanie w zaułek bez wyjścia, w gorycz, w esencję smutku. I wówczas pytamy – dlaczego?" Nie precyzując bliżej zasad poetyki grupowej, wypowiadano się na temat stosunku do otaczającej rzeczywistości:

„Ktoś bardzo trafnie powiedział, że cały wszechświat wypełniony jest wołaniem «dlaczego». Na szczęście czytając zdania zakończone smutnym znakiem zapytania wierzymy, wciąż wierzymy, że wszystkie złe doświadczenia nam się nie przydarzą i powtarzamy za Heraklitem

«oko czy ucho złymi są świadkami –
przekonanie i wiara zadecydują»

I koło się zamyka, bowiem rozpacz staje się powodem naszej nadziei, dopóki nam samym wiara dodaje otuchy".

Według „Informacji o grupie poetyckiej Jestem", podanej w „Arkuszu", organizowała ona wieczory autorskie w Krakowie i innych miastach Polski południowej, wystąpiła także na antenie Krakowskiej Rozgłośni Polskiego Radia.

Wiesław Kot związany był z KKMP Gwoźnica, a od maja 1979 należał do grupy → Rydwan.

Brak informacji o działaniach grupy po 1979.

Publikacje

1979

Arkusz poetycki grupy Jestem. Red.: J. Pająk, W. Kot. [Krak.:] Rada Samorządu II DS UJ „Żaczek", s. 42, ilustr., powiel.

Manifest grupy poetyckiej Jestem. – Informacja o grupie poetyckiej Jestem. – W: S. Konieczny, W. Kot, M. Lorek, J. Pająk, L. Sorbus-Lipska.

– w antologii i almanachach

1979

Studenckie grupy i kluby poetyckie. Wiersze, manifesty, samookreślenia. Warsz.: ZG SZSP, s. 345–354.

Informacja o grupie poetyckiej Jestem. – [Inc.:] Jesteśmy tacy, jakimi czyni nas codzienna rzeczywistość. [Manifest grupy]. – W: J. Fiutowski, S. Konieczny, W. Kot, M. Lorek, L. Sorbus-Lipska.

Opracowania

– grupa o sobie: **1979:** Informacja o grupie poetyckiej Jestem. [W:] Arkusz poetycki grupy Jestem. Krak.: Rada Samorządu II DS UJ „Żaczek". Przedr. [w:] Studenckie grupy i kluby poetyckie. Warsz.: ZG SZSP, s. 346.

– Arkusz poetycki grupy Jestem. [Rec.:] **1981:** E. Kurzawa: Gdzie jesteśmy? [W:] Almanach ruchu kulturalnego i artystycznego SZSP 1977–1980. Warsz., s. 348–349. – **1985:** T. Skoczek: Jestem. *Student* nr 8: 21 IV s. 13.

MIMOZA*

Grupa Literacka „Mimoza".

Siedlce; XI 1978–1985.

Grupa studencka.

Członkowie: *Włodzimierz Biernacki, Stanisław Celiński, Eugeniusz Kasjanowicz, Sławomir Kordaczuk, Krystyna Kwaśniewska, Laura Melnik, Elżbieta Nowosielska, Danuta Stefania Pazdyk, Bożena Pykacz, Danuta Strojecka, Danuta Janina Runo, Jolanta Rusiecka, Anna Szewczyk, Ewa Wiśniewska, Sławomir Leonard Wysocki, Stefan Wysokiński, Sławomir A. Żukowski.*

Grupa powstała w listopadzie 1978 z inicjatywy Stefana Wysokińskiego przy Studenckim Ośrodku Działań Kulturalnych (SODK) „Limes" w Siedlcach. Sku-

* Hasło opracowane m.in. na podstawie materiałów udostępnionych przez Tadeusza Goca, kierownika SODK „Limes" oraz S. Kordaczuka (III 1999).

piała obok studentów także twórców z województwa, nie związanych ze środowiskiem studenckim. Działała pod opieką Jana Marszałka, który też zasiadał w jury wewnętrznych konkursów Mimozy. Nagrodzone utwory publikowane były w „Zeszytach Literackich SODK". W konkursie zorganizowanym w 1984 nagrody w dziedzinie poezji otrzymali m.in. Eugeniusz Kasjanowicz, Sławomir Kordaczuk i Sławomir Wysocki (ten ostatni także w dziedzinie prozy). Mimoza współpracowała ze studencką rozgłośnią „Radiosupeł", tą drogą także publikując utwory członków.

Grupa uczestniczyła też, we współpracy z Komisją Kultury RU SZSP Wyższej Szkoły Rolniczo-Pedagogicznej (WSR-P), w organizowaniu konkursów literackich dla twórców związanych z Podlasiem; do 1984 odbyło się osiem konkursów (na zestaw pięciu wierszy, poemat lub utwór prozatorski), w których grupa brała też udział.

Publikację zbiorową grupy oraz indywidualne jej członków wydawano od 1979 w „Zeszytach Literackich SODK" lub jako ich dodatki literackie. Część członków Mimozy do 1981 współpracowała z Centrum Literackim → Gremium, następnie z ruchem RSTK.

W czasie istnienia grupy Wysocki opublikował, poza tomikiem firmowanym przez Mimozę, także wybory fraszek pt. „Listki siedleckie" (Siedlce 1982) oraz „Zduńskowolskie pokpiwanki" (Zduńska Wola 1985). Brał udział w wielu lokalnych konkursach literackich, otrzymując nagrody i wyróżnienia, od 1983 publikował w kilku czasopismach, m.in. związanych z RSTK. W 1984 współredagował antologię RSTK „Pogłosy nr 0". Inni członkowie grupy publikowali w prasie regionalnej i ogólnopolskiej. Część członków Mimozy związana była też z KKMP „Nowa Samosiejka", działającym przy ZW ZSMP w Siedlcach (m.in. S. Kordaczuk, L. Melnik, S.L. Wysokiński), publikując w wydawnictwach Klubu.

Grupa rozpadła się w 1985.

Publikacje

– *druki*

1979

Mimoza. Grupa Literacka. [Wiersze]. Oprac. zespół: D. Pazdyk, S. Wysokiński oraz kierownik grupy S. Kordaczuk. Siedlce: kwiecień '79, 11 s., egz. 250 powiel. Program SODK. Dodatek.

W: W. Biernacki, S. Kordaczuk, L. Melnik, E. Nowosielska, D. Pazdyk, B. Pykacz, D. Runo, J. Rusiecka, A. Szewczyk, E. Wiśniewska, S. Wysokiński. – Tu też ogł. III Konkursu Literackiego Zamkniętego (tylko dla studentów WSR-P).

Mimoza. Grupa Literacka. Zespół red.: S. Wysokiński, S. Kordaczuk (oprac. graf.). Siedlce, 13 s., egz. 250 powiel. Program SODK. Dodatek.

Utwory nagrodzone i wyróżnione w III Konkursie Literackim Zamkniętym: W: W. Biernacki, S. Kordaczuk, K. Kwaśniewska, L. Melnik, D. Pazdyk, D.J. Runo, J. Rusiecka. – P: S. Celiński, D.J. Runo. – Art.: S. Wysokiński.

1982

Zeszyt Literacki [SODK, 4]: Utwory członków Grupy Literackiej Mimoza przy Studen. Ośr. Działań Kult. „Limes" w Siedlcach. Siedlce: SODK, 14 s.

W: E. Kasjanowicz, S. Kordaczuk, L. Melnik, D. Strojecka. – P: L. Melnik, S.A. Żukowski.

nadto w:
Zeszyt Literacki. Siedlce: Studencki Ośrodek Działań Kulturalnych „Limes" przy WSR-P w Siedlcach.
[1] Zeszyt Literacki. Utwory laureatów V Konkursu Literackiego zorganizowanego w 1981 roku przez Studen. Ośr. Działań Kulturalnych „Limes" i Wydz. Kult. Urz. Miej. w Siedlcach, 13 s.
Tu utwory członków grupy: E. Kasjanowicz, S. Kordaczuk, L. Melnik, D. Strojecka, S. Wysocki. – P: S.A. Żukowski.
[2] Zeszyt Literacki SODK. Wybór fragmentów utworów, które zostały nagrodzone i wyróżnione w VI Konkursie Literackim, w kategorii prozy. Red. A. Mereżycki, 16 s.
Tu utwory członków grupy: S.L. Wysocki, S.A. Żukowski.
[3] Zeszyt Literacki SODK. Wybór utworów, które zostały nagrodzone i wyróżnione w VI Konkursie Literackim, w kategorii poezji. Red. A. Mereżycki, 16 s.
Tu utwory członków grupy: E. Kasjanowicz, S. Kordaczuk, L. Melnik, S.L. Wysocki.

1983

S.L. Wysocki: Podlaskie kuranty. [Wiersze]. Oprac. plast. S. Kordaczuk. Siedlce: Studen. Ośr. Działań Kult. „Limes" przy WSR-P; Grupa Literacka Mimoza, 15 s., egz. 100. powiel. Zesz. Lit. SODK.
L. Melnik: Napiszę ci wiersz! [Wiersze]. Red. i oprac. plast. A. Mereżycki. Siedlce: Studen. Ośr. Działań Kult. „Limes" przy WSR-P; Grupa Literacka Mimoza, 15 s., egz. 150. powiel. Zesz. Lit. SODK.

1984

S. Kordaczuk: Kazik (humoreski). [Proza]. Przygot. do druku i rys. wykonał S. Kordaczuk. Siedlce: Studen. Ośr. Działań Kult. „Limes" przy WSR-P; Grupa Literacka Mimoza, 16 s. nlb., egz. 200 powiel. Zesz. Lit. SODK.
S. Todorski: Poszepty. [Fraszki]. Grupa Literacka Mimoza; SODK „Limes", 14 s., egz. 100 powiel. Zesz. Lit. SODK. 5 lat Grupy literackiej Mimoza.

Opracowania

– grupa o sobie: **1984:** S. Kordaczuk: Kultura studencka w Siedlcach. *Rzeczywistość* nr 12: 18 III s. 11.
– ogólne: **1980:** zb: IV Konkurs Literacki. *Tyg. Siedlecki* nr 9: 1 III s. 4 [ogł.].

AIDA

Warszawa; 1978–ok. 1980.

Grupa przy Warszawskim Klubie Młodych Pisarzy.
Członkowie: *Halina Graczyk, Grażyna Orlińska, Tomasz Ozdowy, Andrzej Renkawek, Alicja Turczyn, Jerzy Wlosek.*

Jedyną prasową informacją o Aidzie była w 1980 recenzja Barbary Riss omawiająca trzeci Zeszyt poetycki grupy. Oceniając słabą – jej zdaniem – poezję, au-

torka zwracała uwagę na brak spontaniczności utworów członków Aidy, w których „dominują tony ściszone, barwy stonowane i treści banalne". Grupa planowała sformułować program poetycki, nie został on jednak ogłoszony drukiem.

Brak prasowych informacji o istnieniu grupy po 1980 roku.

Publikacje

1980

Aida. Oprac. graf. E. Piwowarczyk. [Warsz.:] ZW ZSMP, 47 s.

J. Włosek: Wstęp [o powst. i działaln. grupy]. W: H. Graczyk, G. Orlińska, T. Ozdowy, A. Renkawek, A. Turczyn, J. Włosek.

Opracowania

– A i d a. [Rec.:] **1980:** B. Riss: W grupie raźniej. *Nowy Wyr.* nr 6: VI s. 62.

GLIWICKA GRUPA LITERACKA*

Inna nazwa: Grupa Literacka „Gliwice".

Gliwice; 1978–85.

Członkowie: *Ignacy Cembrzyński, Aleksander Chłopek, Stefan Listosz, Zofia Pindur, Mirosław Rąbalski; następnie także: Wojciech Maciej Boryczka, Beata Falda, Lesław Falecki, Paweł Froń (zm. 25 XII 1988), Andrzej Kasprzak, Lesław Nowara, Jan Strządała, Maria Helena Zaród; od 1981: P. Froń, A. Kasprzak, Krystyna Łukasik, L. Nowara, Krystian Skorupa, J. Strządała, M.H. Zaród.*

W 1970–76 działało w Gliwicach Koło Młodych Literatów Współczesnych grupujące początkowo studentów, następnie także robotników, uczniów i pracowników umysłowych. Ze środowiska tego wyłoniła się Gliwicka Grupa Literacka. Inicjatorami jej założenia byli Aleksander Chłopek i Stefan Listosz. Początkowo grupa działała bez nazwy; zaczęto używać jej dopiero w połowie 1980, gdy grupa związała się z kierowanym przez Chłopka Międzyspółdzielnianym Klubem Inicjatyw Kulturalnych „Perełka" w Gliwicach, w którym rozpoczęto cotygodniowe spotkania warsztatowe. Klub częściowo finansował imprezy organizowane przez grupę. Korzystano też z opieki Wydziału Kultury i Sztuki Urzędu Miejskiego, Towarzystwa Przyjaciół Gliwic, Stowarzyszenia Młodych Twórców przy katowickim Oddziale ZLP. Kierownikiem artystycznym grupy został Jan Strządała, wówczas wiceprezes Koła Młodych przy ZLP w Katowicach.

* Hasło zredagowane m.in. na podstawie informacji L. Nowary (XI 1985) konsultowane w III 1989 z L. Nowarą i J. Strządałą.

Nie sformułowano programu literackiego, przyjmując zasadę otwartości grupy; uważano, iż program może ograniczyć swobodę twórczą jej członków i zunifikować postawy artystyczne.

Zorganizowano kilka spotkań autorskich członków ugrupowania, realizowano nadto coroczne Turnieje Jednego Wiersza pod patronatem katowickiego ZLP oraz Noce Poetów (1980, 1981). W zorganizowanym w lutym 1980, przy współudziale Towarzystwa Przyjaciół Gliwic, Turnieju Jednego Wiersza nagrody otrzymali: Krzysztof Karwat (I), Lesław Falecki (III), zaś wyróżnienia Wojciech M. Boryczka i Krystian Skorupa. W 1978–80 organizowano Biesiady Literackie w czasie trwania kolejnych edycji Wiosny Gliwickiej. W początkach 1981, wspólnie z Towarzystwem Przyjaciół Gliwic i Miejskim Ośrodkiem Kultury, przeprowadzono I Gliwickie Konfrontacje Literackie pod hasłem „Literatura nie jedno ma imię”, imprezę wysoko cenioną przez recenzującego ją Edwarda Zymana. Gośćmi grupy byli m.in.: Józef Baran, Tadeusz Kijonka, Ireneusz Opacki, Marek Sołtysik, Janusz Styczeń, Maciej Szczawiński, Wilhelm Szewczyk, Andrzej Szuba, Henryk Worcell, Adam Ziemianin.

Grupa miała nieliczne publikacje, w 1981 ogłosiła dwie kolumny poetyckie w *Zeszytach Gliwickich* i *Nowinach Gliwickich* oraz – wg informacji Lesława Nowary – w wydawanym przez Wojewódzki Ośrodek Kultury biuletynie *Animator*, a nadto w 1980–81 dwa powielone zeszyty zawierające wiersze uczestników Gliwickiej Grupy Literackiej; pierwszy z nich zawierał utwory nagrodzone na Turnieju Jednego Wiersza.

Po wprowadzeniu stanu wojennego w grudniu 1981 grupa zawiesiła publiczną działalność, ale nadal organizowała spotkania warsztatowe w klubie „Perełka”. Więzi grupowe rozluźniły się około 1983, jednak do końca 1985 nieliczni jej członkowie zorganizowali jeszcze dwa Turnieje Jednego Wiersza. W IV Turnieju (1984) wzięło udział 36 uczestników z Będzina, Chorzowa, Gliwic, Jaworza, Katowic i in. miejscowości; w jury zasiedli Józef Baran, Adam Ziemianin i J. Strządała. Nagrody otrzymali: Andrzej Kasprzak (I), Krystyna Markiewicz (II), L. Nowara (III). Przyczyny rozpadu grupy tkwiły, według oceny J. Strządały, w atmosferze nieufności wobec polityki kulturalnej władz po stanie wojennym.

Publikacje

– w czasopismach

1981

Now. Gliw. nr 7: 15 II s. 3.
Wiersz K. Skorupy nagr. na I Gliwickich Konfrontacjach Literackich.

Zesz. Gliw. 1980. Wyd. Gliw. 1981. Nr 14: III s. 177–178.
W: W.M. Boryczka, A. Chłopek, B. Falda, L. Falecki, S. Listosz, Z. Pindur, M. Rąbalski, J. Strządała. – P: I. Cembrzyński, M.H. Zaród.

1985

Animator. Inf. Woj. Ośr. Kult. w Katow. nr 4: IV s. 10–11, Gliwicka Grupa Literacka.
W: A. Kasprzak, L. Nowara.

– druki zwarte

1980

GLG. Zeszyt 1980 Grupy Literackiej Gliwice. Gliw.: [b.n], 11 s. egz. 100.
Zawartość: II Turniej Jednego Wiersza. Komunikat jury. – W: I. Cembrzyński, B. Falda, M. Jureczko, A. Kruszelnicki, S. Listosz, M. Matłosz, K. Skorupa, J. Trela, R. Twardoń.

1981

[Pierwsze] I Gliwickie Konfrontacje Literackie. Red. J. Strządała. [Gliw.:] Tow. Przyj. Gliw., 15 s., egz. 200.
Zawartość: Grupa Literacka Gliwice: To nie nasza wina, że żyjemy, pracujemy, mieszkamy w Gliwicach. [Wstęp]. – W: W. Boryczka, I. Cembrzyński, B. Falda, L. Falecki P. Froń, S. Listosz, Z. Pindur, J. Strządała, K. Skorupa, M.H. Zaród. – E. Zyman: Potrzebne spotkania. [Posłowie].

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1980:** Skupić młode talenty. *Now. Gliw.* nr 5: 3 III s. 3. – A. Chłopek: Gliwicka Grupa Literacka. *Zesz. Gliw.* 1980 nr 14: III s. 177–178.

– o g ó l n e: **1980:** *Now. Gliw.* nr 4: 27 I s. 4 [dot. wieczoru grupy]. – T u r n i e j J e d n e g o W i e r s z a: [ogł.:] *Now. Gliw.* nr 7: 17 II s. 3; [wyniki:] *Now. Gliw.* nr 9: 2 III s. 4. – Noc poetów. *Now. Gliw.* nr 14: 6 IV s. 1. – **1981:** E. Zyman: Konfrontacje literackie. *Now. Gliw.* nr 7: 15 II s. 3. – **1982:** E. Umińska: Nieprofesjonalna twórczość literacka jako forma społecznego ruchu kulturalnego. *Mater. Met. WOK* (Katow.) nr 1 s. 34–36. – **1984:** IV T u r n i e j J e d n e g o W i e r s z a: [ogł.:] (luz). *Now. Gliw.* nr 7: 13 II s. 1; (ewo). *Wieczór* (Katow.) nr 33: 15 II s. 3; *Dz. Zach.* nr 44 s. 8. – [Omów.:] (luz): W „Perełce" rozdzielono poetyckie laury. *Now. Gliw.* nr 10: 5 III s. 5. – **1985:** M. Biniecki: Gliwicka Grupa Literacka. *Animator. Inf. Woj. Ośr. Kult. w Katow.* nr 4: IV s. 9–10 [wstęp do kolumny wierszy].

GRUPA PRZY AUGUSTOWSKIM DOMU KULTURY*

Augustów; 1978–ok. 1981.

Członkowie: *Tadeusz Charmuszko, Irena Danilczyk, Tadeusz Dawidejt, Józefa Drozdowska, Czesław Kowalewski, Janusz Sowiński, Andrzej Tylenda, Piotr W. Wiśniewski.*

Grupa powołana w 1978 przy klubie Miejskiego Domu Kultury „Śródmieście". Nie sformułowała programu literackiego; Tadeusz Dawidejt nazwał grupę „tworem sytuacyjnym bez balastów programowych i ograniczeń pokolenio-

* Hasło konsultowane z Z. Fałtynowiczem (IV 1999).

wych"[1]. Organizowano wieczory poetyckie w macierzystym klubie, a także w Domu Seniora i Bibliotece Miejskiej w Augustowie. Pierwszą zbiorową kolumnę poetycką grupa ogłosiła w 1981 w *Krajobrazach*.

Skład osobowy grupy był zróżnicowany; Janusz Sowiński, debiutujący tomikiem jeszcze w 1956 (przerwał następnie pracę literacką na ponad dwadzieścia lat), był z zawodu leśnikiem, Tadeusz Dawidejt pracował jako farmaceuta, Józefa Drozdowska była bibliotekarką, natomiast Irena Danilczyk – przedszkolanką. W czasie trwania grupy nikt poza Januszem Sowińskim nie ogłosił tomiku poetyckiego. Jej członkowie uczestniczyli w pracach białostockiego KKMP, od około 1980 włączyli się też w działania Suwalskiego Oddziału KKMP.

Publikacje

1981

Krajobrazy nr 1: 11 I s. 7.
W: Z. Charmuszko, T Dawidejt, J. Drozdowska, Cz. Kowalewski, A. Tylenda, P.W. Wiśniewski.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1981:** T. Dawidejt: Czy grupa augustowska? *Krajobrazy* nr 4: 1 II s. 13.

– o g ó l n e: **1979:** [Z. Biskupski] (ew-bi): Środy literackie w Augustowie. *Gaz. Współcz.* nr 234 s. 7. – **1980:** R. Kraśko: Poeci znad Netty. *Gaz. Współcz.* nr 147: 4–6 VII s. 6. – **1981:** E. Kurzawa: Suwalskie strofy. *Krajobrazy* nr 1: 11 I s. 7; polem.: T. Dawidejt, nr 4 s. 13. – **1984:** [Z. Fałtynowicz] Agnieszka Wicz: Poprzednicy, następcy i ... *Krajobrazy* nr 20 s. 6. – **1988:** Z. Fałtynowicz: Czyściec (Katalog wystawy). [Informator o suwalskim środowisku literackim]. Suwałki: Suw. Tow. Kult., 20 s. [tu także noty biogr.]. – **1991:** Z. Fałtynowicz: Środowisko literackie 1975–1990 w województwie suwalskim. Bibliografia. Suwałki, 79 s.

LESZCZYŃSKA GRUPA POETÓW AMATORÓW*

Gostyń; 1978–1982.

Grupa przy Powiatowym Domu Kultury.

Członkowie: *Stefan Czarniecki, Jadwiga Fillman, Bogdan Przemysław Gątowski, Lech Gętka, Józefa Idkowiak, Renata Jankowska-Stelmaszyk, Krystyna Laskowicz, Tadeusz Majchrzak, Bernard Pawlaczyk, Tadeusz Sekuła, Maria Urbańska.*

W 1978 odbyły się obchody 700-lecia Gostynia, w związku z którymi rozpisano ogólnowojewódzki konkurs na wiersz o nagrodę Drewnianej Sowy, ufundo-

[1] *Krajobrazy* 1981 nr 4.
* Hasło konsultowane z T. Sekułą (IV 1989).

waną przez miejscowego poetę ludowego. Spośród laureatów wyłoniło się grono autorów, którzy stworzyli Leszczyńską Grupę Poetów Amatorów z siedzibą w Gostyniu. Grupa działała przy Powiatowym Domu Kultury (PDK) i skupiała twórców z Leszna, Kościana, Brzezia, Budzewa i Gostynia. Mecenat PDK ograniczał się do udostępniania lokalu na spotkania. Grupa funkcjonowała na zasadach klubu literackiego, a jej przewodniczącym był najpierw Bernard Pawlaczyk[1], następnie zaś Jadwiga Fillman. Część członków grupy należała także do powstałego w 1975 Klubu Młodych Twórców przy ZW ZSMP w Lesznie, z siedzibą w Gostyniu. Grupa działała na zasadach otwartości, na jej spotkania przychodziły osoby zainteresowane poezją.

Spotkania grupy odbywały się raz w miesiącu, najpierw w PDK w Gostyniu, a następnie w prywatnych mieszkaniach członków; redagowano wówczas *Witrynę Poetycką*, ręczną gazetkę prezentowaną przed domem kultury i w centrum Gostynia. W *Witrynach* zamieszczano najlepsze wiersze członków, wyłaniane drogą wewnętrznych konkursów. Grupa zorganizowała też spotkania z pisarzami: Januszem Koniuszem, Ryszardem Daneckim oraz Józefem Ratajczakiem. Nie sformułowano programu artystycznego. „Takim niepisanym programem – pisał T. Sekuła – było wzajemne poznawanie swojej twórczości, doskonalenie warsztatu poetyckiego z elementami krytyki literackiej".

Ostatnia prasowa wzmianka o Grupie Poetów Amatorów pochodzi z maja 1981; grupa liczyła wówczas 10 osób. Spośród jej członków nikt nie wydał książki poetyckiej. Grupa zaprzestała działalności po wprowadzeniu stanu wojennego w Polsce.

Opracowania

– o g ó l n e: **1979:** Gostyński klub literacki. *Expr. Pozn.* nr 80: 11 IV s. 6, Witryna kulturalna. – [R. Danecki] (r): Poeci spod znaku Drewnianej Sowy. *Expr. Pozn.* nr 101: 8–9 V s. 5. – **1981:** W. Chromcewicz: Pod skrzydłami Pegaza. *Nasz Klub* nr 5: V s. 6–7.

MISTERIUM

Grupa Twórcza „Misterium".

Wodzisław Śląski; 1978–po 1985.

Grupa młodych literatów przy Miejskim Ośrodku Kultury.

Członkowie: *Marian Lech Bednarek, Edward Grabski, Honorata Pisarkiewicz, Irena Sauer, Leszek Sobeczko, Jerzy Srebrny; skład w 1985: M.L. Bednarek, Henryk Cierniak, L. Sobeczko, J. Srebrny, Alojzy Śmiatek, Ireneusz Tatarczuk.*

---

[1] W 1976, z inicjatywy B. Pawlaczyka, powstał przy Miejsko-Gminnym Domu Kultury w Gostyniu Klub Miłośników Poezji, a w 1978 tenże autor prowadził Sekcję Korespondencyjną Leszczyńskiej Grupy Poetów Amatorów przy M-GOK.

Grupa powstała w 1978 z inicjatywy Ireny Sauer, z zawodu andragoga. Skupili się w niej uczestnicy prowadzonych przez I. Sauer „pracowni otwartych" (równoległe prace pracowni muzycznej, plastycznej, teatralnej).

O nazwie grupy Emilia Umińska pisała, iż ujawnia się w niej „zachwycenie bogactwem życia i możliwością wyartykułowania jego różnorodności i kolorytu w języku sztuki".

Prezentacje twórczości grupy oparto na formule happeningu, w którym teksty poetyckie łączono z utworami muzycznymi i formami plastycznymi. Liderem grupy był Jerzy Srebrny, który – zdaniem Umińskiej – wywarł największy wpływ na charakter działalności Misterium i sposób happeningowych pokazów. W 1979–81 zrealizowano kilka spektakli parateatralnych: „Impresje jesienne" (1979), „Gdy ziemia staje się gwiazdą" (1980), „Przenikania" (1980), „W obronie człowieka" (1981).

Grupa organizowała co dwa tygodnie spotkania warsztatowe, podczas których analizowano utwory członków oraz projektowano spektakle.

W sierpniu 1981 grupa, zachowując swoją nazwę, przekształciła się w Oddział RSTK Województwa Katowickiego z siedzibą w Wodzisławiu Śląskim. Dnia 20 września 1985 roku miała wieczór poezji w Staromiejskim Domu Kultury w Warszawie; wiersze uczestników drukował *Radar* (nr 38). W październiku tegoż roku Misterium brało udział w I Warsztatach Literackich dla amatorów, zorganizowanych przez Sauer w prowadzonym przez nią Miejskim Ośrodku Kultury w Wodzisławiu. Zaprezentowano oparty na tekstach członków grupy spektakl teatralny pt. „O mosty porozumienia", wzbogacony programem muzycznym oraz wspólnym malowaniem obrazu, stanowiącego fragment scenografii. W przeprowadzonym w czasie trwania wieczoru Turnieju Jednego Wiersza nagrody otrzymali m.in. Ireneusz Tatarczuk i Alojzy Śmiatek. Nikt z członków grupy nie wydał tomiku poetyckiego.

Publikacje

– *w czasopismach*

1981

Argumenty nr 46: 15 XI s. 7.
W: M.L. Bednarek, E. Grabski, H. Pisarkiewicz, L. Sobeczko, J. Srebrny.

1985

Radar nr 38: 19 IX s. 16, Misterium.
W: M.L. Bednarek, H. Cierniak, L. Sobeczko, J. Srebrny, A. Śmiatek, I. Tatarczuk.

Opracowania

– o g ó l n e: **1981:** A. Nowak: Feniks życia duchowego. Twórczość robotników. *Argumenty* nr 46: 15 XI s. 7. – **1982:** E. Umińska: Nieprofesjonalna twórczość literacka jako forma społecznego ruchu kulturalnego. *Mater. Met. WOK* (Katow.) nr 1 s. 24–26.

– g r u p a o s o b i e: **1985:** J. Srebrny: Grupa Misterium... *Radar* nr 38: 19 IX s. 16. – (pd): Warsztaty literackie w wodzisławskim MOK. *Nowiny* (Rybnik) nr 43: 23 X s. 4.

SĄCZ

Grupa literacka „Sącz".

Nowy Sącz; ok. 1978.

Członkowie: *Maria Gurbowicz, Andrzej Karpierz, Antoni Kiemystowicz, Agata Konstanty, Marek Rafałowicz, Witold Szymański, Andrzej Wojtowicz.*

Grupa Sącz ukonstytuowała się przy Zarządzie Miejskim ZSMP; jej pierwszy publiczny występ odbył się 18 grudnia 1978 roku w Klubie Ziemi Sądeckiej w Nowym Sączu. Spośród jej członków jedynie Antoni Kiemystowicz debiutował w lokalnej prasie jeszcze przed przystąpieniem do grupy; był on również członkiem KKMP (debiutował w 1977 w serii „Prezentacje KKMP", ogłaszając fraszki i wiersze w zbiorku prezentującym także fotografie rzeźb Ludwika Lizonia).

Planowano organizować co dwa tygodnie czwartki autorskie w klubach ZSMP i KMPiK, myślano też o wydaniu tomiku grupy.

Brak prasowych informacji o działaniach grupy po 1978.

Opracowania

– o g ó l n e: **1978:** (k-b): Powstała grupa literacka Sącz. *Gaz. Polud.* nr 285: 15 XII. – Grupa literacka Sącz. *Echo Krak.* nr 293: 30–31 XII s. 4 [inf. o powst.].

ZAMOŚCIE*

Grupa Literacka „Zamoście".

Zamość; 1978–pocz. 1983.

Grupa w ramach Zamojskiego Ośrodka KKMP przy ZW ZSMP.

Członkowie: *Bogdan Abramek, Artur Bara, Jan Henryk Cichosz, Piotr Czarnecki, Zbigniew Dmitroca, Jacek Falkiewicz, Jerzy Kij, Krzysztof Konopa, Kazimierz Korga, Adam Wiesław Kulik, Grzegorz Kwieciński, Jan Litaszewski, Teresa Malucha, Andrzej Niściura, Wacław Oszajca, Czesław Pędziwiatr, Edward Krzysztof Rogalski, Radosław Sarnicki, Kazimierz Smalcuga, Ryszard Sobaszek, Piotr Szewc, Urszula Tochman, Mirosław Tujak, Zygmunt Wichniewicz, Grzegorz Wollk-Łaniewski, Stefan Kazimierz Wyr. (Pozostałe nazwiska nieznane).*

W 1976–77 rozpisano w Zamościu dwa lokalne konkursy literackie, na które wpłynęło łącznie 35 zestawów poezji i prozy. Laureaci konkursów stali się gru-

* Hasło konsultowane z J.H. Cichoszem (IV 1989).

pą założycielską Klubu Młodego Twórcy przy ZW ZSMP. W kwietniu 1977 Klub przekształcony został w KKMP w Zamościu; jego organizatorem, a następnie przewodniczącym był Adam W. Kulik. W 1978 Klub przyjął nazwę: Grupa Zamoście.

Zamoście było grupą otwartą. W jej skład wchodzili twórcy (w wieku 20–30 lat) z różnych środowisk: absolwenci uczelni, studenci, uczniowie, robotnicy i urzędnicy. W 1978 grupa liczyła 21 osób; jej najaktywniejszymi członkami byli: Jan H. Cichosz (w 1976 współzałożyciel Grupy Literackiej → Słowo w Krasnymstawie), Piotr Czarnecki, Jacek Falkiewicz, A.W. Kulik, Teresa Małucha, Wacław Oszajca (od 1979 członek lubelskiej grupy → Signum), Edward K. Rogalski (wcześniej należał do grupy Słowo), Piotr Szewc i Urszula Tochman.

Grupa nie sformułowała programu poetyckiego, nie była też nastawiona na regionalizm.

W 1980 Zamoście liczyło już 40 osób, a o jego charakterze Andrzej Milik-Wiśniewski pisał: „[...] nie jest to wbrew pozorom grupa literacka w tradycyjnym rozumieniu, nie posiada bowiem żadnego sprecyzowanego, określonego charakteru, co nie jest bynajmniej niedopatrzeniem, a założeniem. Czy jest to więc grupa? Z pewnością tak, bo trudno inaczej nazwać 40 młodych ludzi piszących wiersze i prozę, którzy dodatkowo mają wspólne zainteresowania, także generalnie podobne ambicje, słowem – coś ich z pewnością łączy i to w sposób zasadniczy".

Spotkania grupy odbywały się najczęściej dwa razy w miesiącu; zapraszano na nie członków lubelskiego Koła Młodych i KKMP. Prowadzono warsztaty literackie, ze stałym udziałem Piotra Kuncewicza. Zamoście gościło nadto m.in. Bogdana Ostromęckiego, Leszka Proroka, Aleksandra Rymkiewicza.

Grupa uczestniczyła w zorganizowanym w 1978 kolejnym konkursie literackim Zamościa; wszystkie nagrody przyznano jej członkom (w dziedzinie poezji: W. Oszajcy, J.H. Cichoszowi, U. Tochman; za utwory prozą: A.W. Kulikowi i J. Falkiewiczowi). Uczestnicy Zamościa indywidualnie brali udział w wielu imprezach poetyckich, m.in. w Ogólnopolskim Konkursie im. J. Śpiewaka (Świdwin 1977), w Turnieju Jednego Wiersza w Lublinie (1977), w Konkursie o Laur Koziołka (Lublin 1978), Ogólnopolskim Konkursie Poetyckim w Oleśnicy (1978) oraz w Biesiadzie Literackiej w Puławach (1979). Organizowali też spotkania przy okazji dorocznego Sejmiku Teatrów Wiejskich w Tarnogrodzie oraz Wojewódzkiego Konkursu Recytatorskiego w Tomaszowie Lubelskim.

Publikacje grupy nie były liczne. W 1979 ukazał się jej almanach w nakładzie 300 egzemplarzy, wydany przez ZW ZSMP i WDK, a w 1980 ogłosiła kolumnę poetycką w *Nowym Wyrazie*. Członkowie Zamościa liczyli na współpracę z powstałym w 1979 *Tygodnikiem Zamojskim*. Ich wiersze ukazały się w almanachu „Pojmowanie słońcem" (1983), wydanym przez Literacki Klub Młodych przy WDK w Zamościu.

W 1982 Zamoście funkcjonowało już jako Koło Młodych Pisarzy. Rozszerzono akcję warsztatów literackich, które prowadzili m.in. Jan Krzysztof Misiec, Marian Yoph-Żabiński, Bogdan Zadura. W tymże roku Zamoście wspólnie z WDK zorganizowało Konkurs Poetycki, na który wpłynęły 24 zestawy wierszy 12 autorów z województw: chełmskiego, lubelskiego i zamojskiego. Pierwszej nagrody nie przyznano, dwie drugie otrzymali: Zbigniew Dmitrow (Niewirkowo k. Zamo-

ścia) i Krzysztof Guzowski (Krasnobród), trzecie: Dariusz Radomski (Biłgoraj) i Andrzej Smyk (Zamość), zaś wyróżnienie członek Zamościa – J.H. Cichosz. Według informacji Cichosza grupa zakończyła działalność wiosną 1983[1].

Publikacje

– *w czasopismach*

1980

Nowy Wyr. nr 2: II s. 127–128.
W: J.H. Cichosz, W. Oszajca, P. Szewc, U. Tochman.

– *druki zwarte*

1978

Almanach grupy Zamoście. Zamość: ZW ZSMP w Zamościu, WDK w Zamościu, 89 s., ilustr., powiel., egz. 300. Zamojski Ośr. Koresp. Klubu Młod. Twórcy przy ZW ZSMP w Zamościu.
[Przedmowa]. – W: B. Abramek, A. Bara, J. Kij, K. Korga, G. Kwieciński, J. Litaszewski, T. Malucha, K.E. Rogalski, K. Smaleuga, R. Sobaszek, U. Tochman, Z. Wichniewicz, G. Wołłk-Łaniewski. – P: A.W. Kulik, U. Tochman, M. Tujak, S.K. Wyr. – D: K. Korga.

1982

Modlitwa urojeń szczęśliwych. Antologia poezji grupy Zamoście. Wybór i oprac. A.W. Kulik. Ilustr. S. Piaseczny. Zamość: WDK w Zamościu, 71 s., egz. 500.
[Przedmowa:] P. Kuncewicz. – W: B. Abramek, A. Bara, J.H. Cichosz, P. Czarnecki, Z. Dmitroca, K. Konopa, A.W. Kulik, T. Malucha, A. Niściura, W. Oszajca, Cz. Pędziwiatr, R. Sarnicki, U. Tochman.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1983:** A. Kulik: Rzucanie pereł. *Okolice* nr 5/6: V–VI s. 94–96 [o działaln. Klubu Lit. Młodych]. – **1985:** J.H. Cichosz: Przedsionek poetycki. *Tyg. Zam.* nr 8: 22 II s. 13.

– o g ó l n e: **1978:** W. Łaszkiewicz: Grupa Literacka Zamoście. *Kur. Lub.* nr 244: 28–29 X s. 4. – **1980:** A. Milik-Wiśniewski: Nowe środowisko młodoliterackie: Zamoście. *Nowy Wyr.* nr 2: II s. 125–127. – **1982:** [Z. Miazga] (z:) Koło Młodych Pisarzy Zamoście. *Sztand. Ludu* nr 198: 8 X s. 6. – **1984:** *Tyg. Zam.* nr 47: 23 XI s. 2 [niezgodna z prawdą not. o reaktywowaniu grupy].

– M o d l i t w a u r o j e ń s z c z ę ś l i w y c h. [Rec.:] **1982:** Cz. Jemioła: Urojenia szczęśliwe. *Tyg. Zam.* nr 7: 9 IV s. 12. – A.K. Torbus. *Życie Lit.* nr 26: 8 VIII s. 10. – A.K. Torbus: Almanachy. *Okolice* nr 1/2: XI–XII s. 173–175. – A. Bednarek: Pod znakiem prowincji. *Kamena* nr 4: 12 II s. 7.

[1] Wg notatki w *Tygodniku Zamojskim* w 1984 działalność klubu zamarła na skutek niemożności porozumienia się z kierownictwem WDK. W tymże roku (1 XI) Prezydium ZW ZSMP powołało w Zamościu Młodzieżową Agencję Kulturalną, przy której zaistniała ponownie Grupa Literacka Zamoście. J.H. Cichosz zaprzeczył prawdziwości tej informacji (list z IV 1989).

TARNÓW*

Grupa Twórcza „Tarnów".

Tarnów; I 1979–XII 1981.

Grupa poetów i plastyków amatorów przy ZM ZSMP i redakcji *Metalowca Tarnowskiego*.
Członkowie: *m.in. Leszek Bablo, Władysław Burzawa, Antoni Chrapusta, Barbara Fulanty, Zbigniew Fulanty, Alicja Jaśkiewicz, Anna Karecka-Marzec, Józef Kołodziej, Zbigniew Królak, Stanisław Lis, Anna Maksymowicz, Maria Piec, Zbigniew T. Szmurło, Anna Wrona, Stanisław Truchan, Teresa Wróbel; oraz plastycy: Maria Boduch, Stanisław Jachym (rzeźba), Mariola Mikoś, Edward Mróz, Paweł Mróz, Wacław Onak, Jan Pękala (fotografia), Marek Piekarczyk, Wojciech Ruszel, Marek Sak, Aleksander Tokarczyk.*

Grupa Tarnów została założona w styczniu 1979 przez Stanisława Lisa; działała przy Zarządzie Miejskim ZSMP i redakcji *Metalowca Tarnowskiego*. Stawiała sobie za cel integrację środowiska młodoartystycznego Tarnowa i okolic. Organizowała biesiady poetyckie, Turnieje Jednego Wiersza, wieczory satyry i muzyki jazzowej oraz warsztaty literackie i plastyczne.

Inauguracją działań grupy było „Spotkanie z młodą plastyką i poezją" (28 III 1979), zorganizowane wspólnie z redakcją *Metalowca Tarnowskiego* i Domem Kultury „Zachęta". Swoje utwory literackie prezentował J. Komarewicz, zaś prace plastyczne Stanisław Jachym (rzeźba), Edward Mróz, Wacław Onak (malarstwo) i Jan Pękala (fotografia). Odbyło się też spotkanie z artystą malarzem Piotrem Drobieckim, ówczesnym prezesem ZPAP w Tarnowie. W tymże roku, w dniach 22–24 czerwca zorganizowano I Konfrontacje Grup Poetyckich w Bituszowej, z udziałem grup → Jestem i → Rydwan, a 6 września spotkanie z młodymi poetami, pn. Bohaterom Września 1939.

Inną inicjatywą grupy było zorganizowanie w 1981 r. V Seminarium Klubu Młodych Twórców (przy Młodzieżowej Agencji Kulturalnej ZW ZSMP) w Jodłówce Tuchowskiej; uczestniczyli w tej imprezie także plastycy, fotograficy i członkowie klubu jazzowego. Odbył się koncert zespołu „Jazz College", z programem wystąpił kabaret „Piąte Koło" z Ciężkowic. Zorganizowano też warsztaty literackie w Iławie i Ciężkowicach. Gośćmi grupy na organizowanych przez nią spotkaniach byli m.in.: Henryk Cyganik, Piotr Drobecki, Wojciech Kawiński, Teresa Suszkiewicz, Tadeusz Śliwiak, Andrzej Żmuda, członkowie krakowskich grup → Tylicz i → Jestem. Tarnów współpracował też z grupą Rydwan z Ciężkowic, niektórzy jego członkowie związani byli z KKMP. Wszystkim imprezom grupy towarzyszyły Turnieje Jednego Wiersza, w których utwory oceniała także publiczność oraz wystawy prac plastyków związanych z Grupą Twórczą Tarnów. Nadto opracowano kilka audycji dla lokalnych radiowęzłów zakładowych.

Grupa rozpadła się w grudniu 1981. Komarewicz pisał na ten temat w 1988: „Grupa przestała funkcjonować z końcem 1981. Nikt jej formalnie nie rozwiązy-

* Hasło opracowane m.in. na podstawie materiałów nadesłanych przez J. Komarewicza (1986).

wał. Część młodych twórców przestała interesować się działalnością artystyczną. Stanisław Lis powędrował do Żabna, gdzie kieruje Miejsko-Gminnym Domem Kultury. Niektóre wzory przeniósł na żabniański grunt, jak np. Turniej Jednego Wiersza o „Laur Dębu Wolności". Komarewicz informował nadto, iż „ukoronowaniem działalności twórczej grupy było wydanie przez Zarząd Wojewódzki ZSMP w Tarnowie almanachu poetyckiego pt. «Jesteś mową utkaną», prezentującego dorobek 20 młodych twórców" (publikacji tej nie dało się odnaleźć).

W styczniu 1985 J. Komarewicz założył w Tarnowie grupę poetycką → Obserwatorium.

Opracowania

– grupa o sobie: **1985:** A. Karecka-Marzec: Trzeba pisać tak jak jest naprawdę i co serce dyktuje. *TeMI* nr 2: 13 I s. 8 [wyw.; rozm.:] J. Komarewicz. – S. Lis: Piszę dla własnej przyjemności. *TeMI* nr 9: 3 III s. 8–9 [wyw.; rozm.:] J. Komarewicz.

– ogólne: **1979:** K. Nowak: Na początku było ich pięciu... *Tarnowskie Azoty* nr z IX. – **1985:** J. Komarewicz: Zarys działalności Tarnowskiego KKMP przy Młodzieżowej Agencji Kulturalnej ZW ZSMP w Tarnowie w l. 1975–1985. *Okolice. Mies. Spol.-Lit.*, Tarnów s. 8. – J. Komarewicz: Tarnów – literacki. Mielec – literacki. *Gł. Załogi* nr 46: 18 XI s. 4. – **1988:** J. Komarewicz: Grupa twórcza Tarnów. *Integracje* nr 22: XII s. 105.

NOWE ŻAGARY*

Gdańsk; V 1979–1980, 1983.

Grupa studencka.

Członkowie: *Selim Chazbijewicz, Ewa Mazur, Piotr Sobaczyński, Jerzy Sobko; skład w 1983: Artur Bok-Szwabowicz, S. Chazbijewicz, Dariusz Wasilewski.*

Grupa została założona z inicjatywy Selima Chazbijewicza wśród studentów wydziału humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego i jednocześnie członków Koła Młodych przy Oddziale Gdańskim ZLP[1]. Jej nazwa nawiązywała do przedwojennych Żagarów i do jednodniówki wydanej w 1958 przez Jerzego Leszina-Koperskiego w Toruniu[2]. Pomysłodawcą nazwy był Chazbijewicz; jej gene-

* Hasło zredagowane m.in. na podstawie informacji S. Chazbijewicza (V 1985).

[1] Data powstania: maj 1979 została podana przez S. Chazbijewicza w odpowiedzi na ankietę; w notce zamieszczonej w *Nowym Medyku* (1979 nr 20); tenże autor pisze o przełomie marca i kwietnia 1979, jako okresie krystalizacji Nowych Żagarów.

[2] „Nowe Żagary" (dod. do *Głosu Uczelni*). Red. Studen. Klub Lit. i Plast. przy ZSP w Toruniu w składzie: J.W. Leszin (red. nacz.), M. Fleischer, S. Kościelecki, W. Roszewski, J. Żernicki, J. Żelazny. Tor. IV 1958, 7 s. (dod. do nru 1 z 1958).

za wiązała się m.in. ze związkami założyciela grupy i jego rodziny z Wileńszczyzną (m.in. przyjaźń Chazbijewiczów z Teodorem Bujnickim), oraz z zainteresowaniem młodych autorów poetyką drugiej awangardy.

Początkowo grupę tworzyli, obok jej założyciela, także Ewa Mazur, Piotr Sobaczyński i Jerzy Sobko.

Do końca 1979, kiedy to literackie środowisko studenckie w Gdańsku zostało zdominowane przez grupę → Wspólność[3], Nowe Żagary pracowały dość aktywnie. Prowadzono wewnętrzne spotkania grupy w klubie ZLP, na uniwersytecie bądź w prywatnych mieszkaniach. Zorganizowano jedno tylko spotkanie autorskie; był to wieczór Chazbijewicza (XII 1979, studencki klub „Żak"). Nowe Żagary nie podejmowały współpracy z żadnymi instytucjami.

Jedyną wspólną publikacją grupy była kolumna w grudniowym numerze *Nowego Medyka* z 1979, w której zaprezentowano także „Wstęp do manifestu", podany przez Chazbijewicza w imieniu wszystkich członków. Sytuowano w nim Nowe Żagary jako grupę funkcjonalną, której zadaniem jest „zmiana sytuacji nie tylko literackiej, ale sytuacji moralnej, etycznej i metafizycznej". Jako podstawę światopoglądową członków grupy traktowano teksty Novalisa, Tadeusza Micińskiego, Cypriana Kamila Norwida i Juliusza Słowackiego, uważając, że stworzyły one „religię piękna, piękna, które wskrzesza, poraża i wznosi. Piękna pojętego jako walka i wysiłek ducha".

Poeci Nowych Żagarów twierdzili m.in.: „[...] poezja zmieni rzeczywistość świata. W zupełnym dosłownym znaczeniu. To poezja będzie dawać rozkosz i będzie porażać. Nowy Człowiek – to będzie dzieło poezji. Nowa Poezja – będzie dziełem Człowieka". Program ten określano jako „Nadromantyzm", co – według świadectwa Chazbijewicza[4] – miało stanowić nawiązanie do nadrealizmu i romantyzmu.

W 1980, po otrzymaniu przez Czesława Miłosza, członka przedwojennych Żagarów, literackiej Nagrody Nobla, grupa zawiesiła swoją działalność, by uniknąć zarzutu koniunkturalizmu. Nowe Żagary zostały reaktywowane w 1983 w nowym składzie: grupę tworzyli obok Chazbijewicza także Artur Bok-Szwabowicz i Dariusz Wasilewski. Sformułowano nową wersję manifestu, którą zaproponowano do druku redakcji *Literatury*, do publikacji jednak nie doszło. Nie udało się także umieścić kolumny poetyckiej grupy w tymże piśmie.

Nowy program „Nadromantyzmu" zatytułowany „Pierwszy manifest Filozofii i Teurgii Narodu" był uściśleniem tez zaprezentowanych na łamach *Nowego Medyka*. Poeci Nowych Żagarów określali się jako zwolennicy „idealizmu magicznego, totalnego i absolutnego bytu poezji w Rzeczywistości".

Mówiąc o nawiązaniach do tradycji surrealizmu i romantyzmu, określano „romantyzm" jako „walkę w świecie ducha": „walka ducha – z materią jest nieunikniona. Jest to dialektyka bytu poezji". Posługując się terminem „Narodu Polskiego" twierdzono, iż podstawę nowej jego filozofii tworzą dzieła romantyków polskich: „Do źródeł duszy polskiej", „Król Duch", dzieła Maurycego Mochnackiego

[3] W 1976–79 S. Chazbijewicz był formalnie członkiem grupy Wspólność; praktycznie jednak nie uczestniczył w jej działaniach od 1978 roku.

[4] Wg odpowiedzi autora na ankietę dot. historii grupy.

oraz „Kurs literatur słowiańskich". Poeci Nowych Żagarów uważali filozofię mesjanizmu za „jedyną koncepcję możliwą do przyjęcia w ogólnym marazmie twórczego bytu Narodu", i dodawali: „Nasza świadomość – jest wcieleniem świadomości dawnych mistyków Wschodu i Zachodu. Czterdzieści i cztery – to my! Zmurszały świat małostkowych racji moralnych – nazywanych literaturą – zniszczymy żarliwą walką ducha. «Nowe Jeruzalem» – ze snów T.L. Grabianki – epoka Lucifera z pism Micińskiego – niedługo już z upadkiem Trzeciego Rzymu".

Program datowany 31 IV 1983 podpisali: S. Chazbijewicz, A. Bok-Szwabowicz i D. Wasilewski.

Ostatnim wystąpieniem Nowych Żagarów było spotkanie autorskie w czasie trwania Zjazdu Młodych Pisarzy Polski Północnej w Wieżycy w 1983, na którym omawiano program „Nadromantyzmu".

Zdaniem Chazbijewicza przyczyną rozpadu grupy był brak możliwości wspólnych publikacji i odejście niektórych członków od działalności literackiej.

Spośród pierwszych członków Nowych Żagarów twórczość literacką kontynuowali: Chazbijewicz (Wspólność), Mazur (m.in. tomik pt. „Nikt nie chciał ponosić odpowiedzialności", nagrodzony w roku następnym Nagrodą „Peleryny" za najlepszy debiut 1983 roku); Bok-Szwabowicz i Wasilewski publikowali w prasie.

Publikacje

1979

Nowy Med. nr 20: 1–15 XII s. 10. Prezentujemy grupy poetyckie.
W: S. Chazbijewicz, E. Mazur, P. Sobaczyński, J. Sobko.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1979:** S. Chazbijewicz: Prezentujemy grupy poetyckie. *Nowy Med.* nr 20: 1–15 XII s. 10, Młoda Sztuka. **1980:** *SMAK* zima/wiosna s. 16, Blok informacyjny.

PRZYJACIELSKIE STOWARZYSZENIE POETÓW*

Warszawa; VI 1979–XI 1980.

Grupa studencka.

Członkowie: *Janusz Adamkowski, Renata Kiszczak-Duczyńska, Andrzej Naglak, Wiesław Perkowski, Ewa Szelągowska, Jerzy Sleszyński, Anna Winowiecka, Grzegorz Zabłocki.*

* Hasło zredagowane głównie na podstawie informacji dostarczonych przez A. Naglaka (V 1982).

Przyjacielskie Stowarzyszenie Poetów (PSP) zawiązało się na przełomie maja i czerwca 1979 z inicjatywy Andrzeja Naglaka, studenta filozofii, wówczas przewodniczącego Studenckiego Forum Kultury SAK. Stowarzyszenie tworzyli młodzi twórcy skupieni wcześniej w innych warszawskich studenckich grupach poetyckich: Naglak, Ewa Szelągowska, Jerzy Śleszyński, Anna Winowiecka i Grzegorz Zabłocki byli członkami Centrum Literackiego → Gremium, Janusz Adamkowski i Wiesław Perkowski należeli do grupy → Mój Dotyk Myśli, zaś Renata Kiszczak-Duczyńska do grupy → Remont. Jeszcze przed formalnym zawiązaniem PSP jego przyszli członkowie inicjowali następujące imprezy literackie firmowane przez Studenckie Forum Kultury SAK: „Pensjonat Li" – stała kawiarnia literacko-muzyczna istniejąca w 1978–79 w klubie Uniwersytetu Warszawskiego „Sigma", Ogólnopolska Biesiada Poetycka (grudzień 1978), Akcja „Miasto" (maj 1979), seminarium literackie w Nidzicy (8–12 V 1979; tu m.in. referaty: A. Naglak: „Twórca w świecie wartości etycznych", R. Kiszczak: „Być poetą").

Wprawdzie grupa nie sformułowała wspólnego programu, ale według świadectwa Naglaka – jej członkowie mieli zbieżne zapatrywania na cele i znaczenie poezji. Tenże autor stwierdzał nadto, iż „grupa zamierzała przeciwstawić się niezdrowej atmosferze panującej w młodoliterackim środowisku stolicy, zdominowanym przez GL Gremium". Jako indywidualne wypowiedzi programowe traktowano teksty publikowane w jednodniówce „Kręgi"[1] (A. Naglak: „Od redakcji", E. Szelągowska: „Jacy zapędzeni w kozi róg", nr 1; A. Naglak: „Twórca – postawa estetyczna", nr 2; J. Śleszyński, A. Winowiecka: „Drahma", nr 3). Rozważano m.in. kwestię integracji środowiska młodoliterackiego (E. Szelągowska).

Naglak analizował pojęcia prawdy, wolności i dobra i ich funkcjonowanie w sztuce, pisząc m.in. o zadaniach twórcy: „Być poetą, twórcą, to być także filozofem samego siebie, ale też i być nieustającym odkrywcą świata, starać się go pojąć, przyswoić, zmienić. Znaczy to żyć w ciągłym niepokoju, ciągle pytać o Prawdę i dążyć do przekazania pojętej Prawdy innym. Parafrazując Gabriela Marcela, poeta to człowiek mający za sobą raj utracony – stan czystej żywiołowości właściwej dziecku, które bez wysiłku nawiąże kontakt z kimś drugim. Nie jest on w stanie zejść poniżej swojej świadomości siebie, a zatem może jedynie żywić nadzieję, że usiłując ją przezwyciężyć, zdoła utorować sobie zamkniętą dlań w pewnym stopniu drogę do porozumienia. Im uporczywiej dążyć będziemy do porozumienia sami ze sobą, a przez to z innymi, tym bardziej uwolnimy się od automatyzmu, tym bardziej będziemy kreatorami świata".

---

[1] Kręgi. [Jednodniówka]. Warsz. 1980–81. Nr 1–3, s. 4 + 4 +4, egz. 1500–2500.

[Nr 1: 1980] [Podtyt.:] Dodatek kulturalny do nr 10/11 jednodniówki „Kalejdoskop". Red. zespół Studen. Forum Kultury SAK ZS SZSP pod kier. A. Naglaka. Egz. 2500.

[Nr 2: 1980] [Podtyt.:] Jednodniówka Studenckiego Forum Kultury SAK Zarządu Stołecznego SZSP. Red. zespół: Piotr Gradzinowski (zast. red. nacz.), Andrzej Krzak (dział Myśli Współczesnej), Mirosław Krajewski (red. tech.), A. Naglak (red. nacz.), Elżbieta Statuch (sekr. red.), Jerzy Śleszyński (muzyka), Anna Winowiecka (literatura). Egz. 2500.

[Nr 3: 1981] Red. zespół: Janusz Adamkowski, P. Gradzinowski (zast. red. nacz.), M. Krajewski (red. tech.), A. Naglak (red. nacz.), Zbigniew Rutkowski (zast. red. nacz.), E. Statuch (sekr. red.), J. Śleszyński (muzyka), A. Winowiecka (literatura), Sławomir Wolski. Egz. 1500.

Śleszyński i Winowiecka w obszernym artykule śledzili znaczące dla nich wypowiedzi o celach poezji, poczynając od Jana Kochanowskiego, poprzez Cypriana Norwida, Lwa Tołstoja, filozofów XVIII i XX wieku, aż do Czesława Miłosza i Ortegę y Gasseta. Kwestią, która ich zdaniem wydawała się najistotniejszą dla współczesnego twórcy, jest nadanie sztuce „wyższej rangi, konieczność uczynienia z niej autorytetu moralnego".

Rozważania te skłoniły autorów do stwierdzenia, czym może być sztuka: „A więc sztuka nie jako rozrywka (przynajmniej nie tylko) oraz nie jako nauka, raczej misterium celebrowane uroczyście i w natchnieniu. Dokonana klasyfikacja znajduje uzasadnienie w dotychczasowym rozwoju człowieka (homo sapiens), dotychczasowym rozwoju społecznym i ekonomicznym. Zdobywanie samoświadomości, przezwyciężanie jej i szansa najbardziej pogłębionej percepcji otaczającej rzeczywistości – to wszystko są cechy specyficzne ludzkiego bytowania w świecie".

Grupa organizowała cotygodniowe wtorkowe spotkania literackie, na które w okresie działalności „Pensjonatu Li" zapraszano osoby spoza Stowarzyszenia; byli to m.in. Jacek Kaczmarski, Stanisław Klawe, Jacek Kleyff, Mirosława Kuś, Ewa Nakonieczna, Krzysztof Maria Sieniawski, także grupa → Wspólność. Odbyło się też kilka wieczorów w klubach studenckich „Proxima" i „Remont". Nadto grupa miała zbiorowe wieczory autorskie w ramach XVIII i XIX Tygodnia Poetyckiego Stolicy (1979, 1980), Warszawskiej Jesieni Poezji (1979), także w Broku nad Bugiem, w Nidzicy i Krasnymstawie.

Opiekunem finansowym PSP było Studenckie Forum Kultury SAK, co umożliwiło grupie m.in. zorganizowanie seminarium literackiego w Nidzicy, a także zimowisk połączonych ze spotkaniami poetyckimi. Jesienią 1980 Komisja Kultury RO SZSP stworzyła finansowe możliwości wydania jednodniówki „Kręgi", redagowanej w znacznym stopniu przez członków kończącego swą działalność PSP. Ostatnim zbiorowym wystąpieniem grupy był wieczór poetycki w Staromiejskim Domu Kultury 7 listopada 1980 roku.

Grupa nie miała wspólnych publikacji.

Po rozwiązaniu PSP nikt z jego członków nie związał się z inną grupą literacką.

Opracowania

– o g ó l n e: **1979:** A. Winowiecka: Spotkanie w Nidzicy. *Nowy Wyr.* nr 12: XII s. 139–140.

DOM MARKA*

Gołdap; poł. 1979–VIII 1984.

Grupa poetycko-plastyczna.

Członkowie: *Wojciech Marek Darski (od 1982), Małgorzata Dobrowolska (zm. 1985), Robert Dobrowolski, Marek Gołębiowski, Grzegorz Kierowski, Mirosław Słapik, Marek Krzysztof Sobczak (od 1982), Andrzej Sulima-Suryn (od 1982), Zbigniew Tanajewski, oraz plastycy: Andrzej Domański, Jarosław Jasiński, Zbigniew Mieruński, Józef Romasz, Janusz Sławomir Żelazny.*

Grupa powstała latem 1979 w Gołdapi z inicjatywy Mirosława Słapika; skupiała młodych poetów i plastyków mieszkających na terenie Mazur i Suwalszczyzny: w Gołdapi, Giżycku, Suwałkach. Grupa początkowo nie miała charakteru literackiego, dążyła jednak do połączenia literatury, plastyki i teatru. Zajmowano się jednocześnie poezją, grafiką, kolażem i happeningiem. Według świadectwa Zbigniewa Fałtynowicza niektóre z realizowanych przez grupę akcji artystycznych („Agresja", Gołdap, Galeria Twórczości Dziecka 1980; wystawa w Klubie „Relax", Warszawa, Instytut Wychowania Fizycznego 1981) można zaliczyć do poezji konkretnej[1]. Po przystąpieniu do grupy w 1982 Wojciecha Marka Darskiego, Andrzeja Sulimy-Suryna i Zbigniewa Tanajewskiego w pracach Domu Marka zaczęła dominować problematyka literacka; w tym czasie do grupy przystąpili też plastycy: Andrzej Domański, Zbigniew Mieruński i Marek Krzysztof Sobczak. Na ten okres (1982–83) przypadają debiuty poetyckie Darskiego i Sulimy-Suryna.

Grupa nie sformułowała manifestu artystycznego, opublikowała autoprezentacje o quasi-programowym charakterze. *Warmia i Mazury* (1983 nr 2) cytuje fragment deklaracji grupy, w której stwierdza się, iż stanowiła ona „świadomą opozycję przeciwko nobilitowaniu twórczości tzw. zaangażowanej na wszelkiego rodzaju konkursach i mityngach". Zdaniem członków Domu Marka – „każda twórczość jest zaangażowana, o ile tą twórczością jest". Jednocześnie deklarowano „łączenie różnych gatunków sztuki: literatury, plastyki, teatru, a metodą poszukiwań stał się eksperyment poetycko-malarski"[2].

Grupa organizowała wystawy poezji, grafiki i rysunku (tzw. zdarzenia literackie) m.in. w Galerii „VVV" Klubu Twórców w Giżycku (III 1983), także w Łomży, Suwałkach (Klub Twórców STK), Gołdapi i w Galerii OTA w Olecku, a także w prywatnych mieszkaniach. Patronowano lokalnemu konkursowi poetyckiemu. W 1983 członkowie Domu Marka ogłosili w *Krajobrazach* jedyną wspólną kolumnę wierszy, dla części z nich będącą miejscem debiutu prasowego (wcześniej publikowali swoje utwory jedynie Słapik i Sulima-Suryn). Z. Fałtynowicz, oceniając cele grupy pisał: „Nastawienie na przekształcenie się w ruch literacki

* Hasło konsultowane z M. Słapikiem i innymi członkami grupy za pośrednictwem Z. Fałtynowicza (IV 1999).

[1] [Z. Fałtynowicz]: Życie literackie. [W ks. zbior.:] Gołdap i okolice. Suwałki 1999 s. 179.

[2] *Krajobrazy* 1983 nr 20.

było jednak widoczne. Wpłynęła na to także między innymi współpraca z grupą innych osób zajmujących się literaturą: z Gołdapi – Małgorzaty Dobrowolskiej i Roberta Dobrowolskiego oraz Marka Borawskiego z Olecka, a także włączenie się Domu Marka w nurt życia literackiego w województwie"[3]. Zdaniem Eugeniusza Kurzawy grupa pod koniec swojego istnienia utraciła interdyscyplinarny profil, pozostając lokalną grupą poetycką.

Dom Marka rozpadł się w sierpniu 1984, po czym jego członkowie: Darski, Sobczak i Sulima-Suryn założyli w sierpniu tegoż roku grupę o nazwie → SDS. Kontynuowali też twórczość poetycką, wydając tomiki wierszy.

Publikacje

– *w czasopismach*

1983

Krajobrazy nr 20: 15 V s. 11, Arkusz Poetycki [3].
W: W.M. Darski, M. Słapik, A. Sulima-Suryn, Z. Tanajewski.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1985:** Z. Tanajewski: Latający Dom Marka. *Krajobrazy* nr 33: 18 VIII s. 11.

– o g ó l n e: **1983:** Z. Fałtynowicz: Było, nie było ... *Warm. i Mazury* nr 2: 15–31 I s. 9. – (GRAM). *Krajobrazy* nr 20: 15 V s. 11 [wstęp do kolumny wierszy]. – E. Kurzawa: Nie tylko w czerwcu. *Gaz. Współcz.* nr 149 s. 6 [dot. też Oleckiego Czerwca Poetyckiego]. – **1984:** E. Kurzawa: Prowincja literacka. *Krajobrazy* nr 47 s. 1, 3–5. – **1985:** W.M. Darski: „Kruk i denaturat". Prowincja literacka. *Krajobrazy* nr 2: 13 I s. 11. – M. Słapik: Dom Marka. *Krajobrazy* nr 5: 3 II s. 12. – *Krajobrazy*: D. Wojciechowski: Kultura, albo nie, nr 28: 14 VII s. 7; polem.: P. Wojewoda, nr 31: 4 VIII s. 11; A. Nierusz-Kowalska, nr 37: 15 IX s. 11. – **1986:** A. Zieliński: Coraz trudniej płynąć. *Odra* nr 2: II s. 18–22. – **1987:** E. Kurzawa: Życie literackie na prowincji. *Integracje* nr 21: VIII s. 51–53. – **1988:** Z. Fałtynowicz: Dom Marka. [W:] Czyściec (Katalog wystawy). [Informator o suwalskim środowisku literackim]. Suwałki: Suwalskie Tow. Kult., s. 10–11 [tu także noty biogr.]. – **1991:** Z. Fałtynowicz: Środowisko literackie 1975–1990 w województwie suwalskim. Bibliografia. Suwałki 1991, 79 s. – **1995:** [Z. Fałtynowicz] Życie literackie. [W ks. zbior.:] Gołdap i okolice, s. 178–181.

[3] Op. cit.

ZAWIŚLE*

Grupa Literacka „Zawiśle".
Inna nazwa: Dzielnicowa Robotnicza Grupa Literacka „Zawiśle".

Włocławek; VII 1979–VI 1981.

Członkowie: *Henryk Dąbrowski, Julian Dominikowski, Marek Jędrzejewski, Karol Kawski, Mariola Lewandowska-Dąbrowska, Stanisław Szade, Jacek Werbanowski.*

Wobec stagnacji, jaka zaistniała w latach siedemdziesiątych w działalności Robotniczego Klubu Literackiego przy Wojewódzkiej Radzie Związków Zawodowych we Włocławku i Włocławskiego Klubu Literackiego „Kujawy", część członków tych klubów utworzyła grupę literacką, skupiającą piszących robotników. Jej nazwę wzięto od dzielnicy Zawiśle, w której mieszkali członkowie ugrupowania. Powstała z inicjatywy Henryka Dąbrowskiego i Karola Kawskiego.

Zawiśle powołali młodzi literaci z pewnym dorobkiem twórczym; Dąbrowski miał na swoim koncie tomik wydany w 1978 w serii „Pokolenie, które Wstępuje", w tej samej oficynie wydał w 1979 Marek Jędrzejewski (drugi tomik w 1982 w Iskrach), Kawski wydał zbiorek wierszy w 1979 (Klub Literacki CRZZ). Pozostali członkowie publikowali w prasie regionalnej.

Podczas inauguracyjnego spotkania autorskiego 20 lipca 1979 w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej, z udziałem przedstawicieli władz kulturalnych województwa, odczytano „Program ideowy grupy" i jej „Program działania", oba zatwierdzone przez władze Włocławka.

Członkowie Zawiśla stawiali sobie za cel m.in. stworzenie ruchu kulturotwórczego w dzielnicy Zawiśle, wprowadzenie stałej imprezy literackiej pod hasłem „Grupa Literacka Zawiśle zaprasza...", nawiązanie kontaktów z ośrodkami twórczymi we Włocławku i innych miejscowościach. W „Programie ideowym" (nie został ogłoszony drukiem) pisano m.in.:

„Poezja powinna być prosta, surowa jak kamień. Jak często odchodzimy od tej zasady. Siłą wyrywając jej to piękno prostoty. Piszemy niekiedy o wszystkim, a w zasadzie o niczym. Nasza poezja i nasze miejsce jako twórców musi tkwić głęboko w kulturze narodowej, w jej tradycjach i życiu społeczeństwa, a nie gdzieś obok w próżni. Musi być świadectwem zachodzących zmian w życiu narodu, w jego kulturze, zmian zachodzących w świadomości każdego Polaka"[1].

Wedle świadectwa Kawskiego grupa nie miała mecenasa, jednak w nocie o Zawiślu pomieszczonej w *Walce Młodych*, znalazła się informacja, iż działała ona pod opieką Włocławskiej Fabryki Lin i Drutów „Drumet"[2].

---

* Hasło opracowane m.in. na podstawie informacji H. Dąbrowskiego i K. Kawskiego (III 1982), konsultowane z H. Dąbrowskim (V 1989).

[1] Cyt. z kroniki grupy udostępnionej przez K. Kawskiego.

[2] T. Miłkowski. *Walka Młod.* 1979 nr 11.

Członkowie grupy uczestniczyli w wielu imprezach literackich, m.in. w II Piastowskim Lecie Poezji (por. → Drzewo, → Centrum Literackie → Gremium), VIII Warszawskiej Jesieni Poezji (24–29 IX 1979; wieczór poetycki Marioli i H. Dąbrowskich w Staromiejskim Domu Kultury), Seminarium Młodych Twórców w Augustowie (12–15 XII 1979; zorganizowanym przez redakcje pism *Razem*, *Argumenty* i *Sztandar Młodych* pod hasłem „Wartość kultury rozwiniętego społeczeństwa socjalistycznego"), V i VI Warszawskich Konfrontacjach Poetyckich (Gremium), w Zjeździe Pisarzy Kujawskich (22–23 V 1980, Włocławek), Meetingu Literackim Nieszawa '81 (VI 1981).

Zawiśle ściśle współpracowało z warszawskim Centrum Literackim Gremium, Klubem Robotników Piszących w Bydgoszczy i Klubem Literackim Kujawy. Współpraca z Gdańskim Klubem Literackim Strefy zaowocowała m.in. publikacją wierszy Dąbrowskiego i Kawskiego w powielaczowym wydawnictwie „Dopóki w nas" (1981).

Grupa nie miała wspólnych publikacji. Jej członkowie ogłaszali sporadycznie wiersze w kolumnach Klubu Robotników Piszących (m.in. w 1980 w *Argumentach*), a także indywidualnie w *Kujawach* oraz w gazecie zakładowej *W Kręgu Metalowców*.

Działalność Zawiśla zaczęła zamierać w połowie 1981 roku; ostatnim oficjalnym wystąpieniem jej członków był udział w X Warszawskiej Jesieni Poezji (5–9 X 1981). Następnie grupa weszła w skład Ogólnopolskiego Stowarzyszenia Robotniczych Ugrupowań i Stowarzyszeń Twórczych, w którym Dąbrowski był członkiem ogólnopolskiej rady koordynacyjnej, Kawski zaś członkiem rady programowej i wykonawczej.

Por. Przy Wiśle.

Opracowania

– grupa o sobie: **1987:** H. Dąbrowski: Wyprowadzenie Pegaza ze stajni. *Kujawy* nr 51/52: 16–29 XII s. 17.

DIALOG NIENAZWANY*

Słupsk; XI 1979–XII 1981.

Studencka grupa poetycka.

Grupa założycielska: *Wiesław Ciesielski, Mirosław St. Gliniecki, Stefan Jażdżewski, Waldemar Kulik; skład od XII 1980: Zdzisław Drzewiecki, Jerzy Fryckowski, S. Jażdżewski.*

---

* Hasło zredagowane m.in. na podstawie odpowiedzi S. Jażdżewskiego na ankietę (III 1983) i z nim konsultowane (III 1989).

Grupa powołana została w listopadzie 1979 na spotkaniu Koła Młodych przy ZLP w Słupsku i Koła KKMP. Inicjatorem jej założenia i autorem programu, ogłoszonego po raz pierwszy na tymże spotkaniu, był Stefan Jażdżewski (był też autorem „Aneksu do programu" – „O intymności inaczej"). Do grupy przystąpili wówczas studenci Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Słupsku: Mirosław Gliniecki, Waldemar Kulik i Wiesław Ciesielski. Po ogłoszeniu manifestu grupy w grudniowym numerze *Merkuriusza* nastąpiły zmiany w składzie osobowym Dialogu; ostatecznie tekst programowy zaakceptowali i grupę tworzyli: Zdzisław Drzewiecki, Jerzy Fryckowski i Stefan Jażdżewski (publikacja ta była zarazem debiutem grupy założycielskiej).

Nazwa, nie zmieniona od początku istnienia ugrupowania, to według słów Jażdżewskiego – „próba nazwania kontaktu nadawcy z odbiorcą, próba, która w sferze odbioru poezji współczesnej jest coraz bardziej cząstkowa. Nazwa grupy wywodzi się także z samej istoty poezji, jako bytu niemiarodajnego, niezmierzonego i nienazywalnego. Grupy poetyckie w latach 1978–80 stały się niebytem w świadomości społecznej, działały w obiegu zamkniętym ze względu na eklektyczność, jaką sobie założyły. Świadomość odbiorców nie nazwała tych grup, stały się one efemerydami, nienazwanymi tworami"[1].

Program Dialogu opierał się na analizie związków człowieka z cywilizacją: „człowiek na drodze ewolucji zatraca wszelkie wartości uczuciowe stając się przedmiotem. Cywilizacja natomiast zyskuje na podmiotowości kosztem człowieka". Opowiadając się za „intymnością pojmowaną jako swoiste sacrum, ujęte w kategoriach doznań estetycznych i etycznych człowieka", formułowano postulaty dotyczące aktu tworzenia: „negujemy poezję prywatną", czyli poezję „do siebie"; „opowiadamy się za poezją bezpodmiotową, ujmującą jednostkę ludzką w kategoriach przedmiotu"; „w praktyce pisarskiej stosujemy technikę skojarzeniową". „Aneks do programu" skupiał się na analizie pojęcia „intymności", przy czym Stefan Jażdżewski rozróżniał dwa jej rodzaje: „intymność w kulturze technicznej" oraz „intymność w praktyce poetyckiej". Tę pierwszą określono jako „intymność nienazwaną", bowiem „natura ludzka w nowym garniturze powstałej «intymności technicznej» czuje się niewygodnie i nie znajduje odpowiedniego sposobu uformowania autentyczności przeżyć dla nowo powstałych warunków istnienia człowieka". Także w praktyce poetyckiej dostrzeżono dwa rodzaje intymności: nazwaną i nienazwaną – „poeta, pisząc wiersz, dokonuje tego świadomie, więc nieautentycznie i nieintymnie, bo z myślą o odbiorcy (wyjątek stanowią ludzie piszący do szuflady)".

Spotkania grupy odbywały się nieregularnie w domu studenckim WSP; miały one charakter zamknięty (dyskutowano sprawy warsztatowe).

Dialog był początkowo luźno związany z SZSP (decydowała tu kwestia dotacji na tomik grupy). Po 1979 grupa sama stanowiła o swoim uczestnictwie w życiu literackim. Brała udział w seminariach Koła Młodych, na których prezentowała swój dorobek. Uczestniczyła także w imprezach młodoliterackich organizowanych przez słupski Oddział ZLP, m.in. w seminarium w Rowach w 1979

[1] Wg odpowiedzi na ankietę.

z udziałem Krzysztofa Gąsiorowskiego; w zorganizowanym wówczas Konkursie Poetyckim im. Z. Krupowiesa laureatami zostali m.in. J. Fryckowski i Z. Drzewiecki. W dniach 24–25 października 1981 grupa uczestniczyła w III Sesji Literackiej Słupskiego Klubu Młodych Pisarzy w Bytowie z udziałem Romana Śliwonika, Zbigniewa Jerzyny i Władysława Zawistowskiego. Zaprezentowano m.in. wiersze członków grupy oraz poszerzony artykuł programowy „Rzecz o liryce bezpodmiotowej" S. Jażdżewskiego (nie drukowany). Grupa uczestniczyła także w ogólnopolskim seminarium w Nowej Wsi Szlacheckiej k. Torunia (wrzesień 1981), gdzie m.in. dyskutowano o jej tomiku.

Dialog zorganizował jeden tylko wieczór autorski w studenckim klubie „Wspak" w Słupsku[2].

Nawiązano współpracę z kwartalnikiem *Pobrzeże*, czego efektem był tomik pt. „Dialog Nienazwany" (o jego wydanie zabiegano dwa lata).

Pojawienie się grupy dostrzeżono w prasie; bardzo pochlebną recenzję tomiku zamieścił Jerzy Lissowski w *Głosie Pomorza*, zaś Zbigniew Babiarz-Zych pisał niemal rok później w *Tu i Teraz*: „Poezja, jaką prezentuje Dialog, choć niekiedy nieporadna i kontrowersyjna, potrafi zainteresować. Dostarcza mniej wzruszeń estetycznych, sporo za to refleksji nad życiem – życiem skażonym procesami cywilizacji".

Działalność Dialogu Nienazwanego została przerwana w grudniu 1981, grupa nigdy jednak nie została formalnie rozwiązana.

Publikacje

– w czasopismach

1989

Merkuriusz nr 8: XII s. 19, 23. Grupa Dialog Nienazwany – Słupsk.

W: W. Ciesielski, M.S. Glinicki. – W. Ciesielski, M.S. Glinicki, S. Jażdżewski, W. Kulik: Program grupy Dialog Nienazwany. – S. Jażdżewski: Aneks do programu: O intymności inaczej.

– druki zwarte

1981

Zeszyt grupy poetyckiej Dialog Nienazwany. Red. Z. Kiwka. Graf.: D.M. Olesiński. Słupsk: Stow. Społ.-Kult. „Pobrzeże" w Słupsku, 32 s., egz. 500.

W: Z. Drzewiecki, J. Fryckowski, S. Jażdżewski. – Program grupy Dialog Nienazwany. – S Jażdżewski: Aneks do programu: O intymności inaczej. [Przedr. z: *Merkuriusz* 1980 nr 5].

[2] „Zorganizowano tylko jeden wieczór, gdyż więcej spotkań nie odbyło się ze względu na małą frekwencję studentów. Społeczność akademicka WSP Słupsk nie przywykła do ww. inicjatyw, przysłowiowe «karczowanie lasu» w zakresie inicjatyw studenckich spełzło na niczym" (por. przyp. 1).

Opracowania

– o g ó l n e: **1981:** Z. Babiarz-Zych: Awantura na zamku. *Zbliżenia* nr 45: 5 XI s. 6 [m.in. wzmianka o udziale w III Sesji Lit. KMP].

– D i a l o g N i e n a z w a n y. [Rec.:] **1981:** [J. Lissowski] (jot-el): Dialog Nienazwany – czyli prezentacja studenckiej grupy poetyckiej. *Głos. Pom.* nr 215: 28 X s. 8. – **1982:** Z. Babiarz-Zych: Słupsk poetycki. *Tu i Teraz* nr 6: 7 VII s. 11.

METRO II*

Grupa poetycka realistów „Metro II".

Słupsk; XI 1979–po 1981.

Grupa przy KKMP w Słupsku.

Członkowie: *Zbigniew Babiarz-Zych, Andrzej Kirko, Mirosław Kościeński, Waldemar Mystkowski; następnie także: Jan Zygmunt Prusiński.*

Grupa powołana została przez Zbigniewa Babiarza-Zycha, Andrzeja Kirko, Mirosława Kościeńskiego i Waldemara Mystkowskiego w listopadzie 1979 w czasie trwania Sesji Literackiej KKMP, zorganizowanej w Słupsku. Sformułowano wówczas manifest zatytułowany „Pomiędzy wartością a zgodą" i odczytano go na tejże imprezie.

W grupie skupili się głównie absolwenci słupskiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej (kierunek: pedagogika w zakresie pracy kulturalno-oświatowej). „Powodem, dla którego grupa się zawiązała – pisał Babiarz-Zych – było przede wszystkim wspólne prezentowanie na różnych spotkaniach poezji i... rozruszanie słupskiego środowiska młodoliterackiego, zachęcanie młodych autorów do pisania i dyskusji o poezji, literaturze, wspólne organizowanie imprez literackich, głównie sesji i konkursów"[1].

Metro II korzystało z opieki KKMP oraz Oddziału ZLP w Słupsku. Członkowie grupy uczestniczyli indywidualnie w organizowaniu lokalnych imprez literackich, m.in. Konkursu Poetyckiego im. Z. Krupowiesa; mieli też zbiorowe wieczory autorskie (pierwszy z nich odbył się w listopadzie 1979 w KMPiK w Słupsku)[2].

* Hasło zredagowane m.in. na podstawie materiałów udostępnionych przez Z. Babiarza-Zycha (XII 1985).

[1] Fragment odpowiedzi na ankietę dot. historii grupy.

[2] Niejasna jest kwestia intensywności działań grupy i daty jej rozpadu. Z. Babiarz-Zych w nocie zamieszczonej w *Nowym Medyku* (1980 nr 15) informował o spotkaniach grupy z młodzieżą szkolną i przedstawicielami innych środowisk, o organizowaniu mityngów i biesiad literackich; dane te potwierdził w odpowiedzi na ankietę. Natomiast przy okazji recenzowania tomiku grupy Dialog Nienazwany (*Tu i Teraz* 1982 nr 6) tenże autor stwierdził, że Metro II rozpadło się wkrótce po zaprezentowaniu swego manifestu.

Tekst pt. „Pomiędzy wartością a zgodą. Skrócony manifest grupy poetyckiej realistów – Metro – dla potrzeb konsumenta zbiorowego" nie został nigdy ogłoszony drukiem. Autorzy wyszli w nim od pojęcia „realizmu", które rozumieli następująco: „taki realizm zawiera się pomiędzy klamrami spinającymi osobowość twórcy i jego wytwór, a mianowicie gotowy już utwór sztuki". Realizm był dla nich „formą współistnienia pomiędzy WARTOŚCIĄ a ZGODĄ", przy czym pod pojęciem „wartości" rozumieli „konglomerat rzeczywistości, poddany w akcie twórczym indywidualnym poszukiwaniom, a z drugiej strony rewers wartości powszechnych, uniwersalnych", znaczenia terminu „zgoda" nie utożsamiali z akceptacją. „Zgoda może być najwyżej kompromisem pisano – zawartym z jednej strony przez poetę kosztem porozumienia, a społeczeństwem – z drugiej strony – które chciałoby w zwierciadle sztuki odnaleźć swoje rysy, czasami nawet aż zbyt skrzywione." Aneksem do przytoczonego tekstu nazwano wyciąg z manifestu grupy poetyckiej „Obiedinienije Riealnowo Isskusstwa" (Obierin), powstałej w 1927 w Leningradzie[3].

Spośród członków Metra II najaktywniej twórczość poetycką uprawiali Kościeński i Mystkowski, publikując w czasopismach; Kościeński wydał swój debiutancki tomik w 1978 w serii „Pokolenie, które Wstępuje", Mystkowski zaś w 1979 w Serii Poetyckiej wydawnictwa Czytelnik.

Grupa nie ogłosiła formalnego rozwiązania; zaprzestała działalności w pierwszej połowie lat osiemdziesiątych.

Opracowania

– grupa o sobie: **1980:** Z. Babiarz-Zych: Resztki starych afiszy z fragmentami wierszy. *Integracje* nr 9: VI s. 86. – [Z. Babiarz-Zych] (Z.B-Z.). Metro II. *Nowy Med.* nr 15: 1–30 IX s. 11. – **1982:** Z. Babiarz-Zych: Słupsk poetycki. *Tu i Teraz* nr 6: 7 VII s. 11.

ZDERZENIA*

Grupa literacka „Zderzenia".
Warianty nazwy: Nowohucka Grupa Literacka „Zderzenia"; „Zderzenia" – Generacja Krytyczna.

Kraków-Nowa Huta; XII 1979–XII 1981.

Członkowie: *Ewa Bartosik, Jolanta Fąfara, Jan L. Franczyk, Ewa Kalinowska (do 1980), Anka Luberadzka [właśc. Maria Hanna Luberadzka], Sylwester Marynowicz, Maciej Naglicki, Jarosław Olejniczak (od 1980), Andrzej Ziobrowski, Marek K. Zygadło.*

[3] Tekst manifestu Stowarzyszenia Sztuki Realnej przytoczył Andrzej Drawicz w: *Poezja* 1971 nr 5 s. 66.

* Hasło zredagowane m.in. na podstawie materiałów udostępnionych przez A. Luberadzką w maju 1985 i konsultowane z nią w III 1989.

Grupa wyłoniła się spośród członków Nowohuckiego Klubu Literackiego (NKL)[1]. Za oficjalną datę jej powstania przyjęto grudzień 1979, kiedy miało miejsce pierwsze spotkanie autorskie w Kole Młodych przy ZLP w Krakowie (7 XII), na którym przedstawiono manifest grupy. Formowała się ona od maja 1979. Inicjatorami jej założenia byli: Jan L. Franczyk, Anka Luberadzka, Sylwester Marynowicz, Marek K. Zygadło. Bezpośrednio po zawiązaniu grupy przystąpili do niej kolejni członkowie NKL: Ewa Bartosik, Jolanta Fąfara, Ewa Kalinowska, Maciej Naglicki i Andrzej Ziobrowski. W 1980 odeszła ze Zderzeń Kalinowska, przystąpił natomiast Jarosław Olejniczak; zaś w roku następnym grupę opuścili Fąfara i Naglicki.

Program, nazwany „Manifestem Literackim Generacji Krytycznej grupy Zderzenia", zaprezentowany na pierwszym wieczorze grupy, publikowany był we fragmentach w *Dzienniku Polskim* (numer z 14 XII 1979) oraz w *Głosie Nowej Huty* w lutym 1980. W drugim numerze *Zderzeń* z czerwca 1981 ogłoszono przeredagowaną wersję manifestu, zatytułowaną „Generacja Krytyczna (Grupa Zderzenia)", a podpisaną w imieniu grupy przez Marynowicza[2].

Za podstawowy uznano termin „generacja krytyczna", którym określano postawę własną oraz pisarzy o zbliżonym sposobie myślenia: „Chcemy w ten sposób wskazać i zaznaczyć więź, jaka nas łączy: silne pokrewieństwo społeczne, kulturowe i intelektualne. Pragniemy również tym nieco obcym brzmieniem – generare, to tyle co powstawać, rodzić, tworzyć – podkreślić własne widzenie realiów historycznych tworzonych przez pokolenia poprzednie"[3]. W innym miejscu manifestu formułowano następująco cel własnej twórczości: „Pisarstwo nasze powinno zaatakować chorą osobowość naszych czasów, której istota sprowadza się do zbioru pełnionych ról. Powinno walczyć o osobowość zdrową, to znaczy – o samodzielność podejmowania decyzji, a przede wszystkim o takie wartości, jak: godność, odpowiedzialność itp."[4]

Tekst manifestu, ogłoszony w biuletynie *Zderzenia,* był odpowiedzią na pytania sformułowane przez grupę: „Co zastaliśmy w literaturze, Co otrzymaliśmy w spadku kulturowym, Co dostaliśmy ponadto i jak tym chcemy zadysponować". Opowiedziano się tu za literaturą „kwestionowania, zaprzeczania, spierania się". Sprzeciwiając się zastanemu i, zdaniem grupy, przez politykę kulturalną prefero-

[1] CKMiS „Fama" powstało w 1977 w Nowej Hucie. Centrum dało początek Nowohuckiemu Klubowi Literackiemu (powst. 3 V 1978). Klub miał charakter otwarty, a jego program sprowadzał się do „upowszechniania literatury poprzez spotkania autorskie", „stanowił forum wymiany doświadczeń i kontaktów w środowisku młodoliterackim, oraz stworzył warunki powstania i rozwoju grupy literackiej «Zderzenia – generacja krytyczna»". Był, obok Koła Młodych przy ZLP i Centrum Literackiego przy Studenckim Centrum Kulturalnym „Jaszczury" trzecim ośrodkiem życia młodoliterackiego w Krakowie. (Wg *Zderzenia* 1981 nr 1 s. 26). Podobną funkcję integracyjną pełniło ukazujące się w Nowej Hucie w 1973–77 młodzieżowe pismo *Skarpa.* Skupiało wokół siebie młodzież licealną, studencką, plastyków, fotografików. Ze *Skarpą* współpracowało ponad sto osób, stale publikowały w niej trzydzieści trzy osoby. Pismo było inicjatorem spotkań z pisarzami, redaktorami, organizowano nadto wieczory autorskie poetów wokół niego skupionych. (Inf. Henryka Pacha → Ecce Homo).

[2] Teksty ogłoszone w obu pismach wykazują różnice stylistyczne.

[3] Cyt. wg: *Głos Now. Huty* 1980 nr 7.

[4] Cyt. wg: *Dz. Pol.* 1979 nr 281.

wanemu modelowi twórczości „miałkiej, mało oryginalnej, mało przebojowej [...]", poruszającej „mocne, ale nieistotne problemy" stwierdzano:

„Sytuacja, w jakiej znalazła się generacja krytyczna uzasadnia podejmowanie rozwiązywania wielu problemów od nowa.

Pisarstwo nasze powinno określić nasze miejsce w historii poprzez jej krytyczną analizę, poprzez poznanie tej historii bez mitycznych otoczek, zgodnie z tym, co mówi na ten temat nauka:

– historia to nie tylko działania rządzących i władców

– historia to nie tylko dzieje uciskanych i walczących z rządzącymi

– historia narodu jako całości obejmuje działania wszystkich sił społecznych w narodzie – zaś: naród to nie tylko współczesność, to także historia, która go ukształtowała – i nie ma jednolitości narodu bez wspólnej, co do ogólnego przebiegu, wizji procesu dziejowego, który go ukształtował. Problem narodu to przede wszystkim problem świadomości narodowej".

Naczelną postawą człowieka wobec świata jest – według autorów manifestu – „poczucie godności własnej", w której to postawie zawiera się gotowość stałej walki o własne przekonania.

Nazwa grupy wynikać miała z jej programu: „Według nas symbolizuje ona owe krytyczne spięcia, ZDERZENIA, ścieranie się różnych poglądów dotyczących miejsca, czasu i przestrzeni, w jakiej przyszło nam żyć, w jakiej żyć nam przyjdzie".

Nie formułowano postulatów dotyczących warsztatu twórczego, poetyckich realizacji, stojąc na stanowisku, że „tak pojęty pluralizm jest czynnikiem umożliwiającym wszelką twórczą dyskusję, wszelki twórczy namysł"[5].

Od początku swojego istnienia grupa działała równolegle z Nowohuckim Klubem Literackim i w ścisłej z nim współpracy. Opiekę finansową, wydawniczą, i organizacyjną nad nimi sprawowało Centrum Kultury Młodzieży i Studentów „Fama" z siedzibą w Nowej Hucie (Osiedle Willowe 29). Dwa razy w miesiącu odbywały się tam spotkania robocze grupy oraz członków klubu literackiego. Samodzielne spotkania autorskie Zderzeń miały miejsce w licznych placówkach kulturalno-oświatowych Krakowa i Nowej Huty (w tym: Zakładowy Dom Kultury Huty im. Lenina, Studenckie Centrum Literackie „Jaszczury", siedziba Koła Młodych, Młodzieżowy Klub Twórców i Działaczy Kultury ZSMP „Forum", KMPiK). Poszczególni członkowie grupy mieli także indywidualne wieczory autorskie.

Grupa uczestniczyła w zorganizowaniu II i III Spotkań Poetyckich z młodymi poetami Krakowa i Nowej Huty pn. „Miastu Pieśń", które odbyły się 16 V 1980 i 14–15 V 1981[6].

Od początku 1980 grupa współpracowała z *Głosem Nowej Huty,* publikując w dodatku literackim „Kwadra" (ukazały się cztery numery). Ponadto w 1980

[5] J.L. Franczyk: Grupa Literacka Zderzenia. *Zderzenia* 1981 nr 2 s. 5; przedr. w: S. Marynowicz: Generacja krytyczna. (Grupa Zderzenia). *Kwartal. Alm. Studen. Rady Lit.* 1984 nr 1/2 s. 19–21.

[6] Pierwsze spotkanie pn. „Miastu Pieśń" zostało zorganizowane w maju 1978 przez Henryka A. Pacha w KMPiK w Nowej Hucie. Por. Ecce homo. Szczegółowy program III Spotkań opublikowano w specjalnym numerze *Zderzeń* pt. III Spotkania Poetyckie „Miastu Pieśń" V 81, będącym katalogiem wierszy uczestników imprezy.

ogłosiła wspólną kolumnę poetycką w *Życiu Literackim*. Od 1979 redagowała biuletyn *Zderzenia*, wydawany przez Nowohucki Klub Literacki. Siedziba redakcji mieściła się w CKMiS „Fama". Redaktorem naczelnym był od pierwszego numeru Sylwester Marynowicz (z wyjątkiem numerów 2–4 z 1981, w których funkcję tę pełnił Waldemar Zyszkiewicz); zastępcą redaktora naczelnego zaś M. Naglicki. W redakcji byli ponadto: Franczyk, Luberadzka, Olejniczak, Zygadło.

W 1981 Franczyk, Luberadzka, Olejniczak, Ziobrowski, Zygadło wydali nakładem CKMiS „Fama" i NKL tomiki swoich wierszy w serii „Debiuty poetyckie".

Działalność grupy i klubu literackiego została przerwana po wprowadzeniu stanu wojennego w Polsce.

Publikacje

1979–81

– *w czasopismach*

Zderzenia. Zeszyt Nowohuckiego Klubu Literackiego. [Niereg.] Krak. – Nowa Huta: CKMiS SZSP „Fama" 1979–1981.

Red. zespół: J.L. Franczyk, S. Marynowicz (red. nacz.), M. Naglicki (zast. red. nacz.), J. Fąfara (sekr. red.). Z. 2 sekr. red. M. Zygadło, w z. 3–5 M. Kalinowska. Od z. 8: 1981 sekr. red.: A. Luberadzka. Od z. 1 [11] red. plast.: T. Putowski, do kolegium doszedł J. Olejniczak. Od z. 3 [13] 1981 z kol. odszedł M. Naglicki, na jego miejscu: W. Zyszkiewicz.

W numerach 1–6 z 1981 podtytuł: *Biuletyn*.

[Z. 1: 1979], powiel.

Zawartość: S. Marynowicz: Słowo wstępne do *Zderzeń*. – J.L. Franczyk: O twórczości słów kilka. – W: Katarzyna Dziki, J. Fąfara, M. Naglicki, A. Ziobrowski, M.K. Zygadło. – P: A. Barbaszewski.

[Z. 2: 1979], 16 s. powiel.

Zawartość: S. Marynowicz: Poznać samych siebie. [Art. wstępny]. – W: K. Dziki, J. Fąfara, J.L. Franczyk, Jacek Gajewski, M. Naglicki, Krzysztof Pałka, Franciszek Sokołowski, A. Ziobrowski. – P: Tomasz Putowski, M.K. Zygadło. – Art.: M. Naglicki.

[Z. 3: 1980], 13 s., powiel.

Zawartość: M. Naglicki: Słowo wstępne do *Zderzeń*. – W: E. Bartosik, M.A. Luberadzka, T. Putowski. – P: S. Marynowicz. – Art.: J.L. Franczyk, M. Naglicki.

[Z. 4: 1980], 16 s., powiel.

Zawartość: J.L. Franczyk: Słowo wstępne. – W: E. Bartosik, J. Fąfara, J.L. Franczyk, Janusz Grzesz, M.A. Luberadzka, M. Naglicki, L. Sadowski, A. Ziobrowski, M.K. Zygadło. – P: J.L. Franczyk, E. Kalinowska, S. Marynowicz. – Przekłady wierszy autorów: C. Lauth, E. Ransemar, W. Aspenstrom. Tłum. E. Bartosik.

[Z. 5: 1980], 16 s., fotoofset.

Zawartość: Generacja Krytyczna. (Grupa Zderzenia) – szkic do Manifestu. W imieniu grupy Zderzenia: S. Marynowicz. – W: E. Bartosik, J. Fąfara, J.L. Franczyk, A. Luberadzka, S. Marynowicz, M. Naglicki, A. Ziobrowski, M.K. Zygadło. – P: E. Kalinowska, S. Marynowicz. – Repr. prac autorów: T. Putowski, Urszula Kowalczyk, A. Luberadzka.

[Z. 6: 1980], 16 s., fotoofset.

Zawartość: S. Marynowicz: Punkt widzenia. [Wstęp]. – W: K. Dziki, Andrzej Drożdż, Włodzimierz Dulemba, Jerzy Fiutowski, Wiesław Kot, J. Olejniczak, Maciej Piotr Prus, Krzysztof Senajko. – P: Czesław Białczyński. Graf.: U. Kowalczyk.

[Z. 7: 1981], 20 s. nlb., fotoofset.

Nie podano zespołu red. numeru.

Zawartość: S. Marynowicz: *Zderzenia* prezentują. [Wstęp]. – Szczęsny Rydzewski: Oskarżam Dzeusa. Sztuka w 4 a. – monodram.

[Z. 8: 1981], 30 s., fotoofset.

Zawartość: W: J. Olejniczak, M. Zygadło. – ZWIT [Związek Wybitnych Indywidualności Twórczych im. Mikołaja Kopernika w Krakowie. Program działaln.]. – Szkice i rys.: T. Putowski.

[Z. 9: 1981], 31 s., fotoofset.

Zawartość: W: Roman Chojnacki, J.L. Franczyk, A. Luberadzka, M. Naglicki, J. Olejniczak. – I Konkurs otwarty na zestaw fraszek pod kryptonimem „Kufel piwa". [Ogł. i regulamin].

[Z. 10: 1981] [Trzecie] III Spotkania Poetyckie „Miastu Pieśń" V 81, 32 s. [Katalog imprezy].

Zawartość: Konkurs Literacki „Miastu Pieśń" [ogł.] – J.L. Franczyk: Śpiewając miastu. [Wstęp]. – W: E. Bartosik, Grażyna Dobreńko, A. Drożdż, W. Dulemba, J. Fąfara, J. Fiutowski, J.L. Franczyk, Małgorzata Fuczek, W. Jurasz, A. Kaliszewski, Małgorzata Kędzierska, S. Konieczny, Wiesław Kot, Lidia Lipska, A. Luberadzka, Grzegorz Łydka, S. Marynowicz, Wojciech Mróz, M. Naglicki, J. Olejniczak, Kinga Olewicz, Henryk A. Pach, M.P. Prus, Zbigniew Rosa, K. Senajko, A. Ziobrowski, M.K. Zygadło, W. Żyszkiewicz. – Centrum Kultury Młodzieży i Studentów „Fama". – III Spotkania Poetyckie „Miastu Pieśń" 14–15 maja 1981 r. [Program].

[Z. 1(11): 1981], s. 30.

Zawartość: J.L. Franczyk: Zamiast słowa wstępnego. – W: E. Bartosik, J. Fąfara, A. Grabowski, J. Karecki, A. Luberadzka, Grzegorz Łydka, Stefan Pastuszewski, Z. Rosa, A. Ziobrowski, M.K. Zygadło. – P: A. Luberadzka, Lech Ness, T. Putowski. – Art.: J.L. Franczyk, A. Luberadzka, Szczęsny Rydzewski. – Repr. prac autorów: U. Kowalczyk, Jerzy Raiński.

[Z. 2(12): 1981], 30 s.

Zawartość: [Art. programowe:] J.L. Franczyk: Grupa Literacka Zderzenia; S. Marynowicz: Generacja Krytyczna (Grupa Zderzenia), przedr.: *Kwartał* 1984 nr 1/2 s. 19–21. – W: E. Bartosik, J.L. Franczyk, A. Luberadzka, J. Olejniczak, A. Ziobrowski, M.K. Zygadło. – P: S. Marynowicz.

[Z.] 3(13): 1981, 30 s.

Zawartość: S. Marynowicz: Określać siebie. [Wstęp]. – W: Lidia Bończak, K. Dziki, J. Fąfara, J.L. Franczyk, M. Fuczek, J. Grzesz, E. Kalinowska, Jerzy Karecki, M. Kędzierska, A. Luberadzka, G. Łydka, Z. Rosa, S. Marynowicz, J. Olejniczak, Elżbieta Reudelsdorff, A. Ziobrowski, M.K. Zygadło.

[Z.] 4(14): 1981, 26 s.

Zawartość: W. Żyszkiewicz: W rzecz wstąpić. [Wstęp]. – W: Laureaci konkursu „Miastu Pieśń" – 1981 r.: Helena Kogut, Andrzej Krzysztof Torbus, Jarosław Potocki, Elżbieta Libel; – Laureaci Turnieju Jednego Wiersza: Krzysztof Senajko, Stefan Pastuszewski, Piotr Cielesz, Herbert Dengel, Jerzy Suchanek, Andrzej Babiński, Paweł Górecki, Czesław Dźwigaj, Roman Senski, Andrzej Grabowski. – P: S. Marynowicz. – Zderzenia – prezentują [prace plast. Grupy Fotograficznej „Centrum" przy Klubie Twórców Kultury „Forum" w Krakowie]. – Fot.

1981

Życie Lit. nr 20: 17 V s. 5, Grupa Literacka Zderzenia.

W: E. Bartosik, J. Fąfara, J.L. Franczyk, A. Luberadzka, S. Marynowicz, M. Naglicki, Z. Ziobrowski, M.K. Zygadło.

druki zwarte

1981

Debiuty poetyckie. Konsultacja lit.: A. Włodek, Krak.: Centrum Kult. Młodz. i Studentów „Fama" i Nowohuckiego Klubu Lit., egz. 500.
[1:] G. Dobreńko: Dwugłos, s. 28.
[2:] J.L. Franczyk: Przykazania, s. 28.
[3:] A. Luberadzka: Klepsydra panny barokowej, s. 28.
[4:] J. Olejniczak: Uciekam, s. 28.
[5:] A. Ziobrowski: Tak wiele wioseł, s. 28.
[6:] M.K. Zygadło: Zawołaj mnie, s. 28.

Opracowania

– grupa o sobie: **1979:** S. Marynowicz: Autorskie spotkanie literackie. *Dz. Pol.* nr 281: 14/16 XII s. 6 [7 XII w siedzibie ZLP w Krak.]. – **1980:** S. Marynowicz: Zderzenia. (Nowohucka Grupa Literacka). *Głos Now. Huty* nr 9: 21 II s. 6.

SIGNUM*

Lublin; 1979 –

Grupa poetów katolickich.

Członkowie: *ks. Stefan Czerniej, Marian Diwiszek [pseud. Marian Stanisław Hermaszewski], Józef Franciszek Fert, Urszula Gierszon, ks. Janusz Kozłowski (od 1989), Waldemar Michalski [pseud. Wacław Wołyński], ks. Wacław Oszajca, Czesław Ryszka, Zbigniew Strzałkowski, ks. Kazimierz Wójtowicz (Wiedeń); po 1989 także: Włodzimierz Niedźwiadek-Sanecki, Stanisław Burda.*

Grupa Signum zawiązała się jesienią 1979 z inicjatywy poety i artysty plastyka Zbigniewa Strzałkowskiego oraz Waldemara Michalskiego, poety publikującego także sporadycznie recenzje i artykuły. Następnie dołączyli do nich: uprawiający twórczość poetycką redaktor *Gościa Niedzielnego* w Katowicach Czesław Ryszka, duszpasterz akademicki Politechniki Lubelskiej ks. Wacław Oszajca, duszpasterz Polonii w Austrii ks. Kazimierz Wójtowicz, redaktor pisma *Studia Norwidiana* Józef F. Fert oraz muzyk i kompozytor ks. Stefan Czerniej i Marian Diwiszek.

Pierwsze publiczne prezentacje grupy miały miejsce podczas Tygodnia Kultury Chrześcijańskiej w maju 1980.

Signum działała w kręgu inspiracji światopoglądu i kultury chrześcijańskiej. Jej program, autorstwa Strzałkowskiego, zatytułowany „Wspólne słowo grupy po-

* Hasło zredagowane na podstawie informacji podanych przez W. Michalskiego (IX 1981) i Z. Strzałkowskiego (VI 1985) i konsultowane z autorami w 1989 oraz w 1996.

etyckiej Signum" sformułowany został w 1981 i przyjęty przez pozostałych członków grupy. Nie został opublikowany; przygotowany do druku folder z utworami członków Signum i fragmentami tekstu programowego nie ukazał się ze względu na wprowadzenie stanu wojennego w Polsce. Po 13 XII 1981 grupa współinicjowała powstanie Lubelskiego Duszpasterstwa Środowisk Twórczych. Od 1989 Wydawnictwo Diecezjalne w Lublinie publikowało indywidualne prezentacje poetyckie członków Signum.

O celu utworzenia grupy pisano w programie: „Myśl powołania do życia grupy poetyckiej Signum zrodziła się w atmosferze stopniowo narastającego kryzysu moralnego i kulturalnego w kraju. Kryzys ów utożsamiamy z potrzebą odnowy wiary, z potrzebą dowartościowania sztuki, zwłaszcza słowa, które szczególnie w latach ostatnich zaczęło tracić swoją wartość, obrastając w werbalizm i sloganowość. Przeciwko świadomemu niszczeniu kultury narodowej i jej treści opowiedzieli się równocześnie i sami twórcy i Kościół".

Poeci Signum uważali, iż sztuka ma obowiązek pełnić podmiotową funkcję w moralnym i społecznym życiu narodu, zaś powołaniem twórców chrześcijańskich jest uwrażliwianie ludzi na miłość, prawdę i piękno, nadto przypominanie o istnieniu Stwórcy w ich życiu. Byli zdania, że wewnętrznym nakazem moralnym twórców jest mówienie o sprawach wiary odważnie i wprost. Także w odnowie życia moralnego nie może zabraknąć „pierwszej naszej narodowej księgi", którą jest Biblia, a w której szukali „formuły jedności, która w niczym nie podważa różnicy poglądów i postaw artystycznych, wręcz odwrotnie, wzbogaca skalę przeżyć o dodatkowe, niewymierne wartości duchowe". Poezja była dla nich „jedną z form modlitwy i jednym ze sposobów wyrażenia ogromnej tęsknoty człowieka do doskonałości moralnej, tęsknoty do Boga". Stawiali pytanie o formułę poezji religijnej i rolę pisarza, konkludując: „Pisarz musi swobodnie żeglować kierując się chwilą podniosłą lub momentem zwątpienia, które jest tylko kolejnym pytaniem i drogą dochodzenia do prawdy ostatecznej. Dla nas jest to przede wszystkim wybór określonych przesłanek światopoglądowych, którymi chcemy się posługiwać w dziele literackim. Bogactwo i wielopłaszczyznowość życia jest wystarczającą gwarancją, aby w nim szukać potwierdzenia dla codziennych działań, natomiast punktem odniesienia tych działań jest nasza wiara".

Poeci Signum pragnęli, aby ich postawa życiowa i twórcza zgodna była z myślą wyrażoną przez Jerzego Lieberta:

„Uczyniwszy na wieki wybór,
W każdej chwili wybierać muszę".

Grupa nie posiadała mecenasa. Spotkania jej członków do 1981 odbywały się w prywatnych mieszkaniach i – według świadectwa Strzałkowskiego – miały charakter „biesiad literackich". Poeci Signum odbywali spotkania autorskie w kościołach i salach katechetycznych; często łączyli je z prelekcjami o literaturze, poezji religijnej, metafizycznych elementach w sztuce polskiej („Poezja religijna w Polsce", „Dylemat moralny współczesnego poety – o poezji Czesława Miłosza", „Poezja Karola Wojtyły", „Sztuka sakralna w Polsce", „Funkcja i miejsce współczesnej poezji we współczesnym świecie"). Spotkania te odbywały się w Lublinie, a nadto m.in. w Radomiu, Sandomierzu, Stalowej Woli, Łodzi, Łomży. Grupa systematycznie uczestniczyła w Tygodniach Kultury Chrześcijańskiej i w sym-

pozjach poświęconych literaturze katolickiej. Wszyscy jej członkowie należeli do Duszpasterstwa Środowisk Twórczych Diecezji Lubelskiej i uczestniczyli aktywnie w jego działaniach. W 1989 w kościele pod wezwaniem Św. Ducha w Lublinie udostępniono jedną z gablot poetom z Signum. Prezentowano w niej kolejno poezje członków grupy.

Wszyscy uczestnicy Signum, poza S. Czerniejem, rozwijali twórczość literacką lub naukową.

Do 1999 grupa nie ogłosiła rozwiązania, chociaż związki formalne między jej członkami uległy rozluźnieniu.

Publikacje

1989

[M. Diwiszek] M.S. Hermaszewski: [Wiersze]. Lub.: Grupa Poetycka Signum. k. nlb. 8, nota biogr.
Wyd. z okazji XIII Tygodnia Kultury Chrześcijańskiej.
[M. Diwiszek] M.S. Hermaszewski: Moje ścieżki porosły mchem. [Wiersze]. Lub.: Grupa Poetycka Signum, k. nlb. 10, nota biogr.
J. Kozłowski: [Wiersze]. Lub.: Grupa Poetycka Signum, k. nlb. 6, nota biogr.
Wyd. z okazji XIII Tygodnia Kultury Chrześcijańskiej.
W. Michalski: [Wiersze]. Lub.: Grupa Poetycka Signum, k. nlb. 6, nota biogr.
Wyd. z okazji XIII Tygodnia Kultury Chrześcijańskiej.
Z. Strzałkowski: [Wiersze]. Lub.: Grupa Poetycka Signum, k. nlb. 6, nota biogr.
Wyd. z okazji XIII Tygodnia Kultury Chrześcijańskiej.

Opracowania

– o g ó l n e: **1989:** Poeci bliżej Boga. *Szukanie Boga. Inf. Duszp.* nr z 23 IV s. 8, Kronika diecezjalna.

WPROST

Grupa Literacko-Muzyczna Wprost.
Inna nazwa: Grupa Literacko-Muzyczna Opty.

Grodzisk Mazowiecki; 1979–ok. 1980.

Członkowie: *Maria Aust, Marek Pniewski, Ewa Strzyżewska, Jadwiga Woźniak, Andrzej Zarkiewicz.*

Grupa powstała pod koniec 1979 i nosiła początkowo nazwę Opty (wziętą od nazwy klubu, w którym się zbierała). Na wieczorze autorskim 13 XII 1979 zmieniono ją na Wprost; jednocześnie zaprezentowano program grupy sformu-

łowany przez Marię Aust. Grupa związana była z Mazowieckim Towarzystwem Kultury. W 1980 ogłosiła w *Barwach* swą jedyną kolumnę poetycką[1].

Brak informacji o działaniach grupy po 1980.

Publikacje

– w czasopismach

1980

Barwy nr 8: VIII s. 7.

W: M. Aust, M. Pniewski, E. Strzyżewska, A. Zarkiewicz. – Tu także wiersz J. Bernera, nie należącego do grupy.

Opracowania

– o g ó l n e: **1950:** T. Chudy: 13 grudnia wieczorem w Grodzisku. *Barwy* nr 2: II s. 9 [spraw. z wieczoru aut.]. – *Barwy* nr 8: VIII s. 7 [wstęp do kolumny wierszy].

ZAMEK NIESZAWSKI

Grupa Poetycka „Zamek Nieszawski".

Toruń; jesień 1978–poł. 1979.

Grupa przy Kole Młodych w Toruniu.
Członkowie: *Włodzimierz Kowalewski, Grzegorz Lorczyk, Tadeusz Majewski.*

Pierwszą informacją prasową o grupie Zamek Nieszawski, działającej przy Kole Młodych ZLP w Toruniu, była wkładka literacka do *Warmii i Mazur* (1979 nr 4), w której obok wierszy Włodzimierza Kowalewskiego, Grzegorza Lorczyka i Tadeusza Majewskiego wydrukowano także autoprezentację ugrupowania. Pisano w niej m.in.: „Postawa nasza wyrażona jest przez określenie «Zamek Nieszawski». Odkurzanie pierwotnej, dziś już zapomnianej nazwy Zamku, koresponduje przecież z postulatem powrotu do tradycji. Wcale nie uważamy, że od dawna znane motywy są całkowicie wyeksploatowane. Stąd też bierze się w wierszach członków grupy obecność pierwiastków wielokrotnie pojawiających się w literaturze".

[1] Do kolumny grupy włączono też wiersz Janusza Bernera, autor ten jednak zaprzeczył związkom z Wprost (w liście z III 1989).

Wspomniano też o programie poetyckim grupy, nie został on jednak ogłoszony drukiem.

Grupa rozpadła się w połowie 1979, gdy z Torunia wyjechali Lorczyk i Majewski. Szerszą prezentację otrzymała grupa po latach, w artykule Krzysztofa Ćwiklińskiego. Krytyk prezentował obszerne fragmenty programu, widząc w nim elementy polemiczne w stosunku do postulatów krakowskiej grupy → Teraz. Pisał też o kilkunastu publikacjach Zamku Nieszawskiego w prasie regionalnej i wydanym własnym nakładem almanachu, nie udało się jednak ich odnaleźć; zapewne chodziło o publikacje indywidualne.

Publikacje

– w czasopismach

1979

Warm. i Mazury nr 4: IV [wkł. pt. „Toruń literacki"], Grupa poetycka Zamek Nieszawski. W: W. Kowalewski, G. Lorczyk, T. Majewski. – Tu także autoprezentacja grupy.

Opracowania

– o g ó l n e: **1993:** K. Ćwikliński: Szkoła stylu... piętnaście lat później. Toruńska grupa poetycka Zamek Nieszawski. *Nowości* nr 237: 7 XII s. 6.

CENTAURO*

Grupa Literacka „Centauro".
Inna nazwa: od 1992 wymiennie: Klub Literacki Centauro.

Łódź; III 1980 –

Członkowie: *(w 1980:) Jolanta Augustyniak-Kopka, Anna Bagińska-Mońko, Marek Biegalski, Piotr Celnik, Monika Chybowicz-Brożyńska, Joanna Gajewska, Urszula Galant-Zajkiewicz, Iwona Hodyr, Jadwiga Ignaczak, Małgorzata Iwaszkiewicz, Wanda Kocznow-Klucznik, Wanda Magdalena Lament (Magdalena Remané), Dorota Lubnauer-Bilska, Mirosława Marinow, Barbara Nadgórska-Maciejewska, Konrad Olszycki, Stefania Opalska, Mariusz Panak, Danuta Mucha [z d. Piaseczna, pseud. Adriana Asert], Małgorzata Tatiana Skwarek, Aldona Sobielak, Nina Stępień, Krystyna Stryszowska-Sobieraj, Barbara Suchecka-Gajewska, Bohdan Zajkiewicz, Henryk Zaslawski, Julia Zawadzka (do 1983); w 1981–82 dołączyli: Krystyna Bogucka-Panusz, Jacek Chyliński, Włodzimierz Czemielipiński, Andrzej Hynas, Elżbieta Jachimek, Jerzy Jarniewicz,*

* Hasło konsultowane z H. Zaslawskim (III 1989, XI 1996).

Dorota Kiersztejn-Pakulska, Krystyna Kondek, Paweł Kujawa, Halina Olczak-Moraczewska, Bożena Pawełczyk-Piechulska, Joanna Sławińska, Dorota Sobierajska, Marian Sobol, Dariusz Tarczyński, Zenon Wasilewski, Tadeusz Wibig; po 1982 dołączyli: Mariola Adamczyk, Andrzej Arczewski, Janusz Badio, Grzegorz Bazylak, Anna Blumental, Urszula Boczek-Jakubowska, Jadwiga Bożyk, Olga Brzezińska, Monika Brzozowska-Magnuska, Anna Chałubińska, Anna Czarnocka--Grzelak, Marek Czuku, Kajetan M. Dutkiewicz, Urszula Dzika, Małgorzata Friedrich, Jacek Głębski, Marek M. Głowacki, Henryk A. Goździkowski, Andrzej Górecki, Tomasz Górski, Nina Grzegorczyk, Ewa Hołówko-Posani, Bożena Iwaniuk, Jarosław P. Jarzębiak, Nikodem Jastrzębski, Ziemowit Jastrzębski, Beata Jaszczak, Wojciech Kądziela, Bożena Kobierzycka, Magdalena Kos, Krystyna Kowalczyk, Konrad Kręcisz, Ewa Krysiak, Bogumiła Kucharczyk-Włodek, Andrzej Łuczkowski, Marek Grzegorz Madej, Anna Matuszak, Zofia B. Michalska, Anna Miguła, Marek Młodziejewski, Piotr Obraniak, Aleksandra Ochalska, Joanna Olczak, Witold M. Orłowski, Piotr Paciorkowski, Maryla Pawłowska, Tamara Pawłowska, Beata Posiła, Hanna Prosnak, Wojciech Rogowski, Jan Rudy, Aleksandra Rzepińska, Barbara Sądkiewicz, Dorota Słowikowska, Beata Sowińska, Piotr A. Staroń, Olga Stefaniuk, Jolanta Suwała-Malewska, Adela Szagała, Maria Szczegielniak, Joanna Szczepaniak-Bożyk, Alina Szulc, Piotr Szwiling, Jan Szymoniuk, Sławomir Tomalak, Elżbieta Tomczak, Agnieszka Wadowska, Michał Wardęszkiewicz, Jacek Wilczyński, Jan Wizental, Andrzej Zaczkiewicz, Maria Zahorska; po 1989 także: Grażyna Banaś, Piotr Białkowski, Piotr Bohdziewicz, Małgorzata Demontis, Anita Dzikowska, Katarzyna Furmańska, Anastazja Glebowa-Tymińska (Zonow Tymińska), Marek Gzella, Krystyna Hilczer, Dorota Koman, Maria Kondek, Tomasz Kotras, Tomasz Krakowiak, Lilla Latus, Dorota Lipińska, Czesława Ludwisiak, Andrzej Maciejczyk, Piotr Macierzyński, Marzena Marchlewska, Bożena Markowicz, Barbara Michalak, Monika Mosiewicz, Beata Ewa Olczak, Krzysztof Ostaszewski, Małgorzata Pilichowska, Jolanta Małgorzata Sowińska, Joanna Slósarska, Mashereqa Tayseer, Dariusz Teodorczyk, Wojciech Wiśniewski, Barbara Yoshida, Daniela Zajączkowska, Agnieszka Zakrzewicz, Rafał Zięba.

Grupa została założona w marcu 1980 przez Henryka Zasławskiego (wcześniej członka KKMP → Wiadukt i założyciela efemerycznego ugrupowania → Metro) oraz Magdalenę Lament i Barbarę Nadgórską. Zyskała nazwę wiosną 1981; zaproponował ją Mariusz Panak[1].

Grupa działała, kolejno przy: KMPiK, DDK-Widzew, ZDK przy Zakładach Przemysłu Bawełnianego im. Obrońców Pokoju, od marca 1983 do września 1987 przy DDK Łódź-Górna, następnie przy DDK Łódź-Polesie. Organizowano tam spotkania literackie i towarzyskie.

Członkowie Centauro nie zamierzali formułować manifestu literackiego, określali się jako grupa otwarta z nastawieniem na przekształcenie się w ruch literacko-kulturalny. O profilu zainteresowań członków Zasławski pisał:

„Czy stanowimy grupę artystyczną? Na pewno tak, ale nie tylko. Nasze dyskusje nie ograniczają się tylko do sfery literackiej, ale dotyczą również filozofii, historii kultury, historii rozwoju społeczeństw, historii medycyny itp. Stanowimy natomiast z pewnością wspólnotę duchową i intelektualną, nieobce nam są problemy dnia codziennego naszych kolegów, wspieramy się wzajemnie, szukamy najlepszych form przyjaźni, uczymy się trudnej sztuki współistnienia, walczymy o szacunek dla ludzi widzących świat mniej stereotypowo"[2].

[1] Centauro – odkryta niedawno, nie zbadana dotąd forma istnienia materii we Wszechświecie.
[2] *Biul. Inf. Mies. Instruktorów* 1984 nr 2.

O charakterze grupy Henryk Pustkowski pisał we wstępie do zeszytu poetyckiego „Grupa Centauro": „Centaurioni [...] są typową grupą towarzyską. Oznacza to, że świadomie rezygnują z manifestowanego samookreślenia się, wyraźnego – a często tylko o strategicznym zadaniu – programu literackiego. Oczywiście pewne elementy takiej programotwórczej samoświadomości pojawiają się od czasu do czasu (za przykład niech posłuży interesująca «konceptualistyczna» propozycja T. Wibiga i P. Kujawy), ale przeważa atmosfera «demokratyzmu», pozwalająca na wielość poetyckich artykulacji, różnorodnych konwencji literackich, poetyk, które często są sobie przeciwne, ale wzajemnie się nie unicestwiają. Można wszakże mówić o jakimś programie «pragmatycznym» grupy: ciągłości i systematyczności spotkań, dyskusji warsztatowych, wewnętrznych (i zewnętrznych) konkursach poetyckich, dialogu z literackimi wartościami «pozałódzkimi» (krytycy i pisarze z Warszawy często gościli na spotkaniach z Centauro)".

Zasławski informował, iż Centauro organizowała liczne spotkania z pisarzami z Łodzi i innych ośrodków; jej gośćmi byli m.in.: Krzysztof Gąsiorowski, Jan Z. Brudnicki, Jan Marx, Andrzej Tchórzewski, Zbigniew Irzyk, Leszek Żuliński, Maciej Krassowski, Mieczysław Machnicki, Tadeusz Żółciński, Aleksander Rozenfeld, Stefan Pastuszewski, Czesław M. Szczepaniak, Andrzej Brycht, Zygmunt Wójcik, Krystyna Rodowska, Leszek Engelking, Eugeniusz Kabatc, Tadeusz Mocarski, Adam Kowalski.

Według informacji Zasławskiego w 1980 grupa liczyła dziewiętnaście osób, należących jednocześnie do KKMP bądź związanych z tym ruchem wcześniej, oraz członków Koła Młodych przy ZLP w Łodzi. W 1981–82 do Centauro przystąpiło następnych dziewiętnaście osób, w większości członków KKMP. Do 1989 przez grupę przewinęło się ponad sto osób.

Od 1980 grupa organizowała wewnętrzne konkursy literackie, m.in. dla debiutantów zajmujących się twórczością prozatorską oraz poetyckie Turnieje Poezji Lirycznej o Nagrodę Czerwonego Tulipana, organizowane zawsze przy udziale Urzędu Dzielnicowego i Dzielnicowego Domu Kultury Łódź-Górna. Prasa odnotowywała je od 1983. W konkursie dla prozaików debiutantów, ogłoszonym w 1983 nagrody otrzymali: Urszula Zajkiewicz, Bohdan Zajkiewicz, Marek Gzella, Urszula Boczek i Jadwiga Ignaczak, zaś wyróżnienia Janusz Bartewicz, B. Nadgórska, Bożena Pawełczyk-Piechulska, Jacek Głębski, Marek M. Głowacki. Na konkurs wpłynęło 27 prac, obradom jury przewodniczyła Grażyna Szymczyk-Kluszczyńska.

W 1984 zorganizowano kolejny Turniej Poezji Lirycznej o Nagrodę Czerwonego Tulipana. Zgłoszono 59 prac, do publicznego odczytania zakwalifikowano 36 z nich. Do jury zaproszono Ewę Filipczuk, Iwonę Katarzyńską, K. Gąsiorowskiego, J. Marxa oraz H. Pustkowskiego. Nagrody otrzymali: Marek G. Madej, Tomasz Górski, U. Zajkiewicz, Marek Błaszkowski, Andrzej Cezary Sawczenko, Ryszard Zaczek, wyróżnienia: Anna Blumental, Joanna Augustyniak-Kopka, Olga Brzezińska, Jacek Chyliński, M.M. Głowacki, Wanda M. Lament, Andrzej Łuczkowski.

W 1985 odbył się, zorganizowany także przy współudziale tygodnika *Radar,* Konkurs Prozatorski dla autorów przed debiutem książkowym. W jury zasiadali: Krzysztof Pysiak, Ewa Miller, I. Katarzyńska, G. Szymczyk-Kluszczyńska

i H. Zasławski. Wpłynęły 32 prace, nagrody otrzymali: Konrad Kręcisz, Ewa Krysiak, Paweł Kujawa, B. Pawełczyk-Piechulska, wyróżnienia: Jan S. Chrzan, J. Głębski, B. Jaszczak, K. Kręcisz, Jerzy Weber i Anna Wojciekian. W styczniu tegoż roku zorganizowano też Turniej Jednego Wiersza pt. „Poeci w obronie pokoju"; za motto turnieju służył cytat z Camilo Jose Cela: „Historii nie należy pisać krwią przelaną, lecz pulsującą w sercach poetów". Nagrody otrzymali: Barbara Suchecka-Gajewska, Andrzej C. Sawczenko, A. Blumental, wyróżnienia: Andrzej Arczewski, Jan Bożyk, Jerzy Rudy, Krzysztof Studziński, Piotr A. Staroń, zaś dodatkową nagrodę publiczności A.C. Sawczenko. W 1987 zorganizowano konkurs na wiersz wigilijny.

Centauro miała niewiele wspólnych publikacji prasowych. Około 1980 część członków grupy związała się z Ośrodkiem Sztuki i Kultury Młodych ŁDK, dzięki któremu własne tomiki poetyckie wydali: Jerzy Jarniewicz (1984), Dorota Kiersztejn-Pakulska (1986), Mirosława Marinow (1987), B. Nadgórska (1980), H. Zasławski (1980). ŁDK był też wydawcą folderów (będących zaproszeniami na wieczory autorskie), które zawierały wiersze blisko trzydziestu uczestników grupy.

Po 1987 Centauro kontynuowało wewnętrzne cotygodniowe spotkania robocze. Organizowano nadal konkursy poetyckie i prozatorskie (w których nagrodami były książki) pn. „Cud nad Wisłą" (1990), „Dom wariatów" (1993), „Kobiety, samotność i dworce" (1993), „Tybet – Dalajlama" (1994); korzystano z pomocy Ośrodka Sztuki i Kultury Młodych ŁDK, Stowarzyszenia Pisarzy Polskich, ZLP i Wydawnictwa Łódzkiego. Jurorami w konkursach byli Zbigniew Dominiak, Grzegorz Gazda, Krystyna Kwiatkowska, Jerzy Jarmołowski, Jerzy Jarniewicz, Zdzisław Jaskuła, Ryszard K. Przybylski, H. Pustkowski, Lucyna Skompska, Andrzej Strąk, Grażyna Szymczyk-Kluszczyńska, Joanna Ślósarska, Maciej Świerkocki, Jerzy Weber. W 1995 odbył się konkurs pt. „Debiut", nagrodę za wiersze otrzymał Dariusz Teodorczyk, w dziedzinie prozy nagrody nie przyznano. W związku z 15-leciem grupy w 1995 odbyło się wiele imprez: 24 VI zorganizowano plener literacki w Kaletniku, 11 IX spotkanie z Mieczysławem M. Szarganem; w czasie wieczoru przeprowadzono konkurs jednego wiersza, w którym nagrodę otrzymała Anastazja Tymińska oraz w kategorii autorów-dzieci trzynastoletnia Małgorzata Urbanek. Nadto w Teatrze Nowym w Łodzi miał miejsce spektakl autorstwa Anny Czarnockiej-Grzelak i Wojciecha Kądzieli zatytułowany „Benefis Centauro".

Grupa wydawała almanachy poetyckie oraz liczne indywidualne tomiki członków m.in. w łódzkiej Oficynie Bibliofilów Marka Szukalaka oraz, dzięki poparciu Ośrodka Sztuki Młodych, w Wydawnictwie Łódzkim.

W 1992 grupa zaczęła funkcjonować jako Klub Literacki Centauro (por. almanach wierszy „O miłości" podpisany jako wydawnictwo Klubu), używała jednak wymiennie nazwy Grupa Literacka.

O charakterze Centauro pisano w 1996 we wstępie do antologii „Kocham wieczór autorski ...": „Centauro istnieje i działa trochę na przekór łódzkiemu środowisku literackiemu, ale pozostanie kręgiem przyjaznym młodszym autorom i ceniącym oryginalne propozycje literackie" (s. 5).

Publikacje

– *w czasopismach*

1984

Biul. Inf. Mies. Instruktorów (Łódź: ŁDK) nr 2: II s. 10–11.
W: J. Ignaczak, B. Nadgórska, K. Sobieraj.

1985

Biul. Inf. Mies. Instruktorów (Łódź: ŁDK) nr 2: II s. 5–6.
W: B. Pawełczyk.
Odgłosy nr 30: 27 VII s. 8, Wiersze grupy poetyckiej Centauro.
W: U. Boczek, M. Marinow, B. Nadgórska, B. Pawełczyk-Piechulska, B. Suchecka, H. Zasławski.
Odgłosy nr 31: 3 VIII s. 8, Wiersze grupy poetyckiej Centauro.
W: M. Chybowicz, J. Chyliński, J. Ignaczak, M.G. Madej, K. Sobieraj.

1987

Odgłosy nr 38: 19 IX s. 8, Grupa literacka Centauro.
W: A. Arczewski, A. Asert [właśc. D. Mucha], J. Bożyk, M. Brzozowska, M. Czuku, K.J. Dutkiewicz, T. Górski, B. Kobierzycka, W. Kocznow, M. Kos, J. Olczak, S. Opalska, M. Pawłowska, H. Prosnak, W. Rogowski, Z. Wasilewski.
Tu także wiersz Kajetana M. Dutkiewicza, nie będącego członkiem grupy.

1995/96

Metafora, zima s. 182–190, Wiersze grupy poetyckiej Centauro.
W: G. Banaś, U. Dzika, A. Glebowa-Tymińska, K. Kondek, M. Kondek, W.M. Lament, M. Marchlewska, S. Opalska, H. Prosnak, T. Wibig, H. Zasławski.

1996

Dz. Łódz. nr 101: 29 IV
W: A. Dzikowska, K. Furmańska, M. Mosiewicz.

– *druki zwarte*

1980

B. Nadgórska: Szeptane do konfesjonału drzewa. [Wiersze]. Ośr. Sztuki i Kult. Młodych ŁDK. Łódź: WŁ, 48 s., egz. 1300. Bibl. Debiutów.

1986

D. Kiersztejn-Pakulska: I nie porwały go ręce złodziei. [Wiersze]. Ośr. Sztuki i Kult. Młodych ŁDK. Łódź: WŁ, 81 s. Bibl. Debiutów.

1987

Grupa Centauro. [Łódź:] Ośr. Szt. Mł. ŁDK, 11 s., egz. 300, Prezentacje.
Zawartość: H. Pustkowski: Centauro. – W: A. Arczewski, A. Asert [właśc. D. Mucha], J. Augustyniak-Kopka, A. Blumental, U. Boczek, J. Bożyk, O. Brzezińska, A. Chałubińska, M. Chybowicz, A. Czarnocka-Grzelak, M. Czuku, U. Galant-Zajkiewicz, M.M. Głowacki, T. Górski,

J. Ignaczak, J. Jarniewicz, D. Kiersztejn-Pakulska, W.L. Kocznow, K. Kondek, P. Kujawa, W. Lament, A. Łuczkowski, M.G. Madej, M. Marinow, B. Nadgórska, S. Opalska, W.M. Orłowski, B. Pawełczyk, M.T. Skwarek, D. Sobierajska, M. Sobol, K. Stryszowska-Sobieraj, B. Suchecka-Gajewska, Z. Wasilewski, T. Wibig, H. Zasławski.
M. Marinow: Ja – woda. [Wiersze]. Ośr. Sztuki i Kult. Młodych ŁDK. Łódź: WŁ, 75 s. Bibl. Debiutów.
H. Zasławski: Kiedy otwiera się w nas szczelina. [Wiersze]. Ośr. Sztuki i Kult. Młodych ŁDK. Łódź: WŁ, 61 s., egz. 600. Bibl. Debiutów.

1990

Almanach jednego wiersza (tekstu) grupy Centauro. Oprac. M. i H. Zasławscy. Łódź: Grupa Literacka Centauro przy DDK, 63 s.
Zawiera utwory 100 autorów związanych z Centauro w l. 1980–90.

1992

O miłości. Almanach wierszy. Oprac. graf. B.E. Olczak. Zebranie wierszy, oprac. i red. H. Zasławski. Wyboru wierszy dokonała rada red. w składzie: J. Augustyniak-Kopka [i in.]. Łódź: Klub Lit. Centauro; Ośr. Kultury „Górna", 72 s., egz. 1550 + 450.
Zawiera wiersze 145 członków i sympatyków Klubu Literackiego Centauro.

1994

M. Chybowicz-Brożyńska: Jak oddech. [Wiersze]. Łódź: Ofic. Bibliofilów, 60 s.
I nagroda w konkursie literackim zorganizowanym przez grupę w 1993.
K. Kondek: Godzina milczenia. [Wiersze]. Ilustr. W. Kondek. Łódź: Ofic. Bibliofilów, 51 s., egz. 600.
W.M. Lament: Wiersz rośnie od jednej łzy. [Wiersze]. Łódź: Ofic. Bibliofilów Marka Szukalaka; Grupa Literacka Centauro, 32 s., egz. 500.

1996

Kocham wieczór autorski na Placu Wolności. Antologia Centauro. Wyboru z materiałów zebranych przez H. Zasławskiego dokonali D. Mucha i H. Zasławski. Oprac. red. E. Marciszewska-Kowalczyk i H. Zasławski. W tomie wykorzystano prace z dorobku artystycznego K. Hilczer. Łódź: Grupa Literacka Centauro 1995/1996, 137 s.
Zawartość: Do Czytelnika. – Wiersze i proza autorów: A. Arczewski, A. Bagińska-Mońko, G. Banaś, P. Białkowski, A. Blumental, K. Bogucka-Panusz, P. Bohdziewicz, O. Brzezińska, M. Chybowicz-Brożyńska, A. Czarnocka-Grzelak, M. Demontis, U. Dzika, M. Friedrich, M. Gzella, K. Hilczer, A. Hynas, J. Ignaczak, W. Kądziela, D. Kiersztejn-Pakulska, D. Koman, K. Kondek, T. Kotras, T. Krakowiak, P. Kujawa, W.M. Lament (M. Remané), L. Latus, D. Lipińska, Cz. Ludwisiak, A. Maciejczyk, B. Markowicz, T. Mashareqa, D. Mucha (A. Asert), B. Nadgórska-Maciejewska, B.E. Olczak, J. Olczak, S. Opalska, W.M. Orłowski, K. Ostaszewski, M. Panak, B. Pawełczyk, M. Pilichowska, H. Prosnak, M.T. Skwarek, D. Sobierajska, J. Stryszowska-Sobieraj, J. Szczepaniak-Bożyk, Z. Wasilewski, T. Wibig, B. Yoshida, D. Zajączkowska, A. Zakrzewicz, H. Zasławski, R. Zięba, A. Zonow Tymińska.
B. Michalak: Istniejesz. [Wiersze]. Łódź: Grupa Literacka Centauro przy Ośr. Kult. „Górna", 58 s. Bibl. Autorska Centauro.
H. Prosnak: Sowa słowa. [Wiersze]. Łódź: Grupa Literacka Centauro przy Ośr. Kult. „Górna", 47 s. Bibl. Autorska Centauro.
D. Zajączkowska: Czciciele słońca. [Wiersze]. Łódź: Grupa Literacka Centauro przy Ośr. Kult. „Górna", 44 s. Bibl. Autorska Centauro.

H. Zasławski: Stan wojenny poezji. Zapis czasu. [Wiersze]. Łódź: Grupa Literacka Centauro przy Ośr. Kult. „Górna", 60 s. Bibl. Autorska Centauro.

1997

A. Tymińska: Demakijaż. [Wiersze]. Ilustr.: D. Tymińska. Łódź: Grupa Literacka Centauro przy Ośr. Kult. „Górna", 66 s. Bibl. Autorska Centauro.

M. Wardęszkiewicz: Skrzypek do Monte Carlo. [Wiersze]. [Oprac. H. Zasławski]. Łódź: Grupa Literacka Centauro przy Ośr. Kult. „Górna", 43 s. Bibl. Debiutów Centauro.

1998

G. Banaś: Moje czy twoje. [Wiersze]. Łódź: Grupa Literacka Centauro przy Ośr. Kult. „Górna", 18 s. Bibl. Autorska Debiutów Centauro.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1984:** H. Zaslawski. *Biul. Inf. Mies. Instruktorów* nr 2: II s. 9–10.

– o g ó l n e: **1987:** T. Kołaczyk: Grupa Centauro. *Odgłosy* nr 40: 3 X; polem.: A. Arczewski: Ciąg dalszy sporu o Centauro. *Tamże* nr 44: 31 X, A. Krakowski: Jeszcze o Centauro. *Tamże* nr 46: 14 XI. – **1989:** W kilku zdaniach. *Dz. Łódz.* nr 235: 9 X [inf. o spotkaniu z K. Paszkowskim na wieczorze pt. Od Zapolskiej do Żeromskiego]. – **1990:** MAWI: Grupa Centauro proponuje. *Glos Poranny* nr 60: 9 IV. – MAWI: Wakacje z grupą Centauro. *Głos Poranny* nr 143: 20 VII. – (d): Spotkania literackie. *Głos Poranny* nr 252: 27 XI [dot. wieczoru R. Zięby]. – **1991:** (bo): Jubileusz grupy Centauro. *Dz. Łódz.* nr 119: 23 V. – (z): „Almanach poezji miłosnej". *Dz. Łódz.* nr 134: 11 VI [apel o nadsyłanie tekstów do planowanego almanachu]. – **1996:** Centauro: to już 15 lat. *Dz. Łódz.* nr 101: 29 IV. – **1998:** (ZJ): Osiemnaste urodziny Centauro. *Dz. Łódz.* nr 101: 30 IV.

– K o n k u r s d l a p r o z a i k ó w – d e b i u t a n t ó w: **1983:** [ogł.:] Konkurs literacki. *Expr. Il.* nr 77: 20 IV s. 5; Konkurs dla młodych prozaików. *Odgłosy* nr 17: 23 IV s. 11; [M. Garbolińska] MAG: Konkurs literacki dla młodych prozaików. *Gl. Rob.* nr 96: 26 IV s. 5; [wyniki konk.:] Konkurs literacki dla debiutantów. *Expr. Il.* nr 131: 6 VII s. 4; *Gl. Rob.* nr 157: 7 VII s. 4; *Odgłosy* nr 34: 20 VIII s. 8. – **1984:** T u r n i e j P o e z j i L i r y c z n e j o nagrodę „Czerwonego Tulipana": [ogł.:] Turniej Poezji Lirycznej . *Expr. Il.* nr 33: 15 II s. 5; (jc): Turniej poezji o nagrodę Czerwonego Tulipana. *Dz. Łódz.* nr 40: 16 II s. 6; [M. Garbolińska] MAG: Turniej poezji lirycznej. *Gl. Rob.* nr 42: 18 II s. 7; [wyniki:] *Odgłosy* nr 12: 24 III s. 9, nr 16: 21 IV s. 11. – **1985:** J. Leszczyńska: Jak dobrze być poetą... *Biul. Inf. Mies. Instruktorów* nr 2: II s. 3–5. – P o e c i w o b r o n i e p o k o j u : [ogł.] Kronika kulturalna. *Expr. Il.* nr 250: 19 XII s. 4; [wyniki:] Turniej Jednego Wiersza – rozstrzygnięty. *Expr. Il.* nr 21: 30 I s. 5; Kronika kulturalna. *Odgłosy* nr 5: 2 II s. 9. – K o n k u r s P r o z a t o r s k i: [ogł.:] (J.G.): Konkurs literacki. *Dz. Łódz.* nr 77: 1 IV s. 3; Konkurs literacki dla młodych prozaików. *Expr. Il.* nr 70: 10 IV s. 4–5; *Gl. Rob.* nr 101: 2 V s. 4; [wyniki:] Nagrody w konkursie prozatorskim. *Expr. Il.* nr 128: 3 VII s. 5; Kronika kulturalna. *Odgłosy* nr 27: 6 VII s. 9. – **1987:** H. Pustkowski: Centauro. [W:] Grupa Centauro. [Łódź:] Ośr. Szt. Mł. ŁDK, okł.

– A l m a n a c h j e d n e g o w i e r s z a (t e k s t u). [Rec.:] **1991:** T.S.: Poeci grupy Centauro. *Głos Por.* nr 73: 27 III.

ŚWIAT*

Ruch Artystyczny „Świat".
Warianty nazwy: Grupa „Świat"; Asocjacja Artystyczna „Świat";
od VI 1981: Stowarzyszenie Ruchu Artystycznego „Świat".

Warszawa; pocz. 1980–1993.

Grupa interdyscyplinarna: poeci, plastycy, filmowcy, fotograficy.

Członkowie: *(grupa założycielska:) Stanisław Batruch, Hugon Bukowski (prezes), Maria Domurat, Sławomir Lewczuk, Eugeniusz Małkowski [pseud.Geno], Witold K. Masznicz, Teresa Miszkin, Marcin Niziurski, Lech Okołów, Stanisław Puchalik, Jan Rylke, Marek Sapetto, Czesław Tumielewicz, Karol Wieczorek; po 1980 także (prozaicy i poeci): Irena Borowik, Katarzyna Boruń, Piotr Bratkowski, Jan Gondowicz, Irena Groblewska, Stanisław Karaszewski, Janusz Kowalczyk, Michał Łukaszewicz, Krzysztof Mazowski, Krzysztof Mętrak, Ewa Nawój, Krzysztof Piasecki, Łukasz Niepan, Antoni Pawlak, Katarzyna Raczkowska, Edward Redliński (krótko w 1981), Maria Selmowicz, Jan Strękowski, Jerzy Świątkowski, Stanisław Stanik, Zygmunt Trziszka, Grzegorz Wróblewski, Igor Ziemba; oraz plastycy, m.in.: Winicjusz Borowski, Dorota Brodowska, Anna Maria Gliwińska, Krzysztof Grzesiak, Jolanta Jakima-Zerek, Roman Kal, Tomasz Kazikowski, Stanisław Kuskowski, Tomasz Leszczyński, Andrzej Maciej Łubowski, Jacek Maślankiewicz, Franciszek Masłuszczak, Anatol Karoń, Kain May [pseud.], Oskar Miller, Wincenty Miodoński, Janusz Mulak, Zbigniew Nowosadzki, Aleksander Olszewski, Radwan Pąkowski, Katarzyna Piekarska, Bogumił Podstolski, Barbara Pogorzelska-Gac, Hieronim Remiszewski, Bogdan Sopniewski, Rafał Z. Strent, Arkadiusz T. Supryn, Stanisława Sznaper-Zakrzewska, Andrzej Szoka, Barbara Szubińska, Stanisław Trzeszczkowski, Jacek Wolski.*

Założycielem grupy Ruch Artystyczny Świat, skupiającej literatów, plastyków i fotografików, byli Hugon Bukowski, wcześniej twórca grupy → Swarożyc-Autostrada i Eugeniusz Małkowski, artysta malarz, który też zaproponował udział w Świecie innym twórcom ze środowiska plastycznego. W ulotce (datowana: 31 X 1980), zapraszającej na zebranie Ruchu Artystycznego Świat w Warszawskim Ośrodku Kultury przy ul. Elektoralnej 12, pisano m.in.: „Ideą naczelną Ruchu jest zniesienie wszelkich granic dla sztuki. Ruch Świat jest apolitycznym, niezależnym, interdyscyplinarnym ruchem artystyczno-społecznym, grupującym twórców i teoretyków sztuki młodych duchem. Program Ruchu zakłada integrację środowisk twórczych, swobodny rozwój idei artystycznych, wymianę doświadczeń, dbałość o rozwój kultury narodowej. Stawia sobie zadania zgodne z postanowieniami Konferencji Helsińskiej, podpisanymi przez Rząd PRL, oraz Konstytucją PRL". Zaproszenie, w imieniu Pierwszej Warszawskiej Grupy Inicjującej Ruchu Świat, podpisali Bukowski, Małkowski i Marcin Niziurski. „Program działania ruchu" [powstał w 1981, masz. 2 s.] dotyczył głównie działań środowiska plastyków, ale mówił też o wydawaniu „biuletynu sztuki i publikacjach jednorazowych, prezentujących najciekawsze indywidualności w dziedzinach plastycznych, w lite-

* Hasło zredagowane głównie na podstawie materiałów udostępnionych przez H. Bukowskiego (III 1999).

raturze, teatrze, filmie, muzyce", postulował „organizowanie otwartych spotkań i dyskusji różnych twórców (malarzy, poetów itp.) z publicznością – z krytykami, z naukowcami, z robotnikami, z młodzieżą".

Od maja 1980 do jesieni 1981 grupa zorganizowała cztery tzw. Akcje Świat, czyli spotkania plastyczno-literackie, łączące zbiorowe wystawy malarstwa z akcjami prac plastycznych, manifestacjami programowymi i prezentacją utworów literackich, w których, jak pisał Bukowski „grupa wyrażała swój sprzeciw wobec totalitarnego systemu państwowego, wszelkiemu ograniczeniu swobód twórczych i obywatelskich. W tym znaczeniu występowała równocześnie w obronie sztuki, w obronie wolności każdego twórcy"[1]. Były to prezentacje z udziałem 16–55 zaproszonych autorów z całej Polski; w Warszawie: (I – V 1980, Galeria MDM; V 1980, Galeria Desy „Nowy Świat"; XI 1981, Galeria ZPAP „Art"), w Krakowie (koniec 1980/początek 1981, Galeria „Emcekо-Forum"), w Słupsku (V 1981, Galeria BWA „Baszta Czarownic").

W katalogu wystawy plastycznej w Galerii „Nowy Świat" znaleźć można uzasadnienie nazwy ugrupowania, autorstwa Bukowskiego:

„Świat

Nie bawmy się w definicję świata. Każdy ma swój świat i każdy go określa. A jednocześnie świat mamy jeden, niezależnie od tego, cokolwiek nieznanego jest w zasięgu i poza zasięgiem najdoskonalszych przyrządów rozciągających nam kosmos.

To świat, w którym żyjemy. Polska w sercu Europy.
Świat oddychający naszymi rozkosznymi i zaciętymi ustami
Bijący naszymi twardymi i zlęknionymi sercami
Przeglądający się w naszych otwartych i ślepych oczach
Idący na naszych mocnych i połamanych nogach i bez nóg
Trzymający się naszymi drapieżnymi i bezsilnymi rękami
Przepływający komorami i szczelinami naszych mózgów
Dany raz jedyny, tak artyście, tak krytykowi, tak odbiorcy. Kiep, kto nie czuje swego czasu".

O zadaniach Akcji Świat pisał w tymże katalogu: „[...] sztuka nasza jest cząstką tego świata, tego oto czasu, w którym żyjemy. Tkwiąc korzeniami w dzisiejszej rzeczywistości-społeczności, wyrastając z niej, w niej się musi odnajdywać – jako jej nadzieja, wiara, prawda, tęsknota, zwątpienie, niepokój i bunt, jako doświadczenie jej i sumienie. Sztuka nie może więc istnieć obok tejże społeczności czy też egzystować na jej marginesie, jak dotychczas na ogół się dzieje; musi z nią się spotkać, dotrzeć do niej, musi być jej niejako zwrócona i przybliżona. To jest między innymi zadanie akcji Świat"[2].

W 1981 podjęto decyzję zarejestrowania grupy jako stowarzyszenia o charakterze ogólnopolskim, co nastąpiło w czerwcu tegoż roku, grupa działała jednak nadal na zasadach interdyscyplinarnej grupy twórczej[3]. Nie miała też mece-

[1] Cyt. za H. Bukowski. Odpowiedź na ankietę z III 1999.
[2] Świat. Galeria Desa, Nowy Świat 23. [Warsz. 1981], s. 2.
[3] Wg inf. Bukowskiego po rejestracji Stowarzyszenie skupiało blisko 60 osób, głównie ze środowiska plastycznego, ale także literatów, dziennikarzy, muzyków.

nasa, nie dysponowała własną siedzibą. W tym czasie do grupy przystąpili m.in. Irena Groblewska, Krzysztof Mętrak, Ewa Nawój, Edward Redliński i Jan Strękowski. Jeszcze w czerwcu 1981 grupa przygotowywała, planowane na styczeń 1982, V i VI Akcję Świat (obie pod hasłem: „Nasza współczesność – świat kreowany, świat rzeczywisty"), które miały odbyć się w Centrum Sztuki „Studio", pod opieką Józefa Szajny. Projektowano zorganizowanie wystaw-manifestacji plastycznych, spotkań autorskich i sympozjum literackiego oraz wystawienie teatralne prozy współczesnego pisarza gruzińskiego, Czabua Amiredżibi w adaptacji Hugona Bukowskiego. Przygotowania przerwało wprowadzenie stanu wojennego[4].

Po 13 grudnia 1981 grupa przerwała pracę, wznowioną w 1984. Zainicjowano działalność wydawniczą, wynikającą z przystąpienia do grupy następnych prozaików i poetów. W 1984 grupa wydała almanach pt. „Akcja Tekst 1", którą uważano za kolejną, VII Akcję Ruchu Świat[5].

Kontynuowano organizowanie kolejnych plastyczno-literackich Akcji Świat w Warszawie, z udziałem literatów: koniec 1984/początek 1985, Galeria „Art", powtórzona w Zamościu w Galerii Sztuki Współczesnej; 1985/1986 pod hasłem „Witkacy. Sztuka jako wolność", Galeria Sztuki Współczesnej – toż w Muzeum w Lęborku, w BWA w Pile, BWA w Koszalinie; w 1987 pod hasłem „Studium czerwieni", Galeria „Brama" i pod hasłem „Człowiek nagi", Galeria „Brama" – tu też prezentacje tekstów literackich, autorskie spotkania literackie; w 1988 pod hasłem „III etap" w Galerii Domu Artysty Plastyka. Kolejna Akcja Świat w Warszawie odbyła się z okazji Światowego Dnia Ziemi (Park Wilanowski 22 IV 1990). W tymże roku grupa miała wystawę pt. „Ziemia w Biedzie '90" i zorganizowała („jako gest przekory") posiłek pod kominem elektrociepłowni Siekierki, by „pod jej życiocieplnymi dla stolicy pyłami spożyć śniadanie na trawie". Akcja w cyklu Koniec Wieku pod hasłem „Sztuka w biedzie" (27 IX 1990) miała charakter manifestacji twórczości malarzy i pisarzy, skierowanej przeciwko reformom Leszka Balcerowicza i prezydenturze Tadeusza Mazowieckiego – terminal LOT przy hotelu „Marriot". Ostatnia, dwudziesta Akcja pod hasłem „Kryzys i Forma" w cyklu „Koniec wieku", z udziałem literatów, miała miejsce także w terminalu LOT-u (IX 1991) i powtórzona została w Piotrkowie Trybunalskim (XI–XII 1992).

W 1986 Świat planował powołanie eksperymentalnego teatru w podziemiach rotundy Eliseum, zamiaru jednak nie udało się przeprowadzić.

Świat współpracował z czasopismem *Solidarność Szczecińska'80*, publikując utwory literackie członków, informacje o realizacjach plastycznych oraz teksty publicystyczne, w których niektórzy członkowie grupy manifestowali sprzeciw wobec ustaleń Okrągłego Stołu, następnie kierunkom polityki Tadeusza Mazowieckiego i Leszka Balcerowicza.

Utwory literackie uczestników Grupy Świat publikowane były także na niektórych zaproszeniach i folderach poszczególnych wystaw plastycznych. W 1990 grupa planowała wydawanie miesięcznika *Krzyk Ulicy* (nie został zrealizowany).

[4] Projekt Akcji w archiwum H. Bukowskiego.

[5] Wg inf. H. Bukowskiego został on znacznie okrojony przez cenzurę.

Niektórzy uczestnicy Świata (H. Bukowski, A.M. Gliwińska, E. Małkowski, J. Świątkowski, Z. Trziszka) mieli wejść do kolegium redakcyjnego innego planowanego i nie zrealizowanego pisma pt. *Obecność* (red. nacz.: Bohdan Urbankowski). O czasopiśmie tym pisano w zapowiedzi: „Miesięcznik *Obecność* redagować będzie grupa artystyczna pisarzy i dziennikarzy z kręgu Solidarności, którzy do tej pory pracowali w pismach, które zlikwidowano”[6].

W 1993 Bukowski wydał dwa numery pisma *Hugo Art Service*, które uważał za organ grupy; publikowali tu m.in. Bukowski, Trziszka, Świątkowski, a także Jacek Kwieciński, Piotr Skórzyński. W 1990–91 Bukowski wspólnie z Kwiecińskim redagowali polityczne pismo *Contra*.

Działalność grupy, w której inicjatywach uczestniczyli zapraszani twórcy różnych dziedzin sztuki z całej Polski, trwała do 1993. W 1994 Bukowski założył Wolski Klub Literacki, w którym skupiła się część byłego Ruchu Świat; tu w 1998 Bukowski opublikował antologię laureatów konkursu „O Laur Wolskiej Jesieni 1997” („Fin de siecle 2000”, tu m.in. wiersz J. Świątkowskiego).

Publikacje

– w czasopismach

1990

Solidarność Szczec. '80 nr 13: 9 IV s. 6–7.
W: K. Raczkowska, J. Świątkowski, S. Zakrzewska. – Art.: Z. Trziszka.
Solidarność Szczec. '80 nr 21: 4 VI s. 7, Kolumna literacko-plastyczna.
W: A.M. Gliwińska, S. Sznaper-Zakrzewska. – P: H. Bukowski. – Art.: J. Świątkowski, Z. Trziszka.

1992

Hugo Art Service. Polskie pismo artystyczno-polityczne. Red. H. Bukowski. Warsz. Nr 1: 6 VI, 8 s.; Nr 2: [bez daty], 12 s.

– druki zwarte

1984

Akcja Tekst 1. Sztuka. Literatura. Eseistyka. Jednodniówka Ruchu Artystycznego Świat. Red. H. Bukowski. Oprac. graf.: J. Tępińska. Fot.: T. Chełmoński, E. Ciołek, J. Sergo Kuruliszwili, E. Pszczółkowska, J. Sabara, K. Wojciechowski. Warsz.: Stowarzyszenie Ruchu Artystycznego Świat, 62 s. + wkładka XVI s.

Zawartość: P: H. Bukowski, M. Łukaszewicz, J. Strękowski, M. Strękowska. – W: K. Boruń, E. Nawój, S. Karaszewski, Ł. Nicpan, A. Pawlak. – Art.: J. Gondowicz, E. Małkowski-Geno, K. Mazowski, R.Z. Strent. – Repr.: E. Małkowski-Geno, W.K. Masznicz, F. Maśluszczak, J. Mulak, A. Olszewski, J. Rylke, R.Z. Strent.

[6] *Solidarność Szczec. '80* nr 13.

– druki ulotne

1984

Świat. 6, 7, 8 Akcja. Nasz Świat – Kreacja i Rzeczywistość. Our World – Creation and Reality. Grudzień 84, styczeń–luty 85. Warsz., Zamość.

Tu m.in.: M. Łukaszewicz: Po dwunastu latach, czyli podziały, podobieństwa i pobożne życzenia. [Wstęp]. – W: I. Groblewska, S. Karaszewski, E. Nawój.

1990

Sztuka w biedzie. Prolog I do Akcji Koniec Wieku. Świat '90. [Katalog wystawy]. Warsz. X 1990 s. [21].

W: K. Raczkowska.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1985:** K. Mętrak: „Chcieć chcieć..." *Radar* nr 22: 30 V s. 22. – **1990:** Z. Trziszka: De-liryk ziemi najbliższej. *Opinie* nr 25: 30 VIII s. 12 [dot. J. Świątkowskiego]. – Z. Trziszka: Matka Ziemia i Świat. *Opinie* nr 29: 27 IX. – Z. Trziszka: Matka Ziemia i Świat. *Solidarność Szczec.'80* nr 21: 4 VI s. 7. – **1992:** H. Bukowski: Świat przelatuje dziurą. *Hugo Art Service* nr 1: 6 VI s. 1–2.

– o g ó l n e: **1986:** [W. Liksza] (lik): Jak wykorzystać Eliseum? *Expr. Wiecz.* nr 27: 7 II s. 5. [dot. planów zorganizowania teatru]. – **1989:** z.: Tragiczne losy Świata. *Solidarność Szczec.'80* nr 13: 9 IV s. 6.

A k c j a T e k s t 1. [Rec.:] **1985:** [K. Mętrak] (km): Innym głosem. *Literatura* nr 8: VIII s. 50, polem.: [L. Żuliński] (leż): Nieznany krytyk. *Kultura* nr 17: 25 IX s. 14 [dot. J. Gondowicza].

DZIEWIN-MŁODZI

Grupa literacka „Dziewin-Młodzi".

Żary; ok. 1980–81.

Członkowie: *Janina E. Lorenc, Grażyna Rozwadowska, Roman Ryś, Andrzej Zubrycki.*

Grupa Dziewin-Młodzi działała ok. 1980 pod opieką Żarskiego Towarzystwa Kultury jako kontynuacja → Żarskiej Grupy Poetyckiej Dziewin (1962–72). Tworzyli ją młodzi twórcy wywodzący się ze środowiska robotniczego, a także nauczyciele i bibliotekarze. W 1980 grupa wydała zeszyt poetycki pt. „Grzech"; we wstępie do publikacji Zdzisław Dąbek pisał o członkach Dziewinu: „Łączy ich jeden cel: chęć przeżycia osobistego, wyrażonego w formie poetyckiej. W tej sytuacji jest bez znaczenia, czy wiersze członków grupy mieszczą się w ramach takiej

czy innej poetyki, czy reprezentują taką czy inną definicję poezji. Ważne jest to, że mieszczą się w ramach percepcji środowiska zakładu pracy, społeczności miasta i regionu".

Grupa nie ogłosiła programu literackiego, nie publikowała wspólnych kolumn w prasie; nikt z jej członków nie wydał samodzielnej książki literackiej. Almanach „Grzech" miał jedną tylko recenzję prasową.

Brak informacji o działalności grupy po 1981.

Publikacje

1980

Grzech. Almanach poetycki. Grupa Literacka Dziewin-Młodzi. Żary: Żarskie Tow. Kult., Żarskie Koło Stow. Bibl. Pol., 27 s., egz. 500 numer.

Z. Dąbek: [Wstęp]. – W: J.E. Lorenc, G. Rozwadowska, R. Ryś, A. Żubrycki.

Opracowania

– G r z e c h. [Rec.:] **1981:** Cz. Sobkowiak: Żarskie kontynuacje. *Nadodrze* nr 2: 18 I s. 11.

TYGIEL

Tyska Grupa Literacka „Tygiel".

Tychy; ok. 1980–81.

Członkowie: *Marcin Barysz, Karol Franciszek Guzek, Anna Miłkowska, Andrzej Szyposz.*

Grupa działała przy Zakładowym Domu Kultury Fabryki Samochodów Małolitrażowych w Tychach. Wiersze jej członków zostały opublikowane w „Powiedzmy" (1981), zeszycie poetyckim tyskiej młodzieży literackiej.

Brak innych informacji o pracach grupy.

Publikacje

– w antologii

1981

Powiedzmy. Red. A. Szyposz. Graf.: M. Litkiw. Tychy: „Teatr Mały" ZDK FSM, Zakład nr 2; Wydz. Kult. i Szt. Urz. Miej., [24] s.

W: M. Barysz, K.F. Guzek, A. Miłkowska, A. Szyposz.

Opracowania

– o g ó l n e: **1981:** [J. Wyżgoł] Poetycki sprawdzian. *Echo Tys.* nr 21: 27 V s. 5.

NADSKAWIE*

Grupa Literacka „Nadskawie"; Profesjonalna Grupa Literacka„Nadskawie".

Wadowice; poł. 1981–1988.

Członkowie: *(grupa założycielska:) Janina Barbara Górkiewiczowa, Jerzy Roman Jaglarz (prezes grupy; zm. 1988), Jacek Kajtoch, Anna Kajtochowa, Tadeusz Stolarz; następnie także: Stanisław Franczak (od 1983), Bolesław Taborski (od 1984), Jerzy Fiutowski (od 1986).*

Grupa powstała latem 1981 w Wadowicach przy Wadowickim Klubie Pracy Twórczej „Beskidnicy" (Klub stanowił integralną część Towarzystwa Miłośników Ziemi Wadowickiej). Należeli do niej także pisarze mieszkający w Krakowie; wszyscy byli członkami ZLP. Korespondencyjnym członkiem był, mieszkający w Londynie, Bolesław Taborski. Od początku działalności grupy z Nadskawiem współpracowali graficy: Marek Brzeźniak, Jan Fidziński, Zbigniew Jurczak, Tadeusz Kurnik, Józef Ogieglo i Krystyna Sowińska (→ Beskidy).

Nadskawie nie ogłosiło programu literackiego; stawiało sobie za cel zdynamizowanie życia kulturalnego Beskidu Zachodniego, głównie Wadowic i regionu. Członkowie grupy wyrażali przekonanie, że „kultura współczesnej Polski byłaby bardziej urozmaicona, stwarzałaby mocniejsze podstawy identyfikacji społecznej i narodowej, gdyby większą rolę odgrywały w niej środowiska regionalne, gdyby wzmocniły się ośrodki pozastołeczne, gdyby miały większe niż dotychczas możliwości wypowiedzi i samorealizacji".

W 1981–82 grupa opublikowała dwie jednodniówki pt. „Nadskawie. Wadowickie zeszyty kulturalne", organ Towarzystwa Miłośników Ziemi Wadowickiej, od 1982 wydawała „Bibliotekę Nadskawia", redagowaną przez Jacka Kajtocha (tu tomiki indywidualne), w 1984 „Nadskawie. Almanach kulturalny" (kontynuacja jednodniówek „Nadskawie") oraz antologię „Nadskawie" (1983), bardzo przychylnie ocenioną przez krytykę. Leszek Żuliński, nawiązując do definicji grupy, omówionej we wstępie przez J. Kajtocha pisał: „I jest to chyba pierwsza mądra sprawa, która wróży Nadskawiu wiele dobrego. W całym okresie powojennym zabawy w programy i pokolenia wyłaniane na nowo co pięć lat – to metoda, która dawno obnażyła swą przypadkowość i sztuczność. Tu zaś nie mamy do czynienia z próbą sumowania sił, ani z zabiegami wyspekulowanej promocji. Kilku, skądinąd samodzielnych twórców, odwróciło porządek rzeczy: nie pchają się na salony, lecz

* Hasło konsultowane z J. Kajtochem (III 1999).

posmakowawszy ich «urok», wracają do źródła i pierwszej przyczyny swych literackich namiętności"[1]. Także Leszek Bugajski wysoko ocenił antologię Nadskawia. Pisał m.in., iż na bazie takich książek „mógłby wyrosnąć regionalny ruch literacki, świadomy swego miejsca zarówno w przestrzeni, jak i w czasie, spoglądający również za siebie, w tym miejscu, w którym istnieje, nie małpujący inicjatyw central artystycznych, nie tworzony po to, by zaleczyć lokalne frustracje i kompleksy"[2].

Grupa zaprzestała działalności w 1988, po śmierci jej założyciela, Jerzego Romana Jaglarza.

Publikacje

– *druki zwarte*

1982

J.R. Jaglarz: Pierścień z kaboszonem. [Wiersze]. Wstęp: J. Kajtoch. Graf.: J. Ogiegło. [Wadowice]: Ofic. Wyd. TMZW przy pomocy BTSK w Bielsku-Białej, 28 s., egz. 1000. Bibl. Nadskawia.

1983

A. Kajtochowa: Sytuacje. [Wiersze]. Bielsko-Biała: Besk. Ofic. Wyd. BTSK; Wadowice: Ofic. Wyd. TMZW, 53 s., egz. 1600. Bibl. Nadskawia.

Nadskawie. Antologia literacka. Wybór i oprac.: J. Kajtoch. Graf.: F. Suknarowski. Bielsko-Biała: Besk. Ofic. Wyd. BTSK, 150 s., egz. 15000. Bibl. Nadskawia. Wadowicka Ofic. Wyd. TMZW.

Zawartość: J. Kajtoch: Wstęp. – M. Stępień: [Przedmowa; not. na obwolucie]. – [Wybór utworów autorów związanych z Ziemią Wadowicką] W: J. Brzostowska, A.R. Fajfer, J.R. Jaglarz, A. Kajtochowa, E. Kozikowski, J.N. Miller, T. Stolarz, T. Szantroch, K. Wojtyła, E. Zegadłowicz. – P: J.B. Górkiewiczowa. – Informacje o autorach. – [Nota o J. Kajtochu na obwolucie].

1984

S. Franczak: Ballady, malowanki na szkle. [Wiersze]. Graf.: J. Świerk. Bielsko-Biała: Besk. Ofic. Wyd. BTSK; Wadowice: Ofic. Wyd. TMZW, 47 s., egz. 1600. Bibl. Nadskawia.

J.R. Jaglarz: Rekolekcje szydercy. [Wiersze]. Posł.: J. Kajtoch. Graf.: Z. Jurczak. Bielsko-Biała: Besk. Ofic. Wyd. BTSK; Wadowice: Ofic. Wyd. TMZW, 115 s., egz. 1600. Bibl. Nadskawia.

E. Zegadłowicz: Wiersze o miłości. Wybór i wstęp: J. Kajtoch. Graf.: J. Świerk. Bielsko-Biała: Besk. Ofic. Wyd. BTSK; Wadowice: Ofic. Wyd. TMZW, 132 s., egz. 2100. Bibl. Nadskawia. Wyd. 2 *tamże* 1986.

1985

J.B. Górkiewiczowa: Wieś na dnie jeziora i inne opowiadania. Wstęp i oprac.: J. Kajtoch. Bielsko-Biała: Besk. Ofic. Wyd. BTSK; Wadowice: Ofic. Wyd. TMZW, 67 s., egz. 2100. Bibl. Nadskawia.

---

[1] *Tu i Teraz* 1983 nr 27.
[2] *Życie Lit.* 1983 nr 30.

S. Franczak: Madejowy staw. [Opowiadania]. Posłowiem opatrzył L. Żuliński. Wadowice: TMZW, 55 s., egz. 1000. Bibl. Nadskawia.

A. Kajtochowa: Krawędź. [Wiersze]. Nowy Sącz: Ofic. Wyd. Związku Podhalan; TMZW, 31 s., egz. 1000. Bibl. Nadskawia. Seria Miniatur.

1987

E. Zegadłowicz: Myśli. Oprac. A. Ziemianin. Nowy Sącz: Ofic. Wyd. Związku Podhalan; TMZW, 30 s., egz. 1000. Bibl. Nadskawia. Seria Miniatur.

– w antologii

1987

Od Czartaka do Nadskawia. Antologia programów, manifestów i deklaracji literackich. Wybór, wstęp i oprac.: K. Woźniakowski. Bielsko-Biała: Besk. Ofic. Wyd. BTSK s. 77–80.
Art.: J.R. Jaglarz, J. Kajtoch.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1984:** J. Kajtoch: Nadskawie. [W:] Nadskawie. Almanach kulturalny. Wadowice: Wadowic. Ofic. Wyd., s. 41–42. – **1987:** Grupa literacka Nadskawie: Nota informacyjna; J.R. Jaglarz: [Wypowiedź programowa]; J. Kajtoch: [Wypowiedź programowa]. [W:] Od Czartaka do Nadskawia. Antologia programów, manifestów i deklaracji literackich. Wybór, wstęp i oprac.: K. Woźniakowski. Bielsko-Biała: Besk. Ofic. Wyd. BTSK s. 77–80. – **1988:** J. Kajtoch: O wydaniach Zegadłowicza i Nadskawiu. *Życie Lit.* nr 23: 5 VI s. 13.

– o g ó l n e: **1981:** Z. Jurczak: Beskidnicy o sobie. [W:] Nadskawie. Wadowickie zeszyty kulturalne s. 14–16. – **1982:** *Nadskawie. Wadowickie Zesz. Kult.* s. [13]. – Notatnik beskidzki: Wadowice. *Podbeskidzie* nr 1/2 s. 107–108 [not. o powst.]. – Kronika. *Życie Lit.* nr 9: 11 IV s. 19. – **1984:** T. Olszewski: Złe myśli ostaw diabłom. *Tyg. Kult.* nr 16: 15 IV s. 9. – (m.ch.): Nie tylko przy Nowym Świecie... *Dz. Pol.* nr 126: 29 V [dot. wieczoru A. Kajtochowej i J.R. Jaglarza w ZLP w Krak.; także o związkach grupy z Beskidzką Oficyną Wydawniczą BTSK]. – T. Olszewski: Ciasto z zakalcem. *Tyg. Kult.* nr 50: 9 XII s. 11. – **1986:** M. Szymański: W Wadowicach aż kipi od inicjatyw: Literaci i Beskidnicy. *Tryb. Ludu* nr 280: 1 XII.

– N a d s k a w i e. [Rec.:] **1983:** [L. Bugajski] L.B.: Między książkami: Nadskawie. *Życie Lit.* nr 30 s. 15. – S. Stanuch: Wadowicka antologia. *Dz. Pol.* nr 132: 7 VII s. 3. – **1984:** Z. Dolecki: Wiersze znad Skawy. *Kierunki* nr 22: 27 V s. 9. – [K. Szałata] (K.Sz.): Poeci ziemi wadowickiej. *Sł. Powsz.* nr 153: 4 VIII s. 4. – [L. Żuliński] L. Chrupowicz: Znów Nadskawie. *Tu i Teraz* nr 27 s. 10.

NO WAVE*

Wrocław; 1981–86.

Grupa studencka przy Klubie Fantastyki Naukowej Uniwersytetu Wrocławskiego.
Członkowie: *m.in.: Andrzej Drzewiński, Ryszard Krauze, Andrzej Ziemiański [pseud. Patrick Shougnessy].*

Grupa powstała w 1981 z inicjatywy Andrzeja Drzewińskiego, Ryszarda Krauze i Andrzeja Ziemiańskiego. Działała przy Klubie Fantastyki Naukowej Uniwersyteckiego Ośrodka Kultury „Index" Uniwersytetu Wrocławskiego. W spotkaniach No Wave uczestniczyli też Adam Cebula, Eugeniusz Dębski i Adam Fierla. Na początku swej działalności No Wave wydała w nakładzie 200 egzemplarzy powielane czasopismo *TLY* (Ten Light Years), następnie zaś pięć numerów pisma *No Wave*, w nakładzie 200–250 egzemplarzy, w 1985 zamkniętego przez cenzurę[1]; publikowano w nich utwory członków grupy oraz przekłady światowej literatury science fiction. W redagowaniu pism grupy uczestniczyli także Eugeniusz Konior, Marek Matuszak, Jerzy Potyrała, Sławomir Swerdon i Robert Szmidt. Po 1982 członkowie No Wave publikowali też w miesięczniku *Fantastyka*.

Od 1981 grupa organizowała, głównie wysiłkiem R. Krauze, Letnie Obozy Fantastyki (LOF), w czasie których przeprowadzano konkursy literackie. Prasa odnotowała jeden z nich, zorganizowany w 1984 w Sulistrowiczkach 1–7 VIII, w ramach IV Seminarium Literackiego. Uczestniczyli w nim zaproszeni goście, m.in. Piotr W. Cholewa i A. Cebula, pierwszy z nich otrzymał nagrodę w ogłoszonym przez No Wave Wielkim Konkursie na utwór prozatorski na zadany temat: I – A. Ziemiański, II – P.W. Cholewa (także nagroda publiczności)[2].

W czasie wspólnej działalności w grupie Drzewiński wydał dwa zbiory opowiadań „Zabawa w strzelanego" (Rzeszów 1983) i „Posłaniec" (Warszawa 1986, tu też opowiadanie Mirosława Piotra Jabłońskiego), Ziemiański tom „Daimonion" (Warszawa 1985) i powieść „Wojny urojone" (Warszawa 1987). W następnych latach kontynuowali twórczość literacką, publikując liczne książki, głównie z dziedziny science fiction, m.in. wspólnie napisane powieści „Zabójcy Szatana" (Warszawa 1989) oraz „Nostalgia za Slang Side" (Warszawa 1990), także prace popularnonaukowe (Drzewiński) i podręczniki uniwersyteckie (Ziemiański). Jedynie Krauze nie wydał samodzielnej książki.

Grupa rozpadła się na początku 1986, nigdy jednak nie ogłosiła formalnie swego rozwiązania.

---

* Hasło konsultowane z A. Ziemiańskim (IV 1999).

[1] „Ostatni numer, wydany w 1985 roku spowodował pewne perturbacje z cenzurą (chodziło głównie o ...numerowanie kolejnych wydań czasopisma [!] – umieszczenie kolejnego numeru w ostatnim wydaniu spowodowało zamknięcie czasopisma – dziś wydaje się to zupełnie nieprawdopodobne ...)" – pisał A. Ziemiański w liście do E.G. (IV 1999).

[2] Inicjatywa organizowania takich obozów była kontynuowana także po zakończeniu działalności No Wave, prowadził je m.in. Jacek Inglot; łącznie odbyło się 16 Letnich Obozów Fantastyki.

Opracowania

– o g ó l n e: **1984:** [P.W. Cholewa] P.W.C.: All you need is LOF. *Fikcje* nr 18: X s. 4–5. – **1985:** (ec). *Itd* nr 4: 27 I s. 21 [not. o działalności].

JASIEŃ*

Grupa poetów „Jasień".
Inna nazwa: Klub Poetów Łodzian „Jasień".

Łódź; IX 1981–IX 1982.

Członkowie: *Andrzej Biskupski, Stanisław Cieślak, Jerzy Feliksiak, Tadeusz Gicgier, Antoni Kasprowicz (zm. 16 XII 1981), Stanisław Kaszyński (zm. 12 XI 1988), Mieczysław Kucner (zm. 31 XII 1992), Marian Piechal (prezes honorowy; zm. 8 XII 1989), Henryk Pustkowski, Lucyna Skompska, Jerzy Wilmański, Józef Henryk Wiśniewski.*

Oceniając krytycznie łódzkie środowisko literackie (brak wewnętrznej spójności, słaby kontakt z odbiorcami literatury), Tadeusz Gicgier i Jerzy Wilmański skupili wokół siebie grono pisarzy, którzy postanowili powołać grupę literacką. Jej celem miała być działalność zmierzająca do ożywienia lokalnego środowiska pisarskiego. Nazwa grupy pochodziła od jednej z łódzkich rzek.

Pierwsze spotkanie dyskusyjne, na którym zaprezentowano plany programowe Jasienia, odbyło się jesienią 1981 w Muzeum Historii m. Łodzi. Mówiono o odczytaniu na nowo łódzkich tradycji literackich i ich popularyzacji. Podjęto wówczas decyzję o podjęciu współpracy z pisarzami spoza Łodzi oraz o opiece nad twórcami amatorami. Dostrzeżono potrzebę przywrócenia pamięci niesłusznie zapomnianych pisarzy łódzkich, takich jak Mieczysław Braun, Konstanty Dobrzyński, Aleksander Kraśniański, Jan Nepomucen Miller, Aleksander Mogilnicki, Maria Przedborska, Tadeusz Sarnecki, Kazimierz Sowiński, Antoni Szandlerowski, Witold Wandurski, Zofia Wojnarowska. Planowano współpracę z prowadzonym przez Henryka Pustkowskiego Klubem Literatury Współczesnej celem nawiązania kontaktów z młodzieżą, zainteresowaną historią miasta i literaturą. Józef Henryk Wiśniewski pracował nad scenariuszem widowiska poetycko-muzycznego, związanego tematycznie z Łodzią i aktualnymi wydarzeniami w kraju. Honorowym prezesem został w 1982 mieszkający w Warszawie Marian Piechal. W liście do T. Gicgiera z lutego 1982 pisał on o inicjatywie grupy: „No cóż, cieszę się z tak godnej i zgodnej postawy pisarzy łódzkich, zgrupowanych zwarcie pod lokalną nazwą Jasieni, choć intuicja moralna i świadome poczucie celu, dla którego tworzycie tak mocny akcent w przełomowym dramacie naszej polskiej rzeczywi-

* Hasło konsultowane z T. Gicgierem (IV 1999).

stości, ma wymiary jak najszerzej pozalokalne, aktualnie narodowe i ludzkie. Jestem dumny, żeście mnie zaprosili do swego grona, a i wdzięczny zarazem, zwłaszcza Tobie, Tadeuszu, bo widzę, żeś jest duchem i duszą inspiracyjną tej zbiorowej akcji pisarzy, która broni honoru literatury łódzkiej w jej momencie najbardziej kryzysowym, sprawdzającym ostatecznie, kto jest pisarzem, godnym tego miana, a kto tylko koniunkturalym śmieciem, zależnym od każdorazowego podmuchu wiatru"[1].

Działalność grupy przypadła na okres stanu wojennego w Polsce. Inicjatywom Jasienia patronowało Towarzystwo Przyjaciół Łodzi, współuczestnicząc w organizacji spotkań z publicznością oraz zapewniając lokal. W tym czasie grupa przygotowywała do druku almanach pt. „Jasień". We wrześniu 1982 Towarzystwo, być może na skutek decyzji władz państwowych, wycofało się z opieki nad grupą i finansowania jej planowanych publikacji, co w konsekwencji spowodowało rozpad Jasienia[2].

W 1995 T. Giegier wydał, opracowany samodzielnie zbiór czternastu szkiców biograficznoliterackich pt. „Opowieści o dawnych poetach Łodzi", będący realizacją projektów grupy Jasień z okresu jej aktywności.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1982:** T. Giegier: Grupa poetów Jasień. (List z Łodzi). *Życie Lit.* nr 11: 25 IV s. 12.

ŁUCZYWO

Grupa Poetycka „Łuczywo"; od 1993: Stowarzyszenie Grupa Literacka „Łuczywo".

Radom; jesień 1981–1993.

Członkowie: *Adam Falkiewicz, Teodora Górska, Elżbieta Grabosz, Grażyna Jeromin-Gałuszka, Krzysztof Juszkiewicz (krótko przed 1986), Anna Kalbarczyk (krótko przed 1986), Stanisław Kem, Elżbieta Kościelniak (krótko przed 1986), Benedykt Koziel, Adolf Krzemiński (przewodniczący), Zofia Kucharska, Janina Małgorzata Lewicka, Grzegorz Molenda, Halina Najda, Jan Tomasz Oko, Ewa Pachucy, Mariusz Parlicki (po 1990), Andrzej Pęksyk, Renata Pogorzelska-Wojtaszek, Danuta Soczyńska, Bolesław Michał Soczyński, Jacek Jan Tatak, Krzysztof Wijas [pseud. Ufion].*

[1] List z 27 II 1982, ocenzurowany w Urzędzie Cenzury nr 945, udostępniony przez T. Giegiera.

[2] Decyzje te mogły mieć też związek z indywidualnymi publikacjami pisarzy w prasie niezależnej oraz działalnością opozycyjną środowiska pisarzy łódzkich, m.in. Łódzkiego Klubu Pisarzy Oddz. Warsz. ZLP. Por. głosy prasy niezależnej: (ar): Jeszcze o łódzkich literatach. *Solid. Ziemi Łódz.* 1981 nr 15(28) s. 3 [skład personalny Klubu]. – (ar): Porozumienie z literatami. *Solid. Ziemi Łódz.* 1981 nr 45(58) s. 5 [o podp. porozumienia Zarządu Regionu Łódź. NSZZ „Solidarność" z Klubem]. – T. Giegier: Grupa trzynastu. *Słowo Obecności* 1981 nr 1 s. 11 [o okolicznościach powst. Klubu]. – Zarys programowy. *Słowo Obecności* 1981 nr 1 s. 2–4 [dat.: Łódź, 27 IV 1981 r.]. – Apoloniusz Zawilski: By Łódź przemówiła pełnym głosem. *Słowo Obecności* 1981 nr 1 s. 11–12.

Grupa powstała w Radomiu jesienią 1981 przy Wojewódzkim Domu Kultury; działała pod patronatem Wydziału Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego. Inicjatorem jej założenia był Bolesław M. Soczyński, założycielem, a następnie przewodniczącym – Adolf Krzemiński. Skupiała początkujących poetów z różnych środowisk z Radomia, Zwolenia, Pionek, Promnej i Sosnowicy. Nie sformułowała programu literackiego, od początku działalności zasady jej działania określał statut, zatwierdzony przez Wydział Kultury i Sztuki; do najważniejszych celów Łuczywa zaliczano rozwijanie zdolności twórczych, kształtowanie języka poprzez organizowanie warsztatów literackich, czynne uczestnictwo w życiu kulturalnym i działalność popularyzatorską w dziedzinie literatury. O przyjętej nazwie Łuczywo Krzemiński mówił: „Przyjęliśmy nazwę, której metaforyka najogólniej określa coś, co dopiero miało się rozwinąć, zapłonąć. Nazwa ta, w naszym rozumieniu, miała również pozytywistyczne zabarwienie, chodziło nam także o rozszerzanie i upowszechnianie roli i znaczenia poezji w województwie radomskim”[1].

Grupa odbywała comiesięczne spotkania robocze w Klubie Środowisk Twórczych „Łaźnia”. Nadto cztery razy w roku organizowała na własny koszt warsztaty literackie (m.in. w Chlewiskach, Zbożennej), na które zapraszano literatów spoza Radomia, a także Radomskie Spotkania z Poezją. Gośćmi grupy byli m.in. Jan Zdzisław Brudnicki, Krzysztof Gąsiorowski, Marian Grześczak, Piotr Kuncewicz, Mieczysław Machnicki, Rena Marciniak, Krzysztof Pysiak, Tadeusz Śliwiak, Janusz Termer, Andrzej K. Waśkiewicz, Tadeusz J. Żółciński.

Członkowie Łuczywa mieli kilka publikacji pod firmą grupy, publikowali też indywidualne tomiki poetyckie finansowane przez WDK w serii Biblioteczki Literackiej „Kontaktu” (w 1985 Jan Tomasz Oko i B.M. Soczyński). W 1982 przygotowano dla Wydawnictwa Łódzkiego wybór wierszy grupy pt. „Wyłowione z ciszy” pod redakcją M. Grześczaka; mimo pozytywnych recenzji nie został wydany.

W 1986 grupa włączyła się w organizowanie Radomskiej Wiosny Literackiej; do współorganizatorów należeli też: Wojewódzka Biblioteka Publiczna, Klub Literacki, ZW ZSMP przy wsparciu Urzędu Miejskiego i Urzędu Wojewódzkiego. W ramach Wiosen przeprowadzano Ogólnopolski Konkurs Poetycki o „Dzban Czarnoleskiego Miodu”. W 1986 wspólnie z redakcją *Poezji* zorganizowano II Radomskie Spotkania z Poezją (27 II – 1 III). III Spotkania (12–14 II 1987) odbyły się pod patronatem Młodzieżowej Agencji Wydawniczej. 28 marca 1987 grupa przeprowadziła sesję popularnonaukową pt. „Poeta – krytyk – odbiorca” (współorganizatorzy: Urząd Wojewódzki i Urząd Miasta). Imprezie patronowała redakcja *Poezji*; wzięli w niej udział Marek Wawrzkiewicz, który mówił o sytuacji społecznej poezji, Andrzej Gronczewski rozważał rolę krytyki dawniej i obecnie, Leszek Żuliński wygłosił referat pt. „Między poezją a odbiorcą”. Na spotkaniu tym Łuczywo przedstawiło swój dorobek. W 1987, w ramach XIV Radomskiej Wiosny Literackiej, Łuczywo miało spotkanie ze Zdzisławem Antolskim, Krzysztofem Lisowskim i Krzysztofem Pysiakiem w ramach cyklu „Rozmowy o poezji” (KMPiK); obecni byli też członkowie RSTK i Klubu Literackiego.

W maju 1988 grupa współorganizowała Dni Leśmianowskie, odbywające się w Iłży.

W 1993 Łuczywo nadal działało, jednak jako Stowarzyszenie Grupa Literacka Łuczywo.

[1] Cyt. w artykule B. Wyciszkiewicza. *Tyg. Radom.* 1988 nr 12.

Publikacje

– *w czasopismach*

1984

Radar nr 21: 24 V s. 12-13, Grupa Poetycka Łuczywo.
W: T. Górska, G. Jeromin-Gałuszka, A Krzemiński, S. Kem, J.M. Lewicka, H. Najda, A. Pęksyk, B.M. Soczyński, K. Wijas-Ufion.

1985

Przemiany nr 3: III s. 28–29, Wiersze członków grupy poetyckiej Łuczywo.
W: G. Jeromin-Gałuszka, S. Kem, A. Krzemiński, J.M. Lewicka, H. Najda, J.T. Oko, A. Pęksyk, B.M. Soczyński, J.J. Tatak, K. Wijas-Ufion.
Życie Lit. nr 12: 24 III s. 7, Grupa Łuczywo, Radom.
W: T. Górska, S. Kem, A. Krzemiński, J.M. Lewicka, J.T. Oko, R. Pogorzelska-Wojtaszek, B.M. Soczyński, J.J. Tatak, K. Wijas-Ufion.

– *druki zwarte*

1991

[Trzydzieści trzy] 33 wiersze grupy poetyckiej Łuczywo. Wybór i fraszki: A. Krzemiński. Oprac. graf. i karykatury: J.T. Oko. Radom: Grupa Poetycka Łuczywo; Wydz. Oświaty, Kultury i Rekreacji Urz. Miej., 50 s.
W: T. Górska, G. Jeromin-Gałuszka, S. Kem, A. Krzemiński, M. Lewicka, H. Najda, J.T. Oko, A. Pęksyk, R. Pogorzelska, B. Soczyński, J.J. Tatak, K. Wijas-Ufion.

1993

M. Parlicki: Kasyno życia. [Wiersze]. Radom: Stowarzyszenie Grupa Literacka Łuczywo, 80 s., egz. 1000.

Opracowania

– o g ó l n e: **1986:** [E. Szczerbicki] (es): Grupa poetycka Łuczywo. *Życie Radom.* nr 40: 17 II s. 8. – **1987:** [B. Koś] (bk). *Sł. Ludu* nr 51: 2 III s. 2 [spraw. z sesji „Poeta – krytyk – odbiorca”]. – E. Smyk: Kultura na prowincji? *Rzeczywistość* nr 10: 8 III s. 10. – Kronika. *Przemiany* nr 4: IV s. 47. – Radomska Wiosna Literacka. *Sł. Ludu* nr 83: 8 IV s. 1–2. – **1988:** B. Wyciszkiewicz: Łuczywo. *Tyg. Radom.* nr 12: 23 III s. 10. – **1990:** B. Koś: „Horacy całkiem nie umarł...” *Sł. Ludu* nr 161: 27 IV [inf. o grupie; tu też rec. tomiku A. Krzemińskiego: Wojna perska]. – E. Urbańska: Radom poetycki. *Sł. Ludu* nr 758: 23 IV [dot. też RSTK i grupy Deszcz Wrogich Automatów, powst. 1991].

POBOKI

Osobna Grupa Literacka „Poboki".

Krotoszyn; X 1981–po 1987.

Grupa przy Krotoszyńskim Ośrodku Kultury.

Członkowie: *Witold Banach, Elżbieta Bielewicz, Marek Brymora, Wojciech Gawłowski, Janusz Kluczyński, Adam Kołodziejczyk, Janusz Pinkus, Paweł Płócienniczak, Julio (Jull) Poczcic-Poczta, Zdzisław Skorp-Kosecki, Wojciech Szuniewicz, Marian Świadek, Urszula Zybura.*

Grupa powstała w październiku 1981 przy Krotoszyńskim Ośrodku Kultury (KOK) z inicjatywy kierownika Ośrodka, Janusza Ratajczaka. Zrzeszała młodych literatów z Krotoszyna, Kalisza, Ostrowa Wielkopolskiego i Wieruszowa. Nazwa grupy oznaczała jej usytuowanie „z boku wielkich aglomeracji kulturowych". O jej profilu programowym pisano: „Jeśliby zaistniała konieczność tak niedelikatnego zabiegu, jak określenie idei porządkującej oraz światopoglądu literackiego naszej Grupy, można by to ująć wtedy w tytuł quasi-manifestu: «Dochodzenie do siebie». A w tymże znalazłyby się na pewno tezy o idei in statu nascendi, też o światopoglądzie dyskursywnym i otwartym. Filtrowanym wszak przez bardziej dookreślone pewniki, takie jak uświadomienie własnego miejsca między wsią a metropolią, jak wiedza o życiu gdzieś między marginesem społecznym a parnasem, jak manifestowanie postaw między protkultem a Cepelią. W ogóle, jak widać, jesteśmy gdzieś między – między. Tu w środku plebejskiej peryferii. Stąd to właśnie «Poboki». [...] Jesteśmy, począwszy od nazwy – w działaniu i myśleniu – niezależni od wszelkich mód, koniunktur i autorytetów. Jesteśmy POBOKI. Osobna Grupa Literacka"[1]. Za swego duchowego patrona grupa uważała Edwarda Stachurę; w 1986 Poboki doprowadziły do nadania jednej z ulic miasta imienia poety. Poboki organizowały czwartkowe spotkania przy świecach w KOK, na których prezentowano utwory członków grupy. Miała też wieczory autorskie, m.in. w krotoszyńskim Muzeum Regionalnym. Organizowano też spotkania z pisarzami spoza Krotoszyna; gościem grupy był w 1983 Marian Pilot. W 1986 wydano antologię pt. „Dochodzenie do siebie" oraz tomik wierszy Z. Skorpa-Koseckiego.

Brak informacji o działaniach grupy po 1987.

Publikacje

– *w czasopismach*

1983

Ziem. Kalis. nr 14: 3 IV s. 8, Osobna Grupa Literacka Poboki.

W: E. Bielewicz, M. Brymora, W. Gawłowski, J. Kluczyński, A. Kołodziejczyk, P. Płócienniczak, Z. Skorp-Kosecki, W. Szuniewicz, M. Świadek, U. Zybura.

[1] *Ziem. Kalis.* 1983 nr 14.

1987

Ziem. Kalis. nr 8: 22 II s. 6, Poboki miasta, poboki marzeń.
W: Z. Skorp-Kosecki, J. Kluczyński, A. Kołodziejczyk, M. Świadek, P. Płócienniczak, J. Poczcic-Poczta.

– *druki zwarte*

1986

Dochodzenie do siebie. [Antologia]. Krotoszyn: Krotoszyński Ośr. Kult., egz. 500 [inf.: *Ziem. Kalis.* 1986 nr 45].
Z. Skorp-Kosecki: Dwadzieścia trzy wiersze. Krotoszyn: Krotoszyński Ośr. Kult., egz. 500 [inf.: *Ziem. Kalis.* 1986 nr 45].

Opracowania

– grupa o sobie: **1983:** Literackie juvenalia. Grupa Poboki. Dochodzenie do siebie. *Ziem. Kalis.* nr 14: 3 IV s. 8.

– ogólne: **1983:** [E. Bator] (eb): Poboki w świetle świec. *Ziem. Kalis.* nr 5: 30 I s. 4. – B. Szał: Poboki i inni. *Ziem. Kalis.* nr 21: 22 V s. 6. – **1984:** [Cz. Michniak] Cz.M.: Cztery słowa. *Gaz. Pozn.* nr 147: 22 VI s. 5 [błędna inf. o rozpadzie grupy]. – **1986:** [M.M. Kozłowski] (mmk): Zaułek im. E. Stachury. *Ziem. Kalis.* nr 45: 11 IX s. 5. – **1987:** [M.M. Kozłowski] (M.M.K.): Poboki miasta, poboki marzeń. *Ziem. Kalis.* nr 8: 22 II s. 6.

GRUPA EFEKTYSTÓW

Poetycka Grupa Efektystów.

Gniezno; 1981–ok. 1986.

Grupa przy Oddziale Stowarzyszenia Pax.
Członkowie: *Paweł Berkowski, Jerzy Kalwak, Maciej Krzyżan, Jarosław Mikołajewicz, Lidia Rezler, Tomasz Wincenty Rzepa.*

Grupa zawiązała się w Gnieźnie na początku 1981 przy Oddziale Stowarzyszenia Pax. Skupiała młodzież m.in. z II Liceum Ogólnokształcącego w Gnieźnie. Według informacji prasowych debiutowała zbiorową publikacją w *Przemianach Ziemi Gnieźnieńskiej.* W 1981, wspólnie z Oddziałem Pax, ogłosiła Konkurs Jednego Wiersza o Nagrodę „Drzwi Gnieźnieńskich"; brak informacji o jego rozstrzygnięciu. W czasie przynależności do grupy Tomasz W. Rzepa wydał tomiki wierszy pt. „Na początek" (1981) i „Inna ojczyzna" (1984), publikował też w prasie katolickiej.

Brak informacji o pracach grupy po 1986.

Publikacje

– w antologii

1986

Trzy pokolenia (literackie). [Wiersze]. Gniezno: Klub Lit. przy MOK w Gnieźnie [inf.: *Gaz. Pozn.* 1986 nr 102].

Zawartość: K. Szymoniak: Czy istnieje młoda gnieźnieńska literatura. [Wstęp]. – [Wiersze członków grup Drzewo, Efektyści i Pięta:] P. Berkowski, K. Grzechowiak, J. Kałwak, M. Krzyżan, S. Kuczkowski, J. Mikołajewicz, K. Pele, T. Rzepa, K. Szymoniak – [tu też wypowiedzi programowe i kronika działań].

Opracowania

– o g ó l n e: **1982:** K. Kuczkowski: Najmłodsi. *Merkuriusz* nr 2: XI s. 17.

T r z y p o k o l e n i a. [Rec.:] **1986:** [K. Placko-Woźnicka] (kap.). *Expr. Pozn.* nr 45: 5 III s. 5. – [Cz. Michniak] Cz.M.: Bania z poezją. *Gaz. Pozn.* nr 102: 2 V s. 10.

TRUST*

Warszawa; 1981– ok. 1985.

Członkowie: *Robert Azembski, Jarosław Grzędowicz, Tomasz Lipowski (krótko), Jacek Piekara, Rafał A. Ziemkiewicz.*

Grupa wyłoniła się w 1981 w trakcie spotkań dyskusyjnych w warszawskim klubie miłośników fantastyki naukowej SFAN; skupili się w niej młodzi miłośnicy science fiction, urodzeni w latach sześćdziesiątych. Zakładano, iż TRUST będzie miał charakter otwarty. W 1982 jego członkowie publikowali teksty w łódzkim tygodniku *Odgłosy*. R.A. Ziemkiewicz debiutował tu opowiadaniem „Z palcem na spuście" (nr 16), zamieścił też inne opowiadania oraz recenzje. W tymże roku za „Cortex cerebri" otrzymał nagrodę w Ogólnopolskim Konkursie na opowiadanie science fiction. W 1984 zamieszczał opowiadania w kwartalniku *Kwazar*, od 1985 publikował też w *Fantastyce*. J. Grzędowicz w 1982 opublikował opowiadanie w antologii „Sposób na wszechświat". W 1984 J. Piekara otrzymał nagrodę w konkursie „Złota Sepulka" na najlepszy debiut, ogłoszonym przez Polskie Stowarzyszenie Miłośników Fantastyki (PSMF).

* Hasło oparte na informacjach R.A. Ziemkiewicza (III 1999).

W 1982 grupa wydała jednodniówkę *Fantom*, zawierającą utwory R. Azembskiego, J. Grzędowicza i Ziemkiewicza[1]. Zamieszczano też teksty w kilku środowiskowych czasopismach, poświęconych literaturze science fiction oraz w *Fantastyce.* W 1982 członkowie TRUST-u pracowali nad antologią utworów pt. „Tylko ludzie" (nie zrealizowana). Grupa polemizowała z modelem literatury science fiction, prezentowanym przez Macieja Parowskiego w miesięczniku *Fantastyka*[2].

W 1985 TRUST wszedł w skład nowo powstałego Klubu Twórców PSMF działającego następnie pod nazwą Klub Twórców; jego siedzibą był m.in. Klub Studentów Warszawy „Stodoła". W tym czasie do środowiska TRUST-u dołączyli Tomasz Kołodziejczak, Feliks W. Kres i Krzysztof Kochański; w poszerzonym składzie osobowym wypracowano odrębną wizję młodej fantastyki; inicjowano dyskusje, m.in. podczas „Dni Fantastyki", zorganizowanych w Warszawie 14–17 XI 1985 przez Radę Główną PSMF i redakcję *Fantastyki.*

Mimo, iż członkowie TRUST-u po 1985 nie opatrywali swych publikacji nazwą grupy, formalnie nigdy nie została ona rozwiązana. W latach następnych J. Piekara i Ziemkiewicz kontynuowali twórczość literacką, wydając powieści i zbiory opowiadań, Azembski i T. Lipowski nie wykazywali większej aktywności twórczej.

Publikacje

1982

Fantom. [Jednodniówka].

Zawiera utwory autorów: R. Azembski, J.J. Grzędowicz, R.A. Ziemkiewicz.

Opracowania

– o g ó l n e: **1982:** D. Milewski: Trust. *Odgłosy* nr 15: 16 VII s. 10.

TWORZYWO

Inowrocław; ok. 1982.

Grupa twórcza RSTK.

Członkowie: *ok. 19 osób, m.in.: Leszek Lipiński, Ryszard Ściegocki.*

[1] W następnych latach tytuł ten został przejęty przez środowisko młodych autorów science fiction dla publikacji wydawnictw nie firmowanych przez grupę TRUST.

[2] Por. m.in.: M. Parowski: Widok przez „Trzecią bramę". M. Parowski o pokoleniowej zmianie warty w polskiej fantastyce. *Fantastyka* 1985 nr 3. – Polem.: R.A. Ziemkiewicz: Generacja wcześniaków. *Sfera* 1985 nr 2/3, przedr. w ks. zbior.: „1984". Warsz.: Almapress 1985; odp.: M. Parowski: Ucho wewnętrzne – ucho zewnętrzne. *Sfera* 1985 nr 4.

Według jednej z nielicznych informacji prasowej o grupie, w 1982 skupiała ona siedemnaście osób, jednak w jej publikacjach pojawiały się jedynie nazwiska Leszka Lipińskiego i Ryszarda Ściegockiego. Działała przy kole terenowym RSTK. Organizowała spotkania z ciekawymi ludźmi, spotkania autorskie w szkołach oraz wystawy prac plastycznych. Wegług informacji prasowych grupa opublikowała kilka kolumn poetyckich w *Nowinach Inowrocławskich.* Utwory literackie członkowie Tworzywa nagrywali też na magnetofon i odtwarzali je przez radiowęzły w inowrocławskich zakładach pracy. Planowano powołanie Teatru Małych Form, wydanie almanachu oraz zorganizowanie konkursu jednego wiersza.

Brak prasowych informacji o działaniach grupy po 1982.

Publikacje

– w czasopismach

1982

Now. Inowrocł. nr 13: 24 VI s. 4.
W: R. Sciegocki. – Art.: L. Lipiński.
Now. Inowrocł. nr 15: 27 VI s. 4.
W: R. Ściegocki.

Opracowania

– o g ó l n e: **1982:** Interesujące plany członków Tworzywa. *Now. Inowrocł.* nr 15: 27 IV s. 4. – Kronika. *Twórczość Robotników* nr 3: 22 VII s. 11. – Kronika. *Twórczość Robotników* nr 5: 19 VIII s. 11.

SPATIUM

Grupa „Spatium".

Rzeszów; X 1982–po 1984.

Grupa studencka.

Członkowie: *Ryszard Jaśkowski, Grażyna Kamińska, Janusz Koryl (przewodniczący), Elżbieta Kozik, Maria Mazur-Szczepańska, Henryk Nicpoń, Stanisław Ożóg, Małgorzata Pomorska, Andrzej Topczyj.*

Grupa powstała w październiku 1982; skupiała studentów i absolwentów Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej i Wyższej Szkoły Pedagogicznej. Powstała z inicjatywy Janusza Koryla, który też pełnił funkcję przewodniczącego grupy. Przystąpili do niej m.in. Henryk Nicpoń i Stanisław Ożóg, członkowie efemerycz-

nej grupy Most, wyłonionej spośród laureatów Turnieju poezji studenckiej „Złoty Rylec"[1]. W 1980 obaj panowie, a także Maria Mazur publikowali w antologii pt. „Ucieczka z domu", w której pomieszczono wiersze zwycięzców Turnieju. Grupa nie formułowała programu poetyckiego, miała na celu popularyzowanie poezji poprzez organizowanie warsztatów literackich i spotkań autorskich. Działała na zasadach otwartości; spotkania Spatium odbywały się w Studenckim Klubie „Puls". W 1983 grupa planowała wznowienie Turnieju „Złoty Rylec", a także utworzenie teatrzyku poetyckiego, w którym prezentowałaby swoje utwory. W tymże roku opublikowała dwie kolumny poetyckie w prasie.

Brak informacji prasowych o działaniach Spatium po 1984.

Publikacje

– w czasopismach

1983

Profile nr 5: V s. 28–29, Grupa Spatium.
W: R. Jaśkowski, G. Kamińska, E. Kozik, M. Mazur-Szczepańska, S. Ożóg, A. Topczyj.
Widnokrąg [dod. do *Nowin*] nr 12: 22 III s. 3.
W: J. Koryl, R. Jaśkowski, M. Pomorska.

Opracowania

– o g ó l n e: **1983:** P. Kuncewicz: Czy konieczny program? *Profile* nr 5: V s. 28. – Spatium. *Widnokrąg* nr 12: 22 III s. 3 [wstęp do kolumny wierszy]. – **1984:** (jp). *Sztand. Młod.* nr 44: 1 III s. 4 [not. o działaln.].

TRYNKA*

Spółka Literacka „Trynka".
Warianty nazwy: Grudziądzka Grupa Literacko-Plastyczna „Trynka"; od 1984: Grudziądzka Spółka Literacka „Trynka"; od 1987: Klub Pracy Twórczej „Trynka".

Grudziądz; 1982–87.

Grupa literacko-plastyczna o charakterze klubowym przy ZMW.

Członkowie: *Krzysztof Chruszczewski, Lucjan Czapulak, Violetta Czop [pseud.: Sarna], Halina Dziok, Zbigniew Gołębiowski, Wiesław Hawelko, Wiesława Jabłońska, Józef Jasiński, Maciej*

[1] Ucieczka z domu. Turniej poezji studenckiej „Złoty Rylec". Wyboru wierszy dokonał H. Nicpoń. Rzesz.: ZW SZSP 1980, 33 s.

*Hasło konsultowane z M. Sołobodowskim (IV 1999).

Józefowicz, Norbert Kornacki, Zygmunt Kozicki, Krystyna Krzemińska, Zofia Kuczwalska, Dariusz Kwiatkowski, Kajetan Łaniecki, Fabian Nowakowski, Zbigniew Osmólski, Stanisław Otłowski, Maria Pesta [używała też imienia: Marianna], Mirosław Pisarkiewicz, Sabina Puła, Henryk Raczkowski, Stanisław Raginiak, Zbigniew F. Rytlewski, Franciszek Sasanowski, Roman Senski, Andrzej Kazimierz Słomiński, Marian Sołobodowski, Barbara Stajkowska, Aleksander Stajkowski, Hubert Świerczek, Violetta Tokarska-Jędrzejewska, Krystyna Trzeciak, Violetta Trzeciak-Celmer, Zdzisław Zalewski.

Grupa zawiązała się 29 listopada 1982, działała faktycznie od początku 1983. Jej założycielem był Marian Sołobodowski (następnie także jej pierwszy przewodniczący), funkcję sekretarza pełnił Andrzej Kazimierz Słomiński. Założyciele grupy, literaci i plastycy wywodzili się ze ZMW; oficjalnym mecenasem Trynki był Zarząd Wojewódzki tej organizacji, jej literackim opiekunem zaś – Janusz Kryszak z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Grupa skupiała twórców z Grudziądza i pobliskich wsi. Trynka to nazwa starego kanału, przecinającego Grudziądz, a łączącego rzekę Osę z Wisłą; określenie „Spółka" miało oddawać interdyscyplinarność ugrupowania. Trynka nie sformułowała programu literackiego, jej celem było promowanie twórczości członków, działalność wśród zainteresowanych literaturą we wsiach i miasteczkach województwa. W 5 punkcie Statutu pisano: „Pragniemy pobudzać środowisko do działań kulturotwórczych i swoją obecnością w terenie pozyskiwać zaufanie społeczeństwa poprzez własne aktywne uczestnictwo w realizacji jego inicjatyw kulturalnych"[1]. Grupa dysponowała pieczątką o treści: Spółka Literacka ZMW Trynka. Swoją działalność grupa rozpoczęła od zorganizowania sejmiku literackiego oraz warsztatów twórczych w Rudniku koło Grudziądza. Trynka prowadziła też spotkania z młodzieżą szkolną, m.in. w Zespole Szkół Rolniczych i w Liceum Ekonomicznym w Grudziądzu, w Gminnym Ośrodku Kultury w Łasinie, w Klubie Rolnika we wsi Szczepanki, we wsiach Skurgwy, Bratwin i innych.

W kwietniu 1983, wspólnie z ZW ZMW w Toruniu i Oddziałem „Sceny Ludowej" w Grudziądzu, zorganizowała w Golubiu-Dobrzyniu trzydniowe Warsztaty Literackie dla twórców nieprofesjonalnych. W ramach warsztatów przeprowadzono konkurs poetycki, na który nadeszło 137 zestawów wierszy. W kategorii utworów lirycznych nagrody otrzymali: I – Marzena Wieczorek (Olsztyn), II – Stanisław Raginiak i Józef Jacek Rojek (Olsztyn), w dziedzinie satyry: Henryk Raczkowski (nagroda specjalna), II – Maria Pesta i Seweryn Wisłocki (Kraków). Był to pierwszy z konkursów, nazwanych potem Konkursami Poetyckimi im. R. Milczewskiego-Bruno (o dowolnej tematyce oraz na utwór związany z Grudziądzem); współorganizatorem był ZW ZMW w Toruniu. Jego rozstrzygnięcie następowało zawsze 17 maja, w rocznicę śmierci poety.

W 1984, po naradzie z przewodniczącym ZW ZMW Waldemarem Bartkowiakiem, Trynka zatwierdziła swój statut i zarejestrowała się jako Grudziądzka

[1] Cyt. za: *Grom. Rol. Pol.* 1983 nr 154/155 s. 10.

Spółka Literacka. W tymże roku przeprowadziła II Konkurs im. R. Milczewskiego-Bruno pod hasłem „Młodzi twórcy wsi Ludowej Ojczyźnie w 40. rocznicę jej istnienia"; nagrody otrzymali: III – Fabian Nowakowski (Grudziądz) i Ireneusz Sipowicz z Bydgoszczy (I i II nagrody nie przyznano), wyróżnienia: Henryk Raczkowski, Tadeusz Charmuszko (Suwałki) i M. Pesta. Zakończenie konkursu odbyło się w siedzibie Zarządu Uczelnianego ZMW przy UMK. W tymże roku grupa zorganizowała też Ogólnopolski Konkurs Literacki i Plastyczny z okazji 40. rocznicy wyzwolenia Grudziądza; współorganizatorami było Grudziądzkie Towarzystwo Kultury oraz Urząd Miejski w Grudziądzu. Trynka uczestniczyła także w Warsztatach Literackich w Charzykowach (7–8 kwiecień), zorganizowanych przez ZMW. Trzecią edycję Konkursu Poetyckiego im. R. Milczewskiego-Bruno pod hasłem „Nie ma zegarów" rozstrzygnięto 17 V 1985; połączona była z warsztatami literacko-plastycznymi i Biesiadą Poetycką. Na imprezie obecna była Irena Milczewska z synem. Nadeszło 221 zestawów wierszy. Jury przewodniczył Marian Grześczak. W dziale poezji miłosnej nagrodę otrzymała: Anna Karecka-Marzec, wyróżnienie Halszka Pawłowska, w dziale poezji ogólnej nagrody przyznano: I – Witoldowi Oklekowi, II – Jackowi Podsiadło, wyróżnienia: H. Pawłowskiej, A. Kareckiej-Marzec, W. Oklekowi. Gośćmi imprezy byli Jerzy Pluta i Jerzy Szatkowski, przyjaciele Ryszarda Milczewskiego-Bruno. Jak pisała recenzentka imprezy „organizacyjnie rzecz cała nie wypadła najlepiej. Szczególnie widoczny był brak życzliwego kontaktu między zaproszonymi gośćmi a uczestnikami warsztatów"[2]. W tymże roku odbyły się też Zaduszki Poetyckie (spotkanie przy grobie R. Milczewskiego-Bruno). W przeprowadzonej w 1986 czwartej edycji Konkursu Poetyckiego nagrody otrzymali: Jerzy Stasiak, Sławomir Gowin, Dariusz Muszer, wyróżnienia: Mariusz Bielak i H. Pawłowska. Grupa planowała wydanie almanachu pokonkursowego pt. „Pobrudzenie", zamysł ten jednak nie został zrealizowany.

Trynka zapraszała na spotkania warsztatowe pisarzy i dziennikarzy, jej gośćmi byli m.in. Ewa Arszyńska, Bogdan Bock, Józef Jacek Rojek. W pięcioleciu działalności grupy w 1986 zorganizowano sympozjum literackie z wystąpieniami Aleksandra Stajkowskiego, Edwarda Walasiewicza i Andrzeja Mielnikiewicza. Z inicjatywy członków Trynki powstał Krajowy Klub Literacki, działający w ramach Ogólnopolskiego Ruchu Społeczno-Kulturalnego ZMW „Scena Ludowa" w Krakowie.

Trynka współpracowała z Klubem Rolników Piszących[3], kontaktowała się też z grupą literacką działającą przy Towarzystwie Przyjaciół Świecia (w 1984) i płocką grupą → Grzęda. Jej członkowie brali udział w Konfrontacjach Artystycznych Wsi Polskiej w Krynicy (1983) oraz w Konfrontacjach Artystycznych Wsi Polskiej Mielno '85.

W 1987 Trynka przekształciła się w Klub Pracy Twórczej Trynka. Kontynuowano tradycje konkursów, od tegoż roku ogólnopolskich; rozszerzono ich formułę także na prozę.

[2] D. Kijek. *Okolice* 1985 nr 9/10.

[3] Powst. na początku 1983.

Publikacje

– *w czasopismach*

1983

Zarzewie nr 49: 4 XII s. 10.
W: L. Czapulak, W. Jabłońska, Z. Kozicki, Z. Osmólski, M. Pesta, S. Raginiak, H. Raczkowski.
Grom. Rol. Pol. nr 154/155: 25–27 XII s. 10, Gromada twórców.
W: S. Raginiak, W. Jabłońska.

1984

Kujawy nr 1: 4–10 I s. 5, Wiersze mojej ziemi.
W: H. Dziok, K. Krzemińska, H. Raczkowski, M. Sołobodowski, S. Raginiak.

1985

Zarzewie nr 30: 28 VII s. 7.
W: H. Pawłowska [w art. H. Wiatrowskiego: Warsztaty Literackie].
Nowa Wieś nr 42: 20 X s. 17.
W: L. Czapulak, Z. Gołębiowski, R. Senski, M. Sołobodowski, H. Raczkowski.

1986

Zarzewie nr 8: 21 II s. 10.
W: L. Czapulak, V. Czop, Z. Gołębiowski, Z. Kuczwalska, F. Nowakowski, H. Raczkowski, V. Tokarska-Jędrzejewska.
Kujawy nr 14: 3–9 IV s. 8.
W: W. Hawełko, Z. Gołębiowski, Z. Kuczwalska, H. Raczkowski, [V. Czop] Sarna, M. Sołobodowski, A. Stajkowski.
Grom. Rol. Pol. nr 88: 24–26 VII s. 10.
W: W. Hawełko.
Grom. Rol. Pol. nr 89: 27 VII s. 7, Gromada twórców.
W: M. Pesta, M. Pisarkiewicz, S. Puła, H. Raczkowski, B. Stajkowska, A. Stajkowski, K. Trzeciak, V. Trzeciak-Celmer.

– *druki zwarte*

1984

Remanent '84. Biuletyn wewnętrzny Grudziądzkiej Spółki Literackiej Trynka. Grudziądz: [b.w.], [40] s. nlb., ilustr.

Zawartość: Grudziądzka Spółka Literacka Trynka. [Wstęp]. – W: L. Czapulak, V. Czop, Z. Gołębiowski, W. Hawełko, Z. Kuczwalska, K. Łaniecki, F. Nowakowski, M. Pesta, H. Raczkowski, Z.F. Rytlewski.

1985

Remanent '85. Almanach g. s. l. [Grudziądzkiej Spółki Literackiej] Trynka. Red. i wybór tekstów: Z. Gołębiowski, W. Hawełko. Oprac. graf. L. Czapulak. Grudziądz: wyd. nakł. ZW ZMW w Toruniu, 16 s. jednostronnie druk., powiel.

Zawartość: Z. Gołębiowski: Słowo wstępne. – W: K. Chruszczewski, L. Czapulak, V. Czop, Z. Gołębiowski, W. Hawełko, M. Józefowicz, Z. Kuczwalska, F. Nowakowski, M. Pesta, H. Raczkowski, Z.F. Rytlewski, M. Solobodowski, B. Stajkowska, A. Stajkowski. – Repr. prac autorów: M. Józefowicz, Norbert Kornacki.

– w antologii

1985

Widnokrąg z koniczynką. Wybór i oprac.: S. Wiechno. Oprac. graf. H. Wiechno. [B.m.w.]: Krajowy Klub Twórców Kultury Wsi, powiel.

W: Z. Gołębiowski, H. Raczkowski, M. Sołobodowski. – Tu też m.in. wiersze członków grupy Grzęda.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1986:** S. Raginiak: Trubadurzy z Grudziądza. *Zarzewie* nr 22: 1 VI s. 11. – [H. Raczkowski] (hr): *Grom. Rol. Pol.* 89: 27 VII s. 7. – **1993:** H. Raczkowski: Kilka słów o Trynce. [W:] Panorama literacka. Kraków 7–8 X 1993. Krak.: Dom Kultury „Podgórze", s. 1.

– o g ó l n e: **1983:** [K. Pawłowski] (p): Sprawdzian na golubskim zamku. *Nowości* nr 88: 5 V s. 3 [o warsztatach poetyckich]. – S. Łowińska: Muzy w Spółce. *Tyg. Lud.* nr 19: 22 V s. 6 [tu też wypow. A.K. Słomińskiego]. – J. Rochowiak: Zamiast siedzieć przed telewizorem. *Zarzewie* nr 49: 4 XII s. 10. – R. Baran: Trynka. *Grom. Rol. Pol.* nr 154/155: 25–27 XII s. 10 [tu też fragm. wypow. S. Raginiaka o grupie]. – **1984:** (A.B.). *Kujawy* nr 1: 4–10 I s. 5 [wstęp do kolumny poet.]. – [J. Ryczkowski] (j.r.): Warsztatowe spotkania młodych poetów grudziądzkich. *Nowości* nr 74: 11 IV s. 2. – T. Olszewski: Wszystkie barwy wsi. *Tyg. Kult.* nr 30: 22 VII s. 5 [inf. o spotkaniach autorskich w klubach wiejskich]. – M. Małkowski: Trynka wie już dokąd płynie. *Nowości* nr 202: 11 X s. 4. – [J. Ryczkowski] (jr): Grudziądzka Trynka pełna inicjatyw. *Nowości* nr 231: 22 XI s. 4. – **1985:** *Nowa Wieś* nr 42: 20 X s. 17. – **1986:** H. Tylenda: Zaloty do Muzy. *Zarzewie* nr 8: 21 II s. 10. – *Kujawy* nr 14: 3–9 IV s. 8 [wstęp do kolumny poet.]. – (hr): Grudziądzka Spółka Literacka Trynka. *Grom. Rol. Pol.* nr 89: 27 VII s. 10. – **1988:** (L): Trynka. *Grom. Rol. Pol.* nr 88/89: 24–26 VII s. 9 [spraw. z sympozjum z okazji 5-lecia].

K o n k u r s L i t e r a c k i i P l a s t y c z n y z okazji 40. rocznicy wyzwolenia Grudziądza. [Ogł.:] **1984:** *Nowości* nr 219: 6 XI s. 4; *Fakty* nr 45: 10 XI s. 15.

K o n k u r s p o e t y c k i im. R. M i l c z e w s k i e g o - B r u n o. [II; ogł.:] **1984:** (mak): Zaproszenie dla młodych twórców. *Nowości* nr 33: 15 II s. 2, – [wyniki:] *Nowości* nr 165: 21 VIII s. 2; *Życie Lit.* nr 36: 2 IX s. 15; [J. Ryczkowski] (jr) nr 231: 22 XI s. 4. – [III:] **1985:** [ogł.:] *Fakty* nr 11: 10 III s. 15; *Zarzewie* nr 10: 10 III s. 10. – [A.D. Liskowacki] (a): Konkursy. *Morze i Ziemia* nr 25: 19–25 VI s. 11 [nota satyryczna dot. określenia „poezja dopełniająca (ogólna)"], – [wyniki:] *Życie Lit.* nr 24: 16 VI s. 15; H. Wiatrowski: Warsztaty Literackie. *Zarzewie* nr 30: 28 VII s. 7 [tu też wiersz H. Pawłowskiej]. – D. Kijek. *Okolice* nr 9/10: IX–X s. 88–89 [wyniki konk. i omów. imprezy]. – **1986:** [IV; ogł.:] mm. *Nowości* nr 30: 12 II s. 2; *Kultura* nr 9: 28 II s. 2; *Student* nr 4 s. 12; *Tyg. Kult.* nr 9: 2 III s. 15; *Fakty* nr 10: 8 III s. 15; *Życie Lit.* nr 10: 9 III s. 15, – [wyniki:] *Radar* nr 7: 13 II s. 15; *Tyg. Kult.* nr 26: 29 VI s. 15.

GRUPA LITERACKA PRZY KLUBIE „PIAST"

Biała Podlaska; 1982–po 1984.

Członkowie: *Barbara Caruk, Zinaida Kara, Ewa Koziara, Elżbieta Kuc, Antoni Zenon Lewczuk, Elżbieta Mańkowska, Bożena Pawlina-Maksymiuk, Ryszard Świątek, Halina Walczak, Anna Zielińska, Urszula Żelazkiewicz.*

Grupa powstała w 1982 przy Klubie Kultury „Piast" w Białej Podlaskiej. Miała charakter międzypokoleniowy; należeli do niej uczniowie, studenci i nauczyciele, także emerytowani. Od początku grupa funkcjonowała jako otwarta i bezprogramowa. Zdecydowano też nie wyznaczać jej przewodniczącego, chodziło bowiem o to, by nie hamować rozwoju indywidualności członków. 24 stycznia 1984 miała swój wieczór, zorganizowany przy współudziale ZW ZSMP i Wydziału Kultury i Sztuki, życzliwie oceniony przez prasę. Wiersze członków grupy recytowali uczniowie, działający w Teatrze „Sylaba 83". Na spotkaniu obecny był Jerzy Utnik, prezes Nauczycielskiego Klubu Literackiego w Lublinie. W tymże roku grupa ogłosiła w *Sztandarze Ludu* jedyną wspólną kolumnę poetycką, która dla większości członków była miejscem debiutu poetyckiego.

Brak prasowych informacji o działaniu grupy po 1984.

Publikacje

– *w czasopismach*

1983

Sztand. Ludu nr 30: 4–5 II s. 3, Grupa literacka z Białej Podlaskiej.
W: B. Caruk, Z. Kara, E. Koziara, E. Kuc, A.Z. Lewczuk, R. Świątek, A. Zielińska.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1984:** R. Świątek: Grupa literacka z Białej Podlaskiej. *Sztand. Ludu* nr 30: 4–5 II s. 3 [wstęp do kolumny poet.]. – [A. Zielińska] (anzi): Chcą pisać i publikować. *Sł. Podlasia* nr 8: 23 II s. 11 [spraw. z wieczoru poet.].

GRUPA POETYCKA Z OLKUSZA

Olkusz; ok. 1982–po 1990?
Członkowie: (w 1990): *Krystyna Dziurzyńska (od 1985), Piotr Franek (od 1987), Marek Pieniążek, Anna Piętek, Halina Świerczek.*

Grupa działała od około 1982 przy Miejskim Domu Kultury w Olkuszu. Jej opiekunem literackim z ramienia ZLP był Andrzej Krzysztof Torbus, zaś z ramienia MDK – Jolanta Skawińska. Grupa skupiała twórców amatorów z różnych środowisk i w różnym wieku, z niewielkim dorobkiem literackim (większość członków debiutowała w czasie przynależności do niej). W 1990 wydała powielony zeszyt poetycki.
Brak informacji o pracach grupy po 1990.

Publikacje

1990

Grupa poetycka z Olkusza. Warsztaty literackie 1990. Red. B. Dworak. Katow.: Woj. Ośr. Kult., 15 s., egz. 100 powiel.
Zawartość: B. Dworak: Drodzy przyjaciele z Olkusza. [Wstęp]. – W: K. Dziurzyńska, P. Franek, M. Pieniążek, A. Piętek, H. Świerczek. – [Noty biogr.].

GRZĘDA

Płock; ok. 1982–po 1985.
Grupa o charakterze klubowym przy ZW ZMW w Płocku.
Członkowie: *ok. 20 osób, m.in.: Ryszard Badio, Marek Bartnicki, Ewa Czerska, Elżbieta Zaremba, Edyta Zarębska.*

Grupę założył w Płocku Marek Bartnicki. W 1983 skupiała około 20 osób. Była inicjatorką Konkursu Literackiego im. W.S. Reymonta, zorganizowanego pod patronatem ZW ZMW w Płocku; współorganizatorami byli Oddział Wojewódzki RSW Prasa – Książka – Ruch i Wojewódzki Związek Spółdzielni Rolniczych. W 1985 odbyła się czwarta edycja konkursu. Pod firmą grupy tomiki wierszy wydały Ewa Czerska („Sługi nocy") i Elżbieta Zaremba („Obłok w pętelce"). Grzęda współpracowała z grudziądzką grupą → Trynka.
Brak informacji o pracach grupy po 1985.

Publikacje

1985

–w antologii

Widnokrąg z koniczynką. Wybór i oprac.: S. Wiechno. Oprac. graf. H. Wiechno. [B.m.w.]: Krajowy Klub Twórców Kultury Wsi, powiel.
W: R. Badio, E. Czerska, E. Zaremba, E. Zarębska. – Tu też m.in. wiersze członków grupy Trynka.

Opracowania

– o g ó l n e: **1983:** *Grom. Rol. Pol.* nr 154/155: 25–27 XII s. 9. – **1985:** *Grom. Rol. Pol.* nr 156: 29 XII.

POD DĘBEM

Grupa Literacka „Pod Dębem".
Inna nazwa: Płocka Grupa Literacka „Pod Dębem".

Płock; ok. 1982–po 1986.

Członkowie: *47 osób, m.in.: Krzysztof J. Barański (prezes grupy od 1983), Ewa Chłopska, Bożena Czowgan, Lech Franczak, Tomasz Karlak, Irena Latuszek, Romana Ludwicka, Wojciech Łęcki, Sławomir Maruszewski, Stanisław Nawrocki, Elżbieta Pędraszewska, Jacek Podgórski, Jerzy Strusiński, Maria Zoltowska (sekretarz grupy).*

Grupa Pod Dębem została założona około 1982 przez byłych członków grupy → Gościniec. Jej spotkania warsztatowe odbywały się początkowo w Miejskiej Bibliotece Publicznej, następnie w klubie „Marabut" lub w Muzeum W. Broniewskiego. W 1982, wspólnie z KMPiK grupa ogłosiła Turniej Poetycki, który miał odbyć się 6 listopada w ramach Biesiady Literackiej (brak prasowych informacji o tym, czy imprezy te faktycznie miały miejsce).

Jesienią 1983 grupa podzieliła się; część jej członków utworzyła Wojewódzki Klub Literacki Grzęda. Pozostali członkowie znaleźli tymczasem siedzibę w płockim Domu Kultury; odtąd otwarte spotkania Pod Dębem zaczęły odbywać się co tydzień. Powołano wewnątrzgrupową Radę Literacką pod przewodnictwem Lecha Franczaka, której zadaniem była ocena prób poetyckich. Przed 1986 niektórzy członkowie grupy uczestniczvli w konkursach literackich w Olecku, Krośnie, Płocku i in., publikowali też indywidualnie w prasie lub wydawali tomiki poetyckie.

Brak informacji o działaniach grupy po 1986.

Publikacje

– w czasopismach

1982

Tyg. Płoc. nr 45: 26 XII s. 4, Płocka Grupa Literacka Pod Dębem. Wiersze pod choinkę.
W: K.J. Barański, I. Latuszek, R. Ludwicka, S. Maruszewski, J. Strusiński. – Noty o autorach.

1983

Tyg. Płoc. nr 7: 13 II s. 8, Grupa Pod Dębem prezentuje.
W: L. Franczak. – Nota o autorze.

Opracowania

– o g ó l n e: **1982:** *Tyg. Płoc.* nr 34: 10 X s. 2 [zapow. Biesiady Literackiej i Turnieju Poetyckiego]. – **1986:** E. Jasińska: Grupa literacka Pod Dębem. *Tryb. Ludu* nr 126: 31 V s. 4.

GRUPA LITERACKA STUDENTÓW UNIWERSYTETU ŁÓDZKIEGO*

Inna nazwa: Studenckie Koło Artystyczne „Grupa Literacka"; [błędnie:] Grupa Literacka Astrea.

Łódź; I 1983–IV 1986.

Grupa studencka.

Członkowie: *Tomasz Antczak (do końca 1983), Magdalena Kowalczyk (do końca 1983), Mirosław Pisarkiewicz, Jan Krzysztof Szczęsny, Maria Wasiak (do X 1983), Dariusz Wilczak, Andrzej Wojtaniec (do X 1983); skład w 1984: Anna Blumental, Jerzy Chrzanowski (od wiosny 1984), Jacek Cybusz (krótko), J.K. Szczęsny (od X 1983 przewodniczący), M. Pisarkiewicz, Wiesław Matusiak, Jan Kazimierz Sienkiewicz; od 1985 także: Mariusz Lekler, Wojciech Mikołajewicz.*

Grupa powstała w styczniu 1983 z inicjatywy Dariusza Wilczaka (do X 1983 był jej przewodniczącym). Skupiała studentów filozofii, historii, etnografii i prawa, pochodzących głównie spoza Łodzi. W kwietniu tegoż roku została oficjalnie zarejestrowana przez władze Uniwersytetu Łódzkiego pod nazwą Studenckie Koło Artystyczne „Grupa Literacka" (wpis do rejestru organizacji studenckich

* Wykorzystano materiały udostępnione przez M. Pisarkiewicza (1986, III 1999).

nr 31/83); uczelnia częściowo finansowała jej działalność (łącznie 600 tys. zł w 1983–86).

W 1984 wydała almanach pt. „Astrea”, w którym zamieściła też krótki „Manifest inauguracyjny”; pisano w nim: „Słowa nasze płyną z drogi, której nieznane są ślady stereotypów, naśladowań, obłudy i zakłamania, prostactwa i przeciętności, zgnilizny masowości. Żyjemy w przeczuciu przyszłości, mając za sobą okiełznaną przeszłość. Nie nosimy teczuszek urzędniczych pod pachami, ani rondelków na głowach z niebieskimi kwiatkami. Nie ściskamy naszych dłoni z tymi, którzy tylko rzeczom oczywistym dają upust wiary. Trwamy przy wierze w Wiarę. Bądźmy zawsze w Drodze!” Do 1985 wydała kolejne zbiory wierszy, także indywidualne. Grupa włączyła się do polemiki wokół programu literackiego łódzkiej grupy → Statyzm artykułem „W sprawie Statyzmu”, opublikowanym w *Radarze* (nr 23), przedrukowanym następnie w wersji nieco zmienionej w *Odgłosach* („Kim jesteśmy?”, nr 24); członkowie Statyzmu odpowiadali w 35 i 40 numerze *Odgłosów*.

Siedzibą grupy formalnie był studencki Klub „Zaścianek”; tam zorganizowano kilka większych spotkań literackich, głównie jednak spotykano się prywatnie. Ważna dla grupy była współpraca z WDK w Sieradzu, dzięki której wydano wszystkie jej publikacje, tu też spotykano się na seminariach twórczych, organizowanych przez WDK. M. Pisarkiewicz i J.K. Szczęsny zostali ostatecznie członkami Klubu Pracy Twórczej przy WDK w Sieradzu. Niektóre prezentacje twórczości Pisarkiewicza i Szczęsnego miały miejsce w kościołach sieradzkich. Wiosną 1984 grupa przeprowadziła konkurs poetycki oraz spotkania z poezją śpiewaną, na których wystąpili laureaci Olsztyńskich Spotkań Zamkowych. Około 1986 zrodził się projekt powołania przy Oddziale ZLP w Łodzi Koła Młodych, skupiających członków Grupy, KKMP Wiadukt i uczestników ugrupowania → Centauro (nie został zrealizowany).

Twórczość grupy była wielokrotnie prezentowana na antenie łódzkiej rozgłośni Polskiego Radia. W czasie jej trwania Pisarkiewicz i Szczęsny brali udział w pracach sieradzkiego Klubu Pracy Twórczej oraz w działającym przy krakowskiej „Scenie Ludowej” Krajowym Klubie Literackim (byli członkami Zarządu KKL oraz uczestniczyli w Ogólnopolskich Konfrontacjach Artystycznych Wsi Polskiej).

Grupa Literacka Studentów Uniwersytetu Łódzkiego oficjalnie przestała istnieć na przełomie marca i kwietnia 1986, nie została bowiem z przyczyn proceduralnych przedłużona jej rejestracja przez władze uczelni. Po zaprzestaniu działalności grupowej twórczość literacką kontynuowali Pisarkiewicz i Szczęsny, nie zaprzestali też działalności w sieradzkim Klubie Pracy Twórczej.

Publikacje

– w czasopismach

1983

Nad Wartą nr 43: 27 X s. 7.
W: M. Kowalczyk, J.K. Szczęsny [w art. W. Chmury].

1984

Odgłosy nr 35: 1 IX s. 8, Grupa Literacka Studentów Uniwersytetu Łódzkiego.
W: M. Kowalczyk, M. Pisarkiewicz, J.K. Sienkiewicz, J.K. Szczęsny.

– *druki*

1984

Almanach Astrea. Grupa Literacka Studentów Uniwersytetu Łódzkiego. Red.: WDK Sieradz. Sieradz: WDK, [16] s., egz. 500.
W: A. Blumental, J. Chrzanowski, M. Kowalczyk, M. Pisarkiewicz, J.K. Sienkiewicz, J.K. Szczęsny.

Poezje. Grupa Literacka Studentów Uniwersytetu Łódzkiego. Red.: WDK Sieradz. Sieradz: WDK, 16 s., egz. 500.
W: M. Pisarkiewicz, J.K. Sienkiewicz, J.K. Szczęsny. – Noty o autorach.

1985

J. Chrzanowski: Krajami szkła. [Katalog wierszy]. [Zduńska Wola:] Tow. Przyj. Zduńskiej Woli, listopad 1985, 1 k. potrójnie złożona, egz. 500.

M. Pisarkiewicz: Antyherostrates. [Wiersze]. Oprac. graf.: S. Pokornowski. Łódź: Grupa Literacka Studentów Uniwersytetu Łódzkiego, 16 s., egz. 500.

J.K. Sienkiewicz: Stąd widziałem opuszczone kotary słońca. [Wiersze]. Oprac. graf.: S. Pokornowski. Łódź: Grupa Literacka Studentów Uniwersytetu Łódzkiego, 16 s., egz. 500.

J.K. Szczęsny: Między wschodem a zachodem słońca. [Wiersze]. Red.: WDK Sieradz. Oprac. graf.: S. Pokornowski. Łódź: Grupa Literacka Studentów Uniwersytetu Łódzkiego, 16 s., egz. 500.

Opracowania

– p o l e m i k i p r o g r a m o w e: **1984:** Grupa Literacka Studentów Uniwersytetu Łódzkiego: W sprawie Statyzmu. *Radar* nr 23: 7 VI s. 6, przedr. zmien.: M. Pisarkiewicz, J.K. Sienkiewicz, J.K. Szczęsny: Spór poetów. *Odgłosy* nr 24: 16 VI s. 12; polem.: [Grupa Prezentująca Statyzm]: Sporu poetów ciąg dalszy. *Odgłosy* nr 35: 1 IX s. 11, odp.: Sporu poetów kolejny odcinek. *Odgłosy* nr 40: 6 X s. 11.

– o g ó l n e: **1983:** *Odgłosy* nr 19: 7 V s. 8. – [W. Chmura] (wch): A nam, którzyśmy w drodze... *Nad Wartą* nr 43: 27 X s. 7. – **1985:** (jc): Poeci z „Zaścianka". *Dz. Łódz.* nr 26: 31 I s. 3. – [M. Garbolińska] MAG: Najważniejsze – wykazać się. *Głos Rob.* nr 177: 1 VIII s. 5. – L. Hoszowska: Nie tylko muza studentom sprzyja. *Expr. Il.* nr 227: 21 XI s. 4–5. – J. Binkowski: Grupa. *Itd* nr 50: 15 XII s. 20. – **1986:** F. Rajczak: Sieradzki mecenas. *Nad Wartą* nr 1: 2 I s. 6. – H. Pustkowski: W poszukiwaniu formuły. *Odgłosy* nr 21: 24 V s. 8. [rec. zbior. tomików poetyckich M. Pisarkiewicza, J.K. Sienkiewicza i J.K. Szczęsnego].

– A s t r e a. [Rec.:] **1984:** [H. Cywińska] (hal): Studencki almanach poezji. *Expr. Il.* nr 225: 14 XI s. 5. – **1985:** H. Pustkowski: Astrea. *Odgłosy* nr 25: 22 VI s. 9.

– P o e z j e. [Rec.:] **1985:** Studenckie „Poezje". *Expr. Il.* nr 221: 15 XI s. 5.

– J.K. S z c z ę s n y: M i ę d z y w s c h o d e m a z a c h o d e m s ł o ń c a. [Rec.:] **1986:** R. Poradowski: Wiersze J.K. Szczęsnego. *Głos Rob.* nr 4: 6 I s. 5. – R. Orlewski: Zapach poezji. *Nad Wartą* nr 43: 23 X s. 6 [dot. też tomiku M. Pisarkiewicza].

– M. P i s a r k i e w i c z: A n t y h e r o s t r a t e s. [Rec.:] **1986:** R. Orlewski: Zapach poezji. *Nad Wartą* nr 43: 23 X s. 6 [dot. też tomiku J.K. Szczęsnego]. – **1987:** L. Szatkowska: Nie deptać artystów. *Tyg. Płoc.* nr 28: 12 VII s. 4.

ECCE*

Grupa Literacka „ECCE".
Inna nazwa: Grupa Literacko-Filmowa „ECCE".

Sosnowiec; pocz. 1983–1989.

Grupa studencka.

Członkowie: *(grupa założycielska:) Zbigniew J. Derda, Krystian Gałuszka, Grzegorz Sikora; następnie także: Rinaldo Betkiewicz, Juliusz Erazm Bolek, Dobromir Kożuch, Małgorzata Pacholska, Piotr Rak, Beata Rokosz, Dariusz M. Rott, Małgorzata Smuda, Wojciech M. Strokowski, Anna Szczepanik, Barbara Turlińska.*

Grupa powstała na początku 1983 z inicjatywy Zbigniewa J. Derdy; jej trzon stanowili też Krystian Gałuszka i Grzegorz Sikora. Wszyscy byli studentami I roku Wydziału Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego. Rozpoczęła działalność od wystarania się o lokal na uczelni i zorganizowania przy ul. Zegadłowicza 1 Piwnicy Literacko-Filmowej ECCE, która stała się miejscem stałych spotkań grupy (od 1985 działała pod nazwą Piwnica Literacka ECCE). Zaczęto organizować spotkania literackie i happeningi, próbowano też prowadzić antykwariat (działał kilka miesięcy). Grupa powołała Galerię Plastyczną ECCE; działalność zainaugurowała wystawą studentów ASP Adriany Szyndzielorz-Walczak, Zbigniewa Blukacza i Ireneusza Walczaka. Zorganizowano też I Wernisaż Słowa ECCE, będący prezentacją wierszy w formie plastycznej, wystawę plakatów i wydawnictw Galerii Autorskiej Jacka Solińskiego i Jana Kaji.

Nazwa ECCE została wybrana przypadkowo; kontrpropozycją była: OTO (nawiązanie do poematu Edwarda Stachury). Jak pisał Derda „Sikora właśnie uczył się łaciny na egzamin i zostało ECCE"[1].

ECCE nie korzystała z opieki mecenasa, nie sformułowała też programu literackiego, uważając się za grupę sytuacyjną. Stawiała sobie za cel integrację środowiska młodoliterackiego Śląska. W sierpniu 1985 dołączyło do niej kilku uczestników Warsztatów Artystycznych w Wilkasach: Juliusz Erazm Bolek (mieszkał w Warszawie), Dobromir Kożuch (Kluczbork), Małgorzata Pacholska, Dariusz M. Rott i Wojciech M. Strokowski. Grupa przyznawała nagrodę literacką; w 1985 otrzymali ją Jerzy Szatkowski, Feliks Netz oraz Galeria Autorska Jacka Solińskiego i Jana Kaji. W 1987 ECCE przyznała nagrody Andrzejowi Szubie i Andrzejowi Pańcie, nagrodę specjalną zaś Wiesławowi Kazaneckiemu.

Najbardziej aktywny okres działalności grupy przypadał na lata 1986–89. Organizowano spotkania autorskie w Piwnicy Literackiej „Remedium", w KMPiK, w siedzibie ZLP, w domach kultury licznych miast Śląska i poza regionem. Grupa związała się też z pismem uczelnianym *Zsyp*, doprowadziła do zmiany jego tytułu na *Wyrazy*; publikowała tu arkusze poetyckie (do 1989 ukazało się czternaście). Od

* Hasło konsultowane z Z.J. Derdą (V 1999).
[1] List do E.G. z V 1999.

1986 wydawnictwa grupy ukazywały się w serii Bibliotheca ECCE (pod redakcją Z. Derdy), w której wydano dwa almanachy poetyckie. W 1986 grupa wydała na prawach rękopisu, w interesującej formie graficznej wiersze Marcina Hałasia z bytomskiej grupy → Reflektor, Beaty Rokosz („Na pokuszenie Boga"), Małgorzaty Smudy, Jacka Podsiadło („Hej"), Lesława Nowary („Suknia z papieru i brązu") i Jacka Sierpińskiego. Przygotowywano też do druku tomiki Sikory („Obrazy"), Gałuszki („Księga cytatów") i Derdy („Księga deszczu"). Nadto członkowie grupy planowali opracowanie „Przewodnika po grupach poetyckich, literackich i twórczych"; w związku z tą inicjatywą ogłosili w *Tak i Nie* apel o nadsyłanie materiałów.

Wydany przez ECCE pierwszy almanach (1986) wywołał polemikę ze strony grupy Reflektor; w obronie poetów ECCE wystąpili m.in. Piotr Wilczek oraz Krzysztof Świerkosz w imieniu wrocławskiej grupy → Sans Gêne. Dalsze polemiki na łamach *Radaru* przerwane zostały z inicjatywy redakcji, która zaproponowała spotkanie obu grup. Odbyło się ono 10 listopada 1986; uczestniczyli w nim Rokosz, Gałuszka, Kożuch, Rott, Sikora, Derda i nie należący do grupy A. Klemens. Z okazji tego spotkania bytomski KMPiK wydał folder poetycki, zawierający wiersze jego uczestników. Konfrontacja grup została nieprzychylnie oceniona przez prasę.

Grupa organizowała wieczory autorskie m.in. w Piwnicy Literackiej ECCE; jej gośćmi byli m.in. Andrzej Pańta, Karol Franciszek Guzek oraz P. Wilczek i Dorota Mirska. ECCE współpracowała też z grupą → Szalej z Zawiercia (m.in. wspólna publikacja pt. „Podpalać niebo") oraz z grupą plastyczną Dell Arte z Bytomia (wspólne spotkania w Centrum Kultury w Katowicach i w Salonie Jesiennym oraz współpraca przy redakcji dodatku do *Katowickiego Informatora Kulturalnego – Pro Arte*).

Grupa przerwała działalność w 1989, także Piwnica ECCE przerwała pracę.

Publikacje

– *almanachy*

1986

Grupa literacka ECCE. [Wiersze]. Red. Z.J. Derda. Katow.: WOK, 16 s., egz. 500. Bibl. ECCE.

Wyd. przy współpracy Śląskiej Galerii Poetów „Kowadło". – Zawartość: M. Kisiel: Jedni z wielu – Grupa ECCE [wstęp]. – W: Z.J. Derda, K. Gałuszka, G.J. Sikora.

Podpalić niebo. Almanach wierszy. Rys.: K. Rojek. Wilkasy, 30 s.

Wyd. po Warsztatach Artystycznych w Wilkasach. – Wiersze członków grup ECCE i Szalej: J.E. Bolek, Z.J. Derda, R. Kierzynka, D. Kosiński, D. Kożuch, D.M. Rott, M. Smuda, A. Szczepanik, G. Żyła.

1987

Za horyzontem. Almanach młodej poezji. Warsztaty Artystyczne '86. Wstęp: B. Dworak. Katow.: Wydz. Kult. ZW ZSMP, 12 s. powiel.

Wiersze członków grup ECCE i Szalej: Z.J. Derda, R. Kierzynka, D. Kosiński, D. Kożuch, D.M. Rott, M. Smuda.

1989

Grupa Literacka ECCE. Wstęp: E. Dąbek. Red. J. Karkoszka, J. Zemczak. Oprac. graf. L. Jaszczuk. Katow.: Katow. Tow. Społ.-Kult., 32 s., egz. 100, Śląska Galeria Poetów „Kowadło".
E. Dąbek: [Wstęp]. – W: Z.J. Derda, K. Gałuszka, D. Kożuch, G.J. Sikora.

– w czasopismach

1986

Zsyp; *Wyrazy*: [arkusze poetyckie], egz. 500:
[1] D. Kożuch: Na marginesie słońca; [2] Z.J. Derda: 160686; [3] K. Gałuszka: Ręce poety rodzą kwiaty; [4] M. Hałaś: Kosz z chlebem; [5] B. Rokosz: Na pokuszenie Boga; [6] B. Prejs: Nie patrz nikomu zbyt głęboko w oczy.

1987

Zsyp; *Wyrazy*: [arkusze poetyckie], egz. 1000:
[7] Jacek Podsiadło: Hej!; [8] Jacek Sierpiński: Rytmy z Torondle; [9] Felix Sluta: Ikar; [10] Lesław Nowara: Suknia z papieru i brązu; [12] M. Smuda: Oksymoron; Gary Snyder: Co powinieneś poznać chcąc być poetą. Przeł. Mirosław Drabczyk; [14] Wojciech Marek Darski: Żywi i martwi.

1992

Integracje nr 28 s. 100–103, Grupa literacka ECCE.
W: R. Betkiewicz, J.E. Bolek, Z.J. Derda, K. Gałuszka, D. Kożuch, M. Pacholska, D.M. Rott, G.J. Sikora.

Opracowania

– grupa o sobie: **1986:** Grupa Literacka ECCE. [Autoprezentacja]. *Walka Młod.* nr 30: 27 VII s. 19. – Przewodnik. *Tak i Nie* nr 27: 4 VII s. 11 [apel o nadsyłanie materiałów do planowanego przez grupę „Przewodnika po grupach poetyckich, literackich i twórczych"]. – **1987:** Z.J. Derda: Komunikat. *Radar* nr 11: 12 III s. 15 [dot. też grupy Reflektor]. – **1988:** Z. Derda: Wiersze obronią się same ... *Nowy Med.* nr 5: 1–15 III s. 8 [wywiad; rozm.:] M. Fręś [tu też wiersze Z. Derdy].

– ogólne: **1986:** [Inf. o nagrodach grupy:] *Życie Lit.* nr 6: 9 II s. 19; *Prz. Księg. i Wyd.* nr 4: IV s. 3. – W piwnicy literackiej w Sosnowcu. *Dz. Zach.* nr 233: 7 X s. 8 [dot. wieczoru grupy]. – [O pojedynku poet. z grupą Reflektor:] Z. Hordyniak: Humanizm contra poligrafia. *Radar* nr 48: 27 XI s. 14. – R. Bednarczyk: Niż demoliryczny i wierszowa posucha, D.J. Mirska: Pewność. *Radar* nr 49: 4 XII s. 15. – J. Siatkowski: Więcej czytać, T.J. Żółciński: Głos krytyka. *Radar* nr 50: 11 XII s. 15. – **1987:** [S. Kryska] sk: ECCE signum czy homo? *Poezja* nr 2: II s. 107, Kronika. – [Inf. o nagrodach grupy:] Notes kulturalny. *Tak i Nie* nr 20: 15 V s. 14; *Radar* nr 21: 21 V s. 14; *Tyg. Kult.* nr 23: 7 VI s. 13; *Życie Lit.* nr 27: 5 VII s. 15. – E. Dąbek: Od brydża do poezji. *Politechnik* nr 40: 12 VI s. 6. – M. Hałaś: Krajobrazy śląskiej literatury (9): Grupy literackie. *Życie Bytom.* nr 34: 24 VIII s. 4. – **1988:** I.T. Sławińska. *Tryb. Rob.* nr 71 s. 5. – [S. Kryska] (Gmaj): Znowu ECCE. *Poezja* nr 3: III s. 112 [dot. wydawnictw grupy]. – **1992:** M. Hałaś: ECCE. Przyczynek do biografii. *Integracje* nr 28 s. 100–103.

– Grupa Literacka ECCE. Katow. 1986. [Rec.:] **1986:** M. Hałaś: Ecce poezja? *Radar* nr 31: 31 VII s. 15–16; polem.: P. Wilczek: Reflektorem w poezję, nr 36: 4 IX s. 14, K. Świerkosz: Pył na Reflektorze, nr 37: 11 IX s. 14 [wypow. w imieniu grupy Sans Gene].
– Grupa Literacka ECCE. Katow. 1989. [Rec.:] **1989:** M. Hałaś: Czterech dziarskich poetów. *Gaz. Młod.* nr 98: VIII.

[RUDY KOT]*

Grupa Literacka.

Gdańsk; pocz. 1983–kon. 1984.

Członkowie: *Zdzisław Bejda, Aleksander Bielenda, Roman Ciesielski, Izabela Filipiak, Renata Kamila Jurek (Partyka), Jaromira Labudda, Marek Piotrowski, Kazimierz Sakowicz, Jacek Jan Tatak.*

W pierwszych dniach maja 1983 *Głos Wybrzeża*, w kolumnie „Głos Młodych" informował o powstawaniu „zrębów grupy literackiej" przy Gdańskim Klubie ZSMP „Rudy Kot"; jej inicjatorem był Zdzisław Bejda. Notatka zapraszała chętnych na pierwsze spotkanie organizacyjne w dniu 19 maja. Notatka ta nie była ścisła; według informacji Renaty Kamili Jurek członkowie grupy spotykali się w kawiarni „Rudy Kot" i stąd w prasie pojawiła się przypisywana grupie nazwa Rudy Kot. W rzeczywistości grupa nie określiła nazwy. Początkowo przewodził jej Roman Ciesielski, od jesieni 1983 styl działań zbiorowych nadawała Izabela Filipiak. Spotkania członków odbywały się w klubie osiedlowym M-6 w Pruszczu Gdańskim, z którym związany był Ciesielski, ale też w innych klubach Gdańska, m.in. w Klubie im. R. Milczewskiego-Bruno, z którym z racji przynależności do KKMP związana była R.K. Jurek. Przeprowadzono dwa spotkania autorskie w Uniwersytecie Gdańskim, także w klubie studenckim „Łajba" w Sopocie.

Grupa nie miała mecenasa, nie sformułowała programu, nie zabiegała też o publikacje. We wrześniu 1984 ogłosiła jedyną swoją kolumnę poetycką w *Głosie Wybrzeża*.

W czasie przynależności do grupy Aleksander Bielenda, R. Ciesielski i Jacek J. Tatak tworzyli też grupę poetycką → Krosno 1 w Pruszczu Gdańskim (1983–85).

Grupa rozpadła się w 1984 po wyjeździe I. Filipiak do Stanów Zjednoczonych. Spośród jej członków twórczość literacką kontynuowali R. Ciesielski, I. Filipiak oraz R.K. Jurek (pod nazwiskiem Partyka).

Publikacje

1984

– w czasopismach

Głos Wybrz. nr 224: 19 IX s. 4, Grupa literacka Rudy Kot.

W: A. Bielenda, R. Ciesielski, R.K. Jurek, J. Labudda, M. Piotrowski, K. Sakowicz, J.J. Tatak.

* Hasło konsultowane z R.K. Jurek (Partyką) w V 1999.

Opracowania

– o g ó l n e: **1983:** [J. Lindner] (l): Rudy Kot zaprasza literatów amatorów. *Głos Wybrz.* nr 110: 11 V s. 4. – **1984:** Grupa Literacka Rudy Kot. *Głos Wybrz.* nr 224: 19 IX s. 4 [wstęp do kolumny poet.; podp.:] Redakcja.

ATUT*

Gdańska Grupa Poetycka „Atut".
Inna nazwa: Grupa Gdańska.

Gdańsk; III 1983–po 1986.
Członkowie: *Ludwik Filip Czech, Zdzisław A. Malinowski (zm. XI 1989), Ariana M. Nagórska, Jarosław Seidel, Artur Tomaszewski, Dariusz Wasielewski, Jacek Zakrocki, Jacek T. Zieliński; skład w 1986: L.F. Czech, Z.A. Malinowski, A.M. Nagórska, A. Tomaszewski, J.T. Zieliński.*

W czerwcu 1982 członkowie Ugrupowania → Warsztat zorganizowali w Gdańsku konkurs pn. „Listy poetyckie", a jego uczestnicy zostali zaproszeni do utworzenia Klubu Literackiego, który w 1983 otrzymał imię R. Milczewskiego-Bruno. Zarząd Wojewódzki ZSMP zorganizował dla uczestników Klubu warsztaty literackie w Krynicy górskiej w dniach 16 II – 2 III 1983. W zgrupowaniu tym uczestniczyli m.in. Ariana Nagórska i Dariusz Wasielewski, którzy byli pomysłodawcami założenia grupy poetyckiej; do uczestnictwa zaproszono też obecnych na warsztatach Zdzisława A. Malinowskiego, Jarosława Seidla i Jacka Zakrockiego. Wkrótce dołączyli do nich także Ludwik Filip Czech, Artur Tomaszewski i Jacek T. Zieliński. Zebranie założycielskie grupy, początkowo nazwanej Gdańską Grupą Poetycką, miało miejsce już 5 marca 1983 w mieszkaniu Czecha (tu odbywała się większość spotkań roboczych, najczęściej raz w miesiącu). W spotkaniach grupy uczestniczyli czasem także młodzi poeci spoza jej grona, niektórzy członkowie grupy tylko jednorazowo wzięli udział w zbiorowych publikacjach (Jakub Paweł Lewandowski, Adam Kapelusz, Tomasz Jurczyk i Wojciech Kass, związany następnie z grupą → W Zatoce). Część członków grupy uczestniczyła w pracach KKMP (A. Nagórska w 1984, a L.F. Czech w 1985 pełnili funkcję przewodniczących Ośrodka Gdańskiego).

Oficjalną nazwą była Gdańska Grupa Poetycka (por. kolumna poetycka w *Radarze*), jednak redakcje niektórych czasopism zamieszczały teksty grupy pod nazwą Grupa Gdańska. Dlatego w 1986 – dla odróżnienia od innych gdańskich ugrupowań powstałych w tym czasie, wprowadzono z inicjatywy Nagórskiej na-

* Hasło konsultowane z A. Nagórską (IV 1999).

zwę Atut. Miała ona swoje uzasadnienie w autoprezentacji, w której pisano m.in.: „Jeśli to, co piszemy budzi chociaż cień niepokoju, wzruszenia, zaskoczenia, oburzenia – zamiar nasz zyskuje kolejny atut"[1].

Po raz pierwszy grupa zaprezentowała swoje utwory Janowi Zdzisławowi Brudnickiemu na warsztatach literackich w Stegnie w kwietniu 1983. W tym samym miesiącu zadebiutowała w *Faktach* (nr 16), gdzie ogłosiła kolumnę wierszy i krótką autoprezentację. Pisano w nim: „Nie jesteśmy pokoleniem. Swój start życiowy i poetycki rozpoczynaliśmy w różnych okresach, różnych pismach, używając do tego różnych środków wyrazu. [...] Łączy nas jednak wspólna świadomość roli i rangi poezji w okresie, kiedy słowa i wartości dewaluują się szybciej niż kiedykolwiek. Zapis poetycki, metaforyczna interpretacja rzeczywistości jest świadectwem wiarygodniejszym – tak nam się wydaje – niż artykuł publicystyczny czy komentarz. Głos ten jednak zanika czy cichnie w gwarze sporów o imponderabilia. Dlatego łączymy się w grupę, świadomi odrębności naszych estetyk i poetyk. Będziemy bronić swojej indywidualności, której wyrazem jest kreacja poety-człowieka. [...]". Grupa nie ogłosiła programu poetyckiego, uzasadniając ten fakt następująco: „Świadomie nie tworzyliśmy manifestu, stojąc na stanowisku, iż mógłby on jedynie przyczynić się do schematyzacji i sztucznego ujednolicenia naszych wypowiedzi.. To, co najbardziej indywidualne, nie poddaje się regułom i wytycznym"[2]. Po latach Nagórska pisała na ten temat: „Zawsze podkreślaliśmy, że jesteśmy grupą sytuacyjną, a nie programową. Łączyła nas przyjaźń i fascynacja poezją. Byliśmy osobami w różnym wieku, o różnych światopoglądach, różnych zawodach i wykształceniu. Zdawaliśmy sobie sprawę, że program to pewne samoograniczanie się, dopasowywanie do ustalonych z góry formułek, wtłaczanie w wąskie ramy. Byliśmy też przeciwni pokoleniowemu szufladkowaniu poetów"[3].

Grupa nie miała mecenasa, jednak uczestniczyła w imprezach poetyckich, warsztatach i seminariach organizowanych przez ZSMP. Od 1983 jej członkowie brali udział w konkursach poetyckich, otrzymując liczne nagrody, m.in. w konkursach Czerwonej Róży (Nagórska, Tomaszewski, Wasielewski); w 1987 Nagórska otrzymała Nagrodę Peleryny tego konkursu za najlepszy debiut książkowy roku („Podatek od imperium"). Także po rozpadzie Atutu Czech, Nagórska i Tomaszewski byli laureatami konkursów Czerwonej Róży.

Spotkania autorskie grupy prowadzone były zwykle w bibliotekach i placówkach kulturalnych w Gdańsku; w 1983 Nagórska, Wasielewski i Zieliński wzięli udział w Toruńskim Maju Poetyckim.

Niezależnie od publikacji w czasopismach grupa przygotowywała w 1985 materiały do almanachu pt. „Do końca czekać", ze wstępem A.K. Waśkiewicza pt. „Gdańsk po boomie", opublikowanym osobno w *Delcie* (antologia nie ukazała się drukiem). Wiersze jej uczestników wielokrotnie prezentowane były na antenie Radia Gdańsk.

Ostatnim zbiorowym wystąpieniem Atutu była kolumna poetycka w 1986 w dodatku do *Głosu Wybrzeża* pt. *Delta*. O zaprzestaniu działalności grupowej Nagórska pisała: „Nie ma dokładnej daty określającej definitywnie rozpad grupy. Więzy rozluźniały się stopniowo. [...] Trudno też wskazać jedną przyczynę. Za-

[1] *Fakty* 1983 nr 16.
[2] *Fakty* 1985 nr 8.
[3] List z IV 1999.

pewne wpłynęły na to różnice światopoglądowe i artystyczne między liderami, a także indywidualne ambicje poszczególnych członków grupy [...]. Najzdolniejsi woleli iść własną drogą, gdyż od dawna już publikowali i prezentowali swą twórczość bez związku z grupą. Jednak aż do chwili obecnej większość członków grupy utrzymuje kontakty towarzyskie [...]". Po rozpadzie Atutu Czech, Nagórska i Tomaszewski kontynuowali twórczość poetycką, wydawali też tomiki wierszy; Nagórska została członkiem ZLP, inni członkowie grupy po 1986 publikowali sporadycznie bądź zaprzestali twórczości literackiej. Po 1990 Czech, Nagórska i Tomaszewski uczestniczyli we wspomnieniowym spotkaniu autorskim grupy na antenie Radia Gdańsk.

Publikacje

– *w czasopismach*

1983

Fakty nr 16: 23 IV s. 8–9, Grupa Gdańska.

[Inc.:] Nie jesteśmy pokoleniem... [Tekst programowy]. – W: L.F. Czech, Z.A. Malinowski, A.M. Nagórska, J. Seidel, A. Tomaszewski, D. Wasielewski, J. Zakrocki, J.T. Zieliński, tu też wiersz Jakuba Pawła Lewandowskiego [publikacja jednorazowa pod firmą grupy].

Życie Lit. nr 18: 1 V s. 9. Młodzi poeci Gdańska.

W: L.F. Czech, Z.A. Malinowski, A.M. Nagórska, J. Seidel, D. Wasielewski, J. Zakrocki, J.T. Zieliński.

1984

Radar nr 9: 1 III s. 14–15, Gdańska Grupa Poetycka.

W: L.F. Czech, Z.A. Malinowski, A. Tomaszewski, D. Wasielewski, J.T. Zieliński, tu też wiersz Adama Kapelusza [publikacja jednorazowa pod firmą grupy].

1985

Fakty nr 8: 23 II s. 9, Grupa Gdańska.

L.F. Czech, Z.A. Malinowski, A.M. Nagórska, J. Seidel, A. Tomaszewski, D. Wasielewski, J.T. Zieliński, J. Zakrocki.

1986

Delta nr 36: 27 V s. 1, Gdańska Grupa Poetycka Atut.

W: L.F. Czech, Z.A. Malinowski, A.M. Nagórska, A. Tomaszewski, J.T. Zieliński, tu też wiersze Tomasza Jurczyka i Wojciecha Kassa [publikacja jednorazowa pod firmą grupy].

Opracowania

– grupa o sobie: 1985: A.M. Nagórska: Grupa Gdańska nadal istnieje. *Fakty* nr 8: 23 II s. 9. – 1986: Gdańska Grupa Poetycka Atut od trzech lat w dyskretnej ofensywie. *Delta* nr 36: 27 V s. 1 [sprost. dot. artykułu A.K. Waśkiewicza: Gdańsk po boomie. *Delta* 1986 nr 29].
– ogólne: 1983: J.Z. Brudnicki: Młode głosy na taśmie. *Tyg. Kult.* nr 25: 19 VI s. 14.

CUMULUS*

Grupa Twórcza Cumulus.

Chrzanów; III 1983–

Członkowie: *(grupa założycielska:) Helena Chłopek, Mirosław Janik, Bogusław Zakordoniec, Lucyna Szubel; następnie także: Antoni Dobrowolski (od 1993), Adam Dudek, Dariusz Gorczyca, Mirosław Janik, Magdalena Jachowska-Janik, Mirosław Kozioł, Piotr Kucharski, Tadeusz Kula, Janusz Kumala, Katarzyna Miarczyńska, Roman Likus, Wanda Lipowiecka, Grzegorz Łach, Rafał Nadzieja, Jolanta Napiórkowska-Kupiec (od 1983), Grzegorz Orłowski, Robert Palta, Cecylia Maria Pilarczyk, Jan Racut, Helena Rawicka, Małgorzata Sykula, Małgorzata Tarnowska, Andrzej Wartalski, Dorota Zajkowska, Daria Zielna, Danuta Zimoląg (od 1986); skład w 1997: Magdalena Białas (od 1993), Halszka Brzóska (od 1995), Wiesław Brzóska (także grafik, fotografik; od 1994), H. Chłopek, A. Dobrowolski, Barbara Halina Janeczek (od 1996), Marta Kokoszka, Genowefa Konieczny (malarka), Wiesław Konieczny, Karol Koryczan, J. Kupiec, K. Miarczyńska, Aneta Mikołowska (od 1995), Ewa Sproncel, Waldemar Spyra, Barbara Szala (od 1994), L. Szubel, Marcin Woch, D. Zajkowska, D. Zimoląg, Joanna Zimoląg (od 1996).*

Grupa Cumulus powstała w marcu 1983 w Chrzanowie pod opieką Miejskiego Ośrodka Kultury, Sportu i Rekreacji (MOKSiR). Do jej założycieli należeli m.in. członkowie grupy → Gronie: Helena Chłopek, Lucyna Szubel i Bogusław Zakordoniec, a także Mirosław Janik, nie należący wcześniej do żadnego ugrupowania. O charakterze i celach grupy pisano: „założyciele przyjęli otwartą formułę działalności kulturalno-artystycznej. Żadnych deklaracji, żadnych klatek profilowych Jedynie zakładano w dyskusjach nieustanne kształcenie – w różnych formach – celem doskonalenia poziomu artystycznego wszystkich włączających się w tę twórczą rodzinę. Grupa miała charakter związku amatorskiego, co nie miało oznaczać lichoty"[1]. Wkrótce do grupy dołączyli, obok osób uprawiających literaturę, także plastycy, muzycy, recytatorzy, wykonawcy teatru małych form; przeważała młodzież licealna. Siedzibą grupy była najpierw Miejska Biblioteka Publiczna, następnie Klub „Szkrab", potem zaś Klub „Pod Filarami".

Skład osobowy Cumulusa był zmienny. Grupa powtórzyła schemat działalności żywieckich Groni; na jej czele stał prezes, wybierany jawnie co kilka lat, nie sformułowano jednak regulaminu. Pierwszym prezesem został B. Zakordoniec, w 1987 wybrano M. Janika, w 1992–95 funkcję tę pełniła Małgorzata Sykula, a od 1996 - J. Kupiec (etatowy pracownik działu kulturalnego MOKSiR).

Cumulus organizował spektakle teatralne z udziałem młodzieży szkolnej; wystawiono inscenizacje pt. „Żyjemy obok siebie, a jakby samotni" (1983), „Wieczór fraszki i satyry" oraz „Dokąd biegnie droga" (1984) i in. Członkowie grupy wzęli udział w I Konfrontacjach Małych Form Teatralnych w Katowicach. Roz-

* Hasło opracowane m.in. na podstawie materiałów udostępnionych przez J. Kupiec (III 1999). Od początku działalności grupa dokumentowała swoje prace w Kronice. T. 1–3. Znajdują się tu też wpisy gości grupy.

[1] Cyt. za: Słowo i czas. Chrzanów 1998, s. 5.

poczęto cykl spotkań poetycko-muzycznych w siedzibie Miejskiej Biblioteki Publicznej oraz w Domu Urbańczyka; były to spotkania pt. „Przebudzenie", „Biała godzina", „Pierwsza iskra deszczu".

W tym czasie Cumulus nawiązał kontakty z innymi środowiskami twórczymi z pobliskich miejscowości, m.in. z działającymi w Sławkowie grupami Stara Karczma i Młyn oraz z Groniami. W 1985–90 współpracowano też z czasopismem zakładowym *Echo Chełmka*; w piśmie tym zamieszczano utwory członków grupy, redakcja uczestniczyła w imprezach literackich, organizowanych przez Cumulus. W 1987 ukazało się kilka publikacji poświęconych grupie w piśmie *Alchemik* (Alwernia). Publikacje zbiorowe i indywidualne członków grupy ukazywały się nadto w *Gromadzie – Rolnik Polski* (1984), *Radarze* (1984), *Tak i Nie* (1985), *Wieściach* (1986), *Życiu Literackim* (1986–87).

Od początku działalności grupa uczestniczyła w spotkaniach w ramach Tygodni Kultury Chrześcijańskiej; swoje utwory prezentowały Magdalena Białas, H. Chłopek, L. Szubel i Danuta Zimoląg. Ponadto od 1991 Cumulus wspólnie z męskim chórem „Żaby" i parafialnym „Canzona" organizował wieczory muzyczno-poetyckie, związane ze świętami kościelnymi i wydarzeniami rocznicowymi w kościołach Jaworzna, Trzebini-Sierszy, Krystynowa-Trzebini, Chrzanowa.

Cumulus współpracował też z dziecięcymi grupami teatralnymi „Arka Pana" przy oratorium kościoła św. Mikołaja oraz „Sewerysiwo" przy Szkole Podstawowej nr 8 w Chrzanowie; w inscenizacjach wykorzystywano teksty członków grupy, m.in. L. Szubel.

Od 1984, z okazji Dni Chrzanowa, organizowanych w maju, grupa przeprowadzała otwarty Konkurs Poetycki „O Herb Grodu"; adresowany był do twórców nieprofesjonalnych z województw południowych i obejmował utwory w kategorii ogólnej oraz związane z Chrzanowem i Ziemią Chrzanowską. Zapewne ze względu na powodzenie poprzedniej imprezy, w 1986 konkurs zmienił formułę i został przemianowany na ogólnopolski; odtąd odbywał się regularnie co roku (w 1998 miała miejsce jego dwunasta edycja). W 1995 wprowadzono nową kategorię twórczości dzieci i młodzieży, w wyniku której przystąpiło do Cumulusa najmłodsze pokolenie (m.in. w 1995 Halszka Brzóska, w 1996 Joanna Zimoląg). Imprezę przeprowadzano przy pomocy organizacyjnej i finansowej Wydziału Kultury, Kultury Fizycznej i Turystyki Urzędu Miasta i Gminy w Chrzanowie i MOKSiR. W kolejnych edycjach konkursu w jury zasiadali: Jerzy Roman Jaglarz (1984), Mieczysław Stanclik (1984, 1996), L. Szubel (1984, 1993, 1997), Wojciech Kawiński (1985–88), Feliks Netz (1985), Tadeusz Śliwiak (1985–88), Tadeusz Kijonka (1985), Bogusław Zakordoniec (1986), Andrzej Warzecha (1987), Jerzy Piątkowski (1988), Józef Baran (1989, 1995), Adam Ziemianin (1989, 1995), Bogusław Żurakowski (1989, 1993, 1995), Juliusz Wątroba (1993), Marek Zacharyasz (1993), Stanisław Gola (1994), Leszek Miłoszewski (1994), J. Kupiec (1996), Renata Zwoźniakowa (1996), Andrzej Żak (1996), Andrzej Babuchowski (1997), Edmund Rosner (1997). Przy okazji rozstrzygnięcia kolejnych konkursów zaproszonym jurorom i gościom organizowano spotkania autorskie. Laureatami I nagród w kolejnych konkursach w kategorii poezji byli: Zbigniew Rossa (1984), Beata Pesta (1985), Krystian Hadasz (1986), Ryszard Biberstajn (1987), Iwona Pokora (1988), Mirosław Bochenek (1989), Maciej

Porzycki (1993), Marek Brymora (1994), Zbigniew Kieszek (1995), Aleksander Dobija (1996)[2].

W 1986 rozstrzygnięty został inny konkurs (na utwory satyryczne, ogłoszony w 1985) pt. Ogólnopolski Konkurs Literacki o „Złoty Trzewiczek"; do współorganizatorów należeli m.in. redakcja pisma *Echo Chełmka* i miejscowy oddział RSTK, znajdujący się pod opieką finansową Zakładów „Chełmek".

Laureatami głównych nagród w 1986 w dziale prozy zostali: Bożena Rudko, Piotr Horzyk i Jerzy Rochowiak. Przyznano też wyróżnienia specjalne uczestników konkursu dla Franciszka Hennera i Haliny Klimszy z Czeskiego Cieszyna. Rozważano przekształcenie konkursu w biennale humoru i satyry.

W 1993–96 grupa, we współpracy z chrzanowską Szkołą Muzyczną, organizowała Czerwcowe Wieczory Poezji i Muzyki w szesnastowiecznym kościółku w Wyzgiełzowie. Zapraszano na nie konsultantów literackich, gośćmi grupy byli m.in. Maciej Szczawiński, Anna Węgrzyniakowa, Bogusław Żurakowski. Także wieczory autorskie grupy odbywały się z udziałem zaproszonych poetów i krytyków oraz członków innych ugrupowań; byli to m.in.: J. Baran, Mirosław Bochenek, Tadeusz Chudy, Hildegarda Filas-Gutkowska, Stanisław Gola, ks. Andrzej Gruszka, J.R. Jaglarz, W. Kawiński, Krzysztof Kołtun, Józef Krupiński, Krystian Krzemiński, Zofia Książek-Bregułowa, Krzysztof Lisowski, Leszek Miłoszewski, Kazimierz Palma, Agnieszka Pantuchowicz, J. Piątkowski, Mieczysław Stanclik, T. Śliwiak, A. Warzecha, J. Wątroba, Marek Wawrzkiewicz, Józef Węgrzyn, Marek Zacharyasz, A. Ziemianin, Andrzej Żak, Tadeusz J. Żółciński.

W maju 1998 M. Białas, Antoni Dobrowolski i D. Zimoląg mieli wieczór autorski w Dworze Zieleniewskich w Trzebini. W tymże roku rozstrzygnięto XII edycję konkursu „O Herb Grodu miasta Chrzanowa".

W 1999 grupa nadal działała. M. Białas i D. Zimoląg należały też do założonej przez ks. Andrzeja Gruszkę grupy Słowo, działającej od 1995 przy Wydawnictwie Księgarni św. Jacka w Katowicach, publikowały też w antologii tej grupy pt. „Dorastanie do błękitu" (Katowice 1996).

Publikacje

– w czasopismach

1986

Życie Lit. nr 39: 28 IX s. 9, Grupa Cumulus.

W: H. Chłopek, B. Cord-Zakordoniec, M. Janik, C. Pilarczyk, H. Rawicka, L. Szubel.

Szpilki nr 47: 20 XI s. 12.

W: S. Bojdys, P. Horzyk, W.K. Utnik. – P: J. Rochowiak [utwory nagrodzone w konkursie o „Złoty Trzewiczek"].

[2] Szczegółowe omówienie kolejnych edycji konkursu oraz wykazy laureatów wszystkich nagród i wyróżnień zob. Aneks nr 3. [W:] Słowo i czas. Chrzanów 1998, s. 25–28.

– druki zwarte

1994

D. Zimoląg: Przystanek na wzgórzu. [Wiersze]. Posłowie: B. Żurakowski. Chrzanów: MOKSiR; GT Cumulus, 59 s. Bibl. Poet., 1.

1995

M. Białas: Pejzaż z motylem. [Wiersze]. Posłowie: B. Żurakowski. Chrzanów: MOKSiR; GT Cumulus, 92 s. Bibl. Poet., 3.

D. Zimoląg: Dzwon z głębin. [Wiersze]. Wstęp: A. Ziemianin. Chrzanów: MOKSiR; GT Cumulus, 97 s. Bibl. Poet., 2.

1996

H. Chłopek: Za miastem. [Wiersze]. Posłowie: A. Węgrzyniakowa. Chrzanów: MOKSiR; GT Cumulus, 98 s. Bibl. Poet., 4.

1997

L. Szubel: Gdziekolwiek jesteś – bądź. [Wiersze]. Wstęp: A. Żak. Chrzanów: MOKSiR; GT Cumulus, 103 s. Bibl. Poet., 5.

A. Dobrowolski: „Stało się to przypadkiem..." [Wiersze]. Posłowie: A. Pantuchowicz. Chrzanów: MOKSiR; GT Cumulus, 96 s. Bibl. Poet., 6.

1998

Słowo i czas. Grupa Twórcza Cumulus w Chrzanowie. 1983–1998. Oprac. L. Szubel. Chrzanów: MOKSiR, 107 s. Bibl. Poet., 7.

Wyd. nakł. Urz. Miej. w Chrzanowie. – Zawartość: L. Szubel: Słowo i czas. [Wstęp]. – Byli z nami; Są z nami. [Zestawienie nazwisk członków grupy]. – Biblioteka Poetycka GT Cumulus. – Kalendarium Konkursu Poetyckiego o „Herb Grodu". – Kształt myśli [wiersze:] M. Białas, W. Brzóska, H. Brzóska, H. Chłopek, A. Dobrowolski, H.B. Janeczek, J. Kupiec, K. Miarczyńska, A. Mikołowska, B. Szala, L. Szubel, D. Zimoląg, J. Zimoląg. – Noty biogr.

Opracowania

– o g ó l n e: **1986:** *Życie Lit.* nr 39 s. 9. – **1987:** I.T. Sławińska: Choć trochę nad ziemię. *Tryb. Rob.* nr 118: 22 V s. 5 [tu także prezentacja członków grupy]. – **1998:** (eba): Poetycko z Cumulusem. *Dz. Zach.* nr 104: 5V. – M. Ziemianin: Razem raźniej. Grupa poetycka Cumulus w Trzebini. *Gaz. Krak.* nr 104: 5 V [tu także wiersz D. Zimoląg].

– g r u p a o s o b i e: **1993:** L. Szubel: Nasze poetyckie razem: 1983–1993. Chrzanów: Muz. w Chrzanowie. – **1998:** L. Szubel: Słowo i czas. [Wstęp]. – Byli z nami; Są z nami. [Zestawienie nazwisk członków grupy]. – Biblioteka Poetycka GT Cumulus. – Kalendarium Konkursu Poetyckiego o „Herb Grodu". [W:] Słowo i czas. Grupa Twórcza Cumulus w Chrzanowie, s. 3–24. – J. Kupiec: Poezja w obłokach. [Wywiad; rozm.:] E. Banasik. *Dz. Zach.* nr 110: 12 V s. 4.
– K o n k u r s „O H e r b G r o d u": **1984:** [I; ogł.:] *Życie Lit.* nr 16: 15 IV s. 15; Regulamin Konkursu Literackiego „O Herb Grodu". *Wieści* nr 9: 3 III s. 9; **1985:** Kronika kulturalna. *Tak i Nie* nr 12: 22 III s. 14, – [wyniki:] nr 32: 9 VIII s. 11; *Tyg. Kult.* nr 13: 31 III s. 11. – **1986:** [II;wyniki:] *Życie Lit.* nr 35: 31 VIII s. 15; *Prz. Księg. i Wyd.* nr 11 s. 3. – [III; ogł.:] *Życie Lit.* nr 12: 23 III s. 15. – [wyniki i spraw. z wręczenia nagród] F. Derecki: Konkurs „Złotego Trzewiczka"

rozstrzygnięty. *Szpilki* nr 47: 20 XI s. 12 [tu też utwory laureatów]; *Tryb. Rob.* nr 254 s. 3; **1987:** *Zwrot*, Czes. Cieszyn nr 1 s. 64; *Twórczość Robotników* nr 2: 15 I s. 9. K o n k u r s „Z ł o t e g o T r z e w i c z k a": [ogł.:] **1986:** *Tryb. Rob.* nr 254 s. 3; *Tyg. Kult.* nr 46: 16 XI s. 13; *Kamena* nr 13: 29 VI s. 11; *Karuzela* nr 13 s. 3; *Fakty* nr 28: 12 VII s. 15, nr 31: 2 VIII s. 15.

M. B i a ł a s: P e j z a ż z m o t y l e m. [Rec.:] **1994:** L. Szubel. *Kron. Chrzanow.* nr 40. – **1995:** L. Szubel. *Kron. Chrzanow.* nr 49. – **1996:** M.M. Tylko: Pejzaż ze znakiem piękna. *Sfera* nr 2. – D. Z i m o l ą g: D z w o n z g ł ę b i n. [Rec.:] **1995:** I. Firek. L. Szubel. *Kron. Chrzanow.* nr 49. – L. S z u b e l: G d z i e k o l w i e k j e s t e ś – b ą d ź. [Rec.:] **1997:** S. Stanik: Pieśń o najbliższych. *Mag. Lit.* nr 3/4. – A. D o b r o w o l s k i: S t a ł o s i ę t o p r z y p a d k i e m: [Rec.:] **1997:** L. Szubel: Ziewnięcie królika. *Kron. Chrzanow.*

SYSTEM

Kielce; IV 1983–po 1985.

Grupa studencka.

Członkowie: *Jarosław Gawlik, Grzegorz Kozera, Ryszard Koziej, Adam Topola, Krzysztof Sowiński.*

Grupę System założyli w kwietniu 1983 studenci filologii polskiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej (WSP) w Kielcach, publikujący wcześniej w pismach *Razem* i *Radar*. Już w połowie 1983 grupa zaczęła wydawać własne pismo poetyckie pt. *Baba Jaga* (w 1983–85 ukazało się pięć numerów); w pierwszym z nich opublikowano deklarację programową. W czasopiśmie tym (od nr 4) zamieszczano też utwory pracowników naukowych WSP oraz osób spoza środowiska uczelni. Deklarowano otwarty charakter grupy, zapraszając do współpracy osoby spoza środowiska studenckiego. Grupa System organizowała wieczory poetycko-muzyczne, na których przy akompaniamencie gitary prezentowała swoje wiersze.

Brak prasowych informacji o działaniach grupy po 1985.

Publikacje

– *w czasopismach*

1984

Sł. Ludu nr 277: 21 XI s. 4.

W: G. Kozera, R. Koziej, K. Sowiński. – P: G. Kozera, R. Koziej, A. Topola. – Art.: J. Gawlik.

1985

Przemiany, Kiel. nr 8: VIII s. 36–37.

W: J. Gawlik, G. Kozera, R. Koziej, K. Sowiński.

Opracowania

– o g ó l n e: **1984:** leh. *Politechnik* nr 7: 12 II s. 2 [inf. o 3 nrze pisma *Baba Jaga*]. – *Sł. Ludu* nr 277: 21 XI s. 4 [wstęp do kolumny wierszy]. – **1985:** [A. Zapała] (a–z): O poezji ze studencką „Babą Jagą". *Echo Dnia* nr 101: 24–26 V s. 4. – Grupa poetycka System... *Przemiany* nr 8: VIII s. 37 [wstęp do kolumny wierszy].

KROSNO 1

Grupa poetycka „Krosno 1".
Inna nazwa: Grupa poetycka „Krosno 2".

Pruszcz Gdański; ok. 1983–85.

Członkowie: *Aleksander Bielenda, Roman Ciesielski, Andrzej Ochodek, Jacek Jan Tatak.*

W 1983 byli członkowie grupy → Krosno, działającej najpierw w Krośnie, potem w Katowicach, po zakończeniu studiów reaktywowali ją pod nazwą Krosno 1 w Pruszczu Gdańskim, gdzie mieszkał Roman Ciesielski. W tym czasie Aleksander Bielenda mieszkał w Rzeszowie, Jacek Jan Tatak w Zwoleniu. Grupa działała w klubie osiedlowym „M-6" w Pruszczu Gdańskim; był on sponsorem publikacji Krosna 1 [2]. Grupa współpracowała z Klubem Kultury ZSMP „Rudy Kot" w Gdańsku, przy którym powstała grupa literacka → Rudy Kot, z udziałem m.in. Bielendy, Ciesielskiego i Tataka.

Brak informacji o pracach grupy po 1985.

Publikacje

– druki ulotne

1983

Grupa poetycka Krosno 1. Pruszcz Gdański: Salon Poetycki, Osiedlowy Klub „M-6", afisz.
W: A. Bielenda, R. Ciesielski, A. Ochodek, J.J. Tatak.

1985

R. Ciesielski: Grupa poetycka Krosno 2. [Wiersze]. Pruszcz Gdański: Salon Poetycki, Osiedlowy Klub „M-6"; SM [Spółdzielnia Mieszkaniowa], afisz.
Zawiera 6 wierszy.

– w czasopismach

1984

Widnokrąg nr 10: 6 III s. 3, Grupa poetycka Krosno.
W: A. Bielenda, R. Ciesielski, J.J. Tatak.

Opracowania

– o g ó l n e: **1984:** A. Kryda: Grupa poetycka Krosno. *Widnokrąg* nr 10: 6 III s. 3.

CZTERY SŁOWA*

Ostrowska Grupa Literacka „Cztery Słowa".

Ostrów Wielkopolski; jesień 1983 – 1985.
Członkowie: *Józef Bendziecha (także plastyk), Renata Berkowska, Paweł Berkowski (także muzyk rockowy), Krystyna Grzywacz-Wojczyńska, Renata Lewicka (Karpińska), Paweł Pawłowski.*

Grupa powstała jesienią 1983 przy Młodzieżowym Domu Kultury (MDK) w Ostrowie Wielkopolskim z inicjatywy Pawła Berkowskiego i Pawła Pawłowskiego. Dołączyli do nich najpierw Józef Bendziecha i Krystyna Grzywacz, następnie także Renata Lewicka. Dla większości uczestników działalność w grupie była okresem debiutu, jedynie Bendziecha ogłosił pierwsze utwory w 1982 w *Ziemi Kaliskiej.* Intencją członków grupy było organizowanie spotkań służących wzajemnej ocenie utworów, możliwości wymiany poglądów oraz nawiązaniu kontaktów z innymi młodymi twórcami województwa kaliskiego. We wstępie do pierwszej kolumny poetyckiej w miesięczniku *Południowa Wielkopolska* (nr 12) pisano: „Swoim pisaniem chcemy powiedzieć Wam przysłowiowe «trzy słowa» o tym, co nas cieszy, raduje, smuci i niepokoi. Zawsze do tych trzech słów dodajemy czwarte, by uniknąć niedomówień i stąd właśnie nazwa grupy Cztery Słowa". Członkowie grupy organizowali cotygodniowe spotkania warsztatowe w MDK. Nawiązano kontakty z działającym w 1983 w Kaliszu Klubem Literackim Ikar '83. Członkowie Czterech Słów współpracowali z Pracownią Teatralną MDK, dla której pisali teksty do prezentacji parateatralnych, m.in. w kwietniu 1984 pt. „Podróż ku ludziom"; projekty scenografii i dekoracje do wystawień wykonywał zawsze Józef Bendziecha (on też ilustrował kolumny grupy publikowane w prasie). Organizowano też poetyckie wieczory autorskie grupy w siedzibie MDK. W 1984 grupa otrzymała nagrodę pieniężną Wydziału Kultury Urzędu Miejskiego w Ostrowie Wielkopolskim. W tymże roku wzięła udział w III Biesiadzie Poetyckiej w Wągrowcu, zorganizowanej przez tamtejszy Klub Literacki przy MDK. Członkowie grupy włączali się w inicjatywy kulturalne MDK, np. w 1985, wspólnie z MDK grupa zorganizowała konkurs poetycki pt. „Bez woalu"; imprezie patronował wiceprezydent miasta. Na konkurs wpłynęło 331 zestawów wierszy. Nagrodzono Narcyza Tomaszewskiego (I), Janusza Cyrana (II), Lecha Marka Gralę (III), nagrody specjalne otrzymali Sławomir Siwko, Krzysztof Derdowski i Katarzyna Antczak, na-

* Hasło konsultowane z Eulalią Jankowiak (III 1999), w czasie trwania grupy kierowniczką MDK.

grodę za debiut Zyta Rudzka. Wyróżnienia przyznano Jerzemu Bielukowi i Mariuszowi Jarudze. Nadto Cztery Słowa przyznały osobną nagrodę Zdzisławowi Drzewieckiemu z Czarnego.

Cztery Słowa rozpadły się w 1985, gdy członkowie zdecydowali się skupić na twórczości indywidualnej. Po zakończeniu pracy w grupie jej uczestnicy kontynuowali swoje twórcze zainteresowania. Bendziecha zajął się wyłącznie twórczością plastyczną, Grzywacz-Wojczyńska współpracowała jako poetka i autorka aforyzmów z prasą regionalną, od 1992 prowadziła autorskie konkursy dla dzieci pt. „Wierszowanki" oraz konkursy dla młodzieży pt. „Papierowe myśli", publikując następnie ich wyniki w osobnych antologiach, była też organizatorką konkursów plastycznych. Berkowski miał liczne publikacje w prasie, wydawał też indywidualne zbiorki wierszy, Pawłowski brał udział w wielu ogólnopolskich konkursach literackich, uzyskując nagrody, Lewicka (po zamążpójściu pod nazwiskiem Karpińska) po wyjeździe do Kanady otworzyła studio radiowe dla tamtejszej Polonii.

Publikacje

– *w czasopismach*

1983

Połud. Wielkop. nr 12: XII s. 7, Debiut: Cztery Słowa.
W: J. Bendziecha, P. Berkowski, K. Grzywacz, R. Lewicka, P. Pawłowski. – Graf.: J. Bendziecha.

1984

Gaz. Pozn. nr 147: 22 VI s. 5, Cztery Słowa.
W: J. Bendziecha, P. Berkowski, R. Lewicka.
Połud. Wielkop. nr 12: XII s. 7, Cztery Słowa od nowa.
W: J. Bendziecha, R. Berkowska, P. Berkowski, K. Grzywacz-Wojczyńska, P. Pawłowski.

Opracowania

– o g ó l n e: **1984:** [Cz. Michniak] Cz.M.: Cztery Słowa. *Gaz. Pozn.* nr 147: 22 VI s. 5 [spraw. z wieczoru aut.].

„B e z w o a l u", K o n k u r s P o e t y c k i: [Ogł.:] **1985:** *Połud. Wielkop.* nr 2: II s. 4; *Tyg. Kult.* nr 8: 24 II s. 11; *Radar* nr 9: 28 II s. 16; *Tak i Nie* nr 14: 5 IV s. 11; *Życie Lit.* nr 9 s. 15. – [wyniki:] (pik): Bez woalu. *Połud. Wielkop.* nr 5: V s. 3.

BARCJA*

Grupa Literacka „Barcja".
Warianty nazwy: Bartoszycka Grupa Literacka (do VI 1984); Bartoszycka Grupa Literacka „Barcja".

Bartoszyce; X 1983–1996.

Grupa przy Bartoszyckim Domu Kultury.

Członkowie: *(grupa założycielska:) Teresa Bratek, Zygmunt Kornowski (zm. 1987), Romuald Moszoro (zm. 28 VI 1986), Jerzy Sałata [pseud.: Stanisław Rygarbski], Aleksander Trzciński; po 1984 także: Teresa Barszcz, Artur Bekier (do 1985), Barbara Imianowska-Bruzgul (do X 1985), Krzysztof Mikiciuk, Zbigniew Sieniawski, Halina Uglik; od 1986 także: Ewa Bucała (także malarstwo), Wiesław Mańko; od 1987 także: Bożena Kalisz, Mirosław Kujawski, Robert Lesiński, Andrzej Maciejewski, Piotr Monkiewicz, Zbigniew Nadolny, Alina Napiórkowska, Jolanta Solecka, oraz członek honorowy: Zbigniew Jan Oblamski; następnie także: Ryszard Kozłowski, Jan Orlicki.*

Grupa powstała w październiku 1983, początkowo pod nazwą: Bartoszycka Grupa Literacka. Nazwę zmieniono w czerwcu 1984; nawiązywała ona do historycznej przeszłości regionu. Teresa Bratek pisała: „Bartoszyce leżą na dawnych ziemiach pruskich. Mieszkało tu niegdyś na wpół legendarne plemię pruskie zwane «Bartami», które podobno zajmowało się bartnictwem. Od nazwy tego plemienia pochodzi legendarna nazwa krainy – «Barcja»".

Impulsem do zorganizowania grupy były obchody 650-lecia miasta w 1982, które ujawniły istnienie kilku osób zainteresowanych czynnym uczestnictwem w literaturze, związanych z Bartoszyckim Domem Kultury (BDK). Zebranie założycielskie odbyło się 10 października 1983. Do ścisłej grupy założycielskiej należeli Teresa Bratek (emerytowana nauczycielka), Zygmunt Kornowski (emerytowany drukarz, z zamiłowania zbieracz i twórca legend), Romuald Moszoro (w chwili przystąpienia do grupy przekroczył znacznie osiemdziesiąt lat, zajmował się twórczością poetycką, aktywnie działał społecznie) oraz Jerzy Sałata (cieśla budowlany, współpracujący jako publicysta z *Gazetą Olsztyńską*). Pod koniec 1983 do grupy dołączyli Barbara Imianowska, nauczycielka we wsi Kinkajmy, Teresa Barszcz, robotnica i Halina Uglik, a w 1984 także Artur Bekier, wówczas uczeń, który wprowadził też swoich kolegów, Krzysztofa Mikiciuka i Zbigniewa Sieniawskiego. W 1985 z grupy odeszli Bekier i Imianowska. Członkowie Barcji przystępowali do grupy z różnym dorobkiem twórczym; część osób debiutowała w czasie działalności w Barcji, inni mieli wcześniejsze publikacje. Moszoro debiutował w czasie wojny wierszami zamieszczonymi w czasopismach Armii Polskiej na Wschodzie: *Do Zwycięstwa*, *Dziennik Żołnierza APW*, jego utwory znalazły się też w antologii poezji polskiej na Środkowym Wschodzie pt. „Azja i Afryka" (Pa-

* Hasło konsultowane z J. Sałatą (III 1999), opracowane m.in. na podstawie materiałów przez niego udostępnionych.

lestyna 1944). Sałata pierwsze wiersze ogłosił w 1975 w *Gazecie Olsztyńskiej*, publikował następnie w *Dzienniku Pojezierza*, *Twórczości Robotników*, potem w *Bez Przysłony* i *Wiadomościach Bartoszyckich*, był też laureatem kilku konkursów poetyckich. Bratek publikowała od 1982 (*Gromada – Rolnik Polski*), otrzymywała nagrody i wyróżnienia w konkursach poetyckich.

Mecenasami Barcji były BDK, Miejska Biblioteka Publiczna (MBP) i Urząd Miasta Bartoszyce. Barcja nie formułowała programu literackiego, jej członkom zależało na zachowaniu indywidualności twórczych i dążeniu do doskonalenia warsztatu. Spotykano się raz w miesiącu lub częściej. Grupa uczestniczyła w spotkaniach literackich, organizowanych przez BDK, zapraszała też z własnej inicjatywy literatów z innych ośrodków; jej gośćmi byli m.in. Marcin Bajerowicz (redaktor naczelny pisma *Bez Przysłony*), Ryszard Danecki, Henryk Jakubiec, Władysław Katarzyński, Tadeusz Matulewicz, Jacek Józef Rojek (uczestniczył m.in. w opiniowaniu tekstów członków Barcji do druku), Janusz Segiet, Paweł Soroka (wówczas redaktor naczelny czasopisma *Twórczość Robotników*), Jerzy Tomaszkiewicz, Leonard Turkowski, Zbigniew Zemanowicz.

Organizowano często spotkania autorskie w Bartoszycach, głównie poświęcone twórczości T. Bratek, J. Sałaty, Z. Kornowskiego, R. Moszoro oraz spotkania wyjazdowe z młodzieżą szkolną, m.in. w Kinkajmach. J. Sałata, jako od 1983 członek RSTK, uczestniczył też w sympozjach, organizowanych przez Stowarzyszenie oraz w zjazdach KKMP.

Od 1984 grupa ogłaszała kolumny poetyckie w czasopismach, m.in. w *Gazecie Olsztyńskiej* i *Gromadzie – Rolnik Polski*, od 1986 wydawała informator pt. „Barcja", prezentowała utwory swoich uczestników na antenie olsztyńskiej rozgłośni Polskiego Radia. Od 1984 ogłaszała konkursy poetyckie dla mieszkańców województwa olsztyńskiego na utwór o dowolnej tematyce, pierwszy pn. Bartoszyce '84, następne, dla uczczenia śmierci Leonarda Turkowskiego (zm. 19 I 1985) – pn. Konkurs Poetycki im. L. Turkowskiego. Współorganizatorami w 1984 byli Urząd Miasta, BDK i MBP, od 1985 także Towarzystwo Przyjaciół *Gazety Olsztyńskiej*. W 1984 w konkursie na utwór o dowolnej tematyce pod nazwą Bartoszyce '84 (wymiennie: O Laur Bartoszyc) nagrody w wysokości 5–3 tys. zł otrzymali: I – Wiesław Leszek Wyrzykowski, II – B. Imianowska, III – J. Sałata, Zofia Budzyńska i Wojciech Borkowski; wyróżnienia po 1 tys. zł: R. Moszoro, Krzysztof Cękała i Robert Kowalski. Jury przewodniczył L. Turkowski; tworzyli je też Celina Wiszniewska i J.J. Rojek. Utwory nagrodzone i wyróżnione opublikowano w 1985 w antologii „Tobie miasto". W konkursie przeprowadzonym w 1985 nagrody w wysokości 7–5 tys. zł otrzymali: W.L. Wyrzykowski, Sławomir Sobieraj, A. Bekier, Halszka Pawłowska, Z. Sieniawski, T. Bratek, wyróżnienia w wysokości 1 tys. zł: Z. Budzyńska, Krzysztof Mikiciuk, R. Moszoro, nagrodę specjalną (5 tys. zł) za wiersz o Bartoszycach: T. Bratek i Iwona Radzewicz. W trzeciej edycji konkursu (1986) nagrody otrzymali: I – Marek Konstanty Szczepankiewicz, II – Z. Sieniawski, III – H. Uglik; nagrodę Naczelnika Miasta: Dariusz Wyrzykowski, nagrodę *Gazety Olsztyńskiej*: Dariusz Lis. Utwory drugiego i trzeciego konkursu opu-

blikowano w antologii „Tobie miasto II" (wydanej 1989). Edycja czwarta z 1987, w jury której zasiadali: C. Wiszniewska, Janusz Segiet i Zbigniew Zemanowicz, wyłoniła następujących laureatów nagród (w wysokości 10–6 tys. zł): I – Tadeusz Charmuszko, II – W.L. Wyrzykowski, III – Jan Kowalski i wyróżnień w wysokości 3 tys. zł: Ewa Bacula, Ryszard Łopatka oraz T. Bratek (nagroda specjalna Naczelnika Miasta w wysokości 5 tys. zł). Na konkurs nadesłano 38 zestawów wierszy; w komisji zasiadali: Władysław Katarzyński, Tadeusz Matulewicz, J. Segiet, C. Wiszniewska. W piątym konkursie im. L. Turkowskiego Bartoszyce '88 I nagrodę otrzymała Joanna Rzeszotek z Torunia, w szóstym z 1989: Jerzy Kozłowski (Kętrzyn) i M. Kujawski, w siódmym w 1990 I nagrody nie przyznano, II otrzymał P. Monkiewicz, w ósmym w 1992: Z. Sieniawski. W 1993 (27 XI) ogłoszono wyniki dziesiątej edycji konkursu. Skład jury tworzyli: J.J. Rojek, Stefan Połom i Z. Obłamski. Nie przyznano I nagrody, dwie drugie otrzymali Łukasz Woliński i Arkadiusz Krzysztof Wyrzykowski, rozdano też wyróżnienia.

W 1985 Barcja była inicjatorką nadania jednej z ulic miasta imienia Leonarda Turkowskiego.

W marcu 1988 grupa obchodziła jubileusz 5-lecia swojego istnienia; wzięli w nim udział przedstawiciele władz miasta i lokalnych instytucji kulturalnych. O zmarłych członkach grupy i pracach Barcji mówiła T. Bratek. odbył się występ aktorów Teatru im. S. Jaracza w Olsztynie Hanny i Wiesława Rajewskich, którzy przedstawili montaż poezji Sergiusza Jesienina i Bułata Okudżawy pt. „Spowiedź chuligana". W miejscowej kwiaciarni zorganizowano wystawę publikacji Barcji. Od 1990 spotkania grupy odbywały się w redakcji *Wiadomości Bartoszyckich*, których redaktorem naczelnym był Z. Obłamski, od początku istnienia grupy współuczestnik jej wydawnictw, potem też członek honorowy. Od października 1993 do grudnia 1994 grupa wydawała czasopismo *Barcja. Miesięcznik Literacki Ziemi Bartoszyckiej* formatu A-4, o objętości 8 stron, będące dodatkiem do *Wiadomości Bartoszyckich*. Ukazało się 9 numerów oraz numer okolicznościowy, wydany z okazji Dnia Nauczyciela; zawierały utwory członków Barcji oraz laureatów jej konkursów, krótkie artykuły i recenzje. Pierwsze numery pisma redagowane były przez T. Bratek, J. Sałatę i C. Wiszniewską, potem przez zespół. O celach pisemka Sałata pisał w 2 numerze, iż ma ono „służyć popularyzacji twórczości literackiej i szerzej – artystycznej naszego regionu, a może już wkrótce powiatu bartoszyckiego".

W 1994 grupa obchodziła 10-lecie istnienia; w styczniowym numerze *Wiadomości Bartoszyckich* Barcja miała jubileuszową wkładkę literacką, w której znalazły się wiersze T. Bratek i satyry R. Kozłowskiego.

Grupa zaprzestała działalności w 1996. Do rozpadu grupy przyczyniła się śmierć wydawcy publikacji Barcji, Zbigniewa Obłamskiego w 1994, a także wyjazd z Bartoszyc najmłodszego pokolenia jej uczestników po zakończeniu nauki w liceum i zerwanie więzi z grupą. Przewodniczący Barcji, J. Sałata w 1992 został kandydatem ZLP. Po rozpadzie Barcji część jej członków publikowała w *Gońcu Bartoszyckim*; H. Uglik była członkiem redakcji pisma.

Publikacje

– *w czasopismach*

1984

Grom. Rol. Pol. nr 85: 15 VII s. 7, Bartoszycka Grupa Literacka.
W: T. Bratek, R. Moszoro, J. Sałata. – P: Z. Kornowski.
Gaz. Olszt. nr 286: 1–2 XII s. 5, Grupa Literacka Barcja.
W: T. Barszcz, A. Bekier, T. Bratek, Z. Kornowski, R. Moszoro, J. Sałata, H. Uglik.

1985

Grom. Rol. Pol. nr 156: 1–9 XII s. 7, Grupa Literacka Barcja.
W: T. Barszcz, T. Bratek, R. Moszoro, J. Sałata.

1986

Dz. Pojezierza nr 6: 9 I s. 4–5, Barcja.
W: T. Barszcz, B. Imianowska.
Gaz. Olszt. nr 126: 31 V–1 VI s. 5, Bartoszyce '85.
W: D. Lis. [nagroda *Gaz. Olszt.* za wiersz związany ze 100-leciem pisma].

1987

Gaz. Olszt. nr 131: 6–7 VII s. 5, Konkurs Poetycki Bartoszyce '87.
Teksty nagr. i wyróżn. w IV Konkursie im. L. Turkowskiego: T. Bratek, T. Charmuszko, J. Kowalski, W.K. Wyrzykowski.

1989

Gaz. Olszt. nr 145: 24–25 VI s. 5.
W: T. Barszcz, T. Bratek, R. Lesiński, A. Maciejewski, J. Sałata.

1990

Dz. Pojezierza nr 3: 14 III s. 4–5.
W: T. Barszcz, T. Bratek, E. Bucała, M. Kujawski, R. Lesiński, A. Maciejewski, J. Sałata. – P: T. Bratek, P. Monkiewicz.

1994

Wiad. Bartoszyckie nr ze stycznia.
W: T. Bratek, – P: R. Kozłowski.

– *druki zwarte*

1985

Tobie miasto [I]. Z okazji 40-lecia wyzwolenia Bartoszyc. [Antologia]. Red. i wstęp: J. Sałata. Bartoszyce: Urz. M. Bartoszyce, 50 s., egz. 1000.

Zawartość: J. Sałata: Grupa Literacka Barcja. – Konkurs poetycki. [Inf. o konk. pt. Bartoszyce '84]. – Wiersze laureatów: T. Barszcz, A. Bekier, Wojciech Borkowski, T. Bratek, Zofia A.M. Budzyńska, Krzysztof Cękała, B. Imianowska, Z. Kornowski, Robert Kowalski, R. Moszoro, J. Sałata, H. Uglik, W.L. Wyrzykowski.

1986

Barcja. [Informator]. Bartoszyce: Nakł. Z. Obłamskiego.
[Nr] 1: marzec, 23 s.
[Wstęp:] T. Bratek: Grupa Literacka Barcja. – W: T Barszcz, Z. Kornowski, K. Mikiciuk, R. Moszoro, J. Sałata, Z. Sieniawski, H. Uglik. – Kronika [działaln. lit. członków grupy; podp.:] Kronikarz.
[Nr] 2: lipiec, 39 s.
T. Bratek: Wojewódzkie Konkursy Poetyckie im. L. Turkowskiego w Bartoszycach [omów. edycji do 1986]. – Pamięci R. Moszoro [wspomn. pośm.; podp.] Bartoszycki Dom Kultury, Grupa Literacka Barcja. – W: T. Barszcz, T. Bratek, Z. Kornowski, A. Maciejewski, R. Moszoro, J. Sałata, L. Turkowski, H. Uglik. – Kronika [działaln. lit. członków grupy; podp.:] Kronikarz.

Bartoszyce w legendzie i wierszu. [Antologia]. Bartoszyce: nakł. Urz. M. Bartoszyce. Bibl. Barcji [inf. o wyd. w: Barcja. Informator, sierpień 1987, s. 39].

T. Bratek: Mateńko moja. [Wiersze]. Red.: Z. Obłamski. Bartoszyce: Urz. M. Bartoszyce, na prawach rkpsu, egz. 200, Seria Grupy Barcja.

Z. Kornowski: Bartki pełne tajemnic. [Wiersze]. Oprac.: Z. Obłamski. Bartoszyce: Urz. M. Bartoszyce, na prawach rkpsu, egz. 100, Seria Grupy Barcja.

J. Sałata: Środek świata. [Wiersze]. Wstęp: Z. Obłamski. Red.: T. Bratek. Bartoszyce: Urz. M. Bartoszyce, na prawach rkpsu, 32 s., egz. 100, Seria Grupy Barcja.

1987

Barcja. [Informator]. Bartoszyce: Nakł. Z. Obłamskiego.
[Nr] 3: Oprac. T. Bratek, E. Bacuła, Z. Obłamski, J. Sałata.
Wyd. na prawach rkpsu. – W: T. Bratek, T. Barszcz, E. Bucała, R. Kozłowski, A. Maciejewski, W. Mańko, K. Mikiciuk, J. Sałata, Z. Sieniawski, H. Uglik. – Kronika kulturalna miasta. – J. Sałata: Warsztaty reportażu [inf.]. – Kronika GL Barcja [za okres VIII–XII 1986].

E. Bacuła: Wizerunki moje. [Wiersze]. Red.: Z. Obłamski. Bartoszyce: Urz. M. Bartoszyce, na prawach rkpsu, 50 s. egz. 100, Seria Grupy Barcja.

1988

R. Moszoro: Zaczarowanym piórem. [Wiersze]. Oprac.: Z. Obłamski. Bartoszyce: Urz. M. Bartoszyce, na prawach rkpsu, 32 s., egz. 100. Seria Grupy Barcja.

J. Orlicki: Strofy dla ciebie. [Wiersze]. Bartoszyce: nakł. autora, 12 s., masz. powiel.

1989

E. Bucała: Wyznaję tylko tobie. [Wiersze]. Red.: T. Bratek, Z. Obłamski. Bartoszyce: Urz. M. Bartoszyce, na prawach rkpsu, 30 s., egz. 100, Seria Grupy Barcja.

Tobie miasto II. [Antologia]. Red. i wstęp: J. Sałata. Bartoszyce: Wyd. Barcja; nakł. BDK, 83 s., egz. 1000.
Zawartość: II Konkurs Poetycki im. L. Turkowskiego Bartoszyce '85; III Konkurs Poetycki im. L. Turkowskiego Bartoszyce '86 [inf. o konk. i wiersze laureatów]. – Grupa Literacka Barcja: J.J. Rojek: Wiersze Barcji. [Omów.]; Członkowie Grupy Literackiej Barcja [inf. i noty biogr. autorów:] T. Barszcz, T. Bratek, E. Bucała, B. Kalisz, Z. Kornowski, M. Kujawski, A. Maciejewski, W. Mańko, K. Mikiciuk, P. Monkiewicz, R. Moszoro, J. Sałata, Z. Sieniawski, J. Solecka, H. Uglik.

J. Sałata: Z opłotków wsi. Red.: T. Bratek, Z. Obłamski. Bartoszyce: nakł. Bartoszyckiego Domu Kult., 34 s., egz. 100 [Seria Grupy Barcja].

H. Uglik: Non omnis moriar. [Wiersze]. Red. i wstęp: Z. Obłamski. Bartoszyce: Wyd. Barcja; BDK, 57 s., egz. 100.

1990

T. Bratek: Syn miodu. [Wiersze]. Red.: C. Wiszniewska, Z. Obłamski. Słowo wstępne: C. Wiszniewska. Bartoszyce: Urz. M. Bartoszyce; nakł. Miej. Bibl. Publ., 46 s., egz. 200. [Seria Grupy Barcja].

T. Bratek: Te niemodne wiersze. [Wiersze]. Red. C. Wiszniewska. Bartoszyce: Urz. M. Bartoszyce, na prawach rkpsu, 59 s., egz. 200, Seria Grupy Barcja.

U. Drogomir: Obnażanie z mgły. [Wiersze]. Red. Z.J. Obłamski. Bartoszyce: *Wiad. Bartoszyckie*, 52 s., egz. 200.

1991

E. Bucała: Podmuch wiatru. [Wiersze]. Red. C. Wiszniewska. Oprac. tech.: Z. Obłamski. Bartoszyce: nakł. *Wiad. Bartoszyckich*, 53 s., 2000 egz.

J. Sałata: Stąd widać małe miasteczko. [Wiersze]. Red. Z. Obłamski. Oprac. tech. Z. Kornowski. Bartoszyce: nakł. *Wiad. Bartoszyckich*, 60 s., egz. 500. [Seria Grupy Barcja].

A. Trzciński: Z potrzeby serca. [Wiersze]. Red. i wstęp: T. Bratek. Bartoszyce: Wyd. Barcja; *Wiad. Bartoszyckie*, 87 s., egz. 200.

1993

B. Imianowska-Bruzgul: Smak ciszy. [Wiersze]. Bartoszyce: BDK, 39 s., egz. 300.

A. Maciejewski: Zebrane po drodze. (1986–1990). [Wiersze]. Red. i korekta: przyjaciel autora [ks. Grzegorz Wąsowski]. Bartoszyce: BartuS, 32 s., egz. 100, [Seria Grupy Barcja].

Opracowania

– grupa o sobie: **1983:** J. Sałata: Powstała grupa literacka Bartoszyce. *Gaz. Olszt.* nr 35: 5 X. – **1986:** J. Sałata: Leonard Turkowski – poznaniak w Bartoszycach. *Bez Przysłony* nr 9: IX s. [2]. – J. Sałata: Żołnierz, społecznik, poeta. *Gaz. Olszt.* nr 232: 4–5 X [o spotkaniu grupy pośw. R. Moszoro]. – [J. Sałata] J.S.: Trzy lata bartoszyckiej Barcji. *Gaz. Olszt.* nr 279: 29–30 XI s. 6, Archipelag. – **1988:** J. Sałata: Barcja nadal aktywna. *Gaz. Olszt.* nr 36: 13–14 II s. 6. – [J. Sałata] S. Rygarbski: Słowo o Barcji. *Dz. Pojezierza* nr 185: 21 IX s. 4. – **1993:** T. Bratek, J. Sałata: To już 10 lat! *Barcja* nr 2: XI s. 2.

– ogólne: **1983:** [K. Szczepanik] (ksz): Poeci z Bartoszyc. *Dz. Pojezierza* nr 41: 25 IV s. 5. – **1984:** Grupa literacka Barcja. *Gaz. Olszt.* nr 286: 1–2 XII s. 5 [wstęp do kolumny wierszy]. – **1985:** W. Katarzyński: Liryk dla Gustelbaldy. *Gaz. Olszt.* nr 179: 3 VIII s. 6. – **1986:** [T. Matulewicz] tm.: Barcja. *Dz. Pojezierza* nr 6: 9 I s. 4–5 [wstęp do kolumny wierszy]. – **1987:** Leonard Turkowski i Bartoszyce. *Gaz. Olszt.* nr 20: 24–25 I s. 6 [o spotkaniu pośw. L. Turkowskiemu]. – [T. Matulewicz] tm: Nie obniżać lotu. *Dz. Pojezierza* nr 180: 18 III [dot. też: Informator. Nr 3]. – Barcja przed wakacjami. *Gaz. Olszt.* nr 142: 20–21 VI s. 6. – **1988:** Mały jubileusz Barcji. *Gaz. Olszt.* nr 66: 19–20 III s. 6. – (bew): Spotkanie z poezją. *Gaz. Olszt.* nr 186: 15 VIII [dot. spotkania T. Bratek z kolonią letnią z Bielska-Białej]. – [Pięć] 5 lat grupy poetyckiej Barcja. *Gaz. Olszt.* nr 263: 12–13 XI s. 6. – M. Sokołowski: Pierwsze słowa. Z kroniki wydawnictw nieprofesjonalnych. *Dz. Pojezierza* nr 223: 16 XI s. 5. – **1990:** J. Tomaszkiewicz: Barcja. *Dz. Pojezierza* nr 3: 13 III s. 4 [wstęp do kolumny lit.]. – J. Segiet: B jak bartoszycka Barcja. *Gaz. Olszt.* nr 219: 12 XI [rec. tomików T. Bratek i E. Bucały]. – **1993:** J.J. Rojek: Grupa Literacka Barcja ... i nie tylko. *Barcja* nr 1: X s. 1. – wu-ka: Dziesięciolatka Barcja. *Gaz. Olszt.* nr 230: 26–28 XI [not. o jubileuszu]. – **1994:** Barcja prezentuje. *Gaz. Olszt.* nr 39: 24 II [not. o 10-leciu grupy].

– K o n k u r s y p o e t y c k i e: [I]: **1984:** [ogł.:] Konkurs poetycki Bartoszyce '84. *Gaz. Olszt.* nr 44: 21 II s. 5; *Dz. Pojezierza* nr 255: 28–30 XII s. 3, – [wyniki:] O Laur Bartoszyc. *Gaz. Olszt.* nr 136: 8 VI s. 1; Plon konkursu poetyckiego. *Gaz. Olszt.* nr 142: 15 VI s. 1, 2 [inf. o planach wykorzystania materiałów nadesłanych na konkurs]. – [II]: **1985:** [ogł.:] (z): II konkurs poetycki Bartoszyce '85 [im. L. Turkowskiego]. *Gaz. Olszt.* nr 56: 7 III s. 5, nr 112: 15 V s. 4. – [III]: **1986:** [ogł.:] Regulamin [...]. *Gaz. Olszt.* nr 59: 11 III s. 4, nr 107 s. 5, – [wyniki:] Bartoszyce '86. *Gaz. Olszt.* nr 126: 31 V–1 VI s. 5, *Bez Przysłony* nr 9: IX s. [2]. – [IV:] **1987:** [ogł.:] *Gaz. Olszt.* nr 14 s. 6, nr 86 s. 6; [wyniki:] IV Konkurs Poetycki Bartoszyce '87. *Gaz. Olszt.* nr 14: 17–18 I s. 6, nr 86 s. 6; [J. Sałata] (js): Konkurs Bartoszyce '87. *Bez Przysłony* nr 11: XI s. [1], *Gaz. Olszt.* nr 131: 6–7 VI s. 5 [teksty nagrodzone i wyróżnione w konkursie]. – [V; ogł.:] **1989:** J. Tomaszkiewicz: Postscriptum. *Dz. Pojezierza* nr 48: 8 III s. 4.

– B a r c j a. [Informator. Rec. nr 2:] **1986:** T. Matulewicz: Niespokojna Barcja. *Dz. Pojezierza* nr 221: 13 XI s. 4. – T. B r a t e k: M a t e ń k o m o j a. [Rec.:] J. Sałata: Wiersze o matce. *Gaz. Olszt.* nr 178: 2–3 VIII s. 6. – Z. K o r n o w s k i: B a r t k i p e ł n e t a j e m n i c: **1987:** *Gaz. Olszt.* nr 14: 17–18 I s. 6. – J. S a ł a t a: Ś r o d e k ś w i a t a. [Rec.:] **1987:** – T. Matulewicz: Śladami Kajki. *Dz. Pojezierza* nr 78: 23 IV s. 5. – *Gaz. Olszt.* nr 142 s. 6. – [B. Dzitko] (bd). *Warm. i Maz.* nr 9: 1–15 V s. 12. – W. Katarzyński: Popraw brzegi cynobrem. *Gaz. Olszt.* nr 160: 11–12 VII s. 4.

AMATORSKA GRUPA LITERACKA*

Grupa Klubu Młodych „Exodus".

Mnich koło Bielska; XI 1983 (od 1984: Chybie) – 1990.

Członkowie: *od 1983: Lucyna Białkowska (Mnich), Dariusz Bojda (Brenna), Bogdan Gołyszny (Mnich; zm. 18 IX 1987), Beata Kalińska (Cieszyn), Barbara Hatala (Bielsko-Biała), Stanisław Pietrzyk (Bąków), Ludwik Sajdok (Bąków), Mirosław Siemiński (Mnich); od 1984: Andrzej Krzempek (Mnich), Edward Pisarek (Mnich), Leszek Szczypka (Mnich), Bożena Żur (Chybie); od 1985: Małgorzata Buczek (Oświęcim), Andrzej Dyduch (Oświęcim), Grażyna Kotów (Zabłocie), Stanisław Kucharczyk (Strumień), Joanna Marek (Chybie), Irena Mucharska (Cieszyn), Renata Przemyk (Bielsko-Biała), Stanisław Raginiak (Grudziądz); od 1986: Agata Adamus (Bielsko-Biała), Mirosław Antonik (Drogomyśl), Beata Borkała (Skoczów), Aleksandra Chrystowska (Bielsko-Biała), Marek Zbigniew Cierpka (Katowice), Joanna Fligiel (Bystra Śląska), Halina Fujak (Bielsko-Biała), Krystyna Godowska (Braniewo), Michał Jakubiec (Bielsko-Biała), Alicja Kapałczyńska (Łekno k. Piły), Danuta Karaś (Katowice), Maurycy Kulak (Bielsko-Biała), Danuta Kusz (Tarnowskie Góry), Katarzyna Ledwoń (Skoczów), Czesław Maćkowski (Katowice), Piotr Majdanik (Gliwice), Roman Niemczyk (Ustroń), Danuta Reder (Mysłowice), Urszula Irena Skiba (Katowice), Dariusz M. Rott (Dąbrowa Górnicza), Beata Sabath (Cieszyn), Joanna Solarz (Sosnowiec), Leszek Tełpycki (Bielsko-Biała), Jarosław Wajdzik (Bielsko-Biała), Urszula Wawrzyczek (Chybie), Kazimierz Żertka (Cieszyn); od 1987: Alicja Kupka (Mazańcowice), Dariusz Piróg (Sosnowiec), Barbara Rakus (Siemińska).*

* Wykorzystano materiały nadesłane przez B. Siemińską, kontaktowano się też z M. Siemińskim (V 1999).

Na początku 1980 Mirosław Siemiński i Stanisław Pietrzyk założyli w miejscowości Mnich koło Strumienia Klub Młodych „Exodus" (jego kierownikiem został Siemiński). Początkowo skupiał około 20 osób[1]. Do 1984 Klub miał swoją siedzibę w remizie Ochotniczej Straży Pożarnej w Mnichu, potem krótko w Gminnym Ośrodku Kultury w Chybiu. Już w listopadzie 1981 zaczął wydawać powielany informator o objętości 2 stron maszynopisu. W 1983 ogłosił ogólnopolski konkurs poetycki (na który wpłynęło 190 zestawów wierszy); jego uczestnikom z województwa bialskiego zaproponowano udział w planowanej Amatorskiej Grupie Literackiej, która działałaby przy „Exodusie"; inauguracyjne spotkanie odbyło się pod koniec stycznia 1984 w sali Gminnej Spółdzielni w Chybiu; w programie były rozmowy z członkami Komisji pierwszego Konkursu Poetyckiego oraz prezentacja utworów powstałej grupy. Uczestnicy Klubu „Exodus" znaleźli w tym czasie siedzibę w utworzonym w 1984 Środowiskowym Domu Kultury w Chybiu. Początkowo grupę tworzyli, obok Pietrzyka i Siemińskiego, także Lucyna Białkowska, Dariusz Bojda, Bogdan Gołyszny, Beata Kalińska, Ludwik Sajdok i Barbara Hatala. W kolejnych latach przystępowali do niej także niektórzy laureaci następnych konkursów poetyckich, organizowanych przy współudziale Klubu.

W 1984 działalnością „Exodusu" zainteresował się ZMW w Bielsku, proponując utworzenie przy Klubie koła ZSMP, w zamian miał finansować jego inicjatywy (głównie biuletyn). Koło ZSMP faktycznie nigdy nie funkcjonowało, natomiast od maja 1984 Młodzieżowa Wszechnica Dziennikarska, działająca w ramach Klubu „Exodus", zaczęła wydawać biuletyn *Formacja* (pod redakcją W. Siemińskiego; w 1984–88 wydano 30 numerów w nakładzie 1500 egzemplarzy). Czasopismo zamieszczało na swoich łamach m.in. utwory członków Amatorskiej Grupy Literackiej oraz utwory laureatów konkursów poetyckich. Według oceny Siemińskiego po powstaniu *Formacji* trudno było oddzielić zakres prac Klubu, grupy literackiej i pisma[2]. W 1985 pojawiły się propozycje przedstawicieli władz lokalnych przekształcenia *Formacji* w wojewódzki biuletyn ZSMP oraz założenia w Mnichu wojewódzkiego ośrodka KKMP, ale nie zostały podjęte przez członków Exodusu[3].

Od 1990 zespół redakcyjny *Formacji* wydawał biuletyn *Exodus. Pismo klubowe*, a w 1999 zaczęło ukazywać się pod redakcją Siemińskiego pismo *Nowa Formacja. Prywatny dwutygodnik lokalny*, drukowane w prywatnej firmie M. Siemińskiego[4]; pismo to nie miało już profilu klubowego i dotyczyło w większości bieżącego życia regionu.

[1] Obok Amatorskiej Grupy Literackiej w Klubie działały też Młodzieżowa Wszechnica Dziennikarska, Klub Korespondencyjny, Młodzieżowe Forum Dyskusyjne, Grupa Kulturalno-Rozrywkowa i uczniowska grupa Exodusik.

[2] Zob. *Razem* 1989 nr 10 s. 12.

W kolegium *Formacji* w różnych latach byli m.in. Joanna Dąbrowska, Ewelina Pisarek, Anna Pustelnik, Dorota Waleczek, Mirosław Waleczek, Bożena Żur.

[3] W miesięczniku KKMP *Okolice* (1987 nr 6) pojawiła się nawet kolumna wierszy nagrodzonych w IV Konkursie Poetyckim Klubu Młodych Exodus, zamieszczona w rubryce: Z życia KKMP.

[4] Red.: B. Krzempek, A. Motylewska, K. Pietrzyk, B. Siemińska, M. Siemiński (red. nacz. i wydawca).

Amatorska Grupa Literacka miała charakter otwarty, uczestniczyli w jej pracach młodzi debiutanci nie tylko z Mnicha, Chybia i okolic, ale też z odległych miejscowości, w 1983–87 blisko pięćdziesiąt osób. Dość szybko działalność Klubu „Exodus" została zdominowana przez członków grupy literackiej. Nie dążono do sformułowania programu literackiego, skupiając się na dyskusjach nad utworami członków, czemu służyły liczne wieczory autorskie i kolejne ogólnopolskie konkursy poetyckie dla początkujących poetów. Na drugi konkurs, ogłoszony przez grupę w 1984, nadesłano 258 zestawów wierszy, w roku następnym ponad 300, a na IV konkurs – 544 zestawy. Do jury każdorazowo zapraszano pisarzy i krytyków (np. w 1986 byli to Bogusław S. Kunda, Tadeusz Olszewski, Jan Pichet, Tadeusz Śliwiak).

W pierwszym konkursie wzięło udział ponad 190 osób z 40 województw. Nie przyznano w nim I nagrody; II otrzymał Tadeusz Chętkowski (Płock), III – Juliusz Wątroba, wyróżnienia: B. Kalińska, Stanisław Radomski (Otręb k. Przasnysza), Tymoteusz Topor (Istebna), Kazimierz Damps (Żory). W drugim, rozstrzygniętym w 1985, nagrody i wyróżnienia otrzymali m.in. Beata Kalińska (Cieszyn), Lucyna Białkowska, Dariusz Bojda (Brenna), Henryk Brańczyk (Pruchna), Rinaldo Faran (Skoczów), Stanisław Kucharczyk (Strumień), Danuta Mosór (Strumień), Irena Mucharska (Cieszyn), Stanisław Pietrzyk, Adam Probosz (Istebna), Stanisław Raszewski (Skoczów), Beata Sabath (Cieszyn), Adam Szcześniewicz (Chybie), Tymoteusz Topór (Wisła), Danuta Uchyła (Chybie), Józef Wagner (Ustroń). W trzecim konkursie (rozstrzygnięty w 1986) nagrody otrzymali: Maria Danuta Betto (Włocławek), J. Wątroba (Rudzica) i Marek Brymora (Kalisz), rozdzielono też siedem wyróżnień, w czwartym (wyniki w 1987) nagrody przyznano, I – Robertowi Grali (Płock), II – Waldemarowi Mystkowskiemu (Warszawa), dwie równorzędne III – Antoniemu Dąbrowskiemu (Starachowice) i Piotrowi Piotrowskiemu (Zielona Góra), wyróżnienia otrzymało osiem osób, w tym Beata Kalińska (Cieszyn) i Marcin Hałaś (Bytom). W piątym konkursie (rozstrzygniętym w 1987) nagrody wręczono Krzysztofowi Śliwce (Ząbkowice Śląskie), Januszowi Korylowi i Robertowi Starmachowi, przyznano też wyróżnienia pięciu osobom, m.in. Mirosławowi Bochenkowi[5]. W 1990 rozstrzygnięto, przy współudziale Wojewódzkiego Ośrodka Kultury w Bielsku-Białej, ósmy Ogólnopolski Konkurs (o rozszerzonej formule:) Literacki. W jury zasiadali Zbigniew Irzyk, Zdzisław Łączkowski, T. Olszewski i J. Picheta. W dziale poezji nie przyznano I nagrody, II otrzymał Krzysztof Dariusz Szatrawski (Olsztyn), III – K. Śliwka, wyróżnienia: Joanna Bidzińska (Jastrzębie), A. Chrystowska, Kordian Michalak (Namysłów), Zbigniew Milewski (Warszawa), Tadeusz Zawadowski (Zduńska Wola). W dziale prozy I nagrodę otrzymał Augustyn Baran (Izdebki), II – Maciej Antoni Suszek (Biedrusko), III – Agnieszka Melerska (Łódź), trzy równorzędne wyróżnienia otrzymali: Marta Fox (Katowice), Radosław Rzeszotek (Toruń), Przemysław Szulgit (Poznań). Nagrodzone i wyróżnione utwory zostały opublikowane w osobnym zeszycie biuletynu *Exodus. Pismo klubowe* (1991 nr 2).

---

[5] Brak dokumentacji dotyczącej szóstego i siódmego konkursu, zorganizowanych przez Klub „Exodus" i działającą w jego ramach grupę.

Jednocześnie od 1985 grupa organizowała warsztaty literackie z udziałem m.in. Mirosława Bochenka, Tadeusza Mocarskiego, Mieczysława Stanclika, T. Śliwiaka, Juliusza Wątroby; jej gościem był też Stefan Treugutt. Były one ważną formą działalności grupy. Gromadziły licznych uczestników, a jako gości i jurorów uznanych poetów i krytyków; np. II Warsztaty Literackie w Chybiu odbyły się z udziałem T. Śliwiaka, Jerzego Federowicza, Bronisława Cieślaka, T. Mocarskiego i Tadeusza J. Żółcińskiego. W warsztatach, zorganizowanych w V 1987, udział wzięli T. Mocarski oraz piosenkarz country Tomasz Szwed. W czasie ich trwania T. Śliwiak mówił: „[...] czegoś podobnego, co zastałem w Chybiu, nie miałem jeszcze okazji przeżyć. Ujęła mnie przede wszystkim niespotykana świeżość prezentowanych wierszy, całkowity brak uzależnienia twórców od mód czy redaktorskich wymagań, ich spontaniczność i prawdziwy autentyzm. Zaskoczyli mnie całkowicie inną dykcją poetycką. Ich wiersze były niejednokrotnie lepsze od tych, jakie na co dzień drukujemy. [...] Tutaj w Chybiu została skompromitowana opinia o małomiasteczkowej, prowincjonalnej atmosferze"[6]. Kazimierz Kaszper, śledzący działalność grupy od początku jej istnienia, oceniał: „Jest to – chcę wierzyć – zapowiedź utworzenia środowiska, które może wypowiedzieć prawdy o regionie o wiele silniej, niż to uczyniły epigońskie w stosunku do budzicielskich programów regionalistycznych – aktualnie działające w Cieszynie i okolicy grupy twórcze"[7].

Exodus nawiązał kontakty warsztatowe z Klubem Literackim „Nadolzie"; 17 IV 1986 odbyło się spotkanie obu środowisk w Cieszynie. Pod koniec 1986 patronat nad Klubem objął Krakowski Oddział ZLP; do opieki literackiej wytypowany został Bogusław S. Kunda. Klub kontynuował wcześniejsze formy swojej działalności, w tym tradycję organizowania ogólnopolskich konkursów poetyckich dla twórców niezrzeszonych oraz warsztatów literackich. Oceniając na łamach *Formacji* działania młodych twórców skupionych przy Klubie, Kunda pisał: „Podoba mi się dążenie animatorów tego ruchu nie tyle do produkcji poetów, ile do stworzenia środowiska"[8].

W styczniu 1987 z okazji jubileuszu Klubu zorganizowano spotkanie, na którym wręczono nagrody książkowe najstarszym stażem członkom Exodusu, odbył się też koncert gitarowo-skrzypcowy Eligiusza Batury i Jacka Niemca.

Według informacji M. Siemińskiego w 1990 członkowie Amatorskiej Grupy Literackiej podjęli decyzję o przerwaniu jej działalności.

Publikacje

– w czasopismach

1983

Kronika (Bielsko-Biała) nr 48: 1–7 XII s. 5, Poezja w gminie.
W: B. Kalińska [w art. omawiającym I konkurs grupy].

[6] Cyt. w: *Głos Ziemi Ciesz.* 1986 nr 23.
[7] *Opole* 1986 nr 7.
[8] *Formacja* 1987 nr 2 s. 8.

1984

Głos Ziemi Ciesz. nr 11: 16–22 III s. 5, Wiersze spod znaku „Exodusa".
W: L. Białkowska, D. Bojda.

1986

Walka Młod. nr 7: 16 II s. 19.
W: B. Kalińska.

– *druki zwarte*

1986

B. Kalińska: Chwilobranie. [Wiersze]. Oprac. i wstęp: K. Kaszper. Chybie: Środowiskowe Centrum Kult., Klub Młodych „Exodus", 29 s., egz. 300.

1987

B. Rakus: Abym spłonęła doszczętnie. [Wiersze]. Oprac. M. Siemiński. Ilustr. R. Urbanowicz. Chybie: Środowiskowe Centrum Kult., Klub Młodych „Exodus", 29 s., egz. 300.

1988

S. Pietrzyk: Sumieniem prosto z ziemi. [Wiersze]. Oprac. M. Siemiński. Ilustr. R. Urbanowicz. Chybie: Środowiskowe Centrum Kult., Klub Młodych „Exodus", 29 s., egz. 300.

1989

L. Białkowska: W tajemnicy przed sobą. [Wiersze]. Oprac. M. Siemiński. Ilustr. R. Urbanowicz. Chybie: Środowiskowe Centrum Kult., Klub Młodych „Exodus", 29 s., egz. 300.

S. Kucharczyk: Miasto spokojnej starości. [Wiersze]. Oprac. M. Siemiński. Ilustr. J. Krzempek. Chybie: Środowiskowe Centrum Kult., Klub Młodych „Exodus", 29 s., egz. 300.

U. Skiba: Opowiadania. Oprac. M. Siemiński. Ilustr. K. Kubala. Chybie: Środowiskowe Centrum Kult., Klub Młodych „Exodus", 29 s., egz. 300.

1990

A. Chrystowska: Do ocenzurowania. [Wiersze]. Oprac. M. Siemiński. Ilustr. J. Krzempek. Chybie: Środowiskowe Centrum Kult., Klub Młodych „Exodus", 29 s., egz. 300.

W. Jarosz: Jaroszada. [Wiersze]. Oprac. M. Siemiński. Chybie: Środowiskowe Centrum Kult., Klub Młodych „Exodus", 29 s., egz. 300.

Opracowania

– grupa o sobie: **1989:** M. Siemiński: Kamień do kamienia. [Wyw.; rozm.:] J. Wieliński. *Razem* nr 10: 3 V s. 12–13 [dot. też Klubu Młodych „Exodus"].

– ogólne: **1984:** [K. Kaszper] (kk): Laureaci z „Exodusa". *Głos Ziemi Ciesz.* nr 2: 13–19 I s. 4. – [K. Kaszper] (kk): Spotkanie młodych poetów. *Głos Ziemi Ciesz.* nr 3: 20–26 I s. 5. – [K. Kaszper] (kk): Spotkanie z D. Brojdą. *Głos Ziemi Ciesz.* nr 9: 2–8 III s. 4 [not. o spotkaniu autorskim zorg. przez grupę]. – [K. Kaszper] Antyk Wariusz: Wiersze spod znaku „Exodusa". *Głos Ziemi Ciesz.* nr 11: 16–22 III s. 5. – [K. Kaszper] (kk): „Exodus" wszedł do szkół. *Głos Ziemi Ciesz.* nr 12: 23–29 III s. 4. – [K. Kaszper] (kk): „Formacja" Klubu Młodych. *Głos Ziemi Ciesz.* nr 38: 21–27 IX s. 5 [inf. o biuletynie oraz kolumnie poet. B. Kalińskiej w nrze z IX].

– **1985:** [K. Kaszper] (kk): Formacja. *Głos Ziemi Ciesz.* nr 5: 18–24 I s. 4. – K. Kaszper: Zapaleńcy. *Głos Ziemi Ciesz.* nr 3: 18–24 I s. 4. – L. Miłoszewski: Jest taki klub. *Kronika* nr 5: 6 II. – [K. Kaszper] (kk): Wieczór poetycki [M. Bochenka]. *Głos Ziemi Ciesz.* nr 7: 15–21 II s. 5 [wieczór 9 II, z udziałem grupy]. – **1986:** (m): Chwilobranie. *Głos Ziemi Ciesz.* nr 1: 3–9 I s. 4 [not. dot. tomiku wierszy B. Kalińskiej]. – H. Urbanowski: Chyba Chybie... *Walka Młod.* nr 7: 16 II s. 19. – [K. Kaszper] (kk): Literacka współpraca. *Głos Ziemi Ciesz.* nr 18: 28 V s. 4 [not. o spotkaniu z Klubem Literackim „Nadolzie", 17 IV]. – K. Kaszper: Chybski fenomen. *Głos Ziemi Ciesz.* nr 23: 6–12 VI s. 5. – L. Miłoszewski: „Exodus" wyróżniony. *Kronika* nr 23: 5–11 VI [o „Wawrzynie Najlepszym Amatorom"]. – K. Kaszper: Pogranicze. *Opole* nr 7: VII s. 26 [spraw. z II Warsztatów Lit.]. – [K. Kaszper] (o): Pod opieką ZLP. *Głos Ziemi Ciesz.* nr 48: 28 XI – 4 XII s. 4 [not. o objęciu patronatem przez Oddz. Krak. ZLP]. – **1987:** S. Bubin: Formacja, czyli opowieść o Klubie Młodych „Exodus", która zaczęła się 7 lat temu i na szczęście wciąż nie ma końca. *Podbeskidzie* nr [17] s. 51–56. – [B. Swadźba] (sab): Siedem lat „Exodusu". Zaczęło się w Mnichu. *Tryb. Rob.* nr 24: 29 I . – [K. Kaszper] (kk): Nowa Formacja. *Głos Ziemi Ciesz.* nr 24: 12–18 VI s. 5. – L. Kurek: Susy złotych żab. *Katolik* nr 29: 19 VII s. 6. – [K. Kaszper] (kk): Pierwsze laury. *Głos Ziemi Ciesz.* nr 32: 7–13 VIII s. 5. – [B. Swadźba] (sab): Z Mnicha powiało poezją. *Tryb. Rob.* nr 263: 19 XI. – **1988:** [P. Czupryna] (cz). *Głos Ziemi Ciesz.* nr 3 s. 5 [not. o 8. rocznicy działaln.].

Konkurs Poetycki. [I:] **1983:** J. Picheta: Poezja w gminie. *Kronika* (Bielsko-Biała) nr 48: 1–7 XII s. 5. – [IV:] **1986:** [ogł.] *Gaz. Młod.* nr 61: 1–4 VIII s. 5, *Głos Ziemi Ciesz.* nr 33: 15–21 VIII s. 5, *Kronika* (Bielsko-Biała) nr 35: 28 VIII–3 IX s. 5, – [wyniki:] **1987:** (lem): Tłok na Parnasie. *Kronika* (Bielsko-Biała) nr 5: 29 I–4 II s. 7, Z życia KKMP. – (e): Rozstrzygnięcie konkursu. *Głos Ziemi Ciesz.* nr 4: 23–29 I. – *Okolice* nr 6: VI s. 90 [tu też teksty nagr. i wyróżn. w konkursie]. – [V; ogł.:] *Gaz. Młod.* nr 73: 11 IX s. 4, *Głos Ziemi Ciesz.* nr 37: 11–17 IX s. 4, – [wyniki:] (k): Laureaci spoza regionu. *Głos Ziemi Ciesz.* nr 49: 4–10 XII s. 5; (lem). *Kronika* (Bielsko-Biała) nr 50: 10–16 XII s. 6. – **1991:** T. Olszewski: Konkurs literacki po raz ósmy. *Exodus. Pismo klubowe* nr 2: II s. 6–8.

MEANDRY

Grupa Literacka „Meandry" im. S. Żeromskiego.

Starachowice; 1983–po 1988.

Grupa o charakterze klubowym, związana z RSTK.

Członkowie: *Marek Barański, Jacek Bębus, Jakub Ciok, Paweł Ciok, Antoni Dąbrowski, Jadwiga Góźdź, Elżbieta Grabosz, Krzysztof Jarzyński, Leszek Kanach, Zbigniew Kieszek, Włodzimierz Kowalczyk, Stefan Rusin, Grażyna Szczerba, Konstanty Tarnowski, Andrzej Zatorski.*

Grupa działała w Starachowicach. Związana była z RSTK. Należało do niej kilku byłych członków → Ponidzia (Konstanty Tarnowski, Andrzej Zatorski), Włodzimierz Kowalczyk należał wcześniej do → Iłżanki, oraz twórcy amatorzy z Radomia, Skarżyska-Kamiennej, Końskich, Wąchocka i innych miejscowości. Grupa nie miała ambicji programotwórczych; jej członkom zależało na doskonaleniu twórczości. O nazwie grupy pisano: „Przyjęliśmy nazwę Meandry, aby oddać swoje osobowości, które jak nasza rzeka Kamienna są różnorodne w malowniczych

zakrętach. Przyglądając się Kamiennej, mówimy często – jesteś jak natura literatury: piękna i okrutna, tajemnicza i kręta!"[1]

Spotkania autorskie grupy organizowano w Gminnych Ośrodkach Kultury, klubach robotniczych i spółdzielczych, ośrodkach praktycznej pani WSS „Społem", bibliotekach i szkołach, także podstawowych. Ogłaszano kilkakrotnie konkurs literacki pt. „Nad Kamienną"; w 1986 odbyła się jego czwarta edycja; miał już charakter ogólnopolski. Organizowano też warsztaty literackie, m.in. w Głuchowie koło Grójca. Na początku 1986 warsztaty takie przeprowadzono w Wąchocku; zaproszono tam Władysława Grzelaka, gawędziarza ludowego i Mariannę Wiśnios, malarkę ludową. Zorganizowano też, wspólnie z Nauczycielskim Klubem Literackim z Kielc, sesję literacką (30–31 V 1986). W ramach sesji odbyło się sympozjum popularnonaukowe pt. „Literatura polska lat 1980–1986", warsztaty twórcze i spotkania z czytelnikami. Gośćmi Meandrów na tej imprezie byli: Zbigniew Brzozowski, Irena Furnal, Edward Kolbus, Zbigniew Okoń, Teresa Opoka, Stanisław Rogala, Maria Stępkowska. W 1986 pracowano nad almanachem, który miałby obejmować także utwory kieleckiego Nauczycielskiego Klubu Literackiego (nie został zrealizowany). Grupa nawiązała kontakty z Kieleckim Oddziałem ZLP. Członkowie Meandrów publikowali w *Słowie Ludu*, *Echu Dnia*, *Gromadzie – Rolnik Polski*, *Zielonym Sztandarze*, *Twórczości Robotników* oraz *Bez Przysłony.*

W 1988 grupa nadal działała.

Publikacje

– *w czasopismach*

1985

Przemiany nr 11: XI s. 37, Meandry '83.

W: M. Barański, A. Dąbrowski, Z. Kieszek, G. Szczerba, A. Zatorski.

1986

Grom. Rol. Pol. nr 35: 23 III s. 9, Grupa Literacka Meandry ze Starachowic.

W: J. Ciok, A. Dąbrowski, Z. Kieszek, K. Tarnowski, A. Zatorski. – [Noty o autorach].

1987

Grom. Rol. Pol. nr 98: 16 VIII s. 10, Grupa Literacka Meandry.

W: J. Bębus, J. Ciok, A. Dąbrowski, J. Góźdź, K. Jarzyński, Z. Kieszek, S. Rusin, A. Zatorski.

– *druki zwarte*

1985

Wieczór autorski grupy literackiej Meandry '83, maj 1985. Oprac. A. Zatorski. Starachowice: RSTK, 29 s.

Zawartość: Kilka słów o RSTK. – W: P. Ciok, A. Dąbrowski, E. Grabosz, Z. Kieszek, G. Szczerba, K. Tarnowski, A. Zatorski. – [Noty o autorach].

[1] Cyt. za: *Twórczość Robotników* 1988 nr 16 s. 8.

Opracowania

– grupa o sobie: **1986:** A. Dąbrowski: Ważna sprawa. *Twórczość Robotników* nr 12: 5 VI s. 6.

– ogólne: **1985:** Meandry '83. *Przemiany* nr 11: XI s. 37. – **1986:** S. Wiechno: Biesiada literacka w Wąchocku. *Grom. Rol. Pol.* nr 35: 23 III s. 9. – Konkurs „Nad Kamienną". *Przemiany* nr 4: IV s. 48. – A. Dąbrowski: Starachowicka sesja. *Twórczość Robotników* nr 17: 14 VIII s. 2. – Konkurs „Nad Kamienną". *Radar* nr 33: 14 VIII s. 16. – **1987:** (zk): Z działalności GL Meandry. *Bez Przysłony* nr 6: VI s. 1. – [S. Wiechno] (SWW). *Grom. Rol. Pol.* nr 98: 16 VIII s. 7. – **1988:** J. Graban: Grupa literacka Meandry. (Szkic do portretu). *Twórczość Robotników* nr 16: 11 VIII s. 8.

BLOKI*

Grupa Poetycka „Bloki".

Kraków; kon. 1983–pocz. 1984.
Członkowie: *m.in.: Artur Rotter, Danuta Wojciechowska.*

Grupę Bloki powołał w 1983 Jerzy Harasymowicz, który został też jej opiekunem. Skupiała kilku początkujących poetów[1]. Jej nazwa nawiązywała do „blokowego" środowiska wielkomiejskiego, w którym – mimo jego bezduszności – rodziła się poezja. W grudniu 1983 w *Gazecie Krakowskiej* ukazała się jedyna kolumna poetycka grupy, prezentująca wiersze Artura Rottera i Danuty Wojciechowskiej. Omawiając prezentowane tam debiuty Harasymowicz pisał o młodych poetach jako prawdziwych talentach poetyckich, zaś opublikowanie tomiku Rottera przywitałby jako „rewelację poetycką"[2].

Spotkania członków Bloków przerwano na początku 1984.

Publikacje

– *w czasopismach*

1983

Gaz. Krak. nr 302: 23 XII s. 3.
W: A. Rotter, D. Wojciechowska.

---

* Hasło konsultowane z A. Rotterem (IX 1999).
[1] Pełnej listy członków nie udało się odtworzyć.
[2] Debiutancki tomik A. Rottera „Blisko lata" ukazał się w 1985 w Wydawnictwie Literackim.

Opracowania

– o g ó l n e: **1983:** Grupę Bloki prezentuje Jerzy Harasymowicz. *Gaz. Krak.* nr 302: 23 XII s. 3.

BOLKO

Grupa Twórcza „Bolko".

Opole; ok. 1983–85.
Grupa przy KKMP w Opolu.
Członkowie: *Leszek Bąk, Jerzy Karecki, Elżbieta Lisak-Reudelsdorff.*

Grupa Bolko działała przy oddziale KKMP w Opolu. W styczniu 1985 roku miała wieczór autorski w Klubie Związków Twórczych w Opolu; został on oceniony przez jedynego recenzenta spotkania, Henryka Kubickiego, jako mało wyrazisty. W lutym tegoż roku członkowie grupy ogłosili w *Radarze* tekst programowy pt. „Zamiast manifestu", w którym podkreślali, iż nie interesuje ich „czas zewnętrzny, obyczajowy i polityczny", jedynie „czas dziejący się wewnątrz nas". Sprzeciwiali się uprzedmiotowieniu literatury, dokonanemu ich zdaniem przez nurt „nowej prywatności", a zwłaszcza przez grupę → Wspólność. Stwierdzali zerwanie więzi między twórcami a odbiorcami poezji, winiąc za to krytykę, szczególnie „strukturalistyczną szkołę iblowską". Dalej pisali: „Wyznacznikiem naszej poezji jest «liryczny opis codzienności», próba przewartościowywania zjawisk dziejących się w lirycznym «ja» poprzez ich niemalże rekwizytorską sztampowość, nabierającą w określonym kontekście nowych znaczeń. Uświęcanie liryczne codzienności jest uświęcaniem tego, co niezachwiane i prawdziwe w człowieku".

Brak prasowych informacji o pracach grupy po 1985.

Publikacje

– *w czasopismach*

1985

Radar nr 9: 28 II s. 15–16.
Tu: Zamiast manifestu.

Opracowania

– o g ó l n e: **1985:** H. Kubicki: Ziewanie pod narkozą. *Tryb. Opol.* nr 22: 26–27 I s. 7.

SDS*

Grupa poetycko-plastyczna SDS;
Warianty nazwy: S-D-S; Suwalska grupa twórcza SDS.

Suwałki; VIII 1984–1993.

Członkowie: *Wojciech Marek Darski [pseud.: Dariusz Wojciechowski], Marek K. Sobczak, Andrzej Sulima-Suryn (zm. V 1998 w Kanadzie); po 1988 także: Radosław Czarkowski (od 1990), Bogdan Hildebrandt, Radosław Krupiński; z grupą współpracowali: Robert Dobrowolski, Jerzy Karp, Lech Łopuszko, Zbigniew Mieruński, Anna Nierusz-Kowalska, Jarosław H. Waligóra, Stanisław J. Woś.*

Po opuszczeniu grupy → Dom Marka jej byli członkowie: Wojciech M. Darski, Marek K. Sobczak i Andrzej Sulima-Suryn, założyli w sierpniu 1984 grupę, której w styczniu 1985 nadano nazwę SDS (od pierwszych liter nazwisk założycieli). Od początku swej działalności grupa wydawała kserograficzne zeszyty poetyckie, ilustrowane grafikami Sobczaka lub techniką kolażu (nr 1, datowany 24 sierpnia 1984 ukazał się z okazji nocy plastyczno-literackiej w Galerii „3V" w Klubie Twórców Suwalskiego Towarzystwa Kultury w Suwałkach). Do 1988 powstało jedenaście zeszytów literackich, wydawanego na kserografie pisma SDS oraz cztery zeszyty o tematyce zdominowanej przez dadaizm. W tym czasie członkowie grupy zorganizowali kilka prezentacji plastyczno-literackich, m.in.: „Ostatnia wieczerza w tym sezonie" (Suwałki, Galeria „Pretekst" 1986) oraz kilka wieczorów literackich i wystaw w Galerii „3V" w Suwałkach, uczestniczyli też w licznych prezentacjach literackich i plastycznych na terenie całej Polski, w tym w „Nieme kino III" (Łódź 1985), Olecki Czerwiec Poetycki (1985–88), „Warsztaty" tygodnika *Radar* (1986), „Coitus abruptus" (Kętrzyn, Barciany, Giżycko, Gąski, Ełk, Olecko).

W opublikowanej w 1987 w *Radarze* (nr 7) autoprezentacji pisano m.in.: „Program zakłada działalność pomiędzy środkami wyrazu, którymi są: muzyka, słowo, obraz, gdyż – według programu – słowo ma swoją barwę i dźwięk, a intonacja jest gamą przybierającą każdy wyraz w kolory świata. Grupa SDS w trosce o pełną niezależność twórczą, wyraża swoje niezainteresowanie sferą działań politycznych"[1].

O tym okresie pracy grupy Sobczak pisał: „Pisząc o Minotaurach stwarzamy je – twierdziła grupa SDS. SDS fascynowało posługiwanie się różnymi środkami wyrazu, wzajemne przenikanie się poezji, literatury, plastyki i fotografii. Ważnym doświadczeniem SDS były prace zbiorowe: collages literackie i plastyczne, oddzia-

* Hasło konsultowane z M. Sobczakiem (III 1999); korzystano też z informacji udzielonych przez Z. Fałtynowicza (IV 1999).

[1] Jako uzupełnienie tez programowych grupy traktować można wypowiedzi W.M. Darskiego: Collage Image. *Krajobrazy* 1984 nr 37 s. 11; Ku przeznaczeniu słów... *Gaz. Młod.* 1988 nr 2 s. 8; W stronę baroku. *Krajobrazy* 1985 nr 4 s. 11.

ływanie i zderzanie się osobowości, barokowa gra wyobraźni, muzyka rockowa lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych, doświadczenia awangardy muzycznej (The Residents, Laibach...). Literacko wpływ na SDS miał surrealizm (francuski, czeski, jugosłowiański) oraz pisarze iberoamerykańscy (Cortázar, Carpentier, Fuentes). Wojciech Darski wyznał, że SDS nie było zainteresowane problemami literatury nadwiślańskiej"[2].

Grupa SDS nie miała mecenasa; sporadycznie korzystała z pomocy Suwalskiego Towarzystwa Kultury oraz Wojewódzkiego Domu Kultury i według słów Sobczaka „zawsze mogła liczyć na finansową pomoc i anielską wyrozumiałość rodziny (Irena Danuta Sobczak oraz rodzice Wojtka Darskiego), a także przyjaciół (Andrzeja P., właściciela firmy budowlanej w Suwałkach)"[3].

W 1988–93 działalność SDS zdominowana była przez twórczość plastyczną, choć grupa nadal brała udział w spotkaniach literackich, jej uczestnicy publikowali też indywidualnie w prasie (w 1987–89 m.in. w tygodniku *Krajobrazy*, w *Radarze*, *Poezji*). W pracach SDS uczestniczyli w tym czasie także Radosław Czarkowski (rysunek), Bogdan Hildebrandt (graffiti, happening) i Radosław Krupiński (fotografia). Wystawom prac plastycznych często towarzyszyły prezentacje wierszy i tekstów teoretycznych. W 1988 zorganizowano w Suwałkach imprezę artystyczną zatytułowaną „Der Schwartze Palec", na której przedstawiono twórczość i manifest artystyczny SDS (26 VIII, Galeria „3V" z udziałem Hildebrandta, Darskiego, Krupińskiego, Sobczaka), oraz wystawę „Hello, neue socrealizm!" (Suwałki, Galeria „Pretekst" z udziałem Hildebrandta, Krupińskiego, Sobczaka); druga z nich została po 18 godzinach zamknięta po interwencji Służby Bezpieczeństwa. Kolejne wystawy zbiorowe miały miejsce także w Suwałkach w 1989: „Cait-hoch-baum" (Galeria „3V"; Hildebrandt, Krupiński, Sobczak), „Eskimo Suwałki", Suwałki (Galeria „N" – BWA; Hildebrandt, Krupiński, Sobczak), „SDS śpiewa i tańczy, czyli wystawa garderoby przysłanej nam przez krewnych w Ameryce" (Galeria „N" – BWA; Hildebrandt, Krupiński, Sobczak), „Znów razem" (Galeria „3V"; Galeria „N" – BWA; Hildebrandt, Krupiński, Sobczak). Następne wystawy to w 1990: „Szkicownik" (Suwałki, Galeria BWA; Krupiński, Sobczak), „SDS über alles" (Poznań, Galeria „Desa"), „Suwałki w klatce" (zorganizowane w klatce schodowej kamienicy przy ul. Kościuszki 73 w Suwałkach; Czarkowski, Hildebrandt, Krupiński, Sobczak), „Malarstwo, grafika, rysunek" (Poznań, Galeria „Desa"; Czarkowski, Krupiński, Sobczak). W 1991 miały miejsce dwie wystawy: „Psychodeliczny sen doktora Pawłowa" (Suwałki, Galeria BWA; Czarkowski, Hildebrandt, Krupiński, Sobczak oraz Zbigniew Mieruński) i „35 stunde Sommerfest" (Hamburg, Hochschule für Bildende Künste; Darski, Sobczak), „Künstwelt" (Hamburg, Hochschule für Bildende Künste; Sobczak). Ostatnią wystawą grupy był „Przegląd plastyki suwalskiej" (BWA; Krupiński, Sobczak). Nawiązano w tym czasie współpracę z innymi grupami artystycznymi, m.in. z Łodzią Kaliską[4], Gruppa, Neue Beremiennost' i niemiecką Minus Delta T.

---

[2] List z III 1999.

[3] *Tamże.*

[4] Historia tego środowiska w artykule W. Gnacikowskiej z fotografiami A. Świetlika: Wenus wiodąca Łódź na barykady. *Gazeta Wyborcza. Magazyn* 1999 nr 10 s. 10–15. Por. też: Kultura Zrzuty. Łódź Kaliska. Warsz.: Akademia Ruchu 1989, 190 s.

W 1990–92 Darski, Hildebrandt, Krupiński i Sobczak redagowali dział kulturalny w suwalskim *Tygodniku Północnym*. W 1991–94 Marek Sobczak prowadził w Suwałkach Galerię „Chłodna 20", w której indywidualne wystawy mieli członkowie SDS i która m.in. wydała katalog wierszy Darskiego.

SDS nie ogłosił nigdy formalnego rozwiązania, jednak w 1993, gdy jego uczestnicy skoncentrowali się na pracy indywidualnej, zaprzestał wspólnej działalności. Sobczak przeniósł się do Warszawy, gdzie w 1992 zaczął pracować jako grafik w redakcji *Gazety Wyborczej*, także w Warszawie osiedli Darski (rozpoczął pracę dziennikarską w *Tygodniku Solidarność*) i Hildebrandt. Czarkowski wyjechał do Zielonej Góry, gdzie w 1992 został asystentem w Państwowej Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych w pracowni Zenona Polusa, Krupiński pozostał w Suwałkach, gdzie założył galerię fotograficzną „Pacamera" przy Rejonowym Ośrodku Kultury i Sztuki.

W marcu 1998 grupa zorganizowała po pięcioletniej przerwie wieczór poetycko-plastyczno-muzyczny w Staromiejskim Domu Kultury w Warszawie; zaprezentowano tu m.in. wspólne wiersze Darskiego i Sobczaka pt. „Collage dla Wilka. Dwutakt obsesyjnie północnych iluzji"[5].

Publikacje

– *w czasopismach*

1985

Krajobrazy nr 14: 7 IV s. 11.
Manifest SDS [właśc. autoprezentacja].

1986

Krajobrazy nr 25 s. 11. Arkusz poetycki (8) SDS.
[Wstęp; nota o grupie]. – W: W.M. Darski, R. Dobrowolski, L. Łopuszko, M.K. Sobczak, A. Sulima-Suryn.

1987

Czerwony Sztandar, Wilno nr 277 s. 4, Gośćmi naszych łamów – poeci polscy.
W: W.M. Darski, M.K. Sobczak, A. Sulima-Suryn.

Gaz. Młod. nr 99 s. 8.
Manifest Nr 3420 i pierwszy.

Radar nr 7 : 12 II s. 12–13. Grupa S-D-S.
W: W.M. Darski, M.K. Sobczak, A. Sulima-Suryn. – Tu też autoprezentacja grupy.

1988

Nowy Med. nr 11: 1–15 VI s. 9, Młoda Sztuka.
W: W.M. Darski, J. Karp, M.K. Sobczak. – (Zamiast manifestu) tekst o jedzeniu poziomek.

---

[5] Druk: *Autograf* 1997 nr 5; *Kartki* 1998 nr 16.

1989

Gaz. Młod. nr 6 s. 8.
Do najnowszych roczników. Odezwa nr 1009. [Manifest Rady Twórczej Grupy SDS].
Gaz. Młod. nr 66 s. 8, Prezentacje: SDS [w rubryce:] Akademia Słowa nr 33.
[Nota o grupie]. – W: W.M. Darski, J. Karp, M.K. Sobczak.

– *druki ulotne*

1984

SDS [Sobczak – Darski – Sulima], masz. powiel.
[Nr 1:] Pieśni z miłości i śmierci, 8 s. nlb.
W: W.M. Darski, M.K. Sobczak, A. Sulima-Suryn, – także: Wiaczesław Janowicz, Piotr Januszkiewicz.
[Nr] 2: O tym, co ujrzeliśmy po drugiej stronie lustra, 8 s. nlb.
W: W.M. Darski, M.K. Sobczak, A. Sulima-Suryn.

1985

[Nr] 3: Sobczak – Darski – Sulima-Suryn.
W: W.M. Darski, M.K. Sobczak, A. Sulima-Suryn, – także: M. Dobrowolska, Robert Dobrowolski, W. Janowicz.
[Nr] 4: Raport z dachu świata, 12 + 4 s. nlb.

1986

[Nr 5:] Marek Krzysztof Sobczak – Wojciech Marek Darski. [Wiersze], 11 s. nlb.
[Nr] 6: Borawski – Janowicz – Karp – Darski – Sobczak – Wojewoda. [Wiersze], 11 s.
[Nr] 7: Darski – Sobczak plagiaty, 15 s.
Zawiera plagiaty m.in. z Holana, Szklarskiego i Eluarda, oprac. [W.M.] Darski, [M.K.] Sobczak.
[Nr] 8: La femme, 12 s. nlb.
W: Anna Biernacka, Ariana M. Nagórska, Małgorzata Pacholska, Anna Piwkowska, Dorota Wójcik.

1987

[Nr] 9: [Sześćdziesiąt jeden] 61, [Dziewięćdziesiąt jeden] 91 lat Cabaret Voltaire, 8 s.
W: A. Sulima-Suryn.
[Nr] 10: [bez tytułu; b.r. wyd.], 12 s. nlb.
[Nr 11: b.r. wyd.] Facts, 6 s. nlb.
Zawiera historię i opis działań grupy SDS.

1992

W.M. Darski: Święta naiwność obrazów. [Wiersze]. Suwałki: Galeria Chłodna 20.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1985:** [W.M. Darski] Dariusz Wojciechowski: Kultura albo nic. *Krajobrazy* nr 28 s. 11 [dot. wieczoru grupy], polem.: P. Wojewoda, *tamże* nr 31 s. 11. – **1987:** Grupa S-D-S. *Radar* nr 7: 12 II s. 12. – **1988:** W.M. Darski: SDS w Klubie Twórców [dot.: Der Schwartze

Palec]. *Krajobrazy* nr 37: 18 IX s. 16. – **1988:** [W.M.] Darski: SDS w Klubie Twórców. *Krajobrazy* nr 37 s. 16. – **1990:** R. Krupiński: Sztuka dyskretnego synkretyzmu, czyli metafizyka z powyrywanych z kontekstu zapisków różnych autorów (Adorno, Benjamin, Busoni, Moles, Radhakrishnan i innych) do szkicowania SDS, czyli o tym, dlaczego dorosły człowiek wygląda groteskowo bez filozofii i sztuki. *Inf. Kult. Suwalszczyzny IKS* nr 1: I–III s. 15. – **1998:** M. Sobczak: Wieża Babel. *Krajobrazy* nr 47: 22 XI s. 12 [wyw.; rozm.:] J. Sieradzki.

– o g ó l n e: **1986:** A. Kowalski: Czy będzie ciąg dalszy? *Radar* nr 41 s. 5 [dot. IV Spotkań Młodych Pisarzy z udziałem m.in. grupy SDS]. – [E.] Kurzawa. Minibzdurnik. *Krajobrazy* nr 35 s. 16. – **1987:** Z. Fałtynowicz: [Inf. o grupie]. *Czerwony Sztandar*, Wilno nr 277 s. 4. – E. Kurzawa: SDS w akcji. *Krajobrazy* nr 34: 23 VIII s. 16. – **1988:** D. Kowalczyk: Odezwa nr 1/88: do wszystkich pesymistów, czyli młodych poetów i prozaików. *Gaz. Młod.* nr 14 s. 8. – P. Laskowski: Poezja wyskokowa. *Krajobrazy* nr 37: 18 IX s. 16, Zza węgła [spraw. z prezentacji Der Schwartze Palec]. – Pięć punktów dotyczących SDS. *Pro arte. Katow. Inf. Kult.* nr 11 s. 33. – M. Słapik: Znów SDS. *Krajobrazy* nr 41 s. 16. – **1989:** B. Dunat: W pragnieniach spokój. Jak w Suwałkach deptano dorobek Polski Ludowej. *Polityka* nr 1: 7 I s. 9. – **1994:** G. Mikłaszewicz: Namalować Rosjan. *Gaz. Współcz.* nr 3: 21 I s. 5. – **1995:** P. Dunin-Wąsowicz, K. Varga: SDS. [W:] Parnas bis. Warsz.: Lampa i Iskra Boża s. 77. – **1998:** [E. Wieczorek] Ewa: Wieczór SDS. *Gazeta Wyborcza* nr 56: 7–8 III s. 4 [not. o wieczorze grupy].

REFLEKTOR*

Młoda Grupa Literacka „Reflektor".
Inna nazwa: Grupa Literacka „Reflektor".

Bytom; 1984–90.

Początkowo grupa uczniowska.

Członkowie: *Michał Biedzki, Joachim Diec, Marcin Hałaś (lider grupy), Dorota Joanna Mirska, Janusz Mrzigod, Bożena Paluch, Jacek Siatkowski, Ryszard Stecura, Andrzej Torbus.*

Grupa została założona w 1984 przez uczniów III klasy I Liceum Ogólnokształcącego im. J. Smolenia w Bytomiu; jej pierwotny skład do 1985 tworzyli Marcin Hałaś, Janusz Mrzigod, Jacek Siatkowski i Andrzej Torbus (jedynie Bożena Paluch uczyła się w Technikum Budowlanym). Reflektor działał pod towarzyską opieką Bohdana Urbankowskiego. Nazwa grupy została wybrana przypadkowo w encyklopedii, przewodniczącego, którym został M. Hałaś, wytypowano drogą losowania. Hałaś był już wówczas laureatem konkursu poetyckiego młodzieży szkolnej o „Laur Wierzbaka" w Poznaniu, otrzymał też III nagrodę w konkursie Łódzkiej Wiosny Poetyckiej w kategorii wierszy o tematyce światopoglądowo-religijnej oraz wyróżnienie w Konkursie „Jesiennej Chryzantemy" w Płocku (1984).

W pierwszych prasowych informacjach o grupie pisano, iż kontynuuje ona tradycje działającego w Bytomiu w 1959–64 → Klubu Artystów Anarchistów (stąd

* Hasło konsultowane z M. Hałasiem (IV 1999).

kontakty z B. Urbankowskim). Pod koniec 1985 Reflektor opublikował w czasopiśmie *Wieczór* (nr 223) fragmenty pierwszej deklaracji programowej, w której pisano: „Naszym celem jest neohumanizacja człowieka. To zamierzenie olbrzymie, praca niemal tytaniczna [...]. Pragniemy bezpośredniemu adresatowi naszej twórczości – człowiekowi na powrót otworzyć oczy [...]. Zerwać z powiek przesłaniające świat i drugiego człowieka łuski egoizmu, małości, znieczulicy, zła". W ogłoszonym w 1986 programie literackim pt. „O poezję pełnego humanizmu" oceniano dorobek wcześniejszych formacji stwierdzając m.in., iż Nowa Fala „wywołała jedynie lokalną burzę", zaś pustkę powstałą po wyczerpaniu się → Konfederacji Nowego Romantyzmu, która zdaniem młodych z Reflektora „wydała jedyny sensowny manifest powojennego czterdziestolecia" mogą zastąpić właśnie poeci bytomscy. Pisano: „Rehumanizacja jest kontynuacją humanistycznej linii Konfederacji Nowego Romantyzmu – z której tradycji staramy się czerpać. Jesteśmy maksymalistami – dlatego odpowiada nam jedynie romantyczny program maksimum. Program życia". Program ten jeden z jego recenzentów określił jako „odrobinę bełkotliwy, na nowo skonfederowany romantyzm Anno Domini 1986, podparty filarem sloganowo-gazetowego języka"[1]. W wywiadzie opublikowanym w miesięczniku *Wiara i Odpowiedzialność* (nr 5) Hałaś mówił o tym, iż Reflektor w swoich przekonaniach teoretycznych odrzucał praktykę poetycką → Orientacji Poetyckiej „Hybrydy", Nowej Fali i poezję Piotra Bołtucia[2], nawiązywał zaś do tradycji Romantyzmu oraz Sztuki i Narodu. Dla B. Urbankowskiego pojawienie się Reflektora to „najważniejsze wydarzenie lat osiemdziesiątych", zaś jego członkowie to grupa „fenomenalnie zdolnych dwudziestolatków"[3].

W 1985 grupa zorganizowała międzyszkolny konkurs poetycki „Nadchodzące pokolenie" (w 1986 rozszerzono jego formułę na ogólnopolski); wszystkie finalizowane były w czasie dorocznych Dni Bytomia. Wiersze nagrodzone i wyróżnione w konkursach publikowano w osobnych zeszytach poetyckich. Reflektor organizował też coroczne Tygodnie Młodej Poezji (w trakcie ich trwania ogłaszano wyniki konkursów „Nadchodzące pokolenie"). Na I konkurs nadesłano 15 zestawów wierszy. W jury zasiadali Stanisław Horak (przewodniczący), Janusz Jaśniak (z grup Klub Artystów Anarchistów i → Słowień), Tadeusz Kijonka oraz B. Urbankowski. Nagrody otrzymali: Robert Gmiterek, Ewa Śmiecińska i M. Hałaś, wyróżnienia: Jarosław Bobulski, Bożena Paluch, Joachim Diec, nagrodę specjalną grupy (okazały tort) przyznano Michałowi Biedzkiemu, a nagrody w Turnieju Jednego Wiersza otrzymali: M. Biedzki, M. Hałaś, Dorota Grabowy i Justyna Niedzielska. W organizację II konkursu w 1986 włączył się Wydział Kultury i Sztuki Urzędu Miejskiego w Bytomiu. Zmienił się też skład jury, w którym zasiadali byli członkowie Konfederacji Nowego Romantyzmu: B. Urbankowski (przewodniczący), Marta Berowska, Aleksander Nawrocki oraz Wojciech Janota. W konkursie tym nagrody otrzymali: I – M. Hałaś, II – B. Paluch, Mariusz Baryła, III – Karol Maliszewski, wyróżnienia: Mirosława Radtke, Jacek Podgórski,

[1] R. Bednarczyk. *Radar* 1986 nr 49.
[2] Dot. tomiku pt. Nieprawda, że fiolet. Warsz.: Czyt. 1985, 70 s.
[3] *Polonistyka* 1990 nr 9.

Edward Arczewski, Zyta Rudzka, Agnieszka Westwańska, Witold Fulara, Andrzej Arczewski, Krzysztof Martyna, nagrodę specjalną przyznano Jackowi Podsiadło. Na spotkaniu tym grupa Reflektor zaprezentowała swój program „O poezję pełnego humanizmu" i jak pisał Hałaś – nastąpiło „przekazanie sztafety pokoleń Grupie Reflektor przez Konfederację Nowego Romantyzmu"[4]. Spotkanie zdominowane było przez wspomnienia o Konfederacji, odbyła się też prezentacja wierszy Berowskiej. Reflektor miał zbiorowe spotkanie autorskie w KMPiK, gdzie prezentował wiersze oraz ponownie swój manifest. Po konkursie tym Z. Rudzka zgłosiła akces do grupy, nigdy jednak nie uczestniczyła w jej pracach. Przy III edycji konkursu w 1987 nastąpiła kolejna zmiana w jury: W. Janotę zastąpił M. Hałaś. Nagrody w konkursie otrzymali: II – Ewa Rzucidło [właśc. Mirosław Bochenek] i Jacek Dobrzyniecki, III – Wiesław Ciecieręga, Dariusz Wiecha i Jarosław Koźmiński, wyróżnienia: Anita Simonjetz, Dorota Kielak, Krzysztof Martyna, Jacek Podgórski i Z. Derda, nagrodę specjalną otrzymała Z. Rudzka, w Turnieju Jednego Wiersza zwyciężyła B. Paluch, zaś nagrodę publiczności wręczono J. Podgórskiemu. Nadto przyznano nagrodę honorową za najlepszy (Stanisław Muc: „Hebanowy kandelabr") oraz najgorszy debiut 1986 roku (Małgorzata Smętówna: „Kłótnie z lustrem"). W IV konkursie jury w składzie: M. Berowska, B. Urbankowski (przewodniczący) oraz M. Hałaś oceniało 201 zestawów wierszy; w jury Turnieju Jednego Wiersza zasiadała nadto Mieczysława Fręś. Nie przyznano I nagrody, II otrzymali Tomasz Fellmann i Dorota Macyk, III – Krzysztof Martyna i Dariusz Wiecha. Równorzędne wyróżnienia za pojedyncze wiersze lub ich zestawy otrzymali: Dariusz Burdziłowski, Leszek Izdebski, Ireneusz Jabłoński, Tomasz Jarczyk, Dorota Kielak, Kordian Michalak, Krystyna Paszek, Jacek Podgórski.

Reflektor miał kilka wieczorów autorskich w Bytomiu i w innych miastach Śląska. 10 listopada 1986 gościł u sosnowieckiej grupy → ECCE w Piwnicy Literackiej ECCE; w spotkaniu uczestniczyli M. Biedzki, M. Hałaś, J. Mrzigod, B. Paluch i A. Torbus. Z tej okazji bytomski KMPiK wydał folder poetycki z wierszami członków obu grup. Wcześniej nieco, w sierpniowym numerze *Radaru*, M. Hałaś, omawiając II konkurs Reflektora, jednocześnie na sąsiedniej kolumnie krytycznie ocenił almanach grupy ECCE. Artykuły te spotkały się z gwałtowną polemiką w kolejnych numerach pisma, przerwaną przez redakcję *Radaru*, który zaproponował pojedynek poetycki obu grup.

W 1987–89 grupa wydała techniką powielaczową w nakładzie 50–100 egzemplarzy dwanaście swoich arkuszy poetyckich (Dieca, Hałasia, Mrzigoda, Paluch i Torbusa) oraz zbiorki nie należących do Reflektora Zbigniewa J. Derdy i Andrzeja Kwaśniewskiego. Planowano też wydanie tomiku Ernesta Brylla i Aleksandra Nawrockiego; nie zostały zrealizowane. W kwietniu 1989 grupa gościła w Klubie ZLP w Katowicach; dyskutowano o problemach środowiska młodoliterackiego. W 1990 odbyła się ostatnia edycja konkursu grupy pt. „Nadchodzące pokolenie"; w tymże roku Reflektor zaprzestał działalności.

[4] Zob. *Radar* 1986 nr 31.

Publikacje

– *w czasopismach*

1985

Wieczór nr 223: 15–17 XI s. 6–7, Reflektor.
W: M. Hałaś, J. Mrzigod, B. Paluch, J. Siatkowski.

1986

Wieczór nr 22: 31 I–2 II s. 7, Miejsce na debiut.
W: R. Gmiterek, M. Hałaś, E. Śmiecińska.

1987

Wiara i Odpowiedz. nr 5: V s. 97–106, Twórczość młodych poetów ze śląskiej grupy Reflektor.
W: M. Biedzki, J. Diec, M. Hałaś, D.J. Mirska, J. Mrzigod, J. Niedzielska, B. Paluch. – P: A. Torbus. – M. Hałaś: Artysta organizatorem. (Z artykułu teoretycznego zamieszczonego w jednodniówce „Reflektor").

Wiara i Odpowiedz. nr 11: XI s. 125–128, Laureaci konkursu poezji „Pokolenie, które nadchodzi".
W: J. Dobrzyniecki, J. Koźmiński, K. Martyna, J. Podgórski, Ewa Rzucidło [właśc. Mirosław Bochenek], D. Wiecha.

– *druki*

1985

Nadchodzące pokolenie. [Wiersze nagr. w I Ogólnop. Konkursie Poet. Młodych.]. [Antologia]. Bytom: Wydz. Kult. i Szt. Urz. Miej.
W: M. Biedzki, J. Bobulski, J. Diec, R. Gmiterek, D. Grabowy, M. Hałaś, J. Mrzigod, J. Niedzielska, J. Paluch, E. Śmiecińska. [Przedr. wierszy w: B. Urbankowski: Reflektor na Titanicu. *Poezja* 1986 nr 4 s. 96–101].

1986

Nadchodzące pokolenie. Wiersze nagrodzone w II Ogólnopolskim Konkursie Poetyckim Młodych. [Antologia]. Bytom: Wydz. Kult. i Szt. Urz. Miej. w Bytomiu; Młoda Grupa Literacka Reflektor, 16 s.
J.M.: [Wstęp]. – B. Urbankowski: Reflektor na Titanicu. [Art. o grupie; fragm.]. – Pokłosie II Ogólnopolskiego Konkursu Poetyckiego Młodych „Nadchodzące pokolenie" [nagr. i wyróżn. utwory autorów:] E. Arczewski, M. Baryła, M. Biedzki, W. Fulara, M. Hałaś, K. Maliszewski, K. Martyna, J. Mrzigod, B. Paluch, J. Podgórski, J. Podsiadło (nagr. specjalna), M. Radtke, Z. Rudzka, A. Westwańska. – Manifest Młodej Grupy Literackiej Reflektor „O poezję pełnego humanizmu". [Podp.:] M. Biedzki, J. Diec, M. Hałaś, J. Mrzigod, B. Paluch, A. Torbus.

Reflektor. Jednodniówka poetycka. Red. kolegium. Bytom: Młoda Grupa Literacka Reflektor, 5 s.
M. Hałaś: Artysta organizatorem (fragment artykułu teoretycznego). – W: M. Biedzki, M. Hałaś, D.J. Mirska, J. Mrzigod, B. Paluch.

1987

Nadchodzące pokolenie. Wiersze nagrodzone w III Ogólnopolskim Konkursie Poetyckim Młodych. [Antologia]. Bytom: Wydz. Kult. i Szt. Urz. Miej. w Bytomiu; Młoda Grupa Literacka Reflektor, 16 s.
[Wstęp; werdykt jury]. – W: M. Biedzki, M. Bochenek, W. Ciecieręga, Z. Derda, J. Dobrzyniecki, M. Hałaś, D. Kielak, J. Koźmiński, K. Martyna, J. Mrzigod, J. Podgórski, E. Rzucidło [właśc. M. Bochenek], A. Simonjetz, A. Torbus, D. Wiecha.

B. Paluch: Itaka. [Wiersze]. [Posłowie:] M. Hałaś. Red. tech.: J. Mrzigod. Bytom – styczeń' 87: Młoda Grupa Literacka Reflektor, 10 s., egz. 50. Arkusz nr 2. [Wyd. na prawach rkpsu].

J. Diec: Minuty życia. [Wiersze]. [Posłowie:] M. Hałaś. Red. tech.: J. Mrzigod. Bytom – styczeń '87: Młoda Grupa Literacka Reflektor, 10 s., egz. 50. Arkusz nr 2. [Wyd. na prawach rkpsu].

J. Mrzigod: Rzeki znów nie te same. [Wiersze]. [Posłowie:] M. Hałaś. Red. tech.: J. Mrzigod. Bytom – luty '87: Młoda Grupa Literacka Reflektor, 10 s., egz. 50. Arkusz nr 3. [Wyd. na prawach rkpsu].

A. Torbus: Proza. [Posłowie:] M. Hałaś. Red. tech.: J. Mrzigod. Bytom – marzec '87: Młoda Grupa Literacka Reflektor, 5 s., egz. 50. Arkusz nr 4. [Wyd. na prawach rkpsu].

B. Urbankowski: Kordian i cham. [Wiersze]. [Posłowie: M. Hałaś] (mh). Red. tech.: J. Mrzigod. Bytom – czerwiec '87: Młoda Grupa Literacka Reflektor, 12 s., egz. 99. Arkusz nr 5. [Wyd. na prawach rkpsu].

M. Hałaś: Przed snem. [Wiersze]. [Posłowie:] J. Mrzigod. Red. tech.: J. Mrzigod. Bytom – czerwiec '87: Młoda Grupa Literacka Reflektor, 10 s., egz. 90. Arkusz nr 6. [Wyd. na prawach rkpsu].

B. Paluch: Pasjans ze zbitych szyb. [Wiersze]. [Posłowie:] J. Mrzigod. Red. tech.: J. Mrzigod. Bytom – czerwiec '87: Młoda Grupa Literacka Reflektor, 12 s., egz. 50. Arkusz nr 7. [Wyd. na prawach rkpsu].

1988

Nadchodzące pokolenie. Wiersze nagrodzone w IV Ogólnopolskim Konkursie Poetyckim Młodych. Zbiór wierszy nagrodzonych. Informacje. [Antologia]. Bytom: Wydz. Kult. i Szt. Urz. Miej. w Bytomiu; Młoda Grupa Literacka Reflektor, 20 s., egz. 1000.

Wyd. ze środków Miej. Funduszu Rozwoju Kult. – Zawartość: [Wstęp; werdykt jury]. – W: D. Burdziłowski, T. Fellmann, I. Jabłoński, T. Jarczyk, D. Kielak, Cz. Kuśmierek, D. Macyk, K. Martyna, K. Michalak, B. Paluch, J. Podgórski, R. Stecura, J. Walaszczyk, J. Zakrzewski. – Młoda Grupa Literacka Reflektor: W: M. Hałaś, B. Paluch, A. Torbus, – M. Hałaś: Pokolenie Przełomu [przedr. z: *Gaz. Młod.* 1988 nr z 28 X].

A. Torbus: Menuet skończony. [Proza poet.]. Red. tech.: J. Mrzigod. Bytom – czerwiec '87: Młoda Grupa Literacka Reflektor, 5 s., egz. 50. Arkusz nr 9. [Wyd. na prawach rkpsu].

1989

M. Berowska: Polskie ścieżki. [Wiersze]. [Posłowie:] M. Hałaś. Red. tech.: J. Mrzigod. Bytom – czerwiec '89: Młoda Grupa Literacka Reflektor, 10 s., egz. 90. Arkusz nr 10. [Wyd. na prawach rkpsu].

A. Kwaśniewski: Bes [!] tytułu. [Wiersze i proza poet.]. Oprac. graf.: Eljot. Red. tech.: L. Jaszczuk. [Bytom:] Młoda Grupa Literacka Reflektor maj '89, 19 s., egz. 50. Arkusz nr 11. [Wyd. na prawach rkpsu].

Z.J. Derda: Mała obława. [Wiersze]. [Wstępy:] M. Hałaś, S. Matusz. Bytom: Młoda Grupa Literacka Reflektor, 18 s., egz. 90. Arkusz nr 12. [Wyd. na prawach rkpsu].

J. Mrzigod: Les hommes de la lune vel moonmen. (Poemat). Wyd. 2 zmien. Red. tech.: J. Mrzigod. Oprac. graf.: B. Paluch. Bytom: Młoda Grupa Literacka Reflektor, 14 s., egz. 13. Arkusz nr 13 (mniej więcej). [Wyd. na prawach rkpsu].

Opracowania

– g r u p a   o   s o b i e: **1986:** M. Hałaś: Poetycki sejmik młodych. *Radar* nr 31: 3 VII s. 14–15; polem.: P. Wilczek: Reflektorem w poezję. *Tamże* nr 36: 4 IX s. 14, K. Świerkosz: Pył na Reflektorze. *Tamże* nr 37: 11 IX s. 14. – **1987:** M. Hałaś: Komunikat. *Radar* nr 11: 12 III s. 15 [dot. też grupy

ECCE]. – M. Hałaś: Wyjść do połowy drogi. [Wyw.; rozm.:] M. Berowska. *Wiara i Odpowiedz.* nr 5: V s. 93–96. – **1988:** J. Siatkowski: Kulturalne plany Reflektora. *Życie Bytom.* nr 32: 8 VIII s. 4.

– o g ó l n e: **1985:** M. Królikowski: Reflektor. Literacka działalność młodych. *Życie Bytom.* nr 36: 9 IX s. 4 [o planach grupy]. –Młoda Grupa Literacka. *Wieczór* nr 223: 15–17 XI s. 6–7 [tu także fragm. manifestu i wierszy]. – **1986:** *Radar*: P. Wilczek: Reflektorem w poezję, nr 36: 4 IX s. 14; K. Świerkosz: Pył na reflektorze, nr 37: 11 IX s. 14 [dot.: M. Hałaś: Ecce poezja? *Radar* nr 31 s. 15–16]. – B. Urbankowski. *Poezja* nr 4: IV s. 96–101. – [O pojedynku poet. z grupą ECCE:] Z. Hordyniak: Humanizm contra poligrafia. *Radar* nr 48: 27 XI s. 14; R. Bednarczyk: Niż demoliryczny i wierszowa posucha; D.J. Mirska: Pewność. *Radar* nr 49: 4 XII s. 15; J. Siatkowski: Więcej czytać, T.J. Żółciński: Głos krytyka. *Radar* nr 50: 11 XII s. 14. – A.K. Waśkiewicz: Nowe wraca. Literatura i jej obrzeża. *Tyg. Kult.* nr 42: 18 X. – **1988:** *Życie Bytom.* nr 32 s. 4. – **1990:** B. Urbankowski: Poezja lat osiemdziesiątych. *Polonistyka* nr 9:IX s. 463–464. – **1994:** J. Siatkowski: Milczący poeci. *Dz. Zach.* nr 251: 28 XII. – **1997:** Reflektor słabo świeci. *Dz. Zach.* nr 93: 21 IV.

– K o n k u r s p o e t y c k i m ł o d y c h: [I; ogł.:] **1985:** *Wieczór* nr 94: 15 V s. 3; Inicjatywa Młodej Grupy Literackiej Reflektor. *Życie Bytom.* nr 16: 22 IV s. 5, – [wyniki:] B. Ślusarczyk, A. Wyględacz. *Życie Bytom.* nr 26: 1 VII s. 2; **1986:** B. Urbankowski: Reflektor na Titanicu. *Poezja* nr 4: IV s. 96–101, wyniki konk. na s. 97–98; Miejsce na debiut. *Wieczór* nr 22: 31 I–2 II s. 7. – [II; ogł.:] (maj): Konkurs poetycki „Nadchodzące pokolenie". *Życie Bytom.* nr 4 s. 2; *Radar* nr 14: 3 IV s. 22, – [omów.:] M. Hałaś: Poetycki sejmik młodych. *Radar* nr 31: 3 VII s. 14–15. – [III; ogł.:] **1987:** *Radar* nr 15: 9 IV s. 14, *Katolik* nr 17: 26 IV s. 2, – [wyniki:] [M. Hałaś] mh: W kręgu poezji. *Życie Bytom.* nr 25: 22 VI s. 8 [tu też nagrodzony wiersz B. Paluch]; J. Mrzigod: Po raz trzeci w Bytomiu. *Radar* nr 27: 2 VII s. 15; M. Berowska: Bytom nie lubi poetów. *Wiara i Odpowiedz.* nr 11: XI s. 122–124.

STATYZM

Grupa Prezentująca Statyzm.

Łódź; 1984.

Grupa studencka.

Członkowie: *Marek Błaszkowski, Dariusz Czubiński.*

Grupa zadebiutowała w 1984 w *Radarze* (nr 20), publikując obszerny manifest, opatrzony komentarzem redakcji, podpisany przez Adama Kowalskiego. Nie ogłaszała w prasie kolumn literackich, jedynie kolejne deklaracje programowe i polemiki z oponentami. W 35 numerze *Radaru* autorzy wyjaśniali sporne tezy swojego Manifestu. Pisali m.in., iż postulat statyzmu miał oznaczać przekonanie o harmonii i istnieniu reguł rządzących światem. Najważniejszy cel artysty widzieli w opisywaniu świata – „Albowiem świat w istocie swej jest niezmieniany", gdy zaś przekształca się, czyni to „w zamkniętym układzie praw. A więc przekształca się w sobie". Z programem Statyzmu polemizowali m.in. członkowie → Grupy Literackiej Studentów Uniwersytetu Łódzkiego.

Brak informacji o działaniach grupy po 1984.

Publikacje

– *w czasopismach*

1984

Radar nr 20: 17 V s. 14–16.
Statyzm? – Manifest. [Podp.:] M. Błaszkowski, D. Czubiński – z posłowiem red.
Odgłosy nr 24: 16 VI s. 12.
Fragm. manifestu.

Opracowania

– polemiki z programem: **1984:** [A. Kowalski] ak: Posłowie redakcji. *Radar* nr 20: 17 V s. 14–16. – W odpowiedzi na Manifest: [Grupa Literacka Studentów Uniwersytetu Łódzkiego] M. Pisarkiewicz, J.K. Sienkiewicz, J.K. Szczęsny: W sprawie Statyzmu; J. Szymański, K. Warchoł: Statyzm – stagnacja czy krok milowy ku degrengoladzie? *Radar* nr 23: 7 VI s. 6. – M. Pisarkiewicz, J.K. Sienkiewicz, J.K. Szczęsny: Spór poetów. W sprawie Statyzmu. *Odgłosy* nr 24: 16 VI s. 12, polem.: M. Błaszkowski, D. Czubiński: Sporu poetów ciąg dalszy. *Odgłosy* nr 35: 1 IX s. 11, odp.: M. Pisarkiewicz, J.K. Szczęsny: Sporu poetów kolejny odcinek. *Odgłosy* nr 40: 6 X s. 11.

OBSERWATORIUM*

Tarnów; II 1985–1986, 1993–

Grupa w ramach Tarnowskiego Ośrodka KKMP.
Członkowie: *w 1985–86: Janusz Gdowski, Józef Kołodziej, Józef Komarewicz, Ryszard Smagacz, Anna Szymańczuk; od ok. 1996: Marek Antosz, Jerzy Barczyński, Kazimierz Karwat, Stanisław Lis, Anna Maksymowicz (od 1995), Zbigniew Mirosławski, Elżbieta Nowak, Mirosław Przybyła, K. Karwat, J. Kołodziej, J. Komarewicz, ks. Bogdan Kuta (od 1993), A. Szymańczuk, Helena Urbanik, Stanisław Winczura.*

Grupa powstała w lutym 1985 roku z inicjatywy Józefa Komarewicza i Ryszarda Goneta. Działała w ramach Tarnowskiego Ośrodka KKMP, początkowo przy Domu Kultury Zakładów Mechanicznych „Tarnów". Jej opiekunem były kolejno Klub Pracy twórczej „Starówka", Wojewódzki Ośrodek Kultury, Tarnowska Agencja Rozwoju Regionalnego S.A., a następnie Tarnowska Fundacja Kultury. Nazwa grupy, autorstwa Komarewicza, oznaczać miała „najlepsze miejsce do badania tego, co nas otacza. Najlepsze miejsce, z którego można wiele zauważyć i skomentować"[1].

* Hasło konsultowane z J. Komarewiczem (IV 1999).
[1] Z listu J. Komarewicza.

W 1985 w artykule pt. „Nie samym chlebem", poświęconym twórczości członkini grupy, Anny Szymańczuk, Komarewicz przedstawił wstępne założenia programowe Obserwatorium. Pod koniec lat osiemdziesiątych uściślono tezy programu, który sprowadzał się do stwierdzenia: „Jesteśmy pokorni wobec świata, konfesyjni. Chcemy korzystać z dorobku poetyckiego minionych pokoleń, nawiązywać do niego. Chcemy tworzyć poezję, która nie ucieka się wyłącznie do rejestracji faktów, która nie jest jedynie odzwierciedleniem czasu. Nasza twórczość ma także z zaobserwowanych zdarzeń i relacji formułować wnioski, przynosić odpowiedzi, ma rozjaśniać rzeczywistość, aby miała więcej jasnych barw, aby było w nas więcej światła. Abyśmy byli dla siebie lepsi, aby było więcej przyjaźni i żeby świat marzeń, a więc świat poezji czynił z nas marzycieli zdolnych kreować swój los"[2]. Jednocześnie Komarewicz tak pisał o charakterze Obserwatorium: „najczęściej członkowie grupy poetyckiej docierają ze swoją twórczością do mieszkańców wsi, korzystając z gościnności i łamów prasy sublokalnej [...]. Obserwatorium nie utożsamia się z żadną opcją polityczną, ma charakter towarzyski i niczego nie prorokuje, bo najtrudniej być prorokiem we własnym kraju. [...] Do programu – manifestu wpisaliśmy, że pragniemy więcej światła, przyjaźni i marzycieli. Poezję traktujemy jako nieustającą wzorcownię nowych sposobów bycia"[3]. (Pierwotne tezy programowe opracował Janusz Gdowski, wersję późniejszą J. Komarewicz i Zbigniew Mirosławski). Grupa działała aktywnie w 1985–86, a po kilkuletniej przerwie wznowiła działalność w zmienionym składzie około 1993. Jej spotkania autorskie miały miejsce w Tarnowie i pobliskich miejscowościach, m.in. 22 listopada 1986 w Kleciu (Komarewicz, K. Karwat, H. Urbanik).

Uczestnicy Obserwatorium publikowali tomiki indywidualne bądź nakładem własnym, bądź dzięki pomocy lokalnego samorządu. Niektóre tomiki ukazywały się w wydawnictwie Liberum Arbitrium, założonym przez członka grupy, Kazimierza Karwata. W czasie przynależności do grupy tomiki wierszy wydali: Marek Antosz, Jerzy Barczyński, K. Karwat, J. Komarewicz, Elżbieta Nowak, Anna Szymańczuk i Helena Urbanik. Wiersze zamieszczali też indywidualnie w prasie lokalnej i zakładowej, głównie w *Tarnowskim Magazynie Informacyjnym* (*TeMI*, w kolumnie „Poezja najbliższych okolic"), *Metalowcu Tarnowskim*, *Echu Załogi*, *Zeszytach Tarnowskich* oraz w *Twórczości Robotników*, *Okolicach*, *Gazecie Krakowskiej*, *Piśmie Literacko-Artystycznym*, *Profilach*, *Dzienniku Polskim*. Wiersze członków grupy ukazały się też w almanachu poetów tarnowskich „Biały autobus" (Tarnów 1996).

W 1998 Obserwatorium, wspólnie z Gminnym Ośrodkiem Kultury w Iwkowej koło Brzeska i redakcją *Echa znad Beli*, ogłosiło I Ogólnopolski Konkurs Poetycki im. J. Kosakowskiego. Jego rozstrzygnięcie nastąpiło w 1999; jury pod przewodnictwem Zbigniewa Mirosławskiego przyznało nagrodę Markowi Antoszowi z Woli Rogowskiej.

W 1999 grupa nadal działała.

[2] Cyt. za ulotką pt. „Pragniemy więcej światła, przyjaźni i marzycieli". Tarnów 1998, s. 1.
[3] *Głos Lisiej Góry* 1998 nr 9.

Publikacje

– w czasopismach

1996

Tarniny nr 12 s. 8, Grupa poetycka Obserwatorium.
W: J. Barczyński, J. Komarewicz, ks. B. Kuta, A. Maksymowicz, Z. Mirosławski, E. Nowak, A. Szymańczuk, H. Urbanik, S. Winczura.
Wizjer Regionalny nr 35 s. 9, Grupa poetycka Obserwatorium.
W: J. Barczyński, J. Komarewicz, B. Kuta, E. Nowak, Z. Miroslawski, A. Szymańczuk, H. Urbanik.

1998

Głos Lisiej Góry nr 9: IX s. 11, Grupa poetycka Obserwatorium.
W: J. Barczyński, K. Karwat, A. Maksymowicz, Z. Mirosławski, E. Nowak, M. Przybyła, H. Urbanik.

– druki ulotne

1998

„Pragniemy tylko więcej światła, przyjaźni i marzycieli". Tarnów, 4 s.
Zawartość: Informacja o grupie poetyckiej Obserwatorium. – W: J. Komarewicz, ks. B. Kuta, Z. Mirosławski, E. Nowak, H. Urbanik.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1985:** J. Komarewicz: Zarys działalności KKMP przy Młodzieżowej Agencji Kulturalnej ZW ZSMP w Tarnowie w l. 1975–1985. *Okolice*, Tarnów s. 8–9. – J. Komarewicz: Nie samym chlebem. *Transport i Drogi* nr 9/10: 10 III [dot. twórczości A. Szymańczuk; tu także inf. o grupie i fragm. programu]. – **1988:** J. Komarewicz: Propozycje Oficyny Tarnowskiej. Za progiem. *Informator Wojewódzkiego Ośrodka Kultury w Tarnowie* nr 2 s. 19–21 [dot. twórczości M. Przybyły]. – **1989:** Z. Mirosławski: 30 lat KKMP. O młodej tarnowskiej literaturze. *Gaz. Krak.* nr z 6 XII. – **1996:** J. Komarewicz: Jak emigrant we własnej Ojczyźnie. Byłem jednym z wielu. O twórczości J. Barczyńskiego. *Wizjer Regionalny* nr 28 s. 3. – **1998:** J. Komarewicz: Grupa poetycka Obserwatorium. *Głos Lisiej Góry* nr 9: IX.

– o g ó l n e: **1988:** (jz). *Tryb. Ludu* nr 4: 5 I s. 7. – **1996:** (k): Grupa poetycka Obserwatorium. *Tarniny* nr 10: X s. 5. – M. Morawczyński: Od Raby do Wisłoki – szlakami pióra. Związki regionu tarnowskiego z literaturą. [Tarnów:] Tarnowskie Tow. Kult. – (tag): Niezmienne marzenia. *Wizjer Regionalny* nr 35 s. 9.

SZALEJ*

Grupa Poetycka „Szalej".

Zawiercie; V 1985–IX 1990.

Członkowie: *Jerzy Ciszewski, Bogdan Dworak, Rafał Kierzynka, Dariusz Kosiński, Dariusz M. Rott (od 1986), Grzegorz Żyła.*

Grupa działała od maja 1985 przy Klubie „Novum" Towarzystwa Miłośników Ziemi Zawierciańskiej. Jej nazwa wywodziła się od tytułu wiersza Iwana Bunina. Zadebiutowała w prasie w 1986 kolumną poetycką w *Radarze* (nr 36). Grupa nie sformułowała programu artystycznego, uważając, że: „proceder polegający na ograniczaniu własnej twórczości przez program jest niepoważny. Spiritus flat ubi vult. Zawsze jednak podkreślaliśmy nasz sentyment do poezji klasycznej"[1]. Organizowała comiesięczne czwartkowe spotkania poetyckie, na których prezentowano twórczość jej członków; organizowano też wieczory monograficzne poświęcone twórczości Federico García Lorki, Adama Mickiewicza, Czesława Miłosza, Erny Rosenstein (z udziałem autorki), poezji żydowskiej. Corocznie we wrześniu organizowano Szalejowe Powitanie Jesieni, a w listopadzie Zaduszki Poetyckie. Współpracowano z zespołem recytatorów „Otwarty Balkon". Grupa uczestniczyła też w organizowaniu wystaw plastycznych w Klubie „Novum". Gośćmi Szaleju byli artyści Teatru „Stu" z Krakowa, z wystawieniami tekstów Schaeffera. Współpracowała z grupą poetycką → ECCE; jej członek Dariusz Rott przystąpił w 1986 do Szaleju. Dwukrotnie grupa uczestniczyła w Warsztatach Artystycznych w Wilkasach (1985, 1986); po edycji warsztatów wydano almanachy „Podpalić niebo" i „Za horyzontem", zawierające wiersze członków Szaleju i ECCE[2].

Grupa rozpadła się po wyjeździe Rafała Kierzynki i Dariusza Kosińskiego z Zawiercia. Twórczość literacką kontynuowali po 1990 Bogdan Dworak, Kierzynka i Kosiński.

Publikacje

1986

– *w czasopismach*

Radar nr 36: 4 IX s. 15, Kawalkada.
W: J. Ciszewski, R. Kierzynka, D. Kosiński, G. Żyła.

---

* Hasło konsultowane z R. Kierzynką (VII 1999).

[1] Z listu R. Kierzynki.

[2] Według inf. R. Kierzynki w 1990 grupa wydała dzięki pomocy finansowej Wojewódzkiego Ośrodka Kultury w Katowicach tomik poetycki, nie udało się go jednak odszukać.

– almanachy

1986

Podpalić niebo. Almanach wierszy. Rys. K. Rojek. Wilkasy, 30 s.
Wyd. po Warsztatach Artystycznych w Wilkasach; wiersze członków grup ECCE i Szalej: J.E. Bołek, Z.J. Derda, R. Kierzynka, D. Kosiński, D. Kożuch, D. Rott, M. Smuda, A. Szczepanik, G. Żyła.

1987

Za horyzontem. Almanach młodej poezji. Warsztaty Artystyczne '86. Wstęp: B. Dworak. Katow.: Wydz. Kult. ZW ZSMP, 12s. powiel.
Wiersze członków grup ECCE i Szalej: Z.J. Derda, R. Kierzynka, D. Kosiński, D. Kożuch, D.M. Rott, M. Smuda.

Opracowania

– o g ó l n e: **1986:** [D. Bienek] (db). *Dz. Zach.* nr 146 s. 8. – **1988:** J. Waksmański. *Tryb. Rob.* nr 234 s. 5.

AKWARIUM

Grupa poetycka „Akwarium".

Kraków; 1985.
Grupa przy Klubie Literackim.
Członkowie: *Roman Batko, Marzena Broda, Andrzej Janusz, Paweł Maria Kuzora.*

Grupa powstała w marcu 1985 przy Klubie Literackim Krakowskiego Oddziału ZLP. Debiutowała w tymże roku kolumną poetycką, opublikowaną w *Życiu Literackim* (nr 17). Brak informacji o pracach grupy po 1985. W 1986 Roman Batko przystąpił do działającej w tymże Klubie Literackim grupy → Epigram.

Publikacje

– w czasopismach

1985

Życie Lit. nr 17: 28 IV s. 9, Grupa poetycka Akwarium.
W: R. Batko, M. Broda, A. Janusz, P.M. Kuzora.

P.M. Kuzora: Grupa poetycka Akwarium. [Wiersze]. Warsz.: ZG ZSMP, 16 s. Arkusz. Lit., 1. [Wkładka do czas. *Okolice*, nr 1].
Zawiera też wiersze podp.: Matylda [pseud.].

KANON*

Grupa Poetycka „Kanon".
Warianty nazwy: Grupa „Kanon"; Grupa Literacka „Kanon"; Klub Poezji „Kanon".

Siedlce; 1985–86, 1991

Grupa pisarzy katolickich; w 1985–91 przy Klubie im. Brata Alberta oddziału ChSS; od 1992 przy ZW UCh-S – Akcja Ekumeniczna.

Członkowie: *Artur Bielecki (1986–88), Andrzej Bohdanowicz, Mirosław Głuchowski, Leszek K. Izdebski (w 1991 przewodniczący), Stanisław Jastrzębski, Stanisław Kowalczyk, Janusz Wojciech Kowalski, Bolesław Majcher (zm. XI 1990), Wiesław Maliszewski, Laura Melnik, Wacława Janina Orzechowska, Irena Maria Ostaszyk, Krzysztof D. Tomaszewski (w 1985–90 przewodniczący), Konrad Węsak (do 1998), Sławomir Leonard Wysocki; skład od 1992: Krystyna Chojecka, S. Kowalczyk (od 1992 przewodniczący), Józef T. Kurowski, Teresa Makarska, Bogumiła Ołdak, W.J. Orzechowska (zm. 1996), I. Ostaszyk, K. Węsak, Ewa Zborowska-Buczek, oraz członek honorowy: Barbara Sidorowicz (Litwa).*

Inicjatorem powołania grupy poetyckiej Kanon był w maju 1985 Stanisław Kowalczyk, zorganizował ją ostatecznie Krzysztof D. Tomaszewski (do 1990 był jej przewodniczącym), wspólnie z pomysłodawcą i Sławomirem L. Wysockim. Spotkanie założycielskie grupy odbyło się 10 października 1985; wzięło w nim udział 12 osób. W dniu 20 marca 1986, w lokalu Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Społecznego (ChSS)[1] miało miejsce spotkanie inauguracyjne; nosiło nazwę „Prezentacje 86", a wzięli w nim udział Mirosław Głuchowski, S. Kowalczyk, Janusz W. Kowalski, Bolesław Majcher, Wiesław Maliszewski, Laura Melnik, K. Tomaszewski, S.L. Wysocki oraz sympatyzujący z grupą Leokadia Chybowska i Stefan Todorski. Na prezentację zaproszono m.in. Leszka Wątróbskiego i Eugeniusza Zdanowicza z pisma *Hejnał Mariacki*; ten ostatni był do 1987 opiekunem grupy. W tym czasie używano nazwy Klub Poezji Kanon. O celach powołania Kanonu Tomaszewski pisał: „Zaistnienie Klubu Poezji opierało się o konieczność stworzenia twórcom poezji możliwości podejmowania prezentacji twórczości, która czerpie inspiracje z refleksji religijnych, chrześcijańskich, głęboko humanistycznych i estetycznych. Poezji, która by była wolna od wymuszonej konieczności podejmowania tematów związanych ściśle z określona ideologią, jako wymuszonym warunkiem drukowalności utworów. Jednocześnie istniała pilna potrzeba kontrreakcji na procesy laicyzacyjne i zafałszowany patriotyzm"[2]. Na wzór Kanonu powstały wkrótce, współpracujące ze sobą Kluby im. Brata Alberta w Koninie, Jeleniej Górze i Olsztynie.

* Hasło konsultowane z S. Kowalczykiem (VII 1999).

[1] Oddział ChSS w Siedlcach powstał w 1976. Prowadził m.in. działalność kulturalną, polegającą na propagowaniu kultury chrześcijańskiej. Od 1983 dysponował siedzibą przy ul. Kilińskiego 16 w Siedlcach.

[2] Cyt. za: Wstęp. [W:] Życiem pisane. Siedlce 1997 s. 8.

Skład osobowy Kanonu w roku założenia grupy był zróżnicowany; grupa skupiała osoby w różnym wieku i o różnym wykształceniu, mieszkające w Siedlcach i regionie. W czasie przynależności do Kanonu Majcher należał też do Stowarzyszenia Twórców Ludowych (pełnił funkcję jego wiceprezesa), stale twórczością literacką zajmował się Wysocki, inni uprawiali twórczość bardziej amatorsko, mieli jednak w większości publikacje indywidualne w lokalnej prasie (w *Kurierze Siedleckim*, *Tygodniku Siedleckim*, *Nowym Echu Podlasia*, *Gromadzie – Rolnik Polski*), także w czasopiśmie RSTK *Bez Przysłony*. Kilkoro członków Kanonu (Leszek K. Izdebski, Stanisław Jastrzębski, L. Melnik, K.D. Tomaszewski) zamieściło swe wiersze w „Almanachu Studenckim 1980–87" (wydanym Kraków 1988). W następnych latach większość członków grupy miała indywidualne tomiki poetyckie, publikowała też w antologiach.

W 1988 (12–14 II) Kanon zorganizował I Plener Poetycki w Podkowie Leśnej, w którym uczestniczyli także krytycy literaccy, recytatorzy i plastycy, współpracujący z Klubem Brata Alberta. Opiekę nad Plenerem z ramienia ChSS powierzono Jerzemu Piątkowskiemu z Krakowa i K.D. Tomaszewskiemu, opiekę literacką – Marcinowi Bajerowiczowi z Poznania i Henrykowi Kaczorowskiemu z Wyższej Szkoły Rolniczo-Pedagogicznej w Siedlcach, którzy przeprowadzili warsztaty literackie i wygłosili referaty; Bajerowicz mówił o „Tradycji i nowoczesności we współczesnej poezji", Kaczorowski o „Problemie nurtu moralnego we współczesnej poezji". W trakcie Pleneru odbyły się także dwa spektakle poetyckie dla uczczenia dramatu Dzieci Zamojszczyzny pt. „Wigilia Poetycka" oraz „Ocalić od zapomnienia"[3]. Przeprowadzono też konkurs poetycki, którego laureatami byli: Leszek K. Izdebski, Janusz W. Kowalski, Stanisław Kowalczyk i Stanisław Jastrzębski. II Plener Poetycki odbył się 24–26 II 1989 także w Podkowie Leśnej. Gośćmi Pleneru byli Kazimierz Świegocki, który wystąpił z referatem pt. „Doświadczenia twórcze poety", H. Kaczorowski (zaprezentował poezję Z. Herberta i Cz. Miłosza), Jan Ryszard Błachnio, poseł na sejm i członek Zarządu Krajowego UChS oraz dyrektor wydawnictwa Novum – Hubert Kaczorowski. Kolejny Plener odbył się dopiero w 1991. Jego opiekunem literackim był Tadeusz Kwiatkowski-Cugow z czasopisma *Akcent*, który przeprowadził warsztaty literackie oraz Turniej Jednego Wiersza, miał też swój wieczór autorski. Gościem Pleneru był także K. Świegocki. W 1988 zorganizowano konkurs poetycki w 70. rocznicę odzyskania niepodległości. W tymże roku ukazało się 1 wydanie antologii poetyckiej grupy pt. „Jakubowymi schodami" (wydanie 2 1992).

Kanon organizował liczne spotkania autorskie swoich członków, wieczornice, imprezy okolicznościowe. Jego członkowie indywidualnie publikowali w prasie, brali udział w wielu ogólnopolskich konkursach literackich. Był współorganizatorem regionalnej nagrody im. L. Benedyktowicza. Kanon zapraszał do Siedlec pisarzy i dziennikarzy z innych ośrodków; jego gośćmi byli m.in. Krzysztof Bielecki z Warszawy i Tamara Bołdak-Janowska z Olsztyna.

Po 1986 działalność grupy zaczęła zamierać. W 1991 Leszek K. Izdebski reaktywował grupę Kanon, do której ze starego jej składu weszli ponownie Stanisław Kowalczyk, Irena Ostaszyk, Wacława Orzechowska i Konrad Węsak,

[3] Teksty spektaklu „Ocalić od zapomnienia" zostały wydane w osobnej broszurze; wydawnictwa tego nie udało się odnaleźć.

a w 1992 dołączyły osoby wcześniej nieobecne: Krystyna Chojecka, Józef T. Kurowski, Teresa Makarska, Bogumiła Ołdak (córka B. Majchera) i Ewa Zborowska-Buczek. Grupa nadal współpracowała z H. Kaczorowskim i K. Świegockim oraz Andrzejem Węcowskim; w spotkaniach grupy uczestniczył też kilkakrotnie Eugeniusz Kasjanowicz. W 1994 grupa wydała tomik poetycki pt. „Janowi Pawłowi II – w darze", wręczony następnie papieżowi w Rzymie. Od 1995 współpracowano z Katolickim Radiem Podlasia; prezentacje utworów członków Kanonu prowadził zwykle S. Kowalczyk. W maju 1998 grupa związała się z Miejską Biblioteką Publiczną w Siedlcach. Do 1991 Kanon współpracował z RSTK, a następnie także z powstałą w 1995 Siedlecką Grupą Literacką Witraż; jej założycielem był K.D. Tomaszewski, należeli tu też inni członkowie Kanonu: Kowalczyk, Kurowski, Orzechowska, Węsak i Zborowska-Buczek. W kwietniu 1996 odbyły się obchody 10-lecia powstania grupy.

W 1999 Kanon nadal działał.

Publikacje

– *druki zwarte*

1992

Jakubowymi schodami. Antologia grupy poetyckiej Kanon. Oprac., wybór i układ utworów: H. Kaczorowski, K. Świegocki. Ilustr.: A. Wróblewski. Siedlce: Fund. Kult. Podlaskiej, 104 s.

Zawartość: K. Świegocki: Poeci Kanonu. [Wstęp]. – W: L.K. Izdebski, S. Jastrzębski, S. Kowalczyk, B. Majcher, W. Maliszewski, L. Melnik, I.M. Ostaszyk, K. [D.] Tomaszewski, K. Węsak.

1994

Janowi Pawłowi II w darze. [Wiersze]. Sokołów Podlaski: Unia Chrześcijańsko-Społeczna [inf.: Życiem pisane. Siedlce 1997].

1997

Życiem pisane. Antologia Grupy Poetyckiej Kanon. (1986–1996). Oprac., wybór i układ: S. Kowalczyk. Siedlce: Fund. Kult. Podlaskiej, 136 s.

Zawartość: Wstęp. – Poeci Kanonu wśród Laureatów Nagrody im. L. Benedyktowicza: S.L. Wysocki (1987), B. Majcher (1988), S. Kowalczyk (1993), K. Tomaszewski (1994), I. Ostaszyk (1994), [fot. z wręczenia nagr.]. – Spektakl „Ocalić od zapomnienia" [tu m.in. teksty autorów:] A. Bohdanowicz, L.K. Izdebski, S. Jastrzębski, S. Kowalczyk, B. Majcher, W. Maliszewski, K.D. Tomaszewski, S.L. Wysocki. – Grupa Poetycka Kanon 1986–1991 [wiersze:] L. Melnik, A. Bielecki, M. Głuchowski, L.K. Izdebski, S. Jastrzębski, J.W. Kowalski, B. Majcher, W. Maliszewski, K. Tomaszewski, S.L. Wysocki; Noty biograficzne. – Grupa Poetycka Kanon 1992–1996 [wiersze:] K. Chojecka, S. Kowalczyk, J.T. Kurowski, T. Makarska, B. Ołdak, I. Ostaszyk, W.J. Orzechowska, K. Węsak, E. Zborowska-Buczek.

1999

Słowa pisane miłością. [Antologia]. Red. S. Kowalczyk. Wybór wierszy: E. Kasjanowicz, S. Kowalczyk, E. Podniesińska. Oprac. graf.: Z. Pałuska. Miej. Bibl. Publ. w Siedlcach; Grupa Poetycka Kanon – z miłością Papieżowi Janowi Pawłowi II z okazji jego pobytu w Siedlcach.

Zawartość: Dedykacja i posłowie: Z. Lisowski. – W: K. Chojecka, S. Kowalczyk, J.T. Kurowski, I. Ostaszyk, B. Sidorowicz, B. Sobiczewska Ołdak, E. Zborowska-Buczek, T. Makarska; tu też wiersze sympatyków grupy: Eugeniusz Kasjanowicz, Iwona Kurowska, Zbigniew Lisowski, Zenon Pałuska, Stefan Todorski.

Opracowania

– grupa o sobie: **1988:** K. Tomaszewski. *Tyg. Pol.* nr 16: 17 IV [dot. I Pleneru Poet.]. – K. Tomaszewski. *Tyg. Pol.* nr 17: 23 IV [dot. II Pleneru Poet.]. – **1996:** D. Skiermunt: 10 lat Grupy Literackiej Kanon. *Echo Podlasia* nr 17: 26 IV s. 9. – S. Kowalczyk. *Echo Podlasia* nr 52: 25–26 XII s. 5.

PIĘTA*

Klub Literacki Grupy „Pięta".

Gniezno; 1985–86.
Grupa przy MOK.
Członkowie: *Sławomir Kuczkowski, Krzysztof Pelc.*

Grupa działała przy Miejskim Ośrodku Kultury (MOK) w Gnieźnie na zasadach klubu literackiego; jej opiekunką z ramienia Ośrodka była Krystyna Jóźwiak. Grupę Pięta tworzyli Sławomir Kuczkowski, brat Krzysztofa Kuczkowskiego i Krzysztof Pelc; obaj byli też członkami Klubu Literackiego przy MOK. W 1985 wydali zeszyt poetycki „Prowokacja", a w następnym roku, wspólnie z grupami → Drzewo i Efektyści zeszyt pt. „Trzy pokolenia". O charakterze grupy S. Kuczkowski pisał po latach: „W połowie lat osiemdziesiątych podjęliśmy szereg działań, mających na celu zorganizowanie środowiska literackiego w naszym rodzinnym mieście, ale przez cały ten czas byliśmy raczej dwójką przyjaciół zainteresowanych pisaniem wierszy, niż grupą poetycką z krwi i kości, scaloną jakimkolwiek programem"[1].

Publikacje

1985

Prowokacja. [Wiersze]. Red., oprac. tech. i red.: K. Szymoniak. Okł.: T Młodzieniak. Gniezno: MOK [inf.: *Gaz. Pozn.* 1985 nr 226].

Zawartość: K. Szymoniak [Wstęp]. – W: S. Kuczkowski, K. Pelc. – Tu także wiersz M. Wiśniewskiej, nie należącej do grupy.

* Hasło konsultowane z S. Kuczkowskim (III 1999).
[1] List z III 1999.

1986

Trzy pokolenia (literackie). [Wiersze]. Gniezno: Klub Lit. przy MOK w Gnieźnie [inf.: *Gaz. Pozn.* 1986 nr 102].

Zawartość: K. Szymoniak: Czy istnieje młoda gnieźnieńska literatura. [Wstęp]. – [Wiersze członków grup Drzewo, Efektyści i Pięta:] P. Berkowski, K. Grzechowiak, J. Kaływak, M. Krzyżan, S. Kuczkowski, J. Mikołajewicz, K. Pelc, T.W. Rzepa, K. Szymoniak, – [tu też wypowiedzi programowe i kronika działań].

Opracowania

– o g ó l n e: **1985:** [Cz. Michniak] Cz.M.: Poeci z ławy szkolnej. *Gaz. Pozn.* nr 226: 24 X s. 9.

– T r z y p o k o l e n i a. [Rec.:] **1986:** [K. Placko-Woźnicka] (kap.). *Expr. Pozn.* nr 45: 5 III s. 5. – [Cz. Michniak] Cz.M.: Bania z poezją. *Gaz. Pozn.* nr 102: 2 V s. 10.

ROW

Grupa Literacka ROW.

Rybnik; 1985–ok. 1989.

Charakter klubowy.

Członkowie: *Joanna Kania, Celina Lipp, Henryk Mazurek (prezes), Krystyna Piasecka (wiceprezes), Ignacy Płaszczyk (sekretarz), Zygmunt Płaszczyk, Janina Podlodowska (członek zarządu), Piotr Gabriel Skorupa (członek zarządu), Leszek Sobeczko, Jerzy Srebrny, Marian Szmidt, Ireneusz Tatarczuk, Norbert Zarychta.*

Grupa powstała w maju 1985 z inicjatywy m.in. Henryka Mazurka, Janiny Podlodowskiej i Krystyny Piaseckiej. Kontynuowała tradycje działającego wcześniej przy Domu Kultury Rybnickiej Fabryki Maszyn Klubu Literackiego „Kontakty". Grupa ROW korzystała z pomocy finansowej kilku zakładów pracy: Kopalnie Węgla Kamiennego „1 Maja", „Dębieńsko" i „Szczygłowice".

Grupa miała z założenia charakter otwarty. Organizowano spotkania warsztatowe w siedzibie Teatru Ziemi Rybnickiej, głównie jednak w mieszkaniach prywatnych. O jej celach pisano w pierwszej prezentacji prasowej w 1986: „Nadrzędnym celem przyszłych poczynań grupy jest upodmiotowienie hasła «Internacjonalizm poprzez pokój, pracę, miłość i wiedzę»" (*Nowiny* nr 40). W 1986 z okazji XVII Rybnickich Dni Literatury grupa wydała trzy broszury z utworami członków („Węgiel i pióro", „Z czerni w zielone", „Nephrolepis").

Ostatnia prasowa wzmianka o działaniach grupy pochodzi z 1989.

Opracowania

– grupa o sobie: **1986:** Powstała grupa Literacka ROW. *Nowiny*, Rybnik nr 40: 1 X s. 3. – **1988:** Z. Piksa: Grupa Literacka ROW. *Tryb. Rob.* nr 14 s. 4. – **1989:** (JS): Do tej ziemi trzeba się urodzić. *Wieczór* nr 170: 1–3 IX s. 4.

SANS GÊNE

Wrocław; 1985–ok. 1987.

Członkowie: *Artur Majchrowski, Andrzej Mogielnicki, Beata Pawłowicz-Świerkosz, Marek Sadowski (od XI 1986), Krzysztof Świerkosz.*

Grupa działała od 1985 przy Klubie Młodzieży Pracującej „Piwnica Świdnicka" we Wrocławiu; zadebiutowała Manifestem „Miłość i siła", autorstwa Beaty Pawłowicz, Artura Majchrowskiego i Krzysztofa Świerkosza. Premierowy wieczór poetycki grupy, zatytułowany „Dwoje", odbył się przed 15 czerwca 1986 w „Piwnicy Świdnickiej" i został pozytywnie oceniony przez recenzentkę. W listopadzie 1986 dołączył do grupy Marek Sadowski. Sans Gêne nie miała mecenasa. Organizowała wieczory poezji, wykorzystując parateatralne formy prezentacji poezji opracowywane przez Beatę Kowalską, studentkę PWST. Od 1986 wydawała jednodniówki i arkusze poetyckie, miała też dwie kolumny w studenckim piśmie *Szermierz*.

O poglądach grupy K. Świerkosz pisał, iż wykazuje ona „brak zgodności z czymś, co nazywamy technologicznym poglądem na sztukę. Staramy się głównie na drodze formy wytworzyć nową poetykę, odrzucając tę technicyzację, przez którą rozumiemy wulgaryzację, dosłowność życia i języka, mechaniczne traktowanie człowieka i jego uczuć. Dużą wagę przywiązujemy do formy, gdyż uważamy, że nie ma już nowych tematów. Od Szekspira obracamy się w tych samych kręgach tematycznych"[1]. W autoprezentacji opublikowanej w *Radarze* (1987 nr 7) znalazły się także: „Przewidywania grupy Sans Gêne": „Obciążenie ogromną wiedzą techniczną spowoduje zanik wartości metafizycznych, co w konsekwencji doprowadzi do degradacji estetyki. Propozycje grupy Sans Gêne: Otwartość (nie czujemy związku z twórczością poprzedników, ponieważ wartościowa sztuka powstaje, rozwija się i kończy wraz z życiem artysty. Potem możemy już jedynie interpretować – tzn. dostosowywać – jego dzieła do zmienionych warunków), nowość ma polegać na poszukiwaniu i wykorzystywaniu zagubionych (zatraconych) w toku rozwoju homo sapiens wartości. Tym samym więc jesteśmy nieklasyczną, antyawangardową. Naszym celem – stworzenie nowej estetyki opartej na nie znanych

[1] *Sł. Pol.* 1986 nr 154.

dotąd podstawach". Jednak w krótkiej autoprezentacji, pomieszczonej w tymże roku w *Nowym Medyku* (nr 4), pisano: „Zamiast manifestu dysponujemy tekstami teoretycznymi, piszemy poezję, prozę, dramaty, także szkice krytyczne i recenzje". Teksty teoretyczne grupy spotkały się z krytyką Gabriela Kocia, który pisał w *Radarze*: „Naczelnym postulatem jest tutaj odcięcie się od wszelkiej tradycji i stworzenie «poezji słowa i wyobraźni», nowej sztuki, która dorówna wreszcie Zachodowi [...]. Całość tego programu sowicie okraszona jest zacnymi nazwiskami, które, jak sądzę, mają grupę nobilitować. W sumie otrzymujemy buńczuczną papkę, która jest śladem studenckiego kanonu lektur i pseudonihilizmu rodem z pokoju akademickiego"[2].

Troje spośród członków Sans Gêne (A. Majchrowski, B. Pawłowicz-Świerkosz i K. Świerkosz) występowało też pod szyldem wrocławskiej grupy → Nemo Index.

Brak informacji o działaniach grupy Sans Gêne po 1987.

Publikacje

– *druki ulotne*

1986

Spotkanie poetycko-muzyczne grupy Sans Gêne. [Wiersze]. [b.m. i r.w.], 7 s.
W: B. Pawłowicz-Świerkosz, K. Świerkosz.

1987

Wieczór poezji Sans Gêne. 21 marca 1987. Pałacyk [Akademickie Centrum Kult. „Pałacyk" we Wr.]. III wieczór. [b.m.w.], leporello.
W: A. Majchrowski, Andrzej Mogielnicki, B. Pawłowicz-Świerkosz, K. Świerkosz.

– *w czasopismach*

1987

Nowy Med. nr 4: 16–28 II s. 11, Grupa Sans Gêne.
W: K. Świerkosz, A. Majchrowski. – tu też fragm. deklaracji programowej [wybór: J. Koperski], podp.: K. Świerkosz, B. Pawłowicz Świerkosz, A. Majchrowski.
Radar nr 22: 28 V s. 12–13, Grupa Sans Gêne.
W: A. Majchrowski, B. Pawłowicz-Świerkosz, M. Sadowski, K. Świerkosz. – P: A. Majchrowski.

Opracowania

– grupa o sobie: **1986:** K. Świerkosz: Współczesność pełna liryzmu. *Sł. Pol.* nr 154: 27 VIII s. 6 [wyw.; rozm.] M. Wojszwiłło. – **1987:** A. Majchrowski, B. Pawłowicz-Świerkosz, K. Świerkosz: Grupa Sans Gêne. *Nowy Med.* nr 4: 16–28 II s. 11 [tu też fragm. manifestu].

[2] *Radar* 1987 nr 3.

– o g ó l n e: **1986:** M. Tomkalska: Wieczór poetycki grupy Sans-Gêne. *Radar* nr 27: 3 VII s. 14. – M. Wojszwiłło. *Gaz. Rob.* nr 158 s. 3 [spraw. z wieczoru aut.].

– p o l e m i k i p r o g r a m o w e: **1987:** G. Koch: Młodzieńczy eklektyzm. *Radar* nr 3: 15 I s. 14 [nawiąz. do art. B. Świerkosz-Pawłowicz w *Agorze* 1986 nr 229, dot. art. D. Kowalczyka pt. Poezja jaskiniowa, *tamże* nr 47; tu też obszerna polem. z programem i wierszami grupy]. – Polem.: B. Pawłowicz-Świerkosz: Sans Gêne, doganiacz Koch i agitator Karwowski. *Radar* nr 7: 12 II s. 14.

SKRAJ

Łomża; ok. 1985.

Członkowie: *Jolanta Baranowska, Andrzej Cholewicki, Sławomir Kozłowski, Jacek Maśnicki, Elżbieta Wałkuska.*

Grupa młodych poetów Skraj wyłoniła się w 1985 z łomżyńskiego Klubu Młodego Literata. Poza Andrzejem Cholewickim, który wcześniej wydał arkusz poetycki, wszyscy debiutowali w tymże roku w jedynej zbiorowej kolumnie w czasopiśmie *Kontakty* (nr 3). W tymże numerze zamieszczony został „Manifest Skraju”, w którym pisano: „Skraj to obrzeże także każdego kierunku w sztuce, literaturze, a więc faktycznie sam środek tejże sztuki czy literatury. Uważamy, że tylko łączność z tradycją może stworzyć wielką literaturę. Oczywiście, nie wystarczy samo korzystanie z przeszłości. Naśladownictwo nie może doprowadzić do zastąpienia skrajności środkiem. Naszym nadrzędnym zadaniem jest poezja jako jedna wielka całość. [...] Skrót i tylko skrót – czego dowodem ten manifest”.

Brak informacji prasowych o działalności grupy po 1985.

Publikacje

1985

Kontakty nr 3: 20 I s. 10.

W: J. Baranowska, A. Cholewicki, S. Kozłowski, J. Maśnicki, E. Wałkuska. – Manifest Skraju.

W ZATOCE*

Grupa Poetycka „W Zatoce".

Gdańsk; 1985–86.

Grupa studentów Uniwersytetu Gdańskiego.
Członkowie: *Helena Draganik, Andrzej Dunajski, Wojciech Kass, Romuald Orzeł.*

Grupę W Zatoce utworzyli studenci filologii polskiej Uniwersytetu Gdańskiego. Nie sformułowano programu poetyckiego. „Cechą naszej grupy – pisano w autoprezentacji zamieszczonej w 1986 w *Dzienniku Bałtyckim* (nr 90) – jest po prostu spontaniczność, czyli coś, co nie może być ujęte programem, bo w żadnym się nie mieści". Wcześniej, w styczniowym numerze pisma grupa opublikowała kolumnę wierszy. W 1986 zorganizowała dwa wieczory autorskie. Pierwszy miał miejsce na Uniwersytecie Gdańskim i, jak wspomina Wojciech Kass „przerodził się w happening, gdyż i publika, i autorzy nastawieni byli prowokacyjnie. Na sali zapanował w pewnym momencie rozgardiasz. Kolega W. przebrany za śmierć i zaopatrzony w kosę chodził między zebranymi i pantomimicznie ścinał głowy. Czuliśmy wszyscy jakąś schyłkowość". Bardziej stateczny charakter miało drugie i ostatnie spotkanie autorskie grupy w Szpitalu Reumatologicznym w Sopocie. Jak pisał Kass: „Tutaj atmosfera była uroczysta i pełna powagi. W naszych wierszach sporo było «cierpienia i bólu», a te w szczególności docierały do pacjentów ". O charakterze grupy ten sam autor pisał: „[...] grupa poetycka W Zatoce była efemerydą. Więcej, efemerydką, która miała krótki żywocik. Stworzyły ją cztery osoby przeciwko innym osobom sądząc, że mają nieco więcej do powiedzenia i to wierszem. Rzeczywiście łączyła ich spontaniczność oraz wiersze, które postanowiły wyjąć z szuflady i wymachiwały nimi niczym ulotkami reklamowymi przed resztą, czyli oportunistami, kołtuństwem. [...] Nie wiedzieliśmy jeszcze wówczas, że poezja obywa się bez zbiorowych wystąpień, powstaje w zaciszu i jest z gruntu intymną czynnością wymagającą koncentracji i skupienia".

Po rozpadzie grupy twórczość literacką kontynuował W. Kass, wydając książki poetyckie i publikując w prasie kulturalno-społecznej, od 1994 zasiadał w jury Konkursu Literackiego im. J. Drzeżdżona. Andrzej Dunajski i Romuald Orzeł pracowali jako dziennikarze.

Publikacje

– w czasopiśmie

1986

Dz. Bałt. nr 26: 31 I s. 5, Grupa poetycka W Zatoce.
W: H. Draganik, A. Dunajski, W. Kass.

* Hasło konsultowane z W. Kassem (IV 1999).

Opracowania

– o g ó l n e: **1986:** [S. Sierecki] (sier): Grupa poetycka W Zatoce. *Dz. Bałt.* nr 26: 31 I s. 5 [nota wstępna do kolumny wierszy]. – D. Szajdek: W Zatoce. *Dz. Bałt.* nr 90: 17 IV s. 4 [o działaln.; tu też wypow. człon.].

WIĄZ

Osiek k. Torunia; ok. 1985 – po 1987.

Członkowie: *Zofia Chwiałkowska, Zofia Fastowicz, Kazimierz Grążawski, Stanisław Jasiński (artysta fotografik), Józef Kamiński (artysta rzeźbiarz), Michał Kokot (artysta fotografik), Jerzy Rochowiak (dziennikarz), Joanna Rzeszotek, Anna Słupczewska.*

Według jedynej informacji prasowej o grupie powstała ona w atmosferze silnych tradycji twórczości ludowej, realizowanej we wsi Osiek koło Torunia (plecionkarze, rzeźbiarze, hafciarki, dwie kapele ludowe) z inicjatywy Michała Kokota (artysta fotografik, członek grupy Zero-61, także poeta). Nazwa Wiąz wzięta została od starego drzewa, rosnącego na podwórku Anny Słupczewskiej. Uczestnicy grupy organizowali spotkania w szkołach oraz w okolicznościowych imprezach, np. dożynkach czy Dniach Osieka. Swoje utwory kolportowali przepisując je i wieszając na płocie obok Osieckiej Izby Regionalnej. W 1986 grupa związała się z powstałym w tymże roku z inicjatywy Kokota Osieckim Stowarzyszeniem Kultury Ludowej. Grupa miała charakter otwarty, jej uczestnikami były też osoby spoza wsi, związane z nią sentymentem lub uczestniczące w osieckich inicjatywach kulturalnych; byli to twórcy ludowi, miejscowi nauczyciele, fotograficy, rzeźbiarze, archeolog z pobliskiej Brodnicy.

Brak informacji o działaniach grupy po 1987.

Publikacje

– *w czasopismach*

1987

Warm. i Mazury nr 8: 16–30 IV s. 7 [wkładka pt.] Toruń literacki.

W: Z. Chwiałkowska, Z. Fastowicz, K. Grążewski, S. Jasiński, M. Kokot, J. Rzeszotek, A. Słupczewska.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1987:** J. Rochowiak: Grupa Wiąz. Osieckie inspiracje. *Warm. i Mazury* nr 8: 16–30 IV s. 7.

FEDERACJA

Grupa Literacka „Federacja".
Inna nazwa: Literacko-Artystyczna „Federacja".

Siedlce; II 1986–po 1988.

Grupa studencka.
Członkowie: *Beata Bednarczyk, Roberta Stanisława Chorowcza, Janina Florczykiewicz, Leszek Karol Izdebski, Jacek Krainski, Jarosław Sokołów.*

Zebranie założycielskie grupy odbyło się 27 lutego 1986 w Studenckim Ośrodku Działań Kulturalnych (SODK) „Limes" przy Wyższej Szkole Rolniczo-Pedagogicznej w Siedlcach. W tymże roku Federacja wydala „Zeszyt Literacki", zawierający wiersze jej członków oraz autoprezentację, w której pisano, iż: „Nie zawiązała ona swej działalności na bazie poprzednio istniejącej Mimozy [...] skupiamy tylko młodych, nie posiadających jeszcze większego dorobku i sukcesów, twórców-studentów". Grupa nie ogłosiła programu artystycznego, koncentrując się na organizowaniu comiesięcznych spotkań autorskich oraz publikacji utworów. Od 1987 wydawała nieregularny powielany biuletyn pt. *Kafar. Cojakiśczaśnik Literacko-Artystycznej Federacji* (do 1988 ukazały się cztery numery); patronat nad wydawnictwem sprawowali SODK „Limes" i WSR-P w Siedlcach. Pisemko m.in. relacjonowało wydarzenia literacko-kulturalne miasta, związane zwłaszcza ze środowiskiem studenckim.

Brak informacji o działaniach grupy po 1988.

Publikacje

1986

Zeszyt Literacki. Red. L.K. Izdebski. Siedlce: Grupa Literacka Federacja; SODK „Limes".
Zawiera wiersze członków grupy; tu też nota wstępna podp.: Członkowie Grupy Literackiej Federacja.

J. Sokołów: Siądź na twardym krześle. [Wiersze]. Siedlce: Grupa Literacka Federacja; SODK „Limes": WSR-P, 18 s. (Zeszyt Literacki SODK), egz. 200.

PULS

Grupa „Puls".

Wałbrzych; 1986–87.

Członkowie: *Roman Gileta, Krzysztof Kobielec, Zbigniew Zalewski, Zdzisław Władysław Żurek.*

Grupa ujawniła swą obecność, wydając w 1987 przy pomocy m.in. Wałbrzyskiego Klubu Literackiego „Plakat literacki", zawierający wiersze i fragment prozy. Skupiała osoby o różnym dorobku. W czasie przynależności do Pulsu Roman Gileta wydał przy pomocy Ośrodka Teatru Otwartego „Kalambur" tomik wierszy pt. „Nokturn domowy", publikował też w antologii KKMP „Rysopis", wiersze i utwory prozą zamieszczał w czasopismach, brał też udział w konkursach poetyckich (nagroda w Ogólnopolskich Konfrontacjach Poetyckich Częstochowa – Kłobuck '86). Zbigniew Zalewski i Zdzisław W. Żurek publikowali utwory literackie i artykuły w *Trybunie Wałbrzyskiej* i innych czasopismach regionalnych; Zalewski, wiceprezes Wałbrzyskiego Klubu Literackiego, zamieszczał w prasie opowiadania o tematyce fantastycznonaukowej, pisał powieść pt. „Wołanie stamtąd", Żurek wydał przed 1986 tomik poetycki pt. „Obrazy".

Dalszych informacji brak.

Publikacje

– w czasopismach

1986

Tryb. Wałbrz. nr 47: 25 XI – 1 XII s. 6, Prezentacje.
W: Z.W. Żurek. – Tu też nota o aut.

Tryb. Wałbrz. nr 50/51: 16–20 XII s. 20–21, Prezentacje.
P: Z. Zalewski. – Tu też nota o aut.

1987

– druk ulotny

Plakat literacki. Grupa Puls. Wałbrzych: Wałbrzyski Klub Lit.; Woj. Centrum Kult. i Szt. „Zamek Książęcy", [1] s.
W: R. Gileta, K. Kobielec, Z. Żurek. – P: Z. Zalewski.

SALON RYTUALNY

Grupa literacka „Salon Rytualny".

Białystok; 1986–po 1988.
Członkowie: *Roman Godlewski, Andrzej Janik, Andrzej Krzymkowski, Krzysztof Wrocki.*

W 1988 w *Nowym Medyku* (nr 5) grupa ogłosiła „Manifest artystyczny grupy literackiej" (pod tekstem data: 1986), w którym pisano, iż grupa powstała „jako protest przeciwko obecnemu stanowi poezji" i ogłasza „totalny bojkot bełkotliwych wynurzeń". Sprzeciwiając się ekstrawagancji w poezji, członkowie Salonu rzucali hasła: „Precz z patologią w sztuce. Precz z dalszym eksperymentatorstwem w poezji prowadzącym do jej wynaturzeń tak w sferze artystycznej, jak i merytorycznej". Członkowie Salonu określali też obowiązki poety: „Bycie poetą wiąże się z obowiązkiem posiadania zinterioryzowanych, godnych człowieka systemów wartości etyczno-moralnych, decydujących o sile sztuki" – i dodawali: „Dążyć będziemy do przywrócenia poecie zatraconej roli sumienia ludzkości". Poezję przyszłości widzieli następująco: „Nadszedł czas oczyszczenia. Rytualnego oczyszczenia. Przed nami nowa epoka. Poezja jako najdoskonalsza ze wszystkich sztuk otrzymała przywilej pierwszeństwa wstępu. [...] poezja winna oscylować w stronę magii i w stronę sztuk tajemnych, czyli w stronę swoich korzeni. Poezja powinna stać się magicznym zaklęciem, talizmanem chroniącym jej twórcę i odbiorcę przed barbarzyństwem tego świata. Cel ten można osiągnąć wykorzystując najwartościowsze pod względem artystycznym i humanistycznym osiągnięcia poezji XX wieku oraz minionych epok".

Brak informacji prasowych o pracach grupy po 1988.

Publikacje

– *w czasopismach*

1988

Nowy Med. nr 5: 1–15 III s. 9, Salon Rytualny.
Manifest artystyczny grupy literackiej. [Wypow. programowa].

SYLABA*

Grupa Literacka „Sylaba".

Kraków-Nowa Huta; 1986 –

Członkowie: *m.in. Jagoda Cieszyńska, Jadwiga Duszanowicz, Krzysztof Kisielewski, Monika Mostowik, Daniela Nowak (zm. przed 1998), Marcin Ożóg, Alicja Pochylczuk, Jadwiga Solarzowa, Franciszek Sołtowski, Jadwiga Wątorek, Anna Wojnarska, Leszek Wójcik, Cezary Zalewski, Lucjan Zuzia (do 1997).*

Trzon grupy Sylaba wyłonił się spośród osób publikujących w antologii „W samym środku życia" (wydana 1986), zawierającej wiersze poetów z kręgu RSTK w Krakowie, m.in. Jadwigi Solarz i Anny Wojnarskiej. Jedyną znaną wspólną publikacją grupy był almanach pt. „Grupa literacka Sylaba", w którym pomieszczono wiersze jej członków z lat 1980–95. Związana była ze strukturami RSTK i działała przy Domu Kultury Huty im. T. Sendzimira w Nowej Hucie (dawniej Huta im. Lenina), którego kierowniczką była Jadwiga Duszanowicz, absolwentka dziennikarstwa. Przed 1989, w porozumieniu z ZLP, w warsztatach twórczych grupy uczestniczyli Jacek Kajtoch, Krystyna Szlaga, Jerzy Harasymowicz, Kazimierz Traciewicz, Wit Jaworski i Jan Pieszczachowicz. W 1990 roku opiekunem Sylaby z ramienia ZLP została Elżbieta Zechenter-Spławińska.

Grupa, przy wsparciu Domu Kultury, organizowała konkursy literackie, spośród których rekrutowali się kolejni jej członkowie. Skład osobowy Sylaby i dorobek literacki jej uczestników był zróżnicowany; J. Solarzowa, urodzona przed II wojną światową, debiutowała tomikiem wierszy pt. „Pod ciosem wiatru" (1990), miała też publikacje prasowe, Lucjan Zuzia, z zawodu ekonomista, należący także do starszej generacji członków, miał spory dorobek publicystyczny w czasopismach kulturalno-społecznych i literackich; Jagoda Cieszyńska (psycholog logopeda, zajmująca się dziećmi autystycznymi) przed przystąpieniem do Sylaby publikowała w prasie. W czasie przynależności do grupy debiutowali: Jadwiga Duszanowicz, Monika Mostowik (studiowała w tym czasie psychologię, przed Sylabą należała do Klubu Ludzi Artystycznie Niewyżytych KLAN Danuty Wawiłow), Alicja Pochylczyk (nauczycielka języka polskiego), A. Wojnarska (architekt; zajmowała się też twórczością plastyczną) oraz Leszek Wójcik (nauczyciel geografii). Jako laureaci konkursów literackich dla młodzieży pojawili się w Sylabie m.in. Krzysztof Kisielewski, Marcin Ożóg i Cezary Zalewski oraz Jadwiga Wątorek (przystąpiła do Sylaby około 1994 jako uczennica liceum, debiutowała tomikiem indywidualnym w 1996).

Publikacje wydane pod firmą Sylaby nie wyczerpywały dorobku członków grupy; po 1995 część tomików wydali oni indywidualnie (Cieszyńska, Wojnarska, Zuzia), uczestniczyli też w licznych konkursach literackich, uzyskując nagrody i wyróżnienia.

Do 1999 grupa nie przerwała działalności.

* Hasło konsultowane z L. Zuzią (III 1999).

Publikacje

– druki zwarte

1990

J. Solarzowa: Pod ciosem wiatru. [Wiersze]. Posłowie: J. Kajtoch. Krak.: Ośr. Kult. Kombinatu Metalurgicznego Huta im. T. Sendzimira, 63 s. Biblioteczka RSTK, egz. 500.

1992

L. Wójcik: Zmiana wymiaru. [Wiersze]. Krak.: Ośr. Kult. przy Hucie im. T. Sendzimira; Grupa Literacka Sylaba RSTK, 61 s.

1993

J. Cieszyńska: Przez ciebie jestem. [Wiersze]. Wybór i wstęp: K. Lisowski. Oprac. graf. A. Wojnarska. Krak.: Ośr. Kult. Huty im. T. Sendzimira; Grupa Literacka Sylaba RSTK, 54 s.

A. Pochylczuk: O jeden grzech za mało. [Wiersze]. Wybór i słowo wstępne: K. Lisowski. Oprac. graf. K. Ryrych. Krak.: Ośr. Kult. Huty im. T. Sendzimira; Grupa Literacka Sylaba RSTK, 46 s.

A. Wojnarska: Pocałunek. [Wiersze]. Wybór i słowo wstępne: K. Lisowski. Oprac. graf. A. Wojnarska. Krak.: Ośr. Kult. Huty im. Sendzimira; Grupa Literacka Sylaba, 41 s.

1995

Grupa Literacka Sylaba. Almanach. Utwory z lat 1980 – 1995. Wybór i oprac., noty biogr. i wstęp: E. Zechenter-Spławińska. Krak.: Ośr. Kult. im. C.K. Norwida w Krak., 103 s.

Zawartość: E. Zechenter-Spławińska: Moi znajomi z grupy poetyckiej Sylaba. – W: J. Solarz, A. Pochylczuk, A. Wojnarska, J. Cieszyńska, L. Wójcik, M. Mostowik, J. Wątorek, C. Zalewski, M. Ożóg, K. Kisielewski. – P: J. Duszanowicz, L. Zuzia.

Opracowania

– o g ó l n e: **1995:** E. Zechenter–Spławińska: Moi znajomi z grupy poetyckiej Sylaba. [W:] Grupa Literacka Sylaba. Almanach. Krak.: Ośr. Kult. [im. C.K. Norwida] 1995.

– G r u p a L i t e r a c k a S y l a b a. [Rec.:] **1995**: (za): Grupa Sylaba. *Echo Krak.* nr 234: 28 XI s. 10. – J. Baran: Liryka na tle kominów. *Gaz. Krak.* nr 275: 28 XI s. 5.

W ZMOWIE

Artystyczna Grupa „W zmowie".

Poznań; jesień 1986–po 1990.

Członkowie: *Piotr Bulczyński, Tomasz Fellmann, Maria Orzechowska, Mirosław Pokrzycki, Edward Popławski, Maciej Porzycki, Maciej Antoni Suszek, Maria Magdalena Walczak.*

Grupę założyli jesienią 1986 Tomasz Fellmann, Edward Popławski i Maria Magdalena Walczak. Pierwsza publiczna prezentacja W zmowie miała miejsce w czerwcu 1987 w poznańskim Pałacu Kultury. Spotkanie prowadził Jerzy Grupiński, obecni byli też Wojciech Jamroziak, Marek Garbala, Marek Kośmider, Maciej Ryfa i Jacek Wachowski. Swoje wiersze recytowali Fellmann, Popławski i Walczak, która nadto śpiewała swoje piosenki. Z okazji wieczoru grupa kolportowała powieloną autoprezentację (opublikowaną następnie w 1988 w *Poezji*), nad którą toczyła się dyskusja; zarzucano grupie brak programu artystycznego. Tekst ten, traktowany przez autorów jako zapowiedź następnych wystąpień programowych, określał grupę jako otwartą i międzypokoleniową. Pisano też: „Grupa nie odcina się od dziedzictwa tradycji, wręcz przeciwnie, zamierza ją twórczo kontynuować, indywidualnie czerpiąc i korzystając z jej zasobów. Fakt ten nie oznacza krycia się za kostiumem konwencji, ale takiego jej przetwarzania, by wartości stare, uniwersalne mogły nie tylko współbrzmieć z czasem dzisiejszym, lecz również czas ten odzwierciedlać. [...] Uważamy, że podstawową wartością artysty jest jego rzetelność". W tym samym numerze *Poezji*, w którym opublikowano manifest, grupa polemizowała z wywiadem, udzielonym pismu przez Artura Sandauera, w którym krytyk odmawiał Stanisławowi Barańczakowi prawa do milczenia poetyckiego, był też zwolennikiem przemilczania istnienia Nowej Fali[1].

We wrześniu 1987 z grupy odeszła M.M. Walczak, w połowie następnego roku przystąpiła do niej artysta plastyk Maria Orzechowska (z Wrocławia), następnie także Maciej Antoni Suszek i Piotr Bułczyński. Według informacji zawartych w *Politechniku*[2] „wokół grupy skupiło się kilkunastu młodych artystów, którzy mają wpływ na organizowane w sposób cykliczny spotkania warsztatowe". O celach grupy pisano, iż „powstała w opozycji do mafii zinstytucjonalizowanych ugrupowań, w trosce o nowy kształt i niezafałszowaną historię literatury". W zmowie miała cykl spotkań autorskich m.in. w Koninie, Biedrusku, Kłodzku. W styczniu 1988 grupa ogłosiła Konkurs Poetycki im. A. i S. Babińskich; współorganizatorami byli Komisja Kultury Rady Uczelnianej ZSP Akademii Wychowania Fizycznego w Poznaniu oraz Rada Programowa klubu „Trops". Konkurs miał być formą promocji młodych poetów. Grupa planowała założyć pismo literackie, wydawać arkusze poetyckie oraz zorganizować kawiarnię artystyczną. W trzecią rocznicę istnienia miała wieczór poetycki w Klubie Literackim Pałacu Kultury (20 VI 1990).

Brak informacji o pracach grupy po 1990.

Publikacje

– w czasopismach

1988

Politechnik nr 34: 6 XI s. 6, W zmowie.
W: T. Fellmann. – Tu też nota o grupie.

Poezja nr 9: IX s. 106–107.
Tu autoprezentacja grupy z listem E. Popławskiego.

[1] *Poezja* 1988 nr 9 s. 107.
[2] *Politechnik* 1988 nr 34.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: E. Popławski: Poznańska grupa W zmowie. *Twórczość Robotników* nr 25: 3 XII s. 10. – **1988:** *Poezja* nr 9: IX s. 106–107.

– o g ó l n e: **1988:** (bran): Poznań literacki. *Głos Wielkop.* nr 18: 23–24 I s. 5. – Kram twórców: W zmowie. *Politechnik* nr 34: 6 XI s. 6. – **1990:** (bran): W zmowie. *Głos Wielkop.* nr 134: 9 X s. 5.

EPIGRAM

Kraków; ok. 1986.

Grupa przy Krakowskim Klubie Literackim ZLP.

Członkowie: *Roman Batko, Anna Iwańska, Wiesław Jabłoński, Piotr Januszkiewicz, Antonina Ziarkiewicz-Sebesta.*

Grupa Epigram wyłoniła się spośród członków Krakowskiego Klubu Literackiego przy ZLP. Jej opiekunem był Jerzy Harasymowicz. W 1986 ogłosiła kolumnę poetycką w *Życiu Literackim*. Roman Batko uczestniczył wcześniej w działaniach grupy poetyckiej → Akwarium, działającej przy tymże Klubie Literackim.

Publikacje

1986

Życie Lit. nr 23: 8 VI s. 9, Grupa Literacka Epigram.
W: R. Batko, A. Iwańska, W. Jabłoński, P. Januszkiewicz, A. Ziarkiewicz-Sebesta.

Opracowania

– o g ó l n e: **1986:** J. Harasymowicz: Grupa literacka Epigram. *Życie Lit.* nr 23: 8 VI s. 9 [not.].

GRUPA POETYCKA PRZY ODDZIALE STOWARZYSZENIA PAX

Poznań; ok. 1986.

Członkowie: *m.in. Iwona Baran, Teresa Buchwald (przewodnicząca), Danuta Dominik, Elżbieta Filipiak, Jan Moszyński.*

Grupa działała około 1986 przy Oddziale Stowarzyszenia Pax w Poznaniu; inicjatorem jej powstania był Jan Moszyński, działacz Pax, przewodniczącą została Teresa Buchwald. 8 czerwca zorganizowała ona wieczór poetycki poświęcony pamięci Macieja Józefa Kononowicza; członkowie grupy recytowali wiersze poety.

Brak informacji o działaniach grupy po 1986.

Opracowania

– o g ó l n e: **1986:** R. Brzezińska: Wieczór poezji M.J. Kononowicza w poznańskim Klubie im. W. Pietrzaka. *Sł. Powsz.* nr 110: 9 VI s. 4.

LIT-ARS

Grupa Poetycka „Lit-Ars".

Częstochowa; 1986.

Członkowie: *Anna Grzywińska, Edyta Gronert, Elżbieta Libel, Janina Łotach, Agata Polak, Klaudia Rabonda, Józef Rygał, Krzysztof Seweryn Wroński.*

Grupa Lit-Ars powstała na początku 1986; skupiała poetów i plastyków. Inauguracyjnym wieczorem Lit-Arsu był wieczór autorski Krzysztofa S. Wrońskiego w lutym 1986 w klubie „SST" Filharmonii Częstochowskiej; tu też planowano przeprowadzać kolejne spotkania grupy. Lit-Ars działała przy Stowarzyszeniu Środowisk Twórczych. Nazwą nawiązywała do grupy międzywojennej, do której należał Józef Rygał. Przed przystąpieniem do Lit-Arsu Elżbieta Libel (z zawodu aktorka) brała udział w konkursach o „Jaszczurowy Laur", także Janina Łotach była laureatką konkursów literackich. W czasie przynależności do grupy debiutowały Edyta Gronert, Agata Polak i Klaudia Rabonda.

Brak prasowych informacji o działaniach Lit-Arsu po 1986.

Publikacje

– w czasopismach

1986

Nad Wartą nr 4: IV s. 7.
W: A. Grzywińska, E. Gronert, K.S. Wroński.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1986:** E. Libel: Cyrograf. *Nad Wartą* nr 4: IV s. 7 [not. o powst., prezentacja grupy].

NEMO INDEX

Inicjatywa Działań Nemo Index.

Wrocław; ok. 1986.
Członkowie: *Artur Majchrowski, Beata Pawłowicz-Świerkosz, Roman Romańczuk, Janusz Skrobot, Krzysztof Świerkosz, Małgorzata Trzcionkowska, Mieczysław Wojszwiłło.*

Jedynym świadectwem istnienia grupy był zeszyt poetycki wydany w 1986, zawierający wiersze jej członków. Troje spośród członków Nemo Index (Artur Majchrowski, Beata Pawłowicz-Świerkosz, Krzysztof Świerkosz) występowało też pod szyldem grupy → Sans Gêne, działającej we Wrocławiu w 1985–87.

Publikacje

1986

Nemo Index. [Wiersze]. Wr.: [Wydz. Kult. i Szt. Urz. Dzielnicowego Wr. – Stare Miasto], 16 s. Prezentacje, 1.
Wstęp. – W: A. Majchrowski, B. Świerkosz-Pawłowicz, R. Romańczuk, J. Skrobot, K. Świerkosz, M. Trzcionkowska, M. Wojszwiłło.

STRUMIEŃ*

Amatorska Grupa Twórcza (AGT) „Strumień".

Strumień (woj. bielskie); III 1987 –

Członkowie: *Irena Białogłowicz, Danuta Bierowska, Sabina Borowska, Wanda Chodkiewicz, Maria Dziendziel, Bernadeta Janota (od 1994), Gabriela Kotas, Grażyna Kotów, Stanisław Kucharczyk, Anna Mazur, Piotr Pasterny, Maria Piech, Stanisław Pietrzyk, Teresa Pryczek, Renata Rakus, Justyna Ruśniok, Ludwik Sajdok, Helena Szefer, Karolina Szefer-Trocha, Marcin Szymonek, Andrzej Wisła, Karol Witas, Marian Wójtowicz, Mieczysława Wyleżuch, Kazimierz Zarzycki, Augusta Zborowska – oraz członek honorowy: Emilia Michalska (zm. 24 X 1997).*

Grupa powstała w marcu 1987 przy Miejsko-Gminnym Ośrodku Kultury (M-GOK) w Strumieniu z inicjatywy Mariana Wojtowicza, działacza społecznego i Michała Cofały, dyrektora M-GOK. Skupiała uprawiających twórczość amatorsko literatów, malarzy, rzeźbiarzy ze Strumienia i okolicznych miejscowości. „Celem spotkań była wymiana doświadczeń, popularyzowanie amatorskiej twórczości wśród młodzieży oraz propagowanie jej na łamach książki i prasy" – deklarowano w posłowiu do antologii grupy pt. „Wpisane w krajobraz". Nazwa grupy „związana jest z małą ojczyzną", pisała Grażyna Gubała[1]. Pierwszym przewodniczącym Strumienia była Grażyna Kotów. Członkowie grupy wydawali własnym sumptem tomiki swojej poezji, wydali też dwa powielane *Zeszyty Grupy Twórczej – Strumień* (w nakładzie 100 egzemplarzy), rozpowszechniane w szkołach i bibliotekach na terenie miasta i gminy Strumień. Grupa nawiązała współpracę z Klubem Literackim „Nadolzie" w Czeskim Cieszynie, na wieczory autorskie zapraszano literatów z innych ośrodków. W maju 1989 opiekę nad grupą przejęło koło terenowe Macierzy Ziemi Cieszyńskiej. W tym czasie zaczęła ona organizować doroczne imprezy pn. „Staromiejska Wiosna", w ramach których odbywały się konkursy poetyckie im. E. Michalskiej. W 1990 prezesem grupy została Anna Mazur. W tymże roku patronat nad ugrupowaniem przejął ponownie M-GOK w Strumieniu pod dyrekcją G. Gubały. Zmiany te spowodowały rozkwit działalności ugrupowania. Ośrodek zaczął wydawać techniką powielaczową zbiorki poetyckie oraz katalogi plastyczne członków Strumienia. W 1991 zaczęto organizować w Drogomyślu coroczne koncerty muzyki i poezji pt. „Jesienne wiatru granie"; koncertom towarzyszyły wystawy prac plastycznych. W 1995 M-GOK utworzył Galerię „Pod Ratuszem", w której systematycznie wystawiano prace członków grupy, organizowano wieczory literackie i muzyczne. W 1997, z okazji 10-lecia grupy, przygotowano wystawę jubileuszową; w Galerii „Pod Ratuszem" w Strumieniu swoje prace wystawiły: Maria Piech, Helena Szefer, Teresa Pryczek, Gabriela Kotas, Wanda Chodkiewicz, Irena Białogłowicz, Justyna Ruśniok. Plasty-

* Hasło konsultowane z G. Gubałą, dyrektorem M-GOK w Strumieniu (V 1999).
[1] W liście do E.G. z V 1999.

cy AGT Strumień mieli swoje prezentacje także w Bielsku-Białej oraz na plenerach. Rozwinięciem inicjatyw grupy Strumień było stworzenie Dziecięcej Grupy Plastycznej „Malusie".

Od 1998 organizowano ponadlokalną imprezę pod nazwą „Strumieńskie Spotkania z Paletą" im. E. Michalskiej; pierwsza edycja Spotkań poświęcona była zmarłej w 1997 Emilii Michalskiej, wydano też zbiór jej wierszy pt. „Chcę żyć, a nie być".

Niektórzy członkowie grupy publikowali też w wydawnictwach Klubu Literackiego Nadolzie (należały do niego m.in. A. Mazur i H. Szefer) oraz w „Almanachu twórczości literackiej" województwa bielskiego. M. Piech i A. Zborowska były również członkiniami grupy → Gronie w Żywcu (Zborowska jednocześnie należała do Stowarzyszenia Twórców Ludowych w Lublinie), B. Janota od 1996 należała także do Stowarzyszenia Promocji Kultury „Podbeskidzie" w Bielsku-Białej.

W 1999 grupa Strumień nadal działała.

Publikacje

– w czasopismach

1988

Kronika, Bielsko-Biała nr 16: 21–27 IV s. 6, Twórczy Strumień.
W: M. Wójtowicz.

– druki zwarte

1990

A. Mazur: Moje przez świat wędrowanie. [Wiersze]. Strumień: M-GOK, egz. 100.

L. Sajdok: Człowiek i świat. [Wiersze]. Strumień: M-GOK, egz. 100.

H. Szefer: Co dalej. [Wiersze]. Strumień: M-GOK, egz. 100.

A. Zborowska: Zasłuchane serce moje. [Wiersze]. Strumień: M-GOK, egz. 100.

1991

W. Chodkiewicz: Dydko na słomianej nodze. [Wiersze]. Strumień: M-GOK, egz. 100.

1994

Grupa Twórcza – Strumień: W. Chodkiewicz, A. Mazur, H. Szefer, A. Zborowska. [Wiersze]. Strumień: M-GOK, egz. 100.

B. Janota: Kocham by żyć. [Wiersze]. Strumień: M-GOK, egz. 100.

1997

Wpisane w krajobraz. [Antologia]. Amatorska Grupa Twórcza Strumień. Red. A. Mazur, M. Piech, H. Szefer. Strumień: M-GOK, 39 s.

W: W. Chodkiewicz, B. Janota, A. Mazur, M. Piech, H. Szefer, A. Zborowska. – Repr. prac plast. autorek: W. Chodkiewicz, G. Kotas, M. Piech, T. Pryczek.

1998

E. Michalska: „Chcę żyć a nie być". [Wiersze]. Wstęp: A. Mazur. Red. J. Cofała, G. Gubała. Konsultacja gwarowa: M. Wojtowicz. Oprac. graf. M. Piech. Strumień: Wyd. M-GOK, 40 s.
Wyd. przy udziale Wojewody Bielskiego i Zarz. Miej. w Strumieniu.

1999

A. Mazur: Ja wyspy szczęśliwe. [Wiersze]. Red. G. Gubała. Przygot. do druku: J. Cofała. Oprac. graf. M. Piech. Strumień: Wyd. M-GOK, 40 s.
Wyd. przy udziale Zarz. Miej. w Strumieniu.

Opracowania

– o g ó l n e: **1988:** [L. Miłoszewski] (lem): Twórczy Strumień. *Kronika*, Bielsko-Biała nr 16: 21–27 IV s. 7. – **1996:** (St. Cer.): Aktywna Grupa Twórcza. *Gazeta Rolnicza* nr 12: 11 II. – **1997:** (CER): 10 lat Strumienia. *Trybuna* nr 132: 9 VI. – Wpisani w krajobraz. *Kron. Besk.* nr 28: 10 VII.

KAMA

Samodzielna Grupa Poetycka „Kama".

Częstochowa; ok. 1987.

Członkowie: *Magdalena Musiał, Andrzej Rabonda, Klaudia Rabonda, Aureliusz Smigiel.*

Grupę utworzyło dwoje uczniów Liceum Ogólnokształcącego im. R. Traugutta, Magdalena Musiał i Aureliusz Smigiel. Przystąpił do nich wkrótce Andrzej Rabonda (pracował wówczas w Monarze) i jego siostra Klaudia. Inauguracyjny wieczór Kamy miał miejsce w Środowiskowym Klubie Studentów „Wakans" w Częstochowie. Grupa otrzymała propozycję działania w ruchu studenckim, nie skorzystała jednak z tej oferty, wyżej ceniąc sobie niezależność.

Brak informacji o pracach grupy po 1987.

Opracowania

– o g ó l n e: **1987:** Z. Szpruta: Czytali swoje wiersze. *Itd* nr 8: 22 II s. 21.

OPTYMIŚCI

Grupa poetycko-plastyczna.

Tarnów; ok. 1987–88.

Członkowie: *Dariusz Gawelczyk, Paweł Grabowski, Paweł Legawiec, Janusz Maciejowski.*

Obszerne fragmenty programu grupy ogłosiła w 1988 *Poezja* (nr 3 s. 112–113). Pisano w nim m.in.: „1. Jesteśmy grupą, którą łączy wszystko to, co nas dzieli. 2. Uważamy, że sztuka jest jedna i nie należy jej rozgraniczać na malarstwo, literaturę, muzykę etc. 3. Artysta jest katem, który pragnie stać się własną ofiarą [...]. 5. Pragniemy udowodnić, że absurd życia nie jest nonsensem. 6. Nie załatwiamy żadnych spraw w poniedziałki [...]. 8. Istniejemy tylko dla tych, którzy w nas wierzą. 9. Futuryzm nie jest dla nas żadnym autorytetem. Jedynym jego wytworem, któremu się nie przeciwstawiamy, jest kosiarka rotacyjna. Nie traktujemy kobiety jako maszyny rozrodczej, jest ona dobrem publicznym, w którym w chwilach beznadziejnych możemy utopić własne smutki, pragnienia, intelekt i nie tylko. 10. Alfabet grecki jest śmieszny, ale lubimy go mimo to [...]. 12. Nie przeciwstawiamy się żadnym ideom i nie chowamy się pod żadnymi habitami czy innymi wytworami mody ogólnie niedostępnej. 13. Kierunek w sztuce, który reprezentujemy, nie da się zdefiniować, bo nie jest to kierunek ani nowy, ani stary, ma wartość stałą, ponieważ nie posiada początku ani końca. 14. Proponujemy fenomen stworzonego dzieła, nawet jeśli jest ono błędem w sztuce, gdyż błędy są niepowtarzalne i stanowią dodatkową atrakcję [...]. 19. Traktujemy wszelkiego rodzaju manifesty grup twórczych jako steki bzdur, którymi należy się przejąć".

Do 1988 grupa zorganizowała w Tarnowie dwie ekspozycje plastyczne, połączone z prezentacją utworów poetyckich; druga z nich, pt. „Powstańcie, których dręczy Duch ..." miała miejsce w Teatrze im. L. Solskiego.

Brak informacji o działaniach grupy po 1988.

Opracowania

– o g ó l n e: **1988:** [S. Kryska] (sk): Optymiści dnia pierwszego. *Poezja* nr 3: III s. 112–113 [tu też fragm. programu].

BRUNO TOLERANS

Grupa poetycka „Bruno Tolerans".

Bochnia; XI 1987–po 1988.

Członkowie: *Barbara Jonak, Krzysztof Koszmider, Jarosław Styczeń, Jarosław Wójtowicz.*

Według jedynej noty prasowej o grupie Bruno Tolerans powstała ona w listopadzie 1987 w Bochni. Organizowała spotkania autorskie.

Brak informacji o pracach grupy po 1988.

Opracowania

– o g ó l n e: **1988:** Wiadomości kulturalne. *TeMI* nr 22: 29 V s. 9.

PRZY WIŚLE

Włocławek; 1987.

Członkowie: *Dorota Ciska, Mariola Dąbrowska, Henryk Dąbrowski, Karol Kawski.*

Wiosną 1982, z inicjatywy Zbigniewa Tadeusza Kota, część byłych członków grupy → Zawiśle czyniło starania o powołanie przy Hucie Warszawa ogólnopolskiej grupy literackiej. Ostatecznie we wrześniu 1987 powołano we Włocławku grupę Przy Wiśle (jednak bez udziału Kota). Nową grupę tworzyli: Mariola i Henryk Dąbrowscy, Karol Kawski oraz Dorota Ciska (debiutowała w 1987 w *Kujawach*). Grupa znalazła oparcie we Włocławskim Domu Kultury. Zakładano, iż do grupy mogą przystępować osoby po debiucie książkowym; dla debiutantów planowano stworzyć Galerię Poetycką Centrum.

Brak informacji o pracach grupy po 1987.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1987:** H. Dąbrowski: Wyprowadzenie Pegaza ze stajni. *Kujawy* nr 51/52: 16–29 XII s. 17.

GAL*

Grupa Artystyczno-Literacka GAL.
Inna nazwa: Grupa Literacko-Artystyczna.

Słupsk; II 1988–1990.

Grupa przy Oddziale Słupskim Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego.

Członkowie: *(założyciele:) Jerzy Dąbrowa-Januszewski, Zdzisław Drzewiecki, Jerzy Fryckowski, Mirosław Kościeński (przewodniczący), Wacław Pomorski, Zbigniew Talewski, Jerzy Stachurski, Andrzej Szulc; następnie także: Tadeusz Huszczo, Elżbieta Kazimierczak-Fryckowska, Andrzej Paszun, Jan Wanago, Ryszard Wrzesiński, Aldona Żak (zm. 1992).*

Zebranie założycielskie grupy GAL odbyło się 22 lutego 1988 w siedzibie Oddziału Słupskiego Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego (ZK-P); inicjatorem jej powołania był prezes Zarządu Oddziału Zrzeszenia, Jerzy Dąbrowa-Januszewski, dziennikarz i poeta. Grupę założycieli tworzyli poeci po debiutach książkowych: Zdzisław Drzewiecki z Białego Boru, Jerzy Fryckowski, mieszkający w Dębnicy Kaszubskiej, Wacław Pomorski z Bytowa, mieszkający w Słupsku Mirosław Kościeński, Zbigniew Talewski i Andrzej Szulc – artysta plastyk, scenograf, oraz poeta i kompozytor mieszkający w Gdańsku, Jerzy Stachurski. Pozostali członkowie GAL przyjęci zostali już na następnym spotkaniu; byli to Aldona Żak (obok twórczości poetyckiej zajmowała się hafciarstwem, uprawiała też malarstwo), Jan Wanago (poeta ludowy z Wodnicy koło Słupska), Elżbieta Kaźmierczak-Fryckowska z Dębnicy Kaszubskiej, poetka oraz Andrzej Paszun, poeta. Skupiała mieszkających w Słupsku i innych miejscowościach regionu twórców, reprezentujących różne dziedziny twórczości artystycznej: poezję, malarstwo, muzyka, hafciarstwo, modniarstwo i inne. Grupa nie sformułowała programu artystycznego. Organizowała comiesięczne spotkania robocze i wieczory autorskie, które odbywały się w siedzibie ZK-P, a także w klubach i domach kultury. Organizowano m.in. wieczory promocyjne dla młodych debiutantów (np. 28 III 1988 prezentacja twórczości A. Paszuna). Spotkania autorskie grupy odbywały się też w związku z Dniami Kultury, Oświaty, Książki i Prasy (Lębork, Miastko, Człuchów, Bytów, Słupsk, Biały Bór), organizowano też spotkania w szkołach oraz kiermasze, na których prezentowano afisz poetycki GAL-u. Koszty imprez grupy finansował Ryszard Wrzesiński oraz ZK-P. Latem 1988 grupa została zaproszona na Jarmark Dominikański w Gdańsku, gdzie prezentowała swoje publikacje, zorganizowała też pokaz mody w formie happeningu.

W 1988 pracowano nad almanachem grupy, nie został on jednak wydany.

Grupa zaprzestała działalności w 1990, po wyjeździe Wrzesińskiego ze Słupska do Warszawy, gdzie prowadził firmę kapeluszniczą Porthos.

Po zaprzestaniu wspólnej działalności większość członków grupy uprawiała twórczość literacką; jej założyciele zostali członkami ZLP.

* Hasło konsultowane z J. Dąbrową-Januszewskim (III 1999).

Publikacje

– *druk ulotny*

1988

Grupa Artystyczno-Literacka. [Plakat poet.]. Słupsk: ZK-P. Oddział w Słupsku, s. 1.
W: J. Dąbrowa-Januszewski, Z. Drzewiecki, J. Fryckowski, E. Kaźmierczak-Fryckowska, M. Kościeński, W. Pomorski, J. Stachurski, A. Szulc, Z. Talewski, A. Żak. – [Nuty do Znaku Muzycznego grupy]: J. Stachurski. – Fot.: R. Wrzesiński.

Opracowania

– g r u p a o s o b i e: **1988:** M. Kościeński: Grupa Artystyczno-Literacka. *Gaz. Młod.* nr 68: 26 VIII s. 8. – o g ó l n e: **1988:** *Fakty* nr 11: 12 III s. 7. – (wa): Grupa Literacko-Artystyczna. *Pomerania* nr 5: V s. 50–51. **1989:** (wa): Grupa twórców GAL-u na spotkaniach w Białym Borze. *Głos Pom.* nr 130: 5 VI.

GRUPA POETYCKA W SKAWINIE

Skawina k. Krakowa; ok. 1988.

Członkowie: *Magdalena Bereźnicka, Stanisław Daniłoś, Zenon Michalski, Andrzej Plichta, Grażyna Samborska (przewodnicząca).*

Grupa działała pod opieką Miejskiego Domu Kultury w Skawinie; jego dyrektorem był członek grupy, Stanisław Daniłoś. Debiutowała w prasie kolumną poetycką, ogłoszoną w *Wieściach.*

Brak informacji o działaniach grupy po 1988.

Publikacje

– *w czasopismach*

1988

Wieści nr 15: 10 IV s. 5.
W: S. Daniłoś, Z. Michalski, A. Plichta, G. Samborska.

Opracowania

– o g ó l n e: **1988:** J.B. *Wieści* nr 15: 10 IV s. 5 [wstęp do kolumny wierszy].

GRUPY LITERACKIE WEDŁUG MIEJSCOWOŚCI*

ANDRYCHÓW
Grupa Twórców Nieprofesjonalnych My – sekcja literacka, 1973 –

AUGUSTÓW
Grupa przy Augustowskim Domu Kultury, 1978–ok. 1981

BARTOSZYCE
Grupa Literacka Barcja, X 1983–1996

BIAŁA PODLASKA
Grupa Literacka przy Klubie „Piast", 1982–po 1984

BIAŁYSTOK
Bakałarz, X 1975–1977
Grupa literacka Salon Rytualny, 1986–po 1988

BIELSKO-BIAŁA
Skarabeusz, jesień 1961–1963
Kamat, 1974
FaMoS '75, pocz. 1975–poł. 1976
Wyraz, X 1976–po 1976

BOCHNIA
Grupa Poetycka Bruno Tolerans, XI 1987–po 1988

BYDGOSZCZ
Bydgoska Grupa Poetycka Wiatraki, pocz. 1960–1968
Kontury, pocz. 1960–ok. 1961
Grupa Faktu Poetyckiego Parkan, X 1975–1979
Kama, 1987

BYTOM
Grupa Artystyczno-Literacka Labirynt, I–VIII 1959
Klub Artystów Anarchistów (KAA), 1959–64
Słowień, przed 1973
Młoda Grupa Literacka Reflektor, 1984–ok. 1990

CHEŁM LUBELSKI
Grupa Literacka Pryzmaty, X 1956–1993
Gen '76, ok. 1976–77

CHORZÓW
Grupa Pracy Twórczej Monada, XI 1976–ok. 1983

CHRZANÓW
Grupa Twórcza Cumulus, III 1983 –

---

* Znak (–) informuje, że do 1999 grupa nie przerwała działalności.

CHYBIE
Amatorska Grupa Literacka, 1984 (wcześniej: Mnich) – 1990

CIECHANÓW
Grupa Poetycka Pięć Rzek, przed IV 1964–1966

CIĘŻKOWICE K. TARNOWA
Grupa Literacka Rydwan, 1978–VI 1983 (wcześniej: Dębica)

CZĘSTOCHOWA
Faeton, 1958
Bakałarze, kon. 1960–ok. 1961
C-61, 1961–63
Grupa Literacka Pryzmaty, II 1963–ok. 1964
Grupa Poetycka Lit-Ars, 1986

DĘBICA
Grupa Literacka Rydwan, I 1976–1978 (potem: Ciężkowice)

GDAŃSK
Grupa Poetycka Kontrasty, VI–XII 1956
Seledyn, kon. 1956–1957
Szkoła Grafomanów, 1957–60
Gdańska Grupa Młodych, kon. 1959–ok. 1963
Sit Venia Verbo, 1967–po 1968
Ugrupowanie Warsztat, XI 1970–1982
Poetariat, 1974–IV 1976
Wspólność, V 1976–III 1979
Nowe Żagary, V 1979–1980, 1983
Gdańska Grupa Poetycka Atut, III 1983–po 1986
Rudy Kot, V 1983–1984
Grupa Poetycka W Zatoce, ok. 1985–86

GLIWICE
Gliwicka Grupa Inicjatyw Twórczych Formaty, ok. 1972
Gliwicka Grupa Literacka, 1978–85

GNIEZNO
Familia Drzewo, poł. 1977–1995
Grupa Efektystów, 1981–ok. 1986
Klub Literacki Grupy Pięta, 1985–86

GOŁDAP
Dom Marka, poł. 1979–VIII 1984

GOSTYŃ
Leszczyńska Grupa Poetów Amatorów, 1978–82

GÓRA KALWARIA
Grupa Literacka Jeziorka, 1965–68 (potem: Piaseczno)

GRODZISK MAZOWIECKI
Grupa Literacko-Muzyczna Opty; następnie: Grupa Literacko-Muzyczna Wprost, 1970–ok. 1980

GRUDZIĄDZ
Prowincja, 1956
Spółka Literacka Trynka, 1982–87

IŁAWA
Grupa Twórcza Warmia i Mazury (wcześniej pod nazwą: Iławska Grupa Poetycka) 1974–76

JASTRZĘBIE ZDRÓJ
Grupa Literacka Tędy, kon. 1972–po 1979

JĘDRZEJÓW K. KIELC
Grupa Poetycka Ponidzie, V–XII 1960 (następnie: Rożnica, Kielce)

KATOWICE
Literacka Grupa Domino, 1957–58
Grupa Poetycka Kontekst, IX 1972–81
Grupa Poetycka Krosno, 1978–ok. 1982

KĘTY
Grupa Literacka Wyraz, poł. 1972 –

KIELCE
Grupa Młodych Twórców Peryferie, 1957
Grupa Poetycka Ponidzie, XII 1965–X 1968 (wcześniej: Jędrzejów, Rożnica)

KŁOBUCK K. KATOWIC
Grupa Literacka im. Władysława Sebyły, pocz. 1972–ok. 1976
System, IV 1983–po 1985

KOŁOBRZEG
Kołobrzeska Grupa Poetycko-Plastyczna Reda, 1967–1971; 1973– ?

KRAKÓW
Zespół Młodych „Inaczej", IX 1945–kon. 1946
Grupa Muszyna, pocz. 1957–ok. 1961
Grupa Poetycka Młodzieżowego Klubu Literackiego Żaczek, 1959–62
Grupa Literacka Wielopole, VI 1960–III 1961
Sowizdrzał, XI 1964–ok. 1970
Krakowska Grupa Literacka Barbarus, VI 1967–1972
Teraz, X 1968–poł. 1975
Grupa 848, jesień 1969–pocz. 1971
Grupa Tylicz, XI 1969–1976
Babel, ok. 1971–X 1974
Grupa Poetycka Wprost, I 1971–1974
Grupa Poetycka Zmów, 1974
Pracownia, pocz. 1975–po 1976

Grupa My, VI 1975–kon. 1977
Grupa Poetycka Wobec, XII 1975–pocz. 1977
Terra, III–IV 1976
Skir Tao, poł. 1976–poł. 1977
Zaraz, I 1977–IV 1978
Ecce Homo, IX 1977–II 1980
Grupa Poetycka Jestem, jesień 1978–poł. 1979
Grupa Literacka Zderzenia, X 1979–XII 1981
Grupa Poetycka Bloki, 1983
Grupa Poetycka Akwarium, 1985
Epigram, ok. 1986
Grupa Literacka Sylaba, 1986 –

KRASNYSTAW
Grupa Literacka Słowo, 1976–XII 1998

KROSNO
Grupa Poetycka Krosno, 1975–ok. 1978; zob. też Katowice, Pruszcz Gdański

KROTOSZYN Osobna Grupa Literacka Poboki, X 1981–po 1987

LUBLIN
Załoga Nr 1, 1950–1952
Prom, kon. 1959–VI 1964
Studencka Grupa Literacka Samsara, X 1969–1974
Interwencyjna Grupa Poetycka Ogród; Grupa Sztuki Integracyjnej Ogród-2; Interwencyjna Grupa Literacka Ogród, IX 1974–V 1979; X 1980–I 1981
Grupa Poetycka Signum, 1979–

ŁASK K. ŁODZI
Grabia '59, II–IX 1959

ŁOMŻA
Skraj, ok. 1985

ŁÓDŹ
Grupa Poetycka Prowincja '58, III 1958–1961
Karawana, poł. 1959
Nowa Linia, 1960–61
Łódzko-Warszawski Krąg Literacki, kon. 1961
Strofa, 1966–1967
Grupa Literacka Wiadukt, X 1966–1975
Grupa Poetycka Centrum, XI 1967–poł. 1971
Metro, V 1977
Centauro, III 1980 –
Grupa Poetów Jasień, IX 1981–IX 1982
Grupa Literacka Studentów Uniwersytetu Łódzkiego, I 1983–IV 1986
Grupa Prezentująca Statyzm, 1984

MNICH
Amatorska Grupa Literacka, XI 1983 (od 1984: Chybie) – 1990

NOWA SÓL
Grupa Literacka Młodych TKZN, ok. 1972

NOWY SĄCZ
Sącz, ok. 1978

OLECKO
Grupa Poetycka Legary, IX 1978–VI 1979

OLKUSZ
Grupa Poetycka z Olkusza, ok. 1982–po 1990?

OLSZTYN
Skarpa, I 1957–1960
Łyna, XI 1958–I 1960

OPOLE
Grupa Prowincja '57, 1957–58
Grupa Literacka Formaty, 1958–62/63
Grupa Twórcza Bolko, 1983–85

OSIEK K. TORUNIA
Wiąz, ok. 1985–po 1987

OSTROŁĘKA
Dąbrowa, 1972
Grupa Literacka Narew, 1972–77

OSTRÓW WIELKOPOLSKI
Ostrowska Grupa Literacka Cztery Słowa, jesień 1983–1985

OŚWIĘCIM
Grupa Literacka im. I. Fika, kon. 1970–1972

OTWOCK
Grupa Otwocka, 1974

PIASECZNO
Jeziorka, 1968–69 (wcześniej: Góra Kalwaria)

PŁOCK
Mazowiecka Grupa Młodych Twórców ZMS, 1969–pocz. 1970
Płocka Grupa Poetycka Gościniec, VI 1970–VI 1973
Grzęda, ok. 1982–po 1986
Pod Dębem, ok. 1982–po 1986

POZNAŃ
Wiatraki, 1956–59
Grupa Literacka Wierzbak, XI 1956–ok. 1960

Grupa Poetycka Przygoda, 1957–ok. 1958
Literacka Grupa Niezależna Swantewit, IV 1957–X 1965
Nowy Prom, 1958
Rokada, 1963–64
Grupa Poetycka Próby, 1964–68
Grupa Poetycka Od Nowa, kon. 1973–pocz. 1977
Grupa Poetycka UAM, 1974–V 1975
Fikcje, zob. Konfederacja Nowego Romantyzmu, przyp. 2
Raster, 1978
Artystyczna Grupa W zmowie, 1986–po 1990
Grupa Poetycka przy Oddziale Stowarzyszenia Pax, ok. 1986

PRUSZCZ GDAŃSKI
Grupa Poetycka Krosno 1, ok. 1983–85

PRZEMYŚL
Grupa Literacka Zniesienie, VII 1969–XI 1975

PUŁAWY
Grupa Literacka Konsens, I 1972–1976

RADOM
Konfrontacje, ok. 1966
Grupa Poetycka Łuczywo, jesień 1981–1993

RADOMSKO
Grupa Literacka przy PDK, 1958–60, 1961–64, 1968–72

ROŻNICA K. KIELC
Grupa Poetycka Ponidzie, I 1961–kon. 1965 (wcześniej: Jędrzejów, następnie: Kielce)

RYBNIK
Grupa Literacka ROW, 1985–ok. 1989

RZESZÓW
Gwoźnica, IX 1967–1975
Grupa Spatium, X 1982–po 1984

SIEDLCE
Grupa Młodych Literatów Prom, ok. 1965
Grupa Literacka Mimoza, XI 1978–1985
Grupa Poetycka Kanon, 1985–86, 1991
Federacja, II 1986–po 1988

SKAWINA
Grupa Poetycka w Skawinie, ok. 1988

SŁUPSK
Meduza, pocz. 1958–kon. 1959
Grupa Poetycka Klepsydra, kon. 1974–1977

Dialog Nienazwany, XI 1979–XII 1981
Grupa Poetycka Realistów Metro II, XI 1979–po 1981
Grupa Artystyczno-Literacka GAL, II 1988–1990

SOSNOWIEC
Grupa Literacka Reduta'57, IX–XII 1957
ECCE, 1983–po 1989

STARACHOWICE
Grupa Literacka Iłżanka, kon. 1965–1967
Meandry, 1983–po 1988

STARGARD
Stargardzka Grupa Literacka Zitarigroda, ok. 1977

STRUMIEŃ
Amatorska Grupa Twórcza Strumień, III 1987–

SUWAŁKI
Grupa poetycko-plastyczna SDS, VIII 1984–1993

SZCZECIN
Metafora, pocz. 1956–ok. 1976
Szczecińska Grupa Literacka Bryza, 1957–ok. 1958
Grupa Literacka Kontrasty, II 1960–po 1962
Grupa Poetycka Tu i Teraz, 1970–75, 1979

ŚWIDWIN K. KOSZALINA
Grupa Literacko-Artystyczna Baszta, XII 1969–?

TARNÓW
Tarnów, I 1979–XII 1981
Obserwatorium, II 1985–1986, 1993–
Grupa poetycko-plastyczna Optymiści, ok. 1987–88

TORUŃ
Helikon, XII 1956–ok. IV 1957
Grupa Poetycka Wymiary, IV 1959–poł. 1963
Kadyk, 1963–65
Zestroje, 1964
Grupa Poetycka Fart, XI 1969–ok. 1972
Megaron, ok. 1974–po 1976
Grupa Pracy Twórczej Aut, ok. 1977–po 1978
Grupa Poetycka Zamek Nieszawski, ok. 1979

TYCHY
Symbol, 1974–80
Tygiel, ok. 1980–81

WADOWICE

Grupa Plastyczno-Literacka Beskidy, 1969–79
Grupa Literacka Nadskawie, poł. 1981–1988

WAŁBRZYCH

Grupa Puls, 1986–87

WARSZAWA

Próg, III 1946–IX 1941
Robotniczy Zespół Literacki Budujemy, IV 1950–1953
Grupa Literacka Współczesność, III 1956–VI 1959
Fedyment, 1957
Grupa Poetycka Jelonki, 1957
Poetycka Grupa A, kon. 1958–pocz. 1959
Profile, 1958–59
Zespół Literacki Przedmieście, V 1958–I 1962
Anabasis, XI–XII 1958
Zespół Literacki Grupa Warszawska, poł. 1959–1963
Orientacja Poetycka „Hybrydy", III 1960–XII 1971
Łódzko-Warszawski Krąg Literacki, 1961
Junta Literacka Ultradźwięki, I 1963–ok. 1966
Klub Artystów Anarchistów, 1963–III 1966
Grupa Poetycka Pięciokąt, IX 1964–X 1967
Kalmar, XII 1965–II 1967
Forum Poetów „Hybrydy", III 1966–V 1973
Klub Cybernetystów, IV 1966–ok. 1970
Grupa Poetycka Stajnia, III 1967–1980
Grupa Literacka Tak, 1969–71
Grupa Poetycka Swarożyc-Autostrada, poł. 1970–pocz. 1973
Grupa Poetycka Podchorążych Szkoły Oficerów Pożarnictwa, ok. 1971
Ugrupowanie Twórcze Helota, ok. 1972
Strefa, 1973
Grupa Literacka Sigma, IV 1973–po 1975
Konfederacja Nowego Romantyzmu, V 1973–poł. 1976
Grupa Poetycka Namiar, 1973–ok. 1978
Grupa Poetycka Moloch, IX 1974–IX 1977
Argo, kon. 1974–pocz. 1975
Kicki Salon Poetycki, III 1975–VI 1976
Proxima, X–XII 1975
Grupa Poetycka Remont, X 1975–poł. 1977
Centrum Literackie Gremium, VI 1976–VI 1981
Grupa Poetów i Malarzy Łazienki, VIII 1976–
Grupa Poetycka Trzeba, X 1976–X 1979
Aida, 1978–ok. 1980
Grupa Poetycka Mój Dotyk Myśli, IV 1978–V 1979
Przyjacielskie Stowarzyszenie Poetów, VI 1979–XI 1980
Ruch Artystyczny Świat, pocz. 1980–1993
TRUST, 1981–85

WĄBRZEŹNO
Grupa Poetycka Zenit, ok. 1978

WŁOCŁAWEK
Dzielnicowa Robotnicza Grupa Literacka Zawisłe, VII 1979–VI 1981
Przy Wiśle, 1987

WODZISŁAW ŚLĄSKI
Misterium, 1978–po 1985

WROCŁAW
Grupa Dlaczego Nie, IX 1956–1961
Grupa Literacka Agora, ok. 1965–1973
Ugrupowanie Literackie 66, V 1966–I 1972
Ogólnopolska Grupa Literacka Towarzystwo Wolnistów, VII 1976–1978
Uczelniane Koło Literackie AM, 1976–po 1979
No Wave, 1981–86
Sans Gêne, 1985–ok. 1987
Inicjatywa Działań Nemo Index, 1986

ZAMOŚĆ
Grupa Literacka Zamoście, 1978–pocz. 1983

ZAWIERCIE
Grupa Poetycka Szalej, V 1985–IX 1990

ZIELONA GÓRA
Piąta Kolumna, 1976–ok. 1978
Studencki Klub Poetycki 54, II 1976–jesień 1979
Grupa przy Klubie „U Jana", 1977–po 1979
Studencki Klub Literacki Kometa, 1977–79

ŻARY
Żarska Grupa Poetycka Dziewin, poł. 1962–1972
Grupa Literacka Dziewin-Młodzi, ok. 1980–1981

ŻUROMIN
Grupa Literacka Krajobrazy, XII 1974–po 1980

ŻYWIEC
Beskidzka Grupa Literacka Gronie, I 1958–

ALFABETYCZNY SPIS GRUP LITERACKICH W 1945–1989*

* Znak (–) informuje, że do 1999 grupa nie przerwała działalności.

Ponadto w 1945–89 zarejestrowano pojawienie się następujących ugrupowań, o których nie udało się zebrać bliższych informacji: Amatorski Zespół Literacki (Kraków 1950), Balaton (Warszawa ok. 1959), Bastard (Wrocław 1968–69), Bractwo Literackie (Gdańsk 1945–46), Darse-

min (Kraków 1959), Drwęca (Ostróda ok. 1958), Elbląska Grupa Literacka (Elbląg ok. 1965), Epifit (Szczecin ok. 1970), Faun (Gliwice ok. 1980), Front Jedności Poezji (Giżycko przed 1988), Grupa Literacka Klubu Leśnika (Istebna przed 1976), Grupa Literacka przy Towarzystwie Przyjaciół Świecia (Świecie przed 1984), Grupa Pięciu przy Klubie „Od Nowa" (Toruń ok. 1965), Hefajstos (Kraków 1962–64), Ikar (Warszawa ok. 1973), Kaskada (Łódź ok. 1950), Kolumb (Kraków 1967), Lewary (Warszawa ok. 1975), Lipnowska Grupa Literacka (Lipno 1989), Młodzieżowa Grupa Literacka (Chełm Lubelski po 1975), Most (Rzeszów ok. 1980), Młyn (Sławków po 1983), Pemakos (Poznań ok. 1984), Penka (Grudziądz ok. 1985), Pod Wiatr (Lublin ok. 1956), Pod Wieżą (Szczecinek 1978), Pod Żurawiem (Łódź przed 1966), Pracownia Leukonstigma (pod Legnicą ok. 1988), Próby (Wągrowiec 1962–63), Puls (Śląsk ok. 1964), Rak (Szczecin ok. 1959), Rampa (Lublin 1957), Robotnicza Grupa Twórcza w Chełmie (1984), Robotnicza Grupa Twórcza w Zabrzu (Zabrze 1981), Rydlówka (Kraków po 1983), Serpentyna (Poznań ok. 1956), Skafander (Gdańsk po 1982), Spiro (Kraków ok. 1977), Stara Karczma (Sławków po 1983), Stillus (Augustów po 1960), Strzecha (Zduńska Wola 1985–88), Świdnicka Grupa Trzech (ok. 1974), Totart (Gdańsk ok. 1987), Trybunalik (Łódź przed 1966), Vademecum (Wrocław 1962), Votum (Płock ok. 1968), Za (Warszawa ok. 1975), Zbliżenia (Wyszogród 1977), Złota Mozaika (Poznań ok. 1962), Znak (Śląsk ok. 1974).

ANEKS
GRUPY LITERACKIE W POLSCE W 1990–1999*

B-2; Łódź 1997–
Bagno; Olsztyn ok. 1993–

Cras; Kraków po 1989

Deszcz Wrogich Automatów; Radom 1981–
Dialog, Autoren-gruppe [pol.-niem.]; 1997–
Die Huelle; Zielona Góra ok. 1990–
Draga; Rzeszów ok. 1992–
Drugie Piętro; Lublin 1991–
Dysonans; Wrocław ok. 1994 –

Erato, Koło Młodych Poetów; Mrągowo ok. 1997–
Eterna; Białystok 1996–

Fraza, Stowarzyszenie Literacko-Artystyczne; Rzeszów przed 1995–
Future; Będzin po 1990–

Geneza; Szczecin 1992–
Grupa 18.05; Bełchatów 1992–
Grupa Literacka Uniwersytetu Trzeciego Wieku; Kielce ok. 1995
Grupa Młodych Twórców; Płońsk ok. 1995–
Grupa Niezależnych Poetów; Rzeszów 1993–
Grupa Poetycka [bez nazwy]; Kielce ok. 1993–

Hajnowszczyzna; Hajnówka ok. 1992–

Incipit; Katowice ok. 1995–

Karmazyn, Grupa Literacka; Kraków ok. 1993–
Każdy; Kraków 1993–

Lustro; Żagań przed 1995–

Na Dziko; Chorzów ok. 1995–1998
Nowotwór Nałamach; Toruń ok. 1994–
Nowy Sezon; Miłków k. Katowic 1992–

Od Nowa; Bełchatów przed 1997–
Ostródzka Grupa Literacka; Ostróda przed 1995–

Paraliż, Monolit Poetycki; Gdańsk 1997–

---

* Znak (–) informuje, że do 1999 grupa nie przerwała działalności.

Pegaz, Amatorska Grupa Twórcza; Wieliczka przed 1997–
Ponad; Radomsko przed 1995–

Shuflada; Zielona Góra ok. 1993–
Słowo; Kraków 1995–

Vena; Kielce ok. 1995–

Witraż; Siedlce 1995–
Witraże, Grupa kulturalno-literacka; Białystok ok. 1990–
Wrzesień; Gdańsk ok. 1995

Zlali Mi Się Do Środka; Gdańsk ok. 1990–96

INDEKS OSOBOWY

Indeks obejmuje nazwiska zawarte w hasłach grup w części dotyczącej ich historii oraz w dziale Publikacje. Nie indeksowano działu Opracowania. Wprowadzono rozróżnienie wytłuszczonym drukiem stron, na których zarejestrowano uczestnictwo w grupach literackich objętych leksykonem.

SPIS TREŚCI

SPIS TREŚCI

Ewa Głębicka jest adiunktem w Instytucie Badań Literackich PAN. Była autorką licznych haseł w „Słowniku współczesnych pisarzy polskich" (T. 1–3. Warsz.: PWN 1977–80), uczestniczy w pracach nad kolejnymi tomami słownika „Współcześni polscy pisarze i badacze literatury" (T. 1. Warsz.: WSiP 1993–).

Leksykon „Grupy literackie w Polsce 1945–1989" jest zmienioną i znacznie uzupełnioną wersją publikacji wydanej w 1993 roku, obejmującej 190 ugrupowań, powstałych do 1980 roku.

W obecnym wydaniu opisanych jest łącznie 250 grup literackich, które rozpoczęły działalność w latach 1945–1989, zarówno o znaczeniu ogólnopolskim, jak i lokalnym. Czytelnik znajdzie tu informacje m.in. o takich ugrupowaniach, jak Współczesność czy Orientacja Poetycka „Hybrydy".

Faktograficzne dzieje grup (uczestniczyło w nich około 2500 osób) wzbogacono wykazami publikacji i opracowań. Tabele i zestawienia umożliwiają prześledzenie rozwoju tej ważnej instytucji życia literackiego także pod względem geografii życia literackiego, mecenatu, aktualnej w danych latach polityki kulturalnej. Dla pełniejszej ilustracji dynamiki rozwoju zjawiska zamieszczono w aneksie zestawienie blisko 40 grup literackich, powstałych w latach 1989–1997.

„[...] książka Ewy Głębickiej to nie tylko «leksykon grup», napisany z obiektywnym dystansem, ale także fascynująca rekonstrukcja bogatego życia literackiego w Polsce [...]. Leksykon ten z całą pewnością stanie się ważnym i inspirującym punktem wyjścia dla różnorakich badań, przede wszystkim historycznych, ale także z zakresu teorii procesu literackiego, socjologii grup, poetyk zbiorowych itp." (Z recenzji 1. wydania: G. Gazda. *Zagadnienia Rodzajów Literackich* 1994 z. 1/2).

WIEDZA POWSZECHNA
ul. Jasna 26, 00-054 Warszawa, tel./fax (0-22) 826 95 92
Księgarnia wysyłkowa: tel./fax (0-22) 826 85 94
Księgarnia internetowa: www.wiedza.pl
Hurtownia: al. Prymasa Tysiąclecia 60/62, 01-424 Warszawa
tel./fax (0-22) 877 17 42

ISBN 83-214-1203-3